1936. — ANUL XXVIII IANUARIE, Nr. 1

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚA ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

Demostene Botez . . . . Carnet de tranșeie
Coca Farago . . . . Disc
Pavel Pavel . . . . Evoluția politicei externe a Rusiei sovietice
Dan Petrașincu . . . . Ochii
Anca Bursan . . . . Nazaret
T. Cristureanu . . . . Cooperarea involuntară sau octroiată
Lascar Sebastian . . . . Derbedeu
Demostene Botez . . . . Contratimp (Sfârșitul unei tiranii).
Ilariu Dobridor . . . . Chenare critice (In loc de bilanț, Orizont și stil: Cazul Lucian Blaga; G. Călinescu: Opera lui Mihail Eminescu).
T. Cristureanu . . . . Cronica externă: (Caleidoscop mensual)
Eugen Demetrescu . . . . Cronica economică: (Tradiționalism în politica economică).
N. N. Matheescu . . . . Cronica muncitorească: (Anul muncitoresc)
D. I. Suchianu . . . . Cronica cinematografică: (Mici observații de bun simț: Cocea, Arlis, „Dragoste de scafandru", Idealism, Baur, Aspecte, Evreii)
M. Sevastos . . . . Cronica teatrală: (V. Maximilian)
P. Nicanor & Co. . . . . Miscellanea: (Literatură feminină, Waldo Frank „Les nouvelles nourritures", Aniversarea Junimei, Editura „Iconar", Moravuri naționaliste, T. Bălan și C. V. Dimitriu, Moartea Institutului de conjunctură)

Recenzii: **M. Sadoveanu; Paștele Blajinilor; I. Valerian: Cara-Su; M. D. Ioanid: Desmeticire; de Lucian Boz; Henriette Valet: Patul 60 bis; Ionel Neamtzu: Oameni; Traian Ionescu: Eleșteu înghețat; Conferințe: România în cadrul vieții economice din Balcani; Milu Marcusson: Evoluția exportului de animale în ultimii șapte ani; G. Mladenatz: Cooperația în economia agricolă; Ion Scutaru: Statul țărănesc; C. Argintaru: Setea Norilor; de T. Tudor.**

Revista Revistelor (Romine) **„Manifest" Anul II No. 11-12; „Drum" Anul I, No. 10-11 „Arhitectura" No. 4; „Munca personală" No. IV-VI; „Țara Bârsei" Anul VIII No. 1; „Independența economică" Anul XVIII No. 12; „Gândul vremii" Anul III No. 10; „Revista Fundațiilor Regale" Anul III, No. 1; „Viața Cooperatistă" Anul I No. 8-10; „Pentru inima copiilor" Anul X No. 8-9; „Buletinul Industriei și Comerțului" Anul I No. 10-11;** (Străine) **„Resumé mensuel des travaux de la Société des Nations" vol. XV, No. 11; „Gerechtigkeit" No. 121-22 Anul III; „Der Kampf"**; Cărți Străine, etc.

RED .CȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

„Viața Romînească“
Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau 9
ANUL XXVIII

Prețul abonamentelor:

In țară:	Pe un an	lei 250
„ „	Școli și biblioteci	„ 500
„ „	Autorități și instituțiuni .	„ 1000
In străinătate:	Pe un an	„ 1000

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat postal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVIII
IANUARIE 1936, No. 1

ATELIERELE „ADEVĔRUL" S. A.

Carnet de tranșeie

Sunt singur eu cu soarele, pe-aici.
In colțu-acesta de tranșeie rece
O clipă numai soarele de trece
Din partea noastră înspre inamici.

Din tainița aceasta de pămînt
Se vede-abia o flamură de cer
Ca o fișie dintr'un steag stingher
Rupt de obuze și luat de vînt.

Și în seninu-acesta cît un cot
Văd toată noaptea numai două stele.
Sunt poate ochii triști ai mamei mele
Ce luptă să mă vadă, și nu pot.

Cercetători prin cîmpuri dezolate
Sunt ochii ei ce caută 'n pămînt
Să vadă de mai sînt sau nu mai sînt,
Din lumea cea de dincolo de toate.

Pe maluri, lingă-a săpăturii dungi,
De vîntul cald se clatină alene
O iarbă fragedă ca niște lungi
Și dragi, și-amintitoare gene.

1917.

Demostene Botez

D i s c

Mă obosește soarele și viața lucrurilor din jur, viață pe care o aud cu privirea, cînd îmi deschid ochii și o văd cu gîndul, cînd mi-i închid. Mă obosește fiecare bătaie a inimii, mă obosește odihna, mă obosesc tristețile și bucuriile. Somnul însuși îmi e trudă căci dormind știu că dorm, tot așa cum știu că nu dorm, îndată ce mă trezesc din somn. (Desigur, moartea nu-mi va fi decît o prelungire a vieții: — voiu ști că am murit, așa cum îmi dau sama, acum, că trăiesc).

Nopțile fiecărui om însemnează ceva. Mie, nopțile nu îmi mai sunt nici uitare, nici aduceri aminte, nici nimic. Cîteodată, mă simt plecînd. Îmi ascult mersul prin odaie, tăcerea, apropierea de ușe, trecerea dincolo de ea; pe urmă, aud cum viu înapoi, mai repede ori mai încet decît am plecat, nicicînd la fel de cum am plecat. Și nu îndrăznesc să mă întreb unde am fost ori pentruce m'am întors. Nu îndrăznesc? Nu pot. Și nu pot, pentrucă absența mea de lîngă mine, mă obosește mai mult decît oricine. Și îmi strîng tare pleoapele,de frică să nu mă uit către mine, avînd încă nevoia să cred că din tot ce mi se pare, nu e nimic adevărat. Și nu de puține ori am încercat să gîndesc: „Nu eu, ci singurătatea mea pleacă și revine", pentru a-mi spune, foarte curînd: „Singurătatea nu se poate nici depărta, nici apropia. Ea există. Nicăieri sau pretutindeni, mereu în preajma celui care știe că e singur. Și dispare numai atunci cînd o prezență e în stare să fie mai vie decît o singurătate. (Ceiace se întîmplă foarte rar). Această prezență poate fi a unei ființe, tot așa cum poate fi a unei preocupări sau a înțelegerii altei singurătăți. Eu nu sunt singur decît după ce m'am simțit plecînd de lîngă mine..." De toate astea, mi-e vinovat numai gîndul, cuprins, și el, de aceiași oboseală în care m'am prins desprinzîndu-mă dintr'o ceață a vieții mele și adîncindu-mă în alta. Nu știu să fi pătruns vre-un înțeles al întîmplărilor pe care le-am făcut să existe ori la care m'am adăugat, nu spre a le sfîrși, nu spre a le continua, ci pentru a face parte din ele și astfel a-mi înlesni convingerea că, aparținîndu-le, oarecum, ele îmi aparțin. Nu m'am putut nicicînd izola de oameni, cu toate că mi-a fost mai întotdeauna lehamite de ei (și de mine, că mă aflu

între ei), nefiindu-mi niciodată cu putință un popas lung între pereții de oglindă ai tovărășiei cu mine însumi. Am încercat să-mi privesc evadările din această tovărășie, cu aceiași nepăsare cu care mi-am urmărit, adesecori, plecările dintr'o casă, în alta, dintr'un oraș, în alt oraș, de lîngă vecinătatea cuiva, lîngă vecinătatea altcuiva sau alături de absența unei vecinătăți... Și nu am izbutit, adică: am fost nevoit să știu că neliniștea în care mă aruncă sfiala de a rămîne în tovărășie cu mine, e mult mai povară pe gînd decît recunoașterea mea în oamenii care, desigur, se recunosc în mine numai atunci cînd mă văd umblînd, mîncînd, aplaudînd un spectacol, urcîndu-mă în tramvai sau citind ziarul...

Gîndurile mele : zădărnicii, — poteci către zădărnicii. Viața mea: răspintie la care m'am oprit ca să aștept ivirea unei uimiri. Această uimire: Muna. Și Muna: începutul unei melodii cu nume de plantă, într'o liniște peste care ași fi bănuit coborîrea unui strigăt de spaimă ori sborul unei liniști mai adînci.

Am *ascultat* ivirea Munei. Apoi am ridicat pleoapele și am îmbrățișat-o cu vederea, — (deaceia numesc întîia-i apropiere de mine „început de melodie"). Clipa următoare mi-a înfățișat o tăcere și o privire în care mi s'a părut că se mlădie mărturisirea unui plîns. (Întotdeauna ochii Munei păreau înlăcrămați, — aici sta întreaga lor „ciudățenie", pentru unii, și marea lor „vraje", pentru alții. De altfel, toată frumusețea Munei era strînsă în acești ochi, nici mari ,nici mici, dar purtători de strălucire tremurîndă, ca de lacrimă). Deodată, mi-am amintit privirea Sildei: obositoare, prea ne-îngîndurată, prea niciodată obosită, sau tristă, sau veselă... „dece Silda, tocmai acum?", îmi spusei, nemulțumit de amintire, mîhnit. Și mi-am întors capul, să n'o mai văd pe Muna, ca și cum ea ar fi purtat vina de ce se întîmplase și de ce mi se întîmpla. Și am simțit, atunci, între sprîncene, la marginea frunții, o amorțeală... (în care, ceva mai tîrziu, s'a înfipt o durere subțire, ascuțită, ca un vîrf. Închizînd, odată, ochii, *am văzut* această durere. Da. Era o așchie verzuie și roșiatecă, o scînteie dintr'o flacără, parcă... Am vrut s'o văd mai bine și a dispărut. Și nu mi s'a mai arătat...)

Uitîndu-mă iar la Muna, mi-am spus: „Nu-i nimic", zicîndu-i:

— Ai un nume foarte frumos. Cred că acel sau aceia care ți l-a dăruit, s'a gîndit la o floare, la un amurg oglindit în apă ori la un cîntec. Poate fi adevărat, nu?

Rise:

— Da. Poate fi adevărat.

— Pentru ce rîzi?

Ne-mai-rîzînd:

— Așa...

Făcu un gest cu una din mîinile pale și subțiri, de parcă mi-ar fi arătat conturul unei depărtări pe care ea o zărește, și eu nu. Cuvîntul ar fi putut reteza convorbirea, dacă vrerea de a nu rămîne mult atent la ceiace mi se petrecea în marginea frunții, nu mi-ar fi dictat o continuare a șirului de întrebări:

— Ești cîntec?

— ....

— Ești plantă?

— ....

— Ce tăinuiești în privirea asta împletită cu lacrămi?

Ii observai părul negru, întins pe tîmple, revăzînd cu gîndul buclele aurii și rebele ale Sildei... Iar Silda...

— Cine ești, Muna?

Se încruntă.

— Dece te încrunți?

— Abea ne-am cunoscut...

— Nu știu cine ești, cu toate că „ne-am cunoscut", cum zici. Numele tău, însuși, mi te ascunde.

— Nu am vrut să spun asta...

— Dar ce?

— Abea ne-am cunoscut și îmi spui pe nume...

— Da.

— Cred că e prea curînd.

— Dacă nu te-ași fi aflat așa tîrziu, poate că ar fi fost prea curînd, Muna.

Și adăugai, încet:

— Cum te așteptam...

— Pe mine?

— Da.

— Mă așteptai?

— Da.

— Cum?

— Așa...

Nevrînd, i-am imitat gestul cu o mînă, spre văzduh.

— Cum „așa"?

— Te presimțeam. Și presimțirile sunt un fel de așteptări, Muna. Sunt niște vagi așteptări în care îți risipești gîndurile, calmul, neliniștile, viața uneori... Tu pari străină acestor frămîntări. Și e mai bine.

Ce s'ar fi întîmplat dacă i-ași fi vorbit astfel, vreodată, Sildei? Cum îi vorbeam Sildei? In alt fel, desigur, ori deloc. Nu-mi aduc aminte să fi avut cîndva nevoia de a-i spune ori de a o întreba ceva. Imi ajungeau întrebările ei, îmbrățișerile, despărțirile... In fiece despărțire, presimțind obijnuitul fior al revederii, îmi găseam o bucurie: aceia de a mă ști îndrăgostit. Atunci cînd m'am putut despărți de Silda fără să-mi închipui cea dintîi clipă a întîlnirii de mai pe urmă, n'am mai priceput rostul unei revederi. Mi-a scris. Nu i-am răspuns. A venit. A întîmpinat-o servitoarea: „Domnu nu e acasă". La fel, a doua zi. A treia, încă o scrisoare. A patra, încă una. A cincea, nimic. După acest „nimic", am avut senzația unei mari libertăți, unei imense *liberări*, mai bine zis. Nici-o remușcare. Nici-o nostalgie. „Totuși, am iubit-o", gîndeam, din cînd în cînd. „Poate că în fericirea de acum, o iubesc încă. Și trebuie să fie așa, deoarece îi sunt recunoscător: fără absența ei, nu ași cunoaște această încîntare..." Mai tîrziu, am reconstituit înșiruirea întîmplărilor și am descoperit că dragostea dintre mine și Silda, pornise dela ea, numai, și nu dela mine, și nu dela amîndoi în același timp. De începutul unei înțelegeri, ori care ar fi ea, depind și continuarea și sfîrșitul ei. Cu Muna, totul a fost altfel. Cred că, la început i-am iubit numele, fără de care nu mi-ar fi fost cu putință s'o îndrăgesc atît de repede. („Deci,—ar putea interveni cititorul spovedaniei mele, — dragostea voastră tot dela *ea* a pornit, de vreme ce numele era al ei". Nu. Pentrucă numele nu-i aparținea Munei, ci acelei nelămuriri care m'a îndemnat s'o întreb cine e și să-i spun că însuși numele ei mi-o ascunde. Și nelămurirea s'a ivit dincolo de mine și de Muna și numai pentru mine, — deaceia eu am întrebat și ea nu a răspuns, cu toate că îmi arătase, cu o mînă, ceva, în depărtări). Silda nu mi-a dat niciodată răgazul, putința de a cunoaște viața unei nelămuriri. Infățișîndu-mi-se, am avut impresia că despăturește, în pripă, și întinde, lîngă picioarele mele, un minunat covor, nu prea neobișnuit dar lucrat și mai ales păstrat cu deosebită grije. Pe acest covor, un armonios amestec de culori: viața ei, ființa ei, — tot. Cum și cît și de cînd m'a iubit Muna, am știut mereu. Dar îndărătul tuturor simțămintelor și gesturilor Munei, simțeam că se află o taină, tot așa cum, ori decîte ori mă uitam în ochii ei, vedeam un tremur, ca de lacrimă, trăindu-i înaintea privirii...

— Vino mai aproape, Muna.

— Da.

— Spune-mi...

Imi aduceam aminte că la marginea frunții mele, între sprincene, e un gol... și mă întristam și surîdeam, vrînd s'o feresc pe Muna de apăsarea aceleiași întristări.

— Spune-mi...

— Ce vrei să-ți spun?

— Nu mai știu... Ba da. Spune-mi, dece taci?

— Cînd?

— Intotdeauna.
— Intotdeauna?
— Da.
— Și cind vorbesc?
— Mai cu seamă cind vorbești... Fiindcă nu-mi spui...
— Ce?
— Tot...
— Despre ce?
— Despre tine. Despre noi. Despre tot ce taci și tot ce ţaci... Asta vreau să-mi spui, Muna...

Dacă, în acea clipă se uita la mine, incepea să ridă, ferindu-și ochii; dacă nu, imi căuta privirea și îi vedeam strălucirea lacrimei din ochi.

Silda, bine înțeles, ar fi schițat, măcar o singură dată un inceput de plictiseală, de ne-mai-răbddare. Ea nu ingăduia nici-o repețire, nicio revenire de moment, de frază. Silda nu a știut nici cind pricepe insemnătatea unei obsesii, dindu-și seama, probabil, că ființa ei nu poate obseda, — nu poate urmări pină dincolo de orice judecată, prin toate gindirile, pe deasupra timpului străbătind intimplările, ca o mare neințelegere...

M'am surprins asemuind-o cu alte femei care, totuși, nu se numeau Silda și nu aveau păr blond și a căror umbră nu le transforma ochii in două sclipiri. Pe Muna mi-am inchipuit-o melodie și plantă fiindcă, neputind-o asemui cu nimeni, vroiam să-mi alung certitudinea deosebirii dintre tot ce fusese pină la ea și ceiace insemna ivirea ei. Pe urmă a rămas Muna. Singură. Atit de „numai ea", incit eu nu am mai știut fi singur, iată marele dar al prezenței Munei...

A trecut primăvara. A trecut și vara. La sfirșitul toamnei, intr'o zi, pe stradă, m'a oprit cineva.

— Unde alergi așa? Nu te-am văzut de o mie de ani.
— Silda...
— Ce faci?

Mi-a intins o mină. Mănușe neagră, la fel cu haina, cu ciorapii, cu pălăria.

— Ești in doliu?
— Da.

Și zimbi:

— A murit una din cele citeva zeci de mătuși, tanti Lila. Suntem și mai bogați. Plec in Italia. Cu tine, ce mai e?

Am zimbit și eu:

— Nu mi-a murit nimeni...

Desfăcu poșeta, se uită în oglindă.

— Altceva?

Și incepu să se pudreze.

— Deocamdată, atit...

Ascunse puful:

— Adevărat?
— ...

Inchise poșeta.

— Numai atit?
— ...
— Nu vrei să-mi spui...

Privindu-și pantofii cu fundulițe:

— Ești indrăgostit.
— Da.
— Ei vezi?...

Se legănă de vre-o citeva ori, incet, ridicindu-se pe virfuri, lăsindu-se pe tocuri.

— Cum e?
— ...
— Mai inaltă decit mine?
— ...
— Mai frumoasă?
— ...

Iși potrivi gulerul dela haină:

— Sigur. Nu-mi seamănă deloc...

Am privit siluetele noastre agățate in luciul unei vitrine cu păpuși. Ce dor îmi era de Muna...

— De unde știi? O cunoști?
— Nu.
— Atunci?
— Dacă mi-ar fi semănat, nu ai fi avut pentru ce să mi-o preferi...
— ...
— Cum o chiamă?
— ...
— Are un nume frumos?
— ...
— Urit?
— ...
— La urma urmii, ce mă interesează...

Desfăcu iar poșeta și se uită în oglindă.

— Cum se piaptănă?
— ...

Și răsări în dreptul ochilor mei. Se rezemase de vitrină. Mică, imbujorată, părea una din păpușile de acolo...

— Te iubește?
— Da.

Imi apucă amindouă miinile, stringindu-le:

— Ești sigur?
— Ce faci, Silda?
— Ești sigur?

— Ne vede lumea...
— *Ești sigur* că te iubește?
— Lasă-mă...
— Răspunde.
Mi-am smucit miinile:
— Sunt sigur.
— Bine.
Iși clătină capul și mai spuse odată:
— Bine...
Apoi, depărtîndu-se, fără grabă:
— Eu însă nu cred că te iubește. Auzi?

Am rămas proptit în fața vitrinei cu păpuși, pînă ce s'au tras obloanele. După aceia, m'am apropiat de un vardist și l-am întrebat unde e strada Vișinilor (pe care locuiam eu) și cu ce tramvai pot ajunge în bulevardul Cuza (unde locuia Muna). Am primit amîndouă răspunsurile.

M'am dus pînă la colț, m'am înapoiat, am traversat piața cu monument, am zărit alt vardist, m'am dus și l-am întrebat și pe el. Imi veni să rîd și, ca să nu rîd, mi-am amintit cele de pe urmă cuvinte ale Sildei. Am trecut iar prin fața vitrinei cu oblonul căzut, pe lîngă vardistul care îmi spusese unde e strada Vișinilor... și luai tramvaiul spre bulevardul Cuza. La prima stație am coborît, să aștept un taxi. Urcîndu-mă, am întrebat șoferul:

— Dumneata știi unde e bulevardul Cuza?
— Bulevardul Cuza?
— Da.
— Cine nu știe unde e bulevardul Cuza...
Mă așezai:
— Se vede că nu sunteți din oraș...
— Poate...

Am spus numărul: „cinzeci și opt" dar *nu eram sigur* că acela era numărul casei în care, zi de zi, o întîlneam pe Muna, pentrucă îmi veniseră în minte și celelalte cuvinte ale Sildei și îmi băgasem de seamă vîrtejul din creeri, tot așa cum observasem doliul Sildei: întîi mănușa, pe urmă haina, ciorapii... m'am uitat și la pălărie și abea atunci am bănuit că îi murise cineva. „Tanti Lila"...

Ce comic: „Lila"... parcă vedeam un cerc sau o bucățică de zahăr. Și am șoptit:
— Muna...
pentru a-mi goni ridicolul din gînd.

Apoi, de pe același gînd, am desfășurat întreaga poveste cu Muna, și trecînd-o prin marginea frunții, am început s'o depăn pe inimă. Incet, încet, bătăile inimii s'au lărgit, înăbușindu-se una pe alta, înăbușindu-mă. Fiindcă nu eram sigur de tot ce simțeam, foarte curînd, strînsoarea de pe inimă

porni să descrească, pînă ce am bănuit-o plutind către gîndul rămas pustiu. Și peste cîteva clipe, amorțeala dintre sprincene mi-a adăpostit un fulg de durere ascuțită, ca un vîrf... Și nu știu ce a fost cu mine, dar n'am mai vrut s'o întreb pe Muna dacă pot fi sigur că mă iubește (atunci mi-am dat seama pentruce trebuia să mă duc la ea). Am spus șoferului să întoarcă și să mă ducă pe strada Vișinilor, numărul... Pe drum, l-am rugat să oprească, am coborît și am pornit spre casă, pe jos, apăsîndu-mi fruntea cu o mînă rece, aspră, înstrăinată de mine: — pierdusem mănușile.

A doua zi, cînd să ies din casă, pentrucă nu dormisem și pentrucă ploua și fiecare strop se lovea parcă de durerea mea din frunte, m'a cuprins o ciudată oboseală, o bruscă dorință de renunțare și am rămas pe loc, închipuindu-mi că nici nu m'am gîndit la plecare...

Către seară, i-am scris Munei dar n'am trimes plicul, fiindcă nu eram sigur că îi scrisesem ceiace aș fi vrut, adică: „Sunt bolnav. Te aștept" și nu-mi place să-mi revăd scrisorile înainte de a le expedia.. Afară de asta, nu eram sigur că Muna nu va răspunde „Viu" — (de cîte ori am rugat-o să mă întovărășească aici, acasă, mi-a zis „Nu", părînd atît de grav hotărîtă, încît orice întrebare mi-a apărut inutilă) — și vroiam să-mi înlătur dezamăgirea unei cu totul nevoite ieșiri din odihnitorul vag al așteptării.

Peste noapte, durerea dela marginea frunții s'a desfăcut într'un somn printre undele căruia nici acum nu știu cum am izbutit să mă strecor. Spre dimineață, somnul acela s'a ghemuit și s'a ridicat asupră-mi, ca un pumn amenințător și atunci am deschis ochii și am privit, prin greutatea frunții, fereastra îndurerată de lumină murdară și puțină, prelinsă anevoie din cerul de piatră. Mai pe urmă, i-am scris iar Munei dar nu a fost cine să ducă plicul ;l-am ascuns sub pernă, — mă culcasem din nou, așa, îmbrăcat — și cînd a venit servitoarea să întrebe dacă iau vre-o gustare (nu mîncasem de douăzeci și patru de ore), am uitat să-i spun că sub pernă se află o scrisoare ce trebuie lăsată la adresă și am răspuns că nu pot mînca nimic. Cînd mi-am amintit, am găsit că e prea tîrziu și am încercat să dorm. N'am adormit. Mă miram că nu-mi vine să mă gîndesc nici la Silda, nici la Muna, și că îmi pot veghia cu atît calm oboseala de orice mișcare și svîrcolirea dintre sprincene. Am stat așa, nesigur de nimic, pînă ce umbra a învăluit fereastra și a venit servitoarea să întrebe dacă vreau să aprindă lampa. I-am spus că întunerecul îmi face bine și după ce a plecat, am aprins amîndouă becurile, am luat scrisoarea de sub pernă și am pus-o în buzunar, mi-am svîrlit haina de ploaie pe umeri, și am deschis ușa binișor, să nu audă nimeni...

Pășind în stradă, am observat că mă grăbesc, neștiind încă unde mă duc. Mi-am încetinit mersul și, pentru a cîștiga timp de limpezire a minții, m'am oprit la tutungeria din colț. Nu fumez, dar cumpărîndu-mi țigări de cele din care fumează Muna, mi-am amintit că, plecînd de acasă, vroiam să ajung la Muna. Și în clipa aceia am fost fericit, n'am zîmbit numai de frică să nu creadă vînzătorul că pentru el zîmbesc. Am cerut încă un pachet și încă unul, pe urmă încă două și am numărat: unu, trei, cinci... Am deschis unul, am luat o țigare, am aprins-o și am pornit, grăbindu-mă, ca mai înainte. Pașii mi se desfăceau ușori, atît de ușori încît nu mă puteam decide să-i recunosc, și fruntea mă durea atît de tare, încît nu-mi puteam urmări neobijnuita ușurință a mersului ce mă obosea, totuși..., (începusem să mă deprind cu acea oboseală nefirească, rea, copleșitoare, tot așa cum nu am ajuns, nici pînă astăzi, să-mi înțeleg durerea din mijlocul frunții...).

Pentru a străbate, pe jos, prin ploaie, distanța dintre strada Vișinilor și bulevardul Cuza, mi-a trebuit mai mult de un ceas, căci n'am ales drumul cel mai scurt.

Intuneric pretutindeni, — ori nu era nimeni acasă, ori se culcaseră mai devreme. M'am gîndit să plec, dar fiindcă apucasem să împing poarta, m'am răzgîndit. Sunînd, am remarcat cutia pentru scrisori și după ce am sunat, mi-am amintit că luasem plicul adreesat Munei. L-am scos din buzunar, l-am aruncat în cutie și am scoborît cele cîteva trepte, fugind...

Intreaga zi următoare am trecut-o pîndind oprirea în dreptul casei ce locuiam a tuturor automobilelor și trăsurilor și fumînd. Altceva, nu țin minte să fi făcut. Ba da: la prînz, am cerut să mănînc, nu pentrucă îmi era foame, ci spre a-mi da de lucru atenției răvășite în așteptare...

Noaptea mi-a împins în gînd *siguranța* că Silda, în locul Munei, ar fi venit imediat. (Pe Silda n'o chemasem nicicînd. Mă obijnuisem cu sosirile-i neprevăzute, așa cum mă învățasem să nu mai tresar, nici a surprindere, nici a plictiseală, cînd sunetul ca de clopot al ceasului din birou îmi împungea, brutal, auzul. Dece păstrez pe același perete, în aceiași cameră, această cutie prin care aud scurgerea timpului, *în loc s'o văd?* Dece simt că m'ar surprinde și mîhni tăcerea dangătului pe care nu am avut cînd mă deprinde s'o ascult, așa cum m'am deprins cu ne-mai-venirile Sildei?)

A doua zi, mi-am spus: „Poate nici Silda nu ar fi răspuns chemării mele, fiind plecată spre Italia sau... Și cu ochii închiși, prin durerea dintre sprincene, i-am urmărit călătoria. N'am fost niciodată în Italia și deaceia mi s'a părut odihnitoare închipuirea unui drum într'acolo...

A treia sau a patra zi, i-am scris, zicîndu-mi că poate n'o fi plecat încă și am rupt scrisoarea pentrucă, nemaiaștep-

tînd-o pe Muna, credeam că nu mai sunt în stare să aștept pe nimeni...

Muna...

Intr'o după amiază, însfîrșit, i-am ghicit pașii trecînd pragul, am văzut-o privindu-mi ochii, așezîndu-se lîngă mine. Am auzit-o întrebîndu-mă ce am. I-am mîngîiat mîinile și gîtul.

— Sunt foarte obosit, i-am spus, uitînd s'o întreb dacă pot fi sigur că mă iubește ori pentruce n'a venit mai curînd. Nici despre durerea dela marginea frunții nu i-am vorbit. Atingerea degetelor ei mi-a sărutat, lung, buzele.

— Dacă nu-ți trece răul ăsta, un singur cuvînt și viu îndată... Nu știam... Acum trebuie să plec.

— Bine, i-am răspuns, prinzîndu-i mîinile și lipindu-mi-le de zvîrcolirea dintre sprincene, (deci, nu-i scrisesem că sunt bolnav...) Stînd astfel, m'am pomenit simțind că nu mai am gînd și, totuși, dîndu-mi seama că dezorientarea clipei aceleia, purta într'însa începutul unei mari despărțiri căci, străbătînd mîinile Munei, de dincolo de mine, veneau să-mi atingă marginea frunții amintirile întregii vieți de pînă atunci...

— Muna...

— ...

— Dece tremuri?

— ...

— Ți-e frig?

— Nu.

— Ce gînd îți înfioară mîinile?

— ...

— Niciunul?

— ...

— Vrei să pleci?

— Da.

— Pentruce?

— Trebuie...

Ii mîngîiai, unul cîte unul, degetele netezi:

— Ți-ar place să rămîi aici?

— Cît?

— Mult...

Prin mîini îi trecu o nouă tresărire, nu la fel cu celelalte.

— Răspunde, Muna.

— Dece întrebi?

— Nu știu... Răspunde.

Se ridică încet, parcă de lîngă un somn pe al cărui început îl veghiase. Iși întoarse capul, se uită la mine, pe urmă la ușe, pe urmă iar la mine. Porni către fereastră. Ii ascultai mersul negîndit, — gînditor tocmai pentrucă era negîndit —, îndreptîndu-se dela fereastră spre dulapul în a cărui oglindă

pusă în fața divanului, mă uitam din cînd în cînd. S'a oprit în dreptul oglinzii dar nu pentru a se privi, ci pentru a mă vedea și după aceia veni lîngă mine.

— Aici dormi tu...

Și zîmbi.

— Da. Aici dorm. Dece ai zîmbit?

— Mă gîndeam cum nu te-am văzut niciodată dormind...

(Silda îmi spusese, de multe ori, că zîmbesc prin somn...)

— Și dincolo ce-i?

— Biroul.

Se așeză.

— Ce liniște... șopti într'un tîrziu. Nu știu să mai fi întîlnit asemenea liniște...

— Și te supără?

— Nu.

— Atunci?

— Mă întristează. Dacă ași fi singură, aici, mi s'ar părea că nu e nimeni acasă... nimeni...

— Și nu ți s'a întîmplat niciodată să rămîi singură într'o casă?

— Ba da.

— Și ți-a fost urît?

— Nu. Dar aici mi-ar fi.

— Dece?

— Mi s'ar părea că și eu am plecat, dîndu-mi seama, totdeodată că numai eu am rămas pe loc... Ar fi îngrozitor, nu?

— Poate...

Își scoase pălăria și își trecu o mînă peste frunte. Am recunoscut gestul: acelaș din ziua în care mi se înfățișase, — cîntec și taină. *Acelaș?* Nu. Totuși, l-am recunoscut și recunoscîndu-l, durerea dintre sprincene s'a strîns, începînd să mă chinuiască și mai tare. Dacă nu ași fi găsit ce zice, ași fi gemut...

— Dece ți-ai atins fruntea, Muna?

— ...

— *Te doare?*

— Nu.

— Credeam...

Și îmi lăsai fruntea pe genunchii ei.

Într'una din clipele sau minutele următoare, a bătut ceasul: odată... de trei ori... de cinci... Gîndul meu rosti: „Fiecare bătaie ar fi putut fi o literă, — S. I. L. D. A. — și tăcerea de acum, dacă n'ar cuprinde-o pe Muna, ar putea însemna un nume (Silda), pentrucă tăcerile fiind nimic, pot însemna orice". Și i-am sărutat, prin rochie și ciorapi, genunchii. Pe urmă, rezemîndu-mă iar de perne, am închis ochii. Cum nu tresărise la nici-o bătaie a ceasului? Cum putuse rămîne dreaptă, nemișcată, ca și cum nimic n'ar fi lovit

liniștea, de parcă ar fi așteptat sunetele ca de clopot? Și dacă, în cele cinci bătăi, și ea o fi auzit cinci litere, poate aceleași pe care le-am auzit eu și a înmărmurit, auzindu-le?

— Cinci..., spuse foarte încet, pentru a mă face să cred că din cele cinci sunete, ea înțelesese numai sunetul orelor...

— Da. Cinci.

— Acuma plec.

Hotărî, sculîndu-se anevoie. Și fiindcă știam că n'am s'o mai revăd, n'am îndrăznit să-i urmăresc mersul peste prag. („Dacă n'ar fi bătut ceasul, poate ar mai fi stat", mi-am zis). După ce a închis ușa, am strigat:

— Nu-i așa că ai să mai vii, Muna?

Se vede că doar gîndul a strigat cuvintele și eu le-am șoptit numai... Răspunsul Munei nu a venit. Ori poate că ea, răspunzîndu-mi, o fi șoptit și n'am putut auzi...

Am așteptat să se întunece. Apoi, m'am dus în birou și de acolo am chemat servitoarea.

— Vezi ceasul ăsta?, am întrebat-o, stînd cu spatele la el, arătîndu-i-l cu mîna.

— Da.

— Să nu uiți niciodată să-l întorci. Ai înțeles?

— Il întorc în fiecare seară...

— Așa să faci și de acum înainte... (parcă de atunci încolo avea să se întîmple ceva neobișnuit).

Toată noaptea m'am gîndit la Muna, la dragostea ei, la dragostea mea... și cînd au fost orele patru din dimineață, m'am silit să aud în fiecare bătaie a ceasului o literă din cele patru litere ale numelui ei de floare și cîntec... Pe urmă iar: *Cinci*... Silda... Italia...

... Răul nu a trecut nici după o zi, nici după patru, nici după cinci... Dar n'am mai scris nimănui, n'am mai chemat pe nimeni... Pentrucă nu mai aștept nici-o scăpare, de nicăieri, pentrucă nu mai aștept nimic... Pentrucă mă obosește soarele și viața lucrurilor din jur... Pentrucă mă obosesc tristețile și bucuriile... mă obosește odihna... și somnul însuși îmi e trudă căci, dormind, știu că dorm, tot așa cum știu că nu mai dorm, îndată ce mă trezesc din somn... Pentrucă la marginea frunții mele e o durere fără leac, fără alean, — prăpastie între mine și înțelegerea oricui, din care se desprinde freamătul zădărniciei pe care o trăiesc, zîmbind, uneori, și alte ori nemaiputînd nici măcar zîmbi...

Coca Farago

Evoluția politicei externe a Rusiei sovietice

Politica externă a Uniunei Republicelor Socialiste Sovietice a luat, în ultima vreme o direcție cu totul nouă, și pentru mulți, cu totul neașteptată. In Europa ea a revenit la politica de echilibru de dinainte de războî, iar în Asia, deși și-a modificat radical și acolo tactica, a redevenit Sfînta Rusie de odinioară, cu ambițiile și speranțele pan-asiatice, cari au neliniștit multă vreme cancelariile marilor puteri europene, înainte de conflagrația din 1914—1918. Imprejurările cari au impus această radicală schimbare de direcție sunt numeroase, dintre cari însă, două, pare să fi fost decisive: în Europa, alianța germano-poloneză; iar în Asia, unele eșecuri diplomatice mari, cît și pregătirile febrile de război, ale Japoniei. A mai contribuit la noua orientare a Moscovei în politica externă, fără îndoială, și evoluția regimului său economico-social intern, care marchează o nouă perioadă în istoria Revoluției proletariane.

După izbucnirea Revoluției din 1917, Moscova, se știe, a avut o situație din cele mai tragice. Epuizată economicește de războiul imperialist și de războiul civil, Rusia Revoluționară a trebuit, cu toate acestea, să lupte pe mai multe fronturi: contra grupărilor reacționare ale lui Denikin, Petliura, Judenits, Koltșak, Wrangel, etc.; contra Polonezilor, Lituanienilor, Estonienilor, și Finlandezilor; contra armatelor aliate pe pămînt rusesc, în regiunea Arkhangelsk; contra Cehilor, Americanilor și Japonezilor în Siberia; contra Francezilor și Romînilor în Rusia meridională; contra banditismului; trebuind să mai aplaneze pe deasupra și conflictul între sate și orașe.

O luptă cu adevărat gigantică!

Aliații victorioși credeau că U. R. S. S. va fi incapabilă să restabilească prin propriile ei forțe industria sa devastată, și să satisfacă necesitățile de trai ale populației, și în rîndul întîi ale classei țărănești, de unde va rezulta, credeau ei, inevitabila agravare a antagonismelor între classa muncitoreas-că și clasa țărănească. La Londra, Paris, Washington și Ber-

lin, se mai credea, pornind tot dela această situație de fapt, că Rusia Sovietică neavînd industrie, blocusul economic va juca un rol decisiv contra unei țări pusă în imposibilitatea de a cumpăra în streinătate instrumentele de război necesare, și incapabilă să și le fabrice singură, pe teritoriul său propriu.

S'a căutat în consecință izolarea ei. Prin închiderea comunicațiilor, refuz de pașapoarte, etc. etc., Europa burgheză observînd — cum spune Eduard Berth — exact aceiaș atitudine față de Revoluția proletariană, pe care Europa feudală o observase față de principiile burgheze eșite din Revoluția franceză.

Tentativa de izolare eșuînd, aliații s'au decis să permită exercițiul comerțului, dar fără recunoașterea diplomatică oficială. Sovietele însă vroiau să combine existența oficială, cu încheerea acordurilor comerciale. D. Jean Marquès-Rivière, în studiul său recent: „L'U. R. S. S. dans le Monde", divizează drumul urmat de către diplomația moscovită, dela început și pînă astăzi, în trei părți: dela 1920 la 1921, — nefiind recunoscută de drept de către puterile burgheze, — singurul său scop, în Europa, a fost încheierea de tratate comerciale. Dela 1921 la 1923 Europa încearcă să atragă Rusia Sovietică în conferințele ei internaționale. Cînd nici aceasta nu reușește, Puterile recurg la metodele de dinainte de război, și tratează *direct*, prin relațiuni internaționale normale, chiar cu prețul recunoașterii *de jure* a U. R. S. S.

Astfel observăm, cum rînd pe rînd, toate Statele burgheze din lume, reiau relațiunile diplomatice normale, închee convenții comerciale, acordă împrumuturi, trimit technicieni și specialiști, și caută prietenia, și mai ales avantagiile pe cari le pot trage din Rusia Sovietică, țară cu o bogăție imensă, în plină refacere.

Reluarea relațiunilor normale cu Rusia Sovietică era cu atît mai necesară, cu cît cancelariile mondiale s'au putut convinge, în scurtă vreme, că noul regim inaugurat este viabil, și cu cît pentru nimeni nu era nici un secret, că Rusia Socletică nu are ambiții teritoriale, nu vrea colonii, dispunînd ea însăși de vaste teritorii de colonizare, de industrializare și de punere în valoare. Ea nu caută decît debușee comerciale și economice, ca orice Stat în prodigioasă ascensiune.

★

După consolidarea ei internă și externă, Rusia Sovietică începe să joace un rol internațional, de primul ordin, datorită armatei sale puternice, dar în deosebi a aviației sale. Este cu neputință să arătăm în cadrul unui articol de revistă întreaga activitate diplomatică a Moscovei, dela Revoluția din

Octombrie încoace. Deaceia ne vom mărgini numai la politica ei *europeană*. Ce observăm aici? Intîi, că întreaga acțiune diplomatică este comandată de necesitatea consolidării regimului social- economic intern; că diplomația sovietică, în consecință, n'are nicio doctrină în ce privește politica externă; că tot ce face în afară, poartă pecetea unui realism viguros, și că pentru a evita războiul, a făcut cele mai mari sacrificii, pe cari o Putere europeană le putea face.

Lenin a impus din primul moment două principii mari, cari vom vedea, domină toată politica externă sovietică. Primul, îndreptat contra teoriei „revoluției permanente" a lui Trotsky, și anume, că revoluția mondială nu este condiția indispensabilă a succesului Revoluției într'o țară dată. Cu alte cuvinte, Lenin credea, în opoziție cu tovarășul genial, că Rusia Sovietică poate foarte ușor să edifice un regim economico-social revoluționar, fără să fie obligată să incendieze toată lumea. Al doilea, care derivă din primul, că nu este îngăduit să se riște destinul Revoluției într'un război, decît *ultima ratio*, cînd se vor convinge, că o eventuală capitulare va însemna o condamnare mai sigură a regimului decît chiar războiul. De aici spiritul de conciliațiune de care a dat dovadă Moscova, în fața tuturor amenințărilor, pericolelor și ultimatelor.

Dar ce a fost politica sovietică în Europa? O politică de oportunitate, în mod logic. Pînă acum trei ani și ceva, baza solidă a diplomației sovietice, era, incontestabil, *Berlinul*. Presa dela Moscova făcea *chor* cu presa dela Berlin, în a ataca Tratatele de pace, în special Tratatul dela Versailles, în a ironiza Societatea Națiunilor, și toată politica internațională, pe care Geneva o comandă, și în care presa sovietică nu vedea decît expresia rivalităților și neputinței statelor capitaliste.

Iar astăzi? Moscova condamnă fascismul german, semnează pacte destinate să mențină *statuo quo* teritorial în Europa, își afirmă solidaritatea cu Franța și aliații săi, și în locul dezarmării totale, propagă teoria securității colective. Ar fi naiv însă dacă am suspecta sinceritatea conducătorilor dela Moscova, sau dacă ne-am imagina că s'au convertit, subit, la ideologia burgheză. Nu, politica externă sovietică continuă să meargă pe drumul său fixat de Lenin, și care este cel al oprtunismului. Sub aspecte diverse, și adeseori contradictorii, Rusia Sovietică nu urmărește decît unul și acelaș scop: conservarea Revoluției din Octombrie. Pentru a realiza acest scop, n'au neglijat nici un mijloc, și au acceptat, adeseori, grave umiliri. Oricît dispreț au afișat conducători comuniști față de ideologia lumei vechi, n'au refuzat, cu toate acestea, niciodată, să se alieze cînd cu unul, cînd cu alt Stat

burghez, pentru a se servi de ele. Nu au refuzat să se alieze nici cu Germania, chiar în perioadele ei cele mai naționaliste, nici cu Italia fascistă a d-lui Mussolini, nici cu Polonia Mareșalului Pildsudky, sau cu Anglia conservatoare, cu Franța anti-sovietică a d-lui Poincaré, sau cu dictaturile de dreapta ale Țărilor Baltice. Pentru a-și apăra Revoluția și pentru a edifica noua societate socialistă, nici un sacrificiu n'a fost prea mare.

Și tot în vederea acestui unic și mare scop, au făcut concesiuni pînă și Japoniei, permițîndu-i să ocupe Mandciuria, Jehol și să se infiltreze în Chahar, îngăduind violarea drepturilor în afacerea Chinei-de-Est, care sub oricare alt guvern, ar fi provocat războiul.

*

Cauzele cari au determinat răsturnarea pozițiilor de echilibru, astăzi, sunt desigur aceleași: teama de o coaliție antisovietică, ce ar putea fi fatală dictaturei proletariatului. Căci nimeni nu poate crede, că d. Stalin a schimbat axa politicei externe sovietice dela Berlin la Paris, dintr'o solidaritate cu partidul comunist german, zdrobit de d. Hitler. Nici d. Mussolini n'a fost mai binevoitor față de comuniștii italieni, și cu toate acestea, Moscova a păstrat — și mai păstrează încă — cel mai cordiale raporturi cu Italia.

S'a întîmplat însă altceva: Trinitatea Hitler-Goebels-Rosenberg, a făcut din acțiunea contra comunismului, baza politicei externe a Reichului III. Nici unul din ei nu și-au ascuns vederile în ce privește ambițiile germanice asupra Țărilor Baltice și asupra Ucrainei. Fără îndoială, *Mein Kampf*, a fost cunoscută conducătorilor Rusiei Sovietice, din primul moment. Amenințările pe cari ea le conține față de Rusia, n'au devenit însă reale, decît după ce Polonia prin pactul germano-polonez din Ianuarie 1934, a intrat, sub influența nefastă a colonelului Beck, cu totul în orbita Germaniei hitleriste.

In introducerea examinării raporturilor Germaniei cu Rusia, d. Hitler oferă cititorilor săi numeroși, în rîndul întîi, principiile sale asupra „naturei politicei externe a Statului rasist". Iată ce spune d-sa: „Politica internă a Statului rasist trebue să asigure pe aceasta planetă mijloacele de existență rasei ce grupează Statul, stabilind un raport sănătos, viabil și natural, între numărul și creșterea populației, deoparte, întinderea și valoarea teritorului, dealtăparte.

„Trebue considerat ca raport sănătos numai situația în care alimentarea unui popor este asigurată prin unicele resurse ale teritoriului său. Orice altă situație, chiar dacă ea durează secole sau milenii, nu este mai puțin nesănătoasă și, mai repede sau mai tîrziu, ea ajunge a strica poporului în chestiune, dacă nu chiar a-l ruina.

„Numai un spațiu suficient pe acest pămînt asigură unui popor libertatea de existență" (pag. 728).

Dar d. Hitler se grăbește să precizeze, că „suprafața unui Stat are o importanță, nu numai ca sursă directă a alimentării sale, *ci și din punct de vedere al politicei militare*". Securitatea unui teritoriu dat „rezultă dela puterea politică generală a Statului, care la rîndul ei depinde în mare măsură de factorii militari și geografici" (pag. 728).

In consecință, Germania trebue să devină o putere mondială. După d. Hitler, ea n'a fost nici în 1914, din cauza raportului insuficient între suprafața teritoriului și cifra populației, și ea n'ar putea deveni nici în viitor, decît punînd un termen neputinței sale militare momentane. „Din punct de vedere strict teritorial, Reichul german nu este nimic față de ceiace se numește putere mondială" (pg. 729).

„Dacă mișcarea național-socialistă vrea într'adevăr să apară în fața istoriei ca executorul unei mari misiuni pentru poporul nostru, ea trebue, penetrată de conștiința dureroasă a situației sale reale pe pămînt, să angajeze rece și conștiincios lupta între incoherența și incapacitatea acelora, cari pînă aci, au dirijat politica noastră externă. *Fără considerare pentru „tradiții" nici prejudecăți, ea trebue să aibă curajul să adune poporul nostru și forțele sale, pentru a merge înainte pe calea care va scoate acest popor din limitele sale strimte spre noui teritorii; ea o va libera astfel pentru totdeauna de* pericolul de a dispare de pe acest pămînt, sau să fie un popor de sclavi în serviciul altora" (pg. 731).

Dar cum să-și procure teritorii noui?

1. Prin colonizarea regiunei de Est realizată mai ales de către bavarezi;

2. Prin achiziționarea și ocuparea teritoriului situat la Est de Elba, și

3. Prin organizarea de către Hohenzollerni a Statului de Brandenburg prusac, ca model și nucleu de cristalizare a unui nou Reich". (pg. 733).

Hitler însă declara, atunci, că Germania nu mai vrea colonii. Ea dorește o expansiune teritorială metropolitană, spre... Est. „Noi, național-socialiștii, vom pune hotărît punctul final orientării noastre externe de dinainte de război. *Noi vom începe acolo unde s'a sfîrșit acum șase sute de ani. Noi vom opri mersul etern al Germanilor spre sud-ul și vest-ul Europei și ne vom arunca privirile spre Țările dela Est.*

„Noi vom pune un termen politicei coloniale și comerciale de dinainte de război și vom inaugura politica teritorială a viitorului". (pg. 742).

Și mai departe: „Dacă noi vorbim astăzi de noui teritorii în Europa, nu putem să ne gîndim înainte de toate *decît la*

Rusia și Țările limitrofe cari îi sunt supuse. (pg. 742). „Insuși destinul, afirmă Hitler, pare să vroiască să ni le arate cu degetul". Destinul, căci el este acela care a „livrat Rusia bolșevismului", luîndu-i acea categorie de intelectuali cari au fondat și asigurat pînă atunci existența sa ca Stat".

Intr'adevăr, cum a fost creiat Statul rusesc?

„Organizarea unui Stat rusesc n'a fost rezultatul aptitudinilor politice ale slavismului în Rusia, ci mai degrabă un exemplu strălucit al acțiunei creatoare a elementului germanic în mijlocul unei rase inferioare". (pg. 742). Toate citațiile fiind făcute după studiul d-lui Max Baer: „L'Allemagne devant le Monde").

Rusia Sovietică a început să se intimideze, și cu drept cuvînt. Căci în cazul unui eventual război germano-polonez contra Rusiei, opera constructivă a regimului socialist ar fi fost amenințată de distrugere. Or, ne aducem aminte de principiile geniale ale lui Lenin: a nu se face război, a nu se risca destinele Revoluției. Așa a ajuns d. Litwinoff la Paris. Și cu acest mandat precis și limitat: să se apere Revoluția din Octombrie, cu orice preț. Și fiindcă Revoluția sovietică se apără astăzi prin Paris ca și eri prin Berlin, s'a încheiat acel faimos acord franco-sovietic din 2 Mai trecut, care a schimbat întreg echilibrul politicei mondiale.

Acest acord trebuia să fie urmat, în concepția Moscovei, de încheerea unui Pact Oriental. D. Litwinoff l-a și lansat împreună cu regretatul Louis Barthou. Sistemul acestui Pact cuprindea: U. R. S. S., Țările Baltice, Polonia, Cehoslovacia și Germania. Statele contractante își garantează mutual integritatea frontierelor lor, și în caz de agresiune se angajează să asiste Statul care ar forma obiectul agresiunii, — conform definiției agresorului, așa cum o cunoaștem din desbaterile dela Geneva. Un fel de Locarno Oriental. Germania, însă, de acord cu Polonia d-lui Beck, a refuzat pretextîndu-se la Varșovia, că pactele existente între Rusia Sovietică și Germania, oferă Poloniei garanții suficiente, și că obligațiile de asistență mutuală riscă să facă din Polonia un cîmp de război inevitabil. Polonia, întocmai ca Romînia dealtfel, nu vrea ca trupele roșii să traverseze pămîntul ei. In acest caz, desigur, că alianțele nu mai au nici un rost eficace, și este mai bine să nu fie nici măcar încheiate.

Polonia s'a îndepărtat, sub influența colonelului Beck, cu totul de Franța ca și de Mica Ințelegere, dînd astfel exemplul celei mai ignobile ingratitudini față de Franța, care de fapt a reinviat Statul polonez. N'a fost o chestiune poloneză mai importantă la a cărei soluționare să nu fi contribuit, în mod decisiv, Parisul: Problema orașului Vilna, a Coridorului, chestiunea Sileziei, statutul orașului Dantzig, necesitatea prote-

guirii frontierelor polono-sovietice, — in toate problemele, Franţa şi-a dat totdeauna sprijinul, fie că a fost justificat sau nu.

Incontestabil, situaţia externă a Poloniei nu este de invidiat. Combinaţiile pe cari le fac coloneii la Varşovia, sunt insă puerile. Ei cred, că vor reuşi să întoarcă apetitul Germanici dela teritoriile germane ocupate astăzi încă de Polonia, printr'un concurs pe care vreau să-l dea Germaniei în ce priveşte Ucraina şi ţările Baltice. Eroare profundă. Pusă în faţa unui pericol serios germano-polonez, de deslocare a Imperiului Sovietic, Rusia n'ar ezita, desigur, o singură clipă, să se reconcilieze cu Japonia, chiar cu preţul unor mari sacrificii, aruncindu-se cu toate forţele sale armate şi cu întreg aparatul formidabil de propagandă, asupra Poloniei, periclitându-i existenţa sa naţională. Aceasta cu atît mai mult, cu cît astăzi, Rusia Sovietică fiind membru al Societăţii Naţiunilor, nici Puterile occidentale n'ar putea să rămînă indiferente la un eventual conflict germano-polonez, cu Sovietele.

★

In ce priveşte relaţiile Rom'niei cu Rusia Sovietică, suntem bucuroşi să înregistrăm înţelegerea deplină ce există între cele două ţări. Pericolului pan-germanist şi revizionist, Statul romîn nu poate decît să-i prefere amiciţia vecinului său puternic, mai ales după sistemul alianţelor de dinainte de război, spre politica de echilibru, care cu deosebire dela 1870 incoace, a jucat un rol hotărîtor pentru destinele politice ale Europei.

La un moment dat se credea, că principiul de echilibru a fost înmormîntat în cartoanele Tratatului dela Versailles, iluzie, care n'a durat însă decît citeva luni. Lumea a continuat să urmeze vechiul drum politic, chit că politicei de echilibru i-se dă o altă interpretare, potrivită cu moravurile politice ale epocei contemporane. E bine? E rău? Inutil să cercetăm. De vreme ce nu există concilieri internaţionale după tipicul unor formule, mecanisme şi principii dinainte stabilite, de către Puterile mari, sau Societatea Naţiunilor, e bine, ca urmînd glasul intereselor noastre naţionale, să ducem o politică de echilibru, debarasaţi de orice ipocrizie, şi conduşi numai de oportunismul ce asigură conservarea şi desvoltarea Statului romîn.

Şi pe acest drum nu există nicio alternativă: Romînia trebue să urmeze sistemul de alianţă care îi asigură mai bine integritatea sa teritorială şi securitatea naţională. Acest drum este cel cunoscut: prietenie strînsă cu sistemul de alianţă francez, şi pace, prietenie cu Rusia Sovietică.

Pavel Pavel

Ochii

— Ei?!

Privirea lui Costin avea un neastîmpăr încordat, între teamă şi bucurie. Mihai, lipit de uşă de cind intrase, îl fixa cu aceeaşi nesiguranţă, abia stăpinindu-se. In ciuda expresiei „de nepătruns" pe care şi-o potrivise, mîinile i se crispau, independente, spovedind beţia care-l ardea. Costin nu mai putu suferi jocul şi se ridică brusc, subţire şi lung ca o trestie. Atunci Mihai isbucni, sărindu-i de git:

— Succes, succes pe toată linia!

In ochii lui Costin se ridică, se sbătu o flacăre acidă. Se sărutară pe obraji, se bătură pe umeri, emoţionaţi. In fine, ziua mare a unuia din ei, sosise! Se regăsiră ca într'o singură existenţă, topiţi, înfrăţiţi, aşa cum erau, la suprafaţă, de trei ani de mizerie şi nădejdi.

— Spune-mi, repetă-mi —făcu Costin, după ce se aşezară. In fine tu, măcar tu, ai răsbit! adaogă numaidecît, aproape grav. Am ştiut întotdeauna că vei învinge. O meriţi...

O scurtă clipă, se priviră inegal. Faţa lui Costin se întoarse în profil, încercind să ascundă uşoara boare de tristeţe care-i însoţise cuvintele. Mihai se simţi jenat şi responsabil de ceva delicat. Işi dădu seamă că succesul nu-l putea pătrunde pe Costin în aceeaşi măsură, deşi interesul strict material al bunei stări, era egal pentru amindoi. Desigur, dacă piesa îi va aduce bani, Costin îşi va avea şi el paltonul, totuşi...

Mihai — mai scund, mai lat în spete, emanînd ceva viril şi violent — avea pe întreaga lui fiinţă semnul isbitor al puterei creatoare. O ciudată maturitate se amesteca în expresia de copil senzual şi sincer a feţei sale. Uneori o vină îi brăzda fruntea înaltă, alteori ochii, excepţional de mari şi de negri, căpătau adîncimi grele de tristeţe. Faţă de subţirimea lui Costin, contrastul era isbitor.

Prietenii de mizerie, de studenţie, şi de ambiţii literare, se deosebiau tot atît şi prin structura lor lăuntrică. Costin tindea spre rafinament; Mihai spre tot ce e viaţă brută. Costin era subţire la mîncare, mofturos; Mihai înghiţia orice, dintr'o nepăsare hulpavă faţă de necesităţile burţii. Costin scria frumos, elegant, cu o preocupare obsesivă a formei, a întorsăturilor; Mihai arunca frazele cu dispreţ, tăind direct şi ne-

milos în propriile sale suferințe. Buzele abia trase ale lui Costin se crispau ușor, până la invizibil, la orice cuvînt, pe cînd gura lui Mihai se deschidea generos, formînd cuvinte depline, sincere, pînă la vulgar uneori.

— Directorul teatrului m'a primit imediat — îmi citise piesa și m'a copleșit cu laude... se precipită Mihai. De citeva luni, reușise să fie recomandat de un mare scriitor, membru în comitetul de lectură. Spuse toată povestea succesului său, cu febră, cu brusce căderi în sine însuși. De trei ani, de cînd se cunoscuseră, trăiau în aceeași chilie, urmînd studiile pe apucate — Mihai la Litere, Costin la Matematici — și degerînd cu tocul în mînă la aceeași măsuță. Costin era mai leneș, mai lasă-mă să te las cu scrisul. De învățat, iarăși, învăța în silă. La Mihai, toate disperările, toate înfrîngerile lor zilnice — faptul de-a nu găsi cîțiva lei pentru hrană sau lemne — se transformau în pagini scrise. Un morman de manuscrise sta sub masă — pe cînd Costin, deși cu doi ani mai în vîrstă, n'avea decît cîteva încercări. Se disprețuiau și se admirau reciproc. Ceeace lipsia unuia, devenea obiect de ironie la celălalt. In timp ce Mihai asuda, se sbătea, la măsuță, sub lampa cu sticla spartă și lipită — Costin dormita dealungul canapelei, cu ochii în tavan, teoretizînd sceptic asupra nimicniciei celor omenești. Cînd Mihai se infuria, Costin îl potolea zîmbind. „Nu vezi că ești un simplu sclav al destinului tău? Dacă vrei să fii într'adevăr liber, dece nu încerci măcar să-ți contrazici acest destin? Am și eu ceva aici — se bătea el cu degetul pe frunte — dar mi-e lene, profit de timp... poate voi muri și atunci ce folos ar avea cele „create"?" — „Nu!" replica Mihai —, dacă trăesc, vreau să muncesc, să răstorn, să-mi văd urma! Iar dacă e vorba să vegetez, prin pretextul evanescenței tuturor sforțărilor, mai bine m'aș sinucide într'o clipă. Problema nu există decît pe extreme. Or crezi adînc în moarte și atunci te topești mai repede, numaidecît, încă; or te resemnezi să trăești, și atunci trebue să accepți toate eroismele inutile ale vieții. Am hotărît să trăesc... deci, la muncă!" — „Și atunci... trebue să mă omor, să mă sinucid *numaidecît?*" zîmbia Costin, ironic. „Uiți că și leneșii sunt... oameni?" Mihai îl privia puțin derutat. Apoi se scutura. „Sofistule! E degeaba, tot evreul predomină în tine. Nu vezi că nu faci decît sofistică cu propria ta viață? Vieței nu-i pasă de subtilități".

Costin, e adevărat, era evreu după mamă, deși, exterior, predominau trăsăturile și culoarea tatălui; brun, slab pînă la fenomen, deși sănătos și de-o energie nervoasă, condensată, avea un fel de orgoliu al propriei sale ființi, pînă la auto-adorare. Cu toate că părea mai concret, mai carnal, Mihai degaja prezența unei alte înălțimi de suflet, a spontaneității și a inspirației. Venise din provincie pentru studii, cu o oarbă și neclintită credință în destinul său de scriitor.

Se făcuse iar tăcere. Mihai privia prin chilia mizeră, inima îi tresărea de bucurie. Vor avea, însfîrșit, o odae cumsecade! Vor putea învăța, citi, în liniște. Făcea planuri uriașe, cu repeziciune. Costin se ridică și el tresări.

— Am să-ți citesc și eu ceva, zise Costin, căutînd cu mîinile sub raftul de cărți.

— Să-mi citești ceva?

— Ascultă — îl opri grav, Costin. Apoi, glasul îi sună uscat, sugrumat ca de-o sforțare peste puteri.

„29 Septembrie...

„Mihai a plecat la Tya. Incerc să-mi lămuresc sentimentele pe cari le am pentru el. Degeaba îl cert, se duce mereu. In situația noastră, dragostea lui către Tya este o absurditate. L-am auzit odată pronunțind chiar expresia: „cămin liniștit". Se înșeală singur cu ideea că ar putea realiza astfel de lucruri. Dar cu cine?! Cu o fată oarecare, întiia care i-a venit în cale. Este grozav cît de total se dărue Mihai oricărei noi experiențe. Mă gîndesc uneori dacă nu sunt gelos pe bogăția lui sufletească. Nu, ar fi prea oribil. Acum îmi dau seamă că, orice ar face, Mihai e îndreptățit s'o facă. Există o lege, uluitoare față de rațiune, pentru oameni ca Mihai: aceea a contrastelor. Adică: tocmai prin cele mai crunte defecte și slăbiciuni, la astfel de oameni uimitori, se aleg calitățile și înălțimile. Mihai e mare, e nesfîrșit lîngă mine. La ce-mi folosește înțelegerea? El e însuși viața, e puterea care cuprinde totul. Cred în geniul lui Mihai, pe atît de mult pe cît nu cred în talentul meu. Sunt un om uscat, deaceea îmi permit să-l ironizez. Sunt un om slab — deaceea poza de demnitate. De n'aș avea poza, cu ce aș rămîne? El n'are nevoe de afectări, el e deplin și mare așa cum e, cu defectele, cu naivitățile cele mai crunte. Sunt uneori fericit că mi-a fost dat să-i fiu admirator și cronicar tăinuit. Sunt sigur că jurnalul acesta, în care nu fac decît să-mi însemn impresiile despre el — ca un parazit care ar țări din prezența generoasă a corpului hrănitor — va însemna odată ceva, un document. Dar să nu simtă, să nu vadă vreodată adevărul! Nu l-aș mai putea privi în ochi!"

Deodată caetul căzu din mîna lui Costin și capul i se aplecă șovăelnic, pe umăr. Sforțarea de-a fi atît de sincer, îi pricinuia un început de leșin. O senzație dureroasă, definitivă, de topire în meschin, îl ardea. „Dece am citit, dece am divulgat!" se crispa. Contradicția dintre cuvintele dela urmă și faptul de-a i le fi spus, îi tăia parcă, însăși rădăcinile existenței. „Să te birui, ai vrut să-ți birui invidia!" îi striga glasul lăuntric „dar n'ai reușit decît să te cobori și mai mult!"

După întîile clipe de buimăceală, Mihai sări, îl cuprinse, îl sărută de nenumărate ori, bîiguind:

— Dar Costine, Costine, ce-i asta... dece ești copil... de unde ai mai scos părerea asta... și tu, și tu vei ajunge...

In trupul moleșit al lui Costin svicni ca o înfiorare, care-l întări. Se ridică, refuzind obosit sprijinul lui Mihai.

— Nu, nu... și nici nu e nevoe să am talent... sunt fericit că te văd pe tine...

„Minți!" îi strigă iar, glasul lăuntric. Mihai îl prinse de umeri, îl privi adînc, răscolitor.

— Costin!

Fu o clipă de tensiune, de luptă surdă, între spiritele lor. „Dacă îi accepți privirea, dacă te supui acestei situații, de azi încolo nu vei fi decît un sclav al lui Mihai!" îl avertiză, dinăuntru, spiridușul. Dar era prea tîrziu. Costin făcu un gest aproape somnambulic.

Cuprinzînd brațul lui Mihai, zise — simplu, prăbușit:

— Mergem prin oraș, să ne răcorim?

— Haide!

■

Era Sîmbătă și spre seară,așa că străzile gemeau de lume. Hărmălaia și învălmășeala se întețeau cu cît înaintau spre centru. Aerul rece, de toamnă, le pricinuise o destindere. Braț la braț, legănîndu-se în unison cu voioșie, înfruntau lumea cu acelaș sentiment de izolare în prietenia, în superioritatea lor, din zilele bune. Mihai evita să mai vorbească de piesa lui primită, deși îi era gîndul numai la ea și la ceea ce va urma. Se vedea pe scenă, ovaționat, și obrajii i se colorau, inima i se iuțea. Apoi relua vorba spre Costin, cu remușcare. Nici el, pe ascuns, nu prea avuse încredere în talentul lui Costin, totuși îl iubea, pentru limpezimea judecății sale, pentru puterea de-a se preface atît de demn, atît de independent. Costin nu se lega de nici o femee — la el disprețul de lume căpăta forme concrete. Mihai, deși disprețuia totul în acelaș fel, cădea și în mreaja dragostii, și în aceea a „sentimentalismelor". Era contradictor, trecînd prea fără măsură dela orgoliu la umilință. Nu putea trăi fără iubirea unei femei, deaceea, la întîia ocazie, se legase de Tya — mica lui croitoreasă, frumoasă și mărginită, pe care Costin o disprețuia. O nestăpînită necesitate de jertfă, de comuniune, îl lega de ființele din jur. Avea darul să devie prietenul oricui, dar dela un timp se sălbăticise, din pricina încercărilor grele ale mizeriei lor, care-l silea să-și rezume necesitatea și dorul numai la prietenia, mereu încordată pe fire subțiri, către Costin.

Plimbările lor erau, întotdeauna, prilej de uitare a necazurilor, cași singura distracție posibilă. Umblau ceasuri, după-amiezi întregi, hai-hui dealungul și dealatul Capitalei,

discutînd, gesticulînd, plănuind. Mersul îi făcea elocvenți. Cînd reveneau, seara, în chilie, ceva mohorît și dureros, le apăsa sufletele. Reveneau ca într'o realitate, depe tărîmurile iluziei plăcute. In oraș, făceau și ei parte din marea massă a agitației, a bogăției, a belșugului; aici, recădeau în izolare, față în față numai cu toate visurile care întîrziau să se realizeze. Servicii nu se găsiau, părinții nu trimiteau bani. Ai lui Mihai erau pensionari sărac, foști învățători tocmai la Răgoaza, un sat uitat din Dolj. Costin avea numai tată, care însă se însurase — după moartea evreicei, cu o romîncă, și-l renegase. Dela vîrsta de 16 ani, Costin nu-l mai văzuse, deși știa unde șade.

Rodeau o coaje de pîine uscată cu amărăciune, filozofînd desnădăjduit asupra sinuciderii în doi, sau punînd la cale cine știe ce plan de îmbogățire prin „lovituri". Mai ales Costin propunea astfel de rezolvări ale mizeriei. Erau inteligenți, puteau „aranja" ceva extrem de simplu și de ingenios. Cine i-ar fi bănuit? Hanul plin de familii evreești, în care trăiau, îi prefăcea și mai anonimi. Uneori, Mihai aproba, între glumă și o tainică înfiorare de repulsie. Ce convins și ce calm vorbea Costin! Apoi, Costin se trîntea pe canapea, ca deobiceiu, învinuindu-l de lașitate, iar Mihai se ghemuia la măsuța strîmbă, strîmtă — pe care nu-i ajungeau coatele — și, crispat, disperat, își așternea obsesiile pe hîrtie. A doua zi, porneau iar pe străzi, ca atrași de un miracol care întîrzia undeva, sau ca să se rupă din atmosfera jalnică a chiliei.

Odată, mai demult, Costin căpătase un fel de post, de reporter, la o gazetă neînsemnată, și vreo două săptămîni Mihai tînji în singurătate, neputînd să iasă prin oraș. Deabea atunci văzu cît se sprijineau ei unul prin celălalt. Acum, de cîteva luni, de cînd o cunoscuse pe Tya, Costin trebuia să încerce aceeași pedeapsă, fiindcă Mihai își petrecea mai toate serile la ea. Haimanalicul ajuns tradiție, se reducea numai la drumul dela Universitate pînă acasă, în fundul mahalalei lor, pe drumuri cît mai cotite și mai singuratece. Poate deaceea, discuțiile dintre ei căpătau ceva mai grăbit și mai brutal. Schimbul de idei — ajuns pînă la pasiune — scînteia numaidecît, în controversă, îndată ce se înfierbîntau la mers.

La început se contraziceau numai pentru a putea avea două perspective deosebite, de ciocnire a abstracțiilor, peste puțin însă, observară că erau mai convinși decît ar fi fost necesar în mînuirea lor, de parcă ideile le-ar fi tras un renghiu, trădîndu-i chiar în efortul de sinceritate. Rămîneau la un moment dat cu ceva amar și jenant pe vîrful limbii, cașicum s'ar fi oprit acolo o picătură de venin... și se poticneau speriați, ca în fața unei primejdii hotărîtoare, care-i cerea desbinați sau cu totul regăsiți.

Astăzi evitau însă și orice apropiere de obișnuita lor pa-

siune. Costin părea schimbat din rădăcini, de parcă spovedania l-ar fi răsturnat felul de-a fi. El, care altădată avea acel mers drept și mîndru, pînă la pedanterie, acum se încovoia, se mlădia spre Mihai, cu o mobilitate a tuturor fibrelor, desținse într'o infinită sinceritate și umilință. Cît îi trebuise lui Mihai pînă să se învețe cu atitudinile lui Costin, la început! Prietenia lor se închegase tocmai din antipatie reciprocă. Venit în București de două luni, Mihai îl întîlnise la un amic și, la plecare, comentase cu haz, cu dispreț, „fițele" lui Costin. „Cine e sugrumatul, constipatul ăsta ridicol?" întrebase, indignat că o astfel de ființă poate fi răbdată pe pămînt. „Constipatul", la rîndul lui, plecase cu o acută impresie de vulgaritate, fiindcă Mihai ținea, pe atunci, să pară cu orice preț un necioplit, printr'o romantică și absolutistă mîndrie a originii sale țărănești. Se întîlniseră apoi pe stradă, și Costin surprinsese un alt Mihai. Acesta tocmai începuse o scriere nouă și, înfrigurat, nu se putuse opri să nu i-o povestească, din mers, cu patos. Purta haine negre și lavalieră, ca un candidat la popie. Costin îl ascultase atent, condescendent, dar Mihai îi văzuse zîmbetul glacial, se reculesese și, fără a-i da mîna, fără a-i mai adresa un singur cuvînt, îi întorsese spatele și cotise pe o stradă lăturalnică. Gestul acesta îl umpluse de curiozitate pe Costin. A treia oară se întîlniseră pe culoarele Universității și Mihai căutase să scape de el cît mai repede. Totuși, Costin reuși să-i afle adresa și Mihai se pomeni cu el acasă. Cît de ciudat simulaseră amîndoi, scena primei șederi în doi! După o lună, se mutară împreună, în hanul de astăzi, și în tot timpul acestor trei ani, nu făcuseră decît să se cunoască, să se cerceteze mai bine, să se iubească și să se urască în aceeași măsură, fără a se mai putea însă despărți, ca doi amanți platonici. Abia mai tîrziu, Mihai îl surprinsese și pe Costin scriind, și de atunci, frăția lor fu, în aceeași măsură, și mai deplină și mai rezervată, deoarece prin unirea înăuntrul aceluiași ideal, ei se vedeau, pentru a suta și a mia oară, tot atît de diferiți, prin natura fiecăruia de-a scrie cași prin micile obiceiuri zilnice.

— Uite, stofă din asta să ne luăm! — îl opri Mihai în fața unei vitrine depe Lipscani. Costin zîmbi îndepărtat. Începeau să simtă frigul prin trench-coat-urile subțiri. Mai ales el, care era mai slab. Dela o vreme, îl stăpînia o tiranică necesitate de-a tăcea. Aproba, dînd din cap. Mihai intuia retragerea de mele în singurătatea lui lăuntrică și întreținea, mai înfierbîntat, discuția. Întreba și-i răspundea singur, îmboldindu-l în van pe Costin. Acea încordare delicată, jenantă, creată din neprevestita lui citire a jurnalului intim, răsbea totuși, în ciuda oricărei încercări de acoperire. Se opriră în fața Bulevardului larg, așteptînd să treacă șirul de mașini și trăsuri. Cînd Costin înaintă, Mihai îl trase violent înapoi. În aceeași clipă, o mașină vîră vertiginos pe lîngă colțul pe care pășise Costin, în neștire.

— Veșnica poveste! exclamă Mihai. Ia să-mi spui, te rog, de cîte ori te-am scăpat dela moarte? Eu zic că nici în zece vieți n'ai putea să-mi plătești cu recunoștința.

Și Costin zîmbi iar, gînditor. Într'adevăr, deși părea nefiresc, tocmai el — cel rațional, limpede și ordonat — era mai neprevăzător îndată ce se aflau pe stradă. Mihai, fără să cerceteze prea mult, avea un fel de instinct al învălmășelii, al sgomotului depe străzi, din încîlceala cărora se descurca nepăsător, virîndu-se curajos prin cele mai primejdioase situații, trăgîndu-l, conducîndu-l și pe el, ca pe un copil. Costin se fisticia ușor și de atîtea ori, între două mașini care sburau în sens contrar, rămînea derutat, încremenit, trezindu-se abia cînd Mihai îl împingea, îl silea să facă pasul salvator, la dreapta sau la stînga. Uneori Mihai pornia să glumească, întărîtat de slăbiciunea ciudată pe care i-o pricinuia strada lui Costin. Se posta într'un anumit punct al Bulevardului și paria cu Costin că nu se va clinti de acolo, nici cu un milimetru, oricîte mașini ar da peste el. Într'adevăr, șoferii îl ocoleau, blestemînd, înjurînd, dar nu de puține ori și Mihai îngălbenia, fiindcă virajul întîrzia pînă în ultima secundă. Alteori îl lua de mînă și-i zicea: „Uite, vin trei mașini, două de acolo și una de dincoace. Hai drept printre ele, tacticos ca la noi acasă, să te înveți a fi calm". Făcea ca un fel de calcul instinctiv, între distanțele mașinilor, între viteza lor și drumul pe care trebuiau să-l traverseze. „Mai încet, mai repede, oprește, haide!" îi striga din cînd în cînd și numai aici, între vehicule, în hărmălaia străzii, Costin îl asculta umil, realizînd parcă, mai deplin ca oricînd, contopirea lor într'unul singur.

— Vezi mă, tu care faci Matematica, nu te pricepi să calculezi cît de puțin pe teren! Eu... parcă m'am născut inginer al... comunicațiilor! — rîdea Mihai, cînd ajungeau dincolo, biruitori.

Acum însă, în loc de aceste cuvinte pe cari le repeta cu plăcere, Mihai se bătu cu palma pe frunte.

— Tii... cum uita așa ceva! Ai, Costine, să bem un pahar de vin în cinstea zilei de azi. Uite, am făcut rost de ceva mărunțiș... în așteptarea îmbogățirii.

Costin aprobă.

■

Roșu, înfierbîntat, Mihai îngîna o frîntură de cîntec.

— Mă, tristă-i viața noastră... totuși are farmec! Cînd o să „ajungem" vom privi cu jind la trecut.

Dar Costin se prefăcu că nu-l aude. Porniră iar pe străzi.

indeciși. Era prea devreme să se întoarcă acasă. Căldura vi-
nului băut îi dădea lui Costin o senzație cu totul potrivnică.
Era parcă mai lucid acum, plutind peste oraș și peste Mihai,
ca o abstracție pură. E drept, de acum vor începe o altă viață.
Era sigur că piesa lui Mihai va avea succes — odată și odată
talentul lui prea evident trebuia să-și capete recompensa. Nu
putea să nu împartă și binele cu el, după recunoașterea aceea.
Spovedania îl obliga. Totuși, dacă Mihai se va gîndi să-și
realizeze acel „cămin liniștit"?...

Se aflau aproape de piață, într'o grozavă încurcătură de
tramvae, autobuze și căruțe. Clacsoanele, strigătele, clopoțeii,
îi huruiau în urechi, deconcertîndu-l. Mihai îl ținea strîns de
braț și-l conducea cu mână sigură. Se strecurară printre in-
tiiele grupuri de vehicule cu îndeminare. Acum însă începea
ca o nouă redută. Era o încrucișare de străzi, tixită de lume
și mașini, fără semnale, fără sergenți.

— Haide, — făcu Mihai, bănuindu-i nesiguranța — și-o
luă înainte, ca să deschidă drumul. La un pas, Costin îl
urmă încet. O mașină sbughi de după colțul din stînga, dar
Mihai, la o palmă de botul ei, rămase calm, înaintînd nein-
trerupt. Costin, încetinindu-și mersul aproape cu inconștien-
ță, se văzu la doi, apoi la trei pași depărtare de el.

— Ce faci, vino mai repede! — se întoarse Mihai, contra-
riat. O trăsură se apropie, îi despărți pentru o clipă.

— Atenție! strigă Costin.

— Ha, ha, ha! — tocmai tu îmi dai sfaturi — rîse Mihai.

In acelaș moment însă, Costin observă că Mihai nu ve-
dea autobuzul care venea în viteză, dela spate, depe Carol.
„Haide, caculează!" îl străbătu un gînd ironic. Și pasul i se
încetini iar, ca dela sine, într'o ezitare încordată.

Simțea un început de sudoare, un început de tremur as-
cuns, risipite prin întregul trup. Mihai se întoarse a doua
oară, aproape înfuriat.

— Dar ce faci?

— „La o parte!" răcni Costin, dar văzu cu groază că nu
spusese nimic; — strigătul fusese numai lăuntric și el rămă-
sese nemișcat, ca hipnotizat, privind apropierea autobuzului
de după colț. Privirea, capul lui Mihai, rămaseră întoarse
spre el, cîtva timp, a nedumerire. Intr'o secundă, toate soco-
telile, posibile și imposibile, se rostogoliră în mintea lui
Costin. Mihai se va feri de taxico-ul care vine din flancul
drept, va sări înapoi din fața oiștei dela trăsura din stînga —
dar va fi isbit de autobuz!,

Se auzi un țipăt de femee, de undeva, și Mihai se pră-
buși, pieri, ca un răspuns la fulgerătoarea lui socoteală.

— Nu înțelegi, dom'le, telefonează imediat la oficiul Sal-
vării! Uite, farmacia colo, în colț...

— Șoferul, șoferul, unde e șoferul! A dispărut, banditul!
Vezi dom'le, cum te omoară ziua 'namiaza-mare, fără să
clacsoneze!

— Viteza, numai viteza la mănîncă capul.

— Moare! Moare!

— Ba nu, uite că mișcă, respiră.

— Ce tînăr e, săracu'!

Un copil începu să plîngă, o femee țipă la el. Toată strada
era blocată. Insfîrșit, răsăriră doi sergenți, dar lumea se în-
mulțea. In afara cercului, departe de strigăte, de blesteme și
compătimiri, Costin ședea moleșit, clătindu-se. „Cît de slab
sunt, cît de slab!" — i se învîrtia o singură exclamație în
creer, obsesiv, și-i venia să se topească, de compătimire, de
duioșie față de propriul său corp. Un clacson ciudat, strident,
urlă chiar lîngă el, înăuntrul lui, și sări, ars, la o parte. Auzi
de dincolo, întrebări de felul acesta:

„Cine e, dar cine e? Il cunoaște cineva?" și se trezi res-
ponsabil, își făcu loc cu coatele prin mulțime, dar cînd stră-
bătu, i se încleștă ceafa și nu putu înclina capul, îngrozit.
„Jos, jos, privește jos!" îi țipă cineva din piept. Unul din ser-
genți nota ceva într'un carnet, celălalt îl apucă de umeri, îl
sprijini.

— Dumneata îl cunoști?

Infine putu pleca privirea și se prăbuși, căzu în ge-
nunchi. Miinile, bete, innebunite, îl căutară pe Mihai, ochii
se încordară să-l găsească. Un plîns crispat, fără lacrimi, îi
isbucni prin ochi, prin gîtlej, prin întregul trup.

— Mihai! Mihai!

Era un morman nemișcat de carne și sdrențe. Prin gura
întredeschisă îi curgeau două firicele de sînge cald, picurînd
jos liniștit, rar. Genunchii îndoiți pînă aproape de bărbie,
spatele curbat, arătau parcă închircirea după o lovitură pri-
mită în plin stomac. Trench-coat-ul sfîșiat și haina ruptă din
nasturi, lăsau să se vadă, prin cămașă, o bucată de piept în-
sîngerat și murdărit de praf.

Cineva puse pălăria alături. Lovitura îl aruncase tocmai
dincolo, lîngă trotuarul de vizavi și se lovise și la cap. Prin
părul negru, des, o pată de sînge se închega. Pieptul, totuși,
se ridica și se lăsa, în ritm inegal, greoi, iar răsuflarea se
prefăcea într'un fel de geamăt plin de carne, de sînge, care
răsbia prin gură materializat și roșu.

— In mașină, în mașină! Oprește! — țipă un glas gros,
dela marginea grupului, și un taxicou își făcu loc pînă la ră-
nit. Fu dat la o parte, brutal, și trupul lui Mihai icni de du-
rere, ridicat pe brațe. Se trezi și el lîngă sergent și mașina
porni încet, spre spital.

La coborire, trebui să ajute şi el. Miinile se încordau,
apucau, mecanic. Fără suflet, cu ochii holbaţi, Costin vedea
cum faţa lui Mihai se învineţea şi sîngele pornia mai repezit
printre buzele strînse. Cînd Mihai fu aşezat pe bancardă, avu
o clipă de năuceală.

— Cine-mi plăteşte mie? făcu şoferul într'o doară, sim-
ţindu-i dezorientarea. Sergentul interveni. Costin vedea că
brancarda se apropia de uşa camerei de gardă şi ezită. Se
scotoci prin buzunare, găsi un pol, îl întinse şoferului şi se
grăbi. Prin salonul vast, plin de bolnavi săraci, în aşteptare,
trecură încet. Lumea le făcea loc înspăimîntată. O babă pră-
pădită, îl întrebă?

— Ci-i, ce s'a 'ntîmplat?

O soră de caritate îi urmă, brancardierii deschiseră por-
ţile.

— Să-l ridicăm în pat?

Sora dădu laoparte velinţa şi privi cîteva clipe faţa lui
Mihai.

— Nu, nu e nevoe, zise.

— Dar dumneata?... făcu întrebătoare, spre Costin, care
se ghemuise la picioarele brancardei.

— E... e... prietenul meu... eu eram cînd... băigui Costin.

— Poftim în sală, nu e voe aici, îl avertiză sora tărăgănat,
ieşind. Dar Costin nu se clinti. Uşile se închiseră cu sgomot,
auzi de dincolo strigătul surorei: „Domnul intern Paraschiv
e sus? Cînd vine?"... Deodată simţi o mişcare pe brancardă.
Mîna dreaptă a lui Mihai se agitase. Privi aplecîndu-se, ne-
putînd pronunţa chemarea sfioasă care i se usca pe buze. Le-
şinul lui Mihai scădea, trupul încerca să se mişte întreg. In-
stinctiv, Costin îi puse mîna rece pe frunte. In aceeaşi secundă,
Mihai deschise ochii — mari, bulbucaţi — ca un resort. Cos-
tin tresări, îşi retrase mîna îngrozit, dar o mică pată de sînge
rămăsese pe palmă şi, inconştient, încercă să se şteargă re-
pede pe căptuşeala trench-coat-ului. Se opri însă ruşinat,
fiindcă văzuse privirea lui Mihai urmărindu-i gestul, şi se
precipită:

— Mihai, Mihai,... ce te doare...

Dar îşi înghiţi cuvintele, pentrucă Mihai îl privea fix, cu
o tărie nemişcată a pleoapelor, ca într'o halucinaţie molcomă
care nu-şi găsea expresia decît prin ochi. Faţa se înroşise
brusc, ca de o încordare extremă; restul de viaţă i se con-
centra numai în ochii arzători, violenţi. Acea tristeţe cruntă,
stranie, care trecea uneori ca o umbră fugară, prin expresia
lui Mihai, se instăpîni biruitoare, constantă, sub sprîncene,
ca într'un focar. Costin se clătină, încercă să se ridice, bîjbîi
cu mîinile pe brancardă, dar rămase înlănţuit de privire.
„Să isbucnesc în plîns! Să isbucnesc în plîns, cel puţin!" îşi

strigă disperat, însă ochii şi faţa îi rămîneau tot atît de sterpe.

— Mihai... făcu iar, încercînd să se smulgă — nu-mi spui...
ce te doare... acum vine doctorul... cum s'a putut întîmpla!

Mihai clipi repede, încercînd din nou să se mişte, dar nu
putu să-şi impue voinţa nici buzelor. Deschise doar ochii şi
mai mari, şi mai rotunzi, pînă li se văzu albeaţa. Adînci, sfîşie-
tori, cu o intensitate de lumină calmă, imensă, ochii îl ţineau
încordaţi, cu ceva magic în ei, într'un ţipăt mut de ultimă
risipire a vieţii.

— Nu, nu, iartă-mă! iartă-mă! căzu Costin pe speteaza
brancardei, cutremurat de panică, anihilat, rupt, înebunit.

— Ce cauţi dumneata aici! — explodă o voce chiar lîngă
el. Internul îl privea supărat. Pleoapele lui Mihai căzură.
Costin se urni, făcu doi paşi, voi să se mai întoarcă odată, se
trezi însă afară, pe o bancă. O umbră se apropie, mormăind,
el îşi acoperi faţa cu braţele. Sări în sus: se auzise un ţipăt ?
Umbra de lîngă el se îndepărtă: — „E fratele lui, pesemne"...

Se întretăiară sgomote de uşi trîntite, vorbe repezi. Intîi
îşi astupă urechile, apoi îşi încordă auzul să prindă orice
gest, orice mişcare. Parcă visa. Dintr'un adînc piclos, dintr'un
nămol, încerca mereu să iasă la suprafaţă, dînd neputincios
cu mîinile şi cu picioarele. Realitatea îi scăpa printre degete.
Sora ieşi — reveni cu cîteva pachete. Il cuprinse din nou to-
ropeala, timpul se topi. Uşile se deschiseră, internul cu alţi
doi doctori — se opriră în faţa lui. Costin ridică ochii aburiţi.

— *Era fratele dumitale?*

— *Era?!*

Se ridică, se repezi în camera de gardă — încremeni. Ur-
cat în pat, învelit pînă sus, Mihai părea o mogîldeaţă albă. In-
cercă să se apropie, să ridice cearceaful. Un vîrtej, un neant
i se răsuci în stomac. Se opri rotind ochii prin odaia rece,
apoi fugi.

Incepea înserarea, cerul se îngroşa. Işi descheie, în ne-
ştire, trench-coat-ul, îşi luă pălăria depe cap — totuşi îi era
încă prea cald. Umbla repede, cu paşi mari, caşicum s'ar fi
grăbit să ajungă undeva. Se învîrtia pe aceleaşi străzi, reve-
nea, neobosit. Mersul repezit îi risipea, într'un fel, picla
dinăuntru. Acea senzaţie de vis, de irealitate acută, tiranică,
îl urmăria în fiece pas. E în pat, acasă, şi se visează umblînd
astfel, gonit de o întîmplare fantastică. A mîncat mult, poate,
stomacul îi e încărcat. Să se ridice, să se trezească! Totuşi,
lîngă un felinar, se sperie de umbra lui — prea subţire şi
lungă. Să fugă de visul din el! Incoace, încolo. Toate, toate,
străzile astea cunoscute, prin care trecuse de atîtea ori cu
Mihai. Aici, nu de mult, îl trăsese — ca deobiceiu — din faţa
unei maşini. Dincoace, glumise, calculînd fără greş. Deodată
se află pe o stradelă mai familiară. Se apropie încet de o

curte, se plimbă de citeva ori în sus şi 'n jos, apoi bătu în poartă. Se auzi un hămăit de ciine şi veni un băieţaş.

— Chiamă pe domnişoara Tya, şopti sugrumat.

Puştiul fugi. Cînd Tya se apropie, aproape în fugă, acoperindu-se cu un şal pe umeri, Costin se prinse tare cu pumnii de gard.

— A, dumneata erai, Costin! Credeam că e Mihai. Dar ce e... ce s'a întîmplat?

Cit de frumoasă e Tya, în simplitatea ei! Deabea acum înţelegea acel efluviu elementar, despre care îi vorbea mereu Mihai, de cite ori îşi apăra dragostea pentru ea. Ce înţeles are educaţia, „cultura"! „Vreau un suflet bun, care să mă admire şi să mă iubească aşa cum sunt, cu defectele mele de om, iar nu altfel", — zicea Mihai. Aici era adevărul, nu în visele lui cu femei rafinate, tolănite în maşini somptuoase.

— Tya... biigui — Mihai e... e...

Dar nu! — nu-i putea spune. Laş, laş, de atîtea ori laş şi meschin! Abia acum trupul, spiritul lui, îşi arăta adevăratele măsuri. In sinceritate, lîngă puterile oarbe şi generoase ale dragostei, zîmbetul lui ironic, în care crezuse că stă toată ordinea şi superioritatea lumii, se sfîşia neputincios, răvăşit de-o avalanşă lăuntrică.

— Ce e, ce e! e bolnav? i s'a întîmplat ceva? Spune odată! — se înălţa Tya, ca de o flacăre care ar fi răsucit-o. Hai, spune!...

Da, o vedea! ar fi alergat numaidecît, plină de jertfă; ar fi murit, ar fi innebunit pentru el! Se retrase un pas, *doi, trei*... încercînd să rămie el însuşi, să nu-i pese de toate aceste „sentimentalisme", să pronunţe cuvîntul sigur pe sine, calm, obiectiv...

Deodată îi întoarse spatele şi alergă spre întunerec: Tya ţipase, înţelegîndu-i privirea.

*

„Iată gara" — gîndi somnambulic. Genunchii i se îndoiră, frînţi. Işi zisese, la un moment dat, să se ducă acasă, dar o ghiară rece îi strînsese inima. Dacă, totuşi, Mihai îl aştepta, scriind învîlvorat la măsuţă? Uite-l, ridică capul şi rîde, obosit. „Să muncesc, să las urmă!"

Traversă piaţa gării tacticos, fără grijă, încurcînd circulaţia cu voluptate. Injurături, strigăte, îl petrecură. Surise, ciudat de satisfăcut. Iată un joc al cărui farmec nu-l cunoscuse: să încurci circulaţia! „He, he, am cîştigat prinsoarea!" Se văzu în dosul gării, pe şine, înaintînd spre barieră. „Şi cînd te gîndeşti că mortul e Mihai! Stranii legi ale naturii! Nimic din viaţa lui n'a rămas în mine! Am fost un mort dela început" — „Ascultă, n'am să-ţi admit sofismele, în ruptul capului!" striga el, dragul de el, înfuriat fiindcă îi plăcea să se joace, să-l încurce, să-l ţeasă în plasa subţire a silogismelor false. Apoi sincer: „Mă, Costine, mă, de ce nu recunoşti aşa, omeneşte, că dreptatea e de partea mea! E degeaba, adevărul nu se găseşte cu fraze şi gîndiri clare. Eu tot elementul bun şi creator al lumii rămîn. Tu eşti gratuitatea, răutatea, în astfel de momente. Nu eşti însă pierdut cu totul, fiindcă, în adînc, mărturiseşte-o! ai conştiinţa solului tău de Lucifer trist şi leneş. Converteşte-te, să nu ne mai certăm degeaba. Ascultă-ţi carnea, fiinţa ta cea mai reală. Dar nu, nu cu pretenţii de om superior, de „cultură" o! Vezi, voi aveţi un fel ciudat de-a interpreta lumea: o subţiaţi prea mult prin alambicul acestui nesuferit de „spirit" care, în realitate, e cu totul altceva. Mă, lasă preţiozitatea, că înebunesc! Ce-i aia, mă, un om superior? Nu mănînci la fel, nu-ţi faci nevoile la fel?! Faptul că înţelegi mai multe, nu-ţi dă voe să fii orgolios! „Eşti cam simplist, Mihai", îi răspundea, zîmbind de sus. Dece zîmbia aşa, de parcă ar fi fost în posesia unui secret supranatural? Ce scîrbă, ce scîrbă! Simţi în spate, ochii violenţi de tristeţe ai lui Mihai, pe patul morţii. „Mă, toţi suntem la fel!" „Şi eu, şi eu?"

Deodată începu să plîngă, cu lacrimi mari, totuşi fără uşurare. Se şterse la ochi, mări pasul. Privirea lui Mihai îl urmărea tăcut, precis, nesfîrşit de tristă, de înţelegătoare. Ucigaşule! îi zicea, totuşi nu ţipa, şi parcă nu cu ură, nu cu patimă, — ci blînd, egal, resemnat. Era în plin cîmp, aproape *de Chitila Triaj*. Incepu să fugă, dar după cîţiva paşi se opri, *privind în jur cu ochii vicleniţi*, tremurînd. „Totuşi, voi scăpa, voi scăpa!" „Şi cine va culege succesul piesei? Cine va fi celebru?"

„Manuscrisele, manuscrisele, ai un teanc acasă, du-te şi le şterge iscălitura, repede, repede!" „Mihai, cred în geniul tău, eşti mare, eşti un vierme nerodnic!" — „Ha, ha! ce viclean, ce savant ai pregătit toată această scenă a sincerităţii, citindu-i jurnalul! In clipa aceea l-ai condamnat, nici mai tîrziu, nici mai devreme! Vasăzică, te prefaci că nu răsbeşti printre maşini, încetineşti pasul, ca să-l sileşti a se întoarce! Trebuia să te cheme, să se uite la tine, în învălmăşeală, altfel n'ar fi greşit! Mai tare, ai calculat tu, în sfîrşit, măcar odată! Apoi Tya,... aici e o altă poveste! Cine te poate iubi pe tine, vărsătură a pămîntului! O, o, ce dispreţ înalt faţă de o fiinţă atît de umilă... atît de „incultă" dar atît de gustoasă! Mihai o savura şi tu-ţi muşcai unghiile! Cunoaştem noi misoginii şi disperaţii!"...

In cadra nopţii dense, sclipesc, brusc, două lumini, chiar în dreptul şinelor. Costin se poticneşte, priveşte hipnotic. Ochii lui Mihai cresc, roşii şi bulbucaţi, se apropie, sfredelind întunericul. O delăsare amară, definitivă i se instăpîneşte prin membre. Rămîne aşa, aşteptînd, holbat spre locomotivă. Toată

lașitatea, tot strigătul de viață din el se stinge în resemnare, într'o dulce acceptare. Se aude duduitul înăbușit, liniile gem, scrișnesc, în rezonanțe bizare. O singurătate pătimașe, virilă, îi răstoarnă, înăuntru, brazde de panică fizică, totuși nu se clintește, vrăjit de luminile care vin vertiginos. Gura subțire se strînge, fălcile împietresc. Nu, să fie lucid în clipa morții. Era singurul lucru pe care-l admira Mihai la el: fermitatea! In zadar, însă; trupul anemic, sufletul cu rădăcina smulsă, îngheață pe rînd în sudori fierbinți. „Vin, Mihai — vin îndată. Ține-mă bine de braț" — „Mîna, dă-mi mîna ta cărnoasă și sinceră, vreau să zîmbesc!" Dar tremură.

Își vîrî mîinile în buzunare, își ia o poziție cît mai demnă. „Du, du, du, du!" — locomotiva trenul, e la cîțiva metri.

Fluerul strident îi dă singura tărie, singurul semn de nepăsare: „Degeaba flueri..."

Se încordează...

La trei metri, ochii se întorc pieziș, se închid iertător și locomotiva trece pe linia alăturată, printr'un macaz neprevăzut.

Se clatină, cade. Cît timp roțile, vagoanele, cîntă melodia dezacordată a goanei pe lîngă el, rămîne ca trăsnit, nemișcat, gol de simțuri, între șine. Apoi țîșnește în sus, cu o opintire sprintenă, cu un țipăt mut în gîtlej. „Viu! Pustiit, nimicit — dar viu!". L-ai iertat! l-ai iertat! Moartea e încă prea palpabilă, prea reală, în întunericul imens, dureros ca un alt timp. Șinele răsună, tremură încă, de ecoul trenului îndepărtat. Se întoarce febril spre oraș. Capitala pîlpîe tăcut, zîmbitoare, în lumini multicolore, înroșind cerul deasupra, ca o corolă...

Găsește o cărare alăturea de șine și se înapoiază încet, copleșit, respirînd aerul rece, suflul tăios al vîntului într'o pace, într'o reculegere aproape de beatitudine.

Se încheie la trench-coat: iată, simte iar frigul!

Dan Petrașincu

Nazaret

Salcii grele se 'ncovoaie
Mișcind umbre,
Pete sumbre
Vagi reflexe ce s'îndoaie.

*

Aruncate 'n praf pe drum
Lîngă-un gard,
Vreascuri ard
Legănind un nor de fum

*

Colo 'n curte sună rar
Loviturile ce bat
Cadențat
Dalta sfîntului lemnar.
Și pe prispa 'n cerc, de tină,
Văl de in,
Coase fin,
O femeie în lumină.

*

Poarta sură de nuele
Ca prin vis,
S'a deschis,
Rezămîndu-se 'n zebrele.

*

Și pe vagul fund de fum
Profil fin
De senin
Christ apare în praf, pe drum —

Anca Burson

Cooperarea involuntară sau octroiată

Cauzalul relațiilor internaționale

Relațiunile internaționale, de orice natură ar fi ele, se cristalizează fie în cooperări pașnice, fie în acțiuni războinice.

Respingând din capul locului ideea că războiul ar fi o stare naturală a omenirii — așa cum o cred fanaticii aventurieri —, am luat drept obiect al cercetării noastre numai gesturile, formele și activitățile diverse de *cooperare*. „Kulturkrieg"-ul nu este decât o diversiune, căci aportul lui Marte în civilizația și progresul omenirii se putea foarte bine realiza și pe cale pacinică, după cum au dovedit-o cu prisosință diversele epoci de înflorire ale organismelor noastre politice.

Iată de ce studiul „relațiunilor internaționale" se identifică cu însuși fenomenul cooperării. Incăierările și cataclismele sângeroase n'au putut fi provocate decât de cooperarea defectuoasă sau de intervenția unui factor antagonist.

In analiza de față, căutînd să identificăm elementele care au provocat sau au cauzat cooperările, și in al doilea rând forma în care s'au concretizat aceste cooperări sau relațiuni internaționale și singenetice, vom împărți diversele criterii în: *criterii cauzale* și *criterii formale*.

Orice cooperare trebue să aibă un factor determinant. Trebue să existe un motor, intern sau extern, care să dea naștere cooperării și s'o facă să ia forme concrete.

Oricît de paradoxal s'ar părea, trebue să spunem că cooperarea internațională poate să fie nu numai *voluntară*, dar și *involuntară*.

Capitolul I

Cooperarea „involuntară"

Titlul acesta pare firește paradoxal. Se știe doar că esența oricărei cooperări este: acordul de voințe, armonia dintre indivizi sau comunități, liberul arbitru. Și totuși există și o cooperare *involuntară*.

Există momente în care indivizii sau comunitățile își

pierd dreptul de a voi, momente cînd sub diferitele presiuni din afară, sau chiar dinlăuntru, indivizii sau comunitățile fac în mod forțat acțiuni care, privite de aproape și considerate după efectul lor, nu sunt altceva decît cooperări.

Oameni cari nu se cunosc, organisme politice care pînă atunci n'aveau nici o legătură, sunt aduse prin forța anumitor împrejurări să conviețuiască, să muncească împreună, să facă acțiuni comune, pentru o durată mai lungă sau mai scurtă.

Chiar acceptînd fără discuție teoria că omul e o ființă sociabilă, ne rămîne să examinăm care sunt factorii care-i favorizează sociabilitatea, cari sunt elementele care-i împiedică tendința de cooperare.

Luînd ca premiză ideea că geneza însăși a statului sau a subdiviziunilor lui se găsește în cooperarea individuală, interfamiliară, intertribală și intercomunală, vedem că putem urmări fenomenul acesta pînă în timpurile cele mai străvechi.

Acest fel de cooperare ar avea deci drept moment cauzal: comunitatea de sînge.

Este însă interesant de văzut dacă asemenea acțiuni cooperatoare pot fi determinate și de alte elemente străine de comunitatea de sînge.

M. Schmidt, Trotter, Freud, Macdougal, Frasser, Reinach dela Vega și *Wundt*, pe lîngă mulți alți cercetători ai acestei *materii*, recunosc unanim că „acțiunile de massă", impulsive, dar colective, sunt exemplele cele mai elementare de cooperare între indivizii eterogeni.

Un țipăt strident, o întîmplare care impresionează violent, tîrăște într'un elan spontan massele, provocînd o comoție generală, o isterie în massă, ducînd la acțiuni, comune, pasive sau active, deci la o cooperare nevoită, nerațională, necontrolată.

Aceiași autori vorbesc de formarea treptată a unei „mentalități de grup" (group-mind), care asociată cu instinctele primitive: (nutriția, sexul, instinctul de conservare, gregarianismul, — (vezi în special M. Schmidt: Völkerkunde), și alături de așezămintele economice și de manifestările religioase, — leagă indivizii în mod involuntar, înglobîndu-i într'unul și acelaș „corp de massă", învăluit adesea în misticism și în care acțiunile individului par dictate de imperative categorice de ordin psihologic.

Așa fiind, pentru majoritatea acțiunilor generale nu se poate găsi aproape niciodată o explicație rezonabilă, — aceste acțiuni apărîndu-ne mai mult ca un produs al unor legi imuabile și mistice. Individul acționează în mod aproape automat.

Și cred că nu exagerez afirmînd că „aproape toate pagi-

nile istoriei sunt pătate de fapte comise fie sub imperiul unor porunci considerate imperative sau divine, fie de dragul valorii lor „sacre", adică al unei „valori", care nu trebue cercetată". *(Charles Con. Josey, Race and national solidarity*, p. 30). Ne amintim doar cu toții de influența covirșitoare a oracolelor vechilor greci sau de viziunile fantastice ale Fecioarei din Orleans, atit de hotăritoare pentru evoluția istorică din acea epocă a Franței și Angliei.

Ar fi inutil să stărui asupra chestiunii, nu fiindcă ar fi lipsită de interes, dar pentru că din factorul cauzal care a declanșat acele acțiuni n'au mai rămas decît reminiscențe ce contează prea puțin în relațiunile internaționale de azi.

„Totemul", „viziunea" și alte miracole similare contează prea puțin în vremurile noastre; nimeni nu mai crede astăzi în vrăjitorul african care ar putea ajuta la îmbunătățirea situației mondiale sau la realizarea idealului unui Coudenhove-Calergi.

Mult mai important este însă *al doilea factor cauzal* al cooperării involuntare, anume: forța fizică și violența. Fiind un rezultat al forței fizice, cooperarea involuntară se naștea mai ales din cuceririle militare.

In trecut, orice acțiune războinică ducea în mod firesc la anihilarea aproape completă a comunității cucerite, — tribul năvălitor și învingător neavind nevoe decît de instrumentele economice cucerite și eventual de pășunile tribului exterminat.

Cu timpul însă, învinșii, prețuiți numai ca animale de tracțiune, treceau și ei în patrimoniul învingătorilor. viața lor fiind considerată ca o achiziție în plus, utilă organismului politic care se dovedise mai puternic în ciocnirea de forțe.

Epoca aceea și violența ar fi prima fază a cooperării involuntare prin forță brută și armată. Sclavia, ca și subjugarea sub orice formă, ducea în mod fatal la o cooperare — chiar vremelnică — ce dura de obicei pînă la recucerirea prin luptă a independenței.

Atita vreme cît comunitatea cucerită, subjugată, anexată sau incorporată, era forțată să rămînă, cu toate bunurile ei materiale, în patrimoniul politic și economic al altui organism politic, indivizii care o compunea erau siliți vrînd-nevrînd (mai mult „nevrînd") să muncească, să producă, să se înregimenteze în acțiunile dictate de noul lor stăpîn.

Istoria antică, și în bună parte și istoria Evului Mediu și a Evului modern, ne dovedesc că în procesul de grupare al omenirii, criteriul principal, factorul hotăritor a fost forța fizică.

Gettel afirmă categoric că „relațiunile intergrupale... se bazau mai ales pe forță". *(R. G. Gettel, History of political thought*", p. 31).

Să nu se creadă însă că forța era singurul factor eficient. Mai existau fără îndoială chiar pe acele vremuri și alți factori convergenți, cu un rol destul de important. Nu se poate tăgădui că în sus amintitele epoci „spada" avea să-și spună cuvîntul, după cum își spun astăzi cuvîntul: principiul auto-determinării, factorul economic și alte elemente.., mai puțin tăioase.

Prin împărțirea Poloniei ni se arată cum un organism politic, cu toate forțele lui constitutive, cu viață proprie și cu rațiune de a fi, a fost trunchiat bucată cu bucată, pînă la completa lui sfîșiere și nimicire.

E adevărat că au jucat aci un rol și intrigile, interesele economice, tendința de expansiune a trei alte organisme: spre Nord, spre Vest și spre Est. Dar nu e mai puțin adevărat că diversele celule ale organismului polonez au fost trunchiate împotriva propriei lor voințe și numai prin intervenția armată și brutală a Rusiei, Germaniei și Austriei.

Este important să vedem ce s'a întîmplat cu aceste celule, cum le-am numit noi:„trunchiate?"

Răspunsul îl găsim în istoria contimporană; timp de peste un secol aceste celule au fost silite să trăiască sub sceptrul altor organisme politice, cu alte cuvinte să coopereze cu ele.

Ce alta a fost, în fine, răpirea Bucovinei? Turcii — bătuți, corupți, venali și demoralizați — nu s'au putut opune *trupelor austriace*, care au intrat să „trasceze cordonul sanitar".

In felul acesta au fost întemeiate statele pe care *Wieser* le numește (spre deosebire de „Interessenverbände") *„Gewaltverbände")*, atribuindu-le mai ales popoarelor războinice, brutale, puternice și bine instruite în mînuirea armelor. (Vezi revista *„Viața Bucovinei"*, anul I, No. 3, pag. 5-7, studiul meu succint: *„Forța brută în relațiunile internaționale; un exemplu: Răpirea Bucovinei")*.

Din punct de vedere juridic — deși acesta nu ne interesează în speță — actul sau felul de grupare sau regrupare a celulelor politice nu se poate asimila „cesiunilor" de teritoriu. Căci actul „cesiunii" implică acordul de voințe dintre organismul care face cesiunea și organismul politic care-și mărește teritoriul prin această cesiune.

Distincția este de altfel categoric formulată de *Schoenborn*, care din punctul de vedere al dreptului internațional consideră aceste cesiuni drept infracțiuni *(Walter Schoenborn, Staatensukzessionen, p. 23)*.

Noi știm însă că o mare parte din evenimentele istoriei universale s'au născut tocmai din asemenea infracțiuni.

Au fost vremuri cînd „spada" era totul, cînd forța brută

nu se sinchisea dacă comunitatea voește sau nu să coopereze cu purtătorul spadei, ci — pur și simplu — dicta.

Așa s'au întemeiat nenumărate state, așa au fost mărite unele state, așa s'au prăbușit altele.

Este incontestabil că factorul acesta a jucat un rol preponderent în istoria omenirii și că relațiunile internaționale, precum și procesul de cooperare — pe care noi îl concepem astăzi altfel — n'a avut altă pricină, alt motiv cauzal, decît constrîngerea la o cooperare involuntară.

Știm că și astăzi mai există numeroși adepți ai acestei „ideologii" — dacă le facem concesia s'o numim astfel. După vederile lor, forța ar fi singurul factor decisiv, efectiv, creator.

Nu vreau să discut aici „moralitatea" acestor vederi. Mă mulțumesc cu o constatare: dacă în trecut, forța brută și-a dovedit eficiența creatoare, dacă a fost un instrument util în relațiunile internaționale — care pe atunci se bazau pe supremația grupurilor dominante asupra celor dominate, — astăzi nu mai putem considera acest factor cauzal decît ca un mijloc detestabil de cooperare internațională. Incă n'am uitat ce înseamnă război. N'am uitat că s'au jertfit 10 milioane de morți, 20 de milioane de răniți, 9 milioane de orfani, 5 milioane de văduve, 10 milioane de refugiați și expatriați și că pierderile materiale au atins valoarea de 186 miliarde de dolari.

★

Factorul dinastic, sau monarhic, se poate considera ca *al doilea element cauzal* în cooperarea involuntară. Nu intră în cadrul cercetării noastre să vedem pentru ce au existat monarhi, ori dacă a fost în adevăr nevoe de o istorie eroică, în care monarhul să captiveze masele și să se lase adorat de ele. Ne mulțumim să constatăm că și pentru acest al doilea factor exemplele abundă în istorie ca și pentru cel dintîi. Sunt numeroase evenimentele istorice determinate de capetele încoronate, prin înțelegeri stabilite pe cale directă dela monarh la monarh, — organismele politice fiind apoi induse fără voia lor spre grupări internaționale.

Exemplele cele mai tipice ni le oferă regatele barbare din istoria antică, unde monarhul domnea prin teroare și forță, putînd cuceri, distruge, anexa sau subjuga teritorii și popoare întregi, fără a ține seama de altă voință și fără ca poporul respectiv să-și poată manifesta și el dorințele. Statul nu era altceva decît proprietatea exclusivă a monarhului, care o stăpînea cu ajutorul armelor disponibile.

Chiar în Roma veche se accepta într'o vreme fără murmur principiul: *quod principi placuit legis habet vigorem*".

Intre alte elemente, unitatea imperiului roman se baza

și pe elementul monarhic; în toate colțurile imperiului, „Cezarul" era reprezentat prin cîte o statue sau un bust, iar cultul jertfelor — materiale sau simbolice — aduse acestor statui constituiau o manifestare de loialitate și de credință față de „Maica" Roma.

Se înțelege că persoana monarhului, sau — ca să ne servim de acelaș termen — „elementul monarhic" n'a fost reprezentat multă vreme în mod atît de simplist: printr'un om puternic înarmat cu spadă. Cu timpul, elementul acesta — învăluit într'un nimb de eroism supranatural — a început a se spiritualiza, luînd astfel naștere, cu sau fără scop determinat, „ideea" monarhică. Despre aceasta vom vorbi însă mai tîrziu.

Trecînd la Evul Mediu, aș putea numi această epocă — fără a cita prea multe exemple concrete — „epoca" sau „evul monarhic". Intreaga istorie, toate relațiunile internaționale se rezemau în acea epocă pe moșteniri, căsătorii, infeodări, înrudiri și ...capricii dinastice.

Anglia și Franța s'au războit 100 de ani pentru o succesiune. Succesiunea cui: a poporului, a masselor?

Carol al VIII-lea (1483-1498) căsătorindu-se cu moștenitoarea Bretaniei, această țară a devenit franceză.

Alfons al VI-lea de Castilia dăruește provincia Portugalia fiului său vitreg, Contele Henri de Burgundia. In' 1109, Henri se declară independent și astfel se fondează Portugalia. In 1474, după moartea fratelui ei, Isabela moștenește tronul Castiliei și căsătorindu-se cu Ferdinand al II-lea de Aragon, întemeiază Spania. Asemenea exemple abundă în istoria medievală.

Un gest necugetat din partea unui cap încoronat dezlănțuia cea mai singeroasă încăerare. O prințesă care refuza o cerere în căsătorie pricinuia o adevărată catastrofă. Un monarh risipitor își putea pune zălog o întreagă provincie. Teritorii întinse se îmbucătățeau fără nici o rațiune. Celulele și organismele politice erau induse să coopereze, fără nici un criteriu logic. A fost epoca clasică a inclavelor și exclavelor, a coridoarelor și a posesiunilor fără rost.

Cele mai eterogene organisme politice își căutau rațiunea de a fi, pentru ca după o scurtă perioadă să fie dizolvate și regrupate prin cine știe ce ciudățenie a monarhului. Prin pacea dela Utrecht, Neapole a intrat în patrimoniul Austriei, iar Sicilia în acela al casei de Savoia. In 1720 s'a făcut între casa de Savoia și Austria un schimb, în urma căruia atît Sicilia cît și Sardinia au intrat în stăpînirea Austriei. Peste 15 ani, Sicilia și Sardinia au trecut însă sub sceptrul Spaniei Burbonilor. „Prin forța armelor sau prin înțelegeri amiabile

între dinastii, se rezolvau mari probleme internaţionale, dacă nu interveneau chiar aranjamente matrimoniale". *(Bernard Joseph, Nationality*, p. 139).

Ar fi prea greu să intru aici în analiza mai amănunţită a puterilor de care dispuneau, sau de care erau înconjuraţi monarhii. *A. F. Pollard şi J. N. Figgis* au expus pînă la epuizare această problemă a factorului monarhic, (brutal la început, spiritualizat mai tîrziu, cu „drepturi divine" într'o epocă şi mai avansată), cît şi declinul acestui factor în epoca de emancipare a masselor.

Nouă nu ne rămîne decît să tragem concluziile.

Am văzut că într'o anumită epocă unul din cei mai importanţi factori în declanşarea evenimentelor, a fost elementul monarhic — indiferent prin ce mijloace, sub ce pretexte şi cu ce justificare: legitimistă sau întărită de vreo altă doctrină. Am văzut că organismele politice se puteau dizolva, reforma sau diviza, după cum decidea factorul dinastic, — diversele celule, forţate să coexiste, fiind fatalmente silite să coopereze, independent de voinţa sau de convenienţa lor. Nu putem tăgădui desigur că factorul acesta a fost uneori util organismului politic. Sunt însă destul de numeroase prilejurile în care factorul monarhic a însemnat o adevărată calamitate pentru comunitatea căreia i se impusese sau îi fusese impus.

Cîntărindu-i importanţa actuală — căci el mai există şi astăzi pe alocuri — trebuie să recunoaştem în mod obiectiv că realitatea ni-l prezintă în declin. Ţările nordice par a nu combate acest element, devenit acolo doar umbra celui din trecut. In ţările scandinave, în Olanda şi în Anglia, monarhia nu mai e decît un simplu simbol.

A analiza rolul pe care acest factor l'ar putea juca azi în acţiunea de cooperare internaţională, (prin prietenia sau prin rudenia cu alte capete încoronate) ar însemna să ne lansăm într'o cercetare ridicolă, lipsită de sens.

In ţările unde mai există monarhi, rolul lor este îngrădit în cadrul strict al intereselor naţionale. Războiul mondial ne-a dovedit că rudenia dintre capetele domnitoare nu poate preveni cîtuşi de puţin izbucnirea conflictelor fatale. Incercarea de a reînvia diversele „ideologii" monarhice nu se poate lua în serios, în epoca noastră de aspre realităţi materiale şi economice. A reînvia trecutul mort ar fi mai mult decît anormal. La întrebarea: este astăzi factorul monarhic viabil şi poate el constitui un motiv cauzal sau un criteriu în relaţiunile şi cooperările internaţionale? nu putem răspunde decît negativ.

*

In concluzie, credem că factorii cauzali ai cooperării *involuntare* aparţin azi trecutului.

Dacă factorii aceştia au fost utili sau vătămători, dacă forţa — mistică, brutală sau personală — a contribuit sau nu la cristalizarea omenirii în aşezări organizate, chestiunea aceasta am elucidat-o, în mod succint dar edificator, prin exemplele enumerate mai sus.

Massele dezorganizate, amorfe, primitive, au fost frămîntate, fermentate, în primul rînd de elementul mistic, psihologic, după anumite legi şi simboluri. Aceste masse se avîntau în războaie sau în migraţiuni, din motive care uneori scăpau oricărui control şi care erau „dictate" de forţe oculte. Acţiunile lor au fost involuntare, precum involuntare le-au fost toate atitudinile pasive.

Spada — mînuită viguros şi abil de un individ sau de o comunitate întreagă — a continuat apoi opera de grupare şi de regrupare a diverselor comunităţi.

Nu se pot delimita în mod precis epocile în cari s'au manifestat aceşti factori; nu se poate spune care a fost epoca „exclusivă" a totemismului şi a oracolului, respectiv a spadei şi a războiului, a monarhului şi a dinastiei. In această materie, istoria ne dă puţine exemple de „salturi". Procesul de cooperare şi de cristalizare a relaţiunilor internaţionale urmează un curs lent şi complicat. In unele perioade, fiecare din aceşti factori îşi dispută întîietatea, dirijînd toate laolaltă cursul omenirii, ca o sinteză de acţiuni concentrice.

Mai contează astăzi aceşti factori în relaţiunile internaţionale? Aproape deloc.

Şi cu atît mai puţin am putea accepta vreunul din ei ca principiu sau ca criteriu pentru o cooperare internaţională sub formă de confederaţiune.

T. Cristureanu

Derbedeu *)

Va să-şi facă el totuşi amantă din verişoara lui...? Fără îndoială, va ajunge la acest lucru, dacă o va voi cu destulă îndrăsneală şi tărie...

LEON BLUM : Du Mariage

...Aşa dar, m'am trezit in beznă. Tovarăşii mei de drum mai dormiau încă duşi, care pe-o rînă, care pe spinare. Incăperea scundă şi mică n'avea cum să mărească ecoul răsuflării lor bosumflate de oboseală. Totuşi, îmi dădeam seama, cu auzul prin întuneric, că toate nările sforăiau cumplit.

Pînă să am timpul să mă întreb dacă Dante a fost mai impresionat de vaetele osîndiţilor din Iad, decît mine de sforăiala tovarăşilor mei, — deschisei uşa uşurel şi, izbit de un aer rece şi proaspăt, ieşii din cabană gol pînă la brîu, cu haina şi cămaşa într'o mînă.

Schitul alb şi mic din gura peşterii Ialomicioara — atît de mic şi atît de alb de parcă e clădit din zaharicale pentru vitrina unei cofetării, la Paşti ori la Crăciun — era straniu luminat de soarele acestei dimineţi. Din peşteră, venia ca suflarea unui demon, bezna şi răcoarea. Fără îndoială că întunericul jilav şi tainic al peşterii îşi dă totdeauna întîlnire, cam pe la mijlocul schitului, cu lumina optimistă a cerului matinal, simbolizînd fără să vrea eterna luptă dintre Rău şi Bine, care sînt ambiţioşi nevoie mare să se încalece unul pe altul. Dar, chiar în locul acesta, unde monahii vestesc ceasul liturghiei, se vede bine că Binele şi Răul se întrepătrund pe veci...

Cît despre mine — element subiectiv în mijlocul acestui peisaj de munte — mărturisesc că mă aflam în cea mai fericită dispoziţie. Pe spinarea mea jucau razele piezişe ale lui Apollo şi sufla discret răcoarea. Lucrul acesta nu era deloc indiferent spinării mele, căci prin pelea ei treceau fiori şi tre-

*) Fragment din romanul „Derbedeu".

murici pe care i-ar fi pizmuit însăşi Salomia, chiar dacă ar fi fost posedată, după cum pohtia, de sfîntul Ioan Botezătorul.

Intr'adevăr, nu e fără preţ voluptatea de-a te afla, la ceasul dimineţii, după un urcuş de cîteva ore făcut cu o sară mai 'nainte, în gura acestei peşteri din inima Bucegilor, mirositoare a răşină şi a pîrîu vioi.

Iată cum îmi lămuresc eu de ce mi-era sufletul mulţămit şi trupul înviorat. Că intr'adevăr mi-era.

Mă 'ndreptai către scocul îngust care aduce apă proaspătă din peşteră, ca să-mi scald jumătatea trupului meu gol. Eram cu inima smerită şi mişcată că mă spăl în apa 'n care, iarna şi vara, cuvioasele bărbi monahale se spală, cînd se spală. Luînd apă în pumni, începui cu mişcări repezi, iuţite şi de răceala apei, să-mi pleznesc — totuşi băgător de seamă — obrazul, pieptul şi ceafa şi cît puteam omoplaţii. Plăcerea că fac această mişcare in zorii zilei, pe munte, şi senzaţia apei reci pe pielea goală puteau să concureze, fără ruşine şi fără timiditate, cu senzaţia subtilă pe care-au încercat-o gleznele Mîntuitorului, scăldate de mîna Mariei Magdalina.

După această operaţie înviorătoare, care era tot atît de intensă cît o taină mistică, dacă nu chiar mai mult, îmi trăsei pe cap cămaşa, iar pe spinare haina uşoară de turist, — şi ieşii afară din schit.

Departe, în faţa mea, se ridicau brazii drepţi de pe Cocoara. Neclintirea lor de veacuri şi de veacuri mă făcea să reflectez — cum se întîmplă mai adesea în faţa priveliştilor naturii — asupra zădărniciei mobilităţii omeneşti. „Căci — îmi spuneam — degeaba se mişcă omul de colo-colo, că mai mult de douăzeci de luştri nu trăeşte, şi asta numai în cazuri deosebite". Şi mă întrebam dacă, stînd înţepeniţi pe loc, oamenii nu şi-ar prelungi existenţa în eternitate, ceiace ştiu că doresc din toată inima. Iar pe de altă parte, mă îndoiam că starea de imobilitate ar fi mai plăcută decît aceia a mişcării, întrucît mişcarea este principiul inutilelor treburi omeneşti. Totuşi, îmi dădeam cu gîndul în acelaş timp că viaţa brazilor n'o fi cu desăvîrşire lipsită de mişcare. Din taina măruntaielor pămîntului, unde brazii şi-au înfipt ghiarele rădăcinilor şi, prin trunchiul subţire şi vîrtos, pînă la vîrful lor ascuţit, cine ştie ce lume de senzaţii mobile forfoteşte, aşa că să ispitească sufletul omului, dacă ar desluşi această lume. Dar în faţa trufiei brazilor înalţi, ceiace mai ales mă chinuiam să aflu, plin de invidie scămoasă, era cum izbutesc ei să trăiască nenumărate veacuri, cînd pe om — se ştie — îl ucide cu deosebire trufia lui nemăsurată.

Plin de aceste cugetări care dovedesc adîncimea gîndirii mele, din acea clipă cel puţin, uitai cu totul de tovarăşii mei de drum ce sforăiau eroic în odaia scundă dela intrarea în

peșteră. Coborîi binișor spre apa Ialomicioarei, ce se sbate la picioarele schitului, ca să-i privesc sbuciumul pe pietrele spălate și să-i aud vuetul între stînci.

Mă așezai pe un ciob de stîncă. Și eram gata să cuget, desigur iar adînc, asemenea întunecatului prinț al Danemarcei, asupra ușurinței cu care îți poți pierde viața în vultoarea unei ape, — cînd deodată, zării la depărtare de vreo douăzeci de pași, o vedenie mai mult plăcut surprinzătoare, decît stranie și grozavă. La început, mi se păru că este o țîșnitură în sus de apă argintie sau chiar o mică trombă, dacă se poate. Apoi, jurai că-i un menhir ori o coloană mlădie de lumină. Dar cînd văzui că se mișcă și că o păreche de brațe albe se desfac, avui impresia că-i o troiță vie. Și cînd se îndoi de mijloc, se făcu o cumpănă de fîntînă ce se-apleacă.

Insfîrșit, frecîndu-mi ochii spre a vedea mai bine, vedenia mi se desluși.

O fată, în toată strălucirea goliciunii ei, își făcea baia de dimineață în pîrîul rece în care Hamlet — da data asta fără să mai reflecteze trist — s'ar fi zvîrlit cu bucurie. Necunoscuta stînd cu spatele către mine (adică vreau să spun: n'avea de unde să știe că o privește cineva; cineva care, printr'o fericită întîmplare, eram eu) necunoscuta, zic, ținea tălpile lipite de prundișul apei repezi și, în picioare, proceda la aceiași operație vioaie pe care eu avusesem grija s'o împlinesc mai înainte la scocul schitului. Iși plimba mînile udate pe obrazul despre care v'aș spune cît de frumos era, dar pe care deocamdată nu-l vedeam, pe sinii bănuiți cu ascuțimi rubinii și pe șoldurile zdravene, dar mlădioase. Cînd palmele ei, cu o mișcare înceată și voluptuoasă dealungul trupului, ajungeau dela subsuori pe șolduri, fata se încorda ca un centaur nărăvaș, umflîndu-și pieptul.

Fără multă vorbă, necunoscuta îmi păru o nouă Venere, născută însă din aburii unui pîrîu de munte și cu creștetul încununat de funigei. Iar eu, cît de adînc cugetai în fața brazilor trufași și cît de adînc eram să cuget la țărmul pîrîului învolburat, rămăsei în această împrejurare cu facultatea gîndirii suspendată. Urmăriam cu atenție uimită linia piezișe și coborîtoare ce îmbrăca rotund toracele ei și, cu o dulce moleșeală în genunchi, mă pierdeam cu privirea pe drumul arcuit al șezutului neted, — linie și drum care se puteau lua la întrecere în mlădioșie cu spinarea Caraimanului.

Pentru moment, aș fi putut să spun, cași Jean Jacques odinioară, că „actul acesta se desfășura mai degrabă în admirație și contemplare decît în cereri". Dar starea mea de plăcută zăpăceală nu era prielnică citatelor literare. Totuși, aveam mare poftă să strig necunoscutei mele vorbele lui Eumolpe din *Satyricon:* „Fericită mă-ta că a zămislit un copil ca tine".

Astfel, privind-o dela spate cum își scutură ceafa rotundă și albă, ca să-și fluture părul, am rămas cum am spus mai sus, adică înmărmurit de desfătare, ca un adevărat Pan la vederea zeiței Syrinx. Decît că eram un Pan în haine de turist. Simțiam că multă vreme n'am să mai las, între mine și fată, cei vreo douăzeci de pași și că în curînd va trebui să mă apropiu, deocamdată mînat numai de nevinovata curiozitate de-a controla adevărul vedeniei de lîngă mine. Dar, văzînd-o fără de veșmînt și simțind pe mine hainele nesuferite, m'am gîndit că pudoarea fetei va fi jignită la apropierea mea înveșmîntată. Și cît ai clipi din ochi, mă desbrăcai cu hotărîre.

Cînd boarea dimineții de pe înălțimi începu să se plimbe cu nepăsare pe pielița trupului meu — de data asta, în întregime gol — judecai, în cunoștință de cauză, că mare dreptate avea necunoscuta mea să stea în aerul de munte, așa cum a stat Eva subt mărul biblic și cum stau și azi statuile Venerei prin muzee. Drept să spun, îmi plăcea mîngîierea adierii și nu găsiam nimic mai potrivit între brazii munților, la marginea unui pîrîu șopotitor, cu cerul înalt și limpede deasupra, decît prezența a două nuduri omenești.

Mă apropiai. Vuietul apei îmi făcea pasul tiptil și neauzit ca de fur priceput. Dar ceiace trebuia să se întîmple, cum își închipuie și cititorul, s'a întîmplat. In aer liber, cînd trupul șade despuiat, simțurile omului sînt mai ascuțite. Astfel, în ciuda vuetului apei, pe undele aerului dintre noi, fata simți aproprierea cuiva — și, cu ușoară sperietură, se întoarse brusc.

— Vichi!

— Puiu!

„Vichi" strigai eu și era numele ei ; „Puiu" strigă ea și e numele meu. Carevasăzică ne cunoșteam...

Cititorul să nu socotească neverosimilă această coincidență. La urma urmei, un singur lucru e bizar în această întîlnire a două cunoștințe, și anume: goliciunea trupului. Dar cînd vă voi spune că domnișoara Vichi nu era numai o simplă cunoștință, că era chiar — precum mai și este — verișoara mea, întîlnirea aceasta în împrejurări atît de neașteptate n'are de ce să mai contrazică logica judecății voastre. Căci dacă le-a fost îngăduit Evei și lui Adam, în definitiv niște străini, să stea goi alături, cu atît mai vîrtos ne era îngăduit nouă, care sîntem rubedenii.

Oricum, nu de dragul îndoielii unui cititor sau doi, voi renunța la povestirea aceasta care — nu încape îndoială — interesează pe mai mulți...

Farmecele domnișoarei Vichi îmi erau cunoscute din primele zile ale adolescenței, atunci cînd bărbatul simte pen-

tru întiia oară înflorind într'însul dorințele aprinse care au chinuit carnea aspră a faunilor antici. Dar, se 'nțelege, farmecele acestea îmi erau cunoscute atît cît pot fi prin transparența unei rochii vaporoase și în acele înbrățișări grăbite pe furiș în dosul unei scări sau într'un unghер ascuns. Totuși, privind-o acum și recunoscînd-o, nu mă mai mirai că m'am mirat de frumusețea ei.

Stam astfel față în față și niciunul dintre noi, pe bună dreptate, nu găsi de cuviință să-și ceară scuze pentru goliciunea lui. Căci vă inchipuiți ce zăpăceală comică și nedemnă s'ar fi iscat în Olimp, unde Zeii se plimbau goi, dacă intîlnindu-se pe cărările eterne, dumnealor ar fi ascuns ceva printr'un gest grăbit cu palma și ar fi murmurat, încurcați ca d. Rică Venturiano: „Pardon!... scuzați!..." Și nici nu ne-a trecut prin gînd să ne întrebăm reciproc, dealtfel fără curiozitate: „Ce mai faci?", căci trupul fiecăruia, scăldat de soare, era destul de bună mărturie a sănătății noastre.

Ne-am sărutat și ne-am strîns în brațe, bătîndu-ne cu palma pe spinare, ca două cunoștințe vechi ce se revăd.

— Iți mai amintești — îmi spuse d-ra Vichi — de jocurile noastre nebunești de altădată?

— Mă mai întrebi? — îi răspunsei. — Firește, îmi amintesc, și dacă nu te simți cumva îmbătrînită sau blazată, aș fi dispus și azi să reiau acele jocuri fermecătoare ale primei tinereți.

— Nu la asta mă gîndesc — îmi taie scurt vorba d-ra Vichi. — Desigur că atunci, fără să ni-o mărturisim sau poate chiar fără s'o știm precis, am fi dorit să ne apropiem trupurile în toată goliciunea lor. Și iată, după atîția ani, mi-e dat să te văd gol. Dar nu-mi mai faci nici-o impresie.

Schițai un gest care trebuia să arate că mă simt jignit si încercai s'o prind în brațe ca să-i aplic o corecțiune. Dar, șarpe priceput, d-ra Vichi îmi scăpă din mîini, rîzînd. Și atunci începu o fugărire nesăbuită, care făcu să crească clipoceala apei. Nu dură mult goana și, tocmai cînd s'o prind, verișoara mea, ca să-mi strice farmecul biruinței, se predă singură, mărturisind fără rușine printre gifiieli:

— Uf! am obosit!

Protector și generos, am luat-o pe brațe și am culcat-o pe iarbă, trîntindu-mă și eu alături. Ne liniștirăm.

In curînd, aveam să facem loc între noi aducerilor aminte împreună. Cu brațe strînse subt grumaz, aveam fața către soare. Și soarele ne privia plin de gelozie, căci dela facerea lumii încoace, el își tot gonește telegarii și nu mai ajunge niciodată pe Selene, iubita care-l ocolește; cînd noi — muritori de rînd — stăm alături după plac. Adevărul e că soarele n'avea de ce să ne pizmuiască (și poate nici nu ne pizmuia,

doar cît mi s'a părut mie), fiindcă între noi nu exista dragostea serafică dintre el și lună.

Oricum noi ședeam alături pe o iarbă fragedă și, fără să ne gîndim a sfida eterna lui nefericire, ne depănam amintirile, fiecare pe socoteala sa, tăcuți și mulțumiți. Și amintindu-mi de cîte îmi aminteam, mă întreb dacă va fi existînd pe undeva vreunul care să nu fi avut în viața lui, la ceasul potrivit, o verișoară care să-l învețe cele dintii, timide și înflăcărate, mistere ale iubirii fragede. Diminețile voluptății omenești n'ar deveni poate niciodată amiază coaptă, fără mijlocirea la timp a acestor rubedenii cu inima liberă, dornice să și-o umple de iubire.

Domnișoara Vichi era carevasăzică verișoara adolescenței mele. Exact una din acele verișoare pe care înșiși părinții, în ideia suavă că faptul rudeniei împiedică „mersul prea departe", par să le proteguie și să le binecuvînteze intimitatea cu verii lor.

Dar iată cu ce aur viu îmi umplea sufletul, amintirea...

...Zi de vară, peste care uitarea nu și-a așternut și n'are să-și aștearnă pîcla ei de moarte... Adierea văratecă a întins în grădina ei un culcuș plin de miresme din florile unui măr... Adîncit în culcușul acesta moale, privesc cu ochii de acum *nu știu cîți ani*, metamorfozele soarelui în amurg. Și stau trîntit pe spate ca și acum, cu brațele cruce subt căpătîi... O fată care seamănă prea puțin cu Vichi din ceasul de față, dar care e *tot* atît de ispititoare, se află lîngă mine în aceiași poziție contemplativă a albăstrimilor cerești... Rochia ei trandafirie, parcă bună și filantropică, a căzut încetișor de pe un umăr și a descoperit — auzi mata! — tot albul unor rotunzimi de umăr feciorelnic... Băiatul de lîngă rochie, desigur nu jignit în pudoarea lui, nici minat de o impresie neplăcută, dar voind să se arate pur, încearcă o suavă admonestare:

— Indreptă-ți rochia, Vichi!

— Vai, cum vorbești!...

Și Vichi, cu graba pudoarei în degetele ei subțiri, acoperi la loc ceiace Dumnezeu, cu multe altele, lăsase pe lume desvălit... Dar amîndoi, în clipa următoare, și-au spus în gînd, el cu regretul lucrului nechibzuit făcut, ea cu părerea de rău a unei constatări triste:

— Tii, ce prost!

— A, ce prost!

Dar totodată, plin de remușcări, băiatul încearcă o grabnică reabilitare:

— Ai observat, Vichi, ce alb e umărul tău?

— Puiule, nu fii așa!

— Cum, Vichi?

— ...

Şi tăcerea interveni... Totuşi:

— Vichi, mă doare ceafa de cînd tot stau aşa. Lasă-mă, te rog, să mă reazim de tine.

— Dacă vrei tu, reazimă-te!

Şi dumnealui voi... Subt ceafa lui, simţi zvîcnirile sînilor, lucru care n'avea cum să-i displacă... Şi deodată pe nevisate, fără să ştie singur ce face, dar ştiind ce are de făcut, băiatul se întoarse ca să apese gura lui însetată pe izvoarele potolirii şi-ale păcii care în clipa aceea erau, întîmplător, buzele înflăcărate ale domnişoarei Vichi.

Dar un glas, năprasnic şi grijuliu totodată, ce părea să fie un glas de mamă, strigă din pragul unei lumi uitate pe care o reînvia neplăcut:

— Vichi, unde eşti?

De îndată însă, alt glas, mai binevoitor pentru ei, readucea liniştea în privirile lor de căprioare speriate:

— Las-o: e cu Puiu în grădină!

Şi sărutările de mai înainte îşi vedeau din nou de treabă...

Pe semne că atunci — şi asta pentrucă poziţia noastră era prielnică aceleiaşi amintiri — viziunea mea intimă a coincis cu intima viziune a domnişoarei Vichi. Căci fără multă vorbă, ne-am pomenit sărutîndu-ne îndelung, însă ceva mai altfel decît acum nu ştiu cîţi ani. Amintindu-mi de timidităţile de altădată, căutam totuşi să păstrez aceiaşi sfială, ştiind că luatul cu zorul contrazice pudoarea unei fete.

— Ce sînt sărutările astea aşa de molîi? — auzii deodată pe d-ra Vichi apostrofîndu-mă nervoasă.

— Credeam... — încercai eu să explic, dar renunţai, văzînd că n'am nimic de explicat.

Domnişoara Vichi izbucni într'un neruşinat hohot de rîs care mă jignia personal şi care abia dacă putea fi răscumpărat de cele cîteva sărutări apăsate pe care dumneaei mi le dărui intempestiv. Arta savantă dovedită de d-ra Vichi în această împrejurare avu darul să mărească încremenirea mea, odată cu plăcerea. Dar —drept spun — nu îndrăzniam s'o întreb nimic în privinţa aceasta. Mi-au trebuit cîteva clipe lungi pînă să mă reculeg şi pînă să arăt d-rei Vichi ce poate îndrăzneala unui bărbat jignit.

Dar, odată potolită întîia sete de sărutări şi după acea tăcere prididită de amintiri comune, trecurăm la o convorbire uşoară, în care aveam să spunem fiecare toate sau aproape toate cîte le-am făcut în atîţia ani de despărţire şi uitare reciprocă. Fireşte că nu mai reproduc aici palavrele pe care le-am îndrugat eu, dar simt că n'ar trebui să trec cu vederea vorbele d-rei Vichi, fiindcă bag seama că cititorul se interesează mai mult de dînsa, cîtă vreme eu îi sînt indiferent.

Pe scurt, d-ra Vichi a redeşteptat unele amintiri care erau şi ale copilăriei mele. Am revăzut o casă cu copii mulţi şi gălăgioşi — trei băieţi şi şase fete. O casă pe care zadarnic încerca un părinte molatec — unchiul meu — s'o pună în ordine şi s'o hrănească zilnic. L-am revăzut şi pe omul acesta, ridicul şi imperial în încercările sale de a-şi stăpîni prăsilele. De cîteori, lipsit de convingere, nu bătea cu pumnul în masă sau cu piciorul în podea ca să se impună, dar fără să izbutească! Îşi simţia singur slăbiciunea şi ştia bine că, pe nehrănitele, copiii îşi desvoltă spiritul critic, iar cel care trebue să dea şi nu dă hrana zilnică, nicio putere nu mai are asupra supuşilor săi. Totuşi, măcar de formă, nu voia să renunţe la prerogativele paterne. Şi din nevolnic şi blajin, se pomenia autoritar şi aspru. Autoritatea lui însă era puţin zăpăcită şi venia tocmai cînd te întrebai ce rost putea să aibă. Tactul soţiei sale — mătuşa mea — mai salva cîte ceva în această privinţă. Dar nu prea mult. Căci principiile educative ale mătuşei mele mai păstrau croiala tombaterei. Şi oricît de îngăduitori ar fi fost copiii, nu se putea să nu rîdă pe ascuns de scandalizările mamei lor faţă de lucruri care erau pentru dînşii definitiv fireşti.

Insfîrşit, verişoara mea îmi vorbi — şi eu începui să-mi aduc aminte — despre revoluţia pe care a stîrnit-o ea în desfăşurarea obişnuită şi în calmul aparent al vieţii lor de familie. Pe la cinsprezece ani şi pe nepuse masa, dumneaei hotărî să *plece* în Italia „ca să studieze". Era firesc să vrea acest *lucru*, deoarece pînă atunci nu studiase nimic. Da, să studieze, însă nu dînsa, ci tînărul Hortopală de care se îndrăgostise şi care pleca să se plimbe cu banii lui taică-său, iar dacă va avea timp , să facă aşa ca să-şi termine şi studiile. Hortopală o lua cu dînsul bucuros. Se înţelege, părinţii n'aveau să ştie nimic. După o serie de scene înfiorătoare (mama plînge, tata bate cu pumnul în masă, băiatul cel mare zice că mai bine ar pleca el), s'au strîns ceva bani dela toată familia şi fata a plecat. Prin ţări străine a stat vreo patru ani şi nu pe loc.

In fugă, d-ra Vichi mi-a lăudat nopţile pe Santa Lucia, farmecul certurilor municipale dela Duesseldorf, conferinţele internaţionale dela Geneva şi ochii parizienilor. Cum a ajuns să călătorească prin aceste locuri, nu mi-a spus cu deamănuntul şi, din discreţie, nici eu n'am întrebat-o. Mi-a mărturisit numai că la Paris, în afară de surîsul Giocondei şi de şansonetele picante, i-a plăcut la nebunie mustăcioara neagră a unui oarecare Phalarope, mare iniţiat în misterele iubirii. Pe Hortopală încetase de a-l mai iubi, după cîteva luni de şedere în Italia, cînd şi-a dat seama — la Fiesole, la Florenţa, la Napoli, la Veneţia — că mai există şi alte frumuseţi pe lume.

— Şi ce s'a făcut acest Phalarope al d-tale? — întrebai eu destul de curios.

— De unde vrei să ştiu? Treaba lui! -- îmi răspunse d-ra Vichi cu neprefăcută indiferenţă.

Din toată povestirea ei, desfăşurată vioi şi repede, înţelesei că verişoara mea s'a bucurat, în călătoriile sale, de o libertate deplorabilă şi reprobabilă. Spun aşa, fiindcă mi s'a părut că surprind pe chipul fetei adierea unei melancolii şi a unui regret.

— A, dacă aşi putea face aceste călătorii acuma, cînd nu mai sînt atît de neştiutoare! — a suspinat dînsa.

Eu am înţeles din oftatul ei nostalgic că fata a suferit unele experienţe care-i vor fi adus, de bună seamă, intense bucurii efemere, însă şi decepţii timpurii care să-i înăcrească sufletul pentru totdeauna. Şi atunci, am găsit că e nimerit şi demn, măcar că nu eram convins, să iau o poziţie morală şi să-i întăresc regretul.

— Ştim noi ce înseamnă să călătoreşti singură, fără răspundere şi lipsită de controlul părintesc! — m'am pomenit vorbind. — In tren chiar, dacă îngerul păzitor care-i mama şi biciul lui Dumnezeu care-i tata nu sînt lîngă tine, cîte lucruri nu ţi se pot întîmpla. Fireşte, lucruri ce pot să-ţi facă plăcere în momentul cînd ţi se 'ntîmplă, dar care te ruşinează mai tîrziu, presupunînd că eşti un om moral. Nu tăgăduesc că voiajul n'ar fi o experienţă preţioasă, dar pentru o fata singură, hm! mă cam îndoesc. In asemenea împrejurări, pînă şi şoferii pot fi obraznici cu tine, neştiind cine eşti.

D-ra Vichi avea privirile în depărtări şi un aer trist. Nu mă îndoiam că biciuirea predicei mele morale îi făcea bine. Şi ca să-i fac plăcere, continuai:

— Sînt sigur că voiajurile acestea ţi-au înlesnit o experienţă deloc compatibilă cu educaţia aleasă ce se cuvine unei fete de familie, — o experienţă dureroasă care va fi trezit în tine acele porniri nedemne, cărora, ce-i drept, oamenii maturi se grăbesc să nu le reziste, dar care sînt ruşinoase pentru o vîrstă fragedă ce trebue încă să dea socoteală de faptele ei.

Dus de şirul nesăbuit al discursului meu, alunecai pe o pantă primejdioasă:

— Mă tem — zisei în continuare — că d. Phalarope al d-tale, întemeiat pe negreaţa mustăcioarei sale, s'a amestecat unde nu era treaba lui şi a făcut din tine o femee, fără să-ţi fi pus pe frunte, aşa cum se cuvine, cununa de lămîiţă şi fără binecuvîntarea vreunui reprezentant al lui Dumnezeu pe pămînt. Mă tem şi resimt o mare durere.

— Ai dreptate — îmi spuse verişoara Vichi, parcă trezindu-se din reveria ei. — Te întreb şi eu dacă se poate ca o fată să se culce cu un bărbat, fără cunună de lămîiţă pe frunte? Cred că n'are niciun haz!...

La auzul acestor cuvinte, deci destul de tîrziu, îmi dădui

seama că gîndurile d-rei Vichi erau cu totul altele decît acelea pe care i le atribuiam eu. D-ra Vichi, adresîndu-mi din nou cuvîntul mai păstră puţină melancolie:

— Ah, auzindu-te cum vorbeşti parcă o aud pe mama!

Apoi, cu o privire şi plictistă şi ironică mă măsură din cap pînă 'n picioare. Eram gol. Mă ruşinai. Admiteam şi eu că o predică morală nu se ţine 'n pielea goală.

— Nesuferitule! — mai zise ea. — Aşa sînteţi toţi: imbecili, fără elan, plini de prejudecăţi.

Apostrofa aceasta merita, desigur, o sărutare. Deocamdată însă, trebuia să-mi înăbuş entuziasmul lăuntric, ca să nu mă contrazic, deşi m'aş fi contrazis cu bucurie.

— Dacă nu ne-am arăta aşa, chiar cînd nu sîntem — răspunsei cu timiditate — aţi spune că sîntem nişte animale.

Dar Vichi deveni din nou gînditoare.

Atunci, găsii nimerit că trebue să răspund altfel adevăratului ei fel de-a fi şi, binişor-binişor, începui să-i fac curte. Mă arătai retrospectiv gelos pe d. Hortopală şi pe d. Phalarope şi pe toţi parizienii şi ceilalţi. Incercai chiar să fac o comparaţie între mine şi ei, ca să arăt ingratitudinea lor şi purtarea mea demnă. Grăii cu oarecare neruşinare (era o mică cochetărie candidă):

— Vezi, toţi te-au dat uitării. Dar eu, de cînd nu ne-am mai văzut şi pînă acuma, numai la tine m'am gîndit. Pe tine *te* aşteptam.

— *Hai nu minţi!* — zise d-ra Vichi cu acelaş zîmbet plictisit *şi din* ce în ce mai decepţionată.

— Pe onoarea mea! — întării eu tîrît de păcatul primei minciuni, asvîrlite într'o doară, şi arătîndu-mă mîhnit că dumneaei nu apreciază statornicia persoanei mele înamorate.

Dar pesemne că onoarea mea n'avu niciun efect asupra d-rei Vichi, care continua să fie plictisită de întorsătura convorbirii şi de purtarea mea. Acolo pe iarbă, îşi întoarse spatele, arătînd că e supărată. In gesturile ei, în tonul cuvintelor sale de mai înainte, bănuiai o nervozitate anume. Imi părea rău şi mă temeam să nu stric farmecul unei întîlniri atît de neprevăzute şi atît de seducătoare. Nu ştiam ce trebue să fac ca să împac lucrurile. Insfîrşit, îmi veni ideia să-i mîngîi părul cu o mînă uşoară şi să-i spun împăciuitor:

— Vichi! Hai, lasă! Atîta importanţă acorzi tu vorbelor?

Drept răspuns, d-ra Vichi se întoarse brusc şi-mi trase o palmă zdravănă, zicîndu-mi (dacă a sbiera se cheamă „a zice"):

— Nu! nu! Nu vorbele. Faptele au importanţă.

— Aşa! Bravo! — strigai plin de bucurie, presimţind împăcarea.

— Da, dar tu nu faci nimic, moliule! — adăoga ea. Vorbeşti numai.

Și iată cum o palmă ne-a împăcat. Nici nu se putea altfel. In înțelepciunea ei, ea știa să treacă repede cu vederea o greșală, iar pentru mine, numai simplul fapt al prezenței sale, deși adînc turburător, mă invita la o totală împăciuire.

Am privit unul la altul și am ris voioși. Nu știu ce va fi descoperit d-ra Vichi în privirile mele, dar eu am citit în ochii ei toată limpezimea unui vers clasic. Și deși nu mă îndoiam că e femee, vedeam că știe să-și păstreze fecioria în toate atitudinele sale, despre care nu erai sigur dacă sînt de vestală gravă sau de cerboaică sprințară. Cînd își cobora ploapele ca să nu întunece frumusețile dimprejur cu frumusețea privirii ei, sau poate ca să se ferească pur și simplu de lumina soarelui, — aceste pleoape viorii păreau cele mai moi perne pe care s'ar putea odihni cu succes orice sărutare bărbătească, în neastîmpăr și zbucium. Atît de încordate erau nările ei, par'că în permanență dornice să adulmece și să soarbă aerul rece, iar cutele din afara nărilor erau atît de adînci, încît mă temeam să nu plesnească, lăsînd să curgă o dîră din sîngele ce-mi devenise scump. Gura ei era cea mai involtă floare sălbatecă pe care a creat-o marele botanist al lumii. Cînd o sărutai în colțul gurii, senzația ta era cu totul alta decît aceia pe care o încercai sărutînd-o drept în mijloc. Iar dacă binestiutul optimism al lui Leibnitz ar fi avut nevoie de un argument în plus, peste teoria monadelor, l-ar fi găsit desigur în rîsul dinților ei albi. Pe Joe! niciun ris n'a fost vreodată mai sănătos, mai tineresc și mai molipsitor! Dar cu ce să asemeni bărbia ei cu gropiță, dacă nu cu popoul trandafiriu al unui țînc? Și gușa ei moale de catifea și umerii rotunzi și...

Dar simt că cititorul, pudic, nu va mai îndura această descripție coborîtoare. Mă opresc , deci, cu luare aminte. Căci eu nu disprețuesc cititorii, cu toate că scriu. Nu-i disprețuesc nici măcar cu prefăcutul dispreț obișnuit.

Intr'un cuvînt, apreciind curăția privirilor ei și tinerețea armonioasă a trupului, însuși sufletul meu s'a simțit purificat și în perfectă armonie cu pacea dimprejur. Decît că trebue să spun drept: la început, prezența lîngă mine a nudului feminin mă cam turburase și aș fi fost gata să săvîrșesc cine știe ce bruscări oarecum necuviincioase și în orice caz inestetice, dacă nu m'aș fi gîndit imediat la suferințele sfîntului Anton în pustia Thebaidei, suferințe care au fost desigur, incomensurabil mai mari decît ale mele. Astfel, în fel și chip am căutat mai întîi să scap de nevrednicele obsesii lăuntrice. Dar în cele din urmă, mă gîndii că ar fi de prisos acum să mai alung ispita, căci scris este (Matei, V, 28) că „numai privind femeia și ai precurvit cu ea în inima ta". Așa că păcatul — foarte mare — săvîrșit în inimă, n'are cum să se mărească dacă-l mai săvîrșești și în realitate. Iar pe lîngă un păcat

mare, unul mic, din mila Domnului, trece neobservat. Deocamdată însă, ca să dovedesc lui Dumnezeu, care se vîră totdeauna în sufletul omului aducîndu-i spaimă de pedeapsa cerească, și ca să dovedesc d-rei Vichi și mai la urmă chiar mie însumi, cît de pur eram în acea clipă, așternui o sărutare smerită și nevinovată pe pleoapele viorii ca pe-o icoană sfîntă.

Dar se vede că sărutarea aceasta, care trebuia să înșele cruzimea lui Dumnezeu, a plăcut în chip deosebit partenerei mele, căci m'am pomenit din nou sărutat cu o pasiune furtunoasă de mai multe ori la rînd și pe mai multe puncte ale obrazului meu.

Atrag, deci, atenția că, dacă sărutările acestea nu mai semănau cu sărutul meu, dacă nu știu ce gust păgîn, pimentat și aprig s'a amestecat în curata voluptate a sărutării cuminți — eu unul n'am nicio răspundere.

Atît doar: frămîntări vechi, un neastîmpăr ascuns, nedeslușite dorințe turburătoare, simțeam că trebue să le potolesc și să le adorm aci pe culcușul cald al unui trup de fată. Nicicodată infinitul de care-i atît de însetată inima noastră n'a tremurat mai viu și mai aproape decît pe pielița asta delaolaltă albă și trandafirie. Nu mai încape îndoială că se ridica în mine dorința neîmpăcată de-a pătrunde în cele mai adînci taine ale făpturii ei. Jocul trebuia să devină amenințător, vrăjmaș și fără rușine. Așa cum mă aflam și în peisajul acela, nu se putea să nu simt trăind în mine, nepotolit și svicnitor, un faun antic. Iar fata de alături se simți o adevărată nimfă, puternică prin codelile cochetăriei și slabă prin dorințe.

Mai la urmă, trebuia să simt dealungul trupului meu cum pîlpîie viu, în mlădieri cînd molatece cînd încordate, celălalt trup, trupul flacării de catifea. Și intr'adevăr am simțit.

D-ra Vichi a arătat și în această împrejurare, pe lîngă pasiune, o adîncă pricepere, ceiace îi face o deosebită onoare. S'a împărtășit în chip eucharistic din substanța cărnii și sîngelui meu, asemenea celor doisprezeze ucenici la Cina cea de taină. Și pentru ca împărtășirea aceasta să fie și mai adîncă, ea se încolăci pe trunchiul meu ca șerpii pe bățul lui Mercur.

In clipa aceia, desigur că lui Jupiter i-a căzut fulgerul din mînă, despicînd cerul în două, ca să primească fericirea voluptății noastre. Din înălțimea lui eternă, Zeul zeilor ne privia cu desfătare, mulțămit că aducem laude atît de aprinse fiică-sei, zeița Venus. Iar poetul Lucrețiu, care și-a închinat nepieritoarea lui poemă aceleiași zeițe, aflîndu-se din întîmplare în dreptul nostru, ne trimise de sus salutul și binecuvîntarea lui, care — pentru mine cel puțin — prețuiau mai mult decît binecuvîntarea unui popă dolofan.

Dar în curînd, cerul se închise la loc, Jupiter își reluă fulgerul și Lucrețiu dispăru, înghițit de nourii veșniciei.

Eu însă mai rămăsei cîteva clipe cu obrazul adîncit în părul ei negru ca noaptea codrilor din preajmă. O toropeală mă cuprinse.

Şi stînd aşa, în moţăiala mea, nu ştiu ce-mi veni că iar începui să cuget. Chinuit de scrupulele conştiinţei mele totdeauna bine intenţionate şi întemeiat pe experienţele mele anterioare, mă gîndeam că, deşi d-ra Vichi s'a arătat liberă şi francă, totuşi nu se cuvine să primesc ceva dela o fată, cîtuşi de puţin, fără a-i da sau măcar a-i făgădui în schimb ceva, cît de mult. Căci — se ştie — bărbatul are de dat femeii nu numai dragostea lui, dar multe altele încă, deoarece femeia, după legea firii ei păcătoase, atunci cînd îşi dăruie iubirea, pretinde tot felul de lucruri materiale, care nu-s strict legate de iubire.

Cu gîndul acesta, mă simţiam adînc ruşinat şi de neiertat culpabil, de parcă aş fi furat ceva, neştiind sau uitînd că şi fata cunoaşte preţul voluptăţii, că a luat şi ea parte la iubire ca şi mine, care n'am mai cerut şi altceva pe lîngă.

D-ra Vichi şedea cu faţa către cer şi-şi mîngîia obrajii îmbujoraţi. Gestul acesta şi svîcnirile sînilor m'au lăsat să înţeleg că e neliniştită. Mi s'a părut chiar că un început de plîns îi gîlgîie 'n gîtlej. Trebuia să-i dau o certitudine şi să mă arăt om de onoare. Imi căutam cuvintele şi, fiindcă obligaţia de-a vorbi ca s'o liniştesc era mincinoasă şi străină de mine, m'am pomenit vorbind zăpăcit şi vulgar:

— Ascultă, Vichi, piciul meu drag! — îi zisei cu glas hodorogit. — Să nu crezi că sînt un terchea-berchea. *(Aici tuşii puţin)*. Imi cunosc obligaţiile. Şi deoarece sîntem rude, cum vom ajunge la Bucureşti, să căutăm să obţinem dispensa legală, ca şi aprobarea a lor noştri şi să ne căsă...

— Boule! — mă întrerupse d-ra Vichi, plină de silă şi cu oarecare violenţă în glas, ridicîndu-se furioasă de lîngă mine, fără să ţină seama de respectul ce mi se datorează, ca văr mai mare.

Şi tot atunci, cu glas fantastic, stîncile şi cerul, repetară necuviincioşi ca nişte copii răi: „Bo-u-le! Bo-u-le!"... Abia la auzul ecoului sinistru, avui impresia că iar am făcut o gafă, fără să ştiu deocamdată în ce fel.

Domnişoara Vichi începu să suspine disperată şi nervoasă:

— Of! of! cînd dracu vă veţi schimba, nesuferiţilor? Cînd veţi înţelege că n'aveţi nici o obligaţie, că n'aveţi nimic de dat, pentrucă nu cumpăraţi nimic, pentrucă nimic nu-i de vînzare?!

Auzind aceste cuvinte, care în ciuda nervozităţii lor, ţineau de concepţie şi teorie, şi cum eu sînt tare în dialectică, deoarece am învăţat-o şapte ani la o şcoală nemţească, prinsei puţin curaj şi începui s'o combat:

— Schimbarea noastră, iubită d-ră — zisei eu academic — atîrnă de schimbarea neamului dv. femeesc. Alungaţi „martirele" şi „sacrificatele" din mijlocul vostru. Nu mai spuneţi că „vă daţi" cuiva, cînd de fapt vă dedaţi unei plăceri personale, întîmplător împărtăşite. Educaţia negustorească, dv. ne-o faceţi, dacă nu-i cu supărare. Ne simţim obligaţi să dăm ori numai să făgăduim, deoarece ni se dă de înţeles, nu numai că s'ar primi cu bucurie şi cu amîndouă mîinile, dar că nici nu se poate altfel. Din păcate, tot aşa i se întîmplă şi fetei care trebue să-şi cumpere cîte un ginere spurcat şi fără de ruşine.

Apoi, convins eu însumi de adevărul diatribei mele, îmi veni şi mie rîndul să oftez nostalgic după lucruri imposibile:

— Ehei! dacă ar înţelege fata că nu e niciodată de măritat şi că e întotdeauna de iubit, de iubit în libertate, fără obligaţii şi angajamente eterne din partea nimănui, n'ar mai fi nimeni mincinos şi trăgător pe sfoară, avînd totuşi aerul unui mieluşel de-al lui Dumnezeu!

— Frumoase teorii! — mă ironiză d-ra Vichi. — Dar cînd dai peste o fată care nu-ţi pretinde nimic, uite cum te porţi.

— Asta-i efectul experienţelor anterioare. Nu sînt eu de vină. Experienţele acestea m'au derutat şi zăpăcit. Altfel...

Domnişoara Vichi nu mă mai asculta. Cu privirile gînditoare şi plecate — semn că argumentările mele au învins-o — îşi strînse din iarbă cămaşa diafană şi rochia uşoară şi, printre stîncile ce parcă atunci s'au desfăcut ca să-i facă loc, dispăru ca sfînta Odila a Alsacienilor.

Curînd o imitai întocmai, ducîndu-mă la locul unde îmi lăsasem boarfele, îmbrăcîndu-mă în grabă şi, însfîrşit, pornind spre cabana dela schit, unde tovarăşii mei se treziseră desigur şi mă aşteptau.

Soarele înălţat pe cer arăta cam a noua oră omenească.

Ajuns la schit, fui întîmpinat de Manolache şi de Margareta, gata îmbrăcaţi, care se grăbiră să mă întrebe amîndoi deodată:

— Da' unde ai fost?

Fireşte că n'avea niciun rost să răspund acelaş lucru fiecăruia în parte, devremece ei m'au întrebat amîndoi laolaltă, şi le răspunsei, gîndindu-mă că puţină era curiozitatea lor dacă voiau să afle unde am fost şi nu ce-am făcut:

—Ia pe-aici, pe lîngă apă. M'am plictisit să tot aştept ceasul întîrziat al deşteptării voastre şi-am luat-o razna... Sînteţi gata cu toţii?

Margareta care intenţiona să-mi răspundă şi care, pentru a-mi răspunde se învîrti într'un picior, zise voioasă cu dor de ducă în bocancii ei mici:

— Gata cu toţii!

Intr'adevăr, care din peşteră, care din odaie, care din chilii, apărură pe rînd: Mitana şi Iorgu, Mircea şi Viorica.

Dar iată că în aceiaşi clipă, prin portalul de brad al schitului, venind dinspre schitul nou, îşi făcu apariţia, îmbrăcată cum se cuvine pentru un drum pe munţi, însăşi domnişoara Vichi, pe faţa căreia nu mai citiai nici violenţă, nici indignare, ci dimpotrivă o largă bunăvoie.

La apropierea ei, îi prezentai unul cîte unul pe toţi tovarăşii mei (Iorgu începu s'o cerceteze dacă nu e din Bîrlad, că i se părea cunoscută) şi hotărîrăm în bună înţelegere, să facem drumul împreună. D-ra Vichi, din prima chipă, se purta în mijlocul însoţitorilor mei ca o prietenă veche, căci pe culme împrietenirea e mai lesne decît la oraş.

— Incotro acum? — întrebă Manolache.

Şi parcă înţeleşi cu toţii, răspunserăm în cor:

— La Scropoasa!

In corul acesta se amestecă şi glasul d-rei Vichi, care neavînd darul previziunii, n'avea de unde să ştie cîte i se vor întîmpla acolo.

Lascar Sebastian

Contratimp

Sfîrşitul unei tiranii

Omenirea, aşa cum este, s'a desvoltat subt tirania intelectualismului.

După ce-au căzut rangurile şi privilegiile de nobleţe ereditară, s'a instaurat democratic privilegiul intelectualului.

Cine nu s'a născut intelectual, ar fi fost mai bine să nu se nască. El a ingroşat rândurile celor mulţi şi dispreţuiţi. Bunurile pămîntului, ca şi cele eventual cereşti, s'au cucerit cu cartea în mînă şi cu buchea în cap, pînă la negarea oricărui drept pentru toţi ceilalţi. „Cine are carte, are parte" a formulat primitiv şi pentru uzul tuturor acest mare adevăr al secolului.

Numai unii, mai deştepţi decît cei cu deşteptăciunea achiziţionată grafic, au continuat să creadă în potenţa averei acumulate, suportînd în sîrguinţa lor de cîştig, dispreţul unanim. Banii şi averea serioasă i-au mîngîiat însă de această nenorocire. Totuşi ei au fost surclasaţi de intelectuali în ierarhia prestigiului veritabil şi în stima care ţine de convenţional şi de modă.

Cei bogaţi au găsit totuşi mijlocul de a se situa prin reflex, întreţinînd cîte unul sau mai mulţi intelectuali domestici cu care s'au strecurat, de braţ, în cîmpiile elizeie ale superiorităţii de consideraţie şi stimă.

Mecena, chiar cînd este bancher sau petrolist pur şi simplu, are ceva din prestigiul intelectual al pupilului artist, şi devine mult mai superior decît un speculant.

Prestigiul vorbei scrise, după invenţia cu tiparul a crescut pînă la paroxism, închinaţiunea în faţa omului cu gînd care nu-i dela sine ci complicat şi împletit cu gîndurile altora.

Intelectualul a fost obiectul de lux al societăţii, şi copilul ei răsfăţat. Intre el şi divinităţi se presupuneau mici cochetării mistice, care îl decretau „tabu" şi supra-om.

Intelectualul este în colecţia locurilor comune, cu necesitate absolută ca într'un raport de cauză şi efect, inevitabil „fin". Noţiunea s'a divizat, stilizîndu-se. Un intelectual care nu este în acelaş timp şi „fin" este de neconceput, aşa cum

în domeniul public culinar nu există grătar fără ca să fie neapărat şi „special".

Pentru obtuzul sfădit cu cartea, tirania aceasta a început să fie obositoare şi, ca orice tiranie, să pregătească, surd, o revoltă. Ideia acestei revolte a fost sugerată şi de partea numerică a celor obtuzi, fără de care o revoluţie adevărată nici nu se poate concepe.

Starea spirituală de astăzi mi se pare, nu atît o stare de revoluţie socială, cît una de răsturnare a valorilor intelectuale. In acţiunea de reabilitare a bestiei umane ca entitate socială de prim rang, răsuflă rancuna celor apăsaţi de tirania intelectualismului.

Reacţiunea anti-culturală, afişată cu cinism şi bravură este rancuna care nu s'a mai putut stăpini. Ea nu purcede dintr'un surmenaj intelectual şi din dezamăgirea care s'ar fi găsit la capătul intelectualismului. Ea nu seamănă cu o cură de educaţie fizică necesară după o epuizare nehigienică pe calea studiului şi a meditaţiei. Ea nu vine înapoi, din culmile cele mai de sus ale raţionalismului, ci purcede pur şi simplu din rîndurile celor care au refuzat sau n'au putut să raţioneze niciodată.

Mişcarea obscurantistă care a ridicat la rang de doctrină ignoranţa ca pe un merit şi o valoare în sine, ca pe un atribut natural al fiinţei pusă în prima linie a preocupărei, este începutul izbîndei în contra intelectualismului şi detronarea lui din poziţia privilegiată pe care a ţinut-o atîta timp.

Primatul sîngelui năzueşte peste primatul cerebral. Cumpăna de măsurare a valorilor a scoborît dela cap, la torace.

Din ziua în care ignorantul a avut curajul să proclame fără jenă că este ignorant şi totuşi să nu fie urmărit de o ascunsă desconsideraţie, primatul intelectualului a apus.

Iar din ziua în care ignorantul a păşit cu curaj mai departe şi a revendicat şi un privilegiu tocmai pentru că este ignorant şi deci nealterat, natural şi sănătos aşa ca pe timpuri preistorice, bătălia intelectualului este pierdută.

Degringolada a început. Intelectualul se simte stingherit ca de-o infirmitate. Cînd este prins ca atare e ironizat, dacă nu de-adreptul bătut pentru ca să simtă concret superioritatea nouei doctrine.

In postura aceasta cu care nu-i obişnuit, el nici nu are mijloace fizice de luptă care s'au chircit prin lipsa de uz. Coarnele se desvoltă la vietăţi care au de luptat cu ele. Aceste coarne au început să fie considerate şi ca o podoabă şi să fie fluturate cu fală în pieţile publice.

Nu ştiu dacă a fost vreodată vre-o tiranie care să fi sfîrşit mai umilitor.

I se ard şi cărţile cum i s'ar ucide o progenitură diformă din spirit de prevedere socială.

Omul începe să simtă ruşinea de a cugeta.

Tiranul nu a fost cel puţin decapitat. Ar fi fost prea nobil.

El a fost numai scoborît, scuipat, şi lăsat să se tîrie în mizerie.

Cel puţin dacă, cu timpul, pe această cale, omenirea ar uita să scrie şi să vorbească. Ne-ar aştepta atunci măcar fericirea de dincolo, aceia a animalităţii totale.

Rancuna se bizue şi ea, menţinînd, pe literile alfabetului dela care a pornit marea conrupţie.

Democraţia nici nu se poate plinge. Domnia ignoranţei vine prin plebiscit. Sunt mai mulţi.

Demostene Botez

Chenare critice

In loc de bilanţ

Un bilanţ literar, la sfîrşit de an, nu trebuie să închee o contabilitate şi o statistică, ci să încununeze o evoluţie. O cifră într'o sumă nu contează decît artimetic, pe cînd un senz sufletesc determină şi promovează. Cîte conţinuturi noui s'au adăugat la fondul productiv al poporului şi cu cîte valori reale s'a îmbogăţit o cultură, — iată ce ar trebui să fie un bilanţ. Cărţi pot apărea multe într'un an de zile, într'o ţară unde editorii sunt plictisiţi de tălmăciri şi, de literatură străină. Ele, însă, nu semnifică mai nimic dacă, nu cuprind între coperte şi metalul de preţ din care se poate făuri un prestigiu cert.

Nu întotdeauna o carte reprezintă o valoare cînd corespunde la o necesitate a lectorului; fiindcă nu întotdeauna lectorul este un criteriu. Şi dacă sporeşte consumul cărţii în raport cu puterea de îngurgitare a lectorului, nu avem încă un indiciu asupra intensităţii literare.

Am vrea să ştim, cîte momente a marcat în acest an evoluţia progresivă a spiritului creator, cu cîte trepte a urcat pe scara valorilor culturii, cu cîţi paşi am împins înainte producţia poporului, cu cît s'a relevat sufletul lui, cîte din notele specificităţii s'au realizat, cu cîte nuanţe noui s'a îmbogăţit tonul particular al sufletului popular, *şi la* cîte năzuinţe de preponderenţă suntem îndreptăţiţi.

Senzibilitatea unei naţiuni nu devine accesibilă decît concretizată în valorile culturale. O carte bună e o vioară rezonantă din care arcuşul meşter poate desgropa melodii necîntate. Şi puţine arcuşuri au răsunat pe nervii unui popor înzestrat să vibreze la tot ce e fin şi e artă. O literatură din nărav şi din deprindere, se poate substitui ca valoare de circulaţie unei literaturi din ţîşnire; dar nu poate înlocui niciodată un fond autentic, devenit normă şi măsură. Nu totdeauna, în cultură, principiul circulaţiei valorilor este identic cu principiul selectării lor.

In afară de cîteva romane: Gib Mihăescu (Rusoaica şi Donna alba), Cesar Petrescu (Luceafărul şi Cheia visurilor), cîteva penetrante eseuri: Mihai Ralea (Valori), Lucian Blaga (Orizont şi stil şi Cenzura transcendentă), cîteva cărţi de cercetare migăloasă: G. Călinescu (Opera lui Mihai Eminescu), N. Cartojan (Erotocrit în literatura populară) şi altele de o importanţă egală literatura s'a menţinut la nivelul ştiut.

Anul acesta nu este, însă, nici un an al poeziei (cu toate că s'a tipărit destulă), nici un an al romanului (cu toate că s'au publicat destule), nici un an al esseului (cu toate că s'au tipărit suficiente).

Este un an al lui Eminescu.

Politica revendică drept linii directoare ideile lui Mihai Eminescu; poesia revine la armoniile lui Mihai Eminescu; esseul are un obiect limitat: Eminescu; cercetătorii sunt aplicaţi asupra unei vieţi, unei opere: Eminescu. Dacă n'ar fi decît volumele d-lui G. Călinescu,

apărute în Fundaţii, şi totuşi. Insă, d. Cesar Petrescu pune în romanul „Luceafărul" elementele unei vieţi reale a poetului; d. Eug. Lovinescu pune în „Mite" şi în „Bălăuca" elementele de vis ale unei iubiri serafice.

După un Eminescu obiect de imitaţie a exteriorului şi a aparenţei, vine un Eminescu principiu creator, în el căutîndu-se toate îndemnurile şi orizonturile şi atitudinile şi stilurile în categoria cărora trebue să ne situăm cultural.

In acest înţeles, anul care a trecut n'a fost risipit de prisos.

Lucian Blaga: Orizont şi stil

Apariţia d-lui Lucian Blaga, în cultura contemporană, a fost aceia a unui poet de o ritmică nouă şi un conţinut nou. Lirica sa de un accent cu totul particular l-a sigularizat imediat, iar valoarea ei apreciată în general l-a înconjurat de o faimă meritată.

Dacă discutat ca poet, dar necontestat ca artist, d. Lucian Blaga a pătruns în public şi cu o altă faţetă a personalităţii sale, — aceasta grea de preţuri netăgăduite. Cugetătorul Lucian Blaga se situiază în afara oricărei discuţii, atrăgînd admiraţia unanimă.

Intîiele sale esseuri l-au impus şi ca un stilist de mari amplificări ale frazei sculptată în bronzul cuvintelor şi ca pe un dialectician de croială sigură, desfăşurată abil pe clarităţile noţiunilor.

Elaborarea cu străduinţă continuă a dus, însă, pînă la sistem, pînă la viziunea arhitectonică a unei totalităţi de adevăruri. Dela „Eonul dogmatic", prin „Cunoaşterea luciferică" şi „Cenzura trancendentă", pînă la recenta „Orizont şi stil", căreia îi vor urma altele, d. Blaga străbate treptele de evoluţie ale aceluiaş isvor de cugetare filozofică, rînduită în unitatea închisă a unui sistem propriu.

Cultura sa atît de variată, strînsă din domenii felurite, repedea orientare în miezul problemelor pentru care are o exactă viziune a metodelor şi soluţiilor, l-a ajutat desigur, dar nu în gradul în care virtuţile sale însăcute l-au înclinat către acest instabil, încurcat, vaporos, teren pe care înfloresc manifestările spiritului.

Minte de mari limpezimi, străbătătoare pînă în densităţile cele mai nebiruite ale întunericului, bine organizată pe echilibrul judecăţilor sănătoase, d. Lucian Blaga ştie totuşi să multiplice jocul penumbrelor sfîşiate de firul luminii, pentru a reda perspective. Spirit de abilităţi dialectice, dotat cu mari puteri probante, cu înlesniri de mutare a unei idei de pe un plan pe altul pentru a o verifica sau revizui, Domnia Sa lucrează o carte, ca ţesătorii din urzelile aceleiaşi noţiuni, aşezată la bază ca o siguranţă şi ca o normă. Mai adeseori, sapă adîncurile aceluiaş concept, discriminînd sau asociind, întodeauna, însă, înlăuntrul lui.

Aşa este lucrată ultima carte: Orizont şi stil.

Conceptul fundamental: *stilul;* stilul în înţeles de categorie aperceptivă pentru o cultură sau valoarea unei culturi. Autorul ciopleşte înlăuntrul acestui concept, desprinzîndu-i rînd pe rînd componenţele; din evidenţierea lor creşte arhitectura întregei lucrări.

Este falsă, — demonstrează d. Blaga, — afirmaţiunea lui Spengler şi Frobenius că stilul unei culturi îşi găseşte geneza în „sentimentul spaţiului".

Stilul este determinat de o pluralitate de factori. Intre factorii determinativi ai stilului există o relaţie de colaborare, iar nu de pricinuire. Ei stau pe conceptul de *„funcţiune"* iar nu de *„cauzalitate"*. Felul în care funcţionează, felul în care se combină, felul în care se coordonează, provoacă formele şi aspectele variate ale stilului. Diferenţierile între stiluri au la baza lor un nou aranjament al factorilor

determinativi ai stilului. Iar aceşti factori sun: „orizontul spaţial şi temporal", „năzuinţa formativă", „acentul axiologic", „atitudinea anabasică şi catabasică" toţi aparţinînd lumii inconştientului; care inconştient e de structură „cosmotică", manifestînd fenomene de „personanţă", trimiţînd adică ecouri sub bolţile conştiinţei.

In schiţă esenţială, aceasta e arhitectura din „Orizont şi stil". In raport cu desenul acestei schiţe, autorul asimilează sau elimină teoriile emise despre inconştient şi despre stil. Argumentele se inlănţuesc sigure, iar probele furnizate de istoria culturii vin să le susţină şi să le intărească.

„Orizont şi stil" este intiia carte romînească de filozofia culturii, bogată în idei originale, în ipoteze noui, în perspective. Concluziile cărţii surprind şi seduc, datorită şi eleganţei dialectice cu care sunt dirijate silogismele, cît şi frumuseţii literare care le impodobeşte.

Cazul Lucian Blaga

Chenarul critic în care incadrăm recenta carte a d-lui Lucian Blaga, ne obligă la o incadrare a figurii lui culturale.

Ne obligă cu atît mai mult cu cît o campanie susţinută a cotidianului *„Romînia nouă"* punea in plin problema chemării filosofului la o catedră universitară; cu atit mai mult că acea campanie a folosit şi citate dintr'un articol al nostru anterior, care trata aceeaş problemă; şi cu atît mai mult cu cit o polemică recentă între d. N. Iorga şi d. Pamfil Şeicaru,— polemică pe marginea noului proiect de lege, din iniţiativă parlamentară, a reorganizării invăţămintului superior, — reactualizează problema universităţilor.

In această polemică s'a vorbit de „intinerirea universităţilor". De sigur, d. Iorga de acord fiind, a pledat pentru un criteriu in afara căruia să cadă „bătrineţele sale", — suficient de meritoase; iar d. Şeicaru, mai radical, introducea mătura in universitate pentru eliminarea tuturor gunoaielor pe care o practică reprobabilă le-a spulberat pe catedre.

Este timpul să amintim, măcar in focul acestei discuţii destul de vibrante, „cazul Blaga". „Cazul Blaga" consistă in deportarea dela Universitatea din Cluj. Blaga este un invăţat, este un gînditor, este un artist. Scrie, deci, frumos, gîndeşte original, ştie cu prisosinţă.

E primul element al „cazului Blaga".

In Universitate, sunt pripăşiţi oameni de cîrdă, cari au ronţăit două trei idei din vechi tratate, le vîntură elevilor şi vînd ştiinţă filosoficească. Ei sunt incapabili să fixeze miezul unei idei, să-i prevadă articulaţiile cu alte idei; sunt incapabili să plimbe un concept pe trepiedul logic; sunt incapabili să infăţişeze un sistem în genezele lui. Cînd publică vre-o lucrare, trei sferturi este adunată, iar din banalitate făuresc esenţa unei cugetări de o nespusă vulgaritate.

E al doilea element al „cazului Blaga".

D. Blaga are un prestigiu, — şi universitarilor le e teamă de prestigiu. D. Blaga are o gîndire proprie, — şi universitarii dispreţuiesc aceasta. D. Blaga exprimă frumos, — şi universitarii invidiază.

Problema intineririi universităţilor trebuie, însă, soluţionată grabnic şi incepând cu lichidarea „cazului Blaga".

Dacă Vasile Conta a fost in filosofie un viorist care s'a ţinut în urma tarafului de cântăreţi ai materialismului, dacă Mihai Eminescu şi-a inăbuşit virtualităţile sale de gînditor dotat, cu Lucian Blaga şi cu A. D. Xenopol, gândirea romînească imbracă două forme de o necontestată splendoare teoretică, dobîndind consideraţia Europei.

Templul imbicsit de prundişul unor universitari vărsaţi de valurile moravurilor pe care le cunoaştem, trebuie curăţit.

Aci nu trebuie să intre decît predicatorii. Neguţătorii de preţuri false pot fi isgoniţi cu biciul.

G. Călinescu: Opera lui Mihail Eminescu

După cele două volume: „Viaţa" şi „Opera", d. Călinescu publică rezultatele cercetărilor sale asupra operei lui Mihai Eminescu, rezultate adunate în încă două volume. După ce va tipări încă un volum asupra „spaţiului eminescian", abia atunci va incepe publicarea „criticii" sale.

Tot ce s'a publicat pînă acum, sunt lucrările preparatorii. Era nevoie de cunoaşterea tuturor elementelor reale, pe temeiul cărora să funcţioneze aparatul critic.

Aceiaş necesitate a prezidat peste tot. Condiţiile vieţii, liniile vieţii să zicem materiale, — iată intiia cunoaştere; condiţiile vieţii spirituale, isvoarele spirituale, — iată a doua cunoaştere; ce a rezultat din imbinarea armonică a lor — iată a treia cunoaştere; ce a rezultat din încrucişarea lor cu potenţele sufleteşti, iată cea de a patra cunoaştere; ce valoare estetică prezintă rezultatele, — iată, în sfîrşit, a cincea cunoaştere.

Materialul pe baza căruia s'a pornit la reconstituirea personalităţii lui Mihai Eminescu este imens. Culegerea lui, făcută cu o străduinţă şi o putere de selectare fără rival, îl indică pe d. Călinescu drept cel mai pregătit cercetător în domeniile istoriei literare. Iar cărţile apărute la răstimpuri scurte dovedesc rapiditatea cu care se orientează în diversele domenii ale culturii şi dovedesc avuţia cunoştinţelor, asimilate temeinic.

Ultimele două volume sunt rezultatul cercetărilor manuscriselor poetului. Imbrăţişează toate năzuinţele de creaţie risipite prin diferite opere, dar întrerupte de fulgerările destinului.

Felul cum d. Călinescu infăţişează materialul poetic care zace în hărtiile dela Academie ,iţi lasă convingerea că poeziile lui Eminescu, — aşa cum le cunoaştem din ediţiile publicate, — sunt numai fişii smulse dintr'un suflet cutremurat de mari năzuinţe creatoare. Planul lui a fost o statuie din care ne-au rămas numai ţăndările; însă, unitatea şi forma, au coborît cu el în pămînt, fiindcă condiţiile vieţii nu i-au îngăduit să treacă visul său întreg în frumuseţile depline. Noi desluşim în sclipirile spărturilor, marea unitate de lumină din care au ţişnit şi s'au aprins.

Un temperament care a tribulat, dar o mare sete de producţie, adînc cunoscător de motive şi de melodii, Eminescu a năzuit proporţii mari şi dimensiuni multiple pentru personalitatea sa poetică. L-a sugrumat, însă, viaţa cînd elanul fierbea mai clocotitor şi cind jocul sclipirilor era mai aprins.

Din cărţile d-lui Călinescu se desprinde apariţia unui Eminescu de o genialitate, cu mari puteri de fecunditate, cu o năzuinţă formativă sedusă de mari orizonturi, cu atitudini şi răsunete aşternute pe mari dimensiuni.

Şi toate au fost o risipire.

Ilarie Dobridor

Cronica externă

Caleidoscop mensual

Fără indoială că debutul anului nou internaţional a fost senzaţional: n'am avea să cităm decit infringerile succesive ale armatelor italiene in Etiopia şi mesajul uluitor al d-lui Roosevelt.

Mai curind decit ne-am aşteptat, campania „civilizatoare" a italienilor pe continentul negru, s'a dovedit greoaie şi periculoasă, Roma ultind că marşurile intr'o ţară inamică sunt mai puţin ordonate şi rapide decit marşurile executate de sute de ori pe străzile Romei, la auzul Giovinezzei.

Atacaţi cu tancuri, gaze şi avioane, abisinienii, totuşi nu se lasă intimidaţi, dând dovadă incodată că ştiu să lupte, că sunt cu adevărat viteji, că se pricep chiar la minuirea tacticei militare, in aşa fel incât armata modernă a Italiei a fost forţată la vre-o câteva reVrageri şi părăsiri de teren, puţin onorabile.

Intr'adevăr, nu ştim ce-ar păţi forţele italiene in Africa, dacă etiopienilor li s'ar pune la dispoziţie arme egale, tunuri, tancuri şi avioane, gaze şi muniţiuni suficiente.

Trebue să excludem insă această ipoteză, fiindcă nici Franţa şi nici Anglia n'au interesul ca Abisinia să fie prea bine inarmată, inregistrind eventual victorii prea strălucite.

Dela victorii prea strălucite şi până la erijarea Abisiniei intr'un arhanghel mântuitor al tuturor popoarelor negre şi oprimate, n'ar fi decit un pas.

Conflictul sângeros in Africa a inregistrat insă şi un incident pur european, ca să-l numim aşa. E vorba de bombardarea crucii roşii suedeze.

Prin aceasta s'a dovedit că aviaţia italiană nu-şi alege obiectivele, făcind jertfe vinovate şi nevinovate, fără vre-o discriminare.

Efectul psichologic şi moral, al acestei orori, a fost imens şi mustrările Ducelui faţă de aviatorii săi trebuie să fi fost destul de dure, avind in vedere oprobiul venit asupra Italiei „civilizatoare" din partea popoarelor cu adevărat civilizate şi neutre.

Conflictul acesta a fost insoţit insă de evenimente cu adevărat senzaţionale.

Primul: consolidarea poziţiei d-lui Eden, ca ministru de externe, pacifist dar mai ales panbritan intransingent, cit şi ascensiunea in Anglia a cercurilor militare concentrate in jurul lui War Office.

Al doilea: mesagiul d-lui Roosevelt. Forţa morală, economică şi politică a Statelor Unite ii dau acestui mesaj, toată greutatea şi toată tăria unei sentinţe, care, conexată cu sentinţa Ligii Naţiunilor, condamnă definitiv şi fără apel, Italia fascistă, agresoare şi autocratică.

Mesajul Roosevelt nu-şi limitează insă obiectivul. Prin el, sunt vizaţi toţi tiranii omenirii, toate dictaturile reacţionare, toate autocraţiile şovine şi belicoase. E vizată direct, deci şi Germania, Polonia, Ungaria şi Japonia, cit şi toate „autocraţiile in devenire, in „găoace".

In rezumat, cari sunt intenţiile mesajului?

Intiiu: condamnarea aspră a dictaturilor fasciste;

In al doilea rând: incurajarea democraţiilor şi a regimurilor civilizate;

In al treilea rind: neutralitatea Americei şi abţinerea ei dela orice amestec in treburile tulburi ale Europei neurastenizate.

Enunţarea a treia implică şi controlul comerţului american faţă de beligeranţii europeni şi asiatici.

Cu alte cuvinte, d. Roosevelt nu va permite ca America să facă un mai mare comerţ cu statele agresoare, decit cel obişnuit, din timp de pace.

Ceeace ne apropie de o consecinţă probabilă şi posibilă, cu urmări fatale pentru Italia: grăbirea sancţiunilor petrolifere.

Avind in vedere că armata italiană din Africa, trece prin momente grele, că mareşalul Badoglio a trimis un S. O. S. pentru un ajutor de 150 000 soldaţi că dela inceperea ostilităţilor şi pină astăzi, armata italiană a pierdut peste 60.000 soldaţi morţi, răniţi, bolnavi şi mai avind in vedere că fără tancuri şi avioane, minate cu benzină, armata italiană in Africa nu „face două parale", vom asista la o incetare neintirziată a ostilităţilor ca urmare a prohibiţiei exportului de petrol.

Dar mesajul, ii dă şi Rominiei indrumări inţelepte.

Politica noastră externă, nu poate fi alta decit aceea a unei paze permanente a graniţelor romineşti.

Alături de dictaturi, nu este deci locul nostru, fiindcă *toate* dictaturile fasciste sunt şi revizioniste.

Un războiu deslănţuit de către Italia sau Germania, sau de către aceste două autocraţii aliate, ar utiliza instantaneu Ungaria, ca virf de suliţă in contra noastră.

Alături de noi sunt şi ar putea fi numai Cehoslovacia, Jugoslavia şi Rusia pacifistă şi antirevizionistă.

Neindoelnic că forţele combinate ale Cehoslovaciei şi ale Jugoslaviei, sunt mari. Dar cu mult mai mari sunt forţele Rusiei, iar resursele ei economice in războiul de rezistenţă, sunt imense.

Apoi, contactul cu Rusia, este nestinjenit, orice ajutor, putind să ne parvină peste Nistru şi prin porturile noastre.

La acest lucru, am trebui să ne gindim şi in consecinţă să şi acţionăm, apropiindu-ne cit mai mult de prietenia vecinului dela răsărit.

Revizioniştii, ştiind că indărătul nostru stă Rusia antirevizionistă, se vor gindi mult, mult de tot, pină ce vor cuteza să ne atace.

T. Cristureanu

Cronica economică

Tradiționalism în politica economică ?

Economia e o disciplină tinără. Venită tirziu la masa celorlalte discipline de cunoaștere, ea a trebuit să suporte experiențe și verificări din cele mai trainice. Iar acei cari o profesează au astăzi în opinia intelectualilor cu altfel de preocupări, postura cea mai susceptibilă de zeflemeaua iresponsabilă.

Pentrucă de pe poziția unui simplu politician, a unui jurist sau a unui tehnician, se poate adresa economiștilor și Economiei, orice fel de critică, cu cea mai mare facilitate, și mai cu seamă sfaturi de tot felul, pline de căldura convingerii personale și de platitudine, — atita vreme cit ele nu angajează răspunderea profesională a autorului.

Situația pare însă a fi întrucitva meritată, din moment ce economiștii au înțeles să îngădue cu menajamente sau să trateze cu simplă indiferență, invazia amatorismului în disciplină. In adevăr, actualitatea economică are totdeauna în planul dintii, anumite probleme în care, dela cetățeanul interesat pînă la simplul cititor al unei gazete cu pagină economică — și dela intelectualul propriu zis, pînă la rominul brav dela cafeneaua economică — (există!) — fiecare are de adus contribuții și păreri, dacă nu chiar soluțiile cele mai bune.

Din moment ce — odată cu dezorganizarea economică produsă de războiu — s'a afirmat și s'a popularizat ideia falimentului Economiei politice și al economiștilor, un vacuum s'a iscat în domeniul acestor preocupări și vacanțele s'au ocupat insutit și înmiit prin metoda auto-consacrării.

Amatorismul a înlocuit disciplina. Broșurile au năpădit; conferințele s'au aglomerat; nenumărate articole și propuneri au invadat publicistica. Ideile nu s'au mai răspîndit prin consacrarea pe care o dă metoda de cercetare și autenticitatea verificată și recunoscută. S'au înmulțit deadreptul prin sciziparitate.

Prestigiul Economiei a rămas în grija economistului improvizat, a economistului amator.

Economia improvizată se formează parazitar, fără gestație, pe scoarța unei probleme la ordinea zilei. Altădată problemele erau mai puțin numeroase și mai ușor de rezolvat. Mai tirziu, ele s'au înmulțit — și s'au încurcat și limbile. Au răsărit după războiu economiști din toate cotloanele acestui domeniu de preocupări, ca ciupercile după ploaie.

Inainte de războiu, era puțin mai simplu. Pe atunci problema Dunării era aceea care fabrica economiști. Economiști s'au născut apoi și de pe urma problemei conservelor de războiu. Pe la mijlocul deceniului trecut, chestia vadului comercial ajunsese și ea mănoasă. Se pare însă că inflația a dat cel mai numeros contingent de amatori în materie. Nu ar fi de protestat prea energic însă, pentrucă, cel puțin, problema leului fost o problemă de primul rang și pentrucă ea ne-a servit totodată și ca un bun prilej de a ne verifica oarecum nepregătirea.

Dar mărginind aci exemplele, este cazul să conchidem că ceeace a compromis disciplina economiștilor a fost amatorismul acesta, la care s'au dedat toți acei ce au crezut de cuviință să se îndeletnicească cu asemenea chestii.

Dar ceeace este mai gingaș e că nu se înțelege un lucru: că Economia nu este nici băcănie, nici pur și simplu istoria comerțului; nu este nici cale de transport, nici contabilitate; nu e nici avocatură în branșa dreptului comercial, nici simplă socoteală statistică, etc.! Și că pregătirea economistului nu poate fi obținută subit, prin improvizație și prin lectură cotidiană de „pagină economică".

Se întîmplă însă că în gloata cenușie, se găsesc uneori și economiști neimprovizați. Atunci, pricepuții se coalizează și se pun pe atacuri. Critică, explică, analizează pe date furnizate de alții și mai ales se pretează să dea consultații postume.

Economistul care a încercat să contribue cu ceva în politica economică a țării după războiu, are din această cauză o poziție foarte dificilă. El se găsește totdeauna majorat de corul *economicaștrilor*. Și pentrucă politica economică e o disciplină în funcție de actualitatea strictă, aci massa economiștilor de ocazie este și ea mai bogată decit în alte domenii de preocupări economice. Politica economică este apoi o disciplină care prin esență, ține de strategie, iar nu de platitudine și de bună seamă că mobilitatea și elasticitatea vieții economice decalează, în mod explicabil, inerția relativă a politicii economice a unui stat tinăr în organizare, cum este Rominia.

Amatorii gsesc aci piață pentru a-și desface cu ușurință consultațiile către țară. Pe deoparte, ei au pretenția ca afirmațiile lor critice să descalifice pur și simplu pe economiști (faza destructivă!), — iar pe de altă parte, au prezumțiozitatea de a crede (faza constructivă!) că alegațiunile și propunerile lor trebue neapărat să fie luate ca axiome și prin urmare statului nu-i mai rămine altceva mai bun de făcut, decit să-i audieze cuviincios, cu mîinile la piept și să execute!

Mai este însă un capitol. Mai sunt *istoricii*, cari găsesc că au și ei un cuvint de spus în materie de politică economică. Ei vin de altfel și cu o *justificare profesională*: că istoria trecutului este aptă să ne pună la îndemînă învățăminte pentru prezent. Aci este originea tuturor sfaturilor competente, pe care orice istoric le poate da politicii economice a statului.

Iată de exemplu, la ordinea zilei este astăzi problema reglementării comerțului de mărfuri cu străinătatea și a comerțului de devize. Problema aceasta a creat și ea destui economiști. Nu de ei vom ocupa însă în cele ce urmează.

De sigur că chestia are unele laturi destul de delicate și mai cu seamă, reglementarea ei făcută de stat, lezează o seamă de interese, altele decit acelea ale statului sau ale Băncii Naționale. Din această cauză, ea a stirnit o discuție în jurul chestiunii dacă statul trebue și are dreptul să intervină în viața economică. In această discuție, lumea noastră stă împărțită în două. S'au întrebuințat și se întrebuințează variate mijloace de demonstrațiune, împotriva prerogativelor politicii economice de stat. Statul — se spune — să-și vadă de administrație și să lase lumea economică în pace. Să-i lase libertatea.

Dar a intervenit în ultimul timp un argument, mai vrednic de remarcat decit altele. E argumentul istoric: *tradiția, trecutul economic*. Nu era oare mai bine înainte, cind lumea nu știa ce sunt acelea restricții valutare? — Dar mai de mult? — Odinioară, cind nu existau în Europa actualele granițe vamale; pe cind comerțul se făcea în tirguri și orașele înfloriau? — Că era mai bine, ne-o poate atesta orice istoric. — Să ne întoarcem așa dar, la libertatea de odinioară, în relațiile comerciale internaționale: iată concluzia; iată învățămîntul

practic, pe care un istoric il poate da, celor ce conduc politica economică a Rominiei de astăzi.

O face dealtminteri un mare istoric, d-l profesor Nicolae Iorga, in ziarul economic „Excelsior" din data de 21 Decembrie 1935, sub titlul „*Ce que furent jadis les relations économiques internationales*".

Imbrăţişind, in chip explicabil, teza tradiţionalismului economic, d-l Iorga pune acolo o concluzie categorică: „*Statul să vegheze la păstrarea ordinei şi să asigure paza graniţelor. Este tot ce poate să i se ceară*".

Nu ne vom ingădui să amintim noi d-lui profesor N. Iorga, cum s'a născut in Rominia industria modernă şi ce anume rol a jucat statul, protecţionist şi mare cumpărător, in procesul de acumulare a capitalului, in Rominia contimporană. Ca istoric şi ca om care a trăit asemenea evenimente, d-sa o ştie mai bine decit noi.

Ne vom permite să adăogăm însă, că este pentru romini o necesitate, aceea de a avea in vedere că poziţia noastră economică nu a fost niciodată determinată şi nici astăzi nu este determinată de resorturi locale, autohtone. Suntem un stat mic şi am fost aşezaţi „*la răsrucea imperiilor moarte*"; dar mai ales, trebue să avem conştiinţa că suntem aşezaţi astăzi in plasa inextricabilă *a intereselor economice ale imperiilor vii*. Suntem fundamental conduşi de comandamentele de viaţă ale imperialismului contimporan.

Şi dealtminteri, ce poate să facă un stat ca Rominia, atunci cind ţările capitaliste au organizat regimuri de restricţie pentru comerţul de mărfuri şi de valute? Să ignoreze situaţia, numai pentru a feri viaţa economică de intervenţia statului. Să abolim tariful vamal, pentru a lăsa să se desvolte liber comerţul nostru cu străinătatea, menţinind poate o taxă ad-valorem de 3%, pentrucă aşa a fost in trecutul Principatelor? De sigur, că in acest mod, odată cu paralizia monetei noastre, cu lichidarea industriilor şi cu desorganizarea economică, *tradiţia* ar fi satisfăcută, iar statul ar rămine, in sfirşit, cu totul uşurat de atribuţii ce nu i se pot „cere"!

*

Metoda istoricului Nicolae Iorga, de a dojeni din cind in cind statul pentru voinţa lui de a interveni in viaţa economică este — ca şi la alţi istorici de altfel — o latură a deformării profesionale.

Se poate cere oricui să aibă înţelegere şi dragoste pentru trecut, să cunoască istoria, să aprecieze just cele ce au fost odinioară. Se poate ingădui oricui, chiar nostalgia trecutului.

Tot aşa, se poate cere şi statului să dovedească respect faţă de trecut: să se ocupe de buna conservare a monumentelor istorice; să cultive după cele mai bune metode invăţămintul oficial al istoriei şi indeosebi pe al istoriei ţării; să culeagă şi să aşeze relicvele in muzee; să consulte cit de mult pe istoricii noştri in problemele de specialitatea lor, şi aşa mai departe.

Nu i se poate cere insă statului, să se intorcă la atitudini, la sisteme economice, la regimuri şi metode cari au fost in alte vremuri, tot aşa după cum nu pot fi puse astăzi mumiile faraonilor să guverneze Egiptul.

D-l profesor Nicolae Iorga invoacă de pildă faptul că „cele cinci porturi ale Angliei n'au fost fundate in virtutea nici unui decret". Ca şi cum astăzi, problema economică şi problema circulaţiei internaţionale a mărfurilor şi banilor s'ar rezuma la o chestie de infiinţare a unor porturi comerciale. — Sau, ne aminteşte d-sa de comerţul — „opera... imensă" — a Hansei. Ca şi cum ne-am mai găsi intr'un sistem de economie orăşănească, de meserii şi de tirguri! Sau — in fine — ne mai spune d-sa că „drumurile de comerţ intre Orient şi Occident sunt acelea care au creat insăşi viaţa politică" la noi. Nu cumva, insă, intre timp (şi a trecut cam mult timp de atunci!) — aceste drumuri se vor fi schimbat? Nu cumva comerţul european se face azi cu alte mijloace, după alte uzanţe şi urmează o altă structură de căi de circulaţie?

Am mai ascultat altădată la o conferinţă, pe un tinăr istoric, elev al d-lui profesor N. Iorga, care ne propunea pur şi simplu să ne intoarcem la sistemul *cislei*, pentru incasarea impozitelor. Situaţia este similară. Aşadar: — statul să ţină ordinea publică şi să păstreze graniţele!

Iată cea mai limpede formulare a doctrinei indiferentismului economic de stat. Pină la acest grad de degenerescenţă a funcţiunii statului, nu au ajuns nici Adam Smith, nici Ion Ghica, pioni *tradiţionali* ai libertăţii de circulaţie internaţională a mărfurilor!

Dar pentruce oare se va fi manifestind această grijă de tradiţie şi de bune oficii ale istoriei, numai atunci cind este vorba de politică economică şi de Economie? — Pentruce nu şi-ar fi continuat d-l prof. N. Iorga, in mod consecvent, firul logicei d-sale *tradiţionaliste* şi pentruce nu ne-ar fi invăţat d-sa — tot ca istoric — cum să apere *statul acesta al tradiţiei economice*, graniţele lui? — Cu hamgerul, cu ghioaga nestrujită, cu tunul de cireş; făcind mobilizarea cu ajutorul buciumului şi al focurilor de pe dealuri şi coline — şi, de sigur, dărimind copacii retezaţi peste duşman, ca la Codrul Cozminului — sau utilizind in luptă, tactica dela Podul-Inalt, pentrucă aşa a isbindit odinioară Ştefan cel Mare!

Eugen Demetrescu

Cronica muncitorească

Anul muncitoresc

Anul 1935, din punctul de vedere al legislaţiei şi al activităţii instituţiilor muncitoreşti, nu marchează un progres, dar nici un regres, o dare înapoi din câmpul revendicărilor şi realizărilor sociale.

Cu scăpări din vedere, regretabile, cu ezitări penibile — şi-a continuat totuşi tradiţia realizată — în viaţa noastră publică — de a se da atenţie şi ascultare tuturor dezideratelor claselor muncitoare.

O trecere în revistă — succintă — în ceeace priveşte activitatea administrativă a instituţiilor muncitoreşti şi legiferările, din acelaş domeniu — ne vor dovedi cu prisosinţă susţinerile noastre.

1) *Activitatea administrativă a departamentului muncii.*

Vom însemna realizările ministerului muncii, în acţiunea ce a desfăşurat pentru ocrotirea muncii. O conferinţă — în primele luni ale anului — între preşedinţii Camerelor de muncă şi inspectorii de muncă, a discutat mijloacele cele mai nimerite pentru a se ajunge la o intimă colaborare între reprezentanţii acestor două organe — camere şi inspectorate de muncă — în vederea activării pe teren, a inspecţiei muncii.

Un proect recent al conducătorilor ministerului intenţionează să realizeze o unificare a serviciilor de inspecţie, dela asigurările sociale şi din minister. Am mai spus, şi altă dată, singura modalitate de activare a inspecţiei muncii stă, în primul rînd în procurarea de fonduri suficiente, care să acopere cheltuelile de deplasare ale inspectorilor. E intr'adevăr descurajant ca, din prevederea de 5 milioane lei, din bugetul lui 1928 — să rămînă, în bugetul anului în curs, 100.000 lei! Gîndiţi-vă că un inspector are în regiunea sa, 3-4 judeţe de inspectat şi cît de iluzorie este o astfel de inspecţie, cînd nu există suficiente prevederi bugetare pentru acoperit cheltuelile de deplasare.

In privinţa şomajului — datele oficiale ne arată — pe primele 6 luni ale anului — o evoluare a numărului de şomeuri, în modul următor:

Ianuarie: 20.669 şomeuri.
Aprilie: 15.140 şomeuri.
Iunie: 11.332 şomeuri.

Această cifră este departe de a reprezenta realitatea, pentrucă ea este furnizată de oficiile de plasare — unde se înregistrează numai lucrătorii — şi pentru că nu cuprinde numărul considerabil de şomeuri funcţionari comerciali şi titraţi intelectuali.

Asistenţa acestor şomeuri a fost organizată, prin alimentarea fondului de şomaj, din cotizaţiunile benevole de 1% asupra salariilor — plătite egal de patroni şi salariaţi — şi percepute prin organele Casei Centrale a Asigurărilor Sociale. In iarna lui 1935, acest fond de şomaj — administrat de o comisie specială — a produs 27 milioane lei

Ministerul muncii a aprobat o serie de derogări regretabile, în cursul cestui an — dela prevederile legii repauzului duminical, ceeace a atras protestul legitim al tuturor orgaizaţiilor profesionale de funcţionari particulari. Cu ocazia Sf. Paşte, cu ocazia lunei Brăilii şi cu ocazia lunei Galaţilor, pe cale de decizie ministerială s'a anulat, pur şi simplu, dispoziţiile legii repauzului duminical.

Tot în cursul acestui an, ministerul a organizat examene pentru lucrătorii bursieri romîni, cari să plece la studii de perfecţionare profesională în streinătate. O primă serie a şi plecat în Cehoslovacia, Germania şi Austria. In fine, trebuie să însemnăm, în activitatea ministerului, continuarea vrednicei acţiuni de clădire a numeroase cămine de ucenici şi începerea organizării a mult necesarelor institute psiho-tehnice de orientare profesională.

2) *Asigurările sociale.* In conformitate cu prevederile legii de unificare a asigurărilor sociale, şi cu încheerile adunării generale şi ale consiliului de administraţie, s'a extins principiul asigurării obligatorii la personalul de serviciu casnic. Aceasta înseamnă o creştere a numărului de asiguraţi cu minimum 100.000 de persoane, la care lucru corespunde, pentru instituţie, şi o creştere considerabilă a veniturilor — fără ca acestui fapt să-i urmeze şi o lărgire a mijloacelor de asistenţă medicală.

Dealtminteri, din însuşi cuprinsul bugetului Casei Centrale a Asigurărilor Sociale, rezultă o flagrantă disproporţie între sumele alocate pentru îngrijirea medicală şi ajutoare băneşti şi sumele alocate pentru plata personalului administrativ şi medical.

Intr'adevăr, în bugetul pe anii 1934-1935, de exemplu, s'au prevăzut la cheltueli următoarele:

I. Ingrijirea medicală şi ajutoare băneşti asiguraţilor 134.342.000 lei sau 36%.

II. Personal medical 83.121.634 lei sau 22,2%.

III. Personal administrativ, materiale şi diverse cheltueli 150 mil. 166.800 lei sau 40,3%.

Ori, trebue să *observăm* că în timp ce pentru sarcinele de asistenţă s'a prevăzut 40,3% din cheltuelile bugetului, pentru sarcinele administrative ale instituţiei s'a prevăzut 58,2% — ceeace este cu totul disproporţionat.

Cu o astfel de concepţie de administrare — nu e de mirare că s'au descoperit în cursul anului trecut — importante fraude comise cu ocazia aprovizionării cu medicamente — şi că, în cele din urmă, s'a hotărît o discutabilă reorganizare a serviciilor farmaceutice, pe baze de centralizare şi control mai eficace.

Cu toate repetatele cereri ale meseriaşilor de a se suprima obligaţia plăţii primelor 7 zile de boală de către patron şi cu toate promisiunile făcute — nu s'a realizat nimic, în această direcţie.

O instituţie de importanţă covîrşitoare a asigurărilor sociale — spre nemulţumirea tuturor categoriilor economice şi a tuturor asiguraţilor — vegetează, paralizată în orişice posibilitate de acţiune utilă — de un biurocratism excesiv!

Pentrucă — fără îndoială — nu se poate considera ca o activitate utilă pentru asiguraţi, diferitele feştanii şi puneri de pietre fundamentale !...

Controlul legal al ministerului muncii ar trebui făcut mai *simţit,* în instituţiile asigurărilor sociale !

3) *Camerele de muncă.* Printr'un act daministrativ de vădit abuz, guvernul meţine, de aproape doi ani, comisii interimare la conducerea camerelor profesionale. Lucrul acesta a fost de natură să atragă protestele repetate ale tuturor categoriilor de muncitori, cari n'au reuşit totuşi să impuie o intrare în legalitate prin convocarea corpului electoral.

O a doua renunțare, penibilă și totuși firească, a fost majorarea cotei adiționale pentru camerele de muncă dela 0,15% la 0,25%, așa cum s'a perceput această cotă, în cursul anului ce trecu.

Renunțare penibilă — pentrucă numai cu un an, mai înainte, guvernul redusese cu 50% această cotă adițională și făcea caz de eroica măsură luată pentru realizat economii!

Firească totuși — pentrucă — dela reducere încă — toată lumea era de acord că — cu 0,15% cotă adițională, camerele de muncă nu vor putea să lucreze, cum nici nu au putut.

O măsură bună a fost luată de minister, organizînd examenul pentru secretari generali ai Camerelor de mună și numind în aceste posturi, pe candidații reușiți, toți licențiați ai facultăților noastre.

Ciudat este, că nu se reglementează situația funcționarilor acestor camere de muncă. Nu se reglementează — e impropriu zis, fiindcă legea de reducere a camerelor profesionale — a stabilit categoria că acești funcționari sunt funcționari publici. Totuși, nu li s'au făcut rețineri de pensie, la timp, nu li s'a luat jurămîntul, nu s'a făcut o operație propriu zis de încadrare în normele statului.

Incolo — activitatea camerelor de muncă a fost ștearsă, incoloră, așa cum se cuvine unor instituții conduse de comii interimare.

4. *Legiferarea* a) In cursul anului 1935, s'a pus în aplicare legea pentru utilizarea personalului rominesc în întreprinderile particulare, din Iulie 1934. Această aplicare a legii s'a făcut egal, și de ministerul industriei și comerțului (care a supraveghiat aplicarea propriu zis a legii) și de către ministerul muncii (care a organizat o vastă revizuire generală a situației tuturor supușilor streini). Rezultatele dobîndite ni se par nesatisfăcătoare.

In ceiace privește, comisia dela ministerul industriei și comerțului, care a supraveghiat aplicarea legii, în timp de un an și mai bine a verificat 2600 întreprinderi, ceeace reprezintă numai 1 la sută față de numărul total de 270.000 firme comerciale și industriale înscrise — cîte ne indică statistica Uniunii Camerelor de industrie și comerț. Din aceste 2600 întreprinderi verificate, numai 211 au fost găsite în regulă — iar din rest — abia 44 societăți au fost pedepsite cu amendă, iar 2512 cu avertismente scrise, destul de platonice!

Iată datele verificării generale a supușilor streini, inițiată de ministerul muncii:

S'au prezentat în total la verificare un număr de 41.600 streini, din care:

Patroni aprobați au fost	5.873
Patroni respinși au fost	264
Salariați aprobați au fost	17.001
Salariați respinși au fost	5.400
Fără profesie, aprobați	11.201
Fără profesie, respinși	1.858

Din datele de mai sus, rezultă, că au fost aprobați să rămînă în țară, 34.075 streini și au fost respinși 7512. Cei respinși au făcut toți apel la comisia emigrațiunilor, și mai bine de jumătate, au fost aprobați să rămînă în țară. Ceeace pare într'adevăr ciudat, este că s'a dat aprobare la 11.201 supuși streini, *fără profesie*, să rămînă în țară, — probabil ca să-și găsească ocupațiuni în care să concureze elementul național!...

Finalul anului, ne-a adus un adevărat „măr al discordiei": este proectul de lege pentru pregătirea profesională, exercitarea meseriilor și a comerțului".

Din obiecțiunile mari, ce s'au adus proectului, se poate desprinde însuși conținutul lui. S'a spus, pe bună dreptate, că ministerul muncii este incompetent să legifereze condițiile de exercitarea comerțului, că

se institue un număr de 14 taxe inutile — pentru servicii de ordin social, în toate țările din lume, avînd un caracter esențial, gratuit, că interdicția pluralității de profesiuni, și limitarea lor, calcă principiul constituțional al libertății muncii, că e absurd — în fine — să se acorde persoanelor juridice de drept privat posibilitatea de a exercita comerț, anulîndu-se, dintr'un condeiu, întreaga lege a persoanelor juridice și codul comercial.

Vom vedea, în cursul anului ce vine — dacă acest proiect plin de confuzii și contradicții — va deveni lege sau nu.

5. *Conflicte de muncă*. In cursul anului, au isbucnit greve mari la Anina, „Dermata" Cluj și Buhuși — și au fost aplanate, după tratative, fie de către inspectoratele de muncă, fie de către Inalta Curte de Casație, pe cale de arbitraj.

6. *Participarea la activitatea internațională*. Delegați ai guvernului, și reprezentanți ai salariaților și ai patronilor — au participat la conferința internațională a muncii dela Geneva, în Iunie — cînd s'a desbătut reducerea duratei săptăminale a muncii la 40 ore — ca și la conferința internațională pentru întrebuințarea timpului liber, dela Bruxelles.

Foarte pe scurt, am trecut în revistă, evenimentele importante, în domeniul legislației muncitorești. Observația dela început devine concluzie, la sfîrșitul cronicii noastre: nu e vorba de un progres, dar — în această fază sălbatică de reacționarism și prăbușire a instituțiunilor de ocrotire a muncitorilor — e un bine și faptul că s'au menținut pozițiile și nu s'a dat înapoi.

N. N. Matheescu

Cronica cinematografică

(Mici observații de bun simț).

Cocea

Alice Cocea și Marioara Ventura seamănă. Aceeaș stare civilă (domnișoare). Aceeaș privire puțin sinistră și foarte turbure de seducătoare dezafectată. Și fiindcă a venit vorba de seducție și vrajă: este ceva tipic în anatomia de vrăjitoare: O tendință de ascuțire. Figura se întinde și ajunge de împunge. Semn de tenacitate, de bravă dorință de a forța destinul.

Dar există și deosebiri. Alice Cocea, cu acel talent înăscut de adaptare al Moldo-Valahilor a reușit să înceapă a imita pe Americani. Descoperim, alături de imitația veche (gen „Comédie Française") o imitație mai recentă în sensul acelui debit verbal sobru, natural, catifelat, propriu actorilor anglosaxoni. Alice Cocea a început să joace așa. In ultimul ei film (Greluchon) vedem, parcă suprapuse ca două straturi geologice, cele două technici. Fericită evoluție. Ne întrebăm însă: în speță, nu e prea tirziu? Poate că nu. Alice Cocea e încă drăguță. Mai ales cînd e văzută pe dos (este o scenă în „Greluchon" unde e ascunsă în griu; stă cu capul în iarbă și cu picioarele în sus; ei bine, e foarte, foarte nostimă atunci).

*

Arliss

Destinul cinematografic al lui George Arlliss este să romanțeze biografii de oameni politici. Stringe din buze, privește șiret, și face, succesiv: pe Rotschild, Voltaire, Disraëli, Wellington, Richelieu. De două ori pe an, șterge cîte unul de pe listă. Cu alura cu care a pornit, va epuiza în curînd Istoria. Il vom vedea atunci silit să ne redea, de pildă, viața lui Trancu Iași, sau a defunctului Mavrodi.

*

„Dragoste de scafandru"

E titlul unui film recent. La concursul instituit de noi: „Ce înseamnă dragoste de scafandru"? „Cum face un scafandru dragoste?" S'au dat diverse răspunsuri. Reținem două.

1. „Se numește a fi scafandru în amor a fi incapabil de a iubi la o adîncime mai mică decît zece metri subt apă" Și:

2. „A iubi ca un scafandru se numește a te introduce nu parțial (cum ar face un avocat, militar sau preot), ci a te introduce total în obiectul amintitului sentiment. „Dragoste de cavaler" presupune îmbrățișări călări; „dragoste de marinar" înseamnă idile pe covertă și subt steaua polară. „Dragoste de scafandru" presupune un plonjon integral în persoana iubitei. Frumoasă priveliște. O regăsim evocată de folklorul romînesc, dar exclusiv între rude.

Idealism

Adeseori cinematograful ne descrie un fenomen foarte interesant pentru specia americană în genere și pentru genul uman în specie. De pildă: două bande de gangsteri, plus poliția, pornesc la luptă. Fiecare taraf de tîlhari își are chirurgul său curant. Il vedem pe acesta din urmă operînd, și cugetînd, și tot zicînd: „L'am salvat; dar ce folos; peste cîteva zile îmi va veni găurit din nou!" Ceeace se și întîmplă, în timp ce un alt cetățean — bandit rival sau polițist, — sosește la rîndu-i ciuruit de gloanțe, grație revolverului celui însănătoșit în actul întîi. Prilej, pentru medici, de reflecțiuni amare, dar și de bună clientelă.

Alteori ni se înfățișează un splendid spital new-yorkez, cu „oameni în alb" și confort foarte modern. O bună parte din mușterii sunt gangsteri care n'au avut noroc. După extracția glonțului, vor purcede la scaunul electric, sau poate vor încerca să evadeze, împușcînd pe toți cei ce se opun acestei legitime apărări. Pe toți, inclusiv pe chiar doctorul care extrăsese glonțul, și pe care îl vedem doborît la pămînt, ciuruit de proiectile. Noroc că evadatul, la rîndu-i, se prăbușește în acelaș dramatic chip. Și tot se mai găsește un chirurg supraviețuitor care să-l re-salveze, pentru a putea re-păși cu demnitate spre scaunul electric. Afară de cazul, foarte probabil, cînd va încerca să re-evadeze...

Avem aci, aplicat la simpla chirurgie, idealistul principiu al artei pentru artă...

Iar în materie de cinematograf, toate aceste frumoase lucruri sunt ca să zicem așa al dracului de „dinamice".

*

Baur

Cine a zis că arta dramatică franceză a murit? Niciodată ca azi nu și-a supraviețuit ea mai tare. Se numește teatru francez o poveste, veselă sau tristă, de încornorați. Personajul zis „cocu" este nemuritoarea problemă dramatică a fraților noștri latini. Priviți la marele Harry Baur, care e un fel de „protococus" încă destul de „viridis" al cinematografului parizian. In mai toate filmele lui din ultima vreme, el întruchipează o phihologie foarte subtilă, aceea de „porc bătrîn apărîndu-și fericirea". Și-o apără nu cu sinucideri și asasinate, ci cu sănătosul principiu „mai bine puțin decît nimic". In loc să se supere, plînge. Uneori în jiletca tînărului gigolo cu care are virile întrevederi, unde din „mon petit" nu-l mai scoate și unde ambii parteneri se vaetă, unul că n'are parale, celălalt că n'are altceva. Și toate astea sunt presupuse a fi foarte etice. O morală desigur ibseniană, au aerul ei să spună. O morală care se înalță deasupra meschinelor prejudecăți de demnitate, indignare, renunțare la ce nu mai e potrivit cu vîrsta, și alte asemenea perimate fleacuri. Cînd Baur, cu vocea lui caldă de înfrînt care tot mai vrea să rupă ceva, se tocmește cu filozoficul său rival adolescent, și-i spune că-i prietin cu tat-so, și plîng amîndoi, și se pupă, și-și zic, cînd au rămas singuri „c'est un chic type" și „c'est un garçon propre", cînd Baur, zic, spune toate astea, ne simțim inima înălțată și exclamăm, fără voie: „nu, pe Plutus, nu! drama franceză n'a murit încă!"

*

Aspecte

Ni se anunță un film nemțesc nou, al căru cadru este Viena. Și autorii ne spun: „In acest film se redă un aspect al vieții vieneze pe care de obicei operetele vieneze nu-l redau niciodată".

Deşi de cele mai multe ori mă duc rar la operete, pe aceasta am de gînd să nu o scap. Trebue să fie ceva plin de veselie. Şi este totdeauna agreabil să te veseleşti din cînd în cînd.

*

Evreii

Intr'o cronică din Adevĕrul Literar relatam o foarte nostimă conversaţie între două doamne care vedeau, în spatele meu, filmul „Cruciadele". Redacţia revistei a găsit cu cale să suprime acel pasagiu din cronică. Vom repovesti deci întîmplarea aci, cu speranţă că nu va avea aceeaşi soartă.

In momentul cînd Infidelii prăvălesc la pămînt Crucea Mîntuitorului, simt retroactiv o mare indignare şi aud o voce de damă exclamînd:

— Fir'ar ai dracului de jidani! Vezi, d'aia nu pot eu să-i sufer!

Este aci, în aceste puţine cuvinte, rezumată toată obiectivitatea şi competenţa cu care se discută la noi chestiunea evreiască. Şi asta îmi aduce aminte o altă convorbire, pe care o aveam, acum cîţiva ani, cu un vechiu amic şi poet (mai ales poet, şi încă mai ales vechiu).

— Ehei, dom'le, ce tot spui dumneata! In toate astea, numai ovreii sunt de vină!

— Vina (zic eu, încercînd să creez o atmosferă de discuţie obiectivă) vina e probabil de ambele părţi...

— Aş, ce părţi! Păi ia gîndeşte-te puţin. Păi dacă n'ar fi ovreii, n'ar mai exista nicio „chestie evreiască". Asta-i la mintea omului...

D. I. Suchianu

Cronica teatrală

V. Maximilian

In seara de Anul Nou, Teatrul Regina Maria a reprezentat o comedie — bună de pregătit dispoziţia pentru revelion: „Lozul cel mare" de Ferdinand Steeg.

In această piesă care abundă în situaţii şi în expresii de un comic autentic, jucată vioiu de un ansamblu animat de d-na Leni Caler, — d. V. Maximilian a realizat încă o creaţie desăvîrşită.

Pe d. Maximilian l-am cunoscut în operetă — acest gen fluşturatic, privit de sus de către o mare parte a spectatorilor de odinioară. Prea multe cuvinte cu dublu-sens, prea multe dessous-uri — scoase în evidenţă cu gesturi hazardate de picior...

Şi totuşi aceste frivolităţi, acompaniate de un uşor sentimentalism şi de-o muzică spumoasă, sînt pagini de evanghelie pe lîngă multe din piesele en vogue, sau alături de filmele care încîntă publicul de azi.

Din spuma dantelelor operetei ne apare acum în amintire d. Maximilian — aşa cum ne apare de multe ori, cu prilejul reprezentaţiilor dela Teatrul Regina Maria.

Chiar mai demult acei spectatori care umblau după artă pură, îşi aleseseră din complectul actorilor — pe d. Maximilian, ca obiect al admiraţiei lor artistice.

Cu tot genul înclinat spre şarjă, d-sa a rezistat tentaţiei. N'a recurs la exagerări pentru a stîrni aplauzele. Vroia să aibă izbînzi teatrale numai prin nuanţe de interpretare. Şi a reuşit.

Desbrăcat de orice truc de cabotin — fără a fi veşnic la vînătoare de aplauze cu orice preţ — d. Maximilian, în mijlocul grimaselor de circ, abea schiţa un surîs imperceptibil. Nu toţi spectatorii i-l remarcau; dar acei care i-l descopereau nu-l uitau niciodată.

In noua companie dramatică, remarcabilă prin permanent respect faţă de arta adevărată, d. Maximilian şi-a continuat activitatea pe aceiaşi linie artistică.

Chiar în epoca declamatoriei, d-sa juca sobru şi natural. Nici o notă riscată, în registrul de sus ca şi 'n cel de jos... O precizie pretutindeni, aproape ştiinţifică...

Aceste calităţi s'au adîncit şi s'au rafinat cu vremea — ajungînd astăzi la perfecţie.

Rolurile sale sînt veritabile tipuri vii, în concurenţă cu starea civilă. D. Maximilian studiază profund personajul. Ii face mulajul, ca în sculptură, şi apoi toarnă materia vie omenească. Nu-i nimic la întîmplare, totul e aranjat cu socoteală: fiecare linie reflectă o caracteristică trăsătură de caracter — iar liniile au precizie, siguranţă şi graţie.

D. Maximilian, ca toţi actorii, joacă şi 'n roluri bune — dar şi 'n roluri mediocre. Mai ales în acest fel de roluri se cunoaşte autenticitatea talentului, diversitatea lui şi bogăţia-i de resurse.

Dintr'un rol mic, de cîteva vorbe... sau şters, compus numai din două-trei replici banale, — d. Maximilian ştie să facă o construcţie vie. Dă cuvintelor, ca talmudistul sau ca judecătorul de instrucţie, interpretarea cuvenită — după tăerea firului în patru.

Talentu-i amplu şi variat s'a pus deunăzi în slujba bancherului Urban din „Lozul cel mare" — un bătrîn amator de aventuri cu fete tinere.

Această situaţie a fost exploatată pînă la saturaţie de autorii dramatici. Artiştii au în trecutul lor — fiecare — colecţii întregi de „crai bătrîni".

Totuşi, cum aceiaşi situaţie se prezintă veşnic — numai cu alţi eroi — autorii o pun mereu pe scenă, iar artiştii trebue s'o joace la infinit.

Cu toată banalitatea cazului teatral şi actoricesc, d. Maximilian a reuşit să creeze ceva nou — stîrnind ilaritate prin aportul inedit de comic autentic.

In anul 1936, spectatorii Teatrului Regina Maria au intrat cu bună dispoziţie graţie d-lui Maximilian — care i-a furat pentru cîteva ceasuri din orbita grijilor lor, şi i-a făcut să ridă din inimă.

Darul de a scoate lacrimi şi de a provoca rîs — are ceva de esenţă divină. Şi dacă ne-am putea permite să punem numere de ordine lucrurilor divine — am prefera rîsul... adică tocmai ceiace-i mai rar, şi n'avem.

M. Sevastos

Miscellanea

Literatură feminină

Incepătorilor le place totdeauna să treacă direct la poziţii de avangardă. In deosebi există la debutanţi o misterioasă atracţie către Pirandello. Adică nu tocmai aşa misterioasă. Pirandello face teatru pe socoteala teatrului. Piesele lui au ca subiect ironizarea subiectelor de piesă. „Şase personagii în căutarea unui autor" e tipică în această privinţă. Cunosc nenumăraţi tineri pe care lectura acestei bucăţi i-a făcut, năpristan, să scrie, personal, cel puţin două. E aşa de uşor. Deîndată ce muza scîrţie, dai dracului tot, şi zici că ai făcut expre, că ai vrut dinadins să-ţi ironizezi propriul tău subiect. Demnitatea e salvată şi cheltuiala nimica toată.

Apoi pirandellismul mai are un alt avantaj. Poţi, dacă îţi place, să fii poet tot timpul. N'ai decît să transformi răspunsurile banale în informaţii evazive. Şi asta chiar cînd e vorba de indicaţii scenice. Un amic dramaturg scria aşa:

EL (ridicînd mîna mai sus decît o ridicase pînă atunci vreodată). *Ce mai faci?*

Sau:

Actul I. Scena reprezintă un living room într'un pavilion de vînătoare (detaliile acestea sunt puse anume ca să nu ştii precis unde te afli şi atunci atmosfera să, mă'nţelegi, plezneasca de mister). In sobă arde focul. Afară e foarte frig. La munte chiar a nins. La ridicarea cortinei se aude un zgomot indistinct de sărutări, nu se ştie bine de unde.

Etc. etc. Nu ştiu dacă ultimul act se termină cu: „(Se aude o pupătură, undeva, departe, jos)". Dar s'ar putea. In tot cazul vrem aci să spunem numai că pirandellismul, prin vagul personagiilor şi atitudinea personal sarcastică a autorului, îţi permite să fii de dimineaţă pînă sară poet. Unde mai punem că pe eroi îi putem gospodări cum vrem. Cînd ne convine, ei sunt personagii reale; cînd obosim, remarcăm, cu fineţe şi în chiar textul nuvelii sau dramei, că-s doar personagii de roman.

Am în faţa mea o mică povestire a unei necunoscute doamne. Se chiamă: „Povestea numelui" (Margareta Barcian), şi e vorba de un gazetar obscur care scrie o nuvelă şi, cîtăva vreme după asta, primeşte vizita unui cetăţean care îi spune: Eu sunt, domnule, persoana căreia i-ai povestit viaţa. Ai scris, în prima jumătate a bucăţii, tot ce făcusem eu pînă atunci. Şi corespundea întocmai adevărului. Restul bucăţii cuprinde ce urma să fac de atunci înainte, — ceeace m'am silit să fac întocmai, pentru care îţi mulţumesc, căci mi-a ieşit foarte bine, etc., etc.

Este un mic subiect pirandellian ca oricare altul. Şi n'ar merita să-l relevez. Decît întîmplarea face ca necunoscutul autor să aibă un real talent. Găsim o măestrie rară de a mlădia limba romînească pentru gînduri subtile. De exemplu: Cineva bate la uşă. Imposibil. Nimeni

nu mă poate căuta pe mine. Bocăniturile se repetă. „Desigur, cineva care se înșală”. După care spune: „Celui” „care se înșală” „nu-i răspunde nimeni, de aceea din nou se aud bătăi în ușe”... etc. E foarte nostimă această creație de personaj. „Cel care se înșală” este într'adevăr unul din personagiile care populează cel mai des gîndurile noastre. Un personaj oarecum metafizic și totuși foarte familiar.

Sau: „Se știe, la Rio de Janeiro, ce însamnă să fii din familia Mirandu Silva, — chiar dacă nu se știe pentruce”. Avem aci, descris cu o simplă repetare de cuvinte, un foarte interesant și insezisabil fenomen de opinie colectivă.

Sau: „Vraja nu se va frînge decît în ziua cînd va trebui să se întoarcă la oraș, adică la realitate, — *care nu e urîtă, dar care, totuși, nu este decît o relitate*” (noi subliniem). Este foarte nostim spus. Și niciodată nu s'a spus ceva atît de adevărat, de realist, asupra adevăratei realități.

Sau: „Deodată, Dinna a început să plîngă. Toate femeile plîng, cînd nu pot face nimic mai bun, după cum rîd, cînd nu pot face nimic mai rău. Ilineo nu poate plînge, — el este bărbat. Dar, pentrucă gîndurile lui sunt tot acele care au stîrnit plînsul ei, își ia creionul, și desenează pe mapa de sugătoare triunghiuri și spirale albastre și roșii”.

Remarcați ce literar este acel „pentrucă”. E un raport de cauzalitate absurd logicește și adînc veridic psihologicește.

Și cartea e plină de asemenea detalii de reală valoare, mici notații foarte fine și spiritual spuse. Interesant aci este fenomenul. Autoarea e debutantă. Se vede după scandaloasele greșeli de sintaxă care mișună în nuvelă. Debutează ca scriitoare în limba romînească(. Nu însă debutantă în preocupările literare în genere. Stilul său pare nutrit cu lecturi variate și frequente cugetări pe cont propriu. Și asta e de ajuns ca talentul ei natural să ajungă, într'o limbă încă neexercitată, la formule lapidare, profunde și subtile.

Al doilea fenomen interesant ține de starea civilă a autorului. Autorul e autoare. Totdeauna am socotit că femeile sunt special de apte pentru literatură. Exemplul Angliei (țara celei mai bune literaturi contemporane) ni-o atestă. In Rominia, femeile (afară de foarte puține excepții) scriu prost și parcă încă și mai mitocănește decît tovarășii lor de luptă. Iată pentru ce mi-a părut bine cetind proza d-nei Barcianu. Femeile, chiar în romînește, sunt chemate a da literaturii lucruri foarte bune. Dacă n'au făcut-o, este pentru că femeile din clasa burgheză dirigentă, — izvorul principal al literatorilor — nu cetesc literatură romînească. Dela o bucată de vreme însă se pare că începe să le placă. Și asta le dă ideea să scrie și ele. Semn bun.

Waldo Franck

este un scriitor american de care s'a auzit prea puțin pînă azi, în Rominia. Cărțile lui substanțiale, *Amérique 1919*, *City-Block*, *La nouvelle découverte de l'Amérique*, au trecut neobservate, nesemnalate pe la noi. Dealtfel — cu excepția lui Upton Sinclair — soarta aceasta au avut-o mai toți scriitorii progresiști ai Americii moderne: John Dos Passos, Claude Mc Kay, John Reed, Langston Hugues.

Totuși, Waldo Frank e un mare scriitor, poate unul din cei mai mari ai lumii, și un gînditor aidoma. Dacă secolul acesta, al douăzecilea, va însemna în cultura lumii o epocă de nou umanism, (credință pe care noi o împărtășim și încercăm s'o expunem aiurea), Waldo Frank se va situa fără 'ndoială în primul rînd, prin larga sa înțelegere, prin calda îmbrățișare a fenomenului de viață socială nouă, în creștere.

La congresul internațional pentru apărarea Culturii, ținut vara

aceasta la Paris, Waldo Frank a vorbit elocvent, hotărît, edificator. Discursul lui, care a dat naștere la multe răspunsuri, la și mai multe discuții, poate fi considerat drept ideia centrală care a animat acest congres.

Scriitorul american a vorbit despre cultură, criticînd-o; marxist, el a criticat marxismul; revoluționar, el a criticat pe revoluționari; umanist, a criticat umanismul „degenerat” al sec. XVIII. O critică — firește — lucidă, constructivă. Marxismului și revoluționarismului ortodox, care neglijează ceiace în om „e intim, personal, ceiace conduce la cosmic”, — Waldo Frank îi opune „viziunea istoriei umanității ca un singur corp organic, crescînd printr'un efort tragic către conștiință și justiție; viziunea individului (într'atîta cît e individ *real*) ca o unitate a acestui corp, astfel încît sănătatea fiecărei părți, să fie una și aceiași; credința că sensul universal este inerent în conduita materială, și — prin urmare — prezența imanentă a unei valori nesfîrșite este tocmai gîndirea societății care se desăvîrșește într'una prin actele sale”.[1] Această gîndire o numește Waldo Frank, *gîndire organică*. Se vede întru cît acest soiu de organicism este evoluat, depășind, întrecînd organicismul primar al lui Spencer.

Cu Waldo Frank, gîndirea revoluționară merge spre complex, spre desvoltarea amplă, amănunțită, spre valorificarea tuturor resurselor umane. Intr'o egală măsură, această valorificare a omului, această repunere a lui în ordinea cosmică, naturală, — în demnitate, am spune, — este și o luptă pentru apărarea culturii, împotriva fascismului. Despre care Waldo Frank vorbește cu o înțelegere egală, infailibilă:

„Nu contest cauzele economice și politice ale fascismului” — spune el. „Dar singuri factorii psihologici și culturali ai tuturor oamenilor, pot să-i explice desvoltarea. Dintre acești factori, și mai ales în Germania, lipsea celor două mari partide revoluționare, mobilul care te face să avansezi către noui forme de credință și acțiune, acele energii primitive și intuitive ale omului care, lipsite de o rezolvare, s'au revărsat în canalele putrede ale rassei, ale Statului, ale Bisericii, sau în ale devotării unui fuehrer declamînd fidelități în decădere, pentru ca să fie — desigur — exploatate de către pontifii siniștrii ai Banului”.

Waldo Frank e un exemplu și un far la capătul apusean al lumii. Și în miezul culturii ei.

„Les nouvelles nourritures”

Iată așadar, că André Gide, bătrînul, ratatul, impotentul cum au binevoit să-l califice agenții fascismului, — departe de a fi bătrîn și, mai puțin ratatat, — a dat la lumină o nouă carte. O continuare (cu toată plinătatea și cu tot sporul pe care le presupune continuitatea) a vechii sale cărți „les nourritures terrestres”.

Gide se adresează aceluiași Nathanaël, arătîndu-i nouile drumuri ale sufletului și minții. E uimitor și moralizant pentru noi toți, argumentul pe care-l aduce acest gigant al gîndirii, acest minunat mag al cuvîntului,, și — mai presus de orice — acest om întreg, acest om uman.

André Gide, un ratat? dimpotrivă, nu numai că e viu, că e creator, — dar creația lui, actul lui de ultimă oră depășește speranțele pe care și le-au pus însuși și cei mai fideli cititori ai săi. Gide arată — odată mai mult — ce însemnează a fi intelectual autentic.

[1] Revista „*Europe*” — No. 152, din 1935.

Şi încă un lucru; celor care au crezut că noua sa orientare politică (dece politică, şi nu, umană?) era un simplu şi gidian „act gratuit", el le răspunde în ultima carte.
Aşa cum Gide ştie şi poate să răspundă.

Aniversarea Junimii

Anul acesta se sărbătoreşte la Iaşi aniversarea societăţii literare Junimea. Lucrul e de două ori de actualitate. Ne găsim astăzi într'o situaţie culturală în multe privinţi asămănătoare aceleia pe care voia să o amelioreze Junimea. Mai întii de toate primejdia „stricătorilor de limbă". Ieşenii de altă dată aveau de luptat cu neolatinismul şcoalei lui Eliade şi cu neaoşimul şcoalei lui Pumnu. In zilele noastre primejdiile sunt de altă natură. Este mai întii acea fandosire specifică semidoctului, acea „izmenire" stilistică a mitocanului intelectual. Luaţi presa aceea „artistă" a gazetelor noastre tradiţionaliste şi vioaie. Luaţi de pildă acea gazetă revolver care se chiamă „Curentul". Cetiţi articolele de fond. Pentru a se spune cine ştie ce lucru prozaic despre d-l Mihalache, se scrie „păstorul de la Topoloveni"; sau ca să spună „am fost la Bădăcin", se preferă a se zice, mult mai frumos: „am purces către ermitajul Taciturnului". Am în faţa mea un articol de fond al amintitei gazete. Vorbeşte de o şedinţă a parlamentului. Pentru asta pronunţă, în cursul unei singure fraze, cuvintele: genseric, pagodă, Cumani, acropolă. Fiindcă mă rog dacă avem cultură generală, lasă s'o ştie, mă 'nţelegi, şi alţii.

Imi aduc aminte de o doamnă foarte culturală, care se pama de admiraţie la auzul unei poezii, şi spunea:

— Ce frumos! Şi totuşi, observă, cu ce cuvinte simple!

— Da, murmurai eu atunci cu patimă, desigur că d-voastră doamnă preferaţi cuvinte grele, ca de pildă Guadalquivir, sau obnubilaţie?...

Poeţilor noştri le place, când scriu versuri, să spună acolo ceva despre Grieg, Boukhara, Kant, Gobelins, şi altele dovedind *solida lor cultură generală*. Şi asta este o primă manifestare a *mitocăniei culturale* care bîntuie azi în scrisul nostru.

O a doua este fandoseala propriu zisă. Acel stil franţuzesc (gen Cocteau, Morand, Giraudoux) stilul „à batons rompus" şi făcut din „coq-à-l'âne"-uri repetate (D-l Mircea Eliade este patronul genului), — încăput pe miinile rominilor dă ceva absolut grotesc.

Dacă de ani de zile m'am lăsat, cu greaţă, de critica literaturii romîneşti asta a pornit dela indignarea mea în chestia Topîrceanu. Topîrceanu a comis greşala să fie foarte spiritual. Şi atunci bragagii noştri intelectuali l'au făcut imediat „humorist" şi „poet minor". Intr'o ţară unde avem atît de puţini adevăraţi scriitori, acest geniu poetic profund şi subtil nu-i decît poet minor, din tagma unor Ranetti sau Cincinat Pavelescu. Insuşi Topîrceanu îmi povestea odată cum, unii din admiratorii lui, îşi exprimă admiraţia... apucindu-l de guşe! „Păi sigur — spune Topîrceanu — odată ce-s poet minor! pe minori îi apuci de guşă, fireşte!"

Dar nu numai Topîrceanu, ci toţi puţinii noştri mari scriitori sunt ca să zic aşa „iubiţi greşit". Pe Sadoveanu mulţi îl admiră ca pe un Alexandru Dumas-père. Sau atunci spun, cu un zimbet fin: „evocator; asta e Sadoveanu: evocator" — ca şi cind vre-un mare scriitor ar putea să nu fie evocator. Afară de cite-a cuvinte spuse în treacăt de Ibrăileanu şi Demostene Botez, nu există niciun rînd cum se cade asupra esteticei acestui mare şi foarte, foarte fin scriitor.

Topîrceanu are haz, dar nu e profund; Sadoveanu e evocator, dar nu e fin. Dar Caragiale? Cite prostii se mai spun şi despre Caragiale. „E amuzant — îmi spunea soţia unui diplomat şi fiică de profesor universitar — amuzant, dar prea e vulgar".

Sau: „ce-i reproşez eu e că prea ia toate lucrurile în glumă". Cei mai mulţi cetitori, dacă le vei spune că „Momentele" lui Caragiale sunt făcute cu ură, scîrbă şi indignare, — îţi vor ride în nas.

Nu mai vorbim de Eminescu. In publicul romînesc principalul merit al poetului este de a fi murit nebun. Nu există nici un studiu de estetică asupra poeziilor lui Eminescu. Cele mai celebre din versurile lui sunt, în general, cele mai proaste. Astăzi Eminescu recapătă un supliment de glorie graţie defunctului Hamangiu care a lăsat Academiei un triplu premiu pentru traducerea franceză, germană şi engleză a poeziilor lui Eminescu, pe care, de ciţiva ani, nenumăraţi idealişti se căsnesc a le transforma în răvaşe de plăcintă.

Impotriva stricătorilor de limbă; împotriva scriitorilor care nu ştiu gramataică; împotriva mitocanilor culturali care introduc cuvinte ca Guerlain, Kant sau Caramani în sonete, romane sau articole de ziar; împotriva fandosiţilor de „stil nervos" şi „condeiu vioiu", împotriva publicului inept care pricepe pe dos frumuseţile unor Topîrceanu, Sadoveanu, Caragiale, Eminescu —, împotriva tuturor acestor flagele este loc astăzi pentru o vigilentă şi necruţătoare critică literară. Situaţia de acum e într'o privinţă aceeaşi ca pe vremea Junimii, într'o altă privinţă, diferă, căci e infinit mai gravă şi mai complicată.

In afară de înmulţirea categoriilor de proşti, mai există şi alte două dificultăţi, de ordin oarecum economic. Una este tirania caselor de editură, care, moyennant finnance, îşi asigură în toate cotidienele pagini de elogii ditirambice pentru tot ce se tipăreşte. Al doilea este remuneraţia de batjocură a publicistului. Cum vreţi ca cineva să întreprindă studii atente şi conştiincioase asupra literaturii cînd un articol se plăteşte 384 de lei? Un articol de zece pagini de revistă ar trebui să coste minimum 2000 de lei. Altminteri vom continua să avem recenzii superficiale, dictate doar de prietenia pentru autor sau de supunerea la editor.

Situaţia de azi s'a complicat şi s'a îngreunat. Dar în linii generale ea e foarte asemănătoare aceleia depe vremea Junimii, a cărei aniversare ar trebui să ne îmboldească a porni iarăşi la lucru.

Editura „Iconar"

E prea mare atenţia care o acordăm acestei aşa zise edituri bucovinene dacă prin aceasta n'am avea ca scop demarcarea unui clandestinaj sau a unei înfrăţiri suspecte.

Se credea într'un timp că pretinşii literaţi şi poeţi tinerei ai Bucovinei sunt miei abil captaţi de partidul liberal bucovinean.

Deaceea, nimeni n'avea aproape nimic de zis, în contra excrescenţelor literare ale acestora, avînd mai ales în vedere tutela de o oarecare suprafaţă e leaderului bucovinean, d. I. Nistor.

Notoriu era de altfel amănuntul că broşurile scoase sub firma „Iconar", nu recoltau nici un succes de librărie şi că editarea se făcea cu buna voinţă generoasă de tot, a tipografiei „Glasul Bucovinei".

Dintr'un calendar, recent apărut, aflăm însă acuma, ca o verificare de fapt şi ca probă irefutabilă, că aşa numita editură „Iconar" contează printre primele tribune periodice ale Gărzii de fier, numită şi altfel, partidul „Totul pentru ţară".

Cu alte cuvinte, „Glasul Bucovinei" editează, sprijină şi subvenţionează o organizaţie revoluţionară şi anarhică. Ceeace ne determină să punem pe tapet aceste două întrebări:

1) se face gardism şi revoluţionarism la Glasul Bucovinei, organ oficios al partidului la putere, în mod clandestin, fără ştirea d-lui I. Nistor, actualul ministru al muncii?

2) sau, există o strînsă colaborare între aceste două „elemente"?

Moravuri naționaliste

Suntem in fiecare zi tot mai ingroziți de invazia barbară a ignoranților din ultima generație, a acelora din care se recrutează de obicei elementele „revoluției naționale". Semi-docți, și sălbateci sufletește, ei sunt prin toate manifestările lor o negare a tuturor valorilor de civilizație și cultură. E dat poate timpului acestuia să asiste la năvălirea tuturor Calibanilor care vor face ceace a făcut Korn Atrebatul (in nuvela lui Anatole France), șeful barbar, care dus pe treptele de marmoră ale templelor antice n'a găsit de făcut altceva decit să se... ușureze pe ele. Și n'am avea nimic de zis de băeții care debutează în viață franc și viguros cu ciomagul.

E in stilul lor și e oarecum loial. Ceace e teribil, in mediul de dreapta, e apariția in viața culturală a unei serii de semi-docți ridicoli care se amestecă în procesul de idei, discută, imitind jalnic jargonul și procedurile oamenilor de cultură. Fon ul lor sufletesc e însă primitiv, huliganic.

Cităm un exemplu care a umplut de revoltă și desgust toate cercurile noastre intelectuale.

Un domn Doctor (in medicină) N. Roșu, gazetar de profesie, a publicat o carte intitulată „Dialectica naționalismului".

Această carte a fost recenzată in „Adevărul literar" de D-l G. Călinescu.

Nu există astăzi în Romînia, după părerea noastră, spirit critic mai remarcabil ca acela al d-lui G. Călinescu. Talentul literar, pătrunderea sa ascuțită, cultura sa multilaterală, fac din autorul admirabilei „Vieți a lui M. Eminescu" un mare și adevărat critic literar. In plus, ca toți oamenii de autentică cultură, D-l Călinescu scrie urban, fără să jignească pe nimeni.

Dar în sus pomenita cronică D-sa a fost silit să arate că D-l N. Roșu e pur și simplu un ignorant în ale filozofiei, un semi-doct care se lăfăește în noțiuni și categorii pe care nu le înțelege. In adevăr, D-l N. Roșu, copie fără să priceapă o serie de dogme și butade din școala de la „Action française", repetind după Maurras și Daudet cite-va paradoxe fără să le poată pătrunde senzul și limitele. Se amestecă în lucruri (filozofie kantiană, doctrină carteziană, Sociologie durkheimistă, etc.) pentru care n'are nici-o pregătire. Citează după surse de mina a doua. Nu poate judeca, nu poate lega idei intre ele.

Intrebuințează în discuții teoretice un limbaj vulgar de gazetă.

Rezultatul: un galimatias de parvenit intelectual foarte recent. Acestea sunt ideile. Dar noi am întrebuințat pentru a le reda termeni mult mai tari ca D-l Călinescu. D-sa a fost extrem de urban.

Știți ce a răspuns D-l N. Roșu la această „discuție de idei"?. S'a legat de o pretinsă boală a d-lui Călinescu, [1]) insinuind sau declarind fățiș detalii patalogice în sarcina talentatului critic. Rămînem pur și simplu înlemniți de golănia unor astfel de procedee. Ele nu arată decit halul de decădere in care ajuns bruma de civilizație a acestei țări, din ce fel de specimene umane se recrutează oamenii de dreapta, ce ne așteaptă dacă „revoluția națională" va invinge. E deadreptul odios, sinistru, scirbos.

1) In treacăt fie zis D-l Dr. (in medicină) N. Roșu e ignorant și în ale medicinii. Schizofrenici nu sunt niciodată ciclotimici și invers. Kretshmer a clasificat toți oamenii in două categorii: schizoizi și ciclotimici. Sunt tipuri antipodice. Filozofie și Sociologie nu trebue să știe d-l Dr. Roșu. Dar măcar Medicină!

T. Balan și C. V. Dimitriu

Intre acești doi autori, s'a incins de mai demult o polemică aspră, care a dus la un atac, la un răspuns și recent la o replică la răspuns.

Se pare că d. C. V. Dimitriu, autorul studiului „Doi dregători moldoveni", a imprumutat prea multe pagini dintr'o lucrare similară a d-lui T. Balan despre „Vornicia în Moldova". Prima lucrare a apărut in 1935, iar cealaltă în 1931.

Cit și ce și dacă d. C. Dimitriu s'a imprumutat nepermis din lucrarea d-lui Balan, nu ne prea interesează.

De relevat este însă acest fapt lăudabil: neresemnarea d-lui Balan și acțiunea sa hotărîtă de a pune la punct, cel puțin în domeniul d-sale, unele lucruri apărute recent.

Cu alte cuvinte, semnalăm reacțiunea justificată, vie, trează a a unui istoric în contra unui alt începător istoric.

E vorba deci de controlul științific al acelor publicațiuni cari inundă piața sub masca științifică.

Nenumărați sunt autorii cari își montează un întreg eșafodaj de reclamă și recenzare, care n'are ca bază nimic altceva decit complezența, legăturile prietenești sau condescendența minorului față de „senior".

Se recenzează in cea mai mare parte, cam la fel cu nuvelele și romanele de duzină, și lucrările de știință serioasă sau pseudo-știință, recenzia, putind fi cu greu astăzi acceptată ca un just criteriu de orientare obiectivă pentru cercetătorul naiv.

Moartea Institutului de Conjunctură

Intr'adevăr, Institutul de Conjunctură din Romînia, a murit.

Aproape că nu există statistică internațională care să nu fi citat buletinul trimestrial al Institutului rominesc, pentru prima oară, Romînia figurind cu regularitate în statistica mondială.

Dacă intrebați cercurile economice din străinătate, cari state n'au o statistică regulată vă vor răspunde net: statele barbare.

Intr'un număr trecut, am prevăzut desființarea acestui Institut. Așa s'a și intimplat.

Și știu, de ce.

Au pătruns barbarii, în el. L'au dezorganizat, l'au infierat cu incapacitatea lor reacționară și huliganică, au sădit în el, ceeace pot numai ei să sădească: descompunerea și putregaiul.

Astăzi, Institutul, e... cenușe.

Sperăm, că acest așezămînt indispensabil și util, se va reface in scurtă vreme.

Avertizăm însă noua conducere și pe noii inițiatori: să ferească Institutul de infiltrări huliganice cari poartă fără excepție germenii descompunerii, ai imbecilității atavice, ai prostiei patentate.

Iar pentru celelalte instituțiuni similare din țară, experiența Institutului de conjunctură, să slujească drept pildă.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

M. Sadoveanu: Paştele Blajinilor, Edit. „Cartea Romînească" — 1935.

Fecunditatea scriitoricească a d-lui Mihail Sadoveanu rămne nedesminţită. Ea impiedică şi obişnuitul exordiu a oricărei dări de seamă: pomelnicul operelor precedente. Ar fi, de altfel, o sarcină neplăcută căci, înşirate, titlurile operelor d-sale ar ocupa desigur spaţiul unui foileton indesat şi ar răpi cel necesar pentru a spune toată bucuria calmă şi cumpănită ce-o încercăm la cetirea fiecărei noui opere a inepuizabilului povestitor moldovean.

Nu trebue să ne ascundem după deget: literatura d-lui Sadoveanu nu ne pare ultima expresie a artei, nu găsim în ea o creaţie mereu reînoită, nu găsim, însfîrşit, in ea sensibilitatea nouă. Dar nici orbi nu putem fi pentru încîntările ce ni le oferă epica fluentă şi egală cu sine însuşi, echilibrată într'o modestie plină de farmec. D. Sadoveanu, după ce a trecut prin faza unui ţărănism naturalist, s'a găsit pe sine însuşi: un povestitor nesecat, autentic, pentru care povestirea este o necesitate, un demon motor al vieţii scriitoriceşti.

Departe de ambiţiile neconstructive, de alhimiile, tezele şi problemele romanului contimporan, d. Sadoveanu urmează imboldului lăuntric: un havuz care şopteşte necontenit povestiri.

Noul roman; *Paştile Blajinilor* este o nouă dovadă a acestei pasiuni pentru povestire. Există, în listă operelor sadoveniene, o seamă de cărţi constructive. Cel mai natural şi amplu se realizează d. Sadoveanu în romanele cu subiecte din burghezie sau mica boerie. *Venea o moară pe Siret* este, desigur, cea mai preţioasă pavestire din această serie. *Paştile Blajinilor* se încadrează în acest spectacol al vieţii calme şi pitoreşti a moldovenilor. Romanul de faţă expune conflictul între stăpîn şi slugă, între boer şi vechil. Vom sublinia două aspecte deosebite ale recentei povestiri a d-lui Sadoveanu. De partea anecdotei remarcăm o susţinută — şi reuşită — încercare de-a întoarce în blajinul curs al scrisului său obişnuit, un ritm şi tehnică de roman detectiv, cu atacuri banditeşti, excrocherii rafinate şi intervenţii de detectivi improvizaţi. Iar de partea personagiilor, remarcăm un tip interesant de misit evreu, zugrăvit foarte pitoresc, cu umor şi dragoste.

Constanţa Corban, fiica unui boer absenteist, se întoarce în ţară după moartea năprasnică a părinţilor, pentru a prelua moşia moştenită. Se loveşte de rezistenţa vechilului, care începuse să se creadă stăpînul moşiei.

Norocul îi aduce în cale un misit care înarmat cu un cortel şi o ingeniozitate sherlokholmiană descoperă toate dedesupturile şi se pune la dispoziţia duduii. In primul rînd o duce la naşul ei, boerul Gheorghe Ivănceanu, unul din vasta familie a boerilor sadoveneşti, o mixtură interesantă de pitoresc şi caracter forte. Cu ajutorul lui impresoară pe vechil. Toate manevrele acestuia sunt dejucate şi cu con-

cursul lui Ilie Siminicaru, vestit bandit de prin partea locului. Acesta răpeşte vechilului scriptele, excelente instrumente de intimidare. Vechilul, fireşte, cedează.

Acest roman în care temele obişnuite ale romanului de aventuri (şantaj, excrocherii ingenioase, spargeri) sunt transplantate în specificul mediului moldovenesc, se citeşte cu o deosebită plăcere, nu numai pentru povestirea sfătoasă, limpede, curgătoare; nu numai pentru plăcerea de-a reîntîlni simpaticii tipi sadovenişti (Gheorghieş-Siminicaru, etc.) ci pentru nota de umor şi fantezie cu care este desemnată silueta hilară a lui Levi Tof. Pentru a sugera în cîteva cuvinte această figură de simpatic, ingenios şi umanitar misit, voi aminti de cunoscutul actor de cinema Szőke Szakal. Fără îndoială că monologurile ingenioase şi replicile casante ale lui Levi Tof sunt pasagiile cele mai originale ale romanului, cu toate că personajul aduce mai degrabă a operetă decît a poveste realistă.

Constatăm, deci, că literatura d-lui Sadoveanu, pe care o credeam pierdută în bălţile şi şesurile vînătoreşti, cu eroi de patriarhale tabieturi, s'a reîmprospătat — cel puţin prin două elemente — la lumina ecranului cinematografic. Altfel, romanul are toate calităţile solide ale unei povestiri sadoveneşti, fantezie stăpînită, dar de povestire, fluiditate încîntătoare.

Cît priveşte personagiile, se verifică ipoteza că atîta vreme cît rezultatele recensămîntului general de acum trei ani nu sunt încă publicate, s'ar putea recurge cu folos, pentru a afla cifra aproximativă a locuitorilor Moldovei, la un *registru de nume* extras din operele complecte ale d-lui Sadoveanu.

Nu trebue uitat deasemenea faptul că Sadoveanu este şi poet şi, ca atare, a dat romanului de care ne ocupăm, un final de evocatoare poezie. Banditul fusese rănit mortal de o poteră. Este îngropat în toiul nopţii, într'un loc dinainte stabilit, pe deasupra căruia se va zidi mai tîrziu o bisericuţă. Amanta tîlharului, care asistase impresionantă la cortegiul nocturn, vorbeşte astfel tinerei boeroaice despre viitoarea bisericuţă din deal:

„Preotul are să facă slujba morţilor matale şi are să împrăştie apă sfinţită. Au să ajungă şi asupra sălbatecului rugăciunile şi aghiazma".

Cu acest final de împăcare şi seninătate, reîntrăm în nota dominantă a operei sadoveniene.

I. Valerian: Cara-Su, roman. Edit. „Cultura Naţională" — 1935

D. I. Valerian, a cărui poetică evocare a peisajului dobrogean, încadrînd nudul unei „Maitrey" autohtone, ne-a încîntat cîteva ceasuri ochii sufleteşti, este şi un poet distins. Probabil numai faptul că primul d-sale volum de poeme *„Caravanele tăcerii"* a fost premiat de Academie, explică ignoranţa publicului. Şi este păcat, fiindcă cel de al doilea volum, *Stampe*, este împodobit cu minunatele gravuri ale lui Feodoroff. Astfel, d-sa şi-a cîştigat numeroase trese pe cîmpul de luptă literar, conducînd dîrz revista *Viaţa literară*. Chiar dacă nu mai păstrează strălucirea de glorie de acum cîţiva ani, *Viaţa literară* rămîne încă o fertilă pepinieră de poeţi, un purgatoriu al debutanţilor din care au ieşit o seamă de arătări imaculate de heruvimi întru poezie.

Cara-Su este în bună parte un reportaj. Un reportaj despre locuri şi oameni pitoreşti, neobişnuiţi. Curiozitatea stîrnită se precipită în notaţii şi observări, în scene şi personagii, în film. Este, deci, uşor de înţeles că acest roman nu va putea atinge dintr'odată formatul romanului. Pentru a adînci un material — indiferent de peisaj pămîntesc sau sufletesc — este nevoe ca el să fie oarecum familiar. Atîta vreme cît materialul e inedit, interesul şi spaţiul povestirii vor fi acoperite de aspectele artificiale ale noutăţii.

D. Valerian nu poate împușca doi epuri dintr'o împușcătură: să descopere (literaturicește) Dobrogea și să dea și o pictură adîncită a sufletului dobrogean. Primul merit l-a ciștigat însă cu prisosință, dîndu-ne un reportaj de calitate superioară, mai mult un jurnal de explorare, de nivel apusean, decit un roman. Dacă trecem peste scena banală din tren, al doilea capitol ne înfățișează un „tătar" sub care nu se camuflează decit o pușlama de București. Credem că e o evocare simbolică, un aviz amatorilor pentru mai multă prudență intru cele exotice. Trebue să remarcăm viața moartă de oraș dobrogean, bine prinsă, cu toată atonia unui peisaj bacovian, orientalizat.

Caracterul de reportaj e oferit de unele pasagii anecdotice, pitorești, dar străine de stricta economie a romanului, cum d. p. polemica vastă dintre Mehmet și Ahmet asupra superiorității cărnii de cal sau de vacă. Insfîrșit caracterul de reportaj, acum pe un plan mai jos, se arată și intr'o diatribă contra administrației locale. In schimb, sunt de o superioară ținută, contribuția la pictura mediului sufletesc dobrogean, pasagiile cu apostatul poet Dionisie Niazi sau oficierea rituală a preparării cafelei turcești.

Și acum să trecem la aventura inginerului Tudor Mantu cu tătăroaica Manaru.

Ceeace scrie autorul: „Manaru! nume ce închide, ca un descintec, neliniștea Dobrogei, parfum concentrat al florilor de stepă" — rămîne program valabil pentru orice încercare prezentă și viitoare de geografie sentimentală, disciplină în care se descifrează sufletul peisajului în ochii unei fete. Se observă în această poveste de dragoste, o delicată acuarelă, discretă și taciturnă ca psihologie, poetică în expozițiune, naivă. De altfel, toată tehnica se bucură — sau suferă — de o naivitate poetică. Se abuzează, de pildă, de forma perimată a scrisorilor — și ce scrisori sentimentale, ale lui Manaru, tătăroaica adolescentă cu bacalaureat!

Ar fi poate o greșeală să punem povestea de dragoste în centrul cărții („romanului") d-lui Valerian.

Cara-Su e povestea unei văi. Manaru, un episod intre altele, pentru a spori cu o lumină mai mult peisajul inedit și tainic al Dobrogei. Pentru noi centrul — și în acelaș timp sectorul cel mai bine realizat — este destinul poetului Niazi. Cînd îi descrie patima, inspirația și ideologia — și evocă tulburătoarea viziune a hoardelor tătare ale lui Tamerlan și Timur Lenk, d. I. Valerian realizează un portret inspirat.

M. D. Ioanid: Desmeticire, nuvele. Edit. „Universala — Alcalay"

Poetul volumului de versuri „Cărări înlăuntrul meu" a urmat pilda atitor confrați și a abordat și el genul mai frivol al prozei. Nuvelele strînse în acest volum dovedesc o calitate rară la un prozator transfug din lagărul poeților. Recentul debut întru roman al d-nei Sanda Movilă arată cu cită greutate un poet își leapădă posibilitatea și tehnica poetică.

Proza poeților poartă permanent stigmatul perspectivei lirice. D. Ioanid se adaptează însă, prin excepție, stilului și materialului sobru al narațiunii. In nuvela care dă numele volumului, eroina își rezumă astfel una dintre probleme: *Am făptuit un adulter fără circumstanțe atenuante și am încercat să mă sinucid* (p. 12) și își descrie astfel o clipă decisivă în drumul vieții: *„Dar, în realitate, îmi dădeam seama că viața mi-era pustie și știam bine că înțelesul ei nu poate fi decît iubirea"* (p. 15).

Avem aci un cult asiduu al banalului, care ar face onoare chiar unui naturalist prozaic cu atit mai mult unui poet.

Stilul ca și intriga nuvelelor d-lui M. D. Ioanid se bucură de acelaș caracter de frustețǎ austeră și fluentă.

Desmeticire povestește un caz agreabil de adulter banal, pimentat cu o serie de aforisme asupra acestei chestiuni. Ca și în *Fapta*, drama psihanalitică a lui Lucian Blaga, eroina asasinează cu un foc de revolver într'un rateu perspicace pe adulterina din ea, pentru a reveni la justa iubire conjugală.

Din aceeași generoasă fibră de înaltă moralitate izvorăște și tema celei de a doua nuvele: „Pe unde a trecut șarpele". O tînără soție își urmărește bărbatul care o înșală cu o prietenă, și ea măritată. Dar tocmai în clipa cînd îi pîndea în fața casei prietenei, sosește soțul acesteia. Generoasă, îl îndepărtează, pentru ca propriul ei soț și prietena să se poată salva. Soțul infidel, copleșit de atita generozitate, revine la căminul conjugal și la sentimente mai bune.

Toate nuvelele cuprinse in acest volum sunt centrate în jurul temei „salvării", a unei descătușări. *„Drum cotit"* arată un avocat care se împacă cu coarnele; *„Portărelul posedat"* povestește umoristic „mîntuirea" unui portărel, poet ratat și concubinul unei mahalagioaice inculte, candidat la sinucidere. Nuvela aceasta are de altfel, prin excepție, un deznodămînt imoral întrucît eroul cade în darul beției. Și ultima nuvelă: *Intoarceri*, povestea amantei de cîteva ori pierdută și apoi regăsită.

Am ținut să însemnăm în cîteva cuvinte „subiectul" acestor nuvele deoarece rafinamentul crescînd al literaturii face tot mai grea această sarcină elementară a oricărui cronicar și pentrucă nuvelele d-lui Ioanid sunt din marile excepții cae pot fi continuate într'o propozițiune. Anecdota limpede și simplă — tratarea curgătoare și cenușie sunt meritele literaturii acestui autor încîntător. Incîntător dealtfel și prin neostenita pasiune pentru studiul acelor „convertiri", iluminări și schimbări de axă, care constituesc miezul fiecăreia din cele șapte nuvele ale volumului de față.

Descătușare, eliberare, schimbare la față — iată temele volumului. *Aceeași laudă și pentru înalta moralitate a majorității soluțiilor studiate în nuvele. Dacă literatura n'ar fi un simplu amuzament ci o școală de viață, am recomanda nuvelele d-lui M. D. Ioanid soților infideli, soțiilor adultere și amantelor tulburate pentru a fi readuse, prin lectura acestei cărți, pe drumul cel drept al unei solide moralități.*

Lucian Boz

Henriette Valet: Patul 60 bis. Traducerea de D. Faur. Edit. „Adevĕrul".

Rar mi-a fost dat să citesc un roman atit de original și mai ales, rar mi-a fost dat să întîlnesc o traducere atit de bună, atit de frumoasă, atit de cursivă. Subiectul e pasionant: o femeie gravidă dar săracă lipită pămîntului, e forțată să-și găsească refugiu în Maternitatea săracilor. „Piatra cenușie cu găurile ei oarbe: ușile, ferestrele".

Interiorul: „o mansardă lungă sub acoperiș. Trei odăi la rînd, cît vezi cu ochii se înșiră paturi desfăcute, nu-s ferestre; acoperișul e găurit de ochiuri. O mulțime de femei în cămașă și în tîrlici: se agită, umblă din pat în pat, grele și moi".

„Numele" ei: coana 60 bis. In rînd cu „coana 48", „coana 36", coana 68".

De aci incolo, începe calvarul.

Un calvar straniu, chinuitor, desgustător, animalic și hidos, printre femei, servitoare, cerșetoare, prostituate, bucătărese, cu burți-mere și burți-pere, cu varice și sifilis, cu tuberculoză și deficiențe mentale.

Ar fi să repetăm romanul, pagină cu pagină, dacă am vrea să redăm chiar în forma cea mai condensată impresiile acestei femei sărace.

Dar, să redăm numai un crimpeiu din ceeace-i oferă de exemplu ca peisagiu și impresie, baia comună de aburi:

„Odaia e foarte mică, înțesată de cărnuri și de pintecuri. Corpurile sunt atît de apropiate în ceața deasă încît formează un singur bloc. E un monstru inform, alburiu, cleios, colcăind de capete, gesticulind cu labele lui nenumărate. Incep să văd mai bine. Se desprind femei, fragmente din monstrul gelatinos.

Ce de trupuri uzate de muncă, pătate, învinețite, degradate de boală! Multe femei au picioarele pline de răni vineții, de cicatrice, de bube albăstrii. Aici nu mai încape pudoare, nici jenă.

Suntem doar între noi — și toate cu aceeași soartă, toate sărmane și însărcinate".

Și punctul culminant? Apogeul calvarului, crud și totuși sublim?

Iată-l: „Incă un țipăt, ultimul și mai adînc, un spasm, o smucire, o înfringere. Copilul se desprinde violent, e încă în mine și nu mai e eu. O zecime de secundă, durerea e absolută. Imi alung copilul ca pe un dușman. Il asvîrl și sunt deja nebună de bucurie. Și-l și simt trăind. Țîșnește din mine. Copilul trece ca un glob enorm, ca o planetă. Trupul curge, alunecă.

Gata".

Un roman, căruia nu i se poate face o recenzie: trebuie citit!

T. Tudor

Ionel Neamtzu: Oameni. Din publicațiile grupării intelectuale „Thesis".

O colecție de schițe și portrete, dintre care unele destul de reușite și amuzante. Cităm: Student la Iași, Un judecător, Un medic, Un creator, Un om, Un nebun, Cruciulița, Incendiu, Plimbare nocturnă.

Originală și îndrăzneață, „Plimbarea nocturnă".

Stilul sobru, cuvintele măsurate, fantezia controlată.

Traian Ionescu: Eleșteu înghețat. Din colecția „Munca literară". Edit. „Cartea Romînească". Versuri.

Numai 13 „poezii" cu cîte cel mult 32 versuri sau și 7 versuri, au fost făcute să umple 64 pagini.

Păcat de... pagini.

Un exemplu: „poezia" Dermendere.

Mori răsucesc
Țarina seacă,
Vite tînjesc,
Ziua se pleacă.

Ape sălcii,
Prin vaduri albe,
Curg, sărăcii,
Fete cu salbe.

Harnic taraf:
Doi Găgăuți,
Horă în praf,
Nuntă'n căruți.

Sîrme la poartă
Ți-aduc solie;
Din stepa moartă,
Din stepa vie.

Fără comentarii.

T. T.

Conferințe: Rominia în cadrul vieții economice din Balcani.

„Ciclul" începe cu o conferință a d-lui N. Iorga.

Păcat că în acest volum, primul pas sau inaugurarea i-a fost hărăzită d-lui N. Iorga, fiindcă citindu-i conferința, cu adevărat pierzi pofta de a continua cu celelalte conferințe.

Dealtfel, în No. 11—12 din 1935 al „Vieții Romînești", sub titlul „Cînd profesorii nu-s profesori", ne-am ocupat destul de serios de confuzionismul și picanteria oferită atît de darnic de aceeaș conferință a „profesorului".

Și ar fi prea mult, să revenim.

Milu Marcussohn: Evoluția exportului de animale în ultimii șapte ani.

E bine să se știe și acest amănunt: că autorul studiului de mai sus, mai e încă student. Student, care vrea să muncească și... muncește.

O lecție meritată poate pentru aceia cari perzistă să creadă că a fi student, implică nu muncă și studiu, ci veleități politice și conspirații în contra siguranței statului.

Studiul, se împarte în două părți: a) evoluția exportului total în cantități și valori și b) evoluția exportului pe țări de destinație.

Deosebit de interesant și util, este capitolul asupra deplasării exportului nostru de animale, deplasare determinată în primul rînd de criză și politica de autarhizare a diferitelor țări.

Lucrarea e însoțită de numeroase tabele statistice și grafice.

Gromoslav Mladenatz: Cooperația în Economia Agricolă. Din Biblioteca Economică No. 11.

Aș comite un „pleonasm" recomandînd cititorilor pe autorul cărții de mai sus.

Competința, autoritatea și desăvîrșita stăpînire a materiei tratate, sunt calități cari nu i se pot disputa d-lui Mladenatz. Studiul, e mai mult decît actual și poate servi ca manual didactic și de orientare politică pentru partidele tradiționaliste.

Remarcăm, următoarele capitole: Cooperația și producția agricolă și Comerțul cooperativ de produse agricole.

Capitolul introductiv, Cooperația agricolă, sintetizează rostul și chemarea acestui sistem în sectorul agricol.

Ion Scutaru: Statul țărănesc. Cu o prefață de Ion Mihalache șeful partidului național țărănesc.

Foarte bine a făcut d. Scutaru, cînd s'a hotărît să scoată și în broșură articolele d-sale publicate în „Ordinea", fiindcă cititorul are ocazia să se informeze sintetic și concis asupra problemei statului țărănesc.

Problema, e tratată îndeosebi prin prizma economică și politică.

De ce este necesar statul țărănesc, Structura agrară a țării romînești impune statul țărănesc, votul universal și reforma agrară au fost făcute inaplicabile de vechile partide, Programul agricol al statului țărănesc, Problema creditului țărănesc și Politica bugetară a statului țărănesc, sunt capitolele cele mai importante.

C. Argintaru: Setea Norilor. Edit. „Hyperion" Cluj.

De acelaș autor, în aceeaș editură: Agonia Soarelui, Viața Pietrelor și Vin țiganii.

T. Tudor

Revista Revistelor Romîne

„Manifest" Anul II No. 11-12.

Semnează: Octav Botez, George Lesnea, Al. Voitin, M. Comşa, Radu Vardaru, Victon Mălin, I. George, Adrian Hotarnic, Elena Bîrsan, Mihai Vidra şi Ion Năpastă.

Semnalăm revista, ca un vrednic organ de luptă în capitala Moldovei.

✵

„Drum" Anul I, No. 10-11.

Semnează: N. Stănescu-Udrea, P. Ulmu, Maria Satnuc, Virgil Despin, Aureliu Barişte, G. Constant, Ilariu Carpen, Petre Frînculescu, P. Creţeanu, Elefterie Beoca şi alţii.

Ţinuta, ireproşabilă, curajoasă, dîrză.

✵

„Arhitectura" No. 4.

Un trimestrial de arhitectură şi urbanistică al societăţii arhitecţilor romîni, sub conducerea d-lui Florea Stănculescu.

Revista se egalează cu cele mai bune publicaţii similare vesteuropene.

✵

„Munca personală" No. IV-VI.

Organul societăţii culturale a elevilor liceului „Sfinţii Petru şi Pavel" din Ploieşti.

Colaborează elevii: L. Secreţeanu, Niculescu Badu, E. Clement, S. Frida, Alice Ivănceanu, Mihai Opriş, Ion Stere, Bucur Virgil şi alţii.

✵

„Ţara Bîrsei" Anul VIII No. 1.

Un număr deosebit de bogat, la care colaborează: Horia Teculescu, I. D. Conduratu, C. C. Muşlea, Al. Ceuşianu, Al. Lascarov-Moldoveanu, Gh. Tulbure, Sextil Vodă.

„Independenţa economică" Anul XVIII No. 12.

Semnalăm din cuprinsul variat: I. Tatos, Fenomenul economic romînesc; Gr. Mladenatz, Cooperaţia şi producţia agricolă şi T. Cristureanu, Consideraţiuni statistice.

D-l Cristureanu insistă în deosebi asupra unor inovaţiuni grafice, scoţînd în acelaş timp în evidenţă importanţa statisticei sociale.

✵

„Gîndul vremii" Anul III No. 10.

Semnează în acest număr: Mihai Uţă, Octav Halunga, Tiberiu Al. Mărgineanu şi Const. Protopopescu.

O excelentă revistă de ideologie raţionalistă.

✵

„Revista Fundaţiilor Regale" Anul III, No. 1.

Semnalăm următoarele: Nicolae Petrescu, Imperiul britanic; Ion Petrovici, Pe pragul Italiei; Şerban Cioculescu, Despre poezia lui Adrian Maniu şi Vladimir Streinu, Stilul critic.

Cronici, revista revistelor.

✵

„Viaţa cooperatistă" Anul I No. 8-10.

Organ de propagandă cooperatistă.

✵

„Pentru inima copiilor" Anul X No. 8-9.

Revistă pedagogică lunară.

✵

„Buletinul Industriei şi Comerţului" Anul I No. 10-11.

Colaborează: Dr. I. Costinescu, Ing. C. Buşilă, D. I. Cucu. — Cronici.

✵

„Revista şcolii" Anul XII No. 9-10.

Organul Asociaţiei Invăţătorilor din judeţul Botoşani.

De remarcat: Importanţa cercetărilor monografice de d. R. Ionescu şi în jurul cercurilor culturale de M. Gheorghiu.

✵

„Revista vremii" Anul II No. 3-4.

Contribuţii bune de Gh. Popescu, Ioan Şt. Botez, St. D. Popescu, Al. Tătaru, Stan Şerban, G. G. Teodorescu.

✵

„Romînia Militară" Anul 72 No. 12.

Ideia acestei reviste a fost excelentă: venind cu o monografie a Bucovinei. In 130 pagini, Maiorul C. Octavian Vorobchievici ne oferă o excelentă lucrare sintetică din care cităm capitolele: Bucovina în perspectiva istoriei; Suceava, flamură de lumină deasupra veacurilor; Dragomirna, arcadă a credinţei, pe pragul Ţării Fagilor; Rădăuţul, tîrgul ctitoriei lui Bogdan cel Bătrîn; Suceviţa, leagăn de îngeri; Putna, gropniţa Marelui Ştefan-Vodă; Frontul militar din Bucovina în războiul mondial şi Bogăţiile materiale ale Bucovinei.

Autorul, cunoscut printr'atâtea lucrări de valoare, a avut într'adevăr *o ideie excelentă şi „Romînia Militară" şi-ar câştiga într'adevăr merite deosebite dacă ar continua cu publicarea unor monografii similare pentru toate provinciile istorice ale ţării.*

De adăogat am avea doar atât: autorul ar fi trebuit să ia în ajutor date statistice mai noui pe care le găseşte în „Anuarul statistic al Romîniei" pe 1934, în publicaţiile Institutului demografic şi pentru complectarea valorii militare a monografiei sale, ar fi trebuit să ia în ajutor şi unele esseuri documentare de ordin geo-politic, apărute în „Viaţa Bucovinei". De folos i-ar fi fost şi recentul studiu „Hotarele Statice şi dinamice ale Romăniei".

✵

„Ţara de mîine" Anul I No. 6-7.

Excelentă revistă de ideologie ţărănistă. Colaboratori: Victor Jinga, prof. Valeriu Moldovan, Ioan Oancea-Ursu, Axente Sever Banciu.

✵

Familia anul II No. 7—8. Suficient atât. Cuprinsul, fără interes.

„Ani" Anul I No. 1.

Revistă de cultură armeană.

Işi are un rost bine determinat şi util şi se prezintă admirabil.

Din cuprins: Limba armeană, cultura armeană, arta armeană, pagini din literatura armeană.

Un lucru: ce caută însă la această nouă revistă, d. N. Iorga? care vrea să fie, cum ştim urmaş vrednic al Bizanţului dar nu, în acelaş timp şi urmaş al dinastiei Bogratizilor din Ani. Sau, şi-a descoperit d. N. Iorga, un nou rost genealogic ?

✵

„Romînia-Palestina" Anul I No. 4.

Buletin economic dedicat relaţiunilor comerciale româno-palestiniene.

Meritul, îi revine în întregime d-lui Z. A. Chelouche, preşedintele Camerei de comerţ palestiniano-romînă din Tel-Aviv.

Informaţiuni preţioase.

✵

„Ramuri" Anul 27 No. 7-9.

Cu sumar, fără multă importanţă.

✵

„Tinerimea Romînă" Anul 54 No. 3.

Revista societăţii „Tinerimea Romînă". Cuprinsul bogat şi interesant, deşi se remarcă o lipsă de contribuţii din partea tineretului.

✵

„Gînd Romînesc" Anul III No. 11-12.

Articole, esseuri, versuri şi cronici, semnate de T. A. Naum, Şt. Bezdechi, N. Laslo, Victor Papilian, Ion Chinezu, Olga Caba, Al. Dima, V. Bogdan, Marin Vătafu.

✵

„Şcoala vremii" Anul VI No. 10.

Revistă pedagogică, culturală.

Număr cernit, în memoria profesorului Teodor Mariş, directorul revistei, decedat curând.

✵

„O. N. T." Anul I No. 3.

Sau, Buletinul *Oficiului Naţional de Turism.*

Natural că de cînd apare şi acest buletin, în cadrul marilor „realizări ale actualului guvern, nu observaţi că ţara ne e năpădită de turiştii străini?

Revista Revistelor străine

„Resumé mensuel des travaux de la Societé des Nations" vol. XV, No. 11.

In prima sa parte, sunt redate lucrările Ligii cu privire la conflictul italo-etiopian, lucrări cari ne sunt cunoscute în cea mai mare parte prin telegrame și corespondențe.

Mai puțin cunoscută este însă activitatea Ligii în raport cu administrarea oficiului internațional Nansen, fiind vorba mai ales de refugiații politici, împrăștiați pe suprafața întregului glob.

Din acest capitol aflăm astfel că din 120.000 refugiați armeni înghesuiți în tabere de concentrare în Siria prin anul 1921, n'au mai rămas decât 11.000, majoritatea acestor refugiați fiind colonizat în diferite regiuni ale Siriei.

Alți refugiați armeni, în Franța, pe de altă parte, au obținut permisiunea și facilitările ca să emigreze în Rusia sovietică, unde noua lor patrie, Republica Sovietică din Erivan, le oferă un viitor promițător.

In acelaș timp, s'au făcut demersurile necesare pentru plasarea de refugiați politici în Paraguay și Brazilia.

Iată pe scurt și „calendarul" activității ordinare a Ligii Națiunilor, în primele luni ale anului 1936:

1) Ianuarie 7: Comitetul pentru reprimarea terorismului internațional;

2) Ianuarie 20: seziunea 90 a Consiliului;

3) Ianuarie 15: comisia consultativă a experților în materie de sclavaj;

4) Ianuarie 20: comitetul pentru protecția femeilor și a copiilor;

5) Ianuarie 27: comitetul pentru protecția minorilor;

6) Mai 27: comisiunea permanentă a mandatelor.

*

„Gerechtigkeit" No. 121-22 Anul III.

„Combat antisemitismul, pentrucă acesta degradează credința noastră creștinească". Iată blazonul sau parola, în numele căreia, Irene Harand, desvoltă în Vilna o activitate vie antihitleristă.

S'a creat până și o mișcare Harand, cu răsunet în Cehoslovacia și în toate statele nordice.

In articolul de fond, „Spre un nou an!", Irene Harand își încheie astfel apelul adresat tuturor creștinilor adevărați:

„Oameni, luptători! Frați! Surori! Ajutați-mă la răspândirea dragostei adevărate inspirată de lupta pentru dreptate. Ajutați-mă cu vorba și fapta! Ajutați-mă ca în anul 1936, să fluture triumfător nu zdreanța urii, ci flamura curată care simbolizează dragostea, flamura adevărului și a dreptății!"

*

„Der Kampf"

Este un organ de luptă, care apare la Praga, în Cehoslovacia, sub conducerea lui Otto Bauer.

In fiecare număr, găsim material inedit, din care învățăm să desprindem mai multe, cu mult mai multe decât din telegramele oficiale, insipide și manufacturate la comandă de către guvernele fasciste.

Cronicele economice, politice, sociale și culturale internaționale, sunt excelente.

Cărți Romîne

C. C. Jitianu: Cuvinte pentru țara mea.

Intr'adevăr, un imn de dragoste pentru țară și popor.

Despre patria romînească:

„Ne-ai făcut mîndri, independenți, iubitori de libertate, ospitalieri, generoși, toleranți". (p. 62).

Păcat că realitățile politice actuale îl sfidează atît de urît și desgustător, pe d. Jitianu.

De loc din parodie, cînd substituim imnului de mai sus, această *oglindă în devenire*: „lingușitori, lichele, gata de a renunța la libertate spre a accepta maimuțărește sclavajul fascist și hitlerist, șovini, avari, huligani", ca expresie a evenimentelor curente.

Căci una e dragostea de țară și popor, și cu totul altceva e aberația primitivismului brutal și tiranic.

*

Christache Ch. Milian: Monografia social-economică a județului Teleorman. Turnu-Măgurele 1935.

Iată o lucrare cu adevărat utilă. Aș dori un singur lucru: ca fiecare Cameră de comerț și industrie din țară să aibă la dispoziție cîte un Christache Milian.

Și aș mai fi dorit un lucru: ca monografia publicată să nu fi apărut numai în 200 exemplare. In noianul de cărți fără rost, 200 exemplare nu-și vor putea lăsa dira salutară a unei opere cu rost.

Lucrarea d-lui Milian are un merit cu atît mai mare cu cît e opera sa proprie: one man's work!

Monografia e suficient de bine echilibrată: elementele, geografic, etnic, cratopolitic și economic, bucurîndu-se de atenția cuvenită.

Intr'o ediție revăzută, autorul ar face bine să ne dea și vre-o cîteva detalii asupra structurii etnice a județului. Iar cu ajutorul unui bun desenator dela serviciul tehnic, materialul documentar ar putea fi redat mai plastic prin grafice sugestive.

Ministerul de Industrie și Comerț, între diversele sale preocupări, ar face însă bine să invite toate Camerele de Comerț și Industrie, la alcătuirea unor monografii similare.

*

Gh. Atanasiu: Desmoșteniții, Roman. Edit. „Cartea Romînească" Timișoară, 1935, 220 pagini, 65 lei.

E lăudabilă în orice caz și această străduință pornită din periferia țării, alimentînd literatura cu romane originale.

1936. — ANUL XXVIII FEBRUARIE-MARTIE No. 2-3

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

SUMARUL:

Mihai D. Ralea . . . . G. Ibrăileanu.
Cezar Petrescu . . . . Sindrofie literară la Iaşi, 1874.
T. Cristureanu . . . . In slujba Satanei (II).
Lazăr Iliescu . . . . Memento : Calul.
Eusebius Camilar . . . . Episod.
Ury Benador . . . . Eliberare
Henriette Yvonne Stahl . . . . . . Hermetism.
C. N. Negoiţă . . . . Popas franciscan.
Ilarie Dobridor . . . . Chenare critice: Carmen Sylva : Centenarul lui Hijdeu; N. Cartojan, Erotocrit în literatura romînă; Revista de filosofie
Lucian Boz . . . . Cronica literară: Mihail Sebastian : Oraşul cu salcîmi ; C. Manolache: Sfînta Dreptate; Nicolae N. Pencu: Sub vulturul Moldovei; G. Coman: Personalul de Giurgiu; I. Leoneanu : Portrete literare şi politice.
T. Cristureanu . . . . Cronica externă : Caleidoscop mensual
Al. Hallunga . . . . Cronica economică: importanţa economică a turismului
Roman Cresin . . . . Cronica agricolă: Preţul griului
N. N. Matheescu . . . . Cronica muncitorească: Problema calificării profesionale
T. Istrăteanu . . . . Cronica juridică: Noul proect de procedură penală
D. I. Suchianu . . . . Cronica cinematografică: Gingers Rogers şi reclama
P. Nicanor & Co. . . . . Miscellanea: Const. Graur : Bucureştii lui Paul Morand: N. Iorga, antisancţionist ; Literatură colorată ; Neospiritualism : M. Manoilescu, delicvent ; G. Coşbuc — La odaie ; „Timpul" lui Cehan-Racoviţă.

Recenzii : **Cezar Petrescu : Nirvana, de N. Cristinoiu ; T. Cristureanu : Imperialisme, de N. N. Matheescu ; Dr. Şt. Bîrsănescu : Didactica, de V. Uglea ; Mircea Eliade : Huliganii, de N. Cristinoiu ; Pietro Mignosi : Arte e rivelazione, de N. Façon ; Cervantes : Don Quijote dela Mancha, de N. Cristinoiu.**

Revista Revistelor (Romîne) : **Buletinul institutului economic ; Junimea literară ; Azi ; Buletinul Bibliotecii, Insemnări ieşene ; Revista Fundaţiilor Regale; Sociologie romînească; Observatorul social-economic ;** (Străine) **Donaulaender Zeitung ; Gerechtigkeit; Tourisme.**

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

„Viața Romînească“
Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau 9

ANUL XXVIII

Prețul abonamentelor:

In țară: Pe un an		lei 250
„ „	Școli și biblioteci	„ 500
„ „	Autorități și instituțiuni	„ 1000
In străinătate: Pe un an		„ 1000

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat postal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVIII
FEBRUARIE-MARTIE 1936, No. 2-3

ATELIERELE „ADEVĔRUL“ S. A.

G. Ibrăileanu

Creatorul acestei reviste, maestrul suprem a trei generaţii de scriitori, confidentul, tatăl şi fratele nostru s'a săvîrşit din viaţă. O lungă, infinită agonie, precedată de o spasmodică groază a morţii, a bolii şi a degenerării, care a paralizat în avînturile ei creatoare una din cele mai superbe şi mai lucide minţi din cîte au răsărit pe pămîntul acesta, şi-a încheiat acum infernalul chin.

Ca un blestem de compensaţie, care apasă structurile sufleteşti de mare calitate, robusteţea şi ascuţimea gîndirii, regala bunătate a inimii, nobila delicateţă a raporturilor cu oamenii, năvalnicul şi adesea pătimaşul temperament, au fost frînte şi umilite în svîcnirea lor de torturile trupului şi de umbrele spaimei.

Influenţa acestui om a fost enormă.

A lăsat cărţi şi eseuri care vor deveni clasice.

A cheltuit o uriaşă muncă anonimă ca să susţie o revistă de mare prestigiu şi să scrie nenumărate „campanii" — cum le numea el, —polemici care au pornit pe o anumită albie cursul valorilor culturale romîneşti

într'o anumită epocă. A fost un profesor adorat de studenţi. Dar mai mult decît atît, a fost un incomparabil maestru. Exemplul vieţii sale de călugăr, bunul său gust ireproşabil, marea experienţă, toate au fost cheltuite zi de zi în sfaturi împrăştiate generos, în discuţii din care cei dimprejur culegeau roade care nu se uită o viaţă. Pironit de boală, Ibrăileau a făcut pe alţii să lucreze.

A fost mare, incomparabil de mare prin influenţa sa,— poate numai Maiorescu îl poate egala, în această privinţă.

Surprinsă de fulgerătoarea veste, „Viaţa Romînească", tipărită complect, nu poate publica acum decît aceste cîteva cuvinte de rămas bun.

Numărul nostru viitor va fi consacrat în întregime marelui dispărut.

MIHAI D. RALEA

O sindrofie literară la Iași, 1874

— Aaa! a făcut ofițerul cu breton pe frunte și mustăți de palicar.

— Aaa! a făcut scoborîtorul scăpătat de familie boerească, răsucindu-se în jilț.

— Aaa! a făcut cucoana ciupită de vărsat, agitînd mănușele de dantelă fără degete, sub pelerinuța neagră cu mărgele de sticlă.

A fost un „aaa" pe trei glasuri, îndată amuțit și îndată schimbat pe trei priviri de adînc înțeles.

Locotenentul bas s'a uitat la urmașul de viță nobilă, bariton; amîndoi la văduva de profesor ciupită de vărsat și soprană.

Și-au zîmbit tustrei acru-amar-oțărît.

Niciodată stăpîna casei nu ieșise atît de sprinten voioasă în întîmpinarea cuiva. Niciodată nu i se înecase vorba așa, înfățișîndu-le un nou oaspe.

Mihai Eminescu a ales scaunul cel mai dosit, între clavir și etajera de cărți. Ioan Slavici, Miron Pompiliu și Samson Bodnărescu s'au aciuat cu genunchii la gură, pe marginea de divan șubred în teluri și pe jilțuri prea scunde.

Doamna Veronica Micle a rămas în mijlocul salonului, în rochia verde, frămîntînd nervos o lată panglică de cingătoare. Cerca să-și potolească tremurul buzelor. Întreba oglinda dacă i-a pierit năvala fierbinte din obraz. De-un ceas îi aștepta; îl aștepta. Era pregătită. Și într'o clipă s'a năruit stăpînirea mult cugetată, învățată în aceiași oglindă. Stătea ca o școlăriță sfioasă — cum n'a fost ea nici cînd purta fustă scurtă și coadele împletite pe spate — stătea învăpăiată la față, pierdută, șovăind sub privirile ascuțite ale obicinuiților invitați dela sindrofiile literare. Deodată salonul i-a părut mic, întunecos, meschin; mobila tărcată; mosafirii ceilalți vulgari și ridicoli ca personagiile unei comedii proaste; fotografia soțului strîmbă în perete. Ce căuta bărbatul acesta cu barba cîlțoasă și guler larg de împrumut, fotografia aceasta mărită, în locul cel mai arătos din perete?

S'a biruit. Nu în van eleva de odinioară jucase cu succes

dramă și vodevil pe scenă, la serbările Școlii centrale. S'a biruit mișcindu-se în foșnet plutitor spre taburetul său. Cu o ușoară rotire din vîrful nevăzut al pantofului a înfoiat coada rochiei lungi s'o cuprindă ca o floare învoltită cînd a stat jos. A înclinat gîtul pe-un umăr și a privit răsfățat pe sub gene, lămurind oarecum tainic, amenințînd cu degetul ridicat:

— Eram supărată că ați întîrziat, domnii mei. Și mă gîndeam ce pedeapsă aș putea inventa...

Piatra verde a inelului din deget scînteia ca ochiul de libelulă.

Slavici se uită mustrător la Samson Bodnărescu. Din pricina lui au întîrziat. Mai întîi nu-și găsea butonul dela guler; mai apoi s'a întors dela ușă să transcrie a treia oară o poezie de trei ori prefăcută și pîtrocită, fiindcă îi părea din cale afară de limpede, prea ca un stih de abecedar.

Doamna Micle nu-i lăsa însă timp să desvăluie asupra cui apăsa vina. Clătinîndu-și buclele aurii dealungul gîtului gol, alb și rotund, clincheti ușor:

— Dar nu mai este nevoie de nici o pedeapsă. A venit dela sine. ascultam o traducere din Victor Hugo: o admirabilă traducere...

— Exagerați, doamnă... protestă basul în uniformă de dorobanți, cu breton și mustață de palicar, făptuitorul care mai ținea încă în mînă foile măreț caligrafiate de furierul companiei.

— Nu exagerez de loc. Repet, domnule locotenent: o admirabilă traducere! Iar dumneavoastră, domnii mei, ați rămas lipsiți de această plăcere.

— Adică noi v'am întrerupt, după cîte înțeleg? Apoi nu, doamnă! Apoi nu, domnule locotenent!... Vă rog să amînați pedeapsa pe altă dată și să urmeze lectura....

Luase cuvîntul în numele tuturor, Miron Pompiliu, încrețindu-și fruntea și ridicînd sprincenile într'o așteptare atît de încordată, încît nu mai încăpea nici o îndoială pentru nimeni că singură această dorință l-a purtat prin vînt și prin ploaia de afară: să asculte traducerea din Victor Hugo, recitată de locotenentul cu mustăți de palicar.

Militarul împăturea foile, exagerînd la rîndul său o prefăcută modestie:

— Nu fiți ironici, domnilor. Era o simplă încercare de diletant!... Nu merită cinstea să fie auzită de dumneavoastră, scriitori cu vază din cercul Convorbirilor.

— Hm! strîmbă acru din buze cucoana ciupită de vărsat.

— Hm! exclamă din nou, cu amar înțeles, urmașul scăpătat al neamului boieresc, răsucindu-și dela unul la altul obrazul îngust, strîns cu ușa, lipsit de bărbie și terminat într'un puf rar ca o scamă roasă de molii. Hm! Asta se chiamă: *faire bon coeur contre mauvaise fortune, mon pauvre ami!*

Miron Pompiliu, străin de asemenea subtilități, stărui hotărît:

— Ba nici de cum, domnule ofițer! De unde mă scoți dumneata scriitor cu vază? Eu trec mai mult drept o țîră de comandir al caracudelor la Junimea. N'ai deci a te teme. Nu spargeți bunătate de lectură pentru noi...

El vorbea ca despre spartul horei, la dînsul acasă, în Steiul Bihorului, cînd dau năvală flăcăii din alt sat cu gînduri vrăjmașe.

Se întoarse către Veronica Micle și adăogi galant:

— Onorată doamnă, apelez la autoritatea matale. Ordonați, dacă eu n'am trecere.

Stăpîna casei, așezată pe taburet, cu degetele împreunate pe genunchiul piciorului adus peste picior în rochia largă, se executa cu gingașă grație:

— Mă fac ecoul dorinței generale, domnule locotenent. Nu ne puteți refuza.

Binecuvîntă împrejurarea. Lectura îi lăsa timp să se reculeagă deplin. Risipea stinghereala dintre cele două tabere de invitați.

— Atunci să urmez... se resemnă locotenentul, înclinîndu-se cu mîna la inimă, ca un sclav gladiator gata să coboare în arena leilor și să meargă la moarte, fiindcă așa e porunca neînduplecatei tirane.

Urmașul de neam nobil și scăpătat, socotind că tabăra sa se află pe cale de a recuceri terenul primejduit de uzurpatori, isbucni scoțînd din gulerul scorțos bărbia fără profil:

— *O! Mais non! Mais non, mon cher ami! Il faut recommencer*... Nu-i așa, domnilor? Nu-i așa, doamnă? Dela început... Ori tot, ori nimic!

— Fără îndoială... *Desigur*... aprobă doamna Micle, cu gîndul în altă parte.

Locotenentul se ridică în picioare. Își netezi bretonul cu latul palmei, mustața de palicar cu degetele gălbejite de tutun. Tuși, își drese glasul profund, făcu un pas și depărtînd foile pe măsura unei foarte înaintate faze de presbit, purcese a declama:

O! cîți marinari, O! cîți căpitani,
Care-au pornit voioși spre depărtați limani...

Veronica Micle asculta cu ochii micșorați, privind în gol, legănînd genunchiul mic în palmele mici împreunate pe mătasea foșnitoare de peruzea. Apoi nesimțit, înălță pleoapele la ungherul unde Mihai Eminescu nu mai dădea nici un semn de viață.

Rezemat într'un cot de marginea etajerei, poetul părea străin de tot ce se petrecea în juru-i. Fără îndoială că nimic n'auzea. Fără îndoială că nici nu-i simțea acum privirea desmierdîndu-i fruntea boltită cu duioșie, ca ușor materiale degete risipind șuvițele de păr laoparte, risipind norii posomoriți;

așa cum se văzuse ea făcînd în închipuire; așa cum se împlinise înfirșit ceasul să-l aibă aproape. El nu simțea. El nu surîdea desmierdării trimisă pe sub gene. Era o visare? Era un dispreț în împietrirea aceasta?

Poate că a săvîrșit neiertată greșeală cînd i-a trimis invitația. Poate că s'a bucurat înainte de vreme cînd primind alaltăeri răspunsul, de zece ori l-a citit, l-a învățat pederost, l-a strîns la piept; îl are viu în ochi pînă la fiecare virgulă și arcuire armonioasă de literă. L-a chemat, — ce nesocotință! — l-a chemat s'o cunoască în adevărata ei viață, lipsită de poezie și împotmolită în deșertăciune provincială. Ce însemna pentru dînsul această mizeră adunare? Odată, la Viena, îi pomenise despre ceaiurile dela Frederica Bognar. Actori dela Hofburgtheater și Operă, pictori și critici, cei mai străluciți poeți ai Vienei, cele mai frumoase femei, cele mai vestite nume. Aici, ce găsea? Un bătrîn scăpătat care cutreeră casele invitîndu-se la ceaiuri, dacă nimeni nu-l invită la mese, pe măsură ce i se închid alte uși mai simandicoase. O văduvă de profesor umblînd cu iscoada de colo-colo. Un locotenent de dorobanți chinuind versurile lui Victor Hugo. Încă doi bărbați șterși, între două vîrste, muți și surzi cînd ajunge vorba de literatură. Și îndeosebi casă, salonul acesta cu mobile corcite de bazar oriental și eftine imitații de stil occidental, covoare roase pînă la urzeală, un Beethoven de ipsos, tablouri de bărbierie, oglinda împiclită. Cum de nu și-a dat seamă pînă astăzi cît de împiclită e oglinda cu rama ei banală de lemn poleit?

In apa încețoșată toate se văd turburi, vechi și spectrale, înnecate, cenușii, ca viața ei de doi ani jumătate, ca viața ei de totdeauna.

Oare acestea le-a pătruns, le-a judecat și le-a osîndit, de-i atît de întunecat și străin? Acum trei sări, la teatru, cînd a zărit-o întîia oară în lojă după atîta vreme, nu și-a mai desprins ochii. Se ridicase cortina, se făcuse întuneric în sală, dar privirea lui arzătoare n'o părăsea. Ii svîcneau bătăile inimei. Venise. N'o uitase. Nimic încă nu era pierdut. Ii ascultase chemarea de atunci. „La Iași ai să vii, nu-i așa?..." El a clătinat din cap cu neîncredere. Era la micul restaurant din Viena cu zugrăveala viorie, pendulul lenevos din perete, o pisică gri dormind pe scaunul de lîngă sobă... A clătinat din cap, n'a făgăduit și totuși venise; iar privirea îi spunea stăruitor că pentru dînsa venise. Ce s'a întîmplat nou și rău, de trei sări încoace? Adineori, în prag, s'a înclinat ceremonios, i-a sărutat mîna cu buze reci, s'a răslețit în locul cel mai ascuns și o singură, o singură dată n'a mai căutat-o cu ochii. I s'au adîncit cearcăne sub pleoape. I s'a ivit o cută necunoscută între sprincene. Nici glasul nu i l-a auzit. Pentru o astfel de întîlnire se așteptau ei din noaptea cu vedenii în ceață, din sara cea din urmă a lor la Viena?

O podideau lacrimi. Mulțămea cerului că lectura durează și că nimic încă n'o silește să vorbească, nici să treacă la datoriile de doamnă a casei. Ar observa toți cum îi tremură glasul, cum îi tremură mîna.

Locotenentului cu mustață de palicar, îi tremura și lui glasul, îi tremura și lui mîna care ținea la depărtare de-un stînjen, albele foi pătrate. Dar el era cutremurat de-o nevinovată și nobilă emoție; de sacrul fior al artei.

In mîna stîngă se clătina hîrtia ca o batistă fluturată pe țărm la plecarea corăbiilor; cu dreapta arăta pe covorul din mijloc o nevăzută priveliște, pe care el o trăia dureros. Poate că ochii prozaici deslușeau acolo numai florile decolorate, arse de scrum și destrămate pealocuri, dintr'un Caramaniu mai mult ori mai puțin autentic. La picioarele lui, pentru el, altăceva însă se desfășura în cadența silabelor. Acolo se aflau adunați roată tovarășii o! marinarilor, ai o! căpitanilor, așezați pe ancore ruginite să pomenească numele celor înnecați în ocean, să îndevălmășească aceste nume cu rîsul, cu refrenele cîntecelor, cu peripeții de-aventuri uitate, cu sărutul furat logodnicelor, în vreme ce o! mateloții, în vreme ce o! căpitanii, dorm legănați de talazuri pe patul lianelor verzi, în fund de ocean, în fund de ocean... Induioșat de propriul său glas, locotenentul de dorobanți părea și el gata să se prăvale pe scaun ca pe-o ancoră ruginită și să isbucnească în suspine, spre aprobarea doamnei ciupită de vărsat și a urmașului de neam boieresc, ferindu-se să înfrunte privirea mosafirilor proaspeți. Iși închipuia această privire aspră și critică, numai asupra sa ațintită, în batjocoritoarea neîndurare de judecată a înginfaților meșteri cu brevet dela domnul Tit Maiorescu, față de-un amator necunoscut, lipsit de protecție și de încurajare, fără un singur vers tipărit.

Neîntemeiată bănuială! Dintre mosafirii cei proaspeți, numai Miron Pompiliu nu-l slăbea din ochi. Dar nu cu gînd de a rosti cine știe ce crud și usturător verdict, pe care l-ar șterge doar o răsboire cu armele și cu martori, pe terenul duelurilor dela Copou. Ci dimpotrivă, cu bunăvoința unui om de ispravă, deprins să afle totul minunat și vrednic de laudă.

Ioan Slavici, inventaria amănunțit pereții cu prea multe tablouri, etajerele prea încărcate di nimicuri, petele zugrăvelii neprimenite. Iși chibzuia o părere despre stăpîna casei, după aceste semne de delăsare gospodărească și de pospăite podoabe: panglicuțe, scoici-scrumiere, perne pictate, balerine de porțelan, miniaturi în rame subțiri, cutioare de lac chinezesc. Aici e treabă de-o jumătate de zi pentru o scuturătură bucată cu bucată! Și nu afla dovezi că se întîmplă minunea prea des. A plimbat furiș degetul pe masa de palisandru cu încrustări de sidef și s'a uitat în zare. Putea să se iscălească. Se lămurise. Nu s'ar însura niciodată cu o poetă.

Samson Bodnărescu își cerceta unghiile abătut, chincit în jilțul prea jos pentru el. Lui nu-i plăceau versurile pe acest calapod. Nu însă din vina tălmăcitorului. Era o răfuială mai veche, peste capul cu breton retezat pe frunte, al unui locotenent de dorobanți. Lui nu-i plăcea Hugo, Lamartine și Musset, fiindcă nici Hugo, nici Lamartine, nici Musset, nu descoperiseră taina adevăratei poezii. Prea spuneau pe șleau tot ce aveau de spus. Poezii limpezi ca paharul de apă, fără apă. Vezi prin ele.

Bălan, ogîrjit și înalt, adus de spate, cu gîtul firav de vrej, arăta ca un puiu golaș ieșit prea devreme din ou, cu țeasta atît de subțire încît amenința să plesnească la cea mai ușoară atingere. Totuși, sub această gingașă coajă, dospeau fumegoase și sumbre inspirații: sabat-uri de vrăjitoare și surpări de lumi în trosnet de catapitesme; gnomii legendelor nordice țupăind în peșteri macabre; Ofelii plutind înnecate pe putrede lacuri și cavaleri fără cap călărind spre blestemate castele unde-i așteaptă o iubită stafie. Deci soarta banală a o! matelotilor, a o! căpitanilor, pierduți cu bastimentele în naufragii de rînd, nu-l mișca de fel. Așa ceva se poate citi și în gazetă după furtunile pe Atlantic. Nu-i poezie. Mișcînd picioarele lungi și amorțite, își strămută privirea sleioasă dela unghiile degetelor la Eminescu, să-i găsească o aprobare în ochi. Dar Eminescu se uita în nimic, cu pleoapele pe jumătate lăsate, sprijinit în etajera cu albumuri și cărți. El îi adusese. El primise invitația doamnei Micle și el așteptase Joia aceasta cu nerăbdare, pentru ca acum el să rămînă mai absent decît toți din salonul unde se află. Are dreptate Slavici. E un om care nu știe ce vrea. Turburător poet; neînțeles om. Păcat! Secretul e să scrii poezii neînțelese și să fii om ușor de înțeles ca toți oamenii.

Locotenentul de dorobanți sfîrși poezia cu un muget surd de valuri în amurg, așa cum suna ultimul vers al lui Victo Hugo. Lasă mîna să-i cadă desciolănată din cot și roti privirea răpusă la auditor.

— Fain ai întors-o, cucul lui de Hugo! se bucură cu toată inima burlacul Miron Pompiliu din Steiu, pășind dela locul său și scuturînd mîna dorobanțului să i-o smulgă definitiv din tunică.

— N'am avut dreptate? Nu-i admirabilă traducerea, domnilor? întrebă Veronica Micle, întoarsă pe pămînt din visări și întrebări, la datoriile sale de doamnă a casei.

Se adresase îndeosebi lui Slavici și Bodnărescu, implorîndu-le din ochi o mărinimoasă încuviințare. Aproape un îndemn la complicitate. Pleoapele băteau ușor pe luminele albastre cu o jucăușă și vicleană ispitire, spunînd: Faceți aceasta, domnilor, pentru mine, pentru un nevinovat amator... Fiți milostivi, domnilor, față de cei săraci cu duhul!

Astfel, voia poate să cruțe de umilința haincelor comentarii

o nobilă pasiune poetică încolțită sub mundirul unui oștean; dar mai ales voia să înlăture o pricină de dezbin în modestul său salon literar. Amîndoi convorbiriștii au înțeles. Și fiindcă nu se aflau la Vasile Pogor, unde asemenea lectură ar fi fost de mult curmată de strigăte și bombardamente cu perne, amîndoi s'au întrecut în laude de poruncealā. Samson Bodnărescu a încercat chiar să aducă exemplul în sprijinul teoriilor sale poetice. Traducerea depășea originalul. Aducea ceva nou. Mister! Aceasta cerea el poeziei! Mister...

Doamna Micle surîdea recunoscătoare, furată o clipă de femeiasca-i nestatornicie. Nu începeau rău ceaiurile sale, în cercul lărgit cu adevărați scriitori! Tinerii dela Convorbiri se vesteau de ispravă, fără mofturi și ifose. Regreta că nu-i cunoaște îndestul de aproape, pentru a-și îngădui să le susure în ureche, gîndul ascuns și șăgalnic:

— Are dreptate, domnul Bodnărescu... Tălmăcirea e atît de încîlcită, încît îndeplinește cu prisosință condiția de mister. Un mister, o cimilitură, i-ar părea acum și lui Victor Hugo.

Tabăra mai veche s'a mișcat îmbliînzită în jilțuri și scaune. Așa dar nu intrau domnii aceștia ca niște uzurpatori? Știau să prețuiască o frumusețe; știau să admire. Scoboritorul din neam scăpătat, își ciugulea puful mucigăit din bărbia care nu se putea numi o bărbie, plimbînd fața îngustă, strînsă între ușî, dela unul la altul:

— *Hein?* V'ați așteptat la așa ceva, *mes amis?...* Limbă, suflet, talent!... Victor Hugo, leit... Și unde mai puneți că nu-i *singura la părinți...* Anul trecut ne-a cetit șapte-opt, tot una și una... *Mai ales Vigny*, acolo se simte dorobanțul nostru la el acasă... Ostaș Vigny, ostaș traducătorul; frați arme, cimotie!... Duceți-l la Convorbiri, domnilor! Presintați-l la Junimea, domnilor! *C'est une trouvaille!... C'est un trésor!!*

Cucoana ciupită de vărsat întindea degetele cu jumătăți de mănușă, să capete foile pentru a-și întipări mai adînc slova în minte.

Chițcăia subțire:

— M'ai făcut să lăcrimez, locotenente.

Locotenentul își ștergea fruntea de nădușeală, dînd dracului alinierea bretonului pomădat. Cu modestia victorioșilor, se despoia de lauri:

— Nu eu, madam Lateș, nu eu v'am făcut să lăcrimați!... Victor Hugo! Al lui e tot meritul...

Chiar cei doi obicinuiți surdo-muți ai sindrofiilor literaro-artistice, deprinși să tacă și să aștepte în stoică neclintire de stane sosirea ceaiului și a feliilor de cozonac, erau cuprinși acum de un nemaipomenit neastîmpăr. Articulau sunete scurte (acestea mai greu de tălmăcit în vreo limbă); ridicîndu-se și așezîndu-se la loc; dînd din mîni să împingă îndărăt manșetele svîcnite afară; scuturînd din picioare să sloboadă burlanele

crețe ale pantalonilor peste botinele cu gumă și urechi, peste ciorapii albi de lină. Luau parte la o vuietoasă și generală destindere. La intrarea celor patru juni în salonul unde își aveau fotoliile lor, tabieturile lor și dreptul lor de a piroti în tihnă la o căldură molcuță, s'au temut că-i așteaptă soarta sobolilor din fabulă, isgoniți de arici. N'a fost nimic. Scăpaseră de amenințare.

Numai Mihai Eminescu nu se mișcase din scaunul ghemuit în cel mai întunecos ungher. Urmașul scăpătat de neam nobil, în ațițarea entuziasmului voi să afle neapărat pricina acestei tăceri. Își scoase tabacherea din buzunarul redingotei verzui și bătu cu degetul uscat în capac, ca într'o fișă, vestindu-și intrarea:

— Mă duc să-l întreb, madam Micle... Ce nu i-a plăcut? Dece ne disprețuiește, *le beau ténébreux?*

Doamna Veronica Micle exclamă:

— Vai, ce minunată tabachere! Îmi dați voie!

Era o tabachere pe care de zeci de ori o mai văzuse în doi ani de cind inaugurase ceaiurile sale literare, și în doi ani niciodată nu i s'a părut mai deosebită decit alte tabacheri. Dar așa, cu puțin tact, îl ținea pe loc.

Scoborîtorul de nobilă viță se îngîmfă în guler ca la o bruscă răsucire de resort. Trecu ușurel cu batista peste capacul lucrat în filigran, cum fac anticarii cind scot din vitrină o neprețuită raritate. Suflă un fir nevăzut de colb și prezintă odorul delicat, cu două degete:

— O adevărată piesă de artă, madam Micle. Argint rusesc, coană Veronică; aur și platină rusească.

— Suvenir de familie?

— *Bien entendu!* Un cadou al tatei dela generalul prinț Evghenie Nicolaevici Urusoff, pe vremea ocupației rusești...

— Știu... Prietenul...

— Da-da! Prietenul cel mai bun al tatei.

— Și aceasta vrea să fie o șarjă de cazaci, dacă nu mă înșel?

— Ai ghicit, coană Veronică. O șarjă de cazaci de Don, lucrată artistic în filigran de aur și platină... Prințul Urusoff era comandantul unei divizii de cazaci de Don. Divizia morții!... Ce vremuri, madam Micle! Ce oameni! Îmi aduc aminte cind venea la noi cu Pavel Dimitrievici Kiseleff, contele, guvernatorul!... Ce partide de stos pînă la ziuă! Ce șampanie, ce crutoruri... Eram de șaptesprezece ani, șoane, ce castroane de icre negre!... Eram de șaptesprezece ani, îmi mijea mustața, abia căpătasem învoire să intru în salon... Striga prințul Evghenie Nicolaievici Urusoff din ușă, la mine: Lăscăruș, vino alături de batiușca, să înveți copile cum poți face să-ți surîdă în viață dama de pică... Și sburau rublele! Cinci sute, o mie! Cinci sute, o mie!...

Veronica Micle întinse îndărăt tabacherea filigranată de argint rusesc. Zîmbea și ea. Nu mai avea teamă că scoborîtorul fostului prieten al lui Urusoff și Kiseleff, va merge să pună necugetate întrebări poetului cufundat în stele.

Îi dăduse subiect de povestit pe toată sara.

Dela acele lecții de stos, din timpul ocupației rusești, se trăgea scăpătarea de mai tîrziu, moșiile vîndute, casele scoase la mezat de zarafi, pînă ce-a ajuns să dea tîrcoale ceaiurilor și sindrofiilor de unde plecase aprovizionat pe două zile cu felii de cozonac. Nu-i surîsese de fel în viață dama de pică, sărmanului Lăscăruș! Ușurată de-o grijă, doamna Micle îl lăsă să urmeze istorisirile pentru alții. Ea se întoarse la datoriile de gazdă. Chemă servitoarea să aprindă lampa spînzurată în mijlocul tavanului și să aducă samovarul. Aprinse singură luminările din sfeșnice; cele dela clavir. Și întîrziind cu mica flacără între degete, cînd a ajuns la ultimul sfeșnic de lîngă Eminescu, întrebă într'o învăluire a glasului care-i despărțea de restul lumii:

— Trist? Supărat?... Regreți că ai venit?

Eminescu înălță ochii neguroși:

— Ce vorbă, doamnă!

Îi spunea doamnă, după ce de atîtea și atîtea ori, o numise în gînd, pe foile de hîrtie, numai: Verona, Verona, Vanover...

— Atunci ce se întîmplă? Ce este?

Era aproape de tot, de el. Cu sînii rotunzi în cupele verzi de mătase, plecați asupra lui. Poetul purtă mîna linced la frunte și la ochi. Acolo se cuibărise tot răul: fruntea cu gîndurile, ochii cu vedeniile înstrăinate. Veronica Micle crezu că se plînge de migrenă, suferință aristocratică și nume de aristocratică suferință decurînd intrate în diagnosticul doctorilor ieșeni, deci foarte la modă. Șopti, cu dulcea blîndețe a prietenei dela Viena!

— *Pauvre chère tête.*

Apoi scăpă un țipăt ușor, svîrlind ca pe-o viespe rămășița chibritului aprins și călcînd-o repede cu piciorul. Cit a fost cu ochii și cu gîndul numai la el, flacăra îi ajunsese perfid la degete. Sufla în unghii, copilărește, rîzînd să-și ascundă durerea.

— Hm! a făcut doamna ciupită de vărsat.

Dar n'a mai găsit glasuri s'o întovărească în cor. Locotenentul de dorobanți îndrepta de genunchi, cu plumbul, un vers după o subită inspirație. Urmașul boierului scăpătat arăta acum lui Slavici, Bodnărescu și Miron Pompiliu, ceasornicul de aur, mare și dolofan ca o pătlăgică roșie, altă moștenire părintească salvată din ghiara zarafilor. Priponit în lanț gros, ca ancorele corăbiilor pe a căror punte au plecat o! marinarii, o! căpitanii, ceasul căptușit de uriașe monograme în relief, era altă piesă de muzeu, cum încă nu mai văzuseră cei trei convorbiriști. Astfel, episodul de lîngă clavir a trecut

numai la răbojul văduvei cu îndeletniciri de ștafetă. Destul pentru o mai amănunțită cercetare și folosire, când se va ivi timp potrivit.

Servitoarea intră tăbircind samovarul de torți. Stăpîna casei încăodată avu a-și îndeplini misiunea de gazdă, împărțind ceștile și farfurioarele de porțelan, feliile de cozonac; poftindu-și mosafirii să servească singuri zahăr, lămîie și rom. Ciripi o glumă, o scuză ori o întrebare plină de cuceritoare atenții pentru fiecare. Pe urmă se liniști, zîmbind, pe taburetul pitic; toate decurgeau în cea mai bună orînduială. Suspină ca după un greu examen trecut cu izbîndă. Putea să-și toarne și ei ceaiul parfumat din robinetul samovarului de alamă.

Iar fiindcă avea ochiul ager și mintea isteț înclinată spre ironice observații, își întregea părerile asupra oaspeților întiia oară intrați în casă, după chipul cum sorbeau băutura cu aburi fierbinți. Slavici, tacticos, cu grijă să nu picure și să nu sdringănească lingurița ciugulind fărîmiturile și tipărindu-și mereu mustățile cu șervetul mic. Samson Bodnărescu băgîndu-și tuleiile galbene de puiu golaș ca într'o vrăjită licoare, pregătită înadins de hîrcile iadului pentru a-i vîlvori văzul să prefacă sindrofia literară în lugubru banchet de strigoi și schelete, precum se șade unui poet de negre, fantastice inspirații Miron Pompiliu trăgînd ceaiul de dușcă pînă la fund, ca din ulcica de must, la dînsul acasă, la șezătoare, în Steiul Bihorului.

Ceilalți, mosafirii vechi și lihniți, tăbărîseră pe feliile de cozonac îmbucînd sdravăn și alegînd dinainte cu ochii alt tain, spre deplina scîrbire a locotenentului de dorobanți, care îi părăsea acum cu ingratitudine, simțindu-se mai legat prin destin de tabăra cea nouă, a scriitorilor cu pitac dela Junimea. Adevărații săi frați de arme. De două ori își strămutase scaunul tot mai aproape de Eminescu. Tușise, își netezise mustața de palicar, căuta un sîmbure de vorbă. Tăcerea poetului îl neliniștea și îl durea. Ințepat de un ghimpe neștiut pînă atunci, ca un fiu al muzelor recunoscut și adoptat însfîrșit, căpătase pe dată slăbiciunea obștească a breslei. Toate laudele erau înveninate de-o singură nepăsătoare abținere. Le-ar fi dat toate, tocmai pe cea care n'a fost rostită, deși n'ar isbuti să spună de ce-o prețuia îndeosebi. Tușea, apropia scaunul, era gata să ia locul gazdei și să ofere cu ghiotura cozonaci, pesmeți, rom, toate cuburile de zahăr, toate rotițele de lămîie, pentru un singur cuvînt de balsam la rana cea nouă de sub tunică.

Mihail Eminescu însă tăcea. Poate uitase că are o ceașcă în mînă. Poate nu-și închipuia cum i-a venit, de unde. Privea dincolo de porțelanul translucid, de ziduri și de lume. Cerceta într'o nepătrunsă besnă din el. Și nimic nu-i ajuta să citească în semne ce nici nu sunt de citit. De-o săptămînă încheiată săvîrșea fapte în afară de orice sănătos cuget.

Acum le măsura în monstruoasa lor înlănțuire, se trudea să se scuture de ele. Tot așa în vis turbure și somn greu, vrei să te deștepți și să alungi vedeniile; prin somn îți spui că nu-i viață de-adevărat, că e destul să deschizi ochii pentru a risipi arătările besmetice, iar ochii nu se deschid; e destul să strigi pentru a rostogoli bolovanii înăbușitori depe piept, iar glasul nu se supune.

De-o săptămînă încheiată săvîrșea fapte în afară de orice sănătos cuget; trăia un vis hid, purtat de rebele orcane.

In ziua de patru ale lunei, Secretarul Agenției din Berlin îl vestise că Șerban e pe moarte, cu mintea pe de-a întreg rătăcită. A scris Căminarului acasă, rugîndu-l să tăinuiască știrea celei ce se cuvine s'o afle cît mai tîrziu. In aceiași zi de patru ale lunei, după ce-a pus scrisoarea la poștă, o telegramă l-a anunțat că agonia sfîrșise. Se mai închidea încă un mormînt peste încă un frate; cu o ultimă horcăială Șerban a trecut în lumea lui Ilie și Iorgu. A trimis și această veste la Ipotești. A rămas singur, în uliță, în ploaie, cum s'a mai aflat tot așa în toamna trecută pe străzile Berlinului, strîngînd altă telegramă în mînă. Acum nu mai avea spre cine s'alerge. După Iorgu Em. †, Șerban Em. †... Creștea pomelnicul morților. Iar durere nu mai simțea. Nici una. O mare răceală. Un gol. In zădar căuta să-și aducă în amintire chipul fratelui mai mare, grijuliu și ocrotitor, venit dela învățătura lui de departe într'o dimineață cu mult soare în zăpezi, să-l scoată din temnița Isprăvniciei de Botoșani. Drumul lor din acea dimineață, văiugile ninse, dîrele albastre de sănii, mîna de frate pusă ușor și cald pe umăr; în zadar la chema toate. Era mort demult acel Șerban, al acelor zile de atunci. In ochi se ivea numai un cap străin, descărnat, cu orbitele afunde, cu un sprîduș svîrcolindu-se în cartilagiul gîtului, sub barba năpîrlită și slută. Un Șerban străin de el, strigîndu-i: „Să nu te văd... să nu te văd.. să nu te văd!..." Fost-a oare aceasta pricina răcelii din el?... A mers înainte pe uliță, în ploaie. A cetit un afiș de teatru! A pășit ca prin somn și a cumpărat bilet. A tăinuit tuturor că-i murise un frate. In sara de șapte Noembrie era la teatru, cu ochii lunateci la loja unde se afla doamna Micle... Verona, Vreona, Vanover... In ziua de opt, îi scria un răvaș unde pomenea despre invitația la ceaiu literar, despre Epigonii, poeziile făurite la Viena. Și acum, după alte două zile, e aici. S'a împlinit o săptămînă încheiată decînd i-a murit un frate. Iar el, în acest timp n'a lipsit dela teatru. Iar el în acest timp s'a grăbit să răspundă la invitația unei sindrofii literare, cașicum nu s'ar fi adăogit încă un nume la pomelnicul morților lui... Șerban Em. †... Șerban Em. †... Șerban Em. †... Nu-i ce-ar crede moșneagul critic vienez, cu părul adus în ciufuri demonice de țap. Nu înseamnă că i-a ascultat cumva povața, că se îndeplinește cumva profeția lui... „Frate, soră, mamă, are toată

singur
gloata... Te lepezi de dînşii, ca să rămîi rece, străin, singur
şi tare... S'a lepădat de un frate mort, dar nu pentru caetele
din sertar... Ci pentru o' femeie dintr'o lojă de teatru. Pentru
ceaiul acesta... Pentru Verona, Vreona, Vanover... O clipă nu
i s'a mai întors gîndul la Berlin, la Şerban, sînge din sîn-
gele lui, viaţă din viaţa lui; încă o groapă închisă peste un
frate... A rîs, a vorbit, a fumat, a discutat şi a cutreerat cu
Slavici dealurile Sooclei şi Ciricului. S'a pregătit în după-
amiaza aceasta pentru un ceaiu literar, şi-a periat straiele, şi-a
acăţat cu înfrigurare de îndrăgostit cravata, a transcris citeţ
o poezie ca să nu vină cu mîna goală — poet aşteptat la un
ceaiu literar. A tîrît încă trei oameni cu dînsul: balamucul
întreg. E adevărat: că tot timpul, vorbind, fumînd, umblînd,
încătărămîndu-şi cravata, avea simţimîntul nelămurit că a uitat
ceva, că mai este ceva; ca o grijă pentru o luminare pe care
ai lăsat-o aprinsă acasă să-ţi dea foc hîrtiilor; ca un neplăcut
gînd la o întîlnire hotărîtoare pe care ai pierdut-o, fiindcă
ţi-a sburat din amintire ziua, ceasul, locul, omul, — nu mai
ştii despre ce era vorba. Peste aceasta lunecă repede. Poate
tocmai din această pricină, ca să alunge simţimîntul nelă-
murit şi supărător, a discutat mai mult, a fumat mai mult,
a bătut mai neogoit străzile şi dealurile cu Slavici, fugind de-o
înfăţişare cu el însuşi numai între patru pereţi, în singu-
rătate. Şi abia cînd a păşit pragul, abia atunci, printr'o ne-
înţeleasă răsucitură a minţii, a intrat în el conştiinţa spăi-
moasă că toate le-a săvîrşit în vreme ce-i murise un frate;
că nu s'a sbicit încă ţărînă pe-un mormînt şi că el se pre-
gătise pentru un ceaiu literar, că a mers acum trei sări să se
desfăteze la teatru, fiindcă nădăjduia s'o vadă însfîrşit într'o
lojă pe Verona, Vreona, Vanover... S'a cutremurat singur de
această săptămînă astfel trăită. Iar răsucitura de minte, a
răspuns mai absurd acuma în el. Il înfiora nerăbdarea s'o vadă
mai grabnic. Pe scări chiar. Urcînd treptele chiar. Şi cînd
i-a ieşit înainte, să-l întîmpine în uşă, i s'a părut deodată atît
de îndepărtată şi străină!... Ceva rece şi mort. Acum ea, Ve-
rona, Vreona, Vanover, era ceva rece şi mort! Senzaţia aceasta
a mai avut-o o singură dată la Viena. In cea dintîi primăvară
dela Viena. Era o eclipsă de soare şi un copil se uita la cer
printr'o sticlă afumată. I-a cerut şi el sticla. Copilul i-a în-
tins-o rîzînd: „Vrei să vezi? E o curată blestemăţie. A căzut
o felie din soare... Priveşte şi tu!" A dus sticla la ochi şi a
privit. Un soare straniu, putred, palid, mort. Un soare mîncat
de vîrcolaci. A îndreptat sticla afumată şi spre trecătorii din
stradă. Oameni, copaci, case, primăvară dintr'o altă planetă,
unde totul era straniu, putred, palid şi mort. Aşa i-a apărut
ea în prag. Printr'o sticlă afumată, într'o rochie afumată, ve-
nind către el dintr'o lume unde totul e putred şi mort... I-a
sărutat mîna ori nu? I-a spus oare un cuvînt sau nu? Pînă

ce-a ajuns în prag o vedea luminoasă, Verona lui din ultima zi cu sclipet de soare în dumbrăvile Vienerwaldului, cînd se scutura ninsoarea diamantină din ramuri pe umeri, pe gene, pe-obraz. Acum venea către el dintr'o lume despărţită de el cu un geam opac, afumat. Aşa îi par toţi: salonul acesta, prietenii lui, necunoscuţii pe care întîia oară îi vede... Printr'un geam afumat. Parcă a auzit rîsul lui Şerban, dogit, svîrcolindu-se în cartilagiul beregatei. E mai tare hohotul acesta decît rîsul moşneagului cu părul adus în corniţe de ţap: rîsul moşneagului cu îngheţatele lui povăţuiri. „Mamă, frate, soră, iubită — are toată gloata. Trebuie să rămîi rece, singur şi tare!..." El e număr din gloată, biet număr din gloată şi alt nimic... Se află în casa femeii pe care o iubeşte şi l-a cuprins jalea pentru un frate mort... Ce caută ceaşca aceasta în mînă?... A, da. E ceaşca de ceaiu în mîna unui invitat la ceaiu literar. A cetit, îi pare că a cetit cineva o poezie nesfîrşit de lungă. Şi totuşi a sfîrşit-o. Acuşi îi vine şi lui rîndul să bage mîna în buzunarul hainei, să despătureascä o foaie şi să declame stihuri... „Haha!" suna rîsul lui Şerban. Ai nevoie de-un mort, de-un strigoiu, pentru bîlbîielile tale în versuri, cu morţi şi strigoi!" E chiar o poezie cu morţi şi strigoi... *„Arald pe-un cal negru..."* Haha! suna rîsul lui Şerban Em. E o poezie pe placul lui Samson Bodnărescu. *„Priveliştea se stinge. In negrul zid s'arată venind că 'n somn lunatec, în pasuri line ea..."* Scrşşş-scrşşş! crişcîie rîsul moşneagului cu zadarnicele lui învăţături îngheţate... Haha!... Scrşşş-scrşşş! Se întrec, vor să se răpună între ele două rîsuri deopotrivă lugubre. Scrşşş-scrşşş! Haha!... N'are să scape de rîsetele acestea nebune? Povesteşte cineva. Tot un moşneag. Cu faţa îngustă, ca strînsă între uşi, cu un puf mucigăit în bărbia teşită care nu s'ar putea numi o bărbie... Să asculte. E datoria lui să asculte. A fost pînă acum un necuviincios musafir de ceaiu literar. N'a schimbat o singură vorbă cu nimeni. Parcă nu-i tot el acelaş tînăr din saloanele doamnei Frederica Bognar; acelaş din salonul Elizei cu părul de luminoasă beteală. A pierdut sufletul de-atunci. Necunoscut poet valah şi neînsemnat *ausserordentlicher Hörer*, el singur între alţi cincizeci de oaspeţi, oprise ochii temutului critic vienez cu dar de fizionomist. Necunoscut poet valah şi neînsemnat *ausserordentlicher Höger*, el singur cucerise inima acelei Eliz, blondă 'n diadem de stele. Acum stătea posac, uitat pe-un scaun, cu o ceaşcă uitată în mînă. E datoria lui să asculte. Să se întoarcă pe pămînt.

Bătrînul în redingotă verzuie, istoriseşte în picioare, rezemat de-o consolă. Puţin la trup, arcuit de genunchi ca foştii călăreţi, cu un deget acăţat în lanţul cel gros de ancoră al ceasului, îşi alege mereu o ţinută falnică, de falnic personagiu la fotograf. Se cunoaşte că acela e locul său cînd îi vine rîndul să povestească. Şi se cunoaşte că e dreptul său, sfertul

său de oră la sindrofia literaro-artistică, pe care nu i-l poate uzurpa nimeni.

Purtind obrazul îngust şi scama mucigăită a bărbăţiei dela unul la altul, în mişcări sacadate de cap-intortură, urmează oraţiunea mai demult începută:

— ...Şi acum, ca să vedeţi în ce barbarie am rămas, am să vă spun, *mes amis*, întîmplarea doctorului Davilla. Am auzit-o dela el, anul trecut, la Cozadini, cînd a fost aici cu procesul. C'est inouï!... Plecase dela Găeşti, o localitate a lor, în Muntenia, în ţinutul Dîmboviţei... Plecase cu trenul express... Locomotivă, vagon de marfă şi un vagon clasa întîia... Trenul gonea nebuneşte. Treizeci şi cinci, dacă nu patruzeci de kilometri pe oră!... Deodată, la fereastră, îi trece pe dinaintea ochilor o umbră şi *tout de suite*, fluerături, strigăte, maşina se poticneşte... Doctorul deschide uşa, sare jos... Ce se întîmplase?... Căzuse mecanicul depe locomotivă, dacă mai este asta posibil în altă ţară din lume!... Scosese capul să se uite la un tamaslîc de boi care treceau linia şi se lovise de-un stîlp de telegraf bătut prea aproape... *Bon!* Omul se afla lungit la pămînt, leşinat — noroc de doctor!... Il scutură, îl freacă, îl duc la o fîntînă şi îl scaldă cu vreo zece ciuturi de apă... *Enfin,* după două ceasuri *on le ressuscite. Mais vous comprenez,* nu mai era bun de nimic pe-o săptămînă, *le pauvre diable...* Atunci, *l'autre diable, le docteur,* se cocoţă el pe maşină, îşi pune mănuşile, dă drumul la aburi, învîrteşte şuruburi şi manivele, haida-hai, în mai puţin de-un ceas, ajung la Titu... *Et voilà!* Ce-i toată comedia aceasta cu trenuri express şi cu viteză de patruzeci de chilometri pe ceas, într'o ţară unde mecanicii cad depe maşină şi doctorii sînt nevoiţi să facă ei pe maşiniştii, ca să ajungă la destinaţie?... Momiţărim apusul!... Mai avem... *hélas!...* are să treacă multă apă pe Bahlui, pînă ce-om scăpa de carul cu boi...

In vreme ce povestitorul adunase toată atenţia auditorului asupra sa, se ivise alt bătrîn închizînd uşa încetişor şi lipindu-se cu spatele de zid, în aşteptarea sfîrşitului. Era cocoşcovit de spinare, ciolănos, bărbos, cu o redingotă încă mai verzuie şi cu mînecele atît de scurte, încît lăsau să spînzure afară trei sferturi din tuburile manşetelor. Mihai Eminescu purtă privirea dela el, la portretul din perete, apoi la Veronica. Ireale fantome înnecate în neguri, văzute printr'un geam afumat.

Cînd bătrînul cu scamă de mucigaiu în bărbie a isprăvit istorisirea întîmplării, celălalt bătrîn din uşă, s'a mişcat bălăbănindu-şi mînele lungi, spre altă uşă închisă, din fundul salonului. Făcea din cap în dreapta şi în stînga, salutînd mut mosafirii fără să se oprească, păşind în vîrful degetelor.

— Ştefan! *mon ami,* să-ţi prezint lume... lume nouă!... vorbi doamna Micle cu un zîmbet silit, săltînd depe taburetul pitic.

Profesorul Ştefan Micle se opri supus la comandă, ca un vinovat stîngaciu prins asupra faptei. Născoci o explicaţie naivă, arătînd degetele pătate cu verde, cu galben, cu roşu:

— Voiam mai întîi să-mi spăl mînele, Veronică, în odaia mea... Ertaţi domnilor, scuză madam Lateş... Vin dela laborator...

Mosafirii cei vechi nu păreau miraţi de asemenea purtare, nici de scuzele cusute cu aţă albă. Işi cunoşteau omul. Intotdeauna se strecura în odaia lui, spunînd că se întoarce după ce şi-o spăla mînele, şi întotdeauna rămînea închis pînă ce se isprăvea sindrofia nevestei. Nu se împotrivea acestor inocente ceaiuri literaro-artistice, intrate în tradiţia Iaşilor. Nu împingea însă abnegaţia mai departe. In tinereţe, feciorul de văduvă din Feleacul Transilvaniei, îşi curmase studiile din pricina sărăciei şi o vreme fusese ucenic de lăcătuş; mai tîrziu, la '48, trecuse prin temniţele ungureşti; aici, îşi cucerise catedra universitară pînă la rangul de Rector, cu grea muncă şi multe vrăjmăşii — îi călise viaţa. Dar să ia parte la o sindrofie literară, să asculte poezii şi muzică de clavir, de vioară şi flaut, cum se înjghebau concerte în fiecare Joi, era un eroism peste puterile sale.

— Domnul Ioan Slavici... Soţul meu...

Veronica flutura braţul cu mîneca bufantă, făcînd să scînteie piatra verde a inelului ca ochii de libelulă. Zîmbea numai cu buzele, fără ca zîmbetul să-i dureze şi în ochi, dintr'o datorie de gazdă obligată să fie voioasă oricît de puţin plăcute s'ar ivi împrejurările. Zîmbea deci numai cu buzele, tîrîndu-l de braţ mai departe:

— Pe domnul Bodnărescu îl cunoşti... Domnul Miron Pompiliu, cunoşti... Cunoştinţe care însfîrşit au căpătat bilet de voie dela domnul Maiorescu, să ne onoreze modestul nostru salon...

— Doamnă... Madam Micle, se poate să credeţi una ca asta? cercă Miron Pompiliu să înlăture asemenea prepus.

— Nu-nu! ameninţă degetul cu piatra verde. Ştiu eu ce ştiu...

Dădăcit de soţie, Ştefan Micle păşea legănat pe tălpile late; apuca mînele întinse în palmele mari, pătate de acizi; le strîngea în menghinea tare, de fost ucenic lăcătuş.

— Domnul Mihai Eminescu...

Il lăsase înadins la urmă. Privea cu bărbia puţin ridicată, cu pleoapele îngustate, fericită că nu i-a tremurat glasul.

Era acum în privirea, în surîsul ei, ceva turbure, provocător, de-o voluptate răutăcioasă. O chinuise tot timpul cu tăcerea lui posomorîtă; îi venea rîndul să sufere şi el.

Cezar Petrescu

In slujba Satanei

In „Viața Romînească" No. 7—8 din 1935, am început „despuierea" cărții „In slujba Satanei" și n'am dus la capăt această amuzantă îndeletnicire prin faptul că „tehnic, acest lucru mi-a fost aproape imposibil" (p. 39).

„Tehnic, imposibil", înseamnă că n'am găsit pagini suficiente într'un singur număr al revistei spre a cuprinde această obiectivă dar severă punere la punct.

Să continuăm.

„In toată Europa, plugarul propriu zis este de rasă semitică" (p. 77).

Această aserțiune categorică, „științifică" firește în genul autorului nostru, ne determină s'o confruntăm însă cu aceste două realități: cît de semiți sunt plugarii suedezi, englezi, olandezi și pomerani și în ce mod trec prin-tr'o metamorfoză acești țărani-semiți spre a deveni intelectuali-dalici? Citatul, e într'adevăr o perlă de seriozitate și logică stringentă!

Autorul ia apoi în apărare burghezia declarînd-o străină cu desăvîrșire de prostituție, că i *„s'a dovedit că nu de mizerie se prostituează majoritatea femeilor (cele mai multe prostituate se recrutează dintre servitoare)"* (p. 80).

„S'a dovedit!" Cine a dovedit? Căci într'o revistă neproletară (sic!) s'a publicat rezultatul unei anchete medicale din care reieșia că peste 60 la sută din prostituate au fost împinse la această meserie numai din mizerie materială și că 20 la sută, au recurs la acest comod și aristocratic mijloc de cîștig din vanitate spre a egala în bijuterii și mantouri semenele lor necalificate dar înstărite din naștere sau prin mariaj.

Dar e firesc și logic, ca într'o societate bazată pe ri-

gide compartimentizări sociale de structură pecuniară, în care femeia aruncată pe drum sau femeia șomeură, e respinsă și ostracizată, zic, e firesc și logic ca numai într'o astfel de societate aristo-burghezo-plutocratică, practica prostituției să fie încurajată.

Apoi, prostituate sunt numai fostele servitoare cu condicuță sau și galantele mondene cu aiere de familie bună, fără condicuță dar poate mai bune și mai rafinate comerciante?

Cum vedem, din nou invective la adresa celor desmoșteniți de soartă, la adresa plugarilor, adevărați muncitori, la adresa păturilor, victime ale unor sisteme sociale seculare, al căror declin și a căror descompunere, autorul nostru rasist le deplînge amarnic.

In treacăt fie zis, renunț să mă ocup de miile de autoaprecieri pe care și le face autorul, fiindcă nu sunt interesante, ci doar amuzante.

Și acum o nouă verificare din care se va vedea că d. H. S. urăște țăranii și aprobă rassismul german. In pagina 84 cităm: *„Mă mîndresc a fi fost primul, nu numai în țară, ci și în lume, care a scos un strigăt de alarmă față de năvala țăranilor în pătura cultă..."*.

Bravo! Invit cetitorul să nu fie surprins de această mărturisire lăudăroasă a d-lui H. S. fiindcă orice rassist, orice reacționar, orice autoritaro-man, nici nu poate face vre-o altă mărturisire. Parafrazată, opinia rasistului nostru, ar suna astfel: Jos cu mujicii!

Căci una e să fii mujic și alta e să te hrănești din munca, truda și chinul lor, încasîndu-ți comod leafa, ajutoarele și bursele cu un angelic surîs, de par'c'ar veni toate astea picate din palma satinată a lui... Apollo!

Căci numai rassele superioare au spirit apolonic, iar plugarii, au spirit dionysiac.

Deaceea, îi și place autorului că *„rassismul german se înfățișează, în parte, ca o reacțiune a spiritului apollonic în contra celui dionysiac"* (p. 85).

Și iată cum ajungem la o flagrantă contradicție, caracteristică dealtfel tuturor rassiștilor.

In continuare, autorul H. S. adaogă însă că „reprobă bestiala nedreptate făcută elementului israelit" (tot p. 85).

Pe semiţi, autorul îi condamnă definitiv, ca aparţinînd unei rasse inferioare, dionysiace.

Dar în acelaş timp aplaudă reacţiunea spiritului apollinic izvorit din rassismul german.

Invertire, pervertire, dar nu logică şi consecventă gîndire pot fi calificate aceste stranii amestecuri de judecată neclară. Căci dacă semiţii sunt inferiori, ce-ţi mai pare rău de ei?

Dar, vă rog, nu pretindeţi logică eşafodajului scamatoricesc al rassismului.

Fiind vorba în altă parte despre originea limbilor indo-europene, mai aflăm următoarele: *„ca nişte slăbănogi ce sînt, giganţii dalici au rămas la p, t, k; în schimb teribil de energicii ţigani au trecut la f, th, h!"* (p. 132).

Sărmanii de englejí! Au ajuns şi ţigani. Căci limba lor e prin excelenţă o limbă moale, nivelată, netedă, aproape fiecare al doilea cuvînt fiind nelipsit de cîte un th rostit ca prin gura unui baby.

Dar, aşa i se potriveşte autorului nostru. Deci, să fie: englejii, din zei, pot fi socotiţi şi... ţigani!

Amănuntele preţioase, abundă.

Ni se spune de exemplu că dalicii (rassa super sau ultra-superioară după H. S.), aveau incisivi formidabili cu cari tăiau *„pîinea veche, care unsă fiind cu unt, ori acoperită cu peşte, nu poate fi ruptă cu mîna"* (p. 148).

Credeţi-l vă rog pe autor, că precis aşa a fost: dalicii nu aveau pîine proaspătă ci pîine veche, ştiau de unt deşi erau pescari şi nu crescători de vite, pîinea veche fără unt nici nu o atingeau, iar peştele, nici nu se putea mînca decît acoperind precis pîinea veche, cu el. Cîtă preciziune! Cîtă ştiinţă! Şi încă ştiinţă prin... intuiţie.

Incă un amănunt, sau mai bine zis, încă o întrebare: ştiţi de ce Anglia pescueşte de 4 ori mai mult de cît Germania şi are cea mai mare flotă din lume? Nu fiindcă-i insulă şi Germania nu; nu!

Ci... fiindcă Anglia e stropită cu mai mult sînge dalic şi pur nordic decît Germania (p. 161). Şi aceasta, e... „ştiinţă".

Rassismul practică însă şi autarhie culturală.

Iată dovada: *„sunt primul romîn care am refuzat să rămîn iobagul culturii apusene"* (p. 174).

Dar în aceeaş pagină, autorul citează peste 20 autori apuseni şi în toată „opera" peste o sută de autori culeşi cu „hapca".

Autorii autohtoni îi repugnă fiindcă nu sunt ...dalici, probabil. Se pare că a nu rămîne iobag al unei culturi e destul să compilezi ceva spre a reda apoi compilaţia în limba indigenă.

Ne reamintim că în pagina 40, autorul H. S. pledează în favoarea purităţii rasselor. Totuşi în pagina 203, pledoaria „ştiinţifică" se întoarce în favoarea încrucişării rasselor: *„geniul rezultă din întîlnirea atîtor însuşiri diferite, încît trebuie să fie de obicei produsul* încrucişării *raselor"*.

Un adevărat salt... mortal, fiindcă omoară orice umbră de logică. Util, în acelaş timp, fiindcă aflăm în fine cum se nasc geniile tip H. S.

Fără ca să fie iobag, autorul îl ia însă în ajutor pe Ostwald spre a ne arăta *„cît de puţini oameni mari au produs clasele inferioare, cari în mijlociu sînt cele mai sărace în sînge nordic"* (p. 205).

Iată deci ce propagă rassismul. Că, clasele sărace şi pauperizate sunt clase inferioare, că acestea n'au sînge nordic, că deci nu pot produce nici oameni mari.

Astfel de afirmaţii nu mai provoacă zîmbete indulgente ci oroare în faţa năzdrăveniei lor stupide şi amorale.

Altă „încheiere", adică concluzie axiomatică: *„Statul de clase s'a întemeiat prin cucerirea rasselor inferioare de către cele superioare"* (p. 211). Din nou confuzie între rasă şi clasă socială. Din nou, „ştiinţă"!

Mai departe: *„patimi mari, minte puţină, voinţă slabă, iată ce găsim... în deosebi la plugarii propriu zişi"* (p. 267).

E clar: cît va fi cerul şi pămîntul, din plugar nu va răsări domn! Aşa vorbit-a ...H. S.

In flagrantă contradicţie cu tot ce-a afirmat pînă acum, sub imperiul unei lucidităţi de-o clipă, autorul remarcă apoi în treacăt: *„...dar recunosc că drumul progresului rămîne deschis fiecărui om"* (p. 274). In mintea autorului rămîne totuşi convingerea rasistă că rassele supe-

rioare rămîn superioare, cele inferioare rămîn să devină doar cu timpul mai puțin inferioare. Excelentă consecvență rasistă!

Și acum, „faimoasa" teorie a nutriției, răsbătută ca o gloabă stearpă.

Este adevărat că *aparent* nutriția contează într'o oarecare măsură. Autorul H. S. îi atribuie însă nutriției rolul *preponderent, exclusiv* și *omnivalent* în geneza și formațiunea rasselor. E ca și cum am afirma că bogăția țării depinde numai și numai de numărul zilelor cu soare sau că trăinicia pantofului depinde numai și numai de vaxul uns pe el în fiecare zi.

Din lectura cărții „In slujba Satanei" rezultă deci următoarele: că rassele superioare se hrănesc cu pești și pîine, că nemții nu aparțin unei rasse superioare fiindcă nu mănîncă pîine ci cartofi, că tartinele cu pește au format figura dalicului (p. 278), că peștele era la evrei un aliment obicinuit (p. 278), deci că și evreii ar putea fi socotiți ca dalici (ad libitum, după conveniență cînd te chiamă H. S.) și că rassele inferioare, deaceea sunt inferioare fiindcă s'au hrănit și se hrănesc cu ceapă, usturoi, ridichi, gulii, praz.

Vă rog, nu rîdeți, fiindcă prin astfel de argumente se încearcă o mistificare și o corupere a spiritelor și în țara noastră!

Spre a dovedi ne-superioritatea nemților rassiști, autorul ne aduce următoarele documentări strict „științifice": „în Germania, *„nu există masă, fie în familie, fie în restaurant, fără castroane de cartofi, fierți întregi. Pîine, la prînz, nu se mănîncă aproape de loc... Dăunăzi, într'un film din vremea lui Frederic al doilea, am văzut pe un ofițer german, în familie, începînd masa în felul acesta*" (p. 305).

După autor, naziștii sunt inferiori, iar englejii sunt superiori.

Confruntînd însă „documentarea științifică" a d-lui H. S. cu statistica profesorului Hickmann din Viena, pe 1930/31, în tabela 71, aflăm date *certe*.

Urmînd „logicei" d-lui H. S. cine ar putea nega că după nutriția cu pîine, ungurii, cehii, spaniolii și rușii, nu sunt mai dalici, mai superiori decît englejii? Iar diferența între englejii și nemți e de numai 12 kilograme. Atît îl desparte numai pe dalicul de „nordic"?

Tot d. H. S. afirmă că rassele inferioare se nutresc mai mult cu tubercule și deaceea chiar rămîn inferioare.

Rezultă atunci din statistica noastră că englezul e un mai mare consumator de tubercule decît spaniolul, americanul și italianul și că nu englezul ar trebui să facă parte dintr'o rasă superioară ci chiar, italianul.

Iată aberațiile rassiste, iată la ce prăpădenii și prăpăstii duc aceste pervertiri rassiste și iată cît de complect neștiințifică și neserioasă este această patentată excrocherie!

Ascultați mai departe: *„pîinea, arianul, și bărbia proeminentă, sunt deopotrivă produse specific europene"* (p. 320).

Ce arieni, mai trebuie să fie și ungurii! Abordînd apoi problema socială sub prizmă rassistă, reținem dela autor, următoarele: *„traiul prost al muncitorilor se datorește* mai degrabă inculturii *proprii decît lăcomiei patronilor*" (p. 329). Stranie afirmație? Burlescă? Nu. Ci perfect firească. Căci, în pagina 347 găsim deslegarea: *„mă declar solidar cu clasa noastră stăpînitoare, așa coruptă cum este..."* (p. 347).

Iată și rostul rassismului, cheia, viața, chemarea sa: solidaritate cu clasele corupte, în contra claselor muncitoare!

Destul, cu volumul intîi, căruia autorul, dintr'un lapsus oarecare i-a dat bine firma: In slujba Satanei!

Recitind „In slujba Satanei!", o carte foarte frumos scrisă, nu știu de ce mi-a lunecat gîndul, printr'o asociere de idei firească, la recentele excrescențe cari inundă publicistica romînă, din cari se desprinde ca un exemplar tipic, autorul *Mitu*.

Mitu, scrie. Scrie și semnează. Semnătura îi califică aptitudinele și facultățile. Le citez: Mitu Autoevolutioregeneratorul idealodesăvîrșit; Mitu Autorăsucitul; Mitu Autosuprimatul; Mitu Autorăstignitul; Mitu Autoselectoregenatorul Divin; Mitu Autopribeagul; Mitu Autocuvîntul; Mitu Autosoarele; Mitu Autolatiurominul; Mitu Autojumătățitul; Mitu Autosuferindul (vezi Gazeta Steaua Preturei Motru

din 1 Aprilie 1935 şi gazeta Steaua-Slătinicului Mic din 1 Martie 1935). Va urma probabil, Mitu Autogeniul, Mitu Automărcuţa, Mitu Autoconsolatorul.

Acestea îmi reamintesc însă de „Hérédité et psychologie" de Docteur Léonet, ancien chef de clinique à la Faculté de medicine de Lyon, care-l încadrează, în ansamblul unor cercetări asupra rassei, astfel pe săracul Mitu: *„Le paranoïque*, avide à l'excès de biens et d'honneurs, d'où un orgueil morbide, une méfiance morbide envers qui ne lui rend pas son dû en biens matériels et en consideration, — le paranoïaque qui entre en lutte contre une societè qu'il méprise et dont les réactions lui apparaissent comme des persécutions insupportables" (p. 102).

Să le numim pe acestea, consideraţiuni speciale asupra rassei, fiindcă în prima parte a criticei noastre la „In slujba Satanei" din „Viaţa Romînească" No. 7—8, am făcut consideraţiuni generale.

In acest scop voiu utiliza următoarele: „Hérédité et races", o lucrare colectivă publicată de Groupe Lyonnais d'études médicales, philosophiques et biologiques; scrisoarea d-lui W. J. Sollas, profesor la Oxford; „We Europeans" de Julian s. Huxley şi A. C. Haddon; „The work, wealth and happiness of Mankind" de H. G. Wells şi „Must the Jeu leave Europe" de Dr. M. Gaster.

Să începem. (Precizările vor fi concise şi scurte).

Vorbind despre mecanismul eredităţii mendeliene, Profesorul *Etienne Létard*, precizează următoarele: nous sommes „de mosaiques vivantes" (p. 23). Deci nu există rasse pure.

„Rien de plus trompeur que le seul aspect exterieur pour juger des capacités héréditaires d'un individu" (p. 26). Deci caducitatea bazaconiilor cu „tipul" şi măsurarea gradului de superioritate rasială a feţii.

Vorbind despre ereditatea caracterelor achiziţionate, Profesorul *Lucien Cuénot*, precizează că graţie discuţiilor provocate de *Weissmann* faţă de teoriile lui *Lamarck*, s'a stabilit că caracteristicele unei plante sau ale unui animal adult se despart în două categorii: primele de origină germinală, cele din urmă, achiziţionate de către corp cît e în viaţă (p. 18). Se răstoarnă deci caracterul imuabil şi

etern al rasselor; implicit, sensul oricărui soiu de rasism.

J. Deniker în Les races et les peuples de la terre, citat de Doctorul Lucien Mayet, profesor de antropologie şi paleontologie umană la Universitatea din Lyon, distinge 29 rase şi zeci de subrase.

D. Lucien Mayet, ne spune de altfel precis că *„există numai individul"* (p. 163) şi că individul la generaţia 21 a păstrat prin ereditate numai 1/2.097.150 din caracteristicele celor doi indivizi cari au format perechea de origină (p. 165). Atunci, ce-a mai rămas din rasă şi din puritatea de rasă?

Am afirmat că rasismul este antiumanitar. Imi vine în ajutor Profesorul *M. Philips* în „Le problème social des races, rasisme, Gobinism": „cred că datoria albilor, cari deţin puterea în cele mai multe continente datorită unui accident istoric, este să nu-şi imagineze că sunt superiori" (p. 258), iar de datoria unui creştin este să lase la o parte toate deosebirile şi toate antinomiile rasiale, dîndu-şi seama că în toate cazurile el se găseşte în faţa unor oameni cari au un suflet omenesc" (p. 258).

In acelaş sens ne vorbeşte şi abatele *Monchainin*: „L'humanité, conçue, voulue, aimée comme unité et comme tout, telle est, en sa réalité profonde, l'espèce humaine" (p. 275).

Problema nutriţiei e veche, veche de tot şi împletirea ei cu problema rasselor e un cîntec răsuflat. Orice revenire, chiar dacă e din intuiţie, sau inspiraţie divină, nu numai că nu-i genială, că nu-i originală, dar nu-i nici măcar serioasă.

„Der Mensch ist was er ist", e un *arhaic* proverb german şi se referă la poziţia *socială* a omului şi nu la structura sa rasială. *Bebel, Vacher de Laponge* şi *Chalumeau*, sunt „veterani" faţă de unii cari după o îndelungată contemplare strigă isteric în cele din urmă că şi-au descoperit... buricul. Bine pusă la punct, este această lature convexă a rassismului, de către *colonelul Constantin*, fostul preşedinte al societăţii antropologice din Lyon, în „Le problème biologique et psychologique de races".

Un distins evreu, la propriu şi la figurat, D-r Moses Gaster, fostul şef-rabin al comunităţii sefardice din Anglia,

il cunosc şi-l stimează deopotrivă de mult aristocraţii en-
gleji şi aristocraţii romîni, deşi el nu pretinde că s'a născut
cu intelectualitate ancestrală şi nici că a depăşit cultura
cu secole şi milenii, se exprimă răspicat astfel asupra „teo-
riei rasselor": „ea este un faliment ştiinţific; o absurditate
etnică. Nu există vre-o rasă pură în Europa şi toate încer-
cările făcute de a distinge o rasă de alta au eşuat într'un
mod lamentabil". Mai mult decît lamentabil; ridicol!

Şi acum să reproduc vre-o cîteva rînduri, cari mi-au
fost trimise de Profesorul *Sollas*, în cari sunt rezumate
lucrările şi concluziile lui *Julian S. Huxley* şi *A. C. Had-*
don din „We Europeans", Noi Europenii. Primul autor e
un distins biolog, cel de-al doilea un reputat antropolog.

„In We Europeans, un biolog şi un antropolog şi-au
unit forţele într'o critică distrugătoare a teoriilor rasiste
cari stau la baza naţionalismului furibund din Europa
de astăzi. Autorii au reuşit să dărîme proptelele antago-
nismelor cari izvorăsc din politică şi din realităţi econo-
mice, dar care n'au nici o bază în ştiinţă.

Pentru cuvîntul „rassă" autorii işi propun să ia ca
substitut mai bun, cuvîntul „grupul etnic".

Dealtfel, clasificarea rasselor este una din cele mai
dificile probleme ale antropologiei.

Cu înmulţirea cunoştinţelor asupra caracteristicelor
somatice şi după ce s'a înţeles mai bine compoziţia şi
raportul elementelor, grupurilor unitare, s'a văzut că „ras-
sa„ este într'adevăr o abstracţie şi că „rassele umane"
constituie numai o prezumţie metodologică, în care „ti-
purile rassiale" sunt formule, inventate de către antropo-
log ca etichete de convenienţă pentru anumite totalizări
ideale de caracteristice somatice, grupate de dragul stu-
diului.

De a trece dincolo de aceasta, cu alte cuvinte defor-
mînd un aranjament descriptiv într'un „arbore" filoge-
netic, înseamnă să creezi... mituri.

O metodă îndeajuns de potrivită pentru paleontolo-
gie, unde diferenţierile sunt specifice şi unde unităţile de
clasificare nu se încrucişează, a fost utilizată eronat apli-
cînd-o variaţiunilor unei singure specii, Homo Sapiens,
care specie este capabilă nu numai de încrucişări, dar e

stabilit ca fapt istoric, s'a încrucişat chiar din primele
zile ale existenţei sale. Acest proces de încrucişare a adus
cu sine o încurcătură şi un amestec de caracteristice, cari
nu mai pot fi sortate astăzi în „rasse", în senzul obişnuit
al cuvîntului.

Dacă o schemă ideală a clasificării rasselor poate să-i
fie utilă cercetătorului de un înalt nivel de erudiţie, totuşi
aplicarea metodelor biometrice la studierea structurii gru-
purilor etnice spre a procura o oglindă mai fidelă asupra
elementelor componente, a dovedit că realităţile sunt cu
mult mai complexe de cît s'a crezut pînă acum.

„Rasa", prin prizma critică a autorilor studiului We
Europeans, a devenit un termen atît de vag încît nici nu
poate fi definit".

Dar iată şi părerile d-lui *Sollas*, *„profesorul de geo-*
logie şi paleontologie la universitatea din Oxford şi di-
rectorul Muzeului de ştiinţe naturale de acolo, unul din
cei 2—3 mai mari specialişti din lume", cum îl numeşte d.
H. Sanielevici într'unul din ale sale „Articole de reclamă":

Ca răspuns la o scrisoare, îmi scrie la 23 Ianuarie
1936: *„cît priveşte existenţa raselor, eu n'am cunoştinţă că*
există de fapt vre-o rasă".

Mai departe: *„...anticultural, antiumanitar, antisocial,*
antireligios, antipatriotic", sunt calificativele d-tale pentru
rasism; le subscriu şi eu, adăogind şi calificativul de „crud".
Aci sunt de acord şi cu Voltaire, cînd consider cruzimea
ca cel mai oribil dintre păcate".

Admirabil este apoi pusă la punct toată problema
rasselor de către *H. G. Wells* în „Impact of Races and
Cultures" (The work, wealth and Happiness of Mankind)
pg. 689—705.

Acest erudit autor, îşi pune dela început următoarele
întrebări:

1. dacă unele dintre cele mai importante rase ale o-
menirii sunt „superioare" iar altele „inferioare";

2. dacă intermariajul şi liberul amestec de popoare
este într'adevăr ceva groaznic şi indezirabil?

Răspunsul său este categoric, Nu! Acest categoric Nu,
e susţinut şi de profesorul *J. W. Gregory* (în lucrările
Human Migrations and the Future, 1928 şi Race as a

Political Factor, 1931), care a studiat sub toate aspectele ei problema negrilor americani. Concludente sunt și lucrările lordului *Olivier* și *Sir Hary Johnston* (Negro in the New World), primul cunoscînd Jamaica în ca'itate de Guvernator și în calitate de veritabil... om de știință. In acelaș senz, *R. L. Buell* (Jamaica, a Racial Mosaic).

Dar, infinit este numărul acelor oameni serioși, oameni de adevărată cultură, cari condamnă cu toată vigoarea, tot ce se numește rassă, rassism și „știință" rassistă!

Se impune în cele din urmă, o încheiere.

Chiar dacă „In slujba Satanei" de H. Sanielevici, a fost numai un pretext pentru această încercare de punere la punct a problemei rasselor, totuși, prima încheiere va rezuma critica la acel „studiu":

1. neîndoelnic, lucrarea e frumos scrisă, dacă facem abstracție de numeroasele trivialități și autoaprecieri ale autorului H. S.;

2. fondul lucrării este rassist, punînd accentul pe existența rasselor, dar mai ales pe rolul hotăritor al rasselor „superioare";

3. datorită acestor concepții rassiste, autorul nu pierde ocaziile să-și exprime disprețul său suveran pentru proletariatul industrial și agricol;

4. abundă incoherențele și contradicțiile, iar foarte des, autorul se repetă;

5. epuizînd aproape în intregime literatura rassistă, d. H. S. totuși ignorează intenționat sau neintenționat, nu interesează, lucrări și autori de o valoare necontestată;

6. lucrarea e isvorîtă mai mult din intuiție, compilări și suficientă fantezie, spre a deveni astfel un adevărat talmeș-balmeș;

7. „In slujba Satanei" este o lucrare periculoasă, fiindcă poate atrage cu ușurință minți slabe și nepregătite, încălzindu-le pentru o cauză abjectă.

Și acum, încheierea finală: ce este în fond rassa și rassismul?

Relativ, omenirea aceasta civilizată, este încă tînără. Și atunci este explicabil de ce întunerecul și incultura au impus la rîndul lor, sau au fost impuse și întreținute, de

nenumărate mituri și crezuri, ornate cu firma divină a unui „crede și nu cerceta!"

Dacă Oracolul dela Delphi a zis „da!", așa trebuia să rămînă. Massele erau făcute să asculte orbește comandamente divine, regisate întotdeauna de către vre-o cîțiva „inițiați în tainele divinității".

Cu alte cuvinte, omenirea a trecut tot timpul cu capul învelit în cîlți, eroi numeroși sacrificîndu-și viața și avutul pînă ce încetul cu încetul au reușit să cucerească cîte o rază de lumină.

Ținerea siluită a omenirii în acest întuneric, care poartă alte titluri și alte denumiri în diferite epoci și se identifică mereu-mereu cu noui personagii pămîntești sau inventate creaturi cerești, trebuia să-i vină bine cuiva. Firește că da! *Minorității dominante*. Iar minoritatea dominantă, deșteaptă, șireată, bine înarmată, hrănită și armată, menținea întunerecul spre a-și înlesni dominația și cu asta traiul lesnicios, trîndav și îmbuibat.

Din timpuri imemoriale, omenirea s'a împărțit deci în două tabere: *o minoritate care domina și trîndăvea și o imensă majoritate dominată, muncitoare, dar exploatată în beneficiul minorității.*

Astfel, istoria omenirii, este un necontenit șirag de lupte de *classe*. Clasa stăpînitoare n'avea nimic comun cu rassa, fiindcă nenumărate sunt exemplele cind stăpînii erau veritabili cretini, degenerați și incapabili sub toate raporturile.

Mitul, forța sau ideia-forță, în numele căreia minoritatea reclama autoritatea și puterea deplină, după un timp anumit, se deprecia, se banaliza, se „răsufla". Și atunci, aceeaș minoritate, descoperia sau inventa sau înscena noui mituri și noui idei-forțe.

Care era și este menirea acestor mituri? Una singură: *de a abate atenția masselor dominate dela durerile și chinurile lor cotidiene, îndreptînd-o în spre paratrăznete fictive.*

Altfel exprimat, aceasta este arta creării de *diversiuni!*

Cu cît minoritatea parazitară și stăpînitoare este mai amenințată, cu atît mai zgomotoasă este diversiunea lan-

sată de ea sau de reprezentanţii ei plătiţi şi cu atît mai mult ştie ea să facă apel la cele mai brutale şi rudimentare instincte ale omului.

O măiastră diversiune a fost oracolul dela Delphy.

Intr'o epocă mai înaintată, în care ştiinţa pozitivă nu mai permite un „crede şi nu cerceta", o astfel de diversiune n'ar fi prins.

Şi atunci, spre a fi „în notă", minoritatea exploatatoare, utilizînd şiret şi perfid aparatura quasi-ştiinţifică, a lansat diversiunea rassistă.

Am adus în paginele precedente, numeroase mărturii că în fond, *rassa nu există ca realitate absolută şi bine definită.*

Dacă ea nu există în realitate şi un guvern reacţionar ţine morţiş s'o lanseze totuşi cu tobe şi surle, înseamnă deci că acel guvern, expresie fidelă şi servilă a exploatatoarei minorităţi, n'are altă supapă de siguranţă pentru salvarea sa proprie, decît în lansarea acestui nou mit.

Massele trebuiesc deci convinse că mizeria lor nu se datoreşte unui vicios sistem economic şi social, ci derivă exclusiv din prezenţa unei rasse oarecare. Cum „rasse" nu există de fapt, *întregul mit rassist nu e decît o minciună, tot rassismul nu e decît o fraudă şi toate cercetările „ştiinţifice" rassiste, nu sunt decît excrocherii ordinare!*

T. Cristureanu

Memento

Infipt în gardul de nuele,
Un steag cernit a apărut de eri
Drept peste drum de pragul uşii mele.
Şi umbra lui, a tot cotropitoare,
Se profilează dîrz peste trotuare,
Solie-a misterioaselor tăceri.

* * *

Nu s'a 'mplinit un an, acelaş steag
Era de strajă în aceeaş stradă
Imbrăţişînd cu sumbra-i acoladă
Un alt cămin, în faţa altui prag.

* * *

Şi iarăş nu de mult, în altă parte,
La cîţiva paşi doar, steagul funerar
Işi împlîntase crunt şi-autoritar
Zăbranicul prevestitor de moarte
Intr'un întîrziat amurg de vară
Cu linişti împietrite ca de ceară.

* * *

Trec pragul şi mă'ndepărtez grăbit,
Dar paşii mi se-opresc şi se 'nfioară
Şi umbra steagurilor mă'nfăşoară,
Mă prinde, mă tîrăşte aiurit
Spre casele cu porţi cernite,
Spre curţile cu iarbă, părăsite,
Spre cei ce-au fost aci şi s'au sfîrşit.

* * *

Incerc să mă desfac din ghiara lor,
Din recea lor îmbrăţişare sumbră,
Mă războesc cu fiecare umbră
Ce mă atrage 'n hora morţilor
Şi vreau să fug, să fug în altă stradă
Să nu aud chemarea celor morţi,
Să pot să mă strecor prin alte porţi,
Să nu mai văd funebra lor paradă.

* * *

Dar umbrele mă'nghesue 'n jur
Mă prind de mîni, mă țin și se îndeasă
Și mă gonesc ca pe-un nebun, acasă,
Pe-aceeaș stradă plină de strigoi.

* * *

Stindard funebru, tot cutreerînd
Dela un cap la altul strada mea,
Străduța mea cu unsprezece case,
Cînd vei veni ca să mă iei la rînd?
Și cînd
Prăjina cu un cap și două oase
Se va înfige lîngă ușa mea de fier
Privind semeață și trufașă înspre cer?

Calul

Prietene ce te-ai oprit din mers,
Din mersul chinuit, punctat de bice,
Dece te uiți atît de mustrător
La mine, un nevolnic călător
Ce s'a 'ntîmplat să treacă pe aice
Privind spinarea ce nu poate să ridice
Povara lăzilor?

* * *

Cînd mîna mea indurător s'a pus
Pe părul tău neșters,
Netesălat,
Dece ființa ta s'a 'nfiorat?
Dece urechile ți-au tremurat
Și botul tău cel umed l-ai adus
Aproape,
Voind s'alinte poate
Degetele mele 'nduioșate?

* * *

Ești un biet cal
Un biet cal de povară.
Și-ți tîrîi viața ta amară
Trudind din seară pînă 'n seară.
Nu duci niciun cupeu senioral
Și nici nu porți valtrapuri de mătase
Pe ghemotocul tău sleit, de oase.

Ci tragi căruța,
Căruța lui Matei Năstase.

* * *

Ești un biet cal
Cu hamurile rupte,
Cu gleznele lovite greu de bolovani,
Un cal nedeshămat de zece ani.
Iar pîntecul tău, dedesupt e
Umflat și scorojit, plin de noroi.
Un biet cal
Cu coastele supte,
Cu ochii amîndoi
Aproape scurși,
Cu răni pe spate,
Cu urmele de biciu adînc săpate.

* * *

Ți-arunci privirea ta tremurătoare
Spre mine. Știi că peste-o clipă doar,
Potop de bice o să cadă iar
Pe biata și trudita ta spinare.
Și par'c'ai vrea ca mîna ce te-a mîngăiat,
Să te 'nsoțească în calvaru-ți mai departe,
Să stea pe spatele-ți însîngerat
Și jumătate din povară să ți-o poarte.

* * *

Prieten cal, eu nu te pot urma.
Ni 's drumurile și menirea osebite.
Dar poate că, în pătimirea ta,
Trăgînd prin hlisă roțile înțepenite,
Te-or alina
Lacrima și durerea ce simt în mine risipite.
Tu, care zi de zi,
Plecîndu-te și supunîndu-te poruncii,
Scrii
Sub potopul bicelor
Și 'n opinteala grea a gleznelor,
Cel mai duios și mai înălțător
Imn al muncii.

Lazăr Iliescu

Episod

Vin şerbii de la cîmp,
vin şerbii —
şi 'n sîngeria înserare
îmi par o mîndră cruciadă
în drumul spre El.berare.

* * *

...Şi văd pe zările de mâine
clădindu-se o nouă lume —
şi-mi creşte inima, cuprinsă
de-o bucurie fără nume...

* * *

Vin şerbii înarmaţi cu coase,
vin şerbii înarmaţi cu sape
c'au fost să ciopîrţească Foamea
în ţarina de lîngă ape...

* * *

Vin şerbii din cîmpii,
vin şerbii —
şi 'n gloriile înserării
îmi par o mîndră cruciadă
spre zările Eliberării...

Eusebius Camilar

Eliberare

Hilda a observat bucuroasă că a trecut ziua şi nu s'a gîndit la Ivănescu.

A aprins lumina şi a chemat copilul să-l asculte lecţia pe care i-a dat-o azi dimineaţă:

— Hai, flăcăule, la anu te dăm la grădiniţă.

Copilul a venit cuminte, cu ochii luminoşi.

— Aşa, tinere! (Vai, ce mult e de cînd nu l-a mai simţit aşa aproape de inima ei).

Hilda a început să fluiere o şansonetă veche. (Oho-ho! De unde a mai apărut şi bunicuţa asta în amintire?).

Copilul a ştiut lecţia.

— Bravo, tinere!

S'a auzit sunînd.

Hilda a intrat să vadă cine e: era Drappaniottis, venit să-l înştiinţeze pe Ludwig că redeschide „Alcazarul" şi să se intereseze de adresa lui Ivănescu de care ar avea nevoie: e un diseur bun, dar e mai ales un bărbat frumos.

Ludwig i-a aruncat Hildei o privire furişe. (Ce nevoie avea grecul să spună „e bărbat frumos". I-a trecut prin minte să-i ceară Hildei: „dă tu adresa lui Ivănescu. Ai fost doar aseară la el. Sau poate că n'ai fost?

Hilda a trecut din nou în odaea copilului. N'o interesează ce se vorbeşte despre Ivănescu.

Fără să-şi fi dat seama, a trecut, însă, în vîrful degetelor, din odaea copilului în dormitor. De acolo trage cu urechea la ce se vorbeşte în sufragerie. Dece retrăieşte curiozitatea şi interesul cu care a ascultat acum trei luni, tot de aici, ceeace povestea Ivănescu, atunci cînd Ludwig l-a cules de pe drumuri? Şi dece îşi aminteşte că la fel cum vine acum lumina din sufragerie, prin glaswand, venia aseară în garçoniera lui Ivănescu, de pe stradă, dela globul de deasupra havuzului din piaţeta Thüringer şi se risipea pe divan. Şi ce vrea oare să audă? Presupune numai că e vorba de Ivănescu, dar

nu se aude nimic. Vede bine: nu se poate elibera de
Ivănescu, nu-l poate elimina din sine.
Ar vrea să treacă iar în odaea copilului, ar vrea
să nu asculte — doar nu aude nimic. (Doamne poate că
Drappaniottis a aflat că ea a fost aseară la Ivănescu
şi a venit să-l înştiinţeze pe Ludwig? Altfel dece vor-
besc aşa în şoapte?) Nu se poate urni însă de aici.
Rău a făcut aseară că n'a rămas la Ivănescu. Ar
fi aflat ce este această ispită care o chinuieşte de trei
luni, ar fi aflat ce este în general vraja asta pe care
căderea o exercită asupra oricăei femei şi care vag,
neclar, umbla desigur şi în ea încă înainte de a-l fi
cunoscut pe Ivănescu. Poate că este altceva decît pre-
supune, altceva decît îţi poţi închipui fără să fi expe-
rimentat... Poate mai puţin, poate mai mult... Dar pen-
truce s'a dus la el?
Il aude pe Ludwig venind şi fuge în vîrful degetelor
în odaea copilului. Ludwig a venit după ea. (Dece o
priveşte oare aşa? I-o fi spus Drappaniottis ceva? O
fi zărit-o acum fugind încoace?) Işi caută de lucru şi nu-l
priveşte în ochi.
Ludwig gata îmbrăcat, o anunţă că se duce cu
Drappaniottis la Ivănescu. Hilda înlemneşte, dar nu ri-
dică ochii. Sub pleoape îi simte privirile cercetătoare.
Se stăpîneşte, ridică ochii şi-l întreabă dacă va întîrzia
mult în oraş şi dacă trebuie să-i trimită violoncelul la
post de radio. Să nu uite: azi e Marţi, are concertul
la radio. Intre opt şi nouă şi jumătate.
Ludwig se gîndeşte s'o întrebe dacă are de gînd
să plece de acasă, dar nu întreabă: s'a plictisit de poli-
ţismul ăsta ridicol şi ineficace.
Hilda îi conduce pe amîndoi pînă la uşă. Deodată
bate ceasul. Drappaniottis s'a oprit:
— Cum, şease? Ei nu mai avem timp pentru domnul
Ivănescu. Ne ducem direct la „Corso". Ne aşteaptă agea-
miul de bancher. Las' că mă duc eu mîine singur la
Ivănescu, sau îl chem cu o carte poştală.
Hilda a tresărit: mai bine aşa.
Ludwig a ieşit cu Drappaniottis.
Singură, Hilda a rămas acolo, aproape de uşă, fără
să ştie ce are de făcut. S'a învîrtit apoi din sufragerie
în dormitor din dormitor în sufragerie şi nu ştia ce să
înceapă. Casa i se părea din nou pustie, traiul fără
rost. Ce-i cu ea? Ar trebui să se ducă puţin în oraş.
Oriunde. E casicum ar fi plecat profesorul din clasă
şi vrei să simţi libertatea. Ce strîmtă şi fără de aer
e toată casa.
Fără să-şi dea seamă cum, a început să se îmbrace.

Pe nesimţite, mişcările i s'au încetinit. E acum în faţa
oglinzii. Se pudrează, se rujează. Ce înseamnă asta? Unde
vrea să se ducă? Nu, nu se va duce nicăieri, dar poate
vine cineva... Işi dă seamă că speră să vină Ivănescu.
Parcă nu s'ar fi mutat, ci ar fi plecat numai pentru
cîtva timp şi trebuie să se înapoieze... Oricum trebuia
să se îmbrace. Uite adineauri a venit Drappaniottis şi
a găsit-o aşa, neîngrijită... Poate veni altcineva...
Deodată a luat hotărîrea: se va duce în oraş. Ce
să facă acasă? Nu are ce face. Dece să stea închisă ca
într'un harem? Dece să nu se ducă şi ea, ca toate fe-
meile, ca Alice, pentru un ceas-două în oraş? Uite de
asta îşi pot face loc în fantezia ei atîtea absurdităţi.
Se învîrteşte în casă şi nu-şi găseşte locul şi nu
se poate hotărî să plece. Se vede în oglindă tînără, fru-
moasă, pregătită parcă pentru ceva imprecis, pentru ceva
ce trebuie să vină şi întîrzie. Simte că trebuie să facă
ceva îşi dă seamă că ar trebui să se împiedica, să anu-
leze aşteptarea asta primejdioasă.
A intrat la copil: doamne, ce-i cu el? Are parcă în
ochi o fluturare din acelea pe cari le vede Ludwig în
ochii oamenilor cari trebuie să moară curînd. De atîtea
ori i-a spus Ludwig: Vezi tu omul ăsta sănătos? Peste
cîteva zile moare. Şi într'adevăr muria. Se uită din nou:
da, îi flutură în priviri aripi negre. A înnebunit? Il priveşte
din nou şi abia se ţine să nu se prăbuşească acolo la
uşă: da, dincolo de priviri, undeva, departe, este flu-
turarea aceea neagră, pentru care Ludwig are o ciudată
receptivitate. Acum îşi închipuie că şi ea are antene
pentru mesagiile de dincolo?
Ar vrea să se apropie de copil dar îi este teamă:
privirile îi sunt streine şi adăpostitoare de efluvii ciudate.
Nu, nu mai pleacă de acasă. Aici rămîne, lîngă el.
Il va păzi, îl va ocroti. Nu-l va mai părăsi niciodată, nici-
odată. Copiii pe cari îi părăsesc mamele, mor. Copiii
părinţilor ce se despart, devin deodată, peste noapte,
ultrasensibili — caşi copiii orfani, caşi micii tubercu-
loşi — tremură cîtva timp între bătaia vieţii şi vîntul
morţii, şi mor curînd. Şi-a amintit de copiii unor cu-
noscuţi cari s'au despărţit. Puţin după despărţire, pă-
rinţii au stat la uşa imensului cuptor din crematoriu.
(Nu, puiule, nu pui mic, pe tine nu te părăseşte
mămica ta. Uite că stă aici. Părinţii tăi nu se vor des-
părţi nicidoată. Tu nu vei fi băgat în cuptorul acela,
tu nu vei fi înlocuit cu un alt copil).
A rămas pe gînduri. Totuşi pentru o jumătate oră
ar putea pleca.

A chemat femeia și i-a spus că se duce la Alice. Să aibă grije de copil: să aibă mare grije. (Femeea nu pricepe ce înseamnă „mare grije". Dar ce s'a întîmplat? Ce-i cu conița? Ar vrea s'o întrebe, ar vrea s'o împiedice să se ducă în oraș. Nu-i place conița în ultima vreme. Și de alaltăieri, decînd s'a mutat de aici conașul cel frumos, parcă ar fi pe altă lume. O vede gătită și buimacă și-și amintește un film în care o cucoană, tot așa tînără, s'a dus de s'a aruncat înaintea trenului. O trece un fior, cînd își amintește cum veniau roțile acelea mari-mari. Numai roți arăta ăla care a făcut filmul).

Hilda, gata de plecare, nu se poate urni de lîngă ușă. I se pare că a uitat să-i mai spună femeii ceva important, nu știe ce anume: da! Să încuie bine ușile! Toate ușile. Și să nu lase pe nimeni să intre. Oricine ar fi. A înțeles? Și să nu se ducă nicăieri. Nici pînă la vecină. Să stea tot timpul lîngă copil. Să nu-l părăsească o clipă. Să-l păzească bine...

S'a răsgîndit: va lua copilul cu sine. Il va lăsa la mama și ea se va duce puțin cu Alice în oraș. Ba nu! Dela mama nu se va mai duce nicăieri. Ii ajunge drumul la mama. Important e să se ducă puțin în oraș, să se miște puțin...

I-a spus femeii să îmbrace copilul: îl ia la coana mare.

Femeea o privește din ce în ce mai uimită, din ce în ce mai neliniștită. Adineauri doar spunea că se duce la conița Alice, acum zice că se duce la coana mare... Și ia și copilul...

Cînd a dat să iasă, Hilda s'a oprit: ce-ar fi să nu se ducă nicăieri? Are sentimentul că o așteaptă o nenorocire.

A plecat totuși.

Dela colț, în loc să ia tramwayul, a apucat-o pe jos, pe drum ocolit, să iasă la Arsenal. S'a oprit o clipă, mirată că o ia pe aici. Dacă voia neapărat să meargă o bucată pe jos, o putea lua pe la Piața Senatului pe Calea Victoriei pînă la hotel Esplanade și de acolo cu tramwayul pe bulevard, spre libraria mamei. Dece ocolul ăsta? A înțeles că o trage, că o cheamă ceva să coboare pe la Arsenal, pela Arhivele Statului, la doi pași de piațeta Thüringer, de garçoniera lui Ivănescu, de tot ce a fost aseară...

Trage copilul după sine, uită de el, îi prinde iar mînuța și-l tîrîște din nou, așa cum tragi după tine un lucru oarecare.

In fața liceului Lazăr s'a oprit. Se uită la stînga:

piațeta Thuringer, la doi pași, cu havuzul luminat, e la fel ca aseară. Ce ar fi să se ducă puțin pînă acolo? Să privească numai casa... numai s'o privească puțin...

Nu, nu!

A pornit cu pași mari, grăbiți, spre oraș.

Deodată s'a oprit: aici ar putea lua tramwayul direct spre mama.

Merge totuși pe jos, încet, se uită în dreapta, privește în stînga, întoarce mereu capul, i se pare că a fost strigată, speră parcă să întîlnească pe cineva pe care trebuie negreșit să-l vadă. Poate că va veni pe trotuarul celălalt.

Traversează.

O mașină vine în goană nebună. Hilda vrea să treacă repede și e gata să scape mînuța copilului din mîna ei. Își amintește că aici, în dreptul „Monitorului Oficial", s'au întîmplat nenumărate accidente de automobil și tramway.

E acum pe trotuarul celălalt, în fața Cișmigiului. Grădina imensă, pustie, scăldată în lumina globurilor mari, albe, doarme înfășurată în zăpada neatinsă și în liniște.

Hilda aruncă o privire la copil. (Dece i-a venit în minte gîndul că trage după sine un copil mort?) Copilul e vînăt de frig, cu paltonașul desfăcut de atîta fugă. Și parcă îi vorbește, parcă i-ar spune ceva... Poate că tot timpul i-a vorbit și ea nu l-a auzit. O fi obosit și i-o fi frig? *Incă un pic, Puiule, încă un pic pe jos, și luăm tramwayul.*

Acum merge încet, cercetător. Caută în dreapta, caută în stînga. Știe acum pe cine speră să întîlnească, pe cine vrea să întîlnească. Desigur că pe aici vine cînd se duce acasă...

E în plină înghesuială, pe porțiunea cinematografelor. Deodată își dă seamă că pe aici umblă femeile de stradă, pe aici vin desigur soțiile necinstite la întîlnirile pe cari și le dau în hallurile cinematografelor. A citit de atîtea ori în ziare la „Corespondențe"...

A traversat repede, a luat o mașină și a pornit spre mama. Era o limuzină încălzită, luminată și cu radio. S'a uitat la copil, i-a șters obrăjiorii uzi de lacrimi, i-a șters năsucul, i-a așezat căciulița, i-a încheiat paltonașul: lasă, Puiule, lasă! (Cașicînd ar fi vrut să-i spună: „iartă-mă, Puiule, iartă-mă! Nu mai fac!)

Mamei i-a spus că a eșit să facă tîrguieli. I s'a făcut frig copilului așa că l-a adus aici. Se va înapoia să-l ia.

Mama o întreabă dece nu se dezbracă să rămînă pu-

ţin, şi ea nu ştie ce să răspundă. Ştie numai că trebuie să plece chiar în clipa asta, să nu întîrzie, nu-şi dă seama dela ce anume:

A plecat.

La Universitate a coborît din tramway şi a pornit cu paşi iuţi spre Victoriei.

Deodată a fost ţintuită locului; dela librăria „Alcalay" eşia Ivănescu.

Hilda ar fi vrut s'o ia la fugă, dar nu se putea urni. Şi-apoi dece să fugă? Nu are ce se teme. E un strein ca toţi ceilalţi oameni.

Ivănescu e lîngă ea:

— Ciudată coincidenţă! In clipa asta mă gîndeam la dumneata.

Hildei i-a displăcut fraza asta banală de cuceritor eftin. Ar fi vrut să-i spună s'o lase să plece (ce înseamnă „s'o lase?", oare nu poate face ce vrea?) dar nu i s'a descleştat gura.

— Dacă nu te deranjează... îmi dai voie să te însoţesc?

Doamne, e oribil: fraza şablon.

Deodată îşi dă seamă că dacă stă pe loc şi dacă nu răspunde, el îşi poate închipui că l-a urmărit şi l-a aşteptat aici. Ce nu-şi poate închipui! Aseară s'a dus la el, acum îl urmăreşte pe străzi şi-l aşteaptă în faţa prăvăliilor...

Ivănescu a luat-o uşor de braţ, abia atingîndu-i cotul cu palma, a întors-o şi a îndreptat-o în direcţia din care venise, şi aşa, încet merg spre Universitate, spre statuia Brătianu.

Acum au amîndoi pasul încet, calm. Ea îl ascultă cum vorbeşte simplu, cald:

— ...te rog să mă crezi: într'adevăr tocmai mă gîndeam la dumneata. „Ce-ar fi, mi-am spus, s'o întîlnesc". Poate că presenţa dumitale aici, în faţa prăvăliei, mi-a adus telepatic gîndul, poate că gîndul meu te-a adus pe dumneata...

Hilda a simţit deodată dorinţa să glumească şolticeşte, cum glumea ca „Bakfisch", ca „puştancă": să ştii că presenţa mea a chemat telepatic gîndul dumitale pentrucă era mai greu ca gîndul dumitale să mă aducă telepatic pe sus cu tramwayul 14 cu tot!" Dar n'a făcut gluma. Nu-şi dădea seama dece, dar şi-a amintit că de cîteva ori, acasă, o simplă glumă cu el aducea a cochetărie. Inainte de cearta de alaltăieri, totul era inofensiv, sau putea fi luat ca inofensiv. Dealaltăeri, însă, şi mai ales de adineauri cînd glasul lui a tremurat spunînd: „ce-ar

fi s'o întîlnesc", fiece cuvînt are rezonanţe prelungi şi primejdioase.

Ivănescu vorbeşte şi ea îl ascultă cu plăcere:

— ...nu interpreta cele ce îţi spun, ca fraze uzuale, goale. De aseară într'una mă gîndesc la dumneata. Sunt pur şi simplu obsedat. Nu pot cu nici un chip să înţeleg visita dumitale atît de ciudată. Am zeci de explicaţii, şi nici una nu-mi pare cea justă.

Hilda e bucuroasă că după atîţia ani aude din nou că preocupă pe cineva. E curioasă să ştie ce explicaţie a dat el întîmplării de aseară. Merge alături de el şi îi pare bine că au luat-o pe bulevardul Brătianu, larg, imens, cu lume puţină, aşa că poţi umbla neturburat de nimeni, nestingherit, aşa cum mergea în adolescenţă cu prieteni pe străzi dosnice. Se aşteaptă parcă să audă dintr'o clipă într'alta, ca atunci: „nu, nu te cunoşti domnişoară, nu te cunoşti aşa cum te cunosc eu. Să-ţi spun eu cum eşti cu adevărat. Să-ţi spun eu de ce ai făcut ceeace ai făcut". Doamne, pesemne, că rămîn în noi rezerve de adolescenţă cari se vor trezite. Dacă Ludwig n'ar fi atît de sever, atît de închis în sine, atît de egocentric şi dacă ar avea timp să se aplece şi asupra vieţii şi neliniştelor ei, poate că atît nu s'ar bucura acum că merge alături de Ivănescu, şi nu s'ar simţi parcă dintr'odată întinerită.

Ivănescu o privea furiş şi era mulţumit că sistemul *lui n'a dat nici acum greş: dacă vrei să cucereşti o femeie spune-i că ţi se pare ciudată, enigmatică, şi socoteşte-o victimă neînţeleasă.*

S'a oprit în faţa unei cofetării.

— Să intrăm puţin. E un ger grozav! Simţi?

Hilda a tresărit. Şi-a dat seama: e o simplă cofetărie. Dar pare anume făcută pentru întîlniri discrete. Ar fi vrut să nu intre şi se bucura că intră. Ştia că intră într'o simplă cofetărie, nevinovat, dar o bucura uşoara nelinişte pe care o încerca, de parcă ar fi păcătuit fără mare gravitate şi fără primejdie.

Au intrat: era o încăpere mică, luminoasă, intimă, cu perdeluţe la geamuri, cu boxe mici făcute din canapele cu răzimătoarea naltă. Din încăperea principală au intrat în alta, la fel. In boxe şedeau la mese perechi şi vorbiau în şoapte. Hilda ar fi vrut să plece. In zadar îşi spunea că pot fi soţi şi soţii, logodnici, prieteni... Era sigură că nu e un local compromiţător, totuşi era neliniştită şi voia să plece.

Deodată a năvălit-o spaima: dacă vine Ludwig? Ştia că nu poate veni. Trebue să fie de mult la postul de radio. Gîndul la Ludwig a făcut-o să-şi spună că şi el

o fi venit de multe ori cu Nadia aici. Aici, sau in alt local asemănător. Nu știe dece, dar amintirea Nadiei, deși e departe, deși totul s'a sfîrșit intre ea și Ludwig, o einberează parcă de un plus de scrupule: în definitiv ce păcat e că a intrat într'o cofetărie cu Ivănescu, un om pe care îl cunoaște bine, un om pe care îl cunoaște și Ludwig, un om care a locuit la ei trei luni? Nu e nici un păcat. Dimpotrivă, cu atît mai puțin cu cît acum ea îi va spune ceeace ar fi vrut să-i spună aseară: că nu trebuie să se mai vadă niciodată. Să nu întrebe dece. Nici ea nu știe. Știe numai că e mai bine așa. A locuit la ei trei luni și nu s'a întîmplat nimic, e mai bine să nu se mai vadă niciodată. Cel mai bun lucru ar fi să plece din București.

Işi dă seama că gîndurile îi umblă absurde, vede că un piccolo stă lîngă ea să-i scoată paltonul. Aude cum Ivănescu îi vorbește: „scoate paltonul. Ai să răcești!" Nu, ea nu se desbracă. Nu, ea nu rămîne. Intr'una se asigură: „nu mă desbrac! Nu, nu rămîn".

Așa, cu paltonul pe ea, s'a așezat. Ivănescu a rămas și el îmbrăcat. Chelnerul a așteptat comanda și văzînd că nu vine, s'a retras.

Ivănescu vorbește, dar glasul e altul ca cel de pe stradă; ceeace spune e searbăd și gol. Decum a intrat aici și l-a văzut la lumină și l-a auzit vorbind în lumină, totul s'a schimbat. Va mai sta puțin și apoi va plecă. E bine că a intrat, e bine că s'a intîlnit cu el: s'a desintoxicat!

El vorbește intr'una și ea e departe. Ivănescu o întreabă dacă nu cumva vrea să plece. Poate că nu-i place aici, poate că e neliniștită. Ar putea lua o mașină să meargă la el acasă. O asigură că e numai și numai pentru plăcerea de a mai sta puțin de vorbă cu ea. O roagă să-l creadă că în atîta vreme cît a locuit la ei, s'a obișnuit și-i lipsesc convorbirile cu ea. Nu vrea s'o flateze, dar o prețuiește mult-mult. Desigur că și-a dat și ea seama. E o femeie, inteligentă, delicată, o femeie cuminte. Nu vrea să-l vorbească de rău pe Ludwig, dar oricum nu se poartă cu ea cum trebuie.

Ivănescu își dă seama că a apucat un drum greșit: bine a făcut că i-a lăudat însușirile spirituale — femeile au început să aibă mai mult orgoliul inteligenții decît al frumuseții — dar a fost imprudent că l-a vorbit de rău pe Ludwig. Femeii celei mai nefericite în căsnicie, să nu-i vorbești de rău soțul; îi răpești posibilitatea de a se minți și de a se amăgi că e cinstită. Și de căzut nu cad decît femeile cinstite. Așadar plînge-o că e neînțeleasă și e victimă, dar ferește-te, de precizări... E un miraculos mijloc ca să ajungi la țintă.

...Nu vrea să spună că Ludwig n'ar fi un om interesant, original și cu multe alte calități, dar oricum nu se poartă cu ea cum merită. E doar atît de fină: ca un porcelan de Sèvres.

Hilda și-a amintit că atunci cînd a locuit la ei, i-a spus de cîteva ori: „porcelan de Sèvres" și „bibelou fragil". Nu-i place să i se vorbească așa, să-i se măgulească vanitatea. Și-apoi omul ăsta un vocabular redus. Altfel e Ludwig, oh, altfel.

Ivănescu vorbește intr'una, sigur de biruință. O vede cu privirea în gol; acum se pierde, acum... încă puțin. Să-l creadă: o cheamă cu gîndurile cele mai curate. Să uite ceeace a fost alaltăeri noapte. Nu-și va erta niciodată, acea tentativă scandaloasă. Cum Dumnezeu a putut îndrăsni?

Hildei îi vine să țipe de sterp și de stereotip ce-l vede. Dar nu se ridică; așa, așa, să vorbească intr'una, s'o lecuiască definitiv, definitiv. Și s'o facă să-și dea seama ce om e Ludwig Holdengraeber, ce om extraordinar, dincolo de unele cabotinisme, dincolo de gelozia lui patologică, dincolo de afemeierea lui bolnăvicioasă. Afemeierea lui... Işi amintește ce i-a spus odată: „la o depărtare de șeapte străzi simt cînd vine o femeie. Imi trimite unde de feminitate, mesagii herziene." Nu ca privirile, vulgare ale acestui domn care o dezbracă acum cu ochii, nu ca felul grosolan și practic în care îi vorbește — oh, întîmplarea cu doamna Vilsan nu înseamnă nimic... așa, așa, să vorbească intr'una. Cum Dumnezeu a putut țese ea așa nimb în jurul lui, cum și cu ce s'a putut vrăji atîta vreme?

— ...numai pentru cîteva clipe să vii la mine. Iți jur. Te chem cu gîndurile cele mai inocente...

Hilda s'a ridicat brusc.

Ivănescu și-a dat seama că-i scapă. Ii scapă pentru totdeauna. O vedea micuță, dragă, speriată și și-a amintit-o cum umbla acasă în deshabille, și-a amintit-o cum o vedea în atîtea dimineți venită proaspătă din pat, cu întreaga aromă de femee, de noapte și de alcov, și-a amintit că o presupunea cum o fi fost în pat, cu Ludwig. Și și-a amintit-o în seri ca asta, cînd rămîneau în casă, numai ei doi în toată casa: idiot a fost! Cum să scapi asemenea femeie? Asta e mai bună în pat decît o femeie „fatală" decît o femeie-femeie. O femeie micuță ca asta, cuminte și speriată, în pat tremură sub tine, geme, te privește cu ochi mari-mari și te înneci în priviri, te pierzi, te anulezi, dar ești present, orgolios ca un stăpînitor. Femeia-femeie, femeia mare și „fatală" e și ea presentă și anulează presența ta atotstăpînitoare. Pe asta

micuţă, speriată şi dragă, o înfăşuri, o învălui, o acoperi... Nu, nu lasă el să-i scape. Trei luni a fost idiot. Eri a fost un dobitoc că a lăsat-o să plece dela el aşa cum a venit. La urma urmelor pentruce a venit? Şi pentruce a mers cu el pînă aici? E adevărat: nu vrea. Nici o femeie nu vrea să se dea, toate se vor cucerite, chiar atunci cînd sunt de mult capitulate de bună voie. Acasă la el e sigur că nu va merge. O va urca aici, la hotel.

Hilda a pornit. Acum abia era încurcată şi ruşinată. I se părea că toată lumea din cofetărie o priveşte şi comentează. S'ar putea să fie cineva cunoscut în vre-o boxă.

Dar pe unde o scoate?

Ivănescu a condus-o pe altă uşă decît aceea pe care au intrat. I-a explicat: dă pe strada de după colţ. Pleci neobservat.

Aşadar e o cofetărie de unde pleci ca să nu fii văzut. Cine ştie cîte femei a adus acest domn Ivănescu aici... acest domn care se crede cuceritor irezistibil. O fi client des aici. A văzut ea: chelnerul s'a retras discret. Il ştie desigur...

Dar ce însamnă asta? Ce însamnă asta?

Ivănescu a dat la o parte o draperie grea de pluş roşu care masca o uşă şi s'au trezit în hall-ul unui hotel. Ea ar vrea s'o ia la fugă prin oricare din cele trei uşi, să nimerească oriunde, dar picioarele îi sunt de lut. Il vede pe Ivănescu lîngă portar, portarul scoate o cheie de pe etajeră, îi spune ceva lui Ivănescu, Ivănescu scoate portofelul şi plăteşte.

Acum e lîngă ea, o ia uşor şi cuviincios de braţ. Dece simte un scurt-circuit ametitor trecînd-o? Dece undeva depărtat în ea, se simte îndemnată şi ispitită să urce? Dece o năvălesc deodată toate întrebările cari au turburat-o atîta vreme şi cari cereau răspuns? Şi dece îi este Ivănescu din nou drag aşa cum i-a fost de atîtea ori în vremea în care a locuit la ei? şi braţul dece îi este puternic şi ocrotitor? Totuşi, nu! Nu urcă, nu urcă!

Parcă s'ar fi făcut un gol, un gol imens în ea şi în jurul ei.

Hipnotic urcă, urcă, urcă.

Işi spune: nu, n'o să urc, n'o să urc. Şi urcă automat, somnambulic.

Un om de serviciu fuge în urma lor, se apropie de Ivănescu şi-i spune ceva. Ivănescu îi dă cheia şi omul merge repede înaintea lor. Acum s'a oprit în faţa unei uşi, a deschis-o, a aprins lumina, a spus: „să trăiţi!" şi a plecat repede.

Hilda e în odaie. Stă pironită la uşă.

A bătut cineva. Hilda a tresărit. Inainte de a se fi răspuns, a intrat o femeie. Ivănescu a gonit-o. Dar Hilda tot a auzit ceeace a spus femeia:

— Un prosop şi săpun...

De dincolo de uşă a mai întrebat:

— O să doriţi apă caldă?

Ivănescu a trîntit uşa şi a încuiat-o.

Acum Hilda stă la uşă, încremenită, mută. Nu se va urni de aici pînă cînd Ivănescu n'o va duce jos şi n'o va lăsa liberă.

Deodată simte cum o năvălesc lacrimile şi o îneacă: nu aşa, nu aşa şi-a închipuit ea asta. Şi-a amintit portarul, omul cu cheia, femeia cu săpunul, şi apa caldă. Oribil, oribil! S'o lase să plece! Să deschidă uşa şi s'o lase afară! Dacă nu-i dă drumul, se aruncă pe fereastră.

Ivănescu a stins lumina. (Şi-a dat seama că în lumină, Hilda va rămîne aşa cum stă acum acolo la uşă).

Hilda se simte luată în stăpînire de o mare linişte şi siguranţă: Prin fereastră se vede la casa de pe celălalt trotuar o odaie de birou luminată. Un domn îi dictează ceva unei domnişoare la maşina de scris. E caşicum n'ar mai fi singură aici, e caşicum n'ar fi aici, în camera asta de hotel, ci dincolo în birou, cu oamenii aceia. Glasul lui Ivănescu şi oamenii din biroul de peste drum o fac să nu-i mai fie frică de omul strein din odaie.

Ivănescu i-a scos deodată pantonul, a ridicat-o şi a dus-o în pat. Acum rupe hainele de pe ea. Ce face, doamne, ce face? Să n'o dezbrace! Acolo peste drum sunt oameni, cari văd. Să tragă perdeaua. Nu, să n'o dezbrace!

Doamne, doamne, ce face?

E acum lîngă ea.

In slaba lumină care vine depe stradă îl vede urias, îi vede ochii mari, măriţi, ochii... ochii... Acum îi simte gura. Nu, gura nu! Să-i lase gura liberă.. Doamne ce fierbinte e, ce fierbinte, ce vînjos... doamne, doamne!

...Acum stă trîntită ca o cîrpă, acolo în colţul patului, cu capul în piept. El, lîngă ea, şeade urias, încruntat şi parcă mormăie ceva, parcă ar înjura.

Uite că se dă jos din pat şi se îmbracă.

Aşa dar asta a fost? Asta a fost tot?

Simte că de undeva, din străfunduri urcă un plîns imens în care se va îneca şi va muri. Asta a fost? Asta a aşteptat ea atîta vreme, asta a umplut viaţa ei atîta timp? Se simte caşicum cineva ar fi furat-o deodată de tot ce a avut, de tot ce ştia că are, şi a lăsat-o despuiată în mijlocul unui maidan cu gunoi. Aici rămîne, aici, în

pat, așa, mereu, mereu, așa... așa...

Ivănescu a aprins lumina. Din biroul de peste drum se vede, dar ei îi este tot una. Ivănescu își caută o jartieră și blestemă că n'o găsește. Deodată își dă seama că e văzut din odaea de peste drum. Trage perdeaua, și se îmbracă.

Ii spune Hildei:

— Dacă vrei... îmbracă-te!

Ea nu se mișcă.

Ivănescu se uită la ea: o vede numai oase. Și în pat parcă era de lemn. Ce dracu i-a trebuit lui povestea asta?

Hilda nu se mișcă. Nu, ea nu pleacă de aici. Aici va rămîne.

Ivănescu se uită din nou la ea și înțelege că trebuie să-i vorbească. O vede cît e de nenorocită și de disperată și înțelege că trebuie să-i vorbească frumos, cald. Dar toată experiența lui e pierdută în fața acestui naufragiu. Iși dă seama că e într'adevăr întiia oară în viața ei că face un asemenea lucru, și are — dincolo de decepția din pat — orgoliul masculin satisfăcut că el a cucerit-o, că numai el a fost în stare s'o facă să cadă.

Se așează pe marginea patului și bîlbîie incoherent:

— Știu eu... nu mai înțeleg nimic. Dece ai venit? Și eri... știu eu. Da, e oribil.... aici. La mine acasă ar fi fost altfel... Sau atîta vreme cît am locuit la dumneata... dacă n'ai vrut...

Ea ar vrea să-l roage să nu vorbească. Nu vrea să știe nimic, n'o mai interesează nimic. Ar vrea să-i spună să se ducă puțin pe coridor, s'o lase singură... vrea să se îmbrace...

Nu-și dă seama cum de a reușit să articuleze:

— ...singură.... să mă îmbrac„ (Sau poate că a spus mai mult? Poate că a spus tot ce voia să spună, căci uite, el își pune paltonul și dă să iasă. Nu, nu să nu plece. Să n'o lase singură. I se pare că e așa departe de tot ce-i este cunoscut, de tot ce este siguranță și adăpost, că e undeva rătăcită printre streini. Ii este frică să rămînă singură. El să stea numai pe coridor, puțin.

Iși dă seama că nu spune nimic din tot ce ar vrea să-i spună.

A vorbit el:

— Pînă te îmbraci, cobor să dau un telefon. Indată sunt înapoi. Am uitat. Un telefon urgent....

Ivănescu a eșit.

Ea a rămas în pat. Știe că trebuie să se dea jos, vrea să se îmbrace dar nu se poate mișca. Ba, ar putea, dar nu vrea. Rămîne aici. Așa... așa...

Madama hotelului l-a văzut pe Ivănescu plecînd, a înțeles că s'a terminat și și-a dat seama că a venit cu o prostituată. (Cu o femeie cinstită rămîi mai mult). I-a urat: „să vă fie de bine!", a cerut bacșișul și s'a dus să strîngă patul. A intrat în cameră fără să bată.

A văzut-o pe Hilda în pat negrăbindu-se să se îmbrace, și a întrebat:

— V'ați mutat la noi? Ei, aici e mișcare... o să faceți treabă...

Văzînd că nu primește răspuns, a eșit adaogînd:

— Eu mă schimb acum cu madama de noapte... lași mata la portar bacșișul meu.

Hilda s'a ghemuit, s'a strîns în sine ca un cîine bătut. Apoi a adunat puteri — se mira de unde — s'a dat jos din pat și a început să se îmbrace.

Ivănescu a revenit. A văzut-o îmbrăcîndu-se, a văzut-o cu picioarele ca două bețișoare și i-a fost rușine de el însuși că pentru stîrpitura asta a fost el trei luni încărcat, trei luni pe jăratec. Și i-a părut rău că i-a telefonat portarului acasă să vadă ca focul să ardă bine în odaie. Păcat de toate cîte l-a tîrguit acum jos în bodega de alături. In timp ce cobora să dea telefonul de care uitase, și-a amintit privirea ei speriată și nenorocită și s'a aprins în el din nou orgoliul cuceritorului și bucuria de a o simți iar sub el, stăpînită, și poate a doua oară bucuroasă. Acum o vede ca vai de ea. Să și-o păstreze domnul Ludwig Holdengraeber, să-și stăpînească sănătos chilipirul. Are farmec femeiușca asta, nici vorbă, dar numai îmbrăcată, cînd vorbești cu ea, cînd îi vezi flacăra din privire. In general femeile mignone, s'ăbuțe, sunt mai ispititoare decît celelalte. Au, sub haine, o neliniște de căprioară [illegible], o nervozitate de ciută, și parcă, toată sexualitatea li s'a adunat în tremurul nărilor, în jarul din ochi, în lumina de pe chip... Dar numai îmbrăcate.... Imbrăcată ar fi trebuit s'o lase...

Hilda se îmbracă absent, îndobitocită parcă, nestingherit. Acum privește în oglinda șifonierului și vede o femeie străină, șezînd pe marginea patului și îmbrăcîndu-se ca într'un tablou de bordel al nu știu cărui pictor francez. O fi ea? O fi un tablou de pe perete, văzut prin oglindă?

Era atît de departe și atît de streină de ea însăși, că în clipa în care Ivănescu a vorbit, ea s'a speriat, a dat un țipăt și și-a acoperit trupul cu cuvertura patului:

— Ei mergen?

Ea nu răspunde. Șede cu capul în piept și tace.

Ivănescu întreabă din nou:

— Ei, ce faci? E tîrziu!

Ei nu-i pasă. Din partea ei poate să fie şi zece, şi douăsprezece, şi mîine şi poimîine. Ea acasă nu se mai duce. Uite aici rămîne, aici pe marginea patului, unde stă.

Timpul trecea şi Ivănescu nu ştia ce să facă. Te pomeneşti că a plecat de acasă, şi vrea acum să stea la el. Poate că se desparte de Ludwig şi va mai trebui s'o ia el de nevastă. Ei drăcie! Să vezi că s'au complicat lucrurile. Cine ştie ce va mai eşi din povestea asta? Ce i-a trebuit lui prinţe a asta deronată? Asta e, cu o femeie prea cinstită nu trebuie să începi. Nu ştii niciodată cum sfîrşeşti.

A vorbit brutal:

— Ei, ce ai de gînd? Dacă nu mergi, te las aici şi plec.

Hilda îl aude: aşa! Să fie brutal. Să fie grosolan. S'o îngroape adînc în noroiu. Să nu mai fie legată de nimic, de nimeni. De aici nu se mai mişcă ea. N'au decît să vină aici toţi: şi Ludwig şi copilul, şi mama, să vină toată lumea aici la hotel, s'o vadă...

Ivănescu e din ce în ce mai supărat: doar n'o să rămînă pînă mîine aici.

Strigă:

— Ia mai lasă te rog scenele astea de Ofelie deflorată!

Hilda ridică violent capul: cui i-a vorbit el aşa? Ei? Ei i-a spus asta? Ar vrea să ţipe, ar vrea să se arunce pe fereastră, dar parcă a bătut-o cineva în cuie.

Ivănescu a înţeles că mai poate eşi cine ştie ce cu cucoana asta, dacă nu pleacă îndată. Asta e în stare să-i moară aşa cum şade acolo, sau să se arunce pe fereastră, şi pe urmă descurcă-te, dacă poţi. Trebuie s'o vadă neapărat scoasă de aici, urcată într'o maşină, trimisă acasă, şi adio şi n'am cuvinte!

E lîngă ea. O ia blînd de umeri, o ridică, o îmbracă. Aşa. Aşa. Incetişor!

Acum o duce frumos de braţ, şi coboară scările. Aşa. Incet!

S'a uitat la pendulă: nouă şi jumătate.

Pe stradă, a chemat un taxi, a deschis, cavalereşte portiera şi i-a ajutat să intre.

Hilda a căzut pe perne şi a rămas aşa, prostită. A auzit cum Ivănescu i a dat şofeurului adresa ei şi l-a văzut cum notează numărul maşinei. Nu şi-a putut reţine un zîmbet trist: vrea să se intereseze mîine la „circulaţie" dacă am ajuns vie acasă. Suntem mai tari decît credem, Petre Ivănescu. Acum trei luni ai fost pus

tu într'o maşină, la fel de falit şi dus la noi acasă. Şi uite că ai rezistat!

Maşina a pornit.

La statuia Brătianu, Hilda i-a spus şofeurului s'o ia pe stînga, pe bulevardul Carol — Pache.

A ajuns în faţa librărioarei, şi i-a spus şofeurului să aştepte: se dă jos să ia pe cineva.

Prăvălia era în întuneric, cu obloanele trase. Hilda s'a înfiorat: dar cît o fi ceasul?

A stat puţin în faţa obloanelor trase, apoi s'a dus prin curte.

A bătut în uşa din fund. Mama era culcată. Hilda s'a îngrozit: doamne dar cît o fi ceasul? Ludwig o fi de cine ştie când acasă. O fi aşteptind... Cine ştie ce şi-o fi închipuind. Ea nu se mai duce acasă. Va rămîne la mama.

A bătut din nou, tare.

A apărut mama.

— Dar ce s'a întîmplat?

— Puiu!

— Ce-i cu el?

Acum e ca înspăimîntată: cum? Nu-i aici? Parcă aici l-a lăsat. Sau poate că nu aici? Nu-şi mai aminteşte ce a făcut cu copilul. Parcă a plecat cu el în oraş. Unde, Dumnezeu, l-a lăsat? (Doamne, ce mult e *de atunci*. Parcă ar fi trecut veacuri). Işi aminteşte fluturările acelea din ochii lui, şi ţipă deodată:

— *Unde e Puiu?*

— L-a luat femeia acasă.

Hilda a pornit repede la maşină.

Mama din urmă, întrebă:

— Dar ce-i cu tine? Unde ai fost?

Fa, în ă nu mai vrea să audă nimic. E iar în maşină şi-i dă şofeurului adresa de acasă.

Maşina străbate în goană oraşul.

Hilda îşi spune că îi este tot una ce se va întîmpla. Vrea să se vadă odată acasă.

Ury Benador

Hermetism

Oamenii nu se înțeleg între ei. Există sute, mii, sute de mii de cărți, broșure, maxime, discursuri, în cari s'au afirmat lucruri contradictorii, fiecare autor încredințat fiind că el are dreptate și că rezolvă, odată cu părerea lui, înțelesul vieții. Incepînd cu cele mai aceste mediocrități, trecînd prin reale talente și urcînd ameților spre culmile genialității, oamenii au mers cu explicațiile lor pînă la amănunte imponderabile, sau argumente de-o violentă apăsare. Ceva haotic prin acumulare de cantități înăbușitoare de cărți; labirint fără plan interior și care pare fără ieșire.

De aceea întotdeauna a fost necesar ca din nou alte explicații, alte comentari, alte atitudini, să fie iar demonstrate. Și cazna nu pare să fie sfîrșită. Cînd lipsesc oamenii geniali, se găsesc totuși destui inți cura oși cari cred că vor dezlega misterele vieții; iar cînd lipsesc sisteme noi, se găsesc neapărat cel puțin critici ai sistemelor existente. Se vor găsi chiar mai mulți critici ai aceluiaș sistem, fiecare contrazicînd pe celălalt; fiecare încredințat fiind că el are dreptate... se vor găsi apoi critici ai acestor critici cari vor pune și ei la punct într'un mod original și cu totul nou ceeace au auzit...

Desigur, s'ar putea afirma că interpretările asupra vieții nu au margini, că ele corespund și se schimbă cu fiecare creier omenesc care încearcă să în ele ea ă.

(„...Oamenii judecă lucrurile după conformația creierului lor și își închipuie mai mult lucrurile decît le înțeleg". Spinoza, *„Despre Dumnezeu"*).

Intr'adevăr, s'ar putea afirma că oricît te-ai căzni să explici ceva, cei cari ascultă nu înțeleg, din ce li se spune,

decît atît cît pot înțelege. Dacă de pildă luăm un copil și îi explicăm ce înseamnă durere și dragoste — noi înțelegînd prin durere și dragoste sentimente de adîncă umanitate, de cosmică simpatie — și dacă pentru a-l face să înțeleagă bine ceeace i se spune, am întrebuințat toate puterile noastre de claritate și chiar de am ajunge să-l învățăm pe copil pe de rost cele explicate, totuși, repetînd explicațiile noastre, acel copil nu s'ar gîndi decît numai la ceeace poate el înțelege din dragoste și durere; durerea noastră de adîncă umanitate ar fi devenit la el durerea pe care o simte cînd îl bate tata, iar dragostea noastră cosmică ar fi pentru el dragostea pe care o are pentru jucării sau pentru o pisică.

Intr'adevăr, în cazna noastră de-a înțelege, deformăm implacabil, micșorînd sau diluînd înțelesurile cari ne vin din exterior, potrivindu-le, conformîndu-le la justa noastră posibilitate de comprehensiune. Din această constringere nu se poate evada.

Religiile chiar, și-au găsit la rîndul lor reformatori. Lucru foarte important, căci dacă au putut exista controverse asupra unor probleme filosofice, ar fi trebuit ca cel *puțin în religie*, care nu este făcută din păreri ci din *afirmații transcedente*, să nu mai fie nevoie nici de comentarii, nici de reformatori, nici de noi *profeții*.

(„...pentru că nu mulțimea anilor, ci mulțimea generațiilor întunecă lucrurile. Căci adevărul nu se alterează decît prin schimbarea oamenilor". B. Pascal. *Les Pensées*).

Intr'adevăr, oamenii pot schimba chiar adevărul prin interpretările pe cari le pot aduce. Astfel s'a ajuns la diversitatea religiilor pentru cari s'a risipit iar atît belșug de cuvinte, cerneală, sînge.

Gesturile, cuvintele, legile, sentimentele, Dumnezeu, soarele, știința, nu deslușesc niciodată nimic decît în măsura în care suntem capabili să le dăm un conținut, iar acest conținut este întotdeauna personal și al momentului, căci intr'adevăr, acestei restricții ale înțelegerii personale, i se adaugă o nouă restricțiune: nu trebuie uitat că nu numai oamenii nu sunt la fel între ei, ci chiar însuși omul, luat izolat, nu este dela naștere pînă la moarte asemenea lui; fiecare se schimbă, pe fiecare moment al

vieţii lui, formînd un lanţ greu de adăugiri, dibuiri, reveniri cari se înalţă într'o creştere de momente i o ate şi de atîtea ori contradictorii. Astfel se explică cum omul, unul şi acelaş în aparenţă, îşi schimbă dorinţele, pricinile, gusturile, tendinţele; cum iubeşte ceace a urît, cum nu se plictiseşte cu viaţa, cu totul plată, cum rei a cărţile pe cari le-a mai citit, dîndu-şi seama cu uimire că descopere în fraze vechi, ştiute, înţelesuri noi.

Din această încercuire a înţelegerii personale din care nu se poate ieşi, s'a născut groaza singurătăţii, împotriva căreia oamenii luptă cu înverşunare. O luptă dusă cu ochii închişi, orbi, dar cu lumina unei dorinţi înte ioare de izbîndă care crede că va putea, prin puterea căldurii, să topească zidul de ghiaţă a neînţelegerilor, în care se simte încercuit, dar care nu reuşeşte decît să răsfrîngă mirajul căldurii într'o lumină rece de cuvinte sclipitoare.

(„...cînd sufăr adînc, un altul, un altul nu va şti niciodată măsura în care sufăr... căci este un altul şi nu eu". *Fraţii Karamazoff*, Dostoiewski).

(„Intotdeauna singur în mijlocul oamenilor", Napoleon Bonaparte).

(„Isus e singur pe pămînt, şi nu numai pentru a simţi şi a împărtăşi durerea lui ci chiar pentru a o cunoaşte; cerul şi cu El sunt singuri în această cunoaştere. Indură această suferinţă, această părăsire în groaza nopţii. Cred că Isus nu s'a plîns decît numai în această unică oară; dar cînd s'a plîns a făcut-o ca şi cum nu ar mai fi putut îndura excesiva-i durere: Imi este sufletul trist pînă la moarte". (Marc. XIV 34), B. Pascal: *Les Pensées*).

(...Fatalitate! O, Natură! Omul este singur pe pămînt. Aceasta este groaza. Vedeţi prin apropiere un singur om viu? strigă cuviosul legendei ruse. Şi eu, strig şi eu, eu care nu sunt un cuvios şi nimeni nu îmi răspunde. Totul este mort. Pretutindeni numai morţi. Omul este singur". *Jurnalul unui scriitor*, Dostoiewski).

Totuşi cu toată neînţelegerea dintre ei, oamenii se caută cu îndîrjire. Nimeni nu se poate mîngîia cu gîndul singurătăţii şi, din neînţelegerile cuvintelor, fiecare speră că va fi poate înţeles. Deaceia oamenii vor vorbi mereu în faţa oricărei implacabile neînţelegeri şi vor vorbi după

oricare lovitură. Nimeni, ni iodată nu va putea crede că nu îl va înţelege niciodată nimeni. Şi chiar în clipa cînd afirmă aceasta, speră că măcar aceasta va fi înţeles, de data asta măcar...

Şi apoi nimeni nu va crede că în cuvintele auzite dela alţii, el nu prinde decît un înţeles transformat şi potrivit numai pentru el. Deaceia atunci cînd va veni un om să vorbească, negînd sau afirmînd ceva, va fi întotdeauna cine să-l asculte. Dintr'o chemare strigată tuturora, fiecare îşi va potrivi o mîngîiere sau deznădejde pentru el singur. In experienţa omului care a pătimit, care a învăţat, nimeni nu poate crede că nu va găsi şi pentru el o fărîmă de răspuns, un sfat care să nu îl lase să meargă acolo unde doare, o mînă de ajutor care să te tragă din frămîntarea unde nu găseşti deslegare. Şi, pentrucă, în contururi largi sensibilităţile omeneşti sunt cam aceleaşi şi pentrucă şi cuvintele sunt în număr restrîns, cu toate că:

(„...aşezate într'o nouă rînduire compun un gînd nou" Pascal B., *Les Pensées*). Totuşi, ascultînd cuvintele ce îşi spun numai şi numai durerea lor, ţie îţi pare că te-au înţeles pe tine pentrucă vezi durerea ta asemeni durerei lor şi glasul care geme îţi pare născut din durerile tale... Pe oamenii cari, crezi că strigă aceeaşi bucurie sau durere ca a ta, pentrucă nu îi poţi face una cu tine, îi aşezi alături ţie şi ţi-i faci tovarăşi pentru drum de vieaţă: o răsuflare caldă, care trăieşte lipită de tine, o privire umedă care caută zadarnic în privirea ta să prindă ce gîndeşti şi cuvinte străine ţie, şoptite alături ţie şi cari răsună înfricoşării tale ca o înţelegere deplină. Astfel crezi că te aperi de o singurătate care este ascunsă în tine.

Deaceia întreaga cazna a omenirii este tocmai de a nu se opri cu gîndul asupra prezentului, să scape, prin mijlocul memoriei în trecut, sau să se azvîrle, prin mijlocul fanteziei, în viitor. Aceste azvîrliri în trecut sau viitor creiază o stare nebuloasă a atenţiei, de turbure conştiinţă, în care mintea poate învălui, dilua, atenua, şterge ceeace nu îi convine:

(„...vitorul este scopul nostru. Astfel nu trăim să trăim dar sperăm să trăim şi pregătindu-ne mereu de-a fi vreodată fericiţi, inevitabil nu suntem niciodată fericiţi. In-

tr'adevăr prezentul ne loveşte. Il ascundem vederilor noastre pentru că ne mihneşte", Pascal, *Les Pensées*, vol. I).

Adică o evadare tocmai din spaima acestei încercuiri a înţelegerii personale, a interpretărilor personale, ale acestui hermetism al vieţii în care ne naştem şi murim, înăbuşind, strigînd, gesticulînd, o revoltă inutilă.

S'ar putea conchide din aceste afirmaţii, că ar fi inutilă orice caznă, orice încercare de-a lua contact cu cineva, sau chiar de-a ne căzni să înţelegem ceeace vedem, cetim, auzim sau simţim.

Dar această concluzie ar fi greşită, Fundamental greşită. Lucrurile stau cu totul altfel căci dacă, într'adevăr, suntem incapabili de-a înţelege decît numai atît cît putem înţelege, totuşi prin efortul făcut, şi de cel ce explică şi de cel ce caută să înţeleagă, se realizează totuşi ceva. Se realizează totuşi un progres. Acel efort făcut, adaugă incontestabil un plus la ceace aţem, adică dacă nu putem sări pe treapta celui ce explică şi deveni una cu el, putem totuşi urca treapta imediat superioară nouă, superioară nouă, superioară celei pe care ne aflam. Un efort lent de zi pe zi, de viaţă, de vieţi, un efort făcut în cea mai spăimîntătoare singurătate, cu spaima acestei singurătăţi ascunsă pînă în sufletul cel mai umil şi cel mai orgolios, dar totuşi un efort care aduce progres. Şi numai aceasta este important. Numai acest progres e important.

Important mai întîi pentrucă tocmai efortul depus ne face să uităm întru'cîtva de spaima singurătăţii în care trăim şi important apoi, pentrucă, prin acest proces lent se pare că vom fi duşi atît de departe încît într'o bună zi ne vom trezi la marginea acelei graniţi care desparte lumea celor cari se zbat singuri, de lumea celor cari au reuşit să devină una cu toţi; adică să scape de singurătate, să intre în lumea unde hermetismul încetează, unde interpretările personale au fost întrecute, înlocuite printr'o certitudine exactă, reală.

Şi se pare că intr'adevăr aceastâ lume există. Hermetică bineînţeles pentru cei ce nu au pătruns în ea, însă pentru cei ce au putut trece zidul ce le desparte, există desprinsă de orice graniţi ale intelectualităţii, timpului, spaţiu-

lui, lipsită deci de hermetismul îngrozitor al modului obişnuit de cunoaştere.

(„...Nimic nu poate surprinde mai mult ca acordul între autorii cari au expus aceste doctrine, împotriva diferenţelor imense de timp, ţări şi religii şi totdeodată neclintita siguranţă şi intimă convingere cu care descriu substanţa experinţelor interioare. Ei nu formează o sectă, posedînd o dogmă favorită, adoptată în mod teoretic şi pe care o apără şi o propovăduiesc; în cel mai des caz, nici nu ştiu unul despre altul nimic". Schopenhauer. Lumea ca voinţă).

(„...marea diferenţă de cultură intelectuală n'a avut nici ea vre-o înrîurire esenţială asupra doctrinelor lor: unii erau oameni de cultură, alţii erau simpli ignoranţi. Acest fapt, legat de concordanţa doctrinelor lor şi hotărîta siguranţă cu care se exprimă, serveşte şi mai bine pentru a dovedi că ei vorbesc în virtutea unei experienţe interioare efective· această experienţă nu este la îndemînă oricui, nu este dată decît unui număr restrîns de aleşi, deaceiea se numeşte, o acţiune de graţie, dar a cărei realitate nu poate fi totuşi pusă în dubiu, tocmai din pricina motivelor arătate mai sus". *Schopenhauer*, Lumea ca voinţă).

L'am citat pe Schopenhauer ca fiind unul dintre cei cari au presimţit covîrşitoarea problemă pusă de mistici, şi a virtualelor puteri cuprinse în posibilităţile intuiţiei, cu toate că trebuieşte adăugat, că tot Schopenhauer a emis asupra misticei şi ascezei, unele greşeli de înţelegere a materialului, asupra cărora am putea reveni într'un viitor articol, greşeli cari însă nu fac decît să confirme că o inteligenţă, fie chiar genială, rămîne totuşi în afara înţelegerii perfecte, adică rămîne în domeniul interpretărilor personale, atita timp cît n'a trecut la înţelegerea fără obstacol, directă, a cunoaşterii mistice.

O lume a intuiţiei, o lume în care inteligenţa cu toate defecţiunile ei a fost întrecută. Transmutaţie, probabil posibilă:

(„...la un moment dat de dezvoltare, simple modificări cantitative, devin diferenţe calitative"), enunţă Hegel în Logică, dar legea este aplicabilă în toate domeniile vieţii. Intr'adevăr, în natură, multiplicate în infinite moduri, ca-

lită'ile, cunoscute și necunoscute încă, nu derivă decît din-tr'un s'ngur material prim, e e n, unic.

Acest lucru odată primit, totul este plauzabil, natural. Este ușor să asvîrli mintea în admi erea oricărui miracol, chiar acel al înțelegerii perfecte, depline, eterne.

Acest s'adiu al în'elege i per e te, direc'e, unice, pentrucă a putut fi atinsă de unii oameni, este dovedi'ă deci ca fiind în posibili'ă ile umane și co ist t e, cons ient sau inconștient, naturala tendință a întregii inteligenți, naturalul țel, cazna, efortul pe care îl face mintea de-a ridica propriile-i puteri transcendente de via'ă, spre lumină și că poate, gen'alitatea în culminările ei, nu este decît un mijloc mai adecuat, un drum mai rapid spre acel țel. In tot cazul diferen'ierea în spe ii și grade existente, ne pérmite să admitem desigur noi posibilități de manifestare a vieții, o trecere, o in recere, o sfărîmare a bar'eri or, ori cît de îndepărtate și înalte ar fi ele așeza'e.

Henriette Yvonne Stahl

Popas franciscan

Pe înserat, marea Adriatică este o oglindă imensă, cu lueiri metalice, umbrită rareori de pînzele viu colorate, ale corăbiilor cee încremenesc lîngă Veneția și Muraux. Călătorul străin nu se depărtează de lagunele surori, din apropierea orașului. Numai pesca ii și grădinarii lo a'nici plutesc, ziua, către țărmul peninsulei, către sate și liveezi.

Este o seară venețiană, cu lumină și aer pur, coborîte din seninul nesfîrșit al cerului. Vaporașul n s ru s'a strecurat timid printre case și vapoare'e ele mari, iar acum plutește liber desfăcînd în două șiruri de valuri liniștea în e ării pe Adr'a ica. Marea pare aici o revărsare continuă de ape peste cîmpie.

Nu întîlnim pe nimeni în această scurtă că'ătorie. Nici o gòndolă nu iese acum in larg, n'ci o pasăre nu sfîșie l'nist a aceasta. Un șir de chi aroși se rid'că însă deodată. Răsare din adinc, pare-se, și îmbră iș ază ostrovul unui schit franciscan: „San Francesco del deserto..." „Sfîntul Francisc al pustiului". Cum s'a rătăcit a s locaș franciscan în singurătatea apelor, depa te de Umbria și Assisi?

Am coborît în înviorarea serii, sub ziduri'e cenușii ale mînăstirii. Un „frate", ne condu e pr n grădina bogată, printre viță și flori, că re biseri ă. l-ă lia, lui așterne umbre lungi peste treptele de piatră, pînă în inima l isericii.

Intr'un perete, sub sticlă, și lum'nat de candele nevăzute, se află urmele unei minuni a sfîntului.

Este un trunchiu bătrîn de copac, trunchiul uscat pe care Francisc din Assisi l-a înverzit odinioară. Credința sporește în apropierea acestei minuni de acum șapte

veacuri, și mînăstirea capă'ă un suport ideal, neclintit.

In chilia pe care ne-o deschide pentru noapte os italitatea franciscană, am găsit, între cărțile de rugăciuni, o ediție veche a „Flor'celelor Sfîntului Francisc": I Fioretti di S. Francesco d'Ass'si. Este descrierea cea mai cunoscută a vieții și minunilor „sără uțului lui Dumnezeu", cum îi plăcea Sfîntului Francisc să se numească.

A văzut lumina zilei Francisc din Assisi într'o vreme de lupte neîntrecute, ale ce'ăților italiene, la sfîrșitul secolului al XII-lea. Fiul postăvarului Piero Bernardone, a trăit pînă la douăzeci de ani viața tinerilor bogați din vremea sa.

In îmbrăcăminte scumpă, plătindu-și ospețe bogate, cavaler priceput, a cunoscut toate plăcerile deșarte ale lumii acestia. A luat parte la bătălia de'a Perugia unde a fost luat prizonier, iar după încheerea păcii, căpătîndu-și libertatea, s'a ostenit iarăși în aceeaș viață plină de bucurii trecătoare. Cum s'a petrecut minunea cea mare a inimii acestui cavaler, nu ne povestesc Floricelele și nici o cronică a timpului! Atît se știe că în expediția împotriva lui Gualtiero da Brienna, din Puglia, a renunțat la luptă și s'a întors în orașul său Assisi, de unde a ieșit apoi convertit, iluminînd ca un nou soare inimile oamenilor (Dante, Paradisul, XI, 43—63).

Intr'o societate prinsă în vijelia răsboaelor, dar însetată de credință și idealism, el ridică steagul sărăciei, care singură se apropie de viața umilă a lui Isus și a apostolilor. Și s'a asemănat în totul lui Isus, a predicat, a iubit pe cei oropsiți, pe leproși și pe tîlhari. S'a apropiat de păsări, de animale și flori, vorbindu-le cu blîndețe și dragoste. Lupul din Gubbio s'a îmblînzit și l-a urmat credincios, în cetate; păsărelele s'au oprit din ciripit, și l-au împresurat, supuse, ascultîndu-i cuvintele de miere. Și tot asemenea lui Isus, n'a lăsat nimic scris. Credincioșii i-au adunat apoi predicele, precum și înălțătorul imn către soare.

Se retrăgea pentru mediatie și rugăciune, în păduri'e din apropiere, aproape de susurul frunzelor, de cîntul păsărilor și murmurul izvoarelor și al rîurilor. Pe urmă venea iarăși la Assisi cel mult iubit, aproape de bisericuța numită Porziuncola, dela Santa Maria degli Angeli.

Către sfîrșitul vieții, pe cînd se ruga pe muntele Vernia, în anul 1224, i-au apărut pe trup cele cinci răni sfinte ale răstignirii, iar moartea l-a aflat pe pămînt culcat; în sărăcie desăvîrșită. „Și apoi au cîntat ciocîrliile", spune legenda, și s'au înălțat în slava cerului și l-au binecuvîntat.

Compozitorul Liszt a lăsat o sonată pentru pian, intitulată „Legenda Sfîntului Francisc", unde reproduce predica ținută ființelor înaripate. Incepe cu un cor de păsărele, cărora vîntul le ține isonul. Claviatura reproduce sunetele mărunte, apoi altele ascuțite. Se aude un tril, un ciripit, un șuerat, un gungurit, și pe urmă glasurile se întrunesc într'un cor mare, ce se înalță și stăpînește întreaga sonată; apoi slăbesc și se topesc însfîrșit. Acum se aude numai un glas. E glasul Sfîntului Francisc, care predică surorilor-păsări... „voi sunteți foarte legate de Dumnezeu, plăzmuitorul vostru, și mereu, și'n orice loc se cuvine să-L preamăriți, pentrucă El v'a dat slobozire de a zbura în orice loc; și v'a mai dat vestmînt îndoit și întreit; apoi pentrucă v'a păstrat sămînța în corabia lui Noe pentruca neamul vostru să nu se risipească; și mai sunteți legate de El prin văzduhul ce vi l-a dăruit vouă. Și apoi, voi nu semănați, nu secerați, iar Domnul vă hrănește și vă dă rîurile și izvoarele ca să vă potoliți setea, vă dă munții și văile spre adăpost și copacii înalți unde să vă odihniți și să vă faceți cuibul vostru. Și deși nu știți nici a țese, nici a coase, Dumnezeu vă îmbracă pe voi și pe puncii voștri... Cinstiți, deci, și lăudați pe Domnul..."

Sfîntul Francisc le vorbește întîi încet și dulce, apoi glasul îi devine amplu și solemn; urcă singur și suveran, se încetinește, puțin cîte puțin... Strigătul, în cor, al păsărelelor, se îmbină cu vorbele lui; preludiul final împletește un mănunchiu de note limpezi și sălbatece. Glasul se dilată, trecînd în note joase, fatidice și austere... Un tril încet, un șuerat: stolul se îndepărtează și sonata sfîrșește aici.

* * *

De pe paginile învechite ale Floricelelor, în chilia noastră din ostrovul venețian, s'a desprins acum, întreagă, armonia franciscană, odată cu amintirea acestei muzici din Liszt.

Umbria verde, locul de naştere al sfîntului ne chema înapoi, cu ani în urmă, într'o altă călătorie pe urmele franciscane. Iată colinele cu unduiri line, acoperite de măslini şi vii, orăşelele înşirate pe coastele verzi, chiparoşii şi pinii nelipsiţi peisajului italic.

Şoseaua de asfalt rămîne mereu jos. De aici se văd casele medievale, cenuşii, clopotniţele şi zidurile înnegrite ale bisericilor. Drumul şerpueşte singuratec. O salcie în marginea unei vii, primeşte necurmat pulberea albă a cîmpului din jur. Assisi este aproape. Cînd am urcat dealul, către tîrguşor, soarele incendia cupola dela Santa Maria degli Angeli, unde se află Porziuncola.

In capela dela Sfîntul Damian, pe o terasă unde şi astăzi se păstrează grădiniţa Sfintei Clara, tradiţia spune că Francisc a înălţat, într'o dimineaţă, braţele către soare şi a rostit inspirat „Imnul Făpturilor". Este rugăciunea cea mai înaltă care a înflorit vreodată pe buzele unui credincios. Nu este o invocare a iertării, o aspiraţie către fericirea de după moarte, ci o laudă adusă lui Dumnezeu, pentru tot ceeace este frumos, minunat şi mare, în natură. Un psalm al Evului Mediu, unde se cîntă lauda Domnului ce a ivit, din nimic, frumuseţile nesfîrşite: soarele, luna, stelele, vîntul, norii, seninul, apa, focul, ţărîna, fructele şi florile. Sfîntul Francisc se înfrăţeşte cu toate făpturile, cu întreaga creaţiune, cu fratele soare, cu surorile stele, cu sora apă şi focul viu, robust şi puternic. La sfîrşit, întinde bucuros mîna moartei celei trupeşti, şi nu şovăeşte a o numi sora-moarte.

Cerul este pogorît pe pămînt şi apropiat de înţelegerea şi iubirea oamenilor. O umanitate care nu exclude adoraţia credinciosului, căci chipurile sfinte trăesc lîngă el, împart aceleaşi bucurii şi tristeţi de o clipă sau o veşnicie.

De aceea Francisc n'a şovăit în a se asemăna în viaţa sa cu Isus. Nu l-a imitat, dar formele şi spiritul în care a predicat şi a trăit, înfăţişează o asemănare isbitoare cu istoria Nazarineanului.

Viaţa lui a fost aproape de înţelegerea contimporanilor, iar legenda i-a încoronat faptele şi a lăsat posterităţii imaginea unui Francisc, care îngenunchiat în faţa copacilor şi a florilor, uită pentru o clipă că slăveşte puterea cerească, şi cîntă numai frumuseţea pentru frumuseţe şi armonia pentru armonie. Un sfînt Francisc care nu ne-a lăsat decît un singur imn, Cîntecul fratelui soare, şi o epistolă către credincioşii şi necredincioşii din lumea întreagă... Dar în „Cîntecul Soarelui" găsim esenţa adoraţiei şi poezia naturii, lucruri iubite în viaţă de către Francisc din Assisi.

* * *

In scurta noastră izolare, pe ostrovul veneţian, între pini şi chiparoşi, sub chioşcurile de viţă, unde pătrundea adierea dinspre mare, — misterul iubirii franciscane şi al sărăciei desăvîrşite apărea lămurit.

Chipul umil al Săracului lui Dumnezeu stăpînea pe uscat şi pe apă.

In ziua următoare, cînd ne-am desprins uşor de ţărmul acelui ostrov rar, o gondolă plină cu rodul grădinilor de dincolo de mare, purta către Sfîntul Francisc al singurătăţii.

Doi „fraţi" franciscani călăuzeau această ofrandă a naturii, pe resfrîngerea apelor, acolo unde se întindeau două punţi de lumină, ca o cruce nesfîrşită cu braţele către cele patru unghiuri ale lumii, pe care le îmbrăţişează iubirea de oameni a fericitului Francisc din Assisi.

C. N. Negoiţă

Chenare critice

N. Cartojan-Erotocrit în literatura romînă

O broşură de cîteva zeci de pagini, datorită neobositului cercetător de mare erudiţie şi frumoasă valoare, — d. prof. univ. N. Cartojan, — a făcut vîlvă în lumea istoricilor literaturii vechi.

Problema Erotocrit, — poemă cretană care a absorbit multă atenţie şi multe osteneli, — este, în sfîrşit, rezolvată. Dela Xantudidis şi Politis, învăţaţi ai Atenei, specialişti în motivele literaturilor populare şi pînă la romanistul american Krappe şi sorbonardul Permot, toţi istoricii literari şi-au încercat norocul în rezolvarea controversei lui Erotocrit. Nu s'a cunoscut precis sursa acestei poeme.

D. N. Cartojan fixează isvorul. Este, anume, un roman popular francez, apărut la sfîrşitul evului mediu; *Paris et Vienne* cunoscut în forma definitivă a lui Pierre de la Cypede. Romanul popular are un tiraj extraordinar, circulînd în nouă literaturi. Amestec de fantezie şi de ireal, brodate în jurul eternului cuplu al iubirii, cartea străbate ţinuturile şi timpurile, fertilizînd aievea visele ale sufletului şi ale omului.

Pînă, însă, a trece în colţul helenic, colindă prin mediul italian, îmbrăcînd forma în proză a două traduceri; *Carlo di Piero del Nero* (1476) şi *Antonio de Folchotteri da Pistoia* (1482). Tot în Italia, poema suferă remanieri în versuri, dintre cari a lui Angelo Albano Orvietano *(Innamoramento di due fedelissimi amanti)*, — 1621, — constituie urzeala poemului grec.

Incurcătura de aici începe, şi, din încurcătură, a fost stîrnită controversa care a preocupat zeci de ani de rîndul, cercetările istoricilor literari. Scriitorul cretan n'a tălmăcit pur

şi simplu, ci a supus originalul unei operaţii de localizare. Din această pricină, pînă şi eroul principal se resimte de modificări de psihologie cari, dacă nu sunt esenţiale, diferenţiază totuşi. In cursul acestei operaţii, de localizare, pornită din rîvna autorului de a adapta poema la condiţiile sufleteşti şi sociale ale ţării sale, sufere insăşi ţesătura intimă a romanului: dela ireal, coboară la specific. Capitolele accesorii, cari conţineau trăsături de amor caracteristic societăţii franceze medievale, cari conţineau scene ce trădau note de viaţă diferenţiată, au fost înlăturate, linia de compoziţie a poemului, simplificîndu-se.

Importanţa descoperirii sursei lui Erotocrit se trage dela faptul că pune capăt unei polemici care pasiona. Şi descoperind această sursă tocmai în depărtatele ţinuturi ale Franţei medievale, ia sfîrşit şi polemica asupra autorului acestei poeme, autor atît de contestat.

D. Prof. N. Cartojan demonstrează, cu tot aparatul ştiinţific necesar, teza sa.

Insemnătatea cărţii creşte, însă, şi din faptul că ni se desenează sfera influenţei ei în literatura romînă. Nobilimea *moldo-valahă* nu era lipsită de lectura acestui roman popular, tradus de două ori după remanierea lui Denys Folino şi apoi întors în *versuri* de către Anton Pann.

Căutătorii de motive în literatura romînă nu se pot sustrage dela considerarea importantului tiraj rusesc al acestei poeme, citită îndestul în cercurile boierilor *noştri*, în cari cercuri notăm primele începuturi ale literaturii culte, aşa zisă cultă, dar fără prea ridicat nivel peste cultura populară.

Rîvna neîntreruptă a unui erudit dotat cu toate însuşirile ce se cer, d. Cartojan, pune la dispoziţia publicului indicaţii de toată însemnătatea.

Asta, — un surplus peste autoritatea ce şi-a creiat sieşi şi ţării în grupul învăţaţilor streini, cari s'au sbuciumat zeci de ani pentru a identifica isvorul poemei cretane.

Centenarul lui Hijdeu

O sută de ani, socotită de la naşterea uriaşului, ne mînă să comparăm stările trecutului, cari nu-l cuprindeau, cu viziunile şi virtuţile sale, cari au modificat atît de mult. Ce eram

noi la 1836, și ce am fost pînă mai încoace, cînd a venit gigantul spiritului, cu o atît de complexă personalitate, înghesuită în bolțile frunții sub care se încorda permanent arcul gîndului străbător? *Jurnalistica*, în care osteneala mediocrităței atît de activă și, condiționat meritoasă, a unui Asachi, înota în bolovănișul cancanurilor, isbindu-se de compacta stîncă a nepriceperii; *istoriografia* pierduse splendidul cordon al corifeilor — Șincai, Maior, Micu — parcurgînd acea perioadă de criză, constatată todeauna cînd e vorba de coborîrea din siderațiile în care au plutit crezuturi și utopii, la adaptările cu faptul real, migălit în senzurile lui adînci; *literatura* fierbia de aparația unor talente cari își căutau orientările — Eliad, Cîrlova, Alexandrescu — și de ruinarea unor fantome cari bine că se destrămau din pojghia gloriei necuvenite; *filologia* sta la acea treaptă la care ostenitorii cronica îi au cătat firave argumente pentru o idee de care s'a legat demnitatea originei noastre.

Și a venit el de adevărat gigant, impresionînd, la început, prin urieșeasca aglomerare a cunoștiințelor. Apoi a înlăturat din calea sa totul, printr'o muncă fără de măsură, de rezultatele căreia te sperii și astăzi, chiar dacă găsești multă eroare în adevărurile cercetate, și chiar dacă nu se invederează calitatea în proporția în care impresionează marele *morman*. A nimicit, în urmă, prin verva unui talent de posibilități fără rival, prin neastimpărul unei inteligențe căutătoare de harță și de riscuri cari au împins-o în toate domeniile, împotriva tuturor. Dela ironia tăioasă și rece, pînă la amplitudinea oceanică a conținuturilor amestecate de toate felurile, claviatura n'a scăpat o notă necîntată, nelăută. S'au înbit de cercul influențelor lui, de sfera izolătoare a autorității lui, de inelul tiranic prin care se scurgea sulul energiei lui, toți cîți sosiau cu alte idei. din jusitficarea cărora, în mod neafărat, reieșia și un prestigiu. Uriașul nu îngăduia, însă, infiltrațiunea nimănuia, — a acelui nimănuia care nu-i aducea măcar diamantul laudei încrustată de piatra rară a recunoștiinței.

Pînă la urmă, a trebuit să cadă.

A trebuit, dar nu s'a lăsat. Izolat în turnul inteligenței sale, a scormonit în marea enigmă care ne leagă de viață și moarte, sondînd cu antenele în boarea ce suie din fundurile lumii și a senzului ei. La Cîmpina, casa lui atît de ciudat nu era decît cochilia în care se retrăsese, pentru auscultația finului svon

insezizabil din avînturile mărilor vieții, în care, el se recunoștea un țărm, iar nu val pieritor.

L'au găsit prietenii atît de împăcat cînd murise, că ai fi crezut că taina i s'a relevat întreagă, atît de întreagă, încît l-a năvălit și l-a cuprins.

Acum, suge din milenii piericiunile țărnii, peste cari încă domină fascicolul de fulger repezit din genialitățile uriașului care ne-a copleșit.

Carmen Sylva

Cite-o fărîmă, cite o importantă fărîmă, ruptă dintr'un nimb de scriitor, de artist, de sensibilitate de scriitor și de artist, de vibrație sufletească de scriitor și de artist, de necontrazis merit de scriitor și de artist, cărora trebuie să le adăogim superioritățile ce au încoronat cîndva o femeie de o bunătate perfectă, de desăvîrșită pasiune pentru toate îndemnurile bune, — avem, astfel, elementele compoziției ale personalității, ale unei atît de complex simple persoanalități de necontestată valoare, a celei ce a fost, sub pseudonim, Carmen Sylva.

Mai nainte de toate, regină. O regină, la care sunt de recunoscut atîtea virtuți, cîte au trebuit pentru o insoțire atît de perfectă, de armonică, de completitoare, în rigida conduită admirabilă a unui Suveran, de adîncă în fond umanitate, ca întîiul Carol.

Și apoi o scriitoare, compuind de toate, în toate genurile, pretutindeni apreciată, pînă la premierea de către Academia franceză pentru minunatele *„Cugetări ale unei regine"*. Versuri de cari nu poți despărți, — cu toată senzibilitatea ce bate dedesubt, și atît de compusă din materiale ce nu sunt dela noi, — de fondul unor imagini, conținuturi, înțelesuri, vedenii și fantome, smulse toate de aici, din structura ul pămînt, potolit în schimb sub povara atîtor frumuseți, — pămîntul romînesc.

I-a plăcut faima scriitorilor timpului, că o a nu le căuta prietenia în măsura în care le considera talentu. Și a făurit faima, pentru care au ajutat-o condițiile, pozițiile, mai ales cele culturale, cari erau departe de înălțimile austere la cari o situase soarta, — o soartă care dă de-a-gata, și care tocmai

pentru aceia a dorit-o înlocuită cu o alta, la care migălia singură, pe gherghetul artei, în urzelile încurcate ale nălucilor literare.

După douăzeci de ani dela dispariție, istoria politică o reține pentru rangul său oficial. Iar inimile noastre i-au rezervat un loc bine meritat, în zonele în care înflorește coroana recunoștiinței, depusă pios, totdeauna, la soclul statuei prestigiului sculptat de ea însăși.

Revista de filosofie

Sărbătorește 30 de ani dela apariție.

Adică decenii în șir, ieșirea ei regulată a fost ciocanul care a lovit în lespedea marmoreană a inerției noastre, vrednicind să adune eforturile amorțite și către o țintă mai înaltă: a cugetării filosofice. O neisbutită încordare, — a lui Vasile Conta; o fărâmițată activitate, dar de cîte ori a fost, cu grija de ordonare dacă nu pe sistem, pe rectilină înșiruire de judecăți, — a lui Eminescu; o expunere de varii probleme, din domeniile teoriei, unitare numai prin tratarea lor după perfecta logică, — a lui Maiorescu; o înfrîngere a unui elan de creație care-și găsise forme de splendoare în alt laboratoriu decît în vaporozitățile spiritismului de o *mistică* a metodei, — a lui Hîjdeu; apoi încordata avîntare, încoronată de splendida arhitectură a teoriei istoriei căliте în inteligența frămîntătoare, — a lui Xenopol; — încercări izolate, dela care nu s'a creiat măcar o atmosferă prielnică, în care sămînța cea mai încărcată de coaje să prindă rod.

In aceasta a intervenit revista de filosofie. Un om de cultură, prin cultură de prestigiu, prin prestigiu de influență, — d. C. Rădulescu Motru — a cules lîngă sine toate năzuințele minților către teorie, le-a îndemnat la muncă, le-a recomandat metodă, le-a solicitat la creație proprie oferind - e și un periodic de manifestare, de învederare a silinței lor care formulează rezultate :„*Revista de filosofie*".

Mediul favorabil al străinătății, — din care aceștia sosiau mai toți, — în care teoriile și activitatea teoretică dobîndiseră un atît de tiranic primat, a trimis ecouri și la noi, unde, în jurul lui 1920, ne-am putut bucura de înflorirea unei frumoase pleiade de cercetători în lumea conceptelor.

Bucuria s'a redus la constatarea simplă a unei apariții de tinere condee, în cari toți preferau să citească speranța. Și tinerii nu s'au oprit la granița speranței, depășindu-o fiecare cu cît a putut. Cert este că, din întrecerea lor, un sgomot care n'a rămas deșert fiindcă însemna gîlgîit de viață, a semnificat însăși realizarea scopului propus: creiarea unui climat filosofic.

A venit, însă, subciumul de acum, care a solicitat tendințele toate ale omului, îndrumându-le către un singur țel: materialul. Cugetul nu mai caută splendoarea contemplabilă a fantasmelor rînduite în silogisme; caută metodele, pentru a se salva dela incurile mizeriei. Și, urmărit de tecnicitățile economicului, n'are omul timpul, — nu-și mai îngăduie să-și rezerve timpul, — pentru investigația enigmelor. E problemă numai ce stă la scoarța cotidianului, nimeni nemai îndrăsnind să se scufunde la vatra tainelor de cari au ars gîndurile frumoase ale cugetătorilor.

Intr'o atît de tristă epocă, pe care nu cutezăm s'o sfidăm și s'o depreciem, „*Revista romînă de filosofie*" apare regulat, impecabil elegantă în forma care încue scheletele teoriilor.

Cinstim atît de mult loviturile cari bat în sicriul ce ne cuprinde cu fiecare zi, — sicriu în care geme ctitoria sufletului nostru, dărîmată după certitudinile, urzelile, axele cari-i dădeau odată tăria.

Horia Dobrider

Cronica literară

Mihail Sebastian: Orașul cu salcîmi (Ed. „Universala" Alcalay)

Orașul cu salcîmi, romanul recent publicat de d. Mihail Sebastian, datează din perioada prehuliganică. Nici de data aceasta, simțul superior al conjuncturii — care-l caracterizează pe autor, — n'a dat greș. Căci, după imaginea tînărului evreu, tragic și problematic din *De două mii de ani* și arțăgosul polemist din *Cum am devenit huligan*, publicul va afla cu uimire și nedumerire (mama succesului) despre un palid și sentimental adolescent, care pipăe emoționat misterele unor fecioare.

Nu i se poate contesta d-lui Mihail Sebastian o excelentă atitudine întru comentarea emoționată și discuția ingenioasă a unor anumite cărți și idei. In lucrările de asemenea natură pune adesea o luciditate remarcabilă și un sentimentalism cald și stăpînit. Aparține acelui fel de oameni cari au o inaptitudine organică pentru o viziune originală a vieții, cari n'au nici o problemă, dar sunt capabili să trăiască pe un stoc de reminiscențe literare, de sentimente și de idei căpătate din a doua mînă. Sortit unei cariere de esseist — desigur vioi și adesea interesant — d. Mihail Sebastian a avut nenorocul de a cădea victima atmosferii de tragism a tinerei generații, acum doi ani.

Victimă regretabilă a d-lor Mircea Eliade și Emil Cioran, Mihail Sebastian s'a simțit dator să-și descopere o problemă tragică, o neliniște și o stîncă prometeiană pe „Culmile disperării". Firește că nimic mai grotesc decît un Mihail Sebastian, meduzat de o mare problemă. Insul putea excela în desenul japonez al unei introspec-

țiuni, putea da note interesante asupra reacțiunilor unui intelect față de opera de artă și, în genere, o interesantă simptomatică a omului livresc. Așa *De două mii de ani* este o încercare disperată de-a simula tragedia. De altfel ocupă un loc important în preocupările extracritice ale d-lui Sebastian de a părea ad... și subtil. O permanentă dorință de-a etala o viață interioară interesantă, pe măsura concurenților săi de generație, care nu se rezolvă însă decît în paradoxuri chinuite sau sentimentalisme (vezi: *Fragmente dintr'un carnet găsit*). Caracteristic la d. Sebastian: intelectul sec, critic și calm; restul este bovarismul vieții interioare. O virtuoz tate în a dezvolta emoționat și cu variațiuni proprii, clișee preluate. Deaceea, tot ce scrie și va scri d. Mihail Sebastian ca literatură, va fi un produs de confecțiune, calculat, *voit*. Aceste observații se aplică și romanului „Orașul cu salcîmi".

*

Acest roman este o carte lizibilă, scrisă într'un dictando abil și tern. Simți însă din primul sfert al povestirii ceeace încerci oridecîteori citești o carte neizvorîtă *dintr'o* viziune poetică spontană, ci din construcția unui intelectual cu stil. Personagiile *Orașului cu salcîmi* — oricît de carnale le-ar voi d. Sebastian — plutesc în vid, au un coeficient de irealitate. Sunt umbre ale minții și nu făpturi vii, manechine cari „poartă" elegante și interesante problematici psihologice.

Dealtfel nu trebue să ne lăsăm induși în eroare de titlu. Este posibil ca autorul să fi voit să evoce în *Orașul cu salcîmi* sufletul unui oraș. De fapt, nici ca peisaj exterior și nici ca atmosferă nu vedem orașul: titlul minte!

Incolo, „Orașul cu salcîmi" este o colecțiune de adolescenți și adolescente, urmăriți de a înmugurirea sexului și pînă la însurătoare. Figura centrală a cărții este Adriana, a cărei naturalețe este studiată cu o pasiune de internist-poet. Autorul urmărește astfel desvoltarea erotică a Adrianei prin o seamă de aventuri, pentru a țese spre sfîrșitul cărții o atmosferă de sentimentală resignare, de tragism burghez, în jurul fetei ce se mărită, desabuzată, cu altul decît acela pe care îl iubește, cu un indiferent. Exceptînd această banală și sentimentală viziune a sorții

femeești, pe care i-o socotim proprie — cetitorul are în cursul lecturii senzația unui permanent *déja-vu*, care e totuși inedit. Cu încetul îți apare atmosfera din *La Medeleni* (ultimul volum), din *Ape adînci* și *Romanul Adrianei;* din Rosamunde Lehman și din André Gide. Da, din Gide. Pentrucă cea mai interesantă figură de adolescent, Buță, este un transfug din *L'Immoraliste* și *Les Faux monnayeurs.* La urmă constați că tehnica literară aplicată grupului de tineri este o abilă variațiune pe teme și clișee împrumutate. Bine înțeles, nu ridicăm o învinuire de plagiat. Reminiscența este doar elementul și condiția de viață a scriitorilor, ca să spunem așa, ne-geniali.

Analizele psihologice sunt... dar nici nu există. Oricît de straniu ar părea la un tip critic și analist, ceeace s'ar putea numi „psihologie" în acest roman este un filon liric de stări sufletești. Oricît de agreabile ar fi, aceste descripții au totuși artificialitatea filmelor colorate. Povestitorul plutește în plină feerie de mister adolescentin: O imagine convențională despre misterioasa viață interioară a fetei. Romantism de adolescent care se sperie de misterul eternului femenin. Am greșit dacă spuneam că a învățat mult dela Hortensia Papadat-Bengescu și Rosamunde Lehman. Numai trucuri de analiză. Restul: lucrează imaginația și inventează psihologii.

Plutonul fetelor suferă de un regretabil convenționalism. Mai trebue să adaug că un „efect", o notă care voia să dea pitoresc și aspectul de realitate observată, așterne o irizare hilară pe întreaga povestire, pe măsură ce înaintezi cu lectura. Anume, există un fel de limbaj secret între fete: *au înflorit salcîmii* înseamnă că au avut menstruație, că au trecut în pubertate. Pe măsură ce fetele cresc, ești silit să înlocuești cuvîntul din titlu cu echivalentul său încît la urmă avem de-aface cu romanul *Orașul cu fete menstruate,* titlu tipic pentru fantezia unui adolescent chinuit de misterul fetelor.

Printre personagiile masculine remarcăm, între cîțiva tipi șterși și convenționali, pe marele muzicant Cello Vioriu și pe Guță. Că acest muzicant este mare și fascinant, demonul cu plete care vine să zgîndăre fecioria fetelor provinciale (în romanele proaste), vedem nu numai din

pseudonim dar și din faptul că vede numărul unui tramvai dela 200 de metri, locuește într'o casă cu arhitectura ciudată și alte amănunte de acelaș calibru care au pretenția de a evoca plastic un personaj. Numai caracterul de mincinos patologic îi dă ceva viață, dar, din nefericire, este o metodă gidiană, după cum gidian este și Guță, leneș, vagabond, noctambul, probabil excroc, hoț de cărți prin librării și simulant de accese epileptice — *Salut Nathanaël!*

Și pentruca și Proust să fie amintit, este și un personaj lesbian, Soeur Denise, descins din *Gommorhe.*

Romanul d-lui Mihail Sebastian este o confecțiune corectă, după moda care se purta la Paris acum 10 ani. Trusa de disecție psihologică, alpaca autentic. (A nu o întrebuința prea mult: iese arama la iveală).

Leit motiv: o, tu, mister al fetelor mari; o, tu, primă menstruație, dureros de dulce, foarte dulce!

Suma summarium: D. Mihail Sebastian rezolvă tema: Ce-ai putea scri despre fecioare și băeți dintr'un oraș cu salcîmi, după ce ai asimilat pe Ionel Teodoreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Alain Fournier, Rosamonde Lehman și Adré Gide?

C. Manolache: *Sfinta dreptate* (Ed. „Adeverul")

Sfinta Dreptate povestește odiseia prin viață a unui țăran îndîrjit să facă dreptate în lume. Este figura idealistului care se jertfește pentru o cauză, dar care cade, victimă nu numai a forțelor constituite, dar mai cu seamă a profitorilor rutinați, a idealiștilor afaceriști, a lupilor camuflați în lîna de miel blînd a apostolului.

Povestea lui Tudose Leahu este atrăgătoare și pe-alocuri chiar pasionantă. Trebuie să aplaudăm cu toată recunoștința faptul că romancierul a reușit să evite Scilla și Carybda oricărei literaturi de acest fel: pamfletul sau miorlăiala sentimentală, mila prolixă și lacrimogenă pentru soarta dureroasă a eroului nedreptățit. Evitînd acestea, d. C. Manolache a reușit să închege o povestire care atinge, dincolo de obiectivitatea estetică, resorturile subiective ale compătimirii, fără să apeleze la ele în mod stîngaciu de direct.

Dimpotrivă, ceeace face farmecul acestei lecturi, este un ton egal, cald, obiectiv, adeseori umoristic, un echilibru de om resemnat. Căci povestirea se bazează pe ficțiunea că eroul Tudose Leahu, pușcăriaș pentru sfînta dreptate, și-a însemnat viața și gîndurile. Romanul, constituit din manuscrisul lui Tudose Leahu, este deci ținut la persoana întiia. Apreciem modul în care autorul reușește să scrie în stilul unui țăran sfătos, energic, entuziast dar resemnat, înfrînt în luptă, dar lipsit de disperare.

Sfînta Dreptate amintește de Michael Kohlhaas, celebra povestire a lui Heinrich von Kleist, care pune în scenă pe acel faimos conducător de răscoală populară, pus și el pe drumul răzvrătirii prin nedreptatea ce i se făcuse. Pornit cu jaf și pîrjol asupra feudalilor germani, declanșînd adevărate războaie, Michael Kohlhaas este un precursor de mari proporții a haiducilor și răzvrătiților noștri. (Dealtfel *Sfînta Dreptate* poate fi considerată ca o dezvoltare largă a unei schițe sadovenești: *Un instigator*).

Gîndul haiduciei prezidează de altfel la ecloziunea vocației de „făcător de dreptate" a lui Tudose Leahu dînd visurilor de dreptate ale copilului o formă romantică. Autorul zugrăvește manifestările acestui instinct de refractar posedat de dorința dreptății, în formele copilărești, pentru a le urmări dealungul vieții lui Tudose Leahu, dela înnodarea conflictului prin intrarea în luptă cu Niță Marin, arendașul moșiei pe care se află Prigorenii Dorohoiului, pînă la desnodămîntul fatal între zidurile temniței.

Crescut în duhul romantic al romanelor haiducești, Tudose Leahu își cultivă pînă la paroxism un simț înnăscut al dreptății și o fire aprigă, iute la faptă. Cariera de martir al dreptății începe în pragul bărbăției, cînd intră în conflict cu arendașul hain al moșiei. Condamnat pentru îndemn la rebeliune, rămîne în orașul temniței, intră ca ucenic într'o tipografie și avansează repede pînă la gradul de maestru. Intre timp se pătrunde și de literatură și de exigențele socialiste, devenind un fel de leader popular al mișcării muncitorești dela Iași. Dar și aci îl paște fatalitatea. Tragedia lui Tudose Leahu se repetă: pornit la luptă pentru dreptatea altora, a consătenilor, el se vede trădat de tovarăși și luat țap ispășitor. La fel și

acuma, el simte dureros contrastul între ideile și felul de viață a conducătorilor socialiști. Evenimentele se desfășoară vertiginos. Leahu este amestecat într'un proces, tovarășii de idei îl trădează pentru a-și face interesele, iar el intră la temniță grea.

Bilanțul acesta, de idealist păcălit de realități, de om al dreptății intransigente pe un pămînt în care conștiința și legile sunt de cauciuc maleabil și flexibil, este totuși tras de Tudose Leahu într'o autobiografie calmă, resemnată.

Sub actul destul de banal al idealistului care se sfărîmă de aspra și impura realitate, asemenea albatrosului poeților, pogorît acum pe un liman de viață și actualitate etică, a prilejuit d-lui C. Manolache o carte frumoasă, cursivă, ce se citește cu plăcere. Suntem însă nevoiți să amintim că adeseori stilul moldovenesc, cronicăresc și patriarhal în care vorbește eroul, displace. Pastișa lui Sadoveanu sau Damian Stănoiu, mînăstirescul, străbate adesea. Deasemenea, spre sfîrșitul cărții, nivelul literar scade, de pildă pasagiile referitoare la mișcarea socialistă și U. R. S. S. care, desigur, în parte sunt juste ca fond, dar cari sut tratate într'un mod naiv, parc'ar fi povestiri moral-educative pentru soldați.

In afară de aceste scăderi, romanul d-lui C. Manolache este o realizare literară de un cert nivel.

N. Pancu: Sub Vulturul Moldovei (Editura autorului)

Producția literară a neprofesioniștilor scrisului este întotdeauna interesantă. Indiferent de rangul literar ce-l ocupă în rîndul producțiilor „profesioniste", ele ne transmit o briză plăcută de prospețime, experiență și naivitate, inocență literară. Literatura germană și engleză numără o mulțime de volume de amintiri, scrise de medici sau politicieni, și care sunt adevărate comori de viață autentică, trăită și tablouri cari concurează cu succes cele mai rafinate producții literare. N'avem decît să ne gîndim la furoarea ce-a produs-o „San Michele", tîrzie carte de medic. Iată pentruce nu poate fi pusă sub suspiciune o carte scrisă de un bătrîn judecător. Simțim din capul locului lipsa acelui element întîlnit totdeauna în cărțile specia-

liștilor literari: artificialitatea și o alchimie savantă care de atîtea ori îți lasă în gură gustul coclit al conservelor și al surogatelor sintetice.

Fără îndoială că „Sub Vulturul Moldovei" nu poate fi comparat cu opera, aparținînd aceleeași specii, „San Michele". Cum nu se poate compara Capri, domeniul de vis al lui Munthe cu Damienești, satul pe care-l descrie fostul lui judecător.

Lipsită de orice cochetărie stilistică, pachetul de amintiri din „Sub Vulturul Moldovei", reușește totuși să evoce cu bonomie și precizie imaginea unui sat uitat de Dumnezeu. Damienești, cu cocioabele lui africane, cu populația umilă și mizeră, cu cei cîțiva surtucari, apare viu și interesant. Indeosebi viața de plictiseală și crincene amuzamente a acestor exilați este zugrăvită cu toa ă limpezimea și bonomia cu care privește peste arcadele deceniilor, îndărăt spre trecerea printr'un infern provizoriu.

Tipuri de provinciali — unii adaptați, alții revoltați, fluturîndu-și melancoliile și ciuda prin colb, scene de veselie și de tragism defilează, evocate de pana sfătoasă a d-lui N. Pancu.

Cu toate că nu este insensibil pentru unele laturi hilare ale unui oraș de provincie, povestitorul reușește să aștearnă o notă de umor *binevoitor*, acolo unde altul ar fi recurs la caricatură. Multe siluete din amintirile fostului judecător s'ar preta la o astfel de stilizare.

Remarcabile sunt și pasagiile în cari notează impresiunile sale asupra evreilor din Damienești, dupăce prezența lor îi îngăduise o seamă de crochiuri pitorești. Judecata acestui fost judecător despre evreii acelui tîrg se sintetizează în următorul pasaj:

„După cîteva luni dela sosirea mea aci, cînd am început să observ cu mai mult interes, viața acestei ovreimi, mărturisesc că le-am găsit multe superiorități.

In adevăr, o viață de relațiuni strînse numai între ei; dar totuși, ce viață morală și austeră!

— N'am văzut ovrei beat pe uliță sau prin circiumi.
— N'am pomenit proces între ovrei și romîn.
— N'am avut la judecată, evreu inculpat pentru furt.
— Și n'am auzit să se fi dovedit în Damienești vre-un evreu adulterin, fie el cît de tînăr și de frumos. (Pag. 131).

Pentru a da încă o dovadă de scrisul d-lui N. Pancu și de nota de umor pe care știe s'o strecoare la sfîrșitul oricărui capitol, transcriu finalul capitolului în care e povestit incendiul care a mistuit tribunalul. Autorul comunică prin telegraf Parchetului știrea incendiului:

„Lingă mine văd în colțul odăiei oficiului doi ovrei, cărora le mai clănțăneau dinții și li se mișcau bărbile, ținînd fiecare cîte o conceptă de telegramă, care tremura și ea în mîini, de parcă o bătea vîntul, și pe care o trimeteau la rude.

Alecu svîrli țigara și începu să bată aparatul.

După ce plecară evreii, îl întreb pe Alecu ce scria în telegrame.

Alecu rîzînd:

— Amindouă la fel, măi!
— „Ales doar cu frică!"
— Iaca, patru cuvinte, plus adresa, patruzeci și șinși di bani, di cap.

Cînd să plec, Alecu zîmbind, îmi spune:
— Da pi aiasta n'ai văzut-o.
Adresa: Rosenblut pi Sascut:
„Ruhălă născut buet — ambele sunutoși".

Ițic Glastul

— Să știi măi! c'o născut di frică, adăogă Alecu clipind șiret din ochi".

*

„Sub Vulturul Moldovei" este o lectură agreabilă, o imagine vie și veridică a vieții dintr'un tîrg provincial. O imagine transfigurată de o privire senină. Și de îndemînarea condeiului.

George Coman : Personalul de Giurgiu (Ed. „Librăria Academică")

Nu suntem de acord cu cei ce, din clipa cînd au aflat din Gide despre oroarea lui Wilde în ce privește romanul la persoana întiia, strîmbă din nas cînd dau de romanele la persoana primă. Dar ne este peste puteri să ne oprim repulsia cînd aflăm din prima pagină a unui roman că

este vorba de scrisoarea unui sinucigaş. Apare atunci fantoma eroilor melodramatici din „Colecţia celor cincisprezece lei", care ridică ecluzele şi ne potopesc cu lacrimi, cu sentimentalism şi cu insipida limonadă a sufletelor îngenunchiate de soartă.

Eroina „Personalului de Giurgiu" este o fetişcană de 14 ani şi jumătate. Chiar dacă, cum susţine autorul, ar avea inteligenţa de 28, este cert că numai din începutul acestui roman avem convingerea că el este pe de-antregul *făcut*. Mă îndoesc dacă frazele alambicate, ironice cu imagini macabre, selecte, sunt de domeniul unei vieţi de fetiţă:

Mamă,

„Ar fi stupid — mi se pare, — să încep cu fraza clasică a sinucigaşilor: La ora cînd vei citi aceste rînduri, eu voiu fi moartă. Pentrucă altfel, ochii tăi n'ar fi văzut niciodată această scrisoare. Şi nici eu n'aş fi scris-o. Afară de asta, la ora cînd vei citi-o, vei fi aflat de mult, dacă nu vei fi văzut chiar tu, cum am fost strînsă, probabil cu cearceaful depe linii, pentru a fi apoi reconstituită cu mare dificultate, rigidă, grotescă precum picturile ultra-moderniste, pe o tejghea sau pe un grătar frigorifer, în prezenţa unor autorităţi poate distrate, poate *plictisite*". (pagina 7).

Autorul şi-a complicat munca deoarece adaogă la artificialitatea inerentă oricărei literaturi camuflate în confesiune de sinucigaş, artificialitate la pătrat, punînd în seama unei fetiţe nişte exerciţii psihologice şi stilistice care-i sunt cu totul străine. Aflăm dela început că fata (14 ani şi jumătate) şi mama (37 ani) iubesc pe acelaş tînăr (24 ani).

Teribilul conflict care va să iasă de aci e aparent, îţi scoate ochii, dar nu ştiu pentruce, lipsa de bun gust nu este agreabilă şi ispititoare. Nici stilul de clei şi de adolescenţă exaltată nu ne poate convinge să urmărim cu prea mare pasiune tragicul foileton de provincie, tescuit în volum de complezenţa unui editor neexperimentat. Ne mai împacă întrucîtva încercarea de a prinde tonul mahalalei, expresiile pitoreşti, culese desigur cu plaivazul şi carnetul, subliniate în manuscrise, tipărite cursiv în roman.

Dar pitorescul e, din păcate, fără substanţă. Autorul nostru este prea neexperimentat pentru a scoate mai mult decît o caricatură din următoarele date: junele care va reuşi să o împingă la sinucidere pe prodigioasa epistolă a minoră din prolog şi să poarte Sîmbetele mamei acesteia, are şi gusturi estetice perverse descrise de autor în modul următor:

„Lui Arcadie îi plăcea să stea închis în casă zeci de ore cu o femee. Dar într'un anumit cadru şi cu o anumită femee. Niciodată nu şi-ar fi închipuit că ar putea să stea închis douăsprezece ore într'o odăiţă cît o cămară, cu tavanul la înălţimea capului şi atingându-i cu mîinile întinse, trei pereţi deodată, — cu o femee urîtă şi proastă pe care o chema şi Marina", (pag. 59).

D. Coman păcătueşte, fireşte, prin tinereţe. A vrut să facă un roman pitoresc, tragic, etc., probabil după brevetul Petru Bellu. Este posibil că odată cu vîrsta, să se calmeze şi să abandoneze asemenea porniri perverse, revenind la îndeletniciri mai paşnice şi normale.

L. Leoneanu: Portrete literare şi politice (Editura autorului)

Volumul de faţă este a doua serie dintr'o activitate publicistică ale cărei prime rezultate s'au precizat, selecţionate, în paginile volumului *Profiluri şi opere contimporane*, apărut în 1929 în editura „Biletelor de papagal". Volumul acesta, cuprinde, pe lîngă o seamă de recenzii şi prezentări, o seamă de interviewuri cu personalităţi literare. Remarcăm, în special, în acest volum, figurile unor luptători sociali, cum sunt Eugen Relgis şi, pe un plan mai jos, Panait Muşoiu.

Reporterul nu este, desigur, un aparat pasiv, un fonograf care se declanşează automat pentru a inregistra spusele celui interviewat. Rolul interviewerului este analog cu cel al regisorului. Cum un regisor neghiob poate prăpădi cea mai bună piesă, astfel şi un interviewer stîngaci poate aduce, dela cea mai mai scînteetoare personalitate, cel mai insipid ragoût de banalităţi. D. Leoneanu este însă din linia fotografilor de artă, care reuşesc să pună personagiile în justa lor lumină, să-i surprindă sub unghiul in-

telectual cel mai favorabil și relevant, să le conducă pe drumul unei confesiuni spontane.

Aptitudinea aceasta s'a desvoltat integral în interviewurile celui de-al doilea volum: „Portrete literare și politice". Intr'adevăr, prima jumătate a cărții cuprinde convorbirile-portret cu Stere, Dr. Parhon și Gala Galaction. Imbinarea dintre convorbire — deci înregistrarea oarecum pasivă — și comentariul personal este atît de bine sudat încît istoricul literar al viitorului, pornit în vînătoare după documente, va fi reținut fără voie de comentarul d-lui Leoneanu, întotdeauna precis, lucid și pregnant.

Ca unul ce-a fost un timp secretarul particular al lui C. Stere, înregistrînd dicteul tumultuos al *Preludiilor* și al *Copilăriei lui Vania Răutu*, d. Leoneanu a fost desigur unul din puținii oameni cari au putut pătrunde în intimitatea acestui misterios și fascinant om. Bineînțeles că secretarul particular n'a devenit un Jean-Jacques Brousson și notele ample despre Stere nu sunt nicidecum un „Stere în halat și papuci", ci străbătute de o infinită admirație a tînărului, fascinat de impetuoasa personalitate a basarabeanului. Notele cari dau seamă despre impresiunile din timpul stagiului pe lîngă C. Stere sunt prețioase documente și pentru felul de viață și manifestare ale acestuia, dar mai cu seamă arată că *animatorul de odinioară*, ideologul pasionat al țărănismului, pe atunci în fașă, nu a pierdut nimic din vitalitatea magnetică. O declarație pe care o înregistrează d. Leoneanu, ne trădează spațiul sufletesc de mari dimensiuni în care trăește Stere. Créd că nu este inutil să transcriu aceste puține dar revelatoare linii:

„Sunt probabil singurul Romîn din generația actuală, căruia i-a fost dat să vadă și valurile Oceanului Pacific și ale celui Atlantic și întinderea înghețată a mărilor polare ca și azurul Mediteranei, și care a fost coborît în cele mai adînci straturi ale societății, în lumea de crimă și de mizerie sufletească, și a putut totodată să se înalțe pînă la culmile piramidei sociale. Astfel sufletul meu este pătruns de viziunea tragediei umane în mijlocul forțelor oarbe ale firii. Cînd îmi dau seama cît de plăpîndă este flacăra conștiinței și cît de opac este întunericul care o amenință în înăbușire, biata creatură omenească, în cele mai mari scăderi și în cele mai grave deformări ale ei, ea nu-mi mai poate inspira ură" (pag. 13).

Confesiune de stoicism, impresionantă la unul din cei mai vajnici luptători. Ii mulțumim d-lui Leoneanu că a înregistrat-o.

Dar noi am urmat pînă acum însăși metoda d-lui Leoneanu; obișnuit să se retragă după personajul pe care îl pune în scenă, îi lasă cuvîntul tot timpul. Am fost și noi prinși în gestul acesta de obiectivism și am vorbit mai mult de Stere decît de Leoneanu. Să-i facem dar dreptate și autorului și să arătăm printr'un scurt extras („pour en donner l'idée"), ținuta comentariului. Nota următoare caracterizează scurt și just aspectul exterior al lui Gala Galaction.

„Chip impunător de sfînt. Sutana îl îmbracă firesc întocmai ca și brazii muntele, iar vorba îi e ca portul: blîndă, cu adieri de zefir, ademenitoare, pornită din adîncă simțire. Așa îi e și surîsul și stilul", (pag. 42). Caracterizarea aceasta preludiază convorbirea cu Galaction: o convorbire minunată, de un stil oral bogat și fluent, din care răsare fără vrere portretul lui Arghezi. Amănuntul cu poesia argheziană purtată în căptușală este de toată frumusețea.

Mai notăm, afară de cîteva recenzii, două articole de informațiuni-investigațiuni, în legătură cu un puțin ilustru tiz de origină romînească al marelui Tolstoi și cu trecerea lui I. L. Caragiale prin liceul dela Ploești.

Cartea d-lui Leoneanu, grație obiectivității ei remarcabile, și a observațiilor juste și pregnante va fi desigur un prețios auxiliar pentru cei ce vor să pătrundă în intimitatea cîtorva personalități contimporane.

Lucian Boz

Cronica externă

Caleidoscop mensual

A fost o lună de imense frămîntări. O putem compara cu un cer furtunos, pe care, nori grei și încărcați, gata să deslănțuie uraganul, sunt totuși puși pe fugă ici, colo, soarele păcii și al unor zile mai bune trimițîndu-și razele sale, prin breșe a[illegible].

In Franța, s'a pus capăt guvernului Laval și cu asta, capăt unei politici [illegible]. Intreaga atmosferă ne indică o apropiată repriză a stîngii grupate în frontul popular, care cert că va cîștiga alegerile.

In acelaș timp Franța și-a revenit în fine și cu privire la angajamentele ei din Europa, înțelegînd să nu mai întîrzie cu strîngerea rîndurilor: Mica Antantă, Rusia Sovietică și Anglia.

Această din urmă țară și-a pierdut suveranul. *Și a plîns întreaga țară, sincer, fiindcă a pierdut un democrat sincer.*

Imi face plăcere să-mi reamintesc cu această ocazie, de următoarea scenă la care am fost martor ocular acum vreo cîțiva ani:

Șomeurii Londrei, încadrați deatîel în organizații muncitorești de-o stîngă pronunțată, în lipsă de lucru, cutreerînd străzile, adeseori [illegible] de curiozitate spre a asista la schimbarea gărzii dela palatul regal.

Mă găsiam în apropierea unui astfel de grup, cînd defunctul suveran, ieșind printr'o poartă dosnică a palatului, se îndrepta către un parc apropiat, singur-singurel.

La trei pași de el se găsia grupul de șomeuri.

Iată conversația:

Un șomeur: „Să trăești Ghiță (Georgie); cum îți merge cu sănătatea? Mă bucur că te văd bine."

Suveranul: „Bună dimineața! (Era chiar dimineața). Mulțumesc, slavă Domnului, sunt bine. Dar, voi?"

Alți șomeuri: „Prost! Dar ce să facem? Sperăm și noi că va fi mai bine".

Suveranul: „Imi pare sincer rău și mă doare. O să

ne ajute D-zeu să trecem și peste asta. Cu bine, domnilor, cu bine, domnilor (Gentlemen!)!"

Șomeurii: „Noroc Ghiță! Să te ajute D-zeu!"

Șomeuri, între ei: „Săracu băiet (chap), că-i bătrîn!"

Greu de crezut? De... necrezut? Posibil că da. Țin însă să repet: am fost martor ocular la această matinală întîlnire neorganizată și neașteptată.

Noul suveran, se știe că este cel puțin un democrat tot atît de convins ca și tatăl său, George.

Doliul Angliei n'a împiedicat însă cu nimic asupra hotărîrei anterioare: reînarmarea.

Și astfel, asistăm al o formidabilă punere la punct a armatei, a flotei și a aviației britanice, în sensul clasic al păcii înarmate.

Pace înarmată, contra cui? Contra Germaniei belicoase, contra Italiei exasperate, contra Japoniei nesățioase!

Căci toate aceste trei state, autocrate, reacționare și militaristo-fasciste își văd salvarea numai în declanșarea cît mai neîntîrziată a războiului de expansiune, glorie și virtute națională.

Germania continuă să se reînarmeze febril, încercînd o apropiere față de Italia cît și o stranie apropiere față de Rusia, sub masca unor mari credite comerciale.

Italia, a repurtat unele succese pe frontul african, înregistrînd însă și pierderi dureroase. In acelaș timp s'a verificat că dezertează pe capete și trupe coloniale cît și viteze cămăși negre.

Japonia a continuat provocările, spre a întîlni însă o neașteptată rezistență la granițele Mongoliei sovietice.

Evenimente în adevăr internaționale: conferința navală dela Londra, fără multe șanse:

campania în favoarea neutralității în America, contrabalansată de o campanie activistă;

cimentarea alianței franco-ceho-sovietice;

reactualizarea unei cooperări în bazinul dunărean;

ofensiva stîngii și a frontului popular în Franța, Spania și îngrădirea activității subversive a nazismului în Elveția, Olanda, Danemarca, Norvegia, Suedia și Statele-Unite.

Cu alte cuvinte, front contra ciumei reacționare și front pentru apărarea pînă și cu armele a păcii europene periclitată de nebunii rezidenți la Berlin și Roma!

T. Cristureanu

Cronica economică

Importanța economică a turismului

1. — *Ce e turismul?*

Cînd frumoasele mondene de pe veranda hotelului Palace din Sinaia, văd prin parc niște oameni încălțați cu bocanci noduroși și încărcați cu ranițe lipsite de linia siluetelor moderne, trecând fără gîfîit panta, exclamă uneori cu voce ironică: „Priviți, turiștii!".

In vagonul restaurant, cînd sorbi liniștit mazagranul, vezi la oprirea în stații, grupe de oameni îmbrăcați sumar, grămădindu-se spre clasa III-a de parcă ar invada trenul. Auzi atunci mormăindu-se printre dinți de blazați: „Hm. turiștii!..."

Pe de altă parte, articolele din ziare, pe cîte trei coloane, cu titluri din litere cît gîndacii, arată avantajele turismului care ne aduce bani în țară. Și întrevăd atunci pe bogații voiajori din exprese ce înghit vertiginos distanțele ca să descindă pe „perla Carpaților" și să intre în cazinoul cu ruletă și braziliană. Sunt și aceștia turiști?

Pentru o mai bună lămurire a înțelesului economic al turismului, am deschis dicționarul economic de pe masa mea de lucru, dicționarul lui Coguelin. Nici nu există *turism* ca noțiune economică, cînd s'a publicat dicționarul. E interesant de observat acest lucru. Nu există cuvîntul nici în dicționarul economic englez, din 1930, al lui Pittmann. Am recurs la Lurousse: turist, este *persoana care călătorește de plăcere:* deci și cel ce poartă alpenștoc; și juisorul de pe sofaua din vagon-lit și bucureșteanca ce vine pentru o zi la dancingul din cazinoul Sinaia. Iar *turism* — se mai spune în Larousse — este pofta de a voiaja. Aici contribuția dicționarului e prețioasă și concludentă. Va să zică, dacă voim să stimulăm turismul, înseamnă că voim să stimulăm o poftă. Și după cum nu ațîți pofta cuiva cînd îi spui numai că *vrei să-i oferi un lucru dar nu i-l poți oferi decît mai tîrziu*, tot așa nu ațîți gustul de turism spunînd, că ai intenția de a oferi posibilități bune de turism în Romînia, dar peste nu știu cît timp...

A face ceva pentru turismul național, înseamnă — spunea recent inimosul președinte al oficiului de turism — a nu începe prin promisiuni, propagandă sau declarații pur patriotice.

A izbuti în domeniul turismului — cred eu — înseamnă a *creea condiții favorabile pentru* desvoltarea lui.

Și două lucruri sunt de creeat în primul rînd.

Știu că D-v., vă puteți gîndi acum la mai multe alte lipsuri, începînd cu lipsa de igienă și de confort din casa locuită în vilegiatură. Sunt sigur însă că toate aceste lipsuri se vor înlătura cînd se vor creea efectiv două realizări de care vom vorbi mai departe.

Deocamdată, să vedem importanța economică a turismului în țara noastră; mai întîi a celui făcut de străini și în urmă a celui făcut de localnici.

2. — *Importanța turismului făcut de străini.*

Importanța economică a turismului făcut de străini, nu se înțelegea deloc la noi pînă acum cîtva timp. Se înțelegea — și se încuraja — exportul, tot ca și azi. Un transport de cereale, petrol, lemn ori vite, dacă era trimis peste hotare era apreciat, încurajat și premiat (cu prime de export). Pentru turismul străinilor însă, ad că pentru exporturile pe loc, nu este nici unul dintre aceste onoruri, deși exporturile pe loc prezintă pentru țară aceleași avantaje ca și celelalte exporturi, ba chiar unele mai mari. Turistul străin e nevoit să cumpere mărfuri romînești. Romînii vînd astfel mărfuri la străinii de aci, tot cum le-ar vinde și străinilor de peste graniță, — exportă deci pe loc — fără a mai face cheltueli de expediție și transport și încasează dela străini, mult prețuiții bani străini ori devize în valută forte. Nu ar merita oare și aceste exporturi pe loc, acelaș bun tratament și aceeași atenție ca și celelalte exporturi? Valoarea unui vagon de lemne de foc exportat peste graniță, aduce mai mare folos țării decît valoarea cumpărăturilor pentru întreținerea unui turist care stă o lună în Romînia? Acesta nu plătește la noi sume care întrec desigur șapte-opt mii de lei? Nu plătește sume cel puțin egale cu cele, ce le-ar plăti, dacă i-am trimite aceleași cumpărături peste graniță? Desigur! Mai mult încă. Plătește sume mai mari decît localnicii. E explicabil: nu numai că el nu cunoaște piața, ca să cumpere lucrurile cele mai eftine, dar în genere un străin, în orice țară, nu poate fi mai puțin cheltuitor decît un localnic.

Străinii atrași, de pildă, după sfatul unui filosof atenian, chiar cu hoteluri gratuite, anume făcute pentru ei, fac în țară cheltueli care se compensează cu ceeace li se dă gratuit. E adevărat că la St. Quat-Portieux din Franța sau la Domino din Oléron, viața este de 3—4 ori mai eftină decît la noi la Eforie. Dar, la înapoiere, nu se dau de obiceiu banii economisiți, pentru rochiile nevestei sau alte cumpărături, la Paris?

Trebue să constatăm că pe orice piață comercianții fac două prețuri: unul pentru străini, altul pentru localnici. Ori cîte rezerve și-ar face un om cu conștiință asupra moralității unui asemenea procedeu, *fapt* este însă că totdeauna străinii cheltuesc mai mult decît localnicii, încît legea *liberei* concurențe nu funcționează în asemenea cazuri. Străinii plătesc lucruri pe care localnicii nu le plătesc. Ei vin să vadă o priveliște rară, o panoramă minunată, vizitează un muzeu, ori respiră aerul îmbătător dintr'un anumit climat și... plătesc la toate acestea. Chiar fără nici o speculă; dar e firesc ca locuitorul din partea locului să nu facă nici o cheltuială pentru a vedea oricît de splendidă, atunci cînd o are însă, lîngă casa sa, tot anul. Localnicul nu plătește decît pentru bunurile care se distrug prin uz, străinul plătește și pentru bunurile care nu se distrug; dacă străinul privește o grotă admirabilă, nu se pierde nimic din substanța avuției naționale; în schimb însă, el lasă bani în țară.

Mai ales cînd exporturile propriu zise sunt insuficiente, atunci statele pot umple această lacună prin *„industria turismului"*. In Franța s'au creat încă de mult *școli profesionale de hotelieri*. Intr'un număr din revista *Touring Club*-ului se evalua *la 12 miliarde* de franci, suma care putea fi adusă în fiecare an de voiajorii străini, în timp ce bugetul Franței se apropia *de 48 miliarde*. După cum se vede, Franța provoacă prin turism — ca și Italia și Elveția — un însemnat import de plăți, în balanța plăților ei cu străinătatea. Mai mult. Indată după războl, însăși deprecierea francului francez tindea a se corija continuu, tocmai prin atragerea străinilor. De aceea, dintre formele de deplasare a persoanelor dintr'o țară în alta, *turismul* nu e deloc neglijabil. Tările care au șanse să atragă și să reție pe străin, au astfel, unul din mijloacele cele mai eficace de

a face favorabilă balanța plăților lor, adică de a face să intre bani mai mulți decît ies din țară.

Dacă această intrare în țară a bogaților sub forma turismului, nu are niciodată adversari, nu se întîmplă la fel cu mișcarea inversă, adică emigrarea bogaților pentru a deveni turiști în țări străine.

Amintiți-vă îngrijorarea și zelul cu care guvernatorul din „Văduva veselă" lupta din răsputeri, numai să convingă pe nostima lui compatriotă să nu-și retragă banii din țară și să nu-i cheltuească în străinătate. Aceasta arată tuturora că restricțiile la ieșirea banilor din țară existau și în timpul de mai de mult, încă în faza muzicală a operetei.

Uneori guvernele iau măsuri severe pentru a împiedeca pe naționali de a face turism în străinătate. Se refuză, printr'un prim procedeu, bine simțit și la noi, acordarea de devize. In Statele Unite americane, s'au propus, mai demult, impozite asupra voiajorilor americani care — după cît se crede — ar cheltui în străinătate o sumă echivalentă cu 30 miliarde lei anual, tot așa după cum s'au propus și impozite asupra dotelor pe care fiicele miliardarilor americani le aduceau soților în Europa.

In timpul ultimului război, cînd unii francezi au voit să-și facă vilegiatura în Elveția, au fost opriți fără cruțare, nu pe calea indirectă a refuzului de devize, — ci prefectul unui mare oraș a refuzat să le elibereze pașapoarte, spunîndu-le că e mai patriotic să-și petreacă vacanța în țara lor... Ca și azi: cînd *trăim de fapt timp de război economic și vrem să dăm numai aspect de pace.*

Se spune cu drept cuvînt că cine își cheltuește veniturile în străinătate nu face să profite de ele concetățenii săi, ci străinii. Reședința străinilor bogați în Elveția, în Italia, la Paris pe „Coasta de Azur" nu e considerată de aceste țări și localități ca un izvor de avuții?

Dar cînd se vorbește de turiștii a căror plecare e împiedicată, nu se înțeleg decît capitaliștii, nu și lucrătorii care merg în străinătate ca să cîștige lucrînd. Aceștia, departe de a face să vie bani din țara lor de origină către țara unde merg, trimit în țara de origină cea mai mare parte din cît cîștigă: o pompă aspiratoare de bani funcționează aci în sens invers. De aceea Italia, care în acelaș timp atrage la ea pe bogații inactivi și trimite în străinătate pe proletari, se îmbogățește de două ori, și prin cheltuelile unora și prin cîștigurile celorlalți.

3. — *Insemnătatea turismului făcut de localnici.*

Importanța economică a turismului făcut de localnici este sumar și limpede arătată încă de acum 10 ani de un cunoscut turist romîn al cărui nume țin în deosebi să-l menționez aci — așa cum se cuvine precursorilor, — d-l Mihai Haret [1]:

a) „Turismul este un factor important în economia națională, prin mișcarea uriașă de călători pe care o provoacă, căci turiștii sunt mari consumatori a tot felul de articole. Industrii întregi trăiesc sau au luat o considerabilă dezvoltare, numai grație turismului. Cele mai importante sunt: industria de transport; industriile de ateliere și de restaurante, industriile grafice în ramura turistică (călăuze, descrieri pitorești și geografice, monografii, hărți, itinerare, prospecte, cărți poștale ilustrate), îmbrăcămintea și încălțămintea turistică, etc.

b) Turismul mai prezintă însemnătate și prin veniturile importante pe care fără zdruncin le aduce bugetului. Toate activitățile pe care le provoacă acest factor de mișcare și de consumație sunt peste tot supuse la mari taxe fiscale, fie cele de lux, de consumație, cifra de afaceri, de vieață urcă, etc. Zicătoarea că „*turistul plătește*" pentru plăcerile sale, fără să murmure, tot ceeace-i cere fiscul", este o axiomă de care țin seamă toți miniștrii de Finanțe ai țărilor occidentale;

c) Turismul este singurul mijloc, prin care se va putea îmbunătăți *starea precară a populației dela munte*, cari neavînd a se îndeletnici decît cu creșterea vitelor și cu exploatarea pădurilor, este în multe regiuni în situație inferioară celei dela cîmp, căreia cultura pămîntului îi procură o bună stare materială cu mult superioară. Din această cauză multe regiuni muntoase, se transformă încet, încet, în adevărate pustiuri, părăsite fiind de către localnicii pe care nu-i pot hrăni. Numeroase exemple s'ar putea da în această privință; socotesc însă de ajuns unul singur. In munții Făgărașului, pe versantul lor transilvănean, există o splendidă regiune muntoasă denumită Valea Arpașului, care înainte a războiului mondial era regiune turistică cunoscută chiar în alte țări din Europa, fapt care profita material muntenilor, astăzi rămași azi foarte reduși la număr. A venit războiul care a strunchiat multe și a făcut să se uite și mai multe. Actualmente, afară de Sașii transilvăneni, nimeni nu-și mai amintește de frumoasa vale. Romînii nici n'au știut-o; străinii de mult au uitat-o; și chiar dacă mai sunt dintre cei care-și amintesc de ea nu vin în Romînia Nouă de groaza biletelor de liberă trecere și petrecere, pe care le reclamă anumite autorități de stat chiar și turiștilor străini, — cu pierderi de timp incalculabile;

d) In fine, turismul mai prezintă o latură de o însemnătate nebănuită pentru viitorul țării. El a determinat, el desvoltă și el menține lupta pentru apărarea de distrugere a frumuseților naturii. Este știut că depredațiunile acestor frumuseți, denumite în știință monumente naturale — din cari multe avînd o importanță economică considerabilă, cum sunt pădurile, carierele, căderile de apă, etc. — se practică — la munte îndeosebi — cu adevărată furie, fie pentru scopuri industriale și comerciale fie chiar pentru scopuri pur turistice. Există o foarte strînsă legătură între difuziunea turismului la munte și lupta pentru apărarea de distrugere a frumuseților naturale, deoarece multe din ele numai prin turism pot fi văzute sau înțelese, iar rostul păstrării lor intacte tot numai prin turism va putea fi priceput de către marele public, care, asemenea, distruge considerabil la rîndul lui, din neștiință de cele mai multe ori.

Conservarea și restaurarea frumuseților naturale ale munților, sunt printre cele mai nobile probleme ce se pun azi în discuție și guvernul care va ști să ia măsurile eficace pe care toți oamenii noștri de știință le preconizează și reclamă cu nerăbdare, va face în adevăr operă pozitivă. Să nu se creadă însă că în această acțiune de protegiure a munților va fi vorba să se sacrifice utilitatea generală, numai de dragul frumuseții munților și pentru satisfacția estetică a unei elite. Nu! Conservarea munților înseamnă conservarea însăși a unei treimi din teritoriul Romîniei, care suferă sumpit de pe urma distrugerilor nesocotite din regiunile de unde pornesc marile rîuri ale țării, cea aceasta transformate în torenți devastatori.

4. — *Ce realizează alte țări și ce facem noi pentru turism. Ce trebue făcut.*

Anul trecut, în Jugoslavia, vizitatorii străini, în număr de cca. 700.000 au lăsat o sumă echivalentă cu aproape un miliard jumătate de lei.

Iar în Cehoslovacia „țară a industriei și a vilegiaturii" — cum

[1]) *Mihai Haret*, Turismul și pregătirea turistică în apărarea națională, 1926.

spun reclamele — călătorii străini au lăsat o sumă echivalentă cu 5 miliarde lei.

Ce face Romînia în această importantă chestiune a turismului? încurajează venirea turiştilor străini şi reuşeşte a împiedeca plecarea turiştilor romîni în străinătate? Putem oare auzi „Romînia e ţară de turism" aşa cum cetim de curînd prin ziare între ghilimele „Cehoslovacia, ţara vilegiaturii?" Deocamdată în ziarele de acum cîtva timp a apărut în stil de circulară, ca un cuvînt de ordine, aşa: *Vom putea atrage turişti*". E mai onest în felul acesta şi — prin aceasta poate — mai promiţător. Pe lîngă Ministerul nostru de Interne s'a organizat un oficiu de turism care va colabora dînd sprijin, cu diferitele organizaţii de turism şi va încuraja formarea de sindicate şi comitete locale de iniţiativă, pentru amenajarea — din punct de vedere turistic — a vizitării principalelor centre şi circuite practicate pînă acum.

In anii trecuţi, cheltuelile făcute de voiajorii străini în Romînia au fost aproape fără importanţă. După unele evaluări, făcute la Serviciul Siguranţei după numărul paşapoartelor, totalul cheltuelilor voiajorilor străini în Romînia, abia ajunge la jumătate de miliard de lei anual, în timp ce după calculele făcute de mine, putem nădăjdui la patru miliarde. Cum? Iată cele două realizări necesare de care vorbeam mai înainte.

Mai întîi, *şosele*. Oricît aş adora minunăţiile dela Cheile Bicazului, oricît aş preţui pulberea perlată a cascadelor din Bucegi, oricît m'ar atrage casa „Peştera" de pe vîrful muntelui nabab în ozon, nu pot uita că pentru a ajunge la ele, trebue să merg pe drumuri. Să nu ni se repete că tocmai dificultatea urcuşului pe unele drumuri grele creează dragostea de munte şi face educaţia unei vieţi în aer liber cu orizonturi largi, meditative care fac să dispară melancolia şi în locul lor să însufleţească bucuria. Dacă asemenea iubitori ai muntelui sunt şi vor mai fi încă — sunt puţini: numai o elită. Drumeţia, care e ramura mai însemnată economiceşte a ţării, presupune deocamdată un rafinament, pe care nu-l au decît cei cărora li s'a insuflat de mici, şi treptat, dragul excursiei pe jos.

Pentru marea majoritate — însă — căci numai de aceasta poate fi vorba cînd ne referim la însemnătatea economică a turismului — trebue drumuri bune, ca să fie atrasă. Ori, drumurile noastre — cu arta noastră de a guverna — le ştim cu toţii cum sunt. Eu nu-s dintre aceia care la fiecare problemă să spun: aci e rolul Statului! Dimpotrivă, spun că pentru desvoltarea *industriei hoteliere*, nu e nevoe de ajutorul bănesc al Statului. E nevoe numai de al nostru înşine. Ne putem ajuta singuri, după ce Dumnezeu ne-a ajutat cu frumuseţile încîntătoare de pe valea Bistriţei şi de pe fermecătoarea vale a Jiului. In privinţa şoselelor însă, particularul singur nu poate face decît prea puţin, pentru îndreptarea lor. Aici Statul are de satisfăcut un mare rol, drumurile fiind — mai ales într'o ţară cu structură agrară — şi un instrument esenţial de schimb. Odată ce unele drumuri de interes local capătă caracter de artere de circulaţie mare sau de legături internaţionale, ele trebue să intre în administraţia Statului.

Alimentarea bugetului pentru şosele se poate face prin *perfecfecţionarea impunerii* asupra combustibilului şi uleiului, la tracţiunea mecanică, urmînd a fi o reducere, care s'ar compensa cu prisosinţă prin sporiri la combustibilul astfel întrebuinţat.

Am voiajat, încă din timpul studiilor, în diferite ţări europene şi mi-am dat seama de istoricul turismului de pretutindeni; el începe odată cu şoseaua.

Aşa dar: se cer, mai întîi, şosele. Cînd le vom avea, în preajma lor, se vor înălţa şi hoteluri cu confort, şi igienă, şi ieftinătatea rezultată din concurenţă.

O a doua realizare de care vorbeam: *trebue să ne convingem*

că nu atragem, oferind numai condiţii egale cu străinătatea. Nu văd posibil că un sîrb ar renunţa la coasta Dalmaţiei de lîngă el, pentru a veni pe Coasta noastră de argint, fără speranţa că va economisi venind la noi. S'ar putea însă ca turistul să vie de plăcere, dacă ar găsi nu numai speculă mai puţină, nu numai preţuri egale cu acele din străinătate, *dar chiar avantaje faţă de condiţiile oferite de staţiunile străine.*

Trebue bine fixată această mentalitate, că *pitorescul singur nu ajunge;* şi că numai oferind măcar un mic avantaj în plus, — de exemplu scutiri de taxă de cură, reduceri importante la transporturi — am putea avea mai mult succes decît vecinii.

A creea o asemenea mentalitate pe care o are şi cel mai mic sătean din Elveţia, unde acesta este „hotelier" —, e o a doua cerinţă, mai utilă decît prescrierea de norme cu caracter legislativ. Ca şi în alte domenii, nu ne trebue legi, ci o mai bună gospodărie. O lege n'ar putea reuşi cum ar reuşi un superior, gospodăros, care ar inspecta pe vameşul dela frontieră, ca să nu vie la control nici măcar o dată fără guler, somnoros şi scuipînd printre dinţi; căci el este primul care arată turistului străin, un specimen de romîn şi de administraţie romînească. La fel cu comisarul, conductorul şi *chiar hamalul*. Primul sergent de stradă ce-l întîlneşte turistul străin, e obiect de deosebite deducţii. Noroc că uniforma sergentului romîn, prin înalt ordin, a devenit abia acum, aşa cum e. Remarcaţi povestirile turiştilor străini de toate felurile şi vă veţi convinge că ele pornesc dela asemenea detalii, care la ei iau mari proporţii.

In Romînia, cînd vom avea şosele nu ar trebui să ne mai bizuim pe oficiul naţional de turism şi pe iniţiativa Statului. Va trebui ca şi particularii să atragă pe turişti; punînd bine în valoare avuţiile şi pitorescul ţării.

Pentru a stimula interes de turism eu n'am cruţat niciodată nici un sacrificiu, în excursiile anuale pe care le-am făcut cu studenţii dela Academia Comercială din Bucureşti. Aspectul şi problemele economice ale Deltei Dunării de exemplu, întotdeauna le-a dat lor de gîndit; şi poate cîndva vor da roade învăţămintele ce au tras de pe acum.

Cînd avem ape minerale de cea mai bună calitate trebue să dăm în acelaş timp şi posibilitatea de a se trăi comod în preajma lor. S'a întîmplat ca bolnavii romîni să se ducă la Karlsbad şi unii medici de acolo le-au spus că sunt mai bune pentru ei apele dela Slănicul din Moldova. Totuşi, Romînii au preferat să rămîie în străinătate, unde găseau confortul necesar pentru cură.

Intre propunerile ce s'au făcut pentru stimularea turismului, cu ocazia conferinţei Micei Antante Economice — a fost şi aceea de a se desfiinţa viza paşapoartelor între supuşii celor trei state ale Micei Inţelegeri, atunci cînd călătoresc în Romînia, Jugoslavia, sau Cehoslovacia.

Realizarea acestei propuneri ar avea, desigur, ca un prim efect, înlesnirea plecării Romînilor în unul din aceste trei state şi astfel am risca un inconvenient prin această politică. Totuşi, este de netăgăduit că prin această măsură ar fi tentaţi şi unii turişti cehoslovaci ori jugoslavi să-şi facă vilegiatura la noi.

Cu ajutorul nostru, al activităţii conştiente a particularilor, vom ajunge să ne convingem că chiar dacă nu suntem acum ţară de turism, am putea fi.

E puţin lucru numai a putea fi; alte ţări însă nu pot fi de loc. Depinde şi de noi ca Romînia să fie.

Am lucra astfel mai întîi la înlăturarea lipsurilor ce avem acum şi am contribui apoi la strîngerea legăturilor între diferitele State ale Europei, înlesnind creerea unei vieţi economice internaţionale, solidară şi paşnică.

Al. Hallunga

Cronica agricolă

Prețul griului

Scăderea îngrijorătoare a prețurilor produselor agricole în cursul crizei economice actuale, mult mai pronunțată comparativ cu scăderea respectivă a prețurilor produselor industriale, plasează în situație dificilă marile masse ale producătorilor, constrînse să primească din ce în ce mai redusă cantitatea de mărfuri industriale, în schimbul produselor muncii lor.

Posibilitatea vreunei echilibrări în mișcarea neproporțională a prețurilor produselor agricole pe de o parte și a celor industriale pe de altă parte, constitue o problemă importantă — dacă ținem seamă de însemnătatea procentului agricultorilor în populația țării noastre — tot atît de greu soluționabilă din cauza structurii acestei clase de agricultori. Și într'adevăr, numărul foarte mare al exploatărilor țărănești, lipsa totală a vre-unei organizațiuni profesionale de producție sau desfacere a mărfurilor, precum și o pregătire culturală redusă a țărănimii, pun în inferioritate indiscutabilă marile masse ale agricultorilor în lupta înverșunată pentru obținerea prețurilor remuneratorii cu organizațiuni industriale orășănești, care au știut să păstreze mai bine rentabilitatea întreprinderilor, aruncînd greutățile crizei în mare parte asupra populației rurale.

Problema aceasta, deși generală tuturor țărilor agricole capătă la noi proporții deosebite din cauza structurii speciale a economiei agrare din țara noastră.

Deși în urma reformei de împroprietărire agrară am devenit țară de mici proprietari, am rămas totuși, cu rare excepțiuni cu sistemul de cultură extensivă. In exploatările noastre agricole cerealele ocupă un rol predominant, în timp ce celelalte culturi — plante alimentare, industriale sau fînețe cultivate — nu au decît un rol neînsemnat în asolamentul cul-

turilor țăranului romîn. Astfel în vechiul regat cerealele ocupă 89 % din totalul terenurilor arabile, în Basarabia 88 %, în Transilvania 84 % și numai în Bucovina importanța cerealelor scade pînă la 65% (ultima mijlocie cincinală), distribuția terenurilor fiind aproape staționară, comparativ cu situația din anii cari au urmat imediat după reforma agrară.

Așa dar, datorită importanței excesive ce o au cerealele în exploatările agricole romînești, scăderea prețurilor acestor produse de pe piața mondială s'a resimțit cu toată gravitatea pe piața internă, iar scăderea relativă a prețurilor primite de producător (în raport cu situația din perioada anterioară crizei) a fost chiar mai accentuată din cauza reducerii prețurilor fixe — costul transportului intern și maritim, riscul și beneficiul comerciantului, etc. — cheltueli cari au rămas aproape neschimbate.

In timp ce criza economică se prelungia, massele țărănești pășeau spre pauperizare rapidă, mai ales dacă ținem seamă că n'au avut rezerve acumulate, iar exploatările agricole — spre dezorganizare provocată prin deteriorarea inventarului care nu se mai reînnoia. Țăranul romîn a fost silit să reducă la minimum ridicol posibilitățile sale de cumpărare a produselor industriale, privîndu-se de cele mai elementare obiecte (chiar chibriturile au fost pe alocurea înlocuite cu amnar) pentrucă după 2—3 ani de criză să înceteze plata datoriilor, ceiace dealtfel a și trebuit să se ratifice prin legislația specială.

Față de această situație atît de îngrijorătoare a țărănimei, care se agravă încontinuu, guvernele au hotărît să adopte o politică de susținere a prețurilor produselor agricole pentru ca măcar într'un domeniu să garanteze plugarilor rentabilitatea minimală a exploatărilor. In primul rînd atenția guvernelor s'a îndreptat asupra prețului grîului.

Nu este greu de înțeles de ce acest produs a format obiectul atenției deosebite a guvernelor noastre. In primul rînd prețul grîului a fost cel mai crunt lovit la începutul crizei economice actuale. Datorită supraproducției din țările transoceanice, agravată prin scăderea cererii țărilor europene importatoare, unde tendința spre autoaprovizionare a început să dea rezultate din ce în ce mai bune, prețul grîului de pe piața mondială din anii 1930—1931 a scăzut aproape la nive-

lul cerealelor furajere, iar calitățile inferioare ale grîului au fost oferite chiar mai ieftin decît orzul sau porumbul.

Afară de aceste considerațiuni de ordin internațional au venit și altele de caracter pur intern al economiei romînești. Cercurile conducătoare au început să fie îngrijorate de continua scădere a suprafețelor destinate anual pentru această cereală — cea mai nobilă și cea mai de preț (premiza care dealtfel se răsturnă în acel an) — grîul înlocuindu-se la noi treptat cu porumbul, cultura mai la îndemînă micilor agricultori, noui împroprietăriți cu ocazia reformei agrare; în Vechiul Regat grîul ocupa 37,5 la sută din suprafața arabilă, după război, în prima perioadă cincinală 26,0 %. Unei reduceri a întinderilor cultivate cu grîu i-a mai corespuns și o alta a productivității la hectar — urmare directă a lipsei de inventar și a pregătirii profesionale insuficientă a nouilor împroprietăriți (producția scade dela 1140 kg. în anii 1911—15 la 810 kg. în anii 1931—35 tot pentru vechiul Regat). Această situație precară în cultura grîului a atras deci atenția cercurilor conducătoare, care au hotărît să garanteze rentabilitatea minimă a acestei culturi pentru a-i da posibilitatea agricultorilor să facă ameliorări necesare spre îndreptare.

Susținerea prețului grîului a mai devenit posibilă și din alte considerațiuni, cele de ordin tehnic, specifice țării noastre. Datorită producțiunii acestei cereale, care este în continuă scădere, după cum am văzut mai sus, și deci a cantităților relativ reduse de grîu ce se destinează în mod normal exportului, s'a crezut că odată înlesnindu-se expediția peste graniță a excedentelor din recoltă, restul din cantitate rămasă în țară ar putea să fie valorificată dela sine, datorită cererii obișnuite pentru consumul intern, astfel că susținerea prețului grîului s'ar face cu un sacrificiu material relativ puțin însemnat față de sporul mijloacelor bănești care se va realiza de producători.

Prima încercare de a susține prețul grîului a avut loc în anul 1931. Prin legea dela 30 Iulie acelui an s'a fixat o primă de 10.000 lei care se acorda producătorilor sau comercianților pentru fiecare vagon de grîu exportat — măsură destinată să înlesnească scurgerea rapidă din țară a excedentelor de grîu din recolta acelui an, care dădeau un surplus însemnat peste nevoile normale ale consumului intern. Totuși urcarea prețului grîului peste paritatea de pe piața mondială nu s'a putut obține în acel an decît în măsură redusă. In perioada de export intensiv din lunile August-Decembrie 1931, prețul mijlociu al grîului superior a fost la Brăila de 275 lei 100 kg., fiind egal cu cota respectivă dela Rotterdam din aceiaș perioadă. Prin urmare prima de 10.000 de lei la vagon plătită de guvern a servit numai pentru acoperirea costului de transport, care a fost aproximativ 5—6000 lei de vagon, restul formînd beneficiul exportatorului. In acelaș timp prețul grîului din interiorul țării n'a fost aproape deloc influențat de prima de export sau de cota relativ ridicată dela Brăila. Astfel la București Obor-Moși prețul mijlociu al grîului din acea perioadă a fost de 220 lei 100 kg. (deși în anii normali această cotă se egalează cu cea dela Brăila), iar în județele apusene din șesul Dunării (din Oltenia și altele) grîul s'a vîndut la prețuri și mai scăzute.

Prin urmare, neîncrederea comercianților în posibilitatea achitării regulate de către stat a primelor promise, neîncrederea care s'a și dovedit justificată deoarece ultimele resturi ale primelor neplătite s'au achitat abia în anul 1935 prin rente, a contribuit în bună parte la compromiterea acțiunii de susținere a prețurilor de grîu. Această acțiune a avut doar un efect neașteptat: datorită condițiunilor artificiale în care a fost plasat comerțul cu cereale, s'a produs acel export abundent de grîu — de circa 110 mii vagoane grîu și făină — față de aproximativ 30 mii vagoane exportul normal, creștere care n'a putut fi prevăzută nici de cel mai perspicace legiuitor.

Acoperirea primelor de export din fondul adunat din timbre pe pîine, proectată prin aceiaș lege de valorificare a grîului, n'a putut să-și atingă scopul în primul rînd din cauza exportului foarte abundent, care a întrecut toate așteptările, iar apoi din cauza imposibilității menținerii unui control riguros al brutăriilor — în special ale celor din provincie — care au practicat frauda pe scară întinsă.

In anul 1932 intervine recolta deficitară de grîu, distrusă de rugina neagră în ajunul secerișului, insuficientă chiar pentru nevoile consumului intern. Prețul grîului se urcă mult peste paritatea mondială, la adăpostul tarifului vamal urcat în acest scop. In acel an prin urmare acțiunea de valorificare a grîului se face fără sacrificii materiale din partea statului.

In anul 1933 recolta se anunță mijlocie; pentru preîntîmpinarea scăderii prețului de grîu, care s'ar putea produce din

cauza ofertei masive de cereale în perioada ce urmează imediat după seceriș, se creiază comisariatul grîului menit să susție prețul acestei cereale prin cumpărări directe dela producători, prin intermediul cooperativelor.

In acțiunea sa, Comisariatul a fost favorizat de condițiuni naturale atît în anul 1933, cît și în 1934, deoarece operațiile sale au fost prelungite. In anul 1933 oferta grîului țărănesc a fost stăvilită din cauza recoltei foarte slabe de porumb. Din acel an semănăturile cu porumb fiind întîrziate, iar toamna timpurie, o bună parte a producției de porumb a fost culeasă în stare crudă, nefiind deci bună pentru hrana populației rurale, care a fost nevoită să consume grîul.

In anul 1934 am înregistrat încă o altă o recoltă deficitară de grîu, astfel că prețul acestei cereale chiar în primele luni după seceriș a crescut simțitor peste cota fixată de comisariat.

Opera de susținere a prețului grîului, urmărită de guverne în cursul celor 3 ani consecutivi, n'a rămas fără înrîurire asupra exploatărilor agricole țărănești.

In primul rînd activitatea neîntreruptă a guvernelor pe acest teren a provocat un curent psihologic printre micii agricultori, cari, simțindu-se sprijiniți de stat, au început să ofere grîul lor cu mai multă prudență, căutînd să obție prețurile cît mai ridicate. Deaceia s'a și observat, oare are ridicare a fluctuațiunilor de preț în special în lunile care urmează imediat după seceriș — fluctuațiunile care se datoresc ofertei masive a producătorilor, constrînși să vîndă imediat excedentele recoltei lor.

In toată perioada de susținere a prețului grîului acest produs a cotat în interiorul țării la prețuri mult superioare celor obținute în acești ani la bursele mondiale.

Totuși, această urcare a prețului grîului a avut și alte consecințe mai puțin fericite: țăranii atrași de prețul bun plătit de Comisariat, aproape dublu față de acela al celorlalte cereale, vînd grîul reținînd porumbul pentru consumul propriu. Deaceia, chiar în anul 1934/35, oferta grîului a fost abundentă iar consumul orașelor s'a acoperit cu ușurință, deși recolta a fost cu 25% inferioară celei normale, iar datorită ofertei excepționale și neașteptate din partea producătorilor, am asistat la un fenomen ciudat— prețul grîului în lunile care au urmat imediat după recoltă a fost mult mai ridicat comparativ cu acela din ultimele luni ale anului agricol respectiv.

Prețul grîului din anul 1935 suferă o primă scădere în cursul lunilor Martie-Aprilie-Mai, cînd cotează la 450—460 lei *100 kg., față de 490—500 lei în lunile Ianuarie-Februarie ale aceluiaș an.* In această perioadă agricultorii au început să se grăbească cu desfacerea ultimelor rezerve de grîu din vechea recoltă, prevăzînd că recolta nouă va fi abundentă. Și deci că prețul va suferi scăderi. Tot atunci se procedează la lichidarea stocurilor deținute de Comisariat prin exportarea lor în străinătate pentru ca acestea să nu mai preseze asupra pieții, să nu îngreuneze valorificarea recoltei noui, precum și pentru eliberarea capitalurilor investite.

Prevederea unor cantități însemnate de grîu excedentar peste nevoile consumului intern normal din recolta anului 1935, a silit guvernul să schimbe politica de valorificare urmărită prin Comisariat. Intr'adevăr, atît creșterea însemnată a semănăturilor de toamnă (cu 16% peste normal), cît și starea bună a semănăturilor în lunile de primăvară ale acelui an, permiteau să se prevadă posibilitatea unui important export de grîu, din recolta nouă, ceiace ar fi făcut ca intervențiile sporadice pe piața internă, practicate în cei doi ani anteriori de Comisariatul grîului, în anul acela să nu mai aibă succesul dorit. S'a socotit necesar deci să se găsească modalitatea pentru accelerarea exportului cantităților excedentare peste nevoile consumului intern, pentrucă acest prisos, care s'ar oferi pieții, să nu comprime prețul intern.

Cum însă în acea perioadă (Iunie 1935), grîul romînesc nu putea obține pe piața mondială decît circa 18 mii lei de vagon, (fob Brăila), guvernul a decis să plătească exportatorilor o primă de 10.000 lei la vagonul de grîu exportat, precum și un plus de 40% pentru devize obținute din acest export.

In interiorul țării s'a fixat un preț minimal de 34 mii lei de vagon pentru grîul de 77 kg., hectolitru și 3% corpuri străine, prețul mărindu-se pe calități, direct proporțional cu greutatea hectolitrică și invers proporțional cu procentul de corpuri străine. In textul decretului se prevedea chiar un aliniat special care sună astfel: „nimeni nu va putea cumpăra grîu la un preț inferior celui minimal", prevăzîndu-se sancțiuni pentru cei cari ar călca această dispoziție.

Pentru alimentarea fondului necesar plății primelor de export s'a înființat o taxă specială de 90 bani pentru fiecare

kg., de făină de griu și secară ieșite din morile clasificate ca sistematice (o altă serie de mori, clasificate ca „țărănești" nu puteau să macine decît pentru consumul propriu al agricultorilor, neavînd dreptul de comercializare a făinei obținute).

Odată cu apariția recoltei noui pe piață, prețul griului superior scade chiar la 35.000 lei vagon (la București), plătindu-se la producător între 25—33.000 lei, după calități și condițiuni de predare. Prețul atît de scăzut al griului se datoră în special calității foarte reduse a recoltei din acel an, care adeseori prezenta un procent de 10—30% corpuri străine și o greutate hectolitrică de abia 72—75 kg.

Totuși în urma acțiunii de valorificare susținută de guvern, unei angajări imediate în străinătate a cantităților însemnate de griu, făcută prin intermediul cooperativelor, precum și din cauza procentului relativ redus al griului de calitate superioară din noua recoltă, — prețul său se îndreaptă chiar în cursul lunei August, plătindu-se la București peste cota fixată prin lege. Tendința spre ascensiune a prețului griului superior nu încetează nici în lunile Septembrie și Octombrie, cînd aceasta crește, se face paralel cu urcarea respectivă a cotelor dela bursele din străinătate, nici în lunile Noembrie și Decembrie, cînd scumpirea griului capătă un caracter *pur* intern, fiind condiționată de situația foarte slabă a semănăturilor de toamnă, precum și de întinderi foarte reduse ce s'au putut destina griului în toamna acelui an, foarte secetoasă și deci neprielnică muncilor agricole.

Prețul griului inferior a continuat să fie staționar pînă la sfîrșitul lunei Septembrie, cînd a început și el mișcarea ascensională, paralelă cu acea a griului superior.

Prețul griului a rămas consolidat și n'a cedat nici atunci cînd guvernul a redus prima de export dela 10 la 7 mii lei de vagon (în mijlocul lunei Octombrie), nici atunci cînd această primă a fost redusă chiar la 2000 lei de vagon (în luna Ianuarie 1936), rămînînd doar decorativă, dovedindu-se astfel că prețul griului se sprijină exclusiv pe piața internă.

Totuși, dacă urcarea prețului griului a fost cu totul justificată în lunile de toamnă 1935, cînd atît situația suprafețelor însemînțate cît și starea culturilor a fost excepțional de îngrijorătoare, deoarece eventualele geruri timpurii ar fi putut periclita în mod serios culturile, făcînd ca noua recoltă să fie

cu totul insuficientă pentru acoperirea consumului intern din anul 1936/37, — se pare că urcarea continuă a prețului de griu își pierde justificarea spre sfîrșitul lunei Decembrie și mai ales în luna Ianuarie. Intr'adevăr, datorită timpului excepțional din iarna curentă, cînd temperatura aerului s'a menținut încontinuu peste 0°, astfel că semănatul s'a putut prelungi chiar pînă în ajunul Crăciunului, după o scurtă întrerupere în mijlocul lunei Noembrie, iar semănăturile, efectuate în timpul secetei și deaceia foarte slabe în luna Noembrie, au avut o perioadă suficientă pentru a încolți și a se dezvolta pînă la o stare normală, căpătînd astfel o rezistență aproape normală față de eventualele rigori ale iernei care ar putea interveni mai tîrziu.

Așa dar pentru a putea explica mișcarea prețului griului din anul agricol curent nu este suficient a ne mărgini la examinarea situației statistice a acestei cereale, ci trebue să luăm în considerație încă un factor nou, factor psihologic, creat în cursul ultimilor ani cît a durat acțiunea de sprijinire a prețului griului.

Astfel în anul agricol 1934/35, deși am avut o recoltă de griu mult mai slabă comparativ cu cea din ultimul an, prețul acestei cereale a fost urcat numai în perioada care a urmat imedat după seceriș și a scăzut în lunile de iarnă. Această evoluție a prețurilor a fost în legătură cu felul de aprovizionare a orașelor. In acel an morile au căutat să facă rezerve de griu pentru a se asigura în contra unei eventuale scumpiri în cursul iernei, lucru care părea logic din cauza recoltei reduse din acel an. Prețurile au scăzut totuși sub presiunea ofertei, care n'a încetat chiar atunci cînd morile și-au complectat stocurile, agricultorii avînd posibilitatea să vîndă totalitatea recoltei de griu, deoarece producția de porumb din anul acesta a fost abundentă.

In anul curent situația a fost inversă: scumpirea griului, provenită neașteptat în cursul lunei Octombrie în urma stării slabe a cîmpului a surprins pe morarii neaprovizionați, deoarece ei priveau cu neîncredere opera de valorificare prin prime de export și scontau prăbușirea prețului griului imediat ce se vor fi epuizat fondurile puse la dispoziție oficiului de valorificare.

Constrînși de a cumpăra zilnic griul necesar aprovizionării

curente a oraşelor, morarii au menţinut deci cererea urcată neobişnuită sezonului, contribuind astfel la fermitatea preţului. In acelaş timp oferta n'a fost decît moderată, pe de o parte datorită îngreunării transporturilor în urma timpului ploios, iar pe de altă parte din cauza rezervei cu care agricultorii desfăceau stocurile lor, scontînd atît sprijinul guvernului care nu va lăsa să scadă preţul grîului, cît şi posibilitatea de a valorifica acest stoc la preţuri foarte mari (ca în primăvara 1933), dacă noua recoltă eventual va fi compromisă şi deci insuficientă pentru acoperirea consumului intern.

Totuşi, această speranţă n'a fost cu totul îndreptăţită decit în cursul lunilor Noembrie şi Decembrie, cînd datorită timpului cald din iarna curentă, cu totul excepţională, culturile de toamnă au putut să se dezvolte pînă la starea normală de rezistenţă, reducîndu-se astfel posibilitatea pagubelor importante ce le-ar putea cauza eventualele rigori ale iernei.

Aşa dar, dacă ţinem seamă de cantităţile de cereale ce ar trebui să fie risipite prin miile de mici exploatări ţărăneşti, datorită recoltei din ultimul an care a fost bunişoară pentru grîu şi porumb, devine clar că situaţia disponibilităţilor de grîu din ţară nu este factorul principal care provoacă urcarea sau chiar menţinerea preţului de grîu din iarna curentă.

Preţul grîului rămine influenţat de alţi factori secundari cari caută să menţină în mod artificial situaţia creată de pericolul unei recolte deficitare.

Printre aceşti factori, afară de încrederea agricultorilor în sprijinirea continuă a preţului grîului de către guvern, ar trebui să fie notată conjunctura favorabilă a preţului porumbului din luna Decembrie (intervenită sub influenţa cererii pentru Ungaria), ceiace a procurat agricultorilor un venit din altă sursă decît acea a vînzării grîului; deasemenea ar trebui să notăm tendinţa consumatorilor înşişi de a evita vre-o scădere a preţului grîului; făinarilor cari au acumulat oarecari stocuri cumpărînd grîul scump sau a brutarilor cari pe baza preţului urcat al acestei cereale stăruesc să obţină majorarea preţului pîinii.

Aceşti factori însă încep din ce în ce mai mult să poarte caracterul speculativ, astfel că echilibrul în care se găseşte preţul grîului începe şi el să fie din ce în ce mai nestabil pe măsură ce trece fiecare zi caldă din iarna aceasta excepţională.

Roman Cresin

Cronica muncitorească

Problema calificării profesionale

Iată o problemă complicată, prin diversitatea aspectelor sale şi care nu s'a bucurat de o atenţie deosebită din partea legiferatorilor noştri.

O problemă de care se leagă o serie de alte probleme: plasarea, şomajul, mărirea randamentului în producţie, etc. şi care este, mai întîi de toate, o problemă de disciplină şi educaţie socială.

De o bună pregătire profesională, în cîmpul muncii, — realizată prin o selecţie severă, dar dreaptă — depinde, în adevăr, aş putea zice, chiar buna stare economică a întregei ţări.

Este foarte uşor să ne plîngem că elemente eterogene, minoritare, au acaparat diferitele ramuri de activitate economică; oricîte „Numerus"-uri am aplica, problema nu va fi rezolvată; ea nu implică o soluţie juridică, care e un paliativ; o adevărată soluţie nu poate fi decît economică: elementele naţionale trebuie să se formeze printr'o severă diciplină tehnică, să-şi apropie cunoştinţele profesionale şi să se afirme în domeniul vieţii economice altfel decît printr'un naţionalism retoric sau vestimentar.

Pregătirea profesională devine astfel o problemă de însemnătate naţională — pentrucă întotdeauna problemele sociale implică pe cele naţionale.

Calificarea profesională — consecinţă directă a pregătirii profesionale, pe cale didactică (cămine de ucenici, şcoli profesionale), dar şi pe cale practică (stagiu în profesiune) — este, în prim rînd, o problemă juridică,

am zice calificarea profesională este corolarul juridic al pregătirii profesionale — problemă economică.

Ea implică o încadrare în termeni juridici a profesiunilor, prin raportare la activitatea lor direct economică.

Din acest punct de vedere, calificarea profesională va avea a defini trei categorii economice, în prim rînd: a) lucrătorii industriali; b) funcționarii particulari, și c) meseriașii.

O scurtă privire de cum s'a soluționat problema în streinătate. Datele se referă, mai mult la funcționarii particulari.

In discuțiunile ce au avut loc la conferința internațională a muncii dela Geneva, în sesiunea din 1929, cînd s'a pus problema definirii noțiunei de funcționar comercial, „de amploiat", nu s'a ajuns la o definiție clară și s'a propus să se determine noțiunea în mod enunciativ, arătîndu-se categoriile de profesioniști ce pot fi considerați amploiați.

O lege din 1919, în Luxemburg, consideră „amploiat", pe orice persoană, care execută o muncă, dacă nu exclusiv cel puțin în parte, de natură intelectuală.

In Germania, erau socotiți amploiați, salariații, cari executau o muncă „de natură superioară", de felul celor prevăzute, în legea asigurării funcționarilor particulari din 1924.

In Franța sunt socotiți amploiați, salariații cari execută o muncă intelectuală și sunt plătiți lunar.

Elveția a definit amploiatul prin excludere: salariatul, care nu e muncitor manual și nici servitor.

In Belgia, caracterul juridic al amploiatului este stabilit de jurisprudență: astfel, watmanul dela tramvai e socotit muncitor, iar distribuitorul de bilete din vagon „amploiat".

La noi, lipsește o legiferare unitară asupra acestei materii.

In ceeace privește pe lucrători și pe meseriași, avem legea Nenițescu din 1912, intitulată „legea pentru organizarea meseriilor, creditului și asigurările muncitorești", aplicată și azi, pe întreg teritoriul vechiului regat și extinsă și asupra Basarabiei.

In Ardeal și Banat este reglementată pregătirea profesională, exercitarea industriei și a comerțului, prin legea industrială XVII din 1884, iar în Bucovina prin Patenta Imperială din 1859, care a suferit o serie de modificări succesive pînă în 1907, iar toate aceste legiuiri împreună au alcătuit așa numitul Regulament industrial.

Diversitatea aceasta de legislații, într'un stat unitar, impune o considerație în plus pentru legiferarea unificării regimului meseriilor, mai exact: regimului profesiunilor, pe tot cuprinsul țării.

Să examinăm, mai departe, stadiul actual al legislației, din punctul de vedere al calificării profesionale, și numai după aceasta să trecem și la cercetarea dezideratelor.

Pentru meseriași. Legea Nenițescu din 1912 stabilește, ca principiu, că nimeni nu poate exercita o meserie, pe socoteala sa proprie, dacă nu va avea carte de meșter (art. 9).

Această carte de meșter — dovada calificării profesionale — se va elibera în mod obligator, de comitetul breslei respective din reședința județului unde se află înscris: a) aceluia care are diploma unei școale de specialitatea pentru care cere cartea de meșter; b) aceluia, care va dovedi că a condus cel puțin doi ani un atelier în meseria pentru care cere cartea de meșter. (art. 12). Meseriașul, care nu se găsește în nici una din condițiile de mai sus, va trece proba de meșter înaintea unei comisiuni a breslei.

Pentru muncitorii de fabrică. Fiecare lucrător de fabrică — conform legii din 1912 — trebuie să aibă o carte de lucrător, liberată, în mod obligator, de comitetul breslei, pe baza unei dovezi de calfiță sau pe baza absolvirii unui examen de capacitate (art. 16).

In fine, legea se ocupă de pregătirea profesională, reglementînd condițiile uceniciei.

A fost o lege bună, legea Nenițescu, pentru epoca sa, anii din jurul datei promulgării sale — 1912. Fără îndoială că ea nu se mai potrivește vremii noastre, statului nou, și e pentru noi o nedumerire că în 18 ani dela unire, nu s'a găsit răgaz pentru o lege de unificare, reclamată insistent de toate categoriile profesionale.

După război — situația se menține, la acelaș nivel, pen-

tru aceste două categorii. Amintim doar legea de organizare a muncii în porturi, din 1931, care a dat o calificare profesională de specialitate muncitorilor de porți și care a dat roade evidente.

Pentru funcționarii particulari, abia după războ, s'a dat, în cîteva legi, succesiv, definiția profesiunii, fără să se ajungă însă și la o reglementare a exercițiului acestei profesiuni.

Astfel, în legea contractelor de muncă din 1929, se consideră funcționar particular, salariatul, care prestează o muncă de ordin intelectual; în legea jurisdicției muncii din 1933, găsim o înșiruire enunciativă a profesiunilor, considerate ca fiind exercitate de funcționari particulari; în fine, în legea modificatoare a camerelor profesionale din 1934, se determină noțiunea în funcție de o diplomă și cunoștințe profesionale și în funcție de un contract de muncă.

Acesta este stadiul actual al legislației noastre sociale, în ceeace privește calificarea profesională.

Să vedem, dezideratele manifestate de organizațiile profesionale, cele mai autorizate să vorbească în numele fiecărei categorii economice, în parte.

„Uniunea generală a micilor industriași și meseriași patroni" a întocmit un ante-proiect de lege pentru unificarea regimului legal al meseriilor, în care, dispozițiile cu privire la calificarea profesională, pot fi rezumate astfel:

Persoanele, cari doresc să exercite pe cont propriu o meserie, trebuie să posede brevetul de maistru sau titlul de capacitate precum și o autorizație de practică, ca patron din partea camerii de meserii respectivă.

Proiectul face din camera de meserii organul legal al întregei vieți economice meșteșugărești.

Pentruca o persoană să poată executa una din meserii, ca patron, trebuie să fi satisfăcut legea recrutării, să aibă 24 ani împliniți, și să dispună în mod liber de averea sa. Patronul, care vrea să exercite mai multe meserii înrudite, trebuie să facă dovada cunoștințelor lor, printr'un examen și trebuie să obție din partea camerii de meserii o autorizație specială.

Brevetul de maistru se obține, în urma îndeplinirii ur-

mătoarelor condițiuni: 1) să aibă solicitantul carnet de calfă; 2) să prezinte dovadă dela camera de meserii că a făcut practică, în specialitatea sa de calfă, cel puțin trei ani; 3) să treacă un examen teoretic și practic.

Autorizațiile pentru toate categoriile de meserii se vor da de către camera de meserii, care va cerceta dacă solicitantul întrunește condițiile legale.

Confederația generală a muncii — fără îndoială cea mai puternică organizație de salariați industriali — printr'un memoriu depus ministerului muncii, cuprinzînd observațiuni și propuneri la „ante-proiectul de lege pentru pregătirea profesională, exercitarea comerțului și a meseriilor" — susține că numai camera de muncă trebuie să fie organul legal, care să certifice calificarea profesională a muncitorilor industriali și să le libereze carnete; în acest sens Memoriul se mai ocupă și de situația micei industrii, subliniind dezavantagiile de ordin social (Casa Centrală va fi lipsită de considerabile venituri în bugetul de accidente) — ce decurg din extinderea noțiunii de mic industriaș dela 20 HP. și 10 salariați la 50 HP. și 25 salariați.

In ceeace privește stadiul actual al legislației sociale, cu referire la calificarea micilor industriași, vom observa că legea pentru asigurarea plății lucrului efectuat din 1 Aprilie 1931 prevede următoarele: sunt considerați mici industriași, acei cari întrebuințează cel mult 40 lucrători calfe, practicanți, ucenici sau o forță motrice, mai mică de 50 HP. inclusiv (art. 2 al. b).

Funcționarii particulari reclamă stăruitor un statut-lege, care să reglementeze calificarea lor profesională și condițiile de exercitare a profesiunii.

Pentru proteguirea funcționarilor particulari, cari au fost invadați, în ultimul timp, de elemente streine profesiunii, președintele societății de funcționari particulari „Generala" din Brăila a întocmit un proiect de statut, care cuprinde: 1) o definire a noțiunii de funcționar particular; 2) o triere a celor existenți; 3) o îngrădire a profesiunii față de elementele streine sau nepregătite și în fine 4) o stabilizare a profesiunii. Elementele fără pregătire de specialitate vor trebui să treacă, printr'o filieră anumită,

tocmai în scopul de a se specializa: de aci nevoia unui stagiu de practică (de 2 ani), concomitent cu o instruire didactică, în şcoli anume înfiinţate. Camerele de muncă vor fi organele legale, cari vor libera cărţi de capacitate pentru funcţionarii particulari.

Un alt proiect de statut, elaborat de Uniunea generală a funcţionarilor particulari", distinge, în profesiune, trei categorii a) elevii sau practicanţii; b) funcţionarii şi c) funcţionarii şefi. După 4 ani de practică, un funcţionar, ca să ajungă funcţionar-şef, trebuie să treacă un examen, în faţa unei comisiuni de calificare.

O încercare de legiferare a pregătirii şi a calificării profesionale constitue proiectul avortat al d-lui Valeriu Roman, care amesteca, în aceleaş texte, profesiuni distincte, muncitori, meseriaşi, funcţionari, comercianţi, industriaşi, etc.

Proectul acesta a fost definitiv abandonat. In locul său, ministerul muncii a redactat un alt proiect de lege, care se ocupă numai de meserii, de pregătirea şi de calificarea profesională, şi care se află actualmente în discuţia parlamentului.

Dacă proectul va fi votat şi va deveni lege, îl vom examina chiar în cronica viitoare, ca să avem un fir de continuitate în expunerea noastră.

N. N. Matheescu

Cronica judiciară

Noul proect de procedură penală

Se pare că în domeniul ce ne interesează, anul început îşi va înlănţui importanţa de accentuatele frămîntări şi poate chiar de desăvîrşirea unificării codului penal şi procedurei lui.

Instabilitatea regimurilor politice ne determină să pivotăm în marginea alunecoasă a unei păreri şi nu pe aria sigură a certitudinei. La drept vorbind, aşa şi e. Proectul procedurei penale, după cum în treacăt remarcam în altă parte, a mai fost prezentat Camerei Deputaţilor la 30 Martie 1933, ca în toamna aceluiaş an, în urma retragerii guvernului naţional-ţărănesc, să fie retrimis Consiliului Legislativ.

La umbra unei atari îndoeli, credinţa nu poate fi vecină certitudinei, cu atît mai mult cu cît, proectul, excursionist oarecum grăbit prin Senat, în noua lui tiparniţă e lipsit de adeziunea doctrinei, iar în orizontul politic de mult încă, nori plumburii devin mai intenşi, mai prevestitori.

Sub rezerva explicaţiunii ce vom da, subliniem cursul monoton de liniştit dar profund al străduinţelor de alcătuire a viitorului cod penal. Paternitatea lui nu va sili pe nimeni să o revendice. La structura fundamentalului lui principiu, sau fragmentar pe diferite instituţiuni, au contribuit uneori cu preponderante aporturi nu numai cei oficial consfinţiţi ad-hoc, ci încă mulţi din afară, cărora, proectul într'o primară formă, le-a fost încredinţat pentru observaţiile şi eventual propunerile ce aveau să facă.

Rectificat astfel, proectul codului penal se bucură de unanimă adeziune. Criticii răzleţe şi de oportunistă factură, s'au redus la însemnătatea unor lovituri piezişe şi fără de urmări palpabile. Proectul viitorului cod penal astfel cum e prezentat Camerii Deputaţilor e o netăgăduită operă ştiinţifică şi a doua noastră legiuire, care a atras deopotrivă atenţia şi admiraţia celor mai competente foruri din occident.

Proectul codului de procedură penală, dimpotrivă, a întîmpinat şi întîmpină grele dificultăţi.

Precizînd dintr'un început că şi el a fost alcătuit — în forma în care a fost depus pe biroul Senatului — prin sistemul mai sus amintit, e firesc ca în jurul acestor dificultăţi să apese legitim nedumerirea.

O premiză nefondată îşi însuşeşte insistent rol explicativ. Alta, în coordonatele căreia vom stărui pe cît cu putinţă, ne va conduce la sursa şi cauza dificultăţilor anunţate.

Istoricul alcătuirii proectului procedurei penale nu-şi are un iniţial punct puţin îndepărtat. In prima lui structură a fost alcătuit între anii 1921—1925 de către comisiunea pentru unificarea legislativă de pe lîngă ministerul justiţiei. Luînd fiinţă Consiliul Legislativ, proectul a fost trimis acestui for, pentru eventuale modificări

și pregătirea lui într'o formă definitivă. La 1 Ianuarie 1931 Consiliul prezintă ministerului primul său proect, care este trimis instanțelor judecătorești, baroului or și facultăților de drept pentru observațiunile ce aceste instituțiuni le găseau ca necesare. S'a redactat astfel anul următor un nou proect, care, sub ministeriatul d-lui M. Popovici, fiind trecut prin o comisiune mixtă compusă din membrii Consiliului Legislativ și membri auxiliari, recrutați dintre înalți magistrați și avocați, este depus în ziua de 30 Martie 1933 pe biroul Camerei Deputaților. De'a această dată și pînă la 9 Noembrie acelaș an, proectul e supus revizuirii unei comisiuni parlamentare mixte, alcătuită din reprezentanții tuturor partidelor cît și a Consiliului Legislativ. Intervenind cunoscuta schimbare de guvern, urmată firesc de dizolvarea corpurilor legiuitoare, proectul este retras și retrimis Consiliului Legislativ, unde, cu auxiliul unui nou grup de consilieri temporari, proectul primește însfîrșit redactarea în care a fost prezentat Comisiunei mixte a actualului parlament. Aci, proectul primește importante modificări încuviințate pînă în prezent numai de Senat.

Am redat succint filiera fazelor prin care a trecut procesul de stringere în mănunchi a viitoarelor norme de procedură penală, dar suficient pentru a evidenția spiritul de largă colaborare din acest senz.

Și cu toate acestea proectul întîmpină rezistența doctrinei cu care e în strigător dezacord și opoziția netă a partidelor de factură democrată.

Amintiam de o premiză nefondată dar înfiptă cu bună credință pe culmi ireale de pe cari își asumă stîngaci și pretențios laurii unei bătălii cîștigate. S'o cunoaștem.

Cam în preajma depunerii proectului pe biroul Senatului în redactarea dată de Consiliul Legislativ, împotriva lui s'a declanșat — în bună parte chiar de către împărțitorii dreptății — o campanie de o neobișnuită violență. S'au întrebuințat și termeni nepotriviți, uitîndu-se de personalitățile membrilor din Consiliu precum și de împrejurarea că la o atare redactare, printre consilierii temporari figura, după cum am arătat și un distins prezident al Inaltei Curți de Casație. N'au întîrziat reparațiuni, ulterioare frîne și rectificări [1]).

Proiectului i s'a imputat analogia din foarte multe puncte de vedere cu codul de procedură maghiară. Pe această incidentală și explicabilă coincidență, ofensiva s'a desfășurat retoric sub îngăduinți naționaliste și în copca unui amor propriu pretins jignit. S'a făcut cu un belșug ruinător apologia geniului latin, a spiritului specific romînesc împins într'o nesocotită manieră pe treptele desconsiderării. Mai mult, s'a plimbat în discuțiuni fantoma unei năstrușnice teorii, după care, națiunile învingătoare își însușesc legiuirile celor învinse.

---

1) In *Curierul Judiciar* Nr. 17 din 21 Aprilie 1935 găsim următoarea semnificativă notă:

Anunțăm că comitetul de redacție a decis ca, după acest articol Revista să nu mai publice nici un articol cu privire la Noul proiect al procedurei penale pînă ce nu vor fi cunoscute modificările la care lucrează în prezent Comisiunea judiciară de'a Senat.

In codul procedurei dela 1864 de această separațiune a organelor preliminare fazei de judecată nu se poate vorbi nici cel puțin într'un acceptabil mod. Art. 14, printre ofițeri de poliție judiciară, enumără atît judecătorii de instrucție cît și procurorii. Deci o imixtiune a organelor de urmărire și instrucție în atribuțiunile celor de cercetare. Discuțiuni pot avea loc în caz de flagrant delict.

Companiei de studențesc avînt trebue ori cum să i se recunoască fixarea unui adevăr bine sezizat și admirabil pus în discuțiune. Și anume a acelui întreg adevăr că, dacă codul de procedură maghiară principial are aerul unei legiuiri moderne și democrate, inaugura în schimb prin texte subtile și cu tîlc, anumite *„punți de evaziune"* a naționalilor lui. Lucru s'a spus răspicat. Mentalitatea vecinilor se dovedește mereu aceiași. In sine, observația e de unilaterală importanță.

In sfera acestor premize, campania rămîne profund greșită, cu atît mai mult, cu cît, codul de procedură maghiară nu-și poate revendica vreo originalitate.

La alcătuirea actualului cod de procedură penală avea să prezideze ideile timpului călăuzitoare nelncetat de organizare socială, trebuiau consultate noile instituțiuni introduse de alte legiuiri în acest senz, și sub arșița tot mai progresivă a necesității de uniformizare, de universalitate a disciplinei penale, să se rețină ceiace din vechiul cod își avea vădit pecetul de viabilitate.

Un cod de procedură penală după cum se știe dacă precizează mijlocul de a pune în acțiune normele codului penal pentru apărarea societății contra infractorilor și pedepsirea celor vinovați, el trebue să asigure în aceiași măsură pe cei inocenți. Caracterul acesta de trecere în fapt, de exercitare a unor măsuri, cărora uneori le este îngăduit a nesocoti libertatea individuală, a prilejuit curentelor sociale, ca la întocmirea unei proceduri penale să-și impună mai viu deziderateie și lupta de predominare să fie mai activă decît în jurul codului penal, a cărui anexă, putem spune procedura este. Și de aci geneza dificultăților de cari am vorbit.

Eminenții juriști ai Consiliului Legislativ, concomitent cu strădiuința de-a înzestra legislația țării cu o operă tehnică de înaltă valoare juridică, au căutat s'o pună în acord, sau mai corect spus, să-i încroșeteze fundamentalul ei principiu în spiritul timpului. *Dacă codul de procedură penală din 1864* — precizează expunerea considerațiunilor de ordin juridic a Consiliului — *ca și cel francez din 27 Martie 1808, după care a fost inspirat, se poate spune că s'a resimțit influența ideilor autocrate ale gloriosului soldat care prezida desunele Franței în epoca alcătuirii acelui cod — codul ce urmează să fie întocmit codul procedurii viitoare, trebue să primească influența ideilor timpului său, adică să dea cît mai multe asigurări sau garanții libertății individuale și egalității în fața legii, idei pe care se întemeiază idealul către care aspiră organizarea societăților moderne: democrația.*

In spre desăvîrșirea unor atari înalte năzuinți, unei proceduri penale dintr'un început îi incumbă o atentă alcătuire a organelor preliminare fazei de judecată și o reglementare ferită de echivoc a închisoarei preventive.

O temeinică alcătuire a organelor preliminare fazei de judecată constă în separațiunea cît mai efectivă și distinctă a lor. Cu alte cuvinte, primele cercetări să fie efectuate de un corp tehnic de poliție judiciară, urmărirea să intre exclusiv în cadrul atribuțiunilor ministerului public, iar instrucția și atîta tot, să fie încredințată judecătorului de instrucție. Doctrina e unanimă în acest senz. E apoi și dela sine înțeles că, dacă judecătorului de instrucție îi este rezervat — cum e la noi — dreptul de a se pronunța asupra instrucțiunei sale, fie printr'o ordonanță de trimitere în judecată, fie prin una de clasare, persoana acestuia să fie injust expusă sub o dublă suspiciune. Anume că, tainice interese l-au determinat a conduce instrucția spre clasare sau trimitere în judecată, sau ceeace

se susține mai curent — dar discret cochetînd cu prima ipoteză — cel ce face cercetări sau instrucție, angajînd un omenesc amor propriu e înclinat spre acuzațiune sau trimitere în judecată.
Altminteri nu. Art. 45 prin care procurorul e obligat a cere judecătorului de instrucție — cu excepția cazurilor de flagrant delict — să ordone cercetările cuvenite și chiar să se transporte la fața locului de e cazul, pentru a face acolo procesele verbale necesare, a dat loc la o întreagă literatură juridică. S'a pus diferite întrebări. Și anume: dacă în acest caz judecătorul de instrucție face instrucție sau poliție, dacă investirea judecătorului de instrucție conform art. 45 are caracter de rechizitor, adică dacă, odată sezizat judecătorul de instrucție, acțiunea publică este deschisă. Doctrina în nestăvilita dorință de a menține cît mai mult principiul separațiunei organelor preliminare fazei de judecată, a statuat că, în ipoteza Art. 45 procurorul urmărește să facă simple cercetări prin intermediul instructorului, ca ulterior să aprecieze dacă este sau nu cazul deschiderii acțiunei publice. Curtea noastră de Casație s'a pronunțat contrar, consfințind astfel o confuzie de atribuțiuni între organele de urmărire și instrucție.

Prin art. 45 al legei judecătorilor de ocoale din 1907, atribuțiunile organelor preliminare fazei de judecată sunt întrunite în aceiași persoană, și mai grav, asistăm la o deplină confuzie între organele preliminare și cele de judecată.

Sumar fiind semnalate scăderile procedurii penale de la 1864, să precizăm realizările proectului în acest domeniu. Socot că străduința noastră își va avea mai desăvîrșit rezultat, specificînd anume inovațiunile inaugurate de proect astfel cum a fost alcătuit de consiliul legislativ, și, transformările la care au fost supuse în Comisiunea parlamentară mixtă și la cari maturul corp ulterior, a aderat.

Proectul Consiliului legislativ pentru a stabili o separațiune cît mai perfectă, exclude pe procuror din rîndurile ofițerilor de poliție judiciară, rezervîndu-i însă dreptul de control și de directivă a primelor cercetări. Dă în schimb o deosebită atenție poliției judiciare care, avea să se exercite sub *autoritatea* Ministerului public de către toți funcționarii cari, după lege au calitatea de ofițer de poliție judiciară. După proectul Consiliului, procurorul rămîne pur și simplu organ de punere sub urmărire sau de deschidere a acțiunei publice.

Cît privește atribuțiunile judecătorului de instrucție, consiliul urmărind acelaș scop, desființează ordonanța de clasare sau trimitere în judecată, împiedicînd deci în viitor pe cel ce a făcut instrucțiunea, să se și pronunțe asupra rezultatului ei, rol pe care îl trece — bine înțeles cînd e cazul — camerii de acuzare ce avea să ființeze pe lîngă fiecare tribunal.

Cu aceste reforme proectul era în acord cu vederile doctrinei și prezenta o indiscutabilă chezășie a dreptății, o cît mai sigură prevenire a eroarei.

In urma desbaterilor din comisiunea mixtă — în special — și din senat, proectul propus de consiliu suferă radicale modificări. Prin art. 193 procurorului i se atribue rol de ofițer de poliție judiciară. Poliția judiciară spune Art. 196 se exercită de către ministerul public de pe lîngă Tribunal, sub supravegherea procurorului general de pe lîngă Curtea de Apel, precum și de toți funcționarii care, după lege au calitatea de ofiteri de poliție judiciară în condițiunile prevăzute de acele legi. Deci nu sub autoritatea Ministerului public după cum prevedea consiliul, ci efectiv de către acesta în prim plan.

Comisiunea — după cum expunerea de motive precizează — a înțeles mai departe să creeze din organul de instrucție o adevărată instanță, înaintea căruia Ministerul public să aibă rolul unei

părți litigante, pe picior de egalitate cu ceilalți, menținînd în acest senz procedura contradictorie din faza ultimă a instrucției. Dar această procedură contradictorie în ultima fază a instrucției, consiliul a inaugurat-o pe deoparte în vederea unei cît mai diligente instrucțiuni și în nici un caz pentru a statornici separațiunea organelor de urmărire și instrucție, iar pe de alta, de a pune pe judecătorul de instrucție în afară de orice suspiciune. Separațiunea, de fapt, Consiliul legislativ a desăvîrșit-o numai prin luarea dreptului judecătorului de instrucție de a emite ordonanțe de clasare sau de dare în judecată, atribuție pe care a încredințat-o camerii de acuzare de pe lîngă fiecare tribunal, instituție neadmisă de comisiune și senat. E cel mai elementar lucru de înțeles că o instrucțiune va fi va fi cu atât mai diligentă, mai imparțial efectuată, cu cît, judecătorul de instrucție nu va avea posibilitatea să se pronunțe asupra rezultatului ei.

Ordonanța judecătorului deși e un act inutil — o reproducere a rechizitorului definitiv — existența ei e primejdioasă totuși.

Desigur că proectul după rectificările comisiunei și a senatului nu mai poate însemna un progres. Evident nu. S'a legiferat retrograd.

Menținîndu-se însă procedura contradictorie din ultima fază a instrucției, astfel precum a preconizat-o consiliul legislativ și prin care înainte de a se declara instrucția terminată, sub pedeapsă de nulitate, judecătorul de instrucție e obligat a pune în vedere inculpatului toate elementele adunate în cursul instrucției în și defavoarea sa — cu trei zile mai înainte de această comunicare inculpatul, avocatul său, partea civilă și Ministerul public avînd dreptul să ia cunoștință de actele instrucției putînd să depună memorii și observații care trebuesc luate în considerare — s'a conchis de fapt la atenuarea în mare măsură a sistemului inchizitorial, reintronîndu-se la cuvenitul său loc, permanentul drept de apărare a oricui. Nu s'a căzut însă în exagerarea sistemului inaugurat în Franța și care a avut drept efect nesiguranța represiunei.

Referitor la *divergențele de opinii în jurul Art.* 45 proectul prin Art. 244, 267, 270 lasă să se înțeleagă că judecătorul de instrucție în atari situațiuni, face instrucție, nu poliție, acțiunea publică fiind deschisă, și de ea judecătorul de instrucție nu se poate dezista, decît prin ordonanță. Prin Art. 223 proectul rezolvă și cumulul de atribuțiuni al judecătorului de ocol, statuînd ca principiu, ca acesta pentru infracțiuni de competența sa să ordone cercetări, dar nu să le și facă.

O nejustificată campanie a fost întreținută și împotriva faptului că, s'a enumărat limitativ prin Art. 206 din proect, cazurile cînd judecătorul de instrucție poate emite mandat de arestare. Încă din 1902 prin așa numita lege a libertății individuale s'a semnalat tendința tot mai pronunțată a reglementării emiterii mandatelor de arestare. Oportună, dar nefericit inspirată, legea din 1902, nu aducea decît contribuțiuni definitorii. Art. 206 și 255 din proect umple lacuna și precizează concret și limitativ cazurile cînd se pot emite asemenea mandate.

Doctrina își va avea încă cuvînt. Oricum Art. 206 reprezintă o nouă cotă cîștigată pentru îngrădirea atotputerniciei magistratului instructor ca și o mai largă conformare la textul Art. 11 din Constituție, ce garantează libertatea individuală.

Sub priviri de ordin general noul legiuitor în afară de modificările introduse la fixarea atribuțiunilor normelor de cercetare, urmărire și instrucțiune, urmează fidel proectul consiliului legislativ, operă mult gîndită și de înaltă valoare juridică.

Fără prealabila consultare a discuțiunilor urmate în comi-

siunea parlamentară mixtă referitor la fixarea atribuțiunilor organelor preliminare fazei de judecată, refuzăm să credem că atitudinea contrară — încuviințată de maturul corp — a comisiunei și-ar putea avea ca bază însuflețiri conservatoare, tradiție, orgoliu național, etc., etc.

Ea pare a fi fost determinată de nivelul puțin de invidiat al actualei stări administrative, de lipsa unui corp technic de poliție judiciară și de încrederea tot mai justificată și mai manifestă în corpul judecătoresc. S'a legiferat sub acest unghiu. Considerente de ordin psihic nu pot sprijini dispozițiunile unei legi. Organizarea statutului nostru în spirit democratic, nu e fizibilă în modul cum proectul asigură separațiunea organelor de cercetare, urmărire și instrucție.

E firesc ca astfel, să trecem și de aci de partea celor ce susțin în această privință inovațiunile Consiliului Legislativ.

Adunării deputaților îi revenia readucerea proectului de procedură în inițiala lui matcă.

Discuțiunile s'au purtat însă frînate de grabă, iar proectul sancționat cu răbdare, fast, solemnitate...

T. Istrăteanu

Cronica cinematografică

Gingers Rogers și reclama

In virtutea acelei insuportabile deprinderi americane de a îmbrăca toate judecățile de valoare în stil de reclamă, s'a crezut iscusit să se laude noua stea californiană, D-ra Ealinor Powell, nu citînd cutare calități coreografice ale ei, ci declarînd pur și simplu: „a bătut-o la dans pe Ginger Rogers". Este aci un exemplu tipic al celei mai grave din erorile de judecată, și anume al confuziei de genuri. Arta nu e un match agonistic, o întrecere de *atletism*, o concurență la vînzare, sau o reușită la alegeri cu *locuri limitate*. Categoria estetică e altceva decît categoria economică, sportivă sau politică. O întreprindere de artă implică, de sigur, o reușită; dar o reușită nu împotriva unor concurenți care încearcă acelaș lucru, ci împotriva unor obstacole interne. Fiecare operă de artă este ca un univers închis, zbîrlit cu dificultăți multiple, dar toate aflătoare intra și nu extra muros. Incercarea de a se reconstitui un fragment de realitate cu ajutorul simbolurilor, — această operație care e esența artei — poate reuși sau eșua, poate reuși mai mult sau mai puțin; dar succesul se apreciază față de greutățile întîmpinate din partea materialului, nu față de alți oameni care au încercat a face la fel. Romanul lui Mann: „Zauberberg" îl vom socoti izubtit sau nu, izbutit mai puțin sau mai mult, în raport cu piedicile inerente întreprinderii, și nu în raport cu rezultatele obținute de alți romancieri în împrejurări similare. Căci atragem atenția: împrejurările sunt totdeauna similare, și anume dușmănia materialelor cu care artistul vrea să refacă pe cont propriu natura, Așa că nu-i

nimic mai doveditor de spirit primar ca judecăți ca acestea: „La rôtisserie de la Reine Pédauque" e superioară „Annei Karenin".

Cea mai bună dovadă că introducerea unor asemenea măsurători în artă aduce numai greșeli de apreciere este următorul caz foarte frequent. Luați un manual de literatură oarecare. Veți găsi de pildă acolo că poezia lui Beaudelaire este superioară aceleia, de pildă, a lui Villon. Dar asta nu înseamnă că Beaudelaire e superior lui Villon; ci doar că arta poetică a evoluat dela acesta la acela, potrivit banalei legi a progresului. Valoarea de artă a poemelor lui Villon nu poate fi superioare celor de Beaudelaire; istoricul literar observă doar că poezia franceză în genere a evoluat, că Beaudelaire, ca să fie posibil, presupune pe Villon și că în meritele lui Beaudelaire sunt închise meritele anterioare ale lui Villon. Chiar cînd artiștii lucrează simultan, neisbînda unuia este un merit, căci a arătat urmașilor ce anume trebue să se ferească să facă, după cum izbînda celuilalt indică următorilor în ce direcție să-și concentreze silințele. Avem în toate acestea manifestări ale unui punct de vedere special, *punctul* de vedere al istoriei artelor, al evoluției unei arte; meritul individual al fiecărei opere este subordonat chestiunei ameliorării acelei arte în ansamblul ei. In sensul acesta, și numai în sensul acesta poezia lui Samain este superioară, adică mai evoluată decît aceea a lui Ronsard. Dar încă odată e o problemă cu totul neinteresantă dacă Samain este mai prost poet ca Ronsard. E deajuns să spunem vorbind de Samain că are cutare sau cutare cusur, indiferent dacă Ronsard are acel cusur sau ba. Opera de artă se judecă în primul rînd în ea însăși, și apoi în legătură cu evoluția generală a artei respective; prima operație interzice — ca inutile și dăunătoare — comparațiile cu alți autori; a doua operație admite asemenea comparații, dar comparațiile acestea nu prejudecă asupra valorii autorilor — deci iarăși sunt ca și cînd n'ar fi.

Să revenim însă la reclamă. Dacă e adevărat că măsurătorile și întrecerile sunt deplasate în domeniul artei, asta nu înseamnă că în acest domeniu reclama trebue exclusă. Desigur, vom izgoni reclama gen comercial sau aceea gen politic. Dar există un gen de reclamă specifică fenomenelor estetice. Acest gen de reclamă îl cunoașteți cu toții: este critica, analiza obiectivă a frumuseții cutării opere.

Imi amintesc că odată, pe vremea cînd făceam cronici cinematografice la Radio, defunctul și profundul cugetător care a fost Alexandru Mavrodi a declarat că nu se poate admite ca societatea de Radio să facă reclamă filmelor, sau atunci casele de filme ar trebui să plătească pentru asta. Eminentul sociolog avea dreptate într'o privință. Căci o analiză a unui film în care explicăm de ce încercarea autorului a reușit constitue cea mai bună (cred chiar singura adevărată) reclamă a unei opere de artă. Increderea pe care publicul o capătă în judecățile criticului (care de altfel, tot ce afirmă, afirmă cu dovezi) este cel mai eficace stimulent pentru larga consumare a operii. Cu mintea sa de vultur, acel Alexandru Mavrodi (un om care reușise să-și termine studiile academice la precocea vîrstă de treisprezece ani!) înțelesese ce efect sigur au cronicele obiective asupra prosperității caselor de filme. Imi aduc aminte și acum convorbirea mea cu el; i-am prezentat chestia în formă de dilemă. I-am spus așa: Din două lucruri unul: sau găsești un cronicar care ia parale — și eu prefer să nu fiu acela — sau atunci găsești unul care să facă niște cronici care, prin conținutul lor, să fie fără nici cel mai mic efect asupra hotărîrilor ulterioare ale publicului, — și iarăși cronici de acest fel nu mă simt în stare să fac. La aceste cuvinte, marele Mavrodi a zîmbit filozofic. Ințelesese. Nu știu ce a mai făcut după și dacă a profitat de vre-unul din cele două sfaturi ale mele sau poate de amîndouă.

Și ca să revenim la chestiunea noastră. Singura reclamă eficace și compatibilă cu demnitatea artei este aceea a criticei obiective. Cel mult se poate comercializa puțin procedeul publicînd, asupra aceleiaș opere, reproducerea aprecierii mai multor critici — firește, nu afirmațiile lor, ci argumentele lor. Publicul va aprecia la rîndu-i. Asta se poate. Dar nu mai mult. Căci se riscă a se ajunge la rezultatul exact opus. Publicul contemporan se subțiază pe

zi ce trece; începe să înțeleagă că arta e o categorie sufletească specială, reclamînd mijloace de reclamă proprii. Publicul a început să înțeleagă că singura reclamă compatibilă cu demnitatea artei este critica obiectivă.

De altfel reclama oarbă și excesivă strică chiar și purului comerț. Dacă vedem pretutindeni tipărit, desenat, sculptat sau luminat acelaș nume de marcă de fabrică, e imposibil să-l mai *celim;* îl primim direct pe retină, fără semnificație proprie, ca o parte integrantă din decorul străzii sau paginii de revistă; produsul în chestiune a încetat de a mai fi o marfă: a devenit accesoriul decorativ al unui zid de casă, sau un ornament de copertă; sau, dacă se poate spune, un simplu locotenent de reverber.

* * *

Dar să ne aducem aminte că am pornit dela o frază pe care am reprodus-o la începutul acestei cronici, și anume: „Dansatoarea Ealinor Powell o bate chiar pe Ginger Rogers". Este interesant de analizat această declarație.

Mai întîi pentru ce să comparăm pe cele două stele americane? Fiindcă fac acelaș lucru, adică dansează ceea ce se numește „step"? Dar tocmai că nu fac acelaș *lucru* în ciuda aparențelor; fac lucruri foarte *deosebite. Ealinor* Powell face tot soiul de exerciții de *step, toate* extrem de dificile. Ginger Rogers nu *face nimic* acrobatic. Ceea ce face cealaltă reclamă, dinpotrivă, o muncă stăruitoare. Deci — veți spune — aceasta din urmă e „superioară" celei dintîi? Desigur, dar să nu uităm că am vorbit de muncă și dificultate fizică. Chestiunea artei nu se pune. Dacă însă o punem, constatăm ca Ginger Rogers face, într'adevăr, artă; e curios cum mișcările ei cele mai frumoase sunt acele simple de tot, nu acele complicate. Grația ei apare cînd execută lucruri fizicește ușoare, pe cînd Eleanor Powell nu are această grație cînd execută lucruri ușoare, pentru bunul motiv că nu execută niciodată lucruri ușoare. Așa că iarăși comparația nu are obiect. Nu se poate spune că una e superioară artisticește celeilalte, ci doar că una face artă, pe cînd cealaltă nu face. Asta nu înseamnă a compara. Nu pot să zic că romanele mele sunt artisticește mai bune ca ale lui Tolstoi, pentru simpla pricină că dintre noi doi numai Tolstoi a scris romane.

Așa încît nu vreau să inversez judecata celor ce preferă pe E. Powell lui G. Rogers, ci vreau să protestez contra celor ce o compară pe cea dintîi — care nu e dansatoare, ci o artistă creatoare — cu cea de a doua care nu-i decît o executantă perfectă de acrobații coreografice. Acest lucru e valabil și pentru Fred Aster, care nu-i decît un „repoussoir" pentru grația infinită a lui Ginger Rogers; el îi dă prilejul acesteia să facă artă; el doar o acompaniază pe ea cu picioarele. Sunt momente, în duetul lor pedestru, cînd el săvîrșește, cu tălpile, diverse paradoxe de mecanică, și neverosimilități motrice de o dificultate infernală; în timpul acesta ea face șase pași simpli, de pură plimbare în jurul lui. Dar valoarea artistică e toată în acel mers al ei, nu în acele triluri de infanterie ale lui. Melodia este ea; el e acel îm-pàpa, îm-pàpa al cheiei de fa.

D. I. Suchianu

Miscellanea

Const. Graur

Cartea lui Const. Graur „In legătură cu Franz Ferdinand" merită mai mult decît o recenzie trecătoare; merită să ne oprească mai îndelungat atenția. Căci există un „caz Graur", — fenomen cultural deosebit de interesant.

C. Graur este un gazetar. Ce zic? este *Gazetarul*, adevăratul gazetar. Se numește astfel acela care are sarcina de a descoperi, în lucrurile care trec, adevărul care rămîne. Gazetarul e primul explorator al faptelor nedeslușite — nedeslușite fiindcă fug și riscă a scăpa observației. Gazetarul nu descurcă lucruri profunde, ci lucruri încurcate. Actualitatea imprimă lucrurilor o curgere rapidă. Actualitatea e ceva scurt prin *definiție*. Romancierul ca și filosoful se reped la ceeace-i etern pentru a face din asta lucru actual, pe cînd gazetarul prinde ce-i actual pentru a extrage de acolo și a fixa — hélas numai o clipă — ceea ce-i etern.

Un anumit fond reclamă o anumită formă. Forma scrierii gazetărești, ca să fie adequată obiectului, trebue să fie simplă, ușoară, fără încărcături stilistice, fără elanuri retorice. Silogismul, reducerea la absurd și confruntarea faptelor —, iată armele jurnalistului. Dacă mai introduce și altele, se aude numaidecît un zăngănit de tinichea, ca la o panoplie supraîncărcată care se răstoarnă sub efectul greutății. Mă gîndesc la toți acei gazetari romîni, mai ales la acei dela așa zisele jurnale „bine-scrise", unde articolele sunt literatură proastă, unde epitetul „tare", combinat cu expresia cronicărească, este, după aceea, asezonat cu tot soiul de nume proprii în legătură cu erudiția recentă a autorului. Și toate astea învăluite într'un vîrtej de oratorie de mucava.

Constantin Graur n'a căzut niciodată în asemenea confuziuni de genuri. In cursul cărții de care ne ocu-

păm, el reproduce felurite articole publicate în „Adevărul", unele destul de vechi, anterioare războiului mondial, care ne umple de surprindere, căci ne fac să descoperim că, acum treizeci de ani, exista, în jurnalistica romînească, un meseriaș vrednic a fi comparat cu cei mai buni gazetari apuseni de astăzi. Indrăznesc chiar a presupune că puțini din colegii săi dela Viena, unde era corespondent, au priceput atît de bine ca el misteriosul, insesisabilul fenomen austriac. Austro-Ungaria, așa cum reiese din foiletoanele lui Graur, era cel mai curios amestec — nu numai de popoare — dar de situații morale. Medievalism și modernitate administrativă, autocrație inchizitorială și legalitate nesdruncinată, cruzime și politeță, atmosferă de panică, de „viață primejdioasă" ca într'o împărăție turcească, și alături de asta bonomie, jovialitate, ca într'o liberă republică democratică. Drame fioroase și cinice, alături de elanuri generoase și nobile îndrăzneli. C. Graur evocă întîmplări din aceea vreme: procese celebre, dueluri parlamentare, probleme de protocol, rezumate biografice de oameni care au ocupat un moment atenția publică, sinucideri enigmatice, corespondență dezvăluitoare de mentalități ciudate, un întreg arsenal de psihologie complexă, tainică și contradictorie, lăsînd, ici și colo, cîte o urmă măruntă: o vorbă aruncată, o scrisoare găsită, o personalitate trecută pe lumea ceialaltă. Și gazetarul notează toate aceste fugitive apariții, le leagă și face, din ele, să răsară fizionomia societății poate celei mai bizare din cîte au fost vreodată. Și asta fără nicio preocupare de a „compune" doar așa, în fuga condeiului de adevărat cronicar cotidian. Ici, colo, cîte o vorbă de spirit, sau cîte o reductio ad absurdum; iată toată gospodăria stilistică. Nici-o fioritură, ci tonul așezat, cumpătat, al povestitorului care vrea să informeze, nu să „facă efect".

Intr'o țară care adoră camelota și disprețuește sobrietatea (calitate eminamente nețigănească) stilul lui Graur a fost mai puțin remarcat decît se cuvenea. In tot cazul e sigur că dacă nu era evreu ar fi fost admirat mai tare. Vreți o dovadă carecum experimentală? Iată. In tinerețe, Graur scria, ca să cîștige mai mult, la mai multe publicații. La unele, iscălea cu numele lui; la altele cu pseudonim. D-l Iorga, care nu știa cheia, înjură copios proza evreului Graur, în schimb lăuda adesea pe aceea a creștinului camuflat. Asta a dat lui Graur prilejul să facă familiei sale o foarte nostimă farsă. Pe cînd ținea o conferință la Galați, începe a citi diverse pa-

sagii din articolele lui Iorga in care acesta se exprima
foarte defavorabil pe socoteala lui. După aceste citaţii,
Graur adaugă: „Dar lucrul acesta mă surprinde din par-
tea D-lui Iorga. Căci eu sunt un scriitor plin de talent,
una din cele mai iscusite pene romineşti. Spiritul meu, ca-
pabil de... etc., etc..". Urmează o serie de auto-laude
fără cel mai mic pic de ruşine. Familia lui Graur, a iniată
în primele staluri, se îngrozeşte. Cunoscînd obişnuita
modestie a oratorului, nu-şi putea explica altfel feno-
menul decît prin înnebunirea subită a scumpului frate,
văr, cumnat şi nepot. Mă rog, lucrul se întîmplă. In
cursul unei fraze, un om îşi poate, brusc, pierde min-
ţile. Familia Graur devenise lividă. In timp ce vorbitorul
continua: „Vă închipuiţi bine că aceste frumoase cuvinte
la adresa persoanei mele nu sunt opera mea, ci tot ci-
taţii. Autorul lor este d-l Iorga, care nu ştie că evreul
Graur şi creştinul X, Y şi Z sunt unul şi acelaş om, umilul
D-v. servitor". La care rudele din banca l-a şi-au recăpă-
tat iarăşi uzul normal al respiraţiei.

Am povestit această întîmplare şi pentru un alt mo-
tiv, în directă legătură cu personalitatea literară a lui
Const. Graur. Acest scriitor este omul care mi-a dat
cea mai mare satisfacţie intelectuală. Şi iată de ce. Trebue
să ştiţi că urăsc din suflet anecdotele şi pe povestitorii
lor. Detest pe toţi acei pensionari de cafenea sau „băeţi
de comerţ" care te întîmpină jovial cu: „Dar p'aia cu
ovreiul şi sifonul o ştii?"; sau „să-ţi spun ultima a lui
Iancovescu; ţi-o vînd cum am cumpărat-o". De aseme-
nea detest cocoanele din elită care, după ce povestesc
o anosteală oarecare, adaugă: „C'est, n'est-pas, un belle
histoire! C'est du bon Argetoianu". Detest anecdoda mai
întîi pentru că todeauna o ştiam deja (este chiar una
din definiţiile anecdotei); apoi pentru că am oroare de
tot ce e hodoronc-tronc; mai ales că anecdota, fiind pre-
supusă a fi un monument al inteligenţei, e supusă acelei
primejdii de urîciune legată de întrebuinţarea halandala
a bijuteriilor şi decoraţiilor în genere.

Dar, mărturisesc, că dacă detest anecdota, o fac cu
mare, mare regret. Anecdota este prototipul faptului di-
vers cu semnificaţie general umană. Decît, pentru ca
această semnificaţie general umană să răsară pe deasupra
faptelor e nevoie ca anecdota să cadă pe un mediu
prielnic; să fie spusă ca o pildă în sensul lucrului care
ne preocupă în acel moment. Or, asta nu i se poate pre-
tinde anecdotistului, care nici nu asteaptă momentul „à
propos", şi dacă acest moment, din întîmplare, vine,
anecdotistul îl îneacă cu cel puţin alte cinci poveşti
care, ele, nu au nicio legătură cu chestia.

Singura soluţie ar fi ca, în loc de a spune o anecdotă, să povestim evenimente din propria noastră viaţă (asta e şi o garanţie că interlocutorul nu le cunoaşte deja şi mai are şi farmecul acela concret al autenticităţii).

Să revenim acum la D-l Graur, pentru că el tocmai este o comoară de asemenea fapte diverse cu valoare de simbol şi toate culese din experienţa sa personală. Este imposibil ca vreodată să se vorbească de ceva, fără ca D-l Graur, să nu scoată, instantaneu, o poveste trăită, şi care se potriveşte cu ideea pe care o susţine, exact ca un capac la cutia lui. Şi, pe de altă parte, nu-l veţi prinde niciodată povestind mai mult decît o anecdotă de fiecare chestiune discutată.

Pentru că o bună parte din viaţa mea, cu ocazia articolelor scrise, a cursurilor, a conversaţiilor diverse, mi-am petrecut-o citind întîmplări pline de semnificaţie morală povestite mie de d-l Graur şi culese din propria lui biografie, acum, cetind cartea sa despre atmosfera din capitala habsburgică, mi-am adus aminte, nu numai cu plăcere, dar chiar şi cu gratitudine, de acest perfect gazetar, de acest adevărat informator de lucruri subtile, încurcate şi apoi ca prin farmec descurcate. Şi în genere, într'o ţară unde logica şi preocuparea consequenţei în idei este „le cadet de nos soucis", proza D-lui Graur dă un sentiment de aer curat şi de ozon intelectual.

Incă un cuvînt. E interesant felul cum a fost scrisă cartea „In legătură cu Franz Ferdinand". Cu prilejul aniversării atentatului dela Seraievo, C. Graur a vrut să scrie un foileton. L-a scris, şi a ieşit cam mare. Autorul şi-a zis atunci: am să-l tai în două, şi au să iasă două foiletoane. Făcînd asta, a constatat că ieşiseră vre-o patru. „Bun! s'a gîndit el: am să-l mai rotunjesc puţin şi am să-l transform într'o broşură". Deşi, tot rotunjind, broşura a ieşit o carte în toată puterea cuvîntului — sau mai corect: a literilor. Autorul s'a resemnat şi la asta. Dar a constatat că multe pasagii ar putea fi completate cu foiletoane scrise atunci cînd chestiunea de care vorbea în text se produsese. Din asta a ieşit partea cu anexe dela sfîrşitul volumului.

Acest procedeu e caracteristic pentru acea categorie de scriitor care nu urmăreşte niciodată să „publice", ci doar să „informeze", şi care nu se preocupă de „compoziţie", ci de lămurirea cît mai amplă a cetitorului. Această categorie de scriitor se numeşte gazetar, şi d-l Graur este unul din puţinii ei adevăraţi reprezentanţi.

Bucureștii lui Paul Morand

Este absurd să se reproșeze d-lui Paul Morand că a scris despre București o carte proastă, și este și mai absurd încă să se adaoge, cu acel etern aer de a spune „à moi on ne me la fait pas", să se adaoge: „dacă și celelalte cărți ale lui Morand sunt tot atît de exact informate, știm ce să credem despre etc., etc..."

Insfîrșit, este absurd să se ia apărarea d-lui Morand învinuind pe informatori. Recunosc că sursele mărturisite de autor consistă din vre-o patru-cinci persoane aparținînd acelei categorii specifice bucureștene de intelectuali mondeni caracterizați prin neant învelit în vorbe, vorbe adesea poliling ue, uneori spirituale, totdeauna de o perfectă corecție sintactică, și debitate cu un mic zîmbet intenționat inteligent —, vorbe însă care nu au nimic, dar absolut nimic comun cu realitatea. Spuneam că este inutil să acuzăm pe d-l Morand că s'a adresat acestor oameni, pentru simplul motiv că nici alții n'ar fi fost în stare să-l lămurească mai mult. Vreți o dovadă? Iată una, istorică și deosebit de voluminoasă. Este aproape întreaga literatură epică romînească cu pretenție de subiect bucureștean. Intreagă această producție se soldează printr'un fiasco. *Mă gîndesc* că pînă și lui Caragiale i-au scăpat o mulțime de lucruri... Caragiale n'a descris Bucureștiul; *a descris* pe Popescul și Ionescul general-urban, *valabil și* — dacă nu *mai ales* — în provincie. De bucureșteanul „sus-pus" nici nu s'a atins.

Caragiale a fost un scriitor ciuruit de „parti-pris"-uri. Gruparea ideologică a „Vieții Romînești" — și în deosebi d-l Ibrăileanu — a atras atenția asupra acestei „Einseitigkeit" a marelui humorist, care refuza eroilor săi vre-o viață interioară oarecare și care, unde nu găsea comic mai mult sau mai puțin patruzecioptist, trăgea perdeaua și refuza sistematic să se mai uite. Viziunea lui asupra societății romînești a fost de sigur genială, dar incompletă și, de aceea, nedreaptă. Ca să vă convingeți, întrebați pe d-l Davidescu dacă d-l Ibrăileanu n'a spus așa. Și, pentrucă a venit vorba să-i facem plăcere d-lui Davidescu, îi mai putem sugera un alt subiect de articol (nici noi nici el nu ținem la citații): Caragiale refuza să se ocupe de oamenii care își permiteau să nu vorbească stricat. Un om care se exprima gramatical corect nu-l interesa pe Caragiale. Și totuși asemenea oameni existau, slavă Domnului. Dar Caragiale nu-i vedea. Iată o dovadă deosebit de picantă. Caragiale se făcuse, în ultimul timp, takist. Arăta o vie admirație pentru — dacă se poate spune — personalitatea defunctului Ionescu. Orice rămășiță de simț al humorului dispăruse la acest mare humorist. De ce? Pentru că personajul nu vorbea schimonosit; dimpotrivă, era de o virtuozitate verbală vrednică cel puțin de o mai bună cauză. Sau, alt exemplu. Caragiale, care era de o vervă intarisabilă cînd vorbea de Delavrancea, în schimb n'a înțeles niciodată pe Vlahuță (voi explica eu odată această psihologie vlahuțiană). De ce acest tratament diferențial, cînd cu amîndoi, Caragiale era egal de intim? Foarte simplu. Delavrancea avusese norocul să vorbească și să scrie caraghios, în timp ce Vlahuță n'a avut niciodată o asemenea particularitate.

Așadar, și ca să revenim la d-l Morand, nu numai cei patru, cinci informatori ai săi; dar niciunul din oamenii cari, profesional, s'au căznit să fure ceva din secretul moral al Bucureștilor, n'a fost în stare, pînă acuma, s'o facă. Și acest caracter criptic al sufletului capitalei romînești constitue, pentru odată, o informație savuroasă, care va interesa de sigur pe acest maestru desăvîrșit al picturii de metropole, pe acest descendent direct al marilor moraliști francezi, a cărui valoare — o spunem în treacăt — egală în calitate cu a unor La Bruyère, Rivarol sau Chamfort, nu poate fi clintită de cîțiva proști din România.

Toate prestigioasele capitale din îndepărtatul orient nu sunt, adunate laolaltă, atît de enigmatice cît acest mic oraș mitteleuropean în aparență larg deschis tuturor privirilor. Poartă cu o mie de zăvoare, Bucureștiul e cel mai greu subiect din lume. Toți cei ce au pornit să-l cucerească și-au frînt pana.

Explicația acestui caracter de ascuns și intruvabil samănă cu povestea scrisorii furate a lui Edgard Poë. La București toate se găsesc etalate la lumina zilei, așa că nici prin gînd nu ne-ar trece că ar conține ceva din misterul căutat. Ce deosebire cu orașele din Asia bunioară, unde fiecare detaliu exterior ne izbește prin bizareria lui și are aerul să ne spună: caută! subt învelișul unei cutume așa de ciudate trebue sigur să găsești nu mai puțin ciudate sentimente. Intocmai ca acele ascunzători clasice (sertare, sobe, dușamele, tablouri, etc., care ispitiseră pe polițaiul nuvelei lui Poë), orașele asiatice sunt relativ ușor de descifrat. Bucureștiul din contra, e greu descifrabil tocmai pentru că nu e de loc, dar absolut de loc „exotic". N'are culoare locală care sare în ochi. Samănă cu ceva din toate orașele cu-

noscute. (Ce deosebire față de Londra sau New-York unde la fiecare pas întîlnești bizarerii consuetudinale).

Și totuși, adică tocmai de aceea, Bucureștiul este foarte interesant, poate unul din cele mai interesante orașe din lume. Spun asta nu pentru că aș putea să-i fac eu portretul, ci tocmai pentru că nu pot, deși de douăzeci de ani nu fac de cît să string material pentru asta. Eforturile nule m'au dus la cel puțin *un* rezultat pozitiv: certitudinea că psihologia bucureșteană este unul din lucrurile cele mai subtile și mai complexe. Acel ce ne va face o frescă a Bucureștiului va da literaturii universale un mic cap de operă.

Aș vrea, pentru a termina, să-l conving pe d-l Morand că nu exagerez. Pentru asta mă voi servi de singura punte de legătură: cei patru, cinci informatori aleși de d-sa — și care rezumă aproximativ tot ce știe d-sa despre București. Să încerce a-i transforma, pentru cîteva clipe, din informatori în material de informație, și să-i privească mai atent. Nu-i aduc ei oare nimic aminte? Am să încerc să-i dau ajutor, apelînd la un suvenir comun. In „Les faux monnayeurs" este un persoaj care m'a impresionat profund (pe d-l Morand, care nu e romîn, probabil mai puțin). Este o americană de o supremă frumusețe, bogată, tînără, cultivată, dexteră în toate, vorbind toate limbile cu o virtuozitate amețitoare și care, totuși, — spune Gide — îți dă un *fel de fior în șira spinării; căci, dacă o privești mai atent, descoperi ceva sinistru: ființa aceea perfectă n'are... n'are suflet.* Nu-i metaforă; nu-i un mod de a vorbi. Este o realitate directă, acest neant, subit descoperit, și care ne pune pe limbă un gust de moarte.

Gide a luat un caz extrem, a luat faptul și „il l'a poussé jusqu'au bout de lui-même". Dar fenomenul există și în mai banal. Este de pildă nevasta lui Sam Dodsworth al lui Sinclair Lewis. Și sunt toți cei patru, cinci informatori ai d-lui Morand. E caracteristic faptul că toate exemplele nerominești invocate de mine sunt americane.

Americanii au o origine și au avut o evoluție asemănătoare celei a Romînilor. Jumătate din populația Statelor-Unite provine din emigranții răsăritului Europei. Și exact ca și noi, americanii s'au modernizat în mai puțin de un secol, trecînd dela țăran al Danubiului la tînăr de bună familie care vorbește trei limbi, joacă bridge, citește un roman pe zi, voiajază pretutindeni și-și dă cu părerea în toate, pe un ton dezinvolt și fără replică. E drept că, în America, fenomenul e mai rar, căci prejudecata intelectualității

cu orice preț nu se poate desvolta într'o țară unde, spre deosebire de Statele-Unite, toată lumea se află în treabă. Dar, cu deosebiri de grad, fenomenul e identic. Și mai e ceva. D-na Dodsworth și eroina lui Gide de geaba se prefac: mai curînd sau mai tîrziu, ele sunt descoperite. Pe cînd „faux-monnayeurs"-ii bucureșteni joacă strîns. Au o abilitate țigănească de a face pe boerul intelectual. Și un franțuz, deprins cu acea onestă corespondență dintre formă și fond, se lasă păcălit, îi ia drept oameni adevărați, cînd în realitate ei sunt — ca să vorbim bergsonian — „du simili plaqué sur du néant".

Să-și aducă aminte d-l Morand de una din informațiile căpătate dela „faux-monnayeurs"-ii angajați de d-sa, informație care l-a făcut să spună că Bucureștiul samănă cu „un grand village". Să încerce puțin d-l Morand să se întrebe: de ce informatorii lui i-au spus asta? Căci nu se poate imagina o informație mai falsă. Falsul e așa de enorm încît trebue neapărat să aibă o interesantă semnificație morală. Dacă Bucureștii samănă cu ceva, apoi samănă a oraș. Că se simte o casnă de a imita stilul tipic al Orașului în genere și al Metropolei în specie, asta e o altă chestiune. Este, desigur, un mic aer falș în tocmai intensitatea cu care Bucureștiul se silește să fie hiper-capitală. Dar în toate astea nu există nimic rural. Să se ducă d-l Morand la Chișinău. Acolo într'adevăr este halucinant aspectul de *sat văzut cu lupa.* Dar la București agitația, încurcătura străzilor, varietatea picturală a cartierelor, voltajul felinarelor, heteroclitul stilurilor și dimensiunilor clădirilor, apoi sentimentul permanent că tot ce se se face și desface în Romînia este concentrat la București — toate astea sunt tipice trăsături citadine. Așa dar e foarte interesant pentru pictorul Bucureștilor să-și explice pentru ce acei nobili fabricanți de neant pe care d-l Morand i-a cunoscut personal, au putut, cu o magnifică siguranță, să spună: „Bucarest est un immense village".

Pentru ce? E foarte simplu, și e foarte amuzant. Acești membrii ai bunei societăți bucureștene arborează totdeauna — Dumnezeu știe de ce — o atitudine de feodali. Bucureștiul pentru ei nu-i decît locul geografic unde își au conacul. Bucureștenii sunt niște țărani anonimi pe care îi percep doar în massă. Că aspectul vizual desminte asta; că ei înșiși se duc zilnic la slujbă; că odată pe săptămînă cerșesc cîte un serviciu de a unul din acei mitocani nesuferiți, — toate aceste realități nu le tulbură senina lor teorie a cunoașterii de medievali impenitenți, pe al căror blazon s'ar putea săpa cuvintele „n'aude-n'avede-n'a greu pămîntului".

Această incomprehensiune a universului exterior căptușită cu un psittacism foarte corect și cu o remarcabilă siguranță de sine, caracterizează această faună bucureșteană, singura cunoscută de d-l Morand.

Dar mai sunt și alte specii, tot atît de interesante, și unde „nesupunerea la obiect" îmbracă forme diferite și pline de humor. In ziua cînd se va scrie o carte bună despre București, d-l Morand va vedea la ce s'a încumetat scriind-o pe a sa. — *S.*

N. Iorga, antisancționist

Zăpăceala dela „Radio-difuziune", continuă. Nici un criteriu, nici o regulă, nici o busolă. Ci un continuu joc de complezențe.

Sperăm că odată și odată, „Radio-difuziunea" noastră va fi desinfectată de acea ciumă politică, prin care a devenit în timpul din urmă un megafon pur reacționar, antiromînesc și tendențios.

Dintr'o anchetă pe care am făcut-o la douăzeci de case, într'un singur cartier, rezultă că 18 din radiofoniștii noștri refuză să asculte jurnalul și conferințele dela „Radio-București" sau „Radio-Romînia". Și aceasta, din următoarele motive: întîiu, pentrucă din presa străină obiectivă rezultă că jurnalul vorbit la noi, este tendențios și în al doilea rînd, pentrucă la conferințe sunt invitați toți acei ce țin să învenineze țara cu rătăciri reacționare și fascizante. Ba se vorbește, de „minunatele realizări ale fascismului italian", ba de „constituția angelică a Poloniei", ba de „civilizația și misiunea rassei italiene", știut fiind de mult că fascismul italian n'a realizat nimic dincolo de teatralism și bufonerie, că Polonia a îmbrăcat o haină constituțională dictatorială sufocătoare și că „misiunea", prin războiu, nu mai e misiune, ci barbarie sadea.

Și iată, că vine d. Iorga, pieptănat și periat cu îngrijire din Italia, spre a se grăbi în fața microfonului, cu ce?

Cu o pledoarie pentru Italia agresivă, revizionistă, tiranică și aventurieră, cu o filipică în contra țărilor sancționiste, bătîndu-și joc deci și de politica externă oficioasă a Romîniei și bătîndu-și joc și de acea civilizație, care l-a onorat profund pînă la delir cu doctoratul onorific dela Oxford.

Seara de 24 Februarie, pentru numeroși radiofoniști, a fost într'adevăr o seară revelatoare. Căci proba a fost prea

evidentă, că ne-am pierdut busola politică, plutind, la discreția oricărui curajos, în apele agitate ale nesiguranței și ale neseriozității.

După spusele d-lui Iorga, rezultă următoarele: în Italia, mai mult ca oricînd, debordează belșugul; tinerii se bat ca să fie duși pe frontul african; lumea acolo, nu mai poate de fericire; peninsula apeninică a devenit neîncăpătoare de avalanșa turistică din străinătate.

Textual: „in ochii lor (ai italienilor) frumoși palpită bucuria — căci italienii sunt o rassă frumoasă — etc., etc."

Intrucît de vre-o cîteva ori, savantul nostru a declarat că nu crede în rasse și de vre-o cîteva ori a ținut să scoată în evidență existența rassei, nu ne rămîne altă concluzie decît aceea că savantul Romîniei, nu știe într'adevăr ce este rassa.

Pe romînii sancționați, pacifiști și democrați, deci antifasciști, profesorul îi numește „proști, sălbateci, idioți, obraznici".

Cei cari îl cunosc pe d. Iorga, știu cît de neserios e.

Se pune acum întrebarea: Radio-difuziunea nu l-a cenzurat pe d. Iorga, știindu-l neserios, sau l-a tolerat, fiindcă așa se *impune*, să jucăm pe „zece tablouri"?

Literatură colorată

In mod precis că există și o cruciadă a proștilor. Netoții nu întreabă asupra valorii unor oameni, ci trăesc numai din semne de întrebare. Literatura este un afișaj al cretinismului lor și mahalagismul literar e un compromis între mahalagismul politic și cel doctrinar.

Cetiți vă rog revistele de literatură. Sînt colorate. Unele albastre publică numai tunici și pantaloni bufanți, cu poza în trei poziții a șefului „spiritual" care rînjește în umbră de prostia lor și benchetuește cu ceilalți scriitori necolorați. Altele verzi s'au baladalizat prin autenticitatea prostiei și prin destructivism colectiv.

Arta nu se poate concepe ca sîmbure de politică „spirituală". Vicisitudinele timpului o împing la periferie, dar aceasta nu înseamnă că trebuie mahalagizată.

Scriitorul trebuie să fie integrat colectivității ca, orice individ, dar nu trebuie să accepte, jugul unei pretinse spiritualități. Formarea lui este în funcție de legi sufletești

nu de ideologie. Aderarea scriitorului la luptă se poate face numai în baza acestui psihism creator, nu pe baza ideologiei ambulante.

Ce este mai trist, este exaltarea josnică a actelor de grupă, comise după legămîntul cu șefii și în concordanță cu principiile streine de viață acestui neam.

Zadarnic se încearcă falșificarea vieții noastre sufletești.

Cîntecul vremurilor noastre a fost și este cîntecul iobagului, doina acestui popor este bocetul neamului nostru, prins totdeauna în chingi din negrija conducătorilor. Și unde neliniștea care ne-a chinuit douăzeci de veacuri a găsit întruparea cea mai frumoasă, în bocet, acolo literatura colorată pune semn de întrebare și falșifică.

Neospiritualism

Răsfoind într'una din zile niște caete, am găsit o notiță ce răscolea vechea problemă a individualismului și a colectivității. Era un fragment din „filosofia stilului", a lui Lucian Blaga și mi-a părut cu atît mai bine, cu cît cele ce spunea infirma conștiința actuală a omenirii. Era vorba despre moartea individualismului și creiarea unei dogme a colectivității. Dar creiarea colectivului cerînd anumite regule, poetul care le dădea, enumera printre ele un colectivism spiritual, o organicitate superioară ca mentalitate și intelect.

Deci, nu moarte intelectului, ci promovarea lui pînă la clădirea spiritualității superioare. Aceasta însă a spus-o poetul de mult.

Cînd realitățile de azi tergiversează prin proclamarea instincului și a voinței deasupra tuturor actelor spirituale, nu face decît să contrazică acel spiritualism, pe care o gașcă l-a afișat la noi. Și cînd ai îndrăsneala să mai afirmi că ortodoxismul nostru este o mască a judaismului prin filieră bizantină, nu poți intitula o mișcare ca ortodoxistă, fiindcă atunci afirmi semitismul nostru. Faptele deci nu sînt atît de clare cum le văd dialecticienii sau straniile „intelecte" ale mișcărei ortodoxiste.

Neospiritualismul vremei noastre se intitulează ca o poveste de prost gust a cîtorva ce vor să smulgă din țițîni

viața normală pentru ca, cu titlul de experiență, să creieze o falsă mentalitate.

Iar îngerii care păzeau poeții, au sburat din cauza ciomagului neospiritual.

M. Manoilescu, delicvent

In „Viața Romînească" No. 11—12 din 1935, în paginele 93—94, am spicuit un singur articol-conferință al acestui mare „savant" romîn, pedagog în ale corporatismului dela Strehaia pînă la Monte Macaroni și de-acolo, pînă la Trottelwursthausen.

Intre altele, am arătat la ce se reduce „teoria" acestui tehnician: aprobarea furtului prin exploatarea masselor muncitoare, cu singura condiție ca acel furt să aibă ca autori tîlhari indigeni și nu exploatatori străini.

Suntem deci în clar.

„Teza" manoilesciană se bazează dealtfel pe premise elementare, desvoltate pînă la un punct în mod firesc, unde logica trebuie să se dea apoi la o parte spre a face loc sofismelor și confuziei.

Editarea în vre-o cîteva limbi străine a „operei" manoilescene, nu trebuie să ne surprindă și nici nu ne poate impresiona, fiindcă traducerile cît și „editarea" au fost plătite cu sume imense chiar din buzunarul „tehnicianului"-exploatator indigen al masselor noastre.

Probele cari le posedăm cu privire la „editarea" cărții sale în Anglia, sunt valabile și pentru celelalte exotice „editări".

Acest început de scrutin mai serios al „savantelor teorii" corporatiste gen M. M., se pare însă că a avut darul să-i înduplece și pe alții la „cercetarea în mai de-aproape" a operei d-lui Manoilescu.

Căci „Era Nouă" — a cărei apariție o salutăm cordial — în masive pagini scrise de d. Andrei Șerbulescu, sub titlul „Despre delicte în general și d. M. Manoilescu în particular", aduce probe evidente că d. M. M. îl plagiază pe Marx (sic!), pervertind și desfigurind numai concluziile în sensul în care-i convine „ideologiei" corporatiste și fasciste.

Și totuși, „d. M. Manoilescu, în pasionantele d-sale lucrări nu-l citează și nu-l amintește nici măcar o singură dată pe Marx!".

Iar, *„corpurile delicte, alibiul și reaua credință sunt evidente. D. M. Manoilescu l'a transcris cu rea intenție pe Marx. Ideile fundamentale sunt luate aidoma, demonstrația un pretext pentru a deruta și finalul: „statul corporatist.”*

Concluzia d-lui Andrei Șerbulescu trebuie luată ca o lovitură de biciu pe fețele tuturor manoilescenilor. Căci toți inconștienții cari își zic manoilesceni, nu merită altceva decît cravașa:

„Economia de jaf, sub regim fascist, nu poate avea alt reflex ideologic decît o cultură de jaf. Lovit de sterilitatea pe care o represintă fascismul nu se poate menține altfel.

Hotărît, d. M. Manoilescu nu poartă nici o vină dacă burghezia a trecut dela Schiller la Marinetti și dela Ricardo la... Mihail Manoilescu”.

G. Coșbuc. — La odaie

A apărut zilele acestea o ediție de postume ale poetului G. Coșbuc. Reproducem aci prefața editorului și prima bucată:

„In împrejurările vitrege prin care trece țara și neamul, care fieștecare Romîn cu răspundere este amenințat de pragul falimentului, găsim o mare mîngiiere sufletească citind înălțătoarele versuri ale marelui nostru poet național G. Coșbuc, căzut din nenorocire în părăsire, și în loc să-l recitim mereu cu bucurie, care ne trebue, noi îl uităm!

Țăranii și țărăncile lui Coșbuc sunt nu numai sublime din toate punctele de vedere, dar și ca fond, căci sunt mai nobili decît chiar țăranii din realitate, față de care putem pentru ca să zicem că al lui Coșbuc este un țăran perfecționat.

Am observat de multe ori și cu durerea în suflet că unii demagogi pretinde cumcă țăranul romîn ar fi nenorocit și apăsat. E o calomnie și niște intriganți, și tocmai de aceea e mare Coșbuc că ni-l arată din contră vesel și zglobiu, și sfătos, și șăgalnic, care tot ce fac ei e frumos, după datinele strămoșești și ne merge la inimă. Acei care a inventat pe țăranul trist și amărît — care minte — sunt niște trădători de țară și vînduți străinilor și niște nechemați ordinari.

Deaceea zic, prin urmare, înapoi, Romîni, la Coșbuc, care e mare păcat că a căzut în desuetudine. Să învățăm iarăși, cu dragoste și voie bună, să ne iubim țăranul nostru național; să luptăm cu dîrzenie contra democratismului, canalie care vrea pentru ca să-l schimbe și, subt pretexte sau argumente, să-l *„civilizeze”*, care ei nu-și dă seama că dacă s'ar civiliza i-ar lua tot farmecul.

Ce poate fi mai divin ca țărăncuța noastră „La oglindă”, care cu naivitate absolut primitivă zice:

Azi am să 'ncrestez în grindă
Jos din cuiu acum, oglindă!
Mama-i dusă 'n sat! Cu dorul
Azi e singur puișorul,
Și-am închis ușa la tindă
Cu zăvorul.
Iată-mă! Tot eu, cea veche!
Ochii! Hai? Ce mai pereche!
Și ce cap frumos răsare!
Nu-i al meu? Al meu e oare?
Dar al cui! Și la ureche
Uite-o floare!
Asta-s eu! Și sunt voinică!
Cine-a zis că eu sunt mică?
Uite, zău, acum iau sama,
Că-mi stă bine 'n cap năframa.
Și ce fată frumușică
Are mama!

Și care, în curățenia ei sufletească de suflet nevinovat, cînd vine mă-sa, i-e frică:

Intră 'n casă? O, ba bine
Și-a găsit niște vecine,
Stă la sfat... Toată-s văpae!
Junghiul peste piept mă taie;
Doamne, de-ar fi dat de mine
Ce bătae!

Și ce artă splendidă de a sintetiza împreună cuvinte obicinuite cu radicale mai noi, ca în:

„Cît de frumoasă te-ai gătit,
„Naturo, tu! ca o virgină
„Cu umblet drag, cu chip iubit”.

Puterea de imaginație ne poartă pe cărarea înflorită a amintirilor umane, unde versurile lui Coșbuc ne oscilează între sublim și șprințar; revedem:

„Zările de farmec pline";
„Privirile de farmec bete";
„Care cu poveri de muncă".

în satul nostru strămoșesc, unde

„Dintr'un timp și vîntul tace"...

Sau tablouri pe cît de divine pe atîta de dinamice, ca

„Cu marama înflorită
„Numai bună de iubită"..

După care toți poeții de mai tîrziu au început pentru ca să scrie numai așa, ca de exemplu:

„Și botoasă, și zmintită
„Numai bună de pleznită".
(Agricola Motaș). Sau:

„Se repede, și-l sărută
„In neștire, de stătută",

sau, vice-versa:

„Sătulă și obosită
„Numai bună de slăbită"
(I. Luncescu-Arva).

Va să zică, după ce a făcut școală, noi, posteritatea, ca niște ingrați, în loc să-l venerăm complectamente, nu ne-am făcut nici măcar elementara pietate de a-i publica postumele, adică poeziile care el n'a vrut să le publice și pe urmă a murit.

In acest scop, m'am dus la Biblioteca Academiei Romine unde odihnesc manuscrisele marelui dispărut în acelaș volum cu defunctul Barbu Ștefănescu, mai tîrziu Delavrancea, și am editat volumul de față cu cele mai principale, îndeplinindu-mi această datorie cu stimă, dragoste și modestie.

Reproducem aci și poezia inedită: „La odaie".

Azi mi-a renăscut speranța:
S'a 'ntors Mișu din Constanța!
Mama-i dusă 'n tirg, pe... „Cale"....;
Fug la geam; fac, jos, semnale;
Și-am să pun și siguranța
dela Yale!
Cine-a zis că eu sunt mică?
Dar la dragoste-s voinică!

Cînd mă ia, coleà, cu dorul
Mi se face lung piciorul...
Și-o pățește, va să zică,
puișorul!
Tu ce zici, oglindă? Vină
Să-mi spui ce să fac. Puțină
Pudră — ca să par mai fină;
Nițel roșu —, că nu strică;
Și nițică lanolină
Că sunt mică
Uite ochii; uite gura;
Asta-s eu! Toată făptura
Uite pulpa, ca de juncă,
Care, cu poveri de șuncă,
Repede ca lovitura
se aruncă.
Uite-un șold; mai uite unul;
Uite și sînul, nebunul!
Slută nu-s, și nici ciufută,
Numai bună de avută.
Și, cînd vreau, pornesc ca tunul
pe redută!
Dintr'un timp, și dorul tace...
Nu vrei?... Crezi c'am să-ți dau pace?....
Uite nasul; și-o ureche;
Iată-mă, tot eu, cea veche!
Că, de vreau ceva ce-mi place,
n'am pereche.
Totuși, ca de lemn toiege,
Membrele, de farmec blege,
Trist atîrnă-acum în jos...
Doar un tremurat nervos...
Și-ori-ce-aș face, și-ori-ce-aș drege
'i de prisos!
C'așa-i omul, bată-l focul,
Cînd îl prinde'n laț norocul!
Îi dai una, el vrea trei,
Trei, zău, Doamne, și tot trei,
C'așa fu să fie jocul,
vrei-nu-vrei!
Iaca, nu mai zic nimică!
Toate, 'n lumea asta, pică...
Din ce-a fost zglobiu ca Crișul
A rămas doar învelișul!...
Și ce fată frumușică
are Mișu!
Dar ce-aud? Ce văd? Lumina!

Vine mama cu maşina!
Maică Precisto! La baie!
Să nu ne prindă 'n odaie!
Că de-ar şti că eu-s cu vina,
ce bătae!!

(p. conf. S.)

„Timpul" lui Cehan-Racoviţă

Capitala Bucovinei excelează, se pare, prin bastarde grotescuri amuzante şi semnificative în acelaş timp.

Vre-o citeva întrebări puse d-lui Iancu Nistor, au rămas până astăzi fără răspuns, deşi am adus dovezi că „Glasul Bucovinei" tipografie şi editură liberală şi nistoriană, editează, finanţează şi susţine grupul „Iconar", citadelă revoluţionar-gardistă.

Această bizară încrucişare de sex, îşi găseşte o altă complectare şi în „Timpul" lui Cehan-Racoviţă, descălicat nu ştim cum tot în Cernăuţi spre a da Bucovinei, Basarabiei şi Moldovei un superb săptăminal care apare lunar, dar achiziţionează cu regularitate fonduri săptăminale.

Pe lîngă prostii şi nimicuri, „Timpul" ne mai furnizează însă şi altceva: oglinda fidelă a cadrelor „naţionaliste" tip Robu-Noviţchi.

Iată de exemplu şefii şi iscusiţii membrii *luptători* naţionalişti, romîni sadea, cu cari se mîndreşte „Timpul": D. Curoglu, Gh. Papazoglu, Eutihie Curoglu, V. Panaitov, I. R. Tanasoglu, I. Muscaliuc, M. Hripco, P. C. Ablov, Şt. M. Moiscev!

Aceştia, împreună cu Novţchi, Zelinschi şi Abraham Robu, alcătuiesc într'adevăr cel mai ales buchet de rominism în acea parte a ţării.

Un nou prilej de călduroasă felicitare pentru patronul lor, d. I. Nistor, ministru în cabinetul Tătărescu şi vechiu fruntaş liberal.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

Cezar Petrescu: Nirvana, Ed. „Naţionala Ciornei"

O carte pe care Cezar Petrescu a scris-o cu drag. Altfel nu este explicabil entusiasmul pentru această viaţă de titan. Şi a scris-o cu grija şi pietatea pe care o ai pentru un lucru sfint. „Luceafărul" indica prima etapă a sfîşierilor marelui poet, „Nirvana" trebuia să fie o liniştire a tumultului. Şi nu este aşa. Aici tragedia se urcă prin dragostea începută cu Veronica Micle, pîna la definitiva ratare a poetului.

Nu înţeleg de unde şi-a scos atiţi oameni Cezar Petrescu.

Fiindcă anturajul lui Eminescu trăeşte, fiecare cu febra lui şi se închină unei desăvîrşite conturări. Controlat — unii au făcut aceasta — autorul a utilizat amintirile din vremea studenţiei lui Eminescu, ale lui Slavici sau Ştefanelli. Utilizarea acestora sau a altora (s'au scris atîtea amintiri *falsificate* despre Eminescu), nu implică nimic. Cartea de faţă se desprinde din rîndurile atîtor vieţi romanţate, ca o viaţă. Poetul putea fi altul şi cu toate acestea materialul uman din care construieşte Cezar Petrescu să capete aceiaş viaţă proprie.

Subliniind unul din caracterele artei lui Cezar Petrescu însemnăm: o lirică a povestirei, cum nu are alt autor romîn. Faptul banal la Cezar Petrescu capătă amploare şi verosimilitate, cu ajutorul unei lirici ridicată la înaltă valoare artistică. Mi se pare chiar că episodul este numai un simplu pretext pentru incubarea acestei lirici. Dar să revin la carte.

Spuneam că este viaţa de studenţie a lui Eminescu,

la Viena, și inceputul dragostei cu Veronica Micle. E interesantă povestirea acestor evenimente și mai ales sînt proprii experiențele sufletești ale unuia din frații lui Eminescu, care însemna pe bucăți de hîrtie neamul Eminovici ce se stingea. Și 'n halucinarea lui, Mihai părea un mort ieșit să-i atîrne panica de sufletul său și să-l sguduie.

Am impresia că *acest* Eminescu a trăit. Dragostea și vagabondajul cu Veronica Micle prin cetatea Vienei, copilăreștile discuții și prea romanticele preferințe poetice dau icoana adolescentului și primei tinereți a poetului. Schopenhauer, cu budismul lui, a fost numai un pretext de clarificare a unei vieți trăite intens, prea intens.

Există în roman o realitate a irealului (criticii vor spune: verosimilitate, ceiace este impropriu aici) clădită tocmai pe acea lirică ce i-am atribuit-o lui Cezar Petrescu. Că un mare meșteșug domină; didacticul suprimat prin inventivul psihic, lucru de altfel necesar de a scoate icoana unui Eminescu uman și nefalsificat.

Discuțiile asupra preferințelor poetice sau filosofice se fac cu ajutorul unui episod și cu o tensiune sufletească necesară, pentru a nu părea intrusele unui joc intelectual al autorului.

Se știu atît de multe lucruri despre Eminescu. O sinteză a acestei vieți a făcut d. *G. Călinescu* în „Viața lui Mihail Eminescu". Datele și inevitabilele indiscreții asupra vieții, nu puteau fi scoase din această carte de biografie. Trebuiau înglobate, între ani și fapte, pentru a servi la icoana adevărată a lui Eminescu. Opera a fost concepută critic și pe deasupra patimilor mărunte.

Viața lui Eminescu, așa cum o vede Cezar Petrescu, este o utilă încercare de familiarizare a cetitorilor cu viața unui titan. Nu viața încăpută în cotidian, bazată pe fapt extern, ci viața transcedentală a poetului, fără fapte dar cu suflet.

Eminescu nu mai apare astfel o victimă a biografilor, ci veneratul unei generații apoetice.

Cine privește comparativ cartea, lîngă alte încercări de viață romanțată, vede plusul autorului romîn. *Carré* a scris o viață aventuroasă a lui Rimbaud. O viață cum nu sunt concepute îndeobște aceste vieți, care sînt în majoritate model de reportaj. O viață cu amănuntul biografic devenit liric, cu citații de opere postume din Rimbaud și cu un minunat flux de înțelegere. Și Carré nu este romancier.

Nu dau o dependență a cărții lui Cezar Petrescu de aceea a lui Carré. Dar, însemn aici fiindcă sînt superioare vieților romanțate obișnuite și fiindcă Cezar Petrescu, romancierul, a scris un *roman al lui Eminescu*.

N. Cristinela

T. Cristureanu : Imperialisme, Edit. „Adevĕrul".

Titlul volumului e sugestiv ales: „Imperialisme"—și după însăși mărturia autorului, cele publicate demonstrează cu suficiență „că înveninarea excesivă a atmosferei internaționale se datorează mai mult ca în oricare altă perioadă, diverselor imperialisme, cari bîntue năprasnic peste noi".

Și mai departe, autorul precizează: „Ce este imperialismul în clipa de față și cari sunt imperialismele generatoare de războiu, aventură și măcel, alcătuiesc problemele volumului".

Ni se înfățișează, în prim rînd, imperialismul japonez, în plină ofensivă, și animat de un extraordinar spirit de combativitate. Japonia vrea războiul, ea urmărește, cu perseverență, să domine în întregime extremul orient: a cucerit Manciuria și tinde, zi de zi, să pătrundă, cu arma în mînă, în statul civilizat al Mongoliei, în ținuturile Chinei, în Siberia.

D. Cristureanu, denunțînd aceste funeste tendințe imperialiste, conchide, pe bună dreptate: „un război în extremul orient înseamnă un război în lumea întreagă!"

Germania, șovină, rasistă, imperialistă este și ea un focar permanent pentru isbucnirea războiului. Țintele imperialismului său: invadarea Angliei, ocuparea Austriei, a Balticei, a Ucrainei, a Memelului, în fine redobîndirea imperiului său colonial.

Dictatura nazistă împinge la războiu! e un lucru care se vădește și în pregătirea militară a întregei națiuni, și în opera de supraînarmări, în care s'a angajat, și în tendințele de anexiune teritorială, pe cari le manifestă în orișice ocazie.

In fine, fascismul italian își are și el imperialismul său și țintele sale de cuceriri: în Albania, în Balcani, în Arabia, în Abisinia.

Datele, pe cari ni le furnizează autorul, cu privire la legenda supra-populării Italiei și cu privire la repartiția dome-

niului său funciar — sunt revelatorii și ele evidențiază și mai mult absurditățile imperialismului fascist!

Concluzia sugestivei lucrări a d-lui T. Cristureanu se desprinde, clar și categoric, din datele publicate după buletinele Ligii Națiunilor, cu privire la balanța comercială, depunerile în cont curent, producția industrială, producția articolelor de consum, valoarea produselor agricole, salariile, situația monetară — în Germania și Italia!

Pe toată linia, infirmitate, diminuare, deficit!

Dictaturile războinice, naziste și fasciste, constituesc o fraudă gigantică — o fraudă unică în istorie!

D. T. Cristureanu a adus un frumos serviciu cauzei păcii, lămurind, și la noi în țară, dedesubturile acestei psihoze de fals naționalism — a cărui perseverare ne va putea duce la măcel, la mizerie și la ruină economică.

N. N. Matheescu

Dr. Șt. Birsănescu : Didactica, Ed. „Scrisul Românesc", Craiova.

Se obișnuește astăzi foarte des să se opună pedagogia nouă celei vechi. Se spune astfel că una este dogmatică și manifestă tendința de a subordona explicarea cauzală unor judecăți de valoare, rămînînd deci obiectivă; cealaltă este științifică, este obiectivă și explicativă. Dar întrucît este pedagogia nouă științifică, prin ce se definește ea, în afară de notele de mai sus, iată probleme care se mențineau în domeniul discuției. Putem vedea însă că pedagogia științifică este înțeleasă precis de unii autori și că aplicarea metodei sistematice în unele ramuri ale acestei discipline începe să dea roade. Semnalăm ca o operă de acest fel lucrarea scoasă de d-l Șt. Birsănescu, în ed. „Scrisul Rominesc", Craiova, în toamna trecută: *Didactica.*

Autorul ține să arate, chiar dela început, că vrea să realizeze „un studiu de adevărată știință despre teoria cultivării, iar nu o pledoarie oarecare pentru o anumită școală sau curent pedagogic" (p. 3). Căutînd să dea o definiție didacticei, d-l B. face mai întîi un istoric al preocupărilor didactice și al diferitelor concepții apărute în decursul vremii, confruntînd definiția care vede în această știință o teorie a învățămîntului, a tuturor felurilor de învățămînt, cu aceea care o consideră ca știință a

învățămîntului educativ și cu aceea care o prezintă ca știința cultivării spiritului. D-l Birsănescu, ajunge la următoarea definiție: „Didactica este acea știință pedagogică, care studiază învățământul educativ și scopurile lui, condițiile pedagogice ale învățământului și condițiile pentru organizarea învățământului, precum și rolul, personalitatea și preegătirea profesorului" (p. 14). Față cu problemele încă în discuție, autorul ia o atitudine justificată.

In ceeace privește problema raportului dintre cultura materială și cultura formală, d-l B. ajunge la concluzia că ambele feluri de culturi trebue să fie asociate „fără să se atribue superioritate uneia sau alteia din ele" (p. 28). Iar cu privire la raportul dintre cultura profesională și cultura generală, autorul arată că „nu se poate cultură generală fără cultură profesională și invers" (p. 32). Și asta pe motivul că „fiecare om trebue să dispună de o cultură generală, pentruca în viață, să poată fi apt pentru înțelegerea marilor valori umane cât și pentru explicarea naturei; dar totodată fiecare om trebue să aibă o meserie, căci numai oamenii care au o meserie sunt adaptați la viață și pot trăi prin ei înșiși" (p. 33).

Ceeace se desprinde puternic din toată lucrarea, este că autorul este foarte bine orientat în problematica generală a științei și în acelaș timp tratează cu o competință de specialist cele mai mici chestiuni de didactică.

Contribuția cea mai importantă a cărții o găsim la capitolul: Copilul sau condițiile psihologice ale învățămîntului. Didactica nu cuprindea pînă acum o psihologie adecvată obiectului ei. Paragraful respectiv din psihologie care se ocupă de atenție sau intuiție de exemplu, era trecut, fără nici o modificare, în didactică. Funcțiunile psihice ale copilului erau confundate cu acelea ale adultului. Nu se făcea o psihologie didactică. In lucrarea d-lui B. găsim utilizate ceele mai noi și mai principale studii despre psihologia infantilă: Opera unor oameni de știință ca: Piaget, Ch. Bühler, Spranger și alții. Autorul caută să desprindă norme didactice prin studierea psihologiei vârstelor și sexelor, a fizionomiei sufletești a școlarilor, a atitudinii lor față de diversele științe, etc. In ceeace privește însă ultima chestiune: „învățământul și deosebirile

psihice dintre școlari din p. d. v., al provenienței lor sociale, d-l Birsănescu este primul care aplică în didactică rezultatele cercetărilor de psihologie comparată. Este analizat aici copilul proletar și burghez, copilul dela oraș și cel dela țară, d. p. d. v. psihologic și social.

In partea II-a cartea tratează: Teoria instrucției, Materia de învățământ, și ordonarea ei în program sau orar, Tehnologia didactică și Școala ca atelier didactic. Toate noțiunile principale sunt puternic reliefate. Autorul pornește dela explicarea noțiunii prin etimon, examinînd evoluția problemei și făcînd considerații critice pentru fiecare concepție.

Sunt deasemeni studiate din p. d. v., didactic (lucru nou) toate sistemele și școlile noi de educație și evidențiate elementele care pot fi folosite.

Concepția unitară, trecerea materiei prin filiera unei conștiinți competente, și liberă, tratarea științifică, tendința de a aduce o soluție în orice problemă, informația adîncă și variată, fac din cartea d-lui Birsănescu o lucrare rară și de folos, de mare folos, tuturor celor cu preocupări pedagogice.

V. Uglea

Mircea Eliade: Huliganii, Edit. „Naționala-Ciornei".

Am închis cartea cu regretul că nu pot scrie de bine despre Mircea Eliade. E singurul înaintaș al generației tinere și desigur, de aici, așteptam lucruri mari. Titlul îmi dăduse certitudinea unei cărți cu atmosferă de viață plină și sănătoasă, cu realități îmbibate cu frica de cuvînt, cu fărîmițări și adunări de suflete. Gîndeam o epopeie a vremurilor noi, în care generația se sbate, privește zăbrelele închisorii celei mari care e viața, unde ciocnirile și violentările urcă pînă la distrugerea și anihilarea totală a sufletelor.

N'am găsit decît foarte puține lucruri. Viața pe care o dă Mircea Eliade e eterică și anti-reală. Bizarul eroului se pare cules din fresca psihologică rusă. Căci Anicetul d-lui Eliade este un tip cu o experiență de viață comună, pe care însă o păstrează sub braț și o reabilitează cu mușcături de suflet ciudate și cu totul deplasate.

Continuare directă a romanului „Intoarcerea din rai", pe care în derîdere cronicarii noștrii au numit-o „Intoarcerea dela Corso", cartea de față este o privire spre tipuri printr'o mentalitate proprie autorului, nu o încarnare în tipurile create. Falsul debordaj sentimental al lui Anicet se strecoară printre realități fragmentate (de aici impresia de anti-real), individualizate, nu ca în creațiile mari unde viața individualizată înseamnă originalitate și psihologism creator, ci după regulele unui subtil foc intelectual. Se pare că acest foc intelectual trasează albia de fugă a realului.

Insă nu pot turna vid peste întreaga carte. Căci undeva sînt două sau trei fragmente care amintesc pe Eliade din „Isabel și apele diavolului".

Punctarea acestor false realități ale romanului se face pe un motiv, pe o discuție de prieteni asupra huliganismului. Un huliganism creiat prin acelaș joc intelectual, cu nuanțări subtile de tragedie umană, care desvelește mai ales golul sufletesc al autorului, așezîndu-l lîngă apologeții doctrinelor anti-colectiviste. Ideile discuțiunilor se debitează de obicei la cafenea prin ochelarii unei cronici intelectuale. Dacă interesează conținutul și dacă uneori argumentările sînt frumoase, distonanța față de epicul cărții se vede numai decît.

In acest chip elucidarea problemei se poate face logic și în chip cronicăresc-jurnalistic, dar realitatea nu cîștigă nimic și cu atît mai puțin romanul. Fiindcă roman nu înseamnă discuțiile mele cu prietenii, nici măcar indicațiunea profesiei de „întreținut" pe care o face lui Anicet, Mircea Eliade.

Trebuiau, de sigur, și scene de dragoste. Mircea Eliade nu s'a sfiit să le dea. O dragoste, mereu aceiaș, cu întîmplări mistuite lîngă flacăra realității imposibile sau romantice.

Petru Anicet sburdă prin carte dela îndrăgostit la întreținut, cu o viabilă tinerețe (Ați băgat de seamă că mai toți eroii romanelor scrise de oameni cuminți și așezați, recte burghezi, sînt oameni frumoși. E cazul lui Petru Anicet, de aici).

O întoarcere la episod bine susținut se face în ultimul paragraf al cărții, unde protagonistul intră în viața adevărată prin frînghia de care se spînzurase mamă-sa.

Lovitura aceasta neașteptată poate creia nedumeriri în felul cum ceasornicul sufletului se sbate. Calmul aparent al lui Anicet ascunde o tragedie. Plumbul realității l-a isbit drept în creștet. De-aici nu mai crește nici cu revolta, nici cu durerea. Omul s'a ratat.

Putea Mircea Eliade să scrie un roman mare, dacă înrudea materialul cu o matură chibzuire. Căci „coaptă" această carte plasa generația la punctul 1935. Și nu era puțin.

Am considerat-o ca pe-un material nedesăvîrșit, bun pentru un nou „șantier". Lupta printre desemnul figurilor este interesantă, dar nu resolvă nimic. De aceia Anicet e o umbră, iar romanul un material bun, dar nedesăvîrșit.

N. Cristineiu

Pietro Mignosi: *Arte e rivelazione*

In opera foarte bogată a lui Pietro Mignosi, *Arte e rivelazione* este cartea ce cuprinde esența gîndirii lui asupra artei. Dedicată abatelui Brémond și aparent apropiată de *Prière et poésie*, scrierea lui Mignosi aduce însă o înțelegere nouă a poeziei. Volumul se deschide printr'o Inchinare abatelui Brémond și în ea scriitorul italian arată, în esență, punctele noui ale tezei lui. Cartea abatelui francez i-a fost un punct de plecare, scrie Mignosi; în linia gîndirii lui însă, poezia nu poate fi înțeleasă ca rezultat al unei creații artistice ce ar însemna activitate; pentru Mignosi, poezia va apare ca produs al unei revelații.

Volumul cuprinde două părți, în prima analizîndu-se istoric conceptul artei; deși reiau probleme discutate de multe ori, aceste pagini prezintă totuși un interes și aruncă o lumină asupra părții următoare — de expunere a propriei gîndiri estetice — întru cît întîlnim în ele un efort de înțelegere nouă a esteticei platoniciene și a liniilor de gîndire din ea derivate.

Mignosi observă dela început în gîndirea platonică gruparea argumentelor ei esențiale spre conceptul Binelui. In toată gîndirea filosofică anterioară apare echivalența între adevăr și bun, la rîndul lui identic cu frumos; în alcătuirea dialogului platonic, aceeași identitate apare: personagiile lui sunt frumoase întru cît sunt adevărate; și, mai mult, acest adevăr sau frumos al lor stă în continua lor pendulare între adevăr și eroare sau în tensiunea lor spre adevăr, așa dar spre absolut. In acest sens, această filosofare a personagiilor platoniciene este un act de poezie, este „poetare" (pag. 36) și în acest fel motivează Mignosi constituirea gîndirii platonice în forma dialogului — care lasă loc deschis atitudinii poetice — iar nu în aceea a tratatului care se afirmă încrezătoare în cucerirea absolută a adevărului. Mignosi extinde această înțelegere a dialogului platonic, numind civilizația greacă esențial artistică prin aceea că produs al unor filosofi, ea înseamnă tensiune continuă și, ca atare, activitate poetică. Vom vedea că, în partea constructivă a volumului autorul accentuiază în propria țesătură a sistemului, această idee a tensiunii drept semn al poeticului.

In analiza gîndirii estetice a lui Aristot, Mignosi observă că

înțelegerea comună a termenului „mimesi" drept reproducere, imitare", nu este posibilă deoarece ar însemna că orice act de reproducere estee echivalent cu activitatea artistică. In realitate, „mimesi" este o formă deosebită de reproducere și în acest sens trebuie înțeleasă delimitarea unui real poetizabil în cuprinsul întregului real. Rezumînd gîndirea filozofică antică și văzînd în unele puncte ale ei concepte ce sprijină propriul lui sistem, Mignosi observă că arta nu poate să apară drept un act de cunoaștere. In actul cunoașterii, rațiunea este activă față de obiect și caută ordonarea lui în cîmpul a ceeace este dinainte cunoscut; în actul poetic însă, prezența obiectului nu implică imediat și neapărat realizarea imaginei poetice, așa cum în actul logic se produce necesar faptul generalizării percepției. In actul poetic apare astfel o originină metalogică — revelația — în același timp, totuși, în care el presupune actul logic; nu însă și invers. Poetul presupune așa dar pe gînditor, nu însă acesta pe poet, căci gîndirea e tendință spre finit și în ea nu încape aspirația infinită a poeticului.

In partea a doua a volumului, *Actul poetic*, punînd ca punct de plecare, neputința rațiunii de a atinge deplin obiectul, Mignosi arată că, alături de acest act al rațiunii — care este cunoaștere dela om spre obiect, spre existența ce este obiectul absolut sau este Dumnezeu — alături de acest act întîlnim așa dar actul revelației, act „a parte Dei", prin care din direcție inversă, existența mi-se desvăluie deplin. Odată actul revelației împlinit, el se traduce în act logic, astfel că rațiunea apare ca putînd cunoaște adevărul ce a fost revelat. Revelația implică însă imediat procesul comunicării ei prin cuvînt, în acesta realizîndu-se îmbinarea între o formă — ce este universalul — și materia ce este particularul. Cuvîntul are astfel dubla funcțiune de a fi revelator al existenții sau absolutului și totodată de a deschide calea spre acelaș absolut, de data aceasta prin poezie ce este ca și o revelație din partea artistului. Revelația nu este însă niciodată desăvîrșită; iată dece poezia perfectă nu a fost atinsă. Mai mult chiar, atitudinea poetică stă tocmai în această tensiune continuă spre atingerea absolutului și, ca atare, poezia este, cum apărea altădată lui Platon, mijloc de salvare prin aspirația spre absolut; e totuși activitate inferioară — tot în sensul gîndirii platoniciene — întru cît acest absolut nu-l atinge. Ințeleasă așa dar ca act de revelație și act gratuit, poezia se apropie de grația divină. Și în acest caracter de depășire a lumii stă religiozitatea artei; Mignosi poate afirma așa dar mai departe că ceea-ce în poezie este moment de plăcere, moment hedonistic, constituie numai primul și nici de cum esențialul ei caracter; puritatea artei nu poate fi în această omenească impuritate sau plăcere.

Iar, actul revelației fiind arătat ca realizîndu-se în cuvînt, apare necesară o revizuire a conceptelor de limbă și limbaj. Acesta din urmă, fiind imediat următor impulsului expresiv, înseamnă momentul intuiției și primul pas al actului logic; dincolo de el căutăm însă cuvîntul ca mijloc de comunicare universală; astfel, dincolo de limbaj este limba, expresie desăvîrșită. Ințelegînd în acest fel dualitatea limbă-limbaj, Mignosi se afirmă anti-crocian căci neagă identitatea intuiție-expresie. Arta apare în momentul în care atingem limba, în acelaș timp, totuși, în care ea nu poate exista decît păstrînd comunicarea cu limbajul. Dacă actul logic începe oricînd printr'un fapt de limbaj, semnificația logicului realizîndu-se însă în „saltul" dela limbaj la limbă sau dela particular la universal; și dacă în actul poetic găsim esențial acelaș „salt" spre expresia perfectă prin limbă, totuși poezia înseamnă o îmbogățire printr'o nouă recurgere la limbaj. Actul logic permitea numai o intuiție ce înseamnă o îmbogățire printr'o nouă recurgere la limbaj. Actul lo-

gic permitea numai o intuiție ce înseamnă percepere a unei copii, pe cînd în intuiția poetică descoperim originalul; și în aceasta constă grația divină a iluminării sau revelației prin poezie.

Ceea ce face necesară trecerea dela limbaj la limbă este un sentiment de solidaritate socială sau o nevoie a participării iluminării poetice primite. Mijlocul cel mai propriu pentru realizarea acestei misiuni de comunicare a revelației divine este cuvîntul, poezia; Mignosi afirmă astfel primatul poeziei asupra celorlalte arte și, mai mult decît aceasta, valoarea celorlalte arte stă în ceea-ce le poate apropia de poezie; celelalte arte se înalță cu atît mai mult pe treapta realizării lor cu cît depășesc mai mult mijloacele lor de expresie și ating treapta universalului în cuvînt. Dar, dacă poezia singură este artă deplină, esența ei e religioasă; căci poezia e reproducere în ordinea cuvîntului a ceea ce constituie unitatea lucrurilor și descoperă prezența unei legi superioare. Depășind însă actul logic de simplă recunoaștere a acestei legi și ordini superioare, fiind expresie și comunicare a ei, poezia e act metalogic. In acest caz, criteriul de valorificare a esenței de artă a unei opere se afirmă prin aceea că arta este cu atît mai mult artă, cu cît se apropie mai mult de revelația universalului, iată dece adevărul se adaogă perfectînd conceptul de artă. Concludem mai departe și la eticitatea artei: artistul trebuia să împlinească trecerea dela faptul iluminării poetice la acela al traducerii ei tehnice în formă; în această realizare a formei apare însă sensul etic al operei, căci oricînd artistul vrea să realizeze revelația ce i-a fost comunicată, acea luminozitate sau „deiformitate". Arta se realizează cu atît mai deplin cu cît atinge forma care este revelația; forma însemnînd astfel prevalarea divinului asupra umanului.

Intîlnim o linie anti-crociană în gîndirea lui Mignosi. Negînd identitatea intuiției cu expresia, și discutînd conceptul de limbă și limbaj cu concluzia realizării artei în limbă, Mignosi aduce înțelegerii crociene a artei acest fapt în plus al misiunii ei de comunicare a revelației. Adîncind conceptul artei văzute ca act de revelație și cale spre divin, vorbind de „atmosfera de rugăciune" a marilor opere (p. 231), el lărgește în plus conceptul crocian al artei ca unic lirism, prin aceasta lărgește orizontul de înțelegere al artei căreia atribuindu-i ca sens faptul comunicării revelației, îi poate atribui firesc o inerentă eticitate; și în acest sens poate spune că poezia — și știm că poezia este pentru Mignosi arta superioară întrucît participă la virtutea cuvîntului — că poezia așa dar este cu atît mai adevărată cu cît naște mai mult „elemente de cooperare și de resonanță, adică elemente sociale". Privită în cuprinsul gîndirii filosofice catolice a ultimului timp, gîndirea lui Mignosi înseamnă și ca o perspectivă nouă care încearcă depășirea crocianismului.

N. Foçon

Cervantes: Don Quijote dela Mancha, Edit. „Cugetarea".

Pentru acest cavaler de tristă figură, amintirile sînt universale. Il prinzi în scutecul de tablă, cu un lighean în cap, înamorat pînă la lacrimi de o halucinație. Cavalerul era un mare poet și un mare neînțeles. Soarta lui s'a crestat prin veacuri, descoperită de Cervantes, și a lovit cu gheata indiferența. Un comentariu al lui l-a scris Unamuno, îngrijat de ființa prea amplă și neîncăpătoare istoriei literare.

Și l-a mai descoperit în preajma lui 1800 un consilier „chesaro-crăiesc" în Lemberg și l-a fixat sub pavăza viteazului dela Uram Haza. Era Ion Budai-Deleanu și Becicherec Iștoc, care spărgeau singurătățile noastre, închise în lanul unei aristocrații și culturi religioase. Dar cu totul altul este acest nemeș și cu totul altul este acel „hidalgo" al lui Cervantes.

Utopicul cavaler scoate din ladă coiful nou și platoșa greoaie, iar din minte povestea unei dragoste nenorocite. Așa utopic cum a fost creiat, cavalerul poartă semnătura unui neîncăpător și neînțeles. Călătoria lui e încilcită de degetul cel mare al cărților ce l-au sdruncinat, lupta lui este completa ipostasă a celui ce și-a literaturizat viața. Scrîntitul Don Quijote apare astfel sub altă lumină, iar melancolicii uriași cu aripi de vînt numai simboluri. Fiindcă așa se pare că trăim viața: simbolic, cu o dăltuire a cîntecului, totdeauna acelaș, al omului.

Cînd l-am revăzut pe Don Quijote în cele 1300 pagini romînești am înțeles ce ne trebuia. Ne trebuia un poem pentru a simboliza tragedia marelui neînțeles.

Pe Sancho Panza nu l-am mai recunoscut. Măgarul lui s'a confundat în mintea mea cu cel al lui Buridan. Dar calul cavalerului osos și deșirat se păstrează integru, lîngă gravura de pe cutia de creioane „Castell".

S'a făcut o faptă mare cu această traducere. Cartea este pentru cei mici, dar mai ales pentru cei mari. Fiindcă această carte te învață un lucru: să lepezi ingredientele intelectuale și să te auto-ironizezi. Iar viața, această mare ironie, s'o plimbi ca pe-o cutie cu țigări în buzunar, iar nu s'o ridici în capul halucinat de povești.

Căci numai asta te va vindeca de jugul cel mare al indiferenței și ironiei către alții și te va face mai uman.

Pentru editor, numai laude.

N. Cristinoiu

Revista Revistelor Romîne

Buletinul Institutului Economic, anul al 14-lea, no. 10-12.

Cum se vede, un număr apărut cu foarte mare întîrziere, ceeace-i dă Buletinului mai mult un caracter static.

Această scădere nu lipseşte însă Buletinul de adevărata şi justa sa valoare printre periodicele noastre economice.

Sumarul, mai bogat ca oricând, aproape nu permite o categorisire după importanţă şi valoare.

D. Gheron Netta, în valoarea morală a economiei şi d. Caius Bardoşi în Cassele de Economii din Apus, tratează o problemă vitală pentru economia noastră naţională. Căci prin difuzarea spiritului de economie şi printr'o emulaţie fericită cu realizările casselor de economii din Apus, Romînia ar fi pusă mai devreme în situaţia de a învinge criza economică prin care s'au zdruncinat în primul rînd creditul şi spiritul de economie.

Instructivă în acelaş grad este şi contribuţia d-lui I. Adămoiu: Criza bancară în ţările anglo-saxone, informîndu-ne în deosebi asupra structurii bancare din Anglia, Canada şi Statele Unite, atît de diferenţiate de „continent".

Capitolul de „glorie" al Buletinului, se ştie că-l constituie întotdeauna numeroasele recenzii la „cărţi primite", membri marcanţi şi harnici ai Institutului redînd în sumare, concise şi lapidare, subiectele cărţilor citite.

Aici, o sugestie: s'ar impune o mai bună categorisire a acestor recenzii, în cărţi străine, cărţi romîneşti, în materii şi acestea alfabetic, după numele autorului sau după titlul lucrării. In acest mod, cititorul s'ar putea orienta mai bine.

Dintre recenzaţi se remarcă C. Bardoşi, M. Moşoiu, Lazăr Ionescu, G. Ianăş, Dim. Pascu şi d-şoara Maria Birău.

★

Independenţa economică, anul XIX no. 1, 1936.

Redăm sumarul: E. Demetrescu, Economistul Ion Strat; Ion Răducanu, Consideraţiuni sumare asupra economiei dirijate; Gr. Mladenatz, Intreprinderea în literatura economică.

D-l Eugen Demetrescu ne dă poate cea mai completă imagine asupra economistului Ion Strat, nu îmbogăţind ci iniţiind cu adevărat o istorie romînească a literaturei noastre economice, atît de neglijată şi ignorată din nu ştim cari motive, pînă acum.

Autorul, l-a ales pe I. Strat, vroit, pentru că s'au împlinit 100 ani dela naşterea acestui economist romîn. Nevroit, a fost însă mai potrivită această alegere. Căci: „dacă

am vroi să reprezentăm grafic atitudinea lui Strat, în practica profesiunii sale de credinţă, ar trebui să o reprezentăm cu o linie dreaptă. Este într'adevăr, un exemplu de rectitudine şi de ţinută morală" (p. 10). Ceeace-i un „memento" mai mult decît util pentru vremurile de astăzi.

D-l I. Răducanu, îşi propune să pună la punct sensul economiei dirijate.

Numeroşi nechemaţi se cred spirituali cînd lansează formula „economia dirijată înseamnă economie deranjată".

Acestora cît şi acelora cari precis nu ştiu încă ce înseamnă într'adevăr o economie dirijată, le răspunde d. Răducanu: „Economia dirijată înseamnă o economie îndrumată. Ca să îndrumezi economia unei ţări e un lucru extrem de complicat. Diletantismul păgubeşte, nu construeşte" (p. 16). Şi se ştie doar, că în Romînia, nu s'a făcut altceva pînă acum, decît diletantism. Una, este deci principiul şi cu totul altceva, realizarea deformată şi nesinceră.

Profesorul Gr. Mladenatz, ne schiţează un desăvîrşit tablou literar-economic cu privire la studiul întreprinderii şi a întreprinzătorului.

Pe deplin satisfăcător ar fi fost însă acest tablou, dacă autorul ar fi ţinut cont şi de literatura marxistă şi de concepţia marxistă asupra antreprenorului-parazit.

Din „Buletinul ideilor şi faptelor", remarcăm contribuţiile d-lor I. Răducanu despre Andrei Andreades, Gr. Mladenatz despre sectorul cooperativ şi I. Tatos despre studiul d-lui T. Cristureanu, Europa în două sectoare: „D-l Cristureanu aduce un bogat material documentar în lucrarea d-sale pe care o actualizează cu citate din sursele cele mai noui şi mai autentice" (p. 32).

Din domeniul fanteziei însă, contribuţia d-lui M. Popa: Fascism şi antifascism. O mediocră poezie în proză, în slujba deochiată a compromisului utilitarist, fără formă şi fond.

✻

Junimea literară

In 1904, Gheorghe Tofan, cu un grup de tineri studenţi ai societăţii academice „Junimea" din Cernăuţi, a fondat revista „Junimea Literară".

Rostul ei: slovă romînească într'o ţară cutropită de habsburgi, tribună independentă şi organ literar al secţiei literare active, sub oblăduirea amintitei societăţi academice.

In scurtă vreme „Junimea Literară" era organul de elită neîntinată a romînismului bucovinean, la remorca nimănui, deşi în serviciul cauzei tuturor.

Apoi, veni uzurparea.

Prinsă în cleştele tiparniţei liberale, „Junimea Literară" încetase să mai aibă ceva comun cu secţia literară a societăţii „Junimea", precum încetase să aibă ceva comun şi cu romînismul cultural bucovinean, devenind o răsuflată nadă pentru tinerii peştişori cari se lăsau prinşi de loja liberală.

Astăzi, această revistă, nu e măcar liberală. Adevărat că ea vede lumina zilei datorită banului liberal spre a ascunde însă în mădularele ei excrescenţele anarhiei politice gardiste şi huliganice, spre a vegeta, spre a huzuri, spre a tămîia, ici-colo, pe marele pontif: I. Nistor.

In colo, reproduceri de discursuri festive nepublicate, conferinţe universitare de inaugurare insipide, versuri şi proză fără sens.

In ultimul său număr, versuri frumoase de Ion Pillat, care... nu-i bucovinean.

In schimb, zeci de poezii de Tr. Chelariu:

„Nu-i sacrilegiu dincolo de text,
frate-amăgit de propr'e istravă!
Târziu ştiurăm că a fost pretext
poemul vrut cu stele şi otravă...

Mai găsim şi acest titlu: „Unicitate şi individuaţie în artă". Academia Română nu face apel la puterea creativă a „Junimei Literare?"

★

Azi, anul V, No. 21

Noul număr al revistei „Azi" a fost o surpriză. Ne-a surprins îmbucurător „haina" ei frumoasă şi mai mult, cuprinsul variat, îmbelşugat şi viu. Notăm: Virgil Gheorghiu, Al. Robot (Toamnă), Coca Farago (Vulturul albastru), Al. Călinescu (P o e m), Pavel Nedelcu (Poem de sfârşit), Octav Şuluţiu (Licheaua sentimentală), Isaiia Răcăciuni (Intîlnire în vechiul port), Mihail Celarianu, Alex. Ceuşianu, Emil Giurgiuca şi Virgiliu Monda.

Cronici, semnate de Ion Biberi, C. Micu, C. Cionaru, Zaharia Stancu, Petru Manoliu, Dragoş Vrânceanu şi Vlaicu Birna.

★

Buletinul bibliotecii, Anul I, No. 4.

Buletinul bibliotecii editat de Academia de înalte studii comerciale şi industriale din Bucureşti, cu noul său număr ne dovedeşte că persistă într'adevăr cu toată seriozitatea în urmărirea ţelului iniţial: informarea cititorului laic şi specializat asupra lucrărilor noui şi curente fără ca acesta să fie nevoit de a-şi pierde zile întregi cu trierea sau selecţionarea unei bibliografii imense.

Sumarul: Ch. Tuduri, Evoluţia bibliotecii în decursul vremurilor; Th. Ludu, Basarabia privită economic; Recenzii, Bibliografie, cărţi şi reviste primite.

La recenzii, semnalăm: Prof. I. Răducanu (Neumark F.: Ideologien der Wirtschaftspolitik), M. V. Pienescu (Gr. Mladenatz: cooperaţia în economia agricolă), M. Marcussohn (T. Cristureanu: Europa agrară şi Europa industrială) şi Gr. Mladenatz (Fauquet G.: Le secteur cooperatif), etc.

★

Revista Fundaţiilor Regale, anul III, no. 2

Un număr foarte interesant, cu contribuţii selecte şi de o reală valoare.

Semnează: T. Arghezi, Ion Minulescu, Gh. Marinescu, Ion Pillat, Artur Gorovei, Al. Rosetti, Tudor Vianu, Em. Bucuţa, Ion Plăcinţeanu şi Şerban Cioculescu.

Cronici, de Vladimir Streinu, Emil Gulian, Silviu Cernea şi Alexandru Vianu.

❋

Sociologie Romînească, anul I, No. 1, Ianuarie 1936,

Dacă „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială" se adresează unui cerc mai strîns de specialişti şi cunoscători ai problemelor de sociologie, publicaţia aceasta, prin cuprinsul ei, poate fi citită cu folos şi de cei neiniţiaţi în această ştiinţă. Pe lîngă informaţii şi studii, revista aduce pitoreşti articole asupra vieţii satelor noastre, a obiceiurilor şi credinţelor lor. Materialul folkloric, bunăoară, din articolul d-lui H. H. Stahl („O vizionară bucovineană") este o contribuţie pentru cunoaşterea felului cum elaborează şi astăzi, poporul romîn, cîntecele şi rugăciunile sale.

Colaborează: D. Gusti, Traian Herseni, H. H. Stahl, Oct. Neamţu, G. Vlădescu-Răcoasa şi D. C. Georgescu.

★

Preocupări literare, anul I, No. 1, 1 Ianuarie 1936.

Este revista Soc. Prietenii Istoriei literare. O societate a cărei şedinţe bilunare tratează atîtea interesante chestiuni de literatură comparată, iar prin comunicările membrilor ei se fac cunoscute multe din vechile noastre figuri literare.

Insemnăm studiul d-lui P. V. Haneş, intitulat „Un manuscript corectat de Mihail Eminescu" de unde se văd nu numai cunoştinţele variate ale poetului, dar şi serioasa preocupare de purificare a limbii prin elemente sănătoase culese din graiul popular.

Alte colaborări sunt semnate de d-nii David Filipescu, Ioan C. Filitti, Al. Iordan, Elena Eftimiu şi A. P. Todor.

★

Floarea de foc, anul III, nr. 5.

O revistă eclectică, unde întîlnim colaborări variate şi ale căror preocupări s'au schimbat în această de a treia apariţie. „Floarea de foc" s'a publicat pînă acum în trei serii, dar fiecare reapariţie a însemnat o serioasă preocupare de problemele culturii noastre sub un aspect viu şi serios. Ultimul număr este închinat lui Haşdeu, pentru centenarul sărbătorit de curînd.

Colaborează: Sandu Tudor, Al. Mironescu, Zaharia Stancu, Vasile Damaschin, Toma Vlădescu, Petru Manoliu şi Cicerone Theodorescu.

❋

Spiritul Vremii, anul I, nr. 4—5.

O revistă politică, socială şi economică, ne vine din judeţul Teleorman, din judeţul unde apar cele mai numeroase publicaţii literare şi sociale, cu un conţinut interesant şi frumos.

Semnează: C. Nedelescu-Zloteşti, L. Rădăceanu, E. Lovinescu, S. I. Terenţiu, L. Bildirescu, Sarata Calimachi, Al. Iacobescu, N. Sănescu-Udrea, N. M. Pleşoianu, Neagu Rădulescu, Florea Călin, etc.

❋

Ramuri, anul XXVII, nr. 1, Ianuarie 1936

Vechea revistă craioveană se înfăţişează sub acelaş tipar îngrijit şi cu un util material literar şi informativ. Semnalăm portretul lui I. G. Duca, semnat de distinsul gazetar C. Gongopol, studiile, proza şi versurile d-lor: Al. Dima, Tudor Vianu, I. C. P. Polyclet, Ion Sîn-Giorgiu, T. Păunescu-Ulmu, etc.

❋

Insemnări ieşene.

Apare la Iaşi, unde Mihail Sadoveanu şi G. Topîrceanu fac să renască vechea şi strălucita tradiţie literară a acestui oraş. Cu bucurie anunţăm cititorilor noştri reapariţia revistei „Insemnări ieşene", unde vor întîlni atîtea nume ce au cinstit şi cinstesc încă „Viaţa Romînească" prin scrisul lor.

Atheneum, Noembrie-Decembrie 1935.

O revistă publicată de Liceul Militar din Iași. Cuprinde interesante articole de ideologie și știință semnate de d-nii: M. Uță, C. Cojocaru, Valentin Al. Georgescu, D. M. Pippidi, etc.

★

Pagini literare, anul III, nr. 1, 15 Ianuarie 1936.

Colaborează: M. Beniuc, T. Murășanu, V. Beneș, Yvonne Rossignon, Mircea Streinul, Gherghinescu-Vania, O. Șuluțiu, Șt. Baciu, T. Chelaru, C. Anghelescu, Georg Fonea, Matei Alexandrescu, etc.

★

Căminul cultural, anul II, nr. 2

O revistă pentru cultura poporului, publicată sub auspiciile Fundației regale „Principele Carol".

In acest număr sunt îndeosebi tratate chestiuni în legătură cu activitatea echipelor culturale studențești, care în fiecare vară, fac prețioase studii în satele noastre, aducînd și o frumoasă contribuție de cultură prin meleagurile unde poposesc.

★

Observatorul social-economic, anul 5, Nr. 2, 3 și 4

O excelentă revistă trimestrială, cu monografii instructive, interesînd în deosebi Ardealul.

Cităm: P. N. Panaitescu (Insemnătatea economică a Mocanilor în istoria țării romînești), Traian Birăescu (Intreprinderile municipiului Timișoara), Prof. Dr. A. Gociman-Oituz (Probleme romînești în regiunea săcuizată), Colonel D. Nicolescu (Numiri romînești în documente maghiare), Prof. Avram Băzinariu (Monografia unui sat din jud. Alba și fixarea unui model de buget țărănesc), Dr. Ion Luca Ciomac (Stări din Maramureș) și G. Moroianu (Congresul economic al Ardealului).

Numeroase cronici și recenzii cu ocazia împlinirii de cinci ani dela apariție.

★

Banatul literar, anul II, nr. 1-2

Contribuții de Mia Cerna, Al. Iacobescu, L. Costin, Geo Pajiște, G. Negru, G. Catană și Dinu Forini. Folklor și cronici.

Ion Th. Ilea, în „Glasul uzinei" ne oferă minunate versuri de robustă chemare la emanciparea către dreptate a masselor muncitoare.

★

Țara de mîine, anul I, Nr. 8

Reținem din sumar: Prof. Victor Jinga (Ideea de proprietate în doctrina cooperatistă) și Iuliu Gheție (Frămîntările unei generații). Interesant, eseul d-lui B. I. Schiopu: Centralismul, instituție de clasă.

Cităm: „Centralismul este o instituție a clasei burgheze romînești și este deci foarte natural ca să dispară odată cu această clasă" (p. 129).

O revistă utilă, curajoasă.

★

Familia, anul II, Nr. 9—10

Singurele colaborări vrednice de atenție, dar fără să aibă ceva comun, cu revista arădană: Victor Eftimiu, Cezar Petrescu, Petre Manoliu.

Drum, anul I, nr. 12

...E pe drumul cel bun.

„Naționalism?" de Aureliu Rariște, e o șarjă bună contra naționaliștilor de operetă.

Alte contribuții de N. Stănescu-Udrea, Petre Ulmu, Florea Călin și Petre Frănculescu.

★

Buletinul Grupului Avocaților Democrați, anul I, nr. 1

Salutăm cu bucurie apariția acestui organ de luptă sinceră profesională.

Cităm din articolul d-lui Al. Miță: „Fascismul și acțiunea avocaților democrați": „cînd fascismul caută să pătrundă în toate organizațiunile, nu numai de stat dar și în cele profesionale, am înțeles primejdia.

...Exclusivismul național este forma cea mai brutală și mai urîtă pe care o îmbracă fascismul războinic și opresor".

„Buletinul" apare la Brașov, str. N. Iorga, 4.

★

Revista vremii, anul II, nr. 7—8.

Ca și pînă acum, această revistă gălățeană, se prezintă în condiții bune. Materialul este variat și interesant.

Semnalăm din acest număr contribuțiile d-lor Mihail Sfat, Ghiță Popescu, Ștefan D. Popescu și F. Riga.

Revista Revistelor străine

Donaulaender Zeitung, anul II, Ianuarie 1936, Viena.

Subtitlul precizează caracterul revistei:

„Un apolitic organ de luptă";

„pentru crearea unui mai mare organism economic";

„pentru spiritualizarea granițelor în bazinul dunărean în sensul d-lui Titulescu";

„pentru reînsănătoșirea comercială și financiară a bazinului dunărean".

Cum se vede, deci, o revistă a tuturor țărilor dunărene, militînd în favoarea creerii unei apropieri mai mari în cadrul bazinului dunărean.

In acest număr, contribuții de d-nii: Dr. Beneș (Cehoslovacia), Dr. Elemer Hantos (Ungaria), Fr. Weyr (Cehoslovacia), Otto Günther (Austria), N. D. Germani (România), Viktor Kienbock (Austria), Hans Tugendhat (Cehoslovacia), Dr. Camill Krofta (Cehoslovacia), Dr. Stefan Osusky, Geza Gaier (Ungaria), Otto Franges (Jugoslavia), Dimitri St. Sawoff (Bulgaria).

Numeroase cronici și recenzii. Viena III, Kollergasse 9.

*

Gerechtigkeit, anul 4, nr. 128. Viena

Blazonul de luptă al acestui organ:

„Combat antisemitismul fiindcă acesta ne umilește creștinismul!"

Numărul citat, este extrem de interesant, fiindcă reproduce lucrările Universității din Lemberg, unde profesorul polonez, Jan Cekanovschi, prin cercetări asidue și serioase a ajuns la concluzia că dintre popoarele Europei centrale, cel mai mare procentaj de nordici îl dau... evreii.

Aceste cercetări sunt făcute în înțelegere cu secțiunile antropologice din Londra, Paris, Roma, Zürich și Viena.

*

Tourisme

Noul comunicat elaborat de Liga Națiunilor. Geneva 1936.

Turismul este analizat ca factor în economia internațională, cercetîndu-se următoarele probleme și aspecte ale acestei „industrii" suigeneris:

Condițiile generale ale turismului în perioada postbelică și chestiunile de tehnică turistică.

In anexă: date cu privire la turismul internațional și recomandări pentru facilitarea turismului.

Cărți Romîne

Tudor Șoimaru, Constanța, edit. Fundației pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", 1936.

O monografie a orașului Constanța, unde informația istorică, lirismul și delicatețea acestui autentic poet d. Tudor Șoimaru, s'au îmbinat pentru a da un model al genului. Vom reveni, în cronica literară din numărul viitor al revistei noastre.

*

Au apărut următoarele lucrări și studii de *T. Cristureanu:*

Confederația panlatină în 1926.
Caleidoscop internațional in 1934.
Anglia și Romînia în 1934.
Uniunea Sovietică și Rominia în 1934.
Hotarele statice și dinamice ale Rominiei în 1935.
Europa agrară și Europa industrială în 1935.
Imperialisme în 1936.

N. Iorga: Istoria comerțului românesc, 2 vol. 1925.

Nouă nu este această lucrare, dar actuală, prin faptul că „lansată" în toate beciurile ministerelor a fost ea abia în 1935 și prin faptul că „marele istoric" se căsnește de-o vreme încoace să activeze și pe teren economic.

Asistăm astfel la acel paradox, aproape de ridicol cînd poetul, istoricianul și dramaturgul, ne vorbește de devize, bursă albă și neagră, despre cerere și ofertă (nu la cărți), ci la mărfuri mai utile, despre clearing sau plăți blocate.

Dacă mîine va fi la „modă" astronomia, d. N. Iorga se va afirma și în domeniul astronomic și astral.

In treacăt fie zis, poate această nouă preocupare va fi mai adecvată chemării sale decît exhibiționismul în știința economică.

Dar să revenim la cele două volume, amintite mai sus.

După titlu, s'ar părea că dispunem în cele din urmă de o concisă şi complectă istorie a comerţului romînesc.

Inexact.

„Lucrarea", deşi a fost scrisă de d. Iorga „din iniţiativa camerei de comerţ din Bucureşti şi cu sprijinul Sfatului Negustoresc din Romînia", cu siguranţă a fost o deziluzie profundă pentru aceste două instituţii generoase.

Volumul întîiu „Epoca veche" şi volumul doi „Epoca mai nouă", nu ştim în ce corelaţie stau. Căci sau e epoca veche, epoca nouă şi epoca mai nouă cu un ultim capitol „epoca cea mai nouă", sau ce rost mai are o „epocă veche" legată dintr'odată cu o „epocă mai nouă"?

Dar cum am zis, „istoria" nu-i istorie.

Ci o simplă înşirare de documente, fără legătură organică, categorisite în capitole şi subcapitole fictive. Astfel, rolul şi rostul grecilor şi al cretanilor este amestecat cu exportul de oi, furniturile militare şi pescăriile Moldovei la sfîrşitul veacului al XVI-lea.

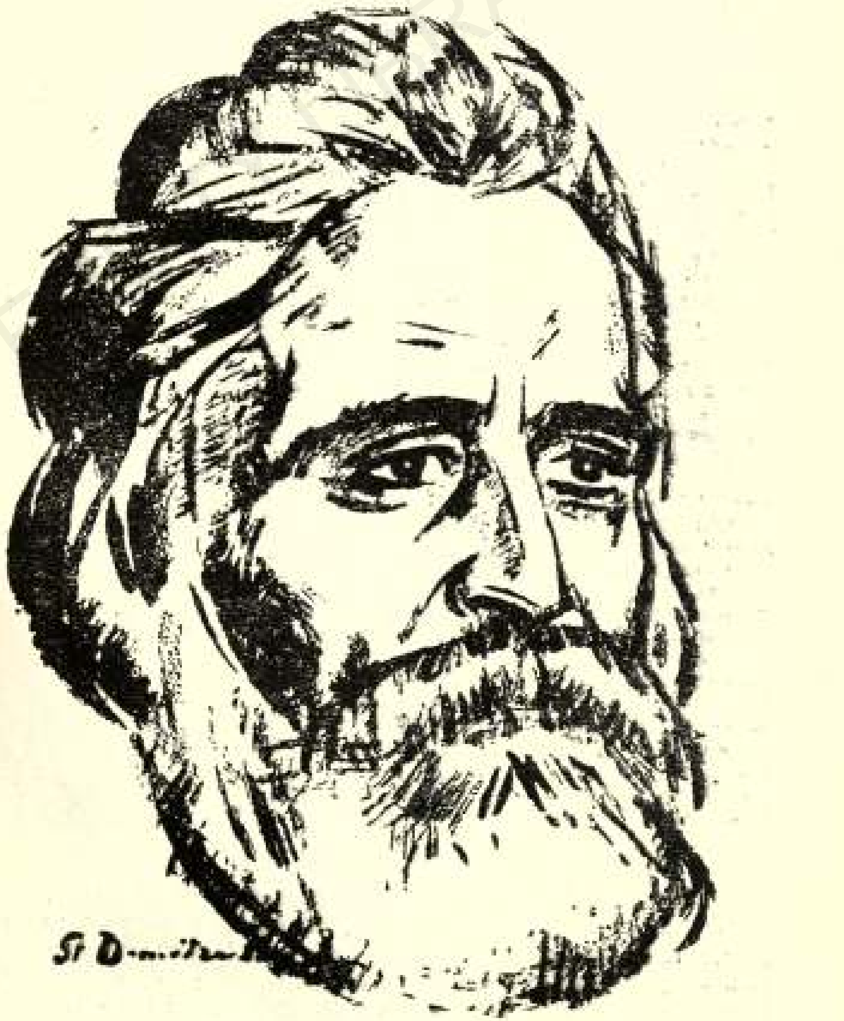
Aşa se prezintă fondul.

Forma, stilul, iorghiste sadea. Un exemplu: „Nici tîrgurilor de la munte nu li mergea de loc această vreme cînd un fenomen de iute decădere a fost observat în toată Moldova muntoasă" (p. 241).

1936. — ANUL XXVIII APRILIE—MAI Nr. 4—5

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA, ŞTIINŢA ŞI IDEOLOGIE

Număr special, închinat amintirii lui

G. IBRĂILEANU

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

Viața Romînească

Revistă de literatură, știință și ideologie
anul XXVIII

Aprilie — Mai 1936
Nr. 4—5

SUMARUL:

C. Stere . . . . . . Un om: G. Ibrăileanu
Ion Agîrbiceanu . . . . G. Ibrăileanu
T. A. Bădărău . . . Depănînd vechi amintiri
Demostene Botez . . . . Secretarul de redacție
Octav Botez . . . . . Ibrăileanu romancier
Traian Bratu . . . . . Spiritus rector
M. Carp . . . . . . Ibrăileanu în slujba «Vieții Romînești»
Dr P. Cazacu . . . . . Un mare creator de valori sociale și sufletești
Otilia Cazimir . . . . . Cu domnul Ibrăileanu peste Dealul Cioarei
Eugen Crăciun . . . . . Din carnetul unui elev
Pan. Halippa . . . . . . Amintirile unui basarabean
Iorgu Iordan . . . . . Preocupări lingvistice în opera lui G. Ibrăileanu
I. M. Marinescu . . . Ibrăileanu și clasicismul
Constanța Marino-Moscu . Vechi amintiri
Ion Minulescu . . . . . Rînduri pentru G. Ibrăileanu
Prof. I. I. Mironescu . . . De pe vremea cînd Ibrăileanu era profesor la liceul internat din Iași
Cezar Petrescu . . . Intîlnirea dintre oameni
Al. Philippide . . . . . Opera critică a lui G. Ibrăileanu
Mihai D. Ralea . . . . . G. Ibrăileanu
Mihai Sadoveanu . . . . Prietin unic
N. Savin . . . . Vremi de altădată
M. Sevastos . . . . . Un fapt caracteristic
I. Șiadbei . . . . . . G. Ibrăileanu, istoric literar
D. I. Suchianu . . . . . Ibrăileanu
Ionel Teodoreanu . . . . Profesorul Ibrăileanu
G. Topîrceanu . . . Pro memoria
Aureliu Weiss . . . . . Spiritul critic al lui Ibrăileanu
I. Botez . . . . In amintirea lui Ibrăileanu
Dr. N. Lupu . . . . . Amintiri
Gala Galaction . . . . . Intr'o seară de Mai
C. N. Negoiță . . . . . Ce a scris G. Ibrăileanu

MISCELLANEA: Eminesciana, **M. Bantaș**; G. Ibrăileanu, cunoscător profund al sufletului omenesc, **G. Ivașcu**; Două premii literare, **Al. Ph.**; H. Tiktin, **Al. Graur**; George Enescu, **V. Cristian**; Prinos veacului romantic, **N. Cristinoiu**; Congresul dela Tg. Mureș, «Vestitorii», **Octav Livezeanu**; Paul Bourget, romancierul Heigh-life-ului; Rudyard Kipling, glorificatorul Marei Britanii, **V. Cristian**; O expoziție de pictură, **Barbu Bănciulescu**; C. Botez, **V. R.**

CĂRȚI

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVIII
APRILIE 1936, NR. 4

TIPOGRAFIA „ATHENEU", STRADA DOAMNEI 14

1

Un om

G. Ibrăileanu

S'a vorbit mult despre el ca publicist, critic şi conducător de revistă.

Pentru mine, însă, a fost mai mult ca toate acestea.

Mai mult chiar decît un prieten:

Un *om*, o *conştiinţă* ce lupta să se smulgă de *sub* stăpinirea forţelor oarbe şi hostile din el *însuşi*, şi din afară de el.

Dela înmulţirea, creşterea şi biruinţa finală a acestor flăcări de conştiinţă, atîrnă tot viitorul omenirii.

C. Stere

G. Ibrăileanu

Pînă la apariția „Vieții Romînești" nu am cunoscut scrisul criticului ieșan. Lectura cronicilor lui literare și a dărilor de seamă, publicate în marea revistă, care, oprită în Ardeal, ne sosia cu coperta subt diferite nume, m'a umplut cu un deosebit respect față de Ibrăileanu. Am recunoscut în el pe unul din puținii critici obiectivi ai vremurilor de-atunci, pe un analist și interpret sigur al valorilor literare, pe omul de largă concepție și vastă cultură. Avea intuiția marilor critici în a descoperi unde este adevărată inspirație și creiație artistică, și unde e contrafacere.

Cred că scriitorii romîni, ca și mine, au crescut în puteri citind analizele literare ale taciturnului dela Iași.

E o mare întărire pentru un autor să afle o apreciere justă a scrisului său și al colegilor săi.

Cît privește ierarhia valorilor literare, numai critica adevărată o poate stabili și impune publicului. G. Ibrăileanu a fost dintre cei mai aleși reprezentanți ai acestei critici.

Ion Agîrbiceanu

Depănînd vechi amintiri

Vestea despărţirii definitive a lui Ibrăileanu de lumea noastră răscoleşte amintiri dedemult, depe cînd, pesionari ai Şcolii Normale superioare din Iaşi, visam o lume mai bună.

Ibrăileanu venise la Universitate cu un trecut cunoscut de unii studenţi din mişcarea socialistă. Işi începuse ucenicia la Roman cu V. G. Morţun. Sorbise cu nesaţ şi asimilase temeinic ideile cărţilor din biblioteca „şefului"; îşi cultivase simţul muzical, ascultînd fanfara militară a oraşului, unde uverturi din operele clasice găseau pasionaţi ascultători.

La liceul din Bîrlad, la care a isprăvit studiile secundare, nu făcuse — după cum ne spunea colegul său N. Savin cu care a vieţuit în aceiaş cameră doi ani — impresie bună. Chica-i sburlită, pometele proeminente, ochii sfredelitori, rezerva în vorbă, ţinuta în care părea colegilor că se oglindeşte mîndrie şi desconsiderare, îl făceau nesimpatic, chiar celor care ceteau mult şi frămîntau cam aceleaşi idei.

La un pahar de vin cu Savin şi Raicu Ionescu (Rion) Ibrăileanu, devenind comunicativ, a uimit pe noii lui colegi şi apoi prieteni prin mulţimea cunoştinţelor, prin adîncă pătrundere a scriitorilor străini şi romîni, dela care se adăpau sîrguincios mulţi tineri cu înclinări socialiste şi la Bîrlad. (Avea depe atunci un cult nemărginit pentru Eminescu, admira pe Delavrancea şi Caragiale, nu putea suferi pe Bolintineanu. Iar din muzica clasică fluera uverturile din Aida, Trovatori, Traviata, Faust, Cavaleria rusticana....

Din discuţiile lor — spunea tot Savin — a rezultat înfiinţarea Societăţii *Stela*, unde se comentau autorii cetiţi*), se ţineau conferinţe urmate de critica formei şi fondului. Uneori discuţiile ajungeau aprinse, degenerau. Ibrăileanu, cu logica strînsă ce a caracterizat toată opera lui, avea cuvîntul ascultat şi aprobat.

Fructul acestor discuţii a văzut lumina tiparului în vreo 3—4 numere a unei reviste, cu preocupări mai ales marxiste, care s'a stins repede.

* *Max Nordau* (Minciuni convenţionale). *Brandes* (Critici); *Letourneau* (Sociologia); *Büchner* (Forţă şi materie, Lumină şi viaţă); concepţiile darwiniste, ş. a.

L-am cunoscut în grupul camarazilor dela secţia ştiinţifică, în care Spiridon Popescu, N. Savin, C. Chirica formau sîmburele în jurul cărui gravitau neofiţii socialişti, care urmăreau propaganda scrisă şi verbală a înaintaşilor. După moartea timpurie a lui Rion, Ibrăileanu rămîne singur călăuza socialiştilor studenţi. Scrisul şi vorba lui îi dăduse mare prestigiu şi-i asigurase stima şi admiraţia camarazilor.

Contactul cu dînsul era dorit. Pentru toţi era mare bucurie cînd îi întovărăşea la berăria Zimbru sau vreun local din oraş, unde o muzică bună avea în repertor operele clasice. N'ar fi îndrăznit unul dela masa lui să şoptească în cursul execuţiei, care-l transporta într'o lume pe care noi abia o bănuiam. Frecventam regulat opera franceză, italiană şi romînă care s'au tot perindat pe la Iaşi. După reprezentaţie comenta execuţia şi frumuseţa compoziţiei. Era aşa de iubitor de muzică încît i-a spus odată lui Savin: „Aş vrea să mă eternizez în păretele cela, rămînînd numai atîta în relief ca să pot asculta continuu bucata asta dumnezeiască".

In zile de bune dispoziţii — căci avea şi rele — ne recita din Eminescu ori din Alfred de Musset. Incă-mi răsună în minte şi acum strofa finală din *Balade de la lune:*

Je viens voir à la brune
Sur le clocher jauni
La lune
Comme un point sur un i

precum şi unele din scăpărătoarele lui aprecieri despre opera lui Guy de Maupassant, romanele ruseşti, critica lui Taine şi diferite scrieri socialiste, pe care ne chinuiam a le pricepe.

Tineretul socialist, după îndemnul d-lui C. Stere, înfiinţase o societate *Datoria*, care, între altele, organizase, în Tătăraşi, o şcoală de adulţi la care, pe lîngă predarea alfabetului de către unii, se desvoltau de alţii variate subiecte ştiinţifice şi literare pentru luminarea muncitorilor, care ştiau ceti şi scrie.*)

Nu-mi amintesc dacă a vorbit şi Ibrăileanu, dar el urmărea încercarea aceasta şi o încuraja, ocupat fiind cu redactarea *Evenimentului literar*.

Acest mediu de muncă şi agitaţie pria lui Ibrăileanu, scoţîndu-l măcar cînd şi cînd din izolarea**) lui şi făcîndu-l să hoinărească în nopţile frumoase spre Şcoala Normală V. Lupu. Iar primăvara, cînd se'nnebunea după cîntecul privighetorilor, pornea la grădina Rivalet dela Socola ,unde rămînea pînă dimineaţa.

* Cei mai activi profesori ai şcolii de adulţi, au continuat şi aiurea încercarea. Dintre ei, Spiridon Popescu, cu ajutorul lui M. Pastia, au organizat şcoli la Vaslui, Tulcea şi Galaţi, avînd continuu de furcă cu politicienii pînă i-a luat sub protecţia sa Spiru Haret.

** Ceruse şi obţinuse o cameră dela mansarda şcolii normale în care cetea zile întregi ori scria, neîngăduindu-şi decît orele de masă.

Despărțirea mea de Iași a rărit întîlnirile cu Ibrăileanu pe care mă mulțumeam să-l cetesc și să mă bucur de importanța pe care o avea în mișcarea culturală. Față cu el mă prindea o neînvinsă sfială.

Sfiala aceasta pe deoparte, faptul că la „Viața Romînească" scriau cronicile științifice între alții foștii mei profesori Dr. N. Leon și P. Bujor pe de alta, nu-mi dădeau curajul să scriu la această revistă, deși colaborasem la *Natura*.

O discuție din cancelaria liceului din Galați, despre cometa Halley, prin coada căreia urma să străbată planeta noastră, m'a îndemnat să scriu, semnînd cu inițiale, despre „Natura și Origina Cometelor" în 1910.

Ibrăileanu, scriindu-mi, mi-a reamintit și unele din preocupările noastre din timpul vieții de Normalieni, cînd încercam să deslegăm în lumina concepțiilor darwiniene atîte probleme ,care priveau viața în genere și omul în particular. Indemnului am răspuns cu articolele despre „Omul terțiar", „Felul de viață al omului cvaternar" pe care intenționam să le complectez cu începuturile de cultură preistorică, urmărind evoluția raselor europene.

Pe lîngă vasta lui cultură literară și filosofică, Ibrăileanu păstra o nestinsă curiozitate pentru problemele științifice, asupra căror vroia să fie informat. Dar în vremea cît activitatea lui sporise, cînd în jurul lui s'au grupat atîte inteligențe și talente, care au păstrat „Vieței Romînești" importanța ce căpătase din primul an, n'am mai avut răgazul să mă *bucur nici* de farmecul uimitoarei lui inteligențe, *nici să răspund* îndemnurilor lui decît foarte rar.

Pentru prietenul din tinerețe, pentru răscolitorul de energii, pentru idealistul pasionat de artă și iubitor de neam, pentru adîncul cunoscător și prețuitor al sufletului omenesc, închin cu evlavie aceste palide amintiri.

T. A. Bădărău

Secretarul de redacție

Revista aceasta „Viața Romînească" dela 1906 pînă la 1930 a fost îngrijită efectiv, zi cu zi, de către G. Ibrăileanu.

Numele lui nu a figurat nici odată printre Directori. El era „oficial" numai secretar de redacție. Și totuși, dacă revista a apărut așa cum a apărut și a jucat în literatura romînească, rolul pe care l-a jucat, se datorește muncii, priceperei și stăruinței lui.

Tot spiritul și toată energia și-a închinat-o cu pasiune, acestei reviste. Viața lui a fost legată de viața ei. După ce, imobilizat de boală, nu a mai putut veni la redacție și a renunțat la conducerea ei efectivă, simțiam bine cum în sufletul lui își considera destinul împlinit. Dar în tot ce mai păstrase interes de viață, era legat de probleme literare, și de acele manifestări ale spiritului care depășeau vremelnicia unei existențe.

Ibrăileanu nu a condus numai o revistă; a condus o adevărată școală *literară*. Și-a făcut-o cu o pasiune unică în care se concentrau toate puterile lui de viață. *Parcă* în formarea unui spirit literar, specific acestui neam, vroia să ducă, fără să-și dea seamă, — dincolo de dispariția lui ca om, — prezentarea unei valori eterne, care să-i asigure o prelungire a existenței.

In structura lui sufletească lupta tragic, o concepție materialistă a vieții, cu neputința unui artist de a se adapta integral acestei concepții.

Dragostea lui, plină de lirism pentru trecut, refugiul aproape permanent în acel trecut, izolarea de prezent, viețuirea cu patimă în literatură, dau măsura acestei tragice complexități.

Ibrăileanu fugea nu numai de ideea morții, raportată la sine, dar de noțiunea oricărei efemerități.

Purta în el prea mult din acea mistică și inefabilă valoare dumnezeiască, pentru a putea consimți la ideia unei pierderi totale și umilitoare.

Acest om, toată viața lui, a fost stăpînit de problemele literare și de căutarea acelei substanțe eterne pe care literatura o poate găsi uneori

Douăzeci și trei de ani, zi cu zi, a fost nelipsit din redacția „Vieții Romînești".

La ora 4, orice s'ar fi întîmplat, își lua bastonul și pornea, ferindu-se parcă de lumea de pe străzi, spre redacție. Acolo, era neilpsit în capul mesei lungi, care ocupa întreaga odae.

N'am să-l uit niciodată. Cît timp mai trăesc acei care l-au găsit astfel în redacție, nici chipul lui nu a dispărut cu totul. Il purtăm cu toții, parcă nu numai în gîndul și amintirea noastră, dar în ființa noastră vie.

In capul mesii, cu pălăria mare dată pe ceafă, (pe care o tot trăgea cu un tic nervos) cu colile din numărul respectiv al revistei în față, (pe care le tăia și le controla cu o dragoste părintească în fiecare sară), așa îl știu, în redacția din Cuza Vodă, în cea din Lăpușneanu, în cea din Alexandri....

Câte-un incendiu scotea redacția din loc și o muta în altă parte. Scăpa de flăcări: masa lungă, scaunele, colecția revistei, pupitrul pe care d. Carp lucra la registrul de abonați, o canapea și, mi se pare, un bust al lui Haret.

Și mai ales a trecut prin toate încercările, acea atmosferă de prietenoasă discuție pe care Ibrăileanu știa să o creeze, și pe care o găseam oriunde ne arunca soarta.

Oricine intra în redacție după ora patru îl găsea acolo pe Ibrăileanu. Cercul creștea cu fiecare nou sosit, discuțiile se animau stăpînite de acel farmec special pe care-l avea el, și numai el, și care venea din inteligența lui, din cultura lui, și mai ales dintr'un extraordinar simț de comprehensiune. Pînă la ora 9 seara se adunau în redacție vreo 20 de prieteni.

Plecam de-acolo în grup. Discuția se prelungea pe stradă. Mai mult ne opream în cerc, decît mergeam. In fața porții grupul se oprea iarăș temeinic. Era și acolo un fragment de redacție. Parcă nimeni n'avea curajul să se despartă și să plece. Iar atunci cînd plecam nu era decît pentru un ceas, fiindcă totul reîncepea dela capăt la ora 10 sau 11, acasă la Ibrăileanu. Și de data aceasta fără o limită imperativă în timp. Tîrziu, cînd ieșeam, Iașul era adormit, și aveam organic senzația că noi făceam parte din constelațiile care sclipeau tăcut, deasupra. Cu noi și în noi se retrăgeau, ca de teama luminei din zori, evocările lui Anatole France, Turghenieff, Tolstoi, Dostoewschi, din a căror lume, sub impresia discuțiilor operei lor, ne simțeam făcînd parte mai real, decît din lumea prezentă care dormea simbolic. In fiecare din noi, rămas singur, continua ascuns, acea tainică elaborare a spiritului, din care sufletul nostru a ieșit așa cum este.

Tonalitatea și farmecul causeriei inepuizabile a lui Ibrăileanu nu se pot exprima. Păstrez nealterată sensația și armonia lor, dar nu le pot spune, nu le pot strînge într'un cuvînt, așa după cum port în gînd Pastorala lui Beethoven, dar îmi lipsește darul de a o reproduce sau măcar de a o defini.

Prin G. Ibrăileanu, prin spiritul lui care a dominat la

conducerea acestei reviste, „Viața Romînească" a putut însemna în cultura romînească, o școală de educație spirituală, de umanitate, de civilizație, de rațiune, de anumită atitudine socială, de comprehensiune.

G. Ibrăileanu a format mai multe generații de intelectuali. Le-a stilizat și le-a sistematizat cugetarea. Le-a stimulat și le-a îndrumat realizările literare.

A insuflat „un fel de a gîndi și de a concepe viața și literatura". A avut pasiune apostolică de Socrate, și a pus pecetea inteligenții și culturii lui pe manifestările literare și culturale ale unui sfert de veac.

Dacă această revistă a putut să-și împlinească rostul ei mare în cultura romînească, este datorită lui.

Fără el, ar fi fost o izbucnire de concept social și politic de mare factură, dar nu ar fi putut trăi stăruitor și nobil atîția ani.

„Viața Romînească" s'o fi născut din alte energii și valori spirituale, dar a trăit și a durat numai grație capacității, pasiunei și muncii lui Ibrăileanu.

„Viața Romînească" dela 1906 la 1930 este opera lui monumentală, el i-a menținut prestigiul și factura. Ea e formula muncei și gustului lui estetic.

„Viața Romînească" e copilul lui. A crescut sub ochii și supravegherea lui, coală cu coală.

N'am să uit niciodată pasiunea cu care revizuia fiecare spalt tipărit. Fiecare număr creștea încet, lunar, sub ochii lui.

Aceste adevăruri trebuiau spuse. Cine știe, — poate istoria ar fi fost altfel ingrată cu el, precum a fost și viața. Cine știe, poate mai tîrziu s'ar fi uitat numele „secretarului de redacție" al „Vieții Romînești".

Să se știe pentru totdeauna, prin mărturia acelor care au fost de față, că acest „secretar de redacție" a fost tot la această revistă pe care a iubit-o ca pe-o operă personală.

Mărturia acestui adevăr este un omagiu pe care-l primește modestia lui trecută dincolo de lumi. Dacă n'aș fi avut această convingere, n'aș fi făcut-o.

Pentru el nimic nu mai are vreo importanță. Toate au trecut în viziunea de nimicnicie universală pe care o imaginase sub înghețuri, luciditatea lui Anatole France, care străbătea timpul înainte cu viteză de lumină.

Dar pentru noi, pentru cei care l-au cunoscut, și pentru acei care nu l-au cunoscut, mărturia aceasta are mai mult decît valoarea unui adevăr omenesc și trecător.

Vitalitatea noastră mai poate stabili, aici, pe pămînt, o scară de valori, fie numai și în marginile mărunte pe care viața le apreciază exagerat.

Pentru luciditatea minții lui, acest semn de recunoaștere

și de gratitudine, n'ar fi avut altă valoare decît aceia pe care o reprezintă prestigiul moral și uman al adevărului și onestității.

Pe acest plan, generația spirituală care-i datorește totul, îi oferă postum, umila ei gratitudine, chiar dacă o aruncă, cenușă arsă, în Univers.

Demostene Botez

Ibrăileanu romancier

S'a afirmat adesea de către unele spirite logice și dogmatice, partizane a unei separări absolute a genurilor că din punct de vedere teoric, între activitatea criticului care, dacă nu e obligat să mînuiască sistematic idei, caută totuși totdeauna într'o anumită măsură, să analizeze, să interpreteze și să înțeleagă operile și între aceea a romancierului care creiază cu imaginația lui, scene vii și personaje care pot face concurență stării civile, ar exista o vădită și flagrantă incompatibilitate.

Realitatea concretă, desmințind aceste tranșante și simpliste afirmații ne înfățișează însă în inepuizabila ei varietate destule cazuri în care cele două operații opuse și distincte, a creia și a înțelege, apar mai mult sau mai puțin reunite și îmbinate, bine înțeles, într'un anumit raport de subordonare, a uneia față de cealaltă.

După cum, unii romancieri (France, Meredith sau Proust) pun o inteligență, adesea subtilă, în serviciul sensibilității și a imaginației lor creatoare, întîlnim adesea critici care își ilustrează ideile sau interpretările lor pătrunzătoare prin elemente de ordin afectiv sau imaginativ ce nu aparțin domeniului inteligenții analitice.

E un fapt care trebue remarcat însă că istoria literaturilor nu înregistrează cazul vreunui critic care abordînd specia de maximă creație cea mai incompatibilă, dar cu una din facultățile lui esențiale, aceea a romanului de mare amploare și anvergură epică, de frescă socială sau viguros dramatism (tip Balzac, Dickens, Tolstoi), să fi cunoscut vre-un succes notabil.

In romanul de analiză chiar, care presupune în afară de inteligență ascuțită și capacitate de introspecțiune, o anumită imaginație psihologică, o viață interioară bogată, o memorie afectivă intensă, o sensibilitate vibrantă, criticii n'au izbutit prea des.

In afară de „Dominique" al lui Fromentin, pictorul exotic și călătorul care a fost un mare critic de artă, și de „Marius the Epicurean" al lui Walter Pater, subtilul essayst englez atît de prețuit de Wilde sau Proust, putem menționa doar „Volupté" a lui Sainte Beuve care nu a fost, însă, în realitate, decît o semi-izbîndă.

În ce privește „Etienne Mayrau" al lui Taine, publicat după manuscrise de Bourget, mulți ani după moartea marelui critic, opera poate fi considerată ca un eșec.

Se știe, de altfel că Taine, dîndu-și samă de adevărata valoare a romanului, cu probitatea lui cunoscută, se oprise la jumătatea lui și descurajat, renunțase, să-l ducă la capăt.

E inutil să pomenesc de recentele romane ale criticilor noștri bătrîni, sau tineri, izvorînd uneori dintr'un material intuitiv sărac și mizer, alteori atît de cerebrale, atît de fabricate sau indigeste.

Cu simțul lui critic ascuțit și fin, cu experiența lui literară atît de variată, cu pătrunderea și luciditatea lui extremă, Ibrăileanu era deplin conștient de marile dificultăți ale genului, de posibilitățile de realizare ca și de limitele lui, în această materie.

Exercitîndu-și întîi facultatea de introspecție și stilul adequat în maximele în care generalizînd și tipizînd, a condensat-o mai departe din rezultatul cercetărilor lui de sondaj interior, el s'a hotărît numai tîrziu și după reflexiuni îndelungate să purceadă la opera de creație pe care a întitulat-o, precaut și modest „Fragment de jurnal".

Gestațiunea și elaborarea au durat cîțiva ani, manuscrisul a fost de nenumărate ori corectat, revăzut, unele episoade au fost eliminate, altele radical prefăcute și numai după ezitări de tot felul, după ce unii amici scriitori sau critici au fost consultați și unora li s'a cerut chiar avizul scris, el s'a hotărît, în sfîrșit să-l dea la lumină.

Romanul apărut în primăvara anului 1933, a fost în genere, bine primit de critică și, lucru curios, în publicistica noastră, chiar unii adversari implacabili ai ideilor și direcției reprezentate de dînsul, au recunoscut, deși cu oarecare uimire, valoarea și originalitatea lui.

„Adela" a fost îndelung și de mulți comentată, totuși s'a scris despre ea mai totdeauna alături și puțini s'au apropiat de adevărata ei semnificație.

Unele voci discordante nu au lipsit, bineînțeles și e demnă de reținut prin naivitatea ei superbă exclamația unui tînăr critic din acei pentru care substanța romanului a rămas desigur hermetică: „ce poate spune interesant sau nou despre dragoste, un om trecut de șaizeci de ani!"

S'au găsit și de acei care asemeni femeilor clevetitoare, amatoare de cancanuri sau la lectură, descoperitoare de chei, să se oprească, nu asupra operei în sine, ci a unor evenimente istorice sau reale, din care presupuneau că aceasta a izvorît.

Un pretins intelectual cu instincte de brută, într'o revistă care împroașcă cu noroi tot ce e nobil și cinstit în această țară, a avut chiar tristul curaj să aducă, în această privință, precizări din cele mai concrete.

Iar un psihiatru, adept al lui Freud, s'a grăbit să ne dăruiască un studiu psihoanalitic asupra „Adelei" în care aplicînd, grosolan și simplist, schemele maestrului său, a făcut diagnoza minuțioasă a eroului descoperind în el un arierat afectiv în care complexul lui Oedip, adică imaginea incestuoasă a mamei împiedică realizarea sintezei psiho-organice a heterosexualității, plus componența homo-sexuală, plus narcisismul. Nu am intenția să urmăresc pe acest temerar explorator al subsolurilor ,tipic reprezentant al acelui materialism medical ce pîngărește și trivializează unele aspecte ale sufletului în ce au mai intim și mai pur și ale cărui ravaje, un William James le-a denunțat odinioară spiritual și crud.

Complexele afective nu interesează de altfel criticul decît prin sublimarea lor, transfigurată și elaborată artistic.

Nu mă voi opri bineînțeles, nici la realitățile prozaice sau meschine care au fost punctul de incitație inițial în geneza operii ,căci ele nu prezintă vre-o însemnătate decît prin ecoul lor în viața interioară, ale cărei vibrații au agitat și pus în mișcare potențele sensibilității și ale imaginației.

Ca unul care am asistat însă la gestațiunea romanului și am urmărit, aproape pas cu pas, avatarurile lentei sale elaborări, mi-am permis să fac asupra lui, acum trei ani, unele fugitive notații. Un sentiment de jenă sau de deferență, greu de definit și de explicat m'a oprit să le public, cît a trăit maestrul. Azi, cînd el nu mai e printre noi, le redau revăzute și confruntate cu ale altora.

*

Tema romanului e de o simplicitate extremă, evenimentele curente veridice, banale.

Un om de patruzeci de ani, intelectual de marcă, se înamorează, fără voia lui, împotriva intențiilor lui, de o femeie de douăzeci.

Nu se petrece nimic accidental sau neprevăzut. Dar îndărătul acestei întîmplări, narate într'un cadru social extrem de redus, se desfășoară subteran viața interioară a celor două personaje cu un freamăt surd și o tensiune continuă.

Emil Codrescu are unele trăsături ale intelectualului din epoca 1880—1900 eminesciană, romantică, pesimistă și scientistă imbibată de Schopenhauer, Marx, Darwin și e un frate mai mic al lui Dan și al eroilor inadaptabili ai d-lui Brătescu-Voinești prin cultul ideilor, spiritul reflexiv și critic, deficitul de acțiune și lipsă de energie impulsivă. Sufletul lui e însă mai bogat, mai complex, mai chinuit de conflicte și contradicții interne.

Unii critici au văzut, în el, un platonizant în dragoste, care are oroarea materiei, alții un visător și dulceag lamartinian, ceia ce înseamnă, aproape acelaș lucru.

Aserțiunea îmi pare falsă. In jurnalul său, Codrescu ironizează crud pretențiile supra-omului care „vrea să-și desșurubeze creerul de corp și să-l pună deasupra vieții" și temperamentul lui profund senzual e pretutindeni și cu prisosință, vizibil.

In fața văduvei gingașe și fermecătoare pe care a jucat-o în brațe, cînd ea era un copil, i-a fost un frate mai mare și un prieten, cînd era fată, el e obsedat acum, în fiecare clipă, de misterele tulburătoare îndeplinite în trupul ei superb.

Gestul cel mai inocent, jocul umerilor, tragerea rochiei în jos, mersul mai ales care devine „o muzică a corpului" îl neliniștesc și îl tulbură. Atingerea mîinilor îl înfioară. „Brațul ei cald în mîna mea e paradis și infern". „Simțeam în mine otrava și mă lăsam în stăpînirea ei cu plăcerea de a nu putea rezista".

Viziunea botinelor ce apar impertinente subt rochia, pe atunci lungă, sau a ciorapului negru al Adelei, cînd ea urcă în trăsură, îl urmăresc mereu. Aceea a piciorului gol pe care e nevoit să-l examineze, în calitate de medic, îl duc, aproape, la demență.

Gîndul că Adela ar putea să aibă un amant, adică să aparțină unui mascul, selectat numai biologic, îl torturează și evocînd icoana ei în această eventualitate „vipere i se svîrcolesc în piept". Batista și obiectele care-i aparțin sunt, bine înțeles, fetișizate și uneori chiar aspectele peisajului, conturul munților sau sinuozitățile unui pîrău iau în imaginația lui înfierbîntată, formele femeii adorate. Dar acest senzual e, în acelaș timp, un analist din familia lui Amiel, ascuțit și pervers de lucid, din cauza mizantropiei lui amare. Cu un scalpel tăios, el își disecă minuțios viața afectivă în labirintul și cutele ei ascunse, urmărind cu neîndurare progresul tulburării lui psihice. Filele jurnalului devin, astfel, adevărate foi de observație, dar asemeni acelor care-și iau pulsul și temperatura de cîteva ori pe zi, el nu izbutește, decît să-și agraveze afecțiunea pe care a contractat-o.

Nu vrea și nu dorește să iubească pe Adela și încearcă uneori chiar procedeul strategic recomandat de Napoleon: fuga. Dar prezența ei încîntă pe om și pe estet.

Deși își dă perfect samă că începe a deveni stîngaciu și banal, că în fața acestei femei, inteligența și imaginația lui sunt subit paralizate și că uneori admirația lui excesivă, care îl împiedică de a trece la faza agresivă sau eficientă o incomodează, Codrescu nu se poate opri să nu juisseze de farmecul primejdios și irezistibil al acestei „flori tropicale care otrăvește și omoară", impus în acelaș timp ca și eroul lui Bourget din „Le disciple", de curiozitatea acută a unei experiențe de psihologie, pe sufletul lui și al ei.

Ceia ce complică însă la infinit cazul lui Codrescu și

diferențiază radical psihologia lui de acea a eroilor obicinuiți ai romanului romînesc de astăzi, care departe de a opune vre-o rezistență simțurilor sau instinctului se lasă în voia acestor forțe, cînd nu le exaltă sau le divinizează, e conștiința lui morală scrupuloasă și delicată, sufletul lui pudic de o rară noblețǎ și înălțime.

Căci pentru acest om de ieri, cerințele ideale ale ființei noastre nu sunt numai prejudecăți bune de pus la muzeu, sau halucinații și fantome, create de om, ca să le opună lui însuși....

„Dar fără aceste fantome se întreabă dînsul, fără acest fum pe creer, ți-ar fi ea atît de prețioasă? A nega legitimitatea fantomelor e un sofism grosolan. Tot ce există e real, s'a născut din necesitățile vieții. Fără acest fum de prisos pentru o filozofie simplă, Adela nu ar fi pentru tine o femeie de o specie unică, reprezentată numai prin ea, prin Adela. Dar indiferent de toate acestea e în joc fericirea ei, pe care tu, în cazul cel mai bun, nu i-o poți face durabilă. Iar fericirea nu o consideră nimeni fum și epifenomen".

Pierzîndu-se astfel într'un des painjeniș de conjecturi, chinuit de îndoieli, Codrescu înnoată în inextricabile probleme, irițind uneori și ofensînd aproape, femeia dezamăgită de tristul lui hamletism.

„Mata nu vrei niciodată ceia ce vrei", îi spune ea cu perspicacitate, deplîngînd alteori pe acei care din lipsă de simplicitate a sufletului nu pot atinge fericirea și trec alături de ea. Delicate lucruri vechi, capitol de arheologie sufletească, curios și neînțeles pentru mulți tineri de azi a observat cu pătrundere și oarecare ironie, subtilul Paul Zarifopol.

Fără îndoială, răspundem, dar cine ar putea să nege înălțimea etică și eroismul acestui orgolios și rar exemplar uman, care fără a ignora tirania pasiunei, infern și paradis tot odată, nu acceptă nici o scădere, alegînd cu un nobil curaj, voluptatea sacrificiului, calea cea mai dificilă și cea mai dureroasă....

*

Pe cînd critica a insistat, în deosebi, asupra figurii lui Emil Codrescu, scoțînd în relief capacitatea de auto-analiză a autorului, s'a vorbit prea puțin despre Adela.

Nimic mai seducător ca această fiică de bonjurist, cu temperamentul ei excesiv, cu reticențe subite și curioase, cu „sufocări grațioase de pasere bea" cînd e emoționată, cu porniri generoase și privirea dezmierdătoare.

Spiritul ei realist, nu e înclinat ca acel al lui Codrescu spre filozofie sau literatură, pentru dînsa mai totdeauna „exagerare și falsificare" ci mai mult spre muzică, broderie, pictură.

Vioaie, spirituală, înțepătoare și uneori mordantă (scena cu mătușa ei, fiică de vechil, tanti Anica) ea gustă umorul lui Creangă, și recitește mereu pe Tartarin al lui Daudet.

Despre Turgheniev se pronunță ironic: „Cineva mi-a spus că se apropie de femeie ca de un sanctuar. Dar femeilor nu le place să fie tratate ca niște sanctuare".

Picante și profund feminine sunt observațiile ei asupra lui Bourget. „Aista se apropie, în adevăr ca de niște sanctuare nu numai de femei, bine înțeles dacă bărbații lor sunt bogați, dar și de mobilele din saloanele lor. Și nici la rochii nu se pricepe, cum pretinde el. Se pricepe mai bine cusutoreasa mea".

In ce privește situația ei afectivă față de Codrescu, se poate bănui că nutrește pentru el admirație și simpatie dar că sufletește dezorientată de un divorț care-l presimțise chiar în ajunul căsătoriei și curioasă de a ști cum el se comportă amorezat, se complace în a flirta cu dînsul, practicînd sportul sentimental.

De o divinație promptă și infailibilă, în manejul ei subtil și felin, ea privește în sufletul ursuz al lui Codrescu ca într'o vitrină și cu un admirabil bun simț, în clipa cînd își dă samă că pasiunea lui a ajuns la paroxism, dînsa e acea care ia inițiativa curmînd brusc, hotărîtă și voluntară, jocul care devenea primejdios.

Adela, îmi pare unul din personajele femenine cele mai vii, pe care le-a creat vreodată un scriitor romîn.

După cum Sașa Comăneșteanu e tipul femeei de rasă, armonic echilibrată, admirabilă prin devotament și deosebita ei eleganță și distincție morală, Olguța d-lui Ionel Teodoreanu, acel al fetii, plină de vivacitate, capricioasă, impulsivă și impertinentă, Adela va rămînea ca un exemplar încîntător de femeie cochetă, spirituală, cu care e plăcut să schimbi în societate idei fine „ca niște săgeți de aur", o ființă risipitoare de farmec și de mister. Căci e greu să ghicim pînă la urmă conflictul secret și intim care se desfășoară în profunzimele ei sufletești. A iubit sau nu pe Codrescu? Cei mai mulți critici au răspuns afirmativ. E drept că dînsa face totul ca să-l încurajeze în pornirea lui și în sara despărțirii supreme, cînd Codrescu îndrăznește să-i sărute brațul ca un amant, nu fără remușcări postume, o simțim înfiorată, tulburată, vibrantă. Dar în înclinarea ei față de dînsul, nu joacă oare un rol covîrșitor, admirația, respectul și poate mila? „Iubirea adevărată nu glumește, iubirea e gravă" observă profund și judicios Codrescu. Iar Adela, trebue s'o recunoaștem, glumește prea des. Iată dece zîmbetul ei fin și mai ales punctul de ironie din ochii ei albaștri și diabolici, ne urmăresc ca un semn de întrebare și figura ei, cu acea mască de înger care persiflează, rămîne pentru cititor, pînă la urmă, tulburătoare și enigmatică.

Sunt demne de remarcat procedeele artistice prin care Ibrăileanu izbutește să creieze personajele sale.

Pe cînd Emil Codrescu e redat prin simpatie intelectuală, numai interior, pe dinăuntru, și autorul ne face printr'o analiză, uneori microscopică, să asistăm la mecanismul delicat al sentimentelor sale, iar ființa lui fizică rămîne pentru noi aproape inexistentă (știm doar despre el că e cărunt și are nasul mare), imaginația plastică neavînd decît un rol minim în plăzmuirea lui, despre Adela se poate spune exact contrarul.

Convins de neputința romancierului de a se transpune în sufletul femeei așa de eterogen față de acel al lui, Ibrăileanu a căutat să ne înfățișeze pe Adela numai prin mișcări, acțiuni exterioare și dialog, redînd frumusețea și cochetăria acestei femei cu părul blond, ochii albaștri, statura dreaptă, nasul aquilin, și bustul ușor bombat, prin gesturi, atitudini, numeroase și uneori splendide vizuini de artă sau de vis. Nu mă pot opri de a nu cita una, caracteristică pentru maniera și virtuozitatea artistului: „Cu mînile strînse pe frînghie în dreptul capului, cu mînicile căzute pînă la coate, trecea pe lîngă mine repede, singură cu fericirea ei, trimițînd din fluturarea îmbrăcămintei ei ușoare o adiere suavă, pe care o simțeam pe obraz, pe pleoape, pe buze. Cînd se ridica în sus, desemnîndu-se întreagă pe albastrul cerului, zborul se încetinea, dar cînd trecea prin dreptul meu, repejunea devenea, simbolic, vertiginoasă. La un moment dat, aducîndu-și aminte de mine, cum se cobora de sub crengi, mi-a arătat copilăros — ștrengărește, într'o clipă de fulger, vîrful ascuțit și trandafiriu al limbii.

Cînd s'a săturat de zbor: — Acu'lasă-mă în voe.

Pendularea s'a micșorat. Fustele s'au liniștit. Insfîrșit ne-am regăsit, întîlniți, alăturea. Era înaltă, rumenită în obraz, cu ochii scînteetori, cu buzele subțiri și roșii".

*

S'a vorbit cu prilejul Adelii despre unele figuri din povestirile romantice lamartiniene, ale lui Francis Jammes. Dar ea nu mi se pare că are nimic comun cu fiicele suave și vaporoase ale naivului și prețiosului poet pyrenian.

Prin temperamentul său realist și păgîn ca și prin mijloacele cu care a fost creată, ea îmi aduce mai degrabă aminte de unele eroine ale lui Turghenief, ca și dînsa fermecătoare, misterioase și enigmatice.

*

Ibrăileanu scrie într'un loc din romanul său că literatura noastră, deși a dat cîteva talente remarcabile nu a produs încă „o operă de observație cu destulă substanță sufletească".

Azi, nu se mai poate spune, fără indoială, acest lucru, căci cu apariția „Adelii", golul a fost cu strălucire împlinit.

Adela nu e însă numai primul roman romînesc de analiză, dar prin unele din însuşirile sale, un vibrant şi ardent poem. Ceva din fatalitatea eternă a iubirii „tare ca moartea", elanul mistic de adorație a frumosului feminin, o sensibilitate pururi fremătătoare şi uneori exaltată pluteşte deasupra paginilor, învăluind narația sau dialogul cu o reverie melancolică şi insinuantă care pătrunde în suflet, asemeni acordurilor unei simfonii.

Ea se întrevede ades în cadența incomparabilă a unor fraze şi mi se pare profund semnificativ rolul pe care muzica (Chopin, Schumann, Beethoven sau Bizet) îl joacă în roman ca şi în viața cotidiană a celor doi eroi.

*

Elementul poetic apare însă, cu deosebire, în minunatele evocări ale peisajului moldovenesc cu munții şi pădurile lui, atît de des contopit cu sentimentul erotic.

Cu tot talentul descriptiv superior al unui Sadoveanu sau Hogaş, Tîrgul Neamț cu valea Ozanei, cetatea şi drumul spre mînăstirea cu acelaş nume, Agapia, Văraticul cu poiana Țigăncii vor rămînea imortalizate pentru cei care le-au cunoscut, în paginele sobre, spiritualizate, străbătute de un adînc fior metafizic în fața infinitului, ale lui Ibrăileanu.

*

Un critic fin şi distins, care are darul de a-şi ilustra opiniile prin imagini adesea din cele mai fericite a scris *despre* Adela: „In această carte, abstractă în senzul *desinteresării* de personalitatea socială a indivizilor, *trăiesc nu oameni* ci probleme sufleteşti. *Apa nu se iezeşte în întinderi ci se scurge într'un puț fără fund, care o întunecă şi o răceşte*".

Afirmațiile din *prima* frază ca şi *imaginea* din a doua, mi se par juste numai parțial.

Problemele sufleteşti trăiesc desigur, şi intens, în Adela, dar trăiesc tot atît de intens şi oamenii.

E de prisos să insist asupra celor doi eroi, voi pomeni numai cîteva figuri secundare schițate în trăsături sumare dar cît de vii: Haim Duvid, ceasornicarul din Paşcani filosof de provincie, sceptic şi poate ateu, voluminoasa şi loquacea lui Surica, D-na Timotin, urîtă dar vibrînd de vitalitate interioară şi de pasiune, turistul vagabond şi satir Dimitriu, în care atîțea dintre noi au recunoscut portretul minunat al neuitatului Calistrat Hogaş. Iar în ce priveşte apele puțului fără fund, despre care vorbeşte criticul, ele există fără îndoială, dar nu sunt reci, cum susține el, ci fierbinți şi clocotitoare.

*

Urmînd calea deschisă de Ibrăileanu, în această epocă literară de inflație a genului, cîțiva tineri autori au scris şi ei romane de auto-analiză.

Scrisul lor nu e totdeauna de dispreţuit şi de obicei curios dovedeşte uneori un simț acut de introspecțiune, dar cîtă insistență şi cît cinism în etalarea realităților sexuale şi a amorului fizic, cîte naivități şi detalii inutile, episoade statice, monotone, uscate, didactice sau prolixe.

Ce departe suntem aici, de arta perfectă, condensată şi sobră, de măsura şi discreția lui Ibrăileanu, de analiza lui subtilă, de meditațiile lui profunde asupra vieții sau cosmosului, incrustate ca nişte pietre scumpe în corpul narației, într'o atmosferă poetică de ferventă patetică şi elevațiune spirituală.

*

Am întîlnit, bine înțeles şi nu se putea altfel şi destui cititori, impermeabili sau chiar rebeli, la farmecul Adelii.

Unii din ei, scriitori epici de un remarcabil talent şi uneori umor, reproşau romanului lipsa de acțiune şi dinamism, ca şi prețiozitatea sau dulcegăria lui sentimentală.

Alții, temperamente sanguine, robuste şi active se revoltau împotriva lui Codrescu, care refuzînd să lupte şi să ia în piept viața în fața ocaziei ce i se oferă, nu e decît un personaj lamentabil, un veleitar ridicul şi un emasculat.

Pentru mulți alții, însă, micul roman, în care Ibrăileanu a pus ce era mai secret şi mai înalt din viața lui interioară, va rămînea o carte de o esență prețioasă şi rară ca şi „Adolphe" sau „Dominique" în literatura franceză, o carte de căpătîi, la care revenim în ceasurile de reverie sau de reculegere, cînd ne place să ne cufundăm în noi înşine şi să privim ca pe luciul unei ape străvezii, îndelung şi calm, în adîncimile insondabile ale sufletului.

Octav Botez

Spiritus rector

Cum să îmbrac în cuvinte un omagiu închinat memoriei lui Ibrăileanu și în același timp să dispar discret eu însumi?

Și doar numai procedînd astfel pot rămînea pe linia trasată de el.

Iar el era, unic, inimitabil.

Cap sintetic prin naștere și cu o temeinică pregătire filosofică, el a știut să îmbrățișeze întreaga cultură a secolului al 19-lea și a aceluia în care trăim, să-i precizeze conținutul și direcția, în care evoluează, firește, în primul loc în ceeace ne privește pe noi, dar urmărind cu interes aprins evoluția omenirei, atît în Apus cît și lîngă noi, în Rusia. Și iubirea adîncă pentru cei mulți și muncitori îi era steaua călăuzitoare.

Minte ageră, vecinic agitată, și spirit fin, de o subtilitate fără seamăn, dar fără urmă de afectațiune și de prețiozitate, a fost capabil de cercetări precise de amănunt, fie în discutarea de texte, fie în examinarea critică a lor, și a *știut să pună* în ele acrobia celui mai exact filolog și totodată *o pricepere* rară în analiza psihologică. Și *totul izvora, iarăși, din iubirea* cea mai devotată pentru obiectul studiat.

Dialectician neîntrecut, punea și suflet și pasiune și curaj în susținerea ideilor și credințelor sale.

Istoria va preciza curînd, ceeace pînă acum știa și simțea numai cercul restrîns al redacției „Vieții Romînești", ce reprezenta Ibrăileanu pentru această revistă, și va dovedi cum, dacă în istoria culturii romînești de la începuturile secolului nostru, „Viața Romînească" reprezenta mutatis mutandis ceeace dela apariția lor reprezentaseră „Convorbirile Literare", tot astfel pentru „Viața Romînească" Ibrăileanu era, ceeace fusese Maiorescu pentru „Convorbiri", un adevărat „spiritus rector".

Dar dacă în critică și istorie literară Ibrăileanu căuta să fie cu desăvîrșire obiectiv și să dispară cu totul în dosul chestiunilor pe care le cerceta, în discutarea problemelor politice, sociale, universitare el era pe de o parte de o cinste sufletească fără de prihană, pe de altă parte de un temperament combativ, care nu cunoaște răgaz și odihnă și liniște și de o pasiune nobilă și fără astîmpăr, care impunea respect. Putea greși fie în apreciere, fie în tactică, dar obîrșia focului

său intern era totdeauna binele, așa cum îl înțelegea el, binele, pentru dînsul cel puțin, obiectiv.

In susținerea pasionată a ideilor și credințelor sale Ibrăileanu avea într'adevăr ceva, care-l făcea să semene cu cine știe ce figură biblică sau orientală de profet. Dar el semăna cu profeții și apostolii obsedați ai ideei și credinței nu numai prin exteriorul său, lipsit de importanță pentru dînsul, nu numai prin fața sa atît de expresivă, încadrată de barbă și de părul vîlvoi, cu atît mai încurcat, cu cît era și el mai aprins, ci și prin ținuta sa sufletească, prin văpaia pasiunii, prin identificarea întregei sale făpturi fizice și sufletești cu ideea, pentru care se frămînta.

Spre deosebire de figurile biblice pe care le amintea făptura sa, G. Ibrăileanu nu credea într'un suflet nemuritor.

Și totuși, viața sa, chinuită de boli reale, fizice, dar în parte și de ipochondrie, dă cea mai strălucită ilustrație a superiorității spiritului asupra corpului, asupra materiei.

Traian Bratu

Ibrăileanu în slujba „Vieții Romînești"

Ibrăileanu a însemnat, mai presus de toate, o mare pasiune.

Numai astfel se explică atît succesul extraordinar pe care „Viața Romînească" l-a dobîndit între Romînii de pretutindeni, cît și, mai ales, faptul că, în Romînia aproape medievală dinainte de războiu, a putut să apară și să dureze o revistă de valoare și de ținută perfect apuseană.

Numai pasiunea lui *Ibrăileanu* pentru „Viața Romînească" a fost în stare să extragă, dintr'o societate inertă și dintr'un mediu înapoiat, posibilități culturale pe care nimeni n'ar fi îndrăznit să le bănuească, necum să spere a le realiza.

De sigur, d. *C. Stere*, unul din cei doi *directori* de pe copertă (celalt era numai... figurativ), a jucat un rol foarte însemnat la „Viața Romînească" și a dat o mare strălucire revistei.

S'a repetat însă aici ceea ce se întâmpla la *Junimea*. A fost d. Stere șeful și teoreticianul politic al grupului care a înființat și susținut „Viața Romănească", dar criticul literar al revistei, sufletul grupării, *animatorul* a fost *Ibrăileanu*, așa precum odinioară a jucat Maiorescu acest rol la „Convorbiri Literare".

Mai mult încă.

Ibrăileanu a fost nu numai *Maiorescu*, ci și *Iacob Negruzzi* al „Vieții Romînești".

Și ce a însemnat acest dublu rol al lui Ibrăileanu la o revistă atît de voluminoasă, atît de bogată ca material, atît de variată ca rubrici, nu știu cum s'ar putea arăta vre-o dată pe deplin.

Numai cei ce au trăit în stricta intimitate a redacției „Vieții Romînești", cei ce au luat parte direct ori măcar au asistat, zi de zi, la alcătuirea numerelor revistei își pot da seamă de munca titanică (fără exagerare!) pe care a depus-o acolo *Ibrăileanu*.

Să încercăm a da cititorului o foarte palidă idee.

Cu mult înainte de a apărea un număr, pe cînd se tipăreau încă *recenziile* și *revista revistelor*, Ibrăileanu, de-abia

scăpat de grija lui, începea alcătuirea numărului următor. O rînduia materia pe care o avea, dădea la tipar primele articole și... începea din nou a bombarda cu scrisori și telegrame pe cei ce trebueau să trimeată articole, poezii, nuvele, cronici, etc., pentru numărul ce se punea sub tipar.

A!... să nu credeți că invitațiile acestea la colaborare erau o muncă ușoară!...

Scriitorii romîni sunt lăsători, greoi, comozi... Și lui *Ibrăileanu* îi trebueau manuscrisele lor la termen fix și urgent, ca să nu întârzie revista. Nu exagerez dacă afirm că de multe ori, ca să smulgă o nuvelă, un articol, o bucată oarecare, a trebuit să scrie trei, patru scrisori, ba să trimeată și telegrame... Iar dacă găsiți în relatările unor colaboratori ai „Vieții Romînești" că amicul I. Botez (care, ca deputat, făcea des drumul la București) *îi executa* fără milă, pentru manuscrise, apoi să știți că și pe Botez tot *Ibrăileanu* îl punea pe jăratic:

— Măi, să nu vii fără nuvela lui *Galaction*... să nu-l slăbești pe *Brătescu-Voinești*... ține-te de *Pătrășcanu*...

Căci nici o dată deputatul nu pleca la București fără o mulțime de însărcinări pentru revistă ,din partea lui *Ibrăileanu*:

— Botez, să treci pe la Oficiul de hîrtie, că nu mai avem hîrtie de cît pentru trei numere... vezi la Casa Școalelor ce-i cu abonamentele... du-te la direcția C. F. R. pentru permisul de tren... spune lui Cerbureanu să vie cu încasările, că au rămas o mulțime de colaboratori neplătiți...

In al doilea rînd, la redacția „Vieții Romînești" venea zilnic o corespondență bogată. Ibrăileanu citea și rezolva tot ce credea el că nu trebue supus discuții, răspunzînd ori unde era nevoie de un răspuns... Impăca pe unii, lămurea pe alții, dădea informațiile ce i se cereau, înlătura obiecții... consacrînd adesea ceasuri întregi acestei obositoare corespondențe.

Tot *Ibrăileanu* primea cărțile, broșurile, revistele, etc., ce soseau la redacție și le distribuea, pentru recenzat, colaboratorilor tineri, dînd fiecare lucrare celui pe care-l socotea mai indicat pentru ea, după specialități, aptitudini și hărnicie la lucru...

O muncă destul de mare îi cerea apoi corectarea, nu numai a ortografiei, dar și a formei și adesea chiar a fondului unor lucrări ce veneau dela colaboratori ocazionali și pe care le găsea publicabile cu oarecare modificări. Și de ce n'aș spune-o? Adesea un astfel de articol, îmbunătățit de Ibrăileanu, apărea, desigur spre surprinderea și mulțumirea colaboratorilor, cu totul altfel de cum venise, ridicat la cub ca valoare... Dar Ibrăileanu nu avea nici o pretenție. El o făcea pentru revistă. Cu ce trudă însă și cu cît sacrificiu de timp!...

Pe lângă toate acestea, *Ibrăileanu* mai citea și recenziile și articolele noastre ,ale tuturor colaboratorilor mai tineri din jurul revistei, și, dacă era nevoie, nu ne precupeția sfatul și

ajutorul... Căci, trebue să se știe, tot timpul cît a condus Ibrăileanu *„Viața Romînească”*, nu s'a tipărit în paginile ei un singur rînd care să nu fi trecut pe sub ochii lui vigilenți...

In sfîrșit, ca să nu lase fără răspuns atacurile îndreptate împotriva „Vieții Romînești”, ca să cunoască tot ce se scrie despre revistă, ca să nu-i scape nimic din ideile și problemele ce preocupau lumea intelectuală — Ibrăileanu *urmărea* toate revistele și ziarele, atît din vechiul regat, cît și din provinciile pe-atunci subjugate, ba chiar și pe cele ale romînilor din America, unde, de altfel, revista avea destui abonați.

Işi poate oricine închipui ce muncă și cît timp îi cereau lui Ibrăileanu toate aceste îndeletniciri...

Şi oare am spus tot?...

A, nu!...

Tot *Ibrăileanu* alegea și tipul de literă pentru fiecare articol, nuvelă, poezie, cronică, etc., discutînd, luptînd mai bine zis, cu șeful de atelier în privința tecnicei tipografice și prezentării estetice a revistei...

Şi tot *Ibrăileanu* avea grijă să se comande la vreme hârtia (pe-atunci se fabrica pentru revistă o hîrtie specială)... să se plătească la timp colaboratorii...

Dar *corecturile?*... Corecturile pe care le făcea nu numai la articolele lui, ci și la acele ale coaboratorilor ce nu locuiau în Iași, cînd nu li se puteau trimite șpalturile, ba *chiar* și cînd autorii își făceau singuri corecturile, dacă vedea că ei scapă greșeli prea mari de tipar!...

Să mai atrag atenția cititorului că *toate cele* arătate aici reprezintă o muncă *măruntă, sîcîitoare*, fără interes *în sine*, fără satisfacție *personală*, cu totul *anonimă*, — și totuși *imensă* ca sforțare, răbdare și timp?...

Şi se poate oare face așa ceva *fără o mare pasiune?*...

Ibrăileanu a fost, dacă pot spune așa, centrul de raliare al „Vieții Romînești”.

Pentru că eram înrudiți sufletește, pentrucă aveam cam aceleași concepții politico-sociale, pentrucă eram prieteni, ori cel puțin ne stimam și ne simpatizam, pentru că, într'un cuvînt, ne simțeam bine în tovărășie, — întemeietorii și colaboratorii din Iași ai „Vieții Romînești” am făcut din redacția revistei (la început, o singură cameră lîngă atelierul tipografiei) un fel de sală de reunire prietenească.

Şi de obiceiu, spre seară, după ce ne isprăveam treburile, ne adunam cu plăcere.

Din aceste adunări zilnice a eșit în cea mai mare parte valoarea deosebită a „Vieții Romînești”, pentrucă — în cea mai strînsă prietenie — toți cei reuniți au contribuit, prin atmosfera ce se crease, la alcătuirea unui *spirit critic comun*, într'un cerc

redus, dar select, care unind într'o sinteză superioară diversitatea atîtor gusturi, temperamente, concepții, sensibilități, sub semnul celei mai depline sincerități și al unui rar idealism, — a dat naștere unui instrument de apreciere și de interpretare a fenomenului literar, de cea mai mare perfecțiune și de cea mai desăvîrșită armonie.

Ei bine, centrul acestei rare alcătuiri redacționale a fost Ibrăileanu.

Şi a fost el, nu numai pentrucă ne era superior celorlalți ca critic — dar și pentru altă ceva cu totul neînsemnat în aparență, dar foarte însemnat în sine: *pentru că era totdeauna prezent la acele reuniuni.*

Noi, ceilalți veneam cînd puteam, absentam uneori cîte unii, soseam mai devreme ori mai tîrziu și plecam tot astfel,— Ibrăileanu era în redacție în fiecare zi, cel puțin între orele 4 și 8 seara...

Este evident că, dacă s'au grupat atîția scriitori și iubitori de literatură în jurul „Vieții Romînești”, în Iași, apoi asta se datorește tocmai faptului că, oricînd îi venea cuiva chef să se ducă la redacție, știa că găsește sigur pe cineva acolo...

Şi ce... cineva?

Ibrăileanu!...

Nu am curajul să-mi iau sarcina grea de a face portretul sufletesc al lui Ibrăileanu și poate nici nu mi s'ar ședea...

Vor arăta însă, de sigur, cei ce l-au cunoscut, cît farmec, ce desfătare intelectuală însemna contactul cu acest om de înaltă și variată cultură, de adîncă pătrundere, spiritual și fin, care sunt sigur că n'a deschis niciodată gura, ca să nu spue ceva deosebit de nou și interesant, ori despre ce ar fi fost vorba.

Nu e decît foarte explicabil de ce toți scriitorii care, veniți la Iași, din alte orașe, își notează primele impresii din contactul lor cu „Viața Romînească”, se arată impresionați de personalitatea lui Ibrăileanu, pe care-l descriu, așa cum l-au găsit, singur sau încunjurat de prieteni, în fotoliul lui din capătul lungii mese de redacție...

De-acolo, din fotoliul lui, și ca rezultat al nopților de veghere în lectură și meditații, *Ibrăileanu* revărsa asupra literaturii lumina și căldura unei înțelegeri și unei iubiri isvorite dintr'o minte bogată și o inimă caldă, — precum revărsa între prietenii din redacție farmecul unei conversații fără pereche.

Cei care l-au cunoscut odată, nu s'au mai putut desprinde din vraja marei lui personalități. Chiar și cei care nu l-au cunoscut de cît din corespondență, au rămas cîștigați pentru revista al cărei suflet era și adese nu au putut rezista tentației de a-l vizita, fie acasă, fie în redacția revistei.

Dacă *H. Sanielevici* a fost pentru un timp locuitor al Iașilor, dacă *G. Topîrceanu* a ramas definitiv în Iași, dacă *M. Sa-*

doveanu a descălecat dela Fălticeni în vechea capitală a Moldovei, mi se pare că nu greșesc dacă cred a ști că puterea de atracție a lui *Ibrăileanu* nu a fost cu totul străină de astfel de strămutări...

A fost, în adevăr, centrul de raliare al „Vieții Romînești", animatorul neobosit și veșnic în căutare de mai bine pentru revistă.

Și dacă „Viața Romînească" nu a fost un conglomerat literar, un magazin de articole și lucrări beletristice adunate la întîmplare, ci a fost un tot unitar, legat într'o concepție generală și cu o îndrumare statornică și conștientă, este pentrucă, peste tot ce s'a scris în această revistă plana spiritul critic al lui *Ibrăileanu*, sufletul lui contopit pînă la anihilare cu destinele impresionantei reviste.

*

Niciodată istoria noastră literară nu va putea, cred, să stabilească deplin tot ce a făcut *Ibrăileanu* pentru literatura romînă, niciodată neamul acesta nu va ști cîtă recunoștință trebue să poarte criticului dela „Viața Romînească", pentru marea lui contribuție la ridicarea și desvoltarea noastră literară.

A spune că Ibrăileanu *a creat* scriitori, că *a desăvîrșit* scriitori, că *a determinat* producerea unor însemnate opere (care, fără el, ar fi rămas, desigur, nescrise), că a contribuit larg la *perfecționarea* multor lucrări de valoare, nu este o exagerare.

Sunt chiar sigur că vor apărea, cu timpul, mărturisiri de-ale scriitorilor care vor recunoaște adevărul spuselor acestora.

Dar a urmări activitatea lui de fiecare zi, grija statornică pentru tot ce privea direct ori indirect „Viața Romînească", atenția încordată cu care urmărea ridicarea ei, interesul cald cu care îmbrățișa mișcarea noastră literară în toate manifestările ei, este cu totul imposibil.

Voi arăta doar aici, ca să dau o dovadă de ce era în stare *Ibrăileanu* să facă pentru promovarea literaturii noastre, un caz pe care-l cred interesant și care face să fie cunoscut cu atît mai mult, cu cît mi se pare că mobil'ul secret al gestului lui Ibrăileanu a rămas o taină pentru cel în favoarea căruia a fost făcut.

E vorba de o excursie cu d. M. Sadoveanu.

Marele nuvelist publicase cîteva volume, dar, deși locuia la Fălticeni, în apropierea munților, încă nu localizase nici o întîmplare în munți, așa că nu descrisese frumusețile munților noștri.

Aceasta i se păru lui Ibrăileanu o mare lacună în experiența de viață a d-lui Sadoveanu și o mare pierdere pentru literatura noastră. Hotărî dar să-l pună pe scriitor în situația de a cunoaște munții.

Nu țiu minte exact cine, dar cred că am plecat din Iași Ibrăileanu, Gh. Kernbach, Const. Botez și subsemnatul; ne-am transportat la Fălticeni, la d. Sadoveanu, l-am luat cu o trăsură de oraș și ne-am dus la Mînăstirea Rîșca de sub muntele Pleșul, de unde am făcut, pe jos, o mică preumblare pe Valea Moișei.

Nu știu dacă d. Sadoveanu a aflat vre-odată de ce anume a făcut d-sa acest drum cu noi, — dar știu că, nu mult după aceea, a apărut volumul său *Vremuri de bejenie* care l-a răsplătit pe deplin pe Ibrăileanu, întors atunci la Iași puțin cam descurajat pentru că d. Sadoveanu... nu se extaziase în fața frumuseței munților, nu scosese măcar vre-o exclamație, ci privise foarte natural și simplu, continuînd să vorbească despre nu știu ce problemă de... altoirea pomilor.

Firește că d. Sadoveanu tot ar fi ajuns să cunoască și să cînte munții țării sale, dar aici e vorba de ce solicitudini avea *Ibrăileanu* pentru scriitori și pentru literatură.

In redacția „Vieții Romînești", Ibrăileanu se dăruia cu o bogăție și cu o risipă de suflet uimitoare.

A dat idei, sugestii, sfaturi, îndrumări din care altul ar fi făcut articole proprii. Le dăruia fără nici o ezitare și definitiv, cu o dezinteresare care nu putea izvorî de cît dintr'un prea mare belșug și din conștiința că, așa *anonim*, contribue la răspîndirea unor valori culturale folositoare semenilor. Și le dăruia cu o discreție pe care numai o intelectualitate superioară o poate avea. Le dăruia, pentru că *Ibrăileanu* punea perfecționarea „Vieții Romînești" mai presus de cît orice ambiție personală, de cît ori ce dorință de mărire.

Socot că nu-i nimeni dintre tinerii colaboratori de odinioară ai „Vieții Romînești", care să nu fie dator lui Ibrăileanu din acest punct de vedere.

Dar ceea ce a făcut el pentru *Calistrat Hogaș* este cu totul rar și demn de relatat.

Moș Calistru, cum îi ziceam între noi, ca să-i rostim mai ușor numele și ca să-l *tachinăm* cu rima „sinistru", — publicase o parte din amintirile lui de călătorie în revista „Arhiva", sub direcția lui *A. D. Xenopol*. Dar marele istoric nu avea simț literar și, publicate așa cum erau, îmbîcsite cu prea multă mitologie și cu tot soiul de considerații, paginile lui Hogaș trecuse atunci prea puțin băgate în seamă.

Ca să le publice în „Viața Romînească" împreună cu un material inedit, *Ibrăileanu* a întreprins curățirea lor de tot ce era balast și anti-literatură... Și numai astfel curățite, ele au ridicat de-odată în fața publicului pe înflăcăratul cîntăreț al naturii și au făcut din Hogaș ceea ce era, în fond, un mare și puternic scriitor.

Dar ce luptă homerică între literat și critic! Cu ce îndărjire își apăra bietul Hogoș paginile pe care Ibrăileanu

i le tăia fără cruțare!... Cum se ruga bătrînul literat de îndurare, măcar pentru unele din pasagiile isgonite!...

Și după ce apărea „Viața Romînească", cu bucata tipărită așa cum o curățise Ibrăileanu, să-l fi auzit pe Hogaș cu ce admirație ne spunea celor ce asistasem la masacrare:

— Măi, al dracului armeanul!... Are dreptate! Are dreptate, măi!... Așa trebuia s'o scriu, cum o tipărit-o el. Are, măi, dreptate!...

Dar asta nu-l împiedeca să reînceapă lupta, la bucata următoare, cu aceeași închinare apoi înaintea... dreptății armeanului, după ce, de sigur, compara acasă, în singurătate, ambele versiuni.

Este însă evident că, fără Ibrăileanu, literatura romînă pierdea pe marele Calistrat Hogaș, înglodat în mitologia și considerațiile lui filosofice...

*

Ibrăileanu era de-o delicateță și de-o modestie pe care nu o poate avea decît omul superior, care simte că n'are nevoie să-și valorifice, prin vre-o atitudine oarecare, ceea ce natura i-a dat cu rară dărnicie.

Deși, de fapt, conducătorul revistei, el s'a mulțumit cu titlul, sau mai bine zis, cu rolul de secretar de redacție, și nici acela trecut undeva, pe copertă, deci necunoscut marelui public pentru care Ibrăileanu făcea atît de mari jertfe de timp și de energie.

Imi vine uneori să cred că, dacă n'ar fi existat *„Viața Romînească"*, *Ibrăileanu* nu ar fi devenit criticul mare care a fost, căci e mai mult de cit probabil că nu ar fi scris tot ce a scris.

E drept că, și înainte de „Viața Romînească", *Ibrăileanu* a colaborat la „Munca", la „Evenimentul literar", la „Lumea Nouă" și la alte ziare și reviste, cu remarcabile articole literare.

E drept deci că a fost un scriitor de vocație.

Dar nu-i mai puțin adevărat că el a scris totdeauna în slujba unei ideologii, în ipostază de luptător pentru un ideal, — iar lupta cea mare a lui *Ibrăileanu* la „Viața Romînească" a fost.

Și e știut lucru că sufletul omenesc atunci dă maximum din posibilitățile lui cînd e cel mai puternic solicitat, cînd e încordat la maximum.

Iar în această situație, la „Viața Romînească" mai ales a fost Ibrăileanu.

Cei ce l-au cunoscut de-aproape știu că pentru el nu a existat nimic, nici interese materiale, nici ambiții personale, nici nevoile familiei, nici chiar propria-i sănătate, nimic care să poată trece înaintea revistei.

Căci să ne înțelegem, pentru Ibrăileanu „Viața *Romînească*" nu a fost o trambulină de pe care să se arunce la cine știe

ce situație; pentru *Ibrăileanu* „Viața Romînească a fost tribuna pentru apărarea adevărului și a frumosului, laboratorul pentru cercetarea fenomenului social și literar, postul de emisiune a marilor adevăruri; pentru *Ibrăileanu* „Viața Romînească a însemnat viața neamului, cultura poporului, înălțarea țării.

Iată pentru ce socot că, fără „Viața Romînească", *Ibrăileanu* nu ar fi avut *îndemnul sufletesc* să scrie tot ce a scris.

Altfel, era prea modest, cerea prea puțin pentru sine personal, ca să credem că ar fi scris fără imboldul de luptă idealistă, numai din dorința de a eși în relief.

Superioritatea lui ca înțelegător subtil al faptului literar și artistic, marile lui însușiri de critic, care l-au impus, în mod natural, ca îndrumătorul literar al „Vieții Romînești", *Ibrăileanu* le-a exercitat cu așa delicateță, cu atîta fereală sufletească, în cît niciodată nu a jignit cătuși de puțin pe cineva din jurul revistei, niciodată nu a lăsat impresia că ține să-și impue părerea.

Din potrivă, om al îndoelii nobile și înălțătoare, era gata să asculte orice părere, chiar dela cei mai tineri amici și colaboratori, s'o examineze cu toată obiectivitatea, s'o adopte cu dragă inimă dacă era cea mai bună.

E drept că, în discuțiile ce se făceau în cercul revistei, atît asupra manuscriselor sosite, cît și în jurul celor scrise de colaboratorii apropiați, triumfa de obiceiu părerea lui *Ibrăileanu*, dar nu triumfa din cauza prestigiului vîrstei, ori din pricina rolului său de secretar de reacție, ci pentru că părerea lui era cea mai bună, cea mai justă, cea mai adînc gîndită și mai amplu examinată.

Se poate face și din acest punct de vedere o apropiere între *Ibrăileanu* și *Maiorescu:* aceeași superioritate între cei din grupare i-a impus pe amîndoi, în mod firesc.

*

Ibrăileanu a fost un *romantic.*

Un romantic ciudat, dacă ne gîndim numai la *critic*, dar un romantic caracteristic, tipic chiar, dacă ne gîndim și la autorul *„Adelei"*, la poet.

Căci criticul lucid pînă la cruditate, pătrunzător pînă la devinație, orientat în realitățile cele mai greu de stăpînit, a fost un poet romantic, — atît de mult poet și atît de mult romantic, încît a imprimat întregii sale vieți pecetea celui mai isbitor romantism.

Ceea ce a impresionat mai ales la el, ceea ce au subliniat toți cei ce l-au vizitat și au scris apoi despre dînsul, despre locuința și înfățișarea lui, despre felul său de traiu, despre înclinările și preferințele lui, — n'a fost oare tocmai caracterul romantic al acestei ciudate existențe?

Grădina lui ținută într'o voită sălbătăcie primitivă, locuința

lui retrasă și cît mai izolată, camera lui de Sărman Dionis nu din sărăcie, îmbrăcămintea lui arhaică, vestita-i pelerină...

Apoi, iubirea lui adîncă pentru trecut, pe care-l depăna cu evlavie și cu nesațiu pînă în cele mai neînsemnate amănunte, dragostea nețărmurită pentru munții blînzi și mînăstirile bătrîne ale Moldovei, nostalgia veșnică pentru locurile prin care a trăit...

Și, mai de mult, în tinerețǎ, excursiile îndelungate și repetate (a suit, cred, de vre-o cinci, șase ori Ciahlăul, a suit Hălăuca, Rarăul... ca să nu mai vorbesc de Horăiel, Ciungi, Pleșul, urcați ani de-arîndul...); primblările pe nopți cu lună, singur sau cu vre-un prieten, prin străzile mai puțin umblate și mai pitorești ale Iașilor; adorarea muzicei operelor italiene — Verdi, Rossini, Bellini...

Toate, toate ni-l arată ca pe un adevărat romantic.

L-a iubit, de sigur, pe Eminescu pentru geniul lui poetic, dar l-a iubit tot atîta din pricină că se simțea înrudit sufletește cu romanticul poet, fiindcă și-a găsit în el ecoul propriului său suflet.

De altfel, pe Eminescu îl știa atît de deplin pe din afară, încă din tinerețǎ, încît orice vers i-ai fi citat, *Ibrăileanu* îți putea spune tot restul poeziei, fără nici o greșală.

In special munții mînăstirile noastre au fost nostalgia lui Ibrăileanu... Cu mult înainte de sosirea vacanței de vară, *Ibrăileanu* începea să se viseze, să trăiască acolo... *Iar toamna*, de-abia întors din vilegiatură, îi și regreta...

— Ah, ce trebue să fie acum pe *Valea Moișei!...* exclama adesea în apusurile duioase de toamnă, *pe cînd ne îndreptam* spre redacție...

Și într'o frumoasă zi de toamnă, după dorința și puterea de a îndupleca a lui Ibrăileanu, ne-am dus, el, tatăl meu și cu mine, la M-rea Rișca, numai pentru a revedea locurile pe unde hălăduisem împreună vara și pentru a face o primblare călări pe Valea Moișei, minunata vale de sub munții Pleșului...

Cu ce vorbe aș putea reda încîntarea aproape dureroasă a lui Ibrăileanu din după amiaza aceea arămie de toamnă senină, cînd, spre a mări parcă sigurătatea și pitorescul, un frumos cerb pe care-l surprinsesem de-aproape cu botul în apa limpede a pîrîului, shucni vijelios pe-o văgăună dintre brazi, în grohotul pietrișului răscolit de scăpărarea copitelor?...

Atît de puternic s'a întipărit în sufletul lui viziunea acelei zile, încît după mulți ani încă, parcă i se muia glasul cînd îmi spunea, în vre-un amurg de toamnă:

— Măi Carp, măi, Valea Moișei, măi!...

Da, a fost un romantic.

Un romantic nu de școală, nu de influență literară, un romantic de alcătuire sufletească.

Toată desinteresarea lui față de condițiile materiale ale vieții, pe care mulți nu au înțeles-o în sensul ei cel adevărat; nu disprețul, dar nepăsarea lui pentru bunurile rînduite de cei mulți, acea degajare care-l făcea om cu deplină libertate de acțiune, — tot din firea lui de romantic a isvorît.

A fost profesor de liceu într'o vreme cînd acest slujitor al neamului putea trăi onorabil din cariera lui. Și *Ibrăileanu* nu cerea mai mult. A ajuns totuși la Universitate și s'au găsit adversari care să-l acuze de... arivism. (Evident, nu poate exista astăzi cineva în Romînia, care să nu recunoască ce păcat ar fi fost să nu fi ajuns el la Universitate).

Ei bine, afle-se acum că *Ibrăileanu* nu s'ar fi făcut profesor la Universitate dacă nu ar fi fost împins de prieteni și silit de marea lui pasiune: „Viața Romînească". Fiindcă lucra noaptea și își consacra după amiezile revistei, nu mai putea dela o vreme să se scoale dimineața și să facă toate orele de curs secundar.

Candidatura și intrarea lui la Universitate, cu peripeții care jigneau sentimentele omului ce fugea de sgomot și ostentație, a fost mai curînd o jertfă pe altarul revistei.

Dacă e vorba de ce-au însemnat pentru *Ibrăileanu* preocupările de... avantaje materiale ori de gloriolă, apoi s'ar putea enumera multe gesturi de totală desinteresare personală a lui. Gândiți-vă numai la faptul că, deși *luptător* și cu *adîncă pricepere politică*, nu a primit nici un rol politic atunci cînd era destul să nu refuze, pentru ca să ajungă deputat, senator, primar, inspector sau orice ar fi voit. El însă a rămas la „Viața Romînească", post gratuit, de unde i se plătea cel mult suplinitorul pentru zilele de concediu, în vreme ce *Ibrăileanu* nu stătea la îndoială să plătească cu 1000 lei o nuvelă a lui Caragiale... (Pe atunci salariul unui profesor universitar nu atingea această sumă...)

Dar nu vreau să înmulțesc gesturile romantice ale lui Ibrăileanu. Am pomenit de nuvela lui Caragiale numai ca să arăt cît de mult ținea el să atragă toate marile glorii ale literelor romîne la „Viața Romînească".

In privința aceasta, este uimitor cît *spirit practic* punea în serviciul revistei omul acesta care, în propria-i viață, era cel mai lipsit de practicitate; cît de realist devenea, cînd era vorba de a cîștiga ceva pentru revistă, *idealistul* care nu știa să cîștige nimic pentru sine...

Dacă „Viața Romînească" a reușit să adune în jurul ei pe marii scriitori deja formați, Caragiale, Vlahuță, Delavrancea, Coșbuc, etc., pe cei ce începuse a se forma, Sadoveanu, Goga, Galaction, Jean Bart, etc. și aproape pe toți începătorii în care licărea picătura de diamant a talentului, asta a datorit-o în cea mai mare parte lui *Ibrăileanu*, tactului său, străduințelor sale, prestigiului său tot mai mare și ținutei nobile pe care el a imprimat-o revistei.

Pasiunea lui intelectuală i-a impus calm și obiectivitate față de materialul delicat asupra căruia avea de operat, i-a dictat o atitudine de înaltă probitate, o comportare de adevărat om de știință.

Și astfel a reușit să înalțe pe cititori, să determine o ridicare a spiritului public, să facă o adevărată educație apuseană lumii noastre intelectuale.

A putut să se înșele dacă voiți, a putut să greșească fiindcă a fost și el un biet om, — dar niciodată buna credință, onestitatea, respectul pentru adevăr și dreptate, iubirea sinceră pentru frumos, și cea mai deplină stimă pentru idee și om nu au lipsit din scrisul lui *Ibrăileanu*.

Iar respectul și durerea generală cu care este deplînsă trecerea lui din lumea aceasta, ne încredințează că cititorii și admiratorii lui au înțeles de departe, ceea ce noi am găsit și am prețuit de aproape la acest om excepțional.

M. Cerp

Un mare creator de valori sociale și sufletești

S'a stins după îndelungate, mari și nemeritate dureri, cea mai puternică și reprezentativă personalitate din prima generație crescută în România independentă.

Liberalismul romantic al generației dela '48, la generația lui Ibrăileanu, a luat forma de marxism romantic, încă de pe cînd se afla pe băncile școalei secundare și la începuturile universitare din școlile noi ale țării.

Marxismul și materialismul se îmbinau la oamenii din această generație cu o sete adîncă de a cunoaște, de a aprofunda, de a asimila cît mai mult din toate ramurile științelor, literelor, artelor, cu dorul de a-și crea o ideologie și voința de a împărtăși toate comorile adunate, la cei umili, la cei săraci, la cei năpăstuiți, de a-i ridica, de a-i apăra. Sacrificau totul cu energie tenace și perfectă consequență idealului de a ști și a servi cu ceia ce știau, pentru ridicarea celor mulți.

Atît de adîncă era influența romantismului liberal asupra acestei generații de materialiști și marxiști, încît, chiar în formele exterioare de ținută și îmbrăcăminte, acești ideologi revoluționari nu se deosebeau de predecesorii lor, romanticii liberali dela '48.

In locul cercurilor sportive de diferite feluri, care sunt astăzi, se grupau în cercuri de studii, de discuții, de perfecționare. De acolo au trecut la clubul politic al social-democrației romantice și generoase de atunci, și la publicistică, pentru serviciul mulțimii.

In aceste cercuri, în această atmosferă de idealism și puritanism romantic îmbinat cu concepții marxiste și materialiste s'a format G. Ibrăileanu și prin inteligența lui, cultura vastă umanitară și generoasă, prin bunătatea și delicatețea lui, prin munca, sacrificiile și energia lui, a ieșit în primele rînduri. Nu era pe atunci așa cum l'a cunoscut lumea de mai tîrziu; plin de viață și energie, era optimist, vesel, dar tot așa de modest, muncitor și delicat, cum a fost toată viața lui.

Conferențiar și publicist în formațiile și publicațiile social-democrate, alături de I. Nădejde și Gherea, spiritul critic al lui Ibrăileanu înțelegea repede nepotrivirea dogmei și practicei mar-

xiste militante apusene, mediului de pauperism rural național, și logic, consequent și ascet în toate manifestațiile vieței lui sufletești și sociale părăsește formația politică social-democrată, pentru a trece cu grupul din care făcea parte, la stinga național-liberală, ca poporanist, cu tot grupul de prieteni, în cap cu d. Stere, adoptînd programul minimal: votul universal, și împroprietărirea.

Activitatea lui politică militantă s'a limitat în cea mai mare măsură la publicistică și n'a activat decît foarte scurt timp în politica practică. Ideologia și concepțiile politice ale lui Ibrăileanu s'au răsfrînt și au determinat activitatea lui de critic al vieții politice și sociale, de critic al literaturii și artei.

Poporanismul lui și-al prietenilor, lui, din jurul „Vieții Romînești" — atmosfera de muncă, prietenie și creație pe care o formase acolo, și mai cu seamă baza morală a lui și a acelui cerc, de a servi poporul (căci aceasta era baza morală a lui Ibrăileanu, a poporanismului și a „Vieții Romînești") a dat acea operă monumentală, care va constitui și constitue o frumoasă contribuție la cultura romînească.

M. Sadoveanu, Brătescu-Voinești, I. Caragiale, Gh. Coșbuc, Oct. Goga, Hogaș, Spiridon Popescu, Codreanu, Gheorghe din Moldova, D. Botez, Anghel, Iosif, etc. ca beletristică și poezie, Stere, Duca, Vintilă Brătianu, etc., ca publicistică, aproape toți care în epoca dinainte de răsboiu reprezentau în viața culturală a acestei țări o valoare intelectuală apropiată poporanismului — în sensul de a servi poporul — au venit la *Ibrăileanu*, la „Viața Romînească". Prin munca lui asiduă și meticuloasă pînă la a cerceta stilul, ortografia, a respinge sau cel puțin puțin a retușa vulgarul și murdarul (Ibrăileanu era obsedat de frica murdăriei și vulgarității) prin delicateța lui, prin simpatia și autoritatea morală pe care personalitatea lui superioară o inspira, a reușit să facă să se grupeze oamenii, ca să se creeze opera culturală a „Vieții Romînești".

O revistă însă are nevoile ei technice, are bucătăria și umplutura. Ibrăileanu, acela care i-a înțeles atît de adînc și a reușit să arate țării întregi geniul lui Eminescu și Creangă, acela care a reușit cu mare talent să scrie delicata operă „Adela", acela care cu toată adversitatea politică, a reușit așa de obiectiv să situeze în istoria culturii romînești Junimismul și pe Caragiale, nu se socotea micșorat să se ocupe și de bucătăria și umplutura „Vieții Romînești", chiar de acea latură a revistei, rezumate, cronici, recenzii, bibliografii.

Revista „Viața Romînească", studiile critice a lui Ibrăileanu, comportau polemici; — Ibrăileanu și în ele păstra maniera omului cult și civilizat. Cugetările și aforismele lui în forme concise și literare, arătau varietatea, istețimea și profunzimea gîndirii acestui muncitor intelectual.

Atît în viața politică, și în publicistică, cît și în viața de toate zilele Ibrăileanu a avut strînse legături cu Romînii din Basarabia, Bucovina și Ardeal. Dela ei și prin ei cunoștea viața și suferințele celor subjugați. Prin ei a creat în „Viața Romînească" acele cronici din Ardeal, Bucovina și Basarabia care înainte de unire constituiau unirea culturală, sufletească și politică a tuturor Romînilor, premergătoare unirii în stat la care toți colaboratorii „Vieții Romînești" și toată generația lui Ibrăileanu a contribuit și prin sînge și prin dureri.

A fost profesor la universitatea din Iași, fără să aibă prea mari și prea multe diplome, n'a urmat cursuri la școli vestite străine, s'a impus prin muncă, inteligență, cultură și talent și lasă o însemnată contribuție la opera culturală romînească din țară.

N'a avut demnități înalte, n'a acumulat averi, n'a avut mari bucurii, s'a mulțumit în modestia lui cu un trai mediocru, evita lumina zilei, veghea noaptea, poate mai cu seamă pentru a nu vedea în plină lumină, murdăria și vulgaritatea; le suporta mai ușor în lumina atenuată a nopții.

A avut mari dureri, ne-a lăsat mari comori.

Acum se odihnește în pace.

Dr. P. Cazacu

Cu domnul Ibrăileanu peste Dealul Cioarei

Nu pot să scriu *despre* domnul Ibrăileanu. Nu pot să fac, acum cînd nu mai este ceeace n'aş fi îndrăznit sa fac cît timp trăia. Mi s'ar părea, din partea mea, o nedelicateţă, — aproape o impietate.

Îi văd chipul străveziu şi subţire, părul în vînt, barba învălmăşită, mîinile expresive cu degete ascuţite — şi ochii mobili, obositor de vii.

— Otilia — Rodoguna — Cunegunda — Brunehilda... ce mai faci mata?

Nu pot să scriu *despre* domnul Ibrăileanu: nu pot decît să-mi aduc aminte.

*

Eram elevă de liceu. Il vedeam uneori — de la *distanţă* — în casa unei prietene. Il pîndeam de la *fereastra ei. Dacă* întîmplarea mi l-ar fi scos în cale, în uşă *ori la portiţă*, aş fi intrat în pămînt.

Odată, la şcoală, într'o oră de Romînă, o colegă a spus:

— In „Scriitori şi Curente", Ibrăileanu zice că...

Am sărit arsă: o fetişcană de vîrsta mea îşi permitea să spuie, aşa, cu desinvoltură, „Ibrăileanu", — scurt!

Şi-mi aduc aminte că am ţipat, roşie de indignare:

— *Domnul* Ibrăileanu, domnişoară!

*

Eram colaboratoare a „Vieţii Romîneşti", eram fina literară a domnului Ibrăileanu (îmi dăruise, cu domnul Sadoveanu, numele pe care-l port), — dar nu-l cunoşteam. M'am dus să-l văd, după stăruinţi, şi numai cînd nu s'a mai putut altfel.

Imi aduc aminte felul cum mi-a întins mîna, ca şi cum ne mai văzusem şi eri, şi alaltăeri, — şi zîmbetul amuzat cu care a măsurat dintr'o privire pe cea mai mică, mai proastă, mai timidă şi mai speriată dintre colaboratoarele de atunci ale revistei.

— Otilia — Cunegunda — Brunehilda... dar n'ai deloc aerul că vii dintr'o legendă nordică!

Peste cîteva minute m'am pomenit vorbind, liniştită. M'am

auzit rîzînd — şi nu-mi venea a crede că-mi permit, eu, să rîd în faţa domnului Ibrăileanu.

— Ai citit *Doit et avoir?* Nu? Am să ţi-o dau. E o carte bucşită de viaţă. Viaţă simplă, banală. Imi place. M'am săturat de literatură... Dar, nu, matale nu poate să-ţi placă o carte ca asta — încă. Nu ţi-o mai dau degeaba. Ai să te simţi obligată s'o citeşti şi ai să te simţi obligată să-mi spui că ţi-a plăcut: să fii ipocrită. Eşti tînără, nu-ţi trebuie viaţa din cărţi. Viaţă, — ai. Iţi trebuie literatură...

*

In biblioteca vastă, încărcată cu cărţi pînă 'n tavan, în aerul vînăt de fum de tutun, în lumina scăzută a storurilor coborîte.

—Eşti fericită... Ştii că ai inimă, că ai creer, că ai stomac, — ştii, fiindcă ai învăţat anatomia. Dar nu *le simţi:* asta e tinereţa, asta e fericirea, — fericirea adevărată, fericirea inconştientă de animal sănătos. In ziua cînd simţi mecanismul intim al trupului, cînd începi să trăeşti aplecat cu teroare asupra ta însuţi, atunci s'a isprăvit cu viaţa. Atunci începi să mori. Nu-ţi doresc să ajungi ziua aceea, Otilia — Brunehilda — Cunegunda — Rodoguna!

*

Se plimbă agitat, fumează îngrozitor şi are rîsul acela rău, de pe dinăuntru, râsul care-i e ostil lui însuşi, nu altora, şi de care mi-e frică.

—Taci? Tare-mi pare rău că nu eşti mahalagioaică, — măcar oleacă. N'ai idee cum m'ar distra să-mi spui acum că madam' cutare (pe care n'o ştiu) îşi înşală bărbatul (pe care nu-l cunosc) cu tînărul ofiţer (de care habar n'am). Tare-aş vrea să ştiu cine se însoară în tîrgul ăsta şi ce zestre ia, ce logodnă s'a stricat, cine a mai divorţat..., Asta-i viaţa, Otilia — Cunegunda: restul e literatură...

*

Vara, la Mînăstire.

Pe înserat, la cîte-un colţ de drum, se iveşte pelerina largă şi pălăria vastă: domnul Ibrăileanu s'a sculat „mai de dimineaţă" azi... A scăpat doamnna Ibrăileanu, c'un ceas mai devreme, să alunge cu nuiaua cucoşul maicii Tecla, care vrea să cînte, cu orice preţ, subt ferastra chiliei unde-şi odihneşte insomnia marele ei tovarăş...

Doamna Ibrăileanu... ce zîmbet bun şi ostenit avea, acolo, în casa tristă şi goală din spatele Arhondaricului! Ce-o să facă ea acum cu odihna, mucenica blîndă şi dulce care nu s'a odihnit niciodată?

Intram pe dindos, în vîrful picioarelor.

— Tot nu s'a sculat *Gambetta*... îmi zicea ea, aproape şoptit.

Dacă s'a culcat iar la şapte dimineața! Şi doar îmi făgăduise că la Mînăstire o să încerce să-şi normalizeze viața. Nu vrea, nu poate, — ştiu eu?... Vrei să stăm în grădină? Aşa-i de întunecoasă casa asta, parcă-i mormînt... Am fost peste drum, la maica Lisaveta. Pusese om să-i dreagă şura — şi se pornise pe bătut cuie, tocmai cînd ațipise Gambetta! Ne-am înțeles să nu lucreze decît sara. Ce să fac?....

*

Mă ia domnul Ibrăileanu la plimbare cu trăsura, de la Agapia la Văratec. In vederea acestui eveniment s'a sculat cu noaptea 'n cap, — adică la două după amiază.

Preparativele nu se mai sfîrşesc. Trăsura îşi sună 'n portiță clopoțeii, a drum. Doamna Ibrăileanu vine c'un pled, puțin îngrijorată:

— Să nu răcească...

Domnul Ibrăileanu iese pe cerdac, gata de plecare:

— Mergem, Otilia — Brunehilda. Il luăm şi pe Costică Botez, — pe capră. Şi la Văratec mergem s'o vedem şi pe Madam Moscu, prietena noastră, care e cea mai năzdrăvană doftoroaie de pe lume... O luăm peste Dealul-Cioarei (nu-i aşa că-i frumos: Dealul-Cioarei?) şi trecem pe şoseaua Bălțăteştilor. Să te uiți bine la drum: pe-acolo îmi plimb eu pe Adela. Şi vreau să-mi spui, cînd o fi să-mi citeşti cartea, dacă am reuşit să prind atmosfera sufletească a peisajului...

Tot drumul a vorbit despre „Adela".

Ne întorceam. Se înserează. Clopoțeii au ostenit, verdele adînc al pădurilor întunecă drumul. E puțin umed. Marele prieten se strînge în pelerină. I-e frig, pare trist. Mă gîndesc, ca doamna Ibrăileanu: de n'ar răci!

Trecem pe lîngă prisaca mănăstirească din Filioara. Aici, locul e mai deschis şi soarele dulce pune încă, pe creştetul livezii, aur roşu.

— Iți place tare aici?

— Tare-mi place, domnule Ibrăileanu! Dac'aş şti că mă dă la prisacă, m'aş călugări în Agapia...

S'a înviorat: iar îi rîd ochii.

— Bravo, Otilia — Cunegunda. Aşa să faci. Să te călugăreşti. Am să stărui eu la Mitropolit să te puie mai mare peste stupi. Are să te cheme Maica Agafia, sau Anghelina, sau Agnia, cum vrei. Parcă Agnia e mai frumos... Ş'ai să fii maică priscăriță, colea, în drumul Mănăstirii. Ai să stai între albine, ş'ai să le faci poezii, ş'ai să mi le trimiți mie să ți le public în „Viața Romînească". Şi eu am să vin vara la mata, ş'ai să-mi alegi cel mai frumos fagure de miere din prisacă, şi-o să stăm de vorbă pe băncuța din livadă şi eu am să te 'ntreb:

— Ce mai faci? Şi cum te 'mpaci cu viața şi cu albinele maică Agnia-Otilia-Brunehilda-Cunegunda-Rodoguna?...

In cea din urmă toamnă pe care a trăit-o în Iaşi, a venit într'o zi să mă vadă.

Nu eram acasă.

S'a coborît din automobil, s'a uitat la casa cu vița întomnită, la grădina cu ultimele flori. A spus prietenului care-l însoțea:

— Tare-mi place!... Uite flori, uite cărăruşa cotită 'n iarbă, uite lemnele pentru iarnă, — pregătiri gospodăreşti de viață... uite colo cazanul pentru rufe...,

Şi mi-a lăsat vorbă:

— Să spui domnişoarei că a căutat-o Emil Codrescu... Apăruse „Adela".

Şi de-atunci nu l-am mai văzut.

Domnule Ibrăileanu... domnule Ibrăileanu!...., dacă acolo unde eşti acum mai ajunge vre-o veste din lumea asta, te rog s'o ierți pe Agnia-Brunehilda-Rodoguna că şi-a plecat sufletul pe aceste umile amintiri şi n'a mai fost în stare să facă din lacrima ei — literatură....

Otilia Cazimir

Din carnetul unui elev

Școlari și profesori...

Lumi apropiate, lumi deosebite...

In ce mă privește, nici azi cînd s'au așternut ani mulți, între vremea școalei și vremea de acum, a amintirilor, nu pot să mă deprind cu ideia că noi și profesorii noștri eram aproape acelaș lucru.

Nu sînt profesor. Dar cele aproape trei decenii trăite de cînd am încheiat liceul, conferă un fel de profesorat. Vîrsta nu ne așează oare, față de cei de după noi, pe un fel de catedră? Nu ne simțim îndemnați să le spunem, prea des, cîte ceva din ceea ce știm ,din ceea ce credem că știm?..

Ei bine, deși privit de aproape, așa de puțin îmi apare aceia ce mă desparte, ca înțelepciune și ca importanță, de acești „elevi" ai mei, — nici azi nu pot reconstitui ca egal lumea acelor cari ne-au fost profesori.

Cel mai strălucit dintre dînșii era *Garabet Ibrăileanu.*

Și totuși numai pe acesta ni l-am simțit, toți cei cari l-am avut dascăl, egal — adică apropiat, adică deschis nouă ca un urcuș foarte înalt, cu trepte accesibile.

Explice cine va putea această contradicție.

Liceul Internat din Iași, unde am învățat între 1900 și 1908, avea un corp profesoral deosebit.

Am ascultat după aceia, în Universitate, cursuri făcute, de specialiști foarte valoroși. Dar specialiștii aceștia stăteau departe de noi. Lecțiile lor savante ne copleșeau. Nu ne reveneam în fire decît acasă, răsfoind voluminoasele tratate, în care găseam toată știința lor.

Aveam cărți și la liceul din Iași: frumușele cărți învelite în hîrtie albastră. Dar pentru noi adevărata învățătură stătea în profesori. Și nu iertam pe acei cari desmințeau acest sentiment. Ceilalți nu ne iertau ei pe noi: ne erau într'adevăr profesori, ne tratau ca profesori.

Singur „Domnul Ibrăileanu" stăpînea mințile și inimile noastre numai prin lumină și prin bunătate.

Niciodată profesor nu a avut mai puțină nevoie de „autoritatea" lui de profesor pentru a se face ascultat.

Știa să fie deopotrivă cu cei despre care ne vorbea. Ne vorbea despre Creangă, despre Alecsandri, despre Eminescu.

Și era sfătos ca Ion Creangă, curgător și vesel ca Alecsandri, adînc și cald ca Eminescu..

Cursul de literatură al Domnului Ibrăileanu nu era o înșiruire de nume și de opere literare. Și nu era nici o tălmăcire pretențioasă a lucrurilor scrise de alții. Ne-am înăbușit după aceia, în Universitate, cu bibliografie literară și cu doctrinele estetice.

Altăceva ne-a dat Ibrăileanu: dragostea de cetit.

Multe din cele ce ne spunea el, cu vorbă așa de pricepută, despre cronicari, începătorii literelor noastre și despre cei cari le-au urmat — toți cei pe cari îi slăvește Eminescu în Epigonii — le-am uitat...

Dar cînd iau în mînă o carte dintre cele de demult simt fiorul care mă străbătea din creștet pînă la tălpi, cînd deschidea Ibrăileanu pentru noi Amintirile lui Creangă, sau Poeziile lui Eminescu. Acelaș fior și aceiaș înălțare caut în cărțile de acum. Mă vor înțelege cei cărora li-i drag cetitul. Dintre aceștia se află puțini printre tinerii atîta de sportivi și printre cei cu semne importate pe mînecă, așa de numeroși azi.

Ne plăceau și nouă jocurile; dar viața mai slobodă de atunci nu ne constringea la sport. Eram și noi naționaliști, dar naționalismul nostru se potrivea cu starea de simțire pe care o desvoltă cetitul și învățătura.

Am avut între profesori pe minunatul Hogaș, pe Ion Paul, pe Grigore Buțureanu — croit parcă să povestească unor învățăcei Istoria Romînilor; pe Costin Velea, care nu ne descria geografia continentelor decît ca să proslăvească frumusețile și bogățiile țării sale. Atîția alții: toți romîni și iubitori de ceia ce este romînesc, într'o formă care ar trebui să fie veșnică. Invățătura lor ne-o dădeau intr'un oraș plin de străini. La nici unul din ei n'am auzit o vorbă de dușmănie sau de dispreț împotriva acestor străini. Naționalismul era atunci o stare de simțire generoasă și liberală, care se respecta la vecin.

Ibrăileanu nu era romîn neaoș. Dar cine ar fi stat să deosebească atunci între un moldovan și un armean crescut pe pămîntul Moldovei. Chipul lui asirian, cu nasul și cu barba pe care le găseam în cartea de istorie, ne amuza. Cînd se așeza însă pe catedră, cu părul stufos pe care îl frămînta mîna ivorie, cu privirea ascuțită subt fruntea atît de coprinzătoare, glumele noastre se opreau.

Obișnuia să ne întrebe: — Hei, ce facem azi?..

Răspunsul nu-l aștepta de la noi. Știam că orice va „face" va fi plin de interes. Eram numai așteptare și doream să înceapă. Ne deprinsesem cu figura obosită (cetea noaptea) și cu vorba lui, des întreruptă. Omul acesta, care gîndea din nou

pentru noi lucruri pe care le ştia, ne făcea să simţim puterea gîndului.

Am auzit pe urmă mulţi vorbitori mai iscusiţi. Unii dintre ei oratori cari te aduceau să simţi voluptatea cuvîntului. Nici unul n'a trezit în mine idei, simţiminte, imagini, ca profesorul nostru cu barba asiriană.

In tot ce spunea Ibrăileanu era o încîntătoare sensibilitate a inteligenţii.

Omul care a scris *Adela* crea în fiecare zi pentru simpli copii compoziţii tot atît de delicate.

Cei cari am trecut prin Liceul Internat din Iaşi suntem în bună parte opera lui: Ion Mironescu, Demostene Botez, fraţii Teodoreanu, Mihai Ralea, atiţia alţii cari ne încumetăm să scrim. Cînd găsim cîteodată în scrisul nostru, între atîtea lucruri obişnuite şi cîte un rînd care ne surprinde, trebuie să recunoaştem că vine dela Domnul Ibrăileanu.

El a pus în noi curiozitatea pentru tot ce este şi dorinţa de a pricepe în primul rînd pe cei cari cugetă şi simt altfel decît noi.

Inţelegere şi îngăduinţă... Virtuţi preţioase. Cîtă nevoie avem de dînsele spre a ne explica stările de azi.

Au spus despre Ibrăileanu unii dintre prietenii lui apropiaţi, că şi-a trăit cea din urmă jumătate a vieţii subt teroarea morţii.

Il îngrozeau deopotrivă obscurantismul şi intoleranţa.

Scleroza minţilor şi a sufletelor îi era cel puţin tot atît de teribilă ca şi moartea.

Am priceput acest lucru din învăţătura sa şi din cele ce am auzit dela dînsul de cîte ori l-am putut apropia după terminarea liceului.

Anul trecut am fost să-l văd la Sanatoriul Diaconeselor. Profesorul meu stătea întins între perne, alb ca ele, fără puteri. Viaţa-i apărea retrasă pe ultimele poziţii: subt fruntea bombată şi în ochi.

— Ce faci, Crăciun?... Eşti avocat?...

— Da, Domnule Ibrăileanu.

— Şi îţi place?

— ...Imi plăcea mai mult cînd ne învăţai mata... gramatica istorică.

— Gramatica istorică... grozav lucru, Crăciun... V'aţi dat voi seama cît e de greu să fii profesor unor băieţi deştepţi?

— Eram prea proşti...

— La proşti e şi mai greu!

Dintre profesorii generaţiilor sportive şi „totalitare" de azi, îşi va fi punînd vreunul aceste întrebări?

Eugen Crăciun

Amintirile unui basarabean

Amintirile mele despre G. Ibrăileanu încep odată cu cel dintîi popas ce l-am făcut, în anul 1908, la redacţia revistei „Viaţa Romînească" din Iaşi.

Acestei reviste G. Ibrăileanu, printre alţi scriitori şi alături de d. C. Stere, i-a dat, prin forţa marelui său talent şi prestigiul de care s'a bucurat ani dearîndul.

Incă din 1906 ceteam studiile eruditului cugetător azi dispărut, de oarece revista „Viaţa Romînească", cu fondul ei masiv şi aspectul voluminos, se primea şi în Basarabia. Şi eu, alături de cei cîţiva publicişti romîni basarabeni, consideram lectura ei, ca o adevărată sărbătoare a gîndului şi sufletului, dezolaţi de a vedea de obiceiu la redacţia primului ziar din provincia răsăriteană „Basarabia" a lui Gavriliţă, reviste romîneşti tot mici şi pipernicite.

Revista „Viaţa Romînească" însă ne da satisfacţia de a ne găsi pe acelaş plan cu revistele ruseşti mari şi de mare tiraj ca; „Mirabojii", „Ruscoe Begatstvo" şi altele.

Pe mine personal mă mulţumea cetirea revistei „Viaţa Romînească", aşa cum se prezenta atunci fiindcă ideologia ei poporanistă era aşa de aproape de concepţia „ narodnicilor" ruşi Mihailovski, Gleb Uspenski şi a unui întreg grup de literaţi şi publicişti în frunte cu Vladimir Corolenco, ce activau la marea revistă rusească „Ruskoe Bogatsvo".

Venind la Iaşi, am reuşit să-mi îndeplinesc o veche dorinţă şi anume de a pătrunde în redacţia solidei reviste „Viaţa Romînească" şi a mă lega de ea şi printr'o colaborare, permanentă un interval de timp, intitulată „Scrisori din Basarabia" ce, fireşte, conţinea aspecte din viaţa politică, socială şi culturală a provinciei de peste Prut.

In modul acesta mi s'au prezentat ocazii destule a cunoaşte din ce în ce mai precis şi mai profund personalitatea unuia din iniţiatorii curentului marei reviste ieşene, pe acel prietenos şi sincer G. Ibrăileanu, în tovărăşia căruia te simţeai nestingherit şi bine, ca într'o atmosferă familiară.

Trecut recent prin revoluţia rusească din 1905—1906, în sufletul meu sbuciumat răsunau încă ecouri din lumea îmbîcsită de discuţii violente, iar atmosfera de altitudine literară pură şi calmă, pe care o respiram la redacţia revistei „Viaţa Romî-

nească", avea darul să mă domolească şi să mă împace cu mine însumi. Chipul lui G. Ibrăileanu de o rară putere de expresie, cu ochii adinciţi sub fruntea lui umbrită parcă de gînduri şi suferinţă, mă impresionase de la început.

Discutam cu el formula poporanismului rusesc, pe care d. C. Stere îl transplantase în Romînia. Şi-i ceream să transforme acest poporanism importat, în unul mai romînesc, mai adecuat adevăratei vieţi romîneşti, de oarece aveam impresia că poporanismul paşnic propovăduit de C. Stere, îl fixa într'un mediu prea îndepărtat de ţărănismul revoluţionar, aşa cum fusese întrezărit în răscoalele ţărăneşti din anul 1907.

Dar n'am simţit în gînditorul G. Ibrăileanu o înclinaţie deosebită spre acest domeniu de acţiune şi politică practică. Tot mai mult s'a îndepărtat din acest drum şi s'a statornicit pe culmile singuratice ale gîndirii şi artei pure.

Poporanismul lui G. Ibrăileanu ca doctrină, a fost aşa dar un simplu epizod în viaţa lui.

Dar atît eram de atras de talentul eruditulului şi'n acelaş timp suavului gînditor, încît urmînd la Iaşi cursurile Facultăţii de Litere, specialitatea Istorie şi Geografie, nu pierdeam nici o prelegere a lui asupra literaturii romîneşti şi criticei literare. In serile cînd cei cîţiva studenţi basarabeni se întruneau la locuinţa d-lui C. Stere, spre a discuta nesfîrşite probleme politice de actualitate, Ibrăileanu retras într'un colţ sau chiar în altă cameră, nu participa niciodată la discuţii de acest fel. Viaţa sub aspectul ei politic rămînea în marginea preocupărilor lui. Şi, după ce am părăsit Iaşul, în 1912, reintîlnindu-mă în capitala a doua a ţării cu Ibrăileanu în 1918, nu m'a surprins de loc faptul că el se înstrăinase complect de politica zilei, rămînînd din ce în ce mai mult omul contemplaţiei şi a gîndirii abstracte.

Iar peste 6—7 ani, cînd l-am revăzut la Chişinău, pornise definitiv pe calea izolării şi a singularizării în care a rămas pentru toată viaţa.

In vasta operă culturală a lui Ibrăileanu meditaţia n'are zăgaz. A fost cu deosebire un îndrăgostit de ideea şi frumosul abstract. De aceea, cu toate că ideologiceşte fusese susţinătorul poporanismului, n'am reuşit nici eu, nici alţii a-l atrage în sfera acţiunilor practice.

Acum G. Ibrăileanu doarme somnul de veci. Suferinţele ce-i brăzdau faţa, au încetat. Dar sufletul lui ales pluteşte poate în nebuloasele infiniturii, în căutarea adevărului şi frumosului absolut.

Pan. Halippa

Preocupări lingvistice în opera lui G. Ibrăileanu

In general, istoricii şi criticii literari romîni acordă o atenţie redusă elementului pur formal din operele pe care le studiază. Discută pînă în cele mai mici detalii fondul, adică subiectul propriu zis, motivele şi temele, psihologia personajelor, influenţele străine, etc., şi lasă pe planul al doilea forma. Analizează, cu alte cuvinte, mai ales ceeace spune un poet şi neglijează chipul cum acesta se exprimă. Uită prea adesea că literatura, la fel cu arta, este expresia unor stări sufleteşti şi că, prin urmare, trebue cercetată cu cel puţin tot atîta grijă şi expresia însăşi, mijloacele de exteriorizare a acelor stări sufleteşti. Şi cum mijloacele de expresie ale operelor literare sînt limba şi stilul, limba ca element comun, general, stilul ca element individual, însemnează că luarea în consideraţie a factorului lingvistic se impune dela sine.

Este drept acum că studiul părţii formale a unei opere poetice întîmpină greutăţi mai mari decît analiza conţinutului. Dificultatea principală vine de acolo că expresia propriu zisă este mai puţin sezisabilă decît fondul, care cuprinde în el fapte oarecum materiale, concrete, lesne de prins, de cercetat şi de discutat. Aşa se face că privitor la conţinut se pot spune multe lucruri, care par ori chiar sînt interesante, pecînd aprecierile asupra formei se limitează, deobiceiu, la generalităţi, la locuri comune, foarte asemănătoare, deseori, şi dela un cercetător la altul şi dela o operă poetică la alta. La discuţia fondului colaborează indirect şi scriitorul însuşi: în majoritatea cazurilor, ceeace spune criticul literar despre un roman, o dramă ş. a. sînt glose, note, comentarii pe marginea acestora, adică un fel de parafrazare a spuselor autorului respectiv. Astfel analiza fondului devine mai comodă şi este, deaceea, preferată. Afară de aceasta, atenţia deosebită acordată materialului poetic se datoreşte şi şcolii aşa numite pozitivistă, concepţiei că istoria literară în sens larg (deci şi critica literară) este o disciplină ştiinţifică şi, în consecinţă, ea trebue să utilizeze metodele disciplinelor înrudite, în primul rînd pe ale istoriei şi ale filologiei. Cu cît materialul studiat este mai bogat, mai „solid", etc. cu atît impresia de ştiinţă se impune mai puternic.

Dar reacția n'a întîrziat să se producă, și astăzi, adică de cîtva timp încoace, preocupările pur estetice sau artistice, în critica și istoria literară devin tot mai dese și mai accentuate. Este meritul mai ales, al lui Benedetto Croce, că ochiul criticului se deschide cu toată grija și asupra factorului formal din opera literară. Concepția lui că arta (deci și literatura) este expresie și că, prinurmare, a studia mijloacele de exprimare, mai cu samă din punctul de vedere al corespondenței dintre intuiție și expresie, s'a dovedit justă, și cu unele modificări neesențiale, au acceptat-o, adesea fără să simtă, chiar adversarii. Grație acestei reacții, istoria și critica literară și-au schimbat profund aspectul. Mă gîndesc, înainte de toate, la filologii care cultivă și istoria literară, destul de numeroși cu deosebire în Germania, unde o veche tradiție obligă pe profesorii de filologie să facă lecții și de limbă și de literatură. În fruntea lor trebue pomenit Karl Vossler, dela Universitatea din München, care încă de acum 30 și ceva de ani a purces la înviorarea studiilor romanistice supt influența principiilor estetice ale lui Croce. O mulțime de elevi și admiratori și-au însușit punctul de vedere al lui Vossler, și astfel a luat naștere școala idealistă, contestată și atacată cu înverșunare la început, tolerată și acceptată după aceea. Frămîntarea produsă de atitudinea revoluționară a lui Vossler și a adepților lui a dus, între altele, la crearea unei discipline nouă, pe jumătate lingvistică, pe jumătate estetică. Este vorba de stilistică, nu în sensul clasic al cuvîntului, pentru care s'ar potrivi *mai bine* terminul de retorică, ci în acela de studiu al *tuturor mijloacelor* de expresie avînd valoare afectivă, deci *mai mult* sau mai puțin individuală, indiferent dacă aceste mijloace aparțin uzului lingvistic general ori sînt creații strict persoanle. Și cum opera poetică este un produs prin excelență afectiv, n'a fost greu ca, prin cercetarea elementelor de acest fel din vorbirea comună, să se ajungă la analiza limbii individuale a unei anumite opere și a unui anumit scriitor.

Doi învățați străini și-au cîștigat mari merite în acest domeniu de activitate: Italianul Giulio Bertoni, cunoscut acum și publicului romînesc cult, întrucît anul trecut a ținut conferințe tocmai despre asemenea lucruri în toate centrele noastre universitare, și Austriacul Leo Spitzer ,fost profesor la Universitatea din Colonia, astăzi la Istambul, deunde va pleca, la toamnă, în Statele-Unite, ca profesor la Universitatea din Baltimore. Influențat puternic de ideile lui Croce, care-i estet înainte de toate, Bertoni face mai mult estetică lingvistică, pe cînd Spitzer, pornind dela constatarea că între un individ obișnuit și un poet nu există deosebiri esențiale din punctul de vedere al procesului psihologic, care dă naștere mai expresii lingvistice, a tras concluzia, foarte logică dealtmintrelea, că putem aplica la studiul operei poetice, metoda pe care o utilizăm în cercetările noastre asupra limbii de toate zilele, și anume să ajungem, prin intermediul cuvîntului, la starea sufletească din momentul respectiv, să ne folosim, adică, de limba unui individ, oricine ar fi el, pentru a-i cunoaște sufletul. Astfel izbutim a reconstitui fizionomia poetului, cu ajutorul limbii lui, tot atît de sigur ca și cu ajutorul conținutului operei sale. Ba mai mult încă. Se poate spune că imaginea pe care ne-o formăm în chipul acesta despre un scriitor corespunde mai exact realității psihologice decît cea rezultată din cercetarea ideilor și sentimentelor lui, pentru motivul că acestea (în special cele dintîiu) sînt deseori împrumutate, pe cîtă vreme expresia lor este totdeauna strict personală, autentică.

*

După această introducere, cam lungă, dar nu fără legătură cu chestia anunțată în titlu, să vedem cum se prezintă problemele lingvistice în opera lui Ibrăileanu. Trebue să spun depe acum că și supt acest raport regretatul meu profesor se deosebea în general, de confrații săi romîni. Măcar că n'a avut o pregătire universitară propriu zis filologică, întrucît pe vremea studenției sale o catedră specială pentru studiul științific al limbii noastre nu exista la Universitatea din Iași*) (și nici la cea din București) Ibrăileanu a înțeles că limba unui scriitor constitue un element important al operei lui, și deaceea trebue studiată cu toată atenția. Cred că interesul pentru chestiile lingvistice i l-au deșteptat, în parte și relațiile cu A. *Philippide*, care l-a avut colaborator pe vremea cînd lucra la Dicționarul *Academiei*. Datorită acestei împrejurări, Ibrăileanu a stat mulți ani în contact zilnic cu savantul ieșean, discutînd asupra materialului adunat de el însuși (din poeții moderni, printre ei și Eminescu) și asupra problemelor care se puneau în legătura cu aceasta.

Fapt este că dela primele sale lucrări mai cuprinzătoare se observă înțelegere pentru limbă. Astfel în *Spiritul critic* discuțiile lingvistice ocupă un loc neobișnuit de mare, cu deosebire în capitolele inițiale, unde și natura materiei impunea un asemenea procedeu. Căci între atitudinea conducătorilor noștri culturali din sec. XIX. față de civilizația occidentală și atitudinea lor față de limbă era o foarte strînsă legătură. Adoptarea instituțiilor, obiceiurilor, etc., apusene presupunea implicit introducerea neologismelor, fiindcă, în mod obișnuit, „lucrurile", adică ideile, obiectele de întrebuințare zilnică ș. a. nu pot circula decît odată cu numele lor. Un obiceiu, să zicem,

*) În anul 1892—3, cînd Philippide își începe activitatea didactică la Facultatea de Litere, ca profesor suplinitor de Filologie Română, Ibrăileanu se găsea probabil, la sfîrșitul carierei sale studențești. Și chiar de va fi urmat din curiozitate cursurile lui Philippide, nu poate fi vorba de studii sistematice în direcția aceasta.

din Franţa, necunoscut Romînilor, deci fără echivalent în limba lor, va fi adoptat de aceştia împreună cu numele lui franţuzesc. Este acesta o constatare care a dus, în studiile lingvistice, la metoda „cuvinte şi lucruri", inaugurată acum aproape 40 ani de către R. Meringer şi H. Schuchardt, cu rezultate fecunde mai ales din punctul de vedere al paralelismului dintre istoria limbii şi istoria culturii. Cine avea, la noi, idei avansate relativ la civilizaţie, era progresist şi în chestii de limbă, era, adică, pentru primirea neologismelor. Cine se împotrivea influenţei, apusene, condamna şi împrumuturile lingvistice occidentale. (Dealtfel acest principiu este valabil şi în momentul de faţă. Tradiţionaliştii, ca să întrebuinţez un eufemism, sînt purişti, democraţii nu). Limba este nu numai purtătoare, ci şi creatoare de cultură. Este factorul cultural cel mai primordial şi mai important din viaţa unui popor. Istoricul literar nu poate, deci, evita discuţiile lingvistice, în special la noi, unde, pentru o bucată de vreme, care se prelungeşte pînă în a doua jumătate a sec. XIX., activitatea literară şi cea culturală se confundă adesea. Deaceea chiar un estet pur ca Titu Maiorescu a trebuit, la început, să facă mai puţină critică literară propriu zisă şi mai multă critică lingvistică şi culturală. (Să se compare, pentru cea dintîiu, studiile *Scrierea limbii romîne, Limba romînă în jurnalele din Austria, Neologismele* ş. a.)

Dar chestia limbii prezintă, în istoria culturii *noastre din* secolul precedent, o importanţă atît de mare şi *pentru altceva*. Odată cu primele decenii ale acestui veac, *Romînii încep* a cultiva literatura *propriu zisă, poetică. Printre alte piedici* care se puneau în drumul scriitorilor *noştri cea mai* greu de învins era limba literară săracă, lipsită de mlădiere sintactică şi de nuanţe semantice, aşa cum o creasе modesta activitate de natură religioasă şi istorică din trecut. Acest instrument rudimentar trebuia perfecţionat, pentru a corespunde condiţiilor nouă de viaţă. Trebuia creată o adevărată limbă literară, a cărei lipsă toţi reprezentanţii scrisului romînesc depela 1800, încoace au simţit-o adînc, unii numai instinctiv, ca poeţi, alţii pe cale de raţionament, ca îndrumători ai culturii naţionale. Ibrăileanu a studiat foarte amănunţit această problemă la cursurile sale universitare. In 1909—10, puţin timp dupăce fusese numit suplinitor al catedrei pe care, în 1912, avea s'o ocupe definitiv, a consacrat mai mult de o treime din numeroasele sale lecţii formării şi evoluţiei limbii noastre literare. E păcat că nu s'a hotărît să pue la dispoziţia publicului fructul ostenelilor sale în acest domeniu, pe care, iarăşi o curiozitate a situaţiei dela noi, l-au abordat prea puţin specialiştii. Unele idei conducătoare exprimate atunci (şi, probabil, repetate, precizate şi îmbogăţite la cursurile sale de mai tîrziu) se găsesc

G. IBRĂILEANU, la 32 ani

Grupul „Orientului" fotografiat la 10 Mai 1889
In primul rînd (dela dreapta spre stînga): Dienermann Isidor, Savin Neculai.
In al doilea rînd: Cardaş Traian, G. Ibrăileanu, Ştefănescu Gheorghe, Moscu Dumitru;
In fund: Raicu Ionescu.

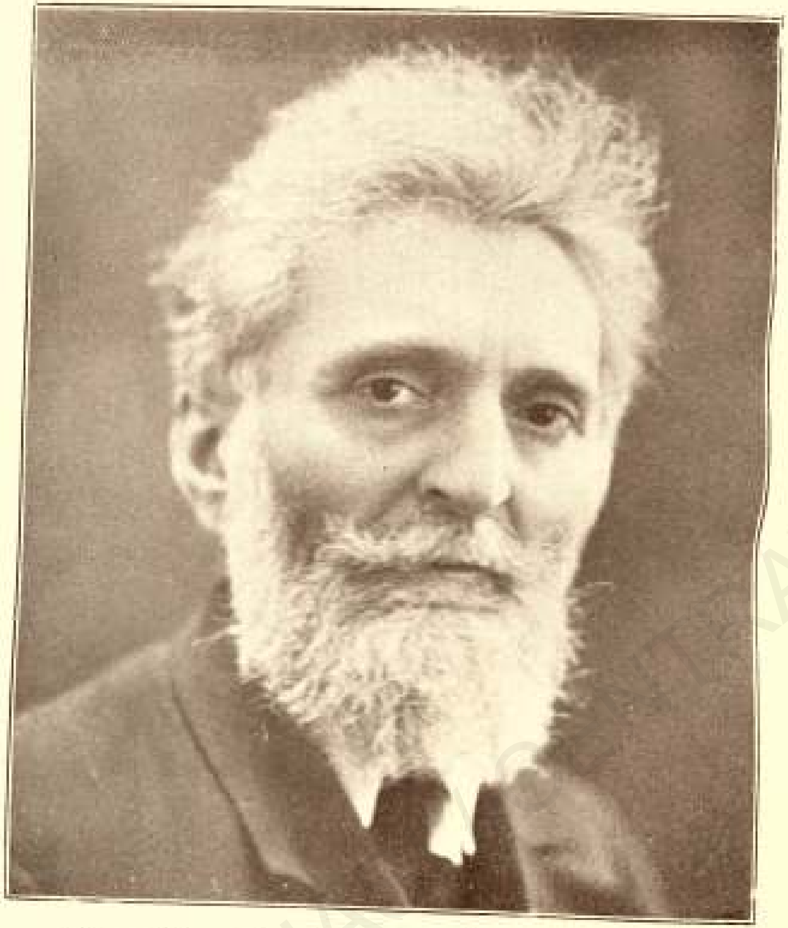
G. Ibrăileanu la 12 ani cu bunica lui.

Mătuşa lui G. Ibrăileanu, Tasia Trancu, care l-a crescut şi l-a îngrijit.

Redacţia revistei „Viaţa Romînească"
Rîndul întîi (pe scaune, dela stânga spre dreapta) G. Ibrăileanu, C. Stere, Al. Philippide, N. Gane, P. Bujor.
Rîndul al doilea: A. N. Gane, I Botez, C. Botez, G. Pascu, G. Kernbach.
Rîndul al treilea: Oct. Botez, M. Carp, I. Mironescu, P. Iliescu.

Ultima fotografie a lui G. IBRĂILEANU din 1934

în două articole din broşura *După războiu*, supt titlul *Problema limbii literare* unul, *Ortografia şi unitatea limbii* celălalt.

Voiu releva cîteva lucruri, care mi se par nu numai interesante, ci şi juste. Astfel, împotriva părerii, destul de răspîndită, că limba noastră literară ar fi dialectul muntenesc fixat cu vremea în scris, Ibrăileanu susţine că această limbă s'a format prin colaborarea celor două graiuri pincipale, muntenesc şi moldovenesc, iar dacă ni se pare că primul predomină, asta se datoreşte împrejurării că, din punct de vedere fonetic, el este mai apropiat de limba literară, care, ca orice produs de acest fel, prezintă multe particularităţi arhaice. Sau, cu alte cuvinte, sunetele vorbirii obişnuite sînt, în general, mai evoluate la Moldoveni decît la Munteni, şi atunci este fatal să constatăm o înrudire mai mare între limba acestora din urmă şi cea literară. Dar că nu poate fi vorba de identitate, fie ea foarte aproximativă, probează nu numai faptul că tipăriturile lui Coresi, care se află la baza limbii literare, reproduc, în parte, textele manuscrise din nordul teritoriului lingvistic dacorominesc, ci şi acela că activitatea literară a fost, începînd cu sec. XVII, foarte vie tocmai în Moldova. Această participare a principalelor dialecte la dezvoltarea limbii literare va continua, cu siguranţă, şi în viitor, aşa cum, dealtfel, se petrec lucrurile pretutindeni, chiar acolo unde, ca în Italia, Spania sau Franta, graiul unei anumite provincii a devenit, graţie unor împrejurări speciale, limba literară a ţării respective. Ibrăileanu dorea o colaborare activă şi din partea ţinuturilor alipite, a căror situaţie politică defavorabilă le-a împiedecat (mai ales Bucovina şi Basarabia) să-şi dea obolul înainte de unire. Lucruri curente astăzi printre lingvişti, dar mai puţin cunoscute istoricilor şi criticilor literari, de pildă ideia de prestigiu, cînd e vorba să se impună o variantă lingvistică determinată, în cazul nostru dialectul muntenesc, sau aceea că „lucrurile" şi „cuvintele" sînt adesea inseparabil legate (v. cele spuse mai sus despre metoda „cuvintele şi lucruri"), apar în aceste două mici articole ale lui Ibrăileanu ca produs nu al unei influenţe primite dela lingvişti, ci al observaţiei şi meditaţiei proprii. Demnă de reţinut este apoi părerea că lipsa unei ortografii unitare constitue un obstacol în calea unificării şi fixării limbii literare, părere care s'a verificat deseori şi se poate verifica mai cu samă în momentul de faţă, cînd cultul pentru ceeace-i scris stăpîneşte mai puternic decît altădată, din cauză că pedeoparte a crescut numărul cetitorilor de literatură, iar pedealta nivelul general de cultură este totuşi mai scoborît.

*

Dacă în lucrările amintite pînă aici Ibrăileanu se ocupă de problemele lingvistice oarecum direct şi considerate independent, deşi în relaţie mai mult sau mai puţin strînsă cu li-

teratura, găsim în opera lui și discuții privitoare la limbă ca mijloc de expresie poetică. Trec peste analiza atît de subtilă a poeziei *Pe lingă plopii fără soț* din *Scriitori romîni și străini*, care conține mai puține detalii lingvistice, și mă opresc la *Vara (considerații tehnice)* din același volum. Ibrăileanu dă aici un model desăvîrșit de cercetare literară, constînd nu numai din impresii personale, pe care i le evocă lectura frumoaselor versuri ale lui Coșbuc, ci și din elemente oarecum obiective, valabile pentru toată lumea. Aceste elemente sînt tocmai de natură lingvistică și s'ar putea grupa în două categorii. Avem întîiu ceeace lingviștii numesc simbolism fonetic. Dupăcum cuvintele, grație înțelesului lor mereu același, trezesc în mintea noastră, imediat ce le auzim ori numai ne gîndim la ele, imaginile obiectelor pe care le numesc, la fel s'a stabilit, cu vremea, o relație foarte strînsă între sunetele vorbirii omenești și unele senzații sau impresii, așa că acestea se produc în noi, cînd pronunțăm sunetele respective, cu aceeași regularitate ca și reprezentările obiectelor la auzul numelui lor. S'ar putea, deci, spune că nu numai cuvintele, ci și sunetele, izolat luate, însemnează ceva: cuvintele au o însemnare clară, precisă, fiindcă-i de natură intelectuală, sunetele una vagă, nebuloasă, dar suficientă pentru a sugera diverse stări sufletești. Și cum limbajul trebue să fie sugestiv, chiar în funcțiunea lui obișnuită, de simplu transmițător al gîndurilor și sentimentelor noastre, cu atît mai vîrtos în poezie, urmează că existența într'un vers a unor cuvinte, adică *sunete anumite*, este nu întîmplătoare, ci, dimpotrivă, *bine determinată*, am putea spune *fatală*, dacă, *evident*, ne găsim în *fața* unui adevărat poet. Cînd vorbim, așa dar, de cuvinte expresive, trebue să înțelegem că *nu toate* sunetele, *ci numai* unele contribue la crearea expresivității, provocînd în noi, grație constituției lor fonetice, adică fizice, materiale, impresia auditivă, vizuală sau tactilă corespunzătoare. Figurează deobiceiu printre cuvintele expresive numai onomatopeile. De fapt însă numărul lor este cu mult mai mare, fiindcă, repet, expresivitatea nu se reduce la faptul că un sunet sau o combinație de sunete imită, cu o aproximație mai mare ori mai mică, zgomotul sau aspectul unui obiect din natură. Expresivitatea este foarte des tocmai rezultatul asociației de idei amintite mai sus, care face ca de natura fizică a unui sunet să se lege în mintea noastră o reprezentare psihică anumită.

Ibrăileanu a înțeles aceste lucruri oarecum intuitiv, datorită simțului său lingvistic și estetic înnăscut și dezvoltat, apoi pînă la maximum prin lectură și meditație îndelungate. Oricine poate subscrie afirmații ca acestea: „Cuvîntul *splendoare* evocă albastrul infinit al cerului, reflexele strălucitoare ale stîncilor în lumina soarelui de vară. Cuvîntul *sălbatic* rechiamă în minte aspectul haotic al munților, formele apocaliptice ale

Ceahlăului, și ceeace are el inaccesibil și inospitalier. Dar puterea evocatoare a acestor doi termeni simpli vine din juxtapunerea lor. Impresia puternică se datorește însumării psihologice a înțelesului lor. Iar sonoritatea dură a acestor două cuvinte *(sălb, splend)* redă și ea duritatea stîncilor abrupte, aspectul de cataclism al Ceahlăului, văzut în lumina crudă a soarelui de Iulie". Deși Ibrăileanu, nu precizează care sunete din cele două cuvinte sugerează toate aceste lucruri atît de frumos spuse, simțim lesne că-i vorba în special de *s*, nu pentrucă această șuerătoare, care, întrebuințată singură, prelung, și repetat, însemnează cu totul altceva le-ar evoca ea însăși, ci din pricină că apare în numeroase expresii cu înțeles de „lumină". Și dupăcum poetul le-a pus în versul său nu intenționat, ci numai ascultînd instinctiv, semiconștient, de impresiile pe care i le deștepta mărețul peizaj al Ceahlăului văzut în căldura și lumina orbitoare a soarelui de vară, tot așa Ibrăileanu s'a lăsat fără să-și dea sama, contaminat de atmosfera poetică a versului analizat și în prima frază din pasajul citat întrebuințează numeroase cuvinte conținînd un *s*: albastru, reflexe, strălucitoare, stînci, soare.

Alături de simbolismul poetic, Ibrăileanu remarcă în poezia lui Coșbuc, existența unor versuri al căror ritm are asupra noastră tocmai efectul cel mai potrivit cu caracterul specific al lucrurilor înfățișate. Despre versul *Departe'n zări albastre dus* (observați și aici prezența lui *s* și a înrudítului *z*) face următoarele considerații pline de pătrundere: „Cele patru accente ale lui, toate *principale* și aproape coincidînd cu sfîrșitul cuvintelor, ne *permit* să cetim: Depár, te'n zări, albá, stre dús, ceeace „duce" imaginea muntelui *tot mai în fund*, cu fiecare „picior" al versului, mai ales că rima, *fiind masculină*, silaba ultimă accentuată aruncă parcă cît mai departe imaginea conținută în vers. Ideia din versul acesta și *ritmul lui* îi dau apoi un însemnat coeficient afectiv: melancolia depărtării misterioase". Tot așa versul *Plutea'ntr'acest imens senin*, „în care, iarăși, *toate* accentele sînt principale și cad toate, mai exact decît în versul maxim al strofei și al întregii poezii", spune Ibrăileanu, iar eu aș adăuga aceeași observație, ca mai sus, că și aici, evident tot „întîmplător", fără deliberare din partea poetului, trei din cele patru unități ritmice ale versului conțin sunetul *s*. Și în aceste aprecieri avem a face tot cu elemente pur lingvistice și nu, cum ar fi dispus să creadă un cetitor neavertisat, care, dealtfel, s'ar putea lăsa înșelat de subtitlul articolului („considerații tehnice"), cu o analiză a ceeace s'ar putea numi partea mecanică a versificației. Accentul (și lipsa lui), factorul de căpetenie al versului, deoarece pe el se întemeiază ritmul, singura însușire esențială și indispensabilă a „vorbirii legate", are aceeași importanță considerabilă și în vorbirea obișnuită. In jurul lui se grupează sunetele și silabele, el este sufletul cuvîntului, el

îi dă viață, adică înțeles. Deaceea nu-i o simplă coincidență faptul că numai ritmul, care se bazează pe accent, nu poate lipsi dintr'un vers și că, ceeace-i tot una, mereu și pretutindeni, cel puțin la popoarele europene cunoscute nouă, fundamentul versului îl constitue ritmul, adică accentul.

Privitor la ritmul poeziei *Vara*, Ibrăileanu face o observație iarăși vrednică de reținut, fiindcă dovedește ce simț fin pentru nuanțe lingvistice poseda acest om. Versul *„Și tot văzduhul era plin* prezintă o greșală de accent „binevenită, cum spune el foarte just, care-l face mai repede". Această greșală, într'adevăr neobservată, nici nu poate fi sezisată, fiindcă satisface mai bine, mi se pare, intențiile poetului decît dacă versul ar fi fost construit ireproșabil. Ea obligă pe cetitor să se oprească o clipă înainte de *era* (să facă, deci, o pauză între subiectul *tot văzduhul* și predicatul *era plin*, ceeace este normal, căci are loc și în vorbirea obișnuită, cînd subiectul nu este exprimat printr'un singur cuvînt, iar predicatul constă și el din mai multe elemente sintactice ori este însoțit de un complement). Această pauză prezintă însă un avantaj și mai mare, acela că ne permite să trecem la versul imediat următor fără nicio dificultate, lucru care corespunde perfect construcției sintactice și, prinurmare, înțelesului *(era plin de cîntece ciripitoare)*. De aici impresia lui Ibrăileanu că primul vers este mai repede din cauza pauzei: deoarece jumătatea a doua a acestui vers se continuă cu cel următor, ni se pare că, de fapt, avem un singur vers, tăiat în două părți neegale, una din 5 silabe, cealaltă din 12. Și atunci, fiindcă a doua jumătate este așa de lungă, simțim oarecum nevoia s'o recităm iute, pentru a atenua astfel disproporția cantitativă dintre cele două emistihuri ale acestui vers unic.

*

Calitățile de care dă dovadă Ibrăileanu în articolul despre Vara lui Coșbuc se manifestă cu o forță într'adevăr impresionantă în studiul de peste 50 de pagini asupra versului eminescian din volumul *Studii literare*. De data aceasta, avem a face cu o cercetare întemeiată pe un material poetic mult mai bogat (principial pe toată opera versificată a lui Eminescu), lucru care ne ajută să pricepem pînă în cele mai mici detalii ceeace mai înainte era numai o impresie oarecum vagă, un fel de intuiție nelămurită. Afară de asta, autorul ia în considerație toate elementele fonetice și linguistice care pot contribui la expresivitatea versului eminescian, precum natura ritmului, numărul silabelor, proporția dintre accente, rima, simbolismul fonetic, poziția în vers a unor anumite cuvinte din punct de vedere afectiv și sintactic, gruparea cuvintelor pentru a alcătui unități ritmice sau gramaticale, etc. Observațiile lui Ibrăileanu asupra acestor factori constituivi ai metricii lui Eminescu sînt nu numai

de o mare subtilitate, ci și, în general, foarte convingătoare, așa că le poate accepta oricine aproape fără rezervă. Nu-mi închipuiu că despre asemenea chestii se pot spune lucruri mai juste și totodată mai fine decît cele spuse de Ibrăileanu. Și trebue să precizez din nou, nu-i vorba de tehnică în sensul fizic al cuvîntului, de ceeace la atîți versificatori (adică nepoeți) devine calapod, șablon, mecanică, ci de analiza pe baze strict lingvistice a procesului psihologic care a avut loc în sufletul celui mai mare artist al cuvîntului romînesc.

Îmi este imposibil să nu insist puțin asupra unor detalii care pledează puternic în favoarea afirmațiilor mele, deși proba decizivă o poate da numai lectura proprie (și repetată) a studiului în discuție. Avem astfel observația că ritmul trohaic corespunde unor stări sufletești calme, senine, armonioase (eu le-aș zice, mai scurt, clasice), pecînd cel iambic exprimă tristeța, mîhnirea, caracteristice mai ales pentru poetul romantic. Sau concordanța dintre felul ritmului și al rimei: iambului i se potrivește rima masculină, terminată în silabă accentuată (care, împreună cu cea imediat precedentă, firește neaccentuată, alcătuește o unitate iambică), troheului, dimpotrivă, îi convine mai bine rima feminină, și pentru acelaș motiv. La aceste două elemente metrice se adaugă adesea un al treilea: accentele, cu natura, numărul și poziția lor în vers. Printre alte exemple ilustrative ale discuției sale Ibrăileanu invoacă versurile *Icoana stelei ce-a murit Incet pe cer se sue*, de fapt numai pe al doilea, ale cărui accente, toate principale și așezate pe partea finală a cuvintelor respective, dau, împreună cu ritmul lui iambic, impresia că vedem steaua urcîndu-se pe cer (și, aș adăuga eu, confirmă definiția lui Eminescu din *Scrisoarea II* despre „iambii suitori"). Ibrăileanu spune foarte just: „toate acestea sue steaua tot mai sus cu fiecare iamb, adică cu fiecare silabă accentuată. Cetiți, și veți simți cum steaua se sue pe iambi ca pe niște trepte."

Numeroase și felurite sînt apoi discuțiile privitoare la simbolismul fonetic, așa cum l-am explicat mai sus, și adică valoarea expresivă a sunetelor (se ocupă în special de nazalele *m*, *n*, de vocalele *o*, *u*, de *il*, *r* ș. a.).

Aceste observații ale lui Ibrăileanu, la care el a ajuns pe cale de intuiție, fără nicio documentare teoretică prealabilă, se pot controla cu ajutorul rezultatelor obținute de către specialiști. El însuși a avut emoționanta satisfacție să afle constatări asemănătoare în *Le vers français*, cartea celebră a lui Maurice Grammont, marele lingvist și fonetist francez, care și aici, ca în multe alte lucrări, crează o adevărată estetică a limbii bazată pe elementele ei fonetice.

Drept încununare a cercetării sale, Ibrăileanu analizează cîteva fragmente din *Scrisoarea III*, unde i se pare că întîlnește reunîți în chipul cel mai complect și mai desăvîrșit, toți factorii

constituitivi ai armoniei versului eminescian. Compararea acestei poezii cu o simfonie, pe care ar executa-o o orchestră formată din instrumente neobișnuit de numeroase și de variate, este nu numai plastică, ci și foarte nimerită: recitirea ei, dupăce ai luat cunoștință de analiza lui Ibrăileanu, îți produce într'adevăr impresia unei polifonii admirabil compuse.

In strînsă legătură cu studiul acesta despre versul lui Eminescu, trebue amintită, măcar din fugă, munca lui Ibrăileanu pentru alcătuirea unei ediții fidele a operei marelui nostru poet. Cîte probleme pune această osteneală, cetitorul neprevenit nu poate deduce din volumul publicat în editura „Națională" supt îngrijirea lui Ibrăileanu. Cine vrea să le cunoască, să-i cetească articolele din *Viața Romînească* (anii 1927, 1928 și 1929), unde va putea admira nu numai informația copleșitor de bogată, ci și sagacitatea lui filologică. Asupra acestui ultim amănunt se cuvine să insist puțin, și pentrucă face parte din preocupările lingvistice (mai precis filologice) ale lui Ibrăileanu, dar și pentru altceva. In ciuda silințelor pe care numeroși cercetători romîni și le-au dat dela moartea lui Eminescu încoace, se poate spune că nu avem încă o ediție cu adevărat vrednică de talentul extraordinar al acestui poet. Majoritatea edițiilor sînt pline de greșeli care întunecă și falșifică sensul unora din cele mai răspîndite și mai frumoase versuri eminesciene. Contra acestei impietăți, săvîrșite de nepricepuți și de interesați, nimeni n'a luptat cu mai mare înverșunare și competință decît *Ibrăileanu*. Și iarăși nimeni n'a contribuit în aceeași măsură ca *el la restabilirea textului exact al unor versuri discutabile din acest* punct de vedere. Dacă ediția publicată de Constantin Botez, la care cred că a colaborat într'un anumit sens și Ibrăileanu, poate aduce servicii prețioase specialiștilor, grație notelor, variantelor, etc. tipărite la sfîrșitul volumului, aceea îngrijită de el însuși este menită să fixeze în mintea miilor ei de cetitori, forma s'ar putea zice definitivă a poeziilor lui Eminescu.

Un ultim articol cu preocupări lingvistice al lui Ibrăileanu este *Numele proprii din opera comică a lui Caragiale* (în același volum de *Studii literare)*. Oricît de curios s'ar părea, între acest studiu și cel despre versul eminescian există o relație destul de strînsă. Ceeace am văzut că spune acolo despre simbolismul fonetic, despre corespondența dintre sunetele unui cuvînt și imaginile, impresiile, ideile sugerate de ele, se constată și aici. Ca artist desăvîrșit, Caragiale „simțea" ce nume se potrivesc mai bine cu caracterul eroilor săi, tot așa cum Eminescu „simțea" ce cuvinte exprimau mai just stările sale sufletești. Și aceeași subtilitate de interpretare întîlnim aici ca și acolo. Cetiți pag. 76 urm., cu explicațiile despre Trahanache, Farfuride, Brînzovenescu, Ipingescu, etc., și veți înțelege că aceste personaje nu puteau să se cheme altfel, fiindcă între aspectul fonetic al numelui și anumite particularități ale fizionomiei lor morale există o aderență la fel de strictă ca și între sunetele unor anumite cuvinte întrebuințate de Eminescu și stările lui sufletești. Este drept acum că la Caragiale a intervenit nu numai simțul, adică instinctul artistic, ci și intenția, deliberarea. Fiind vorba de opere satirice, autorul a luat din capul locului atitudine față de eroii săi și deaceea a „căutat", a „ales" nume potrivite cu părerile defavorabile pe care le avea despre dînșii. In sensul acesta pledează lista de nume proprii găsită printre manuscrisele lui Caragiale și publicată de Paul Zarifopol în vol. II al ediției apărute la „Cultura Națională". Acest repertoriu ne amintește, fără să vrem, pedeoparte dicționarul de rime al lui Eminescu, pedealta listele de cuvinte dialectale moldovenești ale lui Creangă. Evident că nimic din opera acestor mari scriitori nu ne arată că ei ar fi lucrat cu ajutorul unor asemenea liste, din care au ales cuvintele cele mai nimerite pentru exprimarea intențiilor poetice. Au știut totdeauna să facă o alegere justă și să le încadreze între celelalte așa fel, încît să pară că și ele au luat naștere cu aceeași spontaneitate.

Dar observațiile lui Ibrăileanu sînt interesante și din punctul de vedere al sociologiei lingvistice, fiindcă ne arată cum numele eroilor lui Caragiale, indiferent de simbolismul fonetic și de semnificația lor etnică sau provincială, sînt în funcțiune de categoria socială căreia aparțin purtătorii lor. Exact așa cum se petrec lucrurile și cu numeroase expresii din vorbirea zilnică, pe care le vedem trecînd dela un grup social la altul, fie înnobilîndu-se, cînd se ridică pe treptele ierarhice ale societății, fie, mult mai des, degradîndu-se, cînd scoboară aceste trepte. (V. articolul meu despre cuvîntul *damă* în *Buletinul Institutului de Filologie Romînă „Alexandru Philippide", vol. I.)*.

*

Am ajuns la sfîrșitul celor ce aveam de spus despre chestia anunțată în titlul acestui articol. Este clar că s'ar putea înmulți și aprofunda considerațiile privitoare la preocupările lingvistice ale lui Ibrăileanu, mai ales prezentarea lor ar putea fi alta din punctul de vedere al constituirii unui sistem, cum se pare că i-a fost intenția. In orice caz, o concluzie se impune cu toată tăria, și anume că activitatea fostului profesor de Istoria literaturii romîne moderne dela Universitatea din Iași reprezintă și supt acest raport o noutate în studiile literare romînești. Deaceea regretul că condițiile grele în care a trebuit să lucreze aproape toată viața l-au împiedicat să producă tot ce calitățile lui înăscute ne dădeau dreptul să așteptăm dela dînsul este și mai adînc simțit acum, în urma plecării lui definitive dintre noi.

Iorgu Iordan

Ibrăileanu și clasicismul

Pe cînd studiam încă în Germania, un coleg ieșean îmi spusese despre Ibrăileanu că era unul din cei mai înfocați dușmani ai clasicismului antic. Pe atunci „Viața Romînească" era la începutul apariției și printre noi ideile ei despre poporanism pătrunseseră adînc. Cînd ne întruneam Sîmbătă seara în localul societății noastre, mi-aduc aminte și acum cu ce entuziastă admirație comentam articolele revistei ieșene. In special spiritul de fin și irezistibil polemist al lui Ibrăileanu ne cucerise pe toți. In imaginația mea el apărea ca un fel de Voltaire modern; ironic, nemilos, critic al tuturor scăderilor noastre și în special un iconoclast incorigibil. Mi se părea că el e sortit să dărîme toți idolii la care ne închinasem pînă atunci, să răstoarne toate tendințele învechite pe care le respectasem. Să dorească oare el și nimicirea clasicismului greco-roman pe care din copilărie mă obișnuisem să-l cultiv și să-l prețuiesc? Să aibă oare acest om, așa de inteligent, un dispreț profund pentru autorii pe care de mic mă deprinsesem a-i sorbi cu nesaț, în biblioteca tatălui meu, el însuși un elenist ales? Era singurul lucru pe care nu-l puteam admite la un astfel de om pe care-l admiram fără discuție în tot ce scria. Cum mi-aș fi putut închipui că el nu s'ar fi entuziasmat bunăoară de prelegerile elenistului Willamowitz pe care-l ascultau nu numai studenții, dar și un numeros public alcătuit din tot ce Berlinul avea mai distins? Cum nu i-a fi plăcut lui logica fermecătoare a latinismului Vahlen, cel mai bine cunoscător al limbei latine din toată lumea? Traducerile splendide ale unui Crusius, cursurile clare și luminoase ale unui Rehm despre oratoria atică și atîtea și atîtea adevărate minuni ale antichității greco-romane desvăluite în fața noastră în toată strălucirea lor, nu l'ar fi putut oare încînta și pe el?

Desigur, îmi ziceam, stînd de vorbă cu prietenii, de-ar avea și el prilejul să cunoască pe acești maeștri ai filologiei clasice, de-ar putea să vadă uriașa desvoltare a clasicismului în Germania, mai ales, și-ar schimba ideile rele ce le are despre el.

Fără voie mă gîndeam atunci la clasicismul de la noi și îi dam dreptate ca pe acesta să-l disprețuiască în adevăr. In afară de Tocilescu și Odobescu, ei înșiși mai mult istorici,

ce produsese la noi adevăratul clasicism? Traduceri schimonosite în limba făurită artificial de un Laurian și Maxim, gramatici indigeste à la Jeremia Circă și mai presus de toate o eroare a tuturor tinerelor generații de acei dascăli à la Iacomi, Francudi și alții care sufocau mințile fragede cu acuzativul cu infinitivul și cu ablativul absolut. Anecdota cu acel profesor de latinește care, vizitînd forul de la Roma, nu găsește să spună elevilor cu care venise în escursie, decît că acolo e locul unde Cato Maior a făcut cel mai frumos acuzativ cu infinitivul; „Censeo ergo Carthaginem delendam esse", pentru dascălii noștri mai vechi, cred că era foarte potrivită. Cît despre cei mai noui, nici atît. Mi-amintesc și acum cît mi-au părut de mici și umili, cînd am dat ochi cu maeștrii de la Berlin, Leipzig sau München. Cu ce adevărată jale mi i-am amintit, cum se încurcau sărmanii, în texte pe care în Germania le traducea limpede și clar cel din urmă student începător de la un proseminar... Și acești „reprezentanți ai clasicismului" aveau să-i arate la noi frumusețile-i neperitoare, ei aveau să deștepte în studenți gustul și admirația pentru ceea ce gîndiseră Grecii și Romanii!.. Parcă-l văd pe roposatul Pîrvan cum se aprindea de furie și cum îi ocără, cînd venea vorba de ei. După el meritau nici mai mult, nici mai puțin, decît puși la zid și împușcați. Dacă n'aveam încă o limbă literară pe deplin formată, dacă n'aveam criterii juste și sănătoase în aprecierea operilor de artă, dacă n'aveam un gust estetic ales, vina era a lor care nu putuseră vulgariza cît de cît operile nemuritoare ale antichității. Măcar de-ar fi putut da la lumină o traducere mai literară!... Dar nici atît. Academia în zadar încercase a da un imbold puternic pentru asemenea traduceri, căci în afară de primele cărți ale lui Tit Liviu traduse de Nicolae Barbu, nici o altă traducere nu se putea ridica mai sus de nivelul diletantist sau belferesc. Și Pîrvan oftă atunci desnădăjduit.

— Ce păcat, spunea el, că avem atîtea inteligențe sclipitoare, atîtea talente rari și niciunul nu vrea să prețuiască acest clasicism pentru care atîtea spirite mari s'au entuziasmat și s'au sacrificat chiar!...

Mă gîndeam atunci fără voie la Ibrăileanu. Ce bine ar fi fost, dacă am fi avut în el un sprijinitor al acestui clasicism de care noi ne pătrundeam zi de zi la flacăra veșnic nestinsă a Universităților din Apus, de acest clasicism care, dacă ar fi avut și la noi reprezentanți bine pregătiți și talentați, ar fi produs cu totul altceva decît gramatici anoste și traduceri sarbede.

Așa gîndeam pe atunci fără să-mi treacă prin minte că voi fi sortit în curînd să fiu profesor la Universitatea din Iași și, mai mult decît atît, să am fericirea de a auzi chiar din gura lui Ibrăileanu cuvinte despre clasicism cu totul altele

decît cele pe care le crezusem eu. Veşnic săpată parcă în amintirea mea a rămas acea seară, cînd după ce-l cunoscusem bine pe Ibrăileanu „am cutezat" să abordez şi chestiunea clasicismului. Cînd zic „am cutezat" nu exagerez de loc. Ori de cîte ori călcam pragul casei aceleia mari şi vechi din strada Coroi mă pătrundea un fel de „sacer horrar". Eu care deşi din fire sînt un timid şi un izolat, nu mă emoţionez totuşi, în faţa nimănui, nu ştiu cum se făcea că atunci cînd dam ochi cu Ibrăileanu mă simţiam cuprins de acea frică a şcolarului cînd se găseşte faţă în faţă cu unul din maeştrii lui renumiţi. Stăteam sfios şi-i ascultam ore întregi teoriile lui despre literaţii străini, despre cele ce scriau ai noştri şi plecam dela el cu o admiraţie din ce în ce mai mare pentru această inteligenţă fină şi a toate pătrunzătoare. Despre clasicismul pe care-l profesam acum nu-i vorbisem încă niciodată. Mă temeam ca o judecată scurtă şi tăioasă să nu-mi atingă în chip nemilos această floare delicată şi nepreţuită pe care o cultivam cu arta şi iubirea unui cunoscător ales, mă temeam mai ales să nu-mi pierd prin aceasta şi o parte din simpatia pe care o aveam pentru Ibrăileanu. Cum puteam să simpatizez adînc tocmai pe acela care-mi dispreţuia şi-mi hulea idealul la care mă închinam încă din copilărie? Şi iată că în seara aceia memorabilă însuşi maestrul m'a făcut să-mi deschid sufletul şi să-i grăiesc toată amărăciunea şi deziluzia mea faţă de nepăsarea şi dispreţul pe care-l aveau la noi cei mai mulţi faţă de studiul civilizaţiei greco-romane.

— Am venit aici la Iaşi, îi spuneam, plin de iluzii şi de planuri mărețe. Visam să întemeiez aici un focar al Clasicismului, să pregătesc elemente entuziaste pentru frumuseţile lui şi la ce am ajuns după cîţiva ani de trudă? In afară de cîţiva studenţi care mă pricep şi mă ajută, ei fiind singura mea mîngiere, încolo numai ură, nepăsare şi duşmănie chiar. Colegii de specialitate, în loc să-mi dea concursul lor, mă critică şi îmi pun piedici peste tot, foştii mei profesori, în loc să mă încurajeze, mă duşmănesc şi pleacă urechea la bîrfelile tuturor neisprăviţilor ambiţioşi şi fără scrupule. Cum poţi să lucrezi, cum poţi da înainte într'un astfel de mediu balcanic?" Şi atunci îi făceam tabloul Universităţilor din Apus, îi descriam pe acei maieştri ai filologiei clasice, respectaţi, iubiţi şi încurajaţi de toţi. Ibrăileanu, după ce m'a ascultat tăcut şi nemişcat tot timpul cît am vorbit, s'a ridicat atunci încet de pe jeţul lui şi apropiindu-se de mine m'a bătut uşor pe umăr.

— Ascultă, mi-a spus cu o mlădiere şi blîndeţe în glas, cum nu i le mai auzisem niciodată. Ascultă şi ia aminte pentru totdeauna la cele ce-ţi spun acum. Ţi s'o fi spus, precum bănui, că eu sînt un duşman neîmpăcat al clasicismului pe care dumneata cu atîta căldură îl cultivi. Ţi s'o fi mai şoptit

că eu, admirator al literaturilor moderne, dispreţuiesc ca pe o marfă uzată şi mucegăită toate scrierile celor vechi. Ei bine, ţin să-ţi spun, că dacă crezi aşa, te înşeli. Nu clasicismul adevărat, aşa cum mi l'ai descris dumneata pe cel din străinătate, îl dispreţuiesc, ci pe acesta dela noi.

Dacă aşi găsi un om care să aibă şi talent şi pregătire în acelaşi timp l'aşi preţui şi admira. Dar unde-i acest om la noi? A fost Pîrvan, dar din nenorocire s'a dus prea de vreme, fără să apuuce a da tot ce se aştepta dela el. S'a dus şi în locu-i au rămas, cu rari şi onorabile excepţii, pigmeii. Au rămas sau belferii anchilozaţi într'o rutină căpătată acum treizeci de ani şi din care nu mai vor să mai iasă, sau simpli oameni nepregătiţi, care dacă au un pic de talent îl pierd ca pe un mărgăritar microscopic într'o imensă mare de nepregătire a specialităţii ce trebuie să predea. Or, clasicismul presupune, cum am spus, şi pregătire şi talent. Aceasta a realizat-o Renaşterea. O admir din tot sufletul şi mă închin ei. M'aşi închina şi timpurilor noastre, dacă ar reuşi să adune o mînă de oameni talentaţi şi bine pregătiţi care să dea la lumină traduceri din Capodoperile Antichităţii. Am admirat totdeauna Eneida lui Voss şi Iliada tradusă de M-me Ducier. Avem noi o astfel de pleiadă de scriitori? Casa Şcoalelor s'a încercat şi ne-a dat traduceri belfereşti. Cultura Naţională, sub direcţia lui Pîrvan, a încercat şi ea, a fost mai fericită, dar la urmă a eşuat şi ea. Unde avem apoi entuziasmul, focul acela sacru pentru clasicism? Răposatul meu dascăl de greceşte „binenutritul" Caraiani n'avea mare cultură, dar reuşea să ne intereseze, să ne încînte chiar atunci cînd ne traducea din Odysseia. Şi acum îmi amintesc cu plăcere de „Athena cea cu ochi de cucuveică" de „vorbele sburătoare" ale lui Odysseu şi de atîtea şi atîtea epitete tîlmăcite de el. Cei mai mulţi din dascălii de limbi vechi de acum sînt slab pregătiţi şi ca atare, cum vrei să facă pe alţii să admire ceeace nu ştiu ei? Odată latineasca era reprezentată de Ardeleni, iar Greceasca de Greci. Erau simpli, lipsiţi de gust estetic, dar cel puţin aveau pregătire şi foc sacru pentru obiectul ce-l predau. Cei de acum n'au nici una, nici alta. Să nu te mire cînd vei vedea tronînd pe catedre universitare tineri dascăli care vor interpreta autorii vechi după juxte şi vor face literatura duupă manuale străine răsuflate. Da, să nu te mire, fiindcă spre astfel de timpuri ne îndreptăm. Şi dumneata ce poţi face atunci?

Oprindu-se o clipă, mă privi iarăşi. Ochii lui mari şi expresivi luară o expresie de blîndă duioşie.

— Nu te descuraja, continuă el. Sînt sincer şi nu menajez. Mă ştii. Dar poate se vor ivi şi alte timpuri mai fericite pentru clasicismul dumitale. Concomitent cu civilizarea poporului nostru i se vor rafina şi gusturile. Atunci să sperăm

că frumusețile Eneidei și lapidarele cugetări ale lui Plato nu vor mai fi vorbe goale în gura vreunui dascăl sec și nerod, care recitindu-ți-le fără să le guste el insuși, va răcni la tine:

— Crede, domnule, că-i frumos, că-i sublim!... Cînd vor veni și la noi acele timpuri, acea „aurea aetas" crede-mă, că ași dori să trăiesc pe atunci, ca să pot lăuda și admira clasicismul acelor vremi. Dar pînă atunci!.... Pînă atunci vom avea o limbă latină care în licee va fi mereu ajustată și scurtată an de an, o limbă elenă inexistentă, o revistă de clasicism cu articole naive și cu traduceri școlărești și peste toate va trona un învățămînt superior care va da doctorate pentru o traducere a citorva ode din Horatiu și va scoate la lumini studii plagiate după filologii francezi sau nemți. Iată clasicismul actual. Ai dumneata pretenția să-l prețuiesc, ba chiar să-l admir?

Astfel îmi grăi maiestrul și încheierea lui tăioasă și bruscă, departe de a mă descuraja și mîhni ,m'a bucurat din potrivă. M'a bucurat că o astfel de minte, profundă și ascuțită, un astfel de spirit, pe care l'am admirat totdeauna, prețuia cum trebuie adevăratul clasicism, acel clasicism pe care mulți din chiar așa zișii lui reprezentanți dela noi nu-l pot aprecia fiindcă, vai, nici nu-l cunosc.

I. M. Marinescu

Vechi amintiri

Am avut, cu mai mult de trei decenii în urmă, afară de cinstea și plăcerea, unică, ce-mi dădea cercetarea în acest suflet complex, un alt sentiment pe care timpul și pecetea amintirei l'au păstrat neștirbit. Ibrăileanu, mi-a inspirat, în totdeauna, cultul necunoscutului. Din clipa cînd l'am văzut, întâia dată și pînă aproape de moartea sa, acest om mi s'a arătat ca o fotografie spiritistă din cărțile lui Ch. Richet. Fugitiv, inaccesibil, imaterializat, parcă, în chiar materia sa, ce-mi reprezinta, totodată, culminantul și sfîrșitul unui neam.

Mai tîrziu, cînd Ibrăileanu se vedea dîndu-mi dovada celei mai bune, mai curate și mai strînse prietenii; eu mă simțeam, în fața sa, ca firul de praf, peste care, într'un pod, ar luneca o palidă rază de lună, prin deus, painjeniș.

Intîmplarea, i-a pus în mînă, una din încercările mele literare — mai mult revărsarea unui suflet, prea plin, destinată de mine, tăcerii, întunericului și fundului unui sertar.

De atunci, Ibrăileanu, în scurtele și ades reprezentativele sale scrisori, mi-a fost, în literatură, ~~profesor și naș~~.

Imi amintesc că, după publicarea nuvelei „Natalița" — debutul meu în literatură — primii cîteva rînduri, elogioase, odată cu o convocare, insistentă, la agapa colaboratorilor revistei „Viața Romînească". Singură amintirea primei noastre intîlniri, mă opri.

Mai tîrziu, trecînd prin Iași, mă dusei să văd pe Lența, soția lui Ibrăileanu, colega și prietina mea din școală.

Pe cît de cald și prietenește mă primi Lența, pe atît, în ținuta și vorba lui Ibrăileanu simții un bogat și viu interes literar contopit în distanțarea eului său fugitiv.

Intr'o seară, pe cînd „boerul", cum îi zicea Lența, era așteptat la masă (la care fusesem invitată odată cu Calistrat Hogaș), nădăjduiam, o mărturisesc că, Ibrăileanu avea să-mi repete, mai amplu, critica din scrisoarea ce primisem. Imi pare că-l văd și acum intrînd în salonaș și, cu ochii măriți, în vădită timiditate și stînjenire chiar, îmi întinse mîna — în felul său — trecu în camera vecină și mă pofti, apoi, în biurou. Mă simțeam spînzurată sub un pod, deasupra unei ape repezi și adînci.

Ibrăileanu se foi o clipă, mutînd și remutînd aceleași

cărți din vîrful unei piramizi, se așeză, timid, pe jumătate-le scaun și sprijinindu-și coatele în brățare, făcu, din mîinii o troiță, pe care și-o lipi de piept. Părea că-mi transmisem gîndul; căci, nu fui puțin surprinsă auzindu-l spus cu glasul lui lăuntric și puțin tremurat: Cred că ai primit, mata, scrisoarea în care-ți spuneam că nuvela „Natalița" mi-a plăcut și, tot așa, ceiace am citit mai înainte, dintr'un caiet. Te sfătuiesc Madame Moscu, să-l traduci tot și să mi-l trimiți.

— Nu, domnule Ibrăileanu, aceia-i disecția unui suflet înmormîntat.

Nu-mi pot aminti glasul cu care i-am răspuns; dar îmi amintesc bine că, Ibrăileanu, a tăcut o clipă, s'a uitat înainte și-a apăsat, mai mult, troița, pe piept și de față, i-a lunecat o înduioșare, repede estompată de interesul cu care păream a privi, în altă parte, la cele două tablouri: Imaginea teoriei lui Darwin și portretul lui Anatole France.

La masă, Ibrăileanu, nu-mi adresă, direct, nici un cuvînt și'n seara aceia vorbi atît de mult și frumos de o excursie la Durău, încît obosit, poate, de expunerea pe care părea a o retrăi; îl văzui plecîndu-și ochii și rezemîndu-și capul în mînă, mai spuse ,surd, cîteva cuvinte, apoi tăcu. In poza ce-și luase și care-i era naturală de altfel; sub impresia istorisirei și'n muțenia ce-i urmă, Ibrăileanu, mi se înfățișă, iar, ca o ființă, de vis ce parcă se tot depărtase și se contopea cu norii fumului de tutun.

Mai aproape de Ibrăileanu, m'am simțit în slăbiciunele noastre comune. Aflase că-s microbophobă; și, la înrudirea asta, părea a ține în chip deosebit. Cînd ne întîlneam, destul de rar, mi se plîngea într'una și-mi destăinuia greșeala ce-o făceau doctorii, dînd toată suferința sa în seama surmenajului și'n slăbirea sistemului nervos. Odată i-am spus: „Mata domnule Ibrăileanu, ești tipul desrădăcinatului, ești un inadaptabil. Vechimea neamului matale și meditația, contemplația, poezia și ceilalți componenți ai firei matale, sunt într'una sgîriați de tot ce poate, fără să-ți dai seamă, nervii simt. Mata, domnule Ibrăileanu, ești ca un bolid ce-ar porni, lucios, de sus, din eter, și apoi, în aceleași elemente, ar lua altă formă și altă culoare, pe pămînt.

— Da ,da, adică mă sfărm.

Ideia matale este originală și conține, poate un adevăr.

Controlul adevărului, presupus de mine, l'am avut odată cînd, sosind prea de vreme, găsii pe Ibrăileanu la masă, în fața unei farfurii, din care mînca cu gura, cu ochii și cu toată ființa lui, părea a mînca.

— Ce mănînci ,domnule Ibrăileanu, cu pofta pe care nu ți-o știu?

— Bucate naționale, Madame Moscu. Mănînc colțunași cu carne.

— Colțunașii acestia trebuie să fie nobilii strănepoți ai sarmalelor.

— Colțunașii mei cu carne, cu lapte acru și cu usturoi, sunt armenești.

Simt amestecul; dar, cum bănui că-mi prinsese o aproape imperceptibil mină, cer să gust și-i spun:

— Matale iți place Ceahlăul „pînă la senzații" pentrucă străbunii matale trebuie să fi fost de pe lîngă Caucaz și colțunașii, așa combinați... is autohtoni.

— Și fistichii, așa cum e neamul armenesc.

Reîntorcîndu-se, odată, dela București, unde consultase un savant, Ibrăileanu se opri să se odihnească, două zile, la Buzău. Știam că avea obiceiul să vegheze toată noaptea, să scrie să citească sau să stea de vorbă, cu prietenii dela Iași. Dar la Buzău și-ar fi putut oare schimba programul? Mă îngrijeam. Și din timp, răsturnam biblioteca, în căutarea unei cărți care l'ar fi putut interesa.

Ibrăileanu îmi spuse, dela sosire, că nu se simțea bine și-l sfătuii să se culce mai devreme. Nu trecuse o oră cînd, prin somn ,auzii sbîrnîitul, repetat, al soneriei. Alerg și-l găsesc palid, cu fruntea brobonată de sudoare și întins pe patul nedesfăcut încă.

— Ți-i rău, ce ai domnule Ibrăileanu?

— Nu mai pot respira, madame Moscu.

Ii dau în grabă, apă de flori, și-l rog să s'așeze în pat. Nu se poate hotărî și spune că n'are putere să se miște. Pulsul e încetinit. Vreau să-i ajut să se desbrace de haină și el refuză vehement. Trec în altă odaie și cînd mă reîntorc, după cîteva clipe, îl găsesc culcat.

— Tare mă jenez, madame Moscu, că te-am deranjat și că mă vezi, mata, în postura asta. Dar, ca să mă pot desbrăca m'am gîndit că de-aș fi un oare care bolnav în spital și mata ai fi doctoriță... Ce să fac? Nu pot respira!

— O fricție, uscată, pe spate și pe piept, sticle cu apă fierbinte la picioare și valerianat.

— Crezi și mata că-i nervos?

— Nu mă îndoiesc.

— Am cetit, madame Moscu, că nervii sunt o pavăză a organismului în contra altor boli.

Temperatura normală și ideia crizei nervoase par a-l liniști; totuș, nu mă depărtez și-i surprind, pe față, o mulțumire cînd mă vede așezîndu-mă în fotoliu și deschizînd cartea, cași cînd aș fi vrut să veghez.

Ibrăileanu tace și pare a fi adormit, dar, deodată, tresar auzindu-l vorbind, mai volubil decît înainte, și ca într'o deliberare cu eul său.

„Ce grijă, cîtă frămîntare și luptă a unor bieți oameni, ca să fie ceia ce simt, ei, că ar putea fi...; și, de odată ori pe

nesimțite, aceiași oameni, qui ne se lasseront jamais de comprendre, se rostogolesc ori lunecă, încet, în abis; unul moare pe stradă, altul sub masa unui crîșmi și al treilea își dă sufletul, într'un pat de spital... E desgustător"!

— Oamenii, aceia, au la îndămînă filosofia.

— In fața morții, Madame Moscu, toți oamenii sunt la fel; toți sunt niște imbecili.

— Gîndurile îți fac rău, domnule Ibrăileanu. Dacă nu poți dormi, ai vrea să-ți citesc?

— Ai, mata, poeziile lui Verlaine?

— Da.

— Și ți-s la îndămînă?

— Le aduc din bibliotecă, știu unde sunt.

Ibrăileanu începe să recite versuri din „Sagesse".

„Il pleut dans mon coeur comme il pleut sur la ville"... și „qu'as tu fait de ta vie"?

Tot mai animat, îmi vorbi, în noaptea aceia, de Eminescu, de Lenau și de ce vedea, el, în înrudirea lor poetică. Cînd pe lumină de ziuă și cinteza își începu țîrîitul, Ibrăileanu ascultă o clipă și'n legătură cu lirica lui Eminescu, mă întrebă: „Aș vrea să știu, Madame Moscu, dacă'n muzică sunt armonii, imitative, care să redea poezia naturei.

— Da, sunt în muzica lui Schubert și'n acea a lui Beethoven și Liszt.

Intr'o vară, după mult timp, ne-am reîntîlnit la *Varatic. De astă dată*, boala ce-l mina se arătase și eu *căutam, cum puteam*, să-l distrag dela aceasta gînd; dar nu era chip.

Imi amintesc că-mi spuse într'o zi.:

„Madame Moscu, de ce alegi mata subiecte de vorbă cu totul străine de ceia ce mă preocupă, pe mine, mai mult? Ceia ce încercați toți cei din jurul meu, toți prietenii mei, îmi pare a fi tot atît de amăgitor cum sunt tablourile, de hîrtie, dintr'un panopticum, alătrui de mizeria ce sălășluește, puțin mai departe, în dosul tablourilor chiar. Sistemul matale nu-i înțelept pentru că mă obosește să fiu atent la ce-mi spui și totodată, să mă gîndesc la starea mea. Mare calamitate e să fie oamenii, nervoși, bolnavi de altă boală organică; ei pot pieri de ciumă și tot se va spune că de nervi au murit!...

Cînd a plecat, în toamna aceia, mai curînd decît se hotărîse, Ibrăileanu mi-a spus: „Sunt sigur, Madame Moscu, că-i cea din urmă dată cînd ne mai vedem... la Varatic" adăugă, el, mai încet, suindu-se în landou.

Iarna trecută l-am văzut, de mai multe ori, la Sanatoriu, și am avut impresia că vitalitatea tuturor celor de prinprejur, îl supăra. Am încercat, cu mult înconjur, să-i strecor ideia de viitor; dar, m'a întrerupt și mi-a spus cu glas trist: „Madame Moscu, să nu mai vorbim de viitor. Mata trebuie să vezi și înțelegi că numai trecutul mai are, pentru mine, un sens,

amăgitor și acesta... Mai spune-mi, Madame Moscu, ce era, de mult, pe la Varatic și pe la Pașcani.

Amintirile, oarecum legate de un fapt prezent, ori isvorite din multe înrudiri de gînd, se adună ușor, pe cînd, altfel, chemate de voință, ele sunt ca o culegere, anevoioasă, de spice, după un treer sărac. In camera aceia de spital și în atmosfera încărcată de grija și mila înconjurului; lîngă patul bolnavului ce se agăța, cu ultima sa putere, de viața pe care o simțea părăsindu-l, evocările trecutului, al unui trecut vîrstat de puțin bine și mai mult de rău, îmi păreau a fi o muzică, stranie, într'o casă pustiită de foc.

Imi amintesc că m'a întrebat, Ibrăileanu, unde aveam de gînd să petrec vara. I-am făcut, de astădată, de Varatic, un trist tablou, prins în neputința mea, morală, de a mă bucura, ca altădată, de singurătate și de repaus sufletesc. Ibrăileanu nu mi-a mai vorbit de binefacerea izolărei și de nu mă'nșel în observația mea, mi s'a părut că, într'un moment, a pus chiar, în balanța minței sale, cele două feluri de suferinți; palidă și slabă mîngîiere, ce părea că amorțise, o clipă, suferința sa. „Trebuie să ne mîngîiem ,Madame Moscu! Singuri dobitocii, patentați, pot fi, astăzi, mulțumiți, grași și fericiți".

Intîrziasem. Gardiana adusese masa la care, bolnavul, se uită cu dispreț. „Vezi, Madame Moscu, asta-i masa mea: iarbă fiartă cu iluzie de unt. Tare aș vrea să mănînc un biftec, de mușchiu, cum se făcea la Buzău: dar, nu-mi dă voie doctorul, el mai crede că"... gîndul său, emoționat, se ascunsese în tăcere și'n ochii săi închiși.

„După ce te vei vindeca, domnule Ibrăileanu, să veniți, cu Lența, la mine și am să vă fac biftece, de mușchiu, ca la Buzău".

O licărire de recunoștință și poate de nădejde pentru gîndul ce avusesem și care, de astădată îi păru necăutat, trecu prin ochii lui Ibrăileanu și, de atunci, l-am mai văzut, odată cu doamna Izabela Sadoveanu, pe care am găsit-o lîngă patul bolnavului, vorbindu-i, animat, de trecut.

Constanța Marino-Moscu

Rînduri pentru G. Ibrăileanu

Cu ce cuvinte de binemeritată laudă postumă aşi putea proslăvi memoria scumpului nostru Ibrăileanu, cînd mi-aduc aminte de enervarea pasivă şi spontană pe care defunctul pilot al revistei „Viaţa Romînească" şi-o manifesta faţă de credincioşii lui prieteni sau simpli colaboratori literari, când depăşeau discreţia omagiului lor de admiraţie şi recunoştinţă ce-i datorau.

Adevărul este că Ibrăileanu a avut darul să se facă iubit deopotrivă şi de cei care-l vedeau aproape zilnic şi de cei împrăştiaţi prin ţară, dar cu suflete foarte aproape de al lui. Pentru aceştia din urmă mai ales, Ibrăileanu era un fel de „Duh sfînt" pe care drept credincioşii, fără să-l vadă vreodată, îl simt totuş coborînd în mijlocul lor, or de cîte ori îl invoacă.

Pe Ibrăileanu însă, nu era nevoe să-l invoci, fiindcă îl puteai vedea or de cîte ori aveai nevoie de el — fie la Universitate, în orele lui de curs, fie la redacţia revistei „Viaţa Romînească" în orele de întîlniri pentru cercetarea manuscriselor, fie în căsuţa lui albă şi discretă, ale cărei obloane de scînduri, se deschideau cu plăcere, or de cîte ori paşii vizitatorului neaşteptat, produceau pe nisipul aleei din grădina lui patriarhală, anume rezonanţe literare.

La Universitate nu l-am căutat nici odată, fiindcă eram prea bătrîn, ca să-i mai fi putut fi elev. In schimb, l-am văzut odată la redacţie, cînd hotărît să-i înmînez personal, manuscrisul romanului meu „Roşu, galben şi albastru" după cetirea primelor două capitole, am avut plăcuta surpriză să constat reciprocitatea bunelor sentimente de care eram animaţi, fără să bănuim. Acasă, l-am găsit într'o noapte de toamnă cînd, fusesem însărcinat de ministrul de pe vremea aceea să-i duc personal adresa oficială prin care era invitat să scrie o prefaţă şi să controleze textul poeziilor lui Eminescu, pentru o ediţie de lux, menită să apară chiar sub auspiciile ministerului. Noaptea aceea n'am s'o uit niciodată. A fost o noapte rară, pe care simţeam c'o trăim la fel şi eu şi el. E drept, că Ibrăileanu s'a ţinut de cuvînt. A scris prefaţa promisă pe care ne-a trimis-o odată cu textul complect al poeziilor lui Eminescu, controlate după manuscrisele poetului păstrate, parte la Academie, parte prin alte biblioteci particulare. N'a avut însă

norocul să-şi vadă înfăptuită această operă, căreia reuşise să-i facă chiar corecturile tipografice, fiindcă ministerul — din motive pe care, nu ne este permis să le popularizăm, — n'a mai publicat acest volum, cu care cultura romînească s'ar fi putut mîndri chiar şi peste frontieră.

Tipograful căruia i se încredinţase cinstea înfăptuirei acestei podoabe literare romîneşti, mi-a mărturisit cu durere că în ultimele sale zile, Ibrăileanu îl întrebase printr'o scrisoare, dacă i s'ar putea trimite pentru corectat şi „tabla de materie". Scrisoarea lui Ibrăileanu însă a rămas fără răspuns, fiindcă tipografului probabil, i-a fost milă să-i facă sînge rău, mărturisindu-i adevărul.

Iată cine a fost Ibrăileanu şi cu cîtă conştiinţă căuta să-şi îndeplinească datoriile către cei care deşi-l socoteau demn de atenţia lor, uitau că specialitatea lui Ibrăileanu era să facă numai literatură, nu şi politică...

Ion Minulescu

De pe vremea cînd Ibrăileanu era profesor la liceul internat din Iași

Incepuseră cursurile poate de vr'o lună în toamna anului 1900 — cînd directorul Liceului Internat din Iași, Gh. Lascar, ne prezentă cu vorba-i apăsată și vibrantă pe noul profesor titular de Limba și Literatura Romînă, Ibrăileanu.

Dela moartea regretatului Miron Pompiliu, primul nostru profesor de Romînă și pînă acum, în clasa a V-a, se rînduiseră vr'o șapte suplinitori, dela care, nu mi-a mai rămas decît o palidă aducere aminte.

Deci, acum treizeci și șase de ani, l-am văzut pentru prima oară pe Ibrăileanu căruia i-am fost elev, colaborator, medic și prieten.

— Acesta-i Ibrăileanu?! — Ne zicem noi mirați, cu privirile ațintite spre acel om uscățiv, cu niște ochi mari și rotunzi, c'o față rombică încadrată într'o barbă brună-arămie, ce scobora de pe niște pomete foarte proeminente până'n montul gîtului.

Știam că ne va fi profesor, auzisem că-i publicist distins și cărturar de samă și 'n mod vag aflasem că avea convingeri marxiste.

In Liceul Internat, puținii profesori depe acea vreme erau constelați în două grupe: „Junimea" reprezentată prin Miron Pompiliu, V. Burlă și I. Paul, — și „Democrația" reprezentată prin Ion Chirică, profesorul de Științe Naturale, Boniface Hétrat de Limba Franceză și Axinte Frunză, de Limba Latină. La acest grup se mai adăuga acum și noul profesor de Limba Romînă, G. Ibrăileanu, pe care-l așteptam cu îndreptățită nerăbdare și ne miram noi elevii, dece întîrzie și nu mai vine?

In fine... Iată-l pe catedră, — cu capul răzămat într'un cot ne-a privit cîteva clipe, a zîmbit spre noi, pe urmă s'a dat jos depe catedră.

— Ce-ați învățat pînă acum, dela inceputul anului, din Istoria Literaturii Vechi, — ne întrebă el cu fruntea 'nCrețită și cu glasul foarte scăzut și cam pe nas.

— „Nașterea Literaturii scrise, în Limba Romînă", —

răspunse un coleg dintr'o bancă din față, — și ne-a anunțat Domnul Profesor... că 'n lecția de astăzi ne va vorbi despre: „Poezia Populară și Literatură Populară, nescrisă".

Ibrăileanu tăcu un moment cu ochii proptiți în fereastră; pe urmă începu să se primble cu pas domol, în fața băncilor, dela ușă la fereastră și 'napoi.

— Curios!.. Asta-i încă unul, — îmi șopti tovarășul meu de bancă, — care fiind la ora întîia, începu lecția fără să ne pună să facem rugăciunea... se cunoaște, că-i socialist.

— Și nici catalogul nu l-a strigat, — îi spun eu cît am putut cu glasul mai scăzut, de bas, — căci tocmai atunci ajunsesem în perioada, cînd mi se schimba vocea, trecînd dela sopran la bas, așa că în aceiași propoziție, glăsuiam cînd gros, cînd subțire, iar pe șoptite nici într'un fel nu-mi puteam potrivi vorba.

Deschizîndu-mi caetul pentru scos note, cu vocea și mai îngroșată, mai adaug, tot eu: „să știi, măi, c'aista-i 'ca și „fratele Frunză"... Om cu scaun, la cap... nu s'încurcă în forme goale".

Nu mi-am dat samă, că rostirea mea răsuna 'n tăcerea clasei, ca un bombănit de bîzălău, răscolit de prin unghere, — toți colegii însă își întoarseră capul spre mine, acolo 'n banca din fund, — unii zîmbindu-mi, alții făcîndu-mi semn din sprîncene încruntate, ca să tac din gură.

Ibrăileanu, care deabea-și pusese întrebarea cum e mai corect de zis: *Poezie populară* ori *Poezie poporană*, cînd îmi auzi dondonitul, ca un măcăit de rățoi pribeag, se opri și din mers și din explicație, mărindu-și și micșorîndu-și luminile ochilor spre mine, ca niște diafragme de proector.

— Ce-i cu Dumneata?... Ai vr'o nemulțumire? — Mă întrebă el nedumerit. — Ce... frunză?... Parcă te-am auzit spunînd ceva de... frunză... cap?... Ce este? — Cînd m'am ridicat în picioare, mi s'a părut, că nu mă mai isprăvesc. De rușine că eram crescut prea tare stăteam și cam încovoiat, — în aceiași clipă, mi-a fulgerat prin minte, că eram drept Oșlobanu lui Creangă. Prostit cu desăvîrșire mi-am dat drumul glasului, care de data asta a țîșnit din gîtița mea, foarte ascuțit și foarte subțire: — „Da... Știți?.. Ii spuneam colegului meu, că deacum... cît o ținea poezia populară... da, populară... tot cu „frunză verde" o să ne ba... o să ne batem capul!"

Ibrăileanu a zîmbit cu blîndețe, băeții au rîs cu vioiciune, iar eu cu buzele strînse mă pierdusem de rușine.

— Dar, dumneata, ești elev? — Mă întrebă Ibrăileanu cu sfeală, măsurîndu-mă oarecum și din lungime și din grosime. — Probabil că mă luase drept vr'un pedagog, supraveghetor de clasă. — Parcă n'ai fi cam de-o vîrstă cu colegii!..

— Nu-s... ba, da, sînt!. Dar mi se schimbă vocea și-s crescut mai în plin... Așa mi-i firea... Mai „ortoman"!... Cum

se zice în poezia populară. — Cuvîntul „ortoman" l-am pronunțat așa de gros și de sonor și cînd am mai pomenit și de „poezia populară", — Ibrăileanu a isbucnit într'un rîs mărunt deabia stăpînit, colegii săltau în hohote, — iar eu complect uluit, m'am turtit în bancă, strîngîndu-mă în falduri, ca armonica.

— De unde ești? — Mă întrebă el, învăluindu-mă c'o îngerească bunăvoință 'n privire.

— Dintr'un sat din Munții Neamțului, — răspund eu de data asta, cu vocea țipătoare ca de biblică.

— Hm!.. hm!... De asta ești — mai „năsdrăvan" și mai „ortoman", — adăugă tot el, continuîndu-și pasul dela ușă la fereastră și dela fereastră la ușă.

Mai întâiu, ne-a convins, că-i mai bine să se zică „poezie populară", și „literatură populară", iar nu „poezie poporană" ori „literatură poporană". Deaici înainte, — fără să mai țină samă de cele „cinci trepte formale" pedagogice: „istoric", „corelație", „patriotism" etc., — el, își punea înrebările, — el, își dădea răspunsurile; — vorbea liber ,ca 'ntr'un cerc de prieteni, — iar noi îl ascultam, îl urmăream, îl sorbeam cu ochii, cu inima, cu mintea, cu toată ființa noastră fizică și sufletească, răpiți pînă la absență de farmecul acestui om, care ne-a captivat din primul ceas, pentru totdeauna, pentru toată viața. Ni se părea uneori, că asistam la niște *convorbiri*, la niște discuții spontane, între doi Ibrăileni, care cînd se potriveau în păreri, cînd se combăteau, — dar amîndoi întrupați în aceiași ființă, se chinuiau se strădănueau, s'înflăcărau la vorbă, niciodată însă întrebuințînd: fraze oratorice, citații pedante sau cuvinte dinainte căutate. — Nu!.. Nimic calculat, nimic silit, nimic aranjat. Habar n'avea el de metodologia pedagogică oficială, habar n'avea de dozările chivernisite ale programei analitice ,nici măcar prin minte nu-i trecea, că douăzeci de minute i-s hărăzite pentru tratarea subiectului și alte douăzeci pentru chestionarea elevilor... Nu!.. De unde?... Eram convinși, că nimic nu-l plictisea mai mult decît cînd trebuea să-și piardă vremea ascultînd elevii, în vederea notelor trimestriale; atunci își încrețea fruntea, se scărpina nervos în barbă, lîngă urechea dreaptă, și s'încurca, — nu era deloc deprins să însemne în note ,cît „trage la cîntar" știința unui elev. Pentru dînsul nu era nici o supărare, dacă s'întîmpla că dădea vreunul răspunsuri nemulțămitoare; nu-i punea notă, ci-l lăsa pînă știea.. pe o dată viitoare. Dar!.. Cît de rar s'întîmpla, ca să se găsească vr'un elev, care să nu știe lecția la Ibrăileanu. Acei colegi, sufereau zile întregi, nu mai aveau nici somn, nici poftă de mîncare...

Și doar Ibrăileanu, cu nespusa lui delicatețã sufletească nu ne făcea nici un reproș, nici o dojană, nici o mustrare. Dimpotrivă, uneori făcea haz, rîzînd din toată inima, chiar cînd prostia debitată era din cale-afară de mare.

Odată, la o oră de chestionare, întrebă pe unul dintre noi, dacă cunoaște vr'un substantiv masculin terminat în *a?* — Colegul tăcea... Nu-și aducea aminte de: *popa, tata*.. Cu mîna dată la spate făcea din degete semne disperate să-i sufle cineva. N'a îndrăznit nimeni să-l ajute.

— Da... Răspunse el tușind scurt, după un răstimp de gîndire ,— substantiv masculin terminat în *a*, de exemplu: *fitil, copil* și altele.

— Cum „fitil"? — Intrebă clipind des-des din ochi Ibrăileanu, — Ia seama ce te 'ntreb: substantiv masculin terminat în a nu în l!... Ia gîndește!

— A!... Da, — făcu elevul zîmbind de prostia, care-a spus-o, — ca și *gîndește* mai este: *pește, clește* și altele. Se zăpăcise complect! Rîdea Ibrăileanu, rîdea clasa întreagă.

A!.. Nuu! — Își luă de samă colegul, lovindu-se cu palma peste frunte, ca și cînd s'ar fi desmeticit, — substantiv masculin terminat în **a** este *musca*.

— Dar dece musca?... Cum musca? — Făcea Ibrăileanu rîzînd în hohote.

— Pentrucă *musca* se zice și la partea bărbătească și la partea femeiască... Deci *musca*, poate fi și-un substantiv masculin, terminat în *a*, care cîteodată poate să se termine și 'n *oiu*, cînd îi zicem: *muscoiu*.

A isprăvit liceul acel coleg al nostru și Ibrăileanu, ca să nu-l umilească, nu i-a mai pus niciodată chestiuni gramaticale.

Tîrziu, foarte tîrziu, — după războiu, — cînd ne-am mai adunat odată în încăperile Liceului Internat, ca să sărbătorim, cei cari mai rămăsesem în viață: douăzeci și cinci de ani dela absolvire, — Ibrăileanu, auzind că atîția dintre foștii lui elevi au căzut căzut în lupte, între care și colegul nostru „fitil" — a rămas un răstimp nemișcat cu ochii mari, rotunzi și înrourați, profund îndurerat, de moartea atitor ființe scumpe foarte scumpe inimii sale. — „A murit și „Fitil"... Săracu „Fitil", ce rău îmi pare!"

Cu mare atenție era Ibrăileanu la temele scrise. Stilul și compoziția însemnau nespus de mult pentru dînsul în aprecierea valorii sufletești a elevilor. Lăsa la voia noastră să ne-alegem orice subiect, ne dădea răgaz săptămîni întregi, pe urmă ne fixa cîteva ceasuri, în anumite zile, pentru cetirea propriilor noastre creațiuni literare. — Spiritul citic îl reprezenta întreaga clasă subt conducerea și îndrumarea lui Ibrăileanu.

S'înțelege, că 'n aceste ceasuri se puneau în evidență nu numai aptitudinea și puterea de creație a fiecăruia, — dar

cu deosebire, fiind vorba şi de-o minuţioasă analiză literară,— nu se putea lucra, fără o anumită pregătire şi înmagazinare de cunoştinţi extrase din studiile critice şi literare ale scriitorilor romîni şi străini.

Atunci... fără să ni se impună, dar din propria noastră pornire, căutam să ne înarmăm cu documentări şi exemplificări din diverşi autori. Zi şi noapte elevii lui Ibrăileanu citeau asiduu şi febril. Biblioteca Liceului, foarte bogată şi bine aranjată, care dela Miron Pompiliu, pînă la venirea lui Ibrăileanu nu mai servea, decît ca un loc, unde-şi ucideau timpul, cei opriţi Dumineca, pentru note răle, — în scurtă vreme deveni frecventată de toţi elevii cursului superior, cărora le era profesor Ibrăileanu. Directorul liceului de pe acea vreme, un foarte destoinic director, condus însă de-un spirit pozitiv, sever şi geometric, care vedea în cetitorii de romane şi cărţi literare nişte şcolari neserioşi şi chiar... „imorali", în conformitate cu normele de educaţie de-atunci ,luă severe măsuri de stăvilire a acelui „nenorocit curent" permiţînd să se cetească numai cărţi, care purtau pecetea oficialităţii şcolare, — deci: cronici, psaltiri, poezii de Bolintineanu, Ochtoicul lui Sf. Vasile, şi... alte cîteva opere cu caracter moral de ordin istoric şi ,eclesiastic. S'au prohibit cu desăvîrşire: orice fel de poezii, pînă şi ale lui Conachi, orice fel de roman, pînă şi „Ciocoii vechi şi noi" de Nicolae Filimon, orice fel de producţie literară romînă sau străină, — astfel de lectură fiind considerată ca subversivă şi demoralizantă.

Ce era de făcut? — Bibliotecar era un pedagog, c'o vastă cultură, c'o largă înţălegere a necesităţii unei pregătiri literare cît mai intense, fiind coleg de „Şcoala Normală superioară" şi-un bun prieten cu Ibrăileanu, după multă stăruinţă, căpătă învoirea dela Direcţia Liceului, pe propria sa răspundere de-a selecţiona cărţile ce puteau fi puse fără pericol de stricăciune, în mîna elevilor.

De sigur, că deaici înainte, n'a mai fost nicio poprealā. Se cetea cumplit!... Şi pe faţă şi pe-ascuns, şi'n recreaţie, şi'n orele de plictiseală programatică, şi'n repetitoare, cu capacul pupitrului ridicat, şi'n dormitoare, sub coviltirile de plapomă... Ibrăileanu ne fermecase, ne copleşise, ne 'nebunise.

Niciodată nu vom uita acele ceasuri de stil şi compoziţii, de recenzări, de discuţii critice, de analize literare, de convorbiri atît de prieteneşti şi instructive, cu monumentalul nostru profesor Ibrăileanu, care ne lumina mintea şi sufletul cu fosforescenta lui înţelepciune!

Niciodată, în viaţa noastră, n'am simţit, că timpul fuge nebun şi că minutele se risipesc ca funigeii, decît în acele ceasuri, cînd în virtutea vaselor comunicante, golurile noastre sufleteşti, ni se umpleau cu suflet, din înălţatul suflet al lui Ibrăileanu.

Niciodată încă nu se mai pomenise, ca elevii bolnavi, cu impresionante ascensiuni termice, scuturaţi de frisoanele suferinţelor, să părăsească patul lor de boală, să evadeze din Infirmerie, ca să asiste cu preţul vieţii lor, la acele ceasuri de literatură, în care s'inflăcăra în vîlvătăi uriaşul suflet al lui Ibrăileanu!

*

Copleşiţi de duioşia acestor nepieritoare amintiri, cernite de noianul anilor căzuţi peste noi, din îndepărtatul crug al vremurilor, — noi şcolarii tăi, deatunci, cari ne-am închinat sufletele ţie şi ne-am bucurat de măreţia darurilor tale sufleteşti, iubite maestre, îngădui-ne ca din regretele noastre să-ţi împletim cununa şi din durerea noastră să stropim cu lacrimi grele, cripta care te-a închis pe veşnicie, pe tine!... Cel mai înţelept, cel mai scump şi cel mai drag profesor şi prieten al nostru!...

Prof. I. I. Mironescu

Intîlnirea dintre oameni

De un an încoace, din trecuta primăvară, moartea șterge din rîndurile noastre pe cei mai aleși.

Panait Istrati. Gib. I. Mihăescu, Matei Caragiale, acum G. Ibrăileanu... Nu mai avem răgaz, dela o ceremonie funebră la alta, să măsurăm golurile lăsate, să le împlinim într'un singur gol mare, care înghite indelaoltă, prietenii, admirații, speranțe, evlavii pentru oameni dintr'o altă plămadă a lumii. Ni s'a stins poate și capacitatea de a suferi, de a plânge. Timpul ne alungă dela spate. Alergăm printre necrologuri și cruci. Privim în noi, în neantul din noi, doar prin aceste necrologuri. Trist prilej de examen!

Dar dacă pe ceilalți mai sus numiți, moartea i-a surprins oarecum pe la spate; G. Ibrăileanu a murit cu toate pregătirile pentru moarte. A tăiat una câte una, în suferință și resemnare, toate rădăcinele care îl legau de viață. Și-a *pregătit* dinainte sufletul pentru exilul într'o *lume fără dimensiuni*. El înfățișează, va înfățișa multă *vreme pentru noi, poate pentru* totdeauna, moartea pură.

Ce s'ar putea scrie despre acest *om, care măcar de zece* ani, era pe cale de desincarnație?

Se afla printre noi și nu mai aparținea acestei lumi. Sub cupola înaltă a *frunții* presimțeai o neistovită desbatere interioară. Privirea sa nu mai mergea spre aspectele exterioare, trecea peste tine, prin *tine*; migra în regiuni fără spații, într'un univers de neliniști, de analize, de gânduri. De multă vreme viața îi părea mult mai puțin vrednică să fie trăită, decît cugetată și înțeleasă.

Și este explicabil atunci, dece se întâmpla acest miracol unic. Nu numai prietenii, nu numai cei care îl cunoșteau de aproape, dar și străinii care îi călcau întiia oară pragul, nu se apropiau de el fără neliniște. Fără teama de a nu fi demni. Poate a fost singurul om al acestor timpuri și al acestei bresle scriitoricești, care a impus respect chiar șnapanilor. Poate e singurul care le-a dat măcar o clipă nostalgia unei altfel de vieți, cu o altă rațiune de o fi, austeră și monahală.

Probitatea sa față de viață, de prieteni, de artă, de cărți, pecetluia pe buze zîmbetul nostru sceptic și zeflemist, gata să se prefacă adesea în rînjet. In profunda sa delicatețe și pu-

doare, se afla ceva care dezarma chipul firesc de a fi al scriitorului romîn, cu succesul calamburilor în cenaclu și cu prestigiul tirajelor fabuloase. Invățai dela dînsul că pentru scriitor, nu e de întiia însemnătate opera, scrisul, talentul, verva, nici cea mai strălucită nestimată ieșită din mînă de faur pentru antologie. Acestea nu pot suplini caracterul. Și le învățai toate dela un om care iubea mai mult să învețe el, decît să învețe pe alții. E o altă minune. Dovadă că o anume religie a adevărului și a probității spirituale, nu are nevoie de predicatori. Destul o pildă răsleață. Un mucenic singuratec, în chilioara lui, departe de drumurile bătute, unde te abați să poposești și să-ți primenești sufletul coclit, răpus, sdrumicat, într'un ceas de șovăelnice impasuri. După un pelerinaj la asemenea schimnic al cărților și gîndurilor, te întorceai în viața cea vie purificat de sgura vieții pentru un răstimp. Cînd încheiai cea din urmă pagină a unei cărți, cînd săvîrșeai o faptă chiar pentru tine îndoelnică, gîndul se oprea la ultima instanță: „Oare ce va spune, oare ce va crede domnul Ibrăileanu?"

Pentru toți era „domnul Ibrăileanu". Și această realitare a noțiunei *domn*, a cuvîntului *domn*, e încă o măsură a unui prestigiu pe care nu-l căutase și nu-l cultiva. Nu i-a stat nimeni vreodată aproape, să-i pomenească apoi numele ori unde, în orice împrejurare, cu acea familiaritate ce nivelează altitudinile și scurtează distanțele. Cafeneaua bucureșteană zîmbea la asemenea „ieșenisme". Vedeți bine ,nu-l cunoștea, ori îl cunoștea prin oglinda deformată a băieților deștepți, prăsiți în maidanul literaturei.

Imi amintesc cu melancolie atmosfera Iașilor din anii adolescenței și tinereții. Un Iași pentru totdeauna pierdut.

In acel tîrg al asfințiturilor lungi și al toamnelor de-o tristeță sfîșietoare, umbra lui G. Ibrăileanu se încorporează ulițelor, caselor scunde, grădinilor cu zaplazuri hîite, ca silueta umană indispensabilă pentru a da caracter și viață unei gravuri. Așa, acolo, îl încrucișam în drumul dintre casă, școală și redacția „Vieții Romînești". Firește, coboram de pe trotuoarul îngust, cum coborau atîția care îl știau fără să-l cunoască. Și cu un soiu de mistică smerenie, ascultam dela alți prieteni mai vîrstnici și mai privelegiați, amănunte asupra nesfîrșitelor desbateri din redacția revistei condusă cu atîta rigoare, de acel om timid, stîngaciu, politicos: exactismul menit să contrarieze imaginea unui director de revistă și unei călăuze de conștiințe, într'o lume unde alții regizează cu desinvoltură aparența autorității, în lipsa, în schimbul autorității reale, secrete și nepremeditate. Era de pe atunci un personagiu legendar al Iașilor. Nu prin aspectul pitoresc, prin ticuri, manii, viața singularizată, așa cum l-au evocat într'o feroce cruditate a unei lumini de reflector, cîțiva zugravi cu bidineaua groasă: un

om îngropat într'o barbă hirsută. Nu acesta era și nu prin aceasta trăia în legenda Iașilor. Ci tocmai prin contrastul dintre acest exterior hirsut, și subtilitatea interioară.

Mai tîrziu, cînd anii m'au dus și pe mine să pășesc pragul „Vieții Romînești", în loc de-un pontif, m'am aflat față în față cu un timid.

Un timid în fața altui timid, deși distanțele de vîrstă, de autoritate, de muncă, de realizări, erau atît de nemăsurate. Și după schimbul de convenționale banalități, după un stagiu cuminte în cel mai scund scaun din cel mai pitulat ungher, am asistat la un fenomen straniu. Nu știu cine svîrlise o vorbă despre nu importă ce carte, cu nu importă ce strîmbe idei. Deodată, omul sfios, stîngaciu ,care își pipăia cuvintele ca bilele materiale din tot atîtea alveole, ca să aleagă circumspect cea mai just potrivită; deodată s'a desmorțit cu o violență, cu o ardoare ofensivă, cu ochi de inchizitor, pentru a rostogoli într'o vertiginoasă avalanșă, cu argumente din cele mai diverse și neașteptate domenii, construcția de carton, a arhitectului cu strîmbe idei.

Nu odată, în puținele împrejurări cînd i-am călcat pragul în casa din strada Coroiu mi se pare, mai apoi în cea cu livadă bătrînească dintr'o înfundătură a străzii Buzdugan, în chiliile monăstirești dela Agapia și dela Văratic, nu odată mi-a fost dat să asist la aceiași resuscitare. Părăsise poate demult o dogmă. Intrasigența tinerească a lui C. Vraja dela „Evenimentul literar". Invățase voluptatea de a se îndoi. Acum cobora cu o lampă de miner în conștiințe, *mai ales în* propria sa conștiință. Dar ca o albină întăritată de parfumul capitos al florilor, nu-și afla liniște după o lectură de-o noapte. Iar toată energia ațipită într'o lincezeală de oriental și de trup bolnav, se deștepta fecundată de dinamismul unei cărți, a unui roman, a unui vers.

Dacă îl înțelesese și îl îndrăgise atît de mult pe Proust, s'a întîmplat aceasta fiindcă au trăit o identitate de destine. Amîndoi și-au petrecut o parte din viață, apărîndu-se de boală. Cum s'a spus, Proust datora extraordinara finețe a activității mintale, slăbiciunii sale fizice. Spiritul său lucra într'o necurmată febră provocată de desechilibrul forțelor. Unghiul sub care îi apărea viața, se deosebea de optica noastră obștească. Aparența vieții era pentru el numai desnodământul unei realități complexe, enorme, veșnic în mișcare, pe care se trudea s'o recunoască, s'o reconstituie, s'o redea vieții prin scrisul acela compact și fluid în aceiași vreme, de-o fidelitate fără seamăn. Fiecare situație, gînd sau cuvînt, deslănțuia simultan, un complex de consecințí, de analogii, de excepții, de restricții sau de contradicții. Pe cînd romancierul de toată ziua e preocupat să simplifice expresia și să nu redea decît esențialul, Proust urmărea și isbutea să exprime totul, fiindcă

în ochii săi, nimic din viața conștientă nu e accesoriu și secundar. Acest revelator al vieții interioare, a fost ultima pasiune de cetitor a lui G. Ibrăileanu. Nici o mirare. Erau două spirite gemene. Și îmi amintesc înălțarea surprinsă și încruntată a sprincenelor stufoase, deasupra ochilor noptoși, cînd într'un ceardac, la monăstirea Văratec, îi pomenisem o comparație a lui Max Iacob, care asemuia fraza lui Proust cu circumvoluția creerului.

Se ridica dintr'o criză, după cîteva nopți de nesomn, cu medicul la căpătîiu. Toate au fost uitate. S'au desprins într'o clipă de realitatea imediată, subiectivă, legată de carne și de trup. G. Ibrăileanu, urmărea dincolo de el și de noi, arabescul frazei lui Proust, sinuos identificată cu o circumvoluție a creerului.

Teocrit ne-a învățat să plîngem moartea în elegii care transformă durerea în literatură. E greu însă să scrii pagini deșarte, despre un om ce și-a mistuit viața întreagă într'o lungă desbatere lăuntrică. Sentimentul e mai simplu și mai sever, pentru un asemenea om, scrumit prin a sa ultimă voință în cenușă răcită; dar viu încă, prezent încă între noi, până ce ne va veni rîndul să ne risipim în lumea cea fără dimensiuni.

Cezar Petrescu

Opera critică a lui Ibrăileanu

In paginile autobiografice ale lui Stendhal (mai ales în „Vie de Henri Brulard” şi „Souvenirs d'égotisme”) o vorbă frapează în deosebi atenţia cititorului prin repeţirea ei: *voir clair*. Această grijă de *a vedea limpede* este o obsesie caracteristică pentru Stendhal şi pentru toţi eroii romanelor lui, în special Julien Sorel.

Cred că tot această grijă chinuitoare şi supremă a fost una din principalele însuşiri spirituale ale lui G. Ibrăileanu. Dar în timp ce la Stendhal nevoia de a vedea limpede se manifesta mai ales cu privire la propriul lui suflet şi la propria lui viaţă, la Ibrăileanu ea se îndrepta în afară, către alte suflete şi alte vieţi.

Totuş, nu această nevoie de-a deslega şi de-a limpezi l-a făcut pe Ibrăileanu să devină critic literar. Mai *bine zis*: pentru a construi opera lui critică nu i-ar fi *fost destul* această nevoie. La minunatele lui calităţi de inteligenţă, pătrundere şi gust se adăuga în primul rînd o dragoste nesfîrşită de literatură. La Ibrăileanu puterea de admiraţie era egală cu puterea de înţelegere.

Cred că acestui fapt opera critică a lui Ibrăileanu datoreşte o bună parte din vigoarea şi siguranţa ei. Pentrucă este, în adevăr, o părere greşită aceia că un critic trebue să fie de-o rece obiectivitate, un fel de monstru înregistrator de frumos şi urît, un alcătuitor de reţete estetice, promulgator de formule, un om însufleţit de un spirit înadins negativ, care se fereşte să admire şi se mulţumeşte numai să constate. Un om incapabil de admiraţie pentru lucrul literar nu poate fi un bun critic. (Afară doar dacă nu se înţelege prin spirit critic numai spiritul destructiv. Dar atunci ar însemna să se ia partea drept tot. Spiritul destructiv este numai un element al criticei). Admiraţia, acest sentiment luminos care este, fără îndoială, una din cele mai înalte achiziţii ale speciei umane şi care, la fel cu rîsul şi mai mult decît inteligenţa şi decît orice alt sentiment distinge pe om de bestie, este necesară criticului. Trebue să ştii să admiri pentru a putea să ştii să critici bine. Abia admiraţia controlată de pătrundere şi înţelegere poate da măsura justă în aprecierea unei opere de artă.

La Ibrăileanu controlul acesta (nevoia de a vedea limpede)

întregea admiraţia lui pătimaşă pentru creaţia literară. Pentru el literatura era un lucru viu, o a doua viaţă alături de cealaltă viaţă reală, şi care cîteodată îi apărea mai expresivă, mai esenţială, mai totală decît aceasta din urmă. Pasiunea lui pentru literatură e mai mult decît o curiozitate estetică, mai mult decît o nevoie clasificatoare şi, bine înţeles, mult superioară simplei nevoi de distracţie. Iată un om pentru care literatura nu era un joc, o carte nu era un simplu mijloc de desfătare. Pentru el opera literară trăia, nu era o moartă oglindire a vieţii, încremenită în şirurile de litere şi de fraze. Opera literară era pentru el o fiinţă vie, misterioasă şi seducătoare ca o fiinţă reală. Acest lucru e atît de adevărat încît acolo unde vorbeşte de operele pe care le admiră (şi precizez: pe care pătrunderea lui estetică şi înţelegerea lui critică îi *permit* să le admire) acolo stilul lui capătă deodată o tonalitate mlădioasă şi insinuantă, devenind un lucru extrem de rar şi ciudat, un adevărat poem critic. Iată-l vorbind de Turgheniev:

„Este imposibil de definit cu adevărat un artist sau opera unui artist. Esenţa, ceiace formează nota specifică a operei unui artist, este un sunet unic pe care trebue să-l exprimi într'o singură formulă. Criticul cel mai pătrunzător şi mai sonor la opera unui artist, un Sainte-Beuve, ori un Lemaître, dau tîrcoale, se apropie, dar nu pot prinde într'o formulă ceiace este un artist şi-l deosebeşte de toţi ceilalţi.

„Ce este Turgheniev, ce e aceia ce îl face să fie el şi nu altul? Orice am spune, cu oricită cheltuială de sagacitate, vor fi vorbe, formule *care se potrivesc şi altuia*. Chiar dacă am reuşi să înşirăm caractere unul după altul, exacte, atît de multe, încît *combinaţia* lor să nu se mai potrivească altui scriitor, am *şti* mult despre Turgheniev, dar cu atît mai mult ne-am îndepărta de acel ideal: de a surprinde sunetul special Turgheniev şi a-l împărtăşi şi altora.

„Mă întreb de multă vreme ce este Turgheniev. M'am învîrtit mult în jurul lui, mi s'a părut uneori că mă apropii de o enigmă, poate am simţit-o vag, — dar n'am putut pune degetul unde ar trebui şi dacă am simţit sonoritatea operii lui, n'am putut să mi-o lămuresc clar, să mi-o traduc în cuvinte, fără de care nu putem numai împărtăşi altora, dar nici înţelege bine...

„... Sentimentul acesta de neputinţă îl ai mai ales faţă de scriitorii pe care îi cunoşti mai bine, îi simţi mai bine şi îi „înţelegi” mai bine. Sentimentul acesta l-am avut faţă de Eminescu. Şi cu cît te apropii de punctul cel secret- cu atîta simţi mai mult existenţa acestui secret şi — neputinţa de a-l surprinde odată. Dar nici nu s'ar putea altfel, căci aspiraţia noastră de a defini esenţa unui scriitor nu e altceva decît îndrăsneala nebună de a viola secretul vieţii. Bergson a spus

că „inteligenţa este caracterizată printr'o incomprehensiune firească a vieţii". Bergson însă are remediul: intuiţia. Dar problema pusă de noi este tocmai trecerea dela nelămurirea intuiţiei la inteligibil. Cînd zic că „simt" dar nu pot spune ce, am intuiţia dar n'am formula. Intuiţia se „exprimă" prin reverberaţii stilistice care să creeze în altul o stare de suflet identică. Dar noi vorbim aici de o formulă cuprinzătoare. Sugestia, nu e în chestie".

Aceste rînduri pe care Ibrăileanu le scrie în studiul „Creaţie şi analiză" publicat mai întîi în „Viaţa Romînească" din Februarie 1926 şi apoi în volumul „Studii literare", cuprind mărturisiri revelatoare pentru firea criticii lui Ibrăileanu. Scrise cînd avea cincizeci şi cinci de ani, gîndite, experimentate sau bănuite de mult, rîndurile de mai sus ca şi tot studiul, pun minunat de bine în evidenţă cele două imbolduri caracteristice de care vorbeam: nevoia de a admira şi nevoia de a vedea clar. Pe Ibrăileanu îl frămînta mereu nevoia de a-şi exprima admiraţiile. Intuiţia şi sugestia nu-l mulţumeau. De aici grija de-a reduce totul la „inteligibil" şi frica de „reverberaţii stilistice". Analizînd o operă literară, Ibrăileanu nu vrea să dea o impresie despre ea, s'o recreieze oarecum după propria lui fire şi să „creeze în altul o stare de suflet identică". Vrea să dea despre lucrul literar o impresie general valabilă, „o formulă cuprinzătoare". Silinţa aceasta el şi-o dă însufleţit de dorinţa de-a surprinde şi fixa oarecum un *fel de lucru în sine literar.* E o dorinţă de absolut *şi în acelaş timp* o grijă de a rămîne în limite cît mai obiective. O critică, aşadar, perfect realistă, determinată, bazată pe fapte, pe realităţi, dacă se poate chiar pe legi.

Şi totuşi el nu respinge intuiţia. Nu mai departe decît acelaş studiu „Creaţie şi analiză" dovedeşte aceasta. Felul în care vorbeşte aici de Proust, de Turgheniev ale cărui eroine le analizează cu atîta delicată înţelegere, de Tolstoi sau de Caragiale, dovedeşte cu prisosinţă că criticul a simţit, a bănuit, a avut o cunoaştere intuitivă a lucrului, şi că după aceia bănuielile, simţirile şi intuiţiile lui s'au concretizat în formulări obiective şi în caracterizări bine determinate, realizînd tocmai această „trecere dela nelămurirea intuiţiei la inteligibil".

E drept că această întrebuinţare a intuiţiei ca mijloc de *adulmecare* a literaturii (nu de explicare!) apare mai evident în scrierile lui Ibrăileanu din a doua jumătate a vieţii lui. In „Spiritul critic în cultura romînească" (1909) el rămîne în limitele unui strict determinism, cerut dealtfel şi de firea subiectului pe care îl avea de tratat. Explicînd de ce spiritul critic s'a desvoltat mai întîi şi mai mult în Moldova, după ce înşiră cauzele obiective, Ibrăileanu spune: „Şi pentrucă a venit vorba de o deosebire sufletească am putea spune ipotetic că poate fi vorba şi de un element pur psihic". Apoi, după ce pomeneşte de cîteva elemente psihice de deosebire între Moldoveni şi Munteni, încheie: „Dar înfîrşit acestea sunt ipoteze şi elementul psihologic e greu de calculat". Această neglijare voită a elementului psihologic este explicabilă. Scopul „Spiritului critic" nu era de-a arăta nuanţele sufleteşti care deosebesc pe Moldoveni de Munteni, ci constatarea şi expunerea evoluţiei unei culturi, considerată din punctul de vedere al spiritului critic. Aici împrejurările istorice trebuiau luate în seamă în primul rînd. Şi aceste împrejurări istorice erau arhi-suficiente pentru a explica faptele culturii romîne moderne în perioada ei de formaţie. Totuşi, recitind opera ulterioară a lui Ibrăileanu îţi poţi da seama că, mai tîrziu, în momentul cînd concepea şi scria „Creaţie şi analiză", el s'ar fi oprit şi mai mult asupra elementului „pur psihic".

E drept că în această perioadă, care cade în anii de după război, Ibrăileanu se consacră tot mai mult criticei literare propriu zise. Pe vremea „Spiritului critic" atenţia lui era îndreptată în primul rînd asupra criticii culturii şi asupra laturii sociale a literaturii. După războiu, însă, criticul literar apare mai des decît criticul cultural. Ibrăileanu cel din „Creaţie şi analiză" ia tot mai mult locul celui din „Spiritul critic" şi chiar din „Scriitori şi curente", unde punctul de vedere social şi general cultural este tot atît de accentuat. Şi aici, o analogie curioasă. Vorbind de evoluţia criticii lui Maiorescu, tot în „Spiritul critic", Ibrăileanu spune că în prima perioadă a activităţii lui, Maiorescu a făcut critica culturii, iar în a doua, după 1881, el n'a mai scris decît critică literară. Cu totul din alte cauze şi ţinînd seama de completele deosebiri de fire, de concepţie şi de procedee dintre el şi Maiorescu, Ibrăileanu a suferit aceiaş evoluţie.

Am putea fi ispitiţi chiar să împingem analogia şi mai departe. Caracterul criticei lui Ibrăileanu dinainte de război era combativ şi tezist. Critica lui de pe vremea aceia era o critică de luptă cu ţeluri bine determinate. In „Cronica literară" din primul număr al „Vieţii Romîneşti" (Martie 1906) Ibrăileanu expune, cu conciziune şi cu un ton polemic care îl caracteriza pe atunci mai mult decît în perioada de după război, un întreg program critic: „Poporanism cultural, căutarea şi ilustrarea în literatură a specificului naţional, nevoia unei „psihologii romîneşti": Şi dacă literatura este *depozitara* sufletului unui popor apoi este cu putinţă ca literatura romînească să nu fie depozitara sufletului romînesc?"... Apoi: nevoia ca scriitorul să aibă un ideal, o concepţie despre viaţă, pe care s'o ilustreze în opera lui: „Zugrăvirea realităţii nu mă interesează decît întrucît ea ilustrează concepţia poetului".

Acest caracter de luptă şi de tezism e mai puţin accentuat în opera critică a lui Ibrăileanu din a doua perioadă. Cauza este simplă: dezideratele critici lui Ibrăileanu din 1906 se realiza-

seră în parte sau erau pe cale de-a se realiza în epoca de după război. Ibrăileanu a putut să constate, să explice și să situeze în cadrul propriilor lui concepții romanele lui Rebreanu și Cezar Petrescu și „Medelenii" lui Ionel Teodoreanu despre care a scris un articol răsunător și strălucit. Specificul romînesc nu numai că s'a realizat, dar a devenit (cum dealtfel era de așteptat) o adevărată obsesie a literaturii noastre și într'o vreme cînd nici vorbă nu mai poate fi de o înstrăinare a literaturii noastre, așa cum putea fi vorba în 1906. Acum e sigur că literatura romînească este într'adevăr „depozitara sufletului romînesc". Și e sigur că în această privință contribuția ideilor și a luptei pe care a dus-o Ibrăileanu este covîrșitoare.

De-asemeni și în ce privește „concepția de viață a scriitorului". Critica lui Ibrăileanu a fost un excelent antidot împotriva criticei reci și estetizante a lui Maiorescu și a epigonilor acestuia. Ibrăileanu n'a făcut, niciodată, cum s'a spus, apologia literaturii teziste și cu tendințe sociale. Programul lui din 1906 este o chemare la viață și la realitate. El se ridică deopotrivă contra naturalismului sterp și brutal și contra artei pentru artă. Ceiace el cere unui scriitor este ca acesta „în ilustrarea concepției sale să nu falșifice realitatea... adică să aleagă din realitate haina concepției sale". Și, după douăzeci de ani dela aceste rînduri din programul din 1906, în studiul de critică pură care e „Creație și analiză, găsim: „O concepție puternică, personală, colorează realitatea întreagă *creînd* o lume sui-generis". Și în perioada de luptă și în perioada de analizare calmă, ideile fundamentale sînt aceleași, adaptate doar la împrejurări diferite.

In cele patru volume principale „Spiritul critic în cultura romînească" (1909), „Scriitori și curente" (1909), „Scriitori romîni și străini" (1927) și „Studii literare" (1930), Ibrăileanu n'a strîns decît o parte din numeroasele articole și studii, cronici, recenzii și note pe care le-a scris. A lăsat deoparte, între altele, articolele lui polemice. Bine înțeles, tonul și spiritul polemic nu lipsesc din mai niciunul din studiile lui. Polemistul Ibrăileanu riscă, totuș, să nu fie destul de cunoscut. Și e păcat. Polemica este un element principal al fizionomiei lui critice. E destul să amintesc polemica lui celebră (poate că nu e, dar ar trebui să fie celebră) din „Viața Romînească" din 1909, îndreptată împotriva lui Duliu Zamfirescu. Intr'o antologie a polemicei aceste pagini ar trebui să ocupe un loc de frunte. Cred că, după polemica Gherea-Maiorescu, „Miscellaneele" lui Ibrăileanu din „Viața Romînească", dinainte de război, au fost ultimele și cele mai strălucite exemplare de spirit polemic superior. Vervă, spirit, bun simț, spontaneitate, humor, cinste intelectuală, bună credință, convingere, decență în invective și seriozitate în argumente — iată lucruri care astăzi — sunt uitate. Ce distanță pînă la bîrfeala pompoasă și la gălețile de murdării ale zilelor noastre!

Ibrăileanu a fost un spirit înzestrat cu un perfect echilibru al însușirilor spirituale. Rar om care să aibă în acelaș grad, delaolaltă, calitățile de inteligență și de suflet, de intuiție și de rațiune, de simțire și de pricepere intelectuală! Cu el dispare un critic complet, capabil să îmbrățișeze și să judece cu competință o întreagă cultură.

Dar opera lui, concentrată și sobră, luminoasă și plină de fulgerele ideilor de tot felul, va rămînea încă multă vreme ca un tezaur compact de valori critice de primul rang. Este o operă din care mereu se va putea învăța ceva.

Al. Philippide

G. Ibrăileanu

Cum aşi putea găsi tonul cel mai potrivit, măsura justă pentru a scrie despre omul a cărui întâlnire reprezintă cel mai însemnat eveniment intelectual din viaţa mea? Cu toate acestea, toţi acei cîţi l-au cunoscut bine, ştiu că acest om neînduplecat în dreptate şi decenţă nu iubea nimic altceva decît adevărul; că entuziasmul meu delirant l'ar fi făcut să zîmbească cu blîndeţe, dar că nu i-ar fi schimbat o iotă din ideia pe care şi-o făcea totdeauna, matematic necesară, despre mine, despre el, sau despre lume şi viaţă. Ar fi fost să-i fi încercat simpatia, dar nu să-i modific credinţa.

A servi oamenii înseamnă a le aduce omagiul pe care-l preţuesc ei, nu acela pe care-l cred alţii cel mai potrivit. G. Ibrăileanu işi avea şi el scara sa de valorificare. Cred că ceeace admira mai mult din lucruri era, *realitatea* lor, adică existenţa lor plină de semnificaţie, faptul că ceva *există* cu adevărat. Dar nu toate lucrurile au o plenitudine, de viaţă, nu toate se reliefează luminos, nu toate au rangul de fenomen. Tot ce exista serios, defiintiv, din plin, tot ce avea un rol, tot ce modifica şi frămînta existenţa, fiindcă era în adevăr real atrăgea admiraţia lui G. Ibrăileanu. Unii deosebesc pe deoparte judecata de valoare care apreciază, pe de altă parte judecata de realitate care constată. Filozofia lui Ibrăileanu reducea acest dualism. Concepţia sa era fenomenalistă, în sensul că orice existenţă puternică, orice realitate adîncă, cuprinde într'însa şi o valoare. A fi în adevăr ceva, înseamnă implicit a valora ceva. Un copac care e cu adevărat copac, un politician care e aceasta în toată puterea cuvîntului, un poet care e poet, un ţăran care nu e altceva nimic decît ţăran, iată tot atîtea valori. Realitatea cînd e foarte realitate, existenţa cînd e intensă devine merit. Dar dacă aceasta era filozofia sa, a explica realitatea unui fenomen se confundă cu a-l preţui. Inţelegerea unui fenomen devine implicit lauda lui.

Ce omagiu mai pe propriul său plac s'ar putea aduce atunci acestui om, decît a încerca să-i pătrunzi realitatea, adică a încerca să spui despre el întreg adevărul?

Unde-va, în cugetările sale „Privind viaţa", stă scris: „Celor pe care-i stimezi adu-le omagiul de a nu le ceda nimic

din opiniile tale. Celorlalţi nu le face onoarea intransigenţei tale". Să ne conformăm.

„Le paradis c'est d'être en même temps fiévreux et lucide". Cine îl cunoştea de aproape avea impresia netă că aceasta butadă barresiană e tocmai formula care închidea în ea toată personalitatea lui G. Ibrăileanu. Dar şi cei care nu l-au cunoscut, pot găsi în maxima de mai sus cheia cu care se poate înţelege toată opera vieţii sale, aşa de pudică, şi în care se maschează tendinţele sale native. Elanuri de nervozitate, accese de neastîmpăr, de îngrijorare ,de bucurie entuziastă, de adîncă şi iremediablă melancolie, frămîntare nepotolită, aproape diabolică; sensibilitate vibrantă şi ascuţită, suflet chinuit de un demon neîndestulat, de neîncetate frămîntări interne, de presimţiri alarmante, de remuşcări mereu reînoite, de o viaţă care se cere veşnic în sacrificiu pe ea însăşi. Şi sub toate aceste furtuni care dezolează şi ameţesc, sub toată această emotivitate, care aduce de cele mai multe ori cu ea anarchia inteligenţei, dezordinea ideilor, confuzia mistică ori pur şi simplu orbirea dezordonată, mintea se păstrează intactă, rece, pură. Logica şi simţul realităţei funcţionează ca la cel mai uscat şi fără suflet raţionalist voltairian. Cîteodată excesul de dialectică, de argumentare, de stringenţă se dovedesc aproape exagerate: într'atît voesc să-şi afirme autonomia faţă de tot ce vine din sentiment.

Oricine citeşte argumentaţia strictă, de impecabilă logică a lui Ibrăileanu în favoarea vre-unei teze nu va bănui nici odată sufletul său emotiv şi febril. Iată de pildă studiile sale aşa de precise în silogistica lor de detectivaj literar relativ la soarta poeziilor lui Eminescu. Dar ca să aibă imaginea sa complectă să citească imediat polemicile sale sau cugetările din „Privind viaţa". Va găsi imediat şi aspectul celălalt.

Ca toate sufletele complexe, ca toate acele „esprits-carrefour", acel al lui Ibrăileanu era dublu. Din el porneau răspîntii de atitudini şi idei. Orice teză, îşi presupunea în el şi antiteza sa, orice posibilitate şi negaţia. După ce secătuia ceeace poate da o cale, o metodă, ori o idee, după ce o depăşia prin înţelegere deplină, aproape automat el se îndrepta către contrariul lor, pentru ca să-l înţeleagă şi pe el. Anumiţi oameni sunt mai mult decît indivizi, sunt umanităţi. In ei sălăşluiesc toate virtualităţile de o potrivă:

Iată cîteva din ele.

Educat sufleteşte între 1880—1890, el şi-a făcut cultura în epoca de victorie a pozitivismului şi materialismului biologist şi sociolog. S'a format sub steaua lui H. Spencer, Darwin şi K. Marx. Dar materialismul se găseşte abia la un deget depărtare de pesimism. Şi se ştie că în acea epocă domina încă şi Schopenhauer. Exista în G. Ibrăileanu o pornire sufletească adîncă de pesimism biologic. Sufletul e corp,

e materie. Dragostea e „vocea speței", viața socială e lupta pentru stomac, omul e rău, interesat, gata oricînd la orice mișelie ori cruzime. Ca și Taine, Ibrăileanu vedea în orice om o gorilă agresivă și brutală, care ne amintește veșnic origina: „In pădurile primitive — ciomagul; în societate — sarcasmul. Expresia fizică a sentimentului aceeași: arătarea caninilor". Sau în altă parte: „Citiți în șir un anumit capitol din „Descedența Omului" de Darwin — și manejele rafinate dintr'un roman de Bourget, care duc tot acolo... E divertisant, e comic, e hilariant". Sau în fine: „Invățații au reconstituit cu imaginația pitecantropul. Dar numai femeile au ocazia să-l vadă, în anumite momente".

Poate că o perservare în acest materialism pesimist, ar fi simplistă. Dar Ibrăileanu se reculegea și înțelegea perfect și aspectul opus acestor concepții. Amărăciunea nu-l orbea. Perfect lucid, asupra semnificației și valoarei ei, el îi știa foarte bine origina: „Pesimismul este iubirea arzătoare de viață și tînguirea că ea nu dă destule plăceri, ori că nu i le poate stoarce îndestul și că se isprăvește odată..."

Suntem departe de Schopenhauer care crede că viața e iremediabil rea pentru toată lumea. Pentru Ibrăileanu, ea nu apărea rea decît acelora cari nu îi pot gusta dintr'o cauză ori alta, toate plăcerile. Dar oare poate fi complet pesimist un om care a crezut în atitea lucruri ,care a fost socialist de-săvîrșit în tinerețe, avînd convingerea fermă că societatea se îndreaptă către o stare perfectă, idilică. Nu e adînc optimist acela, care a apărat dragostea de oameni, umanitatea, mila, morala, dreptatea?

Un pesimist cu adevărat e conservator ori chiar retrograd. El neagă progresul și posibilitatea lui. Dar un democrat care se entuziasmează de libertate, de egalitate și de fraternitate, are cu siguranță adînci rezerve de optimism.

Cu toată ferocitatea omului, G. I., știa să vadă în el îndărătnicul idealism, aspirația permanentă către o lumină care ne depășește: „Omul găsește totdeauna inconștient motive înalte pentru acțiunile sale egoiste. Antropofagul, care-și mănîncă părinții din lipsă de altă carne, e convins că face un act moral, că îndeplinește o datorie religioasă. Aceasta dovedește idealismul omului, adică neputința lui de a-și recunoaște mobile egoiste și josnice". Și în altă parte acea iubire de oameni, acea indignare contra josniciei și răutății ia aproape accente lirice căutînd motive și justificări pentru iubire și fraternitate: „In infinitul timpului și al spațiului ne-am întîlnit în aceeași nebuloasă, în același sistem solar în aceeași țară, în același loc, sub același acoperămînt, și totuși ne urîm ori cel puțin ne suntem indiferenți, în loc să ne aruncăm unii în brațele altora, inteligenți și proști, buni și răi, înmărmuriți de spaima naturii infinite și ostile".

Materialismul pesimist se complectează astfel cu idealismul optimist într'o sinteză generoasă.

Dar acest dualism nu era singurul pe care-l rezolva personalitatea lui Ibrăileanu. Iată un altul: acela între ateism și religiozitate. Un fost socialist, plin de Marx, de Spencer și Darwin, ar fi trebuit să fie direct voltairian. Așa ar proceda o mentalitate simplă, inconștientă de infinitatea posibilităților universului. Nu e cazul lui G. I.: „Nu există viață viitoare, afirmă mintea noastră științifică. Dar ce poate să știe mintea noastră, născută pentru o incomplectă adaptare a unui puțin complicat organism la un puțin variat mediu?".

Aiurea arată imposibilitatea lipsei totale de sentiment religios, fie măcar sub forma pietății; „Dacă nu crezi în nici un D-zeu, atunci ce te împiedică să-ți fie scumpe credințele și ritualele, care au consolat pe tatăl și pe mama ta și le-au ușurat ceasul greu al morții?"

In luptele sale literare și politice de peste trei decenii, acest temperament febril a dat multe și susținute atacuri. Nu era în obiceiul său să cedeze în luptă. Ofensivele sale au fost viguroase, violente și pline de tenacitate. Pornirea sa, de cele mai multe ori impetuoasă, nu s'a liniștit decît atunci cînd a desființat opoziția .Și pentru ca atacul să fie cît mai decisiv, G. I., n'a sacrificat nici un mijloc intelectual, nici o armă logică, n'a făcut nici o concesie, nu și-a permis nici o îngăduință și nici o slăbiciune în favoarea adversarului.

Polemica sa a fost de multe ori necruțătoare. Toate acestea i-au creiat în diferite medii culturale dela noi un portret de fanatic ori de sectar.

Fără îndoială, acel care are de spus ceva nou, mai ales acela care vrea să înfăptuiască o ideie, inițiatorul de școală ori de curente ,nu poate fi decît sectar. Noutatea și reforma sunt mediocrizate, dacă se amestecă cu prea multă toleranță sau cu o indulgență bleagă.

Cine afirmă, trebue să se apere .Și afirmația e cu atît mai afirmație cu cît e mai unică, mai consequentă, mai strînsă. In pornirile sale pline de fugă, de febrilitate și de entuziasm generos, G. I., avea ceva de fanatic, cu toate că el nu s'a apărat niciodată pe sine, ci ideile grupului său. Dar aceste entuziasme țineau mai ales de structura sa morală.

Mintea nu se îngustează de bigotismul lor. Aș putea spune că aproape simultan, un simț adînc de relativitatea lucrurilor corectează printr'un scepticism larg filozofic, cu o ironie înțelegătoare a ceeace e efemer și insignifiant în orice sforțare: „In fiecare moment sunt în lume milioane de discuții ori de neînțelegeri între doi sau între mai mulți oameni, și fiecare rămîne convins că dreptatea e de partea lui, deși este evident că din toate aceste milioane de antagoniști numai jumătate au dreptate în cazul cel mai bun și nici unul în cazul

cel mai rău. E amuzant". Şi în altă parte scepticismul acestui fanatic e şi mai decisiv: „Tot ce nu este etern e zadarnic. Nimic nu este etern".

Şi, la urma urmei, învinge acelaş spirit de fraternitate, mai tare ca toate polemicile şi ca toate opoziţiile de idei, formulat aşa de teribil ca o înştiinţare profetică de apocalips: „Gîndeşte-te că şi tu şi acela care te insultă, într'o zi sau alta aveţi să staţi cu mîinile pe piept şi cu lumînările la cap".

Toată ideologia politică şi sociologică a lui G. Ibrăileanu, poartă aceeaş pecetie unitară: democratismul. Sutele de notiţe răspîndite în rubrica: „Miscellanea" din „Viaţa Romînească" de 20 de ani încoace, cartea sa „Spiritul critic", observaţiile sale felurite împrăştiate prin articole, toate au acelaş ton: indignare contra nedreptăţii, contra abuzului, mila pentru cei mici, pledoarie pentru libertate, invitaţie la legalitate. Femeea, lucrătorul, străinul, au fost deopotrivă apăraţi, printr'o largă generozitate, faţă de toate împilările şi persecuţiile. Convingerea adîncă a lui G. I., ducea la necesitatea regimului democratic.

Şi cu toate acestea, împlinind şi aici acelaş joc complex şi hegelian dela teză la antiteză, personalitatea sa, prin anumite aspecte, rămînea profund aristocratică. Nimeni nu avea dispreţul mai distant, sufletul mai sus pus, desgustul mai definitiv ca acest democrat. Şi, s'ar putea spune, că nimic nu defineşte mai bine aristocraţia decît funcţia dispreţului. Este în mîndria sa faţă de micime şi meschinărie, dar mai ales faţă de vulgaritate, — mîndrie, care l-a ţinut departe o viaţă întreagă de încălcările intruşilor şi care l-a făcut un izolat accesibil numai prietenilor, — ceva de feudal şi de patrician. Nici o urmă de infatuare ori de megalomanie, doar un orgoliu care poate şi acela nu era al său, ci al valorilor pe care le respecta, al idealului pe care şi l-a ales.

Cîte odată, chiar dispreţul i se părea o cinste acordată acelora pe care ar trebui cel mult să-i ignorezi: „Tu nu bănueşti cîtă însemnătate dai acelora pe care îi dispreţueşti, condescinzînd să-ţi angajezi faţă cu ei sensibilitatea într'o anumită formă". Se poate mai radicală boerie?

Iar, alte ori, nevoia de izolare faţă de masă, se apără prin politeţe: „Cu cît eşti mai politicos, cu atît ridici tot mai multe ziduri şi forturi împotriva cordalităţii inoportune, care dă năvală în incinta vieţii tale".

Omagiul celorlalţi, se'nţelege dela sine, îi era perfect indiferent. La fel ideea pe care vulgul o avea despre el şi care, ca şi la Nietzsche, aproape printr'un fel de perversitate a simţului social, îi făcea cu atît mai multă plăcere, cu cît era mai nedreaptă. „Plăcere divină: să te arăţi mic şi umilit, cu sentimentul distanţei dintre tine şi ceilalţi".

Fanatic şi sceptic, religios şi ateu, pesimist şi idealist, aristocrat şi democrat, delicat şi violent (şi s'ar mai putea găsi încă multe dublete de acestea), iată atîtea dualisme cari au făcut din G. I. una din cele mai complexe personalităţi pe cari le-a avut cultura noastră, unul din acele „esprit carrefour" prin excelenţă, de care vorbeam mai sus.

Totuş, în nimeni toate aceste formule duble nu se îmbinau în sinteze mai armonice, dînd individualităţii un stil mai unitar şi mai armonic. Nimic n'ar fi mai uşor decît să arăt cum se conciliau în G. I. toate aceste stări antitetice. Voi face-o poate altă dată. Pentru moment nu aceasta ne interesează. Am făcut aceste numeroase citaţii anume din maximele sale, cari nu sunt altceva decît confesiuni asupra naturii sale psihologice. Le-am căutat, acolo, fiindcă, toate aceste notări asupra altora, nu sunt de fapt decît auto-analize. Ca să putem desina fizionomia sa morală, nu putem găsi sursă mai indicată.

Sunt puţini oameni cari şi-au ales mai bine vocaţia ca G. Ibrăileanu, adică şi-au putut ajusta mai bine temperamentul la profesia, la atitudinea lor în viaţă.

Pentru politică, pentru cler, pentru ştiinţa exactă trebue simplitate, logică unică, organizaţie monoplană. Acolo se urmăreşte un singur adevăr, adevărul tău, acela pe care l-ai visat şi pe care-l urmăreşti. Există însă o ocupaţie mentală, în care nu importă atît afirmaţia ta, cît priceperea afirmaţiilor altora.

E misiunea de critic. Pentru aceasta, trebue să conţii în tine singur, tot atîtea note cîte se găsesc în fiecare din sufletele pe care cerci să le înţelegi. Criticul, care se transpune mereu în altceva ce nu e el, trebue să-şi înăbuşe mereu ceeace e strict personal. Ca să înţelegi obiectivul şi liricul, blazatul şi entuziastul, senzitivul şi cerebralul, trebue să ai cîte ceva din ei toţi.

Un biet suflet dogmatic, uscat de suflarea unui singur vînt, care împiedică să crească în el tot ce nu e monomania sa tristă şi monotonă; care vede mereu lumea prin ochii obsesiei sale eterne, va putea fi un iluminat sau un filozof, dar nu va putea fi un critic. Acestuia îi trebue un suflet bogat elastic, fecund în resurse variate, avînd facultatea de a înțelege „le pour le contre", pe cel ce neagă şi pe cel ce afirmă.

Cu structura sufletească analizată mai sus, nimeni nu era mai indicat să devie un critic ca G. I. Nu e deajuns însă criticului o înţelegere rece. Îi mai trebue entuziasmul cu care să retrăiască opera. Febril şi lucid: continua în el freamătul oamenilor, dar îl oprea la timp ca să-l poată pricepe.

*

Opera lui G. Ibrăileanu cuprinde mai multe aspecte, cari

au fost de multe ori confundate între ele. După cea mai simplă analiză se pot deosebi cel puțin patru figuri: istoricul literar, moralistul, polemistul și criticul. Cele două d'intîi se raportează la luciditatea sa, la facultatea sa, de înțelegere, cele două din urmă sunt produsul mișcării, vieții sale sufletești, privită mai mult sub prizma afectivă.

Istoricul literar ține direct de știință. Istoria literară nu e critică literară. Ea nu se ocupă de fenomene individuale, sau, dacă se ocupă, trebue să le privească în legăturile lor reciproce. Această disciplină de serii, trebue să prezinte fenomenul global și colectiv. Pe istoricul literar, în deosebire de critic, îl interesează mai mult grupul decît persoana scriitorului sau analiza operei .Ca orice om de știință istoricul literar urmărește numai generalul. El trebue să constate și să explice, nu să aprecieze după criterii impresioniste și nesigure.

Din toate metodele științifice, cea mai indicată în acest caz, e aceea care ia drept punct de plecare societatea. Influența grupului e aceea care dă nota comună scriitorilor, ea formează specificul momentului istoric. In „Spiritul critic în cultura romînească", în unele din studiile sale de literatură mai veche cum sunt acelea despre Cîrlova, Eminescu, Alecsandri, Caragiale și, cîte odată și la scriitorii moderni, unde pe lîngă caracterizări de altă natură, era nevoe și de explicații de ordin științific, care să arate ceeace leagă pe scriitor de epoca sa, în studiile sale asupra diferenței pe provincii a sufletului național, dar mai ales în cursul său din nenorocire nepublicat încă (ca și atîtea alte opere!), G. Ibrăileanu a întrebuințat metoda care explică autorul prin influența mediului social. Și în aceasta a fost un reprezentant al ultimului aspect pe care l-a luat metodologia științelor morale în Occident. Succesul formidabil al școalei sociologice al lui E. Durckheim a introdus peste tot punctul de vedere sociologic. Psihologia însăși, care era crezută atîta vreme ca o știință a sufletului individual, e năvălită astăzi complect de punctul de vedere sociologic, care arată foarte firesc, că omul nu trăește izolat, robinsonian.

Istoria propriu zisă nu se mai face astăzi decît în funcție de întreg sufletul social. In locul descripțiilor de bătălii și de relatare pe larg a tratatelor diplomatice, se arată influența adîncă și anonimă a instituțiilor. Firește, istoria literară a luat și ea această metodă (vezi articolul celebru a lui G. Lanson: Histoire littéraire et Sociologie).

Totuș structura sufletească a lui G. Ibrăileanu, prea bogată și prea vie ca să dea numai un om de știință, nu s'a mărginit la acest „esprit de géometrie" al științei pure. Omul cu ceeace are el caracterologic diferențiat, psihologia individuală îl interesează în toate subtilitățile și delicatețele sale.

Colecția de cugetări „Privind viața" poate fi privită ca prima operă a unui *moralist* romîn. Concepută în genul Le Rochefoucauld ,Chamfort ,pe lîngă o analiză a tuturor pornirilor omenești, dar în special a sentimentelor de dragoste, de amor propriu, și a sentimentului morții, această colecție e remarcabilă și unică printr'un stil personal, aprig și sarcastic. Se amestecă mereu amărăciunea cu aspirația ideală.

Adîncimea observațiunilor face din Ibrăileanu cel dintîi psiholog romîn. Notările făcute pe viu, descoperirile profunde în clar obscurul sufletului omenesc, amintesc direct pe marii francezi sau pe Nietszche. Aici nici o urmă de spirit de sistemă. Cel care le-a scris era cu totul alt om ca autorul „Spiritul critic". Totul e numai nuanță, finețe, caracteristic și individual.

Dar simțul psihologic al lui G. Ibrăileanu nu se rezumă numai la aceste maxime. In studiile sale critice, analistul sufletului omenesc era mereu prezent. In special volumul „Note și impresii" e reprezentativ în acest senz. „Profilurile" lui Maiorescu, Gherea, Eminescu, Gorky, Panu etc., dovedesc o adîncă știință a portretului.

Din volumul său „Scriitori romîni și străini" analizele asupra eroilor lui Caragiale, reprezintă construcții și interpretări psihologice, pe care numai un moralist conștient în acelaș timp de varietatea infinită și de tipismul naturii omenești în genere, le putea face.

Simțul psihologic al lui Ibrăileanu, pe lîngă înțelegerea caracterelor romînești, se aplică și la disecarea diferitelor procedee de creație. Prin aceasta criticul intra în estetica propriu zisă. Dacă ar trebui să găsim ceeace e mai caracteristic în toată critica literară a lui Ibrăileanu, cred că trebue să ne oprim asupra acestei formule: *analiza psihologică a procedeelor estetice.* Cîteodată luînd ca motiv, ca punct de plecare, o nuvelă oarecare, cum e cazul „Balaurului" d-lui Sadoveanu (Scriitori romîni și străini, p. 34) recompunea, fază după fază, procesul inspirației și apoi al construcției creatoare. Această analiză e una din cele mai magistrale pagini de psihologie a creației din literatura noastră a Esteticei. Alte dăți, intrînd în intimitatea artificiilor de tot felul pe care le întrebuințează artistul ca să adapteze atmosfera bucății la ideea sa inițială, Ibrăileanu arăta chiar mijloacele de care se servește creatorul pentru a cauza în noi impresia de adequat, de necesar, de adaptare a conținutului la formă. Și arăta, ca în analiza bucății „Vara" de Coșbuc ,care era materialul de senzații și de imagini cel mai propriu de întrebuințat, mai mult, care era ritmul cel mai indicat, dat fiind tema aleasă, și motivul pentru care poetul a ales cutare procedeu și nu altul. In acest articol pătrundea în chiar subconștientul artistului în momentul inspirației. In altă pagină, G. I., descurca, cu o

claritate evidentă, procesul de creaţie al lui Proust, aşa de insurmontabil încîlcit la prima vedere. Dar mina aceea inepuizabilă de observaţii estetice care e remarcabilul studiu: „Creaţie şi analiză"? In studiul mai vechi asupra lui Brătescu-Voineşti (Scriitori şi curente, p. 188), plecînd dela ideea că eroii acestui scriitor reprezintă în majoritate tipul inadaptabilului, ni se arătau toate mijloacele, cele mai potrivite, pe care le-a ales autorul ca să ne lase această impresie. A ales o anumită atmosferă (orăşelul de provincie), o anumită profesie, o anumită cultură, etc. Toate acestea, fiecare cu o anumită potenţă, o anumită eficacitate estetică sunt menite ca să creeze efectul final de dezadaptare.

Pătrunzînd astfel în însăşi tehnica autorului, criticul retrăia, prin simpatie, încă odată, opera acestuia, satisfăcea acea contopire cu lucruurile şi cu expresia lor pe care Estetica germană o numeşte „Enfühlung". Intr'un interview din „Mişcarea literară" d. Brătescu-Voineşti vorbeşte de indiscreţia cu care G. I., i-a descoperit şi divulgat procedeele. Dar raportul între conţinutul sentimental şi versificaţia lui Eminescu?

S'a vorbit atîta de estetica în ţara noastră! Dar criticii noştri înţeleg prin estetică diferite verdicte, mai mult, sau mai puţin arbitrare asupra talentului autorilor. E prea uşor să spui: e bun sau rău. E mult mai greu să descompui procesul iniţial de creaţie, să prinzi artificiul artistului, să-i surprinzi „trucul" să arăţi pentru ce în anume situaţie dată, singurul mijloc de expresie posibil era numai unul. In această privinţă, se poate spune că acela care a făcut propriu zis *estetică* în critica noastră literară, acela care s'a coborît pînă la secretele plăzmuirii, colaborînd oarecum cu autorul, e în primul rînd G. Ibrăileanu. *)

Fără să facă niciodată caz de această zeitate pe care o întrebuinţa ca pe oricare alta, fără să se sperie de eminenţa ei, Estetica a fost slujită efectiv, şi propriu zis (nu numai în promisiuni) de Ibrăileanu, mai mult decît oricare altul.

Fireşte, o astfel de explicaţiune, oricît ar fi de subtilă, oricît ar fi de pătrunzătoare, ar rămînea fără busolă, fără orientare, s'ar aplica pe producţiuni cînd interesante, cînd mediocre, dacă n'ar exista gustul.

Fraţii Goncourt în „Journalul" lor, îl compară pe Taine cu un cîine de vînătoare, care ar avea toate calităţile din lume, dar căruia i-ar lipsi mirosul. Există la noi în ţară o instituţie a cărei reuşită, al cărei triumf e bazat pe selecţia gustului celui care a creat-o: e revista „Viaţa Romînească". In ea timp de douăzeci ani de zile s'a publicat aproape tot ce a avut literatura noastră mai remarcabil. Ea a ţinut loc

*) Trebue menţionat în această privinţă **Paul Zarifopol**, în remarcabilul său studiu asupra lui Marcel Proust.

de consacrare literară ultimă, de Academie. Ea a creat la începători reputaţiile şi le-a desvoltat pe ale celor care începuseră. Din năvala enormă de poezie şi proză cîtă i-a fost adresată, redactorul acestei reviste, cu gust sigur şi sever, a ales numai ce a fost bun. Şi azi cînd se poate încheea bilanţul acestei activităţi de douăzeci şi opt de ani, se poate înregistra, în toată obiectivitatea, rezultatul.

Nu mai vorbim de scriitorii pe care i-a ajutat să se „lanseze" ca: Hogaş, Pătrăşcanu, Teodoreanu, Demostene Botez, Philippide, Lucia Mantu, etc., etc. Cu siguranţă că ei ar fi produs oricum. Dar a-i găsi, a-i încuraja, a-i sfătui cu o oră mai de vreme, nu aceasta e tocmai profesia criticului? Sunt puţini critici care să nu aibă pe conştiinţă, în faţa posterităţii, nulităţi, pe cari le-au preamărit comparîndu-le cînd cu Shakespeare, cînd cu Goethe.

Nici din toate acestea nu se poate imputa lui Ibrăileanu. Şi nu trebuie să se uite că gustul redactorului trebuie fatal să fie mai indulgent decît al criticului.

Cel de-al doilea se gîndeşte numai la ceeace e *frumos*, pe cînd cel dintîi trebue să aleagă tot ce e *publicabil*. Cei despre care a scris G. I., sunt în fruntea literaturii de astăzi, iar cei pe care i-a publicat, cînd nu sunt identici cu cei dintîi, nu s'au coborît nici odată sub un anumit nivel minimum.

Elasticitatea şi posibilitatea de împrospătare a gustului său s'a arătat atunci cînd, după război, acest critic care se formase în epoca realismului, acum trei decenii, a îmbrăţişat literatura nouă a lui A. Philippide, sau s'a pasionat după Proust, după ce încă înainte de război admirase printre cei dintîi pe Tudor Arghezi şi Galaction.

Gustul său, care se transpunea în toate stilurile şi şcolile, dela clasic la romantic şi dela simbolism la ultima literatură, să-i zicem expresionistă, avea totuşi preferinţele sale. In „Analiză şi creaţie", G. Ibrăileanu ne-a arătat că preferă creaţia de viaţă, literatura de fapte, de documentaţie obiectivă aceleia subiective, manierate şi prea elaborate într'o tehnică de pedant estetism.

„Război şi pace", romanele lui Dickens sau Balzac treceau pentru el, înaintea lui A. Gide (ca creator), Fromentin ori Barrès. Dar aceasta nu înseamnă că Tolstoi sau Balzac presupun o tehnică artistică mai puţin savantă. Din contră... Am putea spune la fel că literatura stenică, sănătoasă, tînără, normală, îi plăcea mai mult decît acea morbidă şi decadentă. Dar gustul, prin definiţie, implică preferinţi.

Confundînd, fără discernămînt ipostaza sa de istoric literar cu aceea de critic, mulţi i-au adus vina că exagerează punctul de vedere ştiinţific ori social. Dar să recitească cu atenţie cineva opera critică a lui Ibrăileanu, şi va observa

cu siguranţă, că ceiace formează a sa „qualité maîtresse" e gustul şi înţelegerea mecanismului estetic al operei de artă.

Spiritul polemic — fiindcă trebue să vorbim de ultima figură a lui Ibrăileanu — ceeace dă o viaţă neobişnuită a acestei opere, se amestecă citeodată în articolele sale însufleţindu-le cu credinţă, cu ironie, ori cu spirit tineresc de combativitate. Puţini şi-au apărat ideile cu mai multă îndîrjire. Şi într'o ţară unde „maniera forte" devine imediat scabroasă, vulgară sau deadreptul josnică, campaniile lui Ibrăileanu au adus o energie politicoasă şi urbană, dar nu mai puţin necruţătoare în ironia sa. „Miscellaneele" sunt modele de polemică dialectică, în care adversarul e strîns în arcanul propriei sale argumentări, redus la absurd sau închis în dilemele şi contradicţiile către care-l duceau propriile sale afirmaţii. Ibrăileanu n'a fost din semănătorii de idei fără ardoare şi fără temperament, din acei care se mulţumesc să-şi afirme ideia, fără s'o apere. N'a lăsat-o să devieze sau să fie rău interpretată. Din contră, a apărat-o pînă la capăt. In general articolele sale nu sunt de o ţinută rece. Ideile lui Ibrăileanu erau de multe ori contra cuiva. Articolele capătă o viaţă specială dela acest spirit de luptă, tema susţinută devine contagioasă şi se insinuează pe nesimţite în cititor, cîştigîndu-l.

*

Mai rămîne de amintit şi *romancierul*. G. Ibrăileanu a ţinut în sertar zece ani manuscrisul „Adelei" şi dacă n'ar fi fost prietenii, literatura romînă ar fi avut în minus un roman care în multă privinţă se apropie de „Adolphe" ori de „Dominique".

Dela Caragiale încoace toţi cîţi l-au apropiat, fără excepţie, l-au preţuit. Influenţa sa asupra literaturei moderne a fost covîrşitoare.

Aproape nimic din ce se va păstra în antologie n'a trecut în afară de încurajare, de sfatul, ori măcar de interesul său. Revista, pe care a creat-o, e singura de mare anvergură pe care a avut-o Rominia contimporană. Şi cei cari au avut legături cu dînsa direct sau indirect, adică toţi cei buni, au avut mai ales relaţii cu Ibrăileanu. Ideologia sa, satisfacînd logica şi inima, visul şi realitatea, a creat urmaşi. Nu puţini din cei care ne muncim a gîndi l-am considerat ca pe modelul nostru. Pentru toţi aceştia, rîndurile de faţă, sunt doar comentarii, lămuriri la un text cunoscut.

Iar pentru ceilalţi, care pînă acum n'au priceput nimic, nu modestele mele resurse vor modifica o neputinţă congenitală. Cine a avut vre-odată talentul de a modifica prin vorbe sau argumente, fiziologia?

Şi pe dealtă parte, e prea departe de mine gîndul, de a ofensa memoria lui Ibrăileanu, căutîndu-i adepţi la întîmplare, din mulţime, după ce s'a ascuns o viaţă întreagă de indiscreţia omagiului public. Acest articol are semnificaţia unui simplu monolog interior.

Mi-am lămurit semnificaţia operii celui mai scump şi mai respectabil prieten pe care mi l-a dat viaţa.

Mihai D. Ralea

Prietin unic

Acum cîteva zile, mă aflam cu un prietin în niște locuri ascunse, în ținutul Cahulului, într'un cotlon al bălților Prutului, cu numele Crihana. Soarele lucea splendid și divers în ochiurile de ape, și în cotiturile canalurilor; stufurile misterioase se întindeau pînă la mari depărtări; luntrașul vorbea încet spunînd felurite lucruri despre cele o sută și una soiuri de rațe care cuibează pe acele meleaguri; din cînd în cînd zburătoarele acestea felurit și măestrit colorate zburau cu zgomot mare de aripi din ghioluri ori ocoleau în curbe grațioase pe deasupra noastră; în unele răstimpuri, izbucneau greoiu gîștele, cînd se făcea liniște, suna adînc glasul buhaiului bălții. Vîntul șușuia lin prin foltane (așa se chiamă acolo desișurile de stuf). Pe unul din luntrași, moldovan vechiu, îl chema Ion Zgîrciu — Babei .Eram într'o dispoziție sufletească întru totul deosebită, de entuziasm liniștit aș putea spune, de care așa de bine se pătrundea prietinul nostru Ibrăileanu și pe care de aceia, atît de ager o înțelegea în opera mea. In ceasurile de tăcere ale acestei zile, l-am evocat în mine și în trecut pe Ibrăileanu, i-am auzit glasul, i-am văzut ochii expresivi și mi-am amintit de o mică dramă a debutului meu literar, la care a participat și care a fost prilej legăturii și prietiniei noastre

Poate nu-mi amintesc bine anii și nici nu vreau să-i controlez. Era în 1906 și apăruse la Galați, subt direcțiunea domnului H. Sanielevici, revista „Curentul Nou". Intr'un studiu destul de întins, d. Sanielevici voia să dovedească imoralitatea operei mele. „Adulter — crimă, beție", — aceasta rezulta din tot ce prezentam eu în literatură. Aveam un suflet de primitiv și de plutonier-major, conchidea d-sa .Asemenea operă, a unui asemenea individ trebuie să cadă la rebut. Era un articol de o deosebită violență, tinzînd să dărîme dintr'odată și răsunător un succes nu numai brusc, ci și brutal.

Mai tîrziu, mult mai tîrziu, mi-am dat samă de unde porneau pricinile ascunse ale acestui atac; am înțeles și motivele de alt ordin. Nu mai aveam nimic împotriva d-lui Sanielevici; puteam să-i mulțămesc chiar pentru serviciul ce-mi făcuse. In primul moment, surprins de lovitură și de nedreptatea ce mi se făcea (credeam că mi se face o nedreptate!)

am dat o replică prea puțin înțeleaptă, publicînd în ziare cîteva rînduri oribile. Atunci, pentru întiia și ultima oară, am făcut această copilărie, pe care îndată am regretat-o. Dar cuvintele ieșiseră și gestul se produsese.

In definitiv, era, totuși, o nedreptate. La o vîrstă aproape de copilărie, fără experiență, fără influența îndelungată a unui mediu intelectual evoluat, căci pînă la „Sămănătorul" mă dezvoltasem cu totul singur și nu cunoscusem pe nimeni dintre scriitorii noștri consacrați (nici pe Vlahuță, nici pe Coșbuc, nici pe Caragiale, nici pe Delavrancea; pe nimeni), nu mi se putea cere cumpănă și descernămînt. Eram un artist care îmi căutam subiectele exclusiv în ceia ce mă înconjurase, în deosebi în natură; cunoașterile pe care le aduc anii, experiențele și cultura îmi lipseau; lecturile mele fuseseră numai literare și de curiozitate; sufletul omenesc era încă pentru mine o problemă care mă aștepta s'o dezleg la un timp mai potrivit. Omul social din mine era încă la începuturile lui; mai tîrziu, treptat, acest om și-a făcut evoluția; căci fiecare din noi repetă în ființa sa intelectuală și morală, evoluția umanității. După treizeci și mai bine de ani, abia mă socotesc ajuns la o inițiere. D. Sanielevici nu ținea samă că acel poet tînăr și sălbatic e la începutul evoluției lui și îl trata ca pe un scriitor definitivat, punîndu-l în cumpănă cu Tolstoi ori Balzac.

In numărul următor a revistei „Curentul Nou", G. Ibrăileanu a publicat un articol de apărare a acelui tînăr scriitor. Nu uita, într'o notă, să mă mustre pentru ieșirea mea. Indată i-am dat bucuros dreptate cu privire la actul lipsit de nobleță ce săvîrșisem și i-am mulțămit pentru binele sufletesc ce-mi făcea.

Nu era nevoie de d-l Sanielevici ca să zguduie încrederea ce aș fi avut în mine. Mă îndoiam și atunci de fragilitatea mijloacelor mele; mă îndoiesc și acum. Aș fi gata — dacă s'ar mai putea — să înlătur multe din cîte am publicat. Nu de un asemenea reconfort mulțămeam lui Ibrăileanu, ci de înțelegerea imediată și surprinzătoare a literaturii mele. Cu tot tumultul ei tînăr, în care se rostogolea mult pietriș și spumă, în această literatură se răsfrîngea o parte din poezia acestui pămînt și a acestui popor. Literatura aceia era valabilă, pentru că pornea din iubire și din sinceritate.

După primul schimb de scrisori, au urmat între noi alte lămuriri, după care am fost solicitat să colaborez la „Viața Romînească".

Intre anii 1903 și 1906 trăisem în București. La 1906, m'am hotărît să mă întorc în Moldova și să mă așez la Folticeni, ca să fiu liber numai pentru literatură și ca să-mi pot împrospăta necontenit materialul principal al operei mele. Intorcîndu-mă în Moldova, am cunoscut personal pe Ibrăileanu și am legat cu dînsul o prietinie ale cărei avantaje le-am avut

eu mai cu samă. Totdeauna aveam o simțire ciudată și delicioasă în același timp, cînd în convorbirile noastre îndelungi, mă simțeam pătruns și explicat pînă în adînc, cu o simpatie în care și omul nu numai artistul își căuta partea. In epoca aceasta Ibrăileanu exercita — îmi dau samă — o presiune delicată și fină asupra mea, orientîndu-mă. Astfel mi-a fost învățător ,pînă ce legătura mea cu viața și cu lucrurile, la vîrsta de care vorbește Dante, s'a desăvîrșit.

Mi-am amintit de aceste lucruri în bălțile singuratice dela Prut, pentrucă nu știu dacă am întîlnit în cariera mea un înțelegător mai ager decît Ibrăileanu al poeziei infinite ce se lega de peisagiul în care pluteam. Tot ce era special și specific al pămîntului nostru și al poporului acestuia avea in el rezonanță. Aici stă și o altă explicație, a nedreptății pe care a făcut-o unui tînăr scriitor, cîndva, d. Sanielevici,— dacă a fost nedreptate. D. Sanielevici a rămas probabil fixat în sentința sa, care nu atîrnă atît de cele din afară, cît de cele din lăuntrul său. Scriitorul de azi încă ține de rău pe cel tînăr de ieșirea-i intempestivă, mulțămindu-i totuși că asta a dat prilej unei prietinii, lucru rar și scump în valea aceasta a trecerii noastre.

M. Sadoveanu

Vremi de altădată

Pe Ibrăileanu l-am cunoscut la liceul din Bîrlad, cînd eram în Cl. VI. Venise dela Gimnaziul din Roman, trimes de tutorii săi — părinții îi murise — într'un oraș cu moravuri patriarhale, ca să nu se conrupă (după spusele lui).

A venit cu ideile socialiste, fiindcă pe atunci V. G. Morțun, care era și director la revista „Contemporanul" făcea în acelaș oraș o vie propagandă socialistă printre tineri.

Am stat împreună cu dînsul doi ani în gazdă la cucoana Zoița Popescu și în aceeași odae.

De cum a venit ,ni s'a impus printr'o cultură mult superioară nouă (el împrumuta cărți de la Morțun).

Intîia oară cînd am făcut cunoștință cu dînsul mi-a displăcut. Vocea sa tărăgănată și cavernoasă, fața slabă și pomeții obrajilor proeminenți, părul vîlvoi, nu-l făceau la prima vedere simpatic. Mai avea și un fel de rezervă în vorbire, pe care am luat-o drept mîndrie.

Dar nici eu nu i-am plăcut, lucru pe care l-am cunoscut după cum discuta, primblîndu-se nervos prin cameră, cu mînile în buzunare. Aceeași impresie a făcut-o și colegilor mei Ionescu Raicu și Moscu Dinu, cari stăteau alăturea și veniseră la mine ca să-l vadă.

A treia zi, văzându-l mai nervos, l-am întrebat ce are și mi-a spus că așteaptă bani pentru cărți, bani care trebuiau să vie de la 1 Septembrie. Mi-a cerut să-l împrumut, căci gazda a refuzat să-i dea. Dar și eu așteptam bani și în oraș nu găsisem să împrumut. I-am spus însă să așteptăm pînă sara și dacă nu ne vin bani, a doua zi să nu ne mai ducem la școală, ci să mergem la Grivița, un sat la vreo 3 și 1/2 km. de Bîrlad, unde cunoșteam un hangiu, prieten cu tatăl meu, care cred că mă va împrumuta. După o scurtă gîndire, primi propunerea la care aderă și Ionescu Raicu.,

La 8 dimineața, tustrei am plecat la Grivița. Hangiul ne-a primit bine, ne-a ospătat bine, căci tocmai atunci tăiase un porc și ne-a dat o odae aparte. Hangiul ne-a mai dat și cîte o cutie de tutun calitatea a doua, vechiu de cînd lumea, și ne-a făgăduit banii necesari.

Sub influența mesei și a unui vin de optzeci de bani litrul, ghiața s'a topit și Ibrăileanu a început să ne istorisească, din

vieața lui, multe lucruri. Ni-a spus că vede că are colegi buni, lucru pe care nu credea să-l găsească în Bîrlad, că regretă de la Roman mai cu samă muzica millitară, care cînta numai opere în grădina publică. Și a început să fluere bucăți întregi din Trovatore, Traviata, Aida și mai cu samă din Cavalleria rusticana. Ni-a mai cîntat apoi un vals al lui Brîndușeanu.

Am vorbit și discutat mai cu samă despre socialism, în limitele cunoștinților noastre de pe atunci. Eu cetisem aproape regulat revista „Contemporanul" pe care mi-o împrumuta un învățător socialist. Ne-a recitat multe bucăți din Eminescu, pentru care de atunci avea o adevărată adorațiune. Tot el mi-a propus ca noi, cîți suntem în strada Orientului, să înființăm o societate, să ținem conferințe și să discutăm chestii literare și științifice, dar mai cu samă chestii sociale. Era entusiasmat, iar noi am fost captivați.

La plecare, hangiul mi-a dat bani, optzeci de lei, din care jumătate i-am împrumutat lui. Ne-am întors cîntînd și la 10 Septembre am înființat și societatea Stela, din care a făcut parte și C. Hamangiu, primul procuror dela Casație. El dorea și o revistă, din care au ieșit vre-o trei numere. In fiecare Simbătă, se trăgea la sorți cine să vorbiască și cine să-i facă critica. Din cauza aceasta se iscau uneori certuri mari, se discuta cu aprindere și mai totdeauna el ieșea invingător, mai cu samă prin puterea logicii sale.

Nu fugea de camarazi, din contra îi căuta, dar îi plăcea să persifleze. In discuții era, pe lîngă spiritul sarcastic pe care-l întrebuința de cele mai multe ori, violent și chiar brutal. Revenea însă ușor. Avea inimă bună. Ii era frică să doarmă singur și de aceea am fost în acelaș dormitor și la Școala normală.

In acea societate a noastră s'au cetit și discutat între altele: *Minciuni convenționale* (Nordau), *Forță și Materie* (Büchner), *Omul după știință* (Büchner), *Lumină și Vieață* (Büchner), *Sociologia* lui Letourneau, *L'individu contre l'etat* (Spencer), *Metafizica* (V. Conta), Scrierile lui Vlahuță, Delavrancea, dar mai samă Eminescu și Caragiale. Pe Alecsandri și Bolintineanu nu-i putea suferi.

Când am trecut la Iași, am adus și societatea noastră, dar a durat puțin: vre-o șase luni.

După ce a absolvit cl. VII, și-a împlinit dorința lui mare. A scos la Roman, cu Eugen Vaian, o mică broșură închinată, bine înțeles ideilor socialiste și naturalismului în artă și literatură. Au eșit patru numere, căci după aceea revista a fost confiscată de poliție, iar editorul dat în judecată. Aici a scris un articol intitulat *Naturalism și pornografie*, despre care chiar criticul Gherea a spus că e bun și că acest „Cesar Vraja" — pseudonimul său — promite.

A mai scris și două aforisme — îi plăcea acest fel de

a scrie de cînd cetise aforismele lui Schopenhauer — de care îmi aduc aminte numai conținutul. Unul era referitor la simpatia pe care o au femeile pentru militari. Concluzia era că militarii, în ochii femeilor, reprezintă forța virilă, singurul lucru pe care o femee îl dorește de la un bărbat. Deci, această simpatie e datorită unei atracții obscure fiziologice.

Al doilea se referea la îmbrăcăminte și conchidea că „cei ce n'au în sine, pun pe sine".

Mai în urmă a scris articole mici la ziarul „Muncitorul" și la „Munca" din București. A publicat în *Revista socială*, care apărea în Iași, un articol intitulat *Darwinismul social*, un studiu foarte serios și care fusese ținut ca conferință la Clubul muncitorilor din Iași. A mai scris și într'o revistă care ieșia în Craiova, sub direcția poetului Traian Demetrescu. Acesta l-a recomandat librarului editor Samitca, care i-a dat să traducă romanul Bel Ami al lui Maupassant.

Inainte de a fi profesor, cu poetul Steuerman și Honigman Emil (Fagure) au înființat Evenimentul literar, în care el a scris o serie de articole intitulate *Psihologie de clasă*, o analiză literară în care își expunea toate concepțiile și convingerile sale estetico-literare, dar mai cu samă influența mediului social asupra literaturii. Tot aici a dus o vie polemică cu revista „Vieața" — Artă pentru artă și artă cu tendinți — condusă de Vlahuță. Mai cu samă cu Vlahuță, în analiza romanului său Dan, a fost foarte crud și, poate și nedrept.

In urmă a venit „Viața Romînească", dar acum era profesor la Liceul Internat, foarte iubit și temut în acelaș timp de elevii săi.

Ca om. Convețuirea cu camarazii săi n'o prea dorin și pe cît posibil o evita. Pe cei cari nu erau de aceleași idei cu dînsul îi socotea ca dușmani personali.

Discuta mult cu cei simpatici ca să-i convingă, cu cei antipatici, ca să-i sdrobească. Discuțiile erau în domeniul literar, dar mai cu seamă și mai totdeauna și discuțiile literare degenerau în discuții de ordin sociologic. A fost un credincios soldat al socialismului. Și-a modificat foarte puțin ideile prin contactul cu C. Stere.

Iubia muzica la nebunie și avea o ureche muzicală foarte fină. Nu putea cînta și acest lucru îl exaspera. De mai multe ori mi-a spus, cînd auzia o bucată dintr'o operă care-i plăcea: „Aș vrea să mă arunc în părete și să rămîn în relief acolo în eternitate, dar să-mi sune veșnic la ureche acest cîntec".

Cînd s'a deschis berăria „Zimbru", mergeam acolo mai în fiecare sară și el ne punea la contribuție să dăm cite o halbă la muzica militară, ca să ne cînte bucăți din Trovatore, Traviata, Bărbierul din Sevilla, Aida..., în fine bucăți din muzica clasică.

Cînd venia în Iași vre-o operă, franceză sau romînă, făcea

toate sacrificiile ca să se ducă. Muzica vagneriană și operetele nu putea să le sufere.

Când mai întirziam în localurile de noapte, punea pe lăutari să-i cânte Serenada lui Gounod, Pluie d'or, Eldorado, Valsul lui Brîndușeanu... Cântecele naționale nu le iubia, deși iubea literatura populară.

Intre operele din muzica clasică mai iubea și fredona des bucăți din Carmen și opera Mireille a lui Fr. Mistral. In special, despre opera Mireille, am să povestesc următorul fapt. In odaea, unde stăteam cu dînsul în str. Sărăriei, eu cumpărasem un deșteptător ,care la ora indicată cînta ceva. Intr'o seară, el veni de la teatru, unde se reprezentase opera Mireille. M'a deșteptat și a început să-mi fredoneze bucăți din Mireille, lucru care nu mă prea încînta. Din întîmplare, la acea oră deșteptătorul a început să cînte. Uimirea lui nu a fost mică: bucata cîntată era din Mireille. S'a bucurat ca de o comoară și deseori ,când nu putea dormi noaptea, îl întorcea să cînte de repetate ori. Acest lucru aducea deseori sfezi.

Ii plăcea și opera romînă, la care se ducea de cîte ori putea.

Cîntecele populare nu le prea aprecia, afară de Ciocîrlia, pentru că întrucîtva se apropiea de cîntecul natural al privighetoarei ,cîntec pe care el îl adora.

De multe ori vara, cînd aveam bani, după ce berăriile se închideau, luam o trăsură și ne duceam la grădina Rivalet. Acolo, într'un chioșc, în tăcerea dimineții, ascultam cîntecul privighitorilor. Și vai, de cel ce ar fi spus o vorbă!

O singură dată ,la o berărie, a pus orchestra să-i cînte o doină. Toți am fost surprinși; mai pe urmă misterul s'a limpezit: era înamorat de d-șoara Carp.

In regulă generală, când era mai iritat începea să cînte. Cîntecul îl calma. Lucrul acesta l-am observat și la fostul director Th. Nicolau.

Prin firea lui era solitar și predispus meditațiilor. La școala normală din str. Cuza Vodă, nu l-am văzut niciodată cetind în repetitor. Cetia în dormitor, de cele mai multe ori culcat pe spate. In dormitor a stat numai cu mine și cu Raicu, iar cînd școala s'a mutat în casele Negruzzi, a cerut de la directorul Rășcanu o mansardă, unde stătea singur.

Făcea multe excursii nocturne cu Ovid Densușianu și Mihai Săvescu. Aceștia aveau bani totdeauna și veniau noaptea să-l ia cu ei. In vara 1912, fiind singur în timpul vacanții, m'a cerut la Gh. Lascar să dorm cu dînsul. Motivul mi l-a spus in secret. Ii era frică să stea singur. Am stat cu dînsul, nu-mi aduc aminte cîte nopți, dar nu m'a admis să dorm cu dînsul în aceeași odaie; nu admitea pe nimeni cu dînsul. Imi punea pe masă vin și tutun, apoi închidea ușa de la odaea lui și-l auziam muultă vreme primblîndu-se, pînă ce somnul mă cuprindea. A doua zi eșeam fără să-l deștept. L-am făcut atent

și i-am spus verde că ceea ce face e o nebunie. M'a privit lung și apoi mi-a zis rîzînd: „Mi se pare că tu ești nebun sau ai luat prea multe aperitive!"

După ce a trecut la Universitate, contactul meu cu dînsul a fost din ce în ce mai rar. Nu puteam găsi timpul potrivit, deși M-me Ibrăileanu, de cîte ori mă întîlnia, mă invita să mă duc la dînsul, căci pe mine are plăcere să mă vadă. Să-i povestesc din trecut.

M'am dus odată în fundacul Buzdugan. Cu greutate m'a primit în casă ,dar stătea departe de mine și nici mîna nu mi-a dat-o. Se temea de microbi. M'a tratat din belșug și tot timpul a stat departe de mine. M'a pus să-i povestesc din trecut.

In anul 1913, vara, luam masa la berăria din piața Unirea, zisă și Otel Buch. Intr'o sară m'am întîlnit cu dînsul. Mi s'a plîns că, pe lîngă alte păcate nu mai poate mînca. I-am răspuns că lucrul e destul de serios și că trebue să se caute. Mi-a răspuns brusc: „Ce poate să facă medicina omenească în contra predestinației?". — M'am uitat lung la dînsul și n'am zis nimic. A cerut să mănince .A mîncat trei ochiuri, un fel de mîncare, un șnițel garnit și macaroane cu parmezan. După ce am terminat masa i-am zis rîzind: „Și asta se chiamă la tine a nu avea poftă de mîncare?" Mi-a răspuns violent: „Tot răzeș ai rămas".

L-am întîlnit apoi, deseori cînd se ducea la cursuri; vorbiam fără a ne da mîna și odată, văzîndu-mă mai vesel, mi-a zis rîzând: „Dacă veselia ta îți vine pentru că ai băut ceva, te fericesc că îmi poți face acest lucru, dar dacă nu ai băut, atunci ești un prost, căci numai proștii sunt veseli".

Era un mare admirator al filosofului german Nietzsche.

N. Savin

Un fapt caracteristic

Am avut pe „domnu Ibrăileanu" profesor de limba Romînă la liceul internat din Iaşi. In 1911 am intrat în redacţia revistei „Viaţa Romînească" şi — pînă în 1925 cînd m'am mutat la Bucureşti — am fost în contact, aproape zilnic, cu animatorul acestei publicaţii.

Cunosc deci o serie nesfîrşită de fapte, opinii, vorbe de spirit, — pe care conducătorul de fapt al „Vieţii Romîneşti" le revărsa cu abundenţă în fiecare moment, fără pretenţie, cu o discretă şi sinceră modestie, într'un cadru de muncă intensă, conştiincioasă şi dezinteresantă, spre binele revistei, închinată unui ideal servit cu o frenezie fără pereche.

Odată, într'o vreme de răgaz, voiu reconstitui — poate — trecutul cercului „Viaţa Romînească" dela 1911 încoace, avînd în centru pe G. Ibrăileanu (căci d. C. Stere, în acest timp, se ocupa mai puţin de revistă — cel puţin venea mai rar la redacţie — decît la începuturile „Vieţii Romîneşti").

Acum, voiu nota aici un singur fapt — caracteristic însă — din trecutul lui G. Ibrăileanu.

Era prin 1912 sau 1913. D. Const. Gaur ducea prin „Facla" o viguroasă campanie contra d-lui A. C. Cuza — o campanie purtată nu cu violenţe de limbaj, ci cu argumente distrugătoare.

G. Ibrăileanu avea multă stimă, admiraţie chiar, pentru talentul de gazetar al d-lui Graur — spirit logic, analitic, ironic, polemist plin de vervă vie şi crudă.. Erau din aceiaşi familie intelectuală.

Pentru d. A. C. Cuza, criticul „Vieţii Romîneşti" n'avea nici o consideraţie.

Totuşi, din pricina că d. Cuza era grav bolnav în timpul acelei campanii de presă — lucru pe care d. Graur nu-l putea şti — G. Ibrăileanu m'a rugat să aduc acest fapt la cunoştinţa d-lui Graur. I se părea neumană flagelarea spiritului unui om, cînd trupul lui se zbătea între viaţă şi moarte.

Am trimis o scrisoare, în acest sens, d-lui Graur — din partea lui G. Ibrăileanu, sau personal din partea mea... nu-mi aduc aminte.

Urmarea a fost — că „Facla" a încetat campania.

Cînd d. Cuza, învingînd boala, a reapărut zîmbitor şi cu floarea în piept pe strada Lăpuşneanu, — am adus la cunoştinţa d-lui Graur această împrejurare fericită.

D. Graur n'a mai continuat însă seria de articole, începută. Căci o campanie are technica ei. Porneşte subt un anumit imbold, şi continuă atîta timp cît anumite resorturi sufleteşti sunt în funcţiune şi cît starea opiniei publice este prielnică.

Intreruperea unei campanii — din considerente medicale, — omoară campania, chiar cînd adversarul scapă cu viaţă din criza fizică.

Am citat acest fapt din viaţa lui G. Ibrăileanu, un polemist feroce care a distrus cariere şi glorii nemeritate. Acest luptător neîmblînzit îşi oprea însă furia războinică în faţa spiritului de omenie.

Aceleaşi sentimente le-a arătat şi d. Graur.

In atmosfera de sfîşiere de astăzi, dintre tabere şi dintre persoane, am crezut util să notez faptul de mai sus — pentru a se vedea cum concep unii oameni lupta de idei... fie aceste „idei" pornite chiar din patima neagră a d-lui Cuza.

M. Sevastos

G. Ibrăileanu, istoric literar

Acela pe care l-am văzut de atîtea ori comunicîndu-și îndoiala ori credința cu vocea scăzută, care își exprima întîi gîndul — pentru cei care puteau să-l înțeleagă — prin lucirea fulgerătoare a ochilor lui mari, s'a liberat de chinurile fizice și a trecut în lumea umbrelor. Liberare lentă, peste măsură, și dureroasă, prin plusul de conștiință al omului.

In urma ființei materiale, rămîn amintirile, părți din viața lui întreruptă; rămîn cărțile pe care le-a dat necunoscuților lui de azi și din viitor și revista *lui*.

In volume și mai ales în revistă se păstrează o parte din opera acestui singuratic înțelept, luptător în zilele lui bune pentru idealurile umanității. Căci scriitorul delicat și analistul fin, care era așa cum apare din cărțile lui, s'a agitat și el, alături de alții, pentru apărarea cauzelor nobile. Omul aproape timid, care-și făcea cursul fixînd un punct al plafonului, a fost un polemist cu vervă și spirit, uneori chiar vehement. Contraste aparent inexplicabile, altele numai atitudini distanțate de timp.

A fost însă, necontestat, un suflet de artist, sensibil în grad înalt la frumos, care-l încînta ca orice lucru nou pe un copil curios. Il atrăgea trecutul, sub toate formele lui, dar mai ales cel literar. Se simțea aproape de scriitorii vechi, în societatea lui Alecu Russo și a lui Eminescu, privind de departe agitația de fiecare zi a celor din jur, pentru lucruri trecătoare și relative.

Trăind într'un oraș lipsit de o bibliotecă sistematică ori avînd colecții întregi de ziare și reviste, a purtat toată viața nostalgia unor cercetări erudite, rămase nerealizate, care trebuiau să complecteze cu încă două volume studiul său asupra *„Spiritului critic în cultura romînească"*. De aici admirația lui pentru cei care stîngeau date mărunte; de aici stima lui particulară pentru cercetările micrologice ori pentru „contribuții" bibliografice împrăștiate.

Ca profesor și ca istoric literar, activitate despre care vom vorbi mai departe, spre deosebire de atitudinea lui obișnuită de a se considera detașat de tot ceiace constitue „Gloria", avea însă o „ambiție". O afirma singur, zîmbind și era mulțumit de un răspuns favorabil: îl persecuta gîndul că persoana și

munca lui ar putea fi o scădere pentru locul ocupat odinioară de V. A. Urechia și Andrei Vizanti... Preocupare singulară, în contrast cu timpurile noastre, cînd ea nu se ivește nici sub forma de imagine rătăcită și periferică în lumina conștiinții atîtor „urmași", împăcați cu ei și cu destinul.

Studiile de istorie literară ale lui G. Ibrăileanu sunt variate atît ca fond cît și ca scop: ele merg dela stabilirea unei date precise și restituirea unui cuvînt într'un text, pînă la ideile cele mai generale deduse din faptele trecutului. Perspectiva istorică nu era pierdută niciodată din vedere, chiar în cercetările critice; deaceia, unele aprecieri, de exemplu asupra lui Cîrlova sau Eminescu trebuesc considerate numai în legătură cu această perspectivă.

Ca pe orice istoric, în domeniul literar îl atrăgea faptul individual și caracteristic; spiritul său generalizator și doctrinar l-a determinat însă la scoaterea faptelor reprezentative, la constatarea de asemănări și la gruparea sub formă sistematică a faptelor generale.

Stabilirea acestor fapte generale, cum și explicarea lor, constitue marele merit al istoricului literar Ibrăileanu. Ele se găsesc rezumate în „introducerea" la volumul său asupra lui Vlahuță și sub o formă mai amplă în cursurile universitare ori risipite în diverse articole. Dacă se vor tipări vreodată, cum era și intenția celui care le-a scris, studiile despre „Epocile literaturii romîne moderne" vor avea locul alături de „Spiritul critic", servind drept cea mai bună orientare asupra materiei.

Să vedem, în cîteva cuvinte, care sunt aceste fapte generale stabilite de Ibrăileanu în literatura romînă modernă. După el, literatura romînă *adevărată* începe cu apariția beletristicei, adică în jurul anului 1800. Ceiace este anterior acestei date, sunt fapte culturale ori apariții sporadice și individuale. Ele constituesc totuși un capital moral de o mare însemnătate, ale cărui urmări se văd în felul cum se va desfășura întreaga literatură modernă în cele două provincii romînești, Muntenia și Moldova. Sinteza acestor fapte formează „factorii" culturii romînești din veacul al XIX-lea. Factorii culturali sunt deosebiți în cele două principate; în Muntenia avem „o tradiție culturală mai slabă, curentul latinist și curentul francez mai ales în ipostasul lui politic"; Moldova prezintă însă „o tradiție culturală mai puternică, curentul latinist slab, curentul francez în ipostasul mai ales literar și curentul poporan" (*Spiritul critic*, p. 15). Divergența factorilor culturali explică și deosebirea în felul cum a evoluat literatura în cele două provincii romînești pînă azi.

Dela începutul secolului al XIX-lea, răspîndirea culturii prin învățămînt și scris s'a făcut în mod treptat. S'a împărtășit întîi de binefacerile culturii clasa socială cea mai înaltă, căreia mijloacele materiale îi dădea posibilitatea unei vieți intelec-

tuale mai mult sau mai puțin reale; și numai cu înmulțirea școlilor publice ori cu crearea de centre culturale prin personalități, cu studii făcute în alte țări, s'a ajuns la pătrunderea luminii în celelalte clase inferioare. Această răspîndire de sus in jos, a avut o legătură directă, cu mediile din care s'au recrutat scriitorii romîni.

In prima epocă*) a literaturii romîne din veacul al XIX-lea, care durează pînă la sfîrșitul deceniului al treilea, toți scriitorii aparțin evident clasei boerești. Ibrăileanu lăsa la o parte din această clasificare, literatura din Ardeal, care reprezenta și ca fond și ca mijloace de realizare, mai mult prelungirea curentelor culturale din literatura veche, cronici și povestiri versificate. Și un scriitor ca Barbu Paris Momuleanu, chiar dacă nu aparținea de fapt clasei înalte, era „om de casă" boerească, adică format în același mediu.

Toți scriitorii acestei epoci, Văcăreștii în Muntenia, Conachi, Beldiman, Dimachi, etc. în Moldova „ne împărtășesc în operele lor sentimentele unei clase sociale și ale unei vremi vechi. Aceste sentimente, după cum se obișnuia și în alte literaturi, nu sunt totdeauna sentimente adevărate. Astfel se explică tonul exagerat în opera lor, toți scriitorii fiind poeți și aproape numai poeți lirici. Scriitorii apar așa dar „specializați" într'un singur gen literar. Conachi, căruia i-a revenit onoarea să fie considerat de Ibrăileanu ca poetul reprezentativ al epocii (încît epoca literară dintre 1800 și 1830 e intitulată „epoca Conachi"), a cîntat în poemele lui lirice aproape numai iubirea. Avem, prin urmare, o specializare și din punct de vedere al obiectului. Acest poet nu ne-a exprimat însă sentimentele provocate de iubire, ci numai senzațiile ei. Era și în această privință un reflex al modelelor sale, literatura neogreacă în primul rînd, ca pentru toți scriitorii din această epocă, literatura clasică a secolului XVIII. și cea a secolului XVII. (mai puțin) în al doilea rînd. In schimb, în operele Văcăreștilor, deoarece curentele latinist și cel francez erau mai accentuate în Muntenia, găsim sentimentul național și al romanității.

Scriitorii din această epocă sunt vechi și ca limbă, care după părerea lui Ibrăileanu, era limba boerească a timpului „literarizată prin influența limbii bisericești".

Evenimentele ulterioare anului 1821, cu care se începe istoria modernă a Romînilor, trebuiau să aibă răsunetul lor și în literatură. Această literatură *nouă*, apare în preajma anului 1830, dată cu care se începe o altă epocă în literatura romînă.

Spre deosebire de cea dintîi, unitară și ca fond și ca

*) O epocă literară era definită de Ibrăileanu ca „o sumă a scriitorilor, a genurilor sau a școlilor" literare.

formă, a doua epocă a literaturii moderne se înfățișează cu două faze. Prima, este o fază de tranziție, în decurs de un deceniu, reprezentată de Asachi, Eliade, Cîrlova, Gr. Alexandrescu, Hrisoverghi, etc. Scriitorii aduc în opera lor, în faza aceasta, un amestec de vechiu (ca poeții din epoca anterioară) și nou, în mod succesiv ori concomitent. Cîrlova e vechiu în *Păstorul întristat* și nou în celelalte patru poeme ale lui; iar Gr. Alexandrescu își începe opera influențat de romantici și apoi clasicismuul îl cîștigă aproape complect.

In această fază se constată influența clasicismului francez din secolul XVII (Boileau, La Fontaine). Scriitorii nu mai aparțin clasei boerești, ci se recrutează dintre orășeni, intelectuali ori funcționari. Se deosebesc de cei anteriori prin sentimentele lor mai variate și altruiste. In comparație cu epoca precedentă, versurile acestor poeți sunt mai sincere și aduc sentimente nouă. Chiar limba poetică e nouă, avînd mai multă mlădiere, imagini și vocabular mai bogat.

Există în faza aceasta de tranziție o deosebire inte scriitorii moldoveni și cei munteni: literatura celor dintîi are un aspect mai vechiu ,în timp ce opera celor din urmă aduce inovații sensibile. Iar în raport cu scriitorii din Muntenia, cei din Moldova sunt, fără îndoială, de mai mică însemnătate.

A două fază, începînd cu anul 1840, (anul de apariție al *Daciei literare)*, este mersul pe o cale mai largă și mai puțin șovăitoare. Inainte de toate, mulți dintre tinerii care studiaseră în străinătate se întorc în țară aducînd „duhul nou" al Occidentului. Alături de cei mai puțin fericiți și care n'au avut prilejul să-și desvolte cultura decît prin studii personale, acești tineri sunt inovatori în mai toate direcțiile. Cu opera lor se începe proza literara *(Alexandru Lăpușneanu, Buchetiera din Florența, Piatra Teiului, etc.)* și ei sunt adevărații răspînditori ai romantismului francez, în amîndouă principatele. Dar în vreme ce scriitorii munteni sunt influențați, imită și traduc cu predilecție pe Lamartine, Moldovenii, cu Negruzzi și Alecsandri, au poetul lor favorit în Victor Hugo. In afară de influențele franceze diverse, există o deosebire în cele două principate și în altă privință: în Muntenia vedem influența poeziei engleze a lui Byron (Eliade, C. A.. Rosetti), iar în Moldova avem influența literaturii rusești (a lui Karamzin asupra lui Cogălniceanu; Pușchin, în opera lui Negruzzi, etc).

Scriitorii din epoca aceasta numită de Ibrăileanu „epoca Alecsandri", sunt nevoiți să scrie în multe genuri literare, din cauza lipsurilor mari care se vedeau pretutindeni. Literatura lor, in cea mai mare parte, este o literatură de propagandă a ideilor naționale, în versuri, teatru și chiar în opere istorice. Ei pregătesc atmosfera pentru anul 1848; sunt oameni politici ,care au jucat roluri din cele mai însemnate în eveni-

mentele prin care a trecut apoi poporul nostru. Au ocupat demnități și au trebuit să-și sacrifice o mare parte din timpul lor îndeplinirii acestor atribuții. Din această cauză, mai ales, se constată în opera acestor scriitori o formă neglijată, „facilă", neavînd la dispoziție timp prea mult pentru realizarea operei lor, dovedesc prin producție diversă și bogată că nu aveau conștiință artistică.

Cu toate acestea, scriitorii „epocii Alecsandri" au creat limba literară romînă. Ei au introdus în limba noastră scrisă un mare număr de neologisme, pentru exprimarea ideilor nouă; s'au inspirat din cronici nu numai pentru a lua subiecte, dar și-au însușit și cuvinte din vechea limbă laică a cronicarilor; și tot ei au descoperit poezia poporului, introducînd în limba scrisă un important element linguistic popular. La crearea limbii literare contribuția Moldovei se arată mai mare decît a scriitorilor munteni. Aceștia, își exprimă mai mult entuziasmul și sentimentele lor, astfel că poezia lirică este mai înfloritoare în Muntenia decît în Moldova. Și tot în Muntenia și-au găsit reprezentanți mai puternici propagandismul și literatura cu teză, romantismul și optimismul, sentimentul național și liberalismul

In Moldova, „țară rece", în epoca dintre 1840 și 1880 apare spiritul critic, cercetat de Ibrăileanu în lucrarea sa cunoscută; în Muntenia, spiritul critic în timpul acesta este puțin însemnat, Odobescu fiind unul dintre reprezentanții afiliați, ca gîndire, școlii moldovenești.

După liniștirea apelor turburate de „marea generație", s'a ivit pe la 1880 o altă lume de scriitorii, reprezentînd alte idealuri și credințe. Ei formează o nouă epocă literară, „epoca Eminescu", acea care l-a atras mai mult pe Ibrăileanu și pentru a cărei explicare și-a dat cea mai mare parte din timpul său.

Prima caracteristică a scriitorilor din această epocă, după Ibrăileanu, este originalitatea; influențele străine sunt asimilate de scriitori, nu ca în epocile anterioare, cînd pricinuiau surprize neplăcute unui Alecu Russo. Acești scriitorii, proveniți din clasa micii burghezii, descriu în operele lor viața clasei de jos, ori propria lor condiție de viață, acea a intelectualilor. Căci spre deosebire de ceiace s'a întîmplat cu generația anterioară, cei din „epoca Eminescu" sunt specializați ca scriitori, unii chiar proletari intelectuali. Ei nu mai fac propagandă prin operele lor, cu toate că își exprimă în mod evident tendințele. Au un spirit de autocritică adesea exagerat (Eminescu, Caragiale, Delavrancea, Vlahuță, etc.) și sunt — Eminescu mai ales — creatorii limbii noastre artistice. Scriitorii sunt pesimiști (din cauze explicate amănunțit de Ibrăileanu în „*Spiritul critic*", ori în *Opera literară a d-lui Vlahuță*, Iași, 1912, p. 69—112). Din acest punct de vedere, însă, în aceiași epocă există și o altă grupă de scriitori, de proveniență rurală, care

nu e pesimistă, este clasică și are aceiași conștiință artistică desvoltată,; e grupa reprezentată de Creangă și Coșbuc.

Evoluția unor scriitori din „epoca Eminescu", cum este acea a lui Vlahuță, a dus în jurul anului 1900 la formarea unei reacțiuni față de pesimism, la alt suflet și prin urmare la altă epocă literară. Această literatură se distinge mai ales prin naționalism (ca acea dela 1840) și prin tendințele ei sociale. Specializarea în această epocă este mai mare decît în cea precedentă: scriitorii sunt specializați chiar ca gen (ca în epoca 1800—1830), astfel că Brătescu-Voinești, Sadoveanu, Gîrleanu, etc. scriu nuvele și schițe. Nuvela este specia literară predominantă. Scriitorii sunt mai puțin subiectivi decît cei din „epoca Eminescu" lucru ce explică lipsa de poeți lirici mari. Ei sunt, în genere, scriitori optimiști, romantici cu caracter realist (oamenii prezentați de ei nu mai sunt exclusiv *răi* ori *buni*). Subiectul favorit este viața dela țară, astfel că literatura are un caracter țărănist; asest fapt nu împiedică să găsim în opera lor descrierea tuturor claselor sociale. Caracteristica aceasta, cum și multe alte trăsături, ne arată că în epoca de după 1900 avem mai multă creație decît în epoca dela 1880; însă, totodată, mai puțină critică și mai puțină conștiință artistică. Deasemenea scriitorii din „epoca Eminescu" se disting prin o limbă mai puțin populară decît cea adusă de literatura de după 1900; limba lor era mai rafinată, mai intelectualizată, mai puțin concretă.

După constatările triste asupra „literaturii momentului", pela 1920 (v. *După războiu*, Iași, 1921, p. 23—30), Ibrăileanu n'a mai atins decît incidental asemenea fapte de ordin general. A dat însă o concluzie la toate ideile expuse mai sus asupra evoluției literaturii; „Epocile noastre literare din veacul al XIX-lea se urmează așa de repede, progresul dela o epocă la alta e așa de mare, încît parcă am asista la salturi, nu la o desfășurare normală. Cînd Conachi se alinta cu Istili, Alecsandri scria Doinele și Lăcrămioarele. Dela ultima poezie a lui Conachi pînă la prima poezie eminesciană a lui Eminescu sunt numai douăzeci și unu de ani! Cînd moare „părintele literaturii romîne" Eliade, Eminescu scrisese „Venere și Madona"... Așa dar, dela 1800 pînă azi, constatăm un progres necontenit. Desigur dacă poporul ar fi fost mai numeros, dacă nu ar fi fost tăiat în bucăți, dacă clasele de jos ar fi fost mai fericite și mai culte, dacă viața socială și politică ar fi fost normală, — progresul ar fi fost și mai mare. Dar esențialul e că am mers mereu înainte, ba am făcut chiar pași mari — și astfel

am pregătit ,cel puțin, toate condițiile unei mari literaturi viitoare".*)

Dar această evoluție constatată în cuvintele anterioare, acest progres vădit nu i-a întunecat nici odată privirea dreaptă a realității. Cunoașterea profundă a literaturilor mari, orizontul larg al celui chemat să compare și să aprecieze, l-au împiedecat să se amăgească cu aparențe deșarte: „Literatura noastră, din orice moment al evoluției ei, este inferioară celor mai multe literaturi europene. Lucrul nu-l poate nega nimene. Cauza este clară: Literatura noastră este încă la începuturile ei". *(Invățămintele istoriei literare*, în *După războiu*, p. 311).

Orice literatură ,după Ibrăileanu ,rezultă din doi factori: rasa și împrejurările: „Nu știm anume prin ce împrejurări sociale vom trece. E secretul viitorului. Dar cunoaștem îndeajuns cellalt factor rasa. Cuonaștem ce poate produce rasa romînă în anumite împrejurări. Pînă acum poporul romîn a creat o singură literatură în aceleași condiții ca și alte popoare. E literatura populară. Această literatură populară e frumoasă. E dintre cele mai frumoase literaturi populare.*) Așa dar, aptitudinele poetice, literare ale rasei sunt probate" *(După războiu*, p. 32).

A ceastă demonstrație, Ibrăileanu o considera necesară pentru privirea celeilalte literaturi romîne, literatura cultă. După o sută de ani de beletristică și patru zeci de ani (dela 1880), de literatură artistică, adică o tinerețe excesivă, am produs totuși opere care anunță maturitatea: „am dat un poet de valoare europeană, pe Coșbuc, și un poet de înaltă valoare europeană, pe Eminescu .Apoi, într'un gen în care nu era nevoe decît de talentul scriitorului și de calitățile rasei lui, am dat pe Creangă, care, ca talent, nu cedează nici unui povestitor din lume. In sfîrșit am dat pe Caragiale și, mai încoace, doi-trei, pozatori, care ar face o figură onorabilă în orice literatură. Desigur, opere de ultimă maturitate, ca romanul social, ca drama psihologică mare, nu am dat, căci la această maturitate nu aveam cînd să ajungem într'un timp atît de scurt" *(După războiu*, p. 32—33).

Această serie nouă de considerații generale privind literatura romînă din alt punct de vedere decît al evoluției

*) In ce mod aprecia Ibrăileanu valoarea poeziei populare romîne se poate vedea din aceste afirmații: „Disproporția dintre literatura noastră cultă și cea populară, în favoarea celei din urmă, se explică nu numai prin sărăcia literaturii culte ci și prin bogăția și frumusețea excepțională a celei populare. Noi avem una din cele mai bogate și mai frumoase poezii populare din Europa"; „Coșbuc, desigur, se ridică uneori pînă la poezia populară. Eminescu, *poate*, chiar pînă la Miorița" (*Note și Impresii*, Iași, 1920, pp. 67-68, 74).

ei interne, pune problema formației de istoric literar și de critic, strîns legate una de alta, a celui care le formulează.

Am văzut ,mai sus, pe Ibrăileanu considerînd „rasa" și „împrejurările" drept factori ai unei literaturi .Care sunt „împrejurările și ce înțelege el prin acest termen? După dînsul aceste „împrejurări" sunt: „tinereța literaturii, micimea numerică a poporului, trunchierea lui în bucăți sub diferite stăpîniri, starea de incultură, condițiile neprielnice sociale, etc. Aceste „împrejurări" constituesc la un loc, ceiace numea Hippolyte Taine „circonstances environantes" în Introducerea dela *l'Histoire de la littérature anglaise*. Iar rasa, „caracterul național", face parte din aceiași formulă explicativă a iubitorului de formule Taine. Găsim, prin urmare, din acest punct de vedere o aplicare necompletă a sistemului de critică al lui Taine la literatura romînă, o aplicare la o *istorie literară* în întregime, cum făcuse și maestrul francez. Nu e vorba aici de prima aplicare a acestui sistem critic, pe care o făcuse la noi, înainte, Gherea; ci de privirea unui întreg trecut literar, prin prizma aceluiaș sistem.

Și nici nu se putea ca Ibrăileanu să nu fi fost influențat de sistemul critic al lui Taine, pe care-l cunoscuse întîi din studiile lui Gherea, cînd, după proprie mărturie, în generația în care s'a format „cine nu cunoaștea Primele Principii, Capitalul, Istoria literaturii engleze... era un om pierdut..." *(Note și Impresii*, p. 191)

Se mai poate observa iarăși atenția și aprecierea deosebită pe care o acorda Ibrăileanu poeziei populare și unor scriitorii ca Gh. Coșbuc ori Creangă. Cînd vorbește de poeții culți produși de literatura romînă, îl vedem pomenit ca poet de valoare europeană în primul rînd pe Coșbuc și apoi pe Eminescu; și tot așa, vorbește de Creangă, amintește de „calitățile rasei lui", cași despre poezia populară. Aici nu este numai „rasa" din teoria lui H. Taine, ci este ,caracterul specific național", caracterul „etnic" asupra căruia a insistat altădată F. Brunetière. Mai mult decît de Taine, a fost influențat istoricul literar Ibrăileanu de autorul „evoluționismului" literar. Căci după moartea lui Renan și Taine, dela 1894 înainte, Brunetière rămăsese — după mărturia unui contemporan de marcă și adversar*) — „ghidul necontestat al gîndirii contemporane". La școala acestuia s'a format istoricul literar Ibrăileanu, spre deosebire de critic, în care găsim mai puțin dogmatism, ceiace arată atitudinea lui „selectivă" (cf. *Viața Romînească*, iunie, 1922, p. 442) față cu literatura, adică un discipol al lui Sainte-Beuve, Bourget și Faguet.

Vom găsi la Ibrăileanu foarte puține din exagerările lui

*) Georges Sorel, *le Mouvement socialiste*, 15 juillet, 1907, p. 95.

Brunetière, dela care judecata lui ascuţită l-ar fi împiedicat. După aprecierea altui creator de metodă în istoria literară, a lui Gustave Lanson, Brunetière „ a donné dans beaucoup d'articles des modèles où nous pouvons apprendre à construire les idées sur l'érudition. Et il a été, au total, un grand maitre, dangereux pour quelques-uns, bienfaisant pour beaucoup. Il a enseigné le travail au talent et n'a jamais dédaigné une connaissance précise" *(De la Méthode dans les Sciences*, 2-e série, p. 221) Binefăcătoare a fost influenţa lui şi pentru Ibrăileanu. Brunetière i-a arătat ce înseamnă darwinismul aplicat la literatură, evoluţia unui gen literar şi transformarea lui. De fapt *Spiritul critic în cultura romînească* este un *pendant* la opera *l'Evolution des genres* a lui Brunetière, pe alt plan, însă cu aceiaşi concepţie transformistă.

A mai cunoscut Ibrăileanu în opera lui Brunetière construcţia „ideilor pe erudiţie" şi stabilirea acestor idei pentru formarea unei epoci literare. Infine, de acord cu Alecu Russo, predecesorul său romantic şi iubit, a mai recunoscut Ibrăileanu, caşi Brunetière, în evoluţia literaturii, o mare importanţă *tradiţiei:* „les qualités dont nous sommes le plus fiers, et les défauts dont nous nous montrons le plus orgueilleux, c'est d'héritage que nous les tenons".*) De aici consideraţia dată de amîndoi „specificului naţional" şi primirea cam rece ori chiar ostilă pe care o fac poeziei individualiste extreme, poeziei nouă, care nu se integrează în această tradiţie. De aici şi constatarea cu oarecare bucurie din partea lui Ibrăileanu, că „poezia nouă moldovenească e mai legată cu pămîntul moldovenesc"... *(Poezia nouă, în Viaţa Romînească*, iunie, 1922, p. 445).

Sub inspiraţia acestor maeştrii şi cunoscător al faptelor romîneşti în limitele care i-au fost posibile, a expuus Ibrăileanu trecutul literar în studii care par mai mult să urmeze metoda *ad probandum*. Faptul important este că opera lui atît cît a fost tipărită ori va vedea lumina tiparului prin grija celor de aproape ,va da materie de gîndit încă multor generaţii, pentru a fi ori nu confirmată.

*

Dar rolul lui Ibrăileanu nu s'a redus numai la studiul faptelor trecute, la efortul perseverent de a lămuri cu ştiinţa şi gustul lui ceiace *a fost*.

La rîndul său, în atîtea domenii a fost actor de primul rang, conducător spiritual şi creator.

In ultimele trei decenii a prezidat în mare măsură desvol-

---

*) Vezi *l'Idée de Tradition* în *Discours académiques ;* studiul *le Moment Littéraire au XIXe Siècle* în *Nouvelles questions de critique ;* articolul *Classiques et Romantiques* (în *Etudes critiques*, 3e série) şi *le Caractère essentiel de la littérature française* (*ibid*, 5e série).

tarea a două epoci în literatură romînă, aceea dinainte şi cea de după războiu. Am văzut mai sus cum a caracterizat prima epocă. Rămîne acum să se găsească în haosul aparent şi faptele reprezentative ale literaturii de azi, sub care se vor întrevedea, discrete mai totdeauna ,uneori vădite, munca, priceperea şi îndemnul său.

I. Şiodbei

Ibrăileanu

Imi repugnă gîndul de a face, aci, ceva care s'ar putea numi un portret. Nimic nu i-ar fi displăcut mai mult lui Ibrăileanu însuşi. Un portret presupune mai mult sau mai puţin ideea de „om mare". Şi Ibrăileanu a fugit totdeauna de această situaţie. Ceea ce dorea el era să fie un om „serios" şi un om „bun". Cu timpul a devenit şi „om mare", cu toată celebritatea şi aura de legendă corespunzătoare. Dar, oarecum fără voia, şi chiar împotriva voiei lui.

Cariera lui Ibrăileanu a consistat dintr'un lung şi constant efort de a înţelege, de a înţelege lucruri, idei, oameni. Crezul său — pe care se străduia să-l inoculeze şi celorlalţi — era „supunerea la obiect". Pasiunea, care la dînsul lua adeseori proporţii de manie, era — dacă se poate spune: *abuzul de dovezi*. Luaţi orice carte sau articol de Ibrăileanu. Veţi constata că ,după ce şi-a instalat ideea pe baze ce par definitive, după ce i-a fundat solid legitimitatea, în momentul cînd ne-am aştepta să treacă la o altă idee, la un alt adevăr, tocmai atunci Ibrăileanu dă drumul la grosul artileriei. E foarte curioasă această grindină de argumente pe capul unui cetitor deja convins. Cînd acest cetitor este un om mediocru — şi e normal ca acesta să fie cazul cel mai des — el este oarecum agasat, ca de ceva de prisos, în faţa acestui exces de demonstraţie din partea autorului. Ceva mai mult, adevărul astfel demonstrat parcă îşi pierde din valoare, căci o idee care dispune de sute de fapte sprijinitoare e o idee pe care are şanse să o găsească oricine. Şi asta depreciază şi ideea şi pe autorul ei. Insistăm asupra acestui bizar fenomen de opinie publică, fiindcă el ne ajută să-l pricepem mai bine pe Ibrăileanu. Se întîmplă adesea ca meritele noastre, în loc de a spori, să micşoreze stima publicului faţă de noi. Această stimă se cîştigă cu o combinaţie de merite reale şi de şiretlicuri cabotineşti. O idee, ca să placă, trebue să fie pusă în valoare, ba chiar să nu fie deplin elucidată, ca să rămînă puţin mister, şi ca cetitorul să aibă satisfacţia că a priceput ceva cu adevărat greu şi adînc. Or, Ibrăileanu avea oroare de orice artificiu cabotinesc, şi, în plus, avea pasiunea elucidărilor complecte. Aceasta făcea pe mulţi să spună că scrie „neartistic", că „bate apa în piuă", că revine de treizeci de ori

îndărăt la acelaş lucru, etc. In realitate, scrisul lui Ibrăileanu e foarte artistic. Are aceea eleganţă subtilă care — cum spunea Radiguet — „consiste à paraître mal habillé".

O naturaleţă fermecătoare şi mai ales un stil totdeauna foarte spiritual, spiritual în înţelesul cel mai temeinic al cuvîntului (căci a fi spiritual însamnă întîi de toate a întrebuinţa expresia cea mai proprie pentru fiecare cotitură a gîndului; şi asta era marea calitate a lui Ibrăileanu. Asta îl făcea cîteodată să improvizeze combinaţii bizare de cuvinte, să recurgă la aranjamente neologistice din acelea care ar fi scandalizat pe profesorii de mina doua, care nu înţeleg că puritatea e o calitate stilistică secundară, calitatea esenţială fiind proprietatea; asta îl făcea pe Ibrăileanu pasibil de reproşul de „neglijenţă" stilistică din partea amatorilor de cabotinism literar; dar asta nu face pe cei ce iubesc arta fără cabotinaj, să guste cu atît mai mult felul de a scrie al lui Ibrăileanu).

Ibrăileanu avea un respect religios pentru persoana altuia. Deaceea, îi era mereu teamă ca, demonstrînd cuiva un lucru, să nu-l mistifice. Deaceea se căsnea el să „epuizeze subiectul". I se părea monstruos să fi indus pe cineva în eroare. Deaci, acel „abuz de dovezi" pe care îl făcea pentru toate chestiunile.

Cum spuneam, principala sa ocupaţie, şi poate unica lui *voluptate* era să priceapă. Universul exterior şi sufletul oamenilor, situaţiile morale şi sociale, totul îl atrăgea cu acel farmec de mister cu care Viaţa (cu V mare) chiamă pe o fată tînără. Ibrăileanu, acel domn bătrîn, cu jachetă demodată şi cu barbă albă, a păstrat pînă la urmă un suflet de domnişoară. Avea, în comun cu ea, puritatea morală şi intelectuală, dorinţa pasionată de a afla orice, fără preferinţă pentru vre-o categorie de lucruri determinată; avea, ca o fată tînără, doi ochi mari, deschişi, avid spre Viitor.

Adeseori, Ibrăileanu, vorbind de scriitorii cari îi plăceau mai mult, număra printre ei şi pe Turghenev — „pentru fetele admirabile pe care le-a pus el în romanele sale". Adora acea virginitate intelectuală a adevăratei domnişoare, acea perpetuă disponibilitate mentală care caracterizează pe fetele tinere, acea receptivitate pentru orice. In ultima vreme mă duceam foarte des să-l văd la Sanatoriu. Intr'o zi mi-a spus că cetise un studiu pe care îl scrisesem eu „Despre Domnişoare" şi mi-a adăogat că-mi e recunoscător pentru a-l fi scris, căci îl confirma în nişte vechi convingeri şi preferinţe. Altă dată, vorbind de Mioriţa, îi spuneam eu ce lucru fermecător este acel personaj de fabulă care e „oiţa bîrsană", şi ce lucru delicat e amorul ei pentru cioban. Ibrăileanu a insistat să scriu toate aceste idei — şi altele — asupra Mioriţii; cetind manuscrisul, şi întîlnind acolo cuvîntul „domnişoară", s'a oprit

şi mi-a spus: „bine ai făcut că ai întrebuinţat cuvîntul acesta pentru Mioriţa".

Imobilizat în pat, cu puterile sleite, Ibrăileanu rămînea totuşi în postura intelectuală în care a stat toată viaţa, şi, anume, cu tot sufletul lui cel doritor de a afla, cu tot sufletul lui aplecat către viitor. In ultima vreme era pasionat pentru tot ce se petrece în Rusia sovietică. Nutrea o admiraţie enormă pentru experienţele comuniştilor ruşi, cetea toate publicaţiile lor, şi nu odată i s'a întîmplat, în toiul nopţii, să-şi întrerupă lectura, pentru a o deştepta pe D-na Ibrăileanu din somn şi a-i povesti, în termeni lirici, ce lucruri extraordinare aflase el că au mai făcut, la ei în ţară, bolşevicii ruşi. Cu un picior în groapă, el conserva încă un suflet de fată, gata să se entuziasmeze pentru toate isprăvile mari ale oamenilor, gata să se lase a visa îndelung asupra Viitorului totdeauna larg deschis minţii sale.

Politeţea lui, blîndeţea, scrupulele morale care întovărăşau toate acţiunile sale, timiditatea lui, onestitatea sufletească, şi mai ales, pofta lui de a afla, mintea lui înclinată cu un unghiu mare către viitor, toate acestea dedeau personalităţii lui Ibrăileanu, ceva din psihologia de fată tînără, curată şi vecinic doritoare să afle, să afle lucruri frumoase, să găsească circumstanţe uşurătoare lucrurilor urîte, să înţeleagă şi să ierte.

Cum spuneam, Ibrăileanu a sfîrşit prin a deveni, *fără voie*, un „om mare". Căci opinia publică, cu toate *ticăloşiile* care îi inundă suprafaţa, are în fundul ei, ceva nobil care nu poate rămîne insensibil la adevărata frumuseţe sufletească. Ibrăileanu, care nu căutase toată viaţa decît să înţeleagă, şi care nu avusese altă teamă decît aceea de a induce în eroare pe ceilalţi; acest om plin de graţie şi de eleganţă morală a terminat prin a deveni ceea ce nu căutase niciodată: un om celebru în opinia publică.

Caut, fără să găsesc, în societatea romînească, un om care, ca dînsul să fi meritat aşa de mult să fie iubit, şi care prin simpla lui existenţă, să fi ştiut a ne mai reconcilia puţin cu urîciunea genului uman.

D. I. Suchianu

Profesorul Ibrăileanu

In Iaşi existau două mari ferestre luminate, pe o stradă dosnică, într'o clădire ruinată.

Acolo, ca acele buhne solitare, stăpînind palatele pustii cu măreţia lor de urne funerare, nopţi dearîndul veghia un om sur. Tinereţea lui crescuse pe ruinele Junimii. Mai răsuna încă ecoul paşilor lui Eminescu pe uliţele Iaşului, atunci cînd tînărul socialist, abea eşit depe băncile şcolii, privea luna lui Eminescu, cu întîia dragoste în ochii melancolizaţi amar de Schopenhauer.

Treptat dispăruseră marii ieşeni, atingîndu-l toţi cu pulpana umbrii lor istorice, lăsîndu-l singur în oraşul lor să le vegheze nopţile supt dublul scut de aur al ferestrelor luminate. Acolo era ultimul intelectual al Iaşului.

Acest supravieţuitor nocturn al marilor ieşeni de altădată, avea două titluri sociale : profesor universitar şi redactor al revistei „Viaţa contemporană".

In noapte şi printre cărţi, acest om trăia ca pădurarul în inima pădurii. Şi faţa lui, învăluită în părul sălbătăcit un pic pe tîmple şi în barbă, avea oarecare asemănare cu chipul pădurarilor pe care îi vezi răsărind subt solemnele bolţi vegetale, din umbra unui stejar ,ca nişte pustnici gravi, cu ochi limpezi şi ageri ,aducând şi cu bufniţa şi cu vulturul. Paloarea feţei însă, aparţinea cărţilor. Purta vaste pălării negre cu margine lată şi pelerină Aşa răsărea pe uliţele dosnice ale Iaşului, mergînd spre Universitate. Dacă l-ar fi întîlnit pe ruinele Iaşului Rembrandt, ar fi tresărit şi l-ar fi privit lung şi altfel decît rarii concetăţeni care-l întîlneau, măsurînd ironici această apariţie de umbră, cu prea multă lumină în faţă, şi atît de puţin actuală din punct de vedere vestimentar.

Trăsăturile acestui om, curbe, umerii obraijlor proeminenţi, orbitele adînci, fruntea lată şi dreaptă, nasul coroiat fără hrăpăreaţă ascuţime ,dovedea o osatură fermă, nu bicisnică. Pe această osatură viguroasă în fineţa ei, din adîncul orbitelor, ochii priveau clar. Acolo le era locul, în adînc. Erau căprui, dar umbra orbitei îi făcea negri şi parcă mai mari. Aveau ceva din rotunda claritate a ochilor de buhnă. Mai ales că nasul pornea curb dintre ei. Nimic febril pe această faţă. Calm, dar ager. Marile căpetenii militare, aşa visau în preajma lupte-

lor, privindu-şi oştile în bivuac la lumini de focuri arămii.

A doua particularitate a acestui om era fobia microbilor. Îi vedea presăraţi sarcastic pe toate cele: pe mîna prietenilor, pe clanţa uşii, pe cartonul ţigărilor. Fumător pasionat, nu-şi fuma ţigara decât după ce îi pîrjolea cartonul la flacără, făcînd din el un fel de frigărui fierbinte. Din această cauză, buza de jos era uşor arsă. Aceşti microbi, permanenţi, pe toate cele, îi dădeau gesturi alegorice parcă. Dupăce strîngea o mînă — politicos, nu întorcea spatele celor care îi întindeau mîna — scotea dintr'un buzunar o sticluţă cu sublimat sau cu alcool de peste patruzeci de grade şi se dezinfecta. Microbii îl izolau complect de viaţă. Nimeni nu-i făcea vizite, nimeni nu-i pretindea.

„Lasă-l, domnule, ăsta trăeşte noaptea ca huhurezii, şi se teme de microbi!"

Nimeni nu-şi dădea seamă ce zîmbet ironic avea această viaţă de noapte, şi această fobie de microbi. Poate că nici el nu-şi mai dădea perfect seamă. Dar există o formulă mai fericită şi mai cuviincioasă, care să te izoleze de oameni, fără a le spune: „Daţi-mi pace, imbecililor!", — decît viaţa de noapte şi fobia microbilor? Căci aceiaşi mînă care se dezinfecta dupăce strîngea o altă mînă, — nopţi întregi, fără mănuşi şi fără sublimat, şi le petrecea mînă în mînă cu volumele lui Tolstoi, Dostoiewschi sau Proust. Continua desigur şi cînd era singur să-şi flambeze cartonul ţigărilor, dar mirosul şi gustul de ars, nu distrugerea microbilor, îi deveniseră încetul cu încetul, tot atît de necesare ca şi tutunul.

*

Numai strigătul trufiei lirice a lui „Jean-Cristophe" în clipa cînd cunoaşte întîia iluminare a prieteniei — „J'ai un ami! J'ai un ami" — ar putea traduce cadenţa inimii lui Dănuţ, după ce făcuse, împreună cu Mircea, întîia vizită acestui om.

Iată răsfrîngerea imediată, în scrisoarea pe care Dănuţ, chiar în acea noapte o scria Monicăi:

„Am avut fericirea de a fi profund străveziu, alături de un om pe care atunci l-am cunoscut, de care nici dragostea, nici amintirile nu mă legau. Acest salut, această totală descoperire a fiinţei intime, care-şi pleacă nu pălăria ci misterul opacităţii în faţa unui alt om. Voi cerca să te fac să participi la această vizită.

La unu noaptea mă opream, însoţit de Mircea, în faţa ferestrelor luminate, care răsturnau o punte galbenă deacurmezişul străzii, oglindindu-se şi în zidul din faţă, ca două vechi icoane.

Mircea a bătut la o fereastră. Şi Mircea şi eu, aveam un aer de conspiratori. Eram neliniştit. Iar trebuia să vorbesc, şi pe de-asupra, în faţa unui om inteligent dar cu totul necunoscut mie. Mă pregăteam parcă să dau un examen, să pledez un proces. Eu cel cu vorbe somnoroase, lipsit de spontanei-

tate, fals de cîte ori doresc să fiu cît mai natural în faţa unui necunoscut demn de stimă, — îmi aduceam sufletul de ureche, ca pe un copil care nu vrea să spue bună ziua musafirilor din salon. Şi pe de-asupra era în gîndurile mele zăpăceala festivă a oraşelor de provincie, în preajma sosirii Regelui. Dar drumul dela ferestrele despre stradă, pînă la uşa de dindos, m'a schimbat. Închipuieşte-ţi poarta: o poartă din acele de lemn, strînsă în alveolele pămîntului îngrămădit în jurul ei. Are un lacăt şi zăvor, şi nu se deschide decît odată pe an, toamna cînd intră lemnele şi căruţa cu legume. Portiţa e îndărătnică şi buclucaşă. E caracterizată prin aceia că nu vrea să se deschidă. Trebue s'o hurduci, s'o salţi, s'o împingi cu umărul, şi abea după îndîrjită luptă, izbuteşti s'o dai în lături, într'un scîrţîit mîrîitor.

În ogradă, iarba deasă şi grasă ca în ograda unei mînăstiri. Pămîntul e ondulat, plin de gheburi şi scobituri, aşa că pasul trebue să fie atent şi capul înclinat.

Ce formidabile instantanietăţi are sufletul nostru! Această ogradă necunoscută, prin care bîjbîiam spre un om necunoscut, îmi devenise familiară după întîiul pas, ca şi cum, orb, aşi fi zîmbit în ograda copilăriei mele.

Am aşteptat în faţa unei uşi de lemn cu geamlîc, dînd pe un coridor întunecat. Insfîrşit, în fund, s'a crăpat o uşă vestind lumina dinlăuntru şi a apărut, cu părul vîlvoi şi barba zburlită, c'o pelerină pe umeri şi o lumînare în mînă, un fel de stareţ împresurat de mari palpitări de umbre şi lumini. Era ceva subpămîntean în această apariţie, ca o întîmpinare din vechi veacuri, în fund de catacombe. Uitasem că sînt în Iaşi, că trăesc în această epocă. Eram în preajma unei legende.

Iviri cheia în broască, aşeză lumînarea pe un dulăpaş de lîngă uşă şi dispăru grabnic, proectîndu-şi fîlfîirea enormei umbre.

— Nu intrăm?

— Stai să închidă uşa. Se teme de curente, — zîmbi Mircea.

Am intrat. Respectînd parcă un rit, Mircea luă lumînarea depe dulăpaş, călăuzindu-mă. Miros umed de pivniţă leguminoasă, îmbinat cu căldură de pod încins. Scîndurile se cutremurau sub paşii noştri, ca o barcă veche. Pe lîngă ziduri, teancuri de reviste şi de cărţi. Ne simţeam spionaţi de ochi de şoareci. Lîngă uşa odăii, un butoiaş; pe părete, un portret îngălbenit al lui Eminescu. Un Eminescu îngrăşat la faţă, puhav, cu musteaţa groasă, cu ochi rătăciţi.

Am intrat în penumbra unei odăi îmbibată de fum tabagic. In treacăt am zărit patul, un bec electric suspendat ca un paianjăn, deasupra căpătîiului, o masă plină de cărţi, o cană galbenă cu reliefuri, acoperită cu un şervet.

Şi din această odae am păşit brusc în viscolul incandes-

cent al odăii cu ferestrele luminate. Eram ca într'un fulger de magneziu.

Iţi mai aduci aminte, Monica, de o fotografie dintr'un album dela Medeleni, reprezentînd un călugăr franciscan, încins cu o frînghie, în mijlocul pieţii San-Marco, învăluit în zboruri de hulubi? Inlocueşte hulubii cu cărţi, piaţa San-Marco prefă-o într'o vastă bibliotecă fumegîndă, şi vezi în mijlocul ei un călugăr franciscan, cu pelerină pe umeri, împrejmuit ca de un zbor de cărţi. Aşa l-am găsit pe profesorul tău. (Cărţile nu mai erau hîrtii neînsufleţite. Vibra în ele o agerime, o palpitare de zbor. Şi le vedeai pretutindeni. Din podele pînă'n tavan, dealungul păreţilor, numai rafturi lungi, îndoite subt greutatea cărţilor. Intre ele, nici o aliniere rigidă, nici o constrîngere ordonată; o dezordine voioasă, exuberantă. Toate erau strîmbe, zburlite, îndoite; unele parcă voiau să aplaude, altele să cadă, altele să sară. Din unele se ţiguia cîte o fiţuică lungă, încît se înclina ca fumul. Din altele răsăreau broşuri colorate. Altele aveau capac un caiet coşcovit. Dar nu numai rafturile ţixite, ci mai ales odaia era inundată de revărsarea cărţilor. Teancuri de tomuri în folio, legate în piele, mărgineau ca un zid chinezesc rafturile de jos. Subt cele două ferestre, cetate lîngă cetate, se înălţa „Viaţa contimporană" legată în carton. Pe scaune, iarăşi cărţi. O dormeusă era acoperită cu reviste şi broşuri. Pe podele, ca o procesiune de cămile, ghebură de volume, prelungite pînă departe de şiruri desprinse. Toate erau răsfoite, desfăcute, strîmbate, însemnate, cu marginile des adnotate, cu textul subliniat cu roş şi albastru. Trăiau. In jurul acestui om plutea un zbor de cărţi îmblînzite. Aveai impresia că nu le caută, că vin singure, că un semn de al lui ar fi chemat zborul galben al volumelor lui France, sau fîlfîirea roşie a volumelor lui Dickens; că o simplă poruncă a ochilor lui ar fi prefăcut încăperea într'o foşnitoare roire de culori, ca văzduhul exotic al pădurilor tropicale. Şi părul şi barba lui, păreau răscolite de zboruri, de vînturile lor. Işi uitase pelerina pe umeri. Aburii fumului de tutun se îndoiau deşi în jurul lui. Ne privea. Abea atunci i-am văzut vioiciunea ochilor. Era parcă ceva vrăjitoresc în această arătare scăldată în lumina tare ca o reverberaţie de munţi calcaroşi. Omul acesta zidit în bibliotecă, brumat de fum de tutun de-alungul nopţilor, avea ceva dominator, o năprasnică vitalitate. Nu era nici ostenit, nici îndoit, nici bătrîn, deşi sur. Satan, răsărind pe vîrf de stîncă arătînd cu un deget omului care-l visează, lumea prăvălită'n văi, această vibraţie trebue s'o aibă, această înălţare a frunţii, acest port al capului.

Prezenţa lui înteţeşte, distribuie o trepidaţie în gînduri, o dezordine care-ţi face sufletul asemănător cu odaia în care eşti. Te simţi răsfoit, mînuit, adnotat. Eşti o nouă carte îmblînzită în această pădure de cărţi. Şi simţi de odată, stînd în

picioare, neîndrăznind să alungi cărţile depe scaune, că sufletul e la el acasă..."

— Dumneata eşti, domnule Deleanu?

— Eu sînt. Bună seara, domnule profesor.

— Domnule Deleanu! domnule Deleanu! Ce catastrofă e respectul! Dumneata îmi spui „domnule profesor" cu un ton atît de reverenţios, încît mă insulţi! Şi ai dreptate. Tinereţa trebue să insulte bătrîneţa prin respect. Domnule Deleanu, cel mai grav păcat al omului este bătrîneţa. Inţelegi dumneata ce-i primăvara?

Dănuţ zîmbi, respirînd larg.

— Te înşeli, domnule Deleanu! Să-ţi spun eu ce-i primăvara. Acum treizeci de ani — simţi dumneata ce monstruozitate e în gura unui om să poată spune: acum treizeci de ani eram tînăr! — acum treizeci de ani eram un imbecil fudul de ce aveam în cap, nu de cum era capul pe din afară. Eram genial, domnule Deleanu, te asigur. Tinereţa e genială. In loc să mă admir în oglindă, mă uitam în cărţi. Şedeam în Tătăraşi, într'o casă cu lut pe jos. Dacă vărsam apă se făcea glod. Zvîrleam ţigările oriunde. Era o dezordine înfiorătoare. Recitam versuri cu voce tare. Şuieram partiturile operelor romantice, dela un capăt la altul. Somnul mă ofensa. Nu-l puteam accepta... Şi cînd venea primăvara, întiia noapte de primăvară, ieşeam pe pragul casei, o casă de mahala, domnule Deleanu, o casă de bărbier; dumneata nu cunoşti aşa ceva! Şi ce crezi că făceam? Crezi că eram umilit că afară-i primăvară şi ghetele mi-s rupte, şi pantalonii peticiţi? Nu, domnule Deleanu! Eram fericit. Imi spuneam. „Mă, băete, a venit primăvara. Aştepţi o fată. Te iubeşte. O iubeşti. O aştepţi". Nu aşteptam pe nimeni. Dar dragostea era pe pragul casei mele. Toate fetele lumii puteau să vie. Asta-i primăvara! Să fii calic, să nu te ştie nimeni, să stai pe pragul unei case de mahala, şi să fii împăratul dragostei....

— Azi am avut o mare bucurie, domnule Deleanu. Am căpătat un permanent pe căile ferate. Uite-l: e de piele galbenă cu fotografia mea. Sînt fericit. N'am să călătoresc niciodată. N'am să-l utilizez. Dar acest carnet....

Il agită cu mîna juvenil.

— ...mă face stăpîn pe o ţară întreagă. Il am aici în buzunar, şi pot pleca oriunde. Deschid carnetul şi ştiu că pot pleca în Bucovina sau în Ardeal. Asta-i fericirea, domnule Deleanu; să deţii simbolul unui grup de virtualităţi. Asta-i tinereţa: simbolul virtualităţilor viitorului. La întîi Ianuar 1923, biletul acesta, tot aşa de galben şi tot aşa de curat, va fi un simplu permanent expirat, amintirea nici unei călătorii. Asta-i bătrîneţa, domnule Deleanu: un permanent de viaţă în ziua expirării....

— Dar bucuria permanentului pe calea ferată?

— Asta-i senilitate, domnule Deleanu!

Pelerina-i căzuse de pe umeri, pe marginea fotoliului. Nu se instala pe scaun decît în treacăt. Fiecare năvală de gînduri, indignare sau entuziasm, îl ridica în picioare. Era îmbrăcat cu un surtuc de ștofă gălbue cu pătrățele negre, a cărei formă oscila între tunică și pijamaua de odaie. Manșete cilindrice, de modă veche; guler moale răsfrînt; cravată neagră cu nodul făcut de-a-gata, cam strîmbă.

Uneori ochiul drept avea încrețirea ochiului de bijutier expert, cînd îl concentrează prin monoclul tubular al lupei, asupra unui diamant. Acest gest care-i asimetriza fața, strîmbîndu-i sprinceana ochiului drept, exprima efortul de a formula un gînd obscur.

In clipele de popas pe scaun, ședea picior peste picior, arătînd ghete bătrînești cu margini de elastic, și urechile eșite afară. Te-ai fi așteptat la eforturi artritice sau reumatice. De unde! Unghiurile genunchilor erau promte, dînd un neastîmpăr juvenil picioarelor, contradictor cu încălțămintea.

Atent, pîrjolea cartonul țigării la flacăra unui chibrit. Alături, pe birou, cartonul unei cutii cu țigări, era acoperit cu înscripții mărunțe, unele subliniate cu creionul roș. Dănuț desluși un galop de litere: *„majoritatea scriitorilor privesc sufletul omenesc cu luneta astronomică. Rezultatul: aproximative hărți cu linii groase. Proust îl privește cu microscopul, fiindcă-i altfel situat față de suflet...”*

Cu ochii la cartonul cutiei de țigări, Dănuț zâmbea. Ii surprinsese privirea și zîmbetul. Iși trecu mîna prin păr, trăgînd din țigară fum gros.

— Domnule Deleanu, sînt un om vicios. Uite ce am ajuns: o mînă și un creion. Restul nu mai există. Scriu, scriu, scriu. Sînt o notă pe marginea cărților. Am vrut să mă vindec. Am închis în birou toate colile de hîrtie, toate caietele, tot ce era susceptibil de a fi mîzgîlit. I-am dat cheia lui domnu Balmuș, rugîndu-l s'o ție o săptămînă. Care crezi c'a fost rezultatul? Uite-l: scriu pe cutiile de țigări. Uitasem să închid și creioanele! Ce diabolică invenție, domnule Deleanu, instrumentele de scris! Dumnezeu l-a făcut pe Adam, din coasta lui Adam, a rupt-o pe Eva. Păcatul vieții e dar dumnezeesc. Dar diavolul a desprins o așchie din cornița lui, și a întins-o omului. Era instrumentul scrisului... Cînd ți-ai petrecut viața scriind, ridici capul la bătrîneță, dîndu-ți sama prea tîrziu că păcatele lui Dumnezeu sînt ale vieții, dar păcatul scrisului e împotriva vieții.

Cu fața în aburii tutunului, zîmbi privind ferestrele.

— Spune dumneata, domnule Deleanu, în noaptea asta de primăvară n'ar fi mai cuminte, decît să grifonez cartoanele cutiilor de țigări, să fiu sus pe Ceahlău? Te-ai suit pe Ceahlău?

— Pînă sus, nu. Am fost la Durău.

— Se poate, domnule Deleanu? Atunci nu știi nimic! Sări depe scaun, avînd desigur Ceahlăul în fața ochilor.

— Noaptea pe Ceahlău cu amicii! Altceva nu există! Ai douăzeci de ani, o pelerină pe umeri, și ești pe Ceahlău! Nu trebue să uiți tutunul! Dacă n'ai țigări, te arunci depe Ceahlău la vale, ca să ajungi mai presto la un pachet de mahorcă... Hei, domnule Deleanu, dar ca să ajungi pe Ceahlău, nu poți umbla cu fleacuri: cu automobile, cu motociclete, cu aeroplane. Erezie! Te duci cu clasa treia pînăla Pașcani, mănînci bine la o crîșmă: o fleică, o bucată de pastramă: bei-un pahar de vin. După aceia angajezi un landau...

Zîmbea către Dănuț, învîrtind din mînă. Ii sclipeau și ochii și nările.

— Domnule Deleanu, din landau vezi lumea altfel. Landaul nu e un vehicul, e un criteriu. Peisagiile intră și iesă cu respirația dumitale, ca fumul țigării încorporat în plămîni. Dumitale nu se poate să nu-ți placă să stai pe canapea, cu picioarele pe pârete. Stai comod și *exuberant* în același timp. Uite — așa stai în landau! Trupul în fund, picioarele pe scăunașul din față; cerul la cap, cerul la picioare. Caii au zurgălăi. Spinarea vizitiului e plină de soare .Și deodată se deschide valea Moldovei...

Iși dădu brațele în lături — cu ochii în extaz — așa cum poate Dumnezeu le-a dat, împingînd munții să onduleze tot mai argintiu albaștri spre cununa zărilor, ca să facă loc apei cu fulgere de argint pe văi de soare.

— Domnule Deleanu, îl cunoști pe Sadoveanu?

Dănuț făcu un gest vag.

— Domnule Deleanu, toată valea Moldovei, toată lunca Siretului, sînt Sadoveanu. Acolo te descoperi în fața artei lui Sadoveanu. Asta înseamnă literatură: să-ți aparție natura. Sadoveanu e cel mai pur arcuș al prozei romînești. Moldova, toată Moldova, e vioara pe care cîntă Sadoveanu... Luna pe care o vezi răsărind la Agapia deasupra brazilor negri, „cu lumina ei fecioară”, e al lui Eminescu. Nimeni nu i-o poate lua. El o dăruiește plină, de cîte ori răsare, lumii romînești. Sadoveanu a dăruit Romîniei valea Moldovei și lunca Siretului... E teribil omul acesta, domnule Deleanu! Are ochii mici de elefant și vede tot, nimic nu-i scapă. Am călătorit odată, cu el și alții amici, pe Bistrița, cu plutele. Eram scandalizat! Eu mă agitam ca un negustor de haine vechi care se tîrguește, pe cînd Sadoveanu juca șah, pe Bistrița. Nu se uita la nimic. Nu vedea nimic. Ferbeam! Să-l auzi pe Sadoveanu la Toance, în loc să urle, că spune placid: „șah la rege!” Ei bine, domnule Deleanu, peste o săptămînă îmi trimitea o nuvelă pentru revistă. Văzuse tot, domnule Deleanu. Nimic nu-i scăpase. Inghițise Bistrița cu Toance cu tot, pe cînd juca șah. Pînă și un cuc, pe care-l auzisem cîntînd în timpul drumului,

cînța în nuvela lui, „*mirat*" așa cum cîntase în natură... Iar am ajuns la literatură! Vezi, domnule Deleanu, asta-i bătrîneța: pornești cu landaul dela Pașcani, și'n loc să ajungi la Ceahlău, ajungi la Eminescu și la Sadoveanu! Pe lumea cealaltă — să zicem — cei care au trăit se vor duce în rai; cei care au scris, în infern. Infernul, domnule Deleanu, n'are miros de pucioasă și piatră arsă; are miros de cerneală și creion. E o foae de hîrtie plană, cît planeta Venus, pe care scriitorii au devenit instrumente de scris. Asta-i tortura! In vecii vecilor vor scrie fără odihnă... Dar oricum, parcă tot e mai plăcut decît să asculți în paradis predicile sau anecdotele cutărui om politic, să fii în manuscrisul Gheenii, ordonanța penei lui Voltaire...

Ar fi fumat neîntrerupt țigară de la țigară, dar prăjirea prealabilă îi impunea opriri. Și Dănuț fuma mult. Fumul se îndesise. Era ca un început de ceață în jurul reverberului unui chei londonez.

A doua zi diminceață Dănuț avea proces la judecătorie. Trebuia să se deștepte cel mult la opt. Apoi venise hotărît să dea caietul: să scape de această incertitudine, de această obsesie. Uitase și de una și de alta. Și alții pățeau ca el. Scopurile vizetelor rămîneau la ușă. Dizolvate în această atmosferă, orele își pierdeau preciziunea diurnă și semnificația socială. Și decorul de cărți și fum, și omul care-l însuflețea, trăiau pe un plan special. Viața devenea un obiect de speculațiune intelectuală, pierzîndu-și greutatea pe care o are atunci cînd o trăești pe cîmpul ei de luptă. Această ușurare de viață, pe care o găsești în unele cărți, Dănuț o găsea în această încăpere, alături de acest om. Devenea și carte într'o măsură, dar și lector. Aci, reveniri la cealaltă viață — echivalente cu trezirea din beția de opiu — nu existau. Principiul excluderii lor era permanent. Nocturnul animator, și cînd vorbea, și cînd tăcea, și cînd ședea locului, vibra. Era ca fațetele briliantelor constrînse prin structura lor să sclipească mereu, dînd briliantului prețioasa agerime, fulgurant contur. Uneori vorbea numai el: rareori. In genere asculta și replica. Replică rezumativă, care rectifica erori. Avea și oroarea și pudoarea seriozității: de aci, fantezia și veșnica autopersiflare.

O surpriză a conversației acestui om, față de stilul scrierilor sale, era imagismul. Scrise, fraza colorat vorbită, analiza metaforic prescurtată în notiță, deveneau uscat analitice, didactic clare. Pitorescul acestei metamorfoze era explicația imajată pe care o dădea: „imaginile sînt un fel de fosforescență de licurici, agreabile în timpul nopții. Ele nu luminează conturul total al unei priveliști, dar semnalează ochiului întinderea obscură, o fac presimțită prin luminări discrete sau vii dar fragmentare. E percepția poetică, suficient de vagă, pentru care lumina nu mai este un mijloc de cunoaștere, ci un scop: bijuterie pe obscur. Critica însă, nu trebue să lucreze cu imagini, ci cu lumina diurnă a inteligenții. In timpul zilei, incadescența licuricilor devine inutilă, ca și luminarea. Intrebuințarea sistematică a metaforei în critică, face numai dovada vanității criticului; imaginea exprimă dorința lui de a dovedi scriitorului discutat că și el dispune de materialul poetic al acestuia. Astfel criticul nu se mai supune la obiectul propriu criticei, ci la obiectul propriu artei. Ar fi cazul hirurgului care ar opera cucoane elegante, punîndu-și pe degetele profesionale toate inelele de care dispune, pentru a fi „șic". Cred că această operațiune nu se cheamă a face critică, ci a face stil. Perfecta adaptare la scop, e o lege de fier în industrie impunînd inexorabil fiecărui obiect stilul adecvat destinațiunii sale. Caroseria unui aeroplan sau a unui automobil, e un model de stil adecvat vitezei terestre sau aeriene. Tot așa, tunul exprimă riguros expulzarea exploziei, echilibrată cu rezistența la această violență provocată. In industriile intelectuale însă, puțini oameni se miră dacă văd un tun cu corset, sau un aeroplan în formă de biserică. Cei mai mulți chiar, admiră aceste incongruențe, atribuindu-le fanteziei creatoare..."

Alături de Dănuț, pe marginea dinspre el a biroului, un număr recent al „Vieții contemporane" își producea sumarul. Ochii lui Dănuț întîlniră un titlu de poezie: „Primăvara". Cetise, întîmplător, poezia. Era identică, de pe aceiași tulpină desprinsă, cu milionul de poezii al primăverii.

— Domnule profesor, de ce publicați astfel de poezii? Am cetit această „Primăvară". E inutilă. O apreciezi cu exclamația: Ei și?

— Domnule Deleanu, eu, individul din fața dumitale, mă raliez la această exclamație. Dar redactorul „Vieții contemporane", adică tot eu, protestează. Criteriul absolut e valabil numai în intimitatea craniului. O faptă înseamnă o cedare de absolut a minții. Fapta e penitența ideii, e un antrenament pentru modestie. Cînd mie nu-mi place o poezie pe care redactorul „Vieții contemporane" o publică, exclam: „Imbecilule, uite ce prostii faci!" Dar acest redactor al faptelor, ricanează: „ce-ți pasă! Dumneata stai cu Tolstoi și Eminescu! Poftim în locul meu să văd cum te descurci?" Il las deci să publice o literatură care nu-i iscălită nici de Tolstoi, nici de Eminescu. Cîte prostii nu face pentru o femee, un om îndrăgostit! Eu le fac pentru o revistă. Să nu-mi critici revista, domnule Deleanu, fiindcă între patru ochi mă constrîngi să-ți dau dreptate. Această „Primăvară" e iscălită de o debutantă. O debutantă care publică de zece ani. E un dar prețios al femeilor să debuteze mereu... Ce spune?

Luă revista încruntat, și întîlnind versurile zîmbi.

— Cer, rîndunele, albine, soare, flori! Domnule Deleanu, puțini știu adresa particulară a primăverii. O întîlnesc nu-

mai la recepții de gală. Dealtfel au mult curaj. Ei spun, „cer, soare", cum spun eu „batistă, chibrit". Sînt familiari cu frumosul oficial: asta-i măgulește... Hm! Un cer de primăvară...

Se ridică în picioare, cu revista în mînă.

— Domnule Deleanu, să fim oameni de treabă. Ia să presupunem că a venit primăvara. Intr'un colț de ogradă orășănească, spre sară, un om învîrte un pui în frigare, deasupra jarului. De ce nu-l frige în bucătărie? Fiindcă s'a dus iarna, și afară-i mai *răcoare* decît în *căldura* bucătăriei. Omul și-a lepădat surtucul, și-a suflecat mînicele: mișcări de vară. Nu-i tare cald afară înspre sară, dar e aer curat și jarul la care se frige puiul îl încălzește și pe el. Invîrte frigarea. Puiul: sfrrr. Unge puiul cu pana muiată în unt. Cojița se rumenește. Jarul se spuzește. Un miros delicios.... Și 'n fund, cînd ridică ochii, să-și șteargă nădușala depe frunte, zărește ceva albastru: cerul...

Dănuț zîmbea.

— Spune, domnule Deleanu, e sau nu e acela cerul primăverii. Dar noi sîntem oameni de treabă. Nu l-am căutat pe sus. E prea mare, prea albastru pentru noi. Ne îngheață. Noi l-am luat cu binișorul și l-am surprins.

Degetul afirma hotărît.

— L-am văzut, domnule Deleanu. Uite o adresă particulară a primăverii. Și cîte n'are! Nu-i spuneam dăunăzi, unui tînăr scriitor, talentat dealtfel, care se repezea *deadreptul la* răsăritul soarelui. Și acela tot de primăvară. I-am spus: „Lasă, domnule, soarele. Vrei să redai bucuria primăverii? Uită-te la pămînt, la un văcsuitor de ghete. A apărut în colțul străzii odată cu rîndunelele primăverii. Se întinde în soare, și-a reluat profesia. Vine un mușteriu. Intinde piciorul pe calapod. Lustragiul scoate crema, unge bine, dă vînt periilor. Dăi, și dăi. Iesă un lustru cumplit. Vede soarele ca'n oglindă, în ghetele pe care el le-a lustruit. Uite bucuria primăverii". S'a ofensat domnule Deleanu! Mi-a spus că-s om prozaic. Și-a publicat poezia cu soarele la altă revistă. Am pierdut un băiat de talent...

— Dar prost bine!

— Poet! Poetul afirmă, contrazicerea sau discuția îl ofensează. Poeții samănă cu Dumnezeu, domnule Deleanu. Lumea e o afirmație. Diavolul e un critic literar! Vezi raporturile! Și astăzi, domnule Deleanu, critica e în mîna poeților. De asta am ajuns un om supărător. Generațiile de astăzi, vor să se apropie prin misticism, de afirmația lui Dumnezeu. E foarte frumos și înălțător, dar nu trebue să-l uităm pe diavol. Trebue să-l respectăm. Dumnezeu a dat omului femeia; diavolul i-a suggerat demnitatea... Bei un pahar de ceai, domnule Deleanu?

— Da, mulțumesc.

Iși luă pelerina pe umeri, trecînd în odaia dealături. Dănuț

se răsturnă în scaunul legănat, cutreerînd pereții cu privirea. Față în față, așezate pe doi pereți potrivnici, două tablouri se priveau: unul era o reconstituire cît mai științifică a antropoidului. Un fel de mățăhăloasă gorilă, îngreuiată parcă de propria-i vînjoșenie, intr'o atitudine crăcănată de marinar beat care iesă din tavernă, cu măciuca'n mînă, flocoasă, cu capul proeminent prin falca de jos, inexistent prin frunte, dominînd o întindere de pustietăți, alăturat cavernei; celălalt tablou era o fotografie a lui Anatole France în odaia sa de lucru. Pe fondul cenușiu al bibliotecelor, rezemat de masa de lucru, picior peste picior, își trimetea privirea ascuțită. Calotă pe creștetul capului, frunte înaltă, nas dîrz, ochii robuști, mustăcioară deasupra unei buze spiritual cărnoase, barbișon viguros, deși sur, jiletcă de catifea pe un pîntec bombat ca o frunte de poet. Și într'un tablou, și 'n celălalt, erau două versiuni ale elanului spre viață. Dar puterea cavernelor părea terorizată, fioros, miriitor terorizată, pe cînd puterea bibliotecii zîmbea. Părea mai sigur omul zîmbetului sceptic, decît antropoidul ghioagei dogmatice. Mai încolo de portretul lui France, pe același părete, un Schopenhauer cu o cravată complicată — a cărei îmbinare cere o concentrare de cel puțin un sfert de oră în fața oglinzii — arăta cu degetul o frunte gotică prin dimensiuni și cute. Concomitent cu fruntea și cravata, producea un rictus amar și disprețuitor în fața fotografului. Trista lege a cabotinismului! Oameni care au trăit veridic, laoparte de lume, măcar în fața fotografului, aduc lumii tributul lor de cabotinism.

— Domnule Deleanu, ce-aveți dumneavoastră cu Schopenhauer? răsună glasul de dincolo. Și dumneata și domnul Balmuș, îl priviți agresiv!

—Domnule profesor, la varieteu sau la operetă, cînd dansatoarea se'ntoarce cu spatele la public, și făcînd o reverență inversată își dă volănașele peste cap, arătîndu-și formele cele mai prețioase, nu poți spune nimic. Ori aplauzi, ori n'ai ce căuta acolo. Dar cînd un Schopenhauer își arată fruntea cu degetul... gestul său fotografic nu e departe de volănașele dansatoarei.

Redactorul „Vieții contemporane" uită de ceai. Sări în odaie, adus parcă de fluturarea pelerinei, cu brațele în sus.

— Domnule Deleanu, acum treizeci de ani, după cele ce mi-ai spus, te-aşi fi ucis în duel.... Brațele-i căzură. Zîmbea plin de fum ca un vulcan.

Dănuț șovăi. Nu voia să jignească. Totuși fotografia îl provoca.

— ..Dar acum te admir. Ce tînăr trebue să fii ca să nu-l respecți pe Schopenhauer! E singurul om, domnule Deleanu, care are dreptul să-și ție degetul pe frunte. Dar asta-i

frumuseţea tinereţii! Şi'n faţa lui Schopenhauer e uşoară în „volănaşele ei!"

Işi aduse aminte. Intră în cealaltă odaie, precipitat. Deacolo, glasul răsună binevoitor:

— Domnule Deleanu, şi elementele naturii te dezaprobă. Iţi voi servi un ceai indignat!

Intâile lumini ale dimineţii se iviră la ferestre ca o mirare exterioară.

In odaie ,ceaiuri, fum, dezordinea căruntă a scrumului presărat dela o vreme pe podele, de gestul distrat şi larg. Dănuţ avea acel început de melancolie adus de nopţile dealungul cărora ai evocat tinereţa unor femei moarte. Vorbiseră într'adevăr despre femei, dar despre femeile literaturii: Anna Karenin, a cărei moarte te lasă singur pe un peron de gară, printre străini; de Irena din „Fum", care la optsprezece ani te priveşte cu ochii duşi spre tâmple ca ai figurilor egiptiene, pe tine, deopotrivă ca şi pe eroul lui Turgheniev; Bimmala din „La Maison et le Monde" a lui Tagore; Odetta lui Proust; Saşa din „Viaţa la ţară"; Tess d'Urbeville a lui Thomas Hardy...

Ciudatul om din faţa lui Dănuţ ,le cunoscuse pe toate şi le iubise pe toate. Vorbele lui despre ele păreau spovedanii. Reţinuse detalii care numai în mintea unui îndrăgostit rămîn. Descria foşnetul rochiei de bal a Annei Karenin, cînd se cobora jos de pe treapta trăsurii; în încăperea plină de fum şi de cărţi, foşnetul rochiei de bal lăsase o lungă *tăcere*, ca un parfum de primăvară venit pe fereastră.

La Baden-Baden, Irena avea douăzeci şi şapte de ani. Se schimbase. Cel care o evoca o cunoscuse cînd avea optsprezece ani. Descrierea lui Turgheniev devenise o amintire a ochilor lui. Irena avea bustul şi carnaţiunea figurelor zugrăvite pe bolţile palatului Dogilor din Veneţia.

Abia atunci Dănuţ observase o particularitate a acestui om. Cînd vorbea despre *femee* în genere, o analiza şi situa fiziologic, net, fără nici o cruţare. Nici vulgaritate, nici cinism: o constatare abstractă, un efort de a o dispreţui ştiinţific. Deîndată însă ce vorbea despre o anumită femee — Irena, Anna Karenin, sau alta, — gesturile sale deveneau de catifea ca ale fluturilor de noapte; vorbele, de un lirism evlavios, culegeau conturul celei evocate, ca o vale dintre munţi cu brazi, lumina lunii.

Ceiace pe ceilalţi oameni îi face brutali şi vulgari în viaţă, în fiinţa acestui om se convertise în atitudine filozofică lăsîndu-i în fapte delicateţa pe care alţii o au numai în literatură. Acest original echilibru, îi dădea în toate cele o aristocraţie mai înaltă decît cea conferită de vechimea şi puritatea sîngelui nobiliar. Această nedesminţită distincţiune, îl făcea să reacţioneze armonios în faţa celui mai vulgarizant subiect pentru bărbaţi: femeile.

In loc să se isprăvească prin anecdote picante, evocarea femeilor lăsase melancolie, ca o veghe printre morminte.

Becul electric se stinse. Oraşul, prin uzina electrică, îe făcea semn.

Dănuţ se ridică. Luîndu-şi pălăria agăţată de mînerul ferestrei, întîlni şi geanta. Işi aduse aminte cu o strângere de inimă, de el, de viaţă, de avocatură, de tot... Abea îşi stăpîni un oftat. Scoase caetul din geantă.

— Domnule Profesor...

Gestul era clar şi dezolat. Ochii lui Dănuţ, prin penumbra sură a odăii, întîlniră un zîmbet malicios.

— Iartă-mă, domnule Deleanu, dar ştiu. Domnul Balmuş mi-a povestit amical... cum să spun? fobia dumitale de publicitate. Dă-mi voe să-ţi string mîna.

Microbii dispăruseră depe mîna întinsă cu manuscrisul.

Ionel Teodoreanu

P. S. **Această evocare a Profesorului Ibrăileanu a fost făcută în paginile volumului trei al „Medelenilor".**

Pro memoria

Sîntem prea aproape de moartea lui, ca să-mi pot stăpîni emoția cînd trebuie să scriu despre el. Nu-mi pot pune rînduială în gînduri și cuvintele îmi opun parcă o neobișnuită rezistență. Moartea domnului Ibrăileanu... Ce straniu, ce absurd sună aceste cuvinte!

Opera lui scrisă nu se mai poate pierde; ea rămîne și poate fi cercetată oricînd. Ceiace riscă să se piardă pentru totdeauna este opera lui nescrisă — este amintirea *omului* pe care l-am cunoscut de aproape, noi, cîțiva, cu spontaneitatea lui diversă, cu sufletul lui cald, cu natura lui bogată și plină de contraste. Pentru ceiace ne-a dăruit el nouă, sîntem datori acum să salvăm dela o veșnică uitare cît mai multe din amintirile pe care ni le-a lăsat în suflete.

Am avut norocul să trăiesc în tovărășia lui îndelungă vreme, — a fost un timp cînd eram aproape nedespărțiți. Nenumărate nopți le-am trecut împreună pînă la ziuă; ceasuri neuitate, pe care voi încerca odată să le evoc, pentru a da un modest ajutor istoricilor viitori ai culturii noastre, la care acest om a adus într'un sfert de veac o enormă contribuție.

E greu să-și dea cineva seama exact cîte lucruri de preț ar lipsi acum din tezaurul spiritual al țării noastre, dacă n'ar fi existat „Viața Romînească" și Ibrăileanu. Pe lîngă contribuția lui directă la fiecare număr, — în douăzeci de ani cît a fost animatorul acestei mari reviste, fără ca entuziasmul lui să fi slăbit o clipă pînă la sfîrșit, Ibrăileanu a provocat zămislirea unui mare număr de creații literare frumoase, abătînd dela alte ocupații spre literatură oameni cari fără prezența și îndemnul lui n'ar fi scris deloc sau ar fi produs cu mult mai puțin; a stimulat recolta cea mai bogată de articole și studii apărute în vre-o publicație romînească, dînd prilej să germineze în mintea altora idei și să se formuleze în scris, spre a rămînea consemnate în paginile revistei ca 'ntr'o vastă expoziție a culturii noastre dela începutul acestui veac; a ajutat la promovarea celei mai generoase doctrine sociale de pe atunci, a stîrnit discuții și a susținut polemici de mare interes pentru limpezirea atîtor probleme la ordinea zilei; într'un cuvînt, sufiind pururi în foc ca să aprindă flacără din cea mai mică

scînteе, a *creiat* indirect cultură, viață spirituală intensă și aproape întreaga literatură bună a epocei sale.

În lumina aceasta trebue arătat Ibrăileanu, pentru ca posteritatea să-i recunoască tot ce i se cuvine.

Și cînd te gîndești că omul a fost aproape întotdeauna bolnav! Căci nu poate fi socotit sănătos, un om care trăiește obsedat de ideia morții în fiecare clipă. Așa l-am găsit cînd am venit întîiu la Iași, și tot așa a rămas pînă la sfîrșit.

Dar acest bolnav, care s'agăța de viață cu frenezie și se gîndea numai la moarte, a fost totuși unul dintre oamenii cei mai vii pe care i-am cunoscut. Ardea și scînteia de viață spiritul lui. — Cu intensitate unică, sufletul lui neodihnit vibra de voluptatea de a trăi, — măcar că viața îi dăruia atît de puțin, bietul de el, din bucuriile ei adevărate, risipite altora cu atîta dărnicie.

Și acesta nu era singurul contrast al naturii lui.

Osîndindu-se de bună-voe să trăiască altfel decît toată lumea, acest singuratic care făcea din noapte zi și din zi noapte, a fost totuși cel mai sociabil om din cîți am întîlnit între scriitori. Nu-i plăcea societatea oricui, e drept, — dar nu putea să trăiască fără „amici", cum zicea el. Numai în prezența unui prieten sau a mai multora era cu adevărat *el* și se simțea bine. Să discute — căci avea gustul ideilor, cum numai la el l-am întîlnit în așa grad; să glumească, să ațițe, să asculte întîmplări din trecut și cancanuri din viața de toate zilele, — numai ca prin ele să se simtă mai puțin izolat de lume și detașat de curgerea normală a vieții.

Temerar și dîrz în polemică, era în realitate un timid. N'avea încredere în el, în mijloacele lui: ca să treacă la faptă practică, în ultimul moment, nu se putea hotărî niciodată singur, — trebuia să-l silească întotdeauna cei de-aproape sau constrîngerea unei împrejurări externe.

Sceptic în teorie, era de fapt un entuziast, un fanatic atașat cu pasiune de convingerile lui politice și sociale. Dar nu s'a dus niciodată să voteze, ca oricare cetățean, pentru ele!

Cu monstruosul lui spirit de analiză, despicînd firul în patru, știa să citească adînc în sufletul oamenilor, dar se lăsa amăgit cu ușurință pînă la urmă, se entuziasma adesea fără măsură și, în momentul cînd afirma că-și „cîntărește bine cuvintele", tocmai atunci și le cîntărea mai puțin.

Înzestrat cu o sensibilitate estetică de sismograf, cu însușiri și apucături de pur artist, scria totuși adesea cum îi venea în condei, simțind parcă un fel de pudoare să-și pună în valoare propriile însușiri de scriitor. (Poate să fi contribuit mult la aceasta și faptul că, în tinerețea lui, în cercul socialist dela *Contimporanul*, scrisul îngrijit și stilul „frumos" erau socotite drept frivole preocupări și apucături burgheze. Dar mai

tîrziu, cînd s'a eliberat complect de acea influență atît de dăunătoare pentru artist, ne-a dovedit, mai cu seamă în *Adela*, de cîtă frumusețe și delicată realizare artistică era el capabil).

In sfîrșit, rafinat cum nu se mai poate și, în aparență rece și ironic, — a fost totuși fermecător de simplu și bun în relațiile lui de societate și, mai cu seamă, a rămas toată viața lui un sentimental, cu aceiași frăgezime de simțire ca un adolescent, — îndrăgostit de lună, de Eminescu, de dragostea însăși, ca la optsprezece ani.

Acesta a fost Ibrăileanu, cel dus pentru totdeauna dintre noi.

O îmbinare de însușiri rare, cît nu se putea mai fericită pentru un artist, mai nenorocită pentru om — cum a spus Caragiale despre Eminescu. Un om care s'a torturat o viață întreagă și din ce în ce mai crud, pînă cînd moartea l-a eliberat în sfîrșit — „prea tîrziu pentru el, prea de vreme pentru noi" — pentru vechii și, de multă vreme, nemîngîiații lui prieteni...

G. Topîrceanu

Spiritul critic al lui Ibrăileanu

«Ii lipsi iluzia prețioasă care susținea pe Bacon și pe Descartes, de a crede în ei înșiși după ce nu crezuseră în nimeni. El se îndoi de adevărul pe care-l purta în sine și răspîndi, fără solemnitate, comorile inteligenții sale» *(Anatole France.* Prefața la *«Opiniunile lui Jérôme Coignard»).*

Acum, cînd figura lui Ibrăileanu a trecut în lumea amintirilor și cînd viața lui poate fi privită în toată lărgimea perspectivei pe care a mărginit-o moartea, e timpul, în sfîrșit, să recunoaștem că marea lui individualitate n'a cunoscut atenția și considerația ce i s'ar fi cuvenit. Modestia și detașarea de sine, împinse pînă la ignorarea oricărui spirit de mărire personală, nu i-au putut creea lui Ibrăileanu însușirile necesare spre a se manifesta cu sgomot și cu ostentație în arena vieții literare. Ridicîndu-se prin pătrunderea inteligenții și prin delicatețea simțirii deasupra prejudecăților existente, el n'a luat niciodată tonul autoritar al „magistratului" spre a impresiona și a-și impune gîndirea și n'a căutat, prin intransigența cuvîntului rostit, să dea un caracter definitiv și absolut reflexiilor sale.

Ibrăileanu a fost un înțelept modest. Acel care, la moartea lui Anatole France, a putut rezuma o lume de contradicții și de adevăr în paradoxul: „credea, fiindcă era un sceptic", a trăit în voluptatea intimă a considerării aspectelor variate ale lumii și ale vieții, departe de lupta necruțătoare pentru dobîndirea bunurilor materiale. Inteligența lui, potolită și scrupuloasă în judecarea semenilor, nu i-a putut aduce însă echilibrul sufletesc și pacea propriei lui vieți, frămîntată în vibrații dureroase, pînă în ultimele clipe.

Pe ecranul literaturii critice romîne, Ibrăileanu a continuat proecțiunea liniilor îndrumătoare, întreruptă prin moartea lui Titu Maiorescu și a lui Dobrogeanu Gherea. Literatura romînă modernă, începînd cu Brătescu-Voinești și continuînd cu Sadoveanu, Părășcanu, Topîrceanu, Otila Cazimir, Ionel Teodoreanu, Demostene Botez, și toată pleiada care s'a manifestat sub auspiciile „Vieții Romînești", datorează profesorului ieșan o serie de îndrumări prețioase și edificatoare.

Călăuzit de o vastă cultură filozofică și literară, cu simțurile

ascuțite și rafinate de obișnuința reflexiunii, Ibrăileanu a putut extrage din aspectele mărunte ale vieții, marile învățăminte logice și morale ale ei. Blînd și binevoitor cu talentele începătoare, veghind cu o dragoste abia ascunsă asupra evoluțiilor lor, profesorul ieșan a căutat să infuzeze dibuirilor literare ale începutului, esența unei filozofii umane călăuzitoare, care ridică ineditul manifestărilor cotidiane la fixarea documentului omenesc și la înălțimea unei semnificații sociale.

Refractar laudelor și spiritului de coterie, indiferent la atacuri și insensibil la măgulirile interesate, Ibrăileanu a creat în juru-i o atmosferă de cinste intelectuală și morală, care a exercitat un efect binefăcător asupra formării spirituale a generațiilor ce s'au succedat dela întemeerea „Vieții Romînești". Veșnic atent și scrupulos în judecățile lui, cu grija constantă și aspru cu măsură, realizînd acea percepere a proporțiilor de a nu lăsa impresiile momentului să trădeze justa aprecierе a operei, Ibrăileanu a putut fi entuziast cu temperanța pe care Galsworthy o considera ca însăși justificarea artistului.

In cadrul literaturii romîne din ultimele șapte decenii, figura lui Ibrăileanu nu pierde nimic din semnificația ei, prin comparație cu predecesorii care au dominat cîmpul manifestării critice în trecut: Titu Maiorescu și Dobrogeanu Gherea. Cu tot caracterul decisiv al judecăților lui Maiorescu, discernămîntul și dogmatismul autoritar al acestuia nu l-au ferit să cadă victima unei slăbiciuni inexplicabile pentru figurile poetice ale lui Bolintineanu. N'a reprodus el, ca pilde de imagini poetice suggestive, în studiul „*O cercetare critică asupra poeziei romîne dela 1867*" armonia dulceagă și forțată din versurile lui Bolintineanu, cu imagini formate prin contraste banale și repetate, sub forme diferite ,pînă la epuizare? N'a afirmat Maiorescu de pe înălțimea autorității dobîndite prin măsura suverană a argumentelor utilizate, cu un sfert de veac mai în urmă, vorbind de o antologie a poeziei romîne, că în ea „ar trebui neapărat să figureze" poeziile lui Șerbănescu, Robeanu, A. C. Cuza, Bodnărescu, Volenti, Lucreția Suciu.., alături de Eminescu, Vlahuță și Coșbuc?"

Maiorescu a fost un mînuitor al abstracțiilor, un dialectician afinat de cultura filozofică, disciplinat de o instrucțiune metodică, asimilată cu discernămînt prin digerare lentă, deplină. El nu era însă format la sensibilitatea particulară și la intuiția sigură, care dă opiniilor criticului justeța cît mai aproape de realitate și de adevăr, din clipa în care judecata trece din domeniul considerațiunilor abstracte în lumea imaginilor sensibile ale creațiunii literare.

Ibrăileanu, prin însuși dubiul filozofic de care era cuprins, se supunea unei verificări constante, care constituia cea mai nimerită pavăză împotriva lunecărilor imprudente. Fără a se ridica pînă la eminența meritelor lui Maiorescu în perioada de primă formațiune a limbii literare romînești și fără a poseda aceeași întindere a materialului documentar, Ibrăileanu avea un simț remarcabil al proporțiilor, rezultat din modestia și din lipsa de prevenire cu care se apropia de obiectul cercetat și din darul unei tangențe, aproape materiale, a limitelor talentului și puterii de realizare a scriitorului analizat. In domeniul nesigur și vesnic mișcător al pasiunilor și iluziilor existenței omenești, pe care le oglindește opera literară, siguranța orientării nu poate fi, totuși, decît relativă.

Gherea a observat demult că, în aspirația spre modelul superior al literaturilor apusene, criticul romîn e nevoit să recurgă de multe ori la comparații care riscă să piardă din puterea lor de persuasiune. Ca și Maiorescu și Gherea, Ibrăileanu a fost nevoit să facă prin opere romînești, adesea palide, legătura cu universul, spre a degaja marile îndrumări și semnificații ale creațiunii literare. Cu toată prudența și grija de păstrare a proporțiilor, pe care a pus-o Ibrăileanu în criticele sale, n'a putut înlătura inconvenientul ce se resfrînge asupra literaturii noastre începînde ,din comparația cu gigantica eflorescență a marilor literaturi apusene.

Stilul lui Ibrăileanu evocă lupta continuă dintre mobilitatea sinuoasă a gîndului și greutatea expresiei. Fraza dificilă, plină de reveniri și de sublinieri, contrastează prin aspectul ei laborios cu delicateța observației și cu finețea concepției. Stilul și conținutul se acordă numai spre a degaja fermecătoarea modestie a spiritului său.

Criticului ieșean i-a lipsit siguranța de sine, care dă autoritatea gestului și strecoară suggestia profesorală. Stilul lui inteligent, presărat cu observații subtile ,nu are energia care, prinzînd ca într'un clește elementele creației scriitorului analizat, le tîrăște și le integrează în cadrul unor principii imutabile. Citirea lucrărilor critice ale lui Ibrăileanu creiază doar, atmosfera unei conversații atente ca un savant lipsit de ostentație, care scoate din complexul creației, fără grabă, fiecare pietricică prețioasă și o examinează cu atenție pe toate fețele, spre a-i surprinde lumina fugitivă.

Nici Gherea nu a imprimat frazei lui pecetea unei străluciri deosebite. El a înlocuit însă eleganța și nervozitatea ,stilului printr'un dar al stăpînirii energice a gîndului și prin perfecta claritate a exprimării. Tendința lui vizibilă era de a pune în valoare fiecare idee exprimată. De aceea el nu trecea dela o reflexie la alta, fără a o sprijini cu o serie de exemple, de comparații sau de citate convingătoare. Prin această aplicare a metodei, construcția critică a lui Gherea a reușit să deschidă mai multe ferestre prin care pătrunde lumina logicei și a convingerii ,decît cea a lui Ibrăileanu. Bazele principiale ale criticei lui Gherea, atît de cunoscute, încît nu mai insist în privința lor, l-au dus pe acesta cu încetul,

în tendința verificării tuturor manifestărilor sub unghiul concepțiunii adoptate, la o constantă preocupare demonstrativă și la o puternică tendință de teoretizare. Ele i-au dat, — în compensarea diminuțiunii pe care o suferă aspectele obiectului analizat, prin particularitatea instrumentului optic aplicat,— soliditatea unei baze ideologice mereu consecventă cu ea însăși.

Critica lui Ibrăileanu ,mai discretă, mai ferită de proectarea razelor unei lumini prea tari ,conține o tendință delicată de analiză a stărilor și reacțiilor sufletești intime. Așa se explică afecțiunea lui pentru Proust și creația romanului său „Adela".

Am vorbit mai sus de dubiul filozofic al lui Ibrăileanu. El merită toată atenția, ca fenomen critic în literatura romînească. In siguranța suverană a judecății, critica lui Maiorescu nu se deosebește mult de certitudinea potolită, persuazivă și afirmată cu tărie, a lui Gherea. Ibrăileanu e departe de a avea siguranța totală a argumentelor ce utilizează. In variația infinită a aspectelor gîndirii și ale vieții, el găsește cotituri obscure, orientări între care gîndul se divide și rațiunea șovăie. Scepticismul lui, hrănit de conștiința deșertăciunii luptelor și iluziilor omenești și inteligența lui pătrunzătoare, îl fac să ezite în tăria afirmării. Un înalt scrupul de corectitudine față de sine însuși și de cei cărora le împărtășește părerea, micșorează siguranța judecății în clipa pornirii ei pe calea expresiunii. Numeroasele propoziții incidente de revenire și parantezele pe care le deschide cu profuziune Ibrăileanu, sunt oglinda vie a acestor frămîntări.

In atmosfera care devine din ce în ce mai apăsătoare, în asalturile ce se dau tot mai dîrze și mai numeroase împotriva scrupulelor morale, a talentului și a corectitudinei, figura lui Ibrăileanu stăruie ca un îndemn de rezistență și de consolare pe tărîmul literelor romînești. Punînd probitatea deasupra tuturor preocupărilor, lunecărilor și tentațiilor ce se oferă vieții, prețuind lumina inteligenții și fragilitatea talentului mai mult decît prestigiul situațiilor sociale și materiale, criticul ieșan a ținut vie, în rîndurile ce se subțiază zilnic, flacăra vieții spirituale și pilda celei mai nobile jertfe pentru menținerea ei.

Ibrăileanu a trăit în simplitate și a murit în chinurile frămîntării, retras și depărtat de zgomotul adunărilor omenești. Ferit cum era de egoismul pătimaș al orgolioșilor, cred că o lucire de satisfacție i-ar fi luminat ultimele clipe ale vieții, dacă ar fi putut căpăta convingerea că din rîndurile tineretului pe care l-a călăuzit cu dragoste, se va ridica o figură demnă, care să reia cu strălucire lupta căreia el, cu sănătatea lui plăpîndă, i-a consacrat cele mai frumoase nădejdi și ultimele rămășițe ale puterilor lui.

Aureliu Weiss

In amintirea lui Ibrăileanu

„La Moartea lui Anatole France" e cea mai penetrantă analiză a sufletului unui scriitor, făcută de Ibrăileanu, cînd a sosit „ziua laudelor" pentru marele creator al geniului francez, — autorul lui de căpătîi.

Dacă legile naturii ar putea fi înfrînte, Anatole France ar fi scris pentru „ziua laudelor" a celui mai mare critic romîn, cu privire la atitudinea lui în viață, următoarele caracterizări:

„Cu cît mă gîndesc la viața omenească, cu atît cred că trebue să-i dăm ca martori și ca judecători Ironia și Mila".

„Ironia și mila sunt două sfătuitoare bune: una, zîmbind, ne face viața suportabilă; cealaltă, care plînge, ne-o face sacră. Ironia, pe care o invoc, nu e crudă. Nu ia în batjocură nici dragostea, nici frumusețea. E blîndă și blajină. Rîsul ei ne potolește mînia și ne învață să ironizăm pe cei răi și pe cei proști, pe care am putea, dacă n'am recurge la ea, să avem slăbiciunea să-i urîm".

„Marii scriitori au iubit profund pe oameni. Au fost generoși. Au lărgit inima lor. Au compătimit cu toate suferințele lor. S'au străduit să le aline. Le-a fost milă de bieții actori care joacă tragedia comică sau comedia tragică a Destinului. Mila este însuși fondul geniului".

Acesta a fost Ibrăileanu, — și'n viața lui nu era expus decît la două deziluzii: „atunci cînd își atingea idealurile și atunci cînd nu și le atingea".

Cînd cu el am întemeiat „Viața Romînească" ne-am obligat reciproc să nu ne lăudăm niciodată în coloanele ei.

I. Botez

Amintiri

Imi aduc aminte, ca acum. Era într'o dimineaţă mohorîtă de toamnă.

Camaradul meu de liceu şi de universitate, vechiul şi neclintitul meu prieten C. Malhasovici, dela Iaşi, mă vestise că în aceiaşi dimineaţă vine dela Bucureşti *C. Vraja* — pseudonimul de atunci al lui Ibrăileanu — redactor la „Lumea Nouă", ce luase de curînd fiinţă în Bucureşti.

In strada Albineţ, unde stetea Ion Botez, l'am văzut pentru întîia dată. Şi dintru întîia dată fiinţa lui m'a fascinat şi m'a vrăjit, cum îi era numele...

Şi pentrucă ultimele decade ale vieţii mele au fost petrecute departe de el şi nicio contigenţă materială sau morală, personală, n'au turburat raporturile dintre noi, el a rămas pentru mine prototipul omului şi sufletului idealist, înfăţişat privirii prin nişte ochi mari, căprui, plini de bunătate şi de blîndeţe, printr'o frunte largă, masivă şi un *profil aquilin* de cea mai nobilă rassă.

Deseori îmi amintea de sfiiciunea *primei mele intîlniri* cu dînsul: — „*Cînd vorbea, Lupu, punea mîna la ochi*..."

De atunci încolo, o prietenie strînsă, dela mai mare la mic, m'a legat în permanenţă de el.

Toţi anii studiilor mele universitare sunt împletiţi de contactul aproape zilnic cu Ibrăileanu.

Dragostea mea pentru el era legată cu atît respect că pînă tîrziu de tot, cînd începuşem şi eu a cărunţi, îi spuneam tot „domnul Ibrăileanu".

Prin el mi-am făcut cultura mea literară, printr'însul am căpătat dragostea adîncă de Eminescu, pe care în tinereţea mea îl ştiam pe de rost, din scoarţă în scoarţă, şi îl recitam în nopţile de Mai cu copacii înfloriţi, pe malul lacului la crîşma dela Valea Adîncă, unde ne duceam cu dînsul nu pentru a bea vin, ci pentru a ne îmbăta de idealuri.

Citisem pe atunci pe Manon Lescaut şi în confesiunile pătimirilor mele platonice, mă jeluiam lui, care era cel mai bun şi mai înţelegător dintre toţi, şi-l numeam Tiberge.

Ibrăileanu nu a fost numai ceeace-l cunoaşte critica literară de azi: un mare erudit, un gînditor profund şi un spirit a cărui fineţe nu are egal în gîndirea romînească.

Cu toată sfiiciunea sufletească inerentă unei firi aşa de alese, Ibrăileanu a fost un tenace luptător, un animator şi un organizator. Fără tenacitatea practică, pentru alţii, a lui Ibrăileanu, multe din realizările tinerimei generoase, ar fi rămas platonice.

Intre alţii, acela care l-a împins să se ocupe de viaţa reală politică şi în mod practic, nu numai teoretic, pe Vania Răutu — atît de dezorientat în atmosfera romînească şi atît de nebulos prin firea lui — a fost Ibrăileanu.

„Viaţa Romînească" n'ar fi durat decît efemer, fără de stăruinţa titanică a acestui om, şi fără de puterea farmecului lui, care întrunea în jurul revistei, ani dearîndul, tot felul de talente, cu temperamente atît de deosebite.

La el, la Iaşi, în sihăstria lui — deşi el nu mai era militant politic — deseori mă duceam să mă spovedesc ca la Daniil Sihastru şi să-i cer părerea.

Era pentru mine o sărbătoare, revederea idolului tinereţii mele.

Pot să spun că în viaţa mea marchează o epocă, faimoasa noastră excursie din Bucovina, cînd păşisem, student fiind în anul al treilea de medicină, pentru prima oară graniţa şi văzusem pentru prima dată munţii.

Ah! nopţile fermecate de pe Ceahlău, cînd ne întreceam în a aduna jnepeni şi a face focul cu pălălaie cît mai mare, la flacările căreia Stere, nou venit din tundra siberiană, ne povestea tot tragismul vieţii lui şi toată intensitatea de gîndire şi acţiune a martirilor revoluţiei ruse, precursori anonimi ai statului socialist de azi.

Dar a scrie tot ce gîndesc despre Ibrăileanu şi tot ce am simţit în viaţa mea, este a scrie zece ani ai tinereţii mele. Nici cadrul articolului, nici timpul, nici starea mea sufletească nu-mi permit acestea.

L-am văzut pe urmă, în anii lui de chin, la sanatoriul Diaconeselor.

Materia istovită de legile fatale ale evoluţiei ei, îl lăsase o umbră. Spiritul veşnic viu şi sufletul necontenit palpitînd pentru o viaţă mai bună, a mulţimilor şi pentru progresul omenirii, era tot atît de activ ca şi în trecut.

Pot spune că nimenea altul dintre noi, azi, nu cunoştea mai bine realizările şi viaţa patriei lui Maxim Gorki, ale cărui svîrcolitoare şi răscolitoare scrieri, tot prin imboldul lui le-am cunoscut.

*

M'am dus să-l văd, în ultimele zile, la Sanatoriu.

Fratele meu, care-i fusese elev favorit, mi-a spus că este în agonie.

N'am vrut să-i turbur ultimele clipe tovarăşului meu dela

Piatra Zimbrului, de pe Rarău, și am trecut ca o umbră pe la ușa umbrei care pleca spre alte limanuri.

Oprise să i se ducă flori. Dar i-am călcat consemnul și aceluia care m'a învățat să înțeleg:

Atît de fragedă te-asemeni,
Cu floarea albă de cireș..."

i-am dus discret cîteva garoafe și le-am depus fără știrea alor săi, la picioarele giulgiului care-l ascundea, pentru vecie, vederilor mele.

La crematoriu, unde zac cenușele atîtor alți prieteni ai tinereții mele (Ion Teodorescu, Spiridon Popescu) am ajuns prea tîrziu.

Dar directorul institutului m'a făcut să văd cum în marea de flăcări albastre-viorii, se eteriza și corpul al cărui suflet a fost de cea mai fină esență eterică.

Ne vom mai vedea, oare, vom mai tăinui împreună, prietene Ibrăileanu?

Dr. N. Lupu

Intr'o seară de Mai

Venisem în Iași și, ca de obicei, primul meu drum a fost către redacția revistei „Viața Romînească". Era prin anii fericiți, 1911—1912... mai 'nainte de începerea războiului balcanic. Ibrăileanu, în vremea aceea, se arăta aproape regulat, la redacția revistei, cam pe la vecernie.

„Viața Romînească" era nu numai farul literar și cultural al Moldovei, dar al țării întregi, și încă și al „plaiurilor și al părților ungurene"... Toată elita cărturărească a poporului nostru, și liber și subjugat, citea și prețuia revista ieșană.

La redacție, în fiecare seară, erau ședințe aproape academice. Am văzut, la aceste ședințe, pe Stere, pe Dr. Cazacu, pe Dr. Mironescu, pe numeroșii și totdeauna simpaticii Botezi, pe Mihail Carp, pe Mihail Codreanu, pe Mihail Sadoveanu, pe Calistrat Hogaș, pe marele învățat Philippide, poate și pe Gheorghe din Moldova... pe Gh. Topîrceanu și pe M. Sevastos și încă 10—15 colaboratori și prieteni ai revistei.

In acea depărtată seară de Mai, nu știu cine a propus să ridicăm ședința și s'o prefacem într'o plimbare la grădina Copou. Cu Ibrăileanu în frunte, am pornit spre această grădină, mult mai bogată în subjugătoare amintiri de cît în stufișuri și în răzoare cu flori. Ca și în grădina Vîrnav din Botoșani, în grădina Copoului trăește — cît vor trăi dealul Copoului și poezia romînească — pătrunzătoarea și suava melancolie eminesciană.

Dacă nu uit pe vreunul dintre tovarăși, erau cu noi: Mihail Carp, Mihail Codreanu, Topîrceanu și Sevastos... Era și Demostene Botez?... Poate că nici el nu mai ține minte...

Ibrăileanu era tot atît de interesant, și ca profesor, pe catedră (ori în redacție) și ca maestru peripatetic. Am străbătut, întrebînd, discutînd, trecînd din subiect în subiect, aleele și umbrele lungi ale grădinei și am ieșit, de sub coroana copacilor, pe sprînceana dealului, acolo unde se arată, în lumina crudă a soarelui ,sau în desfoerea bujorilor amurgului, larga vale a Iașului... Pe dealul Galata, iar mai în fund, pe dealul Cetățuia, cele două biserici domnești se arătau atunci — ieratice și dalbe — ca niște sfinte chivote de argint.

Din linia lungă și atît de capricioasă, care urmărea în amurg profilul vechei capitale, proeminau, cu stele în crucile

turlelor, numeroase sfinte locașuri. Mitropolia singură părea un monolit, care fringea cutezător acalmia perspectivei și aduna umbra într'o lature. Orașul se topea în frumusețea serei și în numeroasele grădini cu liliac în floare.

Era pentru mine un ceas nespus de scump, să privesc alături de gîndurile și de reveria lui Ibrăileanu, măreața revărsare a văilor și a dealurilor Iașilor, la acest hotar indecis dintre comorile mărgeanului în scădere și amfiteatrul ametistei vesperale.

Am revenit printre copacii din jurul teiului lui Eminescu și am început să le stabilim familia... Ce este ăsta? Un arțar... Dar ăsta? Un singer... Dar ăsta? Un frasin... Eram cel mai tare dintre participanții acelei plimbări neuitate și nu era de mirare fiindcă, pe vremea aceea, ca procuror bisericesc, băteam multe drumuri prin codrii și pe plaiurile țării...

Mi-a rămas luminoasă și scumpă — în cadrul ei unic — plimbarea din acea seară de Mai. Mai tîrziu, prin legi sufletești pe cari, credem că le ghicim, am substituit: în locul unui suflet, suflul armonios și mirezmat al acelei seri de Mai... L-am rechemat pe omul de înaltă noblețăsufletească și de iluminată inteligență, care era Ibrăileanu, cu cifrul incomparabilei seri trăite, printre boschetele de liliac, din grădina Copoului.

Acel minunat cer de seară, boltit fără nouri și *fără alte* semne, de cît mînăstirile voevodale ridicate pe dealuri, mi-a înfățișat din seara aceea, mereu, înaintea ochilor amintirii, spiritul lucid, iubitor de frumusețe și de umanitate al lui Ibrăileanu.

Era, în duhul lui, — mai presus de orice, — farmecul păcii care pogoară, peste lume, mai 'nainte de aprinderea luceafărului... Era, în misterul său sufletesc, ceva din dulcea capitulare a zilei și din presimțirea extazului de argint al lunei regine... Era, în firea lui bogată, de oriental, împins încoace spre ocident, și tihna călătorului din caravane și rămășița nu știu căror clocotiri ancestrale. Mie mi-a fost dat să cunosc în Ibrăileanu mai mult pe moștenitorul păcii orientale și pe adunătorul de mărgăritare, de cît pe disputătorul aprig și pe teoreticianul poporanist... Trecuseră mulți ani de la polemica dintre *Viața* și *Evenimentul*... Socialiștii puri mai rămăseseră numai cîțiva, în jurul lui Dobrogeanu-Gherea. Oratorii pe cari îi admiram eu, elev de liceu, la tribuna din sala Sotir, se risipiseră și ridicaseră, în cap cu C. Stere, altarul „Vieții Romînești".

Ibrăileanu, pe care l-am cunoscut și l-am iubit, era intim ipostaziat în seara aceea de coral și de ametistă, care transfigura colinele Iașului și adăsta, înfiorată, să se ridice dinspre șesul Prutului, luna nopților de Mai.

Neuitatul meu prieten — copil al veacului trecut și iremediabil ucenic al doctrinelor pozitiviste — era totuși un necondiționat admirator al lui Anatole France, poate pentru acea rază fină și violetă, de scepticism, din cerul operei marelui francez...

Ibrăileanu a ajuns astăzi la certitudine!

Gala Galaction

MISCELLANEA

Eminesciana

In această rubrică (V. R. N. 1 din 1/I/926 p. 100, 101) semnalasem gîndurile despre priveliştea lumii dintr'o pagină rară din critica raţiunii practice a lui Kant, dela care Eminescu, după părerea mea, pornise pentru a concepe o parte însemnată din Scrisoarea I. şi pe care le-a prezentat «sub o formă măiastră, anume punînd în faţa noastră pe Kant însuşi, sub înfăţişarea unui bătrîn filosof şi astronom, prin mintea căruia trec aceste gîndiri.

Iar colo bătrînul dascăl, cu-a lui haină roasă'n coate,
Intr'un calcul fără capăt tot socoate şi socoate,
Şi de frig la piept ş'închee tremurînd halatul vechiu,
Işi înfundă gîtu'n guler şi bumbacul în urechi;
Uscăţiv aşa cum este, gîrbovit şi de nimic,
Universul fără margini e în degetul lui mic,
Căci sub frunte-i viitorul şi trecutul se încheagă,
Noaptea-adînc'a veşniciei el în şiruri o deslează;
Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr
Aşa el sprijină lumea şi vecia într'un număr.

«Acest portret a lui Kant ziceam, este aşa de viu că se pare a fi alcătuit după un model real. Dacă ţinem seamă de replica lui [1], făcută glumeţ, în scrisoarea II, modelul a fost vre-un profesor de astronomie, pe care Eminescu l-ar fi ascultat prin «academii». Nu mai puţin se potriveşte, după cît spun biografii, cu Kant, modestul profesor dela Koenigsberg, care a publicat anonim Teoria Cerului, şi a devenit celebru abia la bătrîneţe, şi nemuritor după moarte.

«Sufletul poetului, adăogăm, era pătruns de icoana şi de doctrina lui Kant şi din viaţa şi cugetarea filosofului, a ales ceeace putea ilustra ideile sale poetice: nimicnicia vieţii în genere, nefericirea legată de geniu».

Deşi scrisesem aceste lucruri cu pietatea profanului care aruncă o privire uimită în altar, nu reuşisem să înlătur aprehensiunile marelui Ibrăileanu, care-şi făcu rezervele sale asupra acestui izvor al poeziei lui Eminescu (nota p. 101).

Dar in 1933, cînd adînc regretatul C. Botez, dădu la lumină foarte interesanta ediţie într'adevăr occidentală, şi pioasă a poeziilor lui Eminescu, — isvor nesecat de informaţii şi sugestii pentru cercetătorii care nu pot avea la îndemînă călăuza indispensabilă pentru cei ce le vor studia în original — am găsit confirmarea bănuelilor mele.

Acolo p. 379, în variantele la Scrisoarea I, la sfîrşitul strofei în care Eminescu înfăţişează cele două tipuri de oameni, cel contemplativ şi cel practic, aşa de dureros opuse în celebra scrisoare, este versul

1) Parcă-i văd pe astronomul cu al negurii repaos
Cum uşor ca din cutie scoate lumile din chaos
Şi cum neagra vecinicie ne-o întinde şi ne'nvaţă
Că epocile se'nşiră ca mărgelile pe aţă.

nefolosit de poet în redacţiunea definitivă, dar de mare preţ pentru lămurirea noastră în această chestiune:

«Un jidov e acesta iar cel dintîi fu Kant»

Am tot vrut să mă duc să-i vorbesc maestrului Ibrăileanu de acest vers, dar am crezut că e mai bine, să pun pe altcineva, mai apropiat să i-l arate.

Acum cînd el nu-şi mai poate spune cuvîntul hotărîtor, ar fi o impietate să discut rezervele lui, pe care poate nici nu le-ar mai fi păstrat. De aceea mă mulţămesc să semnalez specialiştilor versul (mă gîndesc întîi la celalt mare cunoscător al lui Eminescu, d. G. Călinescu) ca un omagiu umil memoriei dascălului nostru al tuturora, Ibrăileanu, care acolo unde este acum se va bucura, poate, că şi nespecialiştii se silesc să contribue la monumentul ridicat de el geniului eminescian. — *M. Bantaş*

G. Ibrăileanu, cunoscător profund al sufletului omenesc

Personalitatea omenească a lui G. Ibrăileanu e prea complexă, pentru a putea fi evocată în cîteva rînduri. Iar clipele petrecute în preajma lui îi sînt oricui prea scumpe, prea copleşitoare acum, pentru a putea fi redate în toată frumuseţea lor. Nimeni nu va putea descrie vreodată emoţia tainică a comuniunii sufleteşti dintre profesorul Ibrăileanu şi studenţii lui, care-l idolatrizau: îl respectau dar îl şi iubeau ca pe ceva sfînt; îi intimida delicateţa sufletului său, sinceritatea împletită cu sfiiciunea; îi hipnotiza ochii lui, îi fermeca muzicalitatea verbului său potolit.

Nicăeri nu s'a reflectat mai bine această sensibilitate deosebită, ceeace era mai intim în personalitatea sa ca în cele două volume, în «Privind viaţa» şi «Adela». «S'a reflectat», fiindcă Ibrăileanu n'a fost discret numai cu lumea înconjurătoare, ci şi cu sine însuşi. Fără a se izola într'un «turn de fildeş», izolare caracteristică atîtor intelectuali care pozează într'o atitudine de total dispreţ faţă de frămîntările lumii în mijlocul căreia trăiesc, Ibrăileanu a avut însă totdeauna spaimă de publicitate, de zgomotul inutil, retrăgîndu-se în sine, în mijlocul cărţilor şi prietenilor, şi luînd parte — din singurătatea sa — la durerile celor mulţi şi oropsiţi, căutînd să le înţeleagă nevoile şi să le îndrepte. N'a fost deci un intelectual fără atitudine, n'a fost niciodată «omul care se abţine», «omul care nu aderă la nimic». Ibrăileanu n'a fost un claustrat. Adeziunea lui la realitate era manifestă şi luminoasă. In cărţile lui, ca şi în viaţa de toate zilele, înconjura totul într'un văl de simpatie, de caldă umanitate. Deaceea, poate, sfîrşitul lui a venit ca o mustrare pentru vremurile acestea tulburi, pe deasupra cărora plutesc norii sumbri ai marilor zguduiri. Ne-a părăsit mîhnit, parcă, de această avalanşă de brutalitate, de acest iureş al instinctelor deslănţuite în lupta omului împotriva omului, îngrozit de prezentul acesta în care spiritul e înlănţuit sau înăbuşit cu totul, în care forţa oarbă violentează legile culturii şi civilizaţiei umane.

Iată cum se defineşte Ibrăileanu într'un aforism din «Privind viaţa»:

«Dacă n'ai în tine destulă politeţă pentru toată lumea, fii mai politicos cu inferiorii decît cu egalii, mai politicos cu egalii decît cu superiorii. Lipsa de politeţă faţă cu egalii şi cu superiorii este numai o necuviinţă, care îţi poate atrage represalii, pe cînd faţă cu inferiorii este o cruzime şi o laşitate, căci provoacă o durere care nu poate riposta» (Pag. 32.)

Căci:

«Delicateţa — spune el mai departe — este calitatea supremă şi cea mai rară a sufletului omenesc. Ea le presupune pe toate celelalte:

inteligenţa, bunătatea, altruismul, generozitatea, discreţia, mărinimia, ş. c. l. Un om lipsit de o singură calitate a sufletului, nu mai are delicateţa complectă. Atunci ea este cu lacune şi cu eclipse.» (Pag. 70-71).

Aceste cîteva rînduri definesc — împreună cu altele — sufletul lui Ibrăileanu, distincţia sensibilităţii lui de artist, concepţia lui despre viaţă, despre oameni, despre gîndurile şi pasiunile lor. Nu avea atitudinea unui sceptic şi, cu atît mai puţin, a unui mizantrop. Şi dacă poate fi vorba de un pesimism al lui Ibrăileanu, acest pesimism era al omului a toate înţelegător, avînd oroare de moralişti şi de oameni care dau sentinţe în dosul cărora li se ascunde propria ipocrizie. Iată-l pe Ibrăileanu tovarăş înţelegător al omenirii nemîngîiate :

«Pesimistul mizantrop spune oamenilor : «Gorile, cît sunteţi de stupide !» Pesimistul idealist le spue: «Fraţilor, cît suntem de nenorociţi !» (Pag. 89.)

Dar vibraţia sufletului său, trăirea intensă a vieţii cu pasiunile ei, ne-a redat-o Ibrăileanu în romanul «Adela», în rîndurile căruia se zbate o tinereţe deosebită de tinereţea zbuciumată a generaţiei noastre.

Cartea aceasta, scrisă cu accente de confesiune intimă, este jurnalul unui suflet de elită, e modul de a simţi şi de a trăi al intelectualului de acum 40 de ani. In «Adela», Ibrăileanu a exprimat un aspect din viaţa unui intelectual dela 1890, dar într'o formă atît de actuală, încît ne-a putut-o face nouă apropiată şi înţeleasă.

Rafinamentul intelectual al doctorului Emil Codrescu, sfişierile neliniştii lui şi a lipsei lui de voinţă, scrupulele nenumărate pe care şi le pune singur în calea trăirii intense a iubirii, iată cîteva din elementele acestui unic roman al literaturii noastre, operă de subtilă analiză, plină de nuanţe şi de o rară putere emotivă.

S'au încercat la noi cărţi de analiză interioară, şi s'au încercat de către scriitori tineri, dar niciunul nu s'a relevat prin profunzimea analizei, prin noutatea şi totodată prin veracitatea ei. *Niciunul nu s'a* putut bucura de întreaga adeziune a sufletului nostru. *Niciunul dintre* aceşti scriitori nu ne-a putut încînta, de pildă prin acea *măestrită* îmbinare, în care peisajul, descripţia de natură, să fie atît de fericit armonizate cu sentimentul iubirii. S'a spus că paginile lui Ibrăileanu, în care respiri atmosfera peisajului moldovenesc, se pot alătura paginilor lui Mihail Sadoveanu sau Calistrat Hogaş. Dar la Ibrăileanu natura e intelectualizată, sentimentul naturii trece prin filiera sufletului unui rafinat intelectual, nu a unui primitiv. Natura aceasta e o creaţie singulară în literatura noastră. Nu e zugrăvită, ci e realizată de un mare artist din linii abia trasate, dar cu o mare putere de sugestie

«Cînd am ieşit la cîmp, s'a deschis o noapte înaltă, o noapte a cerului şi a stelelor . . . Dinspre Hălăuca curgea o răceală care nu era încă vînt. Ozana freca aspru prundişul albiei, cu un şuet fatal, fără început şi fără sfîrşit, şi nu era vizibilă decît prin cîteva pete de argint fără forme fixe, tremurătoare, plutitoare — imaginea stelelor diluate în apă. Prin crestetul brazilor de pe muntele scund din faţă, apăreau cîteva puncte de aur, clătinate de vînt.» (Pag. 139-140.)

Un fragment în care frumuseţea naturii e asociată sentimentului iubirii :

«Dealul cel lung l-am suit la pas. Mergeam cu Adela pe jos. Cosaşii de sub ierburi îi imitau fîşiitul aspru al fustei de mătasă. Noaptea era nemişcată. Numai stelele tremurau deasupra capetelor noastre. Munţii, pe care ziua îi văzusem glorioşi ameninţînd cerul, acum erau nişte ipotetice blocuri de întuneric masiv, profilate pe întunericul universal diluat în puţina lucoare a stelelor. Departe, la picioarele munţilor, ici şi colo, se stingea şi aprindea mereu cîte un foc singuratic. Iar deasupra Văraticului, în tristeţa imensităţii, punctul strălucitor al unui luceafăr stătea să cadă dincolo de munte. Cînd căzu, în curînd, tristeţea nopţii crescu deodată. Dar Adela era lîngă mine, cu

viaţa ei tînără, concentrată în glasul ei încet, fierbinte parcă în singurătatea tot mai rece a nopţii.» (Pag. 88)

In jurnalul lui Emil Codrescu se zbate chinul unei iubiri neinplinite, într'o atmosferă de veşnică incertitudine. E lupta interioară între da şi nu, între faptă şi îndemn. Te stăpîneşte efluviul de poezie al acestei cărţi care-ţi tulbură sufletul şi ţi-l copleşeşte de îndoială şi de neînţeles, în care este aşa de mult omenesc, încît exprimă toată bucuria şi toată tristeţea dragostei oricărui om.

Intreg romanul «Adela» e o corespondenţă de rezonanţe sufleteşti, în care înlănţuirea episoadelor este atît de intim realizată, încît ecoul lor se reflectă în sufletul fiecărui cititor, într'o armonie de simfonie beethoveniană.

Amestecul, tragic aproape, între luciditatea extraordinară a eroului, între concepţia lui materialistă şi nevoia de poezie, are semnificaţia unei auto-flagelări, a unui zîmbet de amară ironie, care sfărîmă orice iluzie cu bucuria ei. Ibrăileanu apare din acest roman ca un suflet mereu însetat de poezie, ca un om care, chinuit de realitatea stringentă a lucrurilor, se refugiază în poezie pentru a putea suporta această tristă realitate. De aici şi tristeţea acestei lupte, tristeţea lucidităţii, în faţa vieţii, tristeţea izvorîtă din conştiinţa neînţelesului etern al vieţii, al dragostei şi al morţii.

De aici şi această definiţie a iubirii :

« . . . amorul nu este entuziasm estetic şi moral. Sublimităţile astea clorotice n'ar putea explica tirania şi demenţa lui. El este cu totul altceva. Este faptul fundamental al existenţei, voinţa da a trăi sau, mai bine, de a nu muri (ceiace, deşi pare acelaş lucru, e cu totul altceva).

In strigătul de iubire, bărbatul cere femeii ajutor împotriva morţii. De aceia «amorul e tare ca moartea». De aceia nemilosul lui egoism în doi. De aceia senzaţia fără nici o analogie a realizări lui . . . De aceia provocarea unuia prin altul a sentimentului pentru femee şi a sentimentului pentru natură : eternitatea splendidă a universului exasperînd în om conştiinţa obscură a vremelniciei lui». (Pag. 169-170).

Tu, lector, îţi simţi apropiată de sufletul tău această carte a dragostei şi a tristeţei, te regăseşti în paginile ei, suferi şi te bucuri, îţi explici şovăelile şi izbînzile tale ; te dispreţuieşti sau te simţi depăşit de măreţia sentimentelor pe care le trăieşti ; te indentifici cu ea de parcă autorul ţi-ar fi scris propriul tău roman, în care ţi-ai oglindit propriul tău suflet.

Iată pentruce sentimentul nostru de adîncă preţuire şi admiraţie se exprimă cald, fără rezerve. Al nostru, al tinerilor, pentru un om de peste 60 de ani, care a scris o carte cu oameni şi întîmplări de acum 40 de ani.

Deci, nu numai respectul pentru criticul Ibrăileanu, pentru autorul «Spiritului critic în cultura romînească» şi al acelui minunat studiu «Creaţie şi analiză» ; nu numai adeziunea noastră întreagă pentru luptătorul, pe calea scrisului, întru ridicarea celor mulţi şi însetaţi de dreptate ; nu numai respectul şi veneraţia noastră pentru profesorul şi îndrumătorul nostru ; dar toată dragostea noastră pentru omul frămîntat de marile întrebări ale vieţii, pentru marele iubitor al frumuseţilor naturii, pentru marele înţelegător al omului din fiecare din noi.

G. Ivaşcu.

Două premii literare

Premiul naţional pentru literatură a fost acordat, anul acesta, lui Gib. Mihăescu şi Ion Pillat. Un prozator şi un poet au împărţit cea mai înaltă recompensă naţională hărăzită scrisului în Romînia. Ca deobicei, acordarea premiului s'a făcut prin surprindere. In alte părţi, în Franţa de exemplu, gazetele de tot felul, nu numai cele literare, se

ocupă de un premiu literar cu cîteva săptămîni înainte de acordarea lui. Se fac pronosticuri și anchete printre cititori și se provoacă discuții pasionate în jurul eventualilor candidați. Acordarea unui premiu cum e premiul Goncourt este într'adevăr un eveniment cultural. La noi, deobicei, totul trece aproape neobservat. Anul acesta, totuș, premiul național a stîrnit mai mult interes, dacă nu înainte, dar cel puțin după ce a fost acordat, prin faptul că jumătate din acest premiu a servit pentru consacrarea unei prețuri postume, pentru încununarea pioasă a operei unui mort.

Premierea lui Gib. Mihăescu, mort în toamna trecută în plină maturitate literară, la patruzeci de ani, este o recompensă postumă, menită să întîrzie și mai mult uitarea unei opere în totul remarcabile și să aducă văduvei și celor două fetițe ale scriitorului un beneficiu material, care s'ar fi cuvenit poate și mai mare. Iată, credem, un caz nu prea frecvent și în care premiul național va întîlni o aprobare unanimă.

Opera lui Gib. Mihăescu, concentrată și esențială, va primi, prin această premiere, o consacrare meritată. De pe acum istoria noastră literară, trebue să așeze printre monumentele clasice ale nuvelisticei romîne, «Vedenia» și «La Grandiflora» volumele de nuvele ale lui Gib. Mihăescu și să considere «Rusoaica» drept o capo-d'operă a romanului de analiză romînesc.

Celălalt premiat, Ion Pillat, își vede încununată o activitate literară pusă aproape exclusiv în slujba versului. Intr'adevăr, Ion Pillat, înfățișează cazul unic aproape în literatura noastră, al unui scriitor care scrie numai versuri.

Iată un scriitor fericit care n'a fost niciodată obligat să-și facă din scris o profesiune și care în acelaș timp a știut să nu se lase ispitit de gloria cotidiană. Ion Pillat este un adînc cunsocător al artei versurilor. Dragostea lui de perfecțiune îl îndeamnă să-și netezească cu îngrijire fiecare stih și fiecare vorbă scrisă. Talent descriptiv și calm, detașat de viața de toate zilele, Ion Pillat a creat o operă poetică luminoasă și limpede, proporționată și cugetată, destinată să continue un fel de tradiție clasică romînească, cu rădăcini în Alecsandri și cu flori uneori foarte moderne. — *Al. Ph.*

H. Tiktin

Luna trecută s'a stins la Berlin un om de știință care a făcut poate mai mult decît oricare altul pentru cunoașterea temeinică a limbii romîne, în ce privește structura și evoluția ei: H. Tiktin.

Venit în Romînia pe la 1870, în vîrsta de 20 de ani, Tiktin a învățat repede limba noastră și, alături de alte preocupări, de natură cu totul diferită, a început să dea atenție lingvisticii romînești. Pe vremea aceea, istoria limbii romîne fusese numai schițată, textele vechi se găseau, cele mai multe, în manuscris sau în edițiile originale, o gramatică rațională nu exista, iar în materie de vocabular apăruseră mai mult glosare negative, care eliminau diverse cuvinte pe motive inadmisibile.

Așa dar, ceea ce lucrările existente au putut să-i dea lui Tiktin a fost mai mult partea practică, învățarea propriu zisă a limbii. Din punctul de vedere teoretic, afară de un foarte mic număr de publicații romînești, erau mult mai utile studiile făcute în străinătate asupra altor limbi, căci acelea erau făcute în general cu respectul metodelor științifice de pe atunci. Familiarizîndu-se cu aceste lucrări, Tiktin a putut să-și însușească sistemul de lucru pe care avea să-l experimenteze apoi asupra materialului nostru.

E probabil că *Gramatica limbii romîne*, pe care a publicat-o la 1891, este fructul acestei îndoite preocupări a autorului: pătrunderea metodei lingvistice și învățarea limbii romîne. Pentru prima oară faptele erau descrise de cineva care cunoaște bine limba, dar care o învățase în mod conștient, la o vîrstă adultă, deci era izbit de toate particularitățile și ciudățeniile care lasă rece pe cel deprins cu ele din copilărie. Și pentru prima oară se face un studiu exhaustiv de un autor cu informație generală suficientă.

Gramatica lui Tiktin, în două volume, a fost foarte bine primită de contemporani, care au luat-o ca punct de plecare pentru studiarea limbii. De atunci, s'au mai făcut alte opere în același gen, dintre care multe au utilizat-o. Cercetări ulterioare au modificat ideile specialiștilor în privința unora dintre amănunte, de aceea unele gramatici posterioare sînt mai indicate să ne lămurească asupra multora dintre probleme. Dar în ce privește liniile generale, gramatica lui Tiktin, epuizată de mult și uitată de mai toată lumea, încă n'a fost întrecută.

La elucidarea a numeroase puncte de fonetică a contribuit și Tiktin însuși, cu volumul *Studien zur rumänischen Philologie*, Leipzig 1884, și cu articolele intitulate *Der Vokalismus des Rumänischen*, publicate în revista germană *Zeitschrift für romaniche Philologie*, vol. X, XI și XII (1886—88), și *Der Konsonantismus des Rumi*, în aceași revistă, XXIV (1900). Și de astă dată, opera lui este definitivă: s'au putut modifica unele detalii, s'au descoperit fapte conexe, dar bazele stabilite de el au rămas neclintite.

Trecînd peste diverse publicații mărunte, amintesc alte două opere de sinteză: *Limba romînă* în *Grundriss der Romanichen Philologie*, publicat de G. Gröber (ediția I-a la 1888), și *Rumänisches Elementarbuch*, Heidelberg, 1905. Această din urmă carte nu este, cum s'ar putea crede, un manual pentru copii, ci este o descriere completă a limbii romîne.

Dar opera esențială a lui Tiktin, aceea pentru care numele lui va rămîne veșnic în bibliografia științifică romînească, este *Dicționarul romîn-german*, în trei volume, publicat între 1895 (data primei fascicule) și 1926.

Cum spuneam mai sus, înainte de 1900 nu exista nici un dicționar romînesc demn de acest nume. Pentru orice expresie ceva mai rară sau mai obscură, străinul trebuia să ceară explicații verbale, pe care de multe ori Romînii instruiți nu erau în stare să le dea. Cît despre limba veche, vocabularul ei era cu totul inaccesibil pentru marele public. Alcătuirea unui dicționar general presupunea deci adunarea personală a întregului material, căci nu exista nici un punct de plecare. Această operă a întreprins-o Tiktin și a publicat-o Statul romîn, după inițiativa lui Take Ionescu.

Pentru a o realiza, Tiktin a citit mare parte din textele vechi, tipărite sau manuscrise, și tot ce era esențial în literatura modernă. Și-a notat pe fișe toate cuvintele și expresiile întîlnite în lecturile lui, le-a grupat, le-a tradus în nemțește, și a adăugat și etimologia, peste tot unde era posibil.

Adunarea materialului reprezintă o muncă neîntreruptă de cel puțin zece ani. Traducerea nu este nici ea o glumă, dacă ne gîndim nu la cuvinte izolate, ci la expresii speciale, la idiotisme, etc. In sfîrșit, etimologia, care astăzi e destul de ușoară, grație dicționarelor existente, constituia pe atunci o muncă de Sisif: explicațiile care fuseseră date erau risipite prin tot felul de publicații și trebuiau adunate; dar pentru multe cuvinte nici nu se căutase încă etimologia, și autorul trebuia să răscolească vocabularul tuturor limbilor cu care veniseră în contact Romînii, pentru a descoperi originalele autentice.

O lucrare ca aceasta cerea, natural, o durată destul de lungă pentru tipărire. Dar dacă a durat 31 de ani, aceasta se explică prin faptul că a intervenit războiul, care a adus o pauză de cîțiva ani.

Intreruperile sînt totdeauna supărătoare pentru autor, căci materialul ţinut pe loc se învecheşte. Tiktin nu s'a speriat însă de munca pe care i-o cerea punerea la punct. Deşi la o vîrstă înaintată (cînd a murit avea 86 de ani), el a cercetat şi cărţile mai noi, pe măsură ce apăreau, şi astfel a îmbogăţit treptat literele dicţionarului, cu cît înainta spre sfîrşit. La început avea intenţia să facă trei volume egale. Primul volum, apărut după acest plan, are 498 de pagini (terminat în 1903); al doilea, 603 pagini (1911); al treilea, 731 pagini (1926).

Ca şi pentru celelalte opere, şi aici munca lui Tiktin a fost definitivă. Cele mai multe exemple adunate de el au rămas şi au fost păstrate în dicţionarele apărute posterior; cele mai multe etimologii se menţin şi se vor menţine totdeauna. Aceasta pentru că, în tot ce a lucrat, el a arătat în primul rînd o conştiinciozitate mai presus de orice repros (mergea totdeauna la izvoare, pe care le reproducea exact), şi în al doilea rînd o fineţe şi un simţ al limbii care nu se pot explica decît ca talente înnăscute. Iată de ce, într'o specialitate relativ nouă, în continuă prefacere, printre lucrări care sînt mereu înlocuite de altele mai la punct, opera lui Tiktin se menţine necontenit utilă şi va mai forma încă mulţi ani baza de studiu indispensabilă pentru oricare cercetător al limbii romîne. — *Al. Graur*

George Enescu: Oedip

Intr'o unică ambianţă festivă, ce a luat înfăţişarea unei manifestări de prietenie franco-română pe tărâm cultural, s'a reprezentat la Paris, opera «Oedip» a compatriotului nostru George Enescu.

Lumea muzicală a recunoscut că această operă constitue supremul efort creator al compozitorului român, sau mai bine zis, un triumfător «crescendo» componistic.

Deşi a compus relativ mult, George Enescu compozitorul, a fost umbrit de gloria virtuozului violonist ce şi-a cîştigat de mult un renume mondial.

Sărbătoritul virtuoz a compus încă din tinereţe, piese pentru orchestră, pentru pian şi pentru ansambluri de instrumente.

George Enescu nu avea încă 18 ani când a scris «*Poema română*» şi Rapsodia cu acelaş nume, bucăţi de tinereţe, lipsite oarecum de personalitate în senzul că au fost compuse pe bază de folklor, fără ca motivele folklorice să fi fost interpretate, stilizate sau încadrate într'o unitate armonică proprie.

Au urmat apoi o admirabilă «Suită pentru pian», «Sonata în fa diez minor» pentru acelaş instrument, «Variaţiile pentru două piane» o «Sonata pentru pian şi vioară» piese, ce înseamnă în cariera componistică a d-lui George Enescu, adâncirea materialului armonic şi mai ales o fericită tratare a motivelor folklorice, îmbinată cu o tendinţă de transfigurare a melaşului popular într'un stil apropiat de acela al lui Schönberg, şeful scolii expresioniste austriace.

George Enescu a abordat şi genul sintetic al lied-ului, scriind un ciclu de cântece pe cuvintele poetului francez din veacul al XV-lea, Clement Marot.

A mai compus o simfonie şi un admirabil «dixtuor» care la noi nu s'a cântat încă.

După 20 de ani de încordată muncă, George Enescu a dat la iveală opera sa «Oedip» scrisă pe libretul poetului Edmond Fleg.

Cel care în cercul muzical al reginei poete Carmen-Sylva, fusese supranumit «sfinxul» a fost cu tărie solicitat de legenda lui «Oedip» a omului în luptă cu destinul.

Monumentala temă a ispitit pe Enescu şi datorită acestei tentaţii am putut auzi un «Oedip» muzicalizat, în care fazele tragicei lupte dintre om şi destinul său, au fost exprimate în limba universală şi patetică a muzicii.

După câte am putut înţelege dintr'o singură audiţie radiofonică, George Enescu şi-a scris opera în recitative şi foarte puţin în arii.

Orchestra şi corul au tratat cu o tenebroază majestate motivele blestemului şi ale rătăcirii lui Oedip.

Puternicile coraluri din actul II şi III au fost compuse în cel mai autentic stil dramatic.

In «Oedip» George Enescu a dat glas întregii comori muzicale romîneşti, punînd în valoare zăcămintele profunde ale folklorului, şi scoţînd în relief bogăţia expresivă infinită a melosului nostru popular.

Motive de doine şi de bocete au fost utilizate ca mijloc de expresie pentru durerea antică a lui Oedip.

Reuşita acestei încercări, vădeşte în ce măsură muzicianii romîni pînă la Enescu, au ignorat virtuţile expresive ale muzicii populare, şi mai ales în ce măsură această muzică poate transcende cadrul ei specific spre a se integra în lumea simbolurilor universale.

De aceea s'a spus, şi cu drept cuvînt, că izbînda lui George Enescu este şi aceia a geniului muzical al poporului romînesc

V. Cristian

Prinos veacului romantic

Au fost oameni cari s'au flatat toată viaţa lor cu peteçul de hîrtie pe care l-au scris, odată. Pentru aceşti oameni, formularea vieţii nu se făcea decît prin pagina citată din somităţile culturii umane, şi dincolo de aceste vederi strîmte creştea (în posibilitatea de trai personal. Fixaţi lîngă aceste citate, ei nu aduceau decît chinga logicei, neglijînd factorul sufletesc, singurul care poate creşte mistica trecutului livresc. Pe Ibrăileanu trebue să-l cunoşti lîngă impresii ca acestea: „Căci aducerile — aminte cele mai duioase nu sînt legate numai de locurile şi de casa unde am petrecut anii copilăriei şi ai adolescenţei noastre, ci şi de paginile care dădeau un înţeles lucrurilor de pe atunci şi serveau nevoii noastre de idealizare" (*Note şi impresii*, p. 57.).

Cuprind aceste cuvinte o contemplare a vieţii prin paginele pe care le-ai cetit odinioară şi cu care te-ai identificat cîndva. Ai avut atunci o lume pe care o priveai prin personalitatea altuia, a acelui artist creator, dar care lume a rămas între scoarţele cărţii şi ale copilăriei. De aici alte vieţi s'au altoit peste aceasta şi au crescut noi impresii şi noi posibilităţi de găsire în lucrul cetit.

Rezumă, mai ales partea din urmă a citatului, o definiţie a artistului, pe care Ibrăileanu o dăduse, precizînd în acelaş timp rolul jucat de acesta în viaţa cetitorilor săi. Ai astfel, în *Evenimentul literar* (I, 1893, 9, 1) o aplicare a ceiace Ibrăileanu a numit mai tîrziu „consideraţii de psihologie literară".

Pe acea vreme Ibrăileanu se identifica sub C. Vraja. Şi scria în *Inrîurirea artei:* „Un artist este un om, care, din cauza organizaţiei sale nervoase, simte mai mult decît noi şi are şi puterea de a întrupa în forme alese şi sugestive simţirea sa".

Da, în acelaş timp, şi reciprocitatea existentă între artist şi lector, în: „artistul ne sugerează simţirea sa". Completat cu ceiace am găsit în *„Note şi impresii"*, simţi în substratul critic al lui Ibrăileanu o interdependenţă între artistul creator, prin opera sa, şi cetitor, prin sentimentele sale. Căci identificînd „aducerile aminte" în paginele, în cari tu ţi-ai pus viaţa copilăriei tale, descopereai, deasupra principiilor lui Taine, un mijloc de definire, nu a impresiilor continuate, ci a incantaţiei estetice, provocată de primele tale contacte cu lumea interioară a artistului.

Astfel, se aşează spiritul critic al lui Ibrăileanu sub alte aspecte decît cele de pînă acum.

In acelaş articol, pentru a se preciza aspectul literar al vremii şi pentru a generaliza anumite fapte ce-ar fi putut da loc la interpretări, definea: „arta ie o admirabilă armă în lupta de clase şi ca atare înrîurirea ei este foarte însemnată".

Ce aducea nou Ibrăileanu în critica romînească? Incă din 1893 (Evenimentul lit. I, No. 1, p. 2; articolul: *Psihologia de clasă)* pusese problema genezei fenomenelor sufleteşti, în general, pentru ca mai apoi, într'o polemică — răspuns lui Vlăhuţă, să privească special, arta, cu aplicaţii la romanul „Dan".

Taine pusese accent, în înrîurirea artistului, numai asupra mediului fizic, adăugînd elementul *rasă*, ceva foarte disparat în geneza operilor artistice (mai ales că de multe ori, artistul se situiază la încrucişări de rase) şi mai adăugînd *momentul*, ca element de provenienţă mai mult individuală.

Pentru Ibrăileanu, care avea ca înaintaş şi contemporan pe Gherea, aceşti factori genetici se aşezau cu totul altfel. Poate să fi fost ceva din tendinţele şcoalei socialiste, dar relevarea acestui punct de vedere este interesant pentru evoluţia critică a lui G. Ibrăileanu.

„Omul — spune el, în *Psihologia de clasă* — e înrîurit de mediul fizic şi cel social. Dar mediul social are un rol colosal, mult mai mare decît cel fizic".

O explicaţie, a ceiace înţelege el prin mediu social, o dădea către sfîrşitul articolului, unde preciza că „influenţa mediului social nu-i decît influenţa fenomenelor sociale; şi este evident că, clasele, avînd interese contrare, fenomenele sociale vor influenţa deosebit două clase, cari au interese, moduri de a trăi — contrare".

Momentul lui Taine era o explicaţie a genezei operii de artă. Păcătuia doar prin individualizare şi spontanietate pe care criticul francez i-o dăduse. Opus, mediul social, presupunea un ansamblu de fapte şi o influenţă perpetuă asupra sufletului artistului.

Citez concluzia, la care s'a oprit criticul dela Iaşi: „Concluzia este că viaţa sufletească nu-i decît oglindirea realităţii

în creer şi că această realitate e întrupată mai ales în mediul social".

Prin urmare: 1) viaţa sufletească este un reflex al realităţii *în creer* (Precisat deci; nu se adresează faptului individual şi nici celui simplu, ci rezultă dintr'o suprapunere de fapte cît mai complexe, dar toate trecute în creer, nerămase la suprafaţa fenomenului psihologic); 2) realitatea este egală cu mediul social, lucru evident, atît timp cît nu crezi realitatea redusă la propriile tale aspiraţii sau nu o interpretezi filozoficeşte.

Indirect, G. Ibrăileanu, punea accent pe unul din cele mai importante fapte, care aveau să-i slujească la definirea şcoalei poporaniste în literatura noastră. E vorba de acea „viaţă sufletească" pe care el o găseşte la baza operii de artă (viaţa sufletească, aşa cum o înţelege el). Interesante, în acest sens, sînt două constatări. Mai întîi, o notiţă în josul paginei 143 (v. Curentul nou, I, 3, 143), o notiţă ce apare ca o mărturisire:

„La *Evenimentul literar* am fost poporanişti nu marxişti. D. C. Stere, sufletul acestui ziar, n'a fost nici odată marxist. Noi chiar am declarat, că poporul *nu e menit pentru experimentarea formulelor abstracte ale unui program ori care ar fi el*".

Recunoştea, prin urmare, la baza tuturor formulelor sociale sau literare o logică (dacă se poate spune astfel) a vieţii sufleteşti, care împiedică aplicarea anumitor elucubraţii programatice.

In acelaş sens — şi ca o completare în domeniul literaturii — găseşte o interesantă constatare, privind arta povestitorului dela Humuleşti, reprezentantul unei clase de răzeşi scăpătaţi. Constatarea venea şi ca o afirmare în sprijinul concluziei formulate în „psihologia de clasă": influenţa mediul fizic şi social (mai ales) asupra scriitorului.

„In Creangă trăiesc credinţele, eresurile, datinele, obiceiurile, limba, poezia, morala, filozofia poporului, *cum s'au format în mii de ani de adaptare la împrejurările pămîntului dacic, dedesubtul fluctuaţiilor* dela suprafaţa vieţii naţionale" (Note şi impresii, p. 76).

Sublinierile îmi aparţin şi ele dau ceva din icoana critică a omului: grija de a nu-şi desavua principiile şi, aplicarea lor consecventă. (Ai: sublinierea dintre virgule care enunţă mediul social — ca ansamblu de fapte şi influenţă perpetuă — şi ai apoi recunoaşterea unui strat — viaţa sufletească a acestui popor — format de mediul social, dar de care nu s'a atins lama tăioasă a evenimentelor de fiecare zi).

Se plasa astfel Ibrăileanu lîngă fenomenul social, cu adînci rezonanţe din sufletul poporului şi nu surprinde că şcoala, pe care avea s'o întemeieze cu C. Stere, avea să fie o şcoală poporanistă.

Recent, s'a afirmat că poporanismul *„Vieţii Romîneşti"* este o transpunere din Rusia a unui fenomen literar, ce acolo pare

să-şi fi avut raţiunea. Poporanism ar indica *narodnicestvo* şi în sprijinul acestei aserţiuni ar veni constatarea: lipsa unei literaturi poporaniste.

De-aş pune preţ pe mărturisiri literare (şi s'a publicat în această revistă una a lui Gala Gaalction) aş àvea de luptat cu un nou argument: aderarea la o ideie nu indică însă calitatea scrisului celui ce o face. Aderările rămîn, de obicei, simple acte de exhibiţie, mai mult sau mai puţin poetică dar nu resolvă nimic din accentul scrisului. De aceia las la o parte această mărturisire, preocupîndu-mă numai două puncte: 1) legitimitatea acestui curent; 2) scriitorii creiaţi.

Porniţi dela mărturisirea din *Curentul nou*, unde se excludea orice tendinţă programatică abstractă, nebazată pe realităţi (recte: mediul social) avem o mărturisire tîrzie de ceiace au pornit să creieze cîţiva scriitori.

Mai întîi o distincţie. Răspunzînd unui cetitor, Ibrăileanu seria în *Evenimentul literar* (I, 39, 1) un articol *„De ce ne batem?...* Ajungea la concluzia că ziariştii şi scriitorii polemizează „pentru că reprezintă clase deosebite şi mentalităţi deosebite". Un nou fir: „pătura cultă nu-i o clasă (propriu zisă), ci o clasă din care celelalte clase îşi recrutează mercenarii". Raţional: o pătură cultă nu există decît atît timp, cît trăieşte din mila celorlalte (*mila*, înţeles, discută şi abordează problemele celorlalte clase în slujba cărora s'a tocmit), deci ea nu este o pătură reală, nu reprezintă o realitate socială. Pentru ea, problema socială nu se pune decît în acest sens: ridicarea poporului, prin cultura pe care ea „a asimilat-o din Apus, dacă n'a avut fericirea s'o creeze ea" (v. *Curentul nou* I. 3, 151-2, articolul Poporanismul). Prin urmare acesta e rolul păturii culte. Dincolo de ea, există clasele sociale. Orice problemă care se punea claselor sociale era o problemă viabilă, nu o formulare abstractă. O manifestare socială, care ţine seamă de viabilitatea şi necesarul anumitor probleme, este o manifestare cu adinci aderenţe în sinul unei clase sociale. La fel o manifestare artistică. Să vedem ce aducea în acest sens poporanismul; dacă răspundea manifestărilor unei clase sociale sau nu. Articolul despre *Poporanism* al lui C. Stere a apărut în *Evenimentul literar*. O reproducere — în parte — a lui o face Ibrăileanu în *Curentul nou* (I, 3, 140—159). articolul: *Poporanismul*.

„Poporanismul e mai mult un sentiment general, o atmosferă, cum am zis, intelectuală şi emoţională, decit o doctrină şi un ideal mai hotărît";

Acest vag „sentiment general", înlocuind „doctrina şi idealul" caracterizează un curent, care voia să ia naştere dintr'o „atmosferă", a vremii lui, desfăcut de program. Deci scriitorii veniţi aici erau creiaţi de mediul social şi creiau ei atmosfera. Nerigurositatea programului a făcut astfel să se vadă, de către criticii oficiali, în Sadoveanu un semănătorist, în Gala Galaction numai un „mistic religios", renunţîndu-se a se controla „Bisericuţa din răzoare" sau altă carte de început.

Neprecisiunea programului aducea, în al doilea rînd, o salvatoare directivă; fenomenul se putea pune din toate punctele de vedere: politic, literar, social. E şi cauza pentru care critica vede în el, mai ales un curent social, nu cultural (în sens larg) şi nu marchează decît două lucrări ale lui Spiridon Popescu.

Poporanismul are astfel anumite elemente constitutive: *„iubirea nemărginită pentru popor* — sub care se înţelege totalitatea concretă a masselor muncitoare şi producătoare — *apărarea devotată a intereselor lui, lucrarea entuziastă şi sinceră spre a-l ridica la înălţimea unui factor social şi cultural conştient şi neatîrnat;* iar ca substrat teoretic putem arăta ideia: 1) că poporul *numai el singur are dreptate*, că el, veşnic martir, veacuri întregi a muncit şi a vîrsat sîngele său pentru a ridica pe umerile sale întreaga clădire socială şi 2) că toate păturile suprapuse au, din pricina aceasta, faţă cu poporul, o *datorie atît de mare, că dacă ar vori sincer, s'o plătească, n'ar putea, cu toate jertfele, cu tot devotamentul şi abnegaţia lor, să plătească, măcar procentele*.

Aceste note, care aveau să alcătuiască fundamentul şcoalei dela *Viaţa Romînească*, sînt desigur îmbibate cu mult romantism literar. Dar aceasta nu infirmă nimic: orice mişcare, fie politică, fie culturală, începe printr'o exaltare. Cu toată negaţia aparentă, scriitorii aderenţi acestui crez se puneau în slujba unei clase — propriu zis nu a unei clase fiindcă ţărănimea reprezintă adevăratul substrat etnic — fiind astfel mercenarii unui ideal. Insă pentru ca să ajungi la un astfel de ideal, trebuia să te pui în slujba lui numai cu sentimentalismul tău şi cu apoteozarea acelor puncte — care după C. Stere — formau substratul teoretic. Inţeles astfel, poporanismul nu aducea nimic nou în creaţia artistică, *el era o şcoală educativă a masselor* — şi se pare că acest lucru nu l-au înţeles criticii noştri. Căci vorbind despre aportul acestei şcoale — care la 1893 ridica primele pretenţii, cu entuziasm tineresc, asupra emancipării proletariatului sau ţăranului romîn — pui imediat un prealabil şcoalelor *poetice* (subliniez, înadins, poetice, fiindcă şcoala ieşeană a fost o şcoală culturală) care au dus la exaltare romantismul unei idei: ridicarea ţărănimei numai printr'o literatură creiată ad-hoc.

In afară de cărţile lui Spiridon Popescu*), pe care vil-

*) *Contribuţiune la munca pentru ridicarea poporului* (scrisori către învăţători), Galaţi 1904, ed. II, Buc. 1911. ed. III, Buc. 1921, ed. IV, Buc., 1927—28.

Moş Gheorge la expoziţie, Buc. 1912 şi 1922.

Zori de Iulie (nuvele şi schiţe), Buc., 1912

Din povestirile unui vînător de lupi., Buc. f. a (în «Biblioteca pentru toţi»).

toarea l-a smuls înainte de a cunoaște tot aportul lui, poporanismul păstrează entuziasmul primelor începuturi pînă astăzi. Lăsînd pe Const. Stere și G. Ibrăileanu, conducătorii școalei, ai un mănunchi de oameni îndrăgostiți de literatură. Ai pe C. Botez un îndrăgostit de Eminescu, ca și Ibrăileanu; pe Gala Galaction irosit lîngă un manualele exegetice, pentru a da, pe curată limbă romînească, pentru tot poporul, textele biblice; pe M. Sadoveanu crescut la umbra legendelor și sfîșierilor neamului acestuia; pe Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu (mai nou), pe G. Topîrceanu, pe Demostene Botez, pe Mihail Ralea, pe Otilia Cazimir, pe I. Botez, pe Jean Bart și alții.

Vezi o școală care a creiat o seamă de oameni, i-a crescut și le-a dat aripi să sboare, poposind astăzi fiecare pe meleagurile diferite.

Realitățile n'au contrazis idealul școalei, fiindcă școala era inglobată în ele. Scriitorii și-au perpetuat aceiaș factură intimă, dintru început.

Și ai astăzi 28 ani de școală poporanistă la această revistă. Ai avut o „Viața Romînească" purtînd pecetea meșterului care a înălțat-o, timp de douăzeci ani. Ibrăileanu se găsește risipit la fiecare pagină, la fiecare rînd.

Pentru aceasta, rîndurile acestea de lămurire a școalei poporaniste, sînt o închinare la spiritul creator al marelui dispărut.

N. Cristinoiu

Congresul dela Târgu-Mureş

In fiecare an, în ajunul Paștelui, viața politică este turburată de așa zisul congres studențesc — Anul trecut la Craiova, anul acesta la Tîrgul-Mureș.

Congresele acestea nu sunt în realitate, congrese studențești. E suficient să urmăriți desolidarizările cari nu mai contenesc, și cari provin dela studenții adevărați, dela cercurile județene studențești sau dela societățile diferitelor Facultăți, pentru a vă da seama că aceste «congrese» nu sunt în realitate decât pretexte, pentru unii, de a face pur și simplu politică.

De când e Romînia țară „liberă și independentă" ba și „constituțională" pe deasupra, studențimea universitară a fost întrebuințată ca massă de manevră

Era însă obiceiul să fie utilizată de partidele de opoziție, împotriva partidului dela guvern.

Cele mai multe răsturnări de guverne — și se știe ce importanță aveau, pe vremuri, în asemenea cazuri, manifestațiile de stradă — erau precedate de zornăitul geamurilor cîtorva dughene din Văcărești.

Micii negustori ovrei de prin Dudești știau, cei dintîi, că că e momentul să cadă guvernul.

De atunci lucrurile s'au schimbat. De la războl încoace, mișcările acestea studențești au început să fie manevrate de guverne. Cu ce scop? Cu scopul creierii diversiunilor. Guvernările sterpe, guvernările abuzive, guvernările puse la adăpostul cenzurii și stării de asediu, au născocit mișcarea studențească și „congresul studențesc" ca un mijloc sigur de îndrumare a atenției publice, în alte direcții de cît aceia a acțiunei de guvern. De atunci și studențimea și-a făcut partid. De atunci are și representanți în Cameră: studenți cari pleacă dela curs — cu absența motivabilă — ca să-și rostească părerile *autorizate*, la Cameră.

Pe vremurile regimului cenzitar, studentul era — în orele libere — impiegat la cutare minister. Mai toți fruntașii vieții noastre publice — magistrați, profesori, directori de ministere, oameni politici — au trecut prin această fază, a studentului funcționar.

Azi studentul, în orele libere e . . . deputat și dacă s'ar putea — pentru asta se luptă acum — n'ar strica să fie puțin . . . ministru.

Intreaga răspundere pentru această anarhică stare de lucruri, nu o poartă decît partidul liberal. Exclusiv el. Și dacă se poate merge cu preciziunea mai departe, chiar d. Tătărăscu personal.

Primele simptome au apărut în 1921 cînd subsecretar de stat la interne, mînuitor de fonduri și organizator de manifestații, era actualul președinte de Consiliu.

Dirijate părintește, ocrotite, mișcările acestea au fost duse cu grije și crescute cu „înțelegere".

Șefii mișcărilor, cînd n'au fost încurajați la asasinate, prin achitări surprinzătoare (și cari aveau să se repete 12 ani mai tîrziu față de aceleași persoane), au fost ghiftuiți cu burse și stipendii.

In 1928, d. Tătărăscu a vrut să vadă rezultatele. Atunci a remontat cu mare fast Oradia Mare. Rușinea de atunci — maltratarea evreilor, profanarea sinagogilor, devastarea magazinelor — isprava acela a d-lui Tătărăscu, s'a plimbat prin toată Europa, răspîndindu-ne faima de sălbateci și intoleranți.

Aceiași ispravă însă, a adus pe complici la situații înalte. Pe conducătorii studențimii, slugile plecate ale d-lui Tătărăscu, i-a adus în Parlament (de cîteva ori chiar); pe regisor l'a condus în fruntea statului, la cea mai înaltă magistratură: președenția de Consiliu.

Să nu se piardă din vedere că actuala situație a d-lui Tătărăscu, se datorește tot unei isprăvi a „iubiților săi studenți".

Poate fi socotit d. Tătărăscu un om nedelicat, un om necivilizat? Putea d-sa să nu răspundă politicos la acest serviciu? Mai ales cînd avea la îndemînă cenzura și starea de asediu, aceasta din urmă fiind și diriguitoare a consiliului de război, unde se judecă diverse infracțiuni și crime.

Rezultatul? Din balta de sînge dela Sinaia a eșit d. Guță Tătărăscu, prim ministru și a sporit falanga de „Conducători" prezumtivi ai țării, cu un „Căpitan".

Sub oblăduirea d-lui Tătărăscu, atunci cînd organizații profesionale serioase sau partide politice de guvernămînt, nu-și pot ține în voie adunările lor, la cari partizani vin cu *bilete plătite* pe căile ferate, un partid anarhic, o grupare de desmățați și asasini, poate ține o întrunire sub camuflaj studențesc, transportîndu-și partizanii cu bilete gratuite — oferite larg de ministerul de interne pe căile ferate.

Așa a fost anul trecut la Craiova, așa a fost anul acesta la Tîrgul Mureș. Vă interesează oare, a se ști în detaliu, ce a fost acolo? Cîteva imnuri legionare, o profanare de mormînt, o glorificare a unor asasini (Nicadorii), o telegramă de omagiu trimisă acestora la închisoarea din Aiud, cîteva referate, — discutînd nu probleme studențești, ci, probleme de pură și autentică politică, — multe, multe saluturi hitleriste, o listă de canalii și una de echipe de sancțiune (gen Sinaia 1933) un discurs al unui general cu barbă și o defilare.

Că studenții adevărați se desolidarizează de toate aceste manifestații, că studenții democrați sunt împiedicați să țină congresul adevăratelor revendicări studențești, că prin sala congresului dela Tîrgu Mureș, au circulat toate lichelele vieții publice romînești, cine mai ține seama? Cenzura d-lui Inculeț are grije să lase impresia că la Tîrgul Mureș, a fost un „Congres studențesc".

Numai că, istoria se înverșunează să ne dovedească întotdeauna,

că asemenea fapte se plătesc — integral — chiar de cei ce le încurajează.

Partidul liberal, atît de „familiarizat cu istoria" (după propriile lui mărturisiri şi reclame) va avea să dea piept cu istoria nepărtinitoare şi pe această chestiune.

Şi nu-i va fi uşor să se descurce şi să scape de răspundere.

„Vestitorii"

A apărut, în noianul de publicaţi susţinute cu bani suspecţi şi cari se anunţă, că vor fi ziare sau reviste, „pur romîneşti" pentru a se dovedi, din primul număr, hitleriste şi nemţofile, — o revistă care vrea să fie oficios al disolvatei gărzi de fier, actualmente partid politic, comandat de un general (nu de un „căpitan") sub numele „Totul pentru ţară".

Revista se numeşte „Vestitorii". Conducerea spirituală: d. Nae Ionescu.

Domnul Nae nu figurează pe frontispiciu, nici nu-şi pune numele sub articolele pe cari le scrie. Figurează numai pe afiş.

Dealtfel, domnul Nae a fost „viteaz" întotdeauna şi n'a urmărit din modestie — decît o mică reclamă . . .

Avem înaintea ochilor Nr. 2, din această revistă. Poartă data de 1 Aprilie. Ceace ne tentează să credem că e vorba de o păcăleală. —

Altfel cum vor putea fi socotite, serioase, următoarele citate.

Din articolul, presupus a fi scris de d. Nae Ionescu:

«Ei vedeţi, asta nu! Căci nu oamenii fac istoria; ci Dumnezeu El este singur «cîrmaciu», «chivernisitor», «gubernator»; El «păstor». El singur. Şi pentrucă El singur transcende lumea, El singur poate fi stăpân. El, sau presupuşi lui direcţi; cari se cheamă «Rex»; sau «Dominus; Rege, sau — ca în vechea noastră tradiţie voivodală — Domn. Iar toţi ceilalţi «Duce», «Führer», «Ţar» (Caesar) «Kaiser», cari vor să «conducă», să «domnească», sau să «guverneze» fără putere de la El, sunt uzurpatori, stăpânitori nelegitimi, îndrăzneţi muşcaţi de şarpele demiurgiei

Să înţelegem de aci că numai prin Regi şi Domni se face istoria? Nu. Căci se poate — s'a putut doară de atîtea ori — ca Domnul să fie nevrednic; să lipsească de la îndatoririle lui; să lipsească pur şi simplu; chiar atunci cînd a fost «uns», necum atunci cînd a pregetat să meargă la ungerea care singură consacră pe un Domn, face dintr'un simplu om un reprezentant al lui Dumnezeu. Se poate, deci, ca, într'un anumit punct, istoria să fie bolnavă. Ce se întîmplă într'o asemenea împrejurare? Se poate ca Domnul nevrednic să rămînă Domn, ca o pedeapsă a lui Dumnezeu: se poate ca el să fie înlocuit cu altul vrednic. Dar se mai poate ceva. Se poate, anume, ca Dumnezeu să treacă peste Domn şi să facă istoria de-adreptul prin popor.

In acest caz poporul hotărăşte şi lucrează el singur. Poporul, el în totalitatea lui? Nu. Ci poporul prin «aleşii» lui. Nu prin cei pe cari «îi alege», ci prin cei cari «se aleg» — Se alege deci, din naţie un om care hotărăşte pentru popor; dar nu din afara acestuia, ci dinăuntrul lui; căci el este poporul. Deci nu «duce», nu «Führer»; căci el nu transcede poporul; ci «cap», «căpetenie», «căpitan». In acelaş fel în care capul hotărăşte pentru toată fiinţa omenească, făcînd parte din această fiinţă.

Iată deci. Faptele acestea se întîmplă toate în jurul nostru. Dar

sunt aşa de puţini cei cari le înţeleg şi ştiu să le aşeze în semnificaţia lor. S'au întîmplat în Italia — şi a apărut un «duce». E surprinzător, — dar oarecum explicabil. Explicabil prin caracterul oarecum cesarian al întregii mişcări de renaştere italiană. S'au întîmplat însă şi în Germania, unde a apărut un «Fürher»; — şi asta e mai puţin explicabil. Pentru că nimic mai puţin demiurgic, nimic mai puţin transcendent de cît această «căpetenie» a revoluţiei germane; nimic mai autentic popular (völkisch) decît marea prefacere istorică întreprinsă în lumea germanică. De ce atunci «Führer»?

Teoria d-lui Nae e foarte curioasă. Din ea se poate deduce că d. Nae e cîteodată foarte radical: rupe relaţiile nu numai cu persoanele dar şi cu instituţiile pe cari acestea le reprezintă. „Se poate, anume ca Dumnezeu să treacă peste Domn şi să facă istoria de-adreptul prin popor" este o teorie pe care d. Nae n'ar fi făcut-o în ruptul capului, înainte de alcătuirea guvernului Duca, în 1933 . . .

Mai departe, din articolul d-lui M. Polihroniade. „Tratatele au creiat România Mare? Minciună!

Romînia Mare a creiat-o unitatea naţiunei romîneşti de o parte şi de alta a Carpaţilor, de o parte şi de alta a Prutului, conştiinţa naţională romînească şi forţele militare romîneşti.

Tratatele apără Romînia Mare? Minciună! Graniţele noastre sunt apărate de unitatea organică a naţiunei, de conştiinţa ei şi de puterea ei armată. Tratatele nu fac decît să exprime juridic o realitate politică. Deci nu tratatele — „petece de hîrtie" — apără graniţele noastre, ci forţa armată şi conştiinţa romînească.

Astfel stînd lucrurile prezintă revizionismul maghiar vre-un pericol pentru Romînia?

Nici unul!

Romînia e zdrobitor superioară Ungariei şi ca număr de populaţie şi şi ca posibilităţi economice şi ca putere militară.

Dar propaganda maghiară? Tot atît de inoperantă deoarece nici o putere din lume nu va face război Romîniei ca să redobîndească Ardealul pentru Ungaria".

După logica cronicarului gardist, noi putem foarte bine susţine revizionismul maghiar. E chiar necesar, pentru că ne mai îmbărbătează şi ne ţine veşnic încordaţi.

In restul numărului, fleacuri şi neghiobii, alături de un portret ce vrea să creieze o legendă din nimic.

Revista care difuzează teorii constituţionale, prin cari se investesc cu puteri „căpitanii"; revista care face germanofilism — în vreme ce Regele ţării face declaraţii categorice la Paris — şi care nu găseşte nici un pericol în revizionismul maghiar; revista care scrie, îndemnînd la crime; „avea o mînă frumoasă (căpitanul N. R), cu degete voevodale şi un pumn greu, ca de stei, cînd prindea cu scrîşnire în el umerii pistolului, ca să răzbune nedreptăţile", revista aceasta a trecut nesupărată pe la cenzură.

Felicitările noastre răposatului domn Titeanu şi veşnic veselului domn Inculeţ. — *Octav Livezeanu*

Paul Bourget, romancierul „High-lifeului".

A murit academicianul francez Paul Bourget şi nimeni nu s'a grăbit să verifice judecăţile critice emise asupra operii sale şi să fixeze în lumina actualităţii, valoarea ei.

Cu Paul Bourget a murit romancierul High-life-ului francez şi de pretutindeni, scriitorul şi cronicarul acelei lumi parazitare care se hrăneşte cu vanităţi mondene şi care trăeşte pe baza unei mari inechităţi istorice.

Partea repulsivă a talentului lui Paul Bourget stă tocmai în fap-

tul că el a fost în mod exclusiv și totalitar pictorul unei clase sociale dotată cu prerogativele superiorității materiale—financiare.

Eroii lui Paul Bourget se mișcă pentru a iubi (pour faire l'amour), se agită pentru un five o'clok și se sinucid sau mor în urma vreunui dezastru sentimental sau financiar.

Dar ceeace trebue să recunoaștem, este că Bourget a realizat adevărate capodopere de analize psihologice și sinteze sociale, tot făcînd meseria de cronicar al nobilimii franceze și a marei burghezii nobiliare.

In tehnica și în concepția romanelor sale rezidă o grijă și o atenție încordată față de fenomenele vieții interioare.

A fost unul din Școala marelui Henry Beyle, un meșteșugar și un artist al romanului psihologic.

Dacă eliminăm repulsia ce ne inspiră demi-mondenele din cărțile lui Bourget, sau dragostea sterilă a femeilor din societate — femmes du monde — cum li se spune, ajungem să contemplăm cu obiectivitate întinderea operii sale literare.

Cu o minuțiozitate aproape prolixă, greoaie și dureroasă, Paul Bourget a adîncit și a înțeles sufletele eroilor săi și mai ales acele procese subtile de formațiuni sufletești și spirituale, pe care maestrul său, Stendhal, le numea «cristalizări».

«Discipolul» unul din romanele celebre ale lui Paul Bourget conține istoria spirituală a unui adolescent, care încearcă să și domine caracterul și să-i ciocănească pe măsura unor principii de economie morală.

Această carte susmenționată, realizează concepția criticului Taine care definea romanul ca un document de istorie morală.

Dar Bourget n'a fost numai cronicarul femeilor de lume așa cum se poate vedea în romanul «Mensonges», ci influențat de principiile sociale ale eroilor săi recrutați din lumea capitalismului și a feudalismului reacționar, el a devenit predicatorul unor reforme sociale.

Bourget a fost teoreticianul Franței conservatoare, iar soluțiile propuse de el la marile zvîrcoliri sociale ale epocii noastre sunt: reintoarcerea la monarhie, la religia și la ierarhia politică dinaintea revoluției dela 1789.

Aceste principii sunt formulate în romanul său «Etapa».

Paul Bourget sub influența lumii din care-și recruta eroii, s'a simțit atras printr'un fel de simpatie intelectuală spre principiile politice și morale ale personagiilor sale.

Prin antiteză, cariera literară a lui Emile Zola s'a resimțit de aceeaș influență a mediului creat de artist.

Cu deosebirea, că Emile Zola a înțeles și a învățat dela mizerii săi eroi, că mijlocul de a stabili un ritm regulat și creator vieții sociale, stă tocmai în practicarea principiilor de omenie și de democrație care constitue legatul universal al marei revoluții franceze.

Paul Bourget teoreticianul reacționarilor francezi și romancierul lumei bune a murit.

O altă generație de scriitori, inspirați de conflictul dintre clase și caste, au știut să îndrepte farul observației spre lumea umilă a poporului și a muncitorimii.

Acești scriitori știu că Paul Bourget a murit de mult.

Rudjard Kipling, glorificatorul Marei Britanii

Unul dintre ciudații, posedații și chinuiții eroi ai lui Dostoewsky, se sinucide, dând morții sale savoarea unui act logic.

Este vorba de studentul Kraft din romanul «Adolescentul» care lasă posterității un voluminos caiet de speculații ce tindeau să stabilească pe baze frenologice, cronologice și matematice inferioritatea rușilor, ca popor.

Ciudatul sinucigaș ajunsese la concluzia că a trăi ca rus, este sinonim cu accepțiunea de a face parte dintr'o națiune inferioară, ceeace constitue pentru om un efort mai puțin inutil decât rușinos.

Problema valorii individuale în dependență de forțele spirituale etnice, o vom vede des tratată în paginile marelui scriitor rus sub denominația «slavofilie și asimilism european».

Rudjard Kipling, scriitorul englez care a încetat de curând din viață, a dezbătut în numeroasele sale cărți de proză și poezie aproape toate problemele ce se iscă din raportarea fenomenului de viață individuală, la acel de viață socială colectivă.

Spre a preintîmpina apariția unei îndoeli mistuitoare în genul aceleia a eroului dostoewskyan, îndoială cu privire la valoarea poporului englez, Rudjard Kipling a glorificat pe toate tonurile calitățile eroice ale națiunii britanice.

De aceea el a fost numit scriitorul imperialismului englez.

Opera lui Rudjard Kipling, conține în esența ei ideologică, totalitatea principiilor etice și politice ce stau la baza vieții poporului englez, iar întreaga sa carieră scriitoricească s'a desfășurat ca un vast și inspirat missionarism britanic și ca un cântec al vieții eroice din dominioane.

Moștenind dela Thomas Carlyle cultul eroului, Kipling a cîntat în cărțile sale «fapta» și «realizarea concretă» și a creat o mistică a vieții eroice, a luptei periculoase dintre omul perseverent și natură.

A cheltuit astfel o impresionantă energie pentru a descrie și creia pe plan estetic, expansiunea politică și spirituală a poporului britanic.

Sub acest aspect opera literară a lui Kipling nu este decît o haină ce îmbracă gîndirea unui viguros cugetător politic național.

Cum această literatură era în esență ideologică, Kipling a știut — și acesta este marele său merit literar — s'o transpună pe planul pitoresc și accesibil al mitului.

Astfel, el a devenit unul dintre marii creatori de mituri ai literaturii europene.

Citiți «*Kim*» «Cărțile Junglei» sau «Lumina ce se stinge» sau curioasele lui poeme și nuvele și veți vedea cum ideea cea mai abstractă se transformă sub pana scriitorului, ce o coboară din zonele reci și îndepărtate spre a o încarna într'un «fapt» într'o «concreție».

Opera lui *Kipling* a întrunit într'o asemenea măsură calitățile poporului englez, încît prin particularitățile și prin specificiul ei, s'a ridicat pînă la o semnificație general umană.

Dincolo de crezuri politice, dincolo de sisteme sociale, literatura lui Kipling este o lume de idei atît de personale încît nu o putem numi decît «Kiplingescă».

Pragmatismul englez și-a găsit în originalul scriitor, un adept fervent și inspirat.

«Omul nu există decît prin faptele sale» spune Kipling într'un poem, unde expunea pățania lui Tomlinson, care de-alungul vieții sale n'a făcut decît să viseze și să citească povești.

Omul acesta nu va fi primul nici în raiu nici în iad, iar diavolul l va arunca în neantul propriei sale vieți.

Kipling a fost un moralist, un gînditor politic, un artist origina care a știut să topească într'o monumentală operă tot ce este mai caracteristic în viața cetățeanului englez și a colectivității britanice.

Acum cînd a murit, el începe să-și trăiască viața postumă, carel socotind după proporțiile meșteșugului său artistic, va depăși cu mult existența sa terestră și umană. — *V. Cristian*

O expoziție de pictură.

Reliefiul mișcării noastre plastice potentat la culorile unor palete de serioasă concepție — găsește în expoziția grupării tinere din sala «Dalles», adevărații reprezentanți.

Culoarea cărnoasă a lui Schweitzer-Cumpăna, izbutită în compozițiile de inspirație a etnicului, cu respectul pentru armoniile locale și depășirea imaterială a preciziunei, lîngă izbînda armoniilor și tonalităților cu care Miracovici își cinstește paleta, aduc cunoscătorului dovezile reconfortante ale artei. Sprintenul creion a lui Artachino, măgulind reprezentarea boemă a unor șatre nomade, reține și mulțumește.

Robustă și verificată pînă la minuțiozitatea technică a creației, pictura D-rei Moscu-Adina Paula, aduce în deosebi adevărata notă nouă. Desăvîrșind peisajul prin tonurile sumbre și moi ale unei sensibilități vizuale, care estompează realul pe dimensiuni de mare perspectivă, afli certitudinea unei spiritualizări de care se împodobește culoarea plasată în armoniile detaliilor. Trîmbele de cer lăsate molcom și trist peste cuprinderile peisajului, nu încremenesc obiectivul, nu imprimă tabloului statica elementelor ce-l compun: ele aduc mișcarea subiectivă și sensibilă a culorii înecată de tristețea unui vag dinamizat și plutitor.

In acest animism, degajat din puterea de viață a tonurilor cari depășesc strictul preciziunii formale; dar care aduce ritmica robustă înfățișărilor, rămîne arta peisagistă a D-șoarei Moscu. Arta nu este încremenire, nu este nici copie uscată de conținutul vital al aspectelor ce ți se oferă. Natura moartă și totuși are într'însa ca într'un sîmbure inclusă, o spiritualitate a tăcerii și a morții. In peisaj se resfrîng elemente de viață tonalizată multiplu, izbîndind din alăturarea lor, simfonica unei vii ambianțe care nu face din tablou o piesă moartă.

Culoarea așezată de D ra A. P. M. nu este o culoare cărnoasă; eflorescentă, uscată și întinată, ea rămîne o unitate spirituală de asceză derivată din sfiiciunile curate ale artei. Eliberată de gravitatea technică a manierismului, paleta împrietenește tonurile după sfătoșenia unui ochiu format pe largi perspective, estompate pînă la diafan. *Dincolo* de cheotoarea zăriior, trece adevăratul fior de viață, care degajează marginile obiective ale aspectelor imprimîndu le și caracteristica. In portretistică în deosebi, D-șoara Adina Paula Moscu deține astăzi cele mai merituoase aprecieri. Portretele expuse altă dată în Salonul Oficial din Paris, au arătat că D șoara A. P. M. are calmul desăvîrșit al creației, odihnită în detaliile respectate pînă la minuțiozitate. Portretul rămîne în desen ca și în pictură o piesă dificilă de mînuit. Cuprins între liniile sale fiziologice, portretul adevărat se conturează din acele linii, care se intuesc izvorînd din structura intimă a ființei spirituale. Biologicul rămîne depășit și fără însemnătate, în urma expresiei, căpătată din acțiunea adîncului sondaj al sensibilității plastice. Portretul D-șoarei L. din sala Dalles o dovedește.

Sveltă, fragedă ca un lujer de lumină, atitudinea D-șoarei L. imprimă portretului distincția aristocrată a modestiei, unită cu o naivă îndrăzneală. Verdele predominant al vestmîntului estompat în paloarea fină a feței, acoperă ochii de lumini ireale și transcendente. Odihnită în calmul desăvîrșit al unei bijuterii rare, așezată pe un sprijin catifelat, mîna, arată pînă la transparența nervurelor, distincția unor regiuni intime, cari valorifică și caracterizează portretul. Curat și îngrijit, detaliul, este în pictura ca și în desenul D-rei A. P. M. un element hotărîtor. Poate că numai din această cauză, dă impresia că desenul nu este cu totul absent chiar în pictură. Intinsă cu grije pe pînză, culoarea capătă o delimitare formală, pînă la desen, pînă la contur, nu se așează plină între obiectivele retinei. Și în pictură se trădează răbdarea unei technici a meticulosului, la realizarea căruia colaborează

o sensibilitate deprinsă cu cîtimile sufletului. Tablourile de compoziție printre cari se remarcă «La împețit», «Țăranii la autorități» și «Rele presentimente» sunt o mărturie a unei arte ajunsă la maturitate și resfrîntă generos în planul complex al vieții. Cadrul din «Rele presentimente» amintește de regiunile mistice din care Maeterlinck a adus în opera sa răspunsurile atîtor chinuite întrebări metafizice. Atingerile moi ale destinului, descifrat din «Ghicitul în cărți» într'o familie a cărei onestitate de muncitori păstrează ceva din naivitatea desenelor bizantine, este tema din «Rele presentimente». In expresia celor două femei deprinse a vedea în cărți liberul joc al fatumului, a încremenit temerea de necunoscut, adumbrită de un vag sentiment de nepăsare care îmbunează liniile într'o splendidă armonie de resemnare și umanitate. Aceiaș stare sufletească se trece și bătrînului, căruia D-șoara Adina Paula Moscu i-a izbutit și acele urme milenare de crîncenă resemnare, pe care neamul nostru a păstrat-o în fața soartei. Pomeții obrazului, expresionați să spargă pielea pămîntie, contrastînd cu rictusul gurii strînse într'un complex de stări sufletești, patronate de blîndele priviri ale desnădejdei — toate aceste amănunte fizionomice, aduc și corolarul lor spiritual generos izbîndit. Cît de maestru reprezintă D ra A. P. M. portretul în genere, este deajuns să-l exemplificăm cu acela al evreicei expus la Salonul Oficial dela șosea. O Deboră cu ochii melancolizați și triști, în cari s'au adunat înfrîngerile rasei, transmise prin chemările atîtor generații.

Potolită și tristă de cele mai multe ori, culoarea depe paleta D-rei A. P. M. vine cu gravitatea esențialului, răsfrînt într'o polihromie bună și generoasă de romantism păstrat.

Parfum de levănțică, trecut în chilimurile atîtor predilecte inspirații de factură etnică, lumini de artă, havuze de sensibilitate și agerimi perspicace de retină — între aceste atribute se dăruește atîtor definitive creații, talentul autentic al D-șoarei Adina Paula Moscu. — *Barbu Dănciulescu.*

C. Botez

La Iași a murit, Costică Botez. A plecat dintre prieteni, un om de cultură și de omenie. A fost colaborator prețuit al revistei »Viața Romînească«.

Opinia publică deprinsă cu atâtea celebrități artificiale, eroi ai articolelor de o zi, se va fi întrebând cine a fost acest Costică Botez. E în dreptul ei. Toate valorile sunt fictive în țara aceasta. Intelectualii cu patru clase primare au înmormântări naționale, iar un om cultivat, un savant cum a fost Costică Botez, moare anonim și modest în Iașul tuturor renunțărilor.

A fost un om de o cultură excepțională; cunoștea vre-o șapte limbi la perfecție. A lucrat cîțiva ani la ediția critică a lui Eminescu, apărută în Editura Fundațiilor Carol al II-lea. Cine o cunoaște? Cîțiva maniaci, cîțiva vizionari...

Pentru rest o operă de amănunt care nu seamănă cu nimic din manifestările vieții de azi. Modest și muncitor, Costică Botez a fost un exemplar de elită din falanga intelectuală a unei alte generații.

Un om de o bunătate rară, de o delicatețe înnăscută și firească a dispărut.

Această trecere discretă a fost însemnată de câteva ziare. E un semn al vremii. Dar ne dispar exponenții culturii românești, pe furiș, cu discreție, așa cum au trăit. Și ce ne rămâne în loc?

Atmosfera de barbarie de azi nu mai poate pregăti oameni ca el. Nu va putea fi înlocuit. Nici nu se simte nevoe de asta. Marea mișcare a tineretului canibal nici nu l-a citit, nici nu l-a cunoscut. Pentru acest tineret nici n'a existat. Mai târziu când se va aduna dintre dărâmături patrimoniul spiritual al acestui neam, numele lui va învia. Istoria are asemenea gesturi de rectificare și de dreptate. — *V. R.*

Ce a scris G. Ibrăileanu

In cele ce urmează vom da o încercare de bibliografie a operei lui G. Ibrăileanu. Deoarece spaţiul acestui număr nu ne îngădue publicarea, acum, a tuturor lucrărilor sale, vom înregistra articolele, cronicele literare, polemicele şi notele publicate în «Viaţa Romînească» dela întemeiere, pînă în clipele când marele critic şi istoric literar şi-a întrerupt activitatea.

In numărul viitor al revistei vom reda, în cadrul bibliografiei propuse, cealaltă operă, tipărită încă din adolescenţa sa, în paginele unor publicaţii, precum: „Şcoala nouă" din Roman, «Critica socială», «Romînia viitoare», «Lumea nouă», „Evenimentul literar" „Generaţia nouă", „Curentul nou", «Momentul», „Insemnări literare", etc.

O trecere în revistă, completă, a cărţilor, traducerilor şi ediţiilor comentate ale maestrului se va adăoga la această bibliografie.

Din bibliografia lucrărilor publicate în „Viata Romînească" lipsesc însă, atâtea notiţe risipite cu profuziune, polemici, miscellanee, necrologuri, recenzii, — o muncă uriaşă şi anonimă, — pe care modestia lui Ibrăileanu nu a îngăduit să le identificăm.

Nepurtînd semnătura sa, n'au fost trecute aici. Istoricul literar le va putea lesne identifica, după limbajul, stilul şi ideologia celui care a voit să fie anonime.

Şi ne gîndim, în această privinţă, la doi emeriţi cercetători literari, ale căror preocupări s'au îndreptat şi în direcţia aceasta: d.nii Barbu Lăzăreanu şi Şerban Cioculescu.

Dar pentru bibliograf este suficientă, înregistrarea conştiincioasă şi ştiinţifică a studiilor sau lucrărilor mai mici, semnate de G. Ibrăileanu, fie cu numele său întreg, fie cu iniţiale, fie cu pseudonimul Cezar Vraja, folosit în tinereţă şi adoptat şi mai târziu.

C. N. Negoiţă

I. In Viaţa Romînească

1. Studii

G. Ibrăileanu, **Dela M. Kogălniceanu la d-l Maiorescu**, în «Viaţa Romînească», I (1906), Martie, no. 1, pag. 101—117.

G. Ibrăileanu, idem, **Evoluţia spiritului critic**, idem I (1906), Aprilie, no. 2, pag. 250—261.

G. Ibrăileanu, **Primul junimist (Costache Negruzzi)**, idem I (1906) Mai, no. 3, pag. 374—383.

G. Ibrăileanu, **Vasile Alecsandri** (Un junimist patruzecioptist), idem, I (1906) Iunie, no. 4, pag. 42—58.

G. Ibrăileanu, **Probleme literare**, idem, I (1906), Octombrie, no. 8, pag. 214—231.

G. Ibrăileanu, **Ioan Al. Brătescu-Voineşti**, idem, II (1907), Ianuarie, no. 1, pag. 93—109.

G. Ibrăileanu, **Ioan Al. Brătescu-Voineşti**, idem, II (1907), Mai, no. 5, pag. 271—297.

G. Ibrăileanu, **C. Sandu-Aldea (Două Neamuri)**, idem, II (1907) Iunie, no. 6, pag. 378—390.

G. Ibrăileanu, **Spre roman (Insemnările lui Neculai Manea)**, idem, III (1908), Februarie, no. 2, pag. 262—268.

G. Ibrăileanu, **Evoluţia spiritului critic (Eminescu şi socialiştii)**, idem, III (1908), Mai, no. 5, pag. 250 - 279.

G. Ibrăileanu, **Postumele lui Eminescu**, idem, III (1908), August, no. 8, pag. 228—241.

G. Ibrăileanu, **Semnificaţia socială a operei lui Caragiale**, idem, III (1908), Octombrie, no. 10, pag. 54—73.

G. Ibrăileanu, **Gheorghe Panu**, idem, V (1910), Noembrie, no. 11, pag. 279—281.

G. Ibrăileanu, **Din trecutul nostru de A. Vlahuţă**, idem, III (1908) Noembrie, no. 11, pag. 254—261.

G. Ibrăileanu, **Creangă**, idem, V (1910), Iunie, no. 6, pag. 332—325.

G. Ibrăileanu, **Caragiale**, idem, VII (1912), Ianuarie, no. 1, pag. 98—101.

G. Ibrăileanu, **Literatura şi societatea**, idem, VII (1912), Iulie—August, no. 7 8, pag. 148—159.

G. Ibrăileanu, **Opera d-lui Vlahuţă**, idem, VIII (1913), Octombrie, no. 10, pag. 19—44.

G. Ibrăileanu, idem, idem, VIII (1913), Noembrie-Decembrie, no 11-12, pag. 152—178.

G. Ibrăileanu, idem, idem, IX (1914), Ianuarie, no. 1, pag. 13—32.

G. Ibrăileanu, idem, idem, IX (1914), Februarie, no. 2, pag. 212—226.

G. Ibrăileanu, idem, idem, IX (1914), Martie, no. 3, pag. 327—345.

G. Ibrăileanu, **Vasile Cîrlova**, idem, XII (1920) Martie, no. 1, pag. 95—100.

G. Ibrăileanu, **C. Dobrogeanu-Gherea**, idem, XII (1920) Mai, no. 3, pag. 437—445.

G. Ibrăileanu, **Demostene Botez**, idem, XIII (1921), Ianuarie, no. 1, pag. 81—87.

G. Ibrăileanu, **Caracterul specific naţional în literatura română**, idem, XIV (1922), Noembrie, no. 11, pag. 239—252.

G. Ibrăileanu, **Mihail Sadoveanu** („Dumbrava minunată" şi «Fîn-

ţina dintre plopi»), idem, XV (1923), Ianuarie, no. 1, pag. 87—101.

G. Ibrăileanu, **Influenţe străine şi realităţi naţionale**, idem, XVII (1925), Februarie, no. 2, pag. 266—282.

G. Ibrăileanu, **Evoluţia literară şi structura socială**, idem, XVII (1925), Martie, no. 3, pag. 385—391.

G. Ibrăileanu, **Complectări**, idem, XVII (1925), Aprilie, no. 4, pag. 77—84.

G. Ibrăileanu, **Creaţie şi analiză**, idem, XVIII (1926), Februarie-Martie, no. 2-3, pag. 214—251.

G. Ibrăileanu, **Ediţiile poeziilor lui Eminescu**, idem, XIX (1927), Ianuarie, no. 1, pag. 85—103.

G. Ibrăileanu, idem, idem, XX (1928), Februarie, no. 2, pag. 268—289.

G. Ibrăileanu, idem, idem, XX (1928), Martie, no. 3, pag. 412—433.

G. Ibrăileanu, idem, **(Ediţia d-lui E. Lovinescu)**, idem, XXI (1929), Mai-Iunie, no. 5-6, pag. 248—287.

G. Ibrăileanu, **Eminescu (Note asupra versului)**, idem, XXI (1929), Septembrie-Octombre, no. 9-10, pag. 333—371.

2. Note pe marginea cărţilor

G. I., **Manon Lescaut**, în „Viaţa Romînească" VI (1911), Ianuarie, no. 1, pag. 103—104.

G. I., **I. Creangă**, idem, V (1910), Iunie, no. 6, pag. 332—325.

G. I. **»Ape de primăvară«**, idem, V (1910), August, no. 8, pag. 283—289.

G. I., **Ana Karenin**, idem, VI (1911), Aprilie, no. 4, pag. 63—69,

G. I., **Reflecţii melancolice**, idem, VI (1911), Octombrie, no. 10, pag. 96—99.

G. I., **Charles Baudelaire**, (idem), VI (1911), Decembrie, no. 12 pag. 423—433.

G. Ibrăileanu, **Cetind ediţia II a poeziilor lui Cerna**, idem, X (1915), Ianuarie—Martie, no. 1—3, pag. 116—121.

G. Ibrăileanu, **Pe marginea unei antologii**, idem, X (1915), Mai—Iunie, no. 5—6, pag. 265—269.

C. V. (Cezar Vraja), **Maxim Gorki**, idem, XII (1920), Martie, no. 1, pag. 76—77.

C. Vraja, **Turghenev** (notă rezumativă), idem, XII (1920), Aprilie, no. 2, pag. 284—285.

G. Ibrăileanu, **„Pe lîngă plopii fără soţ"**, idem, XII (1920), Decembrie, no. 10, pag. 591—597.

G. Ibrăileanu, **„O noapte furtunoasă"**, idem, XIV (1922), Februarie, no. 2, pag. 263—275.

G. Ibrăileanu, **„Conu Leonida faţă cu reacţiunea"**, idem, XIV (1922), Mai, no. 5, pag. 249—257.

G. I., **„Vara", de Coşbuc**, idem, XV (1923), Februarie, no. 2, pag. 251—256.

G. Ibrăileanu, **Scrisorile lui William James — „Balaurul" d-lui Sadoveanu — „Kira Kiralina"**, idem, XVI (1924), Noembrie, no. 11, pag. 274—285.

3. Cronici literare

G. I., **Scriitori şi curente**, în „Viaţa Romînească", I (1906), Martie, no. 1, p. 135—139.

G. I. **„Morala în artă"**, idem, I (1906), no. 2, pag. 302—307.

G. I., **„Compoziţia în literatură"**, idem, I (1906), Mai, no. 3, pag. 486—488.

G. I., **„Reproducerea realităţii"**, idem (1906), Iulie, no. 5, pag. 304—305.

G. I., **Artiştii „luptători"**, idem, I (1906), August, no. 6, pag. 484—486.

G. I., **Arta şi critica femenină**, idem, I (1906), Octombrie, no. 8 pag. 267—269.

G. I., **Traducerile**, idem, I (1906), Noembrie, no. 9, pag. 451—453.

G. I., **Ţăranul în literatura romînească**, idem, II (1907), Martie, no. 3, p. 523—528.

G. I., **Literatura „incendiară", „anarhistă", etc.**, idem, II (1907), Iunie, no. 6, pag. 465—466.

G. I., **Reportajul în literatură**, idem, II (1907), August, no. 8, pag. 239—242.

G. I., **Sully Prudhomme**, idem, II (1907), Septembrie, no. 9, pag. 433—444.

G. I., **Trecutul în opera de artă, „Un sămănător de idei"**, idem, II (1907), Octombrie, no. 10, pag. 101—112.

G. I., **Probleme literare: O nouă concepţie asupra artei**, idem, II (1907), Noembrie, no. 11, p. 260—265.

G. Ibrăileanu, **Tolstoi**, idem, V (1910), Noembrie, no. 11, pag. 292—298.

G. I., **M. Sorbul: „Patima roşie"**, idem, XI (1916), Ianuarie—Martie, no. 1—3, pag. 294—299.

G. Ibrăileanu, **„Cîntece fără ţară", de Octavian Goga**, idem, XI (1916), Aprilie—Mai, no. 4—5, pag. 166—175.

G. I. **Inainte şi după războiu**, idem, XII (1920), Martie, no. 1, pag. 130—132.

G. Ibrăileanu, **G. Topirceanu**, idem, XII (1920), Iunie, no. 4 pag. 106—111.

G. Ibrăileanu, **Jean Bart, I. I. Mironescu, Mihai Codreanu**, idem, XIII (1921), Decembrie, no. 12, p. 419—426.

G. Ibrăileanu, **Ediţiile lui Lovinescu: „Geniu pustiu"**, idem, XIV (1922), Mai, no. 5, pag. 271—275.

G. I. **Poezia nouă**, idem, XIV (1922), Iunie, no. 6, pag. 440—445

G *Ibrăileanu*, **Duiliu Zamfirescu; „O muză"**, idem, XV (1923), Iannarie, no. 1, p. 111-116.
G. *Ibrăileanu*, **La jubileul d-lui Iacob Negruzzi**, idem, XV (1923), Februarie, no. 2, pag. 278—282.
G. *I.*, **Thomas Hardy**, idem, YVII (1925), Aprilie, no. 4. pag. 105—112.
G. *Ibrăileanu*, **In jurul limbii literare**, idem, XVIII (1926), Ianuarie, no. 1, pag. 117—119.
G. *Ibrăileanu* **„La Medeleni"**, idem, XVIII (1926), Septembrie, no. 9, pag. 354—365.
G. *Ibrăileanu*, **Otilia Cazimir: „Fluturi de noapte"**, idem, XIX, (1927), Ianuarie, no. 1, pag. 125—135.
G. *Ibrăileanu* **Modă şi originalitate**, idem, XX, (1928), Ianuarie, no. 1, p. 115—119.
G. *I.*, **Consumare şi producere — Muzica viitorului**, idem, XX, 1928), Februarie, no. 2, pag. 290—292.

4. Polemici

G. *I.*, **Falşurile d-lui M. Simionescu-Rimniceanu**, în „Viaţa Romînească", II (1907), Ianuarie, no. 1, pag. 169—177.
G. *Ibrăileanu*, **D. N. Iorga, critic şi polemist**, idem, IV (1909), Martie, no. 3, pag. 412—420.
G. *Ibrăileanu*, **D. N. Iorga. critic literar**, idem, IV (1909), Iunie, no. 6, pag. 373—398.
G. *Ibrăileanu*, **Plagiatul I. Dragu**, idem, V (1910), August, no. 8, pag. 325—326.
G. *Ibrăileanu*, **Răspuns d-lui Zarifopol**, idem, XIV (1922), Iunie, no. 9, pag. 433—439.
G. *Ibrăileanu*, **D. E. Lovinescu este vesel**, idem, XXI (1929), Noembrie—Decembrie, no. 11—12, pag. 162—172.

5. Recenzii

G. *I.*, **M. Sadoveanu: Amintirile căprarului Gheorghiţă**, în „Viaţa Romînească", I (1906), Martie, no. 1, pag. 165—168.
G. *I.*, **Vasile Pop: Rîs şi plâns**, idem. I (1906), Aprilie, no. 2, p. 329—330.
G. *I.*, **Maria Cunţan: Poezii**, idem, I (1906), Aprilie, no. 2, pag. 330—333.
G. *I.*, **St. O. Iosif: Credinţe**, idem, I (1906), Aprilie, no. 2, pag. 327—328.
G. *I.*, **N. Gane: Dante Alighieri, Divina Comedie**, idem, I, (1906), Mai, no. 3, pag. 511—512.
G. *I.*, **Mihai Teliman; Foiletoane**, idem, I (1906), Mai, no. 3, pag. 512—513.

G. *I.*, **Fany Emeric: Jérusalem parle**, idem, I (1906), Mai, no. 3, pag. 513—515.
G. *I.*, **Eugen Lovinescu: Paşi pe nisip**, idem, I (1906), Iunie, no. 4, pag. 174—175.
G. *I.*, **Eugen Lovinescu: De peste prag**, idem, I (1906), Iulie, no. 5, pag. 323—324.
G. *I.*, **Elena Farago (Fatma): Versuri**, idem, I (1906), Iulie, no. 5, pag. 322—323.
G. *I.*, **C. Dobrogeanu-Gherea: Din ideile fundamentale ale socialismului ştiinţific**, idem, I (1906), Septembrie, no. 7, pag. 137—139.
G. *I.*, **Radu D. Rosetti: Epigrame**, idem, I (1906), Septembrie, no. 7, pag. 139—140.
G. *I.*, **Tudor Pamfile: Jocuri de copii**, idem, I (1906), Septembrie, no. 7, pag. 140—141.
G. *I.*, **Eugen Lovinescu: Paşi pe nisip**, idem, I (1906), Octombrie, no. 8, pag. 297—298.
G. *I.*, **Ioan Al. Brătescu-Voineşti: In lumea dreptăţii**, idem, I (1906), Noembrie, no. 9, pag. 466—467.
G. I., **Al. Gh. Doinaru: Ştiri literare**, idem, I (1906), Noembrie, no. 9, pag. 467.
G. *I.*, **N. Nicoleanu, Vasile Cirlova, C. Stamate (opere complecte), publicate de G. B. Duică**, idem, I (1906), Noembrie, no. 9, p. 467—468.
G. *I.*, **M Sadoveanu: Mormîntul unui copil**, idem, I (1906), Decembrie, no. 10, pag. 634—636.
G. *I.*, **Florian I. Becescu: Spre ziuă**, idem, I (1906), Decembrie, no. 10, pag. 636—638.
G. *I.*, **Radu Sbiera: Poezii**, idem, II (1907), Ianuarie, no. 1, pag. 188—191.
G. *I*, **Eugen Lovinescu: Nuvele**, idem, II (1907), Martie, no. 3, pag. 554—557.
G. *I.*, **Alex. Gh. Doinaru: Smaraida**, idem, II (1907), Martie, no. 3, pag. 557—559.
G. *I.*, **Herz (Dinu Ramură): Domniţa Ruxanda**, idem, II (1907) Maiu, no. 5, pag. 332—333.
G. *I.*, **M. Lermontov: Demonul, trad. de Ioan V. Rădulescu**, idem, II (1907), Mai, no. 5, pag. 330—332.
G. *I*, **Sadoveanu: La noi, în Viişoara**, idem, II (1907), Iunie, pag. 487—491.
G. *I.*, **C. Rădulescu-Motru: Din psihologia revoluţionarului**, idem, II (1907), Iulie, no. 7, pag. 118—122.
G. *I.*, **Ion Boteni: Casa din Muscel**, idem, II (1907), August, no. 8. pag. 264—265
G. *I.*, **Vasile Pop: Cum iubeşte o fată**, idem, II (1907), Septembrie, no. 9, pag. 448-449.

G. I., **St. O. Iosif şi D. Anghel: Legenda funigeilor**, idem, II (1907), Decembrie, no. 12, pag. 480—481.
G. I., **Shakespeare: Romeo şi Julieta, trad. de H. Lecca**, idem, III (1908), Ianuarie, no. 1, pag. 137—140.
G. I., **George Ranetti: Fabule**, idem, III (1908), Ianuarie, no. 1, pag. 140—143.
G. I., **Proverbele Românilor, extrase din colecţiunea d-lui I. Zane**, idem, III (1908), Februarie, no. 2, pag. 325—327.
G. I., **C. Sandu-Aldea: Pe drumul Bărăganului**, idem, III (1908) Februarie, no. 2, pag. 327—328.
G. I., **Fany Emeric: La confession d'une femme du siecle**, idem, III (1908), Februarie, no. 2, pag. 324—325.
G. I., **Adina Gr. Olănescu: Cugetări**, idem, III (1908), Iulie, no. 7, pag. 140—142.
G. I., **Corneliu Moldovanu: Cîntarea cîntărilor**, idem, III (1908) Iulie, no. 7, pag. 142—143.
G. I., **D. D. Pătrăşcanu: Schiţe şi amintiri**, idem, V (1910), Ianuarie, no. 1, pag. 146—147.
G. I., **Caragiale: Schiţe şi amintiri**, idem, V (1910), Octombrie, no. 10, pag. 153—154.
G. I., **Vasile Alecsandrii: Scrisori inedite**, idem, VI (1911), Iunie, no. 6, pag. 455—458.
G. I., **Octavian Goga: Insemnările unui trecător**, idem, VI (1911). Octombrie, no. 10, pag. 136—137.
G. I., **Al. Gr. Soutzo: Mihail Eminescu (Quelques poésies traduites en français)**, idem, VI (1911), Octombrie, no. 10, pag. 137—138.
G. I., **Spiridon Popescu: Moş Gheorghe la Expoziţie**, idem, VI (1911) no. 10, pag. 135—136.
G. I., **Vasile Loichiţă: Ceva despre mişcarea literară mai nouă**, idem, VI (1911), Decembrie, no. 12, pag. 487—488.
G. I., **Maxim Gorki: Copilăria mea**, idem, XII (1920), Martie, no. 1, pag. 174—175.
G. I., **I. Al. Brătescu-Voineşti: In slujba păcii**, idem, XII (11920) Martie, no. 1, pag. 173—174.
C. Vraja, **F. Aderca: Domnişoara din strada Neptun**, idem, XIII (1921), Noembrie, no. 11, pag. 291—293.
C. Vraja, **Dr. Ştefănescu-Galaţi**, 1916 1918, idem, XIII (1921), Decembrie, no. 12, pag. 446—447.
C. Vraja, **Natalia Negru**: Helianta, idem, XIV (1922), Ianuarie, no. 1, pag. 141—142.
G. I. **Anton Bacalbaşa: Moş Teacă în cazarmă**, idem, XIV (1922), Mai, no. 5, pag. 287—288.
G. I., **Prof. Dr. N. Leon: Amintiri**, idem, XIV (1922), Septembrie, no. 9, pag. 451—452.
G. I., **Marin Theodorian-Carada: Eugeniu Carada**, idem, XIV (1922), Septembrie, no. 9, pag. 443.

G. Ibrăileanu, **I. L. Caragiale: Versuri**, idem, XIV (1922), Septembrie, no. 9, pag. 441—442.
G. I., **K. Kautsky: Dela democraţie la robia de stat**, idem, XIV (1922), Noembrie, no. 11, pag. 280—281.
G. I., **H. Streitman: Revizuiri**, idem, XV (1922), Februarie, no. 2, pag. 303—304.
G. I. **Leon Donici: Revoluţia Rusă**, XV (1923), Februarie, no. 2, pag. 304.
G. Ibrăileanu, **Ion Creangă: Opere complete**, idem, XVI (1924), Septembrie, no. 9, pag. 413—416.
G. Ibrăileanu, **Ch. Drouhet: Vasile Alecsandri şi scriitori francezi**, idem, XVII (1925), Mai—Iunie, no. 5-6, pag. 348—350.
G. Ibrăileanu, **Panait Istrati: Présentation des Haïdoucs**, idem, XVII (1925), Septembrie, no. 9, pag. 456—458.
G. I., **Th. D. Speranţia: Anecdote proaspete**, idem, XVII (1925) Noembrie-Decembrie, no. 11-12, pag. 371—372.
G. I., **René Iohannet; Anatole France est-il un grand écrivain?** idem, XVII (1925), Noembrie-Decembrie, no. 11-12 pag. 378—380.
G. I., **Soveja: Titu Maiorescu**, idem, XVIII (1926), Ianuarie, no. 1, pag. 142.
G. Ibrăileanu, **I. Petrovici: Raite prin ţară**, idem, XVIII (1926), Septembrie, no. 9, pag. 378—379.
G. Ibrăileanu, **M. Sadoveanu: Ţara de dincolo de negură**, idem, XVIII (1926), no. 10, pag. 125—127.
G. I., **Ladislas Reymont: Les paysans**, idem, XVIII (1926), Octombrie, no 10, pag. 127—129.
C. Vraja, **Karin Michaëlis: Femmes**, idem, XVIII (1926), Octombrie, no. 10, pag. 129—131.
C. V., **Etienne Rey: Eloge du mensonge**, idem, XVIII (1926), Octombrie, no. 10, pag. 131—132.
G. I., **I. Simionescu: Oameni aleşi**, idem, XVIII (1926). Noembrie, no. 11, pag. 294.
C. V., **M. Carp: Umoristice**, idem, XVII (1926), Noombrie, no. 11, pag. 296.
G. I., **I. E. Torouţiu: Heinrich Heine şi heinismul în literatura romînească**, XIII (1931), Martie, no. 3, pag. 315—316.

6. Varia

G. Ibrăileanu, **Partidele noastre politice (opiniile unui diletant)**, în «Viaţa Romînească», IV (1909), no. 7, pag. 63—75.
G. Ibrăileanu, **Votul universal (opiniile unui diletant)**, idem, V (1910), Mai, no. 5, pag. 221—228.
G. Ibrăileanu, **In loc de cronică teatrală**, idem, X (1915), Iulie-Septembrie, no. 7-9, pag. 282—284.

G. I., **Nicu Gane (necrolog)**, idem, XI (1916), Aprilie-Mai, no. 4-5, pag. 182—191.

C. Vraja, **Cronica feministă (In zigzag)**, idem, XII (1920), Martie no. 1, pag. 146—147.

C. Vraja, **Privind viaţa**, idem, idem, XIV (1922), Ianuarie, no. 1, pag. 111—114.

C. Vraja, **Privind viaţa**, idem, XIV (1922), Aprilie, no. 4, pag. 89—92.

G. Ibrăileanu, **Anatole France** *(***Cîteva reflecţii***)*, idem, XVI *(*1924*)*. Octombrie, no. 10, pag. 141—153.

G. I., **Făt-Frumos dintre tei**, idem, XIX (1927*)*. Februarie, no. 2, pag. 288.

G. Ibrăileanu, **I. Al. Brătescu Voineşti** *(***Scrisoare adresată iubitului nostru colaborator cu ocazia sărbătoririi sale şi cetită în şedinţa festivă dela 26 Ianuarie 1928**, idem, XX (1928), Ianuarie, no. 1, pag. 136—137.

Cărţi

HILDA de Ury Benador. Apărut în Editura «Cugetarea».

Tragica problemă a raporturilor dintre bărbaţi şi femeie persistă mereu, acută şi oferă mereu alte aspecte.

Domnul *Ury Benador* apare ca un excepţional cunoscător şi un neeruţător analist al acestor raporturi.

HILDA este un roman obiectiv în care se spun toate adevărurile pe cari cei mai mulţi dintre noi le ascund sau le escamotează. In acest turburător roman, au dreptate şi bărbatul şi femeia, deslănţuind tocmai deaceea o dramă cu atît mai profundă şi mai de nedeslegat.

Eroul şi eroina din *HILDA* sunt figuri reprezentative ale sexului din care fac parte şi ale tuturor timpuri.

Fiecare cititor se va recunoaşte în Ludwig: va recunoaşte propriile sale nelinişti şi unele meschine micimi omeneşti (numai cei făţarnici vor refuza să se recunoască); fiecare cititoare — de la adolescenţa romanţioasă şi pînă la femeia, fericit sau nefericit căsătorită — se va regăsi in turburătoarea figură a Hildei.

Operă de aleasă maturitate care consacră definitiv.

*

SĂ FACEM UN GIMNAZ . . . de Valeriu Brezu.

Pagini de adevărată valoare literară, rupte din realitate şi desprinse din adîncurile sufletului omenesc.

Autorul, un fin observator al mediilor şcolăreşti şi un îndemînatic scriitor şi creator de tipuri şi situaţii, adunînd zi cu zi în taina minţii şi a sufletului său, amintiri şi impresii, ne-a dăruit acest mănunchi interesant atît prin materialul inedit ce foloseşte, prin arta cu care strecoară cele mai usturătoare observaţii şi cele mai dificile situaţii, graţie humorului său, cît şi prin admirabila mînuire a povestirii şi dialogului şi prin expresia literară aleasă care ridică unele pagini la ranguri de adevărate modele de stil şi limbă romînească.

Amatorii de literatură bună vor găsi, în citirea acestui volum, cîteva ceasuri de adevarată desfătare intelectuală

Un elegant volum apărut în Editura «CUGETAREA».

*

In editura «Cultura Naţională» au apărut, cu prilejul lunii cărţii, următoarele volume:

Al. O. Teodoreanu: VIN ŞI APA.
Camil Petrescu: TEZE ŞI ANTITEZE.
Matei Caragiale: PAJERE.

*

Librăria «Cultura Poporului» din Bd. Academiei No. 2, condusă de Dl. Virgil Montaureanu. este mereu prevăzută cu ultimele noutăţi literare şi revuistice germane, franceze şi italiene.

Deoarece unele manuscrise ne-au sosit prea tîrziu, nu am putut păstra, în totul, ordinea alfabetică pe care ne-am propus-o întru început.

1936. — ANUL XXVIII IUNIE—AUGUST Nr. 6—8

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

T. Cristureanu . . . . Monarhia în Anglia
Dan Petrașincu . . . . Briza
T. Sauciuc-Săveanu . . Emblema orașului Histria
Coca Farago . . . . Epilog
Al. Busuioceanu . . . . Monumentele noastre istorice
Virgil Carianopol . . . Rugăciune
Bruno Iasenski . . . . Nasul d-lui dr. Prof. Kalenbruk
Al. Philippide . . . . Cronica literară (Gala Galaction: La răspintie de veacuri; Mircea Eliade: Huliganii; Cezar Petrescu: Carmen Saeculare).
Lucian Boz . . . . . Note pe marginea cărților (G. Ibrăileanu; Poezia d-lui George Magheru)
S. Rapp . . . . . . Cronica muzicală (Jazzul; Asociația muzicală română; Quartetul „Amicii muzicii"; Filarmonica; Mario Rossi; Alexandro Uninski; Lola Bobescu; Leria Niky Cucu; Nadia Chebap; Coreografie: Școala Paule Sibille).
Eugen Crăciun . . . . Cronica externă (Intre războl și pace)
N. N. Matheescu . . . Cronica muncitorească

MISCELLANEA: „Umbra Rusiei la Dunăre"; Politica slavă a Poloniei; Maxim Gorki; Opinii minore despre roman; Goga—Cuza, academicieni; Radio—fascia „română". Divorțul Dragoș—Lăptărie.

RECENZII: Tudor Șoimaru: Constanța, (de Ștefan Tita).

CĂRȚI

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

Viața Romînească

Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau, 9

ANUL XXVIII

Prețul abonamentelor:

In țară: Pe un an	lei	250
» » Școli și biblioteci .	»	500
» » Autorități și instituții	»	1000
In străinătate: Pe un an	»	1000

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVIII

IUNIE-AUGUST 1936, Nr. 6—8

TIPOGRAFIA „ATHENEU" STRADA DOAMNEI, 14

Monarhia în Anglia

Cronica externă, apărută în „Viața Romînească" din Martie 1936, în care am relatat o scenă de manifestare monarhică a decedatului George al V-lea ,mi-a atras invitația de à încerca o descriere mai substanțială a monarhiei engleze.

Trăind pentru o vreme mai îndelungată în Anglia și participînd prin forța împrejurărilor la discuții asupra monarhiei engleze, e destul să ofere suficientă justificare de a spune lucruri interesante și instructive, fără să se mai recurgă la manuale și lucrări de specialitate.

Totuși, spre a „rotunji" subiectul, consider indispenzabilă o incursiune cel puțin sumară, în considerațiile generale asupra acestei instituțiuni, care, simbolic constituie pentru imperiul britanic, piatra finală a piramidei.

Unul din cei mai distinși profesori de drept politic, Santamaria de Paredes, distinge următoarele „categorii" monarhice:

1) monarhia absolută; 2) monarhia constituțională; 3) monarhia de drept divin; 4) monarhia electivă și 5) monarhia ereditară. (vide Curso de derecho politico, Madrid, 1909).

Esențial monarhiei îi este legitimismul său; indiferent de concesiunile pe care trebuie să le facă poporului, indiferent de caracterul democratic al instituțiunilor. Acest legitimism poate fi doar limitat nu însă suprimat. Căci în acest din urmă caz este implicată chiar suprimarea instituției monarhice.

Prin prizma științei politice, monarhia a fost analizată chiar de Aristotel, care o leagă însă indisolubil de aristocrație, spre a le incadra intre formele de guvernămint pur. Concepția sa este absolutistă, căci monarhia și aristocrația poartă în ele virtutea, sunt ele însile legea care trebue să domine „statul" (vide Albert Goldeckemeyer, Aristoteles, p. 191).

In evoluția sa istorică, această instituție purta următoarele caractere:

In Lacedemonia, monarhia se identifica cu un general inamovibil investit cu puteri supreme;

La popoarele barbare, monarhia se identifica cu tirania.

Aci remarcăm că monarhia legitimă se bazează pe o supunere voluntară a cetățenilor, pe cînd tirania impune octroiat obediență, ascultarea orbă. In primul caz, cum se exprimă de Paredes, „monarhul e păstrat pentru supușii săi, iar tiranul se menține contra supușilor săi" (vide op. cit. p. 27).

Ar fi să mai amintim şi clasificarea făcută de San Tomàs în De Regimine principium, care distinge monarhii şi poliarhii, cît şi clasificarea lui Bodin în Les six livres de la République: 1) monarhia seniorială, 2) monarhia tiranică şi 3) monarhia reală sau legitimă în care „supuşii ascultă de legile monarhului, iar monarhul se supune legilor naturale".

Dar şi Montesquieu în Esprit des lois, face o distincţie între guvernul republican şi cel monarhic, precum şi o altă distincţie între guvernul monarhic şi cel despotic sau tiranic.

Am spus că esenţial monarhiei este legitimismul. Cu alte cuvinte, monarhia se consideră legitimă ca instituţie, justificîndu-şi acest legitimism prin următoarele avantaje: 1) unitatea de guvernămînt; 2) stabilitatea puterii în stat şi 3) continuitatea.

Dar să revenim la evoluţia istorică a monarhiei.

Fără ca să se fi putut erija într'o filozofie politică, monarhia orientală este însă aceea care şi-a fondat pentru prima oară şi cu mai multă emfază esenţa sa divină. Monarhii egipteni şi evrei în deosebi pretindeau că deţin puterea din graţie divină, deşi în fond se ştie că de-atunci a început concurenţa acerbă între statul laic şi factorul religios, pentru preponderenţa politică, monarhul recurgînd la veşmintele bisericeşti spre a-şi întări şi mai bine poziţia faţă de supuşii săi bigoţi.

In Grecia, monarhia avea un caracter patriarhal. Un caz interesant ni-l oferă Sparta, unde întîlnim prima diarhie creată de oracolul dela Delphi. Populaţia fiind nedecisă cui să-i dea puterea, oracolul decretă ca gemenii Euriştines şi Procles să fie amîndoi monarhi, cu atribuţiuni egale şi drepturi egale.

Cazul acesta este extrem de caracteristic asupra modului în care se creiau monarhiile şi cum se dispunea de soarta unui popor.

In Roma, monarhul nu primia coroana, deci nu devenia monarh prin ereditate, ci trebuia să fie şi ales pentru acest rang.

Intrăm acum în evul mediu.

Un lucru este cert şi nu-şi găseşte inamici nici între rîndurile monarhiştilor, dar nici printre republicanii ireductabili: şi anume, că prăbuşirea universalismului, a ideii statului universal — catolic şi anarhizarea politică a lumii au constituit pepiniera de mare randament a instituţiei monarhice. Macrostatismul religios şi himeric fu înlocuit de către microstatismul laic, monarhic şi naţional.

Procesul acesta a fost clar: factorul religios universalist depreciindu-se, comunităţile etnice regionale, în lupta lor de emancipare de sub jugul bisericesc au recurs la un aliat, monarhul.

Laicismul şi massele, cu simţul lor practic şi sănătos şi-au

ales un „atout" pe care l'au jucat abil contra imperialismului religios al papalităţii.

In evul mediu, monarhul era deci, în prima sa fază un simplu „primus inter pares".

Lupta înteţindu-se între statul laic naţional şi biserica universalistă, regele, deci monarhul deveni în scurtă vreme un simbol al unităţii naţionale şi un centru al aspiraţiilor naţionale.

De aci şi pînă la excrescenţe dăunătoare, nu mai era decît un pas. Căci nobilii şi profitorii aveau tot interesul să se imunizeze în contra unor pierderi nedorite, imunizîndu-l deci şi pe monarh prin reînvierea unor mituri străvechi, căzute de mult în uitare.

Renaşterea aduse deci o psichoză a dreptului vechiu roman, iar formula lui Ulpian „quod principi placuit legis habet vigorem" fu popularizată cu energie spre a o utiliza efectiv nu numai antagonistic faţă de Papa dela Roma ci şi faţă de Parlament. Dar mai mult decît atît: zeificarea împăraţilor romani a fost luată ca un exemplu demn de imitat, interesaţii secolului XVI-lea pledînd aprig pentru o similară deificare a regilor medievali.

Cu drept cuvînt Pollard precizează că teoria dreptului divin din secolul al XVI-lea a fost o teorie de facto şi nu de jure şi că între dreptul divin şi dreptul ereditar divin proclamat de către James I exista o deosebire fundamentală (vide *A. F. Pollard, Factors in modern history*, p. 163 urm.).

In secolele următoare, în Anglia mai ales se dă o luptă aprigă între Bacon, Cowell, Hobbes şi Stuarţi de-oparte şi Coke, Selden, Trynne şi Parlamentul, de cealaltă parte.

Recapitulativ, Hobbes atribuie monarhului toată suveranitatea, Locke îl asociază pe monarh cu poporul în exercitarea suveranităţii, iar Rousseau îi dă poporului întreaga suveranitate (vide op. cit. p. 179.)

Cum s'a născut monarhia modernă, găsim ilustrat într'un studiu clasic al lui Pollard, despre Henric al VIII-lea (vide A. F. Pollard, Henry VIII.)

„Accidental sau după un plan binedeterminat, poftele acestui monarh se conformară forţelor reale şi permanente" (op. cit. p. 440), cari se identificau în dorinţa manifestă a masselor de a scăpa de sub controlul papalităţii.

Să revenim acum, însă, la dreptul divin al regilor.

Lecky este unul dintre puţinii autori care a sesizat admirabil jocul funest al deificării monarhice în antichitate, cînd sub imperiul superstiţiei şi al ignoranţei, monarhii creau legende şi se înconjurau de aureole supranaturale (vide W. E. H. Lecky, History of European Morals p. 109). El citează cazul unui oraş asiatic, Cyzicus care a fost deprivat de drepturile cetăţeneşti de către Tiberius, fiindcă municipalitatea a uitat să

practice cultul lui Augustus. Nebuniile lùi Caligula, sunt un alt exemplu eclatant.

Teoria dreptului divin al regilor implică următoarele: 1) monarhia este o instituție de ordin divin; 2) dreptul ereditătii este inalienabil; 3) regii sunt responsabili numai în fața lui D-zeu; 4) nerezistența și ascultarea pasivă sunt agreate și binecuvîntate de D-zeu.

John Neville Figgis, în lucrarea sa epocală, The divine right of Kings, precizează că această teorie „aparține epocei în care nu numai religia dar și teologia și politica se găsiau într'un stadiu de interpenetrație inextricabilă, cînd chiar din sentimente utilitariste trebuia găsit o bază religioasă pentru ca instituțiile să fie acceptate de către popor" (vide op. cit. p. 11.)

Dealtfel, pînă și conflictul dintre Impărat și Papă se baza pe considerente exclusiv religioase, Sfîntul Imperiu Roman, personificînd idealul medieval al statului.

Acelaș conflict dăduse naștere la o teorie, aceea a dreptului divin al guvernului secular de a fi liber de sub controlul papal, teorie care evoluase în secolul al 14-lea în dreptul divin al Impăratului și apoi, în secolul 16 și 17, în dreptul divin al regilor.

Reacțiunea laicilor contra lui Bonifaciu al VIII-lea, câre à emis Bulla Unam sanctam, nu putea fi decît și mai drastică. In Franța, Raoul de Praelles (1370), Jean de Paris (1305), în Anglia, Wycliffe (De officio Regis) și Ockham, s'au erijat în aprigi protagoniști ai divinității regale.

Concepția asupra divinității monarhice din Franța, firește că se aseamănă cu aceea din Anglia, deși teoriile franceze excelează printr'un mai mare legalism și nu sunt atît de teologice și transcendente ca teoriile engleze.

Doctrina dreptului divin al regilor, se pare că a cunoscut următoarele faze: prima fază, romantică, în perioada Tudor; à doua fază, politică, în sec. 17. Cam în aceeaș perioadă „își face loc și o altă aberație „Doctrina Crucii" după care „lacrimele și rugăciunile sunt singurele arme legale contra tiranului" (vide op. cit. p. 148.)

Un vechiu autor, Mainwaring, în Religion and Allegiance, explică astfel legăturile între rege și popor: legături cari unesc: 1) creatorul și creatura; 2) soțul și soția; 3) părinții și copiii; 4) stăpînii și șerbii.

Abia Filmer, în „Patriarchia" (1681), face tranziția către dreptul natural, folosindu-se de acest faimos sillogism, care consacră lapidar dreptul divin al regilor:

„What is natural to man exists by Divine Right
Kingship is natural to man
Therefore Kingship exists by Divine Right".
(Tot ce e natural există prin dreptul divin

regalitatea este o instituție naturală
Deaceea regalitatea există prin drept divin.)

In concluzie, Figgis crede că teoria dreptului divin a fost o teorie anticlericală, care și-a avut rostul numai în lupta contra papalității, revoluția, prin consolidarea statului național dărîmînd orice rațiune de existență a acestei teorii périmate, (vide op. cit. p. 263.)

Să vedem acum ce-a fost și ce este monarhia, în Anglia.

In liceele și universitățile engleze este curent acceptat un mare autor, Walter Bagehot, care a scris poate cea mai bună carte asupra constituției engleze. Apărută la 1867 „The English constitution" a văzut sute de ediții, dintre cari cea mai recentă, publicată de Universitatea Oxford în 1928, servește cum am spus, drept manual didactic. E de remarcat că această lucrare a văzut lumina zilei sub domnia reginei Victoria.

Și acum să vedem ce spune acest clasic englez despre propria sa regină și monarhie.

Regalitatea, Bagehot o justifică astfel: „atîta vreme cît omul se conduce numai după inimă și nu-i capabil să judece încă, regalitatea va fi tare" (op. cit. p. 35.) Căci „dacă întrebi imensa majoritate a supușilor Reginei, în virtutea cărui drept domnește ea, supușii nu-ți vor spune niciodată că ea domnește pe baza dreptului acordat de Parlament ,pe baza legii 6 Anne capitolul 7, ci ei îți vor răspunde că ea domnește din „mila lui D-zeu", trăind în credința că au datoria mistică de a o asculta" (op. cit. p. 38.).

Rostul monarhiei: „de a constitui un simbol al unității pentru aceia cari în stadiul lor de defectuoasă educație mai au încă nevoie de un simbol". (op. cit. p. 40).

Drepturile monarhiei: „în cadrul unei monarhii constituționale, suveranul se bucură de acesta trei drepturi: 1) *dreptul de a fi consultat;* 2) *dreptul de a încuraja;* 3) *dreptul de a preveni.* (op. cit. p. 67).

Făcînd aluzii la diverse domnii nenorocite din antichitate cît și la una mai puțin fericită din Anglia, Bagehot formulează și aceste caracterizări sumare referitor la structura calitativă a monarhului: „regalitatea constituțională care e la noi, sub un rege activ și quasi-nebun este una din cele mai nenorocite forme de guvernămînt." Și mai departe: „binefacerile unui monarh bun pot fi imense, dar și relele pricinuite de un monarh rău pot deveni ireparabile." (op. cit. p. 78.)

De altfel, vechea monarhie engleză, nu era mai mult decît o federație de comunități tribale, unite comod numai în vederea securității reciproce. Abia cucerirea normandă și Curia Regis al lui Henric al II-lea, au imprimat regalității engleze un caracter de-o oarecare precizie și permanență. Cum ne spune Pollard, această conștiință monarhică a fost însă

secole de-a-rîndul numai la rege și anturajul său, la Cùria Regis și la oficialitățile regale. (vide A. F. Pollard, Factors in Modern History, p. 21.)

In descrierea monarhiei engleze n'aș putea omite nici această concludentă definiție descriptivă a lui Sidney Land, din care se va desprinde cu finală precizie imaginea realistică a acelei instituții de guvernămînt: „Suveranul, care este capul hereditar și ceremonial al democrației parlamentare, are multe privilegii și atribuțiuni de cea mai mare importanță; *dar puterile enorme cari îi sunt atribuite în mod tehnic, acelea, el nu le posedă de fapt*. Ci ele aparțin în întregime unui mit convenit, care se numește Coroana, sau se poate numi tot pe atît de bine Națiunea, sau Voința Poporului." (vide Sidney Land, The gouvernance of England 1927 ,p. 256).

In limbajul nostru obișnuit, despre monarhia engleză s'ar putea deci spune următoarele: că una este ea în teorie și cu totul altceva este ea în realitate. In teorie, după definiția lui Gladstone de exemplu „culmea la piramida structurei sociale" cu depline puteri și „absolută imunitate", în practică, o instituție, care-și derivă viața dela Parlamentul țării, cu „drepturi" de a fi consultat, de a încuraja și de a preveni, platonic în toate cele trei „gesturi" regale.

Cu firmă precisă, monarhia engleză este, deci o *monarhie parlamentară*, în adevăratul sens al cuvîntului.

Am evitat, în această scurtă expunere, să relatez lupta seculară, care s'a dus în Anglia între Parlament și Monarh, căci interesează finalul, deci actualitatea: cine a învins și la ce compromis s'a ajuns. Compromisul, îl cunoaștem, el se identifică cu cele trei „drepturi" evidențiate de Bagehot.

Ceeace eventual ar prezenta însă un interes mai viu, descrierea modului în care se manifestă regalitatea, cum e privită regalitatea și cum îl impresionează pe un vizitator mai stabil, regimul monarhic englez, am rezervat ca subiect de „picantă" încheiere.

Primul lucru bătător la ochiu, este citirea următoarelor inscripții cu ocazia peregrinărilor turistice: „Poșta *regală*"; „Aviația *regală*"; „Marina *regală*"; „Colegiul *regal*"; „Societatea *regală* de pictură — muzică — scrimă"; „Corpul *regal* de tancuri"; „Politehnica *regală*"; „Percepția *regală*"; Academia *regală*"; „Spitalul *regal*"; „Orfelinatul *regal*"; „Corporația *regală*"; „Filarmonica *regală*"; „Misiunea națională *regală*"; „Fondul naval *regal*" și alte sute de societăți, instituții și corporații *„regale"*.

Impresia de moment: că regalitatea engleză și-a pus pecetea dominației, absolut pe întreaga viață publică a Angliei.

Că marina, e numită „marina *regală*", e plauzibil, fiindcă deobiceiu șeful statului este și șeful legal al forțelor armate. Dar ce rost are „spitalul *regal*"? A fost fondat acel spital de

către rege, sau este el întreținut de către rege, sau este el pus la dispoziția exclusivă a familiei regale?

Am aflat fără dificultate că cele trei întrebări erau nefondate și că nu mă puteam aștepta la un răspuns afirmativ.

Atunci? Snobism sau ipocrizie? Nu, nici asta. Ci, cu totul altceva.

In conformitate cu legea scrisă, toate instituțiile publice aveau dreptul să ceară aprobarea regală, de înființare și funcționare, cerere rezolvată nu de rege, ci de guvern. In caz de aprobare, acea instituție primia o cartă „The Royal Charter". Și-și spunea deci „The Royal Hospital". In realitate, monarhul n'are „nici în clin și nici în mînecă" ceva în comun cu vre-una din aceste instituții.

In sectorul politic: niciodată nu-l veți auzi pe un englez utilizînd acest limbaj „să vedem ce va face regele." Politica și regele, sunt disasociate cît mai mult spre profitul... regelui.

In Hyde Park și la The Tower mi-a fost dat să ascult vre-o cîteva discursuri aprinse în jurul persoanei regelui. Oratorii n'au avut nici un succes fiindcă prea frecvente erau întreruperile publicului prezent. Cele mai multe din ele se pot parafraza astfel: „Lasă-l în pace pe bătrînul Ghiță (era vorba de George V), fiindcă nu el conduce treburile statului și bugetul și nu pe el îl poți face responzabil de șomaj, foamete și mizerie!" Sau: „ce vrei de la Gheorghe? E un om bun, pașnic și-și vede de treburile sale! Macdonald poartă vina. Răfuește-te cu el!"

In genere deci, nimeni nu se atinge de rege, fiindcă nimeni n'are ce să-i reproșeze acestui monarh cu atîtea „drepturi"!

Dealtfel, regele Angliei ține să fie cît mai mult cetățean egal cu toți concetățenii săi. La Islington Hall, unde se țin marile concursuri și expoziții agricole, fermele și crescătoriile regelui încearcă să concureze serios în fiecare an la premiul cel mare, fără să-l obțină însă întotdeauna, fiindcă complezența juriului nu ia în considerare pe expozant, ci produsul expus.

După aceeaș definiție a lui Gladstone, regele Angliei este și „piatra de încheiere a piramidei sociale". De aci, un factor de vădită admirație și mai ales distracție pentru marele public, care iubește fastul sobru, neextravagant, dar totuși pitoresc, pentrucă reprezintă o notă originală prin reeditarea unor vremi trecute, în cadrul modern.

Palatul regal Buckingham, cumpărat de către regele George III. în 1762 dela Ducele de Buckingham, ca reședință regală dela urcarea pe tron a reginei Victoria în 1837, împreună cu schimbarea gărzii, concertele matinale și apariția la geam a regelui, este una din distracțiile cotidiane pentru publicul londonez, distracție derivînd din existența monarhiei parlamentare.

Aceeaș distracție și acelaș amuzament îl găsește marele public în ceremonialul deschiderii parlamentului, după care urmează o serie de „curți", adecă de prezentări mondene la curtea monarhului. Cu acea ocazie, publicul poate admira, persifla și fotografia șiragul superb de mașini de la Trafalgar Square pînă la Palat, în cari limuzine, tinerele nobile spre a-și omorî timpul așteptării, pun în funcție pînă și patefoane sau aparate de radio. Neseriozități? Poate că da. Englezului îi plac însă acest fel de neseriozități, cît timp ele rămîn harmless, adică inofensive.

De ziua nașterii regelui, se face prezentarea drapelelor, „Trooping The Colour", Alt ceremonial pitoresc. Regele trece în revistă drapelele, în timp ce publicul fredonează „Marșul grenadierilor" cîntat de fanfarele militare.

In afară de Londra, regele participă la festivalul dela Aldershot „Aldershot Tatoo", care e un festival istoric-militar, organizat de garnizoana și centrul de instrucție dela Aldershot.

Similar este și festivalul dela Braemar în Scoția, unde șefii clanurilor scoțiene, cu organizațiile lor militare, sportive și culturale se întrec în jocuri și parăzi în fața regelui.

Să mai amintim The Royal Ascot, The Henley Royal Regatta și regatele regale dela Cowes.

La toate aceste, festivaluri, nu există nici o restricție de participare, discrete și neimportante măsuri de pază contribuind la laicizarea deplină a acelei monarhii democrate.

In asociațiile și cluburile studențești și academice, se discută liber utilitatea sau neutilitatea monarhiei engleze după cum intră în discuție utilitatea sau neutilitatea casei lorzilor, a titlurilor de noblețe, a ajutoarelor de șomaj și așa mai departe. La observația, că fastul distractiv al monarhiei i-ar costa prea mult pe contribuabilii englezi, se răspunde că suma de 110.000 lire sterline, la cît se ridică lista civilă a suveranilor, aprobată de Parlament în urma recomandărilor unui comitet special ales, nu reprezintă decît 0.01 la sută din valoarea bugetului anual al țării!

Regele Angliei, nu este numai monarhul acelei părți din insulele britanice căreia i se zice „England". Ci titlul său complect sună astfel: Rege al Marei Britanii, al Irlandei, rege al dominioanelor britanice transoceanice, precum și Impărat al Indiei.

Care este funcția sa în cadrul imperiului britanic va forma însă subiectul unei alte cercetări.

T. Cristureanu

Briza

Era aproape douăsprezece cînd mașina se opri în fața vilei „Any" și Tony Culea se dădu jos. Agitat, nervos, el trînti portița și se precipită în curte, abia murmurînd șoferului un „așteaptă".

In dimineața înaintată, vila părea cotropită încă de somn, cu storurile trase la geamuri, într'o atmosferă de izolare și lîncezeală. Inaintînd cu pași mari spre ușa din dos, prin grădiniță, Tony Culea se gîndi brusc: „dacă doarme?" apoi se încordă și mai mult în această presupunere, fiindcă ea putea confirma totul. Abia mai avu răbdare să apese pe butonul soneriei. Imediat ce fata din casă deschise, el o înlătură brutal și păși drept spre dormitor. Cînd se văzu însă în fața ușei, ezită o clipă. Părul lunecător al Mariei îl făcu să tresară. Se întoarse brusc și întrebă:

— Unde e?

— Conița doarme... șopti subreta și pieri, temătoare, fiindcă știa ce va urma.

Deci... e adevărat. Ii veni să spargă ușa camerii, să răstoarne totuși, după un alt moment de gîndire, deschise ușa dormitorului încet, cu precauție. Strecurîndu-se prin deschizătură, se lipi de perete și o închise la loc, oprindu-și răsuflarea...

Intîi nu văzu bine, prin semi-obscuritatea — apoi obiectele prinseră contur, se fixară — și tresări.

Numai prin două geamuri mici, de sus, lumina putea pătrunde, difuză, ca o anemică distilare a puternicei primăveri de afară. Dar îl izbi atîta tăcere, atît calm, atîta siguranță — cari pluteau în dormitor — încît trebui să lupte cu o ciudată moleșeală — care i se infiltra prin pori. Și în aceași clipă simți prezența Anyei, risipită prin toată odaia, prin parfumul acela intim, turburător. Era ca o emanație a întregului ei somn, stăpînind încăperea. Ii păru numaidecît rău că intrase așa, dar uită tot atît de repede. Făcu un pas spre pat — mai mult tîriș — și o văzu! Sub plapoma răvășită, trupul Anyei se îndoise ca într'o poziție de înot, cu un picior aruncat în lături, ca în căutarea unui echilibru. Mîinile strînse sub sîni îi adăugau ceva chinuit. Numai piciorul, alb, svelt, arcuindu-se ca un semn de întrebare al trupului stăpînit de vis — părea viu și independent, avînd ca un fel de bucurie proprie, răsvră-

tită. Cu gîndurile stătute, bărbatul păru că așteaptă momentul unei prefaceri lăuntrice depline. Apoi îl copleși senzația unei singurătăți dureroase, lașe, în cuprinsul acelui interior stăpînit de farmecul Anyei. In aburul ochilor, profilul ei se desena, de pe pernă, subțire și energic. Astfel, nemișcată, cu răsufletul perceptibil, Any îl stăpînia din nou, degajînd acelaș efluviu inexplicabil; față în față cu pasiunea lui, deveni lacom, voi s'o contemple cît mai mult, prin această unică ocazie. Ca un hoț, se aplecă și expresia feței lui se concentră între încîntare și teamă.

Dintr'un capriciu care naștea desigur dintr'un adînc instinct de feminitate, Any — deși era brună, cu ochii negri — se oxigena, — de cînd o cunoscuse. Contrastul îi lumină fața cu ceva sfruntat, ca dintr' ardere nerușinată a intimităților ei de femee. Blondul artificial al părului producea un fel de derutare a ochiului asupra fizionomiei, totuși de multe ori, tocmai acest contrast o trăda; artificialitatea căpăta ceva înăscut, mai ales în clipele de odihnă, cînd ea nu se putea observa. Acum, în somn, dezordinea părului blond pe tenul brun descifra în toată realitatea ei pe adevărata Any.

Printr'o mișcare neprevăzută a brațului drept, umărul i se desgoli și Tony Culea se înțepeni cu pumnul de speteaza unui scaun, speriat. Perspectiva de a fi surprins într'o astfel de clipă, îl umplu de panică. Nimic n'ar fi putut spune! Iși aduse aminte că venise să... să ce?... să se răsbune — totuși, ca printr'o răsturnare de planuri sufletești, el se simți satisfăcut în fața amantei adormite. Era prea de tot a lui, prea ușor de ucis. In ciuda tuturor nebuniilor, Any rămînea a lui, numai a lui — și știa asta fără îndoeli, cu o siguranță trupească. Orice ar fi făcut, oricui s'ar fi dat... Uita, voia să uite ce-i spusese dedectivul de dimineață, dedectivul pus s'o urmărească pas cu pas. Despre cheful monstru, disperat, de azi noapte... cu acel pierdevară de Stratilescu... încă unul la cei mulți. Pe Any de bună seamă o apucase iar hachița „independenței" și a... „căminului". Voia să nu mai depindă de el, se „logodia" cu unul și cu altul, îl ruga să lase să-și „injghebe un cămin" fiindcă vrea să devie „femee serioasă" — apoi lăsa totul baltă și revenea, înțelegînd realitatea. Toți nu căutau decît banii... ai lui! Un amestec de gelozie și de înțelegere îl sfîșiau pe Tony Culea. I-ar fi împlinit el „hachița" dacă n'ar exista Theo, copii...

Any respiră mai profund, cu un început de agitație, dar el nu se mai sperie. Sorbind încă odată imaginea trupului gol, cu un surîs mîngietor de satisfacție, Tony Culea începu să se retragă. Reuși să iasă fără nici un sgomot și abia afară se simți rușinat — la apariția Mariei.

Neauzind strigătele certurilor obișnuite, Maria se învîrtise intrigată. Stăpînul se încruntă la ea.

— Să nu cumva să-i spui că am fost pe aici. Ai înțeles?

Maria se înclină, mut. Dar numai cînd ieșiră afară și mașina porni, ea păru că ghicește substratul acelei porunci. Și atunci murmură: Dobitocul...

In acest timp Any începuse să se sbată mai neliniștită sub plapomă. Vise rele, încîlcite, imagini grele îi turburau somnul adînc de pînă atunci. Tot timpul cît Tony Culea o privise, fusese în sufletul ei amorțit un fel de îndepărtată presimțire, ca o stinsă amenințare a cărei realitate o percepea filtrată prin inconștient. Corpul simțea singur prezența bărbatului și un caleidoscop de imagini se precipită înlăuntrul ei.

Ca printr'un fum, se văzu într'o tavernă scundă, infectă, dansînd goală pe o masă înconjurată de marinari beți, monstruoși, cari urlau și întindeau mîini uriașe, păroase, spre coapsele ei. Deși îi era groază și scîrbă, simțea aproape o plăcere acidă în această terfelire. Goliciunea și-o murdărea numai din necesitatea de a se elibera de sub puterea acéea tiranică, obsesivă, care-i umbrea existența. Se dăruia, se înjosia dintr'o disperată voință de a înfrunta, de a anihila acea privire atentă, neîntreruptă, care dăinuia în preajma ei, oriunde ar fi fugit, oricît de adînc ar fi coborît sau oricît de sus s'ar fi înălțat. Imponderabilă, ea era prezentă și în atmosfera îmbîcsită a tavernei, încercuind-o, sfredelind-o cu atenția batjocoritoare. Era ca o boare a întregei ei vieți, risipită și ca prin vis, creînd dureroase impreciziuni ale conștiinții. Deși era veselă, deși participa la orgie, trupul ei tremura de o încordare delicată, ca de un frig al unei morți apropiate. Un aflux de obidă se ridică în coloana ființei ei goale — și se strîmba, se încolăcea mai tare, beată de tristețe, plîngînd un plîns mut, al cărnii, fără să poată rupe lanțul care o umilea. Obsesia persista și în lucruri, în tavan și sub scaune, pe mese și în rîsul marinarilor beți, izolînd-o de toți ca un blestem, tîcîind încet și egal, cu ironie...

Deodată, prin fluiditatea visului, un marinar se ridică și cu un braț lung, hotărît, o atrase, o smulse depe tăblia mesei, ghemuind-o la piept. Cînd îl privi, cînd voi să țipe, își dădu seamă că marinarul era chiar avocatul „Stratilescu"!

...Se întoarse pe partea cealaltă, se desveli și un mic geamăt îi scăpă din pieptul înăbușit de spaime.

...Revedea odaia lui Stratilescu — erau beți turtă, se clătinau și ea îl strîngea la sîn, plîngătoare.

„Mă iubești? Mă iubești *atît de mult?*

„Da, *atît de mult!*" clătina el ironic din cap.

„Atunci... atunci..." ezită ea devenind gravă și tristă — „atunci hai să ne căsătorim!"

— „Ha, ha, ha, — hai să ne căsătorim! — să ne căsătorim!" — țipa el cu gura strîmbată de rîs, fredonînd, apoi o cuprinse de umeri și începură să joace în jurul mesei... Ba nu, erau chiar în biserică, el ginere și ea mireasă, și țopăiau chiar în

jurul mesei cu popi — iar lumea mormăia intrigată, închinîndu-se:

„Uite cum se căsătorește Any Veruleanu, întreținuta lui Tony Culea... „Joacă, joacă înainte!" striga Any către ginere, plină de rîs și crispată „știm noi ce știm!"

Și din biserică ,totuși, din înălțimea bolților și din mișcarea icoanelor, emana puterea aceea, sigură de sine, rece și calmă, patronîndu-le jocul cu un surîs imaterial, despotic...

Se smulse din plapomă și încă în inconștiență, se ridică pe șezut, clătindu-se prin confuzia simțurilor. Scînci încet, se frecă pe pleoape — dar senzația acută de melancolie, de tristețe și de silă, nu se risipea, deși se trezise, „totuși a fost ceva, a fost ceva ciudat — parcă am simțit pe cineva aici" gîndi numaidecît, cașicum gîndul s'ar fi făcut ecoul visului încă proaspăt. Era obosită, cu un gol, cu o senzație stridentă de inutilitate în suflet. Prin perdelele dela geam, zări deodată razele puternice de afară și, brusc, își dădu seamă de întreaga minune a primăverei, față de care rămăsese atît de streină, dormind. Se scutură și apăsă pe buton. Dece făcuse asta cu Stratilescu, dacă la fel cu atîtea alte nopți pierdute — nu folosea la nimic? Pînă să vie camerista, încercă să-și aranjeze părul, să se privească în oglindă — dar era prea întuneric și brațele îi recăzură, leneș. Se auzi ușa, Maria intră privind-o lung, înainte de-ai ura „bună dimineață". — Apoi trase storurile întîi jumătate din odae, apoi și cealaltă — iar Any se lumină numaidecît în baia de soare .Dormitorul, cași întreaga vilă, era îmbrăcat într'un lux extravagant, obositor. Se înviora numaidecît. Se vedea aici gustul beat al unei femei exasperată de-a nu mai avea ce face cu banii. Mobila modernă — sobră în felul ei — era încărcată cu prea multe bibelouri pestrițe.

Any se ridică și se apropie de fereastră ,rezemîndu-și coatele pentru a privi afară. Învia în aerul proaspăt și încă dulcele sărut al căldurii. Obosit de visele rele, trupul se refortifica minunat de repede. In locul senzației de inutilitate, de silă, simți șerpuind dealungul mușchilor o necesitate de a fi, de-a exista mai puternice decît tristețea.

Fusese o iarnă grea, lungă, și deabia azi primăvara se trezea cu adevărat, fără ezitări, definitiv biruitoare. Respirînd adînc, se deslipea parcă din ea însăși, recîștigînd ceva pierdut de mult ca din negura copilăriei, în această dorință discretă care-i ințeția bătaia sîngelui, îmboldindu-o să fugă, să zburde undeva, oriunde. Pe cît de tenebros îi fusese somnul, pe atît de multă lumină îi invada ascuns sufletul.

Se întoarse către Maria și-i strigă frenetic:

— Repede, rochia gri — și spune șoferului să fie gata, vreau să fac o plimbare!

După ce plecă și reveni de cîteva ori, Maria începu să se

învîrtească în jurul stăpînei, cercetînd-o cu aceeași curiozitate dela început. Any simți și o întrebă.

— Vrei ceva?

— Nu, răspunse Maria ezitînd. Apoi adaugă, cu prudență:

— Ați dormit bine, coniță?

Any ridică ochii mirată de ton.

— S'a întîmplat ceva? replică scurt și direct.

— N'aș putea să vă spun — făcu Maria cu un surîs de taină, viclean.

Any se agită. — Spune-mi, zise aproape cu un ton de rugăminte, nu va afla nimeni.

— A fost domnul inginer pe aici... și a intrat la dumneavoastră... dar a plecat fără să facă sgomot.

— Cum?!

— Da, a venit și părea foarte supărat... a stat înăuntru vreo cinci minute... apoi mi-a spus să nu vă spun nimic.

Any avu o clipă de buimăceală și se așeză pe scaun. Se văzu în oglindă cu fața trasă, cu ochii puțin măriți, și-și scutură umerii ușor.

In acest timp, Maria — satisfăcută — ieși încet. Automat, Any începu să se pudreze. Incercînd să reconstitue scena, simți iar acea apăsare, neplăcută, a obsesiei de-a fi supraveghiată în cele mai neînsemnate acțiuni. Nici somnul nu îl cruța acum! Dar nu, era altceva. Vasăzică aflase și venise să facă scandal..... poate mai mult.... Totuși plecase, Sentimentul de amenințare, din vis, i se explica. Ar fi putut o omorî... ar fi putut orice... suspină. Cineva din adîncul sufletului ei amețit, cineva mărunt și sfios, ca un spiriduș care se ascunde în tainițe fără cuvînt, laș și mititel, se mișcă, se urnea chicotind cu amărăciune: „oare n'ar fi bine? Nu aștepți tu însuți asta?"

— „Nu, nu!" se sbătu Any înfricoșată. Părea că în adînc e o rană slab cicatrizată, pe care spiridușul se juca rupîndu-i din cînd în cînd pielița subțire, pentru a nu se vindeca niciodată. De aceea decădea? de aceea căuta să-l întărîte? Pentru a face el gestul de care ei însăși îi era frică? Moartea... astăzi moartea poate că fusese atît de aproape, lîngă inima ei... Totuși ce putere o scăpase, ce putere dejuca prevederile spiridușului, ce putere condamna să sufere mai departe?

„Haide Tony, haide" — își zicea înfiorată" fă gestul, dă-mi drumul odată, fii generos și desleagă-mă. Un astfel de gest îmi va răscumpăra poate nedreptățile".

Erau scurte fulgerări de înspăimîntată luciditate, în creerul ei, care-i vorbeau astfel, surprinzînd însăși esența aceea din adînc, ce tremura și se sbătea, între viață și moarte. Pentru că lumina zilei, mai ales acum, în această primăvară strălu-

citoare, conștiința ei dorea să trăiască, să zburde, să birue totul și să se împlinească.

De afară, de jos, se auzi claxonul, semn că șoferul era la poruncă. Any tresări și reuși să se smulgă din noile gînduri cu un gest mîndru al umerilor. — Maria îi ținu, îi întinse pardesiul și după o ultimă privire satisfăcută în oglindă, Any eși, căutînd să-și recîștige sprinteneala și nepăsarea. Coborînd pe scară și răspunzînd la salutul șoferului, Anyei îi veni ideea de-a conduce singură mașina. Aceea dorință de viață, a bucuriei de-a fi piept în piept cu primăvara, era prea puternică pentru a nu rămîne singură, stăpînind bărbătește volanul.

— Ești liber, Matei — zise șoferului și acesta se retrase bucuros.

Trăgîndu-și bine mănușile pe degete, Any se sui în automobil, hotărîtă. Cînd mașina porni, cu o mică bufnitură a motorului, Any apăsă puternic pe pedală și avu numaidecît senzația că, una cu trupul automobilului, despică spațiul în două felii. Coti spre șosea .Aerul rece ,plăcut îi furnica obrajii. Avu în acelaș moment, mulțumirea mîinilor ferme care, însfîrșit stăpîneau și ele ceva. Această alunecare vertiginoasă îi infuza din nou siguranța de sine, acel orgoliu al stabilității depline față de tine insuți. Nu o atingea nimeni și nimic din animația străzilor, ea se strecura pură și precis prin nămolul tuturor, deși fără țintă și fără elan se uita, inhalînd spațiul în viteză, cu nările palpitînde, isbucnind ca o rachetă de cîte ori o porțiune de stradă i se părea liberă, să fugă, să se desfacă, de toate.

Incepu să gonească din ce în ce mai vertiginos, nepăsătoare la fluerăturile care se auzeau în urma ei. Ocolind brusc un colț, fu cît p'aci să intre într'o căruță — dar pînă să se desmeticească cineva ,o luă iar la goană, zîmbind.

Primejdia, tresărirea, îi făcuse bine. „Ia numărul, biet sergent" -își zise „care nu știi că sunt întreținuta atotputernicului Tony Culea!" Putea chiar să omoare pe cineva — el ar fi descurcat-o... Mîndria aceasta, însă a puterei de care dispunea, indirect o supăra, o înfuria. Nu, de ar fi să omoare, voia să-și ia singură răspunderea faptei! Și aici, în mașină, în goana care semăna atît cu dansul disperat din taverna viisului, mutra lui Tony Culea o urmărea, o patrona blînd. Incetini mersul mașinei, înfrîntă .Dar printre arborii simetrici ai șoselii, o cuprinse din nou setea de liberare, de viteză. Sbură ca un bolid, oprindu-și respirația, numai cu o mîna pe volan. Drumul era aproape gol, și ea ,stăpînă pe micul ei univers, pe care-l putea conduce după legi proprii, pe care-l putea distruge în fiece clipă — se struni în noua beție ,cutremurată de vertigii. „Ei și!" îi venia să strige — „ei și!"

Ieșise la cîmp deschis, pe șoseaua Otopenilor și, fără vrere, motorul se încetini din nou. Drumul prea liber nu-i

mai oferia nici o emoție. Intoarse. Numai înăuntrul sgomotului, între pereții strîmți ai orașului, eliberarea căpăta ceva concret.

Era iarăși în centru. Calea Victoriei înțesată de lume, la ora aceea în care toți funcționarii „mai fac un tur" înainte de-a se duce la masă, fremăta ca un imens trup. Lăsînd automobilul să alunece leneș, Any trecea în revistă, vag, furnicarul lumii. Din cînd în cînd, cîte o pălărie se ridica — cunoscuții îi trimiteau salutări pasionate. Ochii îi alunecau tot atît de leneș, ca într'o nostalgie. Se simți fără veste prea singură ,prea izolată, în mașină. O necesitate pătimașă de a se lăsa în ritmul mulțimii, de a se topi în massa ei complicată, fără gesturi de a fi lovită și de a lipi de toată lumea — într'o nepăsătoare unduire cu pașii tuturor — o stăpîni.

Să lase mașina care o încercuia de hotare, streină ei însiși.

Dar tocmai cînd plănuia cum și unde să oprească, pentru a cobori, fu isbită de ceva imaterial, ca de un curent care-i absorbi atenția. Era aproape de intersecția căilor centrale, la o cotitură unde lumea se înghesuia, încurcată. In mijlocul străzii, ferm, hotărît, încăpățînat, îi împiedică drumul un tînăr înalt, modest îmbrăcat, brun, cu trăsăturile tăiate ca în marmoră. Cu capul gol, încruntat, o fixa cu o putere neobișnuită, ca a unei flăcări care nu deosebia între ură și dorință. Any rămase cîteva clipe, cu ochii stăpîniți de această privire care avea în ea ceva dintr'o disperare mîndră și dintr'o dispretuitoare admirație. Mîna ei șovăi pe volan și mașina continua să înainteze spre tînăr, ca atrasă de o genune. Infășurată, anihilată, cu o spaimă care-i ascuțea luciditatea, dar care-i lua posibilitatea reacțiunii, ea se simți tîrîtă ,cu mașină cu tot, înspre tînăr. In aceiași fulgerare a minții, suferi și un fel de indignare, de crispare în lăuntrul ei însăși, la vederea acelui trup care nu se clintea din cale, care o înfrunta calm și ironic, risipindu-i stăpînirea de sine...

Și abia în clipa cînd se produse lovitura, ea țipă, retrezită, învîrtind cu mîini crispate volanul. Dar era inutil: tînărul zăcea alături, lumea se îngrămădia și odată cu smucitura opririi care-i pricinui un fel de rupere, de deslipire, Any sări afară...

„Doamne, mai repede, la spital!" își repeta mecanic, crispîndu-se pe volan, apăsînd pe buton, rezezîndu-se peste stopuri și lume, orbește. Mașina, cu rănitul alături, țîșnea printre străzi, lăsînd în urmă un vălmășag de strigăte și fluerături. Pe perină, tînărul leșinat devenea parcă din ce în ce mai palid — sau i se părea de cîte ori își arunca ochii. Nu revedea nici o urmă, nu avea nici o leziune, totuși leșinul o hotărîse să-l ducă singură la spital...

Deodată însă simţi o răsuflare caldă lîngă ceafă şi întorcîndu-se fu cît p'aci să repeadă maşina într'un stilp. Calm, cu aceiaşi privire puternică, stăpinitoare, plină de ură şi admiraţie, tînărul se ridicase şi apropiase de ea.

E de prisos, doamnă, acum nu mai vreau să mor, zise rar, sacadat.

Any îl privi scurt, se stăpini şi fără să spue un cuvînt, întoarse spre vilă...

Dan Petraşincu

Codalbul deasupra delfinului, emblema oraşului Histria, pe un fragment de toartă de amforă stampilată.

D-l O. Tafrali, într'un articol intitulat „Noui achiziţiuni ale Muzeului de antichităţi din Iaşi", din revista Arta şi Arheologia, anul II, fasc. 4, 1930, p. 30, no. 6, publică un fragment de toartă de amforă, a cărei stampilă poartă inscripţia ἀστυνομοῦν (τος) Ἱστιαίου şi emblema unui crater cu toarte mari.

Referindu-se la fragmentul de toartă publicat de subsemnatul în Dacia I, 1924, p. 152, no. 12, cu numele Ἱστιαίου în stampilă — vezi figura no. 1 cu inscripţia frumoasă şi cu marca stampilei —, face în nota 1 din pag. 31 următoarea remarcă: „Cred că emblema ştampilei este aceeaş cu a toartei vasului nostru. Dl. Sauciuc-Săveanu a confundat-o cu o pasăre. „L'élégance exquise" de care ne vorbeşte d-sa, n'a fost remarcată de desenatorul d-sale. Aceasta este o dovadă că figura nu se putea bine distinge".

In ce priveşte descrierea mărcii de fabrică sau — să folosim cuvântul întrebuinţat de dl Tafrali — a emblemei, pe care am dat-o în Dacia I, 1924, p. 152, nu am nimic de schimbat, doară numai de adăogat unele detalii, care evidenţiază şi mai bine eleganţa şi valoarea artistică a emblemei.

Că la mijloc nu este nici o confuzie*) a unei păsări cu un vas, şi că desenatorul nostru, dl profesor Vladimir Nichitovici a

*) Avînd alte lucrări mai presante, nu am apucat să mă ocup mai de aproape de inscripţiile ştampilelor de pe toartele găsite la Callatis, publicate de d-l O. Tafrali, pentru a corecta numeroasele greşeli şi scăpări din vedere. Cunosc cele publicate în Artă şi Arheologie I, fasc. 1, 1927, p. 38 şi urm., II, fasc. 4, 1930, p. 29 şi urm. şi III, fasc. 5-6, 1930, p. 45, şi nu ştiu dacă a mai publicat şi alte ştampile cu inscripţii. Nu pot să nu-mi exprim chiar acu nedumerirea, de ce d-l Tafrali serie ἀστυνομοῦ (ντος) cînd este numai ἀστυνόμου la inscripţiile nr. 15 şi 16 din Arta şi Arheologia II, 1930, fasc. 4, p. 32, şi III, 1930, fasc. 5 6, p. 45, nr. 1-6. Şi apoi am mai vrea să ştim, ce însamnă «toartă de pythos» în cele inscripţiuni din Callatis, publicate în Arta şi Arheologia III, 1930, fasc. 5-6, p. 44. Este evidentă confuzia cu πίθος. Dară poate fi vorbă de πίθος? Sau πύθος este un cuvînt nou?

reprodus exact ceea ce a văzut d-sa și ceea ce a văzut și subsemnatul, o poate dovedi figura no. 2, care ne arată fragmentul

Fig. 1

de toartă stampilată cu emblema păsărei (no. 1) alături de altă toartă stampilată cu emblema unui vas-cantharos cu toarte mari (no. 2). Las să judece oricine dacă emblema pe toarta noastră (no. 1), este o pasăre sau un crater cu toarte mari, și dacă artistului antic nu merită să-i caracterizăm opera emblemei din stampila toartei găsită la Callatis, cu cuvintele „d'une élégance exquise".

Emblema de pe fragmentul de toartă no. 1 din fig. no. 2 ne arată nu numai genul animalului, dar chiar și specia.

Pasărea de pe stampila toartei găsită la Callatis, are aripele

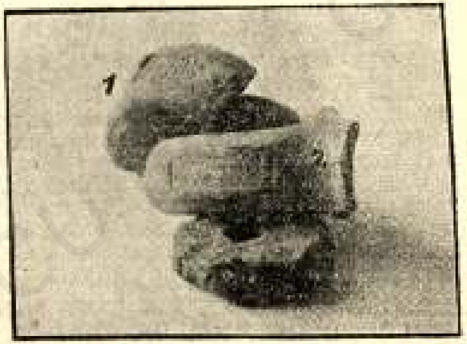

Fig. 2

pe jumătate întinse ,și se găsește, deasupra altui animal, în acțiune cu tot corpul ei, dară mai ales cu ciocul și cu ghiarele. Reproducerea acestei acțiuni era un subiect de încercare grea a talentului artistic căci i se cerea o observare și cunoaștere precisă a naturii și a vieții acestei păseri. Și artistul s'a achitat se vede că din intuiție, admirabil, de datoria sa.

Subiectul acesta al păsării răpitoare care se înfige în obiectul prăzii sale, era cunoscut în arta antică.

Orașul Histria ne arată pe reverul monetelor sale din vremurile cele mai vechi pînă pe vremea împăraților romani, și pînă la încetarea lor, un vultur care și-a înfipt ghiarele într'un delfin și este pe cale să-l mînînce. Acest tip de emblemă al monetelor histriane se mai găsește și în alte două colonii milesiene de pe coasta Pontus-ului Euxeinos, Olbia și Sinope.*)

Vulturul monetelor histriane este, după Pick, l. c. p. 150, un „Seeadler". Fiind greu a se face în artă discriminarea între Seeadler și Flussadler, Germanii preferă să vorbească de Fischadler, după cum ne arată O. Keller, Die Antike Tierwelt, II, Leipzig, 1913, p. 12.

Vulturul codalb deasupra unui delfin este emblema orașului Histria, după cum ne arată inscripția publicată de Tocilescu, Inschriften aus der Dobrudscha, în Archaeologisch-epigrafische Mitteilungen aus Österreich, VI, 1882, p. 37 și tab, III.**). Pasărea din stampila toartei găsită în Callatis și publicată de noi în Dacia, l. c. p. 152 este fără îndoială un vultur (aquila). Figura lui se deosebește de cea a păsării din emblema monetelor histriane. Vulturul stampilei noastre, arată cu aripile pe jumătate întinse, un tip mult mai reușit ,mai avansat, mult mai artistic.

Dl. profesor E. Botezat, directorul Institutului de zoologie de pe lângă Universitatea din Cernăuți, și dl. șef de lucrări Dr. C. Cehovschi îmi atrag atențiunea asupra detaliilor morfologice admirabil prinse de artist, în emblema de pe toarta noastră găsită la Callatis.

Tarsele goale, fără pene, și tibiae-le cu pene mai lungi numite pantaloni, caracterizează pasărea stampilei ca vultur codalb numit și codalb sau haliaëtos albicilla cu numele său științific.

Emblema ni-l arată pe codalb în clipa în care a prins prada din apă, și ținînd-o deasupra apei, face sforțări să nu o scape, cu aripile și cu coada întinsă. Artistul a prins momentul cel mai culminant al acțiunii de pescuire, și de încordare maximă a vulturului codalb. Cercetînd mai de aproape obiectul de pradă a vulturului din ștampila de amforă găsită în Callatis

*) Behrendt Pick, Dacien und Moesien, 1. Halbband, p. 150 (Imhoof-Blumer, Die antiken Münzen Nord-Griechenlands, Band I).
**) Vezi Pick, l. c. p. 146 și 150.

și publicată în Dacia, l. c. p. 152, ni se desemnează conturile unui pește sau delfin, cu capul la dreapta, ca și vulturul.

Autorul emblemei de pe monetele orașului Histria, ne arată delfinul în alterare stilizată, de o mărime, care nu corespunde realității. Un exemplar normal de delfin este mult mai mare. Dacă nu am vroi să-i facem artistului imputarea de a fi neglijat proporțiile, vom trebui să ne gîndim sau la un soi de delfin mai mic, cum îl și găsim într'adevăr în Marea Neagră,*) sau la un pui de delfin.

Din punct de vedere al biologiei codalbului, dl profesor E. Botezat, ne informează, că vulturul codalb, pasăre, și azi foarte comună prin părțile Dunării de jos, pe la gurile Dunării, deasupra lacurilor și lagunelor, nu sboară departe în largul mării unde se găsesc delfini cei mari, ci mai mult pe lîngă țărmuri. Dacă prada codalbului de pe monetele histriane este un delfin, nu vom ezita de a vedea în peștele din ghiarele codalbului de pe stampila publicată de noi, așișderea un delfin.

Nu încape nici o îndoială că această marcă de pe toartă de amforă găsită la Callatis, este emblema reverului monetelor histriane, iar fragmentul de toartă însuș îl putem considera de origine histriană.

La această concluzie ne conduce încă și următorul amănunt: Deasupra capului codalbului vedem resturi de două bare verticale, una lângă cealaltă. Ele nu se pot altfel explica decît ca resturile literei elene H. Ce poate oare însemna litera această? Pe monete de argint mai vechi din Histria apare, de regulă, sub delfin sau deasupra lui, o literă ca semn complimentar, mai tîrziu, mai multe litere sau monograme. Nu este sigur dacă aceste litere arată atelierul de fabricare a monetelor, sau, dacă aceste litere arată prin abrevațiune, nume de funcționari.*)

Este ușor de înțeles că pe stampila acestui fragment de toartă de amforă din Histria, pe lîngă emblema orașului să se pună ca și pe monete, semnul complimentar al uneia sau mai multor litere.

Prezența aceleiaș embleme pe stampilele torților de vase ca și pe reverul monetelor, ne deschid perspective noui de apreciere a regimului industrial și comercial în Histria și în antichitate clasică elenă.

T. Sauciuc-Săveanu

*) Despre Delfin vezi O. Keller, Thiere des classischen Altertums in culturgeschichtlicher Beziehung, Innsbruck, 1887, p. 211-235 și p. 416-430, apoi O. Keller, Die antike Tierwelt, Leipzig 1913, I, p. 408.

*) Vezi Pick, l. c. p. 151.

Epilog

„Ce s'a mai întîmplat pe urmă, ați aflat, ca și mine, din ziare: «Impresionanta sinucidere din strada...».

Intîlnirea mea cu dragostea lui Run a fost pe deplin străină de orice mi-ar putea spune că neașteptata-i înfăptuire a însemnat începutul, continuarea, ori sfîrșitul unei întîmplări. Deaceia, probabil, sunt clipe și zile și nopți de lîngă tovărășia cărora gîndul ce mi-o apropie nu e desăvîrșit, asemeni unei aduceri aminte despre ceva conturat într'o existență reală; și deaceia, sigur, numai tovărășia unor astfel de clipe și zile și nopți mă înfățișează unei adevărate înțelegeri de mine însămi. Căci, prin moartea lui, Run m'a dăruit restului vieții atît de covîrșitor uluită, încît ajung să mă ignorez pînă la uitare, să devin una și aceiași cu tot ce nu sunt eu, — gol neadăugat în gol, ci contopit cu el, — umbră. Or, cîteodată, mă neliniștesc: „Așa trebuie să fi simțit Run cum începe să nu mai trăiască"... Cine a zis? Și mă uit, să văd cine a zis. Atunci se ivesc de jur împrejurul meu, inegal izolate, una de alta și neavând aceiași formă, nenumărate prezențe (la fel cu acelea care stăruiesc în miezul ochilor, închiși după ce au privit adînc, foarte de aproape și fix, o puternică strălucire de lumini). Sunt, parcă, urme de pași mărunți și mai rari. Trecînd anevoie dela una la cealaltă, recunoașterea pornește să le unească, înșirîndu-le pe o dîră ușor adîncită. Urmărind mersul în zigzag al acestei linii, îmi dau seama că el mă înconjoară, mă închide înlăuntrul lui, închipuind un lămurit hotar între mine și nemărginirea de pretutindeni, așternînd între mine și el o distanță la fel de netedă cu depărtarea desfășurată în juru-i, arătîndu-mi că viața îmi e cuprinsă în această distanță ce mă cuprinde și nu-mi îngăduie să fi ajuns dincolo de ea...

...Avea mîini gînditoare ca plantele desprinse de pămînt (La fel îi era zîmbetul, totuși nu el, ci mîinile i-au zămislit vrerea celui dintîi pas în moarte). I le priveam cu înțelegere și sfială.

„Run, ași vrea să-ți ocrotesc mîinile. Să ți le apăr de

tine. Să ți le știu trăind în ascultarea vieții mele, așa cum vraja zîmbetului tău mă simte trăind în viață-i. Aș vrea să nu-ți fi văzut niciodată mîinile. Nici zîmbetul. Și să nu te fi chemat, ca pe nimeni altul: RUN. Ești pămînt. Fulger. Presimțire. Infringere și biruință. *Ești numele tău*...

(Ii ziceam, tăcind, privindu-i mîinile).

Dacă m'aș hotărî să dau singurătății un alt nume, i-aș spune „Run". Și dacă nu te-aș iubi, mi-ar fi cu neputință să nu mă înspăimînt de ceiace pare că mă întîmpină din ciudățenia zîmbetului tău. Dacă nu te-aș iubi, Run? — Orice cuvînt pentru tine ar fi rostit, fiindcă nu aș gîndi: Numai tăcerea poate îmbrățișa cuvîntul acesta, neschilodindu-l.. Te-aș întreba: „Pe cine iubești, Run?", pentrucă nu m'aș teme să-ți aud răspunsul mîngîind un nume care nu e al meu sau care, fiind la fel cu al meu, să-mi dea bănuiala că aparține altcuiva..

Stau lîngă tine, fără grai, fără bucurie, fără întristare. Stau lîngă tine, — atît. Iți privesc mîinile. Iți văd zîmbetul. Iți aud glasul. Și îmi zic: E lîngă mine, mai mult decît o amintire despre el, mai puțin decît un gînd pentru apropierea mea de el.

Run, aș vrea să-ți ocrotesc mîinile. Să ți le apăr de tine..."

O dimineață. Și alta. Și încă una. Și seri, cîte dimineți. Săptămîni..

(Ani?)

— Jocuri de lumină și întunerec. — Nu le mai număr...

Coca Farago

Monumentele noastre istorice

Drumurile țării noastre duc aproape toate în trecut. Călătorul arheolog, sau numai dornic de priveliștile colorate ale istoriei, nu are nevoie să se ostenească mult pentru a găsi ce caută. Monumente de toate vîrstele și de cele mai variate aspecte sunt risipite pretutindeni, tălmăcind în limbagiul înflorit al pietrii și al colorilor trecutul de atîtea ori aspru al țării.

Urmele acestea străvechi trec adeseori cu mult dincolo de istoria propriu zisă a artei romînești. Antichitatea cea mai îndepărtată e oglindită în ele, strîns legate nu numai de trecutul poporului romîn dar și de istoria mai largă a Europei. Incepînd cu preistoria, în privința căreia regiunea moldovenească din jurul Iașilor și Bucovina a putut da științei un capitol întreg al „civilizației de la Cucuteni și Sipeniț", și continuînd cu antichitatea greacă, romînă, getică, toate epocile și culturile antice s'au găsit în atingere pe acest teritoriu.

Litoralul mării, de pildă, în Dobrogea și în Basarabia, e plin de urme grecești, care urcă istoria acestui ținut pînă în sec. al VII-lea înainte de Cristos. Vechi cetăți întemeiate de coloni egeeni se mai pot vedea și azi la Tyras (Cetatea Albă), Histria, Tomis (Constanța), Callatis (Mangalia), Dionysopolis (Balcic), iar deasupra lor, Romanii, Bizantinii, în unele din ele și voevozi romîni, au ridicat alte ziduri care sporesc și mai mult interesul acestor așezări. O istorie de aproape trei mii de ani e înscrisă astfel în ele, și apa albastră a mării o oglindește cu îndepărtate miragii.

Interiorul Dobrogei, Sudul Basarabiei, șesul lat al Dunării și Transilvania sunt semănate deasemenea cu ruine și urme romane, unele din ele de cea mai mare însemnătate. La Turnu Severin, de pildă, urmele podului măreț al lui Apollodor din Damasc, clădit în vremea lui Traian, cu cetatea Drobetta alături, în care restul de basilici și de ziduri antice sunt încă în ființă în mijlocul orașului modern. In Dobrogea, o altă cetate, Tropaeum Traian, și monumentul faimos de la Adamclissi, amintesc încă trecerea glorioasă a împăratului roman. Iar în Transilvania, la Sarmisegetuza, vechea capitală a Daciei romane iese la iveală, nu departe de așezarea mai barbară dar totuși impunătoare a Geților autohtoni, la Costești lîngă Orăștie.

La acestea trebuesc adăugate ruinele și cetățile bizantine care, dealungul Dunării și în Scythia minoră (Dobrogea), — la Tomis, la Halmyris, la Axiopolis, la Tropaeum Traiani, etc... — populează ținuturile cu ziduri străvechi și pitorești.

Bisericuța săsească din ținutul Sibiului

Un lapsus îndelung se întinde în arheologia duhărească, cam din această vreme, din sec. al VII-lea și pînă în sec. al XIV-lea, cînd se întemeiază Muntenia și Moldova. E vremea

năvălirii popoarelor asiatice, vreme de distrugere, nu de clădire. Arta, căzută în barbarie, se întorcea la forme rustice și elementare. Biserica de lemn, casa de țară și toată tradiția populară care-și are rădăcinile pînă în preistorie.

In sec. al XII-lea și al XIII-lea, cele dintîi clădiri de piatră, biserici și cetăți cu caracter apusean, apar în Transilvania, în orașele săsești, ca și de cealaltă parte a Carpaților, la Cîmpulung de exemplu în Muntenia, sau la Neamț în Moldova. Arhitectura romînească apoi, cu caracterele ei mai degrabă bizantine nu va întîrzia să se ivească, favorizată de organizarea politică a celor două principate independente.

Influențe variate se întîlnesc în aceste monumente, determinînd stilul și fizionomia particulară a artei romînești. In Muntenia, de pildă, unde găsim cele mai vechi mănăstiri și biserici (din sec. al XIV-lea), — la Curtea de Argeș, la Cîmpulung, la Tismana sau Cozia — elemente prevenind mai ales din Sudul bizantin și din Occidentul adriatic se pot recunoaște. Influențe dalmatine apoi, de un pronunțat caracter italian și influențe încă și mai îndepărtate, venite din Orientul mahomedan se vor ivi în monumente din sec. XV-lea și al XVI-lea, la Mănăstirea Dealului, la Bistrița sau în splendida clădire a Mănăstirii de la Argeș.

Castelul dela Hunedoara

Stilul romînesc definitiv se constitue în Muntenia abia în secolul al XVII-lea, în clădirile religioase ale voevozilor Matei

Basarab și Constantin Brîncoveanu, și el poate fi ilustrat prin tipica mănăstire brîncovenească de la Hurezi. E stilul care va caracteriza clădirile religioase din Muntenia pînă în secolul al XVIII-lea, cînd monumente cum e mînăstirea Văcărești înfăți-

Biserica din Densuș

țișează încă tot farmecul, jumătate monacal, jumătate princiar, al acestei arte.

In Moldova și Bucovina, caracterul artistic al monumentelor

e deosebit de al celor din Muntenia. Influențele care îl determină, dar, pe acest fond, elemente gotice și uneori îndepărtat orientale sunt grefate, ducînd la o formulă stilistică cu totul originală. Mînăstirile din secolul al XV-lea, de la Neamț și Voroneț sau bisericile Sf-tul Nicolae din Iași și din Dorohoi sunt exemplare ale acestui stil.

O a doua formulă a stilului moldovenesc, ceva mai bogată și investmîntată în policromie de picturi exterioare, se va ivi în secolul al XVI-lea, cînd pătrund și elemente ale renașterii italiene. Monumente tipice pentru acest stil se găsesc la Sucevița, la Gura Humorului, la Vatra Moldoviței, ș. a.

In secolul al XVII-lea în sfîrșit, monumente de seamă se vor înălța — biserica Trei Ierarhi de la Iași în deosebi —, caracterizate prin înrîuriri noi, caucaziene, rusești, uneori baroce, care vor îmbogăți mai ales decorația acestor monumente.

Alături de arta religioasă însă trebuesc amintite și monumentele civile și militare, unele foarte vechi, respîndite în tot cuprinsul țării. Palatele domnești, în deosebi de la Argeș (sec. al XIV-lea), Tîrgoviște (sec. al XVI-lea) palatele brîncovenești de la Mogoșoaia și Potlogi (sec. al XVII-lea și al XVIII-lea), sau Cetățuia de la Iași (sec. al XVII-lea), în care arta romînească veche se înfățișează în ceeace avea princiar și adeseori rafinat

Mănăstirea Hurez

artistic. Și trebuesc amintite și cetățile numeroase, mai ales cele moldovenești la Suceava, Tighina, Orhei, Hotin și Cetatea

Albă, — ziduri frumoase și puternice ,care mărturisesc prin trăinicia lor, atît știința de a construi, cît și puterea Moldovenilor de odinioară. Cetatea Albă mai ales, prin dimensiuni, prin conservare și prin frumusețe e printre monumentele de acest fel cele mai importante și mai bine păstrate din toată Europa răsăriteană.

Istoria monumentelor romînești e însă atît de bogată, incît o asemenea înșirare nu poate aminti nici măcar locurile cele mai importante. Ochiul exercitat al călătorului și interesul lui istoric sau artistic vor descoperi ușor și altele tot atît de însemnate. In toate, istoria sbuciumată a țării e mereu prezentă. Iar gîndul religios care animă aceste monumente, sau bărbăția militară căreia i-au fost uneori consacrate, se investmîntă în ele în forma de artă care le dau astăzi farmec și le împrumută elocvență.

Al. Busuioceanu

Rugăciune

N'am învățat carte, n'am plîns
Aur pentru nimeni n'am strîns
Luminile acestea altă dată aprinse
Acum sunt candele stinse.
Drumurile, mi s'au încrucișat cu sabia altui [drum
Am uitat copilăria de fum
Pînzele altor corăbii frumoase
Indoae catarguri, sălcii pletoase.
Dar câte odată, tot mi'amintesc
Din islazul nostru obștesc,
De un om cu chip de barbar
Imbrăcat în ițari și pieptar.

Dă-i Doamne, țăranului acela tihnă
Dă-i un dram de odihnă
Culcă-i Doamne trupul pe stele
Pune-i soarele, luna inele...
Ai grije de inima lui bună
De fruntea lui încrustată ca o cunună
Apleacă-Te, Doamne, pe trupul lui înalt și osos
Că el m'a 'nvățat să mă 'nchin așa frumos.

Virgil Carianopol

Nasul d-lui doctor prof. Kallenbruk

Domnul doctor Otto Kallenbruk — profesor de studiul comparativ al raselor, precum și al psihologiei de rasă, membru activ al „Societății antropologice germane" și al „Societății germane de higiena rasei", precum și membru fondator al Societății de ameliorare a rasei germane; autor al cărților de vîlvă ca: *„Folosul sterilizării"*, *„Rădăcinile rasiste ale patologiei sociale a proletariatului"* și altele — ședea în cabinetul său de lucru pe aleea Lichtenstein Nr. 18 și sorbind cafeaua de după masă, răsfoia atent ultima sa carte „Minus-variantele endogene ale evreilor". Prima ediție a acestei cărți, apărută acum o lună, s'a epuizat în timp de o săptămînă, primind o mulțime de recenzii măgulitoare. Din cauza cererilor enorme ea se reedita urgent într'un tiraj *imens*.

Cu toate acestea profesorul Kallenbruk avea toate motivele să nu fie îndeajuns de mulțumit cu succesul acesta în massele largi ale cititorilor săi. In cercurile partidului conducător cartea era primită cu amabilitate, dar nu fără rezerve. Iar doctorul Gross, conducătorul secțiunei raso-politice a partidului, condamna pe față un rînd întreg de afirmațiuni din ultima carte a doctorului Kallenbruk, pentru francheța lor excesivă.

Părerea doctorului Gross nu poate fi, în definitiv, decisivă. Fuehrerul, preocupat de treburile Statului, n'a avut timp s'o citească ca să-și dea părerea. Totuși Ministerul Imperial de Instrucție Publică și cel al Propagandei admiteau s'o recomande pentru școlile secundare în calitate de manual obligatoriu pentru studiul raselor, numai cu condițiunea ca în noua ediție să fie introduse anumite îndreptări.

Profesorul Kallenbruk era omul de principii și anumite curente noi în „rasologia" germană — de sub impulsul doctorului Gross și a colaboratorului său Guenter, curente cari devenite în ultimul timp aproape oficiale — n'au putut să nu deștepte în el o împotrivire vie. Ușor de spus! Acești domni încercau să nege orice criterii antropologice pentru determinarea rasei nordice, substituindu-le cu criterii de ordin spiritual. Astfel

profesorul Guenter era de părere că nici forma craniului, nici culoarea părului nu hotărăsc nimica, ci totul e hotărît de *spiritul* nordic, prrecum și de construcția nordică a *intelectului*. „Ținuta soldățească de atlet, pieptul în afară, pîntecele înapoi" — iată ce după Guenter „este trăsătura esențială a rasei nordice". (H. Guenter *„Rassenkunde des deutschen Volkes")*. D-rul Gross în ultimile sale articole merge și mai departe, afirmînd pe față că diagnosticul rasei făcut pe baza indicelor antropologice sperie masele și produce impresie rea în străinătate (Gross: *„Ein Jahr rassenpolitischer Erziehung"*. „Nazionalsozialistische Monatshefte" H. 54, 1934). Nu demult el a ajuns în „Völkischer Boebachter" la afirmarea echivalenții între substanțele diferitelor rase, slăbind astfel rolul conducător al rasei nordice. Aceasta înseamnă că domnilor Gross și Guenter le-a rămas un singur pas ca să fie de acord cu Baos care afirmă că omul alb în privința unui șir întreg de semne antropologice e mai primitiv decît un negru, sau cu Hart care neagă orice deosebiri spirituale între rase.

Nu! Profesorul Kallenbruk se mîndrește cu francheța sa și în chestiunea aceasta de principiu nu merge la nici un compromis. El va reuși să ajungă chiar la Fuehrer și îi va arăta, fără reticență, starea deplorabilă a „Rasologiei" germane.

Dar ce e mai important, e că doctorul Kallenbruk nu era, drept vorbind, nici el mulțumit de cartea sa. In lumina materialului bogat pe care el a reușit să-l strîngă în lagărele de concentrare ale Germaniei, în curs de două luni de cercetări științifice pentru noua sa lucrare *„Influența priebnică a sterilizării asupra capacităților mintale ale schizofrenicilor și ale indivizilor asociaii"*, unele pasagii din cartea sa: *„Minus variantele endogenice ale evreilor"* îi păreau lui însuși prea superficiale. Profesorul era neliniștit mai ales din cauza unor pasagii din capitolul privitor la semnele caracteristice ale nasului semit, ca Minus varianta din cele mai expresive și privitor la influența formei nasului asupra trăsăturilor psihice ale evreilor.

Aceasta teză originală care n'a fost atinsă nici de Gobineau, nici de Ammon, nici de Lapouje, nici chiar de G. St. Chamberlain, nici de rasologii contimporani, i-a fost inspirată profesorului Kallenbruk de lucrările unui șir întreg de laringologi germani și englezi cari, pe baza cercetărilor făcute de ei asupra multor mii de școlari, au dovedit existența unei legături strînse între deformațiile patologice ale organului nazal și inteligența unui adolescent.

Față de linia ideal-dreaptă a nasului greco-nordic, nasul semit, fără îndoială, prezenta o vidită deformație potologică. In decursul veacurilor forma nasului semit și-a pierdut caracterul său obiectiv patologic, transformîndu-se în una din trăsăturile genotipice ale rasei. Influența acestei deformații asupra capaci-

tății mintale și asupra pihicului evreilor era un fapt evident care nu cerea dovezi speciale. Pînă aci loigca ireproșabilă a deducțiilor sfida orice îndoială. Greutățile apăreau mai departe când se punea problema clasificării mai amănunțite a varietăților nasului deformat față de nasul drept al rasei greco-nordice.

O vădită arcuire a nasului burbonic, specific dinastiei imperiale franceze, și destul de răspîndită chiar astăzi printre nobilimea franceză, își putea găsi explicația destul de ușoară prin influența istorică a evreimii asupra politicii franceze și chiar asupra poporului francez în întregime, atât de nesigur în privința purității genofondului său.

Mult mai complicată se prezenta chestiunea așa numitului nas roman. Nasul roman prezenta desigur deasemenea o abatere potologică dela linia clasică a nasului grec-nordic.

Totuși explicarea acestei deformații prin legătura romanior cu evreii ar fi fost incomodă din punct de vedere politic și neconvingătoare din punct de vedere științific. Descrierea lirică a frumuseții virile a nasului roman, în comparație cu urîțenia celui semit, nu satisface deasemenea mintea investigatoare și pretențioasă a profesorului Kallenbruk obișnuit cu clasificările cît mai exact științifice. Epitetele ca „nasul aquilin", „nasul sculptat" etc., nu puteau servi ca criterii științifice, făcînd parte mai curînd din domeniul esteticii, decît din cel al antropologiei.

Această parte slabă a cărții sale, care în întregime era de o valoare științifică incontestabilă, pricinui profesorului multe nopți de insomnie nu numai înainte, dar și după apariția operii sale științifice.

O nouă diferențiere mai elastică între nasul greco-nordic și nasul semit, făcută de el în urma multori cercetări, stabilea ca principal criteriu, nu *cocoașa* propriu zisă a nasului, ci existența ei pusă în legătură cu hipertrofia cartilagiilor triunghiulare hialine.

Acest criteriu nu permitea profesorului, fără să meargă împotriva conștiinței sale, să plaseze nasul roman buclucaș între mutațiile multiple ale nasului greco-nordic.

Ajungînd la aceste concluzii, profesorul a rămas pe gînduri. Introducerea acestui criteriu nu impunea unele schimbări chiar în însăși definiția nasului greco-nordic. Fără a se îndepărta dela linia lui antică ideal-dreaptă era necesar totuși de făcut unele concesii indulgente varietăților sale mai răspîndite și chiar celor vulgare.

Insuși nasul domnului profesor Kallenbruk cu o linie dreaptă impecabilă, cam cărnos și umflat la vîrf, putea fi luat drept tip caracteristic pentru această varietate așa de răspîndită a nasului arian. Pentru a se menține la descrierea acestei varietăți în cadrul precis științific, profesorul scoase din sertar compasul metalic întrebuințat în antropometrie și,

apropiindu-se de oglindă, era gata să înceapă măsurătorile necesare.

Aruncînd însă privirea asupra imaginei sale din oglindă, el se dete înapoi, lăsînd, fără voie, compasul să-i alunece din mîini. Din oglindă îl privea obrazu-i propriu cam zbîrcit, cu cîteva firișoare de păr pe cap, îngrijit aranjate, și cu mustățile scurt tăiate după moda nouă. Iar deasupra mustăților, în locul nasului său drept așa de cunoscut, îi apăru între doi ochi speriați, un nas mare încovoiat de tip semit, așa de respingător firii lui de arian.

* * *

Profesorul își pipăi nasul cu speranța că această metamorfoză stranie se datorește unei erori optice sau unei halucinații trecătoare. Dar, vai! degetele lui atinseră un cîrlig mare cărnos.

Acesta nu semăna nici măcar cu nasul aquilin roman, ci era o cocoașă veritabilă crescută între ochii lui, și care se odihnea pe excrescența îngrozitoare a cartilagiilor triunghiulare.

Profesorul Kallenbruk, era un om evlavios. Și nu era deci ceva curios sau rușinos, cînd el, pierzînd încrederea în simțurile lui proprii, își făcu cruce instinctiv și scuipă de trei ori pe rînd în colțul camerei. Și cînd se uită din nou în oglindă văzu că a treia parte din obrazul său e ocupată de un nas mare, roș semitic cu numeroase vinișoare violete!

Chiar însăși fața profesorului, totdeauna plină de bunătate și de noblețe germanică — pur sînge, luase deodată o expresie mîrșavă de evreu!

Profesorul eșit din fire scuipă încă odată și, necăjit peste măsură, se îndepărtă dela oglindă.

Totuși el nu pierdu încă speranța că toate acestea sunt o halucinație datorită, poate, temperaturii rridicate. Profesorul luă termometrul și-l vîrî la subțioară. El numără pînă la o mie; termometrul arăta 37 grade.

Profesorul se apropie acum din nou de oglindă, și, în disperare, trase cu furie de acest nas nepoftit, apărut așa pe neașteptate. Dar nasul nu s'a clintit de fel din locul pe care și l-a ales cu atîta îndărătnicie pe obrazul profesorului. Mai mult chiar, luînd atingerea degetelor profesorului drept obișnuitul gest popular, el lăsă cu blîndețe să-i cadă două picături de mucosități, pe care profesorul cu simțul lui de curățenie înăscută trebuia să-i șteargă imediat cu un desgust vădit, cu care fiecare din noi ar fi șters mucosități străine.

Nervii de fer ai familiei Kallenbruk n'au mai putut rezista și profesorul sdrobit, constata cu groază că lacrimile lui se scurg liniștit prin canalul nazal, și se strîng în cornetii

de jos ai nasului, parcă acest drum l-ar fi fost cunoscut din copilărie și parcă nasul profesorului nu ar fi suferit nici o schimbare.

Cineva ciocăni la ușă. Profesorul Kallenbruk acoperi cu groază nasul cu mîna, și întoarse privirea spre ușă. Zărind omul care stătea în pragul ușii, el îl primi cu un strigăt de bucurie și se aruncă cu brațele întinse în întîmpinarea acestuia. Intr'adevăr, providența nu putuse născoci nimic mai potrivit. Ea i-a trimis în momentele grelei încercări un prieten.

Teodor von der Pforten, membru al tribunalului, îl opri cu un gest și, apucînd cu mîinile sale umerii lui Kallenbruk, îl întoarse încet cu fața spre lumină. Ca un adevărat medic el examină cu atenție nasul profesorului, aplecînd capul său cărunt cînd într'o parte, cînd în alta, ca și cum ar fi vrut să cerceteze fenomenul din toate punctele de vedere posibile.

— „O, Teodor!", exclamă Kallenbruk, înghițind lacrimile ce i-au umplut ochii, — „Vezi ce s'a întîmplat cu mine? Această nenorocire s'a petrecut abia acum cu un minut înainte sosirii tale. Eu însumi nu-mi credeam ochilor. — Spune-mi, care ar fi cauza? Oare s'a mai întîmplat cuiva ceva asemănător?

D-l von der Pforten se așeză, fără a fi poftit, într'un fotoliu, și punînd picior peste picior, lovi cu țigareta capacul port-țigaretului.

— „Daaa...," spuse el grav și, rămas pe gînduri, își umflă buzele.

După această exclamație el se cufundă din nou în tăcere lungă, lăsă cu grijă rotocoalele de fum ivite din gura-i și renumite printre membrii „Herrenklub"-ului.

Profesorul Kallenbruk stătea ca pe jăratec. Cu privirea fixată spre buzele prietenului său, el așteptă ca din clipă în clipă să curgă din ele pe inima lui suferindă balsamul dulce al compătimirii.

— *„N'ai cumva în familia ta, pe linia tatălui sau a mamei, vre un strămoș evreu?* pronunță rar membrul tribunalului d-l von der Pforten.

Profesorul Kallenbruk se lăsă pe scaun, lovit de aceste cuvinte ale prietenului său.

— „Teodor — strigă el dojenitor, *cum poți să spui asemenea lucruri? Cunoști foarte bine familia mea. Răposatul meu tată a fost doară prietenul părinților tăi!"*

— *„Dar, poate, vr'un bunic sau străbunic al tău pe care n'am avut plăcere să-l cunosc?* insistă von der Pforten.

— *„Mă jignești!"* Teodor.

Nasul său mare, încovoiat, se roși de indignare, contrastînd cu fața lui palidă de arian.

— *„Nu m'am așteptat dela tine la așa ceva, Teodor..."*

— *„O, în timpurile noastre, știi..."*, dădu din umeri prietenul.

— *„Și apoi asta contrazice însăși bunul simț. E posibil oare că din cauza strămoșilor să-ți se schimbe deodată nasul la vîrsta de cincizeci de ani?"...*

— *„Nu vorbi așa! Aceasta e foarte posibil"*, insistă cu o îndărătnicie rece domnul cărunt. *„Majoritatea însușirilor ereditare se manifestă tocmai la vîrsta înaintată. — Totul depinde de predispozițiile genotipice."*

— *„La mine însă, pe cuvîntul meu de onoare, aceasta s'a petrecut cu totul brusc! Numai ce m'am sculat dela masă și m'am așezat cu o ceașcă de cafea ca să revăd ultima mea carte și deodată...*

— *„Aceasta se întîmplă totdeauna așa pe neașteptate"*, confirmă neînduplecat membrul tribunalului. „Particularitățile constituționale ereditare apar citeodată chiar la vîrstă mai înaintată decît a ta. De exemplu, răposatului meu bunic, consilierului de stat Albert von der Pforten, un om de petreceri, trimisul Majestății Sale Regelui Prusiei la curtea turcească, i-a eșit așa de odată, fără nici un motiv, la vîrsta de 60 de ani, un mare și scîrbos cucui tocmai pe fruntea lui înaltă. Și ce crezi! Cercetînd cronicile familiei noastre, el a ajuns la concluzia, că tocmai străbunicul său, cavalerul ordinului Maltenez Gustav von der Pforten, a avut și el un astfel de cucui deasupra ochiului sting. Cronicile timpului acela spun că el a fost nevoit să-și comande coifuri de un model special".

— *„Bine, dar una-i cucuiul și alta-i nasul"*, se apără nehotărît doctorul Kallenbruk. *„Nici unul din strămoșii mei n'a avut un asemenea nas"*

— „Acest lucru putem să cercetăm", se oferi cu politețe consilierul de tribunal

— *„Nu-i nimic mai ușor decît să afli genealogia exactă a familiei tale, studiind actele stării civile"*.

Domnul von der Pforten se uită la ceasul său de aur și se ridică.

— „Incă nu-i tîrziu. Putem să mergem chiar acum și să lămurim fără nici o amînare această chestiune".

— „Bine, să mergem", acceptă cu grabă, deși fără entuziasm, doctorul Kallenbruk. „Cel puțin ai să te convingi că toate insinuările tale n'au nici o bază. Dar... cum am să es pe stradă cu un asemenea nas?"

— „Ai să ridici gulerul, și întunericul care se lasă te va ajuta".

Profesorul doctor Kallenbruk, cu fularul pînă'n ochi, și cu gulerul ridicat, lăsă să-i treacă prietenul înainte, și eși după dînsul pe scară. El nu mai binecuvîntă providența care îi

trimisese în momentul greu al vieții lui pe von der Pforten. Mai degrabă ar fi vrut să scape de domnul acesta insistent, care în locul liniștii i-a aruncat în suflet un ghem veninos de îndoeli.

* * *

El se gîndi cu groază că nenorocirea aceasta atît de stranie, care l-a lovit așa de crud și pe care ar fi putut s'o mai tăinuiască un timp oarecare, va ajunge acum la cunoștința întregului oraș. Pforten va vorbi desigur de această întîmplare la toate răscrucile de drum, ceeace nu-i va fi greu, datorită enormelor sale legături în cercurile conducătoare ale partidului.

Dacă o astfel de veste ar fi fost răspîndită de altcineva, ea poate n'ar fi fost crezută. Dar Teodor von der Pforten, autorul primei constituții național-socialiste, organizatorul revoluției dela München din 9 Noembrie 1923, participantul la neuitata bătălie dela Feldherrnhalle. — Nu! Teodor von der Pforten va fi crezut de oricine fără cea mai mică îndoială!

Profesorului Kallenbruk îi veni deodată o idee stranie, și fără nici o legătură cu cele întîmplate pînă atunci: „Stați, se gîndi el, dar von der Pforten — dacă nu mă înșel — a fost ucis în bătălia dela Feldherrnhalle." Profesorul se opri cu piciorul drept rămas ridicat pe treapta de sus a scării. El se gîndi chiar să se întoarcă în cabinetul său ca să vadă în „Informatorul Național Socialist" la capitolul „Descrierea Führerilor noștri" dacă prietenul lui Teodor von der Pforten a pierit într'adevăr în această bătălie sau a rămas în viață. Omul cărunt ce cobora scara înaintea lui se opri și el și se întoarse.

— „Poate te-ai răsgîndit?, întrebă el cu o ironie provocătoare. Putem să ne întoarcem, eu nu insist".

— „Nu, dece?", se grăbi Kallenbruk și cu pași mărunți cobori scara cu privirea plină de ură ațintită asupra cefei robuste a lui von der Pforten. Gîtul gras al acestuia se contura ca o cută roșiatică grețoasă între bordura cilindrului și gulerul alb bine scrobit.

Afară se întunecă și începu ploia. Deodată felinarele de pe străzi, se aprinseră și aduseră pe profesorul nostru la realitate. Aceste felinare așezate pe două rînduri ca niște soldați lungani, cu căști de oțel în cap, dădeau profesorului impresia că este dus între cordoane de militari.

La o răscruce doi studenți de corporație cu șepci colorate în cap loveau metodic și fără nici un interes pe un om ce-și apăra capul cu mîinele ridicate. Tînărul cu șapca de catifea verde, însoțea fiecare lovitură cu înjurături la adresa bietului om:

— *„Cînd vezi că trece tineretul german să treci pe cealaltă parte a străzii, jidane blestemat. Să nu te mai prindem în calea noastră".*

Un al treilea tînăr, cu șapcă roșie, stătea la o parte ca un spectator imparțial, limitîndu-și manifestarea sentimentelor sale naționale la sfaturi laconice:

— *„Strivește-i nasul"*, sau *„mai dă-i odată în urechea stîngă"*.

In centrul străzii se plimba nepăsător un sergent cu cască lăcuită în cap și cu un baston de cauciuc atîrnînd majestos la cingătoare.

Bietul profesor Kallenbruk înfundă nasul în fularul său, și se strecură pe lîngă studenții bătăuși. El se grăbi să ajungă pe von der Pforten, dar și acesta lungi pasul și profesorul înțelese că prietenul său se ferește înadins să meargă pe stradă alături de el.

Străbătînd încă o stradă, domnul von der Pforten coti într'o grădină mare, slab luminată. După dispozițiunea locului, aceasta trebuia să fie Tiergarten, cu toate că semăna mai mult cu Grădină Botanică. In acest sens vorbeau și copacii cu formele lor neobișnuite și fantastice, ce creșteau în ea. Se puteau observa copacii de dimensiuni imense ca niște baobabi, alături se ridicau copacii subțiri și înalți ca chiparoșii; alții erau stufoși în partea de sus și pleșuvi în cea de sus, făcînd impresia că au crescut de jos în sus; alții erau din contra jumuliți jos și rămuroși sus ca niște *hameropși;* unii erau încovoiați într'o parte ca niște arbuști de kaksauli de dimensiuni gigantice, iar alții aveau forma sferică, parcă ar fi fost tunși de mîna grijulie a unui grădinar iscusit. Toți copacii erau acoperiți de jos pînă'n sus cu coni de brad sau, poate, cu fructe. Cu ce anume nu se putea deslùși bine din cauza luminii prea slabe.

In mijlocul unei alei acoperită cu un strat gros de pietriș se înălțau un chioșc rotund cu o mulțime de ferestruice. Domnul von der Pfordten se opri în fața uneia din ele și așteptă pînă ce se apropie și Kallenbruk, care gîfîia din cauza drumului lung făcut pe jos.

— „Aci puteți primi orice informație", zise el, arătînd spre ferestruica luminată din care privea un cap cu păr roșiatec și cu fața grasă acoperită cu pistrui, cu mustățile răsucite à la Kaiser Wilhelm.

— *„Dar* — se miră Kallenbruk — *parcă a fost vorba să cercetăm actele de starea civilă?"*

— *„Da, desigur."*

— *„Și, dacă nu mă înșel, am ajuns la Tiergarten"*, zise nedumerit profesorul.

— „Intr'adevăr, înainte aci era Tiergarten, dar noi l-am transformat în grădina *genealogică*".

— „Grădina ge-ne-a-lo-gi-că?", repetă Kallenbruk surprins.

— „Da, întocmai. N'ați auzit încă de ea? Ea este o realizare cu care se poate mîndri administrația comunală a ora-

șului nostru. In loc de a cerceta în fiecare caz în parte legături de rubedenie și actele de naștere răspîndite în zeci de arhive, fiecare berlinez poate găsi aci arborele său genealogic, care îi arată vădit pe toți strămoșii lui pînă'n a zecea generație. E suficient să complectezi aceasta foaie cu întrebări", zise Pforten, întinzîndu-i o coală de anchetă și împingîndu-i politicos tocul și călimara.

— „*Scrie aci numele, pronumele, anul și locul nașterii, numele părinților, pronumele de fată a mamei. Restul poți să nu-l completezi. Mai jos, în dreptul întrebării: „pentru ce se cere informația?" scrii: „Dacă există în familia mea vre'un strămoș de origina evreiască*". Mai mult, nimic.

Scoate 10 pfeningi pentru serviciu. Poftim, domnule funcționar".

Profesorul Kallenbruk se uită turburat la orificiul deschis al tubului poștei pneumatice în care funcționarul cu mustățile roșiatice introduse cu un gest plictisit ancheta sa. Tubul o înghiți și se închise. Profesorul sleit de puteri se lăsă pe o bancă.

Cinci minute mai tîrziu funcționarul îl strigă pe nume și-i predă informația cerută. Pe aceeași foae de anchetă el citi: „*bunicul persoanei în cauză, pe linia tatălui — Herman Kall, fiul lui Isac și al Dvoirei, născută Gerșfinkel, s'a născut în 1805 la Sollingen, în 1830 s'a mutat la Berlin, în 1845 trecu la confesiunea evanghelică și schimbă numele lui din Kall în Kallenbruk (vezi arborele genealogic No. 783.211, parcela* XXVII, aleea 18)".

— „Asta-i o minciună curată. O calomnie", strigă Kallenbruk, agitînd foia de anchetă în fața mustăților funcționarului. Fularul lui se desfăcuse și fîlfîia amenințător în aer.

— „Cum îndrăznești, domnule!? Pe răposatul meu bunic l-am cunoscut eu personal."

Funcționarul îi privi cu indiferență.

— „*Vă rog, fără gălăgie*, spuse el sever. *Dacă n'aveți încredere în informația noastră, cumpărați-vă o oglindă*."

Profesorul Kallenbruk ascunse repede funestul său nas semitic, și, ne mai scoțînd nici o vorbă, se depărtă de fereastră.

— „*Mergem să căutăm arborele d-tale geneologic*", îl trase de mînecă von der Pforten. *In răspunsul dat se arată exact locul unde îl putem găsi. In arborele geneologic nu poate fi nici o eroare. In fiecare lună se fac în el îndreptările necesare pe baza documentelor noi găsite*".

El trase după sine în labirintul aleelor slab luminate pe doctorul Kallenbruk, deodată gîrbovit și cocoșat.

— „*Iată-l*," exclamă serviabil membrul tribunalului.

El se opri în fața unui copac mare, ce semăna cu un brad obișnuit, acoperit de jos pînă în sus cu coni de brad.

— „*Vom vedea îndată. Jos pe tăbliță trebue să fie o priză de curent*."

Domnul von der Pforten se aplecă, învîrti întrerupătorul și arborele se aprinse cu zeci de becuri electrice. Lumina puternică l-a orbit pentru un moment pe profesorul Kallenbruk. Acest arbore genealogic seamăna mai mult cu un pom de crăciun. In locul corpurilor pe cari profesorul le luă — din cauza întunericului — drept niște conuri de brad, apărură la lumină electrică micile figuri omenești din plastelină, îmbrăcate cu o exactitate migăloasă după moda epocii corespunzătoare. Pe nodurile arborelui cît și pe crengile lui din partea stîngă erau fixate, ca niște păsărele, figuri de mici burghezi în veste galbene și figuri de matroane cu scufițe înalte. Sus pe o cracă jumulită ședea, ca o cucuvea, celibatarul neînduplecat — moșul Gregor, slăbuț, cu un cap mare împodobit cu favorite stufoase cărunțite. De pe un nod al arborelui aruncă priviri agitate mătușa Gertruda, uscățivă, cu o fustă neagră cu coadă ca la un prundar, alături de bărbatul ei veșnic sbîrlit — unchiul Paul.

Dar la partea dreaptă, — o doamne! — la partea dreaptă atîrnau spînzurați de crăngi, pedepsiți parcă pentru compromiterea răutăcioasă a rasei germane, și formînd gherlande întregi, mici omuleți de evrei posomoriți, cu iarmuce în cap și îmbrăcați în caftane. Unul — profesorul a băgat bine de seamă — chiar cu o pălărie de rabin garnisită cu blană, pe cap.

Bietul profesor Kallenbruk scoase un geamăt de groază și, acoperindu-și fața cu mîinile, căzu în nesimțire.

Venindu-și în fire, el se trezi așezat pe o bancă. In fața lui stătea von der Pforten care, gesticulînd, continua să spună ceva cu un ton plin de convingere:"...

— Rezultă deci, că, în numele acelei picături de sînge german care, mai curge încă în vinele d-tale, trebue să iei, fără șovăire, hotărîrea eroică. Să-ți aduci aminte de propriile d-tale cuvinte despre necesitatea de a elibera poporul german de elemente cu sînge amestecat. N'ai scris oare d-ta singur, despre eroii răsboiului mondial — invalizii de răsboi — că, apărîndu-și, patria, au dat odată dovadă de bărbăție și de dispreț în fața morții, și că astăzi au datoria să arăte din nou eroismul lor sacrificîndu-și viața pentru salvarea purității sîngelui german și pentru a înceta de a mai fi o povară pentru al treilea Imperiu?"

— „Nu, aceasta n'am scris-o eu, vă asigur. Aceasta a spus-o Ernest Mann", căuta să-l contrazică profesorul.

— „Cu atît mai bine! Sunt bucuros că aceste strălucite cuvinte au eșit din gura unui german de pur sînge. Dar în discuția asupra germanilor cu sînge amestecat d-ta erai de acord cu Ernest Mann, cu profesorul Lenz și cu ceilalți germani veritabili. D-ta ai apărat chiar în mod public și în mai multe rînduri punctul acesta de vedere. Nu-i așa?"

— „Da, așa e," confirmă abătut Kallenbruk.

— „Nu v'am spus? Vă dați seama cum se vor bucura și ce răcnete de satisfacție vor scoate dușmanii național-socialismului, aflînd că unul din principalii teoreticieni și ideologi ai rassismului este.., evreu? D-ta trebue să înțelegi că numai dispariția d-tale, o dispariție fără nici un sgomot, va putea salva ideia rassistă de această lovitură. Aș putea să-ți împrumut revolverul meu, dar, mă tem, că și o sinucidere prea răsunătoare ar putea fi exploatată de dușmanii noștri. Cel mai bine ar fi, să dai morții d-tale o culoare nevinovată a unui accident nenorocit. Eu ți-aș recomanda să te arunci înaintea trenului, sau să te îneci într'un rîu. Toată lumea cunoaște patima d-tale pentru pescuit și o înecare n'ar da loc la nici o bănuială."

— „*Dar soția mea, copiii mei*"? oftă profesorul în disperare.

— „O, noi nu-i lăsăm singuri, poți fi pe pace. Pe copiii d-tale îi vom înscrie într'o școală auxiliară, iar..."

— „*In școala auxiliară? Dar acolo copiii mei vor fi sterilizați,*" se revoltă Kallenbruk.

— „Știi foarte bine că noi nu putem admite... infectarea rasei germane, prin amestec cu elemente de origină evreiască. In ultima d-tale carte ai reușit să tratezi foarte bine această chestiune. In ceeace privește soția d-tale, ea, ca o nemțoaică ireproșabilă, și ca o femee relativ tînără, va putea să dea încă Germaniei mai mulți urmași bravi. După moartea d-tale noi îi vom găsi un bărbat destoinic. După cum îmi amintesc consilierul de stat Ostwald von Wildau, un exemplar splendid al rasei germanice, îi acorda totdeauna o atenție deosebită."

— „Ostwald von Wildau?, — se revoltă profesorul. Dar el e însurat?"

— „Fleacuri! dete din umeri von der Pforten. Și încă cine are îndrăsneala să-o spună! Tocmai profesorul Kallenbruk! N'ai dovedit d-ta singur în ultima d-tale carte că în interesele purității rasei germane cercul réproducătorilor trebùé limitat la un număr mic de bărbați aleși."

— „Nu, vă jur, n'am scris eu aceasta. Dv. confundați. Acest lucru l-a scris Mittgardt.

— „Foarte bine, dar l-ai citat în cartea d-tale. Oare nu te-ai referit d-ta în repetate rînduri la lucrarea lui: „*Drumul spre regenerarea rasei germane*"?

Profesorul, umilit, aplecă capul. Sgribulit, stătea pe bancă disperînd aproape complect sub gulerul paltonului. A combate argumentele proprii n'avea nici un sens. Mai ales, că după toate cele întîmplate, el nu va mai putea scăpa din ghiarele lui von der Pforten.

Atunci, ca o ultimă rază de speranță, trecu prin capul lui Kallenbruk aceeași idee stranie: „Dar ce ar fi dacă într'adevăr von der Pforten a fost ucis în luptele dela Feldherrnhalle?" Profesorului i se păru chiar că își aduce perfect aminte de un necrolog dedicat de către o fițuică opozi-ționistă domnului Pforten, și care spunea: „Membrul tribunalului, d-l von der Pforten, autorul renumitei constituții național-socialiste, pe baza căreia a treia parte a poporului german a fost declarată în afară de lege și care permite fiecărui german pur-sînge să ucidă fără a fi pedepsit, pieri —o ironia a soartei! — de mîna unui păzitor al ordinei, pieri într'o manifestație răpus de un glonte rătăcit și fără a mai putea astfel asista la aplicarea constituției sale sîngeroase..."

Profesorul Kallenbruk își încordă memoria ca să-și aducă mai bine aminte de acest necrolog. El nu mai dădea atenție cuvintelor lui von der Pforten, care nu înceta de a face apeluri la picătura de sînge german ce a mai rămas în vinele lui. Profesorul hotărî să mai aștepte și să-l lovească apoi prin surprindere cu o întrebare în legătură cu lupta dela Feldherrnhalle. In caz dacă Pforten va arăta vreo tulburare, aceasta va însemna că adevăratul von der Pforten a fost într'adevăr ucis și atunci cuvintele lui și legăturile lui puternice nu sunt așa de periculoase.

— „Ți-am spus, mi se pare, tot ce eram obligat să-ți spun, se înclină d-l von der Pforten, trăgîndu-și mănușile Mă scuzi că nu-ți strîng mîna. Ințelegi singur că aceasta ar veni în contrazicere cu convingerile mele, Să dai urmare sfatului meu prietenesc și să-l aduci la îndeplinire chiar în seara zilei de astăzi. Cu cît mai repede, cu atît mai bine. Trebue să te previu, că în caz dacă, din lipsa de curaj, nu te vei decide să-ți pui capăt zilelor, atunci partidul va fi nevoit să-ți vie în ajutor."

— „E ușor să vorbești", spuse Kallenbruk, făcînd ultima încercare de apărare, și uitîndu-se fix în ochii lui Pforten, adaugă: „Dacă nu mă înșel, d-ta singur ai fost ajutat în această direcție de un agent poliținesc în timpul luptei dela Feldherrnhalle. D-ta, d-le von der Pforten, ai murit demult".

Kallenbruk înaintă spre el, așteptînd efectul loviturii.

— „Adevărații național-socialiști nu mor niciodată", răspuse evasiv von der Pforten, ridicîndu-și cilindrul.

El îi întoarse spatele și dispăru în fundul aleei, lăsînd pe Kallenbruk plin, ca și înainte, de îndoieli și de nesiguranță. Profesorul Kallenbruk a rămas mult timp cufundat în gînduri amare.

— „La urma urmei, partidul mi-ar putea face o excepție pentru meritele mele, își spuse după o lungă chibzuire. Poate ar trebui să cer o audiență Führerului? Parcă nemuritorul Zahratustra al național-socialismului, Friedrich Nietzsche, nu se trăgea din familia poloneză Netchii? Origina poloneză, dacă te gîndești, nu e cu nimic mai bună decît cea evreească. Dacă adaugăm la origina poloneză a lui Nietzsche schizo-

frenia lui clar exprimată, atunci șansele noastre devin aproape egale."

— „O, Doamne, — se înfioră profesorul. *Chiar eu însumi încep să judec ca un evreu. Oare aș fi îndrăznit cîndva să mă gîndesc în felul acesta despre marele nostru învățător? Nu, von der Pforten a avut dreptate. Veninul ereditar al evreimii a otrăvit sufletul meu de german. Nu mai sunt stăpîn pe gîndurile mele. N'am nici o scăpare. Dacă nu mă sinucid cu însumi, atunci ei vor face acest lucru în locul meu..."*

Cu un oftat greu se sculă el de pe bancă și părăsi gîrbovit, cu pași obosiți, grădina funestă, îndreptîndu-se spre rîul Spree. Cu toate acestea, picioarele lui l-au dus, din obișnuință, către hala de bere Levenbrott. Cînd ajunse în fața halei ceasul cel mare din colțul străzii arăta ora 7. Era tocmai timpul cînd vizitatorii obișnuiți ai halei, membrii fondatori ai *„Societății de ameliorare a rasei germane"*, se adunau aci în jurul mesei rotunde, la un pahar, două de bere pentru a discuta afară de chestiunile curente ale mișcării și problemele de doctrină. Chiar eri a stat aci în fotoliul său comod, avînd de partea stîngă pe profesorul Sebastian Müler, iar de cea dreaptă pe doctorul Fabritzius Himmelstock, redactorul „Revistei Germane de Medicină" și autorul lucrării *eugenice* de mare vîlvă asupra familiilor întregului aparat polițienesc german. El și-a adus aminte de discuțiile academice ce le-a avut cu ei asupra măsurilor urgente de îndreptare a statisticei catastrofale conform căreia familiile polițiștilor germani sunt de trei ori mai puțin fecunde decît familiile lucrătorilor.

Firma frumos vopsită a halei îi inspiră un roiu de amintiri plăcute cari făcură să-i năvălească în ochii lacrimi de duioșie. El se simți atras de dorința de neînvins să arunce o ultimă privire în interiorul berăriei lui dragi, pentru a vedea pe colegii lui cari erau departe de a bănui ceva.

Profesorul îi văzu stînd, ca de obiceiu, în jurul mesei rotunde împodobite cu tăblița așa de semnificativă *„ocupat"*. El privi cu emoție puternică fotoliul său rămas pînă acum gol. Prietenii lui, știind simțul său înăscut de pedanterie, se pierdeau, probabil, în gînduri asupra motivelor cari au fost în stare să împiedice pe profesorul Kallenbruk să fie în momentul acesta în mijlocul lor. Toți erau prezenți, afară de el și de bravul dr. Himmelstock care era, probabil, ocupat la redacția lui. Lichidul de culoarea chihlimbarului sclipea în mari pahare de cristal. Bietul profesor avu o clară senzație a gustului berii, puțin amărui, și-și linse buzele uscate. Consilierul juridic Noltke ținea în mînă o carte groasă netăiată și, lovind-o cu palma, căuta se dovedească ceva profesorului Müler, un om cu fața rotundă și cu o cunună pastorală de păr cărunt care încadra chelia lui majestoasă. Profesorul Kallenbruk se ridică în vîrful picioarelor și se lipi cu fața

de geam, dorind să afle titlul cărții. Această atingerea de geamul rece l-a readus deodată din sfera visurilor duioase la realitatea sombră.

— „Ce căutați aici"?, se auzi în spatele lui o voce cunoscută.

Profesorul Kallenbruk se întoarse. In fața lui stătea bravul doctor Himmelstock, îmbrăcat ca întotdeauna foarte elegant și cu o pălărie nouă de fetru în cap.

— *„Sunteți orb?"*, spuse el, *arătînd cu bastonul anunțul pus în vitrină și care suna „Intrarea Evreilor oprită"*.

— „Nu mă recunoașteți?", murmură zăpăcit Kallenbruk.

— „Eu nu am și nici nu pot avea cunoștințe printre reprezentanții rasei dvs., îl măsură Himmelstock cu dispreț. Plecați de aci și nu ne deranjați."

El împinse pe Kallenbruk la o parte cu bastonul său și pieri în ușa berăriei. Profesorul Kallenbruk se dete înapoi, lovind, fără se vrea, pe un trecător. Acesta, la rîndul lui, îl împinse pe Kallenbruk așa de tare că bietul profesor se prăbuși pe trotuar sub hohotul de rîs al gurilor-cască. Se lovi așa de tare de bordura trotuarului că îi sări din gură dantura de aur. Se tîrî după ea în patru labe, dar cineva din huligani o asvîrli cu piciorul în mijlocul străzii sub roțile automobilelor. Profesorul se gîndi că poate să se înnece și fără dantură, și, sculîndu-se, coti grăbit în prima stradă laterală. Ferindu-se să fie observat, cobori cîteva minute mai tîrziu spre rîul Spree.

Pe suprafața neagră a rîului înnotau reflexele felinarilor. Profesorul se opri pe un pod. Sub picioarele lui plescăia apa. Valurile ce s'au strîns în jurul pilonilor podului așteptau parcă pe profesorul Kallenbruk și, fără a fi jenați de prezența lui, savurau deja trupul lui gros și destul de bine păstrat pentru vîrsta lui de cincizeci de ani. O indiferență așa de crudă față de suferințele omenești i se păru profesorului drept o ofensă. El trecu repede podul, hotărît de a sfîrși cu viața în altă parte a rîului. Cobori apoi spre apă și merse mult timp în lungul rîului, oprindu-se din timp în timp pentru a-și alege un loc mai potrivit. Valurile rîului înaintau însă în același timp cu el și îl așteptau, pofticioase, la fiecare cotitură.

După căutările așa de prelungite el își alesese în sfîrșit un colțișor comod — un adevărat refugiu pentru un sinucigaș. Deodată însă se auzi un tropot sgomotos și cântecele unui cor. El desluși cîntecul lui favorit — cîntecul lui Horst Wessel — executat des de Kallenbruk împreună cu prietenii lui în berăria Levenbrott. Fredonă primele rînduri și cheiul care era pînă atunci gol, deveni deodată populat.

O mulțime de oameni alerga agitată pe trotuare și pe mijlocul străzii, iar porțile și ferestrele caselor începură să se

închidă cu sgomot. Cîntecul lui Horst Wessel se auzea tot mai aproape.

Profesorul Kallenbruk se văzu prins pe neașteptate de mulțimea care alerga. Cineva îi strigă: „Dece stai? fugi cît mai ai timp", Profesorul vroi să facă pe supăratul că era luat drept evreu, dar n'avu timp. Cuprins de panică, el fugi, fără să-și dea seamă, cît îl ținură picioarele alături de ceilalți. Mulțimea fugarilor se micșora la fiecare colț de stradă.

Profesorul Kallenbruk nu știa încotro să-și îndrepte pașii și nici nu recunoștea exact locul unde se afla. Obosit, răsuflînd greu, el se sprijini cu spatele de un felinar și sorbi lacom aerul rece.

— „Fugi, omule!", îi strigă un bărbat voinic ce trecu în fugă pe lîngă el.

Profesorul mai făcu cițiva pași, dar sleit de puteri se așeză pe marginea trotuarului. Bărbatul voinic ce i-o luă înainte se opri și veni spre Kallenbruk. Îi ridică pe umerii lui sdraveni și fugi cu el înainte. Ei cotiră într'o ulicioară îngustă și omul cu Kallenbruk în spinare se strecură într'o poartă mare neagră care duhnea a usturoi și a pisici.

Kallenbruk fu așezat pe treptele unei scări murdare. Amîndoi răsuflară des și greu, concentrîndu-și atenția asupra cîntecului lui Horst Wessel care se auzea tot mai aproape. Cîntecul trecu pe lîngă ei și pierise încetul cu încetul acompaniat de fluerături stridente și de sunetul geamurilor sparte.

— „Să mergem", zise salvatorul lui Kallenbruk, făcîndu-i semn să se urce sus pe scară. Ei ajunseseră pînă la etajul al IV-lea. Profesorului îi veni greu să urce treptele. Din timpurile studenției el n'a mai făcut astfel de sforțări fizice. Traversînd coridorul întunecos, omul voinic bătu la una din uși.

Aceasta nu se deschise îndată. Oamenii de după ușă întrebară de mai multe ori în evreeşte cine sunt noii veniți. Insfîrșit zăvorul fu dat la o parte și ei intrară. In mijlocul camerii Kallenbruk văzu o masă mare pe care ardeau două candelabre. Pe masă se mai vedeau telefonul, două farfurii de „mațes" (pască evreească), un talmud mare deschis și o grămadă de monede de aur. In jurul mesei ședeau 12 evrei bătrîni cu iarmuce de rabin în cap. Ei aveau părul lung și bărbile albe care le ajungeau pînă la brîu.

La vederea lui Kallenbruk, toți cei 12 bătrîni săriră în sus cu o vioiciune surprinzătoare pentru vîrsta lor și cîntară în cor:

> O duzină suntem, o duzină suntem,
> O duzină de înțelepți din Sion.
> Vrem tot poporul depe glob
> La masa de seară să-l mîncăm.

In timpul cîntecului fălcile evreilor bătrîni se întredeschideau lacom, clănțănind din dinți, parcă vroaiu să arate cum

va fi mîncată toată populația lumii la o singură masă. Evreii bătrîni mai făcură apoi cu toții cîteva mișcări de dans în acelaș ritm, ca după comandă, se așezară apoi la locurile lor în jurul mesei și se adînciră în tăcerea amenințătoare.

— „Cine ești?" întrebă pe Kallenbruk cel mai bătrîn dintre evrei. Firișoarele de păr cărunte le eșiau din urechi și din nas, iar sprîncenele albe stufoase păreau ca o a doua pereche de musteți crescute din greșală, deasupra ochilor.

— „*Cine sunt eu? oftă Kallenbruk. Mai eri am fost încă un om bogat și respectat de toate lumea, capul unei familii onorabile și mîndria prietenilor. Dar acum? Acum sunt pur și simplu un evreu sărac*".

— „Spune ce nenorocire ți s'a întîmplat?", întrebă solemn, parcă, după un ceremonial dinainte stabilit, bătrînul evreu cu două perechii de musteți.

— „*Of, domnule înțelept din Sion, oftă din nou Kallehbruk. Mi s'a întîmplat așa o nenorocire că dacă o voi povest-o nici n'o să mă credeți. Am avut toată viața un admirabil nas arian. Și ce nas! In locul lui mi-a eșit așa tam-nisam acest dovleac scîrbos. Am avut o soție tînără și frumoasă și ei mi-a luat-o ca să facă copii cu Consilierul de Stat von Wildau care e și el însurat. Avem și copii — și ce copii! Și ei vor să-i trimeată la școli auxiliare, unde copiii mei vor fi sterilizați, pentru a nu avea moștenitori. Eram încojurat de slavă și respect, dar acum nu pot să mă arăt pe stradă, deoarece fiecare pierdevară îmi poate strivi falca sau poate să mă tăvălească în praful străzii. Spuneți-mi, domnule înțelept din Sion, a mai fost cîndva pe lume un om mai nenorocit decît mine?*"

La aceste cuvinte cei 12 evrei au dat compătimitor din cap, iar acelaș bătrîn cu sprîncene stufoase îi mai puse o întrebare:

— „*Vrei să te răzbuni pe cei cari te-au nenorocit?*"

— Mă mai întrebați? Dar și d-voastră n'ați fi dorit oare o răsbunare cît mai crudă contra acelora cari v'au stricat ireparabil toată viața, cari v'au necinstit soția, cari trimit pe copiii voștri la sterilizare? Dar spuneți-mi, domnule înțelept din Sion, ce pot să fac?".

— „Bine, spuse bătrînul. Noi te vom ajuta. Jură numai că ai să rămîi pentru totdeauna cu noi și nici odată, orice împrejurare ar fi, n'ai să povestești nimănui nimica din ce ai să afli aci. Privește aceste *mațes* din farfurie. Ele sunt făcute cu sîngele național-socialiștilor uciși chiar de mîna lui Hitler. Ia o bucată și mănîncă."

— „Să piară ei toți cît mai repede", strigă profesorul Kallenbruk și, luînd o bucată de mațes o înghiți fără să o mestece.

Atunci simți el că gîndurile devin deodată pline de șiretenie și vicleșug, în capul lui începu să încolțească un plan încă destul de vag, dar peste măsură de diabolic.

— „Cum ai vrea să te răsbuni?, întrebă bătrînul.

— „Stați, stați, mi-a venit o idee !, strigă profesorul. Hitleriștii au organizat o grădină genealogică unde au reconstituit — conform actelor de stare civilă — genealogia exactă a fiecărui german, cel puțin până la a cincea generație, iar în multe cazuri chiar și pînă la a zecea. In fiecare lună, în baza noilor documente descoperite, ei introduc corecturi în acești arbori genealogici. Hai să mituim pe toți arhivarii Germani și să înscriem fiecărui german pur-sînge cîte un strămoș evreu. A doua zi toată Germania va afla că Göring nu este Göring, ci Hering (o simplă scrumbie evreiască) că nu există nici un național-socialist al cărui bunic, sau poate străbunic, să nu fi fost evreu."

Auzind ideia ingenioasă a lui Kallenbruk, cei 12 evrei începură să danseze o bătută bolșevică. Cînd trecu prima explozie de entuziasm, bătrînul cu două perechi de mustăți se adresă din nou lui Kallenbruk :

— „Au fost pînă acum 12 înțelepți din Sion. Fiecare din noi a pus la cale diferite lovituri din cele mai ingenioase pentru distrugerea lumii creștine. Dar nimeni n'a avut un plan mai strălucit, mai genial ca a d-tale. Tu meriți să porți numele onorabil de „Înțelept din Sion." — Sapiens Sioni Honoris Causa — Deacum înainte vom fi 13".

Vorbele bătrînului erau primite cu o bucurie de nedescris și cei 12 înțelepți cu mare greutate s'au putut liniști. Profesorul Kallenbruk fu îmbrăcat într'un caftan strălucitor, pe cap i se puse o pălărie mare de rabin și fu așezat în capul mesei. Profesorul observă, nu fără mirare, că de sub bărbia lui rasă țîșnește, ca apa din stânca biblică atinsă de sceptrul lui Moise, o barbă lungă argintie.

Cînd se făcu liniște bătrînii evrei începură studierea planului de răsbunare propus de Kallenbruk.

— „Dacă într'o singură zi, la fiecare german se va găsi cîte un strămoș evreu, atunci ei vor trebui să se împace, vrînd nevrînd, și între ei nu va fi nici o discordie, — spuse un bătrîn cu păr negru, față lucioasă și cu mustățile lungi de focă. — Sunt de părere, ca să înscriem strămoșii evrei nu la toți deodată, ci încetul cu încetul; în primul rînd naționalsocialiștilor și nu tuturora, ci mai întîi celor mai merituoși".

Toți fură de acord cu această propunere și s'a hotărît să se înscrie strămoși evrei, deocamdată numai membrilor partidului național-socialist, cu bilete de membru cu numere dela 1 la 10.000. Mituirea archivarilor trebuia să înceapă cît mai neintîrziat. Bătrînii începură să umple buzunarele cu monete de aur de pe masă și cîntară în cor :

Hai Sioane, fii voios!
Cu un înțelept în plus
căci crescu puterea noastră.
Care azi ne-a fost adus.

Apoi făcînd cîteva sărituri, și trăgînd pălăriile pe ochi, dispărută cu toții, lăsînd pe Kallenbruk singur la masa goală, cu telefonul și două candelabre. Profesorul n'avu timp să întrebe pe bătrînul mustăcios, dacă trebue să rămie aici sau să plece împreună cu toți. Luminările ardeau cu o flacăre plăpîndă, făcînd cu ochiul profesorului, și vărsînd lacrimi de stearină pe masa goală, unde se mai afla o farfurie de mațes și o singură monetă de aur uitată de bătrîni.

Profesorul Kallenbruk nu se simțea în apele lui. I se părea că a fost prins într'o cursă. Gîndul acesta se prefăcu într'o adevărată convingere, cînd în coridor se auzi soneria, sunînd insistent fără întrerupere. Profesorul se sculă și cu cotul răsturnă candelabrele. Luminările pîlpîiră și se stinseră. In cameră se făcu întuneric beznă. Acum i se părea că sunetul vine nu din coridor, ci se aude soneria telefonului. Cu mîinile tremurînde el căută pe masă aparatul telefonic. Il găsi și-l apropie de ureche :

— „Alo ! cine-i la telefon ?"

— D-le profesor Kallenbruk ? — se auzi o voce cunoscută. — Bună seară — Se auzi vocea doctorului Himelstock. Ce este astăzi cu dvs.? Dece n'ați venit la berăria Livenbrott? Iată, de un ceas și jumătate stăm fără dvs. In sfîrșit, ne-am hotărît să vă telefonăm. Nu vă simțiți bine?

— Eu ?... Dar cum e posibil ?... murmură Kallenbruk. — La ce număr ați telefonat ?

— Cum, la ce număr telefonez? Acasă la dvs. De ce vorbiți ca prin somn ? Ați dormit ? V'am deșteptat ? Atunci cer scuze. Dar e aproape ora 8 și probabil trebue să vă faceți pregătirile necesare... Regret că n'ați venit la berărie. Dl consilier juridic Noltke era astăzi foarte dispus și povestea lucruri foarte interesante. A propos trebue să vă felicit: cartea dvs. despre „Minus variantele evreilor" a plăcut mult Fuehrerului. El a citit-o eri în pat pînă la 2 noaptea. Cînd ne vom mai vedea? Mîine? Mîine numai decît. Am multe noutăți interesante. La revedere. Dacă voi avea timp, voi veni să ascult conferința dvs., termină interlocutorul său și închise telefonul.

Profesorul Kallenbruk șezu încă cîteva minute în întuneric, cu aparatul telefonic la urechi. Apoi, pe pipăite, găsi întrerupătorul și-l învîrti. Se aprinse lampa de pe masă. Inchizînd puțin ochii din cauza luminii puternice, profesorul privi în jur și observă că se află în cabinetul său de lucru, bine cunoscut. Telefonul, scrumiera, lădița cu țigări, și ultima sa lucrare era pe masă lui de scris. Cartea era deschisă tocmai la pagina unde el făcuse ultima complectare: *Nasul semitic în comparație cu nasul roman și alte numeroase varietăți ale nasului clasic greco-nordic, se caracterizează printr'o hipertrofie vădită a cartilagiilor triunghiulare hialine cari determină forma lui încovoiată."*

Profesorul Kallenbruk sări brusc dela masă și se apropie de oglindă. Un puternic oftat de ușurare scutură trupul lui robust. Intre ochi deasupra mustăților scurt tăiate după moda nouă, se înălța nasul familiei Kallenbruk, perfect drept, puțin umflat la vîrf, de formă ariană pură.

Profesorul oftă cu ușurare:

— „Și cum putea omul să-și închipue o asemenea pacoste!"

El se apropie de masă și se uită la ultimul număr din Völkischer Beobachter" care avea un pasaj mărcat cu creionul roșu.

„Astăzi la ora 8 seara ,la clubul „Prietenilor Eugeniei Militante", Profesorul doctor Otto Kallenbruk va ține o conferința: *„Nasul semitic ca unul din minus-variantele ereditare ale evreimii"*. După conferință vor urma discuții în contradictoriu."

Profesorul se uită la ceas:

— „Ah, e 8 fără zece.

— „Berta! — strigă el, deschizînd ușa în coridor. — Berta! Dă-mi haina mea neagră și spune lui Mitzi să-mi pregătească repede un pahar cu bere."

— „De ce nu m'a deșteptat nimeni? întrebă enervat profesorul, luînd haina din mîinile soției.

— „Dar tu „Otto" singur ai spus, ca nimeni să nu te deranjeze."

— „Aprinde lumina, Berta."

Profesorul, legîndu-și cravata, se uita cu coada ochiului în oglindă la soția sa, la mersul ei lin, la mișcările încete ale mîinelor ei care tocmai scuturau mucurile de țigări din scrumieră.

— „Berta! o chemă el, fixîndu-și acul de cravată:

— „Inchipuește-ți pentru un moment că bărbatul tău... așa prin absurd, că bărbatul tău ar fi evreu. Ce-ai fi făcut?"

— „Tu totdeauna spui niște glume ciudate, Otto!"

— „Ei, presupunem că ar fi adevărat, insistă bărbatul. Ce-ai face atunci?"

— „De sigur, l-aș lăsa îndată".

— „Și nu l-ai regreta deloc nici pe el, nici pe copii, nici timpul îndelungat pe care l-ați petrecut împreună cu el?"

— „Ce ciudat ești! dece să-mi fie milă de un evreu!"

— „Dar la cine ai fi plecat dela el? la D-l consilier de stat Ostwald von Wildau?, Și, neputîndu-și stăpîni în glasul său notele răutăcioase, întrebă caustic Kallenbruk.

— „Vezi ce rău ești! — se înroși soția — îmi pui întrebările fără rost numai ca să mă jignești. Oare toata viața ai să mă urmărești cu gelozia din cauza D-lui Wildau?"

— „Ha, ha! Glumesc, — rîse profesorul. — Nu te supăra."

Și o bătu ușor pe obraz. — „Ai dat un răspuns de adevărată nemțoaică. Ei, du-te și trimete-mi berea".

El simți, fără să știe dece, o enervare care creștea mereu împotriva acestei femei grase, cu corp alb, mama a trei copii. Simți nevoia de a rămîne în singurătate...

— „Tată, poftim berea ta! — spuse cu o voce subțire din pragul ușii fiul cel mic al lui Kallenbruk — Willi, de 7 ani, întinzînd profesorului pe o tavă albă ceașca de porțelan cu bere.

Profesorul, mișcat, atinse căpușorul blond al băiatului, și goli dintr'o sorbire tot paharul.

— Tată, pot să iau această cutie de țigări?" — întrebă Wili, neputîndu-și lua ochii dela cutia frumoasă.

Profesorul dădu din cap prietenos.

— „Willi! — îl opri el pe băiatul care tocmai trecea pragul ușii stringînd cutia la pieptul său.

— „Vino'ncoace. Răspunde-mi ce-ai face dacă, așa printr'o întîmplare absurdă, tatăl tău ar deveni evreu?".

Băiatul se uită la tatăl său întrebător, ascunzîndu-și cutia la spate.

— „Eu aș fi chemat pe Fredi și pe Trudi. Noi l-am fi scos afară și, împingîndu-l cu prăjina, l-am fi aruncat în gunoi" spuse el fără să se gîndească mult și se uită la tatăl său cu ochii plini de mîndrie.

Mai rămase în pragul ușii, așteptînd răsplata bine meritată, căci de obiceiu după fiecare răspuns bun, tatăl îi dădea 20 de pfenigi. Dar de data aceasta era distrat, și în locul celor 20 pfenigi, profesorul îi spuse pur și simblu, fără să-l privească:" Da, da, ești un băiat inteligent," — și-i porunci să-i spune lui Mitzi să aducă un taxi.

...La cercul „Prietenilor Eugeniei Militante" se strînsese deja multă lume elegantă. Făcîndu-și loc spre catedră, profesorul Kallenbruk stringea în dreapta și în stînga, o mulțime de mîini prietenoase. Toți cei de față știau ce părere bună avea chiar Führerul despre ultima sa carte și felicitările curgeau fără sfîrșit.

Profesorul Kallenbruk, ca un profesor iscusit ce era, începu conferința sa cu o glumă din domeniul istoriei. El anunță, că dacă Evreul cult din Portugalia sec. XVII-lea Isaac de la Pereira (el accentuă cuvîntul Isaac) susținea că D-zeu a creiat pe Arieni și Semiți în diferite zile, atunci el Kallenbruk, nu găsește nimic de obiectat. El chiar e gata să fie de acord cu Isaac de la Pereira, că Arienii au fost creați cu o zi înaintea Semiților. Probabil că D-zeu a obosit după 5 zile de muncă creatoare și pentru rasa creiată de el în ziua 6-a n'a mai rămas material de calitate bună. Astfel se și explică caracterele josnice ale rasei, moștenite de Evrei dela strămoșii lor.

Prin imagini vii, el zugrăvi în faţa auditorului, trăsăturile psihologice ale evreimii ca rezultat al mutaţiilor psihologice cari nu dispar prin selecţia naturală. El arată faptul precis stabilit de către Lenz şi Luxemburg, că Evreii sunt mai predispuşi la bolile psihice decît reprezentanţii rasei nordice. El se referi la Guptman care considera acestea ca ceva specific ereditar al poporului evreu. Cînd însă trecu la tema de bază a conferinţei, la descrierea *nasului semit şi a influenţei lui asupra psihologiei Evreilor*, toată sala ca fermecată stătea cu ochii fixaţi asupra profesorului.

Atunci se petrecu ceva la care nu se aştepta nimeni, un lucru despre care discutară apoi mult timp cu mare nedumerire, ascultătorii acestei conferinţe neobişnuite.

Trecînd la descrierea nasului semit, cu cocoaşa lui caracteristică, în combinaţie cu hipertrofia cartilagiilor triunghiulare, profesorul pipăi propriul său nas, se opri, păli deodată, acoperindu-şi asul cu mîinele. — Apoi cu un strigăt de groază „vai, vai", se aruncă afară din sală.

In primul moment, toţi cei de faţă, luară această drept o glumă. Apoi se auzi că profesorul a fugit în stradă, fară palton şi pălărie şi dispăruse în direcţie necunoscută. Această impresie dură 15 minute. Dar cînd după 1/2 de oră profesorul nu se întoarse, publicul începu să facă cele mai neverosimile presupuneri, şi pentru a se evita complicaţii nedorite, conferinţa a fost declarată terminată, iar discuţiile în contradictoriu n'au mai avut loc.

Aici se termină istoria stranie a unui episod din viaţa profesorului Kallenbruk.

Cu toate străduinţele noastre, n'am putut afla nimic despre soarta lui. Ştirile din Germania naţional-socialistă sosesc cu greu în ultimii ani. In ceeace priveşte păţaniile suferite de unii membri ai partidului conducător, ele se păstrau, precum se ştie, în cea mai severă taină.

Din ecourile contradictorii, cari ar putea privi pe profesorul Kallenbruk, merită atenţie o notă ce apăruse în ziarele germane, a doua zi după conferinţa dela clubul „Prietenilor Eugeniei Militante." Aceste note spuneau că păzitorii din Tiergarten, au pus mîna în acea noapte pe un domn de vîrstă înaintată, care căţărat pe un arbore tăia cu toporul crăngile dintr'o parte a copacului. Omul prins dădea semnele dementei tăcute — complicată cu paranoia.

In ziarele opoziţioniste germane, ce apar în afară graniţilor germane, nu mult după aceste evenimente, apăru fără comentarii, o înştiinţare scurtă, că renumitul profesor, rasist, Otto Kallenbruk, membrul partidului naţional-socialist, înebunise în scurt timp după vizitarea în scop ştiinţific a 28 de lagăre de concentrare ale Germaniei fasciste.

De altfel în anii aceştia persoanele oficiale de Stat şi de Ştiinţă, susţinătorii ferventi ai sterilizării obligatorii, ca Willhelm Frik (iar înaintea lui deputatul social-democrat A. Grotjahn) treceau printre persoane defective, dintr'o privinţă sau alta. A treia parte din populaţia germană, adică mai mult de 20 milioane din locuitorii ei. (A. Grotjahn „Soziale Pathologie", Berlin, 1923). Profesorul Fritz Lenz, mult mai precaut în părerile lui, fixă această cifră numai la 12 milioane. (F. Lenz „Menschlische Auslese und Rassenhygiene (Eugenik)" Lehmanns Verlag. München, 1931.) Cifra aceasta se poate considera ca bună numai pînă la primele luni ale regimului naţional-socialist, în timpul căruia, judecînd după ziarele şi datele oficiale, numărul bolilor psihice crescu enorm. Doctorul Faltgauzer, susţine că pentru a satisface nevoia în spitalele de boli nervoase, ar trebui să fie făcute lucrări de construcţie aşa de mari, că amploarea lor ar fi în stare să producă groază în rîndurile populaţiei. Asupra opiniei publice a ţărilor europene îngrozită de cifrele date, a influenţat, ca un calmant, lucrarea excelentă a statisticianului german d-l Stecker: „Comparaţia statisticii dintre diferite profesiuni din punct de vedere al frecvenţei bolilor nervoase". (H. Stecker „Statistische Darstellung der Belastung mit psychische Erkrankungen verschiedener Fachgruppen" Psychiatr. neurologische Wochenschrift" No. 18. 1933). Conform acestei statistici procentul de boli nervoase primare pentru oameni cu ocupaţii liniştite se ridică numai la 1,6. Pentru profesiuni mai agitate — 6,7. Iar la lucrători necalificaţi procentul ajunge pînă la 39,5. In felul acesta, d-l Stecker şi alţi statisticieni germani susţin că cea mai mare parte din cele 20 milioane este alcătuită din elementele proletare imperfecte, a căror trăsături de rasă, au făcut să fie expuşi mai uşor bolilor psihice. Profesorul dr. Kallenbruk, om din „familie bună", prezenta în masa această de oameni defectivi o excepţie rară. In rubrica secretă a poliţiei germane, printre 56.000 elemente asociale incurabile, schizofrenici, epileptici ş. a. sterilizaţi în 1934 în lagărele concentrate, în spitalele de boli nervoase şi în şcoli auxiliare ale Germaniei, figurează numele Kallenbruk. Insă din lipsa celelalte iniţiale, este greu de constatat dacă într'adevăr e vorba de profesorul Otto Kallenbruk. De ar fi chiar aşa, atunci noi, cu toată slăbiciunea ce o au autorii pentru eroii lor, ne-am fi reţinut să protestăm împotriva acestei barbarii, aducîndu-ne aminte de cuvintele istorice ale ministrului german de Sănătate publică — doctorul Reiter — pe care Kallenbruk obişnuia să-l citeze, şi anume: „E necesar să alegem pe cei sănătoşi şi să îngrijim de înmulţirea lor. Bolnavii trebuesc lăsaţi în grija medicilor, căci îngreuiază numai societatea omenească." (Din cuvîntarea la congresul naţional-socialist, la Nürnberg, in 1933).

Mai trebue să pomenim și de o altă versiune, din nefericire necontrolată, care a circulat mult timp în cercurile medicilor din Berlin și după care se zice, că profesorul dr. Kallenbruk muri de *paralizie generală progresivă*. Dacă ne punem, pe punct de vedere plin de autoritate științifică al d-lui Vesthoff — popularitatea căruia printre eugeniști germani a scăzut foarte mult în ultimul timp — atunci trebue să acordăm acestei versiuni o primire mai favorabilă. Precum se știe, Vesthoff era de părere că, cu cît o ființă vie se urcă mai mult pe treptele evoluției, cu atît ea ea expusă mai mult diferitelor boli. Dar mai ales în paralizia generală progresivă el vede și un simptom al culturii spirituale. Vesthoff o consideră ca un privilegiu și ca o dovadă de superioritate a rasei germane. „Toate popoarele — după părerea lui — încep să sufere de paralizie generală progresivă pe măsura relațiilor lor cu Germanii. Chiar la Evrei, frecvența paraliziei generale progresive e influențată de acelaș lucru..."

In sfîrșit, nu demult s'au auzit încă o versiune foarte ciudată, ce ne-a făcut să ne aducem aminte iarăș de profesorul Kallenbruk și de aventurile lui neobișnuite. Știrile cu totul confidențiale ne-au pus în cunoștință că în cercurile conducătoare ale partidului național-socialist au făcut o deosebită impresie demascările senzaționale ale unui avocat puțin cunoscut, un membru al partidului. Acesta dovedi într'un referat secret, adresat direct Führerului, origina evreiască a unui număr mare de conducători naziști din cei mai de frunte. A fost creiată o comisie specială pentru cercetarea veracității acestor învinuiri de o gravitate excepțională. Ea, după cum se aude, nu numai că a confirmat conținutul acestui raport, dar în fiecare lună mai adaugă la aceasta listă un număr tot mai mare de conducători național-socialiști, a căror origină evreiască, pe baza documentelor noi găsite de arhivarii Germaniei, se poate considera ca dovedită. Pentru a evita panica în rîndurile partizanilor, dările de seamă ale acestei comisii sunt ținute în cea mai mare taină.

Tradus de Zinaida Pamfil

Bruno Iasenschi

Cronica literară

Gala Galaction: La răspîntie de veacuri, roman (ed. Cultura Națională)

Mircea Eliade: Huliganii, roman (ed. Ciornei).

Cezar Petrescu: Carmen Saeculare (ed. Ciornei)

Dacă ar fi să rezumăm într'o frază romanul «La răspîntie de veacuri» al lui Gala Galaction, am putea fără șovăire să i numim: o călduroasă pledoarie în favoarea căsătoriei timpurii. Aceasta este tema principală a romanului care, după cum spune autorul într'o prefață, reprezintă numai prima parte dintr'un ciclu de romane, menite să expună «cronica» unei generații, a generației care a pornit în viață în ultimii ani ai veacului trecut. «La răspîntie de veacuri» înfățișează răsăritul și dimineața acestei generații. Autorul a ales cîteva tipuri de tineri de acum patruzeci de ani și i-a pus să se întîlnească la un curs al lui Titu Maiorescu despre filosofia engleză și anume la prelegerea inaugurală în care Maiorescu vorbește despre prietenia dintre John Stuart Mill și doamna Taylor. Cursul lui Maiorescu are o influență hotăritoare asupra evoluției sufletești a eroilor lui Gala Galaction și în special asupra a doi dintre ei, Doru Filipache și Antonina Țanțu, în jurul cărora se concentrează acțiunea cărții și prin care autorul ilustrează tema principală despre care am vorbit mai sus.

Cine cunoaște spiritul talentului lui Gala Galaction își va da seama că partea de ilustrare a temei propuse va fi mai mare decît acela a acțiunii. Intr'adevăr, pentru Galaction literatura este mai mult un mijloc decît un scop. El nu aparține acelui grup de scriitori, de altfel foarte numeros, care vor să dea cititorului o emoție și nu o învățătură și pentru care adevărul este întotdeauna un element al frumosului. Galaction pune întotdeauna frumosul în slujba adevărului, adică a unei idei pe care el o socotește adevărată. Prin fire și vocație, Galaction este un predicator. Ii place și simte nevoia să convingă și să convertească. Iată de ce literatura lui, cu excepția a cîtorva nuvele din primul lui volum «Bisericuța din răzoare», are o înfățișare de predică și de pledoarie. Un talent de acest fel, dominat mereu de o preocupare morală, va căuta mai puțin adevărul realist al vieții și mai mult situații e care ar putea să ilustreze ideia lui morală; nu va încerca atâta să recreeze viața cît să să o întrebuințeze pentru demonstrarea unei teze morale; din această cauză va trece uneori cu vederea adevărul situațiilor pentru a putea pune în lumină mai repede și mai sigur adevărul moral de care se lasă condus. Asemenea talente sunt întotdeauna înclinate către literatura utopistă și didactică. Genul lor de predilecție este fabula și parabola. Ele formează o întinsă categorie de scriitori, cuprinzînd oameni foarte deosebiți între ei ca idei, ca preocupări și ca atitudine morală, dar care toți se aseamănă prin nevoia lor de-a exploata materialul uman în vederea unei învățături oarecare. Din această categorie fac parte deopotrivă Fénelon și Voltaire (cel din romane), La Fontaine și Oscar Wilde, Swift și, în multe privințe, Goethe, Anatole France și Gala Galaction.

Galaction a dat deja o operă tipică de literatură apologică în «Papucii lui Mahmud», unde vechea temă a concurenții dintre religii și împăcarea lor, printr'o toleranță reciprocă, temă expusă de Lessing, după o povestire a lui Boccaccio, în parabola celor trei inele din «Nathan der Weise», este reluată într'un cadru romînesc și împletită cu o acțiune realistă și interesantă. In «Papucii lui Mahmud» Gala Galaction a cumpănit în chip fericit didacticismul parabolei cu creația artistică și din acest punct de vedere romanul acesta este una din operele sale cele mai isbutite. Aici Gala Galaction scriitorul a fost la aceeaș înălțime cu Gala Galaction moralistul. Cred, dealtfel, că această cumpănire a celor două vocații ale sale, de scriitor și de predicator, dă lui Galaction adevărata lui fizonomie literară.

Apucîndu-se să facă cronica unei generații, Gala Galaction este obligat să părăsească literatura apologică In «Roxana», în «Papucii lui Mahmud», autorul își supunea subiectul, îl 'nlădia, îl inventa și îl plămădea după trebuințele ideiei pe care voia s'o pună în valoare. De data aceasta însă, subiectul ales cere dimpotrivă, prin firea lui, oarecare supunere a autorului față de el. Trebue, deci, să cerem autorului o icoană veridică și expresivă a spiritului generației dela 1910.

Vedem în primul rînd că această cronică este în cea mai mare parte istoria unui singur suflet, acela al eroului, Doru Filipache, tînăr cu o sănătoasă hereditate fizică și morală, cu însușiri de poet, om normal și detreabă, fără prea multe ispite, dar cu destule întrebări lăuntrice, capabil de multe frămîntări sufletești, dar capabil în acelaș timp de repezi restabiliri de echilibru, mai ales prin refugiul în viața interioară. Un visător în fond, fără veleități de luptă și de acțiune, un intelectual delicat și simplu:

«Doru Filipache, prin firea lui contemplativă și inimică vulgarității, era făcut, în ce privește treburile publice, numai pentru renunțare și pentru ironică espectativă. Dacă îl ademeniseră, acum cîțiva ani, idealurile socialiste, era pentru partea lor de poezie umanitară și de apostolat. Niciodată nu i-ar fi trecut prin cap să se coboare în arena luptelor corp la corp, acolo unde lovești și ești lovit, acolo unde te confunzi în grosolănie și brutalitate. Pe băncile școalei, privea și asculta — mirat și nesolidar — discuțiile, teoriile, rivalitățile timpurii dintre colegii săi, cu prilejul vre-unei schimbări de regim sau al vre-unor alegeri parlamentare, făcute după obiceiul pămîntului. Din toată politica națională Doru Filipache admitea și admira numai comediile lui Caragiale: «*O noapte furtunoasă* și *O scrisoare pierdută*»...

Autorul îl descrie pe Filipache cu multă grijă și cu multă dragoste. Se vede că îl cunoaște într'adevăr foarte bine și nu e greu să bănuim afinități între autor și eroul lui. Din această cauză Filipache este și personajul care trăește cu mai multă putere (dacă exceptăm pe Antonina Țanțu, complectarea morală a lui Filipache, evident cunoscută și ea mai bine). Celelalte personagii, ceilalți tineri, colegi ai eroului, trăesc mai puțin. Deși, cu siguranță, văzuți de autor și copiați după modele vii, acești tineri apar totuș fără viață suficientă. Cred că pricina stă în structura generală a romanului, care e construit pe bază de lungi și copioase discuții între personagii.

Oamenii acestui roman vorbesc prea mult și trăesc prea puțin. Unul din ei, ftizicul Boruzescu, își găsește mingîierea amară în doctrina lui Schopenhauer pînă cînd, la mînăstirea Neamțului, e convertit de o adeptă, ftizică și ea, a vestitei mistice americane Mary Baker-Eddy. Despre Silviu Bojoreanu știm că e poet și că după ce intră în ziaristică, ajunge șef de cabinet al unui ministru. Despre ceilalți colegi ai lui Filipache știm mai puțin. Starea lor civilă interesează puțin pe autor. Reproducînd în abundență discuțiile lor, autorul a creat perfect atmosfera unui grup de studenți (și mai ales de studenți de pe la 1900), și a sugerat minunat entuziasmul, înflăcărarea și pasiunea unor tineri lacomi de cultură, însfîrșit accentul acela inimitabil pe care îl

au elanurile unor minți proaspete și care nu se mai întîlnește a doua oară în viață. Autorul însă a notat discuțiile tinerilor lui eroi și pentru valoarea lor intrinsecă. Și aici, cred, că a vrut prea mult. Intr'un roman, fie el chiar moralizator, discuțiile de idei ale personagiilor, considerațiile lor asupra vieții, cu un cuvînt manifestările lor intelectuale nu pot fi interesante decît în două cazuri: atunci cînd și numai într'atît cît ele ajută la zugrăvirea fizionomiei morale și explică *acțiunea* personagiilor, și atunci cînd sunt într'adevăr originale și noi. In primul caz discuțiile nu pot să fie nici *lungi*, nici abundente, ele sînt numai elemente de caractetizare. In al doilea caz bine înțeles, ele pot fi copioase, trecînd chiar pe primul plan, ca în multe din romanele lui Anatole France. Dar amintiți-vă puțin de Dostoievschi, de «Posedații» lui, mai ales, unde eroii au între ei atîtea discuții. Oamenii lui Dostoievschi nu vorbesc niciodată ca să vorbească. Vorba lor isvorăște dintr'un complex în care gîndurile, sentimentele, volițiunile se amestică și se împletesc. Vorba lor e presimțire de acțiune, de viață, e ea însăș acțiune și viață. E un slab erou de roman acela care nu face altceva decît să gîndească.

Discuțiile din «La răspîntie de veacuri» sunt în lumina considerațiilor de mai sus, cîteodată prea lungi și uneori nu suficient de interesante prin ele însile. De la un timp simțim că fizonomia morală a personagiilor nu mai are nevoie de complectarea lor. Are nevoie de acțiune. Și aici iată-ne ajunși la ceiace ar fi trebuit să fie prima noastră întrebare, odată ce ne aflăm în fața unui roman: ce se întîmplă în această carte?

Am imitat în analiza romanului lui Gala Galaction cursul romanului însuș. «La răspîntie de veacuri» nu este un roman de acțiune. Sau, această acțiune este lăuntrică, este evoluția interioară a celor doi eroi: Doru Filipache și colega lui Antonina Țanțu Dragostea dintre ei este lipsită de turburări și de piedeci exterioare, se desfășoară calm și blînd și se rezolvă în căsătorie. Antonina Țanțu, fată de băcan din Brăila, tot atît de sănătoasă la trup și la suflet ca și Filipache, a fost crescută de mătușa ei, maica Antonina dela mînăstirea Văratic. Prin ea autorul introduce elementul creștin, prezent dealtfel în toate operele sale. Și tot prin Antonina, predicatorul apare. Antonina, fire așezată și practică, sănătoasă și calmă, va potoli avînturile desordonate și va stimula indolența contemplativă a lui Filipache, călăuzindu-l spre o creație disciplinată și spre o viață limitată dar rodnică, pe potecile credinței. Filipache, în primul an al căsătoriei, are un moment de rebeliune pe care i-l prilejuește pasiunea lui pur sencuală pentru Elvira Iatropol, medicinistă, prietenă a Antoninei, care joacă rolul ispitei, dar care se dovedește a fi și ea în fond un suflet curat și o fire cinstită respingîndu-l pe Filipache și trimițîndu-l lîngă Antonina. Ce se va mai întîmpla de-acum înainte cu Filipache, vom afla din continuarea acestei «cronici», continuare pe care autorul o făgăduește.

Bănuesc că eroul lui Gala Galaction, intrat în lupta vieții, își va transforma în acțiune gîndurile și vorbele. Deja, cu acest conflict dintre dorința lui și refuzul Elvirei, romanul capătă o vioiciune și o vigoare, care, mărturisesc, îi lipsea pînă la acest episod. Vorbesc aici numai cu privire la realizarea artistică, la creația de viață, fără de care nu poate exista un roman. Intențiile și scopurile autorului sunt excelente, pretutindeni. Din toate paginile cărții te întîmpină o sănătate morală perfect edificatoare. Dar aceasta este altceva. Nu e creație literară. Avem admirabile considerații despre viață, dar nu viață, idei morale dar nu conflicte morale. Eroul lui Gala Galaction, după felul cum se desvoltă în ultimele episoduri ale cărții, ne face să nădăjduim că în a doua parte a vieții lui ne va oferi asemenea conflicte. In acest caz, «La răspîntie de veacuri», ar trebui considerată ca un prolog, poate cam lung, cam inegal, plin de prea multe aluzii, referințe și ci-

taţii literare şi filosofice, lucruri explicabile pentru tinereţea studioasă a personagiilor, veridice desigur, dar strieînd proporţiile *literare* ale operii.

Prin stilul de-o mare puritate, luminos şi senin, delicat şi nobil al multor pasagii (în special unele plimbări meditative ale lui Doru şi jurnalul Antoninei), romanul lui Gala Galaction reprezintă o interesantă abatere dela drumul pe care se îndreaptă astăzi multe din romanele romîneşti. E un antidot pentru vulgaritate şi o reacţiune împotriva unei anumite golănii de simţire, care poate fi la nevoie susţinută de un talent dar niciodată justificată.

* * *

Vorbind despre «Huliganii» d-lui Mircea Eliade îndată după romanul lui Gala Galaction, aş putea fi ispitit să fac o paralelă între amîndouă cărţile, dacă n'aş găsi că metoda aceasta, care consistă în a măsura două creaţiuni literare una prin alta, este cam ieftină şi cam artificială. Asemenea comparaţii nu sunt folositoare decît cînd vrei să clasezi şi să grupezi scriitori, aşadar cind ai în vedere o epocă literară şi cînd opui pe scriitori unii altora pentru a-i clasa, nu pentru a-i explica. Explicarea o faci cu măsuri şi metode care se aplică deopotrivă tuturor.

Totuş trebue să notez în cazul de faţă măcar una sau două coincidenţe. In prefaţa romanului său, Gala Galaction se întreabă într'un loc: «Care sunt patimile intelectuale ale studenţilor de azi? Ce cred ei despre teoriile lui Einstein faţă cu idealismul lui Platon? Care sunt scriitorii favoriţi ai acestor idealişti ai boxului şi ai volanului?» Intîmplarea face ca romanul d-lui Eliade, apărut în acelaş timp cu «La răspîntie de veacuri», să fie tocmai povestea acestor studenţi şi tineri de azi. «Huliganii» sunt, după nota dela sfîrşitul cărţii a autorului, un episod dintr'un ciclu. Aşadar, o «cronică» a generaţiei de azi. E firesc deci să căutăm în cartea d-lui Eliade *şi* un răspuns la aceste întrebări, comparînd, după ce vom analiza cartea, tinerii de azi cu tinerii de alaltăieri ai lui Gala Galaction. (Dealtfel, comparaţia cu tinerii unei generaţii mai vechi s'ar impune şi fără apropierea pur întîmplătoare dintre cele două cărţi). Dar paralela se sfîrşeşte aici. Dusă mai departe, ea n'ar explica nimic, nici fondul d-lui Eliade, nici manierişmul, nici, mai ales, structura sufletească a eroilor săi.

D. Mircea Eliade şi-a construit romanul după metoda care consistă în a conduce simultan cîteva acţiuni, continuîndu-le pe sărite, astfel că nici-un capitol nu continuă capitolul anterior. Este, dealtfel, cea mai bună metodă cînd e vorba să descrii mai multe existenţe paralele să aduni laolaltă în paginile aceluiaş roman personagii care nu se întîlnesc, sau nu se cunosc sau nu se influenţează unele pe altele, dar trăesc totuş în aceeaş atmosferă. In cazul «Huliganilor», atmosfera aceasta există. Este, dealtfel, elementul pe care autorul l-a realizat cel mai bine. Cartea d-lui Eliade este înainte de toate o carte de atmosferă. Intre toţi tinerii aceştia este o evidentă înrudire sufletească, este într'adevăr un spirit de generaţie, care îi apropie şi cîteodată aproape îi confundă, dîndu-le aspecte asemănătoare, din care cauză poate, ei apar uneori nu destul de diferenţiaţi. Ai cîteodată chiar impresia că autorul joacă şah cu mai mulţi parteneri deodată, trecînd dela un tablou la altul, cu repeziciune şi măestrie. Poate chiar că la cîteva mese joacă cu întruchipări felurite ale lui însuşi, totuş nu atît de felurite încît să nu poarte pecetea unei origini comune...

Totuş un personaj central există şi aici, chiar în această carte construită după procedeul împrăştierii, ceiace dovedeşte încăodată banala lege a romanului care cere neapărat un erou principal. Acesta este Petru Anicet, vlăstar al unei familii de boeri scăpătaţi, familie peste care autorul lasă să plutească un destin tragic. Fratele lui Petru s'a omorît de curînd. Anicet e muzician; sărac, locueşte cu mama lui într'o casă dărăpănată într'o fundătură şi visează glorie şi bogăţie. In el e un amestec de pasiune egoistă pentru artă şi de cinic materialism. Face rău cu candoare şie de o imoralitate ingenuă şi firească. Provoacă numai catastrofe şi nu se lasă influenţat de nici o remuşcare, pentrucă nu ştie ce e remuşcarea. Pe Anişoara Lecca, fata căreia îi predă lecţii de pian şi care, îndrăgostită de el i se dă fără ca el s'o solicite («Il irita impresia că ascultă un ordin, că e împins la aventură nu din voia sau nebunia lui, ci din curajul unei fetiţe»), o îndeamnă să fure nişte bijuterii din casă, el vinde bijuteriile cumpărînd papuci, şi stofă de rochie maică-si. Mama fetii, o pictoriţă stranie şi dezechilibrată, jignită de indiferenţa lui Petre faţă de ofertele ei amoroase, află de furt şi spune doamnei Anicet toată întîmplarea. Desnădăjduită şi apăsată de destinul întunecat al familiei, mama lui Petru se spînzură.

Alexandru Pleşa, prietenul lui Anicet, e mai slab conturat. Dar e făcut din aceiaş stofă. Şi el e catastrofal. O fată care l-a iubit s'a omorît pentru el. Bogat şi indolent, el apare cînd instinctual, cînd cerebral, incoherent în faptele lui, dar tot aşa de amoral ca şi Anicet. Autorul a vrut să facă din el un Don Juan al grupului de huligani, dar, nu ştiu dacă cu sau fără voie, a făcut din acest Alexandru Pleşa un ins cam caricatural, şi, în orice caz, cu mult mai puţin accent individual decît Anicet. Totuş, deşi acţionînd mai puţin (sau acţionînd mai puţin verosimil), şi poate tocmai din pricina aceasta, Pleşa este crainicul ideolog al grupului. El e acela care formulează şi expune în discuţii atitudinea de viaţă a huliganilor. Pleşa are gînduri cinic — amuzante şi de un perfect amoralism cînd îşi aduce aminte de amanta care s'a omorît pentru el: «Işi amintea de Viorica, O revăzu, îi auzi glasul; o sumă de amănunte îi năvăliră atunci în minte. Viorica mirosea cîteodată prea accentuat a pastă de dinţi. Probabil că se spăla cu foarte puţin înainte de întîlnire.... I se părea că Viorica se află undeva tot vie şi tot plină de sînge, cu gura ei frumoasă mirosind cîteodată a pastă de dinţi... I se făcuse foame de carnea ei. Dar se trezi brusc: ea a murit de mult... Nu suferea, nu era nici măcar enervat, nu avea sentimentul că fusese nedemn, crud imoral. Amintirea Viorichii îi făcuse bine».

Amoralismul acesta nu este desgustător. Autorul ştie cu multă iscusinţă să-l înfăţişeze ca o forţă covîrşitoare a naturii, care, în ciuda argumentăriilor ideologice ale eroilor, rămîne animalic şi candid. Toţi aceşti tineri, care trăesc în prezent cu o superbă indiferenţă pentru trecut, se înrădăcinează într'o fericită animalitate primitivă. La toţi se observă dispreţul pentru sentimente. Mai mult chiar: o ignoranţă şi o indiferenţă pentru tot ce e afectivitate. Dar ne întrebăm atunci: ce pun în loc? Vorbe de felul acesta:

«Sunt şi alte lucruri esenţiale pentru un tânăr, continuă Alexandru. Sunt lucruri care îi privesc mai direct decât dragostea. Majoritatea oamenilor de astăzi sunt umiliţi de societate, sunt jucaţi de evenimente. Aproape nimeni dintre noi nu mai poate creşte în voie, nu-şi mai poate împlini destinul lui. Ideile care circulă astăzi fără a mai întâmpina o rezistenţă, sentimentele—tipar, mari şi sterpe, care ne copleşesc—atentatul acesta la fiinţa noastră e mult mai grav».

Acestea sunt vorbe care au mai răsunat şi în gura altor generaţii nu numai în aceia a «huliganilor» de astăzi. Este o stare de suflet care la dăuăzeci de ani se manifestă întotdeauna prin dorinţa de a distruge ceva. Huliganii d-lui Mircea Eliade au pornit lupta împotriva sentimentelor. Alţii, mai demult, porniseră împotriva raţiunei reci şi a materialismului. Vezi romanticii. Tinereţea are nevoie de o mistică şi de mituri. Mitul Aniceţilor e lupta contra sentimentelor. Când Aniceţii vor avea patruzeci de ani, mitul tineretului va fi cu siguranţă altul.

Discuţii în spiritul pasagiilor citate se întâlnesc des în cartea d-lui Eliade. Nu voiu înoi decât numai pentru o parte din ele consi-

derațiile făcute mai sus cu privire la valoarea literară a acestui element. Multe din vorbele tinerilor d-lui Eliade sunt interesante. Autorul gîndește de multe ori prin personagiile lui și gîndește de multe ori interesant, dacă nu totdeauna constructiv. Dealtfel, de construcție nici nu poate fi vorba. Cartea e scrisă cu spirit de distrugere și de revizuire. Autorul a vrut să zugrăvească acest spirit de furie tinerească și l-a zugrăvit minunat. Huliganii aceștia care dau cu barda în Dumnezeu și se rățoesc cu naiva convingere că lumea începe dela ei, («Eu sunt și rămîn așa cum vreau eu să fiu, spune unul din personagii: pot călca orice lege în afară de legea ființii mele; nu mă las șantajat nici de milă, nici de prietenie, nici de morală, nici de cuvîntul dat...»), sînt stăpîniți în fond de un individualism desfrînat, nu știu ce vor și vor lucruri contradictorii și nelămurite. O stare de spirit anarhică, în dosul căreia se ascunde o aprigă dorință de juisare materială. Va fi fiind aceasta spiritul specific al generației care are azi douăzeci de ani? Cred, mai degrabă, că în acești huligani, cuprinși de ambiția de-a cuceri și de-a supune viața și de-a o schimba, sînt elemente care nu aparțin numai tinerilor de azi. Aici Doru Filipache din romanul lui Galaction ar protesta desigur. Dar să nu uităm că autorul îl vede pe Doru Filipache și pe prietenii acestuia după patruzeci de ani, cu duioșia trecutului și regretele vîrstei. Și este oare eroul din «La răspîntie de veacuri» atît de reprezentativ? Aceiaș generație care a dat pe idealistul Filipache a dat tot atîția arivișți politici, tot atîția burtă-verzi magnifici și tot atitea lepădături morale ca și oricare altă generație. Tinerii d-lui Mircea Eliade, cel puțin, sunt amorali cu sinceritate. Dar și ei, sunt oare reprezentativi? La întrebarea aceasta nu se poate încă răspunde.

Despre alte personagii ale romanului nu voiu vorbi. Sînt multe, prea multe. Unele din ele ar putea chiar să lipsească fără ca economia generală a romanului să sufere. Unul singur dintre tinerii aceștia trăește mai intens, și lucru ciudat, e cel mai puțin huligan dintre toți, e singurul care nu urăște sentimentele și chiar își desechilibrează viața din cauza unei iubiri. Și, natural, e cel mai uman dintre toți. Toți ceilalți sînt mai mult construiți decît creați. Nu e prima oară cînd un personagiu secundar trăește, în unele privințe, mai intens decît eroii

Deși tinerească, această carte este deprimantă. Iți lasă o impresie de împrăștiere, manifestată chiar și prin structura romanului. Impresia aceasta este, dealtfel, în logica însăși a cărții.

Dar acestea sunt considerații afective ce nu ating deloc valoarea literară a romanului, care e mare. Mă gîndesc mai ales la felul cum e zugrăvită familia Lecca, bizară adunare de personagii crepusculare și grotești, apoi la sinuciderea doamnei Anicet, tratată minunat cu mijloace atît de simple, precum și la alte cîteva pasagii care conțin frumuseți literare de primul rang.

* * *

Considerind viața lui Eminescu așa cum se înfățișează în trilogia „Luceafărul" „Nirvana", „Carmen Saeculare" a d-lui Cezar Petrescu, trebue să spunem dela început că nu privim această trilogie decît ca pe un roman. D. Cezar Petrescu n'a vrut să facă operă de istorie și n'a făcut. Dacă, vreodată eroul de roman, Eminescu poate fi așa cum va fi fost omul Eminescu, aceasta n'ar dovedi decît că autorul a lucrat după cea mai bună metodă naturalistă, documentîndu-se cu strictețe și redînd cât mai multă culoare istorică. Dar ar fi putut să nu facă acest lucru și atunci romanul său ar fi rămas (firește cu mai puțină reconstituire exterioară) ceeace este și acum, adică o interpretare a vieții lui Eminescu, o viață a lui Eminescu văzută de un romancier cu puternică imaginație cu o rară putere de-a inventa viață după modelul vieții reale și putîndu-se adapta la medii sufletești foarte diverse.

Mai ales această din urmă calitate este necesară într'o construcție literară de felul aceleia pe care a întreprins-o d. Cezar Petrescu în trilogia sa. Intrebarea pe care trebue să ne-o punem în fața unei astfel de opere este: sufletul lui Eminescu poate fi plauzibil așa cum apare din acest roman al vieții lui? Ceiace ne interesează este în primul rînd autenticitatea spirituală a lui Eminescu, independent de haina lui istorică și de precizia reconstituirii gesturilor și faptelor lui. Brutus al lui Shakespeare, plăsmuit după o lectură din Plutarh, fără prea multă „culoare locală" exterioară, este totuș, foarte probabil, tot atît de autentic, în ființa lui spirituală, ca și Brutus reconstituit științificește de un Mommsen. Romancierul își poate îngădui oarecare libertate în alegerea și interpretarea întîmplărilor reale din trecut. Unii scriitori, ca Joseph Delteil în a sa «Jeanne d'Arc» au ajuns chiar la extravaganțe în această privință. Oricît ar părea de adevărată și de vie viziunea modernă a lui Delteil despre Jeanne d'Arc, ea nu scuză decît precar neglijarea ostentativă a elementului istoric. Totuș, excesul de documentare poate ajunge la greșeli de altă natură. In «Salammbô», de exemplu, apare mai mult reconstituirea Cartaginei decît caracterul fiicei lui Hamilcar. Culoarea prea multă năclăește psihologia eroilor. Decorul copleșește personagiile. (E drept că Salammbô n'a fost pentru Flaubert decît un pretext pentru evocarea Cartaginei, care este adevărata eroină a cărții, dar aceasta nu oprește ca «Salammbô» să fie un roman de decoruri, de evocare plastică și de reconstituire arheologică, dar lipsită de viață. Voim să indicăm numai că procedeul reconstituirii erudite are și el primejdiile lui

Cezar Petrescu s'a silit să reînvie în trilogia sa nu numai figura lui Eminescu ci întreaga atmosferă a vieții în care Eminescu a trăit. Dealtfel, acesta este procedeul cel mai nimerit. In «Luceafărul», de exemplu, apare nu numai copilăria și adolescența lui Eminescu ci și evocarea unei familii de boernași moldoveni de pe la 1860, familia căminarului Eminovici, tatăl poetului. Acum, în «Carmen Saeculare», tabloul se lărgește, personagiile se înmulțesc și perspectiva se mărește, cuprinzînd o bună parte din societatea romînească, dintre anii 1875—1890. Apar acum aproape numai personagii istorice: toți membrii Junimii, Slavici, Caragiale, Creangă, Pogor. Grija de-a reconstitui ajunge atît de mare încît ni se dau multe documente autentice, scrisori, pagini de ziar, file de memorii, care sînt introduse deadreptul în textul romanului, fără a fi prelucrate. Autorul a vrut să înfățișeze un Eminescu cît mai conform cu realitatea istorică; dar, în acelaș timp, l-a recreat cu mijloace de romancier, adică a avut față de el atitudinea pe care a avut-o față de Radu Comșa, Zaharia Duhu și atîția alți eroi ai romanelor sale. Rezultatul este că Eminescu, erou de roman, trăește și prin gesturile, faptele și gîndurile lui reconstruite, dar capătă viață într'o mare măsură și prin gesturile, faptele și gîndurile pe care i le atribue romancierul. Bănuim acest lucru din pasagiile în care, tocmai, stilul, maniera, accentul lui Cezar Petrescu apar mai evidente, acolo unde simțim că inventează viața și din biograf devine creator. Mărturisesc că cunosc prea puțin material documentar de prima mînă în ce privește viața lui Eminescu și mai trebue să spun că, din Eminescu, mă interesează în primul rînd opera; așadar viața lui nu m'ar atrage decît în măsura în care i-ar putea lămuri opera, deci m'ar interesa mai mult ceiace a gîndit și a simțit Eminescu decît ceiace el a făcut. Curiozitatea mea merge mai ales spre mediul în care a trăit Eminescu (mediul material și, în deosebi, mediul spiritual). Iată de ce găsesc că romanul lui Eminescu în versiunea d-lui Cezar Petrescu este interesant prin descrierea acestui mediu. Spre deosebire de alți romancieri ai vieții lui Eminescu (afară de d. G. Călinescu, preocupat mai ales de realitatea istorică, mai mult biograf decît romancier), d. Cezar Petrescu a zugrăvit cu abundență de detalii pitorești și de atmosferă locală locurile, oamenii,

vremurile, în mijlocul cărora a trăit Eminescu. Mai ales în «Carmen Saecu are» acest lucru e evident. Sînt aici evocări ale Ieșului de acum patruzeci de ani și ale societății ieșene de pe atunci, care merită să fie citite pentru ele însile, și care ar rămîne valabile și vii chiar dacă eroul romanului ar fi un intelectual oarecare din Romînia de pe la 1880. Amintesc mai ales ceaiul literar dela Veronica Micle la care Eminescu, Bodnărescu și Slavici ascultă o traducere șchioapă din Hugo a unui locotenent de dorobanți, în tovărășia unui boer scăpătat și a unei cucoane „cu mănuși de dantelă fără degete" și „pelerinuță neagră cu mărgele de sticlă". Pasagii ca acestea sînt multe. Ele formează, poate, farmecul principal al cărții. Eminescu, plasat în mijlocul vieții de toate zilele, apare fără aureolă, mai tangibil și mai viu, adică, indiferent de exactitatea referințelor documentare, mai aproape desigur de realitatea lui sufletească. D. Cezar Petrescu l-a înfățișat pe Eminescu ca pe un inadaptabil, ca pe o fire cinstită și intransigentă, incapabilă de compromisuri, simplu în apucături, de-o melancolie aspră și robustă, cam abulic, lipsit de ambiție din neputința de a acționa, obsedat de ideia morții și fiind în fond un iremediabil boem, inapt pentru orice disciplină și orice organizare a vieții. In sfârșit, un om care a suferit mai mult din pricina lui însuș decît din pricina vremurilor și a oamenilor în mijlocul cărora a trăit. Este o interpretare care se acordă în linii generale, cu mărturiile contemporanilor și care e, probabil, destul de justă.

D. Cezar Petrescu a cheltuit multă muncă și mult talent pentru a duce la bun sfîrșit romanul vieții lui Eminescu. A izbutit să redea o largă fișie de viață romînească de acum cincizeci—șasezeci de ani, într'o evocare plină de culoare, în care figura lui Eminescu apare vie și plauzibilă. Cred, totodată, că realizarea acesta va zădărnici orice încercare viitoare și din partea oricui de a mai scrie o viață a lui Eminescu. Cu trilogia d lui Cezar Petrescu și biografia d-lui G. Călinescu, viața lui Eminescu trebue considerată de acum înainte ca o chestiune epuizată pentru literatura romînă.

Al. Philippide

Note pe marginea cărților.

G. Ibrăileanu.

Ultimii ani ne-au răpit în Paul Zarifopol și G. Ibrăileanu două figuri mari, nu prea simpatice însă tinerilor, prin sobrul lor criticism. Trecuți în inofensiva eternitate, nu vor întîrzia să-și întindă influența și asupra celor refractari pînă acum. Spirite analitice și oarecum negativiste, nu puteau inspira decît stînjeneală și teamă actualei generații. Hipertrofia criticei era o primejdie, ajutată de causticitatea observațiilor, o teroare pentru cei ce trăiau din țîșnirea instinctului. Fapt este că Zarifopol n'a provocat între tineri decît refuz îndîrjit, iar G. Ibrăileanu — o mărturisim ca fiind dintre cei ce au cunoscut mediul literar al tinerei generații — n'a avut priză prea mare. Zarifopol însă, ca și Ibrăileanu, sunt spirite a căror semințe vor rodi încă, și chiar foarte curînd. Criza prin care trece tînăra generație, o va aduce, desigur la comprehensiunea atitudinii de viață a acestor doi izolați. Pronosticul acesta nu este, firește, inspirat de lauda funebră după care *De mortuis nil nisi bene*, lîngă catafalcul criticului recent trecut între cei ce nu mai pot lua, sub ochiul scrutînd atent și rece, pagina de literatură sau de polemică critică. Ci pentrucă opera lui G. Ibrăileanu reprezintă o etapă viabilă în evoluția de *spiritus rector* al „Vieții Romînești", pe care numai memorialistul sau istoricul literar ne-o poate desluși cît, la rezidiile acestei activități, precipitate în puținele volume de Studii.

Prezența unei linii unice de preocupări, a unui gînd central, care polarizează toate manifestările spirituale, este semnul adevărului om de știință. O astfel de idee centrală, dominînd întreaga activitate, găsim și la Ibrăileanu, și o valorifică. Intr'un capitol din *Spiritul critic în cultura romînă*, Ibrăileanu arată cum, pe la 1880, se terminase fatal rolul lui Titu Maiorescu, exponentul criticismului moldovean, odată cu asimilarea formelor apusene, dar și cum acesta n'a reușit să treacă în perioada a doua la o critică literară propriu zisă.

Sintetizînd impresiunile despre „rolul" activității lui G. Ibrăileanu, însemnăm următoarele aspecte: Ibrăileanu a fost toată viața preocupat de problema adaptării fondului la formă dar nu sub aspectul criticist junimist al carenței fondului, ci invers, arătînd, de pildă, în studiile despre tehnica versurilor

lui Eminescu, cum se întîmplă în Eminescu, organic, natural, spontan, adaptarea reciprocă a fondului şi a formei. Cu alte cuvinte, Ibrăileanu este criticul fazei constructive, cara arată cum se naşte originalitatea spiritului romînesc, după perioada de dificilă gestaţiune, caracterizată prin ofensiva munteană şi defensiva criticistă moldoveană. Aceasta ne îndreptăţeşte să-l numim pe Ibrăileanu un urmaş al lui Titu Maiorescu, înlocuitorul lui. Nu ştiu dacă s'a mai făcut acestă apropiere, bănuesc însă că paradoxul aparent din împreunarea numelor Titu Maiorescu—G. Ibrăileanu a zădărnicit-o. Ştiu prea bine, sunt despărţiţi prin temperament, cultură şi generaţie. Dar nici nu mă gîndesc să-l declar pe Ibrăileanu elev, urmaş, diadoh al lui Titu Maiorescu, cînd adversitatea lor este evidentă. Ci Maiorescu, a fost criticul *unei* faze, G. Ibrăileanu a *celeilalte* faze. Prin faptul că faza a doua, de consolidare, se opune primei şi Ibrăileanu se opune lui Titu Maiorescu. Prin faptul că faza a doua iese organic din faza întîia, Ibrăileanu îi urmează organic lui Titu Maiorescu.

Activitatea lui G. Ibrăileanu trebue astfel înţeleasă ca o necesitate organică în evoluţia culturii romîneşti, ca omul de care a fost nevoe pentru a face bilanţul primei perioade („Spiritul critic") şi să pună bazele unei critici adaptate la noua fază evolutivă. Frumuseţea vieţii lui Ibrăileanu este că el a ieşit din apelul necesităţii momentului.

In slujba acestei misiuni, — anume de a arăta naşterea unei culturi originale, urmărind fazele ei cu ajutorul *criteriului* formei adaptate la fond — Ibrăileanu a pus darul de analist, o sobrietate şi o luciditate remarcabile. Privind viaţa lui Ibrăileanu, — ca şi cea a lui Proust — putem vedea cum boala poate deveni un ferment, un accelerator al spiritului. Căci, fără îndoială — şi fără sacrilegiu — Ibrăileanu a fost un bolnav dar, ca şi Proust, cu care avea afinităţile elective ale aceleaşi naturi nervoase, boala a sporit luciditatea, darul de analiză şi l-a silit la acea dureroasă recluziune, din izolarea căruia lucrurile apar în lumina lor firească, nemincinoasă şi eternă. Instrumentul ideii generatoare a activităţii lui Ibrăileanu a fost analiza tehnică, minuţioasă, disecţia microscopică şi analiza micrometrică. Şi în acest domeniu Ibrăileanu a fost înlocuitorul lui Titu Maiorescu, fiind oarecum dincolo de frontul van al discuţiilor în jurul „artei pentru artă" şi „artei cu tendinţă". Ibrăileanu a reprezentat omul necesar în această fază a desvoltării literare. Ştiind prea bine că opera de artă este o soluţie spontană şi personală, determinată însă de mediu şi instrument de acţiune, a arătat că principalul nu este de a stabili originea sau finalitatea operei de artă, ci de a arăta în primul rînd *cum* şi ce este opera de artă. Căci „arta pentru artă" ca şi „arta cu tendinţă" sunt amîndouă cu tendinţă: teorii cari satisfac una, sentimentul estetic; cealaltă, tipul social. Ibrăileanu

ocupă poziţia omului de ştiinţă. Revenind la această caracterizare a ideii generatoare şi a instrumentului ei de realizare, ne place să ne amintim de acea preţioasă contribuţie la bibliografia criticei eminesciene, care este studiul *Eminescu, note asupra versului.*

S'a făcut mult caz de „descoperirea" lui Proust înaintea criticei franceze. Nu ştim întrucît acest lucru este adevărat. Istoriceşte totuşi, adoptarea imediată a lui Proust este o laudă pentru perspicacitatea criticului nostru. Ceva asemănător s'a întîmplat şi cu studiul despre Eminescu. In el anticipează studiile amănunţite asupra adecvării versului cu fondul, cari au acuma o atît de mare importanţă în estetica franceză (Grammont, Jousse, Pius Servien Coculescu).

Cercetînd starea sufletească optimistă, inautentică cu metrul trohaic şi pesimismul, stările sufleteşti depresive cu cel iambic, Ibrăileanu porneşte cu acest fir al Ariadnei prin labirintul operei poetice a lui Eminescu, reuşind să aducă nu numai claritate în unele probleme discutate, dar arătînd şi procesul, atît de important şi semnificativ pentru cultura noastră, al miracolului progresivei adaptări a formei la fond în Eminescu.

„Troheul, mai simplu (e metrul versului popular), mai alert, mai repede, e la Eminescu metrul stărilor de suflet mai optimiste, mai romantic-idealiste, mai juvenile, al versurilor în care viaţa se afirmă. Iambul, mai grav, mai încet (în muzică durata este un mijloc de a reda tristeţea) e metrul pesimismului, al deprimării, al analizei" (Studii literare — 1931, pag. 161). Aplicînd la fiecare poesie această definiţie, găseşte în primul rînd o clasificare a operelor lui Eminescu, caracterizate prin o schimbare generală de ritm din 1879. Analizînd *excepţiile* („Epigonii" d. p.) arată că ele nu sunt decît o nouă confirmare a instinctului artistic al lui Eminescu. Lucrul acesta este important nu pentrucă s'ar afirma pentru truismul că Eminescu este un mare poet ci, prin faptul că o dovedeşte ştiinţific:

„In poesia lui Eminescu, un anumit fond cerînd, provocînd un anumit ritm, nedesminţita adecvare a formei la fond e *probată obiectiv* — lucru greu în estetică. Se ilustrează aşadar *cu fapte*, că creaţia lui Eminescu nu are nimic din ceeace s'a numit muncă-exerciţiu, „compoziţie", că e fapt profund biologic" (Ibidem; p. 162).

Cu aceeaşi preciziune ştiinţifică elaborează şi caracteristicile tehnice din versurile lui Eminescu din perioada a II-a şi semnificaţiile lor, d. p. forma mai strictă, concretizată în versul scurt, lipsa de asonanţe şi bogăţia de rime rare şi rafinate, aşezarea cuvîntului esenţial în rimă şi muzicalitatea rimei, toate ducînd la ideea esenţială care domină analiza şi demonstraţia: concordanţa dintre expresie şi gînd, sentimentul exprimat. Este regretabil că această metodă n'a fost aplicată, cu

toate virtualitățile ei, nu numai asupra lui Eminescu, dar asupra întregei producțiuni literare moderne, într'o vastă operă de sinteză, care să arate pas de pas variațiile construirii unei originalități proprii ,probate prin acest criteriu — voltmetru infailibil al spontaneității creatoare, care este corespondența expresiei cu conținutul .Dar dacă Ibrăileanu n'a reușit să fie decît ctitor, este probabil că munca lui va putea fi reluată de alții. Aceasta numai grație faptului că metoda lui e științifică, obiectivă, deci transmisibilă.

Un alt aspect al permanenței preocupări a lui Ibrăileanu a fost problema neadaptării. Problema „patologică", diagnoza bolii culturale și sociale îl preocupă tot atît de mult ca și diagnoza însănătoșirii progresive a spiritului romînesc. Deaceea analiza operei lui I. Al. Brătescu-Voinești și Mihail Sadoveanu ocupă un atît de mare spațiu în *Studiile* lui G. Ibrăileanu. Brătescu-Voinești și Sadoveanu sunt anatomiștii desrădăcinării, a neputinței de adaptare la formele noui.

*

Unitatea de preocupări ne garantează valoarea reală de gînditor a lui G. Ibrăileanu. Temele lui sunt chiar temele noastre. Istoria efortului criticist, continuarea spiritului criticist, adaptat la o nouă fază sunt sectoarele pe cari a lucrat cu rodnicie G. Ibrăileanu.

Față de aceste merite certe, ignorarea lui de către tineri este nedreaptă — dar poate fi înțeleasă. Pe deoparte spirit critic lucid, analiză tehnică, — ,pe de altă parte desfrîul trăirii, veleitatea creației, prezumția mistică și importul ideologic. Neacceptarea lui Ibrăileanu este un semn care va trece odată cu lichidarea efervescenței juvenile. Cercetător venerat, estetician militant al criticei tehnice și culturale, Ibrăileanu a clădit cîteva lespezi solide, cîteva puncte trainice în terenul incert al vieții spirituale actuale, pe care se poate umbla, unde ne putem refugia, pe care se poate continua cu clăditul.

Poesia d-lui George Magheru.

Mi se pare că, afară de bunul și înzestratul cu ochi de Argus critic Perpessicius, nimeni n'a remarcat activitatea poetică a unui literat, care s'a multiplicat într'o productivitate bogată, reușind, de pildă, să scoată în anul binecuvîntat MCMXXXVI nu mai puțin de trei volume de versuri, însemnînd 436 pagini de poesie. Față de anemica producție poetică, curgînd în fiioane subțiri, acest fluviu masiv de lavă trebue să impresioneze cel puțin cantitativ. Cercetarea acestor volume de versuri nu este lipsită de farmec, deoarece aci se desvălue, pînă la ultima nuditate, cel mai atroce veleitarism poetic. Dealtfel prin chiar titlurile volumelor sale — d. p. *Poesii antipoetice* (1933) și *Poeme în limba păsărească* (1936), d. Magheru se situiază în afară de poesie și cultivă o jonglerie cu elementele poesiei, ce nu este lipsită de farmec. Poesia în contrasens, fiică a ironiei, anularea actului poetic prin mimetismul perfect al poesiei, pare a fi un principiu profund anarhic, din poesia revoluționară a d-lui Magheru. O admirabilă lipsă de spontaneitate poetică și o memorie fabuloasă, îl ajută în această sarcină de a aduce poesia pe planul unui intelect care mimează, pentru a le anula, toate posibilitățile poesiei adevărate. Lucrurile acestea trebuiau spuse dela început deoarece opera d-lui Magheru, privită sub altă perspectivă, poartă stigmatele ignorării Muzelor. O surîzătoare jonglare și o persiflare a mijloacelor poetice, în special a celor verbale, în cari d. Magheru a ajuns la o virtuozitate remarcabilă.

Opera d-lui Magheru se compune, afară de două încercări dramatice, din următoarele tomuri de versuri: *Capricii* (1929) cuprind trei cicluri de poesii „cosmice", „balcanice" și „moderne", *Poesii antipoetice* (1932), *Coarde vechi și noi*, cu o seamă de poesii pentru documentare, acoperind timpul de ucenicie literară 1912—1925, *Poeme în limba păsărească* și *Poeme balcanice*, toate din 1936.

Ceeace izbește în primul rînd la răsfoirea volumelor autorului nostru, este uimitoarea varietate de factură a poesiilor și exploatarea sistematică a tuturor stilurilor. Față de densitatea de coarde a d-lui Magheru, harfa atît de variată și abundentă a lui Voronca este săracă. Trecînd prin poesiile, ca să zic așa, banale la poesia cosmică, la poema balcanică, la poema nordică, la aforismul vinificat, dramatizat, filmat, prin cântec popular și sonoră versificare, pentru a ajunge la imnuri hesiodice și rapsodii homerice. Se pare că autorul, cu un spirit de sistemă, pe care îl vom aprecia dealtfel și mai tîrziu, a trecut în revistă toate formele de poemă, toate manierele franco-romîne contimporane. Autorul are o capacitate rară de a-și mula impresiunile în formele cele mai diverse, mai rare și mai căutate, încît ai impresia că poemele nu au fost scrise într'o anumită formă fiindcă o cerea instinctul artistic, ci pentru a satisface orgoliul de creație enciclopedică a autorului.

Nicăeri, cred, nu se poate studia mai documentat procesul invers al creației poetice. De aci, probabil, și titlul unui volum: *Poesii antipoetice*, — titlu ce putem extinde cu conștiința împăcată și asupra celorlalte volume. Mersul normal al creației este dela „idee" (sub care înțelegem viziunea, înfiorarea, emoția) la formă. D. Magheru își fixează în jocul său intelectual tema și forma și inventează apoi poesia, conținutul viu al sentimentului.

Din această caracterizare, ce cată să prindă impresiunea generală față de poesia d-lui Magheru, se poate vedea că

acesta este un cerebral ironist, care se joacă cu formele dintr'o preocupare pur ludică. Şi recunoaştem că a ajuns la o virtuozitate în mînuirea celor mai diverse instrumente (maniere) asemenea fenomenalilor virtuoşi ai jazzului.

*

Nota caracteristică a d-lui Magheru pare să fie beţia — şi anume beţia, artificială încălzire, cu forme variate, cu sentimente şi idei sublime, cari să-i dea extazul grandoarei. Deaceea o bună parte din temele poemelor d-sale sunt beţii cosmice, bălăciri în căi lactee şi tennis cu planetele. Toate acestea sunt dominate de un puternic sentiment egocentric, de o creştere a simţirii eului, de o expansiune a propriei persoane pînă la limite cosmice — divină beţie prometeică. O pildă pentru această participare a întregului cosmos la viaţa subiectivă a poetului este următorul citat din poema liminară a volumului *Capricii* (p. 7).

„Bătrînul gînd se stinge şi răsare gîndul nou...
Şi fiecare sbuciumare-a mea, în ceruri are un ecou...
Cînd moare'n mine o idee, sus în slavă e un doliu...
In ceruri creaţiunea mea este un strigăt de orgoliu...
Şi stelele şi sorii din adîncul meu răsar şi mor...
Inaltul nu'nţelege drumul lor de unde vin şi unde sbor.
De ce acest al cosmosului zbucium şi deliciu?
Al fiinţei mele înfime, e un imens capriciu".

O prefaţă cît se poate de titanică, purtată de un *orgoliu* puternic, pe care Victor Hugo îl aprobă, din Empireu. *Universul* este raportat la eu, ca la creator *(Capricii, p. 17)*.

„O! inima-mi creează timpul şi în spaţiu îl pulsează...
Şi lucrurile'n vremea mea se angrenează...
Cometa, steaua, scorpia cerului, cereasca hidră
Oceanele, curg în imensa mea clepsidră...
Şi toate longitudinile sînt pe creer....
Acolo stele merg alăturea de greer.
Cînd rîzi, pe ceruri sorii ard de patimi,
Cînd plîngi, steluţe se transformă'n lacrimi.
Pierind din suflet ele pier din cer..."

Dealtfel, această hipertrofie a eului este susţinută într'un loc printr'o teorie idealistă a realităţii, care se mişcă într'o abilă dialectică versificată (ibidem, p. 13—14).

„Imi spune'n ceasurile mari meditaţiunea:
„au creatorul nu e creaţiunea?"
Un cîmp, sub pasul vîntului mlădios,
e făurit doar de mireasma din miros...
Pîrîul îmbrăcat în alba spumii zeghe
e făurit de sunetele din ureche...
Şi aştrii, ale cerului lucioase scule,
din ochii mei sînt părticele minuscule...

O urechelniţă mi-a găurit timpanul:
de frica urechelniţii, a amuţit oceanul..
Cînd intră în privirea mea un fir de praf
care înghite stelele şi face jaf,
îmi spune gîndul, neliniştitorul:
„au creaţiunea nu e creatorul?"

Dar încercarea aceasta de a recreea cosmosul — nu înseamnă poesie, etimologic: creaţie? — este o simplă şi fragilă veleitate: vorbesc forţele creatorului titanic din această „viziune cosmică?":

„Pe suflul Ştiutorului a-tot şi pururi bun
şi-a rotunjit Pămîntul băşicuţa de săpun...
Peste băşica ostenind în coaja ei marea enormă,
suflarea mea alunecă şi îşi creează formă."

Ceeace lipseşte aci este căldura şi grandoarea. Prezentă însă, ironia! Lecţii de grandoare cosmică se pot însă lua dela vizionarul Däubler sau dela Spitteler.

Pe ici pe colo, aptitudinea cerebrală a d-lui Magheru permite formularea unor versuri limpezi de poesie didactică, d. p. în această psihogeneză — care însă se bate cap în cap cu teoria precedentă despre raporturile dintre lume şi simţuri, (Capricii, p. 37):

„Prin veacuri lungi, parfumuri, cîntece, lumină,
au devenit în trupul meu miros, timpan, retină...
Chiar de-aşi albi ca'n furia mării floarea spumei,
vreau să destram în nervii mei alcătuirea lumii...
Să văd istoria omenirii, ce delicii,
schimbată'n armonii, parfum şi artificii".

Capacitatea de a filosofa poetic a d-lui Magheru se manifestă îndeobşte în paradoxuri de felul următor *(Capricii*, p. 40):

„Citesc pe culme cîntul lui Horaţiu...
Privesc sub mine sate, codri, cîmpuri...
O, parcă timpul a intrat în spaţiu".

Că poesia aceasta e *voită* se vede din sărăcia de material concret poetic, care să se precipite în versul subliniat, destul de interesant de altfel. Urmărind vîna filosofică — tot la problema timpului — mai transcriem aceasta: *(Capricii* p. 114)

„De adevăr acuma mă apropiu:
Azi fie care simţ îşi are timpul propriu.
Cunosc un timp sonor şi vizual...
Există şi un timp doar cerebral...
Aceste vremuri nu se suprapun în mine
şi astfel curge timpu'n ochi, altfel în vine
Cu timpul olfactiv sînt cu un an în urmă,
cu cel sonor, la zi..."

Aci răzbate şi atitudinea ironică, rece şi cerebrală, acrobaţia de concepte. Tot aci trebue să amintim *Savantul* (p. 59) care este o parodie a celebrului savant din „Scrisoarea" lui Eminescu. Maniera cosmică a d-lui Magheru s'a transformat după apariţia *Jocului secund* incît apare în ultimul d-sale volum sub următoarea formă, al cărui original e foarte uşor de ghicit: *(Poeme în limba păsărească*, p. 6).

„Te salut
Fantastic satelit
Pentru
Eternităţi
Minut
Menit.
Stea?
Secundă
Scundă
Clipă
Şi clipire
Tainică
De clipă
Tu planetă
In patimi
Plăsmuită,
Te salut!

*

Cu *Ciclul balcanic* abordăm o manevră abilă a d-lui Magheru, pe care aşi numi-o pitorească. Ea constă într'o întrebuinţare exagerată de neologisme, termeni tehnici sau termeni arhaici, cari caracterizează de minune esenţa întregei poesii a d-lui Magheru: acrobaţii de sentimente şi jonglerie cerebrală de idei, forme şi în special cuvinte.

Ciclul balcanic nu redă, bine înţeles, ca poesia d-lui Barbu, d. p., misterul oriental al peninsulei dunărene, ci este un pretext de pitoresc. Ba, ea se situiază la antipodul poesiei balcanice barbiene, deoarece persiflează şi orientalismul, balcanismul nostru. Ceeace la Barbu e poesie, aci e discurs-invectivă. Transcriem însă una, deosebit de reuşită: *(Capricii*, p. 88).

„E primăvară'n libera mea ţară.
Parcă eşiţi din miocen, ţăranii ară...
Şi pe făptura lor enormă
stă oboseala ca o uniformă.
Cînd te întinzi în faţa mea, impudic
cîmp cu pelagră, peisaj paludic,
mersi cu primăvara din Siberia,
mersi cu libertatea din Liberia."

şi *Oraş balcanic*, remarcabilă prin caracterizarea pitorească şi justă a „sufletului caselor" (p. 81—83):

„Casa aceasta s'a dres cu roz şi cu scrobeală...
Aceasta-i liniştită ca un bou cînd paşte...
Aceasta e încondeiată ca un ou de paşte.
O casă care pare năduşită...
O casă cu-un ochi scos, o casă pălmuită...
O casă cu grinzile slabe,
stă ca un cîine cu botul pe labe.
Sufletul acestei case e în fusuri cari torc...
Şi sufletul acelei case e un port.
In pridvor atîrnă ceapa: casă cu cercei;
în jurul gitului, o salbă de ardei,
sub pălăria de şindrilă, gărgăuni în roi
şi casa e păzită de-un căţel de usturoi.
Această casă a rămas speriată din trecut
Un zgomot o trezeşte, se clatină ulucii
şi casa strigă: „la munte, vin Turcii"...
In casa aceasta tunul a deschis o gură mare
şi gura strigă: răzbunare!
Casa-aceasta doarme dusă ca un mac...
Casa-aceasta e un ţăran cu ghetele de lac...
Casa-aceasta e orgolioasă, casa asta minte...
Casa-aceasta e cîrpită, ca antereul lui Arvinte...
Casa-aceasta dă mită, casa aceasta ademeneşte...
Casa-aceasta e misterioasă ca scochiul...
Şi casa asta face cu ochiul.

Multe case urîte, multe pline de cuviinţă...
Dar toate case fără de credinţă."

Nu putem să lăsăm neexemplificată maniera „enciclopedică" a poetului nostru. D. Magheru face poesiile cu dicţionarul alăturea. Un astfel de monstru îl constituesc versurile următoare: *(Capricii*, p. 130).

„Strategi, meteci, mercantili, ramolo, dandy
cărbonari, cameleoni, tamacomani, gentlemen, giamgii,
sorbonişti, sufleuri, poeţi famelici,
gastronomi gargantueşti, rentieri pantagruelici,
fulminanţi, fascinanţi, oameni atinşi de hormalie,
stigmatizaţi, ascuţiţi, obtuzi în paralalie,
globetrotteri, recordmen; gimnaştii, şampionii şi retorii
demagogiei; autocraţii, geniile şi — a fortiori —
medii, sublunari, piraţi, demonolatrii şi mesianici, recte:
toţi condamnaţii de pandecte, spuma lumii
şi picadorii, matadorii, musicaştrii, picoli, detectivii, groomii,
noctambulii, somnambulii, saturninii, cerealiştii, realiştii,
fakirii felini, madrigaliştii, şampionii dreptăţii,

ginecocraţi, un drac în frac, tot rezidiul societăţii,
şedeau la masa de joc..."

O capodoperă analoagă se găseşte în *Poeme balcanice* la pag. 47. Citeodată însă poetul are ingenioasa idee de a menţine unitatea de stil: îngrămădeşte într'o poemă elemente lexicale din acelaş domeniu. Sunt poesii cu vocabular medical, technic, botanic-zoologic, geografic, etc. sau colecţii de cuvinte rare (silabe potrivite). Aşa d. p., în *Poesii antipoetice* versurile paginilor 52—53 sunt compuse cu material roman, cele de pe paginile 44—45 cu material veneţian, paginile 34 şi 61, cu material medical, etc. Dar efectele ce d. Magheru scoate de aci nu contribue la formarea unei atmosfere prin sugestia muzicalităţii excesive a cuvîntului rar, ci sunt numai efecte de sonoritate clownească. Aceeaşi tehnică, d. p. şi în jocurile de cuvinte de calibrul celor ce urmează:

„Şi Lenin tot mai mult pierzînd raţiunea
A devenit raţiunea unui stat". *(Capricii*, p. 129)

sau

„Fumează din ciuberca de antrep
ţăranul şi mînâncă porumb copt
Pe cînd el a mîncat de un sarcopt *(Capricii*, p. 84)

Lucian Boz

Cronica muzicală

*Jazzul.—Asociaţia Muzicală Română.—Quartetul «Amicii Muzicii».—Filarmonica —Mario Rossi.—Alexandru Uninsky.—Lola Bobescu.—Leria Niky Cucu.—Nadia Chebap.—***Choreografie** *: — Şcoala Paule Sibille.*

O pierdere regretabilă pentru lumea literelor a făcut ca numărul trecut al revistei să fie închinat în întregime memoriei dispărutului. Cronica muzicală a fost suprimată împreună cu celelalte.

Am reţinut din cele ce destinasem numărului trecut numai ceeace prezintă încă importanţă, fie prin noutate, fie prin execuţie—adică interpretare—, complectînd acum cu materialul nou strîns în cursul lunii acesteia. Comentariile mele acoperă deci o perioadă de două luni, începînd de acum două luni şi jumătate.

* * *

La Dalles, o seară de songuri americane, alternate cu piese pentru formaţie instrumentală de jazz.

D. Petru Comarnescu a făcut un istoric al muzicii negre: origini, desvoltare, conţinut, tendinţe, etc. Pe mine unul m'a mulţumit cuvîntarea d-lui Comarnescu, pentrucă posed destule cunoştiinţe în materie, pentruca anumite lipsuri să nu mă fi şocat. Mi se pare chiar că, deşi mi-am dat seama de existenţa acestora, nu le-am socotit ca atare, presupunînd că e foarte uşor că ele să fie subînţelese ca funcţii naturale care coordonează ideile principale ale expunerii. Dar chiar a doua zi mi-am dat seama că mă înşelasem.

M'am întîlnit cu o cunoştinţă, pianistă renumită, care—din păcate — consideră muzica de jazz cu un simplu passe-temps. N'a aprofundat-o sau n'a căutat niciodată s'o aprofundeze, cert este că a înţeles dela D. Comarnescu ceeace a înţeles orice profan: că jazzul este de două feluri: *hot*, cînd se cîntă cu refren vocal, şi *straight*, fără!

Nu vreau să acuz pe nimeni, nici pe conferenţiar şi nici pe auditorii nedumeriţi, pentru această neînţelegere, dar eu însumi mă simt obligat să aduc lămuriri pentru a evită pe viitor erori de felul celei de mai sus. Şi pentru a arătă că există o legătură între cele două forme de jazz *hot* şi *straight*, — D. Comarnescu susţine o diferenţiere absolută—, voi demonstra teoreticeşte fundamentul lor.

Muzica laică a fost divizată în două mari clase: muzica serioasă—instrumentală solo, de cameră, simfonică, corală, operă, lieduri, etc.—şi muzica uşoară — operetă, comedie muzicală, şansonete, muzica de dans în genere, etc.

Muzica uşoară e acceptabilă profanilor prin construcţia ei ritmică. Cînd spun *ritmică*, nu mă gîndesc la măsură, care este impusă de compozitor la începutul piesei, ci la un fragment mai mare, de cîteva măsuri, care cuprinde motivul sau tema piesei, şi care urmează a fi desvoltat.

De regulă acest fragment se întinde pe o lungime de 4,8 sau 16 măsuri. Întrucît tema odată expusă, se repetă neschimbată sau cu mici modificări în fragmentul următor, egal cu primul, voi numi acest fragment *perioadă ritmică*. Lungimea unei perioade ritmice fiind egală

cu un număr de măsuri multiple de patru, perioada este *quaternară*.

Această perioadă quartenară este sîmburele oricărei piese de muzică uşoară. Este suficient ca o ureche muzicală să perceapă în mod conştient conturul melodic dintr'o perioadă ritmică, pentru a-l reţine. Actul reţinerii este involuntar, subconştientul este acela care lucrează, el este acela care condensează perioada ritmică, transformind-o în senzaţie. Numai aşa fragmentul se păstrează uşor în memorie.

Tot subconştientul este acela care simte că o perioadă ritmică e vicioasă. Individul îşi dă seama mai tîrziu în mod conştient de prezenţa vreunui efect.

Jazzul pur formează de fapt o specie muzicală aparte, poate intermediară celor două clase mai sus arătate, considerînd oarecari înrudiri şi cu una şi cu alta. In orice caz, el nu se asimilează genului uşor, aşa cum în mod eronat se crede. Această convingere rezultă tocmai din cauza existenţei şi aici a perioadei quaternare. Tot subconştientul dictează apropierea lui de genul uşor, din cauza identităţii dintre perioade, dar aici mai pledează şi elementul melodic, care e mult mai complicat, şi deci, în aceeaş măsură, mai greu memorabil.

Cum se înrudeşte jazzul şi cu muzica uşoară şi cu cea serioasă?

Există două specii de jazz: jazz *straight*, şi jazz *hot*. In prima specie, fiecare instrument din ansamblu este obligat să cînte exact după note şi după directivele date în ele de compozitor. Melodia se păstrează în felul acesta intactă, apare în schimb mai dură, lipsită de sentiment, searbădă. In momentul acesta, ea e mai uşor asimilabilă, piesa tinde să se încadreze în genul uşor.

Dimpotrivă, specia *hot* aduce cu sine o revărsare de sentimente, care nu rezultă din traducerea notelor scrise, ci din jocul fiecărui instrumentist în parte. In genul *hot*, o aceeaş piesă, nu numai că e interpretată deosebit de diferiţi executanţi, dar chiar la unul singur dintre ei, ea nu se repetă niciodată. In *hot*, melodia este totdeauna respectată de restul ansamblului, care se mărgineşte numai să o acompanieze ritmic. Ea poate fi luată la un moment dat de alt instrument, precedentul integrîndu-se în acompaniament.

Expresia pe care o capătă melodia în *hot* este în funcţie de dispoziţia interpretului în momentul execuţiei. Acesta exteriorizează limpede melancolie, durere, veselie, bucurie, satisfacţie.

Prin specia aceasta, jazzul se apropie de muzica serioasă.

Legătura teoretică dintre cele două specii, *straight* şi *hot* este aparent independentă de măsură, dar efectiv lungimea îi este determinată tocmai de perioada quaternară.

Sunt piese care se pot cînta şi *straight* şi *hot*. Ei bine, dacă două formaţiuni orchestrale de jazz ar cînta în acelaş timp o aceeaş piesă, fiecare în altă specie, s'ar observà clar cum fragmentul melodic *hot* se grefează perfect pe cel *straight*, în limitele perioadei quaternare.

Amintesc că la începutul dizertaţiei am spus «de regulă». Am lăsat intenţionat să se înţeleagă că în această teorie a perioadelor există şi excepţii. Acestea sunt licenţe, iar frecvenţa lor creşte din ce în ce, mai ales de cînd jazzul a fost utilizat cu autoritate în muzica serioasă. Citez dintre cei mai cunoscuţi compozitori cari l-au întrebuinţat cu succes, în America: pe George Gershwin *(Rhapsody in Blue)*, Louis Gruenberg; în Europa, în muzica simfonică: pe Igor Stravinsky, Paul Hindemith, Dariny Milhaud, Eric Statie; în operă: pe Ernst Krenek *(Johnny spielt auf)* Kurt Weill *(Dreigroschenoper*, etc.), W. Brand *(Maschinist Hopkins)*.

In interpretare, jazzul Ghindă a apărut într'o formă destul de bună. Excelenţi DD. Teodor Cosma şi Jules Rubin la două piane.

Am admirat la d-ra Yvonne Demetriad curajul de a se fi prezentat pe o scenă cu un repertoriu pretenţios, ale cărui cerinţe nu pot fi satisfăcute cu succes decît de un negru american sau, la extrem, de un alb american excepţional, care să simtă ceeace cîntă. In afară de două bucăţi *(Say it isn't so* şi *I haven't money)* cu care d-sa a ieşit puţin din submediocritatea interpretării celorlalte piese, nu i-am găsit, cu toată bunăvoinţa, nici un motiv care s'o îndreptăţească să creadă că muzica americană şi-a găsit în persoana d-sale un reprezentant în Romînia. Presupun că s'ar supăra în primul rînd direcţiunea magazinului de discuri de gramofon «Columbia».

Nu mai vorbesc de mişcările şi dansurile desuete cari i-au însoţit emisiunea—d-sa nu a văzut pe ecran ultimele reviste americane?—, dar îmi permit s'o întreb ce părere ar avea de un negru căruia i-ar veni ideea nefastă să cînte o doină?!

* * *

Asociaţia Muzicală Romînă îşi continuă rodnica activitate sub conducerea neobositului ei conducător, D. N. Rădulescu.

Inainte de a vorbi despre ultima ei manifestare, trebuie să amintesc succesul pe care l-a înregistrat acum trei luni la catedrala St. Iosif, cu opera lui G.—B. Pergolesé, *Stabat Mater*:

D. Rădulescu are un mare merit: este singurul muzician la noi care îndrăzneşte să atace lucrările de mare anvergură. A stîrnit un entuziasm indescriptibil anul trecut, cu oratoriul de vaste proporţii al lui Bach, *Matthaeus-Passion*, care a constituit cel mai grandios spectacol muzical al stagiunii. Ni l-a prezentat şi în anul acesta şi voi vorbi mai jos despre el.

Cu privire la *Stabat-Mater*, ţin să relev ideea bună de a-l fi prezentat în versiunea originală latină a lui Jacoponus, aşa cum cere ritul catolic, iar nu în traducere.

Scrisă pentru două voci femeeşti—sopran şi alto—, cor şi orchestră de coarde, piesa cuprinde invenţiuni melodice de o factură îndrăzneaţă, sprijinite de un acompaniament exagerat de savant. Vocile sunt conduse cu multă ingeniozitate, iar contrastele de ansamblu sunt pe cît de surprinzătoare, pe atît de plăcute.

Sub conducerea corectă şi conştiincioasă a d-lui Th. Rogalsky, D-na Rosl Baumann-Rădulescu a înscris un nou succes în palmaresul d-sale, iar tînăra contraltistă Nella Dimitriu s'a dovedit iarăş o preţioasă colaboratoare a d-lui Rădulescu.

A. M. R. e abordat pe la jumătatea lui Aprilie, muzica vieneză: Schubert, Johann Strauss, Brahms. Liberată pentru o clipă din seria spectacolelor pretenţioase, ea a isbutit să creeze din primul moment atmosfera necesară genului, acea ambianţă favorabilă din toate punctele de vedere bunei dispoziţii, veseliei.

D. Rădulescu a dirijat cu vervă *Polca pizzicato* şi *Perpetuum mobile* de Strauss — a fost chiar obligat să le repete—, cu multă sensibilitate uvertura *Rosamunde* de Schubert, şi a sprijinit cu multă înţelegere, tot cu orchestra, minunata interpretare vocală a d-nei Rosl Baumann-Rădulescu în celebrul vals al lui Strauss *Povestiri din pădurea vieneză*.

Ineditul l-a adus noua formaţiune vocală «Qvartetul Rădulescu» (Rosl Baumann-Rădulescu, Nella Dimitriu, Aurel Alexandrescu, Gh. Ştefănescu), care a executat gingaşele *Liebesliederwalzer* de Brahms. Măestria d-lui Rădulescu s'a arătat şi aici cu prisosinţă, prin felul cum d-sa a pus la punct interpretarea lor. Piesele respiră rînd pe rînd, cu toată sinceritatea, diferitele stări sufleteşti ale autorului, izvorite din sentimentul suprem, iubirea. O realizare pentru desăvîrşirea căreia se vede că s'a muncit mult şi intens.

Graţie aceluiaş domn N. Rădulescu, formidabila capo-d'operă a lui Johann-Sebastian Bach, *Patimile după apostolul Matei*, a fost auzită a doua oară la noi, în aceleaşi excelente condiţiuni ca şi în anul trecut.

Dar trebue să fac mai întîi cîteva observaţiuni cu privire la această lucrare genială.

Este cea mai importantă dintre cele trei compoziţii de acest gen pe care Bach le-a scris după textele Noului Testament, rămase dela

Sf. Ion, Sf. Marcu și Sf. Matei. Compozitorul le utilizează conținutul cu cea mai mare atenție, realizînd astfel o legătură strînsă între el și muzică. El exploatează în partițiune toate acele impresiuni abstracte pe care i le sugerează textul, ale cărui nuanțe le simte, le determină și le accentuează. Aceasta se transformă, mulțumită hainei cu care-l îmbracă muzica, într'un livret rigid, stabil, care nu poate lîncezi nici măcar o clipă. Repet: muzica îi dă aerul acesta, căci altfel ceeace ne povestește apostolul n'ar rămîne decît o descriere arhaică, primitivă, scrisă într'un stil lipsit de orice profunzime poetică.

Se remarcă în interiorul piesei unele momente și procedee, ale căror urme le vom găsi, mai tîrziu cu un secol și jumătate la Wagner.

Greaua misiune care cade în sarcina rolului evanghelistului a fost bine îndeplinită de vocea limpede și precisă în toate registrele, minunat timbrată și de dicțiunea plăcută a tenorului Aurel Alexandrescu.

La locul ei vocea de bas cantabil a d-lui Dr. A. Witting în melodiile cu care partițiunea a gratificat rolul Mîntuitorului.

Bine deasemeni D. A. Schmidt în celelalte personagii episodice.

Cele două voci femenine din popor au fost redate de d-na Rosl Baumann-Rădulescu, soprană, despre ale cărei calități de mult afirmate e inutil să mai vorbesc, și de d-ra Nella Dimitriu, altistă, debutantă în rolul acesta, al cărui simț muzical nu numai că nu se desminte, dar chiar impresionează.

Corul «Bach» dela Biserica Neagră din Brașov formează o massă indivizibilă, uniformă, omogenă, unitară, fără pereche în Capitală. Are voci calde, capabile să obțină victorie absolută în lucrări mult mai dificile. Fiecare din membrii săi dă dovadă de muzicalitate și mai ales de disciplină. Baza unora dintre părțile cele mai dramatice ale operei, cum e de pildă chorul *Lass Ihn kreuzen*, stă tocmai în priceperea desvoltării motivului, pentrucă impresia să fie cît mai aproape de realitate. In acest fragment apare luminoasă, afară de geniul creator, umila disciplină a brașovenilor, element a cărui lipsă se simte atît de serios în ansamblurile corale bucureștene.

Contribuția d-lui N. Rădulescu la clavecin, ca și aceea a orchestrei Societății de Radio-difuziune, de cea mai bună calitate.

Toate laudele maestrului Victor Bickerich dela Biserica Neagră, a cărui știință și pricepere în ale muzicii sunt surprinzătoare. Inteligența neobicinuită cu care a condus mulțimea executanților, maniera sa originală de interpretare, aduce în Capitală o nouă ținută muzicală. D-sa disecă lucrarea fără să plictisească, o analizează, îi subînțelege intuitiv fundamentul fără să-l caute intenționat. Aceasta cel puțin e impresia mea.

Patimile după apostolul Ioan (Johannes-Passion), care au precedat cu două zile execuția celor de mai sus, au fost prezentate în primă audiție. Lucrarea apare într'o formă mai simplă, e de o spiritualitate mult inferioară celeilalte. Ariile de calitatea celor din *Mathaeus Passion* sunt mult mai puțin frecvente, și numai prin ele piesa atinge profunzimile obicinuite în concepția muzicală a lui Bach.

In schimb, execuția acelorași interpreți se plasează pe acelaș nivel al artei pure, adevărate.

* * *

Quartetul «Amicii muzicii» rămîne cel mai bun ansamblu de coarde din Capitală. E cu mult superior oricăreia dintre asociațiile mai vechi de acelaș gen. A certificat-o din nou cu o autoritate neobicinuită la Dalles, într'un concert propriu.

De foarte multă vreme n'am auzit *Der Tod und das Maedchen* de Schubert în forma în care a fost prezentată. Studiat în cele mai mici amănunte, quartetul acesta a fost o adevărată desfătare pentru auditoriu. Este o piesă destul de lungă, care într'o execuție mediocră poate să agaseze. Ei bine, — și cred că toată lumea a simțit așa — am avut

impresia că s'a terminat prea repede, mai ales ultima parte în care executanții s'au întrecut pe sine. Un echilibru constant, o nuanțare formidabilă, minuțioasă, au pus lucrarea într'o lumină vie, au arătat valoarea imensă a acestei capo d'opere.

Suita de Glazounow a prilejuit auditorilor un mic voiaj muzical. Fiecare parte ilustrează atmosfera locală a unui colțișor de pămînt, melodii nostalgice bine traduse de cele patru arcușuri.

D-na Cella Delavrancea și-a dat valorosul d-sale concurs la interpretarea *Quintetului cu pian* de Schumann, încheindu-se prin aceasta o seară excepțională.

Ascensiunea quartetului «Amicii Muzicii» este demnă de admirat, cu atît mai mult cu cît nu sunt nici trei ani de cînd cei patru instrumentiști—DD. I. Koganoff, L. Boniș, I. Ghiga și I. Fotino—s'au asociat.

* * *

Filarmonica și-a continuat activitatea în această perioadă, sub conducerea șefilor de orchestră autohtoni și a unui singur oaspe de seamă.

Proaspăt întors din străinătate, D. George Georgescu a dirijat cu un brio excepțional *Simfonia No. 2 în re major* de Brahms, a acompaniat conștiincios în anostul *Concert în si minor* de Saint-Saëns pe tînărul violonist vienez Richard Odnoposoff (technică remarcabilă, dar interpretare scolastică — ar fi fost poate mai bine utilizat într'un concert german sau rus—), și a prezentat în a doua audiție la noi, celebra lucrare de jazz simfonic a lui George Gershwin, *Rhapsody in blue*, care merită puțină atenție.

Lucrarea e construită pe două teme, cari variază la infinit, și nu atît melodic, cît ritmic. Nimic nu împiedică însă ca motivele să fie ușor perceptibile, la orice instrument s'ar găsi ele. Fac această observațiune numai sub rezerva corespondenței din toate punctele de vedere a ansamblului orchestral executant cu acela pe care-l pretinde compozitorul în capul partițiunii sale. E o piesă pe care trebuie s'o cînte un stat-major considerabil de alămuri și coarde ciupite, respectiv saxofoane, trompete și banjo-uri.

Aci toată puterea aparatului orchestral a stat în coarde (neciupite), al căror număr trebuia din primul moment înjumătățit. Multe efecte au fost ratate tocmai din cauza aceasta. Nu mai pun la socoteală doza excepțională de înțelegere a muzicii de jazz care e necesară șefului de orchestră, de astădată insuficient pregătit.

Jocul pianului d-lui I. Filionescu a fost onest, curat, transparent.

Tot D. Georgescu a reluat, după Paști, *Suita din «Daphnis et Chloé»* de Ravel, a cărui ireproșabilă execuție trebue menționată.

Din simfonicul dirijat de D. E. Massini nu-mi pot reaminti, cu bunăvoință, decît de cele trei fragmente din *Petrușca* lui Strawinsky, și în special de aportul pianistic al d-lui C. Silvestri.

Cercetările arheologice ale d-lui Ionel Perlea au scos recent la lumina zilei o fadă compoziție a lui Barhms, care are mai mult aerul unui exercițiu de școală decît al unei piese de concert. Adevărate sclipiri brahmsiene apar foarte rar în această *Uvertură academică*, care nu a avut decît scopul să complecteze un afiș.

Cu excepția numeroșilor *glissandi* de cari a abuzat cam mult, D. Grigore Dinicu ne-a dăruit o inteligentă traducere a *Concertului pentru vioară* de Wieniawsky, rudă apropiată în calitate cu mai sus pomenitul conert de Saint-Saëns.

Ceeace a ridicat cu drept cuvînt nivelul artistic al serii a fost execuția *Simfoniei fantastice* de Berlioz, care și-a găsit în D. Perlea un interpret potrivit, pe de-a întregul înțelegător manierei compozitorului francez.

La urma urmei, în fața pupitrului Filarmonicei s'a agitat inutil și D. I. Nona Otescu. Inutil, pentrucă d-sa nu e dirijor. Căci dacă era, ar fi arătat că piesele executate nu sunt peltele. De fapt, în afară de

una *(Thamar* be Balakirev), ele nici nu sunt aşa ceva. Vina e numai a d-lui «Rector», care le-a dat această consistenţă.

Poate spune cineva că uvertura la *Flautul fermecat* de Mozart e peltea? Sau că *concertul pentru violină* de Nardini (în care D. Al. Theodorescu a reportat un frumos succes) e altă peltea? Sau, în fine, că *Simfonia in si bemol* de Chausson (de ce oare n'a încăput în mîini bune?) e încă o peltea? Nu cred.

Oaspele despre care am vorbit se numeşte Vittoria Gui şi este directorul orchestrei simfonice din Florenţa. După unele versiuni, ca valoare dirijorală ocupă în Italia locul al treilea, după Toscanini şi Molinari. După altele, mai puţine la număr, ocupă un loc mai arierat, şi cred că nu mă înşel acceptînd aceste din urmă svonuri, presupunînd, bineînţeles, că mai sunt dirijori buni în Italia, căci altfel de voie de nevoie se plasează al treilea.

Aceasta pentrucă *Simfonia pastorală* de Beethoven are *tempi* cari trebuiesc respectaţi;

pentrucă cele două *Preludii corale* de Bach-Gui mi s'au părut inexpresive în orchestră, dealtfel ca mai toate concepţiile pianistice sau organistice instrumentate.

In schimb, interpretarea lucrării lui Respighi, *Fontane di Roma*, a fost emoţionantă. Dirijorul i-a dat relief, a presărat cu sclipiri de diamant coloritul orchestral, a nuanţat pînă la limita posibilităţilor.

In ceeace priveşte uvertura la *Maeştrii cântăreţi*, sunt de părere că D. Perlea o obţine dela orchestră *cel puţin* tot atît de bine.

* * *

Imi mai rămîne să menţionez cîteva dintre concertele şi recitalurile remarcabile, dela Dalles şi Ateneu.

D. Mario Rossi, dela Augusteo din Roma, a dirijat un concert de muzică de cameră, cu un program cuprinzînd în întregime compoziţii ale şcoalei italiene contimporane.

Reţin fundamentul excepţional de armonie al *Concertului pentru violoncel şi 12 instrumente* de Rieti, care apare ca un străin, un intrus în restul programului. In concepţie este exact opus lui Rocca, în ale cărui *Istorioare pentru 5 instrumente* (harpă, fagot, 2 trompete şi pian!) domină elementul ritmic şi apoi un ce care le apropie mult de stilul jazzului.

Remarcabile *Ricercari* (11 instrumente) de Malipiero, Divertisment (8 instrumente) de Gorini şi *Canzoni* (11 instrumente) de Rota.

Conducerea unui ansamblu de muzică de cameră este mult mai dificilă decît aceea a orchestrei, din punct de vedere al realizării echilibrului. D. Rossi s'a achitat mai mult decît excelent de misiunea sa.

Solistul, violonistul Luigi Silva, slăbuţ.

Pianistul Alexandru Uninsky a prezentat mai mult interes în recital decît în cadrul simfonicului. E un bun tîlmaciu al lui Chopin *(Etude, Poloneza în la bemol)* şi a lui Beethoven *(Appassionata)*. Technică serioasă, dar interpretarea insuficient emotivă.

Fostul copil minune, Lola Bobescu, se apropie de maturitate. Acest tînăr geniu interpretativ se realizează cu o forţă care depăşeşte cu mult profeţia pe care i-o făceam în trecut, în coloanele ziarului în care scriam.

Am ascultat-o în *Simfonia Spaniolă* de Lalo, sub direcţiunea d-lui George Georgescu, şi apoi într'un recital propriu, la Dalles. Peste tot aceeaş manieră surprinzătoare, cu totul personală, excepţională mai ales pentru vîrsta aceasta, şi în deosebi o identificare uimitoare cu fiecare compozitor în parte. Cristalinul *Menuet* de Mozart, *Sonata* de Veracini, lina *Berceuse* de Fauré, sprintena *Habaneră* de Ravel, apoi diferitele piese de Kreisler, sunt toate produse componistice ale diverselor

şcoli. Tînăra violonistă străbate toate genurile cu o putere admirabilă de acomodare. Acelaş arcuş larg, generos, care subînţelege o largă cuprindere vizuală interioară, aceeaş sensibilitate delicată care se comunică involuntar la auditor. Iat'o pe Lola Bobescu!

Dintre tinerile achiziţii ale primei noastre scene de operă, d-ra Leria Niky Cucu rămîne hotărît, cea mai bună. Am consacrat-o chiar din seara debutului în rolul Salomeii din *Friedericke* de Franz Lehár. Am aplaudat-o anul acesta în *Faust*, în care a creat o Margaretă mai mult ca perfectă, în cînt şi joc de scenă.

Recitatul dela Dalles ne-a adus o minunată cîntăreaţă de lieduri şi de cîntece populare, considerabil supliment la calităţile interpretative ale ariilor de operă. D-ra Cucu are o voce suplă, capabilă de inflexiuni frumoase, cu o întindere apreciabilă şi cu o remarcabilă preciziune în emisiune. Las la o parte căldura pe care o pune în interpretare, un dar cu care d-sa poate transforma invidia firească a colegilor de breaslă în sinceră admiraţie.

Remarc aportul tînărului Iuliu Boniş, talentatul violoncelist al Filarmonicii, în acompaniamentul cîtorva piese din program.

D-ra Nadia Chebap şi-a pregătit un program frumos, care are însă cusurul că nu i se potriveşte în întregime. Spun aceasta gîndindu-mă la Bach *(Partita in do minor)* şi la Strawinsky (Trei mişcări din *Petruşca)*. In interpretarea primului e superficială, iar pentru al doilea nu posedă vigoarea necesară. E excelentă, în schimb, în Chopin. Nu trebuie să se teamă deloc să-l introducă în program în mai largă măsură.

Spectacolul dela teatrul Comedia reconfirmă vederile deosebite ale d-nei Paule Sibille. D-sa a creiat o metodă, a cultivat-o şi acum lucrează în tradiţia ei. In tradiţie, pentrucă, deşi a evoluat şi evoluează încă, se menţine pe acelaş drum drept, se dirijează către un punct ideal care se complică în măsura în care se apropie de el. Dansurile imaginate de d-na Sibille nu sunt destinate numai ochilor spectatorilor, ci şi sufletului lor. Şi nu e greu deloc să fii impresionat sufleteşte, considerînd procedeele atît de comunicative de cari se serveşte maestra.

Ceeace surprinde în primul rînd este elementul pe care-l utilizează: copilul, şi încă copilul mic, care nu-şi poate da seama de abstracţiunile gesturilor sale. El ştie că profesoara l-a învăţat să danseze aşa, şi aşa dansează.

Dar D-na Sibille nu se opreşte asupra detaliilor. Tot ceeace d-sa cuprinde în imagine reprezintă un tot care se redă cu mai multe elemente-copii. Individul n'o împiedică însă să accentueze *anumite* detalii, strict necesare. Şi aici intervine o altă fineţă de concepţie: distinge detaliul numai optic, colorîndu-l sau îmbrăcîndu-l în mod diferit.

Pe scena d-nei Sibille nu se face dans de caracter, artă cu două dimensiuni, ci realitate unde domină covîrşitor cea de-a treia dimensiune, adîncimea, Realitatea măsurată, dozată, subtil ridiculizată.

Utilizarea acestor micuţe fiinţe este bine motivată în cazul acesta. Copiii mai vrîstnici tind spre o independeţă care dăunează ansamblului. Dispare atunci omogenitatea atît de necesară, iar puterea de evocare a imaginilor vaste slăbeşte.

Cert este însă că, peste cîţiva ani, micuţii de azi vor putea servi foarte bine cauza ansamblului, şi mai ales în euritmie, în care d-na Sibille excelează.

Acestea sunt impresii prilejuite de reprezentarea pantominei *ca la Moşi*, o încîntare de ochi şi de suflet, un succes binemeritat de maestră.

SANDU RAPP

Cronica externă

Intre răsboi şi pace

Niciodată Europa nu a dorit mai mult şi mai adânc Pacea. Niciodată ea nu a fost — total — mai aproape de război.

De optusprezece ani, Societatea Naţiunilor — această atât de lăudată, ori de hulită, invenţie a unui american idealist — se trudeşte să găsească un sistem de «securitate» internaţională, adică de colaborare paşnică între popoare.

Am asistat mai mult de un deceniu la controversa, care se socotea fundamentală: dintre primatul dezarmării şi cel al securităţii.

In timp ce Anglia şi Franţa, cele două straje ale păcii şi ale democraţiei, îşi disputau confortabil nu numai un succes de metodă dar şi de prestigiu intereuropean, Germania învinsă isbutea să cucerească — pe rând — bunăvoinţa ireductibilului Lloyd George şi pe aceia a atât de iscusitului Aristide Briand, amăgind astfel succesiv şi deopotrivă pe puternicii săi învingători. Până în ziua când Adolf Hitler, moştenitor legitim al D-rului Stresseman avea să dovedească lumii uimite că Germania militară există.

Astăzi această Germanie, mai unită, mai arogantă, mai întunecată la faţă şi la suflet decât oricând, a luat cuvântul spre a vorbi *Europei paşnice* de la egal la egal.

Şi asistăm acum, între europeni, la altă contraversă, aceasta într'adevăr determinantă: aceia de a şti dacă popoarele învingătoare din *1918* vor rămâne sau nu solidare în apărarea păcii cucerite împotriva Germaniei din 1914.

*

Situaţia e gravă.

Nu ajută nimic să spunem că controversa se complică prin litigiul dintre cele două mentalităţi, cari reprezintă două lumi şi două stadii inconciliabile ale stărilor politice europene.

Rusia, învinsă prin arme dar victorioasă prin revoluţie, şi-a dat un regim de autoritate spre a instaura şi salvgarda o ordine nouă, pe care deprinderile noastre o pot detesta, dar care este de pe acum un fapt hotăritor în istoria lumii.

La rândul ei învinsă, Germania nu a putut tolera un guvernământ democratic venit oarecum din înfrângere, şi s'a refugiat în dictatura cea mai aspră şi cea mai dispreţuitoare faţă de bunurile civice individuale.

De ce nu s'au isprăvit lucrările aici?

De ce a trebuit să mai avem, pe lângă dictatura polonă — mijloc de apărare întâi contra nesiguranţei de la răsărit, pe urmă şi împotriva celei de la apus; pe lângă dictatura spaniolă — isvor al unei republici care se sbate între libertate şi anarhie; pe lângă dictatura din Ankara, care ar putea da colegelor europene lecţii de moderaţie şi de savoir faire, — de ce pe lângă aceste dictaturi de importanţă şi de influenţă locală, a trebuit să avem dictatura expansionistă a Italiei mussoliniene?

Victorioasă, dar nemulţumită cu cuceririle sale teritoriale la frontarii părtaşe la banchetul marilor puteri, dar niciodată în capul mesei; nesatisfăcută şi susceptibilă, libertară şi uşor entuziastă pentru glorii spectaculare, Italia părea sortită unui regim personal. Mussolini i l-a dat, sub o regie proprie care

poate şoca la Londra, în patria discreţiei şi a gustului rezervat, dar care s'a dovedit în toate privinţele mai mult decât o faţadă scenică. Şi mirarea — pentru a nu spune decât atât — trebuia să fie cea mai considerabilă tot la Londra, unde se pricepe astăzi că nici un trecut, oricât de prestigios, nu mai constituie o situaţie câştigată.

Lăsată să-şi angajeze în Etiopia existenţa şi onoarea, Italia fascistă dă asociatelor sale de la Stresa o lecţie meritată.

Ea va fi suportată mai uşor de Marea Britanie, care găseşte în fiecare eşec un învăţământ,— şi cu mult mai greu de Franţa, pe care stupida politică auvergnată a d-lui Laval a precipitat-o într'o poziţie secundară.

S'a dat astfel Germaniei putinţa să reînarmeze pe faţă şi să restabilească la Rin o situaţie de forţă, care schimbă complect harta militară şi implicit pe cea politica a Europei.

Intrebarea s'a pus o clipă: va fi împinsă Italia la actul disperat al reîntoarcerii în sistemul german, ei însăşi odios şi nefiresc?

Rămâne totuşi un eveniment memorabil, că în această vreme a tuturor nebuniilor şi a tuturor incertitudinilor, vechea democraţie britanică a găsit tăria să se corijeze pe ea însăşi, înclinând mândria în faţa prudenţei.

Nu este conştiinţă liberă care să nu fie ofensată de grozăvia dramei etiopiene, care este drama umanităţii de azi, ieşită din ţiţâni, evadată din morală şi din lege.

Sacrificiul de amor propriu, consimţit cu atât de grele lupte la Londra, trebuie să ne fie cu atât mai preţios. El uşurează lumii întregi un aşezământ paşnic şi permite Franţei să treacă fără alte primejdii ceasul de cumpănă de acum.

Dar faptul subzistă: un Stat, membru al Societăţii Naţiunilor este desfiinţat prin voinţa şi prin forţa altui Stat — a unui mare Stat chemat între cele dintâi să garanteze aşezămintele paşnice ale lumii. In situaţia de azi, se pare că nimic nu poate împiedica această enormitate.

Ar trebui să putem spune că este aceasta ultima violenţă internaţională şi că prin ea s'a trezit Europa la sentimentul răspunderilor sale şi a propriei sale conservări.

*

Cum vor eşi Europa şi Societatea Naţiunilor din această ruşine?

Nu ştim ce se va face şi ce se va spune la Geneva, la sfârşitul lunii. Dar nu e prea greu de prevăzut. Discursurile şi moţiunile nu vor lipsi; dar ele interesează numai o clipă. Sancţiunile — ineficace şi de aceia absurde — vor înceta. Agresorul va fi absolvit.

In această primă întâlnire dintre statele grupate în jurul ideii de drept şi de colaborare pacifică, şi un stat guvernat de un regim politic eşit din violenţă, isbânda rămâne (oricât s'ar discuta valoarea ei) de partea acestuia din urmă.

Consecinţă logică: discreditarea sistemului genevez, discreditarea sistemului de guvernământ democratic — spor de prestigiu pentru statele despotice, care fac politică de forţă.

Şi cum viaţa nu stă pe loc, viitorul ne poate aduce sau o răsturnare a acestei situaţii, sau consolidarea şi desvoltarea ei, ceia ce ar însemna primejduirea tuturor rezultatelor consfinţite prin pacea din 1919.

Sacrificiul dureros consimţit acum la Geneva ar putea deci fi şi inutil. Cum se poate împiedeca aceasta?

Cum poate Europa deveni ceia ce socotea că trebue să fie: o asociaţie de State libere, cu îndreptăţiri de viaţă egale, mutual garantate în fiinţa şi în drepturile lor respective.

«Satisfacţia» italiană, derivând din noul imperiu recunoscut, nu poate fi o garanţie. Orice noui pacte cu Germania de azi tot aşa. Regimurile de stat ieşite din violenţă şi cari se menţin prin forţa armată nu pot aduce puncte de reazim durabile într'o ordine internaţională bazată pe ideia de drept.

Mai mult decât oricând, ca o pavăză — singura cu putință — împotriva mentalității de stat agresive, sistemul colectiv se impune.

Fără arme, fără executiv, fără mijloace proprii de nici un fel, Societatea Națiunilor a făcut minuni împotriva relei voințe a unora dintre Statele cari o compun.

Carența Franței și a Angliei, divizate intern și divizate între ele a fost suplinită de acea opinie publică mondială, care orice s'ar zice are corp, și care și-a dovedit tărie prin quasi-unanimitatea adânc impresionantă a statelor mici.

Societatea Națiunilor a acționat astfel ca o forță morală, ca o forță morală indiscutabilă, însă numai ca o forță morală.

Dar precum în orișice stat, etica ar fi zilnic înfrântă fără sprijinul forței publice organizate, tot așa între state paza dreptului nu se va putea face decât organizându-se forța represivă trebuitoare.

Ca și înăuntrul oricărui stat național, se cere pentru aceasta și în Societatea internațională a statelor, concursul constant și efectiv al factorilor cari dețin puterea. O minoritate, cu mijloace reduse, nu va putea impune niciodată fie și drepturile cele mai elementare. Iar o majoritate ori cât de forte, micșorată prin diviziune, va înlesni triumful unei minorități îndrăznețe, ca astăzi.

Legea și dreptul nu pot fi decât prin voința unei majorități unite și active.

Din sînul statelor grupate în jurul ideii de drept, trebue cu necesitate categorică să se ridice oamenii cari să priceapă și să impună acest modest adevăr.

Nici un principe al violenții nu va fi convins prin argumente de echitate.

Voinței de forță trebuie să i se opună victorios forța dreptului.

Statele dictatoriale au o superioritate: unitatea de comandă.

Guvernele cu control popular trebuie să admită ceia ce se admitea în vechea republică romană: pe vreme de primejdie, desbaterile încetează. Socotelile se cer după trecerea primejdiei.

Sistemul de la Geneva, a cărui reformă se cere pentru a i se conferi eficacitatea, trebuie să fie destul de suplu pentru a cuprinde diversele formații de stat în ființă și destul de viojos pentru a impune legea internațională.

Un directorat al marilor puteri va fi intotdeauna intolerabil și inadmisibil într'o asociație fundată pe îndreptățiri egale.

Statele mari au îndatoriri mai mari pentrucă au de salvgardat interese mai întinse. In orice asigurare, dreptul asiguraților este în substanță acelaș, dar prima este în raport cu valoarea asigurată.

Față de ele însăși, față de Europa, față de lume, Anglia și Franța au datoria să fie la Geneva nu concurente ci asociate desăvârșite și solidare.

Numai astfel, reîntoarcerea Rusiei într'o Europă de ordine va putea fi canalizată spre folosul general. Numai astfel, se va putea înlesni Italiei încadrarea într'un sistem politic, conform cu cele mai înalte și mai generoase tradițiuni ale sale.

Dar pentru aceasta, în vuetul asurzitor al armelor ce se pregătesc, Europa civilă trebuie să arate nedesmințit că poate opune Europei militariste — voința sa superioară de pace.

22, VI. 1936

Eugen Crăciun.

Cronica muncitorească

Legea pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor.

In cronica, pe care am scris-o în «Viața Romînească», din Septembrie 1935, am examinat pe larg toate problemele ce se puneau în legătură cu unificarea regimului legal al meseriilor.

In cronica numărului precedent, desvoltând subiectul calificării profesionale, am anunțat că dacă proiectul guvernului va deveni lege, îl vom cerceta imediat, ca să existe un fir de continuitate în cercetarea sistematică a problemelor cu caracter muncitoresc, ce se pun la noi în țară.

Proectul a devenit lege, a fost adoptat de parlament și a fost promulgat.

După 24 ani dela legea Nenițescu — din 1912, intr'adevăr o lege epocală — s'a dat o nouă orînduire meseriilor romîne și s'au stabilit condițiuni, noui, speciale pentru pregătirea profesională.

Inainte de a face cercetarea amănunțită a noui legi, să repetăm, sumar, considerațiunile în legătură cu importanța, marea importanță a problemei meseriilor pentru viața noastră de stat.

Din punct de vedere economic, aceste unități de mici producători — atelierele de mică industrie și meserii — sunt excelente regulatorii ale pieții locale; producțiunea lor este totdeauna în acord cu nevoile consumației, schimbul de bunuri economice mai activ, mai eficace, cu o vorbă echilibrul forțelor economice realizat mai ușor.

Din punct de vedere național — creiarea posibilităților legale și economice pentru o renaștere a meseriilor ar constitui o măsură fericită pentru consolidarea clasei noastre mijlocii și un mijloc în plus pentru acțiunea de stat de naționalizare a orașelor.

Să nu fim greșit înțeleși: această naționalizare a orașelor și această consolidare a clasei noastre mijlocii nu trebuie să însemne deloc o persecutare a elementelor minoritare, al căror aport la viața socială și economică a țării îl apreciem la justa lui valoare.

Este însă logic lucru, ca organele de stat să dea posibilități și pentru promovarea elementelor majoritare, pe tărîm pur economic, și pe plan de deplină egalitate cu elementele minoritare.

Organismului de stat nu-i poate fi indiferentă îndrumarea tineretului spre o pregătire tehnică și spre ocupațiuni productive, economice.

In fine, din punct de vedere social, meseriile pregătesc pe viitorii meșteșugari, dar și pe viitori lucrătorii calificați, adică elementele technice necesare activității productive, industriale și comerciale; pregătirea profesională, condițiile de lucru în ateliere, trebuesc încadrate în legi de proteguire a condițiilor de muncă și de higienă a muncii.

Iată, sumar, tripla importanță, economică, națională, și socială a problemei meseriilor.

Noua lege pentru pregătirea profesională și executarea meseriilor, legiferează timid și incomplet această problemă de mare interes național și social.

Nu se găsește în această lege nici un fel de dispoziții, cari să însemne cel puțin începutul acelei degrevări de sarcinile fiscale exorbitante — pe care o reclamă de atâta timp. toate organizațiile profesionale de meseriași. nici un fel de dispoziții cu privire la înființarea unui credit pentru meseriași și mici industriași, nici o dispoziție cu privire la înființarea camerilor de meserii.

O legiferare timidă. incompletă, fricoasă, cu scopul de a mulțumi pe toată lumea, dominată de preocupările unui excesiv spirit biurocratic, iată ce înseamnă pe scurt, noua lege a meseriilor.

Dar să trecem la examinarea de detaliu.

*

Economia generală a legii este redată, complect, în expunerea de motive, care a însoțit depunerea proectului în parlament.

Citez, părți, din această expunere de motive:

«Proiectul de față cuprinde, în afară de dispozițiile generale, «patru părți importante și anume:

«1. Pregătirea profesională.

«2. Calificarea profesională.

«3 Perfecționarea profesională.

«4. Exercitarea meseriilor.

«In dispoziții generale, proiectul stabilește cîmpul său de apli«care, arătind.

«a) Meseriile și persoanele cărora urmează să li se aplice;

«b) Intreprinderile pe care le are în vedere;

«c) Instituțiile și atelierele care rămîn în afară de prevederile sale.

«Meseriile sunt enumerate într'un tablou, în primul rând pentru «a fixa o terminologie perfect unitară și generală și în al doilea rînd «pentru a stabili odată pentru totdeauna numărul și natura lor.

«*Pregătirea profesională* este tratată în patru capitole și anume:

«a) Orientarea profesională.

«b) Ucenicia

«c) Cursurile profesionale

«d) Căminele de ucenici.

«*Calificarea profesională*. Nimeni nu poate exercita vreuna din «meseriile prevăzute în acest proiect de lege, fără să justifice un titlu «de capacitate profesională.

«De aceea proectul stabilește:

«a) Titlurile de capacitate (cartea de lucrător și cartea de meșter);

«b) Comisiile de calificare;

«c) Atribuțiile acestei comisii;

«d) Modul lor de funcționare.

«*Perfecționarea profesională* a lucrătorului este realizată prin «două mijloace:

«a) Cursurile profesionale și

«b) Burse de perfecționare în țară și în străinătate.

«*Exercitarea meseriilor*. Proiectul se ocupă de modul de exerci«tare a meseriilor, stabilind cine este meseriaș și fixând condițiile de «exercitare a unei meserii pe cont propriu și stabilind anume avantaje «în favoarea meseriașului.

«Plafonul meseriilor și micii industrii este fixat la 10 salariați «și 20 H. P.», (citat din «Expunerea de motive a proiectului de lege, depus la Senat».

Orientarea profesională este realizată prin institutele psiho-tehnice, ce vor funcționa pe lingă universități și prin oficii de orientare

profesională, ce vor lua ființă în centrele industriale importante pe lingă oficiile de plasare, căminele de ucenici, intreprinderile industriale, etc.

Examinarea psihotehnică a ucenicilor este facultativă. Legea se aplică deopotrivă ucenicilor din industrie și meserii ca și ucenicilor din comerț; iar art. 182 prevede că vor funcționa comisii de calificare pentru funcționarii particularii din comerț.

Prin art. 164 se acordă o serie de avantagii, meseriilor, printre cari remarcăm dreptul de a lua lucrări dela stat, județ sau comună, prin bună învoială, individual pînă la concurența valorii de 500.000 lei, iar asociații și coperative de meseriași pînă la 5 milioane lei. Legea prevede, deasemenea. o verificare a tuturor titlurilor de capacitate actuale.

Se înțelege că, în această cronică a noastră, cu caracter mai mult social și economic, decît juridic, urmărim principiile și normele generale legiferate și nu construcția și textele juridice, a căror examinare incumbă, desigur, unui cronicar juridic.

Noi am expus, mai sus, principiile generale legiferate, în această lege nouă de unificare a regimului legal al meseriilor, pe tot cuprinsul țării întregite. Asupra acestor principii generale legiferate, facem observațiile ce urmează.

*

Noua lege pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor este superioară, din toate punctele de vedere, anteproectului întocmit de d. Valeriu Roman, care tindea să legifereze laolaltă, profesiuni diverse, care impunea plata a patrusprezece taxe suplimentare și care neglija, în fine, problema meseriilor propriu zis, în preocuparea universalistă de a legifera în toate domeniile vieții sociale și economice.

Incepem prin a sublinia dispozițiunile bune ale legii d-lui ministru I. Nistor:

a) La 18 ani după unire, Romînia trăia sub patru regimuri legale diferite, în ceace privește meseriile. In Vechiul Regat, legea Nenițescu din 1912, în Basarabia, legea rusă înlocuită prin extinderea legii Nenițescu, în Ardeal, legea maghiară XVII din 1884, în Bucovina, codul industrial austriac din 1907.

Legea realizează această unificare a regimului legal al meseriilor, pe tot cuprinsul țării.

b) Pregătirea profesională este bine reglementată prin stabilirea condițiilor contractului de ucenicie și prin reglementarea căminelor de ucenici, a cursurilor profesionale și a cursurilor de perfecționare profesională.

c) In fine, dăm adeziunea noastră la înființarea institutelor psihotehnice, absolut necesare pentru organizarea pe baze științifice a orientării profesionale și la noi în țară. Defectul, marele defect al legii este că nu legiferează complet problemele în legătură cu organizarea activității economice a meseriilor.

Iată câteva din lipsurile legii:

Nu se pomenește nici un cuvînt despre o reglementare specială a meseriilor rurale.

Azi, mai ales cînd trebuie să ne preocupăm de ridicarea materială a țărănimii și de mărirea standardului său de viață, meseriile trebuiesc privite cu destulă atenție.

Olăria, cojocăria, tăbăcitul pieilor, rotăria, morile, în fine potcovăria, sunt meserii în strînsă legătură cu viața sătească, cu nevoile gospodăriei țărănești.

Mica industrie și meseriile s'au născut în tîrguri, în realitate sate mai mari, răscruci de drumuri rurale, centre de aprovizionare pentru lumea țărănească. Meseriile noastre s'au desvoltat la țară și

istoricul lor ne dă numeroase pilde în această direcție (claca între săteni, claca la boeri, etc).

Legea nouă nu prevede nimic pentru încurajarea meseriilor rurale.

S'ar fi putut obliga comunele rurale la împroprietăriri cu loturi pentru construit ateliere, s'ar fi putut stabili un regim fiscal de favoare; s'ar fi putut organiza tîrguri mobile în sate pentru desfacerea produselor micei industrii rurale, cu înlăturarea intermediarilor, sau s'ar fi putut prevedea în lege, clădirea de cămine de ucenici în târguri și sate mari, pe lângă școlile de meseri.

Legea nouă neglijează deasemenea problema avantajării cooperativelor de meșteșugari Este iluzoriu, dreptul ce se dă acestor cooperative de a lua comenzi de furnituri, dela stat, județ sau comună, prin bună învoială, din moment ce nu se impune obligația preferinții și autorităților publice.

Nu se înființează creditul pentru meseriași — și vom insista altădată, pe larg, despre această importantă problemă, — nu se reglementează nici condițiile de muncă la domiciliu și în fine nu se sancționează eficace meseriașii clandestinii.

Legea Nistor are un singur merit: unificarea regimului legal al meseriilor și are zeci de lipsuri, cum am arătat și noi, în rîndurile de mai sus.

Nu se poate vorbi deci, de o legiferare *complectă* a meseriilor. Problema rămîne deschisă, aproape în întregimea sa.

N. N. Matheescu

MISCELLANEA

„Umbra Rusiei la Dunăre"

Un studiu, al d-lui Kordecki publicat în revista din Varșovia „Polityka Narodòw" (1935, No. 5, pag. 489-509) merită să fie cunoscut și de publicul nostru romînesc. Este vorba de istoria legăturilor noastre cu Rusia din vremurile cele mai vechi și pînă azi, legături cari au fost interpretate de istorici în diferite feluri.

Nu știm cine este d-l Csaverie Kordecki, însă din materialul istoric întrebuințat, și din felul cum este comentat, reesă că este un bun cunoscător al chestiunilor romînești Păcat însă că pentru a dovedi legimitatea unui punct al politicii țării sale, nu odată, în cursul expunerii interpretează greșit sau forțează izvoarele, pe cari totuși le cunoaște bine

D-l Kordecki și-a propus să facă o expunere amănunțită a influenții rusești asupra țărilor romînești, cu scopul bine definit de a scoate în evidență că, această influență de orice natură ar fi fost (culturală sau economică) s'a dovedit nefastă pentru Romîni și pentru Romînia; iar ca o concluzie logică a celor afirmate de d-sa, reesă că și în viitor Romînii ar trebui să se ferească de influențile rusesti al căror efect nu va fi intru nimic mai bun.

Astfel autorul începe prin a afirma că opinia publică polonă a fost în mod neplăcut surprinsă de creșterea tot mai mare a influenții rusești în treburile lăuntrice de azi ale Romîniei. Afirmă apoi că prin această politică, unii dintre conducătorii romîni, caută, într'o formă sau alta, garanția granițelor romînești, precum și sprijinul Rusiei în caz de război.

Bazat pe această introducere, care este de fapt o formulă a politicii oficiale polone, d-l Kordecki combate politica oficială a Romîniei.

Pentru a-și documenta teza, autorul recurge la materialul istoric al celor două principate romînești. Astfel observă că politica de azi a Sovietelor față de Romîni are multe asemănări cu cea a lui Petru cel Mare față de Moldova lui Dimitrie Cantemir. Și poate această analogie a făcut ca în vara anului 1935 rămășițele pămîntești ale voevodului moldovean, aflate la Moscova, să fie aduse în țară

Dar încă înainte de vremea lui D. Cantemir, și anume imediat după pacea dela Carlovitz (1699), în cele două principate romînești a început să se intensifice influența rusească. Și știm cum s'a ajuns la anul 1711, cînd doi domni romîni, Brîncoveanu și Cantemir, și-au pus, în mod cu totul sincer, nădejdea izbăvirii țării lor de sub scutul turc, în puterea armată a lui Petru cel Mare. Din nenorocire rezultatul pentru Romîni a fost tragic: D. Cantemir a plecat în Rusia, unde a rămas pînă la moarte, iar C. Brîncoveanu, cu trei ani mai tîrziu, a fost omorît la Constantinopol.

Aceste informațiuni istorice, juste de altfel, sunt interpretate de către autorul pomenit cu totul altfel, și anume: atacă pe nedrept înțelepciunea politică și buna credință a celor doi domni romîni. Dar nouă nu trebuie să ne scape din vedere faptul că, în acele timpuri, lăcomia bănească a Turcilor creștea în proporție inversă cu puterea lor armată și politică, iar pe dealtă parte Petru cel Mare, prin victoria dela Pultava, a inspirat Romînilor mult mai mare încredere, și cu drept cuvînt, decît alte popoare vecine creștine.

Mai departe, d-l Kordecki observă că, deși politica lui Cantemir a dat

rezultate rele, sub Ecaterina II-a, gen. Rumianțev patru ani a ocupat principatele romînești și Romînii au admis aceasta fără proteste. Este adevărat însă că prin pacea dela Kuciuk-Kajnardji (1774) principatele romînești au căpătat unele avantaje și în special alegerea domnilor. Dar observă autorul, în acelaşi timp a crescut și influența rusească.

Relativ la vremea Ecaterinei a II-a trebuie să observăm, împotriva concluziilor d-lui Kordecki, că, planurile Rușilor nu erau în esență altele decît sustragerea principatelor romînești de sub stăpînirea turcească și nu încorporarea lor la imperiul rus (cf. Archives Nationales, Paris, Af IV, 1674, plaq. 6 fol. I: Extrait de l'historie d'Angletere de Hume continnuée par Smollet, Cornisk et Loyd, année 1792 in 12. ed. de Cook. 24-e V. p. 169) Adică, Rușii doriau, în acea vreme slăbirea Turciei prin declararea *independenței celor două țări romînești*. Acestea erau condițiile stăruitoare ale delegaților ruși la pacea dela Iași din 1791.

Dar și după 1791 țările romîne au continuat să lupte contra Turciei alături de creștini. Pela 1796 un emisar francez, Collins, vizitîndu-ne țările arată că Moldova și Basarabia, alături de creștinii din Balcani sunt gata să se răscoale împotriva Turcilor. Și în urma propunerilor lui Collins mai mulți emisari francezi au fost trimiși printre Romîni (cf. Archives des Affaires Etrangères, Paris, Russie, Mémoires et Documents No. 35, fol. 131-136).

După vremea Ecaterinei a II-a d-l Kordecki trece la cea a lui Alexandru I, în care timp observă că influența rusească în principate era așa de mare, încît Bisericile înscriau pe frontispiciile lor: «făcută în vremea țarului Alexandru I». Dar în acelaș timp trebuia de observat și binefacerile tratatului din 1802 pentru Romîni.

D-l Kordecki presupune apoi că tratatul ruso-turc din 1812, prin care ni s'a răpit Basarabia, nu întîmplător, a fost semnat la Vilna; prin aceasta țarul a vrut să sublinieze rezultatul catastrofal ce l'a avut împărțirea Poloniei pentru integritatea țărilor romînești.

De fapt, între căderea Poloniei și răpirea Basarabiei nu poate să existe nici o legătură cauzală, iar semnarea tratatului ruso-turc la Vilna a fost o simplă întîmplare. De altfel însuși d-l Kordecki găsește mai departe că politica neoficială polonă înainte de 1772, a fost împotriva independenții și integrității teritoriilor romînești. In această privință și documentele vremii ne vorbesc. Astfel, în studiul: «Observation géographique sur la *Pologne*» din 1806, un polon sfătuind pe împăratul Napoleon ca la reconstituirea vechiului stat al Piaștilor să se înglobeze toate teritoriile posedate. Intre cari și «la partie orientale de la Bessarabie depuis connue sous le nom Tartarie, de Budziak, située entre l'embouchure du Dniestr, du Dniepr et du Bog» (Archives Nationales, Paris, Af IV No. 1687).

După aceasta d-l Kordecki trece la anumite observații personale. Și anume, arată că majoritatea istoricilor romîni trec sub tăcere strînsele legături ce-au existat între integritatea statului polon și independența principatelor romînești. Apoi, continuă, spunînd că sunt chiar profesori romîni cari identifică aspirațiile vechii Polonii relativ la provinciile romînești cu tendințele de mai tîrziu ale țarilor ruși; iar în unele cărți romînești se găsește chiar afirmația că Rusia a primit numai asupra sa politica de acaparare a regilor poloni. Autorul pomenit arată apoi că expedițiile regilor poloni împotriva Turciei, în manualele romînești sunt arătate drept încercări de sugrumare a independenții țărilor romînești și că pînă azi tineretul romîn învață prin școli cum voevozii romîni au distrus șleahta polonă, pe acea șleahtă care sub masca unei lupte contra Turciei, tindea la acapararea provinciilor romîne; iar istoricii romîni socot că printre țările cari au contribuit la întîrzierea independenții romînești a fost și Polonia, alături de Ungaria, Turcia, Rusia și Austria.

In privința aprecierilor de mai sus ale d-lui Kordecki istoriografia romînă, ca și cea polonă, nu și-a spus încă ultimul cuvînt; dar trebuie să recunoaștem că politica externă a vechiului stat polon, atunci cînd a putut să aibă o politică independentă, a fost de cea mai largă oportunitate. Polonia totdeauna a căutat să evite războiul cu Turcia, și în această privință nu respecta nici un alt angajament. Ne aducem aminte de istoria relațiunilor polono-moldovene,

cum a fost omorît voevodul Tomșa, Iancu Sasu și atîția boeri moldoveni; iar toate acestea se făceau pentru a evita un război cu Turcia. Nu se poate exclude nici dorința, bine definită de izvoare, a unor regi sau magnați poloni de a anexa la statul lor țările noastre; căci doar ce erau încercările neizbutite ale lui Ivan Albert, Albert Laski, Jean Zamoyski, Jean Sobieski, etc.

D-l Kordecki continuă apoi să înșire etapele de influență rusească asupra principatelor noastre. Trece ușor peste evenimentele din jurul anului 1821 și convenția dela Cetatea Albă, oprindu-se ceva mai mult asupra ocupației rusești din 1828. Se miră că deși Rușii au atras asupra țărilor romîne atîtea nenorociri, totuși la 7 Mai 1828, cînd armatele rusești au trecut din nou Prutul, Romînii i-au primit cu bucurie. Subliniază apoi marea influență a lui Kisselev în principatele noastre și spune că la plecarea sa, în 1834, a lăsat multe regrete în sufletele recunoscătoare ale Romînilor. Și observăm că aceasta se va fi întîmplat, în mod cu totul sincer, întrucît guvernarea gen. Kisselev a fost cît se poate de omenească și a introdus reforme bune în toate domeniile vieții noastre de Stat, cari au ajutat la înbunătățirea stări materiale a provinciilor romînești.

In continuare, d-l Kordecki arată că Rusia, dorind ca protectoratul ei față de principate să ia forme tot mai evidente de independență, în 1837 a dizolvat un Divan care nu-i era pe plac. Dar, în acelaș timp, și o opoziție națională și democratică, formată din elementele tinere ale boerimii romîne, începu să se afirme tot mai mult ca o reacțiune împotriva influențelor rusești; iar atunci cînd prin jurul anului 1848, consulul rus Bückmann trecea peste atribuțiile sale de consul, dictînd în principate ca un adevărat guvernator, opoziția romînească a izbucnit fățiș.

Asupra acestui amestec a Rusiei în țările noastre, opoziția romînească a atras atenția Franței lui Napoleon al III-a; căci liberalii romîni, fiind în legătură cu liberalismul din apus, puneau mare nădejde în Franța pentru stăvilirea influenții rusești.

*

D-l Kordecki precizează apoi că înainte de a începe războiul din 1877, regele Carol I a semnat o convenție cu Rusia prin care se permitea trecerea armatelor rusești pe teritorul Romîniei; dar în acelaș an Romînia s'a declarat independentă. Rusia a protestat împotriva acestui fapt îndeplinit și d-l Kordecki observă, că dacă n'ar fi intervenit victoriile romînești dela Plevna, Romînii ar fi căzut din nou sub protectoratul rusesc, dublat cu cel turcesc.

Tratatul dela San-Ștefano și cel dela Berlin au recunoscut independența Romîniei, dar, spune mai departe d-l Kordecki, i-au răpit sudul Basarabiei, dîndu-i în schimb un alt teritoriu vechi romînesc, Dobrogea.

In 1881 Romînia s'a declarat regat. Impotriva acestui lucru Rusia a protestat și a căutat să sprijine pretențiile Bulgariei la Dobrogea romînească.

Pînă la războiul balcanic (1913) atitudinea antirusă a Romînilor s'a menținut forte peste tot. In vremea războiului balcanic Romînia, deși la început a rămas neutră, a aprobat politica Rusiei și intrînd cu armata în Bulgaria și-a întins stăpînirea asupra Dobrogei de Sud. (*Aici îl vedem pe d-l Kordecki apărător al pretențiilor neîntemeiate ale Bulgarilor*).

Alianța cu Rusia a fost reînoită în 1916. Dar se știe care a fost «tragedia» acestei alianțe, observă d-l Kordecki.

Ca încheiere autorul pretinde perfid că după terminarea războiului mondial Rușii își întind influența asupra Basarabiei, la care, cu tot tratatul de neagresiune, nu vor să renunțe. Aici observăm numai că d-l Kordecki este rău informat sau ignorant căci «problema basarabeană», demult nu mai este o problemă datorită înțelegerii sincere între București și Moscova.

Acesta este rezumatul studiului d-lui Csaverie Kordecki. Și am văzut care sunt obiecțiile aduse părții mai vechi a lucrării pomenite.

Pentru partea mai nouă, evident evenimentele istorice sunt exacte, însă unilateral redate. Ar fi trebuit să se studieze influența rusească în principatele romînești în ansamblul evenimentelor contemporane și nu dislocate cum a procedat d-l Kordecki.

Dar, în definitiv, acest autor polon n'are nici un drept de a se erija în procuror al politicei externe romîne. Asta din două motive: întîi, pentrucă Romînia a ştiut întotdeauna să-şi menţină independenţa prin propriile sale puteri şi nu din mila generoasă a altora şi în al doilea rînd, pentrucă Romînia ştie să fie şi consecventă, ştie să-şi onoreze poliţele şi obligaţiile şi s'a ferit întotdeauna de practica imoralităţii chiar în politica externă.

Deocamdată, atît!. — **Th. H.**

Marceli Handelsman, *Polityka słowiańska Polski w XVIII i XIX stuleciu*, Lwów 1936, (Politica slavă a Poloniei în vesc. XVIII şi XIX).

D-l M. Handelsman, profesor la Universitatea din Varşovia, unul dintre cei mai mari istorici contemporani ai Poloniei şi în acelaş timp unul dintre cei mai bine pregătiţi oameni politici, oferă publicului polon, şi indirect celui românesc, cartea al cărui conţinut pe scurt îl dăm mai jos.

D-l prof. M. Handelsman, în studiul de faţă, discută chestiunea slavismului în politica polonă, despre care afirmă dela început că totdeauna a format basa principală în politica statului polon. Fără îndoială că sensul acestei cărţi, publicată tocmai într'o vreme de adânci schimbări în politica externă a Poloniei are menirea lui bine definită, dar pe noi ne interesează în special latura istorică.

Astfel autorul după ce deosebeşte termenii: slavism — curent politic — şi filoslavism — curent literar —, afirmă că politica polonă a izvorît şi va trebui să izvorească în viitor, numai din raţiunea de stat polon; dar pentru realizarea interesului politic sau politico-economic al poporului şi statului polon s'a atras totdeauna atenţia la popoarele cari sunt înrudite cu Polonii. Acesta este «slavismul» în politica polonă. Tendinţa Poloniei de a domina «slavismul» se observă în special, în sec. XVIII şi XIX cînd lumea slavă era reprezentată pe lîngă poporul polon, de imperiul rus şi de popoarele slave subjugate. Polonia catolică în acea lume slavă reprezenta libertatea unitară; dar fiind slabă politiceşte a trebuit să piardă independenţa, iar pentru recăpătarea ei a cheltuit o bună parte din energia, ce putea fi întrebuinţată pentru alte scopuri. In acelaş timp Rusia ortodoxă era reprezentată prin doi factori deosebiţi. Şi anume pe deoparte stătea ţarismul cu apăsarea şi robia, iar pe de altă parte poporul. De altfel Rusia oficială totdeauna a fost aceeaşi: la exterior — agresivă, învingătoare, dominatoare şi în mod trufaş înaintând în apus spre acapararea ţărilor slave, iar înăuntru guvernată de către elemente neslave şi neruse, în special de elemente germane.

Restul lumii slave era formată din diferite popoare, cu individualitate sau fără, aflătoare sub jugul habsburgic sau turcesc şi cari îşi întindeau mânele după ajutor spre Rusia sau Polonia.

Dar noţiunea lumii slave întregite pe atunci încă nu era bine definitivă.

In sec. al XVIII «slavismul» în politica polonă apare ca o prietenie faţă de Rusia. In această privinţă anul 1730 înseamnă un fel de graniţă: pentru ultima dată, până la împărţire, Polonia sau măcar o parte din opinia publică polonă, se întoarce la politica de expansiune ideologică faţă de Rusia. Polonia şi Rusia se înţeleg la un moment dat să puie piedică înaintării germanismului. Era un sentiment de solidaritate slavă în faţa rasei cotropitoare a Germanilor.

Dar s'a întâmplat că, în acelaş timp, a intervenit în Polonia o dictatură străină, care a avut loc mai ales la curtea regelui Stanislav August şi care nu permitea o apropiere de Rusia. Cu toate acestea, înainte de Seimul de 4 ani, Polonia s'a mai întors odată spre Rusia. Astfel observăm că pela 1786, pentru prima dată, Polonia este gata să meargă la răsboi împotriva Turciei, alături de Rusia. Dar în schimbul hotărîrii de mai sus, Polonia cere anexarea «Moldovei cu Akermanul» şi avantaje comerciale pe marea Neagră.

Aceste planuri sunt concretizate în tratatul ruso-polon dela 26 Sept. 1787, complectat cu adausurile dela 3 şi 6 Oct. 1787, tratat care până'n prezent nu era cunoscut, stând undeva ascuns în arhivele polone.

Dar ideea alipirii ţărilor româneşti prinde tot mai mult printre Poloni. Astfel la 17 Dec. 1787 Boskamp sfătuia pe regele Stanislav August să pretindă Moldova, Ţara-Românească şi Basarabia şi să le alipească Poloniei *à titre de fief souverain*, creindu-i prin aceasta lui Poniatowski un principat hereditar (Af. Konopczynski, Polska a Turcja 1683—1792, 1936). Pentru convingerea regelui s'au expus şi argumente economice. In urma acestor insistenţe se vede că regele a fost convins, fiindcă la 1788, când s'a semnat tratatul cu Rusia, acesta scria ţarului următoarele: «La guerre presénte empêche la Pologne de se pourvoir de chevaux en Moldavie, Valachie, Dobruczan et Bessarabie, comme elle faisait jusqu'ici pour compléter en grande partie sa remonte». In legătură cu acest «slavism» polono-rus s'a întocmit şi o hartă sub titlul: O parte din «harta generală a ţărilor slave». In graniţele acestei hărţi se cuprind şi ţările noastre cu următoarele explicaţii: «ţara Munteniei a fost domiciliul comun al Slavilor şi al Avarilor aliaţi, până'n sec. VI», iar «Moldova, până'n sec. VI d. Hr., a fost locuită de Slavii numiţi Sarmatae Limigantes sau Limitanei Antae».

In legătură cu aceste planuri scriitorii poloni din acea vreme adresau ode de mulţumire regelui lor. Astfel poetul Niemcewicz la 1787 scria: «Odă armatei din tabăra dela Nistru», iar Trembecki, un alt scriitor de valoare, lăuda faptele Ecaterinei şi sublinia că Ruşii şi Polonii au aceeaşi origină, aceeaşi limbă, etc. Tot acesta din urmă, în 1796, adică după împărţirea definitivă a Poloniei, adresa Ecaterinei a II-a ditirambe de mulţumire pentru fericirea acordată Polonilor, alipindu-i la imperiul rus.

Dar nu trecu nici anul 1788 şi Prusia reuşise să atragă de partea sa şi Polonia şi Turcia împotriva Ecaterinei, şi aceasta s'a putut face cu atât mai mult cu cât Rusia n'a putut să realizeze condiţiile tratatatului din 1787.

Din cele spuse până acum rees următoarele: că pentru regenerarea statului lor, Polonezii încearcă să se sprijine pe «sora» Rusie»; iar ceva mai târziu pentru eliberarea de sub apăsarea ţarilor şi a Germanilor, Polonejii apelează la «fraţii» Ruşi şi tind în acelaş timp la eliberarea slavilor din Balcani; în sfârşit vine resemnarea politică şi acceptarea stăpânirii Rusiei, ca o ţară de aceeaşi origină slavă ca şi Polonia.

Formele politicei slave a Polonejilor, aşa cum le-am văzut mai sus, s'au concretizat în sec al XIX-a, mai ales atunci când germanizarea Polonilor se intensifica tot mai mult şi când prinţul Adam Czartoryski ajunse ministru de externe la curtea ţarului Alexandru şi iniţiatorul marelui plan de opunere a Ruşilor în faţa înaintării imperialismului francez. Astfel în faţa ideii revoluţionare răspândită de victoriile napoleoniene, Czartoryski opunea ideea morală, ideea păcii — sprijinită pe solidaritatea slavă. Conform acestor idei în 1804 Czartoryski propunea unirea tuturor Slavilor în jurul Poloniei. La fel făcea şi în 1806; iar în Iunie 1807 scria: «Socot că acuma Bonaparte va încheea pacea, cerând înfiinţarea Poloniei, poate numai în partea ei prusacă, mutând acolo pe electorul sas. Acest aranjament nu va fi de folos Franţei şi încă multă vreme, dar în schimb ar putea fi de folos Rusiei, întrucât sistemul federativ al popoarelor slave este marele şi singurul scop către care ea din necesitate trebuie să tindă».

Dar socotelile lui Czartoryski au dat greş şi, până la 1830 n'a putut să aibă loc afirmarea politicei slave a Poloniei, în schimb programul acestei politici printre iniţiatori creştea şi se întărea mereu.

După 1807 alături de curentul slav ia naştere printre Poloni şi curentul naţional, care-i opus celui dintâi Dispoziţiile filoslave se în-

tăresc la Varșovia după 1815. Dar în acelaș timp apare misticismul și mesianismul polon.

După revoluția din 1831 viața polonă s'a împărțit în două: 1) *țara*, adică partea Poloniei de sub Ruși, care era stăpânită de mirajul puterii rusești, (artiști și istorici arătau și predicau comunitatea slavă în frunte cu Rusia) și 2) *emigrația*, luptând pe toate căile pentru renașterea statului polon.

Dar anul 1846, cu suprimarea libertății Cracoviei, a făcut ca simpatia în rândul populației polone față de Rusia și ura împotriva germanismului să crească și mai mult. Toată lumea polonă era cuprinsă de furie împotriva germanismului cotropitor. Wielopolski, un mare bărbat de stat polon din acea vreme, sfătuia pe artisti și scriitori să crească poporul polon în duhul marelui imperiu slav cu capitala la Constantinopol, așa cum l'a prezis Ioan Sobèeski.

In urma eșuării revoluției din 1863 populația polonă din «țara» Poloniei se abținea dela orice luptă politică, iar emigranții, de toate culorile politice, *luptau cu înverșunare împotriva Rusiei ca Stat și nu împotriva poporului rus. Scriitorii și politicii poloni se adresează «fraților» ruși pentru a putea învinge mai ușor despotismul guvernului rus și eliberarea maselor din robia țarilor.* In fruntea acestora a stat totdeauna istoricul Lelewel. Acest talentat și vestit istoric, în apelurile sale, nu uita să sublinieze că poporul polon este chemat să aducă la îndeplinire marea operă de unire a tuturor Slavilor.

Cu acest program umblau emisarii poloni prin diferitele țări slave: ei veniau atât din partea partidelor democratice, cât și din partea partidului aristocrat-monarhist al lui Czartoryski. (Politica slavă a acestuia din urmă începe, mai intens, odată cu anul 1840). Printre cei mai de seamă emisari au fost semnalați următori:

Czajka și Duchinski erau mai mult ucrainofili; Ludovic Zwierkowski (Lenoir), un democrat și Zach, un aristocrat, au lucrat mult printre Slavii din Balcani și au fost și prin țările noastre. *Apoi veniau* emisarii Bystrzonowski și Zamoyski, cari cuprindeau chestiunea *slavă* în totalitatea ei.

Toți acești emisari, și alții mai mărunți, propagau, precum s'a spus dela, formarea unui imperu slav în fruntea căruia să stea Polonia. La congresul slav din 1848 dela *Praga*, Polonia era considerată ca dirguitoarea cuvântului și a dreptății slave. Drept un răspuns al acestei mișcări general-slave se formă alianța ruso-austriacă, care a reușit să înăbușe revoluția dela 1848.

Răsboiul din 1854 și pacea dela *Paris* din 1856 încheie de fapt istoria năzuinților politice din rândurile emigrației polone. In Polonia subjugată se ridică acum o altă generație, stăpânită de un spirit democrat radical. Astfel că atunci când această generație va primi conducerea, va lua în mânele sale și programul filoslav al vechii generații.

După anii 1863—4 politica europeană se schimbă și se va schimba și politica polonă, iar cu ea și politica slavă. Dar după această dată, autorul observă, că studiile istorice de până acuma n'au ajuns încă la un rezultat definitiv și din aceasta cauză se oprește aici cu admirabila-i analiză istorică și politică.

Am dat un rezumat mai larg al studiului d lui prof. M. Handelsman, știind că limba polonă nu este cunoscută la noi decât de foarte puțini specialiști, iar cartea este prea interesantă pentru a putea fi lăsată să treacă neobservată.

TH. H.

Maxim Gorki.

S'a săvârșit, din truda vieții acesteia Maxim Gorki.

Din țara care multă vreme l-a exilat, deși opera sa era cunoscută deopotrivă, atât de adversari cât și de admiratori, o telegramă ne a vestit într'o dimineață moartea lui.

Povestirile sale, cu subiecte din viața celor mulți și umili au străbătut lumea. Vagabondul din tinerețe părtaș al suferințelor, dar și al bucuriilor splendide ale spiritului a cunoscut milioane de cetitori.

Strania viață a vagabonzilor a devenit, în opera lui Gorki, obiect de artă și de minunată etică. Undeva, un erou al său, Komovalov, rătăcind prin câmpiile Rusiei, neisbutind, niciodată să se fixeze într'un loc, luând totul dela capăt, pentru a găsi totuși mulțumiri pe care burghezul nu le cunoaște, își mărturisește astfel destinul: — *«Eu nu mi-am găsit încă punctul de reazim»*.

Către acest punct de reazim s'au îndreptat nu numai sufletele zbuciumate, nu numai ciudații eroi ai vagabondului de odinioară, Maxim Gorki. Punctul de reazim, intangibil totuși, este idealul individului, ca și al popoarelor, în vremelnica petrecere pe această lume.

Și nici în mijlocul bucuriilor, și mai virtos între dureri, omul nu contenește a-și căuta acest punct de reazim pentru axa lui sufletească.

In antichitate, poetul Lucretius n'a exprimat numai o taină a sufletului latin, când a închis în esența unui vers acest adevăr: «In medio fontem leporis, surgit amara aliquid». (In mijlocul isvorului desfătărilor, răsare pe ceva amar).

Omul este același pretutindeni, și poartă necontenit în crengile sufletului floarea cu miresme dureroase a veșnicei neliniști.

De aici pornește rostul literaturii omului dispărut și aceasta explică totodată opera sa, care va fi apărut ciudată numai unei denumite critici.

*

Maxim Gorki, al cărui nume real este Alexis Peșkof, s'a născut la Nijni Novgorod, în 1868, dintr'o familie de cazaci. Părăsind școala la vârsta de nouă ani, Gorki a avut o tinerețe aventuroasă. Pentru a putea trăi, el s'a îndeletnicit cu diferite meserii. In acest timp, însă, el își îmbogăți cunoștiințele printr'o lectură foarte întinsă în domeniul literaturii.

Opera lui Alexandru Dumas fiul, a avut o mare influență asupra vieții sale. Până în 1892, Gorki călătorește prin întreaga Rusie.

In 1900, după ce timp de opt ani publicase diferite opere, dintre care cea mai cunoscută a fost «Makar Cìudra», era un scriitor foarte cunoscut.

In 1901 a debutat în politică, făcând parte din organizațiile de opoziție. Arestat în mai multe rânduri, a trăit în străinătate între anii 1906—1913. Inainte de răsboiul mondial, Maxim Gorki a fost ales în semn de protest, împotriva regimului de atunci, membru al academiei de științe din Petrograd, dar alegerea sa a fost invalidată de guvernul țarist. Cam tot în acelaș timp a întemeiat împreună cu Lenin, o școală de propagandă revoluționară în insula Capri.

In timpul revoluției s'a înapoiat în Rusia, însă din cauza unor neînțelegeri cu regimul sovietic, a plecat în Italia, la Sorrento, în 1921, unde a stat până în 1928.

In acest an, Gorki s'a întors în Rusia, împăcându-se cu regimul sovietic.

Operele cele mai cunoscute sunt «Makar Cìudra», «Celkaș», «Bătrâna Izegrul», «Marea» iar mai recent «Viața mea» și «Igor Bulicef».

*

Datele de mai sus le veți găsi în orice enciclopedie. Sunt înșirate, aici, mai ales cărțile care au avut un succes formidabil în țara sa. Dar în afară de acestea, cititorii s'au împărtășit și din opera dramatică a lui Maxim Gorki, înfățișată de «Azilul de noapte», loc de întâlnire al tuturor eroilor săi.

Și din istoria prefacerilor sociale din Rusia nu va lipsi desigur, romanul intitulat «Mama», unde lumea veche, burgheză, și aceea nouă a tinerilor, cu aprigul lor dor după prefacerile ce aveau să vină, apar într'un etern conflict,

C. N. N.

Opinii minore despre roman.

Orişice roman se reduce la altul, pe cât se poate de miniatural, care i-a servit de bază, pentru viitoarele desfăşurări de evenimente şi acţiuni.

Lucrul acesta este cu desăvârşire firesc. Fără romanul mic, nu s'ar putea obţine şi realiza cel de proporţii.

Ce înseamnă cel mai mic roman?

Ne vom sluji mai întâi de un vers şi apoi vom trece la explicarea şi urmărirea naşterii, creşterii, vieţii şi morţii, dacă vreţi a romanului, a cărui fiinţă este terminată, adică dispare în momentul în care, autorul i-a scris ultimul rând.

Cel mai mic roman este: „Punctul acela de mişcare mult mai slab ca boaba spuniei..." !

Acum, dacă lăsăm de o parte comparaţia, vom observa că, — trecând la ceeace propriu zis este romanul — el se reduce la o simplă propoziţie fundamentală, în care se închiagă o acţiune esenţială, de bază, la care se adaogă apoi altele secundare aşa după cum din primul cerc ce se formează la căderea unei pietre într'un râu, se nasc celelalte cercuri atingătoare de mari depărtări lărgindu-se astfel cât mai mult sfera iniţială.

Gândirile amplificate, se nasc cu toate coloniile lor din primă, de început.

Aşa dar, dacă îţi lipseşte ceeace am putea numi «*sămânţa*» nu poţi face un pas mai departe.

Inchipuiţi-vă cum uriaşul Boabab s'a reduce numai la sâmburele din care se va desvolta şi va creşte apoi marele arbor cu tulpina, ramurele, frunzele, florile şi fructele lui, şi veţi pricepe că aşa decurg faptele şi cu creaţia unui roman.

Evident că nu toate propoziţiile pot fi norocoase astfel ca să afli închisă în celula lor generatoare, în germenele vieţii lor, naşterea tuturor celorlalte fraze, gânduri şi alte, constitutive ale corpului povestirii.

Toată această gamă de acţiuni, în care observăm naşterea, creşterea, viaţa şi — ceeace spuneam mai sus moartea romanului, poate să aibă loc într'o oarecare fracţiune de timp, fără îndoială indispensabilă în săvârşirea acestor acte.

Când ultimul rând a fost scris, sau ultimul gând a fost consemnat în spiritul autorului, existenţa romanului se poate considera ca *terminată*, adică *că se împărtăşeşte, de astă dată din lumea morţii.*

Sau dacă vreţi, viaţa povestirii se transformă iarăşi, capătă ceva geometric, statuar, caracteristic tuturor operelor, dar în orice caz ceva *fericit*. Dar într'un roman mai sunt şi personagiile.

Vom afirma că şi ele sunt rezultatul acelei prime propoziţiuni sau ale acelui *sâmbure* nativ, un fel de substanţă că şi ele decurg ca fiinţe şi caractere din acelaş «punct de mişcare».

Şi nici că s'ar putea întâmpla altfel. Aceasta ar fi ceeace s'ar numi «cosmogomă» romanului — dacă l'am compara cu un univers.

In labirintul procesului creaţiei, aceasta formează firul Ariadnei, care ne apără de rătăciri. Diferitele spovedanii ale romancierilor şi a felului lor de a lucra ne îndreptăţesc şi verifică ipoteza.

Amintiţi-vă numai de una, a d-lui Rebreanu, care văzând pe un om ce sărută brazda pământului i-a venit în minte ideea romanului «Ion». Propoziţia de început, de bază în care se află chiar şi sfârşitul povestirii este tocmai aceasta, care exprimă actul de tandreţă al omului faţă de pământul creator. Acestei mărturisiri i s'ar putea adăuga şi altele. Dar lista lor şi cazurile romancierilor cu experienţa lor n'ar mai putea decât să ne confirme.

Imaginaţi-vă pasiunea unui om pentru o operă realizată de el, pasiune care-l face inutil pentru societate şi pentru el însuşi, precum şi intervenţia altor oameni cari îi găsesc blestemată această operă, şi o distrug. Sau într'un moment de luciditate, o sfarmă el însuşi. Aceasta ar fi prima şi fundamentală frază a unui roman.

Iată un exemplu de cel mai mic roman.—Dar pasiunea aceasta a omului

ar putea fi şi pentru o femee, a cărei personalitate în ultima analiză să fie tot opera lui.—Ea ar putea fi comparată fără prea mari riscuri, în roman, cu o «*jucărie*», cu un bibelou, etc.

Până la urmă societatea sau însuşi eroul principal strică jucăria Domnului, pentru a-şi salva o viaţă probabil folositoare altora etc. etc.

Iată o altă propoziţie de temelie a romanului. S'ar putea continua aşa la nesfârşit, până la romanul de proporţii, şi s'ar ajunge astfel la povestirea chinezească.

Dar ne oprim.

Se poate întâmpla că, fiind în stăpânirea celulei generatoare, ne-am putea hotărî să nu împiedecăm viaţa, care poate că s'a şi consumat până la cel din urmă gând şi propoziţie de sfârşit.

O experienţă am câştigat: cel mai mic roman, poate să ajungă cel mai mare roman inutil.

P. S. — Pe aceeaş linie de gândire se mai pot observa unele fapte.

Plecînd dela constatarea că romanul este progenitura umflată, mărită a poeziei, adică un derivat al celei dintâi dintre arte, propoziţia primă ar fi în acest caz un vers al unui poet, ce dă şi creiază starea de suflet, amplificată şi pe care romancierul o descrie în proză.

Experienţele unor poeţi converg către o asemenea constatare? Un stih din Eminescu, din Arghezi, Ion Barbu sau Vinea, le stârneşte o deplină dispoziţie sufletească, din care, dacă ar vrea ar putea făuri şi extrage un roman.

Ba chiar şi romancierilor nu le este străină observaţia.

Romanul „Carmen Seculare" al d-lui Cezar Petrescu s'a născut din versul lui Eminescu aflat în „Scrisoarea IV-a" „*Dintr'un Carmen Seculare ce-l visai şi eu odată*", şi pe care autorul romanului îl pune în fruntea cărţii ca o spovedanie secretă.

Acest stih ar fi în felul în care noi punem problema genezei şi creşterii romanului, propoziţia iniţială, sâmburele din care s'a născut intensa scriere în proză.

In concluzie, micii romancieri ar fi nişte poeţi rataţi; adică nerealizaţi ca atare; spirite care au transcris pe înţelesul tuturor general — distrugând farmecul intens al primei gândiri şi diluând în apele populare ale romanului adevărata poezie care nu trebuie să ajungă inutilă prin interpretări şi explicaţii sau traduceri, a unor stări de suflet ce nu suportă nici o alterare.

GH. C.

Goga - Cuza, academicieni

Cine ar putea să pretindă că România nu-i ţara tuturor visurilor transformate în realităţi peste noapte?

Visase oare Gross, în periferia obscură a unui oraş maramureşean, să devină vre-odată supleant de ministru al industriei şi comerţului?

Visase oare Robu, în coclaurile rădăuţene şi'n cârciumile vicovene, să devină vre-odată casierul bănos al unui partid politic, alimentat cu lemnul fondului bisericesc din Bucovina prin intermediul evreilor?

Ar vrea astăzi America să fie ceeace suntem noi; ţara tuturor posibilităţilor! Dar, în zădar. Vremuri noui crează recorduri noui şi oameni noi. America se înclină în faţa Romîniei.

Şi atunci, dece să ne mai mire cum că d. Goga a devenit . . . profesor universitar?

Nu-i destul că vrea strada?

Apoi, poetomania şi mustomania, nu sunt îndeletniciri chiar atît de rînd!

O poezie bunicică, şi-i destul să te simţi chemat în spre apostolatul academic al culturii romîneşti. Destul să prezică cînd să îngălbeneşte porumbul, ca să treacă drept mare profet . . . naţional.

O serie de înlănţuiri şi cauzalităţi . . . logice, cum vedem, care într'adevăr trebuiau în mod fatal să-l aducă pe „bardul" dela Ciucea la catedra de . . . cultură romînească.

De acum înainte, Ardealul va şti ce-i cultura!

Şi-acum, o mică informaţie care nu poate fi desminţită: urcînd cu maşina-i luxoasă pe dealul Crucii de lîngă Rădăuţi, „deputatul" Robu a făcut unui prieten următoarea destăinuiere: băiete! Trei profesori universitari dela Cernăuţi mi-au promis o catedră universitară tot atît de mare ca cea a lui Goga. Doar ştiu şi eu carte!

Plagiatul, ştiu ce e: furt. Furt de drept comun.

Şi fur este şi acela care face chiar cîte o epigramă reuşită. Prin esenţă, plagiatorul este un tip spiritual: produce fără ca să muncească.

Dar, àpropos, d. A. C. Cuza a fost primit în Academia Romînă. Ce superbă achiziţie! Ce supremă încoronare. De azi înainte. Academia Romînă are valoare internaţională!

Şi-aci, altă informaţie: Academia Romînă e pe cale să elaboreze un regulament după care olimpicii academicieni vor purta de-acum înainte cămăşi albastre ca azurul cerului şi cingători cu catarame asemenea catârilor.

Vădite progrese academice!

Radio - fascia „romînă".

După multă strădanie şi mai multă cheltuială, ţara românească sa procopsit cu două staţiuni de radio difuziune: Radio-Romînia şi Radio-Bucureşti.

Un lucru e cert: că ambele staţiuni au fost ridicate cu bani romîneşti şi pentru nevoile noastre romîneşti.

Dar fiindcă veni vorba de acest modern instrument de propagandă, ştiinţă şi lumină, e bine să-i dăm cititorului romîn nedumerit, unele lămuriri . . . tehnice.

Să se ştie în primul rînd lucrul următor: că Romînia are 2 staţiuni de radio-difuziune, dar, că alte state au zeci de staţiuni. Italia de exemplu are 24 staţiuni de emisiune.

Intrucît incultura şi analfabetismul sunt egal de *răspîndite* în aceste două ţări „latine", rezultă că mai mare nevoie avem noi de cele 2 staţiuni romîneşti decît italienii de cele 24 staţiuni italieneşti.

A doua precizare: întrucît orice romîn plăteşte bani mulţi în fiecare trimestru ca „abonament" radiofonic, romînul are tot dreptul să ceară programe romîneşti de interes romînesc.

A treia precizare: acel ce nu-i mulţumit cu programul romînesc, cu uşurinţă nedescrisă poate „prinde" orice staţiune favorită din străinătate.

Exact, domnilor patroni din Berthelot? Exact!

Atunci mă rog frumos de ce faceţi din Radio-Romînia, sucursală ignobilă a Radio-ului Torino?

Fascismul italian, limba italiană, politica italiană, sunt ale Italiei. De ce mă forţaţi pe mine, abonat romîn, să ascult o emisiune italiană?

De ce?

Să vă spun eu. Pentrucă v'aţi cuibărit acolo la Berthelot, o clică de fascisanţi, străini de sufletul romînesc şi apropiaţi de sufletul altor popoare. Primind comenzi din capitalele altor ţări sau primind comenzi dela superiori instrăinaţi, deşi înfulecaţi subvenţiile statului nostru, complotaţi în fond contra intereselor noastre.

Acum rîdeţi, fiindcă sunteţi cinici.

Dar . . .

Categoric: Radio-Romînia nu este sucursală nici italiană, nici germană, ci este Radio **Romînia**!

Iar dacă vă plac mai bine discursurile italiene, poftiţi! Catrafusele şi adio . . . către Abisinia!

Divorţul Dragoş - Lăptărie

Se 'ntîmplă şi d'astea: divorţ între masculi.

Intrucît trăim sub influenţa rhoemismului nazist, de ce oare naziştii romîni n'ar imita pe lîngă svastică şi alte încîrligături mai puţin . . . seci. Mai puţin seci deşi complect . . . sterpe, cum e lesne de înţeles.

Dar menajul Dragoş-Lăptărie, cum se vede n'a fost „pur sînge". Căci mobilul său era altceva: „ideologia".

Şi a continuat menajul, lungă vreme pînă cînd s'au ivit serioase divergenţe şi nepotriviri de . . . caracter şi de ideologie, nu de . . . sex.

Trişti şi cu inima îndoliată am asistat apoi la divorţul acestor două „caractere" atît de bine formate şi mai ales atît de . . . alese.

Ce calamitate! Cîtă zdruncinare în sufletul totalitar al acestei naţii!

Ce catastrofă şi negru augur, pentru similare menaje încîrligate!

Cataclizma era inevitabilă. Şi ştiţi de ce? Cum am spus: nepotrivire de caracter: Lăptărie încasase 2 milioane şi-i cedase lui Dragoş numai zece mii lei! Ce . . . porcărie a vremi!!!

La Bucov, în splendida izolare pe care şi-o hotărîse, s'a stins C. Stere, întemeietorul acestei reviste, animatorul poporanismului literar, marele om politic şi visionarul unei lumi nouă, la a cărei înfăptuire şi el a asistat.

In cîteva luni, „Viaţa Romînească" a pierdut pe cei doi propulsori ai unei mişcări literare şi ai unei grupări literare ce a dat floarea literaturii romîneşti.

După G. Ibrăileanu, aripa cernită a morţii a fîlfîit deasupra trudnicei vieţi a lui C. Stere.

Numărul viitor al „Vieţii Romîneşti" va fi închinat în întregime personalităţii ilustrului dispărut.

RECENZII

„Constanța" de Tudor Șoimaru. Ed. Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II", 1936.

După «Bucureștii» d-lui Mircea Damian, «Constanța» este al doilea volum apărut în colecția «Orașe» a editurei Fundației Regale Carol II. Lucrarea d-lui Șoimaru nu este o monografie aridă, împănată de cifre și statistici. Nu. Este un reportaj liric, doldora de suflet și de inspirație, din lectura căruia se desprinde o înțelegere, o dragoste, o indulgență aproape părintească pentru trecutul și prezentul acestui oraș, mozaic viu de revolte și răstigniri. Mateloți, pescari, orientali leneși, greci șmecheri, «fete», contrabandiști, iată culoarea locală a acestei cetăți. In Constanța, viața se desfășoară molcom ca pasul unui octogenar. In contrast cu imensitatea și tumultul mării, care-i străjuește țărmurile, sufletul Constanței e foarte modest și foarte potolit: se simte cum nu se poate mai bine în temnița voluntară a cafenelii. La tot pasul te îmbie cafenele cu embleme cît se poate de banale, în care predomină, firește, nota marinărească: La Maritima, la Catarg, la Sulina, etc. In universul acesta mărunt cu patimi și frămîntări, se pune țara la cale, se aranjează o contrabandă, se tîrguiește dragostea. Cafeneaua e bursa mărfurilor și a dragostei. In fața unei girgirlii, între o partidă de table și o anecdotă învechită se încheie tot felul de tranzacții. Viața cu cortegiul ei de necazuri și satisfacții, de mizerii și revanșe, aici și-a ales sediul. Cafeneaua e sufletul Constanței. Marea adună și risipește daruri în lumea toată. Portul, când lucrul e în toiu dudue ca o uzină, plaja despletită bine sub soare și sub lună, la Tataia, la Mamaia, la Dudnia, adună pitoresc, sezoniști și îndrăgostiți, dar sufletul Constanței e cafeneaua. Nici bulevardul, nici cazinoul. Cafeneaua. Pe ecranul acesta, d-l Șoimaru, cu o neîntemeiată măestrie face să apară «figurile» caracteristice ale Constanței: D. Petrescu, cel cu 24 de copii, Ismail Husein, Nicu cafegiul, Aristide, fructarul, Lucy Zacharia cu pas de gazelă... Toți oamenii aceștia trăiesc, se agită, în paginile d-lui Șoimaru ca'ntr'o Constanță vie. Acesta este marele merit al cărții: trăiește. Paginele inerte peste care s'a așternut parada funebră a literelor, de îndată ce începi să le citești, respiră un suflu de viață autentică și specifică. Apoi, această viață este închisă într'o limbă unică, aromată, cu inflexiuni nebănuite de umor și duioșie, pe care d-l Șoimaru o stăpânește și-o modelează cu o virtuozitate de sculptor. Imagini uluitor de noi și exacte, înfloresc în fiecare rând. Cartea cuprinde belșug de imagini, de spirit și de observații ascuțite, ironice, juste.

Este cartea unui poet care a știut să descifreze sufletul unei cetăți, să-i desferece tainele. «Constanța» d-lui Șoimescu este o carte de mare preț.

Ștefan Tita

Cărți

Dinu Soare: TRISTEȚE. Un elegant volum de poezii, dintre care unele par destul de reușite.

Din ele se degajează totuși o melancolie exagerată, renunțare lipsită de creație și o tristețe care nu poate servi la nimic în drumul tînăr chiar al unui poet.

Viața e luptă înainte de orice. Astăzi mai ales, luptă dârză pînă la distrugere. Poetul ar avea deci chemarea să ia parte activă la... viață. La viața așa cum e.

George Voevidca: CANTECE PENTRU LU. Cunoscutul poet, bucovinean George Voevidca a dat într'adevăr „ceva bun". Poeziile lui Lu, sunt perle. Ele exprimă maturitate, suflet, artă.

Lucrări apărute, de PETRE PANDREA:

Germania hitleristă, 1933 Ca martor ocular, autorul a dispus de întreg arsenalul documentar spre a prezenta cea mai serioasă analiză a regimului care a tulburat atât de mult și tulbură și astăzi încă, lumea întreagă.

Un studiu sever, încadrat de disciplina filosofic-politică.

Psihanaliza judiciară, 1934. Un original studiu juridic, fără precedent în publicistica științifică română.

Interpretarea textelor și interpretarea psihologiei omului delicvent, fundamentele psihanalizei judiciare și metodele în interogatoriul judecătoresc constituie numai o parte din preocupările autorului în acest studiu.

Beitraege zu Montesquieus deutschen Rechtsquellen, 1934. Deși apărută în Rominia, lucrarea face parte din ciclul de cercetări științifice făcute de autor în epoca sa studioasă din Berlin. Este o contribuție originală fiind indispensabilă omului de știință care ar încerca să fixeze rolul lui Montesquieu, în cadrul științelor juridice.

Filosofia politico-juridică a lui SIMION BARNUȚIU, 1935. Este meritul d-lui Petre Pandrea de a fi fixat definitiv pe Simion Bărnuțiu în cadrul filosofiei politico-judiciare romîne.

E un studiu clasic și epuizează materialul indigen și străin. Valoarea sa, este necontestabilă.

Lucrări apărute, de T. CRISTUREANU:

Confederația pan-latină, 1928. Un original studiu asupra modalităților de cooperare între statele care aparțin grupului neo latin.

Caleidoscop internațional, 1934. O analiză de ansamblu a relațiilor internaționale, autorul ținînd cont mai ales de elementele cauzale cari determină aceste relațiuni.

Anglia și Rominia, 1934. Un studiu pur economic, prefațat de d. V. Madgearu. Nu o descriere a raporturilor comerciale anglo-romîne, ci o analizare mai profundă a lor.

Uniunea Sovietică și Rominia, 1934. Inainte de a se fi semnat vre-un acord comercial russo-român, autorul a prezentat publicului tot materialul documentar în această problemă. Un alt studiu, pur economic.

Hotarele statice și dinamice ale Rominiei 1935 Prima lucrare în acest gen, apărută în România. Geo-politica aplicată, cu un preliminar esseu teoretic asupra graniței ca element esențial al statului.

Europa agrară și Europa industrială, 1935. Un studiu economic, în care se face o analiză amplă, după cele mai noui

cercetări, a formării preţului la produsele agricole şi industriale, spre a face o joncţiune firească cu economia internaţională.

Imperialisme 1936. Un studiu de palpitantă actualitate. Geneza economică a imperialismului, copleşită de manifestările sale politice dau senz zvârcolirilor actuale.

«Focarele» imperialiste sunt prezentate in culori vii şi reale spre a degaja pericolul de care e ameninţată şi România.

Agricultura neo-capitalistă in Anglia, 1936. Metodic, autorul face istoricul agriculturei engleze. Scopul: arătarea motivelor pentru care o economie capitalistă e forţată să practice economia dirijată. Studiul acesta este şi actual fiindcă in el se arată cum se aplică o astfel de dirijare într'un sector, preţios nouă.

Ioan V. Popescu: Gospodăria ţărănească şi regimul fiscal in România, p. 246. 1936. Chiar in prefaţă, autorul ne spune că în acest studiu el urmăreşte următoarele: 1) fixarea caracterelor gospodăriei ţărăneşti care nu urmăreşte ca scop principal realizarea de beneficii, ci acoperirea nevoilor de trai; 2) determinarea preţului de cost şi rentabilitatea; 3) capacitatea de contribuţie bugetară; 4) regimul nostru fiscal în joncţiune cu problema susarătată.

Semnalăm deocamdată atât.

Este prea preţioasă lucrarea d-lui I. V. Popescu spre a nu rezerva pentru altădată o amplă revenire.

1936.—ANUL XXVIII Septembrie—Noembrie Nr. 9—11

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

SUMARUL:

Octav Botez . . . . Naturalismul in Opera lui Delavrancea.
Hortensia Papadat Bengescu . Un dejun pierdut.
Demostene Botez . . . . . Circuit.
Mircea Mancaş . . . . Ultimul aspect al democraţiei.
Virgil Carianopol . . . . . Versuri.
Th. Holban . . . . Evoluţia problemei ucrainiene.
C. Manolache . . . . Catrinel.
Eusebius Camilar . . . . . Poezii.
Dan Petraşincu . . . . . . Prin deşert sau regiune polară...
Al. Philippide . . . . Cronica literară. (G. Călinescu: Opera lui Mihail Eminescu. (vol. IV, V)
Mihai D. Ralea . . . . Cronica internă. (Un proect de reglementare a presei).
Eugen Crăciun . . . . . . Cronica externă (Politica Rominiei).
T. Cristureanu . . . . Cronica economică (O nouă criză mondială ?).
N. N. Matheescu . . . . . . Cronica muncitorească (Conferinţa internaţională a muncii la Geneva).
M. Sevastos . . . . Cronica teatrală (G. Galboreanu).
D. I. Suchianu . . . . Cronica cinematografică („Pepo", Filmul rusesc, Traducerea titlurilor, Danielle Darieux).

MISCELLANEA: D. N. Iorga şi „Academia Romînă"; Comitetul naţional pentru pace; W. Meyer Lübke.

CĂRŢI: Coca Farango: *Sunt fata lui Ion Gheorghe Antim* (Ştefan Tita); T. Cristureanu: *Imperialisme* (Lucian Boz); Nicolae Cornăţeanu: *Politica agrară a Statelor Unite ale Americei de Nord* (Dr. Horia Lupan); Elena Herovanu. *Cotnarii* (Lucian Boz); Marin Popescu-Spineni: *Rumänien in der zweiten Hälfte des XVI Jahrhunderts.*

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

Viaţa Romînească

Directori: MIHAI D. RALEA şi Dr. ERNEST ENE

Bucureşti, str. Clemenceau, 9

ANUL XXVIII

Preţul abonamentelor:

In ţară: Pe un an	lei	250
" " Şcoli şi biblioteci . .	"	500
" " Autorităţi şi instituţii	"	1000
In străinătate: Pe un an	"	1000

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimiţind suma prin mandat poştal, administraţiei din Bucureşti, str. Clemenceau, 9.

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

ANUL XXVIII

SEPTEMBRIE-NOEMBRIE 1936, Nr. 9—11

„TIPARUL UNIVERSITAR" — BUCUREŞTI — STR. ELIE RADU No. 6

Naturalismul în opera lui Delavrancea

Deşi unele trăsături esenţiale ale romantismului de pretutindeni: subiectivism, lirism, înclinare spre fantastic, exotism, tradiţionalism predomină în opera lui Delavrancea şi ea îşi are în, primul rînd izvorul, cum afirmă cu drept cuvînt Dl. Iorga[1]), în patriarhalismul rural, o parte însemnată din ea şi poate acea care a găsit odinioară mai mult ecou în sufletul contemporanilor poartă, în ce priveşte intenţia artistică, procedeele şi uneori concepţia asupra vieţii, pecetea neîndoelnică a curentului naturalist, care manifestându-se cu deosebire în Franţa, a avut în ultimele două decenii ale secolului trecut o puternică înrîurire, în întreaga literatură europeană.

Despre chipul cum privea Delavrancea, cel puţin cînd debutează în literatură şi apoi în prima fază a activităţii lui artistice, naturalismul francez ca şi asupra ideilor sau mai bine zis a opiniilor şi preferinţelor lui estetice, în această perioadă a vieţii, unele pagini înmormîntate în coloanele „Romîniei libere", ne pot procura lămuriri preţioase.

Inainte de a ne opri asupra lor, vom remarca în treacăt că în opoziţie cu scriitorii din epoca 1840 — 1880, aparţinînd unei generaţii însufleţită în primul rînd, de un elan combativ şi activ, pus în serviciul unui ideal naţional şi politic, scriitori care din această cauză au produs spontan şi mai des au improvizat, fără a reflecta, de obicei, prea mult asupra artei lor sau a vieţii, scriitorii din epoca pe care o putem numi eminesciană, şi care debutează în preajma anului 1880, aparţin unei generaţii intelectualiste, reflexive, critice, în multe privinţe negative, pe care o pasionează nu acţiunea sau lupta pentru un ideal ci problemele de tot felul filosofice, sociale şi mai ales artistice.

Aceste preocupări sunt vizibile, nu numai în producţia pur artistică a acestor scriitori dar e caracteristic faptul că de la fiecare din ei, ceia ce nu se poate afirma de loc sau în orice caz într'un grad mult mai redus despre scriitorii care s'au manifestat după 1900, ne-au rămas numeroase pagini de ideologie sau critică socială, politică şi estetică, interesante, ingenioase, uneori profunde.

Deşi, temperament dominat de senzaţii şi de impresii, mai

1) Istoria literaturii romîneşti contemporane. I Crearea formei 1934 p. 340.

impulsiv, mai clocotitor, mai înclinat spre acțiune, mai puțin cerebral și apt pentru discuții ideologice decît Eminescu, Caragiale sau chiar Vlăhuță și Zamfirescu, Delavrancea nu face, nici el, excepție în această privință și considerată, subt acest unghiu, activitatea lui, nu poate fi lăsată uitării. Cronicile dramatice din „Romînia liberă", publicate în 1881 (un an înainte de plecarea lui la Paris) și semnate cu pseudonimul Argus, ne arată că tînărul de două zeci și trei de ani era îndeajuns orientat asupra teatrului și romanului francez ba chiar se încumetă să ia o poziție destul de hotărîtă în luptele literare ale vremii.

Cu ocazia reprezentării, la București, de către o trupă italiană (cu artista Pezzana Gualtieri) a tragediei lui Legouvé, „Medeea", el face următoarea observație asupra clasicismului în teatru: „Cu toată bogăția expresiei, meșteșugul retorician, clasicii au marele păcat de a fi reci, de a nu te mișca. Ei trăesc în sfera lor platoniană și nu au de a face, întru nimic, cu pămîntul. In locul inimii, între a cincea și a șaptea coastă au deschisă o retorică cu severitatea unui cod civil, avînd drept prefață „Arta poetică".

Cu prilejul reprezentării dramei lui Zola „Thérèse Raquin" de către aceiași trupă, el aruncă noi săgeți clasicismului; „In loc de eroi cu inimă, simțim (în tragedia franceză) niște schelete în giulgiuri magnifice, declamînd în loc de a vorbi, *făcînd* stilistică în loc de a mișca, mai demni de *fotoliile Academiei* decît de paloșul eroului sau de gelozia amantului. In loc de Enea, avem pe Cid. Numai *Molière* a cunoscut *inima* omenească".

Romantismul nu este *nici* el cruțat. Delavrancea recunoaște că datorită lui, pleiada metafizică de eroi a fost împrăștiată și că dăsăgii convențiunelor clasice au fost dați la o parte.

Dar „eroii romantici, într'un stil mai energic încep prin a fi oameni și finesc prit a face spume la gură, cîntînd pe un registru mai întins ca în vremea lui Boileau. Pumnale, otrăvuri de toată mîna, spade de toată forma, scrisori, intrigi, încovoeri de sentimente nelegitimate nici de patologie, aventuri, blesteme, ahtiaturi, tot acest zarzavat putred și rece" „Artificiu, încleieri de vorbe și epitete". „In loc de emoțiune, ei se svîrliră cu focul primului amor în brațele unei metrese reci și capricioase, imaginațiunea și scena fu astfel populată de valeți, bandiți, regi, cerșetori imaginari." Urmează încheierea:

„Francezii în loc de a urni din loc pe drumul propășirii, în loc de a face un pas înainte au făcut unul înlături și nu sunt mai înaintați prin romantism".

Din fericire „o nouă evoluție literară începu să se ridice, acea naturalistă". Pentru această direcție, pe care Delavrancea o numește în teatru „o literatură shakesperiană mai științifică, el își manifestă într'un stil figurat și nu fără patos, întreaga lui preferință: "Pe acest drum larg și sigur, *drumul naturii*

au înaintat și pierit luptînd talente și genii, puține la număr, dar teribile pentru vrășmașii lor, armate fiind cu zale oțelite de *adevăr*".

Naturalismul e caracterizat în două cuvinte ca „un *baconism literar, experiență și observație, luptă psihofiziologică*.

Iar despre tendințele și reprezentanții săi se vorbește astfel: „Timpul își va face datoria să păstreze neveștejiți laurii celor care în artă, voind a ne mișca, ne prezintă *fenomene psihice senzibile*, celor care prezentîndu-ne bunul și răul naturii noastre, ne conving prin elocința faptelor a întoarce fața cu desgust de la patimele, al căror sfîrșit e rușinea. In roman, această nouă evoluție triumfă: geniile sale sunt Balzac, Flaubert, Zola". „Asaltul trebuia dat și asupra scenii gîrbovite de prejudecățile romantismului".

Zola care e numit „atletul naturalismului" a reprezentat în 1873 pe scena teatrului Renaissance „Thérèse Raquin", „stîrnind opoziția Sorbonei și a decoltatului critic Saint Victor. In locul basmelor romantice, galvanizate de stil dar palide ca moartea și reci ca minciuna, el a adus *observația genială, cruzimea în expresie, disecția genului uman*".

Din aceste pagini juvenile, naive și pe alocuri pedante sau ditirambice, se poate constata atît admirația pe care Delavrancea o nutrea, pe atunci, pentru șeful școlii naturaliste dar și faptul că cititor pasionat, nu numai a romanelor lui Zola, el cunoștea și opera critică a acestuia, faimoasa prefață a „Theresei Raquin" din 1867 și cu deosebire „Le roman expérimental" din 1880.

Principiile și formulele lui Zola, el le adopta, pe atunci am putea spune, în întregime, ba chiar cele mai contestate azi, prin simplismul și uneori absurditatea lor din afirmațiile doctrinare ale maestrului: posibilitatea experimentului în domeniul romanului, misiunea moralizatoare și pedagogică a romancierului ca și rolul său, asimilat cu al medicului sunt acceptate fără cea mai mică rezervă, sau, considerate ca literă de evanghelie.

In paginele citate mai sus, Delavrancea fără a pomeni nimic despre curentul realist, care în pictură și literatură, între 1850-1870 a precedat în Franța naturalismul [1]) menționează ca „genii naturaliste" pe Balzac și Flaubert, urmînd desigur, și aici pe Zola care în studiile lui critice îi anexează destul de arbitrar naturalismului (se cunoaște în această privință din corespondența lui Flaubert, protestul acestuia asupra mișcării pe care o pornise Zola).

E semnificativă însă omisiunea lui Stendhal pe care Delavrancea îl cunoștea și îl citează în cronicele lui artistice (omisiune explicabilă poate prin antipatia lui pentru psihologismul analitic și uscat al romancierului francez) și curioasă acea a fra-

1) Martino. Le réalisme pendant le second empire. 1913.

ților Goncourt care, prin cultul documentului, al faptului uman trăit, inclinarea spre cazurile patologice, familiarizarea cu artele plastice era firesc să-l atragă, cu atît mai mult că „l'ecriture artiste" a acestora ca și impresionismul lor nervos, pare a fi intrat cel puțin mai tîrziu, cum a observat D-l Iorga, în cercul preocupărilor lui stilistice.

E greu de stabilit prin dovezi palpabile , dacă în cursul anilor, admirația lui Delavrancea pentru Zola a rămas statornică și dacă scisiunea scriitorilor din gruparea acestuia în 1887 după publicarea romanului „La terre" nu l-a impresionat [1]).

Menționăm însă faptul că în schița lui „Marele Duce" din 1892, întîlnim următorul pasaj caracteristic: „Intr'o zi mă plimbam prin pădurea Băneasa cu bunul amic E.. Discutam pe Zola. Amicul meu susținea că ceia ce va rămîne din acest scriitor va fi criticul, sistemul, direcțiunea, iar nu artistul".

E de presupus că romanele lui Zola, publicate, după această dată nu i-au fost simpatice prin tezismul lor social, ca și prin nota lor de un optimism vizionar, naiv, beat și utopic.

Rămine în orice caz că dintre toți scriitorii străini contimporani, Zola a fost mulți ani în centrul preocupărilor lui Delavrancea și dacă nu poate fi nici un moment vorba de o imitație servilă o întreagă fază din producția lui literară, cu deosebire acea dintre anii 1880-1894, se resimte intens, în ce privește unele tendinți, intenții, procedee de înrăurirea *vigurosului creator* al celor 19 volume, care alcătuiesc vasta *epopee pesimistă* a animalității umane „Les *Rougon Macquart*" [1]).

Pentru a dovedi această afirmație vom căuta să scotem

1) Deffoux et Zavie. *Le groupe de Médan.* 1920

2) Influența lui Zola asupra întregii literaturi europene la sfîrșitul secolului al XIX a celei germane și italiene mai ales, a fost considerabilă.

Inrîurirea lui asupra prozei romînești din aceiași epocă ar fi interesantă de urmărit. Ea e vizibilă la scriitorii cu orientare pozitivă și inclinări sociale dela Contemporanul (1881—1889). în coloanele căruia, Ion Nădejde critică o traducere în limba romînă a romanului „Nana", traducînd el însuși din Zola „Lili". „Souvenirs", „La mort d'Olivièr Bécaille", etc. In „Rominia liberă", din aceiași vreme, se traduce „Mes haines" iar criticul, apreciat pe vremuri, Racoviță Sphinx, în articolele lui asupra lui Delavrancea din 1887, vorbește despre Zola și curentul naturalist. Inrîurirea lui Zola se poate remarca în proza lui Macedonsky, nuvela „Intre cotețe", (vezi Eugen Pohonțu, Alexandru Macedonsky p. 43) și e semnificativă mărturisirea pe care o face Hajdău în „Revista nouă" (Un cuvînt înainte, Decembrie 1887): „Fost-am realist à la Zola intr'o vreme, ba chiar înainte de Zola, visînd că omenirea cea sănătoasă se apără de molimă, dacă ceva ca în teoria lui Pasteur, îi vom altoi intr'o meșteșugită quintesență, toate gunoaiele omenirei celei stricate".

In studiul său neterminat asupra lui Tolstoi, publicat în „Convorbiri literare", 1892, Duiliu Zamfirescu caută să opună realismul sănătos al marelui Rus, naturalismului francez al lui Zola, a cărui influență, după cum se vede din corespondența lui cu Iacob Negruzzi și Maiorescu, o socotea profund dăunătoare.

în relief cîteva din elementele naturaliste ale operii lui Delavrancea [1]).

1) Cercetătorii literari din ultimul timp, un Martino (Le naturalisme au XIX-siecle) sau Seilliere (Emile Zola) au scos în lumină, pînă la evidență, legătura strînsă dintre curentul naturalist în literatură și artă și scientismul pozitivist și antimetafizic, care în a doua jumătate a secolului trecut a dominat, nu numai cultura dar și viața politică și socială a epocii.

Scritorii naturaliști, entuziasmați de progresul științelor exacte au manifestat pentru ele un interes deosebit și adesea un fel de exaltare idolatră. De un prestigiu imens s'au bucurat pe atunci, în primul rînd disciplinele biologice: zoologia, fiziologia, patologia.

Se știe cît datorește Zola lui Taine, atît de pătruns de cultul științelor pozitive, dar mai ales lui Claude Bernard, în ce privește valoarea acordată experimentului sau medicului Prosper Lucas, din a cărui lucrare asupra eredității derivă concepția care e la baza seriei de romane Rougon Macquart.

Unul din eroii romanului lui Zola „L'oeuvre", publicat în 1886, scriitorul Sandoz și în care, autorul a pus mult din el însuși, îmbătat de curentele pe atunci la modă, pozitivism, evoluționism le pronunță mereu, cum obsearvă malițios Jules Lemaitre, cu patosul și siguranța, prin care se remarcă un semi cult în întrunirile publice.

Această notă, pe care o putem numi scientistă, nu e absentă în unele nuvele ale lui Delavrancea, unde probleme care pluteau în atmosfera vremii apar pe primul plan, în disertații care în dauna efectului artistic, sunt adesea de un caracter didactic pronunțat. In primele pagini ale „Trubadurului" de pildă, unul din tovarășii acestuia, pozitivist și discipol al lui Auguste Comte, discută pe larg astfel de probleme cu alți doi, unul metafizician și altul sceptic. Trubadurul însuși, personaj de un romantism morbid prin structura lui sufletească și îmbibat de pesimismul lui Schopenhauer, studiază deși cu „patimă nefirească și scîrbă ascunsă", anatomia și fiziologia iar în memoriile lui, îl vedem în refugiul, pe care desgustat de sgomotul și răutatea orașelor îl caută în sînul naturii, tulburat de meditațiidarviniene asupra concurenții vitale: „Pretutindeni e aceiași luptă vicleană, neîndurată, sîngeroasă, în care numai forța oarbă a fălcilor izbutește. In aceste popoare — atît de fericite în aparență — cîte lupte,

1) In notele sale asupra lui Delavrancea din „Adevărul literar" 4 Octombrie, D-l G. Călinescu nu exclude o înrîurire a verismului italian.

Delavrancea, cunoscător al literaturii italiene a citit probabil, ceva din opera unui Verga sau Capuana, rămîne totuși faptul că acești scriitori, în ce privește tendința lor de a aduce în studiul moravurilor și a caracterelor, obiectivitatea și exactitatea științifică, datoresc foarte mult lui Zola.

cîte nedreptăți, cîtă durere și cîte pungășii, ziua, la lumina soarelui, subt ochii tuturora, nu se întîmplă, fără ca vre-o ființă veșnică și sfîntă să pună capăt răului care izbutește! Se fură îmbucătura din gura celui slab, se strică cuiburile, se mînîncă ouăle și puii, se bat pînă la sînge, se robesc și nelegiuirele și crimele se petrec fără frică de lege și de Dumnezeu. Un gușter face două zeci de omoruri pe zi; o furnică fură și robește pe bieții purici de iarbă; o vulpe strivește la fiecare pas trei-patru gîngănii. Cîte zavistii! Cîtă ură!" Ceva mai departe, după aceste reflexii care par azi banale, și din punct de vedere literar de un gust dubios, intîlnim în aceleași memorii următoarea definiție a inteligenții, impregnată de materialismul naiv și simplist al epocii: „Deșteptăciunea nu e decît o frămîntare mai vie, mai continuă a creerului, o ardere mai puternică a lui, o consumare și o primenire mai repede a materiei nervoase".

Nuvela lirică „Liniște" are în multe privinți un caracter medical și e dominată ca și „Les Rougon Macquart" a lui Zola de ideia eredității.

Delicată și firavă eroina a moștenit de la tatăl ei ftizic „un sînge subțire, sărac de acele milioane de globule roșii, vii și calde", sînge pe care la rîndul ei, îl transmite copilei sale. Eroul e un medic care citează reviste streine de fiziologie, vorbește cu entusiasm de doctorul Marcovici, pe atunci profesor de clinică medicală și terapeutică la Facultatea de Medicină din București (decedat în 1886) și de alt medic italian celebru și e obsedat de problema transfuziei sîngelui după ce operația fusese practicată, fără succes, pentru a salva viața soției sale.

In nuvela de mai tîrziu „Paraziții", titlul e împrumutat biologiei și ilustrat prin această sugestivă imagine din lumea vegetală: „Lacomi și fără milă au căzut pe el ca niște omizi pe un pom înflorit. Acum un an, am fost în Muscel. Dincolo de Moșoroaie am văzut un brad. Poate că era cel mai falnic din acest codru secular... dar trist, aproape uscat, acoperit cu un fel de scamă fumurie ce curgea dela ramuri, în jos. Un rucărean a spus că încă doi ani și vijelia va abate pe Domnul brazilor, din cauza milioanelor de paraziți care l-au supt, încetul, dela rădăcină din stîncă pînă la vîrful din nori. Cum ar putea să se scuture de parazite un Georges Panicu?"

2) Pătruns de spiritul și evoluția științifică a secolului, după cum odinioară clasicismul și romantismul s'au resimțit de atmosfera unei epoci scolastice sau teologice, naturalismul a avut pretenția să redea în locul omului abstract metafizic, pe acel natural și biologic, supus determinismului și legilor fizico-chimice. De aici importanța, uneori excesivă, pe care a dat-o ambianței, peisajelor sau tablourilor de interior și zugrăvirea obiectivă, meticuloasă, minuțioasă, cît mai exactă a mediului, obositoare adesea și cîte odată fără directa legătură cu stările

sufletești, pe care o intîlnim la orice pas în romanele unui Balzac, Flaubert, mai ales Zola.

Rolul pe care descripția sau portretul îl joacă în opera lui Delavrancea e prea cunoscut și desigur satul subt diversele lui aspecte în „Sultănica", mahalaua grinarilor în „Odinioară" „Hagi Tudose", „Văduvele", strada Icoanei sau salonul directorului de la Finanțe în „Iancu Moroi" sunt evocate uneori cu suflu poetic, alteori cu o putere de viziune incontestabilă.

Dar chiar la apariția în volum a „Sultănicăi", la 1885, D-l N. Petrașcu, observase că mulțimea tablourilor aduce amintite de niște cadre suspendate și dă nuvelei un caracter static iar mai tîrziu D-l Iorga insistînd asupra peisagiului, frumos de altfel, al iernii muscelene, remarcă că belșugul de amănunte vatămă unitatea impresiei și micșorează efectul sugestiv [1]).

Acelaș lucru se poate afirma, fără îndoială, despre următorul pasaj descriptiv [2]) atît de înrîurit de procedeele esteticei naturaliste și în care Delavrancea, pe atunci debutant, încearcă să redea cît mai exact un aspect al balului de la Teatrul Național din 1881: „Cuconetul poartă costume naționale, cămeșile licăresc de fluturi, șerpuite, încadrilate cu roșu și negru, unele poartă ie de borangic împodobite cu fir, altele sunt așa de fluturate încît privindu-le crezi că sunt în zale de oțel pe care joacă lumina ce cade în toate părțile, cîte odată cămeșile sunt așa de subțiri... Mijloacele plesnesc curmate adînc cu bete și samană a șerpi încolăciți cu solzi de argint, brațele se desvălesc pînă în umăr la fiece ridicare, mînele sunt cocoloșite în mînuși albe ori ca paiul și mărgele negre, albastre, mărgăritare și salbe de icusari de aur zingăind ușor la fiece pas, împodobesc mîna și gîtul, în deobște de un alb de ceară, tăiat în lung de vine uscate. Fețele sunt lucii de căldură, nădușeala face cărie pe obrajii celor pudrate pînă la rădăcina genelor, părul bălan, negru castaniu și cărunt, îmbîcsit la unele cu pudră cade ciufulit, în voia întîmplării, pe niște frunți înguste, naframele albastre ca viorica și roșii ca para focului acoperă creștetul unora, altele sunt îmbolboșate în marame azurii, dungate cu ibrișin și borangic ca gălbenușul de ou, domnișoarele au capul gol, cu pletele pe spate, avînd cărarea părului taiată în cruci de pandlice și de ronturi de rubele. Unele poartă ilic de postav alb, încondeiat cu găitan negru și prins numai de un umăr, nici una n'a uitat să-și pună în relief, curba pieptului, ce geme subt despotismul corsetului. Multe cu fote, cu cîmpul roșu, vărgate cu negru și galben, încărcate pe poale și margini cu fluturi și cilic, multe cu vîlnice negre, încrețite la mijloc și închise cu pestelci gălbioare. Pajiștele verzi, smălțuite de cicoare, de luminărică,

1) Istoria literaturii romînești contemporane. Crearea formei. 1934. p. 342,

2) Argus. Zig-zag III. „Romînia literară". 20 Februar.

de unghia găii, de flori de mac, de drăgaica, de ţintaură, de leandră, de muuşeţel şi laptele sunt mai puţin îmbrebenate de Dumnezeu. Dar nu lipsesc nici elegante fără minici şi fără piepţi, a căror carne flască şi veştedă pare de şofran la lumina candelabrelor".

Ca şi scriitorii din Apus, amatori de efecte brutale, Delavrancea, urmărind înainte de toate exactitatea, nu se dă în lături de la detaliul urît, crud sau trivial. Iată cu prilejul balului pomenit, portretul unei cucoane bătrîne: „Cap mare, încărcat de monete galbene, pomeţii obrajilor scoşi înafară, gura largă îi despică orizontal figura, buzele arse şi le suge la fiece schimbare de căutătură, părul măciucă samană a claie de fîn, un piept enorm ameninţă de a cădea peste capetele celor de jos, sub greutatea cărnurilor şi a salbelor de icosari ca focul. Privirea oblică, ochii ei bolboşaţi şi trunchiul otova şi umflat îi dau aspectul unei broaşte colosale". Sau acel al unui judecător: „Nalt şi slab ca un fus fără tort, adus de spate şi cu un glas sitav. Urechile nu-i sunt mari dar caută în lături şi îi dau aspectul unui liliac, conduce jocul şi acesta în mas îi umfle rărunchii, închişi de două şolduri uscate ce sunt gata a sparge pantalonii". In altă parte, un căpitan e zugrăvit „cu ceafa lată şi dreaptă, răsfrântă într'un val de carne unsuroasă, peste gulerul strins al mondirului, dogorind ca un cuptor, cu mantaua în jurul şoldurilor enorme, zidite de-o parte şi de alta ca două burdufe de ciriviş".

Unele evocări, după o manieră uzitată, deasemeni, de naturalişti sunt ilustrate prin imagini forţate şi macabre: „Liceul era atît de murdar şi de putred, încît uneori mi se părea ca un imens cadavru, iară noi, copii ca nişte viermi, mişuind şi adăpostindu-ne într'însul"[1]).

Ca şi în romanele lui Zola, senzaţiile inferioare, cu deosebire, acele olfactice sunt redate cu toată cruditatea: „Masa bursierilor, soioasă şi murdară, duhoarea bucatelor grase, cafelele cu lapte mirosind a cîne plouat, plescăitul lacom a optzeci de tovarăşi".

Predilecţia atît de cunoscută a naturaliştilor pentru cazul morbid e vizibilă în această înfăţişare a fticului Iancu Moroi într'un moment de criză şi în care, cititorul nu e cruţat de abundente amănunte fiziologice repugnante sau desgustătoare: „Mîinele şi picioarele îi tremurară, stoarse de căldura lor firească; inima îi svîcni să spargă coşul peptului, apoi bătu aşa de încet încît păru că doarme; pe gît simţi un gust de rugină, amăriu, coclit, putred, cald, până ce se întinse în toată gura lui arsă o umezeală crudă şi sărată. Cînd oticni într'o tusă scorboroşită, un clăbuc cătrănit de sare şi cocleală îi umplu gura. Mînele i se înfipseră mai adînc în beregată; degetele i

1) Din „Bursierul". Revista nouă. 1888.

se încordară ca nişte arcuri de oţel şi răsuflarea i se înăbuşi. O sudoare îi scăldă trupul şi-l îngheţă cu un strat de zăpadă din creştet până la tălpi. Răsuflarea lui înecată năvăli afară, cu un sul roşu de sînge".

3) Una din trăsăturile cele mai pregnante ale naturalismului francez şi a lui Zola, cu deosebire, e lipsa de interes sau absenţa aproape totală a vieţii interioare, neputinţa de a analiza stări sufleteşti mai complexe, mai nuanţate sau de a reda acele conflicte morale de un caracter superior care alcătuesc, mai ales fizionomia spirituală a fiinţei noastre.

Covîrşit de presiunea mediului şi a condiţiilor exterioare, omul e zugrăvit de naturalişti, aproape numai subt aspectul lui temperamental şi fiziologic, ca o fiinţă primitivă şi inferioară, mînată în chip mecanic de senzaţii, porniri animale, instincte sau pasiuni atavice şi elementare. Mai mult de cît oricare din ceilalţi prozatori din generaţia lui (mă gîndesc la Slavici, Caragiale, Zamfirescu, Vlahuţă) Delavrancea prezintă această trăsătură.

In felul cum redă personajele înfăţişate mai mult exterior, se resimte slăbiciunea sau carenţa analizei, înlocuită printr'un retorism convenţional sau declamator (dialogurile sale sunt caracteristice în această privinţă) şi cîte-va din cele mai răspîndite, pe vremuri, din creaţiile sale ne izbesc azi, prin simplismul lor psihologic, naiv, pueril, arbitrar.

Zbuciumul sufletesc al Sultănicăi, îndrăgostită de Drăgan Căprarul „papugiu de oraş" şi în care sărmana fată, amestecă cele sfinte cu cele lumeşti e redat, aproape numai, prin manifestările lui fiziologice: „Sîngele îi năvălea în clocote la cap, se trîntea cu faţa la pămînt şi săruta florile salbatice pînă ce o piroteală plăcută o făcea nici s'adoarmă, nici deşteaptă să fie". Mai departe e înfăţişată „galbenă, ca muiată într'un cazan de ceară topită. „După ce vede pe Drăgan, vestmintele o apasă, o doboară ca nişte piei de plumb şi pe dată ce braţele lui s'au descleştat de pe mijlocul ei, funii de buţi o încing şi îi zdrobesc oasele. Obosită de gînduri, plecă spre casă cu căutătura în jos, cu un nod în gît, cu gura friptă de i se încleia scuipatul".

In „Paraziţii", legătura dintre doamna Saşa Malerian, soţia, matură, dar nesatisfăcută a bătrînului dascăl ardelean, „femeia cu ochi verzi şi cu scîntei roşietice de pisică lacomă" şi Radu Cozmin e pur senzuală şi înzestrată cu „un sînge bogat şi violent", ea izbuteşte să pună repede stăpînire pe tînărul lipsit de voinţă, care se vinde „ca o carne proaspătă, după... muşchi şi frăgezime".

Nu insist asupra lui „Iancu Moroi", pe care D-l Iorga o socoate „cea mai puternică nuvelă naturalistă de pînă atunci" şi unde eroii apar ca sclavii unor patimi aprigi sau libidinoase, amintind pe acele din „Thérèse Raquin" sau „Madeleine Férat".

Acuplarea sexuală, aproape simultană, a două perechi cu ocazia unei serate e înfățișată aici, în situații neverosimile și în amănunte crude, brutale aproape scrabroase, bine înțeles, în cadrul literaturii de atunci (căci în cincizeci de ani, am înaintat mult, nemăsurat de mult, în această privință).

4) O altă trăsătură esențială a naturalismului e caracterul său sociologic, foarte pronunțat.

Scriitorii naturaliști nu au căutat să zugrăvească omul numai sub laturea lui biologică, reducînd prea des viața lui psihologică la fiziologie dar și ca ființă socială, încadrată intr'o anumită profesie sau clasă și au nutrit ambiția să redea in minuțioase sau vaste tablouri, uneori cu amploare de frescă, diversele aspecte ale epocii lor.

Se știe că „Les Rougon Macquart" e semnificativ intitulată: „Histoire naturelle et sociale d'une famille sous le Second Empire".

Dar în aceste tablouri, oricît de mari ar fi pretențiile de obiectivitate și imparțialitate ale autorului, care pornind uneori, de la ancheta directă, informația sau documentarea metodică incearcă să dea o aparentă tinctură științifică scrisului său, cititorul întrevede ușor, împotriva voinței și uneori a declarațiilor categorice ale celui în cauză, o atitudine critică. In raport strîns, fără indoială, cu temperamentul individual al fiecăruia, se constată însă că la scriitorii naturaliști, în genere, această atitudine colorată, pe alocuri de simpatie pentru unele categorii sociale, umile sau nepăstuite arată față de altele, considerate ca privilegiate, o antipatie intensă, manifestată uneori prin ironie sau dispreț, alteori prin protest vehement, revoltă sau ură.

Nota mai sus pomenită nu lipsește din opera lui Delavrancea și cîte-va din nuvelele lui, cu deosebire „Iancu Moroi" sau „Paraziții" au fost privite de contemporani ca adevărate studii sociale.

Dar pe cînd aceștia au recunoscut în Delavrancea, în primul rînd, un observator exact și un pictor viguros al moravurilor păturii rurale și mai ales urbane de atunci,[1]) pe noi, ne izbește mai mult criticul social, satiricul sau justițiarul care dacă idealizează uneori, de obicei inegrește sau șarjează, totdeauna animat de porniri din cele mai pătimașe și violente.

Fizionomia societății romînești în ultimele decenii ale secolului trecut, epocă în care efectele produse de introducerea formelor noi, împrumutate Occidentului au început să se manifeste cu tărie, însoțite de un inevitabil cortej de neajunsuri, umbre sau dureri nu e înfățișată în opera lui Delavrancea în culori prea diferite de acele pe care le întîlnim în Scrisorile lui Eminescu, în proza lui Vlahuță sau a lui Caragiale.

Inriurirea „Scrisorilor" asupra felului de a vedea a lui

1) Racoviță Sfinx. Romînia liberă. Iunie 1887.

Delavrancea a fost, de altfel, la vreme remarcată de critică [1]).

Ca și acești scriitori, contimporani cu el, Delavrancea zugrăvește cu simpatie sau milă clasele vechi, obijduite de noua stare de lucruri: țărani (mama Kiva și fiica ei în Sultănica) grînarii de la marginea Bucureștilor (Odinioară, Văduvele) boerimea cu reprezentanții săi decăzuți (Prințul alcoolic și artist din „Paraziții") și femeile delicate, eroina din „Liniște" sau „Amica Trubadurului, dintr'o familie mare și legendară" cu „bunătatea limpede și genială a străbunilor ei".

In schimb, personajele luate din clasele nouă, ridicate pe ruina celor vechi apar profund antipatice, atît prin psihologia lor individuală cît și prin indeletnicirile clasei lor.

Burghezia subt toate formele ei — negustori, moșieri de dată recentă, funcționari înalți, politicieni, militari, profesii liberale, avocați sau ziariști —, e prezentată subt aspecte odioase sau ridicule.

Dacă Delavrancea zugrăvește în treacăt, în culori negre, lipitorile satelor (Nea Nicola grecul, cîrciumarul din Sultănica), el se oprește cu predilecție asupra tipurilor sociale de triumfători, produs specific al fazei tulburi de tranziție și de închegare a burgheziei romîne.

Diferite exemplare ale acestei burghezii, pe care o numește intr'un loc „grasă, voinică, bogată" defilează înaintea noastră; faliți milionari, „groși în pintece și în ceafă" sau „mari funcționari care n'au învățat multă carte ca să nu vatăme inteligența lor mediocră" iar Bucureștii, locul lor de elecțiune, sunt prezentați ca „o capitală de parveniți, negustori, streini sau declamatori în care se lăfăiește o lume „lustruită, șireată și proastă" bîntuită de un vîrtej de putreziciune și „o anemie morală, care resletindu-se, ineacă viața unei națiuni ce abia a început a umbla deabușelea." [2]).

In nuvele, peste care plutește o atmosferă mohorîtă și grea, asistăm la lungi partide de cărți uneori măsluite, la care participă bărbați ridicați sau îmbogățiți prin turpitudini, femei senzuale sau certate cu morala, o societate interlopă, coruptă și frivolă.

In „Paraziții", pe care D-l Iorga o numește „o lungă și tristă frescă" (nu e locul să discutăm aici valoarea artistică a nuvelii) intîlnim tineri cu veleități intelectuale, intreținuți de femei bogate ca studenții Mănoi sau Cozmin, filosofi cinici de cafenea de felul lui Candian care afirmă sentențios: „Capitalul tinereții unora le dă femeie, altora femeie, casă și masă", avocați samsari care administrează averea unor bătrîne cu istericale, rentieri suspecți ca Pantazi (Solonele Fortunii) care

1) Ovid Densușianu. B. Delavrancea. Academia Romînă. Discurs de recepțiune. 1919.

2) Art. citat din „Romînia liberă" 1881.

desăvîrșește educația tînărului cretin milionar Georges Panicu în compania unor femei pierdute ruinîndu-l cu concursul unor politiciani sau ziariști veroși de felul lui Ludoveanu și a jovialei patroane, cucoana, Anica, la bacaraua spartiană, numită în derîdere „Academie liberă”, sau „Palestre”.

O trăsătură, care în opera cu caracter social a lui Delavrancea se găsește tot atît de pronunțată ca și în acea a lui Vlahuță și care nu e absentă nici la unii naturaliști francezi din aceiași epocă (Descaves sau Hermant)[1]) e antipatia pe care o deșteaptă în acești scriitori, militarii.

Antimilatarismul e, de altfel, cum a observat cu drept cuvînt Ibrăileanu, un fenomen care nu poate exista în epocile optimiste de luptă și de regenerare.[2]).

E destul să amintim figura căpitanului Delescu din „Iancu Moroi” cu înfățișarea lui bovină, cartofor și defraudator, șoptind descompus soției sale: „Cumpanie, bani, revizie”, acea a sublocotenentului de roșiori Nicu din aceiași nuvelă, „cu părul sclivisit de cosmeticul ce lucra pe fruntea sa mică și dreptunghiulară”, cartofor și în plus amantul plătit al Doamnei Directoare și mai ales pe căpitanul de tunari din „Liniște”, care turmentat de băutură, pentru a-și amuza amica, soție de maior, intrigată, de muțenia vecinului de masă plătește la restaurant chelnerului să servească acestuia o tocană presărată cu o duzină de muște. Categoria socială, pentru care Delavrancea și, în privința aceasta, se deosebește de Vlahuță, nutrește însă o profundă și constantă aversiune e fără îndoială, acea dascălilor de toate gradele. Pe cînd dascălul de modă veche, din curtea bisericii, care l-a învățat ceaslovul „Nea Nicuță”, e pomenit cu simpatie, „Domnul Vucea” de la „Școala Domnească”, produs al vremilor nouă, e înfățișat nu numai cu un bătrîn ridicul zăpăcit, nerușinat și copilăros, care pune pe băeți să-i povestească odată pe săptămînă cronica mahalalii dar prin sistemul de corupție pe care-l practică cu ajutorul numeroșilor lui monitori sau bătaia cu linia ori cu nuiaua, el apare ca un despot brutal și nelegiuit. Jalnicul rezultat al învățăturii acestui institutor, în care copilul își pusese toată nădejdea e redat cu o precizie uimitoare: „Cînd venisem la Școala Domnească eram de opt ani, știam cele patru operații și fracțiile, acum eram de nouă ani, trecusem în clasa a treia și nu mai știam decît adunarea și scăderea”.

Dacă în figurile de dascăli, zugrăvite de Caragiale în trăsături uneori crude dar puternici și nepieritoare e totdeuna vizibilă o nuanță de umor sau de ironie indulgentă, îndărătul

1) Vezi și Leon Deffoux et Emile Zavie. Le groupe de Medan. 1920. Al. Dimitriu -Păușești. Hennique și fazele naturalismului. Atheneum 1369.

2) Opera literară a lui Vlahuță. Viața romînească 1912.

celor înfățișate de Delavrancea, simțim dimpotrivă, vibrind un accent de indignare sau de revoltă.

„Il uram, scrie el, despre „Domnul Vucea”, și ura mea de victimă nevinovată nu avea nici o „margine”.

Liceul e privit deasemeni ca un „locaș de dezordine și de sclavie” în care pedagogii au „ifose de parveniți”[1]), iar profesorii sunt înfățișați ca niște personaje grotești sau sinistre: „Un profesor este bătrîn, uscat și rău. Tace ca o momie; cînd deschide gura parc'ar fi un mort care-și scuipă pămîntul din gură... și slomnește sec și îndesat prin știrbiturile dinților: „afurisitule”! Altul este gros, roșu-verziu, ca un ficat și fără gît cu ochii umflați și repezi; mînele îi bănănăe în toate părțile; cînd înfige degetele în urechile cuiva, scrîșnește: „U! boule!”. Un altul este soios, c'un palton larg și vechiu, pe care nu-l încheie nici odată, ciupit puțin de vărsat, cu ochii verzi, barba albă și țipă pițigăiat, parc'ar fi o femeie: „treci la loc, găgăuță”!

Ceva mai departe vorbește de declinările latinești memorizate de frică, desgust sau rușine și de „învățătura rea, neghioabă și perversă” care se preda elevilor.

La Universitate, (vezi nuvela „Liniște”), profesorii sunt prezentați cu rare excepții ca ignoranți și invidioși, persecutînd elementele tinere, cînd acestea îndrăznesc să afirme o părere într'un chip mai personal sau mai independent.

5) *In* legătură cu importanța pe care naturalismul o dă elementului fiziologic și celui sociologic documentar, una din trăsăturile lui caracteristice e fatalismul din care derivă pentru mulți din reprezentanții săi, mizantropia morbidă, și uneori nihilismul moral.

Deși *Zola* a protestat împotriva acestei trăsături atribuite naturalismului și pesimismul funciar din seria „Les Rougon Macquart” face loc unui naiv și candid optimism vizionar în ultimile lui romane, rămîne un fapt greu de contestat acela că mergînd pe urma lui Flaubert, realismul și naturalismul francez, suprimînd tot mai mult determinismul intelectual și moral în profitul forțelor oarbe biologice sau sociale și eliminînd astfel rolul voinței și al factorului personal, nu a redat și adesea cu o bucurie tainică și dură, decît povestea unor eșecuri sau avortări.

In contrast cu romanul realist englez, în care alături cu o largă comprehensiune și simpatie umană, întîlnim exaltarea voinței sau un înalt suflu etic și acel rus, remarcabil prin analiza subciumului interior sau elanul mistic, romanul francez, avînd ca postulat inconștient determinismul, conceput mai ales mecanic, ne oferă aproape numai eroi lamentabili, care lipsiți de o viață morală profundă și de libertate interioară

1) Vezi Bursierul în volumul „Paraziții” din 1893. Bucata a fost întîi în „Revista nouă” 1888.

sunt mai totdeauna distruși de presiunea formidabilă a mediului [1]). E lesne de remarcat că nici această trăsătură nu e absentă din opera lui Delavrancea.

Cu tot romantismul care plutește asupra ei, istoria Trubadurului poate fi, în multe privinți considerată ca tabloul clinic al unei înfrîngeri.

Medicul din „Liniște" e deasemeni un învins, victimă a fatalismului ereditar dar și a împrejurărilor sociale protivnice.

In ce privește Cozmin din „Paraziții", el încearcă zadarnic să lupte cu aceleași împrejurări, dar voința lui e treptat și destul de repede anihilată și dacă la sfîrșit nu e distrus ca ceilalți, se înpotmolește fără speranță sau intră după vorba lui „pe gura unei prăpăstii, fără aier, fără lumină, fără fund".

Analizîndu-se în unele momente de reculegere, el se numește singur: „un bolnav, un nimic fără de voință" exclamînd: „Care om a putut zice că a fost mai tare decît împrejurările!".

Profund semnificativă însă, pentru atitudinea autorului față de viață, pentru pesimismul și fatalismul său e afirmația eroului din „Liniște": „Idiot și ateu e acela care nu crede în soartă, în soarta care te încinge cu cercuri de fier, în soarta pe care ți-o fată oamenii și împrejurările, lumea și moravurile ei. Viața nu e liberă; viața e o sclavie și un joc de cărți, o carte fatală te prigonește zece generații întregi dacă vitalitatea bestiei dintr'un neam nu se curmă mai de grabă!".

Cum am remarcat la începutul acestui *studiu, trăsăturile* naturaliste care se desprind cu un *incontestabil relief din* cîteva nuvele, unele destul de importante ale lui Delavrancea, nu reprezintă decît un aspect sau mai degrabă o fază a activității lui literare.

Și chiar în interiorul acestei faze, care începe după 1880 și sfîrșește prin 1894, nu se pot trece cu vederea unele aspecte mai de grabă, romantice ale operii lui. Menționăm aici numai umorul sau duioșia cu care evocă unele momente din copilăria lui patriarhală sau evadarea din prezentul odios în lumea de vis și de încîntare a basmelor.

După 1894 însă, personalitate multiplă și complexă dar mai accesibilă la influenți, mai puțin viguroasă și tranșantă ca acea a unui Eminescu sau Caragiale, Delavrancea absorbit tot mai mult de activitatea politică în direcția căreia îl împingea temperamentul lui impulsiv (în acel an a fost ales deputat de Ploiești)

[1]) In studiul său asupra *„Romanului realist din zilele noastre"*, publicat în „Convorbiri literare" în 1884 (anul XVIII), studiu remarcabil pentru vremea în care a fost scris, profesorul Alexandru Șuțu din Iași, după ce analizează opera lui Flaubert, Daudet, Zola dar pomenește și pe George Elliot sau Turghenief, consideră naturalismul ca „un produs al științei pozitive și un fiu bastard al materialismului" și afirmă că acest curent „elimină ce e mai interesant și mai de seamă pentru om, luptele unei voinți, care gîndește".

urmează în ceasurile de răgaz, o evoluție literară în multe privinți analoagă cu acea a contemporanului și amicului său de totdeauna, Vlahuță. Subt înrîurirea unei mișcări de idei naționale și în multe privinți regeneratoare care va culmina la începutul noului veac cu apariția „Sămănătorului", pesimismul amar și criticismul social acerb dispar aproape cu totul din opera scriitorului, stăpînit de o încredere din ce în ce mai intensă în virtutea claselor pozitive, în forțele tradiționale, eterne și vii ale nației.

Pe cînd însă Vlahuță făcînd o largă parte factorului național s'a îndreptat mai ales spre rezervorul nesecat de energie al țărănimii, plecînd urechea la durerile și la revendicările ei sociale, mai înclinat, spre romantism decît tovarășul său, Delavrancea va simți tot mai mult vibrînd în sufletul lui visător și tumultuos alături de chemarea de vrajă a basmului, nostalgia trecutului național, îndepărtat și eroic.

Octav Botez

Un dejun pierdut

Aneta Petrescu sta pe cheiu, cu spatele la gîrlă și ochii pe cadranul orniciului de la Palatul de Justiție.

Nory Baldovin ieșea de la Tribunal cu servieta dordora de hîrtii; întîrziase pe la Notariat și dejunase la restaurantul-bodegă, cum făcea adesea. Pornea acum spre casă, cînd, recunoscuse fata și o trăsese de mînică speriind-o din cine știe ce gînduri.

— Ce-mi cauți pe aici? Ai început să ai randevuuri?

Aneta se încurcase în cîteva silabe, se crezuse acuzată și începuse o justificare pentru care Nory n'avea nici interes, nici răgaz. Aruncîndu-și ochii spre cadran Nory întrebase: — Ai dejunat, fată? — la întîmplare.

...Nu... Da! — îngăimase Aneta neștiind cum e *mai nimerit* să răspundă. De fapt înghițise la *Cămin* o ciorbă și brînză albă. Mămăliguță nu-i plăcea nici acasă, era mîncare țărănească — credea. — și la *Cămin nu* se pomenea cu mămăliguță unt proaspăt, care acasă la Vaslui era din belșug.

— Eu una m'am asigurat, am dejunat la Tribunal. Desigur mi-au pus lingurile de gît... E două trecute și la noi se ia dejunul la $1^1/_2$ fix... Dacă însă ți-e foame, vino cu mine... se mai găsește ceva la cămară. Oferta jicnise pe Aneta. Așa dar o credea nemîncată... Să-i dea ceva de mîncare ca la cerșetori... Nu se aștepta de la Domnișoara.

— Nu, mersi! — spuse înțepat.

— Bine, fată!.. Voia ta...! — și Nory pornise grăbit spre Isvor, lăsînd pe Aneta îngrijată că și-a supărat binefăcătoarea, păgubită de un dejun, păgubită în curiozitatea de a vedea casa Domnișoarei și pe sora ei:

Jicnirea se risipise pe loc căci n'avea rădăcini în mîndrie, era numai o țîfnă.

— La Dumneavoastră acasă? — țipase după Nory care era departe. Rămăsese mofluză; pierduse așa dar ocazia de a satisface dorința de a vedea pe sora misterioasă a Domnișoarei... Era adevărat așa dar că are o soră? Aneta ar fi văzut-o și ar fi dejunat a doua oară, ceeace nu i-ar fi stricat deoarece simțea depeacum un gol, — umblase prea mult ...la Aneta Petrescu din Vaslui ar fi putut vedea locuința Domnișoarei

și pe misterioasa Doamna Dia... Poate că totuși Doamna Dia nu locuia acolo... Aneta nu socotea minciuna ca pe un cusur și ea însăși mințind în permanență, admitea ca Domnișoara și ea să invente. Primind invitația s'ar fi putut asigura de prezența doamnei Dia și poate ar fi ghicit *secretul*. Căci era un secret pe care Domnișoara îl ascundea chiar de ea. Se socotea o intimă a lui Nory, în gîndul ei prostuț și îngîmfat.

Ce proastă fusese. Se uita intr'acolo pe unde dispăruse Nory; pornise apoi încet urmînd firul trotuarului, privind pe rînd casele cașicum cerea fiecăreia taina celor ce-o locuiesc; la prima răspîntie se oprise nedumerită încotr'o să apuce, deși nu putea avea nici o șansă de a descoperi o locuință căreia nu-i știa nici numărul, ba nici măcar strada. — Isvor! — atîta prinsese de la Domnișoara. Ce însemna — pe Isvor? — Cotise totuși la întîmplare spre stînga, cercetînd numerele caselor care nu-i puteau spune nimic și nici măcar nu ar fi întrebat un trecător. Ce-ar fi gîndit de ea! că e străină? Provincială? Pierdu iluzia absurdă că va găsi, că Domnișoara — care făcea miracole — va apare la o fereastră și o va chema! — Allo! Aneta Popescu, intră! Nu! Avea acum siguranța că a păgubit o bună ocazie, dar o mîna încă pe uliți instinctul vagabondajului.

— N'avem telefon! — spusese Nory cîndva. De mirare! Persoane așa de însemnate să n'aibă telefon. Poate că din dorința de a se ascunde... din pricina acelui secret...

In adevăr, Dia Baldovin vroise să rupă firul oricărei relații; deaceea refuzase telefonul.

Aneta hoinărea acum alene, fără scop, — ziua era așa de lungă! In alte două după amieze se învîrtise în preajma locuinții lui Coti, la ceasul cînd el lipsea. Privise în sus la casa cu șase caturi, albă ca o cazarmă, avea memorie, o memorie pe care însă refuzase s'o folosească la învățătură. Nu vroise să învețe la Profesional, ca să iasă brodeză sau croitoreasă sau chiar Profesoară de lucru. Breasla profesorală, n'o putea suferi din pricina necazurilor ei de elevă proastă; nici funcționară n'ar fi vrut, deoarece mama ei disprețuia funcționarele de la Tribunalul din Vaslui, iar tatăl ei, Portărelul, le plîngea: — Bietele funcționare! — îl auzea adesea.

La vîrsta cînd prinzi impresii durabile auzise însă ca un gîdilat plăcut urechei pronunțîndu-se: — Student.., Studentă... Studentă în Litere — așa împreună. Nu se informase mai departe, hrănise două dorinți limpezi și încăpățînate care formau același ideal: — Să fie Studentă la București. Acum era Studentă... sau cași studentă... și era la București, dovadă că își pierdea zilele cutreerînd orașul la întîmplare. Pornea, e drept, de la un scop precis, dar demersurile ei pierdeau lesne direcția, scopul devenea vag, rămînea numai plăcerea încă neistovită de a se afla în Capitală și nevoia de a-și umple ziua vagabondînd.

La cămin nu-i plăcea să stea; prin comparaţie, casa căminului îi părea acum urîtă, apoi camaradele n'o luau în seamă iar de subdirectoare şi de intendentă nu era „agreeată", Aneta graseea cuvîntul nou, prins de la camaradele căministe, — una mai ales, Yolanda — dacă n'ar fi fost decît numele ei sublim — Yolanda era cea mai amabilă cu ea, — din bună creştere. Aneta nu-şi făcea iluzii, deaceea nici nu-i era recunoscătoare, dar o admira. Pe Yolanda o auzise mai adesea pronunţînd cuvîntul. — E agreeată... Nu e agreeată — Yolanda pronunţa graseeat — era felul ei de vorbire, dar era şi dreptul Anetei s'o imite.

Era lungă ziua... La Universitate ultimul timp nu mai urca scările, căci nu putea plăti taxele şi i se părea că toţi cei de pe săli vor ghici... şi dacă cumva secretarul sau altcineva o ia din scurt!....

Banii de taxă îi avusese de două ori, daţi de fratele ei Tică dar îi cheltuise aiurea. Lui Tică... adică Coti.... — aşa vrea el să-l cheme, — lui Coti nu-i mai putea cere nici în ruptul capului bani, se temea de furia lui, se temea mai ales să nu o „expedieze" — cum zicea el, — expresie tot nouă care suna bine — nu însă şi fapta.

Nu! Din Capitală nu va pleca niciodată. Dar ziua era lungă... Ce potrivit ar fi fost să dejuneze la Domnişoara, să converseze după dejun.... Pierduse trenul.

In bodegi, în cafenele, deşi se vedeau destule femei, *ea nu* putea intra nu din timiditate — nu mai era *timidă* — *ci fiindcă* n'avea bani... şi nici în Cofetării, în Cinematografe cărora le făcea numai curte pe la geamuri şi uşi. Nu i-ar fi fost ruşine să intre oriunde, numai banii şi îmbrăcămintea o reţineau.

...Iată, azi fusese pentru prima oară invitată la masă într'o familie — o familie nobilă — şi refuzase; îi rămînea mulţumirea de a se lăuda la Cămin; fetelor le va spune fireşte că chiar a dejunat la Domnişoara Dia Baldovin. — Nu era tot una? Dacă primea... Dar dacă fetele cereau detalii... curioase cum sunt?... N'ar fi ştiut să invente un menuu din lumea mare... Nu vor întreba amănunte... Măcar dacă ar avea cui se lăuda!... Nici nu le puteai vorbi... erau mereu cu gîndul aiurea... deşi între ele pălăvrăgeau cît vrei!

Deocamdată o durea capul şi pentrucă fusese vorba de mîncare îi era depeacum foame. Se întorsese la Cămin obosită, mulţumită că are cel puţin un adăpost, un pat. Işi amintea deacasă la Vaslui „odaia mică" odaia ei; peatunci nu-i plăcea fiindcă era pe dependinţe, acum o vedea în minte curată, ordonată ca o cutiuţă, prin hărnicia mamei, căreia de nevoie îi ajuta puţin: — Dacă nu înveţi carte, să fii măcar bună gospodină! — zicea mamă-sa.

Carte, e drept, nu prea învăţa, dar gospodină ca mamă-sa nu vrea să fie. Fetelor la Externat le spunea că are zestre mare şi studiază de plăcere, deşi acasă toată ziua auzea că se plîng de criză; îi mai auzise şi vorbind pentru ea de şcoala de menaj. — Nu! Asta nici moartă! Se va sinucide, dar nu va urma o şcoală de menaj. Va fi studentă sau nimic. Studentă la Bucureşti, nu la Iaşi! — Aci intervenea duelul între Moldova şi Muntenia dus de părinţii ei. Mamă-sa era de fel din Călăraşi şi spunea înţepat: — Sunt munteancă — ca un titlu de nobleţă, pe cînd portărelul de fel dintr'un sat lîngă Vaslui, iubea Ieşii lui.

Aneta era ea însăşi în rivalitate cu fratele ei Tică, mai mare mult ca ea şi mai iubit, şi care fireşte era dus demult la Bucureşti. Va merge şi ea tot la Bucureşti.

Iată că acum era la Bucureşti, aşa cum voise, dar fără voia lor, a celor deacasă. Asigurată acum că a plecat, dedeparte, casa lor din Vaslui, masa lor, odaia ei deacasă ar fi putut fi subiect de vorbă şi de laudă, — mai ales împodobind puţin adevărul —, dar n'avea cu cine vorbi, cui se lăuda. Fetele conversau între ele şi pe ea o lăsau deoparte. Chiar Yolanda — un nume predestinat, un nume cu care nu puteai să nu fii frumoasă, deşteaptă, bine crescută — chiar Yolanda care era şi frumoasă şi deşteaptă şi bine crescută, dăunăzi o ofensase: — Mi se pare, Aneta Popescu, că spui neadevăruri... Nu-mi plac minciunile! — zisese despre ceva. Aneta nu-şi mai amintia despre ce — Yolanda Bunescu o făcuse mincinoasă. Numai necazuri.

La Cămin în plină după amiază, Aneta se culcase; întoarsă cu faţa spre peretele umed tremura îmbrăcată subt plapoma subţire. Refuzase cina de seară: — O bucată de carne friptă, trecută, uscată şi compot de prune. Celelalte aduceau din oraş mezeluri, brînzeturi, prăjituri. Ii ofereau şi ei, e drept, mai ales la început, acum mai rar, deoarece refuza totdeauna. — Nu mi-e foame! Am luat iar sandwichuri şi prăjituri cu Domnişoara Baldovin. — Le bănuia că n'o cred, deşi lucrul se întîmpla cu adevărat uneori.

In seara aceea cele trei fete din cameră venise abia pe la nouă; se apropiase de patul ei şi într'un glas o întrebase ce are. Fulgerător îi venise ideea de a le spune că e bolnavă, în felul ăsta interesul ce-i arătau putea fi mai durabil. Nu era bolnavă, era numai necăjită, dar necazurile ei nu le interesa, ba chiar îi făceau morală, ceeace nu putea suferi; a fi bolnav putea însă fi ceva mai senzaţional — mai ales cînd nu te durea nimic cu adevărat. Dinadins tremura mai tare şi sufla greu clănţănind dinţii; nu le răspundea, plăcîndu-i să le sperie.

Pînă la urma urmei, chiar o durea puţin capul şi îi era frig; mai ales i se deşteptase dorinţa să se ocupe cineva de ea, să-i dea dreptate, să-şi lase celelalte fete interesele şi plăcerile lor şi să se ocupe de ale ei; de bună voie, nu o făceau: acum o vor face silit. Numai de n'ar observa că nu e cu adevărat bolnavă; simţea că asta ar fi un pericol, ar discredita-o — o, încă mai mult. Aşa, şi o făceau mincinoasă... Da! minţea! şi acum

mintea... Nu era bolnavă, dar era plictisită și ele erau vesele și le va strica cheful... Ar putea spune că o doare în gît ca să producă panică, dar atunci vor fugi de lîngă ea și prezența lor îi era plăcută.

Cele trei se consultau: — Biata fată!... Să meargă îndată una din ele la Baroana și să-i spună să vină cu fricțiune și aspirină. ...E drept că va băga de seamă că iar au lipsit de la masa de seară fără să anunțe, dar nu era nimic grav. Pe Baroana o aveau și ele la mînă.... Era datoare Baroana să îngrijească de biata fată!... Și un ceai cald... Acela îl vor face ele pe urmă, în ascuns. Nu era voie să ai mașină de spirt în cameră.

Ema Baron era intendenta Căminului și atotputernică căci de ea depindeau toate lucrurile mărunte — „politica internă" ziceau în glumă fetele, poreclind-o Baroana chiar cînd era de față, ceeace părea a nu-i displace; pe Aneta Petrescu însă, Baroana n'o putea suferi. — Dece? — ziceau — N'are dreptul să facă diferență... Pentrucă fata n'avea de unde îi da mici cadouri? ...Pentrucă era așa... mai moacă?... Ele... ele n'aveau propriu zis nici o obligație, — simpatia nu se comandă — și se purtau cu ea cuviincios atît cît nu le scotea din fire cu prostia sau cu lăudăroșia... Dar Baroana era intendenta și nu-i era îngăduit să persecute pe nimeni... Totuși, pe fata asta din Vaslui o persecuta.

Deocamdată fetele pusese în funcție mașina *clandestină* de spirt și pregătise Anetei un ceai cu rom. — *Păcat că nu-mi dă și pesmeți,* — gîndise Aneta dar își amintise că e bolnavă; băuse ceaiul încet, gemînd și se culcase la loc închizînd ochii strîns, căci nu vrea aspirină, nici fricțiune, pe care dealtfel Intendenta nici nu se gîndea *să le strice pe ea.*

Prefăcîndu-se a dormi Aneta auzise cum fetele revoltate spuneau că asta e prea mult, că o vor reclama... Că din moment ce era căministă... Adică acela era singurul motiv, chiar și al solicitudinii lor... Iarăși o umilise... Auzise încă și asta cu plăcere spunînd că Baroana pînă la urma urmei era numai o persoană de serviciu angajată de Comitet și plătită din banii lor... Aci se simțise iar umilită de sărăcie. Ea nu plătea nimic sau aproape nimic, și n'avea de fel bani... bani...

Una din fete îi strecurase la picioare o sticlă cu apă fiartă. Le era milă de ea,...ceeace făceau era numai din milă ...altfel știa bine că n'o *agreeau.*

Acum fetele se îmbrăcau încet, cu grija de a nu o turbura. Aveau ieșire în seara aceea, mergeau în familie la o serată. Aneta era geloasă; îi păru bine că din pricina ei sunt nevoite a se constrînge, a nu pălăvri, a nu cînta, a nu dansa ca alteori cînd se preparau de petrecere. Nu le iubea... După ce vor fi plecat se va desbrăca deabinelea. Nu-i plăcea să se desbrace în fața lor; n'avea lingerie fină ca a lor și n'avea nici corp frumos,

piele subțire și piept fasonat. Simțise pe una cum îi așează plapoma strîns în jurul trupului, a picioarelor. Trebuie să fi fost Yolanda îi era prea cald, o frigea sticla, nădușise, îi era necaz că ea nu petrece niciodată seara, iar dejunul îl pierduse. Plînsese și adormise deabinelea, așa îmbrăcată.

...A doua zi Aneta se sculase de vreme, odihnită și se ostenise să nu facă sgomot; era plină de recunoștință pentru colege și socotea prilejul bun pentru a lega cu ele o intimitate mai mare. Din vorbele lor șoptite din ajun, își aminti că ele ar vrea să nu piardă cursul al doilea și le deșteptă cu precauțiune. Față de mulțumirile și avansurile ei, fetele se arătase mai vorbărețe, o descususe, îi dase povața să nu rupă cu părinții, să le scrie mereu, chiar dacă nu-i răspund, căci ei așteaptă totuși și sunt în drept deoarece ea a plecat deacasă fără voie.

Aneta îi arătase ca pe oameni cu stare, dar egoiști, retrograzi și certîndu-se între ei. Fetele credeau că totuși vor sfîrși prin a-i trimete o pensiune lunară, cum primeau și ele. Sfaturi fugare, superficiale, căci ele își aveau prieteniile lor și un program care nu cuprindea pe Aneta Popescu. Dovadă că nici n'o întrebase dacă s'a făcut bine, uitase cu totul scena din ajun. Singura Yolanda Bunescu își amintise, dar tăcuse; observa, că Aneta părea perfect sănătoasă și părea a fi cu totul uitat ea însăși că în ajun gemea. Yolanda o bănuia de prefăcătorie; nu era sigură, dar la prima ocazie n'o va mai cruța. Dintre toate fusese cea mai mișcată de suferința fetei pripășite, deci cea mai păcălită în cazul că Aneta s'ar fi prefăcut; nu vroia să-și risipească interesul pe o fată anostă, mai ales, dacă era și un soiu prost. Era o fobie a Yolandei către minciună. Va pîndi, va aștepta, se va convinge, va pedepsi.

...Aneta se preocupa de sfaturile date de fete; se înșela pe ea însăși, ticluea scrisori pe care acum le arăta camaradelor, apoi le rupea pe rînd. Dealtfel n'avea bani de mărci, iar neplătite n'ar fi îndrăznit să trimită. Cei deacasă ar fi ocărît-o, poate nici nu ar fi deschis plicul, apoi era prea mîndră pentru a le scrie *dumnealor*, ca o slujnică, fără de mărci poștale. La ideea că ar fi putut da scrisorile ei înapoi factorului pe care-l cunoștea și care o cunoștea, se simțea în chip absurd jicnită și o treceau lacrimi! — O, prea ai lacrimile ieftine! — îi spusese odată Yolanda. — Ieftene! — Ce cuvînt nepotrivit și totuși suna bine spus de Yolanda. Aneta simțea că Yolanda nu vorbește tocmai ca celelalte deși era tot romîncă... Și ce-ar fi putut Aneta scrie de aci... părinților!

Rău nu..., și bine iar nu. Incăpățînată, nu vrea să arate că îi pare rău de ce a făcut și fetele credeau că tocmai asupra acelui regret trebuia să insiste. Nu-i părea rău de ce-a făcut, de fel nu-i părea rău, chiar dacă avea necazuri. Pe părinți îi știa încăpățînați la fel, dar împotriva ei, portărelul, tatăl ei,

mai ales: Desigur, Coti, fratele ei, scrisese el acasă ce vroise și o încondeiase.... Dacă o vor întreba fetele, le va spune că a scris și că nu-i răspund, se va pune pe ea într'o lumină bună... Totuși se temea de Yolanda care n'o va crede, aceia o privea totdeauna drept în ochi cînd povestea ceva; părea că vrea să vadă și dosul cuvintelor, dacă sunt lînă în lînă adevărate... Ce manie avea de adevăr?... Nu poți fi perfect — cum spunea Doamna de franceză la Externat. Yolanda era frumoasă, deșteaptă, bună, dar avea și beteșugurile ei.

Sfîrșise prin a trimite o scrisoare, neplătită pentru a nu cheltui și pentru a le arăta lipsa. Scrisese dealtfel umil și lingușitor, deși sufletul îi era înăcrit. Ii socotea pe cei deacasă ingrați și nedrepți; propria vină n'o recunoștea, nu renega dreptul ei de a se plimba hoinar pe străzile Capitalei; avea convingerea tare a acelei meniri. Așa dar, domnișoara Yolanda Bunescu se va putea uita cît de mult în ochii ei, ea scrisese acasă.

Primele zile așteptase cu teamă răspunsul, dar și cu nădejde; un răspuns în care ar fi fost vorba de mandat și de iertare, apoi pierduse speranța și nici nu mai dorea un răspuns care putea fi mustrător sau încă mai rău, se putea să o cheme înapoi, ba chiar să vină să o ia. Intrase în ea o panică, își pregătea defensiva... Erau în stare... dar ea nu va pleca cu nici un preț înapoi la Vaslui. Zilele treceau fără răspuns, fetele nu cercetau, uitase, — indiferente. Aneta se veștejia la față și îi era foame. *Că arată rău, i-o spusese colegele.* Așa dar, căministele observase că ea *n'are bani și* că e flămîndă. Deatunci, de la invitația la dejun a *Domnișoarei*, deatunci îi era foame, înainte de asta *nu simțise, îi ajungea* ce mînca la Cămin.

E drept că acum crezîndu-se observată mînca mai puțin, refuza mereu pe fete cînd îi ofereau din proviziile lor, deși luase de curînd hotărîrea să primească, să le facă plăcerea. Ba într'o zi refuzul ei pornit numai de pe buze din obiceiu, sau din sfială, fusese nepotrivit exprimat. — Nu, mersi — zisese despre mezeluri apetisante. — Nu, mersi! Am stomacul delicat! — Stomacul, poate! — răspunse tot Yolanda care avea cu ea o răfuială și anume aceea că dintre toate ea îi dase mai multă atenție și n'o merita. Aneta, în primul moment nu o pricepuse, abia pe urmă dovedise că refuzul ei fusese un lucru nedelicat... Fără voință... Ea ar fi vrut chiar să primească, dar socotise refuzul ca pe o atitudine superioară. Ar fi cedat acum și superioritatea, ar fi mîncat bucuros, îi era foame, dar nu-i convenea să o creadă ele flămîndă și săracă.

Dacă și ea ar fi primit merinde deacasă, dacă ar fi avut bani să cumpere, — nu prea des, uneori, cît de rar, —

atunci n'ar fi refuzat niciodată atîtea bunătăți, n'ar fi apucat dela început să refuze, nici ele n'ar fi pus punctul pe *i*, — că e săracă. Cel puțin dejunul la Domnișoara să-l fi primit; de Domnișoara nu-i era rușine că e săracă. Ar fi avut atunci ce povesti la Cămin despre mîncări multe și bune, cum povesteau și ele, ba încă lucruri mai interesante, deoarece era vorba de persoane din cea mai înaltă societate și cu o viață misterioasă ca aceea a Doamnei Dia.

Era din vina ei singură dacă nu dejuna și nu prînzea în oraș, des, totdeauna, căci invitația unică, cași refuzul ei, se amplificau, ca o compensație a unui bun pierdut.

Oricine cunoștea pe Nory ar fi închipuit cu totul altfel decît Aneta, sosirea la dejun a unui oaspe cules de pe stradă, dacă cumva ar fi imaginat că Nory putea fi gazdă și nu ea însăși oaspe pretutindeni și totdeauna.

In vre-o garsonieră sau în vre-o pensiune, musafirul mirat de invitație s'ar fi așteptat, așa cum o cunoștea pe Nory, cu felul ei spontan și neglijent, să găsească pe un colț de masă, un tacîm și un menu și ele improvizate, ba chiar s'ar fi așteptat să găsească o ușă închisă, — gazda uitucă fiind lipsă. Nu i-ar fi mirat nici chiar să li se spună că Domnișoara s'a mutat deacolo. Sau că nici nu era cunoscută... Atîta de puțin se potrivea lui Nory aceea pe care o cunoșteau, un traiu ordonat, un cămin propriu.

In adevăr, din vechii cunoscuți nimeni nu știa de întorsătura ciudată ce luase viața lui Nory, că locuiește în casă proprie, că are o familie... Nory, ea însăși mult timp se simțise străină, un oaspe într'o casă a cărei stăpînă de lux era o doamnă din lumea mare care consimțea, ba chiar stăruea să se cheme sora ei.

Aneta Popescu era singura care concepuse cu simplicitate viața familială a lui Nory și totodată cu o curiozitate ațîțată de însăși Nory. Aneta Popescu avea totuși dreptate atunci cînd credea că în casa necunoscută de pe Isvor, un tacîm de argint ar fi putut fi oricînd așezat pentru un oaspe suplimentar. Aneta Popescu se înșela numai în altfel: — nu știa că în casa de pe Isvor oaspeții nu sunt doriți și că Nory după ce o poftise, se bucurase că a refuzat-o, căci invitarea ei fusese pripită, nu ținuse seamă de izolarea în care vroia sora ei Dia să trăiască.

...Se apropia primăvara și Aneta plănuise să-și facă de primăvară un costum nou, unul de gata, drăguț și ieftin de la magazinele de pe bulevard. Bulevardul Elisabeta rămăsese pentru ea centrul orașului, acolo nu se simțea singură, n'avea nevoie nici chiar de *Domnișoara*, dimpotrivă prezența ei ar fi încurcat-o, ar fi fost piedică și indiscreție, căci Aneta își avea acolo flirturile, anume se indentifica cu perechele amoroase

ce dau coate, le recunoştea după paltoane sau pălării, le umbla aproape făcîndu-se a se uita aiurea şi ascultînd ce-şi spun, mulţumită cu atît.

Din primele zile calde de Februarie, Aneta se închipuise cu taiorul nou şi nu singură, cu cineva alături; era o cerinţă a rochiei, nu a ei. Acum sosise primăvara, trebuia să fie exactă la acel randevu, „cineva" nu exista dar randevuul cu oraşul era o realitate. Realitate era amurgul cu şoapte şi clipiri de lumini şi de ochi, cu atîtea oferte ale vitrinelor, cu tîrg amoros şi poetic de idile; bîlciul fermecător al cărnii omeneşti laolaltă cu ţipetele de clacsoane, clopoţeii tramvaielor, panorama ambulantă a călătorilor din tramvai, — ciorchine fiebinte şi lunecător de oameni, spre *„undeva"* — *Cineva... undeva...* erau pe placul Anetei, deocamdată însă prefera să închipuie, să nu concretizeze, să nu se depărteze de pe terenul sigur al celor cîteva uliţi cărora le făcea succesiv ocolul. Dar Bulevardul Elisabeta, acela era cina ei, cea din toate serile.

Ii plăcea mai ales sgomotul asurzitor, soneria tapajoasă a cinematografelor, chemarea nervoasă a semnelor luminoase — aprinse şi stinse în aceeaşi secundă ca o gîdilare a ochilor; o ademeneau hallurile a căror uşi mari pe resorturi puternice, se băteau violent în două sensuri, făcînd-o să tresară, uşi care îmbucau lumea şi o asvirleau după ce o mestecase între dinţii tari, în gura cu salivă voluptoasă a filmelor de amor. Ea nu văzuse încă nici un film în Capitală, auzea pe fete povestind cu febră subiectul, descriind pe erou şi eroină. La Vaslui fusese de cîteva ori, dar acolo era altceva.

Incă din prima lună a iernei ce trecuse, Aneta se aventurase în intrarea grotei miraculoase a vestibulului; treptat îndrăznise a trece în vestibulul al doilea, unde căldura radiatoarelor îi da o stare letargică, — mai mult nici nu cerea. Impinsese apoi curajul pînă a se aşeza pe canapelele de aşteptare, puţine la număr, priviligiate şi de catifea; acolo avea satisfacţia că lumea crede despre ea că aşteaptă pe cineva, pentru a intra la spectacol: — frate, logodnic, prieten, soţ... Dece nu? Alte fete la 20 de ani erau măritate. O vîrstă idioată!... Chiar aşa 20, nici unul mai mult sau mai puţin, — rîsese Yolanda Bunescu în glumă. Aneta ar fi crezut dimpotrivă că e vîrstă cu care faci efect asupra altora. Ea de fapt avea 19 ani, dar spusese 20, crezînd că sună mai bine, avea chiar de gînd să păstreze şi la anul viitor, aceeaşi cifră.

La un moment începuse a bănui cu spaimă că lumea crede poate că în hallul cinematografelor aşteapta pe cineva; un iubit; se sălta acum de pe canapea temător şi privea fotografiile afişate pînă ce treceau cei pe care fără nici un criteriu, îi bănuia periculoşi. Incepuse însă a trage cu urechea la ce şopteau căministele despre „flirturi".

Depe atunci, dela sosirea în Bucureşti, Aneta căuta a uita paltonaşul ei vechiu şi închipuise costumul de stofă gri, cu o eşarpă colorată la gît şi o beretă la fel. Se şi vedea îmbrăcată; gîndul înainte mergător asvîrlea paltonaşul roş; la prima zi frumoasă avea chiar să-l lepede... şi iată că sosise primăvara, era Martie! Bine intenţionată, dar stîngace, Elena Corbu îi spusese: — Şi tu desigur abia aştepţi să svîrli rabla de palton, caşi mine! — Era o diferenţă şi între paltoane şi putinţa de a-şi înoi haina. Elena Corbu o pusese în faţa sărăciei, a realităţii, începuse să sufere de lipsa pe care pînă atunci o amăgise cu planuri. O amăgise şi cu plimbările, cu trataţiile oferite la bodegi de *Domnişoara*, cu cîte un sutar sau un pol dat de Coti, dar mai ales o amăgise miliardarul în preajma căruia trăise fericită, fără nevoi: — Oraşul!

Cînd fugise dela Vaslui, aşa se şi închipuise: lipsită de orice, dar în Capitală. Trecuse cinci luni fără a-şi sătura bucuria de a fi acolo, la Bucureşti, dar acum îi trebuia neapărat un costum nou gri.

Serile, Aneta adormea acum anevoie în pătucul şoldiu, începea a avea spaime retrospective; se întreba ce-ar fi devenit dacă la sosirea ei în gară... *atunci...*, n'ar fi aşteptat-o Coti... Ce-ar fi făcut dacă n'ar fi aşezat-o la Cămin aici, de bine de rău; se întreba cum o va duce mai departe în situaţia asta... Intr'o dimineaţă, după visuri grele, scrisese încăodată mamă-si cu mărci lipite pe dosul plicului, — ca o recomandată; o scrisoare mai umilă, mai afectuoasă, îi scăzuse dîrzenia şi începea a-şi pune măşti. — Foarte bine! — o încurajase Yolanda Bunescu.

...De mirare mamă-sa îi răspunsese deîndată. Aneta sfîşiase plicul caşicum în el era însuşi costumul cel nou... Sta scris că Tatăl ei e încă mai supărat decînd a aflat că nici măcar nu e înscrisă, pecînd alţi studenţi la Litere au dat şi un examen. Işi va aduce aminte că are o fată, atunci cînd va afla că a dat examen. Certase şi pe Tică din pricina ei. Desigur... Tică... Domnişorul Coti... favoritul... care nu trebuia certat! — gîndise amarnic Aneta.

Mama ei îi trimitea printr'o ocazie un pachet cu rufe şi cozonac proaspăt... Bani se întîmpla că nu avea de unde trimite, deoarece tocmai cumpărase de o rochie de lînă subţire pentru primăvară şi încă mai era datoare pe ea... iar domnul portărel era supărăcios şi nu-i putea cere acum.

Aşa dar, dumneaei, femee bătrînă — patruzeci şi patru de ani — va avea rochie nouă de primăvară... la Vaslui ...şi ea aci, nu va avea. Isbucnise în plîns. Acasă, tot aşa se petrecea, ea era Cenuşereasa. Tică venea întîi la toate, iar mama ei vorbea cu ea numai atunci cînd îşi cumpăra o rochie sau o pălărie şi n'avea cui le arăta.

Pe ea o îmbrăca ca pe o şcolăriţă şi numai „ca să nu

zică lumea că te ţinem prost" — Altfel, ea nu avea nevoie — credeau dumnealor... Mamă-sa va avea rochie nouă...

...Pachetul sosise şi Aneta îl răscolise cu speranţa că vor fi totuşi acolo bani cît de puţini; nu erau şi o trecuse iar lacrimile. Rufele le ascunsese în cufăraş, erau rufe de şifon, urite; împărţise cozonacul fetelor după ce dase un sfert Baroanei. Ea nu gustase, nu-i trebuia cozonac, nu-i trebuia nimic de la ei, nu va mînca nimic de aci înainte, se va lăsa să moară de foame... Şi ei să fie de vină... Părinţi denaturaţi!, Văzind-o că plinge fetele crezuse că îi e dor deacasă, lăudase mult cozonacul mîncind cu poftă şi discutind superioritatea necontestată a aluatului moldovenesc.

Numai Yolanda ghicise şi aflase adevărul: — *Banii!* — o consolase slab ca toate consolările. Ii spusese că anul trecut i-ar fi cedat o meditaţie —avusese patru — acum însă rămăsese numai cu două şi de abea îi ajungeau fiindcă totul se scumpise. Credea însă că scrisoarea primită de Aneta era un pas bun făcut înainte spre împăcare... Aneta trebuia şi ea să înveţe, să urmeze, să se înscrie... Morală! — Aneta nu auzea de urechea aceia... Nu venise să înveţe... Totul se scumpise?... Ii era egal Anetei... pentru ea nu se scumpise nimic, fiindcă nu putea cumpăra nimic... Aşa dar, fetele, chiar şi Yolanda, în afară de ce primeau deacasă, munceau, dau meditaţii. N'ar fi crezut! Le vedea vesele, elegante, credea că traiul lor e numai o petrecere... E drept, urmau cursurile regulat.

Le invidia acum mai puţin, era oarecum mîndră că ea, singura, nu face nimic, se plimbă numai; avea un sentiment de rentieră, de diletantă a vieţei.

...La anul avea să se înscrie şi ea în orice chip... poate o va împrumuta *Domnişoara*. — O idee nouă, cutezătoare. Meditaţii era greu de găsit, nu era vina ei... Nici nu vrea. Dealtfel îi plăcea uneori să fie deavalma cu studenţii şi studentele pe trotuarul din faţa Universităţii, la intrarea şi la ieşirea în massă, pe culoare şi chiar în sălile de curs, peste tot unde lumea putea gîndi şi spune: — Uite, studenţimea! — Fireşte, numai atunci cînd n'avea altceva de făcut, la orele cînd nu putea intîlni pe *Domnişoara* şi cînd trotuarele nu erau aglomerate de trecători pe Calea Victoriei, — căci dimineţele Calea Victoriei era cea preferată de toţi şi de Aneta.

La Universitate, pentru a-şi face de lucru, întreba pe unul şi pe altul dacă n'a căutat-o cumva *Domnişoara Baldovin*, reuşind astfel să lege frînturi de vorbă.

Cei interpelaţi îşi închipuiau că Aneta sau Nory le e cunoscută, totuşi nu-şi aminteau. Se întîmplase ca unul să cunoască pe Nory, iar Secretarul era dintre prietenii acesteia, aşa că Aneta avea iluzia că e „bine" cu Secretarul pe care parvenise de trei ori să-l cerceteze cu privire la adresa lui Nory. Intiia oară îi răspunsese fără a lua ochii de pe hîrtii, a doua

oară se uitase la ea numai un minut, a treia oară tot cu ochii pe hîrtii — deşi Aneta îşi aşezase bereta cît mai strimb.

Aflase astfel trei adrese ale *Domnişoarei:* — La Ministerul Muncei, la Primăria Municipiului de Verde şi la Asistenţa Doamnelor, pe Strada Amzei; numai adresa deacasă n'o aflase şi tocmai pe aceea o dorea, îngrijată de a nu mai fi întîlnit de multe zile pe *Domnişoara*, obsedată de curiozitate şi cu remuşcarea de a fi refuzat dejunul, amestec pe care Corina Beiu il exprima ironic drept răspuns la confidenţele ei: — Aneta Petrescu, tu ai un complex!

Corina Beiu era o fată nostimă, deşteaptă şi bine îmbrăcată, venită întîrziat la Căminul Vasluian, — deşi nu era din Vaslui. Provizoriu fusese aşezată acolo de protectorul familiei ei, un Ministru — un membru al guvernului — cum spunea ea, fără a-i da numele deşi Aneta ar fi vrut a şti numele unui ministru.

— Nu era să stea mult în „boîte-a" asta infectă — declara Corina. Primise numai pentru a nu „vexa" pe Domnul Ministru, care n'avea habar de cum se prezintă Căminul Vasluian. La primul loc vacant se va muta pe Dionisie, unde Căminul e un Palat, o splendoare.

Pe Corina Beiu, Aneta o linguşea ca o mică sfidare Yolandei care era prea indiferentă şi increzută. Aneta credea că va provoca o rivalitate şi o emulaţie în jurul ei; Aneta, „mercenara" — cum îi spunea în faţă Yolanda, — „fugită" cum o chemau celelalte, avea deci un complex.

Dorea acum cu desperare să întîlnească pe *Domnişoara*. Se măgulea pe ea singură, îi era milă de ea însăşi. Işi amintea deatunci, la început, cînd *Domnişoara*, la dispensar, i-a dăruit o pereche de mănuşi scumpe... atunci cînd era ca o vrabie căzută iarna de pe un coperiş... Se agăţase atunci cu ghiarele de *Domnişoarea* care era bună cu ea... Apoi se întorsese spre fratele ei şi acum în urmă spre colege... degeaba.

Venea acum primăvara, pierduse orice altă nădejde deaiurea şi se întorcea din nou spre Nory: — Aneta era la Bucureşti şi trebuea să trăească mai departe, acolo în rînd cu celelalte căministe. Era un drept al ei şi cineva era dator să i-l asigure. Nu ştia *dece* nici *cine*, dar egoismul îi dicta sentimentele ca şi purtarea. Era însă parcă un făcut: — nu întîlnea pe *Domnişoara*... Dacă cumva lipsea... plecase?... gînd isgonit ca fiind absurd... Cu neputinţă să plece *Domnişoara*, s'o lase aici... aşa... O va intîlni şi va fi iar invitată la dejun... Dece refuzase?... Curios!... Cînd gîndul ei revenea la dejunul pierdut îi era cumplit de foame!

Foamea mai o făcea să se gîndească obsedant la dejunul pierdut... Asta în cursul zilei... Spre seară îi era foame numai de un costum nou... Te pomeneşti că rochia nouă de lînă a mamă-si era chiar gri.

Hortensia Papadat Bengescu

Circuit

Pe banca pe care am stat amindoi
Astă vară
Vor cădea o toamnă 'ntreagă, ploi...

Din copacii subt care am stat amândoi
Intr'o sară
Vor cădea la toamnă, frunze, foi.

Unde-o să mai fim atuncia, noi?...

*

Pe drumul din pădurile de brazi
Pe unde am trecut
Cu umbre jucăușe pe obraz

Se va așterne sbuciumat, zăpadă
Și urma pasului tău mut
De-acuma, n'o să se mai vadă.

Și tot va fi numai trecut.

*

Pe pajiștea aceasta de trifoi
Pe unde-acum
Culegem florile-amindoi

La Primăvară fire noui
Vor da alăturea de drum
Și n'om mai fi pe-aicea amindoi.

Pe unde-am fost acum întiia oară
Și tu și eu,
Va trece vremea sură ca o sară.

Și, peste ani, ca astăzi, intr'o vară
Alți doi, în locul tău și-al meu
Pe-aici vor merge intr'o sară.

Și noi vom fi, frunze și ploi.

Demostene Botez

Ultimul aspect al democrației

— Dela liberalism la democrația integrală —

In epoca, in care practica politică duce la o gravă restricție a libertății individuale și la o permanentă încordare, generatoare de conflicte, utilizarea din ce în ce mai frecventă a noțiunii de „democrație" apare ca o ironie incizivă la adresa doctrinei, ce corespunde acestui concept.

Disprețuită de o falșă elită intelectuală adeseori, democrația a fost — pînă în ultimul timp — un nume magic, ce face posibil ecoul în sufletul mulțimii, în fondul de aspirații și speranțe, pe care nu odată curente de autentică reacțiune camuflată le-au spulberat.

Fascismul italian — îndărătul căruia se ascunde marea industrie, — amenințată a dispărea sub presiunea reformelor socialiste — și-a datorat expansiunea nu numai circumstanțelor critice ale Italiei post-belice, ci totodată unui curent cu intenții reformatoare in domeniul politic. Căci departe de a apare contrar democrației, crezul fascismului inițial reprezentă mai curînd o tendință de complectare și perfecționare a instituțiilor democrate existente, considerate ca insuficiente nouilor cerințe sociale.

Apia în urma instaurării definitive, înlăturînd principiul justiției, egalității, atingînd grav domeniul libertății individuale și instaurind primatul „voinței ce domină pe celelalte voințe", fascismul s'a înfățișat in adevărata sa forma.

Exemplele se pot multiplica.

Național-socialismul german a făcut desperate eforturi pentru a se putea situa — cu aparență de realitate — în cîmpul democrației, bazîndu-se pe rezultatul scrutinelor electorale, cărora, violența propagandei naziste le suprimase orice valoare și semnificație morală. Abia azi, după trei ani de guvernare, considerînd o primă etapă de consolidare efectuată, „führer"-ul își întoarce ochii dela democrațiile, care l-au demascat, și le vorbește cu dispreț. Acelaș lucru s'a întîmplat în Polonia: dictatura pilsudkistă — și acea care îi continuă astăzi — determină activitatea legislativă a „Seim"-ului sub presiunea „pronunciamentelor" de ordin militar.

Singură Rusia sovietică — desigur criticabilă sub rapor-

tul risipei de energie și viață umană în construcția imensului șantier, ce corespunde practic planului cincinal — a înlăturat orice atitudine de falsă democrație, afirmînd, pentru perioada de organizare a regimului comunist, necesitatea unei dictaturi a clasei proletare. Repudiată de marii teoreticiani ai bolșevismului: Lenin, Trotzki, Radek — ca o adevărată piedică în calea revoluției mondiale, prin caracterul ei caduc și inactual — democrația a păstrat însă puternice legături cu masele muncitoare de pretutindeni. Și poate, această largă simpatie în sînul clasei producătoare e ceiace împiedică încă atacurile dictaturii în țările, ce reprezintă adevărate citadele de rezistență ale democrației contemporane.

*

Punctul nevralgic al democrației nu constă atît în insuficiența unor instituții, a căror funcțiune trebuie adaptată nouilor forme de activitate politică sau economică, ci, mai ales, în lipsa unui concept unitar, destinat că contopească diferențele teoretice și tactice ale doctrinei democrate. Privită cu atenție, democrația oferă analizei critice un îndoit caracter, în funcția ei de adaptare la realitatea socială.

Ea corespunde, mai întîiu, unui aspect curent al mentalității burgheze, constituită — în parte — din groaza de inovație, în parte — din dorința de profit și acumulare de bunuri. De aci și pînă la capitalism nu e decît un pas; căci tendinței de acaparare îi urmează fatal aceia de conservare și exploatare productivă a avuției constituite. Astfel se explică acordul între democrația burgheză și marele capital în statele cu veche tradiție conservatoare și democrată (ex. Anglia și — în oarecare măsură — Franța și America).

Caracterul egocentrist al democrației burgheze, determină — în ordine spirituală — apariția tipului de intelectual mijlociu, timorat, lipsit de inițiativă și activitate dinamică, și dispus oricînd să abandoneze cîmpul marei dispute sociale în schimbul certitudinii personale; intelectualul, căruia marii conducători de masse și proletariatul însuși nu i-au acordat niciodată încredere nelimitată în lupta împotriva capitalismului. Dar el corespunde în acelaș timp, unei întregi faze a evoluției doctrinei democrate. In adevăr, burghezia secolului al XIX-lea a unit — unei naturale dorințe de parvenitism — mijloace materiale, ce compromiteau nu numai principiul, pentru care lupta, dar însăși acțiunea de specială prosperitate în care se găsea această categorie socială: ideal de conservatism îngust, bazat pe exploatarea intensă a surselor de înavuțire și pe realizarea maximului de profit personal.

Ultima formă a democrației — complect antagonistă burgheziei conservatoare și capitaliste — presupune existența tipului de cetățean modern, a cărui mentalitate tinde la afir-

marea voinței generale în avantajul întregului grup social. Idealul democrației sociale, care are de scop realizarea aspirațiilor massei, se bazează pe existența și funcțiunea nestînjenită a instituțiilor practice, indispensabile unei societăți egalitare. De aceia, între aceste două forme ale democrației — liberalismul burghez și democrația integrală — opoziția este ireductibilă.

Burghezia democrată, al cărei unic ideal e exploatarea, acumularea și păstrarea intactă a bunurilor, reclamă o legiferare de stat, care să asigure perpetuarea și intangibilitatea proprietății, fără restricții. Singura ei dorință e neintervenționismul statului în acțiunea ei de exploatare. Această doctrină, concretizată în instituții inexpugnabile, formează fondul liberalismului politic.

In contrast cu instituțiile burgheze ,democrația reală aspiră la instaurarea unui regim de afirmare totală a voinții colective. Ideia, că fiecare individ trebue să devie — în cadrul legilor existente — arbitrul propriilor manifestări publice, este indiciul unui individualism desăvîrșit. Dar, prin respectul legalității, acest individualism politic — departe de a favoriza inegalitatea socială — poate fi îndrumat, în mod sigur, către constituirea unei adevărate societăți egalitare. El tinde la realizarea acelui „self-determination", garanție a deplinei libertăți în cadrul societății actuale.

Idealul democrației integrale luptă pentru legiferarea delimitării stricte, diminuării, individualismului materialist al burgheziei. Și în timp ce democrația burgheză sfîrșește în liberalism, democrația masselor populare — prin identificarea cu tipul colectivității concrete și implicit cu națiunea — asigură concordanța necesară între doctrina democrată și naționalism.

*

Intre aceste două atitudini profund deosebite, singura legătură posibilă o constituie ideia de libertate. Dar sensul noțiunii de libertate este complect diferit, în cele două concepții — menționate — ale democrației.

Pentru economia burgheză, libertatea trebuie să asigure primatul voinții particulare și a necesităților isvorîte din tendința de expansiune a ndividului în sînul grupului social. Dimpotrivă, pentru o societate ce corespunde democrației depline, principiul esențial este voința și necesitatea colectivă, ce se afirmă printr'o accentuată notă colectivistă.

Regimul democrat al burgheziei nu a reușit să suprime conflictul dintre individ și societate .Democrația complectă însă — înlăturînd tendința de expansiune și exploatare personală, și asigurînd manifestarea individuală în sensul voinții colective — evită însăși cauzele conflictului inerent ordinei sociale a burgheziei. Astfel, acordul — atît de căutat — între individ și stat se realizează prin identificarea complectă a aspirațiilor individuale cu idealul grupului social.

*

Acel care privește cu atenție etapele de desvoltare ale statului politic și economic, în epoca modernă și contemporană, observă un paralelism desăvîrșit între progresul economiei burgheze și desvoltarea ideologiei democrate, dinamice și reformiste.

Intărirea burgheziei moderne corespunde expansiunii teritoriale, ce complectează idealul egocentrist burghez. Marile drumuri comerciale ca și imperialismul colonial reprezintă — în bună parte — realizarea încercărilor de acaparare și exploatare, caracteristice clasei burgheze. Imensa întindere a dominion-urilor engleze, ca și cuceririle coloniale a Franței și Germaniei, au urmărit satisfacția aceleiași mentalități comune burgheziei. Iar în ultimul timp, conflictul italo-abisinian reflectă — prin scopul și procedeele sale — aceiași tendință a burgheziei capitaliste, ce conduce din umbră destinele Italiei contemporane.

Privit sub alt aspect, statul burghez s'a desvoltat — în acelaș timp — pe baza imensei desfășurări industriale, ce caracterizează ultimul secol. Această industrializare, lipsită de contro'ul permanent al autorității politice imparțiale, a dus la crearea uriașului capitalism contemporan și la cea mai sistematică exploatare a factorului producător. Ea a subordonat continuu existența cetățeanului, necesității avantajului economic și acumulării de capital.

Regimul convenabil acestei funcții economice burgheze este regimul deschis expansiunii teritoriale și schimbului ce intensifică producția. Căci în regim închis, massele își reclamă drepturile cu mai multă intensitate. Ele își cunosc trebuințele și rezistă cu mai multă putere subordonării politice și economice. E ceiace constitue primul germen al mișcării revoluționare.

Mentalitatea burgheză a conservat, cu excepțională grijă, idea de stat național, capitalist și imperialist, creind mitul realității naționale, desăvîrșite, imutabile și permanente.

Impotriva ei însă, revendicările proletariatului industrial au îmbrățișat — nu odată — forme excesive și violente. Mentalității burgheze, ce afirmă existența unei evoluții întîrziate și insuficiente, i s'a opus necesitatea unor transformări reale, prin mijloace radicale și revoluționare. Dela ideia națională — printr'o accepție mai largă și mai profund umană — s'a trecut la crezul internațional. Dela autarhia națională s'a ajuns la organizarea economică internațională. Iar mitul naționalismului intransigent a devenit mitul înfrățirii umanității.

Democrația burgheză a constituit doctrina liberalismului politic. Ea a ocazionat apariția acelui ideal de conservare a bunurilor materiale ca și a libertăților spirituale, și a preconizat cultul individualismului excesiv și autoritar.

Ideologia acestei doctrine însă reprezintă mai curând expresia conservatorismului perimat, decît aceia a unei evoluții active și inevitabile. Privind mereu spre trecut, liberalismul își îndeplinește numai în parte, datoria unei doctrine politice impusă de ritmul actualității. Căci societatea nu e numai un patrimoniu de valori cîștigate în cursul secolilor, ci — în acelaș timp — un vast proces de transformare a funcțiilor politice în serviciul membrilor ce o compun.

Democrația integrală reprezintă o atitudine de activism creator, dublată de ideologia profund umanitară. Reluînd noțiunea de libertate și egalitate, pe care revoluția franceză le-a incetățenit în conștiința publică a națiunilor contemporane, democrația trebuie să ducă pînă la ultimele consecinți, valoarea lor etică și socială. Libertatea trebuie să reprezinte coincidența perfectă între manifestările individuale și idealul colectivității; iar noțiunea de egalitate trebuie să urmărească realizarea ei practică în funcția economică a grupului social.

Numai atunci se va putea susține, că marile idei ale revoluției franceze și-au îndeplinit integral rolul lor umanitar. Iar epoca noastră va fi crutată de apariția teribilelor catastrofe, care au sguduit-o în trecutul atît de apropiat.

Mircea Mancaș

Cîntec
pentru călătoria din urmă

Plec Doamne iar și-am obosit de cînd
Sleiesc în fiecare zi fîntâni de gînd...
Plec iar s'adun cu ochii bobi de rouă
S'ascult sub streșini zilele cum plouă.

Plec iar și-aș vrea și eu sub soare
Măcar un loc cît înflorește-o floare,
Un cîine care să m'asculte și să urle
Când trage visul—noaptea—clopotele'n turle

Atunci cu luna prinsă guler la surtuc,
Aș ști de unde viu și un' mă duc.
Cu sufletul spre alte uși deschise,
Aș scutura din perne pași de vise.
Aș aștepta cu ochii de rubine
Să isvorască apa liniștii din mine...

Mă duc din nou și aș vrea să nu mai plec
Să prind măcar o rădăcină, să mă'nec...
Să am un loc în care să mă'nchid,
Să fiu o ederă svîrlită peste zid,
S'atîrn de o lumină, de un semn,
Să fiu un muc ce arde'n untdelemn
Și corbii să-mi aducă strînse'n spate,
Fișii de soare și singurătate...

Cîntec de fată

Spic de grîu, în legănări de vînt,
Leagăn de mătase și de cînt
Mîinile-astea albe, pentru cine
Toată ziua parcă sunt albine ?

Pentru care vis, ce ochi hapsin
Mi se rotunjește liniștea în sîn ?
Pentru cine cresc așa înaltă
Și m'agăț de soare ca o plantă ?

Pruncii cui, mi-o legăna piciorul ?
Fruntea unde o să-și culce sborul ?
Care umbră mi-o'mpleti destinul
Și mi-o bea obrajilor tot vinul ?

Spic de grîu și aur de lumină,
Bob de rouă și argint de tină;
Ochii-aceștia stele și luceferi
Cine-i va scăpa de lacrămi teferi ?

Virgil Carianopol

Evoluția problemei ucrainiene

Pînă la războiul mondial, poporul ucrainean era considerat ca o ramură sudică a marei națiuni rusești. Insuși numele de Ucraina, care în graiul politic de azi înseamnă teritoriul cuprins între Carpați, San, Caucaz și Don, pe unde populația vorbește în majoritate dialectul malo-rus, pînă la marele război arăta doar pămîntul dela granița sud-estică a Poloniei [1]). Numai dialectele vorbite de Ucraineni făceau pe cercetătorii filologi și istorici să-i deosebească de Ruși..

Și într'adevăr, istoria ne învață că poporul ucrainean de azi a făcut cîndva parte integrală din neamul Slavilor de răsărit, care la început vorbia o singură limbă și forma un singur popor[2]). Limba acestor Slavi s'a răspîndit foarte ușor și foarte mult prin colonizările terenurilor puțin locuite din răsăritul Europei, asimilînd complet populația băștinașe. In acest chip Slavii răsăriteni s'au înmulțit extrem de mult și pe un teritoriu prea întins (dela Carpați și pînă la Oceanul Pacific). Era deci natural ca în decursul vremurilor limba și structura acestui popor să ia forme deosebite.. Dar la împrejurările geografice s'au adăugat și cele politice, Astfel distrugerea imperiului dela Chiev de către Mongoli a împărțit lumea slavă dela răsărit în trei părți și anume:

1. Velico-rușii, adică acei cari au plecat spre nord-est, înființînd principatul Moscovei;
2. Malo-rușii, adică acei cari au plecat spre sud-vest și au înființat principatul Haliciului, și
3. Belo-rușii, Slavii cari au format principatul Lodomeriei.

Astfel, limba Slavilor moscoviți s'a desvoltat pe întinsele stepe dintre Volga și Oka, pe unde coloniștii Slavi se contopiau pe încetul cu băștinașii Fineji și cari, timp de 200 de ani au stat sub jugul și influența mongolă. Aceștia au dat naștere dialectului velico-rus (rus mare), care mai tîrziu a ajuns limba oficială și literară a statului rus, creindu-se în haina ei o bogată și originală literatură.

Slavii sud-vestici, prin statele lor creiate, ulterior veneau

1) *A Lewicki*, **Zarys historji Polski**, Varșovia 1928, vol. I, pag. 7.
2) *M. N. Pokrowski*, **Ruskaia istoriia**, Moscova, 1918, vol. I, pag. 4.

tot mai des în contact cu Apusul. Limba lor veche a fost impestrițată cu multe elemente occidentale și a dat naștere dialectelor de azi *malo-rus* și *belo-rus*. Malo-rușii sau Ucrainenii, cum se numesc astăzi, sub scutul statului polonez, s'au înfundat tot mai mult în stepa din răsăritul Galiției, înghițind mereu elemente indigene întîlnite în cale și impestrițindu-și limba și sîngele lor rusesc cu multe și variate elemente străine.

La cele spuse, se mai adaugă încă faptul că între diferitele provincii, pe unde azi se aude limba malo-rusă, există o mulțime de factori naturali deosebiți dela provincie la provincie, precum și mersul evenimentelor istorice care iarăși au fost diferite. Incepînd cu provincia subcarpatică, care niciodată n'a fost sub stăpînire rusească, și care de altfel nici n'are istorie proprie[1]), ea contopindu-se cu istoria statelor vecine, și terminînd cu malul mării Negre și provinciile colonizate mai tîrziu la sud de Poltava, putem să subdivizăm dialectul malo-rus in vre-o 7 sau 8 părți deosebite, avînd fiecare o altă istorie. *De aici deducem marea deosebire sufletească, culturală și politică ce există între diferitele părți ale populației ucrainene.* In această privință, linguistul Ioan Ohienko, nu demult[2]), scria următoarele: *„Oare este poporul ucrainean națiune? Limba literară unitară este expresia principală a oricărei națiuni. Noi nu ne-am creiat încă o astfel de limbă. Intrebuințăm în literatură diferite dialecte și prin aceasta nu ne putem considera ca o națiune propriu zisă. Suntem o masă etnografică cu toate semnele dezagregărei; slăbiciune, venalitate, lipsă de autoritate, anarhie. Ne place să ne lăudăm: „suntem o mare națiune de 40 milioane de suflete". Nu 40 milioane de Ucraineni, ci 1/2 milion Huțuli, 1 milion de polișcinci 2 milioane Volhineni etc. și fiecare din aceste popoare are limba sa, obiceiurile și cultură proprie. Dacă am fi fost într'adevăr o națiune de 40 milioane de suflete, am fi fost uniți printr'o singură limbă literară, printr'o singură cultură, am fi un suflet și o minte și atunci nici o putere din lume n'ar fi putut să ne ia libertatea. Nu suntem un stat național, numai pentrucă nu suntem o națiune închegată, căci nu știm să vorbim dintr'o singură gură și dintr'o inimă".* Iată dar cum se exprimă cel mai bun cunoscător al poporului ucrainian.

Precum vedem, problema ucraineană se află într'o situație cu totul opusă celorlalte naționalități chemate la viață de Stat în urma războiului mondial. In celelalte cazuri este vorba de cîte-va sute de mii de locuitori relativ unitari, avînd aceleași tendințe sufletești, iar în cazul de față este vorba de zeci de milioane, cari se împart în diferite grupări teritoriale. Avînd în vedere această diferențiere, a vorbi de existența popo-

1) *Prof. A. Petrov*, **Drevneisia gramoty po istorii Karpatoruskoi cerkvi i ierarhii 1391—1498.** Praga 1930, pag. 38.
2) Z. **„Ceas"**, dela Cernăuți din 18 Septembrie 1935.

rului ucrainean ca națiune a parte și unitară, cel puțin deocamdată, este greu.

Pentru luminarea acestei interesante probleme, în urma marelui războiu s'au făcut o serie de studii și prin culisele diplomației europene s'au pus la cale o mulțime de planuri. Cu atît mai interesante sunt deci fazele prin care a trecut această proplemă pînă să ajungă în forma ei de azi. Inceputurile problemei ucrainiene nu se îndepărtează mult de prima jumătate a sec. XIX-lea, cînd a luat naștere sub formă de curent literar, în două puncte deosebite ale Ucrainei. Primul, a fost mișcarea spontană, începută de oameni idealiști și desinteresați, cu scopul de a da o expresie culturală — literară deosebită tendințelor sufletești ale poporului ucrainean. Această mișcare a luat naștere în Ucraina de dincolo de Nistru, sub conducerea poetului Șevcenco și a altor scriitori ucrainieni din acea vreme. Și nu este o întîmplare că leagănul acestui curent au fost tocmai voevodatele Cernihov și Poltava, fiindcă aceste sunt regiunile cele mai reprezentative ale Ucrainei. Aici s'a născut în prima jumătate a sec. XIX-lea poetul Gogol, care deși a scris în rusește, în creațiunile sale a exprimat sufletul ucrainean. Așa se explică, că în aceste părți a trebuit să se nască și apostolul propovăduitor al ucrainismului de azi, Taras Șevcenco.

Guvernul țarist rus nu punea piedici acestui curent culturaloliterar, deși nu-l privea cu ochi buni. Il considera doar drept o mișcare regionalistă, fără mare importanță. Atunci însă cînd acest curent literar s'a transformat într'o societate cu aspirațiuni politice, guvernul țarist a luat măsuri. Pentru politicianizarea acestei societăți au contribuit foarte mult Polonejii din Rusia. Acesta a fost un prilej ca între popoarele asuprite de Ruși și Ucrainienii luminați, să se închege o mare fraternitate și împreună să lupte pentru cucerirea independenței. In urma acestei constatări, guvernul rusesc a început să fie mai atent la societățile înființate și după ce se convingea de adevăratul lor scop, le lăsa să existe ori le desființa. Așa s'a întîmplat cu organizația „Chiril și Metodiu", înființată de Șevcenco, de Culiș și de Costomarov; care nutrind scopuri politice, a fost oprită de guvernul rus; pe cîtă vreme mișcarea culturală a organizației „Școalele duminicale" a putut să lucreze multă vreme nestingherită.

Toate popoarele asuprite din Rusia, dar mai ales Polonejii și Ucrainienii, tinzînd spre acelaș scop final, adică spre eliberarea lor de sub jugul țarist lucrau atît pe teren politic (în Duma rusească) cît și pe cel cultural, pentru distrugerea Rusiei. In mijlocul acestor lupte nu lipseau nici Moldovenii din Basarabia.

Al doilea punct, unde apare problema ucraineană, este Galiția răsăriteană de sub Austrieci. Aici începuturile au fost cu totul altele. In această parte guvernul austriac creiază chestia ucraineană pentru a slăbi mișcarea de redeșteptare a Polonilor și Romînilor. Pînă nu demult chiar se spunea, că în Galiția „contele Stadion a descoperit pe Ruteni". De aceea chestia acestei mișcări a devenit deodată o problemă politică, iar sforțarea pentru renașterea culturală a populației ucrainene de sub stăpînirea Austriei nu era decît un auxiliar al acestei politici. Originea acestei mișcări trebue căutată în fanteziile împăratului Frantz Josef, care dorind să ajungă țar al unei Ucraini habsburgice, cuprinzînd teritoriile ocupate de dialectul malorus dela Carpați și pînă în Urali, „inglobînd în granițele ei nu numai Bucovina și Basarabia, dar chiar și Moldova intreagă" [1]), la 1848 a trimis la Lwow ca guvernator al Galiției pe contele Stadion, cu scopul să lanseze problema ucraineană. Dar evenimentele din 1917 și 1918 au schimbat acest plan și vom vedea, că la pacea dela Brest-Litovsk Ucrainienii se mulțumiau numai cu o parte din Bucovina și Basarabia, iar mai pe urmă au trebuit să renunțe și la propriul lor Stat.

Problema ucraineană din Austria era mai mult o chestiune locală, cuprinzînd, după cum am văzut, Galiția de răsărit și Bucovina romînească. Și chiar acțiunea Ucrainienilor din această parte, la început era mai mult în serviciul Austriacilor, decât în serviciul națiunii lor; de aceea, chiar mulți dintre Rutenii galițieni, socotind că limba lor ruteană e un dialect popular și nepotrivit cu demnitățile ocupate de ei, căutau să vorbească mai mult în limba rusească și se considerau Ruși. Aceștia erau sprijiniți de Rusia țaristă care urmăria să anexeze Galiția răsăriteană. Astfel că numai o parte mică dintre Ruteni se considera ucraineană, sprijinind acțiunea austriacă.

Curentul ucrainean din Galiția purta numele de „narodnicki", adică popular. Din sânul acestei mișcări s'a desprins prima organizație cu caracter național și politic „Glowna Ruska Rada" (Consiliul principal rutean)[1]), condusă numai de ucrainofili. Și din inițiativa acestei societăți a început să se vorbească de existența naționalității ucrainene. Astfel că de-abia spre sfîrșitul veacului trecut începu să se vorbească de naționalitatea „ucraineană" ca ceva aparte iscindu-se în acelaș timp problema „ucraineană", impusă în mod hotărît de profesorul M. Hruszewski cam pela 1894, ca o chestie de viitor [2]). Dela acea vreme începu să se schimbe termenul „rusin" (sau rutean) în „ucrainean", mai ales în terminologia politică a Austriei. Și această schimbare de termeni politici, datorită marilor prefaceri interne din impărăția Austro-ungară, a mers vertiginos. In rindurile Rutenilor însă această prefacere

1) *I. Nistor*, **Bucovina și arhiducele Wilhelm**, (în „Generația Unirii", 1929, No. 4), pag. 4.

2) *M. Felinski*, **Les Ucrainiens**, Varșovia, 1931, pag. 11.

3) *Ion I. Nistor*, **Problema Ucraineană în lumina istoriei**, Cernăuți, 1934, pag. 20.

a produs o desbinare, care a rămas și pînă azi; ei au rămas împărțiți în două tabere: ucrainofili și rusofili, fiecare având tendințe politice opuse. Ucrainofilii vroiau și voiesc un Stat independent ucrainean, pe cîtă vreme rusofilii au adoptat principiul că: *singura națiune mare este cea rusească și că Rutenii constituie o ramificație etnografică a celei rusești și deci creiarea de noui termeni cu privire la poporul rutean n'are nici o rațiune.* Astfel că schimbarea termenului „rutean în „ucrainean" a rămas pînă azi o problemă de deslegat în viitor.

In 1928, partidul ucrainean din Polonia a încercat ca în mod oficial să se introducă această prefacere de termeni însă partidul rutean (rusofil), a protestat, arătînd că termenul „ucrainean" poate fi întrebuințat numai ca o noțiune geografică sau politică, însă nu națională. In urma acestei ieșiri, a rămas definitiv stabilit următoarele: termenul politic „ucrainean" va desemna în mod exclusiv partidul politic al cărui scop principal este creiarea unei „Samostiina Soborna Ukraina" (Ucraina independentă unificată) dela Carpați și San pînă la Caucaz și Don,[1]) iar ceilalți Ucrainieni vor purta numele de rutean, ca și pînă acuma.

Austriacii însă, atacați în existența lor de mișcarea națiunilor asupra cărora stăpîniau, căutau să se apropie tot mai mult de Germani, de unde le putea veni scăparea; de aceea, spre sfârșitul secolului trecut, în literatura germană se începuse o aprinsă propagandă în sensul formării unui stat al marei Ucraini, astfel că odată cu schimbarea „chestiei rutene" în „chestie ucraineană", pe nesimțite, punctul de greutate al politicei ucrainene a trecut dela Viena la Berlin.

Prin această politică, Germanii căutau să slăbească împărăția rusească — în primul rînd politicește și în al doilea rînd economicește. Și într'adevăr întregul teritoriu ocupat de populația ucraineană este foarte bogat. In regiunea Donețului în stepele Caucazului se află cernoziom, care constitue un fel de hambar al Europei, iar în Caucaz, găsim petrol. La Kiev, Harcov și Poltava sunt fabrici de zahăr. In provincia Cherson crește tutun, iar în regiunea Donului și în Crimeea, vița de vie[1]). *Toate aceste bogății, Germanii le cunoșteau prea bine; iar prin formarea unui stat mare al Ucrainienilor și care neposedînd elemente proprii de conducere, Germanii se vedeau tutori ai noului stat și deci exploatatori ai enormelor bogății ascunse în sînul acestui pămînt. Pe de altă parte, Rusia fără Ucraina ar fi rămas o țară mare ca întindere, însă slăbită economicește și totdeauna dependentă de Germania.*

Prin urmare, după cum se vede, pentru Germani ideea creerii unui mare stat ucrainean era de o capitală importanță. Dar

1) *M. Felinski*, op. cit., pag. 10—11.

2) *Anton Lukasievic*, **Ukraina** (în rev. „Glasul Minorităților", Lugoj, 1927, V. No. 2), pag. 56 passim.

împotriva acestui vis se ridica ca un coșmar chestia renașterii Poloniei și a altor națiuni chemate la viață, care cu drept cuvînt pentru lumea germană, era un mare pericol. Lovitura culminantă a politicii nemțești, care deodată putea să isbească atît în Rusia cît și în Polonia, era tocmai formarea acestui stat ucrainean. Acest plan a fost realizat, ce-i drept, prin tratatul din 9 Februarie 1918, semnat la Brest-Litovsk pe de-o parte de către delegații Republicii ucrainiene, iar pe de altă parte de către Germani, Austrieci, Turci și Bulgari, însă din fericire a rămas numai pe hârtie[2]).

Astfel stăteau lucrurile, când în vara anului 1917 isbucni revoluția în Rusia.

In vâltoarea preafcerilor ce urmau, partidul Rutenilor sau al ruso-fililor (a ortodoxilor)[1]), era în preponderență, cuprinzând și pe cei din fosta Rusie; aceștia constituindu-se într'o „Radă centrală" (parlamentul revoluițonar al Ucrainii) cu sediul la Chiev, reuși ca la 7 Noemvrie 1917 să proclame: „Republica democrată (populară) ucraineană", atașată Rusiei[2]). Republica aceasta a fost pusă sub șefia generalului Paul Skoropadski, ales în mod oficial hatman al Ucrainii, la 29 Aprilie 1918. La 9 Decemvrie 1917, Rada Centrală transmite puterea asupra unui secretariat general compus din 16 ministere[3]). Vedem deci, că partidul rusofil se ținea strict de programul anunțat, declarîndu-se independenți însă în cadrul statului rus.

Pe de altă parte, aspirațiunile partidului ucrainofil din Galiția austriacă (greco-catolici), în momentul cînd exista deja un stat independent ucrainean, nu depășeau limita unui teritoriu autonom în cadrul frontierelor Austriei și deci nu cereau altceva decât independența Galiției. Acest lucru se vede destul de clar în discursul lui C. Levicki, șeful partidului ucrainian național-democrat (actual U. N. D. O.), pronunțat în Septemvrie 1918, în parlamentul austriac. Numai destrămarea imperiului austriac a făcut pe Ucrainenii din Galiția să se gîndească la un stat al Ucrainei Occidentale, avînd tendințe pur separatiste față de Republica Ucraineană populară, ridicată precum am arătat pe ruinele imperiului rus. Evenimentele însă au lucrat pentru aceștia din urmă. La 19 Octomvrie 1918, sub scutul armatelor germane, iar mai pe urmă (începutul anului 1920), ajutați fiind și de armata lui Pilsudski[1]), naționaliștii ucraineni au reușit să proclame Repu-

1) *M. Felinski*, op. cit., pag. 51.

2) *M. Eelinski*, op. cit., pag. 51.

3) *Al. Choulguine*, **Vers l'independance de l'Ukraine**, Paris, pag. 14.

4) **Documents sur les pogromes en Ukraine et l'assassinat de Simon Petlura à Paris** (1917—1921—1926), Paris 1927, p. 11.

5) Republica populară ucraineană a mai durat nominal până în Decembrie 1918 In Noembrie 1918 hatmanul Skoropadski a proclamat unirea federativa cu Sovietele.

blica Națională (populară) a Ucrainii Occidentale, sub conducerea hatmanului Simion Petlura[1]), fapt care a avut mare importanță în viața politică a Ucrainenilor. Și în această vreme relațiunile dintre cele două partide au rămas tot încordate. Astfel vedem că nu mult după aceasta, împrejurările politice au forțat pe Ucrainenii din Galiția să ceară sprijin guvernului dela Chiev. La 1 Decemvrie 1918, în acordul încheiat la Fastow, se stipulează următoarele: *„Republica Națională a Ucrainei Occidentale*, cît și partidul viitoarei Republici ucrainiene populare se va bucura de o autonomie teritorială". In această declarațiune citim următoarele, relativ la granițele Republicei: „Tot teritoriul etnografic ucrainean din Austria, mai ales Galiția Orientală, cu frontierele liniei San-ului, unde sunt cuprinse: regiunea Lemkow, *Bukovina de nord-vest cu orașele Cernăuți, Storojineț și Siret*, precum și regiunea ucraineană din Ungaria nord-vestică, formează un teritoriu omogen. Acest teritoriu național ucrainean se constitue, prin acest act, în stat ucrainean"[1]).

Soarta celei de a doua Republici ucrainene n'a fost de lungă durată. Distrusă în interior de vrajba dintre conducători, ea s'a prăbușit în toamna anului 1920[2]), odată cu victoria armatelor roșii.

După căderea celor două republici ucrainene chestiunea ucraineană a intrat în altă fază. Teritoriul ocupat de Ucrainieni cu peste 32 mil. locuitori[3]), a fost înglobat Rusiei Sovietice, formînd însă o republică aparte cu limba oficială ucraineană și bucurându-se de mari libertăți. In acelaș timp, însă, partea din Galiția austriacă, pe unde înainte de războiu a fost centrul principal al mișcării ucrainiene ,a fost făcută cadou, Poloniei. După statistica din 1910, Galiția orientală, adică partea dată Poloniei, cuprindea: 55.337 kmp., având 5.335.177 suflete, dintre cari 3.132.200 Ruteni, 2.114.800 Poloni și 70.100 alte naționalități[4]); iar după statistica poloneză din 1 Ianuarie 1930, în întreaga Polonie erau 5.030.410 Ucrainieni[5]). Izvoarele ucrainiene însă cred că numărul Ucrainenilor din Polonia trece de 7 milioane[6]). Pe de altă parte Rusia Subcarpatină, cu 1.500.000 Ucrainieni, s'a unit cu Cehoslovacia[7]); ce privește pe Ucrainienii din România, vom reveni mai târziu.

In această stare de lucruri, chestiunea ucraineană nu poate fi socotită ca rezolvată. Frământările din sînul Ucrainenilor în sensul

1) *M. Felinski*, op. cit., pag. 37 passim.
2) Ibidem.
3) **Documents sur les progroms en Ukraine**, p. 180 passim.
4) *Anton Lukasievic*, op. cit., pag. 56—59.
5) *Dr. Antoni Cieszinski et Dr. Wilhelm Pokorny*: **Galicie orientale en chiffre et en graphique**, Varșovia, 1821, p. 1—36.
6) *M. Felinski*, op. cit., p. 21.
7) *Anton Lukasievic*, op. cit. p. 56—59.
8) Ibidem.

ruperii de teritorii din Rusia, Polonia și România n'au încetat. Din contră, în ultimii ani, problema ucraineană a luat proporții internaționale. Criza economică îndeamnă țările capitaliste să se gândească la marele avantaj pe care l'ar obține dintr'o Ucraină nesovietică, posedând Caucazul petrolifer, precum și multe alte bogății naturale. Aceasta de altfel a fost baza înțelegerii dintre Hitler și Beck, în primăvara anului 1934[1]. Serviciul de propagandă sovietică însă înainte de înțelegerea polono-germană, știa despre intențiile Berlinului. La începutul lui Ianuarie 1934, în discursul pronunțat la deschiderea comitetului central executiv al Ucrainii Sovietice din Harkov, președintele Petrowski a atacat în mod violent pe naționaliștii ucrainieni, afirmând că „activitatea acestora s'a intensificat odată cu venirea la putere în Germania a guvernuuli fascist, cari au declarat pe față programul intervenției militare împotriva Sovietelor cu scopul de a înființa marea Ucraină"[2]). In acelaș timp secretarul partidului comunist ucrainean, Hataevici, a declarat că guvernul sovietic are dovezi că guvernul german și O. U. N. (organizația naționaliștilor ucrainieni), au dus tratative în chestiunea alianței germano-ucrainiene în caz de obținere a independenței. Aceste tratative intr'adevăr au fost duse între col. Konovaleț și Goering.

După cum vedem, azi problema ucraineană se arată a fi mult mai complicată decât problemele celorlalte naționalitâții chemate la viață politică în sec. XIX-lea. De ea se leagă nădejdea Germanilor cu privire la revizuirea graniței poloneze, precum și eșirea lor din marile greutăți economice. In acest sens lucrează și o parte din emigrația ucraineană. Dar formarea unui Stat mare ucrainean. așa cum se prezintă azi lucrurile este imposibilă. Și apoi chiar dacă am presupune, că s'ar forma marea Ucraină, Maloruștí fiind un popor lipsit de tradiție istorică și de pregătirea politică, viitorul stat ar intra în sfera diferiților intriganți internaționali exploatatori de capitaluri. Pe de altă parte chiar Ucrainienii din Rusia sovietică, după cum se vede, n'ar dori să fie rupți de matcă, întrucât sentimentul național ucrainean este cu totul neformat — ei se consideră ruși vorbind dialectul malorus.

Este adevărat însă că Ucrainienii din țările libere (Polonia, România și Cehoslovacia) sub influența emigrației lucrează cu înverșunare la formarea unei conștiinți naționale reacționare ucrainiene. Prin ziare, reviste, cărți și prin diferitele societăți se duce lupta în acest sens.

Th. Holban

1) Ziarul „Rada" din 1.IV.1934, Cernăuți.
2) Ibidem, 7.I.1934.

Catrinel

...Plînsete care nu se aud...

Spun că, în nopţile cu denii din Săptămâna Mare, morţii se grijesc pentru ceasul cel mare al învierii, care se apropie...

Atunci de cum toaca uscată prinde să ciocăne, liliecii şi buhele din cotloanele tainice ale clopotniţei, se desmorţesc grabnic, joacă din picioare în loc, înverzesc unii asupra altora ochii rotunzi, scapără din pliscuri, întind cîte-o ghiară pe aripi, ca să le curețe, şi, de-odată, se asvârl pe sub guri de clopot, cătră hăul cel negru, lăsându-se rotit pe câte-o aripă, asupra ţintirimului din preajma bisericii, pentru plinirea sorocului lor cel negru.

Acolo îndată se aud bătăi repezi, vălmăşite asupra mormintelor bătătorite de ani şi de oameni; şi nu trece mult cînd iacătă umbre se clatină şi bulgări se crapă, iar din adâncuri se strecură umede duhuri depe oase galbene şi se preling deasupra mormintelor ca o apă tulbure, umplând ţintirimul de susure moi şi abia auzite.

Sburătoarele nopţii se aşează acolo, pe crucile strîmbe şi crăpate, şi slobod din gîtlejuri glas vestitor, că nu tîrziu ceasul împlinirii se apropie. Gemete crescute frămîntă nouraşii cei gălbui, iar din inima pămîntului răspunde clinchet de oase. La aceste semne, liliecii şi buhele apleacă pliscuri cu înţeles, scutură greoi din aripi, apoi se saltă în slăvi, înconjurind zidurile clopotniţei şi dau fuga la cuibare, ascultînd, cu ochii ca nişte luminiţe de pucioasă, vaierul dintre crucile de jos, pe care nici un vieţuitor nu se cuvine să-l asculte ori să-l tulbure, ca unul ce nu-i decît mîngîierea celor adormiţi şi nădejdea veacului ce va să vie.

Dacă în clipa aceea pas de om ar călca în ţintirimul ce se mişcă, atunci sufletul i s'ar duce dela dînsul şi ca un hlei de plumb s'ar lipi de picioare vaierul cel sfărâmat al morţilor şi l-ar trage pe încetul, cu tălpile în jos, sub ghiarele ţărînei, ca pe un strigoiu osîndit gheenei celei veşnice.

Aşa ştia dascălul Vucol dela taică-său, paracliserul Gherase, care şi acesta cunoştea taina dela clisiarhul dintâiu al bisericei,

făcătoare de minuni,, a Sfântului Ion Bogoslavul din şoseaua Gălaui.

Biserica aceasta era ctitoria boierului Hagi-Ungureanu, care, fusese, în bărbăţie deplină, la Sfîntul Munte, cu pătimiri şi suferinţe bine plăcute lui Dumnezeu, de unde s'a întors om sfînt, iar tîlharii l-au ucis, nu tîrziu dela aceea, într'o noapte de Vinerea Mare, acum o sută de ani şi mai bine, ca nişte întunecaţi şi crezători, că omul dela Sfîntul Munte, nu cu aurul inimii se întoarse, ci cu acel al chimirului... De aceea şi bătrînii au dat chezăşie anume că în cimitirul, în care hodinea boierul Hagi Ungureanu, cu ţeasta despicată, va să se aşeze pe pământ înfricoşatul judeţ al lui Hristos.

Poporănii cunoşteau de mult taina, şi cei mai mulţi, cînd se apropiau de biserică, păşeau pe cărarea de peste drum, ca să n'atingă, din nebăgare de seamă ori printr'un pas alunecat zăpiazurile povârnite ale cimitirului; iar unii chiar şi auziseră acel vaier, ba încă şi băgaseră de samă cum se învăluraū acei nouraşi gălbui împrejurul lespedelor depe morminte, care se clătinau. Toţi făceau cruci plecate, întorceau capul şi pomeneau de ertarea păcatelor, grăbind paşii cătră pridvorul de lumină.

Numai ghiavolul cel împeliţat de Gogoi al lui Mardare grădinarul, nedînd deplină crezare, ci doar plecîndu-se la un fel de ispitire nestăvilită ca să vadă cu ochii lui cum vin şi vorbesc lighioanele clopotniţei cu morţii din cimitir, sta la pîndă pe lîngă stîlpi, se lipea de gard cînd treceau bărbaţii în fire, ori scutura scîndurile putrede şi behăia ca ţapii, cînd treceau moşnegii sau vreo babă, cu lumînările strînse snop în scorbura pieptului, de-i băga în toate boalele.

Cercase el să-şi iee tovarăş la lămurirea acestei ispitiri pe Grigore Păun, care era cu vreo trei ani mai vrîstnic, dar care, ca un seminarist ce se găsea, era rînduit să slujească la strana mare, lîngă pisaltul Vucol, la toate deniile.

— Mă Grigore, mă, a dracului poznă şi asta, măi! Eu stau de-atâta amar de ani, strajă pe sub garduri şi n'aud nici ţipenie de strigoi. Ia un nebun şi dascălul Vucol! Că de n'aş băga eu spărieţii în babe, nici plisc de cucuvea nu s'ar auzi cucuvind. Ţie, mă Grigore, ţi-e frică?

— Mie? Frică? răspunse Păun cu degetul apăsat în crucea pieptului.

— Vrasăzică nu ţi-i frică?! Atunci hai cu mine!

— Ba nu, că nu-i îngăduit să calci pe morminte.

— Mergem printre morminte! Hai, mă, să vedem!

— N'auzi că bate clopotul? Eu trebue să cînt la strană, răspunse hotărît seminaristul.

— Aha! Ba ţi-i frică, mă bădie Grigore. Las'că te cunosc eu. Dar să-ţi spun ceva. Numai tu ştii ceea ce am să-ţi spun acu. Jură-te că n'ai să spui la nimeni. — Ştii?! Eu am fost asară...

— Unde? In cimitir? Nu cred.
— Hi, hi! Cum s'a isprăvit de tocat, m'am strecurat pe poarta țintirimului, am călcat în vârful picioarelor, tot trăgând cu urechea și tot boldindu-mă de jur împrejur să văd de se clatină vre-o cruce, ori de miroasă a pucioasă, cum zice dăscălița Sultana a lui Vucol, și...
— Și?
— Și... 'nica! Ba adică, stai! Am avut așa, ca o părere, lingă mormîntul boierului Hagi Ungureanu. Intîi am auzit un fel de sîsîit și un fel de săritură. Da nu era de cucuvea, ci altfel de pasere, așa, ca un pitpalac. Zău, Grigore! Nu crezi?
— De ce să nu te cred? zise într'o doară Grigore Păun.
— Iacătă, Catrina nu m'a crezut.
— Păi i-ai spus și ei? Parcă ziceai că numai mie...
— Numai ție și ei. Zău, Grigore!
— Dar de unde ai cunoscut că-i pitpalac?
— Alta ce putea să fie? făcu Gogoi încurcat.
— Ia vreo bufniță. Dar ia'n ascultă, Gogoiule, eu știu că poarta cimitirului stă ferecată și cheia-i la dascălul Vucol...
— Am sărit peste gard.
— Peste gard? Parc'ai zis de-o intrare pe poartă.
— Ei, pe poartă.... scutură dintr'un umăr Gogoi, încolțit.

Gogoi, Gogu, Gogoieș, era, ori pe care nume, un spiriduș, de vreo cincisprezece ani și ceva, născut pe lume într'un ceas cu năravul minciunii. Sărit și neaflat locului. Acuma era ici, în poartă, acuma dădeai de dânsul, dincolo, înghesuit sub patul maicăsei, a scăpare de bătaie. Zvîrlugă! Nici cînd mînca, nici cînd sta în genunchi la evanghelie, nu-și afla stăpîn șezutului, ci ori da din picioare, ori se clătina, ori făcea din ochi, ori cînta mormăit; iar la masă, când rodea ciolane, făcea drept ca dulăii, când își socot halca în primejdie. Era balan de felul lui, cu pistrui pe obraz, iar părul, alburiu și țepos, se aduna ca o creastă pe creștetul capului. Intreagă n'avea decît o ureche, căci cealaltă îi era crestată de colții dulăului din grădina cu poame a unei babe vecine, iar carnea rotundă a dosului îi era împănată cu cinci halice de lup, cu care-l dăruise vierul din Valea Adîncă. Tăică-său, Mardare Grădinarul, de sub poala Galății, nu izbutea să s'ajiute cu dînsul, nici cît c'o furnică, la săpatul grădinei, la pusul răsadurilor, la plivit ori la alesul soiurilor. Numai când da Dumnezeu, câte-o hultuială cu varga de alun, lustruită anume și pe măsura spinării băiețelului, îl avea și taică-său o zi două la pusul harpacicăi, la ales ochii cartofilor, la plivitul mărarului ori la făcutul cuiburilor. Cum vedea însă țingăul că i se făcea unghiile seceri de humă, în scurt da ocol pe după tufe, chipurile că se curăță ori își scoate o țapă, și tivai! pe cărăruie devale, și mai la vale ia-l de unde nu-i!

La denii nu lipsea. Acu era în fruntea poporului, ca un vlădică, făcînd cruce spre altar, dar cu ochii pe cîte o babă dealături, ori la alt frate de cruce, acuma se alătura de dascăl, ținând isonul cum se cuvine, o bucată de vreme, acuma era în pridvor lîngă țîrcovnicul care vindea lumînări, jucîndu-se cu ele și rupîndu-le, pînă ce era luat pe fugă.

In noaptea învierii, chita lui! Veneau bătrînele de cu vreme, pînă a nu suna clopotul de deșteptare, fiecare cu legăturica ei de pască, ouă roșii, cozonăcel, ca să le puie jertfă pe sfînta masă, la ceasul slujbei. Gogoi le pîndea, se furișa pe lângă strane în umbra așteptării și, cum da de una care moțăia cu capul într'o parte și bucceluța într'alta, se înfrupta și el cu cîte-un ou, un cozonac, ori pască, după măsura foamei și-a păcatului ce-l păștea, în acea noapte a dezlegării tuturor păcatelor.

Acum, văzînd că n'are crezare și împuns în ceafă de ispita întunericului din cimitir, da ghes și grabă lui Grigore să descalice amândoi între morminte.

— Mă, bădie Grigore, hai s'om merge. Oleacă, numai oleacă!.

— Eu nu merg, Gogoi, ți-am spus-o! Iacă se încep troparele... îi întoarse un umăr seminarestul.

Grigore Păun era ca și orfan. Tăică-său murise dorobanț la Opanez, iar maică-sa se afla țărancă și oarbă în satul Ciurea, în căutarea unei surori bătrâne. Ajutor, va să zică, dela nimeni decît de la sufletul și steaua lui. Flăcău sănătos, după croială, și vîrtos, deși uscățiv la trup, avea chipul umbros și ochii privitori pe sub sprincene, cum îi are omul crescut nevoiaș și lipsit de privire iubitoare de mamă. Că numai ochii mamei dau viață și zîmbet ochilor de copil, numai căutătura ei curată și caldă deschide pleoapele mari și ridică luminile spre înălțimi!... Pe umerii lui ciolănoși ar fi încăput carne multă și plină, dacă ar fi avut cine să i-o puie. Așa, gazda copilăriei la care muncise singur pentru un pat, cât a fost în clasele primare, și fiertura de fasole ori de cartofi, cît a trecut prin seminar, au prins pe oasele lui macră tânără, dar puțină.

Singurătatea creșterii pruncîei sale, între străini și apoi asprimea învățăturilor seminariale, la care se supusese cu smerenie, pătrunsă în tot golul sufletului său lipsit de dragoste dela lume și către lume, trăsese asupra sa obloanele cuminicăturii cu oamenii, adică cele ale prieteniei, dar deschisese înăuntrul încăperilor luminate de tainele învățăturilor Scripturii, vorbiri cu sine însuși, răspunsuri la întrebările vieții acestia, și oare cari temeri de viața viitoare. Dacă nu avea prieteni, nu avea nici dușmani și nu știa să și-i facă pentru că nu se arăta niciodată că ar chibzui mai bine ca alții. Credea pe cuvint, chiar când acesta se clătina uneori, căci toate ale lumii se clatină. Nu se fălea, căci nu știa ce-i aceea, nu se umilea, pentru că n'avea dece; dădea mult, fiindcă avea puțin.

Numai odată părintele pedagog i-a aruncat o vorbă ce nu i

se potrivea la măsură. I-a zis: „prefăcutule", pentru că a zîmbit molatec, ca un miel ce dă urechile pe spate, la o cercetare. Dar deoarece Grigore Păun, la așa cuvânt, s'a aplecat și i-a sărutat mâna, a rămas cuviosul cu dreapta ridicată și n'a închis-o decît a binecuvîntare, cînd degetele lui atinseră în coborîre capul ce i se smerise astfel.

— Greu de pătruns în sufletul tău, Păune, a plecat apoi zicînd într'o parte, pedagogul; nu cred că vei fi bun duhovnic

Se împrietenise cu Gogoi, pentru că puștiul ista desghețat era ca o împlinire bine măsurată a tuturor lipsurilor lui. Deși nu-i era, vezi Doamne, pe potriva lui, nu-i era nici de cum împotrivă. Pornea gîndul după mintea lui Gogoi, dar îl sfîrșea după a sa. Și-i era drag de dînsul.

Acuma, fiind într'a opta, către începutul sfîrșitului, se gătea a îmbrăca reverenda. Porunca părintelui Director era ca începînd din preajma săptămînii patimelor, absolvenții să nu se mai grijească de tuns și de ras, căci examenul îi așteaptă cu înfățișarea apostolilor. De aceea firișoarele castanii și țepoase puneau chenar întunecat obrazului palid al lui Grigore Păun, iar dascălul Vucol, la care trăgea el în gazdă de doi ani, pentru vacanța Paștelor, cum fusese orânduit, vedea în flăcăul acesta chip minunat de diacon, care le și lipsea la biserica Sfîntului Ion Bogoslovul. C'avea și un vers tînărul învățăcel, numai miere.

Chemat la rânduiala stranei, din aceea Miercuri a cinei de taină, Grigore nu s'a dat dus de îndemnurile lui Gogoi.

— Mă Grigore, haidem numai o clipită. Sărim gardul prin fund și ieșim pe colea, pe lîngă biserică. Mă rog ție! Uite, să-ți spun drept, că n'am fost niciodată și tare-aș vrea să mă duc să văd ce-i acolo. Dar singur mă tem, zău, și n'am ce-i spune Catrinei...

— Dar ce ai tu cu Catrina? întreabă cu surprindere Păun.

— Ce să am? I-am spus că am fost în cimitir și ea a rîs de mine. Pe cînd dacă mergi și tu, altfel vine. Pe tine te crede.

— De unde știi că mă crede?

— Știu eu...

— Ți-a spus ea ție? se apropie Grigore, cu ochii măriți.

— Hihî!

— Că mă crede pe mine?

— Hihî!

— Măi Gogoi, spui drept?

— Hihi!

Seminaristul scăpa întrebările ca pe niște răsuflări ale sufletului ținut apăsat de îndoieli și pînde prelungite. Vra să zică are Catrina încredere în el! De cînd, de unde, de ce? Nu-și vorbiseră decît în treacăt, de cîteva ori. Ori poate Gogoi mai meșterise o minciună potrivită, numai ca să-l poarte prin cimitirul cu umbre mișcătoare?! De aceea se opri cu degetul pe buze, în pragul bisericii, țintind ochii în ochii lui Gogoi și olimbîndu-și gîndul pe binecuvîntări dumnezeești și pe aripi de serafimi.— De-ar fi așa!

Noaptea își sporea tăriile negre. Umbrele ei mari coborau, unele peste altele, din înălțimi, se spintecau grele de turla bisericii, și se prăvăleau învăluite peste țintirim și peste ulița întinsă sub tei și garduri, ce ducea la pridvorul prin care lumina izvora roșie și fumurie. Era o tăcere jilavă și plină de răsuflarea ierbii scăpată la viață nouă și de adierele aspre ale mugurilor plesniți de pulsul sevei, iar din cînd în cînd poposeau din depărtări, ca niște chemării argintii, dangătele bisericilor sărace din valea mahalalelor Iașului, ce împresurau dealul Galății. Pași, abia simțiți, se șupureau pe sub umbre și se topiau sub bolțile pridvorului.

Dar din zările muiate'n sînge, ale apusului, venea parcă un svon înăbușit în pumni, se prefira o tăcere, care nu mai poate ținea, un țipăt încă nețipat, o înfiorare a văzduhurilor de dincolo, care aveau să se spintece de scrîșnetul cărnii cele mai nevinovate, străpunsă de cuie și suliți, venea un geamăt al veacurilor multe și înalte, pornit de-adreptul din Pădurea Maslinilor, de atunci, cînd ultimul cuvînt al strigării „Doamne, treacă dela mine paharul acesta" fulgerase cuprinsul lumii și încă nu se oprise nicăieri...

Lui Grigore Păun i se păru că le auzea acum pe toate. Spusele și poftirea lui Gogoi se spulberaseră. „Doamne, treacă dela mine paharul acesta" a șoptit el gândurilor sale, înfiorate de vestea aflată azi dimineață despre Catrina. Fata asta trebuia să-i citească în ochii, de n'ar fi fost decît în treacăt, în fugă, întîlnirea lor; trebuia să n'aștepte destăinuiri și vorbe grele în grai pe care un seminarist nu le are la îndemînă, așa, ori unde și ori cînd. Iar dacă vorbele lui Gogoi ar avea numai cât un sîmbure de mac drept adevăr în ele, de ce ea n'a avut încredere în tăcerea lui, în ochii lui?!

Făcu un pas peste pragul pridvorului. I se păru că aude un geamăt surd dinspre cimitir. Se răsuci pe călcîie și-i făcu un semn peste gura lui Gogoi.

— Ia!

— Ce?

— N'ai auzit nimic, Gogoi?

— Ba da! făcu puștiul prefăcut și iscoditor.

— Cine a gemut?

— Cine să geamă?

Reveni sub luminele pridvorului, dar iarăși se opri:

— Cînd ți-a spus vorba aceea? întrebă Grigore...

— Care?

— Care-a spus-o Catrina...

— Ce vorbă?

— Că are încredere în mine...

— Ei, mi-a spus-o și ea, așa! Dacă-ți spun că mi-a spus-o! Lasă asta și hai în cimitir! Ce dracu și tu, mă bădie Păun!?

Dar Păun n'auzise de cît frînturi și, cu fruntea înălțată pe deasupra capetelor înecate în penumbra începutului de denie, zări ochii Maicii Domnului de lîngă ușile împărătești, luminați de candela cea mare de argint, a ctitorului lăcașului. Boaba de aur se strecura prin paharul roș și se împrăștia în vălurele tremurate peste chipul Fecioarei, prelingîndu-se asupra pruncului din brațe în lacrimi de sînge și lumină...

Grigore deschise ochii și avu o vedenie. Gemătul acela nu venise de-afară, ci dinăuntru, dinspre icoană; iar Prea Curata plîngea cu adevărat. Păun s'a șters la ochi, s'a înălțat pe vîrfurile picioarelor, l-a cuprins de mână pe Gogoi, înfiorat, a rădicat un deget, ca să-i arate și prietinului vedenia vie, dar degetul a coborît singur, în vreme ce ochii din icoană clipeau și-l cătau necurmat.

— Gogoi... uite...

Puștiul veni iarăși alături și se uită în ochii celui care-l strîngea de mînă, urmărind dîra privirii către catapeteasmă și revenind, nelămurit, spre aceiași ochi nemișcați.

— Ce este? Ce-i cu tine, Grigore?

— Nimic... Vezi? — Cînd ai vorbit cu dînsa, tu?

— Cu cine? întrebă Gogoi, învîrtindu-și iarăși capul dela Păun la icoană.

— Cu Catrina.

— Ei, când... Am vorbit....

— Ș'acuma unde-i?

— Cine?

— Catrina.

— Unde să fie? Acasă.

— Ia te uită bine, colo! Uite, uite... O vezi?

— Icoana?

— Nu! Ochii ei... Ii vezi, Gogoi?

— Cum nu!

— Sunt ochii ei...

— Ai cui vrei să fie? Acu-i vezii întîi de cînd i-a zugrăvit zugravu?

— Ochii Catrinei...

— Ai Catrinei? întrebă băiețandrul punînd mîna peste gură în preajma unei sbucniri de rîs.

Și era Catrina! Ea era! Cu chipul ei ars de soare, cu zîmbetul mai mult lăcrămat, cu sprincenele subțiri, cu părul sub maramă, cu aplecarea de cap cînd privea.

Nu avea ochi milostivi, iertători, căutînd cu iubire asupra tuturora, ci ochi care cercau s'alunge din ei sbaterile durerii,

să le lepede ca pe niște grindini ce-i izbeau de sus de tot, ochi care cereau sprijin și mîntuire. Erau ochi deschiși de-a dreptul asupra sufletului. Asupra sufletului lui. Ochi care strigau...

Grigore s'a scuturat puțin. A crezut că însăși Maria lui Iosif l-a scuturat a trezire, a chemat în ajutor, pentru cele ce aveau să fie.

— Feri înlături, că trece părintele! i-a zis un glas.

Și Grigore s'a ferit.

Biserica se împînzise pe încetul, din pridvor pînă'n naos de capete plecate. Degete se ridicau pentru semnul cinstirii țintelor Domnului, și pentru sărutul pătimirii. Pe păreți, după perdelele de negură, se ițiau sfinți afumați și țepeni, purtînd în mână, cu degete de os, cruci plecate și stâlpări mohorîte, veghind astfel pe ziduri bortelite și unse cu leșie, de veacuri, tot cu sprincenele încruntate, alteori mirate, cu obraze prăbușite și bărbi în șfichiuri, asupra norodului, care-i știa acolo nemișcați și fără scară la tronul Dumnezeesc. Ochii tuturor lunecau dela icoanele Catapetezmei, peste care jucau fluturași de lumină, la bărbuța albă a dascălului Vucol, pe care umblau vermușori de argint lunecați de pe luminarea, cu care el bătea tactul glasului din triod.

Părintele Iordache Huluban, parohul de peste jumătate veac al bisericii Sfîntul Ion Bogoslovul, trecu legănat, prin pîrtia deschisă, către ușa din stînga a altarului, făcînd cruce și câte-o plecăciune cuvenită.

— Ce faci aici, Grigore? La-i lăsat pe Vucol singur? îl întrebă în treacăt, pe sub stufe albe, cuviosul.

Grigore se luă după pașii bătrânului și-i șopti lui Gogoi desprinzîndu-și mîinile:

— La ieșire mă aștepți, Gogoi!

Și slujba începu după tipicul rugăciunilor nopții. Părintele Iordache slujea cu smerenie adîncă, iar ochii lui nu vedeau om, în timpul rugăciunilor, ci se ridicau de pe file numai către bolta în care Pantokraton-ul, cu mînile înlături, lărgea lumea pe măsura bunătății sale, ori coborau iarăși către aceleași file în care stăteau scrise slovele patimilor celor din veac proorocite. Glasul îi pornea din gîtlej încă rotund și alinător la întorsături, dar de pe la cincizeci de ani, fiștecare an răpise cuviosului cîte un dinte-doi.

Ș'avea acum părintele Iordache ani șeptezeci și doi.

Drept aceea cuvintele căpătau slobozenie cam fîlfîită și puținel fluierată, printre gingiile vraiște, iar credincioșii din fund, deși puneau palma pîlnie la ureche, prindeau mai mult după scuturarea bărbii și a musteților cele vestite din ușa altarului de parohul Sfântului Ion.

Mai greu îi venea pisaltului Vucol, care fudul fiind de-o ureche și toacă de cealaltă, nu da răspunsurile decît după

rînduiala și lungimea cunoscută lui de-atîția amar de ani. Glasul lui însă, de cucoș bătrîn, mai mult strigat, decît cîntat, după feleșagul ori cărui surd, care se vrea ascultat, era auzit și în pridvor; ba la hram, cînd poporul sta pe-afară, că nu mai încăpea, se auzea pisaltul pînă hăt sub teii cei mai depărtați din preajma bisericii, iar dăscălița se jura că-l aude și de-acasă.

Cum se afla însă la a treia denie, și după slujba maslelor de dimineață, trudit de-atâta cântare, ba încă și de multele pomeniri de peste zi, moș Vucol slăbise la beregată, deși tot o întindea și tușea a desmorțire. Unii credincioși ziceau că-i ostenit și de vînzoleala din casă, cu care-l ploconise dăscălița lui în aceste zile de primeneală, de dat cu var, chinoros și și humă, de ciomăgeală a mindirelor și a saltelelor, de nu putea închide peste zi ochii sărmanul pisalt. Cum or fi aflat acei credincioși, despre ostenelile dascălului nu-i anevoios de spus, și nici greu de gîcit, cită vreme căsuța lui moș Vucol, cu cerdăcuț de cinci stâlpi, sta lipită dela deal de biserică, și la marginea uliței ce ducea hăt departe spre livada și casa parohială a părintelui Huluban.

Seminaristul Grigore mai da câte un răspuns, mai prindea pe cel tăiat de neputința bătrânească și-i împlinea sfârșitul, dar ochii lui nu se deslipeau de icoana Mariei, decît doar ca să învîrtă strana mare pentru ca să se înfățișeze bătrînului partea cu octoihul și triodul acestei nopți.

Tocmai venise rândul să se cânte *„Iată mirele vine în miezul nopții și fericită este sluga pe care-o va afla priveghind...“* cîntare la care se cere întărire și urcare de glas, dar pisaltul o cam gîjiia cu tremuruș la înălțări; văzînd acestea, bătrînul dăduse un cot lui Grigore să prindă el isonul și să înceapă, ceea ce Grigore nu pregetă să se încoarde pe subțiimea chendimelor, cînd iacă poporănii se dădură iarăși la o parte, făcînd trecere largă, coanei Savasta presbitera și cuvioasa soață a părintelui Iordache, care înainta alături de fiica dumisale, Veronica, avînd în urmă pe nepoata părintelui, Catrina Mălinaș.

Coana preoteasă toată săptămîna Patimelor, purta, așa cum cernite erau și odăjdiile cinstitului ei soț, haină neagră, de pai foșnitor, cu guler rotund de horboțică albă, croșetată de mînile dumniaei, iar pe cap broboadă de dantelă neagră din borangic ales, peste vițele albe rotunjite asupra tîmplelor.

Veronica se ținea dreaptă în rochia liliachie, cu bumbi de mărgean și guler de matase la coloare, care sub buclele bălane, strînse în lărgime la ceafă, îi scoteau și mai trandafiriu obrazul rotund, cu ochii de cicoare și buze vișinii.

Iar Catrina purta haină fără culoare, care se vedea a fi avut cîndva una, de mult ștearsă, maramă de lînă subțire și neagră la gît, iar pe cap o pălăriuță mohorîtă, de fostă elevă.

De sub marginele acesteia însă, lumina altarului întruchipa o față rumenă-smeadă, puțin lungăreață, cu ochii mari încondeiați și gură festonată.

S'au privit așa cum au intrat. Coana Savasta cu Veronica drept în față sub policandru, dinspre partea femeilor, lîngă patnosca depe care se citește *apostolul*, iar Catrina ceva mai înapoi. Orînduiala veche a Coanei Savasta ținea ochii copilelor numai asupra altarului, ceea ce Catrina totdeauna împlinea fără greș, pe când Veronica se lăsa furată ochilor celor care-o priveau. Coana preuteasa, în schimb, deși de cîteva zile avea de ce să fie îmbufnată din pricina neașteptată a Catrinei, da din cap în dreapta și'n stînga, cu plecăciuni mai scurte ori mai lungi, după rangul fiecăruia poporan care i se închina, ba ici-colo sămăna și cite un zîmbet mai cu apropiere de inimă.

Umbrele jucau pe fața amînduror copilelor, dar de pe cea aprinsă a Veronicăi se lăsau lesne alunecate pe cea potolită a Catrinei, care-i sta în spate. Cînd însă scăpa cîte-o lumină, din candela de argint ori din făcliile heruvimului, aprindea licăr de aur în ochii de besnă ai fetei. Grigore a zărit priveliștea, s'a uitat încă odată la icoana Precistei, și cu adevărat a văzut aceiași besnă și același aur în ochi, apoi a legănat încă odată o privire, iar gura i-a amuțit ca un clopot trăsnit. A înghițit în sec, de două ori, ca cel înecat, ori cel care își dă sufletul pe patul din urmă, și a trecut cum tăceau laolaltă toți credincioșii smeriți. Pisaltul, văzând aceasta, a întors cumplita barbă asupra seminaristului și văzîndu-l nu cu gura închisă, ci cu sbaterea fălcilor neputincioase, și cu ochii întorși de către popor, a oblicit repede a sminteală venită — doamne apără — ca o boală a copiilor, ori ca o dambla — ducă-se pe pustii — fără prevestire. I-a svîcnit pe înfundate un cot uscat, dar văzînd că cela icnește și totuși cască gura ca găina la cobe, fără să sloboadă glas, a înțeles că a căzut blestem greu alături. Intre acestea, părintele Iordache din altar, băgînd de seamă, ieși în ușa altarului și ne pricepînd rostul tăcerii ne-la-locul ei, îngînă încet, ca pentru cântarea sa începutul prochimenului: „ia-tă mi-re-le vine...“ la care pisaltul Vucol, încordînd pălătușul, dădu drumul, bătînd tact cu lumînarea, și întorcînd furișe priviri asupra cîntărețului cu glas pierit.

Apropiindu-se de sfîrșitul cîntării însă, se bucura bătrînul cînd auzi, la început mormăială slabă lîngă sine, ca de școlar, și cu lucrarea bărbii și a cotului în tact, izbuti s'o întărească pela cuvintele:... *„vezi dară suflete al meu, cu somnul să nu te...“* după care Grigore, ca trezit, urmă: *„ca să nu te dai morții și afară de împărăție să te încui, ci te deșteaptă strigînd...“* dar deșteptarea cîntărețului avea jumătate glas. Și, în vreme ce cîntarea se repeta la strana mică, dascălul Vucol șoșoti, fără

să capete răspuns, asupra urechilor de lîngă sine, imputări și trageri de măsură.

Indată apăru lîngă strană Gogoi, care — unde va fi fost — a și văzut oprelistea cântării și a venit de grăbă, cu ison ascuțit și prins la ton, lîngă Grigore, intărindu-l. Poporul însă n'a băgat de samă, afară doar de câteva edecuri vechi de babe, care au și întors guri scofîlcite, unele către altele, culegîndu-și, cu palma căuș, nedumerirea șoptită între buze.

C. Manolache

(Fragment din romanul cu acelaș nume, ce va apare).

Cîntec pentru Thallia

Inchină-te la fluvii liniștite
în cari se scaldă porumbițele;
salută, surizînd, Troițele
cu brațe 'n așteptare înlemnite...

Pe-aracii lor îndreaptă vițele
căzute 'n drumul carelor grăbite,
aruncă-ți salba gloatei osîndite —
ca'n anii spulberați Domnițele...

Chemărilor pustii răspunde-le;
fii răsărit de soare'n undele
curgînd spre delta Sfintei-Sîmbete,—

să lași în urma ta, ca Ingerii,
în trecerea prin Valea-Plîngerii,
în loc de lacrimi —flori și zîmbete..

Tata

...Cînd bătea în poartă negustorul
plînsul mă strîngea de beregată:
— „Tată, tată, vinde-mă pe mine,
dar nu vinde mieluşeii, tată!...

„Să nu-i dai, să-i spînzure călăul,
să le tae gîtul cu custura,
sîngele în clocot, sîngele
să stropească toată bătătura...

„Lasă-mi mieluşeii, lasă-mi-i,
să mă duc cu ei pe lunci hoinar;
să nu-i dai călăului să-i vîndă
ciopîrţiţi cu barda, la cîntar"...

. . . .

...Cîte primăveri şi au văzut ochii
nouraţi de gîndurile grele...
Cîţi ciocoi s'au ospătat cu carnea
mieilor copilăriei mele...

Cîte primăveri am plîns pe luncă
apelor spunîndu-le'n zadar:
— „Mi-au ucis călăii camarazii,
şi le-au vîndut carnea la cîntar"...

Eusebius Camilar

Prin deşert sau regiune polară...

Cînd Elena deschise uşa biroului, — deşi atît de încet încît păru o şoaptă care străbate aerul. Costin tresări, rupt. Cufundat cum era, în fotoliu, el ridică ochii, dar fără a o vedea, plutind încă în imprecizíuni, deşi exterior fusese brusc copleşit, de prezenţa ei reală.

Sfioasă, mută, cu un rictus de umilinţă, Elena rămase în prag. Deabea se văzuse în faţa lui şi devenise confuză. Totuşi, nu mai putea da înapoi, trebuia să se întâmple ceva între ei, trebuia! Această atmosferă de agonie prefăcea casa întreagă într'un fel de interior fantastic prin a cărui tăcere nu mai putea aluneca fără a suferi impresia că, prin fiece pas, prin fiecare gest, va înnebuni, va cădea. Ezitind la început să-l privească, ea-l fixă deodată, holbat, sorbindu-l ca în setea unei clipe decisive. Numaidecît, însă, îşi dădu seamă că el n'o vedea, că n'o putea vedea, — că numai atingîndu-l, riscînd un gest de curaj, conştiinţa acelui lucru penibil din amîndoi s'ar fi putut transforma în ceva normal; numai simţindu-l la piept, fiind lîngă căldura fiinţii lui, şi-ar fi putut spune dacă totul mai poate continua, ar....

— Costin, bei cafeaua?

Vocea ei sunase nesigur, deşi sforţîndu-se să fie cît mai firească. El înălţă, însfîrşit, capul. Uluit de francheţa întrebării avu, pentru o clipă, iluzia că ziua începea caşi celelalte, că nimic nu se destrămase între ei. Dar numaidecît ecourile întrebării banale, zilnice, căpătară accente de halucinaţie. Zâmbi imperceptibil, înduioşat de sforţarea ei, dar nu putu răspunde nimic. Simţea nevoia s'o privească, ca de departe, s'o pîndească aproape ironic, pentru a observa, ca un străin, ultimele ei încercări de salvare.

Elena, văzînd că nu primeşte răspuns, se clătină, în plin ridicol. Nimic să nu-i mai poată însănătoşi? Vedea zidul impenetrabil din faţa ei, vedea că niciodată nu va mai putea pătrunde pînă la el, aşa cum era înainte de divulgarea tainei, şi-i venia să plîngă — la fel ca în pat — să se deslănţue iar în acea disperare absurdă simţită în faţa faptei împlinite, iremediabile, care planase între ei ca un strigoi din momentul întîiului cuvînt necăbuit. Instinctul o înşelase, pusese aproape inconştient întrebarea, deşi — într'adevăr — pregătise cafeaua, ca în orice zi,

urmînd să se creadă, ca dintr'un principiu al inerției, stăpînă pe micul lor menaj, pe obiceiurile amîndorura. Era cașicum pe marginea unei prăpastii, în timp ce el se prăbușea, ea ar fi strigat: „Costin, bei cafeaua?!".

Ședea pe loc, învinsă de neverosimil. Așa va fi mereu, de acum încolo. Se vor urmări prin casă indiferenți, vor continua să stea împreună din oboseală, ca doi morți vii cari ar trăi în amintirea unei vieți trecute. Totuși, acum sau mai tîrziu, ar fi trebuit să-i mărturisească taina. Purtările lui din ultimul timp îi făceau imposibilă singurătatea. Fiecare taină cere o singurătate; ea nu și-o mai putea avea pe a sa. Căsnicia lor s'ar fi prăbușit oricum. Mărturisirea ei fusese, în acelaș timp, un țipăt de exasperare. Iar acum se făcuse liniște, moarte, oboseală....

Trecură cîteva minute de suspensiune chinuitoare între cei doi soți. Cu capul rezemat de pervazul ușii, cu mîinile strînse la spate, Elena încremenise, aproape de resemnare. Dar din nou simți pînda lui necruțătoare, scormonindu-i trupul cu acea curiozitate rea, bolnăvicioasă, și se cutremură.

Nu! trebuia să facă ceva pentru a-l recîștiga sau cel puțin pentru a preface mai suportabilă răceala dintre ei. Se urni încet, abia stăpînindu-se, și ocoli biroul. De fapt, pentru aceasta venise aici. Odată cu alunecarea ei, Costin își schimba direcția privirii, cu atenția mai mult încordată decît conștientă. O vedea vag, în capotul de casă obișnuit; era aceeași, totuși refuzul de a o recunoaște, din piept, persistă cu tărie, încăpățînat.

In fine, ea ajunse lîngă el — își împleteau respirațiile — dar nu se întîmplă încă nimic. Suspensiunea rămînea teafără și fiecare gîndi în acelaș fel: Cum se poate să fim atît de aproape, atît de aceiași, și totuși atît de străini!.

El aștepta cu spaimă momentul cînd vor trebui să se cuprindă în brațe, cînd vor trebui să vorbească iar de lucrul acela. Incerca să înlăture ideea; în realitatea ei *de acum* nu se schimbase nimic doar! O avusese șase luni de zile, o avusese dela început pînă azi dimineață, neștiind taina din trupul ei, din sufletul ei — și asta nu-l împiedicase cu nimic să fie senzual, să fie gelos, să fie așa cum își închipuia că orice bărbat „întreg" trebuia să fie. Astăzi, lucrul acela era o simpă noțiune abstractă, dar din pricina acestui singur punct de foc care-i rănia creerul, ea era *alta!* Era sau părea?! Prin inima lui Costin trecu, ca un fulger, exact aceeași senzație pe care o încercase de dimineața, în pat, lîngă ea: o necesitate sfâșietoare de ubicuitate, pentru a fi — în acelaș timp — și departe de ea și lângă ea; frica de a o lăsa singură împreună cu dorința de a rămîne el însuși singur; necesitatea de a nu o fi cunoscut niciodată — departe de o astfel de experiență — dar și în aceeași clipită, de a nu o pierde, de a nu o simți rupîndu-se din el ca o rădăcină adîncă, cu prea multe fire...

— Costin...

Ea voi să continue dar rămase la pronunțarea numelui lui sfîrșită, nemai putînd urma dintr'o senzație prea vie a inutilității ori cărui cuvânt. Și el o înțelegea. Iată, aceasta era vocea ei de azi dimineața, vocea care se potrivea situației. Vocea ei încărcată de conștiința faptei, ca de un rod blestemat, care putea declanșa un nou dezastru sau putea nivela apele lăuntrice cu un calm de amăgire. O privi cu infinită tristețe. Simți nevoia să spue o vorbă oarecare, pentru a răspunde într'un fel strigătului ei șoptit, agonic, chemării ei conștiente de inutilitatea efortului.

— Da, Eleno... zise tot atît de încet și în acelaș moment ea îi căzu în brațe, cu un hohot de plîns. Sguduitura piepturilor îi făcu bine, trezindu-l oarecum. Nu se puteau săruta dar se puteau ține strîns, așa, cel puțin, luptînd din răsputeri împotriva dușmanului imponderabil. Nu-i putea spune să nu plîngă — totul ar fi fost ridicol — orice sfat ar fi sunat a moarte, dar încetul cu încetul, în micile sguduiri ale plînsului ei, el cîștiga un calm ciudat, ca de cristalizare a unor materii informe.

O nouă lume, o nouă realitate prindea pojghiță în calmul acesta, ca după un cutremur, ca după un deluviu — după care ar fi rămas ei singuri, privind planeta pustie, cu nostalgia lumii pierdute însă și cu resemnarea de-a începe o viață nouă, așa cum destinul le-o impunea, printre rocile amorfe, fantastice. Mintea, ființa lui întreagă, se învăța cu noua realitate, treptat; rătăcirea de pînă atunci, senzația aceea de fantastic, de ireal, se sedimenta în adînc, formînd o nouă obișnuință. Trecuse hotarul pe care-l poate suporta închipuirea și acum se aduna, plăpînd, în noile lui margini. Crezuse că atunci cînd Elena îi va cădea în brațe se va întîmpla ceva brutal: o va lovi, o va smulge, va urla de scîrbă. Totuși, carnea docilă se desfăta în parfumul ei intim, cunoscut, în brațele ei disperate de a-l recuceri. Mișcă mîna ezitînd, apoi o lăsă pe părul ei, mîngîindu-l încet. Elena ridică brusc capul, cu plînsul tăiat, îi văzu privirea calmă, duioasă și recăzu, într'un hohot mai puternic. Deși el ar fi vrut să-i ascundă înghețarea lăuntrică, ea înțelesese. Duioșia lui de acum era prea aeriană, ochii trecuseră prin ea ca printr'un cristal — nu se oprise nimic în inimă, în sufletul ei omenesc.

— Niciodată, niciodată n'ai să mai fii al meu, gemu ea. El deveni atent. Aceleași cuvinte le pronunțase și după criza din pat. O obsedau. Cum ar fi putut protesta! Lucrul acela era atât de inexorabil, atît de indiferent de sentimentele lor, încît nu putea — iarăși — decît să tacă. Își recăpăta însă rațiunea și un oarecare echilibru.

— Numai de un lucru mă tem, Eleno..... Se opri, fiindcă își dădu seamă că din nou „discutau". Era, în această remarcă și în această oprire un sentiment neclar de bucurie și de dispreț. Cît de repede se salvează viața din încercările ei cele mai atroce!

Își amintea și altceva: chiar cînd ea îi divulga taina, cuvânt cu cuvînt, în timp ce trupul lui se crispa, era o voce în el care, refuzînd să primească adevărul, striga, cu o convingere sălbatecă, a fibrelor: „va trece, va trece și asta!" Forța aceasta brutală — care ne scoate din toate încercările pentru a ne tîrî mereu mai departe — lăsase în urmă numai o ușoară tristețe, de care se putea lipsi oricînd... cu toate că, de cîteva ore, el străbătuse un drum lung, un deșert întreg sau o regiune polară. Ca o rană care nu se vindecă, ci se afundă, se ascunde undeva, pentru a mocni sub aparența cea nouă, imaginea siluirii va fi mereu prezentă.

Căsnicia lor va fi mereu una tristă. Dar acum, dacă puteau iarăși „discuta'", înseamnă că pojghița se prindea, redeveneau într'o măsură „normali", câștigați de obiceiuri și bun simț. Mîngîindu-i părul, cași înainte, el repetă tot atît de încet:

— Da, Eleno, numai de un lucru mă tem... Ea ridică fața răvășită de tristețe, de lacrimi, și îl urmări încordată. Dar el nu mai pronunță nimic. Neavînd curajul să insiste — deși îi venia să strige: dece, dece te temi! — ea își aplecă iar capul. Costin ar fi vrut să-i spue atîtea, ar fi vrut să-i lumineze, cași altădată, cele mai mici cotituri din el, urmărind cu sinceritatea, orice idee, orice reflex. O înstrunire, doar, să fie atentă cași el, să poată rezista la jocurile cele mai primejdioase ale înțelegerii de sine. Unde era puterea de alte ori, cînd o chema și ajutat de intuiția iubirii ei, se descifrau împreună, rînd cu rînd, chiar pînă în nămolurile cele mai de *jos? Uneori*, cînd lucra în atelier și ea apărea sfioasă, el avea curajul să-i spue, chiar cu un ton mai ridicat: *Pleacă, Eleno*, am nevoe de singurătate. Și ea pleca, fără să se supere. Alteori el nu-și ascundea chiar neplăcerea de a o vedea și ea înțelegea. O învățase să știe că aceste nervozități ale imperfecției de a fi singur nu pot fi modificate nici prin iubire, nici prin nimic. Cu atît mai trainică era, apoi, împlinirea lor, în momentele de topire a scoarței care, învelindu-i, separa, făcînd din ei două ființe cu egoismele, cu abjecțiunile lor. Cîtă primejdie ascunde apropierea a două euri distincte, purtînd blestemul separațiunilor! Trebue o infinită gamă de precauțiuni pentru a înlătura toate aceste tresăriri ale materiei egocentrice din fiecare, ca să poți străbate nestingherit, victorios, pînă în esența umană a celuilalt, acolo unde e numai adevăr, frumos și generozitate și aceste lucruri grele, el le crezuse învinse. Acum nu-i mai putea spune simplu: Elena, te rog, lasă-mă singur! Nu credea în succesul unor astfel de cuvinte, totul era răsturnat și ei erau sortiți să joace o comedie tragică, fără sfîrșit, deși conștienți, ca doi oameni goi, cașicum într'o odae de oglinzi, ar încerca să-și ascundă un defect trupesc.

Se aflau cumplit de singuri dar niciunul nu mai putea răbda singurătatea celuilalt. „Ceeace am vrut să realizez prin tine, Eleno, a fost în primul rînd un echilibru, al meu", ar fi dorit el să spue. Cît de puțin îi îngăduise dușmanul lui propriu să se lase învins! „Tu erai un fel de coloană vertebrală a existenței mele" îi venia să adaoge, deși vedea că prea șubred realizase asta în ea...

Elena se oprise din plîns și suspină. Trupul obosit își cerea dreptul la regenerare. Poți fi trist pînă la un punct; dacă nu mori, de aci în colo ai nevoe de exuberanță sau de răutate. Erau, dealtfel, în aparență, „împăcați". Se trezea acum într'un fel de nepăsare orgolioasă, dincolo de el, cu o obscură bucurie a trupului că trăia, de parcă ar fi trecut, teafără, printr'un accident. In definitiv... Știa că ar fi trebuit să dispară din viața bărbatului ei, totuși instinctul îndîrjit al fericirii se sbătea. Șopti, fără să schimbe înțelesul tăcerii dintre ei, cu un început de cochetărie absurdă în glas:

— Trebue să mă iubești Costin, trebue. Dece nu înțelegi că sunt aceeași... nu sunt de vină — și se îndîrjea din ce în ce fiindcă se vedea nedreptățită — nu eu sunt de vină, nu! nu!

Sfîrșise aproape țipînd, smulgîndu-se din brațele lui. Dreaptă, tremurînd, aproape încruntată, îl sfida. El se agită, ca lovit, gata să se ridice, frunte lîngă frunte, ochi lîngă ochi.

— Așa?

Dar numaidecît o pricepu și se moleși sub greutatea descurajării. Iată femeea, iată cine va fi dușmanul nouiilor căsnicii. Ciudat cum nici un moment nu-i trecuse prin minte ideea despărțirii. Dece îi impune, dece îi cere astfel de lucruri tocmai într'o clipă ca asta. Simți că vor fi stăpîniți de absurd, că vor fi robii lui mereu, fiindcă știința dibuirilor sufletești pierise dintre ei. Ea țipa tocmai cînd ar fi trebuit să șoptească și el analiza cînd ar fi trebuit s'o lovească. Chiar azi dimineață în pat, în loc să oprească totul la un cuvînt, o scormonise, o răscolise sălbatec, pierdut cu firea, ca să afle încă și încă, amănunte peste amănunte. Lucruri cari n'ar fi trebuit să existe niciodată, pe cari oamenii deobiceiu le evită, devenisera reale prin febră. Sugestii innebunitoare se aprindeau în nebăgarea de seamă a unei nuanțe; în sfîrșitul rupt al unei fraze el își imagina infernul întreg. Ea însăși poate că exagerase, antrenată. Odată prinse pe roata de casne a spovedaniei, sufletele găseau o nouă voluptate în fiece rană gratuită. In prezent, era masculul, veșnic același cerînd dela femee ceeace nu putea el realiza. Credință, puritate, armonie, înălțime sau tărie de suflet, toate în măsură „absolută'". Idealul lui intim, al celui mai acut bun simț de viață — dar și al celui mai laș, desigur — fusese o „madonă". Iar acum, după ce crezuse că o are, cînd imaginea ei se arăta mai omenească, martiră, el o vedea „murdărită". Meschin. Avea dreptul Elena să țipe. Naivitate sau obiceiuri barbare? E drept, ceeace se întîmplase nu fusese cu voia ei.

Totuși, totuși... fetița aceea trîntită de mascul pe iarbă — imagine pe care ea însăși o purtase în sîn ca pe un mister înspăimîntător vreme de atîția ani, cu care crescuse, cu care se apropiase de el — oroare! — îi răsucea creerii. Privea la Elena, la femeea această deplină — o privea cu răsuflarea oprită, dar nici o urmă nu se vedea din fetița de atunci. Totuși era ea! Zîmbetul ei, gestul caracteristic cu care-și îndreaptă o buclă pe frunte, glasul, mersul... nimic să nu se fi păstrat — în aceeași măsură a ei — cum fuseseră în clipa aceea de neconceput?

Sfîrși prin a o pîndi iar, puțin ironic. „Trebue să mă iubești, Costin" — zisese, și încă cu cochetărie! Iar îi venia să rupă fibră cu fibră din ea, pentru a căuta punctul pîngărit — ceva ce nu se arăta dar era, rămas perfid pe undeva.

Elena îi simți transformarea dar nu mai avu teamă. Își îndreptă pieptul, trupul întreg, ridicîndu-l, nepăsător, la lumină. Cît îl disprețuia! Deabea acum vedea cît de mic era, cît de meschin. Crezuse că, împărtășindu-i taina, Costin o va ajuta să suporte mai ușor sau chiar să-i anihileze veninul. Dar el nu era decît un biet animal, îmbolnăvit de condiția lui fizică. Il ura, simțea că i se umple inima de desgust. Dece venise sfioasă, cînd el ar fi trebuit să-i cadă la picioare, pentru ca ea să-i ierte toate chinurile pe cari i le produsese, de luni.

Știa cine e, ce se va întîmpla; el voise, întîiu, să afle ceeace presimțea sau interpreta fals, apoi — pus în fața adevărului — o condamna tot pe ea. In definitiv, putea minți. Ii putea spune, de exemplu, că nu făcuse decât să-l încerce. Dar nu, era inutil....

Insă, în aceeași clipită — ce straniu! — el însuși pronunță aceleași cuvinte, iar, cu greu, ocolindu-i fața.

—Eleno, poate te înșeli, poate ai vrut să te răsbuni, poate motivul e nepotrivirea... mi-a rămas obsesia că tu nu mă poți iubi cu trupul... iartă-mă că insist, dar....

Și jucîndu-se cu scrumiera depe birou, Costin ar fi voit să se topească până va pronunța ea vreun răspuns, să se ghemuiască în sine, jalnic și rușinat, până la invizibilitate. Elena își reveni, se reculese după uluirea pe care i-o produsese cuvintele. Făcu cîțiva pași spre ușă, hotărîtă, apoi întoarse capul.

— Plec... Costin, plec.

— El o privi stins.

— Plec! — repetă ea aproape țipând, simțind că se va trăda iarăși, abia oprindu-și hohotele care se îngrămădiau în piept.

— Știam că va trebui să plec, știam! — isbucni însfârșit, deschizînd ușa, fugind, desvlăguindu-se în plîns.

Costin se ridică, îi urmări fuga părînd că se va duce după ea, s'o prindă în brațe, să bâiguiască vorbe de iertare, pentru ca totul să piară ca un vis urît, ca un vîrtej — se

clătină nehotărît cînd îi auzi hohotele dincolo, o clipă se aprinse în el o scântee de nemărginită dragoste pentru Elena — nu exista nimic, nu erau decît ei, singuri, unul lîngă altul, purificați, — dar apoi se reașeză în fotoliu, calm, obosit, cu aceeași expresie de resemnare, de vis, ca atunci cînd încercase s'o atragă în minciună, cînd o rugase să escamoteze totul printr'un zîmbet, printr'un gest oarecare.

Și odată cu oboseala, simți în fundul ființei sale acelaș glas, de speranță, de elan înăbușit, al spiridușului nepăsător, care-l îndemna înainte, neobosit, prin alte ținuturi, ca pentru un drum de mîntuire:

„Va trece, va trece și asta".

Dincolo, în dormitor, hohotele Elenei scădeau.....

Dan Petrașincu

Cronica literară

G. Călinescu: Opera lui Mihail Eminescu (vol. IV și V)

In primul volum al studiului său despre opera lui Mihai Eminescu, d. G. Călinescu făcuse o largă și amănunțită expunere a ideilor poetului.

In volumele II și III, apărute anul trecut, cercetările au fost continuate în două mari capitole: „Cultura" și „Descrierea operii". D. Călinescu a adunat un enorm material inedit și a scos la iveală o mulțime de proecte, un considerabil număr de fragmente in proză și chiar poeme intregi, găsite printre manuscrisele lui Eminescu. Materialul acesta este menit să aducă multe revelații și multe surprize. El formează o vastă și bogată antologie de inedite eminesciene. D. Călinescu a insoțit publicarea acestor inedite cu comentarii amănunțite, făcând legătură între ele, clasându-le și încadrându-le în ansamblul operei.

Scopul mărturisit al autorului este de-a arăta că opera publicată de Eminescu este numai o mică parte din ceiace el plănuia, avea în lucru sau aproape gata. „Egipetul" de exemplu nu este decât o foarte mică parte dintr'un mare poem, „Memento mori", cu proporții de epopeie, care avea să cuprindă o panoramă a civilizațiilor omenirii, basmul omului dela epoca preistorică până în pragul lumii contemporane. Acest uriaș poem pe care d-l Călinescu l-a publicat în intregime în „România literară" în 1932, e redat fragmentar. Deși Eminescu n'a apucat să-i dea o șlefuire definitivă, poemul acesta cuprinde, fără îndoială unele din cele mai frumoase creații poetice ale lui Eminescu, versuri de o măreție neintrecută, cu o splendoare de pisc alpin, și de un elan care aproape că întrece pe alocurea versurile publicate:

Mergi tu luntre-a vieții mele pe-a visări lucii valuri...
Când posomorâtul basmu, vechia secolelor strajă,
Imi deschide cu chei de-aur și cu-a vorbelor lui vrajă
Poarta naltă dela templul unde secolii se torc,
Eu sub arcurile negre, cu stâlpi nalți suiți în stele
Ascultând cu adâncime glasul gândurilor mele
Uriașa roat'a vremii înapoi eu o întorc...

Și mai interesante incă sint fragmentele in proză. Din acestea, două in deosebi atrag atenția. Unul e fragmentul pe care d. Călinescu îl intitulează „Avatarii Faraonului Tla", care avea să fie o ilustrare a metempsihozei și în care eroul în diverse încarnări succesive, trece din veac în veac până ajunge în vremurile noastre. Nuvela „Moartea lui Ion Vestimie", aproape definitiv realizată, uluește prin ciudățenia ei și ne revelează uriașele posibilități de creație fantastică ale lui Eminescu.

In volumele IV și V apărute anul acesta, D. Călinescu reia tot materialul procedând la critica propriu zisă. In capitolul „Cadrul psihic" creația poetică a lui Eminescu este considerată în calitatea ei de produs sufletesc, de „fapt psihic și de cultură". Criticul se slujește de preferință numai de elemente luate din opera însăși. Felul acesta de-a face psihologia operei și de-a ajunge la om prin operă mi se pare singurul potrivit pentru a explica valoarea sufletească și estetică a unei opere literare.

D. Călinescu insistă asupra locului pe care îl ocupă somnul și visul în poezia lui Eminescu: „Somnolența este starea cea stăruitoare a spiritului în lirica lui Eminescu". Somnolența devine astfel o cheie pentru lămurirea intregii opere eminesciene, atât cât poate fi lămurită prin vorbe reci și măsurate vraja inextricabilă a versurilor:

„*Mulți au observat ritmica molcomită a versului eminescian, somnolara lui vrăjită, marea, inexplicabila lui putere narcotică, O explicațiune propriu zisă nici nu e cu putință. Un vers cuprinde atâtea silabe și atâtea răsuflări, atâtea sunete aspre și atâtea sunete moi. Dacă taina ar fi aici, arta s'ar inchide într'o formulă tehnică și oricine ar putea imita farmecele lui Eminescu. Insă totul vine din subconștient, din ceeace nu se va mai întâlni niciodată în toate condițiile sale. Origina, în mare parte, a descântecului eminescian este capacitatea de dormitare, începerea poeziei printr'o restrângere și o aromire a conștiinței. Când Eminescu face versuri, el a și început, figurat vorbind, să doarmă, să pătrundă în acea lume bolborosită a sunetelor auzite dinăuntru:*

Dară ochiu 'nchis afară înăuntru se deșteaptă.

Astfel zice Eminescu despre Sultanul din SCRISOAREA III (care și el doarme și visează) și închiderea ochiului se întâmplă intr'adevăr in cele mai multe din versurile lui, scrise probabil într'o singurătate absolută, într'o odaie cu geamuri infundate, într'o desăvârșită atemporalitate".

Deși, poate, cu o prea mare tendință de generalizare, rândurile de mai sus exprimă cu o justă intuiție caracterul astenic al poeziei lui Eminescu, caracter, fără îndoială, fundamental în creația eminesciană.

Cu privire la erotica lui Eminescu, d. Călinescu, cu o tendință de exagerare justificată de eventualele obiecții ce s'ar

putea aduce interpretării sale îndrăznețe, răstoarnă părerea tradițională care face din Eminescu un poet al dragostei neprihănite și idealizate:

„Când vom spune că Eminescu aduce temperament țărănesc în erotica lui, că e lipsit de intimismul rafinat, va trebui să se înțeleagă că dragostea aceasta, departe de-a fi săracă în momente lirice și brutală, e numai de tip primar, fiind, spre a vorbi mai limpede, o reprezentare a modului originar de apropiere sexuală. Dragostea eminesciană nu este rafinată în înțelesul nostru obosit, adică nu e stârnită și ațâțată în chip artificial, este însă plină de gingășie... Intelectualismul și sentimentalismul, iată ceva ce lipsește din erotica eminesciană, în fundamentul ei, genitală".

Fără îndoială că Eminescu n'a fost un complicat sentimental și erotica lui nu e chinuită. E destul să comparăm erotica lui cu aceea a lui Baudelaire, de exemplu, pentru a percepe imediat adâncimea ei limpede și simplă. D. Călinescu, pentru a da și mai multă forță interpretării sale, simplifică și mai mult această erotică. Tendința sa evidentă este de a arăta că dragostea la Eminescu nu este deloc intelectualizată, că este o dragoste elementară, naturalistă, de-o sensualitate inocentă, fără sentimentalism și fără „o exaltare în vid a sufletului". Așa dar o dragoste naivă și fără complicații, dar, tocmai din cauza aceasta, puternică și pătrunzătoare ca o forță a naturii. Capitolul acesta este desigur unul din cele mai interesante ale criticei d-lui Călinescu și punctul de vedere exprimat aici este nou și just. Logica argumentării l-a obligat pe d. Călinescu să tragă din acest punct de vedere toate consecințele și să generalizeze câteodată prea mult, trecând cu privirea detalii care l-ar arăta pe Eminescu mai complicat în erotica lui și chinuit de-o nesatisfacere inițială, de un fel de desamăgire apriorică. Dar aceasta nu oprește ca fiziologia eroticei eminesciene să fie, în linii generale, aceea pe care o înfățișează d. Călinescu.

In capitolul „Cadrul fizic" se cercetează felul în care Eminescu vedea lumea exterioară și modul cum exprima el aspectele plastice ale vieții. O largă expunere este consacrată sentimentului naturii:

„Eminescu nu este un poet al naturii, un iubitor de decorațiuni vegetale, sau e departe de a fi numai atât. Conceptul nostru despre natură provine dintr'o mentalitate estetică... Eminescu nu e nici măcar un descriptiv... Și filosoficește și prin tradiția populară natura eminesciană e o ființă metafizică, materia în veșnică alcătuire... Codrul, marea, râul, luna sunt nu fenomene ci idei, divinități; fenomen este doar omul. Anti-intelectualismul lui Eminescu este adânc românesc, și (oricât Eminescu ar fi un orășan, fiu de boernaș), țărănesc. Pentru țăranul român grâul „s'a făcut" sau „nu s'a făcut"... Orice gând de intrare în cursul naturii, de înlăturare a cauzelor și de provocare a unor împrejurări nouă e primit de țăran cu mare ironie... Această pasivitate desvălue un spirit arhaic, starea aceea în care conștiința omenească nu are nicio încredere în sine, ci numai hotărârea de a privi în pace desfășurarea lumii. Această simțire cuvioasă față de natură, care e mai curând o nesimțire metafizică, place cu deosebire lui Eminescu. El o întinde și asupra omului, dându-i acea sublimă neștire de propriul trup, făcându-l să privească procesele naturii, cu nepăsare.

Și aici d. Călinescu a nimerit cu multă pătrundere nota justă. „Simțirea cuvioasă față de natură" este o fericită expresie pentre a caracteriza limpede și scurt atitudinea în fața naturii a unui popor de țărani.

Acestei simțiri i-aș opune sentimentul de duminică al naturii pe care îl au occidentalii, a căror poezie a intrat în faza cultă cu mult înaintea poeziei noastre.

D. Călinescu, după ce cercetează tehnica versurilor lui Eminescu, trece la analiza estetică, descifrând sistematic fiecare bucată și căutând pretutindeni să dea interpretări nouă și sensuri inedite. Sânt interpretări și sensuri desigur foarte personale. Un criteriu absolut obiectiv, aici, ar fi cu neputință. Găsirea de puncte nouă de vedere cere neapărat afirmarea unei preferințe. Deobiceiu d. Călinescu procedează prin eliminare, aruncând aproape întotdeauna judecățile critice de până acum. Familiarizat cu lumea poetică eminesciană, cunoscător adânc al vieții poetului, d. Călinescu își sprijină argumentele cu un belșug de exemple și de detalii, cele mai multe prezentate acum pentru prima oară, ceiace dă multora din judecățile sale critice și multora din afirmațiile sale o mare putere de convingere.

Impresia celui care sfârșește de cetit cele cinci volume ale acestui studiu este că autorul a epuizat subiectul, întorcându-l pe toate fețele și supunându-l la un cât mai mare număr de probe și de experiențe, dintre care multe sânt menite să rămână definitive.

Al. Philippide

Cronica internă

Un anteproect de reglementare a presei

La noi instituțiile se nasc febril, într'un entuziasm subit față de un model străin și mor prematur, fără să-și fi dat măsura. Un abuz precoce le asasinează tinere. E adevărat că presa românească are un trecut venerabil și merite care se pot înscrie în patrimoniul național N'aşi voi azi, cînd o grea lovitură o amenință să-i semnalez neajunsurile și lacunele. Aşi aminti numai că la noi, spre deosebire de alte țări mai cuminți, mai obiective în viața lor socială, presa de polemică, tip pamflet, e monstruos desvoltată în dauna presei de informație și de doctrină. Comparați ziarele noastre cu cele cehoslovace, elvețiene și englezești! Urmează de aici o exarcerbare a nivelului invectivei, o emulație în pitorescul portretisticei care formează caracterul principal al presei noastre de la războiu încoace. Pornită pe acest drum, presa românească a atins adeseori nivelul unor calomnii nedrepte, odioase. Mulți oameni politici ireproşabili pentru o cercetare mai cinstită a pretinselor lor greşeli, plătesc și azi cu onoarea lor față de artificiale și inconștiente curente de mulțime în căutare veșnică de țapi ispășitori, pentru lipsa de conștiință etică a unor gazetari ușuratеci, meschini ori venali.

Cu toată solidaritatea mea profesională și tocmai în folosul prestigiului presei, din instinct de conservare al instituției înseşi, trebue să spun deschis că o nouă lege a presei care să limiteze anumite abuzuri și să reglementeze calitatea de ziarist, devenise indispensabilă. Nimeni și în nici o societate omenească nu poate avea numai drepturi fără răspunderi.

Şi trebue să adaug în toată sinceritatea că stabilirea prin lege a responsabilităților ziaristicei, nu e, cum s'a creiat atmosfera la noi, o măsură antidemocratică. Din contră, apărarea cinstei și a onoarei cetățenilor e o datorie sacră a regimurilor democratice.

Nimeni nu-mi va spune că Statele Unite ori Anglia nu sunt țări democratice. Dar acolo regimul care limitează drepturile presei e foarte sever.

Cazul recent al ministrului Salengro asvîrle o deprimantă lumină asupra calomniilor prin presă. E o axiomă: calomnia e infinită și apărarea e limitată mi se pare. Şi e totdeauna democratic să aperi pe cel slab. Altfel, după criza parlamentarismului și acest mijloc de control va deveni suspect sau chiar odios. Aşa dar un regim al presei era necesar. Guvernul ne aduce un anteproect. Dar acest proect nu înseamnă, o ordonare a presei sau o prevenire a abuzurilor ei, ci pur și simplu, dacă el se aplică, **o suprimare** a ei. O serie întreagă de măsuri absurde, de sancțiuni precise pentru culpe

foarte echivoce, vor face — dacă se aplică, — exercitarea profesiei de gazetar imposibilă. Cînd cîmpul infracțiunei e larg și vag, el devine un mijloc de răzbunare, de delațiune ori de persecuție. Şi atunci ne întrebăm: s'a urmărit o ameliorare a presei ori o desființarea deghizată a ei?

Mă voi puțin ocupa acum de partea privitoare la regularea profesiei de ziarist. Aceasta e foarte bine venită. Dacă un medic, un inginer ori un avocat sau alte profesii libere fac parte dintr'un corp organizat cu sancțiuni pentru abateri, cu răspunderi, dar și cu drepturi sociale, ziariștii sunt adeseori recrutați din ceace asvîrle ca inutil celelalte profesii. Nu trebue nici stagiu, nici moralitate, nici studii. Profesia ziaristicei trebue ridicată. Vom lua numai, la întîmplare cîteva articole din cuprinsul proectului.

Mai întîi presa devine în noua concepție, ca în regimurile fasciste, un monitor oficial al guvernului, tinzînd încetul cu încetul la crearea unui monopol al presei laudative.

Iată de pildă art. 59: „orice publicație periodică este obligată a insera gratuit cu caractere obișnuite pe prima pagină a numărului următor, comunicatele cerute de autoritățile publice referitoare la politica externă sau internă care nu întrec 300 cuvinte..." Iată acum altă pildă. In activitatea de director al unui ziar politic, de mai bine de trei ani, n'am scris în articolele mele măcar o frază nedelicată la adresa cuiva. M'am menținut în discuția și caracterizarea ideilor, evenimentelor. Şi sunt totuşi inculpat în peste 12 procese de calomnie, care privesc direct corespondenții mei din Soroca, Braşov, ori Turnu-Severin. Ce mi se va întîmpla dacă se aplică art. 66 al noului proiect? „Directorul publicațiunilor periodice vinovat de a fi lăsat cu știință sau din gravă neglijență să înfăptuiască o infracțiune prin mijlocirea unei publicații, se pedepsește cu pedeapsa prevăzută de art. 243 cod penal Regele Carol II".

Aşa dar și din „gravă neglijență"! Dar ce înseamnă aceasta? Dacă plecă pentru 2 zile la Iaşi de pildă și un reporter în lipsa sa inserează o informație ce poate fi considerată calomnioasă, îl așteaptă numaidecît art. 243 cod penal! E serios?

Mai savuros e art. 68 care obligă pe oricine ia un pseudonim — chiar dacă scrie foiletoane literare sau științifice! — să-și spue numele într'un registru ținut secret la tribunal. Aşa dar, nici-o modestie, nici-o pudoare nu mai e posibilă. Am ajuns din nou la epoca regulamentului organic. Cînd proectul va fi definitiv, îl vom discuta mai amplu, în toată întinderea sa.

Mihai D. Ralea

Politica Romîniei

Dacă am vrea să notăm cu două cuvinte starea de azi a Europei, ar trebui să scrim: incordare şi febră.

In extremitatea apuseană a continentului, cel mai crâncen răsboi civil devastează Spania pătimaşă — mai mult decât oricând ţară a sângelui, a voluptăţii şi a morţii.

Răsunetul acestei lupte nu este nicăeri mai viu decât in cealaltă extremitate a Europei. Uniunea Sovietică participă in arena sângeroasă cu credinţele şi cu prestigiul său.

Cele două mistice ale timpului, amândouă despotice — una naţionalistă, cealaltă internaţionalistă — se infruntă cu inverşunare egală.

Politica de neintervenţie preconizată de Franţa frontului popular şi sprijinită integral de Marea Britanie era singurul mijloc de a păstra pentru un moment pacea precară dintre popoare.

Dincolo de acest paleativ, faptul care domină situaţia este inarmarea britanică. Un deceniu şi jumătate, Anglia a ajutat Germaniei să desfacă legămintele pe care le meritase. Ea s'a lăsat inşelată de masca Weimariană a Reichului celui nou şi a cătat să cumpănească reintremarea franceză printr'o pondere echivalentă.

Socoteala n'a fost bună, căci n'a ţinut seama de virtualităţi. Cu Hitler, Germania şi-a reluat adevărata ei figură. Şi cu aceasta, Marea Britanie a căutat să compună. Dar cine mai vorbeşte azi de acordul naval dela Londra? Afacerea etiopiană, răsboiul dintre Italia şi Societatea Naţiunilor au dat prilej Germaniei să lepede ultimile cătuşe ale actului de la Versailles. Cele trei garanţii ale aranjamentului din 1918 — sistemul colectiv, forţa franceză, flota britanică — s'au vădit insuficiente. Şi cum renunţările nu stau in obiceiurile englezeşti, Marea Britanie reafirmă ataşamentul său pentru Societatea Naţiunilor, care va fi reformată spre a corespunde scopului — şi se inarmează.

Dacă obiecţii s'au putut formula in Anglia impotriva acestei politici, orice replică a devenit inutilă când de la Milano s'a propus Europei o rotaţie imprejurul axei Roma-Berlin.

*

Un publicist francez observă spiritual că totul este clar in ultima cuvântare a Ducelui, afară de motivele care au determinat-o.

Pentru ce această provocare aruncată simultan spre Geneva spre Londra, spre Paris, spre Praga, spre Bucureşti?

Să fie orgoliul nemăsurat o temelie atât de solidă pentru un tânăr imperiu?. Cată Ducele să inspăimânte pe acei pe cari vrea să-i apropie? Crede oare că legătura cu colegul său de la Berlin este o garanţie impotriva oricărei eventualităţi?

Răspunsul calm dat de la Londra ne ajută să definim limitele acestei temerităţi. Interesele adevărate ale Angliei şi ale Italiei — desigur şi ale altor state cu indreptăţire egală — se vor putea totdeauna armoniza in Mediterana şi pretutindeni, unde nu se vor afirma năzuinţi de exclusivitate sau de predominare. Prietenia cu Franţa nu a fost niciodată mai strânsă. Sistemul colectiv va căpăta şi statutul juridic şi aportul de forţă prin care va deveni eficace.

Liniştea britanică este un tonic bine venit pentru toţi cei cari vreau pacea. Ea ne indeamnă să considerăm obiectiv manifestările de prestigiu aşa de des repetate. Dictaturile de la Roma şi de la Berlin se silesc să menţină in faţa lumii faţada lor impunătoare. Discursurile rostite la Nürnberg şi la Milano, excursiile diplomatice ale Contelui Ciano di Cortelazzo in capitalele prietene, sunt toate făcute să intreţie in masse o incredere care nu trebue să cedeze. Stirpind orice drept de critică, regimurile de autoritate nu a făcut decât să afirme şi mai mult necesitatea de a capta adeziunea populară fără de care nu ar putea fi. Dar sunt realităţi cari se vor lăsa cu greu la infinit siluite. Germania bagă in armament toate mijloacele sale, care nu vor putea niciodată egala pe acelea ale Marii Britanii, necum pe ale Angliei şi Franţei reunite. Italia, mult mai puţin inzestrată economiceşte, işi impune un efort asemănător. Ea are pe deasupra de continuat o cucerire şi de organizat un imperiu. Cit va putea dăinui la Berlin şi la Roma politica „totul pentru armată"? Iar scopul comun nu se poate lămuri prea bine nici in Europa danubiană, nici in cruciada impotriva comunismului.

Intre Germania şi Italia, nu există alt motiv temeinic de apropiere decât izolarea in care se găsesc. Dar cercul apare viţios. Cu cit apropierea aceasta va fi mai strinsă, cu atit starea de spirit care o determină va fi mai agresivă şi cu atit va provoca reacţiuni mai hotărite şi mai unitare din partea Europei celeilalte.

Din tabăra opusă se speculează prea mult ceea ce se numeşte slăbiciunea internă a Franţei. Fără indoială că toleranţa pe care guvernul frontului popular a arătat-o faţă de unele mişcări anarhice (cu mult mai mult decât politica socială prezidată de d. Leon Blum) a trezit unele indoieli. Acelaş guvern a găsit insă in masele care il sprijină cel mai larg concurs pentru programul de desăvirşire a apărării ţării, propus de Ministrul Daladier, şi nicăeri comunismul nu a fost silit mai mult decit in Franţa să imbrace haina naţională.

Trebuie adăogat că in faţa conflictului din Spania, care punea in primejdie o ideologie de care se simte aşa de legat, guvernul francez a avut tăria să adopte atitudinea cea mai ingrată, dar tot odată cea mai aptă să cimenteze legătura franco-britanică şi să asigure astfel viitorul.

•

In această situaţie şi in faţa acestor perspective, care trebuie să fie politica românească?

Incalificabilă debarcarea a d-lui Titulescu a adus o clipă de desorientare.

In momentul in care Polonia, coastrinsă de realităţi, se intoarce spre singura atitudine compatabilă cu interesele sale—fără măcar a sacrifica personalitatea colţuroasă a Colonelului Beck — Romînia ar fi greşit lăsind să se creadă că are ezitări.

Multiplele declaraţii ale noului Ministru de Externe, vizita regală de la Praga, şi întâlnirea şefilor de Stat Majori a Inţelegerii Balcanice la Bucureşti—au restabilit lucrurile in adevărata lor lumină.

Romînia nu poate avea decit o politică: aceia care duce la salvgardarea hotarelor şi a integrităţii sale naţionale.

Politica aceasta nu este determinată de inclinările noastre de ori şi ce ordin faţă de vreunul dintre marile state europene şi nici de aversiunea pentru ori care altul dintre aceste state—ci şi de interesele naţionale cele mai clare şi cele mai puţin contestabile.

Este evident că asemenea politică nu se poate apăra prin izolare şi prin declaraţii neutraliste. Am avut o pildă vie în discursul regal de la Bruxelles, al cărui inţeles a trebuit indată să fie precizat tocmai in interesul ţării unde a fost rostit şi care a rămas mai departe legată de angajamentele sale internaţionale, inăuntrul sistemului care îi asigură fiinţa politică şi naţională.

Cu atit mai mult Romînia, care nu a beneficiat niciodată de o poziţie ca aceia avută de Belgia inainte de 1914—trebuie să fie conştientă de drumurile sale.

Triumful politicei retrograde, care urmăreşte dărimarea aşezămintelor internaţionale din 1918-1919 şi păstrarea unor stări sociale invechite ar fi pentru România un pericol mortal.

De acest pericol nu ne vom apăra stînd la egală distanţă de cele două tabere in luptă, ci activind cu toate energiile noastre în tabăra in care prin firea lucrurilor ne aflăm.

De aici rezultă imperios că trebuie să desvoltăm la maximum toate posibilităţile noastre de luptă şi de apărare, in cadrul sistemului internaţional din care facem parte.

Mica Inţelegere, Inţelegerea Balcanică, alianţa cu Polonia şi cu Franţa — ea insăşi indisolubil legată de Marea Britanie pentru intărirea Societăţii Naţiunilor — iată legămintele noastre.

Şi iată politica pe care o avem de urmat.

Eugen Crăciun

Cronica economică

O nouă criză mondială?

Rolul petelor solare

Temerară intrebare, cind lumea n'a ieşit de-abinelea din vechea criză economică, datorită căreia s'au răsturnat atitea valori şi s'au dovedit efemere atitea adevăruri şi legi de fier.

Temerară intrebare însă numai pentru acela care priveşte viaţa economică, socială şi politică prin prizma ochiului de sticlă sarbădă şi nu vede că viciile cari au declanşat criza din 1929, nu numai că n'au fost inlăturate in intregime, ci dimpotrivă, au fost chiar adîncite de forţele rezistente cu ultim efort de desperată luptă conservativă.

„Errare humanum, perseverare diabolicum", are o aplicare excelentă în vremurile noastre şi nimic nu iese mai mult in evidenţă ca diabolicul încercărilor conservative cind „eroarea umană" s'a comis nu in veacul trecut sau acum o mie de ani, ci chiar acum 8—9 ani de zile,

Dar, înainte de ce putem găsi un răspuns la intrebarea pusă mai sus, să vedem in ce măsură s'a refăcut lumea sguduită de criză ?

După un raport de ansamblu destul de recent (15 August 1936), putem alcătui următorul „tablou al refacerii".

Indicii producţiei industriale

(1928=100)

	1929	1932	1935	1936
U. S. S. R. . . .	125.9	230.1	367.0	387.3
Japonia	117.7	114.2	159.1	165,5
Anglia . . .	106.0	88,4	112.0	120.3
Italia	109.2	73.0	101.2	103.4
Germania . . .	100.9	58.7	95.3	103,5
U. S. A. . . .	107.2	57.7	81.0	96.0
Belgia	100.6	63.6	72.8	78.8
Franţa	109.4	75.6	74.0	83.5
Olanda	102.5	63.9	68.0	70,2
Lumea intreagă (fără U. S. S. R., Romînia, Estonia şi Spania):	106.3	66.0	89.3	92.1
Lumea intreagă (fără ţările menţionate mai sus şi U. S. A.):	105.5	74.5	97.9	102.4

Neapărat se impune un comentar la cifrele de mai sus.

In partea primă a tabloului, cum se vede, am examinat indicii acestor

state, cari contează mai mult în producţia industrială mondială. Din ele rezultă că primele trei date au suferit cel mai puţin atunci cînd criza bîntuia cu furie (1932) reuşind în acelaş timp, nu numai să se refacă, dar să treacă chiar peste nivelul de bază al „anului normal" 1928.

A doua concluzie ar fi că **lumea intreagă,** fără Rusia sovietică, care înregistrează succese care ies din comun şi nu pot fi încadrate în ritmul chinuit şi aritmetic al statelor capitaliste şi fără Rominia, Estonia şi Spania cari ţări însă nu contează prea mult în producţia industrială mondială, **n'a atins încă nivelul din 1928 în procesul ei de „refacere" industrială.**

Cît de acută este discrepanţa între aceste două lumi, rezultă din comparaţia acestor două serii de indici:

	1929	1932	1933	1936
U. S. S. R. . . .	125.9	230.1	367.0	387.3
Lumea	106.3	66.0	89.3	92.1
Diferenţa în favoarea Rusiei Sovietice:				
	+ 19.6	+ 164.1	+ 277.7	+ 295.2

De-o parte prin urmare, lumea întragă cu o „refacere" grea, timidă şi incomplectă şi de cealaltă parte Rusia sovietică, într'un progres gigantic, unde cuvîntul refacere, nici nu-şi mai are rostul şi sensul obişnuit.

Dar să lăsăm la o parte lumea sovietică.

Pentru lumea astălaltă, se impune o altă întrebare. Refacerea care porneşte dela 1932 încoace, este ea oare o **reală** refacere şi atingerea din nou a indicelui 100 în acest an înseamnă „condiţii normale" ca în 1928?

Hotărît că nu! Şi aceasta, chiar dacă ţinem cont **numai** de aceste două elemente: 1) întîiu, pentrucă o producţie egală în 1936 cu cea din 1928 înseamnă o reală **scădere** a standardului de viaţă din moment ce omenirea a crescut în acest interval de timp cu aproape 50 milioane oameni; 2) în al doilea rînd, pentrucă o revenire în 1936 la producţia din 1928 n'a adus cu sine absorbirea totală a şomajului sau mai **exact** a suprașomajului din anii crizei, pentrucă o serie de state capitaliste şi-au refăcut producţia şi ceeace le interesează îndeosebi, **rentabilitatea** producţiei, prin procese de severă raţionalizare tehnică, deci printr'o nouă înlocuire de braţe de muncă (vezi Anglia şi Japonia).

Cu acestea însă, se pare că am ajuns la concluzii destul de categorice:

a) lume capitalistă, aruncată în 1929 în criză, care şi-a ajuns „apogeul" în 1932 se apropie astăzi numai în **aparenţă** de nivelul de producţie pe care l-a părăsit în 1928;

b) viciile structurale ale economiei capitaliste n'au fost nici înlăturate şi nici aleviate pentrucă altcum refacerea ar fi reală şi nu aparentă;

c) pînă şi această aparentă refacere în mari organisme economice cum e Germania, Italia, Japonia e în bună parte produsul unor investiţii neproductive în cadrul conjuncturei de războiu, după urma căreia massele propriu zise n'au putut profita;

d) mari investiţii neproductive de acest gen împing la războiu în care caz e numai firesc să prevedem o nouă prăbuşire şi falimentare a actualei structuri social-economice;

e) sau ca alternativă, dacă pacea va fi menţinută, aceste investiţii neproductive vor înceta declanşind în ţările respective o nouă criză cu repercusiuni mondiale.

O problemă atît de serioasă n'o pot însă încheia fără să redau un specimen de mentalitate vesteuropeană asupra cauzalităţii crizelor economice, de unde se va vedea, că „prizma ochiului de sticlă" nu s'a mai putut menţine nici măcar la acest nivel, decăzînd în stupoarea şi stupizenia sa pînă la „prizma" primitivului, care prevede ploaia în funcţie de ce cară porcul în gură.

Iată ce spune suplimentul economic al marelui cotidian „Times" No. 873 din Noembrie 1936, cu privire la „ciclurile de criză economică", în editorialul său: ocupîndu-se de crizele ciclice, acest organ al capitalismului nealterat şi clasic, înţelege să citeze un singur fenomen cauzal: **petele solare.**

„Petele solare declanşează influenţe naturale cari determină reaua sau buna stare a recoltelor de cereale, cari la rîndul lor influenţează comerţul mondial. Guvernul nu poate fi chemat deci în garanţie, făcîndu-l reesponsabil de apariţia sau dispariţia petelor solare".

Prin urmare, pete solare.

Ca mîine exponenţii economiei falimentare vor face apel la magia neagră.

La ce nu recurge individul care se îneacă?!

T. Cristureanu

Cronica muncitorească

Conferința internațională a muncii la Geneva

In ziua de 4 Iunie crt., s'a deschis, la Geneva, cea de a XX-a sesiune a conferinții internaționale a muncii:

Lucrările înaltului for internațional de reglementare și de ocrotire a muncii au fost așteptate și anul acesta, cu același viu interes de toate categoriile sociale, salariați sau patroni.

S'ar putea spune pe drept cuvînt, că activitatea Biuroului internațional al muncii a intrat în conștiința colectivă, a fiecărei țări!

Iată ordinea de zi, a acestei importante conferințe:

1. Reglementarea unor sisteme particulare de recrutare a lucrătorilor.
2. Concediile plătite.
3. Reducerea duratei muncii în lucrările publice întreprinse de guverne sau subvenționate de ele.
4. Reducerea duratei muncii în industria construcției și geniului civil.
5. Reducerea duratei muncii în industria fierului și oțelului.
6. Reducerea duratei muncii în minele de cărbuni.
7. Reducerea duratei muncii în industria textilă.
8. Prescripții de siguranță pentru lucrătorii din industria construcțiilor, în ce privește schelele și aparatele de ridicat.

Chestiunile dela punctele 1—6, au mai figurat pe ordinea de zi a conferinții din 1935 cînd s'a făcut discuția generală, asupra lor; conferința urma să decidă dacă adoptă sau nu recomandările sau proiectele de convenții.

Punctele 7 și 8 au fost supuse discuției generale a conferinții, pentru prima dată.

In afară de acestea — ordinea de zi a conferinții prevedea și discutarea pe larg a raportului anual, atît de amplu documentat întotdeauna, al d-lui Buttler, directorul Biuroului internațional al muncii, ca și a rapoartelor anuale ale guvernelor, prezentate în virtutea art. 408 al tratatului dela Versailles asupra aplicării convențiilor internaționale de muncă, pe cari le-au adoptat.

In fine, ultimul punct al ordinei de zi, a avut inscris, discutarea rapoartelor prezentate de Biroul internațional al muncii asupra aplicării convențiilor privind contractele colective de muncă, recrutarea și plasarea lucrătorilor emigranți, etc..

Delegația romînă, care a participat la lucrările conferinții, a fost compusă din următoarele persoane:

Delegați guvernamentali: d. Valeriu Roman, subsecretar la ministerul muncii, șeful delegației și d. P. Alexandrescu-Roman, secretar general al ministerului muncii; consilieri tehnici guvernamentali: d. Stavri Cunescu, directorul general al muncii și d. M. Enescu, directorul general al Casei Centrale a Asigurărilor Sociale. Delegați salariați: Ion Flueraș și Lotar Rădăceanu, recomandații Confederației generale a muncii.

Delegat patronal: d. inginer Mircea Ionescu, recomandat de către Uniunea generală a industriașilor romîni.

Membrii delegației romîne au fost repartizați la lucrările următoarelor comisiuni: D. P. Alexandrescu-Roman, în comisiunea pentru reglemente și propuneri.

D. M. Enescu, în comisia concediilor plătite.

D. Stavri Cunescu, în comisia pentru durata muncii.

D-nii inginer Mircea Ionescu, delegat patronal, și Ion Flueraș delegat salariat, în comisia pentru reducerea duratei muncii în industria carboniferă.

D. Lotar Rădăceanu, în comisia concediilor plătite.

In fine, d. Valeriu Roman, șeful delegației, la discuția raportului directorului. Să ne oprim puțin asupra documentatului referat, prezentat conferinții de d. Buttler.

In voluminosul său raport, directorul Biuroului internațional al muncii examinează pe larg conjuctura economică a anului, pe care o găsește într'o ușoară ameliorare, acțiunea contra șomajului, politica socială și politica economică (asigurări sociale, durata muncii, salarii și politica salariilor, organizarea industriei, organizarea agriculturei), organizație internațională a muncii în 1935, în fine „opera de reconstrucție".

D. Buttler constată că, în general, indicele producției industriale s'a ameliorat constant în 1935 în raport cu situația din 1929.

Iată acest indice, socotit la 100 în 1929, al producției industriale în 1935, în diferite țări, după arătările d-lui Buttler:

Statele-Unite 75, Suedia 105, Germania 95, Italia 95, Japonia 140, Franța 70, Polonia 68, Olanda 100.

Este incontestabil însă că prețurile au urmat un curs ascendent în funcție și de devalorizarea monedelor, iar creșterea producției industriale a fost în funcție și de cursa nenorocită a înarmărilor.

Iată datele, pe cari le prezintă d. Butler, în privința șomajului, calculînd 100 anul cu procentul cel mai ridicat.

Statele-Unite	1933=100	1935= 75
Anglia	1932=100	1935= 70
Suedia	1933=100	1935= 70
Germania	1931=100	1935= 70
Italia	1933=100	1935= 70
Japonia	1932=100	1935= 70
Franța	1933= 65	1935=100
Polonia	1929= 30	1935=100
Olanda	1929= 30	1935=100

In ceeace privește activitatea organizației internaționale a muncii, în anul 1935, d. Butler arată că cifra ratificărilor de convenții de către diferitele state continuă să fie satisfăcătoare.

Iată și aceste date:

	Martie 1935	Martie 1936
Ratificări comunicate	639	685
Ratificări autorizate	33	45
Ratificări recomandate	105	86

Raportul d-lui Buttler insistă și asupra activității desvoltată de organizație in conferința regională din America de Sud.

S'au examinat, pe larg, in această conferință: 1) problema imigrării; 2) condițiile de muncă și de viață ale populațiilor indigene; 3) condițiile de muncă agricolă in America. Merită, în fine, să fie subliniată, admirabila concluzie finală a raportului:

„Naționalismul economic, în formele lui ultime, este incompatibil și cu pacea economică durabilă și cu pacea politică. Nu se poate ajunge la o morală și la o cultură mai ridicată decît prin progresul social și economic: războiul puune obstacole tuturor acestor lucruri.

Numai o organizare echitabilă a vieții economice universale poate asigura lumii pacea, justiția și libertatea".

Acest valoros raport s'a bucurat de o amplă discuție, in plenul conferinții.

Din partea delegației romîne, d. Valeriu Roman a susținut punctul de vedere al economiei liberal individualistă.

Discuția cea mai largă și cea mai interesantă a fost in legătură cu reducerea duratei muncii săptăminale la 40 de ore.

Iată citeva din punctele de vedere susținute în ședința plenară a conferinții:

D. Steinmann, consilier tehnic patronal (Elveția) a susținut că nu se poate vorbi de adaptarea celor 40 de ore in industria textilă, atît timp cît săptămina de 48 de ore nu a fost încă aplicată universal.

D-șoara F. Miller, delegata guvernamentală a Statelor-Unite ale Americii, s'a prDonunțat categoric pentru adaptarea săptăminii de 40 de ore, in industria textilă. D-sa a invocat experiența urmată in Statele-Unite, unde reducerea la 40 de ore a fost generalizată in toate industriile.

In numele guvernului Statelor-Unite, d-sa a dat asigurarea că acesta va ratifica și va aplica convenția de reducere.

D. Pagson, in numele guvernului Marei-Britanii, a susținut că nu e nici în interesul lucrătorilor o reducere a duratei muncii.

D. O'Ersted, delegatul grupului patronal a declarat că va vota împotriva convenției.

„Suntem convinși — a spus d-sa — de inaplicabilitatea sa universală, din moment ce majoritatea guvernelor au declarat că nu vor aplica convenția de reducere, chiar dacă va fi votată".

Punctul de vedere muncitoresc a fost expus, pe larg și documentat, de d. Jouhaux, delegatul uvrier francez.

Rezultatele conferinții internaționale a muncii sunt defavorabile: propunerea pentru săptămina de 40 de ore a căzut.

Proiectele acestea de convenții, cari prevedeau reducerea in diferite industrii, au căzut, neintrunind quorumul reglementar de două treimi din voturi.

Lucrul se explică prin faptul că delegații guvernamentali au votat alături de delegații patronali, împotriva convențiilor.

De altminteri, in răspunsurile la chestionarul trimis de Biroul internațional al muncii guvernelor — in legătură cu proiectele pentru reducerea duratei muncii — in marea lor majoritate, acestea au răspuns că nu pot aplica, în industria națională, săptămina de 40 de ore.

Conferința a respins cu 71 voturi pentru și cu 42 voturi contra (deci, fără să fie două treimi), anteproiectul de convenție privind introducerea săptămînii de 40 de ori în industria construcțiilor și geniului civil.

Conferința a adoptat ulterior o rezoluție prin care se cere cosiliului de administrație să convoace o conferință tehnică tripartită însărcinată de a studia chestiunea.

Aceiași soartă au avut și proiectele de convenții pentru reducerea duratei muncii la 40 de ore, in industria fierului și aramei (67 voturi pentru, 40 contra), in industria minelor de cărbuni (66 pentru și 37 contra).

In ceeace privește, industria textilă, conferința a decis cu 71 voturi pentru și 21 contra, să se inscrie chestiunea pe ordinea de zi a sesiunii din 1937, in vederea celei de a doua discuții.

Singura convenție adoptată pentru introducerea săptămînii de 40 de ore a fost aceea referitoare la lucrările publice.

Ea s'a adoptat cu 79 voturi pentru și 38 voturi contra.

In preambulul convenției votate, se afirmă principiul menținerii nivelului de viață al lucrătorilor prin menținerea actualelor salarii.

De asemeni, conferința a adoptat cu 99 voturi pentru și 15 contra, proiectul de convenție asupra concediilor plătite, și cu 98 voturi pentru și 15 contra, recomandare asupra aceleiași chestiuni.

In convenție, se prevede extinderea concediilor plătite la oamenii de serviciu, la muncitorii la domiciliu și la lucrătorii agricoli.

Alte convenții adoptate: reglementarea recrutării muncitorilor indigeni; problema securității muncitorilor din construcții va fi înscrisă pe ordinea de zi a sesiunii din 1927; s'a hotărît să se puie în studiu problema dificilă a reglementării migrațiunii lucrătorilor etc.

După cum se vede, marile reforme sociale din Franța nu au avut nici un ecou asupra delegaților participanți la lucrările conferinței internaționale.

Atmosfera pesimistă și confuzia, care a stăpînit Liga Națiunilor, s'a repercutat cu influențe defavorabile și asupra activității celei de a XX-a sesiuni a conferinții internaționale a muncii.

N. N. Matheescu

Cronica teatrală

G. Calboreanu

Deşi mulţi partizani şi inamici ai artei dramatice condamnaseră definitiv teatrul în favoarea cinematografului, — vedem că teatrul rezistă şi, într'o oarecare măsură, cu succes.

Premierele teatrelor sînt foarte cercetate de public.

Dacă n'ar fi decît prilejul pentru femei de a-şi exhiba toaletele — şi încă sălile de teatru, spaţioase şi luminate, au sorţi să adune încă mult timp publicul în faţa rampei magice.

Dar teatrul va trăi graţie conflictelor sufleteşti, exprimate direct prin căldura vocii şi prin lucirea ochilor de pe scenă.

Regizorii şi-au închipuit, că teatrul poate renaşte — concurînd cu cinematograful în domeniul montării.

Această cale duce la dezastru.

O casă de filme poate face cheltueli enorme cu montarea unui *film*, fiindcă piesa respectivă va fi rulată în cinematografele din toată lumea.

...Pe cînd montarea fastuoasă a unei piese, oricît de reuşite şi cu oricît de mare succes de casă — nu-i în stare să acopere cheltuelile decît printr'o lungă serie de spectacole.

Teatrul nu trebue să rivalizeze cu cinematograful. Sînt două lumi aparte, cu alţi spectatori sau cu aceiaşi spectatori, dar care cer ecranului şi scenei lucruri cu totul deosebite.

În vreme ce cinematograful desfătează ochiul şi auzul, teatrului îi rămîne să exploreze adîncurile sufleteşti. Şi, în aceste văgăuni, sînt destule ascunzişuri neexplorate încă...

Teatrele şi-au deschis stagiunile, şi în acest an, cu încredere şi curaj. Iar actorii, aplecaţi asupra rolurilor, caută cu rîvnă accentul adevărat, care să redea exact gîndul autorului şi să poată mişca publicul din ce în ce mai blazat.

Actorii de mare talent îşi menţin poziţiile, încordîndu-şi puterile pentru creaţii noui. Iar artiştii tineri fac sforţări remarcabile ca să le calce pe urmă.

Dintre tinerii actori care, în această stagiune, s'au impus ca artişti de înaltă valoare — d. Gh. Calboreanu ocupă locul prim.

Ascensiunea d-sale n'are nimic capricios. N'a fost nici surpriza unui rol strălucit care orbeşte pentru o scurtă durată — nici consolidarea unei cariere mediocre, organizate gospodăreşte...

D. Calboreanu a ajuns pînă la culmea celebrităţii, printr'o serie de

victorii izolate, cîştigate ca într'un războiu, cucerind cu trudă fiecare poziţie şi întărind-o pas cu pas.

E vorba, la început, de-o carieră modestă şi înceată. În vreme ce actorii şi actriţele se luptau pentru roluri mari, d. Calboreanu se mulţumea şi cu roluri mici — convins că importanţa unui rol nu stă în mulţimea cuvintelor, ci în forţa lui sufletească şi în arta de exprimare.

De-aceia d. Calboreanu — ori de cîte ori juca un rol mic, dar important prin psihologie — făcea creaţii dominante.

Acest artist are ascuţimea de spirit de a pătrunde înţelesul rolului, de a-l integra în piesă şi de a aşeza lucrarea dramatică în mediul care a produs-o, actual sau istoric.

Un rol — pentru a avea fiinţă — nu trebue să stea izolat, ci să fie sprijinit de zeci şi sute de legături de toate felurile.

Numai astfel creaţia artistică nu va fi rodul unui joc al imaginaţiei. Numai astfel rolul va deveni un personaj sintetic al societăţii, al vieţii.

D. Calboreanu are, ca puţini alţii, acest meşteşug dramatic. Chiar cînd apare pe scenă un personaj istoric, publicul are iluzia realităţii actuale.

D-sa pune în exprimarea unui caracter o sumă de mijloace diverse şi bogate.

Pe lîngă construcţia logică a rolului, găsim o varietate de manifestări ale mimicii, ale gestului — nu numai al mîinilor, dar al întregului corp...

Găsim mai ales un limbaj al ochilor tăcuţi şi, în deosebi, o voce cu multe modulaţii. Această voce plină şi puternică, făcută parcă pentru a îndemna ostaşii la luptă, se scoboară uneori la moliciuni şi tandreţe aproape de adolescent. Şi într'un caz, şi în altul — vocea aceasta n'are nimic şovăelnic. E sigură şi precisă ca o armă.

Prin faţa spectatorului trec tot alte, şi alte personagii pe scenă... Se amestecă piesele, se amestecă şi rolurile.

Ne rămîn în minte numai lucrările dramatice care cuprind un permanent sîmbur de adevăr psihologic — şi rolurile, cărora un artist de rasă le-a dat o reuşită întrupare plastică.

D. Calboreanu a izbutit ca, dela începuturile-i teatrale pînă astăzi, să se organizeze, în memorie, o bogată galerie de tipuri deosebite.

El este artistul, despre care aproape toată lumea întreabă — în momentul intrării lui în scenă — la fiecare premieră: — Cine-i acesta?

Printre argumentele pentru izbînda teatrului este şi existenţa marilor actori care pe scenă pot da mai mult decît pe ecran.

Unul dintre aceştia este şi d. Calboreanu.

M. Sevastos

Cronica cinematografică

„Pepo". Filmul rusesc. Traducerea titlurilor. Danielle Dorieux.

Colonia armenească din București a aflat că există un film rusesc cu subiect, actori, peisaj — însfîrșit totul — armenesc. Bucata avea două versiuni. Una în limba rusă, alta în limba indigenă. Colonia din București a stăruit pe lingă cei în drept să se aducă versiunea armeană. Și a izbutit.

Filmul a fost supus comisiei de cenzură. Cenzorul prepus la vizionarea lui a opinat că nu poate fi admis, limba armenească nefiind suficient de civilizată....

Cenzorul în chestie are un nume armenesc. Și nu poate fi o simplă coincidență, căci mama lui e armeancă, tatăl lui armean, iar unchiul său e Trancu-Iași în persoană. Dacă literatura armenească ar avea un Corneille ar alege ca erou de tragedie pe acest june în al cărui piept două inimi se sbat: una armenească, veche, alta, recentă, daco-romană.

Epilogul e interesant. O delegație în frunte cu Dl. Trancu a făcut demersuri la minister. D. Trancu a stăruit personal pe lingă nepot. Și i-a fost ușor să-l găsească. Amintita „progenitură de origine romană" se găsește, de circa 15 ani, în chiar casa d-lui Trancu în calitate de musafir și rudă.

După atîtea intervenții, filmul a fost lăsat să ruleze. Se chiamă „Pepo". Are niște fotografii foarte proaste. Dar este prodigios de interesant. E poate cel mai artistic „Documentar de lung metraj". Mai bun decît „Țiganii". O lecție de sociologie care, pe deasupra, mai e și adînc emoționantă. Nu numai adulții, dar toți adolescenții școlari ar trebui duși să vadă această frumoasă bucată.

*

Vorbeam de fotografii proaste. Pot să vă spun că asta nu va mai dura mult. Rușii s'au decis să întrebuințeze aparate fotografice franțuzești. Au cumpătat aproape toată producția Debrie. In ultimul film rusesc: „Circul" pe care l-am vizionat zilele trecute, fotografiile sunt incomparabil mai limpezi, mai luminoase, mai curate.

*

Se numește film rusesc filmul făcut de Ruși, cu bani rusești, cu interpreți din Rusia. Puțin importă dacă aparatele sunt rusești, dacă toți regisorii, toți actorii sunt ruși. Nici chiar limba nu trebue neapărat să fie cea rusească pentru ca filmul să fie rus.

Și asta e valabil pentru orice film. Un caz cu deosebire probant este „Fantomă de vînzare". Regisorul e francez; locul unde s'au turnat fotografiile este Londra. Și totuși filmul e american, tipic american.

De altfel, un film american înseamnă o colaborare de indivizi aparți-

nînd tuturor semințiilor pămîntului. Și munca ce se realizează în acest „melting pot" e totuși specific americană. Un film american — ca „Fantomă de vînzare" diferă cu totul de filmele englezești (ca „Ce va fi mîine") sau „Henric al VIII-lea", sau, „Capitain Bulldog Drumont").

Iată încă o dovadă picantă. Au fost o mulțime de filme care evocau în chip emoționant atmosfera britanică, viața englezească sub variile ei aspecte. Astfel am avut „Treasure Island" și „David Coperfield" — care au redat fidel parfumul romanului englez old fashion — Stephenson, Dickens; sau „Bengali" în care se descria specificitatea patriotismului britanic. Ei bine, acestea au fost filme americane — și este foarte probabil că Englezii ar fi fost incapabili să le facă așa.

Rețineți aceste lucruri, pentru ziua cînd vom avea pretenția să facem filme romînești.

*

Există în lumea asta suflete de elită care, din amor pentru umanitate, se căznesc a prelungi, înnoi și eterniza suferințele omenești.

Intr'un film recent, unde Kay Francis evoca figura faimoasei Miss Florence Nightingale, aceea care în timpul războiului Crimeei a inaugurat sistemul științific și quasi monacal al surorilor de caritate, cetim, imprimat pe peliculă:

„Călătoria pe mare a fost penibilă; dar Miss Nightingale îndură toate, căci avea **„speranța că poate o eră nouă începe pentru suferințele omenești"**.

Intr'adevăr, ce oroare! Gindițivă ce am fi devenit dacă suferința omenească s'ar fi terminat așa, prostește. Trebuia făcut ceva, pentru ca o nouă eră să poată începe. Merită un voiaj dealungul a 3/4 din coastele Europei.

Frumoasa frază de mai sus a fost „îngrijită" de Societatea Scriitorilor Romîni, care, grație unui mic șantaj (hai să-i zicem abuz de putere) primește cîteva mii de lei de la casele de filme pentru a **revedea** (a revedea, nu a **face**, căci cum să faci o traducere dintr'o limbă într'alta cînd le ignorezi pe amîndouă? Pe cînd de „revăzut", asta o poate face ori și cine; iar de încasat acele cîte-va mii de lei, asta pot pentru ca să zic că și un copil poate pentru ca s'o facă).

Dar să revenim la frumoasa idee de a reîncepe „era nouă" pentru suferințele omenești. Credem a putea spune că este aci o influență eminesciană. Vă amintiți că **amorul**:

.... e un lung
Prilej pentru durere
Căci mii de lacrimi nu-i ajung
Și tot mai multe cere.

Exact teoria S. S. R.-ului! Prelungirea suferinței în beneficiul amorului. Acum înțelegem cum dragostea pentru umanitate poate duce la speranța unei înmulțiri a suferințelor acesteia....

S'ar putea crede că în fraza S. S. R.-ului lipsește ceva. Eticheta agramatismului impune adeseori asemenea elipse, care dau un mic aer foarte distins. De pildă, la un proces recent am auzit spunîndu-se:

Domnilor judecători, vă implor, vă implor să mă ajutaţi să **restabilim** memoria defunctei...

(In loc de „să restabilim buna reputaţie a memoriei" defunctei).

Sau, pe vremea Crăciunului, în tramvai:

— De sărbători, bărbatul meu sufere cumplit. E pofticios, şi-i plac sarmalele la nebunie. Şi n'are voie. Nu poate. Cum gustă puţin, îi cauzează!

Sau, în gazeta căsătoriilor:

„Funcţionară sglobie, ceva situaţie, cultă, fizicul după apreciere, doreşte... etc..

„situaţie" aci inseamnă situaţie **bună,** după cum în expresia: „uite în ce situaţie m'ai pus"; înseamnă situaţie **rea.**

Acest gent neglijent de a vorbi, ducînd adeseori la echivoc sau la non sens, e foarte practicat în prea-cultele cercuri ale S. S. R.-ului romîn. Şi zilnic spectatorul de cinematograf are prilejul să aprecieze asemenea perle (care ar rămîne perdute altfel, căci bravul membru al S. S. R.-ului romîn nu scrie. Cînd scrie, nu e primit; v. cazul D-lui Constantin Kiriţescu).

Reţineţi aceste lucruri pentru ziua cînd se va organiza în mod decent serviciul cinematografelor.

Regret de a fi avut dreptate atunci cînd, pentru prima oară, am scris despre Danielle Darieux. Jucase în Mayerling. Fusese fermecătoare. Rareori o femee izbutise să fie mai fermecătoare. Am scris în „Adevărul", în „Cinema", în „Dimineaţa", pretutindeni. M'am grăbit să scriu, căci ştiam că de atunci în colo, Danielle Darieux se va scufunda în banalitate. Devenită vedetă, va fi întrebuinţată des, şi, cum prea mare talent nu are, va fi întrebuinţată mai întotdeauna prost.

Profeţia, din păcate, s'a îndeplinit. E drept că în „Clubul femeilor" a mai avut puţin noroc. Dar în toate celelalte a fost lamentabilă. In ultimele două luni a apărut la Bucureşti în vreo patru filme. In toate era revoltător de anostă, banală, agasantă. Hotărît lucru, simpla frumuseţe a vedetei nu-i decît un accesoriu al talentului regisorului...

D. I. Suchianu

MISCELLANEA

D. N. Iorga şi „Academia Romînă".

După cum se ştie, Academia Română nu este... Academia Franceză. Deşi întemeiată după acelaş model ilustru, ne aflăm în faţa unei imitaţii, a unei „forme fără fond" cum ar spune junimiştii. Noi am avut întâi universităţi şi pe urmă studenţi strânşi cu arcanul şi uneori plătiţi lunar ca să audieze cursuri de metafizică, de astronomie, de istorie literară, de drept constituţional şi de zoologie. Primii noştrii studenţi sufereau de permanente dureri de cap, împreună cu dascălii. Am avut miniştri şi pe urmă Statul. Intâiu Opera şi pe urmă muzicanţii.

Era fatal să întemeiem şi o Academie, deşi nemuritorii care circulau întâmplător, printr'un capriciu grandios al naturii, n'au fost invitaţi în incintă. Nici Mihai Eminescu, nici Ion Luca Caragiale n'au fost membri la Academie. In schimb, strângătorii de zapise gratulau reciproc cu nemurirea, pentru ca la moartea fizică să întrebe lumea cu anxietate ce ispravă înfăptuise, nemuritorul"...

„Academia Română este bolnavă de „istoricită". Prea mulţi istoric aleşi ca nemuritori. Prea mulţi istorici supraveghează în dictatori destinele înaltului aşezământ. Istoria este o disciplină oarecare între zecile de discipline ştiinţifice şi spirituale ale unei culturi. Nu este mai importantă şi nici mai insignifiantă decât botanica, mineralogia, logica, calcul diferenţial sau dreptul administrativ.

Am fi înclinaţi să credem că un poet este mai specific unei culturi decât un istoric. Un poet este un legislator al sensibilităţii. Un poet creiază o tablă nouă de valori.

In locul celor 30 de istorici, Academia Română s'ar fi onorat alegând ca membru şi ca preşedinte pe Mihai Eminescu. In locul părintelui I. Lupaş sau al d-lui Iorga, Academia ar fi câştigat desemnând pe Tudor Arghezi staroste suprem...

La Academie avem o inflaţie de istorici.

Ce-aţi spune dacă ne-am trezi la o şedinţă de nemuritori formată din petrologi, mineralogi sau fizicieni?

Cam aşa sunt şedinţele Academiei Române.

D. N. Iorga este starostele înaltului aşezământ. D. Iorga coalizează pe colegii săi de branşă pentru a impune părerile sale. N'am avea nimic de spus asupra faptului — deşi nu ne poate lăsa *principial* indiferenţi! — că D. Iorga a acaparat de câteva decenii în şir acele fonduri discrete pentru publicaţii.

Capacitatea poligrafică a istoricului se aseamănă cu butoiul Danaidelor. Nu-i ajung rotativele dela trei tipografii!

Până acum, Academia Romînă se ţinea într'o rezervă care părea uneori distincţie şi nu era, în realitate decît permanentă inactualitate.

Evident, Academia nu se ocupă de actualitate. (Actualitatea nu însemnează efemeridă). Supremul for era obligat să ţină socoteală de valorile vii ale unei naţiuni. Nu şi-a împlinit misiunea. N'au fost membrii ei nici Eminescu, nici Caragiale, nici Ibrăileanu, nici Arghezi.

In schimb, Academia s'a antrenat pe plan politic. A votat un blam pentru... Iuliu Maniu.

Fostul preşedinte al consiliului dirigent ar fi spus într'o adunare electorală că Unirea ne-a eliberat de Unguri în Ardeal, de Austriaci în Bucovina, de Ruşi în Basarabia şi de Fanarioţi în Vechiul Regat.

D. Iorga a sărit ca ars la cuvântul de „fanariot". D. I. Lupaş, tot istoric, s'a supărat şi d-sa tot în privinţa unor afirmaţiuni ale D-lui Iuliu Maniu referitoare la cauzele Unirii. Aflaţi în şedinţa intimă, au obligat Academia să consemneze într'un protocol că... d. Iuliu Maniu este „neserios" şi alte note calificative asupra cunoştinţelor sale istorice.

Se cunoaşte că „nemuritorii" dela Academie sunt simpli beiferi. Obişnuiţi cu notarea elevilor de liceu şi a studenţilor au început să dea note şi oamenilor politici.

Să mai amintim că d. Iuliu Maniu a fost ales odinioară membru de onoare al Academiei Române? Azi îl tratează ca pe „un câine mort". „Nemuritorii" care au semnat „protocolul intim" n'au caracter...

Şi de ce se amestecă Academia Română în noroiul patimilor politice ale d-lui N. Iorga? De ce nu rămâne în... inactualitatea sa pe care o botezа de circumstanţă şi olimpianism?

Comitetul naţional pentru pace

Zăngănitul de arme al zeului Wotan şi proclamaţiile d-lui Mussolini prin care cere „dreptate pentru Ungaria mutilată" au pus pe tapet pentru conştiinţa fiecărui cetăţean problema războiului.

Este stranie reactualizarea acestei probleme tocmai în preajma unor aniversări semnificative pacifice, aşa cum a fost, de pildă, aniversarea dela 11 Noembrie.

La această dată s'a sărbătorit semnarea armistiţiului mondial. Popoarele depuneau armele pentru a saluta porumbelul păcii sub forma unui deputat catolic german, puţin obez şi puţin naiv, o naivitate pe care a plătit-o cu viaţa. Generalii dăduse bir cu fugiţii. Ludendorff se refugiase în Suedia şi Kaiserul la Doorn. Deputatul catolic chemat de Hindenburg prelua cea mai grea moştenire. A semnat armistiţiul cu inima patriotică îndoliată şi cu liniştea catolicului care pune capăt unui măcel. Tot ciudată a fost şi evoluţia politică în Germani. Războiul îl declanşaseră şi îl pierduseră militarii şi imperialiştii. Vinovată a ieşit... democraţia. Una din pîrghiile pe care s'a ridicat la putere cancelarul Adolf Hitler, a fost lozinca de „Novemberverbrecher". „Criminalii din Noembrie" erau bieţii social-democraţi care semnaseră formal —prin şeful lor Herman Müller— tratatul dela Versailles.

Acest tratat era concluzia unui proces. Acest proces aparţinuse integral cercurilor de dreapta pangermaniste. Vina au preluat-o „ţapii ispăşitori", adică democraţii şi iudeii, eternii ţapi ispăşitori.

Aceleaş cercuri imperialiste vor să facă un nou războiu. Imperialiştii se numesc astăzi fascişti şi dictatori.

Pretextul: revizuirea tratatelor de pace. Ungaria readusă prin tratate în albiile sale naturale a fost proclamată victima mutilată căreia i se cuvine să i se facă dreptate. Asistenţa morală şi—mîine—asistenţa de arme se oferă de către cele două ţări dictatoriale: Italia şi Germania. Discursul dela Milano al Ducelui a fost semnalul cataclismului apropiat.

Care este situaţia Rominiei?

Ţara noastră este avizată în primul rînd prin acţiunea şi războiul revizionist. Fruntariile sunt în pericol. Ceeace este mai dureros rămîne faptul că o serie întreagă de politicieni romîni au rămas cu ochii aţintiţi spre Roma şi Berlin. Amatorii de dictatură şi împătimiţii antisemitismului n'au renunţat la cochetăria cu Roma duşmană şi cu Berlinul revizionist. Cine este prietenul Romei şi al Berlinului, este duşmanul Rominiei. Acest adevăr elementar din politica externă se ignorează sistematic de către oamenii dreptei şi ai reacţiunei romîneşti. Calul troian se află cu ei în cetate.

Pentru lămurirea opiniei publice s'a format „Comitetul naţional pentru pace", avînd ca preşedinte de onoare pe d. N. Titulescu, pe d. Dr. N. Lupu ca preşedinte activ, pe d. C. Rădulescu-Motru ca vicepreşedinte, pe d-na Izabela Sadoveanu şi d. Victor Eftimiu ca secretari generali. Din birou fac parte —între alte personalităţi de vază ale politicii şi culturi noastre— d-nii Prof. P. Andrei şi Mihai D Ralea.

Manifestul lansat de comitetul pentru pace a fost un manifest al demnităţii naţionale ultragiate de pretenţiile revizionismului.

Să notăm că în timp ce fasciştii noştrii ultrapatrioţi trădeaza interesele substanţiale ale patriei, a revenit misiunea apărării graniţelor tocmai democraţilor acuzaţi de defetism şi de lipsa naţionalismului...

Oligarhia pune deasupra intereselor generale —interesele ei de clasă.

Democraţia apără interesele poporului şi ale Statului, fiindcă este un regim cu adevărat naţional. Naţionalism de fapte, iar nu de vorbe...

P. P.

W. Meyer-Lübke

A murit, nu de mult, undeva într'un oraş din Germania, celebrul romanist W. Meyer-Lübke. Pentru cercul restrîns al filologiei, pierderea ilustrului corifeu, capătă o însemnătate deosebită, mai ales astăzi cînd filologia a ajuns un lucru de prea puţină importanţă, din cauza anarhizării limbilor.

Nu repet nimic din vieaţa acestui filolog. Au făcut-o alţii de îndată ce au sosit telegrame prin care se vestea dispariţia lui. Ceiace voiu încerca va fi numai o schiţă a personalităţii lui şi, mai ales, legăturile lui cu filologia romînească.

Nu se poate contesta filologului, cultura. Dacă în această ştiinţă a limbii există un cerc vicios şi dacă, în cadrul lui, se utilizează exemplificarea pe bază de teorie filologică, în ceiace priveşte, însă, cultura, se cere filologului un vast aparat ştiinţific şi acesta nu se poate avea decît printr'o cunoaştere largă a limbilor ce ar putea fi utilizate sub egida unei specializări. Să luăm, spre exemplu, romanistica. Unui romanist i se cere o profundă cunoaştere

nu numai a vocabularului latin (literar sau sermo vulgaris) ci şi o forţă de discernămînt pe bază de forme latine, dar de provenienţă grecească sau altfel. Trebuie deci o familiarizare cu geniul limbei latine, înţelegînd, prin aceasta, spiritul viu al limbei. Şcoalele filologice moderne au înţeles acest lucru, deaceia exemplificarea în explicările linguistice sau filologice se face aproape exclusiv cu ajutorul conglomeratului linguistic poporan şi rareori, a celui cult.

De altfel îngrădirea în domeniul linguisticei sau filologiei nu este posibilă pentru un adevărat cercetător. Filologia prezintă astăzi — ca şi linguistica dealtminteri — şcoale, care sub aspectul ştiinţific pur ar reprezenta o aberaţie. Astfel filologia mai mult romantică a lui Vössler, ca şi geografia linguistică a lui Gilliéron, sunt mai mult concepţii personale, nu şcoale, dar slujesc atunci cînd se utilizează cu precauţie.

Meyer-Lübker reprezintă în romanistică o culme nu numai de temperanţă şi ştiinţific, ci şi o unică şi originală cultură linguistică. Pentru aceia ce ar dori să urmărească mai deplin activitatea acestui romanist, căruia-i lipsesc „îndoelile exagerate" ale lui Schuchardt sau adaptarea la şcoale filologice ca Weigand, să înceapă prin a citi *„die Schicksale des lateinischen Neutrumos in Romanischen"* (Halle, 1883). E o operă de debut (autorul avea pe atunci 22 ani) care însă donotă un intrepid analist şi un ştiinţific cunoscător al spiritului limbei latine. Căci după cum observam anterior, spiritul limbei influenţează, în mod absolut, la clădirea unei teorii filologice verosimile

Sub egida acestei ştiinţificeşti conştiinţe, Meyer-Lübke se angajează într'un monument de înaltă analiză a limbei latine. Publică, la 29 ani, timp de un deceniu (1890—1900), cea mai importanţă operă de filologie romanică: *„Gramatik der romanischen Sprachen"* (Leipzig, 1890—1900, 4 vol.), urmată în 1901 de *„Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft"*, iar în 1911 de *„Dictionnaire étymologique des langues romanes"*.

E interesantă concepţia lui expusă în introducerea la „Gramatica limbilor romanice". Citez după traducerea franceză a lui Ed. Rabist:

„L'étude scientifique du langage, a un double objet; elle doit porter d'abord sur la forme du mot et ensuite sur son sens, c'est-à-dire sur ce qu'il represente non comme produit physiologique du son rendu par l'air á travers lec organes vocaux, mais *comme intermédiaire de rapports psychologique avec d'autres hommes"*. (Tome premier, pag. 1, Ed. Welter, 1890).

Enunţă astfel funcţia socială a limbei, încadrat în curentul de explicări filologice a savanţilor francezi cari emiteau teorii filologice asupra materialului viu şi excludeau experienţialismul exagerat sub zodia căruia fonetica experimentală încălcase domeniul filologiei, aducînd explicaţii sau eronate, sau exagerate. Prin urmare, nu-l interesează procesul filologic ci forma cuvîntului (exemplificarea, la Meyer-Lübke, se face după distingerea exactă a tuturor nuanţelor cuvîntului) şi funcţia lui ca intermediar în raporturile dintre oameni. E o privire, a materialului, „sur de vif", dar o explicare pronunţat psihologică şi mai puţin linguistică.

Specializarea în domeniul romanisticei presupunea un vocabular format din toate limbile neo-latine, deci şi din limba romînă. Acceptarea studiului limbei noastre n'o face, însă, accidental, Meyer-Lübke înfiinţează la Viena un institut, ale cărui „Mitteilungen" au fost publicate sub îngrijirea lui.

„Mitteilungen des Romänischen Instituts an der Universität Wien", apar la Heidelberg în 1914, şi cuprind, pe lîngă articole semnate de romîni (I. Grămadă, D. Caracostea), două articole de o importanţă capitală pentru filologia noastră. Este, mai întîi, un articol „asupra foneticei romîneşti" al lui F. Schürr şi, apoi, un articol al lui Meyer-Lübke: *Rumänisch, Romänisch, Albanesisch"*. Articolul lui Meyer-Lübke este un studiu complet de filologie comparată care aminteşte încercările altui genial filolog, B. P. Haşdeu. Se studiază raporturile celor trei limbi, insistîndu-se asupra fondului ilir al limbilor romînă şi albaneză, diferenţiindu-se importante asemănări de vocabular. Astăzi cînd toate cercurile filologice sînt convinse că geniala intuiţie a lui Haşdeu n'a fost un simplu joc de imaginaţie, studiul lui Meyer-Lübke este o temelie pentru cercetători.

Raporturile limbei romîneşti cu cea latină le-a studiat şi aiurea. Intr'o comunicare la Academia Romînă, al cărei membru onorar a fost încă din 1906, studiază fonetica, sintaxa şi semantica limbei romîneşti faţă de cea latină. Comunicarea a apărut într'o broşură cu titulatura *„Rumänisch und Romanisch"* (in Anal. Acad. Rom., Mem. Sect. Lit., Seria III, Tom. V., Mem. 1, Buc., M. O. Impr. Naţ., 1930, 30 p.). E interesantă concluzia acestei cărţi:

„Nu se poate îndoi nimeni de caracterul roman al limbei romîne, aceasta *are caractere romanice*, ba adesea chiar le are *într'o formă mai pură decât celelalte limbi*. Influenţele jenante ale latinei literare, deasemeni influenţele limbilor literare romanice, a gramaticei dăscăleşti, lipsesc, aşa încît *s'ar putea spune*, exagerînd în sens contrar îndoelile exagerate ale lui Schuchardt, *că romîna arată cel mai limpede evoluţia latino-romană*. „Balcano romana" are caracterele ei speciale, care o diferenţiază de Italo romana, Galo romana şi Ibero-romana, de care lucru populaţia preromană este tot atît de puţin vinovată ca şi în celelalte ţări, influenţa ei asupra vocabularului fiind chiar mai redusă. „Mai puternică este, ca şi în celelalte regiuni, limba popoarelor înconjurătoare, a acelora cu care Romînii au locuit împreună şi pe care le-au asimilat, acestea dau limbii romîneşti culoarea ei caracteristică fără însă a o desromaniza". (p. 35—36).

Şi aceste afirmaţii le face filologul pe baza unui material linguistic, nu pe supoziţii şi fantezii.

Serviciile pe care le-a adus Meyer-Lübke filologiei romîneşti sunt imense. Mai întîi, este o recunoaştere în plan universal a unui plus în aparatul ştiinţific. Apoi este curăţirea terenului năclăiat al filologiei romîneşti de anumite exagerări.

Nu trebuie uitat buletinul *„Wörter und Sachen"*. Cu ajutorul lui R. Meringer şi a bizantinologului M. Murko, editează această revistă „für Sprache und Sachforschungen". In introducerea ce deschide primul volum se arată intenţiile, călăuziţi fiind de stingerea unui „Material zu einer umfassenden Kulturgeschichte der indogermanischen Völker". Indo-germanismul lui Lübke era, totuşi, continuarea studiilor sale de romanistică.

Mai amintesc o gramatică a limbei italiene, (1890) şi un studiu asupra vechei franceze (1908—1910).

Cu aceasta am încheiat o sumară schiţă a personalităţii sale. Pentru cercetătorii filologiei, figura lui Meyer-Lübke se aşează dela sine în patrimoniul ştiinţific.

Dar pentru noi, Romînii? Uitasem că a fost comemorat la Academie, ca şi Tiktin, dealtfel. Pe urmă, tăcere. Ar trebui puţin mai multă recunoştinţă.

N. Cristinoiu

CĂRŢI

Coca Farago: „Sunt fata lui Ion Gheorghe Antim"
(Editura „Naţionala-Ciornei").

Este uzual a se scrie despre o carte de debut că este o operă promiţătoare, că maturitatea va desăvîrşi talentul şi alte asemenea perle pe firul banalităţii critice.

Despre cartea de debut a tinerei scriitoare Coca Farago se poate afirma răspicat, fără temă de a putea fi contrazis, că este o carte bună. Indrăznim să spunem, chiar foarte bună. Subiectul, fireşte, nu are prea mare însemnătate. Dar şi acesta chiar, este un drum mai puţin bătut, o arie mai puţin auzită. Ceeace însă face ca această operă de debut să constitue o categorică biruinţă, este orhestrarea admirabilă a frazelor şi a cuvintelor. Scriitoarea Coca Farago are un stil de o puritate şi o elasticitate fără pereche. Prin faţa ochilor minţii răsar la fiecare pagină un stol de imagini, stîrnite de şerpuiala măiastră a frazelor, din inlănţuirea cuvintelor. Sbucium, suferinţă, seninătate, impetuozitate, dar totul îmbrăcat în podoabele acestui stil minunat. Are scrisul doamnei Farago un abur de mister, o rezonanţă gravă, care te inlănţuie ca un păienjeniş.

Hotărit lucru, d-na Farago posedă pînă la virtuozitate meşteşugul scrisului. Chiar tehnica propriu zisă a cărţii este inedită şi surprinzătoare. Procedeul ruginit al confesiunii este inovat prin tehnica de-a dreptul uluitoare a sfîrşitului.

Ca intr'un text de teatru, păstrînd chiar forma dialogată şi indicaţiunile obişnuite ale autorilor (pauză mare, aşteptare etc.) Coca Farago perindă diferitele stări de conştiinţă corespunzătoare citorva etape din viaţa eroinei şi le face să participe ca pe nişte fiinţe autentice la sbuciumul ei şi la desnodământul cărţii.

Şi mai cuprinde cartea doamnei Farago o interpretare a unui text biblic, cum s'a născut dragostea între Adam şi Eva, care poate trece de-a dreptul în antologie. Sunt pagini de-o frumuseţe clasică. Ne gîndim ce frumoasă carte ar da această scriitoare, dăruită din belşug: un roman amplu al celor dintîi oameni. Primele svicniri de conştiinţă, intr'un decor de lumină, dragoste şi prăbuşire.

„Sunt fata lui Ion Gheorghe Antim" constitue o impresionantă afirmare.

Ştefan Tita

T. Cristureanu: „Imperialisme".

Dl. T. Cristeanu s'a făcut de mult cunoscut în lumea publiciştilor noştri, prin articolele şi cărţile d-sale bine gîndite şi scrise, ca unul dintre cei mai îndemânateci, competenţi şi serioşi luptători în arena democraţiei la noi, impunându-se acelaş timp ca un aprig susţinător al ideilor şi principiilor sănătoase democratice, prin combaterea, cu argumente iredutabile şi o logică bine susţinută, bazată în primul rând pe numeroase statistici a curentelor de extremă dreaptă vînturate atît la noi cît şi aiurea.

Concomitent cu publicarea unor numeroase şi instructive articole politice prin coloanele „Adevărului", străbătute toate de o adîncă cunoaştere a împrejurărilor şi sbaterilor sociale din actuala viaţă internaţională şi conducerea „Cronicei externe" la „Viaţa Romînească", Dl. Cristureanu ne-a dat rînd pe rînd, după o mai veche „Confederaţie panlatină", următoarele volume de autentică ţinută intelectuală: „Caleidescop internaţional", „Anglia şi Romînia", „Uniunea Sovietică şi Romînia", „Hotarele statice şi dinamice ale Romîniei" şi „Europa agrară şi Europa industrială", în cari desbate, cu acelaşi bine cunoscută competenţă, evenimentele şi problemele cele mai importante din viaţa internaţională a ultimilor ani.

Cercetător atent şi lucid observator al fenomenelor politice dl. T. Cristureanu, îngrijorat în acelaşi timp de svicnirile nărăvaşe şi demente ale regimurilor autocrate, cari, în deslănţuirea lor vijelioasă şi nebună, ameninţă pacea şi, implicit, existenţa lumii, ne dă, prin noul d-sale volum, „Imperialisme", un avertisment dintre cele mai cutremurătoare de primejdia ce ne aşteaptă, dacă nu ne vom desmetici la vreme şi dacă nu vom încerca să spulberăm miturile şi să distrugem rătăcirile unor exaltaţi periculoşi, nu atît prin „ideile" ce-i bîntue, cît prin îngrijorătorul fapt că ei se află în fruntea unor popoare, cari li se supun orbeşte, mai mult de nevoie decît de voie, biciuite şi fascinate de o isterică avalanşe de cuvinte, umflate, dar goale pe dinăuntru de orice fărîm de miez consistent.

Imperialismul este unul dintre cei mai hizi, necruţători şi mistuitori balauri ai zilelor noastre. In mersul lui, cu deplasări gigantice, el nu cunoaşte scrupule, nu ezită în faţa stavilelor şi nu înţelege să dea cont nimănuia de ceeace face, de ceeace are de gînd să facă, victimele trebuind să se mulţumească să fie înghiţite, fără ca devoratorul să simtă nici cea mai mică necesitate a unui justificări. Căci „imperialismul propriu zis nici nu se justifică şi nici nu suferă justificare. El nici nu cunoaşte limite. Pornit, el continuă marşul pînă la complecta epuizare sau pînă ce-şi frînge gîtul" (pag. 20).

Generatoare de războiu, de aventură şi măcel, imperialismele sunt spaima popoarelor mici şi paşnice, ameninţînd uneori chiar şi libertatea şi viaţa unor state mari, ale căror preocupări sunt cu totul de altă natură decît invaziunile şi distrugerea liniştei altora.

Trei sunt imperialismele contimporane ale căror nesăţioase dorinţe de expansiune uneltesc şi surpă pacea lumii, pregătind îngrozitoarea catastrofă de mîine, în iureşul căreia civilizaţia va fi îngropată subt mormanul de ruine ale statelor zguduite din temelii: Japonia, Germania şi Italia.

Cum îşi justifică ele setea lor de cuceriri, de expansiune, de cotropiri a altor popoare, cari nici nu le chiamă, nici nu le doresc îmbrăţişările sugrumătoare ?

Am văzut că imperialismele nu simt nicidecum nevoia vreunei justificări. Aşa, Japonia, de pildă, ca de altfel mai toate statele imperialiste, incearcă să-şi justifice expansiunea prin necesitatea unor noi teritorii cerute de . . . suprapopulare.

Dar sunt numeroasele dovezile care ne arată că „Japonia nu se poate plinge de o saturaţie etnică şi că nimica nu e mai eronat decît să credem că insulele japoneze sunt suprapopulate". Insuşi un autentic profesor japonez, Shiroshi Nasu, ne arată într'o lucrare a sa că Japonia suferă, nu de o suprapopulare, ci de o viciată distribuţie a populaţiei şi a mijloacelor de producţie. Motivele expansiunii sunt cu totul de altă natură, şi dl. Cristureanu ni le enumeră cu clara viziune a cunoscătorului şi a omului care nu se pierde lesne in iţele ţesute cu nu aparent meşteşug, dar nu greu de destrămat la o apropiată şi mai atentă cercetare.

Uneltirile imperialiste izbutesc ce-i dreptul adesea şi sunt de foarte multe ori la adăpostul, dacă nu al aprobării tacite, în orice caz al neintervenţiei celorlalte state imperialiste, pentrucă „imperialismul, ca şi finanţa internaţională, este internaţional şi solidar, spre a combate în acelaş timp într'un mod paradoxal, în modul cel mai crunt şi cu armele cele mai meschine".

Aşa s'a intimplat cu imperialismul de expansiune al Japoniei, tot aşa cu răţoielile Germaniei din ultima vreme şi ale Italiei cutropitoare în Abisina, celelalte mari puteri imperialiste făcînd pe „n'aude, nu vede", cu capul în nisip, ori „protestînd" platonic şi timid, în speranţa că vor putea şi ele să pună laba pe încă vreo ciosvîrtă pe care li-o aruncă drept preţ al tăcerii noul stat imperialist. Amintiţi-vă de pildă de atitudinea Angliei faţă de incălcările Germaniei din ultima vreme, politica de quasi-recunoaştere pe care o preconizează aceeaş Anglia şi Franţa acum, faţă de Italia cuceritoare a unei părţi doar din Abisinia.

Ce trebuie să facă în cazul acesta statele (printre cari, să luăm aminte, se află şi Romînia, „unde preţioase avantposturi ale rasei germane stau mărturie a puterii noastre de expansiune şi dominare") spre cari stau aţintite privirile lacome ale celor imperialiste, gata să se repeadă şi să le prinză în ghiara lor ?

Să-şi croiască o „politică externă independentă, la remorca nimănui şi în serviciul exclusiv al combaterii oricărei tentative imperialiste şi revizioniste" — iată ce preconizează dl. Cristureanu, care, prin cele patru mari capitole ale cărţii de faţă („Japonia imperialistă", „Germania imperialistă", „Italia imperialistă" şi „Ipocrizia, corupţia şi frauda" cari stau la baza politice acestor trei balauri contimporani, ale căror capete semeţe trebuie tăiate până la unul), ni se dovedeşte un excelent cunoscător al problemelor ce animă societatea actuală.

Nu putem sfîrşi însă aceste sumare note pe marginea ultimei d-sale cărţi, înainte de a ne permite să citim cîteva profetice şi zguduitoare rînduri (vezi discursul recent al Ducelui la Milano), pe cari le-am vrea cunoscute mai ales de susţinătorii politicei statelor imperialiste :

„Maimuţe autohtone, fireşte inconştiente, îşi freacă palmele de bucurie la auzul „glorioaselor victorii" de cari mi-e ruşine."

„Dar cum ştim, maimuţa imită, dar nu reacţionează : e doar o maimuţă. Nu ştiu papagalii impestriţaţi că mine acelaş fascism italian sau celălalt fascism german vor inventa un al doilea mit al „locului sub soare" pentru ei şi aci în sud - estul Europei, demonstrind că Balcanul e subpopulat, necivilizat şi imbelşugat. Cum nu ţin nici minte că în Noembrie 1932, Goemboes, Mussolini şi d-rul Schacht şi, cam în acelaş perioadă, Rosenberg şi Goering, în comun şi „în particular" au pus la cale impărţirea Europei Centrale în două sfere de influenţă : cea germană şi italiană, sfişiind Rominia în două" (pag. 111).

Lucian Boz

Nicolae Cornăţeanu : „Politica Agrară a Statelor Unite ale Americei de Nord", 1936, cu 12 diagrame în text şi numeroase tabele (editura Institutului de Cercetări Agronomice al României)

Autorul, în calitate de bursier al Fundaţiei Rockfeller, a studiat timp de un an (dela Oct. 1935 pînă la finele lunii Sept. a. c.) condiţiunile economice şi sociale agricole din Statele Unite ale Americei de Nord. O parte din cercetările d-sale sunt concretizate în această lucrare, care vine să ne informeze asupra politicii agrare a marei republici transoceanice, pe baza unui foarte bogat material documentar.

In primul rînd face o expunere succintă a evoluţiei politicii agrare a Statelor Unite pînă la 1929, precum şi a măsurilor luate de guvernele americane dela 1929 (inceputul crizei mondiale) şi pînă în prezent, pentru promovarea agriculturii şi ajutorarea fermierilor americani. Măsurile luate de guvernul american, mai ales dela 1933 încoace, în acest scop, cum au fost: Legea pentru Ajutorarea Agriculturii (A. A. A.), Legea Inflaţiei monetare şi Legea Conservării Solului, pot fi socotite drept unele din cele mai indrăzneţe măsuri economice şi sociale.

Graţe acestor măsuri, rentabilitatea agriculturii a fost mărită, puterea de cumpărare a fermierilor a crescut, numărul şomerilor a scăzut, echilibrul intregei societăţi a fost refăcut.

America este cel mai strălucit exemplu al intervenţionismului in organizarea şi dirijarea producţiei. Ea tinde să se specializeze în exportul anumitor produse agricole. O parte din produsele ei trebue să servească consumului intern, pe cind o altă parte trebue să meargă pe piaţa mondială. In acest scop este nevoe să se restringă producţia anumitor bunuri. Economia dirijată a Statelor Unite se deosebeşte fundamental de aceea practicată de Rusia Sovietică, şi anume: **„Sistemul american consideră individul şi intreprinzătorul ca factori esenţiali ai producţiei. Metoda americană nu intrebuinţează forţe, ci mijloacele de incurajare ale noului sistem : La baza metodei americane stă principiul rentabilităţii, al beneficiului, Metoda americană nu practică concurenţa, dumpingul. Ea urmăreşte invioarea**

pieții mondiale, prin specializarea fiecărei țări în anumite produse. Metoda americană este supusă controlului opiniei publice".

In afară de problema producției, Președintele Roosevelt, secondat de ministrul Wallace, a luat măsuri radicale și în chestia monetară. Dealtfel reforma monetară a fost cu insistență cerută de fermierii americani.

Legea pentru Ajutorarea Agriculturii (A. A. A.). Această lege, votată la 13 Mai 1933, dădea dreptul Ministerului Agriculturii, de a lua măsurile cuvenite pentru reducerea suprafețelor cultivate și de a acorda subvenții agricultorilor, cari — printr'un contract special încheiat cu Ministerul de Agricultură — se obligau a reduce suprafețele anumitor culturi, indicate de Minister. Motivul, pe care se baza această lege, era scăderea puterii de cumpărare a agricultorilor și disparitatea dintre prețul produselor agricole și al celor industriale. Legea urmărea restabilitatea acestui echilibru între prețurile agrare și industriale; țelul prevăzut de lege era revenirea la indexul prețurilor din anii 1909—1914. S'a spus că această lege are un caracter dictatorial. Legea nu forțează însă pe agricultori. Prin această lege se acordă numai subvenții fermierilor, cari contractau reducerea suprafețelor cu bumbac, griu, porumb și tutun, precum și reducera producției de lapte și porci.

Pentru aplicarea acestei legi s'a pus la dispoziția Ministerului Agriculturii, un fond inițial de 100 mil. dolari. Tot prin această lege s'a înființat un impozit special alimentat de taxele încasate dela mori (măciniș), comerțul de porci și consumul intern. Aplicarea acestei legi a fost dată în seama unei organizații denumită „Agricultural Adjustment Administration", care luă locul vechei organizații, „Federal Farm Board".

Invorarea pieții a fost datorită în primul rind devalorizării dolarului și în al doilea rind legii A. A. A. După votarea și aplicarea acestei legi a urmat o majorare a prețurilor produselor agricole, și ca atare o creștere a puterii de cumpărare a fermierilor.

Toate statisticile Statelor Unite sunt de acord, în cea ce privește efectul bun al devalorizării asupra economiei americane. Indicile activității comerciale, care s'a ridicat în 1934 și în 1935, are o tendință de menținere. Inviorarea economiei industriale a avut ca prim efect mărirea consumului intern, deci și ridicarea prețului produselor agricole și în general mărirea încasărilor fermierilor.

*

Problema conservării solului a fost readusă pe primul plan, după ce legea. A. A. A. a fost declarată neconstituțională. Ideea fundamentală a legii A. A. A. era reducerea anumitor culturi, pentru a se adapta producția la nevoile consumului și a se ridica astfel prețul produselor agricole. Aceiași idee s'a menținut și în noua lege, dîndu-i-se de astădată o formă constituțională, după cum speră agrarienii americani.

Solul este un bun național. Solul american este secătuit în unele regiuni.

Condițiunile economice din timpul războiului mondial și din primii ani cari au urmat acelui război, au îngăduit luarea în cultură a terenurilor celor mai slabe. Ori, toate aceste terenuri submarginele trebuesc scoase

acuma din cultură și redate pădurilor, pășunilor sau parcurilor. In celelalte regiuni, unde pămîntul este de calitate superioară, trebue să se adopte un asolament rațional. Un asemenea asolament nu poate fi aplicat, atît timp cît nu se reduce cultura cerealelor și a bumbacului, adică chiar acele culturi, cari formau obiectul legii A. A. A.: Legea conservării solului este menită a înlocui legea A. A. A.; scopul urmărit este acelaș; numai mijloacele diferă puțin în ceea ce privește baza lor legală.

Prin legea conservării solului vor fi scoase din cultură aproximativ 30 milioane acri (adică 12 mil. ha) și vor fi reîmpădurite sau folosite pentru pășuni și alte culturi. Guvernul Statelor Unite vine cu o subvenție anuală de 500 mil. dolari (adică 50 miliarde lei) în ajutorul fermierilor. Suprafața scoasă astfel din cultură este privită ca inferioară economicește, adică ea nu poate asigura un traiu civilizat fermierilor americani. In Statele Unite, nu numai fermierul vrea să aibă un nivel de viață mai ridicat, într'adevăr civilizat, dar chiar guvernanții și societatea americană vor, ca această clasă rurală să aibă un asemenea trai, și să nu trăiască în mizerie. Fermierul american trebue să aibă o locuință igienică și confortabilă, el trebue să aibă bae, radio, bibliotecă, automobil și lumină electrică. Cîtă deosebire față de stările dela noi!

„America are nevoe de oameni cari să muncească, să producă și să consume"; așa spun sociologii și economiștii americani.

Pentru conservarea solului este nevoe a se activa în trei direcțiuni: a) A se scoate din cultură 300 mil. acri, aceasta fiind în prezent suprafața care produce surplusul pricipalelor culturi pentru export; b) Creerea unui asolament rațional; c) Intensificarea agriculturii în fermele cu teren bun, rezolvarea problemei îngrășămintelor, a irigațiilor și a drenajelor.

Ca încheere, putem spune, că, deși condițiunile din Statele Unite ale Americii de Nord sunt diferite față de acelea din România, totuși, parte din măsurile de politică agrară luate de marea republică transoceanică, își pot găsi aplicare și la noi în țară. De aceea, găsesc, că interesantul studiu al D-lui prof. N. Cornățeanu, va fi consultat cu folos de toți acei cari se gîndesc sincer la progresul agriculturii și al țărănimei noastre.

Dr. Horia Lupan

ELENA M. HEROVANU: COTNARII
(*Cu o prefață de* **Mihail Sadoveanu**)

Cine dintre noi n'a auzit despre renumitul vin de Cotnari, floarea vinurilor romînești, rudă de aproape, desigur, cu nectarul zeilor din Olimp? Și cîți mai ales ar ști să spună despre Cotnari și altceva că e locul de origină al vinului de elită cu acelaș nume?

Dacă în afară de aceasta, ca să fim sinceri, ne mai amintim din manualele de istorie că la Cotnari încercase, cam pe la 1560, Despot Eraclidul, să aprindă lumina culturii la noi, prin înființarea unei școli înalte pusă sub conducerea reformatului Ioan Sommer care însă numai după vreo șase luni, trebuise să fugă și să rătăcească prin păduri trei luni, pînă izbuti să scape în Ardeal — și dacă am mai adăoga la aceste puține cunoștințe istorice ale noastre și pe cele geografice, cari ne fixau vag poziția Cotnarilor undeva prin Moldova, cam prin apropierea Hîrlăului, am putea spune, cu aceeași sinceritate și, oarecum, spre rușinea noastră, că altceva despre Cotnari nu mai știam. Și ca noi, ne închipuim, sînt încă mulți.

Iată dece socotim de un util interes şi meritind să figureze intre cele citeva monografii bune despre oraşele şi ţinuturile noastre lucrarea d-nei Elena M. Herovanu despre Cotnari. Umple o lacună regretabilă in cunoştinţele noastre geografice şi istorice şi aduce prinosul unei munci de albină şi al unei nobile pasiuni de avidă şi inteligentă cercetătoare.

Impărţită in două mari capitole: „Priviri in trecut" şi „Lucruri şi aspecte de azi", scurta monografie a d-nei Herovanu, fruct al unor indelungate cercetări ale cronicilor şi vechilor hrisoave pentru prima parte şi al unor migăloase şi atente observaţii personale la faţa locului, pentru partea a doua, dupăce ne vorbeşte despre originea străveche a numelui acestei podgorii, căutind să ni-l explice — etimologic şi logic — după diferite codex-uri străine şi tradiţii localnice, dupăce ne arată probabila inrudire a vinului Cotnarilor cu acela de Tokay, ne infăţişează localitatea ca pe un fel de reşedinţă de odihnă a Domnitorilor (şi indeosebi a lui Ştefan cel Mare) şi a boierilor ţării Moldovei, citează superlativele aprecieri in ceeace priveşte calităţile vinului de Cotnari, ale lui Dimitrie Cantemir şi ale citorva călători străini. Studiind şi citind statistici, relatindu-ne pe larg viaţa fericiţilor locuitori ai numitei podgorii, d-na Herovanu îşi sfârşeşte valoroasa monografie cu citeva aprecieri personale asupra calităţilor acestui vin rominesc:

> „Puţin ca tot ce este bun
> Şi bun, ca tot ce este rar,
> Acesta-i vinul de Cotnar".

cum sună versurile unui poet.

Prefaţa d-lui M. Sadoveanu, plină de miez şi îmbibată de aroma tare şi dulce ca de vechi Cotnar, atît de caracteristic scrisului marelui nostru prozator, face şi mai atrăgătoare scurta dar cuprinzătoare monografie a d-nei Elena Herovanu.

Lucian Boz

MARIN POPESCU-SPINENI: Rumänien in der zweiten Hälfte des XVI. Jahrhunderts.

Jena, 1936, I. Folge.

Acest prim capitol din *Geschichte der ältesten Karten Rumäniens bis zum Ende des 18. Jahrhunderts* anunţă o operă de incontestabilă valoare pentru cunoaşterea trecutului nostru istoric.

Autorul, dela început, este nevoit să facă cercetări minuţioase, fiindcă domeniul pe care il atacă, nu a fost prea mult cercetat. Pe lingă lipsa de informaţii, cele puţine care sunt, trebuesc verificate, pentrucă sunt unii cartografi care, redind opere mai vechi, comit erori regretabile. In astfel de condiţiuni, acest capitol apărut separat, pune in lumină spiritul de observaţie şi puterea de verificare a documentelor, cu care este inzestrat autorul.

Dintre cartografii care s'au ocupat de bazinul dunărean, sunt menţionaţi: *Wolfgang Lazius (1514—1565), Ioan Sambucus (1531—1584), Matthias Cinthius şi Giovanni-Antonio Maggini (1555—1617).*

M. Lazius, deşi a prelucrat 25 de *hărţi, totuşi harta Transsylvania* (Wien, 1566), opera lui Sambucus, este mult mai completă. Sambucus nu numai că arată diferenţele intre diversele ţări din bazinul dunărean, dar trasează şi graniţa in spre N. E. (Moldaviae Terminus) şi S. E. (Valachiae Pars). Deşi inspirată de Honterius, harta lui Sambucus este mai clară şi mai apropiată de realitate. Astfel, spre exemplu, aici găsim indicaţi munţii Vulcani, Alpes (la stinga Oltului), Făgăraş; iar apele sunt trasate cu destulă preciziune (Oltul). Lazius nu indică in hărţile sale nici un nume de munte, iar dintre ape numai: Aluta, Marisius, Somos şi Temes. M. Cinthius ungurizează nomenclatura, iar Maggini Porro in harta *Hungaria et Transilvania*, nu redă decit numele rîurilor mari.

Aceste hărţi ne dau referinţe şi asupra ţinuturilor. Lăsind la o parte indicaţiile date de Sambucus, remarcăm la Lazius faptul extrem de important că separă Transilvania de celelalte ţinuturi, deci detaşînd-o de Ungaria. Dealtfel şi Maggini Porro indicind două provincii: Transilvania-Dacia Mediterr. şi Transilvania-Dacia Alpestris, arată Transilvania ca un ţinut independent. Cinthius, cel mai puţin preocupat de adevărul ştiinţific, recunoaşte independenţa Banatului şi originea rominească a regilor M. Corvin şi Pavel Chinezu. In concluzie toţi cartografii recunosc independenţa Transilvaniei şi Banatului.

Aşa cum se prezintă, acest capitol, ne îndreptăţeşte să aşteptăm cu multă încredere opera ce va urma şi care, pe lingă interesul ştiinţific, va constitui un serios argument contra revizionismului, agitat astăzi cu destulă îndrăzneală.

g. m.

Revista revistelor

ROMÎNE

Gîndirea, Anul 15, No. 9, Noemvrie 1936. „Remarcabilă" contribuţia d-lui Nichifor Crainic, pe o singură pagină şi pe marginea unui curs de apologetică publicat de profesorul Ioan G. Savin dela Facultatea de Teologie din Chişinău.

Atît şi nimic mai mult. Căci realmente, d. Nichifor Crainic şi-a mutat centrul activităţii dela Gîndirea la Sfarmă Piatră. Semnificativ, nu?

*

Independenţa Economică, Anul 19, No. 11, Noemvrie 1936.

Din sumar, scoatem în evidenţă contribuţia d-lui profesor *I. Răducanu despre Naţionalismul economic şi problema muncii:*

Titlul e insuficient şi nu spune tot, pentrucă d. Răducanu ţine să pună la punct nu numai problema propriu zisă a muncii, ci o conexează util şi lapidar şi cu problema tineretului nostru rătăcit în imensa sa majoritate.

„Munca pusă la baza naţionalismului economic, munca săvîrşită în tăcere, zi de zi, munca privită nu ca un blestem ci ca însăşi viaţa naţiunei, va îndruma, înlăturînd inechităţile trecutului, tineretul la opera pozitivă întru aşezarea temeinică a Romîniei de mîine". (p. 253).

Iată cuvinte cari ar trebui repetate de atîţia alţi colegi universitari în toate centrele academice ale ţării.

Alte contribuţii de Şerban Voinea, Şt. Voicu şi V. Secară. Buletinul ideilor, de astă dată, ceva mai variat.

*

Sociologie Romînească, *Anul I, No. 10, Octomvrie 1936.*

Un număr excepţional de interesant, prin contribuţiile pozitive pe care le aduce.

Astfel, Spiţe de neam ţărăneşti de H. H. Stahl, cu exemplificări din satul Rîpile şi o spiţă de neam nerejeană, pot servi ca excelent ghid în cercetări similare sau şi ca ghid doritorilor laici cari au interesul şi curiozitatea de a-şi vedea „arborele" lor geneologic.

Nu mai puţin interesantă contribuţia d-lui I. Făcăoaru. In „Compoziţia rasială a populaţiei din Şanţ (Năsăud)", putem afirma că întîlnim prima analiză de acest gen serioasă. Seriile statistice sunt clar prezentate şi partea documentară e bogat exemplificată cu tipuri reprezentative.

Incercarea aceasta, fireşte că este temerară, pentrucă autorul ia toate riscurile atunci cînd îşi alege criteriile spre a fixa provenienţa rassială a indivizilor examinaţi.

Concluziile merită să fie reproduse: „Populaţia de ambe sexe din Şanţ aparţine tipului mediteran în proporţia cea mai mare cu 38.5%. Urmează alpinii cu 25.5%, apoi est-europenii cu 21.5%, varianta orientală cu 10%, nordicii cu 9%, iar dinaricii şi dalicii sunt disparenţi cu cîte 2%". (p. 16).

Rassiştii noştri pot vedea deci clar: că romînii nu sunt o rassă.

Păcat însă că rassiştii noştri nu se îndeletnicesc cu lecturi mai serioase.

STRĂINE

Le front latin No. 14, Octomvrie 1936.

O picantă revistă lunară, cu sediul la Paris, care şi-a propus să lupte pentru:

1) Apărarea spiritului latin;

2) Crearea unei solidarităţi reale între ţările latine;

3) Asigurarea renaşterii şi dominaţiei civilizaţiei mediterane, confuz program, pentrucă în Mediterana există numai trei ţări neolatine şi vre-o zece state ne-şi anti-latine.

Fondul revistei dă însă dezlegarea enigmaticului program: revista este net filo-fascistă şi reacţionară şi serveşte ca util organ de propagandă sub masca latinismului cultural.

In clipa însă în care Italia, Spania şi Franţa vor deveni la fel fasciste, suntem siguri că „Le front latin" nu-şi va mai avea vre-un rost. Pentrucă orice fascism implică un imperialism naţional, şi matematic putem prevedea că fascismul italian va fi aprig combătut de fascismul francez şi aceste două fascisme vor lupta cu tenacitate pentru subjugarea fascismului spaniol.

*

Curent History, Octombrie 1936.

O excelentă revistă americană care-şi propune să analizeze „istoria în devenire".

Numărul pe Octombrie este dedicat alegerilor din America, în cea mai mare parte.

Sumarul internaţional pe de altă parte ne familiarizeaza cu următoarele: Industrializarea Turciei de Harry Howard, Franţa şantajată de Walter Crotch, Capitalism de stat de Webb şi o analiză asupra cauzelor emigraţiei americane.

Pare ciudat, dar fapt este că astăzi America are mai mulţi emigranţi decît imigranţi.

O revistă excelentă, pentru toţi şi pentru oricine.

*

La nouvelle revue française, numărul din Noembrie, publică o scrisoare a lui André Gide către Lucien Combelle, primul redactor al revistei „Arts et idées".

Combelle îi adresase o scrisoare deschisă, prin care îşi exprima mirarea asupra textului unui discurs pronunţat de André Gide în Uniunea Sovietică din care reieşea că acesta a scris exclusiv pentru generaţia nouă din URSS.

Evident că o polemică s'ar fi putut naşte pe această temă, pornind dela o neînţelegere, cum nu se poate mai flagrantă, a realităţilor.

Prin scrisoarea sa, André Gide pune lucrurile la punct: „Am scris pentru cei ce trebuiau să vină şi cari acum au venit; nu în deosebi pentru tineretul din U. R. S. S., ci pentru această generaţie care a urmat generaţiei mele fără a exclude pe francezi, ceiace era dela sine înţeles. Aceasta mi-a părut atît de evident, încît n'am curajul necesar să specific".

Dealtfel, discursul rostit de André Gide la Moscova a apărut între timp, în volumul său recent, intitulat: „Retour de l'U. R. S. S."

Este curios faptul că tocmai un

francez s'a putut îndoi de acest lucru. In străinătate, nu i s'au făcut, cel puţin pină acum, asemenea reproşuri.

Scriind pentru o lume nouă, încarnată poate de generaţia tînără de azi, Gide nu putea, nu era capabil să excludă tocmai tineretul francez, de care este cu adevărat ataşat.

La primul congres internaţional al scriitorilor, din vara anului 1935, André Gide a ţinut să sublinieze că el este *„profondément français"*. Şi era adevărat. A dovedit-o dealtfel prin toate manifestările sale de atunci.

Hotărît, Gide este şi rămâne francez, avînd,—şi ca scriitor şi ca om,—toate caracteristicele unui francez, pe care a reuşit totuşi de mult să-l depăşească, prin calităţi de netăgăduit.

Discuţia în jurul lui Gide va continua, fără îndoială, cu mai multă aprindere, "ultima sa carte constituind un bun prilej pentru aceasta.

*

Voix européennes, revistă bilunară care apare la Paris, *îşi propune să se ocupe în primul rând de problemele politice, economice şi culturale, puse la ordinea zilei de ţările centrale şi balcanice.*

Primul număr, apărut în Noembrie, prezintă un deosebit interes prin colaborările sale, dar mai ales prin modul judicios cum este analizat momentul politic.

In cuprinsul acestui număr, am găsit un articol, datorit d-lui *dr. N. Lupu*, asupra situaţiei interne din Romînia.

Nu i-a trebuit mai mult de o pagină d-lui dr. Lupu pentru a lămuri situaţia actuală şi a arăta perspectivele de viitor.

Este adevărat că partidul liberal a delegat partidele de dreapta, toate fascizate, să ducă lupta, cu metodele lor cunoscute, împotriva democraţiei şi a partidului naţional-ţărănesc. Este iarăşi adevărat că aceste partide au „relaţii strînse cu Berlinul, de unde şefii lor primesc directivele politice şi lozincele de luptă.

Dar, nu este mai puţin adevărat,—şi aceasta n'o găsim în acest articol,—că partidele democratice, deşi în opoziţie, deşi atacate şi hărţuite în permanenţă, n'au declanşat totdeauna acţiunea necesară apărării lor.

Corpul electoral s'a pronunţat oridecîteori i s'a dat ocazia pentru democraţie, votînd partidul naţional-ţărănesc, care este astfel indicat să ia succesiunea guvernării.

Incheind, d. dr. N. Lupu îşi exprimă încrederea că voinţa Coroanei se va identifica şi de data aceasta cu voinţa masselor populare, chemînd la cîrma ţării un guvern care să se bucure de sprijinul acestor masse.

*

Le Mois *şi-a schimbat înfăţişarea interioară, modificându-şi în acelaş timp atitudinea faţă de mişcările timpului, fie ele politice, economice sau strict culturale.*

„Le Mois" pierde din prestigiul său renunţând la imparţialitate. Pe ici, pe colo, tonul polemic e prea evident, ca să mai poată fi mascat. Revista şi-a făcut alegerea. A luat poziţie. Militează pentru un front, deşi neagă orice tendinţă politică. (Vezi avertismentul, care prin el însuşi este o dovadă).

Frontul cu pricina este cel dreptist, al fascismului multicolor, fie el la putere cum este în Italia şi Germania, fie în opoziţie ca în Franţa şi Anglia.

Numărul din Noembrie cuprinde între altele portret al generalului Franco.

Inceputul cel puţin merită osteneala traducerii:

„Franco! Numele sună sus şi clar. El are aerul de bătălie şi de triumf. Din Iulie 1936, este un nume foarte mult pronunţat. Undele l-au făcut să circule. Blestemat de unii, el este preamărit de ceilalţi.

Indărătul acestui nume este un om..."

Şi aşa mai departe, până la capăt.

„Le Mois" urmează moda curentă. S'a fascizat. Şi, încă, fără abilitate. Probabil că aşa au ordonat stăpânii ei, noi sau vechi; altă explicaţie nici nu poate fi dată.

Această revistă interesa pînă acum prin opiniile oamenilor zilei, pe care le publica.

Cei mai de seamă savanţi, scriitori şi oameni politici şi-au spus punctul lor de vedere, altădată, în paginile revistei.

Acum, „opiniile" ce ni se servesc sunt la înălţimea anonimilor lor semnatari. Exemple: Florian Delhorhe, Petrius, René Gast, Louis Lonay.

Lista e neînchipuit de lungă, toţi autorii fiind la fel de necunoscuţi.

CHITANȚELE NOASTRE

Atragem atenția cititorilor revistei, că numai chitanțele de CULOARE VERDE sunt valabile și pot servi la încasările de abonament.

1936.— ANUL XXVIII

Decembrie, Nr. 12

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

I. Stănculescu . . . . Incercări de elaborare a unei filosofii a „funcției de conducător" în Germania
Zaharia Stancu . . . . . . Cîntece.
E. Kallós . . . . Contribuție la psihologia raselor și popoarelor
Ilariu Dobridor . . . . . Vocile Singurătății
Sebastian Sebastian . . Cu privire la Stéphane Mallarmé.
Eusebiu Camilar . . . . . Insemnări pe o masă de han
Anca Bursan . . . . Versuri.
Ștefan Voicu . . . . 116 ani dela revoluția lui Tudor Vladimirescu
Demostene Botez . . . . . Panou Sentimental.
Al Philippide . . . . Cronica literară. (Mihail Sadoveanu: Cazul Eugeniței Costea)
Agricola Cardaș . . . . . Cronica agricolă. (Orientări în școlile plugărești).
T. Cristureanu . . . . . . Cronica economică.
T. Tudor . . . . . . Cronica externă. (Evreul Trotzki).
N. N. Matheescu . . . . Cronica muncitorească.
D. I. Suchianu . . . . . Cronica cinematografică. (Bilanț retrospectiv).
S. Rapp . . . . Cronica muzicală.

MISCELLANEA: Curățiri, Centenarul lui Pușkin și actualitatea sa. Romanul polițist, Enciclopedii și alte excrocherii, Asociația de conjunctură, Ucrainenii în Basarabia.

RECENZII: Petre Andrei: Sociologie generală (M. Mancaș); I. Masof: C. Nottara (D. I. S.); T. Samurcaș: Muzeografie romînească; M. Barcianu: In țara Iacaninilor (D. I. S.).

CĂRȚI. — REVISTA REVISTELOR.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

Viaţa Romînească

Directori: MIHAI D. RALEA şi Dr. ERNEST ENE

Bucureşti, str. Clemenceau, 9

ANUL XXVIII

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

ANUL XXVIII

DECEMBRIE 1936, Nr. 12

„TIPARUL UNIVERSITAR" — BUCUREŞTI — STR. ELIE RADU No. 6

Incercări de elaborare a unei filosofii a „funcţiei de conducător" (Führertum) în Germania

Fenomenele sociale de mare amploare, caracterizate prin negaţia radicală şi violentă a stărilor care le-au precedat, manifestă tendinţa firească, atunci cînd se află în plină desfăşurare triumfală şi mai cu seamă dacă nu au fost precedate şi cauzate de un sistem ideologic strîns închegat, să-şi elaboreze o ideologie proprie, care să le justifice şi să se cristalizeze în instituţii, în care să dureze. Işi caută, adică, o suprastructură.

Evident, elaborarea unei ideologii, în asemenea condiţiuni, seamănă foarte mult cu o pledoarie „pro domo", căci este greu de imaginat o obiectivitate desăvîrşită, la nişte participanţi activi ai evenimentelor, cari sunt nevoiţi să fie, totdeodată, şi advocaţii acestor evenimente.

In situaţia aceasta se află mişcarea revoluţionară naţional-socialistă din Germania. Abundă acolo o literatură sociologică, politică, juridică, etc., în care gînditori de indiscutabilă competinţă, fac remarcabile eforturi pentru fixarea caracterelor fenomenului, pentru prezentarea lui ca moment istoric necesar, inevitabil şi mai cu seamă pentru precipitarea lui intr'un sistem ideologic unitar şi convertibil într'un sistem de instituţii, în care mişcarea să dureze.

Oricît am fi de îndreptăţiţi să suspectăm obiectivitatea acestor eforturi, este totuş interesant de văzut, care este tendinţa ideologică a mişcării, care este ideea şi instituţia majoră, în care ea voeşte să se fixeze şi să dureze.

Oricît de puţin va isbuti această mişcare să devină ceiace ea voeşte să fie, nu este totuş mai puţin adevărat, că orice fenomen social, oricît de efemer, nu poate trece fără să imprime o anumită modificare evoluţiei istorice şi deci încercările cinstite de a determina sensul acestei modificări, prezintă, de sigur, tot interesul.

Factorii care au declanșat ciocnirea dintre forțele antitetice ale istoriei, încearcă acum să precipite în retortă, produsul sintetic, înlăturînd rezidurile.

Redăm mai jos, în extras sumar, cîteva idei ale profesorului C. A. Emge dela Berlin, cuprinse în studiul „Ideen zu einer Philosophie des Führertums", publicat în revista berlineză trimestrială „Archiv für Rechts und Sozialphilosophie", caetul pe Februar 1936, care se situiază în cîmpul încercărilor pomenite mai sus.

Dela început, Emge distinge între *„conceptul"* despre raportul conducere-supunere, care tinde a determina particularitățile a ceiace *este* acest raport și între *„ideea"* despre acelaș raport, care tinde a determina particularitățile a ceiace el *trebue* să fie, adică proecția lui în planul politic și juridic.

Trece sumar peste diferitele fundamente pe cari se poate sprijini raportul dela conducător la condus: „rațional" (o necesitate istorică); „rațional-finalist" (din interes propriu); „tradițional" (așa cum a fost totdeauna); „după o lege naturală" (precum se supun copiii părinților); „instinct de rasă" (supunere unei rase superioare), spre a sublinia fundamentul numit *„charismatic"*, care consistă, esențialmente, în înrîurirea condușilor printr'un fel de vrajă mistică, irezistibilă, conducătorul fiind, în cazul acesta, ca și în toate celelalte, de altfel, un „exemplu", un „model" quasi-tiranic pentru spiritul mulțimii.

Examinînd etimologic termenul „führen", stabilește, după dicționarul lui Grimm, că ceiace este caracteristic pentru toate semnificațiile sale, este ideea de „determinarea direcției".

Conceptual, termenii „a conduce" și „a urma", „a se supune", sunt necesar corelativi, adică imposibil de presupus unul fără celalt. Este subînțeleasă deci, în mod necesar, o dualitate de ființe sau cel puțin o situație analoagă, fie și imaginară (fenomenul Robinson), iar determinarea mai precisă a raportului dintre ele, ar face obiectul unui studiu sociologic, care s'ar extinde la întregul domeniu al vieții organice.

Conștiința raportului, pentru ambii factori, nu este de esența lui.

Esențial este ca unul dintr'înșii să posede o însușire demnă de imitat pentru celalt, fie și inconștient. Cînd însă raportul devine atitudine conștientă, conduita unuia din factori, devine precis cauza determinantă a conduitei celuilalt. Este de subliniat acest prim moment.

Important este apoi, așa numitul „moment personal". Nu conduce o idee, ci o ființă vie. Conducerea este un fenomen analog tendinței de afirmare a unei filosofii personale.

Strîns legat de momentul cauzal, stă, în fine, acela al „identificării parțiale" a celor doi factori, în favoarea celui care conduce, ca o consecință a acțiunii sale conștiente. Elementul

condus, urmează celui conducător, așa cum corpul unui șarpe în mișcare, urmează mișcările capului conducător.

Avem, deci, de a face, cu un fenomen de conducere, în general, atunci cînd în atitudinea unei ființe, recunoaștem pricina care face ca o altă ființă să-și dirijeze activitatea după modelul și voința celei dintîi.

De sigur, trebue să se facă deosebire între conducerea tiranică, (vis absoluta) care reduce pe conduși la o masă de *obiecte* ordonate mecanic și între o conducere care are în față „omul", dotat cu inteligență (res cogitans). Un obiect se tîrăște, un animal se mînă din urmă, dar numai pentru om „imperativul" conducerii se transformă în „normă" acceptată și urmată conștient.

Forța imperativului, decurgînd din puterea de fapt a conducătorului, este un al doilea fundament, alături de cel transcendent, pentru ca omul să accepte și să urmeze acest imperativ.

De altă parte, o conducere absolută, care să implice o „absolută identificare" a celor doi factori ai raportului, este, logic, imposibilă. Există o întreagă gradație dela nivelarea obiectelor propriu zise, pînă la „personalitatea condusă". Dela conformismul quasi-absolut al sclavului, pînă la situația omului aproape complect liber, se înfățișează o întreagă scară de domenii de activitate, nereglementate și necontrolate, adică autonome. Cu cît momentele de indentificare, ca efect al conducerii conștiente, sunt mai frequente și mai intense, cu atît gradul de conducere este mai înalt, pur energetic vorbind și cu atît independența elementului condus este mai redusă.

Despre o judecată de valoare nu poate fi vorba aici.

Este evident, că la conducători, spațiul de liberă mișcare, de independență, este mai întins decît la conduși. Există însă și aici grade variabile. Sunt, de asemenea, de semnalat remarcabile deosebiri personale. Sunt oameni care nu sufăr lîngă dînșii personalități independente și sunt particularități care se vădesc în felul de supunere sau de sustragere dela anumite rîndueli.

Mai departe, alături de raportul conducere-supunere, efectivă, mai sunt și alte atitudini posibile între oameni: indiferență, delăsare, simplă supraveghere, etc. La orice obiect de studiu sociologic: proprietate privată, proprietate colectivă etc., corespund atitudini caracteristice. Este cert însă, că diferitele atitudini sociologice, considerate principial, sunt numai cadre abstracte, ca niște figuri geometrice, patrat sau triunghiu, sau ca niște numere, 3 sau 5. Nu se poate afirma, abstract vorbind, că proprietatea colectivă e mai bună ca cea privată, după cum nu se poate spune că patratul e mai bun decît triunghiul. Totul e în funcție de situația dată, concretă. Valoarea absolută și egală a formelor, considerate, „in abstracto", devine relativă, aplicată „in concreto".

Cu alte cuvinte, forma adoptată, trebue să fie aceea care se degaje firesc din plenitudinea vieţii unui popor. Istoriceşte, popoarele au adoptat adesea, din prejudecăţi, forme nepotrivite şi astfel nu au putut trage folosul cuvenit, din formele sociologice, care li se ofereau în chip firesc. Posibilităţile sociologice ale democraţiei, cu „hotărîrea majorităţii", au fost impuse germanilor, ca o mîntuire cerească, deşi pentru spiritul german, exclusivismul acesta absolut, este o adevărată crimă contra creaţiei.

Venind la personalitatea conducătorului „în carne şi sînge", nu interesează dacă numai una sau numai unele din posibilităţile sociologice au fost alese, ci numai dacă cea aleasă este singura impusă de situaţia dată şi dacă aceasta are eficacitate istorică. Interesează dacă strigătul poporului după conducător a ieşit spontan din situaţia concretă, din lipsa totală de cîrmă şi de responsabilitate.

Istoricul viitor va avea să stabilească din ce variate momente psihologice a răsărit această nevoe: din oboseala de vechea situaţie, dintr'o specifică înclinare spre antiteza dialectică, etc.

Conducătorul nu este nici „suma" actelor izolate de înrîurire a conduşilor, nici atenţiunea acordată diferitelor posibilităţi sociologice, cîntărite după eficacitatea lor. Toate actele singuratice şi variatele atitudini, sunt negate de el, în valoarea lor absolută, in înţeles hegelian, dar readunate sintetic în totalitatea concretă a personalităţii sale. Instinctul său sigur de conducător, impune ascultare printr'un fel de vraje firească, fără risipă de ordine, dispoziţii, etc.

Trecînd dela concept la „ideea" de conducător şi de conducere, trebue luată în consideraţie, în prima linie, problema specialistului.

Trebue să fie conducătorul un specialist? Şi în ce sens specialist?

In acest veac de depreciere şi de confuzie a valorilor spirituale, care substitue intelectualismul intelectului în sine, specialistul trebue să aibă totuş sensul său simplu şi serios, de om care îşi cunoaşte bine meşteşugul său. Aplicat acest înţeles la ideea de conducător, concluzia se poate preciza prin maxima socratică: „In orice specialitate, trebue totdeauna, ca cel mai bun să fie conducător".

Conducerea realizată prin specialist, reprezintă, astfel, sinteza ideii platonice cu realul, prin mijlocirea concretă a conducătorului (model, exemplu). Emge reproşează vechilor clase conducătoare germane, de a fi ignorat importanţa specialistului şi de a fi crezut, dintr'un naiv idealism, în realizarea dela sine a ideilor frumoase. Aşa dar, reabilitarea ideii de specialist, echivalează cu instaurarea legii realiste, a distribuţiei fireşti a competinţelor, după specialitate.

De altă parte, în raporturile cu conduşii, intervenţia activă a omului politic, a specialistului în funcţia de coordonare, nu este oportună decît atunci cînd solidaritatea, armonia colectivă sau, ceiace numeşte Nietzsche „unitatea de stil în toate manifestările vieţii" colective, nu este încă realizată. Astfel, competinţa lui de ansamblu, riscă să vină în conflict cu specialiştii. O defectuoasă funcţionare a profesiilor, secondată de o riguroasă disciplinare politică sau situaţia inversă, sunt numai stări tranzitorii. Odată armonia realizată, trebue restabilit conducătorul specialist, în toate drepturile lui fireşti.

A doua problemă în legătură cu „ideea" de conducere, este aceea a personalităţii elementului condus. Conducerea pe temeiul „liberei şi bunei voinţe a celor conduşi", nu înseamnă despotism, tiranie, teroare. Trebue respectată valoarea şi demnitatea de ambele părţi. Acest lucru îl indică şi tradiţia istorică germană.

Mai întîi, spiritul german şi-a întemeiat totdeauna atitudinea sa religioasă şi postulatele etice, pe libertatea de conştiinţă şi de auto-determinare, iar protestantismul, fenomen originar german, nu recunoaşte altă autoritate „fide vel moribus", decît vocaţia interioară a conştiinţei. Respinge constrîngerea şi ierarhia vre-unei autorităţi exterioare. De altfel, chiar după dogma teologică, D-zeu cel prea puternic, prea bun şi prea înţelept, a dăruit omului, creatura sa cea mai aleasă, libertatea.

Apoi, din punct de vedere naţional, totdeauna a fost în tradiţia germană, sentimentul libertăţii şi al responsabilităţii. Niciodată germanul nu a acceptat situaţia de „slugă", a preţuit totdeauna sentimentul onoarei, care se fortifică azi încă şi prin conştiinţa de rasă.

Trebue adăogată concepţia autonomiei spirituale a individului (aluzie la filosofia kantiană), care stă în inima culturii germane. Ea afirmă principiul demnităţii omului, care nu este un simplu instrument pentru vre-un scop oarecare, ci poartă legea şi scopul în sine însuş şi se supune numai Eului său inteligibil. Pe această temelie se sprijină strălucirea Umanismului german.

In tradiţia germană mai stă şi iniţiativa creatoare, sursa adevăratei evoluţii istorice. Ea este şi un fel de ventil de siguranţă pentru cultură, care nu trebue să înţepenească într'o formă dată. In legătură cu aceasta, se pune problema concepţiei dinamice a istoriei şi a culturii în opoziţie cu cea statică. Si aici autorul preconizează o dirijare inteligentă, pentru obţinerea celor mai bune rezultate.

Trecînd la aspectul politic al „ideii" de conducere, Emge stabileşte ca element diferenţial al unei acţiuni politice, în comparaţie cu alta nepolitică, lipsa oricăror garanţii exterioare, pe care respectivul conducător ar putea să conteze, în rea-

lizarea scopului urmărit. Bine înțeles, lipsa acestor garanții este o situație relativă. Adevăratul om politic e singur în acțiunea sa și singur trebue să-și creeze condițiunile favorabile pentru realizarea scopului propus. El e unica pîrghie a acțiunii intreprinse și trebue să se simtă pe sine ca fiind „causa prima", autonomă, în capul lanțului de acțiuni și realizări succesive, care duc la scop.

In prima fază a acțiunii sale, care este cucerirea puterii, el trebue să înrîurească puternic și sub toate aspectele, colectivitatea condusă utilizînd tot complexul de forțe spirituale inchise în personalitatea sa, pînă la maximum de identificare, ca tonalitate sufletească și idei diriguitoare. Pentru crearea acestei atmosfere, el trebue să apară ca tovarăș de sentimente al colectivității și apoi să-i imprime puternic voința sa conștientă. (Feind-Freund-Kategorie). Odată realizată solidaritatea colectivă, unitatea de stil, printr'o totală politicianizare și prin succesive momente de constrîngere, trebue să treacă treptat la organizarea garanțiilor, astfel înfăptuite, legînd masa condusă de acțiunea sa, prin „libera și buna ei voință", încredere, devotament, etc. Se trece iarăș dela „omul-instrument" la „personalitatea condusă", cu libertate de conștiință, libertate de gîndire, etc. Permanent însă, acțiunea omului politic trebue să se subordoneze unei idei mai înalte, aceea a respectului uman față de colectivitatea cucerită pentru scopul său înalt. Este sortită prăbușirii finale, acțiunea politică, animată de disprețul celor pe care-i vizează.

Politica transformă însă sensul ideii de conducător, îndată ce, în locul conducerii în sine, ca acțiune personală, așează o întocmire sancționată. Ne găsim astfel, în fața cele de a 4-a probleme, proecțiunea ideii de conducere în planul juridic. Aceasta implică întocmirea unui drept pozitiv, cu un întreg aparat de constrîngere. După conducerea personală, cu caracter charismatic, dela început, în care acțiunea quasi-magică a personalității conducătorului, cu utilizarea tineretului, oamenilor de încredere etc., juca rolul principal, se pășește acum spre obiectivarea juridică a funcțiunilor, iar termeni ca: „ierarhie biurocratică", „control", „prescripții", „biurocrație", „calificare profesională", „disciplină biurocratică", etc., vădesc lămurit că lucrurile se găsesc deja în faza de transiție.

E o problemă foarte dificilă aceea a reținerii elementului permanent al mișcării, adică a cristalizării fenomenului „in statu nascendi" în instituții, în care să dureze, fiindcă transpunerea lui într'o ordine juridică, nu înseamnă numai obiectivare, despersonalizare, ci și fictivă transformare. In bună parte, structura juridică înseamnă o fictivă geometrizare a vieții, spre a-i imprima o ordine anumită. Ea poate face ca cineva să fie considerat ca ceva ce nu este în realitate.

Rămîne de văzut în ce fel se va transpune în sfera dreptului, ideea de conducător, în general, fără să se abuzeze de

ficțiune. In ordinea economică este deja stabilit, că întreprinzător = conducător, ceiace nu poate presupune întotdeauna reale însușiri de conducător.

O altă chestiune dificilă, este dacă conducătorul se poate face, se poate forma. Istoria dovedește că se pot crea cel puțin condițiuni prielnice pentru selecționarea lui. Oricum, abuzul de ficțiune juridică, ar putea duce la realizarea unui aparat de conducere lipsit cu totul de înzestrarea corespunzătoare.

Așa numita „organizare biurocratică", stratificată piramidal, este streină spiritului germanic, ceeace se poate vedea din istoria dreptului german. Ea ar putea, cel mult, să satisfacă esteticește pe un raționalist. Totuș, o întocmire juridică este strict necesară. A lăsa să se selecționeze dela sine personalitățile de conducători, ar însemna să se legitimeze anarhia, să se legalizeze „bellum omnium contra omnes". Este necesară o fixare și o disciplinare juridică, care să însemne competință, discreție, funcțiune reală.

Și, la urma urmii, legea poate să fie și voința unuia singur (Heraclit).

*

Am extras mai sus ideile cu care profesorul Emge voește a contribui la închegarea unei filosofii a funcțiunii de conducător. (Führertum). In prima parte se face, schematic, sociologia categoriei „conducere-supunere", independent de concepția politică căreia îi dă conținut.

Cu toată ținuta, în aparență riguros obiectivă a studiului, mai cu seamă în partea dela început, totuș din tonul expunerii și din sublinierea stăruitoare a unor anumite idei, se pot surprinde în preocupările autorului, oarecare preferințe pentru fenomenul conducerii propriu zis personale, de genul celei în curs de evoluție în Germania de azi, în opunere cu conducerile gen democratic.

Este semnificativă, în această privință, afirmarea accentuată a importanței fundamentului „charismatic", pentru acceptarea unei conduceri.

Explicarea și justificarea poziției factorului minor al raportului, nu este deci opera unui proces mintal, logic, opera discernămîntului critic, ci o preferință afectivă, realizată colectiv, o pasivă și irațională cădere a maselor sub farmecul unei fascinații irezistibile (Ein Zauber).

Tot atît de semnificativă este prezentarea procesului de selectare a conducătorului ca o cristalizare a tendințelor și curentelor obscure ce stăpânesc massele, în forma simplă a unui mit generalizat și prezentarea actului conducerii ca o înrîurire magică, un complex de determinări nemijlocite, nu o persuasiune silogistică. (Der Handel ist immer gewissenlos, nur der Betrachtende hat Gewissen. — Goethe).

Apoi, în definirea conceptuală a fenomenului, precizează că în producerea lui, atitudinea factorului major, este cauza integrală a comportării celuilalt factor, ceiace exclude discernămîntul critic al acestuia. Relevînd valoarea relativă a diferitelor posibilități scoiologice, raportate la împrejurări istorice și condiții etnice diferite, Emge observă chiar fățiș ineficacitatea conducerii democratice, cu hotărîrea majorității, aplicată poporului german și ia atitudine hotărîtă împotriva raționalismului politic, cu temerara sa pretenție de a fi unica și universala soluție a problemei conducerii.

Integritatea obiectivă a studiului, sub raportul egalei atențiuni datorate tuturor laturilor obiectului său, prezintă, deci, unele amputări voite, fără ca autorul să încerce măcar o disimulare mai abilă a lor.

Și mai străvezie încă, este atitudinea autorului în a doua parte a expunerii sale, în care proectează pe plan ideal, realitățile definite conceptual în prima parte. Aci, vîrful unghiului de perspectivă este situat direct în centrul realităților social-politice concrete, din Germania de azi.

Ideea unei conduceri efective și personale, pentru orice domeniu de activitate, este punctul de plecare subînțeles, pentru întreg studiul.

Posibilitatea sociologică a unei activități individuale autonome, pe cît posibil, necondiționată esențial de o *directă dirijare*, este, oarecum, înlăturată din cîmpul *preocupărilor. Din* conținutul fenomenului se izolează și se studiază *categoria: personalitate conducătoare — massa condusă, prin înrîurire directă* și personală.

Dacă *conducătorul, în acest înțeles, este o funcție necesară*, el trebue să fie, *ideal vorbind, un specialist*, adică să aibă o competință desăvîrșită *în domeniul de activitate*, în fruntea căruia stă.

Este aproape evident, că ideea aceasta este reflexul extremei diferențieri tehnice în viața socială a Germaniei de azi, reclamată de complexitatea crescîndă a vieții moderne. Competința conducătorului este, deci, o necesitate tehnică, iar conducerea, dirijarea în sine, este și o necesitate psihologică. Excesul de diferențiere despoae pe individ de personalitate prin unilateralizare și-l face incapabil de a se orienta și dirija singur, autonom, în complexul vieții colective, în care totuș se simte tot mai tiranic integrat, în directă proporție cu diferențierea.

Evoluția spre forme de viață colective și decădere psihologică și socială a individului, nu sunt deci fenomene întîmplătoare și în ele trebue localizată cauza nemijlocită a ușurinței și complectei lipse de discernămînt, cu care se acceptă conducerile dictatoriale, personale. (Dux et auctor nobis opus est). Impuținat sufletește, individul are sentimentul temerii de singurătate mereu sporit și află în sine tot mai puține resurse spirituale, pe care să-și sprijine răspunderea unei existențe autonome.

Desigur, fenomenul nu este specific german, dar intensitatea lui acolo, explică fermitatea cu care profesorul Emge afirmă ideea de conducere, în sensul expus.

El se găsește deci pe o linie de continuitate logică, atunci cînd, ocupîndu-se de aspectul politic al ideii de conducere, vede în omul politic o personalitate excepțională (omul excepție), care nu-și sprijină acțiunea sa pe nici o garanție exterioară preexistentă, ci numai pe propriile lui resurse, iar în actul politic propriu zis, vede o convertire irațională și totală a colectivității la acțiunea omului politic, prin fascinația, prin înrîurirea magică, hinoptică, a personalității acestuia.

Nu numai pentru actuala structură a societății, ci în general, este legitimat și ridicat la rangul de metodă, de principiu, acest procedeu al omului politic, de unificare spirituală a colectivității prin vraja simplă și irezistibilă a unui mit, în centrul căruia stă propria sa personalitate, pentru o a încolona pe drumul acțiunii sale. Pentru ajungerea scopului, sunt legitimate și schimbările cabotine și chiar constrîngerile, dacă este necesar.

Complecta ignorare, — pare-se voită — a altor procedee posibile, de convertire a masselor la acțiunea omului politic, dă în chip vădit ideii de mai sus a lui Emge, aerul unei încercări de justificare filosofică a procedeelor și acțiunii actualului dictator german. De altfel, față cu modul cum este conceput elementul condus, o massă irațională, nu o „sumă" de indivizi raționali, considerarea altor metode posibile, ar apare superfluă. Totuș, procedeul nu este privit sub unghiul permanenții, ci i se imitează durata în funcție de necesitatea imprimării unei direcții unitare fluviului vieții colective.

Odată realizată unitatea de stil, el preconizează conducerea pe temeiul „liberei și bunei voințe a celor conduși", pe temeiul liberei adeziuni și al devotamentului masselor, idee pe care ar fi enunțat-o însuș dictatorul la origina acțiunii sale.

Este semnificativă insistența lui asupra tradițiilor germane de libertate religioasă, de pasiune pentru libertatea națională, de autonomie spirituală a individului în procesul de creație culturală, pe care le recomandă factorului conducător, atunci cînd se ocupă de criteriile după care urmează să fie modelată personalitatea massei conduse. Semnificația acestei insistențe este încă sporită de împrejurarea, că ideile de mai sus sunt expuse sub forma unei conferințe, deci în fața unui auditoriu vizat, de ale cărui sentimente trebuia să țină seama.

Un vag sentiment al libertăților politice, pare să fie nu complect exterminat, ci numai refulat sub presiunea împrejurărilor, la acest popor lipsit de tradiția unei vieți civice și de o

îndelungă educație și experiență politică, dar care a gustat totuș, fie și pentru un scurt răstimp, din avantajele politice — neajunsurile trebuesc puse numai pe socoteala lipsei educației cetățenești —, ale regimului social-democrat.

Totuș, libertățile pentru care se pare că a pledat călduros autorul, sunt enunțate destul de nebulos, se reduc doar la unele domenii ale vieții spirituale și sunt raportate la massa colectivă și anonimă a poporului, singura ipostază, în concepția autorului, — descendentă direct din concepția hegeliană a statului —, sub care poate fi privit elementul guvernat. Individul ca atare, omul ca scop în sine, cetățeanul ca factor politic, este complect ignorat. Este dizolvat radical în massă, ca un simplu mijloc cu valoare numerică, pentru realizarea scopului totalității, sub imperativul voinții conducătorului.

Aceasta este viziunea elementului condus, care stărue dealungul întregei expuneri. Ideea vagă a „personalității dirijate", pe care o enunță în treacăt, este, în fond, un compromis care cuprinde în sine o contradicție, dacă nu voește cumva să remanieze sensul curent al conceptului de personalitate.

Și mai semnificativă încă, este insistența deosebită a profesorului Emge asupra necesității obiectivării actualei conduceri personale din Germania, prin cristalizarea ei într'un sistem juridic. Este semnul vădit al dorinței generale, ca arbitrarul și incertitudinea conducerii personale, cu oamenii de încredere, adesea necompetenți, cu adulația desonorantă *a doritorilor de putere*, cu competiția quasi-anarhică *în jurul posturilor* de conducere, să *fie* înlocuite cu *norme fixe și obiective, în* stabilirea cărora trebue, totuș, să se evite *excesul de ficțiune*.

Aceasta, mai mult în ce privește *selecția conducătorilor*, căci pentru massa poporului, *ideea dirijerii efective*, cu orice preț, fără nici un drept de *participare activă* la viața statului, pare atît de obsedantă pentru autor, încît nu ezită să-și închee expunerea cu cuvîntul lui Heraclit, că legea poate să fie și vointa unuia singur.

In totul, semnificația studiului se rezumă la trebuința unei lămuriri și unei justificări filosofice a evenimentelor pe care le trăește azi poporul german, cu sublinierea ideii că conducerea, dirijarea efectivă și personală, a masselor, este o funcție socialpolitică necesară și totodată elementul îndreptățit la durată, pe care l-a scos în lumină actuala mișcare, și care trebue să se cristalizeze juridic, în instituții.

Acesta ar fi să fie precipitatul sintetic din furnalul istoriei, în care s'au încleștat pătimaș forțele ei antitetice.

Se încearcă reactualizarea forțată a concepției hegeliene a statului, după mai mult de un veac de intensă experiență politică, pentru a se găsi o legitimare faptului consumat și un punct de plecare pentru jalonarea unei suprastructuri de idei și de instituții, ordonate logic.

Lipsesc orice considerații asupra desemnării factorului care elaborează norma juridică, asupra mecanismului elaborării și asupra garanțiilor care ar trebui să înconjoare acest mecanism.

Unica justificare și unica sursă originară, de emanare a puterilor de conducere a statului, este cucerirea puterii politice, prin procedul expus. Nici o idee despre un mănunchi de norme fundamentale, care să stăvilească aventura și arbitrarul.

O ofensatoare ignorare a drepturilor marei masse a celor conduși, de participare la hotărîrea propriului lor destin. O concepție radical pasivistă, despre acei care poartă, totuș, pe umerii lor stîlpii istoriei și o dureroasă ignorare a patrimoniului de drepturi și libertăți, care stă la capătul atîtor secoli de aspre lupte politice.

Nu se dă nici un sens activ, în viața politică, autonomiei spirituale a individului, tradiției de liberă viață religioasă și de pasiune pentru libertatea națională și individuală, pe care autorul le revendică, totuș, ca eminente note caracteristice pentru spiritul și cultura germană.

Pentru viitorul acestui popor, al cărui spirit a germinat nepieritorul simbol faustian, civilizația umanistă n'a lăsat nici o urmă în istorie și singura formulă rămîne reintoarcerea la fenomenul primar al conducerii celui care cucerește puterea prin orice mijloace.

I. Stănculescu

Cîntece

OBRAZ DE LUNĂ

Iţi mîngii obrazul de lună,
Obrazul de lună,
Feriga părului, fildeşul trupului,
Feriga părului.

Apele tale prin mine le treci
Negre şi reci,
Stîncile tale de var şi mărgean
In mine le clatini ca'ntr'un ocean.

FUMURIE

Trece o vedenie fumurie
Prin amurgurile mele rotate,
Trece o vedenie mlădioasă
Prin orele mele fumurii.

O vedenie fumurie şi naltă
Prin fumuriul amurgurilor mele,
Prin zorile mele vişinii,
Trece cu tălpile goale şi reci.

PENTRU VIAŢA FIULUI MEU HORIA

Viaţa ta să fie numai faptă, numai faptă,
Şi gura ta, azi cireaşă coaptă,
Să strige pentru dreptate, pentru flămînzi,
Pentru muncitorii negri, uscaţi, plăpînzi.

Mîna ta sprintenă, de zece ani,
Care acum îşi scrie lecţia cuminte,
Să ridice spadă roşie, necruţătoare, fierbinte,
Pentru izbînda neamului tău de ţărani.

OASTEA FĂRĂ ZALE

Oaste fără zale, oaste minunată,
Nici o armă nu te poate ucide,
Nici un vrăjmaş nu te poate doborî,
Panica nu-ţi poate cuprinde ţinuturile.

Oaste minunată, oaste fără zale,
Oaste a viselor veşnice,
Aprinde-ţi miile de sfeşnice
Pentru chipurile prelungi şi pale.

ZIUA DE MÂINE

Ziua de mîine, ziua de mîine,
Roşie va fi, neagră sau verde; —
O să sugrume, o să desmierde,
Roşie sau verde, ziua de mîine.

Ziua de azi e strîmbă şi proastă.
Oricum o fi, — ziua de mîine
Vine cu sînge, vine cu pîine.
Ziua de azi e săracă şi proastă.

MARII FLĂMÎNZI AI LUMII

Pentru mulţii flămînzi ai lumii
Cerul nu-şi scutură grădinile coapte,
Cîmpul nu-şi macină grînele,
Mările nu-şi aruncă'n undiţe bogăţia.

Pentru marii flămînzi ai lumii
Somnul nu vine dulce şi lin,
Copiii nu vin rumeni şi sprinteni,
Femeile n'au coapse de flăcări.

ZORILE APROPIATE

Pentru zorile purpurii cari vin
Chiui cu sufletul beat şi plin, —
Visule, pentru zilele cari vin proaspete
Te poftesc la masa mea oaspete.

Mîine, da, Visule, mîine,
Nimeni nu va mai sta'n culcuș de cîine,
Nimeni cu spinarea 'ndoită,
Și nimeni, da, nimeni cu smalț pe copită.

VINO CU FULGERE

Vino cu fulgere și cu furtuni,
Cu norii plini, cu norii buni,
Urșii mei dorm în văgăuni
Cu fulgere, cu ploi, cu furtuni.

Luceferii mei au ars și s'au stins,
Nici o fărîmă nu m'a atins,
Nici o fărîmă nu m'a aprins
Din luceferii mei, din luceferii cerului...

Zaharia Stancu

Contribuție la psihologia raselor și popoarelor

Ideia rasistă este, fără îndoială, una dintre cele mai puternice „idées-forces" ale epocei noastre. Mișcările produse de ideia aceasta nu sunt mai puțin puternice decît cele produse de ideia religioasă în evul mediu, de ideile „egalitate, fraternitate și libertate" în și după epoca Revoluției. Interesant este faptul că ideia rasistă a ajuns la culme cînd rasele erau amenințate să dispară sub influența nivelatoare a unei culturi mecanizate, a tendințelor de uniformizare, a democrației. Chiar Nietzsche spune în „Dincolo de bine și de rău" (Jenseits von Gut und Böse) 1885: „S'o chemăm civilizație" sau „Umanitarism", sau „Progres" în care excelează acuma Europenii, s'o chemăm simplu, fără a lăuda și a dojeni cu o formulă politică, mișcarea democratică a Europei; în dosul tuturor acestor formule morale și politice se petece un proces *fiziologic* care progresează mereu, — procesul unei asimilări a europenilor, emanciparea lor dela condițiunile, în care se nasc rasele determinate prin climă și împrejurări — adică ivirea lentă a unui fel de om supranațional și normal care se caracterizează, fiziologicește, printr'un maximum de putere de asimilare. Acest proces al europeanului în devenire nu poate fi amînat printr'o incetinire a timpului, însă tocmai prin aceasta cîștigă în violență și adîncime"... (pg. 62).

Secolele XVIII. și XIX. plecînd dela egalitatea și unitatea omenirii, au vrut să clădească pe egalitatea și uniformitatea aceasta o cultură unitară și comună omenirii întregi.

Reacțiunea împotriva acestei tendințe s'a produs în a doua jumătate a secolului XIX sub influența științelor (anatomia, antropologia, etnografia, istoria) care au condus la o altă concepție a omului. După concepția aceasta deosebiri adînci și esențiale de structură fizică și psihică separă diferitele grupări omenești. Toată viața istorico-socială, culturală, economică a popoarelor începe să fie considerată ca o manifestare, o expresie a unui complex de caractere fizice și

psihice, pe care le putem numi „specificul rasial" dacă ne gîndim la rasa din care face parte un popor, sau „specificul naţional" dacă le privim în cercul mai restrîns al noţiunii de popor.

Concepţia aceasta se opune nu numai ideilor secolului XVIII şi XIX, dar şi concepţiei creştinismului, care preconizează unitatea de origine a neamului omenesc — omenirea întreagă fiind ieşită din prima pereche de oameni.

Ideia rasistă este stimulentul cel mai important al naţionalismului.

La examinarea acestei idei trebue să facem o deosebire între latura ştiinţifică şi latura politică a rasismului. Rasismul politic îşi îndreaptă privirea asupra caracterului ideal al rasei sau al poporului, concentrează într'o imagine ideală ceeace conţine în sine o rasă (un popor) ca posibilităţi. Incepînd dela evreii, cari s'au crezut un popor ales al *lui Dumnezeu* pînă la germanii de azi, cari sunt convinşi de *superioritatea rasei lor*, acest portret ideal a inspirat toate idealurile, *toată activitatea* politică a popoarelor.

Puţin le importă adevărul ştiinţific, ideile îşi urmează drumul şi ajung adesea la rezultate contrare acelora conţinute în esenţa lor. Ce a devenit ideia iubirii aproapelui, ce au devenit ideile Revoluţiei Franceze în mîna omului? După Jürgen Bracke (Der Forschungszustand der Rassenpsychologie, Erziehung, 1935 October) rasismul politic a contribuit mai mult la încurcarea decît la lămurirea rasismului.

N'ar fi fără interes să cercetăm acest portret fizic *şi psihologic* ideal, ce fiecare popor, fiecare rasă îşi face despre sine-însuşi, să-l comparăm cu portretul real şi să stabilim ce influenţă exercită portretul ideal asupra acţiunilor unui popor. Atribuindu-şi calităţile cele mai nobile, fiecare popor face în acelaş timp un portret al popoarelor cu care se luptă, care îi fac concurenţă, observîndu-le cu spirit critic.

Lăsînd la o parte rasismul politic, ne vom ocupa numai cu partea ştiinţifică a problemei, încercînd să stabilim ultimele rezultate ale cercetărilor.

Aceste rezultate au fost obţinute prin cercetări antropologice, psihologice, filologice şi biochimice.

Rezultatele cele mai palpabile sunt *cele antropologice*. Pentru Gobineau, Vacher de Lapouge, Ammon, forma craniului este semnul distinctiv al raselor. Dolichocefalia, favorizînd mai bine desvoltarea creerului, popoarele dolichocefalice au calităţi sufleteşti superioare celor brachicefalice. Lapouge constată chiar cu îngrijorare că dolichocefalia scade, pe cînd brachicefalia creşte. Prin amestecul raselor superioare cu cele inferioare, numărul capetelor lungi scade şi ale capetelor late creşte, ceeace conduce la degenerare.

Toate teoriile care încearcă să stabilească specificul rasial sau naţional, plecînd dela structura fizică a omului, sunt bazate pe teoria paralelismului psihofizic. Concepţia aceasta consideră sistemul nervos, mai cu seamă creerul ca sediu al sufletului. Ce valoare poate să aibă însă teoria aceasta, dacă nu vedem în sistemul nervos altceva decît un organ de adaptare la viaţă, pe cînd viaţa sufletească îl întrece cu mult. Legătura între corp şi suflet, de sigur, nu poate fi negată — dar sufletul omului conţine mult mai mult decît ceeace poate fi în creer.

Servindu-ne de imaginile lui Bergson am putea zice că între corp şi suflet este aceeaşi legătură ca între un cui şi mantaua atîrnată de el. Dacă scoatem cuiul din perete, atunci cade şi mantaua, dar prezenţa unui cui în perete nu garantează încă prezenţa unei mantale; sau ca între mişcările baghetei unui dirijor şi simfonie: Simfonia întrece cu mult aceste mişcări.

A stabili deci după forma craniului sau după alte forme structurale fizice (greutatea creerului, lungimea feţei) deosebiri de valoare din punct de vedere sufletesc între rase, deosebind rase inteligente şi inferioare, a trage concluziuni asupra structurei sufleteşti a raselor, înseamnă un materialism grosolan, de mult întrecut prin starea actuală a psihologiei.

Pe altă cale ajunge la acelaş rezultat d. Negulescu (Geneza formelor culturii), trecînd în revistă toate cercetările antropologice: „Impresia generală ce se desprinde din numeroasele fapte este că toate caracterele fizice, considerate de antropologi ca deosebind deferitele rase de oameni, are o valoare foarte relativă". (pg. 283).

După examinarea rezultatelor bio-chimice, ajunge la aceeaşi concluzie: „O sumă de motive ne impun încă rezerve destul de serioase. Cu indicele 1,62 găsim pe Evreii din Asia Centrală, pe Germanii din Danzig, pe Polonezii din Kielce. Cu indicele 2,63 găsim pe negrii din Jamaica, pe Germanii din Berlin şi din Hartz, etc." (pg. 369).

Deci structurile sanguine nu au nici o influenţă asupra culturii, popoarele cu aceiaşi structură sanguină avînd culturi cu totul diferite.

Din punctul de vedere psihologic ştiinţa raselor caută structuri sufleteşti stabile, ereditare, cari se transmit din generaţie în generaţie, indiferent de influenţe exterioare şi cari dau rasei (sau poporului) o unitate sufletească. Nu este vorba de un sistem rigid de caractere, ci de nişte dispoziţiuni fundamentale, care în cursul vremurilor iau forme diferite, în care însă dispoziţiunea fundamentală este totdeauna prezentă.

Sub aparenţa variabilă a popoarelor, a raselor, psihologia rasei caută acest moment stabil, invariabil, imanent rasei, care formează la rase „specificul rasial", la popoare „specificul naţional". S'au întrebuinţat două metode pentru stabilirea acestui fenomen psihic:

1. *Metoda ştiinţifică*, care procedează măsurînd, experi-

mentind, numărind și se crede în stare de a exprima rezultatul prin legi solide, prin cifre, prin formule matematice. S'a observat astfel comportamentul raselor în condițiuni simple, ușor observabile (auzul, văzul, voința sau inteligența) sau la diferite rase, sau la oameni de aceeași rasă trăind în condițiuni diferite. S'a încercat a se stabili puterea muncii diferitelor rase; în America s'au făcut astfel de cercetări cu soldați de diferite rase (albi, negri, mongoli) pentru stabilirea inteligenței. Astfel s'a ajuns de exemplu la următoarele tabele exprimînd cu puncte gradul inteligenței:

Soldați albi născuți în America au obținut 59 puncte,
Soldați albi născuți aiurea au obținut 47 puncte,
Soldați negri din Statele de Nord au obținut 38 puncte,
Soldați negri din Statele de Sud au obținut 12 puncte.

O cercetare a copiilor albi și negri a dat următoarele rezultate:

	Buni	mediocri	răi
Albi	10	61	11
Negri	0.1	24	38

sau după naționalitate la copii:
de origine spaniolă 78,
de origine portugheză 84,
de origine italiană 84,
de origine europeană 105.

De asemenea s'au făcut cercetări pentru stabilirea puterii de muncă industrială a raselor. Materialul acestor cercetări nu s'a produs prin teste sau experimente, ci prin observații directe făcute în viața fabricilor.

Astfel s'au făcut o mulțime de observații asupra funcțiunilor sufletești elementare. S'au găsit cîteva fenomene sufletești măsurabile: intelectualitatea, puterea de muncă, formele voinței. In ce privește sensibilitatea și puterea simțurilor, nu s'a obținut nici un rezultat definitiv. Alte facultăți sufletești nici nu au fost cercetate. Tipic, este o mare oscilațiune a rezultatelor.

Importanța acestor rezultate devine foarte mică, dacă examinăm în ce grad reușește să pătrundă specificul național sau rasial.

Fenomenele psihice fiind de natură calitativă — o multiplicitate calitativă — nu pot fi măsurate, numărul cuprinzînd în sine și spațiul, pe cînd fenomenele psihice nu au nimic spațial; ele se desfășoară în timp. A le exprima cu numere înseamnă a le denatura, a le proecta în spațiu, a opri cursul lor neîncetat, a aplica procedurile rațiunii contractate în cursul evoluției în contact cu materia brută.

O altă lipsă a acestei metode este lipsa de conștiință istorică. In cursul vieții istorice fenomenele sufletești se schimbă. Metoda științifică nu ține seamă de aceste schimbări, nu prinde fenomenele decît într'un moment al istoriei. Astfel, de exemplu,

Italienii au fost considerați ca un popor leneș. Englezii nu s'au ocupat cu comerțul nici în țara lor, nici în țările streine, înaintea epocei Reginei Elisabeta. Pînă atunci nici nu au îndrăznit să iasă pe mare. Ce părere avea lumea de Japonezi sau Chinezi acum 30-40 de ani?

Ca rezultat final se poate deci stabili că metoda aceasta nu reușește să degajeze specificul rasial sau național din multiplele fenomene ale vieții poporane și culturale, că nu găsește nici un punct de reper pentru a putea stabili caracterele rasiale, prin urmare nu poate găsi o măsură care ar permite compararea caracterelor rasiale.

Savanții au recurs la o altă metodă, la metoda *noologic-cultur-psihologică*, care arată mai bine contribuția specificului rasial sau național la viața poporului. Metoda aceasta nu se mulțumește cu cercetarea funcțiunilor elementare, depășește cu mult cîmpul de activitate al metodei științelor, vrea să cuprindă omul întreg, în toate manifestările esențiale, ținînd seama de schimbările produse în cursul vremurilor. Ideia fundamentală a acestei metode este: Dacă există într'adevăr o viață psihologică determinată prin rasă, aceasta trebue să se manifeste în fiecare formă culturală realizată de o rasă; trebue să existe un stil al rasei. Numai ceeace s'a menținut ca tip constant în schimbările vecinice ale condițiilor de viață, poate să fie considerat ca specific rasial sau național. Se vor examina toate manifestările culturale, religioase, politice, istorice, economice și din atitudinea unei rase, unui popor, din toate aceste manifestări, se va desprinde elementul constant, care este specificul național sau rasial.

Analiza unui număr foarte mare de manifestări de felul acesta însă, nu va fi suficientă, creațiile culturale caracteristice pentru o epocă fiind în general opera unui singur geniu creator și conducător — psihologia acestui om va fi de o importanță covîrșitoare.

Ceeace spune Bergson în capitolul „Appel du Héros" (Les deux sources de la réligion et de la morale, pg. 29), nu se referă numai la viața morală, ci și la toate manifestațiile vieții popoarelor, dar tocmai aici se isbește metoda aceasta de un mare obstacol, oameni conducători — genii creatoare — rezultînd în majoritatea cazurilor din amestecul de rase.

Psihologul francez Charles Nicolle susține că numai prin amestecul raselor se poate întreține spiritul de invenție, de creație, de originalitate în omenire. După el, oamenii reprezentativi ai popoarelor, ai raselor, au ieșit din amestecul de rase, fiindcă tocmai amestecul raselor poate conduce la o ruptură de echilibru, care favorizează spiritul creator.

In acest sens spune Paul Valéry despre Francezi: „Faptul fundamental pentru formarea Franței a fost prezența și amestecul pe teritoriul său a unei cantități remarcabile de elemente

etnice diferite. Nu este nici o națiune a cărei formă etnică și linguistică să fie așa de bogată ca aceea a Franței. Din cauza sîngelui foarte disparat, pe care l-a primit și din care și-a compus în cîteva secole o personalitate europeană așa de pură și complectă, producătoare a unei culturi și a unui spirit caracteristic, națiunea franceză aduce aminte de un pom altoit de mai multe ori, a cărui calitate și savoare a fructelor rezultă dintr'o fericită alianță de sucuri și de seve prea diverse, contribuind la una și aceeași indivizibilă existență. (Regard sur le monde actuel, pg. 119).

Metoda cultur-psihologică a fost aplicată aproape la toate rasele și la toate popoarele fără să ajungă la rezultate precise. Din numeroasele rezultate contradictorii citez numai cîteva exemple: Gobineau susține *superioritatea rasei ariene*. Germanii, cari sunt reprezentanții ei cei mai curați, *au dominat în* toate manifestările culturale europene. *Ei au fixat civilizația în NE* Europei și ei veghează la desvoltarea ei ulterioară. *Woltmann*, Chamberlain, Benhardy, conduc ideia aceasta la paroxism. *După* acești autori poporul german este poporul civilizator și are menirea să răspîndească civilizația la toate popoarele. Statul german, creat de rasa superioară germană, e singurul deplin cultural și după Egipteni, Greci și Romani, are misiunea de a propaga civilizația, recurgînd chiar la forță.

Acestui portret să-i opunem un alt portret, făcut după ultimele experiențe de Berthelot într'un articol din „Revue de metaphisique et de morale" 1931, Juillet-Septembre, pag. 411.

Vorbind despre idealismul lui Goethe și Hegel, autorul întreabă ce s'a ales din el. Răspunsul este următorul: „Viața Germaniei, dela 1830 încoace este, într'adevăr, în intregimea ei, o lungă trădare nu numai a spiritului kantian, dar și a spiritului lui Hegel și al lui Goethe. Germania a subordonat spiritul romantic nu ca Hegel, cercetării unei armonii ideale, nu ca Goethe spiritului de echilibru, nu ca amîndoi afirmării valorilor omenești în totalitatea lor, ci utilitarismului, — unui utilitarism militar și economic, succesului material imediat. Domnia lui Wilhelm II a însemnat desfășurarea plină a influenței acestui utilitarism romantic. Rezultatul a fost răsboiul mondial cu pedeapsa din 1919. Am ajuns aici într'o regiune unde ideia lui Hegel se unește cu tragedia greacă, unde istoria se ridică la nivelul lui Sofocle și a lui Eschil. Niciodată evenimentele n'au verificat mai bine cuvintele filosofului nostru: „Weltgeschichte, Weltgericht".

Contrazicerile numeroase în interpretarea factorilor de cari se ocupă metoda aceasta, ne arată cît de grea este aplicarea ei și într'adevăr nu a reușit să facă portretul psihologic al raselor sau al popoarelor.

Cauzele acestor insuccese sunt numeroase. Pentru aplicarea acestei metode ar trebui să cunoaștem istoria precisă și

întreagă a rasei, a poporului. Cunoașterea materialului istoric, cultural este însă plină de lacune. Apoi interpretarea faptelor, mai cu seamă explicarea motivelor psihice este subiectivă. La baza acestor interpretări stă mai totdeauna o concepție prea simplistă a tipului omenesc. Nu se ține de, exemplu seama de natura polară a omului. (Vezi Kallós: Polaritatea din punct de vedere educativ, Revista de Pedagogie, IV, 1-2). Apoi nu se face nici o deosebire între specificul rasial sau național constant ca tip ereditar și ca tip fenomenal trecător. Savanții consideră specificul rasial sau național ca un complex de calități precise, virtuți practice bine definite, concepții de viață sau concepții religioase. Alții repartizează caracterele sufletești asupra raselor sau popoarelor, fiecare rasă posedînd cîteva însușiri caracteristice. Astfel se deosebesc rase răsboinice și pașnice, raționale și iraționale, individualiste și universaliste. Amîndouă concepțiile nu corespund realității, fiindcă sunt la fel la toate rasele: înțelepciunea și prostia, noblețea și josnicia, vitejia și lașitatea se găsesc la toate rasele, ca și toate talentele artistice, economice și politice. Dozarea acestor caractere, coordonarea lor, legătura între ele — iată în ce constă specificul rasial sau național. Nu tendințe izolate formează specificul rasist sau național, ci constelațiuni de trăsături închegate în structuri specifice. Fidelitatea de ex. formează caracterul mai multor rase, ea devine însă specificul rasial prin importanța ce o are în structura omului întreg.

Oricum specificul rasial și național — cu toate aceste greutăți de a le stabili, de a le defini — este o realitate psihologică și culturală. Bunul simț al limbii a creat expresii ca: procedează turcește; despre omul care urzește intrigi se spune că este bizantin; sau: el o șterge englezește, se poartă țigănește, etc.

Expresiile acestea arată că poporul avea totdeauna cunoștința specificului rasial sau național.

Poporul trăește în limba lui. Nu cumva în limbă trebuie să căutăm acest specific național sau etnic, pe care cercetările antropologice, psihologice nu le-au putut preciza? Georg Schmidt-Rohr într'un studiu „Sprache oder Volkstum" (Deutsche Rundschau, 1933, Juni) susține, că specificul națiunilor se manifestă în limba lor. Cu Fichte el spune că popoarele sunt mai mult creațiile limbii decît limba creația popoarelor. In ce privește criterul sîngelui, autorul se întreabă: Cîți oameni de origine etnică germană deveniți Unguri, Francezi, Polonezi, Cehi, etc. au luptat ca dușmani înverșunați împotriva Germanilor fără ca vocea sîngelui să fi protestat? Individul nu este determinat de originea sîngelui, ci mai mult de spiritul care se obiectează în limba prin care copilul invață să cunoască lumea. Astfel el este format de rasa străină sîngelui său. Dar mulți nu vor să recunoască puterea spirituală asupra condițiilor bio-

logice. Concluzia autorului este: „Dîndu-se întiietate condiţiilor biologice, s'a născut în Germania o manie rasială drept surogat pentru conştiinţa naţională, care paralizează puterile poporului, deoarece induce în eroare energiile lui”.

Lupta pentru menţinerea specificului naţional înseamnă lupta pentru limba şi cultura naţională. Acest specific naţional sau rasial însă, trebuie să aibă legături strînse cu tendinţele universale ale omenirii; operele în care specificul naţional se manifestă în modul cel mai strălucit, formînd comoara spirituală a omenirii întregi (Homer, Dante, Shakespeare, Goethe).

La toate greutăţile enumerate care ne fac să înţelegem de ce ştiinţa raselor are mai mulţi adversari şi sceptici decît aderenţi, se mai adaugă una: greutatea de a exprima aceste realităţi spriituale, psihice. Cuvîntul cu contururile lui solide nu s'a desvoltat pentru a exprima realităţi psihice în devenire veşnică — numai în domeniul fizic găseşte o întrebuinţare firească. Poetul, artistul prin poezie, prin muzică pot să ne sugereze ceeace limba curentă nu poate să exprime, dar este tendinţă naturală a raţiunii de a voi să formuleze, să definească, ceeace am cunoscut prin trăiri artistice.

Ca „idée-force” încadrată într'o filosofie pragmatistă, ideia specificului naţional sau rasial, inspirînd o activitate politică a omenirii desigur că şi-a croit drumul — dar pentru formularrea şi definirea pur filosofică a acestei idei, şansele *sunt foarte* reduse.

E. Kallós

Vocile singurătăţii

JOC ÎN LUNĂ

Lună bună, sară clară
hai,
Să dansăm pe scară-afară.

Lună nouă, frîntă'n două,
sai
Rod în palmă bob de rouă.

Huhurezi sub şură sură
s'au
Luat huhu cu bezna'n gură.

Cîinii aue la lună:
hau!
Semne rele, sară bună.

INTÎLNIRE PESTE ANI

Cînd îmi vor prinde racla în piroane,
Va fi o toamnă palidă şi blondă,
Precum un foşnet veşted de coroane
De foi de aur, de cocardă rondă.

Şi bulgări grei s'or prăvăli pe scînduri
Cu brusc un bubnet surd de desacord,
Prelung sunînd în lemn şi, poate 'n gînduri,
Ca un ecou de valuri pe fiord.

Te-i duce, apoi, ca o adiere,
Cînd timpul creşte'n ornic şi'n castani,
Şi suvenirul vieţii noastre piere.
Departe: tu prin lume, eu prin ani.

Cum coaja verde depe coapte nuci,
Sub lespezi, carnea moale se desface,
Şi pleoapele, pe ochiul orb şi luci,
Se rup, ca frunza putredă'n răstoace.

Iar tu, — un zîmbet rumen de garoafe,
Te dărui la viespari şi la albine,
Şi îţi mai aminteşti de epitafe
Ca de ceva de mult strein de tine.

Dar, intr'o toamnă blondă şi bolnavă,
Cu promoroacă pe livezi de meri,
Cocori, cu sboruri plane, ca o navă,
N'or să mai ancoreze nicăieri.

NOSTALGIE

Văzduhu-i alăută ce s'aude.
Reteazä toamna sboruri de cocor.
Tu treci prin sară rar, cu gene ude,
Şi plîngi în calea lor, în urma lor.

In sihăstria vîrstei tale, printre
Dorinţele'ncuiate, — mici chilii,
Ai aşteptat cocorul sfînt să intre
Cu visul parfumat de veşnicii.

Adulmeci azi distanţele şi ceaţa,
Flămîndă de cutreere şi zare,
Dar rădăcinile îţi trag viaţa
Şi năzuinţa e fragilă, — sburătoare.

Intîrziată'n toamnă şi în sară,
O aripă căzu din sborul mare;
Iubirea ta se stinge solitară,
Cocor bolnav, de depărtări şi soare.

IMAGINI ŞTERSE

E'n lucruri cîte-un suflet şi cîte-un epitaf;
Dar tot mai stă medalia lor pură
Ca un portret pe care s'aşternură
Egal: un strat de timp şi-un strat de praf.

Culegi în ochi imagini şi foşnete'n ureche;
Şi de te uiţi în viaţă mai de-aproape,
Vezi numai umbra ta plutind pe ape
Ca o meduză moartă, nepereche.

In minte se usucă lumina din afară,
Ca'ntr'o carafă veche trandafirii;
Tu, răsucind un ritm pe nervii lirii,
Ii dărui floarea sfîntă şi amară.

Ca siluete şterse'n oglinzile cu praf,
In viaţă şi'n fîntînă vezi umbrele pe fund,
Imaginile seacă şi se prefac în gînd,
E'n lucruri cîte-un suflet şi cîte-un epitaf.

Ilariu Dobridor

Cu privire la Stéphane Mallarmé

Dacă realizarea poetică a simbolismului s'ar fi mărginit numai la desvoltarea motivelor de artă din manifestul lui Paul Verlaine, și ar fi căutat o îndrumare lirică — cum s'a început — în urmărirea unei muzicalități voite sau în dibuirea unor stări sufletești neorganizate și sesisabile prin simbol, — desigur că noutatea poetică a vremii de acum ar fi fost întîrziată sau alta. Fiindcă ceeace i-a determinat un interes și i-a folosit ca îndreptar a fost sistemul de poezie a lui St. Mallarmé.

Poezia romantică era o înșirare graduală a *emoției*. O compoziție care nu pretindea efort și nu observa *criterii*. Pentru unii chiar „absență totală de sistem"[1]).

Romantismul nu a adus o metodă proprie. Nu se poate vorbi, de o experiență sau de o tehnică romantică a versului. Romantismul aglomerează datele, fără ca această sumă de imagini și de momente să se rezolve într'un ansamblu.

Pentru romantism, era suficientă experiența personală a sensației. Fiecare poet era un amant. Poezia începea în prezența unor emoțiuni întregi. Se avea dinainte siguranța impresiunilor.

Dependența afectivă de obiect representa firescul, umanul. Ea oferea sentimentul unei intimități care nu era decît obicinuință și loc comun.

Recurgînd la vizualitate, adică la înfățișarea izolată și liniară a lucrurilor, — romantismul a sfîrșit cu nesocotirea oricărui plan al valorilor și cu libertatea unor repetiții cari, urmărind să desvolte intuiția poetică, au adus un conținut artificial și o repartizare inegală.

Amploarea romantică este situarea în spațiu a frumosului. Ea nu depășește o enumerare. Ea impune un acelaș criteriu:

1) P. Valery: Variété II.

mărimea. Ceeace însemna pentru judecata poetică, eșirea din limitele uzuale ale unui fapt sau ale unei lumi.

Individualismul nu este așadar, cum se socotește obișnuit, un principiu inițial, ci rezultatul dedus din însuși procedeul de transcriere romantică. El urmează lipsei de motivări obiective și de distribuire unitară.

Realitatea poetică a fost deasemeni prezentată de școala parnasiană, ca o noțiune stabilă, limitată la considerarea plastică a motivelor de artă și nereținînd odată cu vizarea impersonală a lucrurilor decît valoarea lor formală și statornică.

Preciziunea parnasiană nu presupune totuși luciditate. Ea fixează impresiunea estetică și se oprește la descripții.

Poezia devine un prilej pentru identificarea lumii cu existența unui tablou. Imobilitate, care indică un sentiment de jenă necunoscut în clasicism.

Incercarea de a depăși „intuiția naivă în literatură" a impus nu numai o atitudine diferită a lirismului, ci și efortul de a creia un drum între frumusețea statuară a școalei parnasiene și facilul pasional al romanticilor. Reprezentarea clară devenea astfel, la Mallarmé, un material poetic fluid, degradat printr'o serie de lumini inegale.

Poezia emotivă — sau poezia dinaintea apariției lui St. Mallarmé — este în funcțiune de obiecte. Ea poate fi anticipată, deoarece aduce un conținut stabilit anterior și cuprinde obicinuit aceleași date.

Planul de mișcare a poeziei emotive este unic. Emoția implică o limită și o anumită fixitate. Ea nu evoluiază decît într'un cadru închis. E uniformă și irevelantă.

Poezia emotivă se poate, ca atare, scinda. Nu este ultima. De aici putința de a introduce continuu, elemente discursive, lăturalnice.

Ceeace subliniază particularitatea lirismului lui St. Mallarmé, nu este originalitatea evidentă a emoției, — cum ar fi putut fi, bunăoară, la romantici sau la un Fr. Jammes, — ci travaliul artistic care caută să o releve *„à l'état naissant"*.

Pentru el, emoția nu constitue un punct de reper, nici un material de artă. Preocuparea lui se îndreaptă spre calitatea de sine stătătoare a versului. Poetica lui se oprește la caracterul formal și implicit permanent, al elementelor lirice.

Ca dovadă, la Mallarmé nu apar teme poetice. Cel mult o singură sau două obsesii. Poezia lui nu este un domeniu, cît un sistem. Elementele ei se pot adecva oricărei sensibilități.

Baudelaire a adus în lirica franceză o sumă de emoții noi. Experiența lui oferea un material inedit de cunoaștere. Nu era numai un poet în plus, dar o lume în plus.

La Mallarmé lipsește tocmai obiectul sensibil al emoției,

anume lumea. Ca și cînd distribuirea tehnică a poeziei nu este condiționată din afară, ci se menține distinctă, fără putință de raportare și fără necesitatea unei recompuneri.

Nu există o calitate distinctă a viciului. Poezia lui Baudelaire și a lui Mallarmé sunt egal de viciate. Viciul nu este decît abaterea dela un nivel comun de simțire.

Ceeace deosibește o poezie de alta sunt planurile diferite de experimentare și conducere.

La Baudelaire, importanța senzației aducea o subordonare a motivelor de artă.

La Mallarmé, intuiția refuză intimitatea obiectului. Realitatea se rezolvă abstract, în favoarea unei pure imagini. Sau este în funcțiune de o înțelegere care oprindu-se inadins la relații, aduce în locul metaforei, *analogia*.

Analogia ține de inteligență. Ea observă structura uniformă a datelor, punctul lor de coincidență și de sprijin. Intrebuințată ca un mijloc de cunoaștere, ea a oferit lui Mallarmé conștiința unei existente egale și a unei viziuni esențiale a poeziei.

Mallarmé este un spirit metafizic. El descoperă înapoia fiecărei apariții, o constantă. Poezia lui, lipsită de înfățișarea prezentă a lucrurilor, vizează numai limitele. Un obiect ajunge o imagină (Herodiade) — un corp de femeie, linia ei *ideală* („petit air"). Abstractizarea n'a reținut decît *aderențele. Obsedat* de inefabil, caracterul deficient al poemului *malarmean* provine din aspectul acesta definitiv și *iluzoriu; efortul* de a releva peste tot o esență, implicînd un regres în condițiunea de viață a poeziei.

Alături de poezia aceasta cu imagini neclare, cu analogii întrerupte, care urmărește, prin disocierea elementelor lirice o simplificare totală (ceeace este, de altfel, posibil să nu concorde cu obiectul în sine al poeziei), se observă o poezie de început, nu fără elemente străine și a cărei atmosferă de incertitudini și gol l-a apropiat un timp pe Mallarmé de planul de viață din „Fleurs du Mal" și de formula de expresie a parnasienilor.

De unde, schematic, un cadru accesibil, în care inspirația urmează unei neliniști lăuntrice și un altul obscur care nu este decît silința de a întrece o limită și a validă un principiu sau o eroare poetică: Poezia Pură.

Și dacă Mallarmé a avut la început limpiditatea unei creațiuni de un ritm perfect și de o frumusețe clară, ajunge cu experiența din a doua perioadă, — și care constitue de fapt, experiența sa poetică, — la o poezie închisă, fără subiect și aproape fără emoții.

* * *

„L'Azur", „Brise Marine", „Les Fenêtres", „Las de l'amer repos", „Renouveau", — repetă aceeaș temă.

Există în viața fiecărui om o evadare. Ceeace înseamnă mai mult decît ajungerea în alte părți. Adică, decît tentația unui peisagiu sau trebuința unei schimbări.

La Baudelaire sau Rimbaud, evadarea era condiționată de un sentiment de nestatornicie. Urma unei oboseli sau unui desgust. Era incapacitatea de a se fixa undeva.

Evadarea cunoștea astfel o justificare psihologică. Pentru Baudelaire, ca să scape de timp, pentru Rimbaud, ca să se ferească de mediocritate: „Je me décompose dans la platitude".

La Mallarmé, evadarea este de esență metafizică. Ca dovadă, Mallarmé nu pleacă nicăeri: „Je vague peu, préférant à tout, le sejour parmi quelques meubles anciens et chers et la feuille de papier souvent blanche".

Mallarmé își pune doar întrebarea: „Où fuir?"

Rimbaud plecînd, și-a apropiat o altă înțelegere a lumii și a găsit un echilibru.

Pentru Mallarmé însă, lucrurile sunt toate egale. Evadarea nu rezolvă nimic. Rezultatele rămîn mai departe aceleași.

„Où fuir?" înseamnă deopotrivă nedumerire și luciditate. Dezolarea aceasta, lipsită de sgomot, este în fond, o problemă de cunoaștere: „Trouver ce néant que tu ne connais pas" (Tristesse d'été).

Atunci „Où fuir?". Mallarmé trebue să plece cu sine. Deaceia renunță. Așteaptă înaintea unei pagini „souvent blanche". E unicul său miracol.

„Je partirai! Steamer balancant ta mâture,
„Leve l'ancre pour une exotique nature.
(Brise Marine)

Sunt încă eforturi de viață pentru a-și găsi o fixitate în larg. Nu-l vor opri de astă dată:

„Ni les vieux jardins reflétés par les yeus
„Ni la clarté déserte de la lampe
„Sur le vide papier que la blancheur défend.
„Ni la jeune femme allaitant son enfant

Mallarmé este acum la capătul iluziei. Exaltările lui se opresc. Poate, din inutilitatea acelui „altceva". Poate, fiindcă luciditatea lui are nevoe de distanțe care nu epuizează obiectul.

„Mais, o mon coeur, entends le chant des matelots".

* * *

Există în poezia lui Mallarmé o pudoare care limitează sentimentele, în care abuzul de decență și nuanțe se refuză liniilor mari.

Sensibilitatea lui e staționară. Ea se apropie de planul unei înțelegeri metafizice; în măsura în care metafizica nu întreține elanurile ci le denunță.

Versurile de proză stilizată ale lui Victor Hugo, „qui ne contiennent rigoureusement que des noms propres", compuneau totuși un sentiment de măreție. Pateticul, ca element de viață romantică, conducea poemul la o limită la care imaginile fuzionau pentru a se obține perspectiva vizuală și mai vastă a lucrurilor.

Tehnica nu crează, însă, niciodată un sentiment de grandoare. Poetica lui Mallarmé, este, ca atare, un sistem închis. Ea presupune o sensibilitate matură, obosită de cunoaștere. Ea deschide o perspectivă în adîncime, nu în larg. Imobilitatea cu care sfîrșește poemul malarmean, implică o prelucrare dizolvantă a versului și o *absență nu de elemente poetice, dar de viață poetică.*

E aci un semn de decadență. Este, în acelaș timp, incapacitatea de a simți puternic lumea:

„Je fuis et je m'accroche à toutes les croisées
„D'où l'on tourne l'épaule à la vie...
(Les fenêtres)

Mallarmé se justifică. Arta nu este *o experiență, nici* un refugiu. Poezia sa este singura *lui certitudine. Mallarmé* rămîne înapoia zidului, închis. A *refuzat o plecare.* Va refuza deacum toate plecările.

„Aspirer au repos que la vie a troublé".

Viata nu a turburat nimic în Mallarmé. Mallarmé a turburat totul.

Peisagiul atenuiază conștiința. Ii oferă un repaus. Un poet al livezilor, e un poet blînd. Rusticitatea este o emoție calmă. Ea este îngrădită de o sumă de lucruri. Cu alte cuvinte, conștiința nu se află niciodată singură. Ea își găsește peste tot o corespondență care, deobiceiu, e și liniște.

Lipsa de rusticitate silește, dimpotrivă, la o perspectivă unghiulară, ostilă. Contradicția de spații creiază un sentiment de nesiguranță, în care limitarea — dintr'un anumit spirit de finețe — nu înlocuiește, totuși, nevoia de apropiere cu lumea. Mallarmé rămîne distant. Poezia lui este urmarea acestui cadru restrîns, de viață.

„Il n'y a plus de champs et les rues sont vides: je te parlerai de nos meubles". (Lettres).

Mallarmé e un poet de interior. El nu ignorează bucuria simplă pentru un vas chinez[1]), sau pentru o mobilă fină[2]):

„Serein, je vais chosir un jeune paysage
„Que je peindrais encore sur les tasses, distrait.
„Une ligne d'azur mince et pâle serait
„Un lac, parmi le ciel de porcelaine nue
(Las de l'amer repos)

El scrie despre evantaiul doamnei și domnișoarei Mallarmé, la fel cum Fr. Jammes va povesti din Orthez, despre viața de poezie a măgarilor. E aceiași aplecare către lucrurile mici. Un alt orizont numai.

„Je veux délaisser l'Art vorace d'un pays
„Cruel, et, souriant aux reproches vieillis
„Que me font mes amis, le passé, le génie,
„Et ma lampe qui sait pourtant mon agonie,
„Imiter le Chinois au coeur limpide et fin
„De qui l'extase pure est de peindre la fin
„Sur ses tasses de neige...
(Las de l'amer repos)

Există în Mallarmé tentația de a se apropia mai mult de lucruri decît de sufletul lucrurilor, de a se opri la un plan de contemplație simplificat și acelaș, de a prefera o pictură de porțelan frumuseții inegale a peisagiului.

Mallarmé nu cunoaște grandoarea. Expansiunile sale se string, prind o tonalitate de nord. Natura se relevă prin lumina întreruptă a vitraliului:

„Que la vitre soit l'art, soit la mysticité
„A renaitre, portant mon rêve en diadème,
„Au ciel antérieur où fleûrit la Beauté"
(Les fenêtres)

Viața, impune o anumită decență. Mallarmé și'o apropie umil, cu un gest rar, cu un fel de iubire care nu atinge obiectul:

„Princesse, nommez nous berger de vos sourires.
(Placet futile)

* * *

„Le printemps maladif"
(Renouveau)

. . . .

1) Las de l'amer repos.
2) Lettres.

„La tristesse d'été
(Tristesse d'été)

. . . .

„Je déteste moi le bel azur"
(Hérodiade)

. . . .

Melancolia, determinată paradoxal de abundența de lumină (le printemps, l'été, le bel azur), indică o adîncire a aparențelor, o imposibilitate organică de a se opri la anumite contururi și margini.

Lucrurile păstrează pentru Mallarmé o importanță numai în măsura în care se pot aduna și pot oferi o perspectivă de ansamblu. De aici, trebuința de abstracțiuni și de umbre, întrucît lumina relevă dimensiunea adîncă a obiectelor și distinge un obstacol, acolo unde sensibilitatea ar fi voit să recunoască o analogie.

Mallarmé preferă „le stéril hiver", „la clarté déserte de la lampe". Predilecția aceasta pentru artificial cuprinde avantagiul de a putea ascunde un detaliu și de a apropia totdeauna limitele.

„Le ciel est mort. Vers toi j'accours, donne, ô matière,
„L'oubli de l'idéal cruel et du Péché".
(L'Azur)

Pentru Mallarmé nu există nimic deasupra, *cum nu există* nici în afară. Inclinația spiritului de a-și căuta o *justificare este* aparent, un refugiu. Mallarmé nu *inventează nimic*. Se închide în el însuși. De unde, negarea *oricăror prezențe*:

„Mon âme vide".

. . . .

„La cervelle vidée".

. . . .

„Froid de solitude et de pensée vaine".

. . . .

„Sous l'incourable ennui que verse mon baiser".

Mallarmé rezumă aci o experiență. Sentimentul de zădărnicie provine din participarea la o viață supra-individuală, simbolică. Trebuința de transcendere definește o atitudine de panică și inaderențe. Ea corespunde încercării de evadare din „Brise Marine" și este nu atît o orientare dureroasă a sensibilității cît o problematică. Mallarmé ignorează realitățile. Pentru ei nu există un acord între realitate și simțuri. Emoția nu convine artei. Intre un concept și sensația, Mallarmé alege conceptul. Poezia lui nu exprimă, deci, un sentiment. Ea capătă o valoare de cunoaștere.

Le „froid" [1]) le „vierge" [2]), la „stérilité" [3]), le „vide", le „blanc", — sunt convergențe de expresii care abundă în toate poemele lui Mallarmé. Ele nu condiționează o stare, după cum nici reprezentarea lor nu reclamă neapărat un obiect. Pe Mallarmé îl preocupă doar măsura în care datele exterioare dispar. Deaceia:

„Ce *blanc* vol". (Un zbor care nu se lasă sesizat de simț).

„Ce *blanc* souci"

. . . .

„Cette *blanche* agonie"

. . . .

„Ce fantôme *blanc*"

. . . .

„Le frisson *blanc* de ma nudité".

„Albul" nu este, în poezia lui Mallarmé, un atribut, ci o stare de suflet. Pentru alb nu există corespondențe. Albul se apropie de indistinct. E o culoare disponibilă. Cu alte cuvinte, e limita culorii sau limita senzației clare.

La Mallarmé, raportul de cunoaștere se rezolvă abstract, ireal. Ceeace presupune scrupul sau o eroare de sensibilitate. *„Hérodiade"*, va fi dovada primă a acestei erori.

„Hérodiade" este poezia cunoașterei lirice. Sau, pe alt plan, repetarea unui gest de narcisism:

„Oui, c'est pour moi, pour moi, que je fleuris, déserte!
„Vous le savez, jardins d'améthyste, enfouis
„Sans fin dans de savants abîmes éblouis,

---

1) *„Froid de solitude".*
(Sonnet).
„Eau froide par l'ennui dans ton cadre gelée
(Herodiade)
„L'innocence de vos pieds froids"
(Don de poème
„Il s'immobilise au songe froid de mépris".
(Le vierge, le vivace et le bel).

2) „J'aime l'horreur d'être vierge"
(Herodiade)
„Vierge vers
(Salut)
„Pour des levres que l'air du vierge azur affame".

3) „M'a comme toi marqué de sa stérilité"
„(Angoisse)
„Fossoyeur sans pitié pour la stérilité"
(Las de l'amer repos)
„Le poète impuissant qui maudit son génie"
(L'azur)

„Ors ignorés, gardant votre antique lumière
„Sous le sombre sommeil d'une terre première".

Narcisismul nu este atît preţuire de sine, cît imobilitate. Preţuirea de sine e un act ulterior, condiţionat de absenţa altor imagini. Narcisismul a fost întiiul act de ajungere. Narcis a izbutit să se oprească la el. Ceeace înseamnă vid. Dar indică totodată o normă de cunoaştere.

„Je me crois seule...
— N —
...et pour qui, dévorée
„D'angoisses, gardez-vous la splendeur ignorée
„Et le mystère vain de votre être?
— H —
...Pour moi.
— N —
„Triste fleur qui croît seule et n'a pas d'autre émoi
„Que son sombre dans l'eau vue avec atonie.

Hérodiade nu cunoaşte nici o emoţie. Ea ignorează sensibilitatea. Neputinţa de a se apropia de altcineva duce indirect la nevoia de eliberare definitivă, de esenţă:

„O charme dernier, je le sens, je suis seule".

Hérodiade nu caută corespondenţe. Ea îşi *continuă singurătatea*, în depărtare ca şi în apropierea *lucrurilor, iubindu-le* sau neiubindu-le îndeajuns. Refuzul de a *accepta* o altă prezenţă presupune un sentiment de orgoliu. *Hérodiade* se iubeşte fiindcă e singură.

„...pardonne à ce coeur dur
„Mais avant, si tu veux, clos les volets, l'azùr
„Séraphique sourit dans les vitres profondes,
„Et je déteste, moi, le bel azur!"

„Le bel azur", e un simbol. Pentru Hérodiade viaţa nu are alt obiect în afară de propria sa imagină. Deaceea Hérodiade rămîne în faţa ei, ca înaintea unei ape, aplecată, privind:

„Du reste, je ne veux rien d'humain...
„Adieu.
„Vour mentez, ô fleur nue
„De mes lèvres
„J'attends une chose inconnue

Relaţia om-lume nu este totdeauna o relaţie medie, ci una de excludere.

Aplecarea aceasta asupra unei singure imagini, este şi altceva decît solitudine sau iubire:

„Oui, c'est pour moi, que je fleuris déserte"
„Déserte", apare ca o concluzie firească.

Lipseşte poeziei lui St. Mallarmé, mobilitatea care să o adecveze sensibilităţii.

In „Hérodiade" se observă, încă, representarea parnasiană. O înţelegere a realului, prin linii şi planuri. O resemnare în a nu numi lucrurile şi a nu le accepta dintr'odată. Mallarmé e distant. Emoţia în poezia lui aparţine de cunoaştere. Ea nu se desprinde ca un efect de totalitate şi nu este dedusă din simplă familiaritate cu sensibilul. Nu este, cu alte cuvinte, o emoţie exclusiv a lui, un mod de a simţi diferit, cît o experienţă pentru a surprinde imaginea. De unde putinţa unei cuprinderi din afară a emoţiei şi integrarea ei intro anume distribuire a poeziei.

Emoţionalitatea a fost, pînă acum, unicul mijloc de constituire a liricei. Versul se realiza paralel cu nevoia de expresie a sensibilităţii. Impresiunile — desvoltate după un plan al discursului — se reduceau la repetarea unei armonii. Noţiunea de „lucru creiat" lipsea, întrucît poemul nu trecea niciodată limita de interes a confesiunei. Poezia erà, în fond, relevarea unui loc comun sufletesc.

Inspiraţia aparţine poeţilor lipsiţi de memorie. Ea presupune o conştiinţă care se orientează pasiv şi reclamă o stare de fervoare care elimină, dela început, posibilităţile de sesizare lucidă şi contemplaţie.

Acceptarea necondiţionată a senzaţiei, corespunde egal trebuinţei de asimilare şi inerţie. O participare globală rămîne totdeauna un act liric anost. Ea implică o lipsă de organizare lăuntrică şi în aceiaş măsură o putere de creaţie instinctivă, inegală.

Intrebuinţarea tehnicei nu este, la Mallarmé, numai efortul de a exprima fără subiectivitate o imagină, cît un fel de definire psihologică; un mijloc de a nu se risipi inutil şi de a înţelege lucrurile sub un unghiu de viaţă geometric care, fără să anuleze diversitatea, oferă, totuşi, o adîncime şi un sens.

Deasemeni, voinţa de a nesocoti sentimentalismul nu presupune o absenţă de categorii poetice ci inovaţia de a fixa emoţia ca un element alături de analogie, de ritm, de metaforă,

și de a indica „le consentement de l'âme à des gênes esquises", ca o modalitate indispensabilă.

Incercarea de a situa poezia pe un plan lipsit de contingențe a impus, așa dar, o silință de simplificare și constringere care, chiar dacă nu se adecvează perfect obișnuinții estetice, a dus însă, la o stare poetică nouă, în care *inteligența* ajută și condiționează sensibilitatea unui poet.

De aci, o poezie incomodă, sterilă, incapabilă de a trece dincolo de anumite rigori, și în care „ce métier d'artisan" îl apropie pe Mallarmé de clasicism, după cum preocuparea de a surprinde realitatea în mic, în obscur, în detalij, — l'a îndepărtat la început.

Clasicismul nu este în funcțiune de un anume material. Ceeace singularizează o operă de artă este modul de întrebuințare a sensibilității. Cu alte cuvinte, tehnica ei.

Clasicismul este un act de detașare. Emoția nu condiționează, propriu zis, imaginea. Esența actului clasic este înlocuirea spontaneității printr'o finalitate determinată de conștiință.

Clasicismul triază realitatea. El sfîrșește cu o viziune ordonată, care explică dependența continuă a faptelor și manifestarea lor erarhică. Datele adunate de sensibilitate alcătuesc acum o ordine. Ele se rezolvă în raport cu citeva coordonate. De unde adaptarea lor lucidă, totalizantă.

Pentru clasicism nu există întîmplare, cum nu există nici revelații. Ele sunt posibile doar printr'o întîlnire hazardată și nemotivată a elementelor de artă.

Necesitatea de organizare, care este norma de conducere în clasicism, pretinde, dimpotrivă, o subsumare severă, o observare detașată a existenței.

Clasicismul devine un act de trudă. El implică anumite rigori și restrîngeri. El își apropie numai forma rațională a lucrurilor, adică, manifestarea lor generală și obiectivă.

Experiența poetică a lui Mallarmé nu este întîmplătoare. Ea caută să reducă sensul și substanța obiectelor la o expresie unică, definitivă.

Mallarmé a luat din clasicism metoda de a domina emoția, de a o face *valabilă* într'o anume condițiune a versului.

Pentru el, sensibilitatea este un criteriu incert. O cunoaștere, care poate duce la exaltări, dar care se menține continuu, pe acelaș plan de înțelegere și de experiențe. Sensibilitatea nu relevă un alt aspect al lucrurilor. Accentuiază, cel mult. printr'un joc arbitrar, o adeziune prezentă și oricum.

Ca atare, poezia lui Mallarmé, încearcă o determinare impersonală a datelor. Ea urmărește să ajungă la o viziune abstractă, care să ofere dinainte toate combinațiile și să le permită. Justificarea ei aparține de inteligență.

„Les Parnassiens prennent la chose entiérement et la montrent. Par là, ils manquent du mystère. Ils retirent aux esprits, cette joie dèlicieuse de croire qu'il créent. Il doit avoir d'énigme en poèsie.

Există o poezie a lucrurilor întregi. Adică, o poezie paralelă cu istoria, în care armoniile se realizează distincte, fără întreruperi, și al cărui criteriu estetic întrebuințează anecdota ca material și reprezentările clare, ca emoție.

In poezia lui Mallarmé, din contră, intuițiile aduc numai fragmente de imagini. Discontinuitatea aparține de esența însăși a lucrurilor. Misterul nu rezultă din tehnica versului și nu este observarea unui motiv de artă, cum a fost pentru simboliști. El apare acum, ca o condițiune în plus a imaginii.

Imposibilitatea inițială a cunoașterii este, dealtfel, un început de mister.

„Le vierge, le vivace et le bel aujourd'hui
„Va-t-il nous dèchirer avec un coup d'aile ivre
„Ce lac dur oublié que hante sous le givre
„Le transparent glacier des vols qui n'ont pas fui.

„Un cygne d'autrefois se souvient que c'est lui
„Magnifique mais qui sans espoir se délivre
„Pour n'avoir pas chanté la région où vivre
„Quand du stérile hiver a resplendi l'ennui.

Anecdota e simplă. O lebădă pentru a-și prelungi reveria uită de iarnă. Inghețul o surprinde într'un eleșteu. Ceeace indică, deopotrivă, neatenție și abandon.

„Fantôme qu'à ce lieu son pur éclat assigne,
„Il s'immobilise au songe froid de mépris
„Que vêt parmi l'exil inutile le Cygne.

Fața de poezia lui Mallermé „le songe frois de mépris" nu înseamnă orgoliu. E mai curînd presentimentul unei vieți obscure, interminabile.

„Tout son col secouera cette blanche agonie
„Par l'espace infligée à l'oiseau qui le nie,
„Mais non *l'horreur du sol* où le plumage est pris.

„L'horreur du sol", nu mai repetă încercarea de fugă din „Brise Marine". Mallarmé renunță la un compromis. Își va creia, în schimb, un fel de sensibilitate regulată, sime -

trică, în care nici un adaos nu mai este posibil și pentru care întîmplările rămîn totdeauna aceleași, fiindcă nu capătă un sens decît raportate la sine.

Refuzul de a se obișnui cu lucrurile nu provine din neatenție sau din vina unei imaginații deosebite, ci din scrupul. In Mallarmé există mai departe tentații. Nu există, însă, libertatea de a le accepta întîmplător și necondiționat.

Incapacitatea de a crede într'o realitate durabilă i-a sugerat dar, superstiția unui univers ideal. Nesocotirea elementului sensibil i-a dat putința de transcendere și de participare la un alt ritm cosmic. Realitatea devine, acum, un punct de plecare. In „Brise Marine", ea era unicul obiectiv.

Idealismul debutează printr'un refuz. Refuzul de a accepta o prezență. El urmează nepriceperii de a identifica exact conținutul imaginei și de a observa peste tot o distanță, un rest.

Idealismul ignorează necesar o sumă de date. El cuprinde însă entuziasmul pentru jocul magic al unei lumi în care se pot împlini „des exploits exceptionnels sans gêner personne" [1]).

„Le vierge, le vivace et le bel" a fost momentul inițial pentru idealismul lui St. Mallarmé. Ea conduce prin amplificarea unei perspective care apare încă neclară, la „L'Après midi d'un faune".

„L'Après midi d'un faune", este aparent bucuria unei senzualități naive, de vis.

Senzualitatea nu este neapărat un act împlinit. Nu este totdeauna determinată de prezența celuilalt. Ea este altceva decît faptul care duce la împreunare.

Semnificația ei începe odată cu anularea actualității conștiinței. Adică, din momentul în care se suprimă elementele ce nu se pot subsuma unui act de fervoare.

Senzualitatea devine astfel un mijloc pentru a cuprinde viața într'o experiență definitivă a simțurilor și a avea deodată revelația acestei vieți care nu sfîrșește cu rațiunea și nu se mărginește la cunoaștere.

Senzualitatea începe dincolo de scheme. E, cu alte cuvinte, o eșire din limita fixată a ființei.

„Ces nymphes, je les veux perpétuer.
Si clair,
„Leur incarnat lèger, qu'il voltige dans l'air
„Assoupi de sommeils touffus.
Aimai-je un rêve?
...ou si les femmes dont tu gloses
„Figurent un souhait, de tes *sens fabuleux*.
„Faune, l'illusion s'échappe des yeus bleus
„Et froids,

1) Mallarmé: Divagations.

Faunul confundă, amestecă realitățile. Viziunile lui prind un contur:

„Ce vol de cygnes, non! de naîades se sauve
„Ou plonge"...

Faunul face însă greșala de a întinde un braț. N'a cuprins pe nimeni.

Se culcă iar, adoarme. Viața din jurul lui se schimbă din nou:

„Alors m'éveillerai-je à la ferveur première,

Nimfele se ivesc din apă, cresc, îi sburdă sub nări.

„Rieur, j'élève au ciel d'été la grappe vide
„Et, soufflant dans ses peaux lumineuses, avide
„D'ivresse, jusqu'au soir je regarde au travers.

Faunul crede mai departe în imagini:

„Moi, de ma rumeur fier, je vais parler longtemps
„Des déesses;

Trupul său își aduce aminte de sărutările calde:

„Pour fuir ma lèvre en feu buvant, comme un éclair
„Tressaille! la frayeur secrète de la chair.....

Tîrziu, „sur le sable altéré", faunul își termină visul... Și totuși:

„Ces nymphes, je les veux perpétuer"...

Povestea faunului halucinat de tentații, care creează din sine însuși un cadru de viață nu cuprinde numai o mobilitate de imagini; senzualitatea lui indică într'un sens oarecare, perspectiva unei teorii a cunoașterii.

Faunul care iubește mincinos cîteva nimfe a mărit realitatea pînă la proporțiile entuziaste ale visului. Nu mai este, de astă dată, „evadarea" dela începutul poeziei lui St. Mallarmé. Faunul confundă *inadins*. Abstracțiunile îl atrag deopotrivă. Nu există o lume anumită. Faunul își compune singur percepțiile.

Gestul cu care voia să-și apropie nimfele, e un gest imprudent. Care nu duce totuși la o altă cunoaștere.

Deaceia faunul, pînă la urmă, renunță. Primește experiența, așa, cu ochii închiși și cu brațele largi:

„Je veux perpétuer les nymphes”...

Pentru faun, existența imaginei ajunge. In același fel s'a compus pentru Mallarmé și cealaltă lume. Unica șansă, este obișnuința de a crede în stabilitatea unei singure lumi...

Mallarmé ignorează, așadar, limitele impuse din afară, — fie din sensul exact al lucrurilor, fie din trebuința de expresie a poeziei.

„Les écoles adoptent comme rencontre, le point d'un idéalisme, que refuse les materiaux naturels[1]).

El renunță treptat la criteriul clar al obiectelor. Printr'un gest magic, faunul și-a creat singur nimfele. *Mallarmé* nu va face altceva decît să accepte existența gestului magic.

Este aci, o dezicere de realitatea de pînă acum. Sau, dovada că Mallarmé „n'avait pas senti le même genre d'impressions que ses semblables”[2]).

In poeziile care urmează, materialul sensibil apare din ce în ce mai rar. Lipsesc datele. Intimitatea poetului cu lumea. Impresiunile nu mai repetă un conținut sau o stare. Din contră, se schematizează, se string. Rezultatul va aparține de obscur, de alogic.

Poezia lui Mallarmé nu este o poezie de erarhii, adică de condiționări succesive. Mallarmé nu lărgește domeniul poeziei. El urmărește să sesizeze, ceeace s'ar putea numi, starea ultimă a versului.

Actul poetic apare acum ca un act final și prin urmare pasibil de tehnică. El exprimă un fond primitiv de sensibilitate, în care datele — din imposibilitatea unei desfășurări complecte — nu izbutesc să compună o imagină cursivă și clară. Simplificările reduc astfel un tumult sau o neliniște, la o neliniște pură sau la o iubire pură.

De aici, oarecum, artificialitatea poeziei sale din a *doua perioadă*. Fiindcă artificialul nu este contrariul firescului, cît un exces de firesc.

Căutînd să reducă materia la un singur rezultat de culoare sau de formă, Mallarmé suprimă virtualitățile poemului și desfășurarea mobilă a lui. Trebuința de a găsi peste tot o corespondență, nu viabilizează poezia. Dimpotrivă, îi acordă

1) Mallarmé: Divagations.
2) Mallarmé: Divagations.

o amploare de spații, în care urmele de realitate dispar. Lipsită de conturare sensibilă, impresia recade asupra ei însuși. Versul devine impropriu, constituit din esențe.

Și lipsește poeziei lui Mallarmé putința de a apropia o imagină, de a înlătura orice superstiție a conceptelor, de a primi acel „gaîté de style” care nu exclude nici un sentiment de decență și de artă.

Sunt detalii de sensibilitate care scapă poeziei lui St. Mallarmé. Ele aduc odată cu nota lor intimă o micșorare a calității poetice, creiind totuși, fie prin uniformitatea datelor, fie prin facilitatea unui lirism aproape cotidian și neprevenit, o poezie lipsită de prețiozitate și de scheme.

Mallarmé ignorează „le juste milieu” al poeziei.

Intrucît există și în poezie o condițiune de ființare și de expresie.

„Quelconque une solitude
„Sans le cygne ni le quai
„Mire sa désuétude
„Au regard que j'abdiquai

„Mais langoureusement longe
„Comme de blanc linge ôté
„Tel fugace oiseau si plonge
„Exultatrice à côté

„Dans l'onde toi devenue
„Ta jubilation nue.

(*Petit air*)

Poezia lui Mallarmé capătă un aspect conturnat, un caracter de linie frîntă.

„Quelconque une solitude”, sau în proză: „une solitude quelconque”. Adică indepărtarea. „Quelconque”, fiindcă e valabilă pentru toate depărtările. Un țărm fără cheiu, fără lebede. Undeva in afara orașelor.

Urmează apoi cadrul pentru reprezentarea bizară a unei femei, în apă, „à la gracilité d'un cigne”.

„Langoureusement longe”, indică linia ideală a trupului, mișcarea cu care se lasă acoperit de valuri, fluiditatea de un alb „de linge ôté”.

Deodată, în bucuria neclară a apei, „un oiseau fugace si plonge à côté”. Ca un gest in plus pentru acel „toi” devenit între valuri, „ta jubilation nue”, propria sa viziune.

Lipsesc în acest „petit air” elementele sensibile care să recunoască și să impună imaginea. Comparațiile se opresc

înainte de a preciza înţelesul. Impresiunile — încrustate parcă în forme definitive — se închid, nu comunică.

Excluzînd factorii discursivi în stare să aducă mai multă comunicativitate şi amploare, Mallarmé ajunge la un fel de compunere din afară a poemului, care nu anulează surpriza şi nu elimină nuanţa.

El încearcă, în fond, o reorganizare a sensibilităţii prin cunoaştere. Pentru el, datul esenţial este ceeace rămîne din retuşările conştiinţei. Versul, apare astfel, ostil, fără aderenţe. El reprezintă un minimum de poezie. O concentrare mai adîncă, va duce la acea formă rudimentară de lirism, care pentru Valery, era o „exclamaţie" [1]).

*

„Victorieusement fui le suicide beau
„Tison de gloire, sang par écume, or, tempête!
„O rire si là bas une pourpre s'apprête
„A ne tendre royal que mon absent tombeau.

Unii, văd aci, o bătălie a lui Antoine. „Un beau suicide" poate fi o moarte răsboinică.

„Tison de gloire, or, tempête"...

Mallarmé substantivează realitatea. El suprimă elementele de corelaţie ale frazei. El exclude spaţiul poetic, adică posibilitatea desfăşurării mobile a imaginei.

Urmărind în locul distincţiilor clare mai mult nuanţa, Mallarmé impune misterul ca un mijloc de coeziune şi de reliefare.

Formele de expresiune apar independente de afectivitatea poetului. Fraza capătă o îndreptare care — din exces de simplitudine — nu suprimă echivocul.

Singularitatea construcţiei mallarméene are la bază un principiu de artă. Ea introduce totodată o artificializare, prin concept, a emoţiei şi creiază o mişcare determinată mai curînd de inteligenţă decît de ritmul interior şi pasional al versului.

Deaceia cuvintele nu fixează şi nu repetă o stare. Ele nu înfăţişează obiectul în totalitatea lui uzuală, cît aderenţele, cît îl relevă geometric.

Mallarmé îşi permite astfel toate avansurile ignorînd, intenţionat, rezultatul la care o conştiinţă poetică generală a

1) „Exclamaţie" care poate găsi oricând apropiere cu acel „sonore, vain et monotone ligne", malarméan.

ajuns. Mallarmé este unic. Filiaţiuni istorice se pot descoperi. Sistemul său poetic este, însă, închis [1]).

Prea ingenios pentru a accepta dintr'odată o imagină, St. Mallarmé caută, prin sensuri suprapuse (Tison de gloire), prin notarea vagă a unui început de vers (O rire si là bas), prin întreruperi care pluralizează înţelesul (absent tombeau), să creeze *indirect*, continuitatea care dă imaginei, o existenţă definitivă şi clară.

„O rire si la bas une pourpre s'apprête"

Lipseşte mai întîiu punctuaţia. Dificultatea provine totdeodată din faptul, că se socoteşte poezia după criteriul romantic: ca efect de sensibilitate.

„O, rire, si la bas, une pourpre s'apprête"

Versul schiţează vag — printr'un contrast formal — tristeţea care o să urmeze:

„Quoi! de tout cet éclat pas même le lambeau
„S'attarde, il est minuit, à l'ombre qui nous fête
„Excepté qu'on trésor présomptueux de tête
„Verse son caresse nonchaloir sans flambeau,

Victoria, dela începutul poemului, se pierde. Viziunea n'a cuprins o formă statornică. Apoi:

„...n trésor présompteux de tête".

...o femeie care aşteaptă *mîngîierile*, care e *mai mult* decît „ce beau suicide".

Impresiile s'au succedat separat. Unitatea lor e constituită din simple conexiuni. Absenţa unui motiv decisiv a îndepărtat omogenitatea care dă versului putinţa de a deveni expresiv şi la îndemînă.

„La tienne si toujours le délice! la tienne
„Oui seule qui du ciel évanoui retienne
„Un peu de puéril triomphe en t'en coiffant

1) Poezia lui Mallarmé nu poate fi dar cuprinsă într'o şcoală literară.
Ea nu este, propriu zis, o poezie, adică o stare poetică, ci o metodă. Sim-
bolismul apare numai ca o reprezentare specială şi parţială a acestui sistem.
Dealtfel, simbolismul devine o formulă literară deabia în intervalul
de ani dintre 1884—1886, — când publicitatea lui aduce câteva formule şi un
criteriu comun de apreciere, — deci după o întârziere de 18 ani dela publi-
carea versurilor lui Mallarmé în „Parnasse", şi dela apariţia, aproape, de-
finitivă a unui Verlaine, a unui Corbière, a unui Rimbaud.

Iubirea, la Mallarmé, nu are nimic real. Ea se oprește la o pură imaginație, acolo unde reprezentarea nu implică neapărat un obiect.

> „...quand sur les coussins tu la poses
> „Comme un casque guerrier d'impératrice enfant
> „Dont pour te figurer il tomberait des roses.

Victoria se repetă acum pe alt plan.

> „Le ciel évanoui...

și acest spațiu închis, ca să apară deodată, luminos, acel „la tienne, la tienne".

Nu se află, obișnuit, în poezia mallarméană, posibilitatea de acordare a emoției. Fraza, de o glacială lumină închide o afectivitate inaccesibilă. Contigențele personale dispar. Versul frînt — deși ca structură perfect liniar — e lipsit de vitalitate. Datele, unice, ajung limita extremă a cunoașterei. Poemul rămîne sterp, obscur.

Absența oricărui element de mișcare restrînge sensibilitatea la aspectul abstract și esențial al lucrurilor.

Chiar din repetarea primului vers:

> „Victorieusement fui le suicide beau",

se obsearvă cum materialul care grupează și creiază succesiunea este inadins lăsat laoparte, ca să nu micșoreze — prin facilitatea tratării — importanța propie a poemului.

Detaliul nu constitue, astfel, pentru poezia lui Mallarmé, o valoare. El se desvoltă într'un plan exterior și implică o comunicativitate, care dezice puritatea.

Transformările nu s'au operat deci în structura versului, ci în conținutul frazei. Mallarme a putut, ca atare, să păstreze gustul parnasian al formei întregi, spre deosebire de Varlaine, care suprimă cezura, alternanța reală de rime și ritm, și nu reține decît mișcarea de vagă cadență și muzicalitate.

Totuși, experiența aceasta, — care exclude odată cu convenienta unor emoții curente și încercarea de a duce stare lirică la acea concretizare indispensabilă pentru a o face intimă și clară, — în loc să fie consecința unei poetici decadente, devine la Mallarmé, *o metodă* [1]).

De aici urmează, ca un corolar, *o estetică a cuvintelor*

[1]) Urmează, aceiași strofă de Mallarmé, în prima versiune, publicată de Verlaine, la 1885, în „Les poètes maudits", și în versiunea definitivă, din „Poésies":

care fundamentează sistemul poetic mallarméan. Și tot de aici, — pentru poezia lui — acea expresie de absolut, și în acelaș timp, de extenuare.

Pentru Mallarmé, cuvintele nu însumează totdeauna un înțeles. Ele nu aparțin de inteligență. Rămîn la limita dintre sugestie și claritate. De unde importanța și oarecum existența lor de sine stătătoare. Ceeace nu înseamnă neapărat un joc arbitrar. Mallarmé voește numai să dea: „un sens plus pur aux mots de la tribu" și să utilizeze cuvintele „comme des êtres vivants".

Mallarmé, nu întrebuințează deaceia cuvintul în funcțiune de un atribut comun. Pentru el cuvintul este o indicație specială a lumii. Așa cum a fost pentru Pitagora, numărul — și cum este pentru obișnuința oamenilor, ideia.

Dispoziția versului mallarméan nu este condiționată de o capacitate anumită de cunoaștere. Există un hazard care prezidează, aci, orînduirea frazei, nu în vederea unei semnificații, dar printr'o intuiție neclară, adresată structurii interioare a cuvintelor.

Cuvîntul își găsește astfel justificarea în chiar faptul — pentru Mallarmé, miraculos — al apariției lui. Utilitatea raportărei la un sens sau la un obiect oarecare nu trebue căutată într'o necesitate exterioară, obiectivă.

Accentul cade, în lirica lui Mallarmé, pe vizualitate și sunet.

I

> „Au-dessus du bétail écoeurant des humains
> „Bondissaient par instants les sauvages crinières
> „Des mendieurs d'azur perdus dans nos chemins.

II

> „Au-dessus du bétail ahuri des humains
> „Bondissaient en clartés les sauvages crinières
> „Des mendieurs d'azur le pied dans nos chemins.

Versiunea definitivă înlocuește locuțiunea adverbială printr'un substantiv. Eliminarea mobilității aduce o rigiditate, care ar putea conveni numai notațiilor brusce.

> „Le glaïeul fauve *avec* les cygnes au col fin,
> „Et ce divin laurier des âmes exilées...

Prin substituirea lui „comme" cu „avec", Mallarmé caută, ca înlocuind comparațiile prin analogii, să ajungă la o concepție vizuală a poeziei, — care este deopotrivă rezultatul unei deficiențe și un sistem.

Versul — condiționat nu de reprezentarea lirică a lucrurilor, ci de formula de expresie a sensibilității, — rămâne obscur, interminabil, adecvat ori căror comentarii.

Mallarmé, nu explică totuși, întrucât aceste substituiri, implică, o valoare poetică nouă, și în ce măsură, folosirea unui limbaj indirect și a unor corespondențe neclare, înseamnă altceva sau mai mult, decât o convențiune.

Fiecare cuvînt are o realitate proprie „une vie materielle". El închide posibilităţi de sugestii care îl dispensează de obligaţia unei referinţe.

Cuvîntul capătă o existenţă vie, fluentă, surprinzătoare.

„La tienne si toujours le delice, la tienne

. . . .

„Le vierge, le vivace et le bel

. . . .

„A la nue accablante tu

Mallarmé nu numeşte obiectul. Disjunge cuvîntul de noţiune. Cuvîntul va aparţine poeziei, după cum noţiunea aparţine prozei.

Poezia nu reproduce nimic. Cuvintele rămîn izolate. Ele nu echivalează imaginea. Mallarmé refuză să recunoască o corespondenţă legală între expresie şi conţinutul real.

Cuvîntului i se alătură, aşa dar, o multiplicitate de sensuri, care pînă la urmă, destramă substanţa unitară a versului.

Obişnuinţa de a sfîrşi cu o cunoaştere îndepărtează de sursa lirismului pur. Semnificaţia apare aci ca un element poetic impropriu, străin.

Poezia lui Mallarmé este, ca atare, o poezie a „cuvintelor" lui Mallarmé.

Dificultatea intervine numai din momentul în care cuvintele, ca elemente distincte, trebuesc să alcătuiască *un vers*. Adică, să constitue un *sistem de raporturi, cu o înţelegere* anumită, cu o organizare cursivă.

Versul mallarméan, *limitat la o distribuire eliptică* şi *neîngăduind nici un joc liber, se realizează prin notaţii* cari *nu urmăresc o evocare. Factura lui este statică*, pasivă. Imaginile sunt acceptate independente de conexiuni şi de sensuri.

Mallarmé are continuu obsesia cuvîntului, aşa cum Victor Hugo a avut-o pe aceia a frazei. Deosebirea dintre o artă poetică şi alta începe de aci:

„Rien, cette écume, vierge vers

. . . .

„Solitude, récif, étoile

. . . .

„... sang par écume, or, tempête!

Totuşi, pentru Thibaudet, dificultatea poetică a lui Mallarmé nu provine din efortul de a purifica versul de semnificaţia sa reală, „mais de ce qui dans cette signification, appartient à la phrase, à la prose".

Anticipînd încercarea de sintetizare lirică, a lui P. Valery,

Thibaudet refuză să observe că realizarea versului în afară oricărui înţeles discursiv, implică tocmai această purificare de semnificaţii, de lămuriri, de claritate.

Versul pur rămîne obscur, în măsura în care nu se poate asemăna prozei.

Ca dovadă, cuvintele la Mallarmé nu reproduc nimic. Raportarea lor la obiect nu este indispensabilă. Verbul are o finalitate în el însuşi.

Ceeace interesează nu este realizarea unei anume înţelegeri poetice, cît valorificarea esenţială, oarecum platoniceană, a cuvintelor.

De unde, la Mallarmé, inutilitatea sintaxei, a temelor poetice, a sensurilor clare.[1]).

Cuvintele rămîn în cuprinsul poemului, altceva decît o posibilitate de corespondenţă şi de acomodare a conştiinţei. Ele nu folosesc la presentarea impresiei şi nu ajută lectorului. Idealul lui Mallarmé este acea singularizare, care face poezia imposibilă de repetat de o altă sensibilitate.[2]).

Thibaudet presupune că orice gînditor sau artist are la sfîrşit un anumit drept la nebunie. Adică, la absolutul logicei sale.

„Un coup de dés jamais n'abolira le hasard", poemul cel mai ciudat al lui Mallarmé nu desminte totuşi nimic. E aproape o încheere. El face trecerea între opera scrisă a poetului şi opera sa ideală.

„*Un coup de dés*", e fundat pe o estetică vizuală şi cuprinde *logica unui singur om. Posibil, logica incoherenţei*. Deoarece valoarea logicei stă *numai în* acceptarea unanimă a propoziţiilor ei.

„Un coup de dés", urmăreşte — deosebit de realizarea unui impresionism poetic, care să cuprindă efecte de vag, de subtil, de ideaţie lirică, — şi încercarea de concretizare vizuală a imaginilor.

Pagina capătă acum o valoare de sine stătătoare. E „unitatea", care va anticipa textul şi care aparţine de substanţa însăşi a versului.

1) Marcel Proust, scrie în „Du côté de chez Swan:" La beauté dénuée de signification de: „la fille de Minos et de Parsiphaé", ces vers d'autant plus beax qu'ils ne signifient rien du tout".

2) Iar la extremitatea acestui ideal: „la page blanche, non dans son vide, mais blanche dans sa plénitude et sa perfection de mystère non-écrit, de pureté non-déchue".

Arta la suprema limită, este pentru Mallarmé o absenţă, un gol. Există o erarhie făcută din pauze: „Ecrire pour tout le monde, écrire pour peu, écrire pour une seule personne, n'écrire que pour soi-même se taire enfin dans le pur et parfait silence". (Thibaudet: La poèsie de St. Mallarmé).

COMME SI

Une insinuation simple
au silence enrouiée avec ironie
ou
le mystère
précipité
hurlé

dans quelque proche tourbillon d'hilarité et d'horreur

voltige autour du gouffre
sans le joncher
ni fuir
et en berce le vierge indice

COMME SI

O înţelegere care refuză delimitările lucrurilor era imposibil să nu sfîrşească cu o poezie pentru care realităţile sunt simple pretexte şi în care inovaţia nu este atît un atribut de artă cît o posibilitate de distanţare şi nelinişte.

„Un coup de dés", — hyperbole de perte par en haut dans les étoiles (comme il y a par en bas la „perte d'un fleuve dans les grottes) [1]) — este totuşi o operă simbolică nu spirituală. Ea aduce o cunoaştere bizară, făcută din aluziuni şi din semne, ca un fel de realitate ultimă a versului [2]).

Există, desigur, o apropriere între Mallarmé şi Malherbe. Există, însă, şi o alta. Intre Mallarmé şi Don Quichotte:

„Nous sentons depuis Mallarmé qu'il y a dans toute poésie haute un mallarmisme latent, comparable au quichottisme qui existe dans tout héroïsme. Mallarmé pourrait mettre à quatre siècles de poésie française le point final que *Don Quichotte* a mis à quatre siècles de romans de chevalerie. Le conditionné s'achève dans le gratuit, l'acte engagé et serf dans l'acte pur, une route éternelle de l'esprit est dessinée. Et il faut que Mallarmé soit „obscur" comme don Quichotte est ridicule.

Don Quichotte a abouti à un livre, celui de Cervantes, Mallarmé a abouti à un livre, le sien. Il y a eu les poètes du théâtre, les poètes de l'amour, les poètes de la pensée, Mallarmé demeure par ce livre le poète de la poésie, et du même fonds dont il en avait été l'aventurier. Il ne l'eût pas ainsi cherchée, s'il ne l'avait trouvée [1]).

Impreciziunea cu care a sfîrşit poezia lui Mallarmé, lipseşte însă poemul de momentele vii şi ridică o sumă de dificultăţi cari, în fond, nu sunt decît superstiţia unei construcţii lirice ideale.

Folosită de şcoala simbolistă, ca un prilej de participare şi ca un fapt sufletesc iniţial, impreciziunea devine acum, un obstacol.

Poet vizual, Mallarmé are mai ales obsesia condensării plastice a motivelor de artă. Utilizînd o disciplină care structuralizează şi răstringe, el fixează imaginea cu o rigoare care exclude spontaneitatea muzicală a versului.

Poezia lui nu mai exprimă o adeziune.

Mijloacele de comunicare îşi găsesc o finalitate în sine. Ele nu presupun o raportare la exterior şi nu implică necesar o prezenţă.

Obscuritatea nu este pentru poezia lui Mallarmé o deficienţă. Mallarmé *ajunge* la obscuritate, ca o complectare naturală a sistemului său poetic.

Incapacitatea de a sesiza pînă la capăt un moment de fervoare constitue o experienţă, care va face distincţia între cunoaşterea efectuată prin detalii şi repetiţii — şi cunoaşterea substanţială.

Obscuritatea poeziei lui Mallarmé reprezintă distanţa dintre o cunoaştere şi alta.

Se poate distinge o evoluţie a hermetismului după raportarea lui la o formulă de artă valabilă sau excesivă.

Acceptat la început, din dorinţa de a menţine un echi-

---

1) Thioandet: „La révolution des cinq". Revue de Paris 1933.

2) „Ne trouvez-vous pas, avait dit Mallarmé à Paul Verlaine, en lui soumettant les épreuves du „Coup de dés", que c'est un acte de démence?"

Valery, dimpotrivă, vedea aci, „la figure d'une pensée, pour la première fois, placée dans notre espace... Ici, véritablement, l'étendue parlait, songeait, enfantait des formes temporelles. L'attente, le doute, la concentration étaient choses visibles. Ma vue avait affaire à des silences qui auraient pris corps. Je contemplais à mon aise d'inappréciables instants: la fraction d'une seconde, pendant laquelle s'étonne, brille, s'anéantit une idée; l'atome de temps, germe de siècles psychologiques et de conséquences infinies, paraissaient enfin comme des êtres, tout environnés de leur néant rendu sensible. C'étaient murmure, insinuations, tonnerre pour les yeux, toute une tempête spirituelle menée de page en page jusqu'à l'extrême de la pensée, jusqu'à un point d'ineffable rupture; là, le prestige se produisait; là sur le papier même, je ne sais quelle scintillation de derniers astres tremblait infiniment pure dans le même vide interconscient, où comme une matière de nouvelle espèce, distribuée en amas, en traînées, en systèmes, coexistait la Parole!

1) Thibaudet: „Le révolution des cinq". Revue de Paris 1933.

voc poetic, hermetismul devine o normă de versificare, „une resistance au facile".

„Nommer c'est suprimer les trois quarts de la jouissance du poème, qui est fait du bonheur de deviner peu à peu".[1]).

Mallarmé voeşte ca prezentarea incompletă a poemului să suscite posibilităţi inedite de surpriză. El caută, printr'o disciplină minuţioasă, să facă expresiv un material poetic nesigur şi vag. Hermetismul nu apare ca rezultatul unei distribuiri arbitrare a poeziei, ci ca un mijloc pentru a diminua „duritatea obiectului" şi a refuza „logica impresiunii".

Mallarmé se abate de la structura firească a versului. El creiază într'o dimensiune care anulează schemele obişnuite şi întrece norma de concretizare comună a limbajului. El realizează o poezie în care unităţile de coeziune dispar şi în care efortul de a conduce sensibilitatea exclude existenţa unui anume abandon.

Urmărind o adîncire a acelui „imprecis symbolique", Mallarmé acordă hermetismului o calitate poetică propie.

El încearcă astfel, — din vina unei erori sau din incapacitatea sa „pour toute autre chose que l'absolu", — o situare a poemului într'un plan puţin accesibil conştiinţei. Incercare, ce e posibil să nu corespundă semnificaţiei reale a poeziei.

Ceeace se poate imputa hermetismului nu este neclaritatea — fiindcă nu există act care să poată *fi epuizat de gîndire* — cît o absenţă de condiţiune poetică.

Poezia nu urmăreşte evidenţa. *Poezia clară este o poezie în care sunt posibile simplificările.*

Claritatea aparţine de cunoaştere. *O percepţie clară* nu divulgă mai mult. Este însă o percepţie care se poate repeta, care devine comună şi implicit apoetică.

Claritarea este, deci, un element *în plus* al expresiei, indispensabil pentru o pricepere facilă, dar nefecund pentru promovarea emoţiei estetice. Ea duce starea lirică la acea vizibilitate, care o face externă şi formală.

Greutatea identificării directe a imaginii *nu* inseamnă numai eliminarea spontaneităţii ca valoare şi cunoaştere lirică. Ea inutilizează în acelaş timp înţelegerea sensibilă, care singură legitimează poezia.

Deaceea, interesează mai puţin justificarea hermetismului ca atare, cît valabilitatea încadrării poemului într'o anumită disciplină şi anumite rigori. Cu alte cuvinte, cercetarea trebuie *să* se oprească asupra absenţei de emoţie poetică şi să nu reţină indicele de claritate pe care orice poezie rămasă la un nivel de simţire comun, il cuprinde.

1) St. Mallarmé: Divagations.

Datele problemei sunt diferite. Accentul cade pe întrebările: dacă participarea condiţionată a lectorului favorizează sau nu înţelegerea estetică; — dacă o permanentă încordare a atenţiei este un element adecvat satisfacţiei estetice,; — dacă efortul e în stare să substitue lipsa de efuziune.

Faptul că importanţa lectorului se evidenţiază progresiv şi că poezia nu poate fi pentru uzul comun sau pentru toate conştiinţele este totuşi altceva decît încercarea de a ordona sensibilitatea şi a o determina în funcţiune de un „obstacol", care prin el-însuşi, nu are nicio valoare şi niciun îndemn.

„Je n'apprecie en toutes choses que la difficulté de les connaître", 1) — este o diversiune care depăşeşte refuzul de a primi facilul şi contingenţa.

Deasemeni, organizarea minuţioasă a poemului aduce un exces de rigoare care întrece limita de comuniune a afectivităţii. Ea suprimă momentele de intensitate şi exclude putinţa desfăşurării regulate, dinăuntru.

Refuzînd datele de legătură sau uzanţă ale versului, Mallarmé refuză, de fapt, imaginii, cadrul necesar de mişcare. Sensaţiile se succed izolate, fără o continuitate reală. Ele folosesc ca un pretext pentru tehnica frazei.

Metoda lui Mallarmé presupune o anumită obligaţie a intelectului. Participarea estetică reclamă acum o sumă de iniţieri şi impune o experienţă de substanţializare, improprie — în parte — actului poetic.

Utilizarea „obstacolului" ca motiv de artă implică nu numai absenţa unui conţinut emotiv vast, în stare să antreneze poezia dincolo de cadrele disciplinei poetice, — dar şi trebuinţa de a înlocui această deficienţă printr'o virtuozitate care, în fond, situează poemul pe un plan convenţional şi factice.

Extremităţile fuzionează. Ceeace ar putea constitui un indiciu pentru a socoti convenţiunea ca o dată primară a oricărei poezii.

Preciziunea minuţioasă implică oarecum obscuritate; tot aşa cum adevărul, la extremă limită, pare mai puţin adevăr.

Sunt planuri *medii*, în cadrul cărora trebuie situată şi logica şi poezia. O depăşire a lor, chiar din voinţa unui surplus de cunoaştere sau de claritate, duce paradoxal la ininteligibil. Incercînd să esenţializeze poemul, să găsească simplitatea ultimă de „linie pură", Mallarmé a sfîrşit cu o poezie echivocă.

Există pentru fiecare om mare o enigmă. Adică un rest. Explicaţiile ajung la un capăt. Au izbutit să lămurească o

1) P. Valery: Variété I.

operă sau un om, și apoi nu se mai impart exact cu opera sau cu omul.

Obscuritatea poeziei lui St. Mallarmé provine din trebuința de a trece un rezultat dincolo de marginile lui uzuale și de a-l face impropriu, din vina unei consecvențe care nu are nimic uman, nici durabil.

Se observă în poetica lui un fel de precizie care intrece poezia; o sesizare monosilabică a realității care rămîne externă. Cu alte cuvinte, o poezie a lui Mallarmé, dusă pînă la consecința în care versul se rezolvă geometric, în linii și scheme. Un Mallarmé antipoetic. Fiindcă poezia a ajuns la ultima ei posibilitate de ființare...

De unde, probabil, și eroarea lui St. Mallarmé.

* * *

Poezia nu este un gen dificil. Se cunoaște o anumită facilitate dela care începe obișnuit versul.

Fugacitatea impresiunilor poate înșela o sensibilitate, la fel cum imaginația poate duce dincolo de emoție. Poezia oferă totdeauna putința de a trișa cu lirismul.

Semnificația poeziei stă în încercarea de a viețui în afara evidențelor .Fără considerarea unei justificări și fără trebuința de a adînci o corespondență cu lumea.

Realitățile care nu sunt poetice cuprind un sens și sfirșesc în mod necesar cu o relație. Sunt, cu alte cuvinte, realități care se pot uzua, fiindcă sunt *condiționate* de un surplus de cunoaștere. Valoarea lor urmează *posibilității* de a fi raportate și de a se subordona unei *finalități oarecari.*

Dimpotrivă, poezia se compune din *momente* care nu converg și cari nu se pot aduna la *fel oricărei conștiințe.* Impresiunea se singularizează prin particularitatea materialului poetic dar și prin neputința comunicării lui integrale.

Idealul poeziei lirice este identitatea dintre poet și lector.

Poezia exclude cunoașterea .Ea nu se desfășoară în vederea unui rezultat. Ea întrece norma de obiectivare a naturii.

Pentru poezie lucrurile se pot înfățișa oricum. Poezia e perfect liberă. Adică avicioasă.

Lipsa aceasta de referințe și de sprijin situează însă poezia pe un plan artificial și iluzoriu. Ea aduce conștiința la o stare indistinctă, în care noțiunile firești se elimină și în care o supraevaluare nu reține obiecte ci stări.

Artificialitatea poeziei nu apare, așadar, numai din faptul că elementele lirice s'au distribuit după o condițiune anume și că expun o *silință* sau un *dar* .

Actul poetic cuprinde ca o dată primară artificiul. Deoarece actul poetic nu este condiționat de o sumă de elemente

fixe, exterioare, care să valabilizeze emoția și să-i ofere un cadru. Elementele poetice urmăresc o ordine proprie. Ele întrerup oarecum realitatea. De unde calitatea poeziei de a permanetiza o imagină. Dar, în acelaș timp, desavantajul de a o face improprie, sterilă.

Artificialitatea poeziei provine din această situare inițială în vid.

De aici, considerarea emoției ca unicul mijloc de a oferi poeziei un conținut — printr'o continuă raportare la obiect — repetându-se, astfel, eroarea romantică.

Sau, tot de aici, pentru Mallarmé, indreptățirea oricărei dezordini, a unei sintaxe particulare, a unui efort către „absolutul" obscur și inutil al poeziei.

Mallarmé a păcătuit printr'un refuz. Refuzul de a înțelege că „une grande passion est aussi rare qu'un grand génie".

Stăruește în toată poezia din urmă a poetului un fel de calcul, o aplicație vastă nu a sensibilității, — ceeace ar fi dus la o poezie variabilă, oarecum comună, în funcțiune de anumite coordonate personale și deci irevelantă, — ci a unor principii care întrec ordinea obișnuită a lucrului și se îndreaptă — de unde nota lor ireală — spre o viziune ce implică distanțe dar exclude asimetriile.

Mallarmé a fost mai mult un artist decît un poet. Deaceea poezia lui este o poezie de sinteză, de disciplină, de ingeniozități, care caută mai curînd un pretext decît o emoție, fiindcă încercă să fie o demonstrație a poeziei, nu un material poetic.

Poate că poezia nu reclamă atîta efort și o atît de minuțioasă supraveghere. Poate că e preferabil de a te opri mai aproape, de a nu alege, de a rămîne la experiența în care se pot regăsi toate conștiințele și toate adevărurile.

Mallarmé are, însă, păcatul de a fi un poet cast, plin de scrupule și de o inteligență prea vastă pentru un poet...

Sebastian Sebastian

Insemnări pe o masă de han

Fiţi veseli, trecătorilor, fiţi veseli,
căci ne'ndurat, curînd suna-va ceasul,
Cîntaţi din toată inima, prieteni,
căci vinu-i bun şi-aşa-i de scurt popasul...

Şi cine ştie dacă ochii voştri
iluminaţi de zarea mitului
vor mai privi de multe ori ca astăzi
apoteoza asfinţitului...

Cîntaţi din toată inima, prieteni,
în noaptea asta binecuvîntată;
gîndiţi-vă
că de-aţi trăi cît munţii
pe-aici nu veţi mai trece niciodată...

* * *

Fiţi veseli, călătorilor,
cît noaptea
îşi ţine'ntinse aripele moarte
că'n zori de ziuă mohorîţi porni-veţi
pe drumurile voastre, mai departe...

Şi mîine seară alţi drumeţi vor trece
şi s'or opri aice să se'mbete;
şi'n zori de ziuă ca şi voi pleca-vor
cu inimile grele de regrete...

* * *

Fiţi veseli, trecătorilor, fiţi veseli,
căci vinul are fulgere în spume; —
...şi vin mai bun decît la Hanul ăsta
nu veţi mai bea la nici un han din lume...

Eusebius Camilar

Bîrnova, Martie 1936.

116 ani dela revoluţia lui Tudor Vladimirescu

S'au împlinit, în ziua de 21 Ianuarie, 116 ani dela izbucnirea mişcării revoluţionare de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu.

Mişcarea aceasta constitue o etapă de o importanţă deosebită în istoria porporului romîn. Ea reprezintă o primă manifestare de massă a revoluţiei burghezo-democratice în principatele romîneşti, — revoluţie burghezo-democratică începută în pragul secolului al 19-lea, trecută prin diferite etape şi momente, dar încă nedesăvîrşită nici astăzi, după un secol şi ceva de frămîntări sociale.

Caracterul social şi profund democratic al mişcării din 1821, i-a imprimat şi un caracter naţional. Căci redeşteptarea conştiinţei naţionale este un rezultat direct al luptelor duse de massele populare la sfîrşitul veacului al 18-lea, şi în prima jumătate a veacului al 19-lea, pentru o mai bună stare materială şi pentru libertăţile şi drepturile democratice.

Principatele Moldovei şi Munteniei se găseau, la inceputul veacului trecut, în faţa unor adînci prefaceri sociale. Sistemul economic feudal, pe care se baza întreaga economie a principatelor dela descălicare, se afla în declin. Exploatarea ţărănimii a atins limite şi forme de neînchipuit: biruri nenumărate, zile de clacă, muncă forţată şi neplătită.

Dinicu Golescu, mare boier şi cărturar, scrie în anul 1826 despre starea de lucruri care au dus la izbucnirea răscoalelor. „Birnicul Ţării Romîneşti care locueşte într'acel bogat şi frumos pămînt, este într'o sărăcie şi într'o ticăloşie atît de mare, încît un străin este peste putinţă să crează această proastă stare... Alţi creştini, tot pentru dare de bani, au fost spînzuraţi cu capul in jos, şi alţii iarăşi închişi în coşarul de vite, unde le-au dat fum, şi alte multe asemenea pedepse... Intrînd cineva

într'acele locuri, unde se numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casii, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu semănăturile omului pentru hrana familiei, şi, în scurt, nimică; ci numai nişte odăi în pămînt, ce le zic bordeie, unde intrînd cineva, nu are alt, decît o gaură... şi după sobă, încă o gaură, prin care el să scapă fugind, cum va simţi că a venit cineva la uşă-i; căci ştie că nu poate fi alt, decît trimis spre împlinire de bani. Şi el neavînd să dea, ori o să-l bată, ori o să-l lege şi o să-l ducă să-l vînză, pentru un an, doi, şi mai mulţi, sau la un boerinaş, sau la un arendaş, sau la oricine se va găsi, ca el să-i slujească acei ani, şi banii ce se dau pentru slujba acelor ani, să se ia pentru birul lui...."

In secolele anterioare, al 16-17 şi al 18-lea chiar, ţărănimea din principatele romîneşti, în lupta împotriva exploatării feudale, se folosea de forme de acţiune specifice acelor vremuri: fuga în massă şi haiducia. Dar în decursul desvoltării feudalismului şi a intensificării exploatării lor de către boieri, în rîndurile ţărănimei a început să se desvolte conştiinţa revoluţionară. La aceasta a contribuit schimbarea condiţiunilor socialeconomice în care trăia ţărănimea. Dacă mai înainte, în cuprinsul principatelor se găseau cîmpii neocupate, unde ţăranul fugar găsea totdeauna adăpost şi posibilitatea de trai, — ocuparea pămînturilor de către boeri a redus din ce în ce această posibilitate şi a impiedicat strămutarea. Dacă mai înainte fugarul putea găsi la un alt boier condiţiuni de muncă şi de trai oarecum mai favorabile, infiltrarea capitalului comercial, a generalizat sistemul de exploatare. In faţa clasei boereşti, monopolizatoare a pămînturilor şi a puterii politice în principate, se găsea clasa ţărănească, deposedată de pămînturi, supusă la biruri şi angarale.

Această schimbare a condiţiunilor de exploatare a ţărănimii, a schimbat şi formele ei de luptă împotriva feudalismului. Conştiinţa ei de clasă a început să se desvolte şi, pe la sfîrşitul veacului al 18-lea, păşeşte spre metode noi de acţiune. Ţărănimea nu mai fugea în codru, ci opunea rezistenţă exploatării, prin răscoale de mai mare sau mai mică întindere.

Am spus mai sus că, infiltrarea capitalului comercial a generalizat sistemul de exploatare a ţăranilor. Infiltrarea capitalului comercial a făcut mult mai mult: a dizolvat comunitatea sătească, a subminat unitatea de clasă a ţărănimei, a creiat o categorie de „fruntaşi ai satelor". Din rîndurile acestor fruntaşi ai satelor s'au format, în aceea perioadă, cadrele conducătoare ale ţărănimei împotriva feudalismului. Fruntaşii satelor au devenit aliaţii micii boierimi romîneşti care începuuse să se ocupe cu negoţul, din rîndurile cărora începuse să se formeze burghezia naţională intrată din primul moment în conflict cu relaţiile de producţie feudale.

Tînăra burghezie romînească şi mica boierime sufereau samavolnicia marei boierimi, împreună cu ţărănimea, duceau tot greul stăpînirii: plătea impozite, angarale, era la cheremul dregătorilor şi celor suspuşi. De aceia vedem că se revoltă punîndu-se în fruntea masselor largi ţărăneşti, în lupta pentru „dreptate, libertate şi naţiune".

In mişcarea revoluţionară dela 1821 s'au manifestat — în lupta împotriva feudalismului, pentru revoluţia burghezo-democratică — mica boierime şi tînăra burghezie naţională ca element social, conducător direct şi spiritual şi ţărănimea, ca torţă fundamentală care a dat mişcării, amploare şi combativitate. Rolul „fruntaşilor satelor" de cadre conducătoare ale ţărănimii, a ieşit la iveală şi în luptele democratice de mai tîrziu ale ţărănimii, în 1848, 1864, 1888 şi chiar mai recent în răscoalele din anul 1907.

*

Răscoala ţărănească din anul 1821 era îndreptată împotriva exploatării sălbatice la care era supusă ţărănimea. Nu era prima răscoală din perioada aceia. Marele istoric A. D. Xenopol spune în „istoria partidelor politice din Romînia" vol. I: „în anul 1805, istoricii constată că între ţărani erau frămîntări mari pe chestia zilelor de lucru, ţăranii refuză să lucreze 12 zile ale boerescului — iar în 1819 revolta ţărănească cuprinde trei sate, Larga, Stănceşti şi Aninişul din jud. Gorj, nevrînd a face clacă, iar în 1820, satele Izlazul, Racovicioara, Racoviţa, Moldovenii şi Verdea din jud. Romanaţi, depe proprietatea Banului Brîncoveanu se revoltă contra boerescului. Este foarte interesantă anaforaua pe care au trimes-o boerii munteni Domnului în anul 1819, după răsvrătire, în care spun că: „aceste sate (Larga, Stănceşti şi Aninişul-Gorj) strigă cu obrăznicie că toţi se spărgăluesc şi se strămută... *iar a clăcui mai mult de cît a fost obiceiul înainte nu ne supunem*... nesupunerea şi semeţia acestora o fac din învăţul şi îndemnarea fruntaşilor satelor... am socotit că pînă nu se vor pedepsi cîte 1-6 fruntaşi din fiecare sat, izbovire nu se poate da la unele pricini ca acestea".

Cînd Tudor Vladimirescu — boerinaş, fost vătaf de plai, negustor de vite şi de bucate, arendaş de moşii şi stăpîn de mori — ridică steagul revoltei, ţărănimea olteană în întregime era pregătită de răscoală, prin suferinţele şi luptele trecute.

El s'a adresat, înflăcărat, întregului popor asuprit, fără deosebire de neam: „fraţi lăcuitori ai Ţării Rumîneşti, veri de ce neam veţi fi!". (Proclamaţie către popor). Şi întregul popor asuprit s'a strîns în jurul său: „Şi eu de capul meu nicidecum n'am plecat, fără cît tot norrodul cel amărît şi dosădit al acestei ticăloase ţări, atît cei de loc, cît şi cei străini... cu toţii într'un gînd s'au unit şi au hotărît ca să se scoale, cu mici cu mari."

(scris. lui T. V. către Divanul marilor boieri din 4 Febr. 1821).

Revolta nu era îndreptată împotriva turcilor, ci tocmai dela aceștia aștepta ajutor. „Pînă la o emancipare integrală politica de sub turci, poporul simțea mai curînd nevoia unei emancipări de sub călcîiul celor ce le răpiseră dreptul la o viață omenească" — spune d. Emil Vîrtosu în lucrarea d-sale „Tudor Vladimirescu, pagini de revoltă" de unde extragem fragmentele din documentele epocei.

Intr'adevăr, în jeluirea către Sultan, Tudor Vladimirescu arată că s'a ridicat din cauza „necontenitelor noastre necazuri și cumplitele patimi ce suferim, din pricina unirii pămîntenilor boieri cu cei după vremi trimiși domni... căci boierii sau mai bine a zice tiranii noștri cei cumpliți, ne-au prădat ca niciodată mai înainte, încît am rămas mai goi decît morții cei din mormînturi!".

Iar către pașa din Vidin scrie, rugîndu-l să înainteze plîngerea sultanului: „și iarăși să fie știut înălțimei tale că ridicarea noastră nu este pentru altceva, nici intr'un chip, decît numai asupra boierilor, care ne-au mîncat dreptățile noastre"...

Căimăcănia Țării Romînești dă poruncă în țară pentru prinderea lui Tudor Vladimirescu, zugrăvindu-l ca un hoț ieșit la drumul mare. In ziua de 2 Februarie 1821, boierul Nicolae Văcărescu este trimis în fruntea trupelor de arnăuți să-l prindă și să restabilească liniștea „patriei". Căci atunci — ca și acum — cei ce se ridicau pentru drepturile poporului — erau considerați de stăpînire „trădători de patrie". Răspunsul lui Tudor Vladimirescu către boierul Nicolae Văcărescu este o pildă minunată a concepției largi democratice de „patrie": *„Patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor...* ci pre semne, dumneata pre norod, cu al căruia sînge s'a hrănit și s'a poleit tot neamul boieresc, îl socotești *nimic*, și *numai pre jefuitori îi numești patrie!*".

Pornind în marș victorios din fundul Olteniei pînă în dealul Cotrocenilor, la porțile Bucureștilor, pandurii lui Tudor erau primiți ca salvatori, din sat în sat. Cuvîntul lui era cuvîntul poporului, cuvîntul istoriei. Sub flamurile steagului lui răsunau dorințele de libertate, de democrație, ale țărănimii și revendicările politice democrate ale tinerei noastre burghezii. „Să se aleagă din căpeteniile noastre, cei care pot să fie buni; aceia sunt ai noștri, și cu noi dimpreună vor lucra binele, ca să le fie și lor bine, precum ne sînt făgăduiți!" (proclamația către popor). Conducerea treburilor publice, rezolvarea cerințelor masselor populare înecate în biruri și mizerie se cerea a fi împlinite prin reprezentanța națională „aleasă din căpeteniile noastre" de către popor.

Marii boieri, după ce au încercat să-l prindă, după ce au pus la cale uciderea lui cu ajutorul consulului general al Țarului Rusiei la București — cînd au văzut pe Tudor în dealul

Cotrocenilor în fruntea a peste șaisprezece mii de panduri strînși în „adunarea norodului" — au încercat o manevră care le-a reușit pe deplin. Trimit la Tudor pe prietenul lui, episcopul Ilarion al Argeșului, pentru a mijlocii împăcarea lui Tudor cu boierii pămînteni, aceștia depunind un jurămînt scris cum că înțeleg și recunosc dreptatea poporului și vor lucra cu toții împreună pentru dobîndirea ei. Jurămîntul depus de boeri spune că „pornirea dumnealui slugerului Tudor Vladimirescu nu este rea și vătămătoare, nici în partea fiecăreia ,nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare".

Din momentul împăcării lui Tudor cu boierii din București, răscoala populară poate fi considerată lichidată fără a-și fi atins cele mai multe din obiective. Pornită contra boierimei, căci „a dat cea dintîi manifestație de a omorî aristrocrația romînă, spre a urca prostimea și mojicimea pe ruinele ei", („amintirile colonelului Lăcusteanu pg. 22) — nu a fost dusă consecvent pînă la capăt. Tudor Vladimirescu, intrat sub influența boierilor naționaliști, cărora le era teamă de lărgirea răscoalei țărănești, a schimbat direcția mișcării, canalizînd-o împotriva grecilor. Caracterul social al mișcării a fost înăbușit, pentru a accentua caracterul național pe care l-a avut de altfel în sine, dela început. Istoricul A. D. Xenopol apreciază destul de just rolul masselor largi ale țărănimei în cuceririle de ordin național, arătînd că „totuși mișcarea boierimei pentru revendicarea vieței neatîrnate nu ar fi avut nici un răsunet, nici o însemnătate fără sprijinul masselor care dau tuturor revoluțiilor acea culoare energică și amenințătoare, îmbinată totdeauna cu manifestările brutale. Fără revoluția lui Tudor Vladimirescu, cererile boierilor ar fi fost puse la o parte, precum se mai făcuse". Numai datorită revoluției de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu și făcută de massele largi țărănești, s'a deschis principatelor romîne calea spre independență națională.

Mișcarea democratică romînească de masse din 1821 a fost îndreptată — două luni dela izbucnire — spre lupta împotriva mișcării democratice de eliberare națională a Greciei de sub jugul turcesc, care a izbucnit în acele timpuri. „Ambele mișcări, în desvoltarea lor și în vederea reușitei scopului trebuiau să constitue un front comun al naționalităților subjugate in lupta pentru reforme democratice, a poporului muncitor. Ele trebuiau să atragă și alte popoare conlocuitoare din Balcani, dar clasele conducătoare au reușit să anihileze orice apropiere între ele și să le indușmănească" spune Alex. Savu. Mișcarea revoluționară a grecilor de sub conducerea lui Ipsilanti — expresie a desvoltării acelorași factori ca și mișcarea revoluționară de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu — avea aceleași revendicări și cerinți populare și naționale, avea aceiași dușmani. Faptul că în loc să se unească, s'au opus una alteia (deși Ipsilanti, prin proclamația lui către poporul din Muntenia

a făcut pași importanți spre unitatea de acțiune) intrigile boierilor, părăsirea ajutorului sperat din partea rușilor cărora nu le convenia o mișcare îndreptată împotriva boierilor — au contribuit la eșuarea ambelor mișcări.

Uciderea lui Tudor Vladimirescu de către Ipsilante, adică de către cel ce ar fi trebuit să-i fie aliat, nu este singurul exemplu în istorie cînd clasele dominante reușesc a împiedica alianța între diferitele detașamente ale aceluiași front democratic și le opun, sîngeros, una alteia .Dar izolarea lui Tudor în mijlocul celor ce l-au ucis, nu poate fi explicată altfel de cît ca o urmare a faptului că — după împăcarea lui cu boierii — grosul țărănimei și poporului de jos care l-a urmat însuflețit, a început să-l părăsească.

*

Au trecut 116 ani dela evenimentele anului 1821. Prima mișcare de massă democratică a poporului romîn nu a fost dusă pînă la capăt. Scînteia aprinsă însă în 1821 nu s'a stins. Un lanț întreg de frămîntări sociale și lupte, au marcat străduința masselor de a cuceri libertățile burghezo-democratice, de a lichida problema țărănească. Tînăra burghezie națională progresistă din 1821, în formație în acele vremuri, și-a împlinit mai tîrziu destinele sale cu destinele rămășițelor feudale, a renunțat la rezolvarea revendicărilor pe care și le-a pus spre realizare în anii tinereții sale. Forțe noi sociale s'au desvoltat în mersul istoriei, forțe cari și-au luat asupra lor sarcinile progresului social.

Dar mișcarea revoluționară, democrată și profund patriotică de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, stă piatră de hotar, în istoria democrației din fostele principate romînești, așa cum stă piatră de hotar revoluția de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan, pentru istoria democrației ardelene.

Șt. Voicu

Elan

D-lui G. Topîrceanu

Gîza cît un bob de mac, face tumbe pe parchet,
Intr'un evantai solar: o figură de balet.

Din aripa de cristal, fin picior din fir de fum,
Ca o dîră de creion, subțirel își face drum.

Sus pe „pointă" s'a „cambrat" balerina'n filigran
Tremurînd în aer cald, sboară „lento' spre tavan.

Și-a căzut un fir de praf: punct albastru pe parchet
Intr'un evantai solar: pantofiorul de balet.

Unison

Trăsura scîrțiia trudind
pe ulița murdară,
și'n urma ei, încet venind,
trudea un mort spre seară;
și el și eu purtați la pas,
calici cu-aceiași rană.

La o răscruce-un clopot, glas,
ne-a dăruit pomană.

Anca Bursan

Panou sentimental

Lui I. M. Rașcu

Portretele ce 'n case părintești,
Stau atîrnate încă de strămoși,
Cu ochii nemișcați și curioși
Ca niște chipuri ce-ar sta la ferești,

In ramele lor vechi, dreptunghiulare,
Trăesc cu noi o viață-adevărată,
Ca niște viețăți de altădată,
Trezite de lumină și de soare.

Bunicii care-au murit de-o veșnicie,
Mă urmăresc și-acuma din părete,
Cu lungi priviri în care mor regrete,
Și-un zâmbet de defunctă bucurie.

Cît stau aici, de pe pereții goi
Mă urmăresc priviri stăpânitoare
Din ochii obsedanți de vrăjitoare
A umbrelor acestea de strigoi.

De dincolo de moarte-au revenit
Și stau ca niște oameni la fereastră
Să urmărească toată viața noastră
Și să ne vadă cînd vom fi murit.

Sunt mulți pe care astăzi nu-i mai știu,
Femei ce poartă curioase rochii,
Mă urmăresc întrebător cu ochii
In care simt ceva ciudat și viu.

Un „eu" din vremuri, din copilărie,
Cu pantalonii scurți și părul tuns,
Și el mă 'ntreabă, fără de răspuns,
Să-i spun ce este că nu mă mai știe.

In neclintirea tristă și profundă,
Ce vor să știe toți câți au murit,
De mă privesc așa necontenit?
Și cine va putea să le răspundă!

Demostene Botez

Cronica literară

Mihail Sadoveanu: Cazul Eugeniței Costea

Ceiace distinge atitudinea d-lui Mihail Sadoveanu în fața societății de astăzi este o îngăduință senină și un criticism blajin. Sufletul d-lui Sadoveanu se găsește la el acasă în trecut, în viața de altădată, mai domoală dacă nu mai pașnică, mai înceată, dar mai adîncă. Aceasta îl face pe d. Sadoveanu, ca, atunci cînd își îndreaptă ochii spre viața actuală, să privească totul dela oarecare depărtare, de pe culmile vremurilor, dela o înălțime sufletească pe care i-o dau necontenitele sale colindări prin veacuri. Trecutul eroic și legendar satisface în d. Sadoveanu o puternică nevoie de poezie. Un bun simț realist îl ferește, însă, de orice poetizare zadarnică. In romanele sale istorice, unice la noi ca desăvîrșire, d. Sadoveanu nu-și flatează eroii ci îi zugrăvește cu toate păcatele și cusururile lor, cum ar face cu niște contemporani. Ceiace îl atrage, însă, în trecut este vigoarea caracterelor și a sentimentelor. D-lui Sadoveanu nu-i plac caracterele false și sufletele strîmbe. Chiar oamenii răi care apar în opera lui sînt simpatici printr'o sinceritate puternică și profundă, care îi înfrățește cu elementele deslănțuite ale naturii, așa încît ne simțim față de fărădelegile și păcatele lor ca în fața unui fluviu revărsat, a unei păduri care arde sau a unei prăvăliri de stînci.

Un temperament ca acesta, înclinat către primitivismul puternic și elementar al naturii și îndrăgostit de trecut (tocmai pentrucă în trecut acest primitivism apare mai viu) va privi viața modernă, făcută din compromisuri sufletești, din nuanțe deseori silite și din deviații și derivații afective, cu ironie și cu oarecare neîncredere. In chip firesc un astfel de temperament va căuta în societatea contemporană caractere dintr'o bucată, suflete simple și viguroase, sentimente bine definite.

Totuș, această înclinare către ceiace este elementar și organic suferă la d. Sadoveanu un ciudat adaus, temperamental și acesta, care o complică în chip simțitor și dă operei un caracter mai complex decît s'ar putea bănui. Acest adaus se exprimă într'un puternic simț al misterului și într'o nostalgie a tărîmurilor de dincolo de zare („Țara de dincolo de negură" este titlul sugestiv al uneia din cele mai caracteristice cărți ale d-lui Sadoveanu). O mulțime de nuanțe, de tonuri nelămurite, de sugestii abea exprimate și de rezonanțe profunde decurg din această însușire și dau operii d-lui Sadoveanu pecetea ei specifică.

Tot din aceeaș pricină tonul cel mai potrivit pentru autorul „Hanului Ancuții" este acela de mărturisiri tainice, de povestire confidențială, cu opriri și reticențe care lasă loc reveriei.

Este tocmai tonul din „Cazul Eugeniței Costea". Cartea este alcătuită sub forma unei destăinuiri pe care autorul o face cîtorva tineri prieteni, cu privire la niște întîmplări misterioase petrecute nu demult, pe care mulți le-au aflat și le-au văzut, dar despre care nimeni pînă acum nu și-a putut înjgheba un gînd limpede.

Povestea acestei Eugeniței Costea începe cu povestea părinților ei, prin 1913. La început, chiar, atenția se concentrează, prin intenția autorului, asupra existenței tragice a acestor părinți. Tatăl Eugeniței, casierul Laurențiu Costea din Iași, e un om bun, vesel și sincer, vînător, povestitor la un pahar de vin, trainic în prieteniile lui dar neprevăzător, om de suflet și de cuvînt, cam ușuratic și cam naiv. Insurat cu o femeie frumoasă dar fără niciun pic de minte, de care e îndrăgostit pînă la inconștiență, Costea se încurcă în datorii, girează polițe îndoelnice, face cheltueli peste puterile lui ca să mulțumească gustul de lux al nevestii și e fericit pe marginea prăpastiei. O vizită neașteptată pe care i-o face inspectorul Micu Columbaru îl pune în fața realității: din casa de bani a casierii lipsesc sume importante, polițele girate și neachitate îl pîndesc și dezonoarea îl pîndește.

După o scenă între el și soția lui, care nu-i pricepe desnădejdea, Laurențiu Costea își încalță bocancii, își pune costumul de vînătoare, se așează liniștit la birou, scrie o scrisoare, apoi își ia tolba și pușca, își flueră cînele, spune să i se aducă o trăsură, se urcă în ea și pornește spre marginea tîrgului, lăsînd vorbă că se duce la vînat. La o cutie se oprește și pune scrisoarea. Ajuns afară din oraș, dă drumul trăsurii și coboară încetișor spre un iaz, unde se oprește, vorbind cu cînele:

„— Așteaptă puțin și fii atent, îi porunci d. Costea. Am de îndeplinit întîi o mică operație.

„Vorbind, d. Costea executa acea mică operație. Scotea din geantă sfoara, cu care își propusese odinioară să dreseze cînele în sensul obișnuit și gazetăresc. Pînă acum n'o putuse întrebuința. Acuma trecu carabina dintr'un capăt al acelei sfori în zgarda lui Hector. Cu celalt capăt al sforii făcu, atent, un laț în unul din trăgaciurile armei. Cînd încheie lațul pe trăgaciu, aplecă ușor arma spre sine și aruncă pălăria în miriște, cît putu mai departe. Hector se zvîrli după dînsa; după cîteva salturi, poticni, smulgînd sfoara; pușca izbucni, dărîmînd pe vînător la pămînt sub zarzăr; îndată, din rana enormă, deschisă între coaste, la inimă, gîlgîi sîngele în miriște, sub omul căzut cu fața în jos. Hector aduse triumfător pălăria pleoștită și o depuse lîngă fruntea aplecată care împungea pămîntul, așteptînd o clipă, cu limba scoasă, ca să se repete jocul. Apoi avu, direct și brusc, simțirea nenorocirii și o luă la goană într'o parte, cu urechile pălălăind. La o sută de pași se opri, se așeză pe coadă și începu să urle lugubru către asfințitul soarelui".

După moartea tatălui ei, Eugenița Costea e luată de bunicii ei după mamă și își petrece prima copilărie la Vlădeni, sat de răzăși de pe valea Moldovei. Sînt tocmai anii turburi ai războiului. La Iași, mama ei, Agripina

Costea, işi croeşte o nouă viaţă, luptindu-se cu creditorii şi lucrînd la un spital. Şi iată că, după război, apare din nou Micu Columbaru, inspectorul fatal de odinioară, devenit prin capturarea în Rusia revoluţionară a patru vagoane de pielărie, negustor şi om de afaceri. Indrăgostit de Agripina încă de pe vremea cînd trăia Laurenţiu Costea, Micu Columbaru o ia în căsătorie şi aduce şi pe fetiţă la Iaşi. Răsvrătită la început împotriva tatălui vitreg, Eugeniţa e domolită de afecţiunea acestuia pentru ea şi, după cîţiva ani petrecuţi într'un pension de maici, în care timp Columbaru şi soţia lui colindă Europa, cu rari şi scurte popasuri în ţară, lasă şcoala şi începe o viaţă de lux şi de distracţii.

Intre mamă şi fată, o răceală, presimţită demult, se întinde. Bănuim oarecare gelozie din partea mamei, o dragoste care stă să înceapă între tatăl vitreg şi fată, însfîrşit o situaţie turbure care culminează într'o scenă între toţi trei în biuroul lui Columbaru unde Eugeniţa află dela mama ei că Micu Columbaru ar fi putut avea o vină în sinuciderea lui Laurenţiu Costea. E într'o seară de iarnă, în timpul carnavalului. Eugeniţa iese din biuroul lui Columbaru. In sala dela intrare o întîmpină un om care îi dă o scrisoare. Este scrisoarea tatălui ei, pe care acesta a scris-o înainte de moarte, scrisoare trimisă notarului din Vlădeni cu indicaţia de-a *fi* predată fetii, cînd ea va avea şaisprezece ani. O banală scrisoare de sinucigaş care afirmă că a fost onest şi curat. Eugeniţa, în camera plină de dulapuri de cărţi rămase aşa de pe vremea tatălui ei, se omoară. Moartea ei este tainică şi ciudată, dictată de un glas misterios care îi şopteşte vorbe insinuante şi turburătoare. Aici, în aceste ultime pagini ale cărţii, d. Sadoveanu a introdus un element de mister şi de ciudăţenie care dau romanului un sfîrşit enigmatic de povestire fantastică, de un efect pătrunzător:

„Finalul acestei povestiri ar fi cel mai interesant dacă *el s'ar* putea preciza; căci nici astăzi nu se ştie cum a murit această copilă. Lovitura de revolver nu i-a pătruns decît superficial *în umărul* sting din care au picurat trei puncte de sînge pe volumaşul „Domnişoara Elsa" al lui Arthur Schnitzler, în marginea biuroului. Doctorii au afirmat că moartea ar fi fost provocată de un stupefiant toxic absorbit în cantitate mare. In preajma ei nu s'a găsit nici armă, nici vreo cutioară suspectă medicinală. Nu s'a auzit din camera aceia nici detunătură, nici strigăt. Tînăra noastră prietenă a fost găsită în jilţ, stînd uşor răsucită şi privind mirată cu ochii ei îngheţaţi fereastra unde din cînd în cînd apăreau rînjind măştile de carnaval".

In această carte d. Sadoveanu a povestit cu ton simplu şi sfătos întîmplări tragice şi cu răsunet adînc. Cu un aer detaşat şi senin, d-sa a descris procesul de desagregare a unui suflet tînăr de astăzi. Meritul mare al acestei părţi, pe lîngă farmecul, clasic deja la noi, al stilului sadovenist, este că autorul, întrebuinţînd simpla naraţiune istorică a sugerat şi a înfăţişat o serie de complexe stări sufleteşti, mai bine decît ar fi făcut-o pagini întregi de analiză.

Al. Philippide

Cronica agricolă

Orientări în şcolile plugăreşti.

Zeci de mii vagoane de grîu şi sute de mii vapoare de alte produse ale acestui pămînt romînesc roditor, luau odinioară drumul străinătăţei, şi aurul curgea revărsind belşugul asupra stăpînitorilor acestui pămînt. Faţa ţării noastre a fost schimbată datorită acestui aur, şi o aparenţă de prosperitate strălucea: drumuri, şcoli, spitale, oraşe, etc. Un început de burghezie tîrgovească, fără adîncă rădăcină, a ieşit la iveală. Şi multă vreme ţara aceasta a stat ameţită de pulberea aurului ce se ridica din cîmpiile semănate, fără a se gîndi la cei cari prin munca lor au dat acest aur, la cei cari ne aduseseră acest lustru de civilizaţie.

Problemele ţărăneşti, permanente în fond, se avea grija a fi sau înăbuşite sau date repede uitărei.

Abia tîrziu de tot, aceste probleme au fost puse la ordinea zilei, pentru studiu şi rezolvare, atunci cînd mizeria a devenit impresionantă.

Fără a nega sufletele cinstite ale multor bărbaţi de Stat, patrioţi, cari au lucrat sincer pentru această ţară, şi fără a nega progresele culturale atingînd organizarea generală de Stat, — o spun din adînca convingere —, de bogăţiile acestui pămînt nu a profitat ţărănimea, şi satele au rămas în aceiaşi beznă materială şi morală.

Proprietarii şi arendaşii de odinioară produceau grîul — greu şi curat — pentru bogăţia lor; creşteau vite mai alese pentru folosinţa lor, aduceau maşini şi unelte superioare pentru gospodăriile lor, nu pentru satul vecin. In cît, nu putem afirma ceva despre o învăţătură plugărească pe care ar fi primit-o ţărănimea dela foştii stăpînitori ai pămîntului, în stările dinaintea războiului. Nu există o armonie, o înţelegere între muncitorimea rurală şi deţinătorii pămîntului. Ţăranii vedeau în arătura adîncă şi repetată, în alegerea seminţei frumoase, în vitele de rasă, mijloace mai perfecte spre îmbogăţirea proprietarului sau arendaşului, nu a lor. Şi exemplele foarte rar se prindeau de săteni.

Nu mai vorbesc de timpurile cînd toată plugăria, dar toată, dela vită pînă la plug, se făcea cu inventarul ţăranului, arendaşul sau chiar proprietarul venind numai cu banul, toamna sau primăvara, spre a pleca cu chimirul plin cu aur, spre oraş sau alte ţări.

Astăzi, însă, preferăm să avem mai puţine palate prin oraşe, mai puţină faţadă, din toate punctele de vedere. In schimb, vrem ca aurul

plugăriei să se reverse asupra muncitorilor cari îl produc, ca o ploaie sănătoasă, dătătoare de nouă viață materială și morală.

Preferăm o burghezie mai redusă la număr, dar din izvor sănătos, o burghezie morală, născută din țărănimea sănătoasă, al cărei prisos de viață să populeze orașele și tîrgurile.

Nu vom regreta micșorarea exportului plugăresc; mai bine să fie consumate de cei cari le muncesc, întărind trupurilor lor și făcîndu-i să trăiască mai omenește.

*

Puțină școală plugărească și fără entuziasm s'a făcut la sate. Despre școala dată de marea proprietate de odinioară nu putem vorbi. Mișcarea haretistă, s'a manifestat cu multă cinste și sinceritate, dar mai mult în vederea combaterei cametei la sate.

Activitatea agronomică obștească, desfășurată prin Casa Rurală și Centrala Obștiilor a fost intr'adevăr cu mari și bune rezultate, dar în mică măsură.

Acțiunea Domeniilor Coroanei — odinioară —, acțiune purtată de agronomi destoinici și silvicultori valoroși, la fel a fost de folos, dar în mic.

Tot așa putem spune și despre fermele și gospodăriile Statului. Toate au avut o largă acțiune de deșteptare a interesului pentru o plugărie mai luminată, dar mărginită la o zonă prea redusă în jurul lor.

Cîte discuțiuni inutile și exasperante, cîte programe, cîte proiecte de reorganizare a producției agricole, cîtă vorbărie fără ecou prin sate!? Ce este de făcut? Cu cine vom porni la luptă pentru ridicarea gospodăriilor țărănești? — Cum am mai arătat în coloanele acestei *reviste*, cred că la acele forme cooperatiste rusești, distrugătoare de suflet omenesc, și cari s'au preconizat și la noi, multă vreme nu ne putem gîndi,..

Se impune o mobilizare generală a celor ce gîndesc cu iubire de țară, în vederea organizărei satelor din punct de vedere al producției agricole, implicînd deci starea materială și morală.

Este nevoie de o cruciadă pentru a veni în ajutorul satelor ce se cufundă în întunerecul neștiinței și poate ne-ar trebui guverne cari după ce vor termina cu asigurarea unei armate puternice, să se consacre ani de zile numai problemei satelor.

O gravă problemă agrară este și formarea acelei armate agronomice conștiente, care va fi în fruntea acelor cari se vor dedica problemei luminărei economice, și în vederile de mai sus trebuește organizat tot învățămîntul agricol, dela cel universitar la cel elementar. Adică, să pregătim agronomi iubitori de țărănime, cari să se pătrundă de ideia că vor servi de acum înainte agricultura unică țărănească, punînd-o în măsură să producă așa cum produce țărănimea din Danemarca.

Dacă școlile agronomice pînă acum au format agronomii în spiritul exploatărei marei proprietăți, astăzi directivele acestui învățămînt să fie orientate spre mica proprietate cu toate problemele unei gospodării țărănești.

Școlile agronomice să scoată din mintea tinerilor agronomi ideia slujbelor himerice, nenorocite, formîndu-le o mentalitate în sensul celor

cîmpenești, aducîndu-i în spiritul că se vor așeza, mai curînd sau mai tîrziu la sate, pentru a-și întemeia ferme sau gospodării model.

Cum Statul acordă o primă medicului ce se așează la țară, cu atît mai mult absolvenții acestor școli să fie încurajați pe ori ce cale — pămînt, credit, unelte, mașini, vite, semințe, etc. — pentru a se fixa la țară.

In școlile agronomice să se formeze o mentalitate onestă agricolă, prin profesori cari au trăit și ei pe la sate, avînd și ei o mentalitate deprinsă cu cele rurale.

Neiertată greșală s'a făcut, și fără nici un motiv plauzibil, trecîndu-se acest învățămînt agronomic dela Ministerul Agriculturei la Ministerul Educației naționale, unde niciodată nu va găsi o atmosferă înțelegătoare și o ajutorare în vederea progresului.

Critica și denigrarea breslei agronomice, va descuraja pe tînărul entuziast doritor a se forma intr'o școală de agricultură, spre a porni intr'un adevărat apostolat în mijlocul satelor, în condițiuni ce ating calvarul.

Noi credem că pregătirea acestui corp de specialiști agronomi este astăzi chestiune de mare importanță socială și trebuie permanent pusă în discuțiune și să preocupe guvernele Țării.

Afară numai dacă credem că în locul acestui învățămînt agronomic, ar fi mai la locul lor — pentru o țară agricolă — unele școli juridice sau de alte specialități.

Prof. Agricola Cardaș

Cronica economică

Marşul german spre est

„Noua" ofensivă germană spre est nu-i nouă, pentrucă ea nu reprezintă altceva decît o reluare demonstrativă a vechiului „Drang nach Osten".

Este oare acest „Drang nach Osten" un simplu mit şi o născocire, a politicei antantiste cu scopul de a ponegri angelica politică a epocei wilhelmiene?

Probabil că nu,. fiindcă englejii ponderaţi cum sunt ei n'ar fi pornit altfel impotriva Germaniei şi nu s'ar fi grăbit să inaugureze un rapid atac impotriva Mesopotamiei, aşezindu-se temeinic la Bagdad, azi capitala unui stat „independent": Iracul.

Acel „Drang nach Osten" fireşte că n'a fost un brutal marş teutonic. Ci, ca oricare altă expansiune imperialistă, el a fost precedat de avant-garda de elită a puterii militare şi anume de către comerciantul, industriaşul şi financiarul german.

Intreaga lume şi mai ales orientul nostru apropiat 'ar fi ignorat poate recenta 'reînviere a acestui vechi imperialism, dacă nu s'ar fi trezit cu toţii în faţa unor statistici frapante. Şi anume, s'a observat dintr'odată că vre-o citeva ţări din sud-estul european au devenit complect aservite pieţii germane în comerţul lor exterior.

Sub imperiul actualului regim monetar şi comercial, cînd moneta şi transferarea ei nu sunt libere, statele mici cari fac comerţ în clearing cu vre-un stat mare, n'au de fapt nici o alegere liberă de făcut. Ci în ambele cazuri, de sold activ sau sold pasiv, ele devin robite economiceşte, pentrucă în primul caz trebuie să cumpere ca să-şi recupereze creanţele ingheţate, iar în al doilea caz, ele trebuie să vindă contra marfă spre a-şi şterge debitul.

Simultan, demascarea a fost desăvirşită de vizita ostentativă a doctorului Schacht în ţările orientului european.

Vizita sa a fost atît de precisă, atît de profesională, încît nu poate fi vorba de vre-o plimbare nupţială sau romanticoasă. Ci, a fost o strictă vizită de afaceri, în care trebuiau puse la punct unele lucruri indispensabile unui întreg plan de acţiune.

Scopul vizitei, pare-se că urmăreşte următoarele: crearea pentru

economia germană a unor zone economice complimentare, deci quasi-coloniale, în această parte a lumii.

Cu tot planul său quadrienal şi bombastica sa preamărire, germanii s'au convins pe deplin că n'au cum să înlocuiască bumbacul. Fără bumbac se prăbuşeşte, însă, o intreagă treime din economia germană.

Neîndoelnic că nemţii sunt bine informaţi. Ceeace, i-a determinat la următorul raţionament destul de logic: de ce n'am acapara intreaga producţie de bumbac din sud-estul Europei, nu cu bani şi cu mărfuri şi maşini, cînd şi aşa controlăm efectiv acele pieţe înapoiate?

Intr'adevăr, din statistica de mai jos, se va vedea lămurit că în ultimii ani producţia şi cultura de bumbac a crescut uimitor de mult în Grecia, Bulgaria şi Turcia pentrucă şi climatul favorizează această nouă cultură.

	1934	1936	
Grecia	40.000	70.000	hectare
Bulgaria	19.000	49.000	„
Turcia	100.000	240.000	baloturi

In economie, una din legile nerăsturnate încă pînă astăzi, este aceasta: că un stat industrial îşi poate schimba lesne furnizorii pentru materii prime standardizate, pe cînd un stat agricol nu-şi poate procura piesele de schimb ale unor maşini existente decît din ţara de unde a cumpărat respectivele maşini.

Acest elementar adevăr este extrem de important pentrucă el ne învaţă următoarele: de a NU încheia pe termen lung contracte de cumpărare-vinzare cu state industriale cari plătesc cu maşini, pentrucă după ce expiră contractul, acele state industriale vor cumpăra din altă parte pe cînd noi vom fi siliţi de a continua cu cumpărarea de piese de schimb, etc., din acea ţară!

Iată de ce Grecia a fost **forţată** să cumpere armament german pentru 4 miliarde drahme deşi este ştiut că **armamentul german nu excelează calitativ.**

Aceeaşi aservire economică a provocat de fapt mari nemulţumiri şi în Jugoslavia, iar vizita d-lui Schacht în Turcia de-adreptul s'a soldat cu un eşec, căci mai mult decît s'ar fi crezut, turcii şi-au dat pe deplin seama de cursa periculoasă care li se întinde.

In Irac, „succesul" s'a rezumat doar la difuzarea cărţii „Main Kampf" tradusă în limba arabă. Dar, evident că analfabetismul e o pavăză bună, iar vigilenţa britanică, o adevărată armătură.

In Persia sau Iran, planul german a fost primit cu tradiţionalul entuziasm oriental. Experţii germani nu-şi fac însă iluzii pentrucă prea mari sunt dificultăţile de ordin tehnic cari ar permite o „descălicare" efectivă şi monopolistă pe acea piaţă controlată gelos, de Soviete şi englezi.

Eşec sau ne-eşec, fapt bine stabilit rămîne însă acesta: că Germania urmăreşte din nou sub marea presiune internă, o expansiune aci

în sud-estul european, pe vechia linie Hamburg-Bagdad, sub acelaș consemn: „Drang nach Osten!"

Ceeace profesorul Morawetz a înțeles să desvăluie pe plan politic în senzaționala sa lucrare apărută în 1936, a fost desvăluit și mai recent de călătoria „dirijată" a doctorului Schacht, pe plan economic.

Și aci, un „mic" detaliu: axa Hamburg-Bagdad (încercați s'o trasați pe oricare hartă),, trece chiar prin Rominia!

T. Cristureanu

Cronica externă

Evreul Trotzki

Evenimentele internaționale din ultimul timp se succed rapid și cu suspecte alternări de cald și rece: răsboiu și pace, provocări și bateri în retragere.

Nimic surprinzător, fiindcă așa este probabil pacea noastră omenească, o bizară amestecătură de bine și rău, bestie și înger.

In Spania, precum vedem, răsboiul continuă și vai! Madridul n'a căzut. Curios! Pentrucă acum trei luni ni se promisese că în fața Spaniei naționaliste Madridul va cădea după trei zile de asalt vitejesc. Probabil, însă, că în fața Madridului nu-i Spania și nici naționaliștii Spaniei și probabil, că cei ce apără vitejește Madridul mai degrabă se identifică cu adevărata Spanie.

Oricum, internaționalismul fascist ne joacă pe un vîrf de... baionetă, pentrucă ceva mai mult internaționalism și gata e măcelul universal.

Inseninarea parțială și sezonieră venise odată cu discursurile lui Eden și Blum. Adevărat, reconfortante discursuri. Cam tîrzii dar totuși bine venite. Cărora le-a urmat un alt discurs mult așteptat și mult ascultat: discursul lui Hitler.

Dar așa e întotdeauna: cînd aștepți ceva cu prea multă nerăbdare, înduri o desamăgire. Discursul lui Hitler a fost desamăgitor. Pentrucă, de acord cu comentariile engleze, șeful Reichului nazist n'a **oferit** nimic precis în calea păcii, ci a **pretins** ceva precis din ceeace ar putea tulbura pacea.

Zîmbete a provocat în orice caz aserțiunea că Germania nu se izolează și cultivă din ce în ce mai mult cooperarea internațională. Ca exemplu justificativ, Hitler a citat pactul germano-japonez. In copilărie s'a întovărășit și subsemnatul cu un alt tînăr cu scopul de a devasta arborii dintr'o grădină vecină. Dar nu-mi pot reaminti ca cineva să-mi fi adus laude pentru aceste legături „pacifice".

Multă atenție însă, este de prisos. Fiindcă dacă ne-am lua după toate discursurile rostite de-atîția șefi, mari și mici, doar un harakiri ne-ar da pacea sufletească.

Tardiv, dar interesant, rămîne totuși alt eveniment: plecarea regelui Eduard al optulea. De ce, pentru ce, cum, în ce fel? Intrebări inutile,

pentrucă regele a plecat și s'a plecat. Coroana aparține în Anglia doar nu personagiului care întîmplător o poartă, ci poporului care o oferă de purtat: acolo coroana este a comunității de națiuni britanice. Iar această comunitate, în lipsa intervenției categorice a puterii divine, rămîne astfel singura putere care decide prin reprezentanții săi, parlamentarii liber aleși. Așa se și explică dece totul s'a tranșat în pace și cu zîmbetul trandafiriu pe buze. Incoronarea din Mai se va ține, industriile și hotelurile vor profita, iar poporul va gusta din plin acest spectacol somptuos ca la o reprezentație de gală.

Dela frumos, trecem iar la urît. E vorba de procesul trotzchiștilor dela Moscova, seria doua. Seria întîia a fost lichidată. Seria doua, i-a urmat calea și alte serii, dacă se vor mai ivi, probabil că vor porni pe acelaș drum din care nimeni nu se mai întoarce.

Ceeace ne izbește însă, mai ales în cadrul acestor afaceri tragice, este altceva: rolul macabru al lui Trotzchi.

Știți doar cine-i Trotzchi: evreul fără Dumnezeu care-a distrus și sinagoge, care a dat suflet revoluției comuniste, care a bătut armate nenumărate, care în cele din urmă i-a dat Rusiei, o nouă armată.

Și-atunci? Cum putea oare acest om să se despartă de foștii să tovarăși, cum putea el să renunțe la putere spre a fi gonit astăzi din țară în țară și a urzi din țară în țară noui comploturi revoluționare?

Acestea sunt întrebări pe care le pune oricine și greu ne vine să credem că Trotzchi le urzește pe toate din vre-un motiv banal. Puterea? Dar bine, el a fost „călare" pe putere! Bani? El a avut și bani. Onoare? Și onoare! Atunci?

Rasa și rasismul sunt aberații și excrocherii. Cine explică și interpretează fenomene și evenimente prin prizma rasistă, sunt jonglerii. Dar a ține cont de substratul și infrastructura etică și morală a unui om, a ține cont de temperamentul său și mai ales de mentalitatea sa organică primară, pare totuși plauzibil și în orice caz, cum vom vedea, ne ajută mult la dezlegarea misterului troțchist.

Anumite condiții sociale, istorice, politice și culturale imprimă fără îndoială massei etnice anumite caracteristici speciale.

„Rasa evreiască" nu există, dar nimeni nu poate nega existența **poporului evreu**. Iar în cadrul acestui popor sui generis, iarăși știm că există o numeroasă fracțiune bine închegată, care se deosebește enorm de cealaltă fracțiune: e vorba de fracțiunea bigotă, talmudică și primitivistă, vis-a-vis de fracțiunea laicizată, emancipată și mai puțin evreiască.

Trotzchi **este** Braunștein și tatăl lui Trotzchi a fost într'adevăr un bigot evreu din gubernia Kherson. Iar anul de naștere, 1879 coincide cu epoca ortodoxismului evreiesc, fanatic și recalcitrant ca reflex al persecuțiilor antisemite țariste, cînd barba, perciunii, luminările, caftanul, rugăciunea și eterna nemulțumire, **țipătoarea nemulțumire** se identificau cu unicul mijloc de rezistență împotriva stărilor de fapt.

Acești evrei în **aceste** specifice condiții de oprimare sunt **deci** și devin dacă nu sunt perzistenți rebeli, nemulțumiți și opoziționiști. In impotența lor, firește că rebeli pasivi, vizionari fanatici ai unor vremuri de îndepărtată izbăvire universală, visători ai unui mesianism atot-mîntuitor și atot-vindecător.

Pasivitatea, non-violența, firește că echivalează cu obstrucția, cu sabotajul.

Cu siguranță că ați întîlnit indivizi veșnic nemulțumiți. Oricum i-ați satisface, par'că-i roade ceva și peste scurtă vreme îi vedeți iar rebeli. Oriunde i-ați plasa, în scurtă vreme ei devin iar marii nemulțumiți. Și natural că nu sunt elemente constructive ci destructive, dizolvante, asociabile.

In faza sa primară, Trotzchi neapărat că este produsul unui **astfel** de mediu evreiesc. Și în subconștient, în „singe" i-a rămas această asociabilitate, acest endemic opoziționism. El nu se simte bine cînd este stăpîn, el nu înțelege să nu fie rebel, veșnicul rebel, el nu înțelege să construiască după ce a distrus ce era de distrus. Greu de crezut că printr'o simplă coincidență Trotzchi să fi fost acela care continua să militeze pentru revoluția mondială imediată, fără să-i pese de consolidarea noii structuri sociale.. Și iarăși greu este de crezut că printr'o simplă coincidență, majoritatea leaderilor trotzchiști sunt de origină evrei.

Trotzchism: ahasverism! Balast în subconștient de care Trotzchi nu s'a putut desbăra cu toate convingerile sale de suprafață, cu toată școala sa marxistă.

T. Tudor

Cronica muncitorească

Muncitorii agricoli

Intr'o cronică precedentă, am scris despre nevoia extinderii legislației sociale și a asigurărilor sociale la muncitorii agricoli.

Am arătat atunci cum s'a rezolvat problema proteguirii muncitorului agricol, în celelalte țări, cele ce s'au hotărît, în această chestiune, de către Organizația internațională a muncii dela Geneva, în ce măsură se poate vorbi despre organizarea în sindicate profesionale a muncitorilor agricoli și în fine stadiul legislației naționale, în această materie.

Pentrucă un, așa zis, proiect de „Cod agricol" caută să legifereze condițiile de muncă, în agricultură și pentrucă problema în sine, capătă, pe zi ce trece, o și mai mare importanță socială și economică, revenim, cu noui considerațiuni, asupra acestui subiect: proteguirea legală a proletarilor agricoli.

Exproprierea din 1919, care a pulverizat marea proprietate și a creiat 3.408.503 mici proprietari pînă la 5 ha, se pare că a scos pentru scurt timp, dela ordinea de zi a preocupărilor agricole, problema proteguirii muncitorilor agricoli.

Exista, intr'adevăr o astfel de problemă, grea și dificilă, înainte de războiu, sub regimul marei proprietăți, cînd relațiile între săteni și proprietari se cereau reglementate.

Această reglementare era, în prim rînd, o reglementare de ordin juridic, dar era și o reglementare a condițiilor de fapt în cari se muncea.

Prima lege, cu caracter de reglementare a muncii agricole, este datată din 1866 și e intitulată „legea de tocmeli agricole".

Aceasta — a căutat să determine raporturile dintre proprietari și țărani, considerați ca învoitori agricoli; în realitate, legea favoriza pe proprietari, cari se considerau nedreptățiți în urma împroprietăririi din 1864.

Această favorizare a mers pînă acolo încît, în 1872, s'a decretat

chiar „execuția manu militari", pentru țăranii cari nu vroiau să iasă la muncă.

Legea din 1882 a suprimat această executare forțată și abia în 1893 s'a proclamat, printr'o altă lege, principiul liberei învoeli între țărani și proprietari.

Răscoalele țărănești din 1907 au adus, în acest an, o lege mai largă a învoelilor agricole — plătită cu mult sînge — și dominată de principiul intervenţiunii statului pentru proteguirea țăranilor muncitori de pămînt.

Cum arătăm în cronica noastră — despre care pomeniam la începutul acestui articol — pe baza acestei legi s'au înregistrat, în 1913, contracte scrise pentru 449.000 ha. învoeli de arendă, în bani, și pentru 421.000 ha. arendă, în dijmă, total 920.000 ha.

Improprietărirea a înlăturat, pentru cîțiva ani, nevoia unor contractări scrise. Sunt mulți juriști, cari consideră chiar că legea de împroprietărire a abrogat legea învoelilor agricole din 1907.

Dar dacă nu se poate vorbi de o abrogare expresă, fără îndoială că legea din 1907 a căzut, în desuetudine, prin neaplicare.

Și intr'adevăr — e o remarcă generală, ce s'a făcut, — cum se poate încheia un contract de învoeli agricole cînd statul nu s'a îngrijit să trimită, în comunele rurale, formulare de contracte-tip?

După legea de circulație a bunurilor agrare și după ridicarea noilor generații, problema muncitorilor agricoli începe iarăși să se pună în țara noastră, ca o gravă problemă socială.

Intr'un interesant și documentat articol, puublicat în ziarul „Excelsior" d. Mircea Vulcănescu a prezentat date extrem de interesante asupra structurii populației agricole. Le reproducem:

Grupe de vârstă	ACTIVI			Intreținuți	TOTAL
	Şefi de exploatare	Ajutoare famil.	Proletari		
0—12	—	—	12.108	4.074,978	4.087.086
13—20	63.449	1.726.176	188.630	61.016	2.039.271
21—40	1.249.608	1,788,485	253.573	53.558	3.345.224
41—65	1.207.944	850.739	154.019	43.136	2.255.838
Peste 65	243.393	13.019	28.318	238.146	521.876
Nedecl.	9.544	12.028	3.470	21.018	46.060
Total	2,772.938	4.390.447	640.118	4.491 852	12.295.355
Bărbați	2.329.013	1.138.539	349.356	2.138.506	5.955.594
Femei	443.925	3,251.908	290.582	2.353.346	6.339.761

In următorul tablou, d. Mirea Vulcănescu ne înfățișează detaliul proletarilor agricoli, după vîrstă și sex:

Vârsta	Argați	Servitori și diverse	Muncitori cu ziua
0—12	—	12.108	—
13—20	43.515	20.674	124.441
21—40	21.941	15,295	216.337
41—64	11.689	7.515	134.815
Peste 65	2.797	1.647	23.874
Nedecl.	1.197	462	1.811
Total .	81.139	57.701	501.278
Bărbați	81.139	14.453	253.944
Femei	—	43.248	247.334

Iată cum vede d. M. Vulcănescu, repartiția brațelor de muncă, la munca cîmpului și în gospodărie:

a) la munca cîmpului:

Vârsta	Șefi de exploatare și ajutoare familiare	Salariați, zileri și argați	Totalul mânei de lucru
0—12	—	—	—
13—20	1.789.625	167.956	1.957.581
21—40	3.038.093	238.278	3.276.371
40—64	2.058.683	146.504	2.205.187
peste 65	255.412	26.671	282.083
Nedecl.	21.572	3.008	24.580
Total	7.163.385	582.417	7.745.802
Bărbați	3.467.552	335.083	3.802.635
Femei	3.695.833	247.334	3.943.167

b) în gospodărie:

Vârsta	Intreținuți	Servitori și diverși	TOTAL
0—12	—	12.108	12.108
13—20	61.016	20.674	81.690
21—40	53.558	15.295	68.853
41—64	43.136	7.515	50.651
Peste 65	238.146	1.647	239.793
Nedecl.	21.018	462	21.480
Total	416.874	57.701	474.575
Bărbați	101.977	14.453	116.430
Femei	314.897	43 248	358.145

Rezultă — din aceste date — că număru proletarilor agricoli, se ridică la un total de 640.118, și anume.

501,278 muncitori cu ziua
57,701 servitori
81,139 argați.

La aceleași cifre ajunge și excelentul „Buletin al Asociației pentru studiul conjuncturei economice", care constată un procent de 9,6% din populația rurală, activă, indicată sub denumirea „alții" și sub cifra de 600,4 mii.

Buletinul obsearvă:

Citez:

„6. Marea majoritate a grupului cu denumirea „alții", este reprezentată, „in mediul rural, din ceeace s'ar putea denumi proletariatul agricol, adică „muncitorii cu ziua, agricoli și forestieri. Urmează lucrătorii necalificați, „fără ocupație stabilă în genere, șomeurii, fără arătarea profesiunii ce „au exercitat'o etc.".

Și mai departe:

„O mențiune specială merită acel proletariat agricol, despre care s'a „vorbit la punctul 6, proletariat constituit din muncitori fileri agricoli și „forestieri. Numărul lor depășește cifra de 500.000 locuitori, fără intreținuții „cari le cad în sarcină, și în afară de cealaltă categorie a argaților, intîlnită „destul de frecvent, în exploatările agricole de întindere mijlocie". (pag. 36).

Dintr'o statistică a Uniunii camerelor agricole rezultă că 3.408.503 proprietari pînă la 5 ha. lucrează 6.653.801 ha., iar un număr de 610.738 lucrează restul de 6.457.033 ha., desigur cu un important contingent de proletari agricoli, al căror număr — după unii — se ridică la 1 milion de persoane, angajate fie ca lucrători cu ziua sau luna (pălmaș), fie ca învoitor în dijmă (muncă în acord).

Acestea sunt datele problemei. Ele se complică prin ridicarea tinerilor generații cari nu au nici pămînt, nici posibilități de plasare la munca cîmpului.

In asemenea condiții — ne întrebăm ce s'a făcut pentru a se găsi soluțiile cele mai potrivite?

Nimic. Problema este total neglijată, la aproape douăzeci de ani dela războî.

Nu impresionează nici deplasările în massă de populație rurală, care se fac din Maramureș în Bucovina, pe timpul verii, pentru a se găsi munca plătită ridicol cu 15-20 lei pe zi și nu impresionează nici exodul elementului rural spre periferiile orașelor, și unde nu fac altceva decît să îngroașe rîndurile proletariatului urban.

Printre măsurile de ordin legal, cari se recomandă pentru proteguirea legală a muncitorilor agricoli, specialiștii reclamă, în primul rînd, o nouă lege a învoelilor agricole, care să determine elementele contractului de muncă agricolă, să arate modul de încheere a lui, modul de controlare de către organele camerelor de agricultură etc.

In ceeace privește salariile — se recomandă, de asemeni, înființarea unor tarife de prețuri de muncă, salarii minimale și arenzi maximale în bani și în dijmă, pe fiecare regiune, corespunzînd anotimpurilor, muncitorilor

și terenurilor, revizuite anual, și executate prin organele speciale ale camerelor de agricultură și ale camerelor de muncă.

Pe lingă Camerele agricole ar trebui să se înființeze o secție a muncitorilor agricoli și comisiuni paritare, prezidate de magistrați și investite cu caracter jurisdicțional pentru soluționarea litigiilor ce s'ar ivi din executarea contractelor de muncă agricolă.

In fine, este evidentă necesitatea legiferării contractelor de asociații pentru muncitorii viticoli, mai ales, și cari muncesc în grupe.

Legea din 1907 ignoră toate aceste noui aspecte ale problemei, chiar dacă s'ar încerca aplicarea ei.

Guvernul a depus, în Senat, un proiect de lege pentru organizarea și încurajarea agriculturii, care, se crede, că va veni în desbateri, în actuala sesiune.

Iată principalele dispoziții ale acestui proiect: Invoelile agricole trebuiesc făcute, pe viitor, conform prevederilor legale, adică ele trebuiesc încheiate numai pe cale de contracte scrise, pe formulare tip, stabilite de Ministerul Agriculturii.

Durata învoelii nu poate fi mai mare decît trei ani. Legalizarea contractelor se va face de Primării, la sate și de judecătoriile de ocol, în orașe. Conflictele ce se nasc din aceste contracte sunt de competența judecătorilor de ocol.

Proiectul prevede anumite clauze interzise a figura în contract. Prețurile de arendă sau dijmă se vor stabili de o comisie județeană, de învoeli agricole, ce va lua ființă pe lingă fiecare Cameră agricolă. Deciziunile acestor comisii vor trebui aprobate de Uniunea camerelor agricole. Rezilierea contractelor va fi pronunțată numai de judecătoriile de ocol.

Proiectul prevede dispoziții separate pentru muncitorii agricoli și lucrătorii agricoli specializați: toți acestia trebuie să se înscrie în registrul special al Primăriei satului, sunt supuși unei examinări în fața unei comisiuni a Camerii agricole, capătă, pe baza examenului o carte de lucrător agricol calificat, angajarea se face numai pe bază de contracte scrise, legalizate ca și contractele de învoeli agricole.

Proiectul nu prevede nimica despre contracte colective, despre asistența medicală a muncitorilor agricoli, despre plata salariilor, despre modalitățile de organizare a plasării, mai ales.

O legiferare, în acest domeniu atît de dificil, reclamă însă multă atenție, mult studiu prealabil, și adînca cunoaștere a problemei.

N. N. Matheescu

Cronica cinematografică

Bilanț retrospectiv

Ar însemna cu siguranță ingratitudine din partea noastră dacă ne-am plinge de cinematograful american. In cîte-va luni, din toamnă pînă acum, am avut vre-o zece filme de mîna întîia. Și trebue să socotim că nu toate filmele americane bune apucă să vină în Romînia, unde debușeul e limitat la mai puțin de zece săli de premieră, adică zece premiere pe săptămînă, adică circa 500 de filme pe an. Afară de asta, multe filme ne sunt inaccesibile din cauza prețului prea ridicat. Inafîrșit, multe din filmele bune ni-s inaccesibile din pricina cenzurii, vreau să zic din pricina ideilor, dacă se poate zice, ale celor care cenzurează filmele.

Și totuși recolta e remarcabilă. Gîndiți-vă la o artă unde publicul e mult mai exigent: literatura. Zece cărți cu adevărat bune în răstimpul dintre toamnă și iarnă nu-i un bilanț prost.

Iată filmele care merită să fie reținutele dela Octomvrie încoace:

In ordinea filmelor grave, filme cu probleme profunde se poate semnala: „Imfamia", „Sam Dodsworth" și „Bestia Umană" și „Romeo și Julietta", „Raskolnikof".

In ordinea satirei, a satirei fine și fără răutate, am avut: „Fantomă de vînzare", „Extravagantul Mister Deeds" și „Valetul Domnișoarei" („Gost goes West", „Mr. Deeds" și „My man godfrey").

Filmele de acest soiu nu trebue confundate cu cele din categoria „Piccadilly Jim", „Reputația Domnișoarei Allembury", „Cabina Nr. 58", „Mîna care subjugă" și alte multe comedii americane spirituale, fine, fără pic de vulgaritate, dar care-s menite să ne distreze și apoi să fie iute uitate. Acestea sunt marfă. Marfă foarte bună — cea mai bună marfă posibilă, totuși marfă: te servești de ea și după aceea o arunci.

In schimb, comediile, de care vorbeam la început, aparțin unei arte pure și durabile. Filmele de acest gen rămîn piese conservabile în istoria ecranului. Contesa Lilly (Trouble in Paradise), Twenteeth Century, Trei și Una (Design for living), If I had a million, I marry my Boss (Imi caut bărbatul), etc. Aceste bucăți sunt savuroase pentru că-s pro-

funde şi totuşi conservă structura spumoasă a farsei. Şi mai au o particularitate originală, pentru care mi-aş permite să le numesc: comedii **psihologice de situaţie**.

Intr'adevăr, comediile pînă acum exploatau fie aranjamentele de situaţie (adică anumite simultaneităţi sau nesimultaneităţi de evenimente) fie particularităţi de psihologie (individuale, ca în comedia franceză de caractere, sau colective, ca în cea zisă de moravuri).

Alături de aceste procedee, ecranul american a mai inventat unul. Interesul povestirii rămîne pur psihologic. Dar această psihologie nu aparţine nici caracterului, adică unui tip individual, nici tuturora, adică moravurilor, ci... citorva, citorva persoane, două, patru, cinci, în genere puţine, şi grupate astfel încît să compună o **situaţie**, nu o situaţie, ca în farse, rezultînd din aranjarea evenimentelor, ci o situaţie psihologică, o anumită **atmosferă**, care planează **ca ceva independent** şi obiectiv, **distinctă de psihologia fiecărui personaj, distinctă de asemeni de psihologia general ambiantă dată de cutumele locului sau moravurile timpului.**

Nişte peisagii sufleteşti de ansamblu, nişte tablouri morale colective, supra individuale, şi care circulă dealungul evenimentelor şi caracterelor; caracterele individuale precum şi moravurile nu-s suprimate; dar ni sunt prezentate intenţionat schematic, şters şi sumar. Accentul cade pe injghebarea acelor „atmosfere", acelor situaţii obiective de natură pur psihologică. Şi spectatorul gustă atunci una din cele mai exclzive voluptăţi artistice din cîte se pot imagina.

Ne permitem a numi acest gen de producţie: „comedia psihologică de situaţii", sau comedia de situaţii psihologice. In ultima vreme, am avut trei. Iată-le, în ordinea descrescîndă a valorii: Valetul Domnişoarei, Fantomă de vînzare şi Mister Deeds.

In „Valetul Domnişoarei" ni se arată o familie utopică. Intîmplător ea este aleasă din elita de mitocani miliardari de pe „fifth-avenue"; puteau să fie luaţi şi de aiurea, de pildă de la ţară, sau din cercurile didactice, sau din lumea teatrului, sau a marinarilor; puţin importă; deasupra moravurilor generale, deabia indicate, trebuia implîntată solid şi mereu divers, **situaţia generală de utopie**, de reacţiune, halandala faţă de realităţile vieţii.

Tablourile acestea — spuneam adineaori — se fac cu cîteva persoane, în genere puţine. Fiecare în parte are dreptul la o psihologie proprie. Şi intr'adevăr, avem o mamă tîmpită, o fiică nebună, alta deşteaptă şi rea, un tată realist şi slab, un valet inteligent şi generos, o cameristă pesimistă şi ascunzîndu-şi sentimentalitatea sub ironie cronică, însfîrşit un parazit despre care nu se ştie bine (aşa se întîmplă totdeauna) dacă e idiot sau şiret.

Diversitatea tipologică e remarcabilă dar neinsistată. Trăsăturile de caracter sunt doar uşurel indicate, cu un fel de elegantă neglijenţă. Misiunea principală a tuturor acestor personagii este **să compună situaţii de utopie**. Cu prilejul fiecărei scene, avem o nouă atmosferă de delicioasă, irezistibil comică dezarmare în faţa vieţii. La asta toţi colaborează; absolut toţi; niciodată nu putem spune care din personagii a lucrat mai

mult la vîntul de dezadaptare şi de dulce nebunie care învăluie toate.

Dela început pînă la sfîrşit ni se servesc asemenea peizagii morale colective. Şi este în mod superlativ fermecător. Am văzut de cinci ori filmul. Nu-mi venea să cred că se poate realiza o asemenea dantelă de subtilităţi sufleteşti.

Filmul a plăcut. Chiar a plăcut foarte. Dar — cum să zic? a plăcut în mod ingrat. Fără recunoscătoare aducere aminte. „Oui, charmant!" exclamau, după spectacol, spectatorii cei mai subţiri. Nu s'a gîndit în schimb nimeni să-şi noteze în memorie faptul că în America s'a inventat o **artă** psihologică de o originalitate şi de o fineţe fără precedent. Dar — **veţi** spune — la ce foloseşte să ne notăm asta? Foarte simplu: ne serveşte să ştim ce să zicem atunci cînd, în reviste sau ziare, subt formă de mag şi augur, ne vorbeşte cutare imbecil cultural care, cu o lipsă de îndoială de sine vrednică de orice altă mai bună cauză, afirmă:

— Cinematograful nu-i încă o artă. Poate... mai tîrziu... Americanismul comercializează... Şi publicul de filme... un public primar, necioplit...

Publicul acesta, domnule imbecil superior romîn, este aşa zisul „marele public", acel „tout le monde" despre care s'a zis că are „plus d'esprit que Monsier de Voltaire"; este nu numai **marele** public, dar în fond singurul public, aşa numita **elită** fiind de cele mai multe ori o sclifoseală bună — vorba lui Molière — „de zvîrlit la cabinet".

O mică remarcă, în altă ordine de idei. Am numărat printre filmele americane şi „Fantomă de vînzare". Va părea poate curios. Regisorul, aci, e Francez, (René Clair), iar casa producătoare engleză (Al. Korda), iar locul turnării: studiourile londoneze.

Puţin importă. Filmul e american. René Clair e prototipul regisorului californian, care trebue neapărat (v. Lubitch, Zukor, Lang, etc.) să fie **de origine europeană.** Restul e detaliu fără importanţă.

* * *

Aşa dar:

In ordinea filmului grav: Sam Dodworth, Infamia, Romeo şi Julietta, Bestia omenească şi Raskolnikof.

In ordinea comediei de situaţii psihologice — cele trei filme de care vorbirăm adineaori.

In sfîrşit, în ordinea — ca să zicem aşa — a purei poezii plastice, patru filme fermecătore: Micul Lord, Macul roş, Antonio Adverso şi Marchizul de St. Evremond, tablouri istorice zugrăvite intenţionat romantic, cu acea gravitate de copil care citeşte, încordat, o poveste plină de sentimente excesive şi evenimente enorme.

Incă odată: ar însemna o mare ingratitudine dacă ne-am plînge de arta cinematografică americană. Şi ar fi bine să ne rezervăm talentele critice şi apucăturile mofturoase pentru filmele franceze care — unul mai prost ca altul — invadează actualmente piaţa bucureşteană.

D. I. Suchianu

Cronica muzicală

Cronică muzicală!?

Tot așa fusese botezat articolul meu din numărul trecut.

Cronică.

Un termen generic pentru identificarea unor evenimente necomentate, un fel de „viață a capitalei" care îți înșiră într'o listă lungă și interminabilă — ba, relativ, chiar neterminată, din cauza inevitabilului „etc" — nume mari de oameni mici sau nume mici de oameni mari, fie doamne, fie domni, sau domnișoare, precum domnișori.

Mi s'a părut, în trecut, că grațioasa titulatură cuprinde în esență intenția de depreciere. Dar pentrucă nici spațiul nu-mi îngăduise să mă avînt într'o judecată prea largă, așa cum mi-a fost dorința, m'am resemnat cu ideea că pentru ceeace am scris, categorisirea este destul de justă.

Dela începutul stagiunii muzicale n'am mai scris niciun cuvînt și material s'a strîns excepțional de mult. Îmi propun să fac triajul în mod treptat, pînă ce voiu ajunge cu contabilitatea aceasta „à jour".

Promit în orice caz să nu mă întind prea mult cu vorba și să mă mulțămesc a vă aduce aminte numai de unele manifestări muzicale. Cu celelalte ne vom socoti în viitor.

Să vedem acum puțin de operă, puțin de Filarmonică și la urmă de cîteva dintre numeroasele recitaluri cari-au presărat stagiunea.

* * *

Singura premieră de anul această a Operii Romîne — firește, pînă acum — a fost lucrarea originală a d-lui Ion Borgovan, **Pasărea măiastră.** (Mă întreb cu această ocazie pentru ce reluarea lui **Werther,** a fost numită premieră? Oare din cauza d-lui Dinu Bădescu?)

Pasărea măiastră e un basm muzical de proporții reduse. Intriga e superficială, ușoară, ușor accesibilă oricui, în mare măsură inofensivă, cu alte cuvinte deloc impresionantă. Textul nu servește publicului spectator, ci numai compozitorului pentru desvoltarea partițiunii sale.

Periodic, muzica imprimă dinamismul necesar acelui element care în mod curent se numește acțiune, și care aci lipsește aproape cu desăvîrșire. Partițiunea este însă și ea destul de confuză, de multe ori rece, inexpresivă. Rarele-i sclipiri se pot compara cu ultimele eforturi ale unei ființe care trage să moară. Lipsește omogenitatea, lipsesc legăturile dintre idei în înșiruirea lor, iar trecerile nu sunt deloc argumentate tehnicește.

Aș prefera o suită simfonică extrasă din opera d-lui Borgovan.

Spectacolul este în întregime dus în spate de d-ra Leria Nicki Cucu, interpreta rolului Mixandra. Tînăra cîntăreață și dansatoare e în plină ascensiune și nu desminte deloc preciziunile generale.

Al doilea element bun e baletul, care a comunicat scenii și sălii vioiciunea sa.

Mă mulțumesc să mai citez trei reluri binevenite: capo d'opera lui Wagner, **Maeștrii cîntăreți din Nürenberg,** lucrarea frivolă a lui Richard Strauss, **Cavalerul rozelor,** și în sfîrșit, minunatul balet-pantomimă **La piață** al d-lui Mihail Jora. Aceasta din urmă este poate cea mai bună compoziție scenică romînească. Nu lîncezește nicio clipă, iar portitura sprintenă, e de un umor nemaiîntîlnit.

* * *

D. George Georgescu a inaugurat stagiunea simfonicelor, servit fiind de prezența unui emerit pianist autohton. D. Dinu Lipatti n'a entusiasmat prea mult în **Concertul în re minor** de Mozart, a cărui formă interpretativă a fost definitiv grefată în inima publicului nostru de Wilhelm Kempff. A plăcut mult, în schimb, în **Capriccio** de Strawinsky, compozitor cu care se acomodează un interpret la orice vîrstă.

În cadrul aceluiaș Concert, **Valsul** de Ravel cîntat sub direcțiunea d-lui Georgescu, a plăcut încă odată.

Tînărul celist francez Pierre Fournier ne-a vizitat pentru întîia oară. Sensibilitatea franceză, adică latină, îl face să-i înțeleagă și să-i redea cu ușurință pe conaționalii săi. Lalo **(Concertul pentru violoncel și orchestră),** Francoeur, Fauré, dar ce departe este de profunzimea lui Bach!

O deosebită savoare are **Concertul pentru pian și orchestră** de Lopatnikoff, pe care l-a interpretat cu o admirabilă înțelegere d-na Greta Miletineanu. Concertul, de o factură cu totul nouă, utilizează elementul ritmic la superlativ, acesta constituind partea dominantă a compoziției. Lucrarea aduce mai mult decît simple reminiscențe de jazz.

În aceeaș seară am reauzit zglobia suită **Șătrarii** a d-lui Dinu Lipatti. Tînărul pianist dovedește a fi și un talentat compozitor, un bun cunoscător al orchestrei, și mai ales un indemînatic jongleur în instrumentație. În ultima parte, în special, coloritul orchestral atinge culmi surprinzătoare.

Pentru moment, mai atrag atențiunea asupra simfoniculei dirijat de Bernardino Molinari, o delectare sufletească începînd cu nelipsita uvertură de Rossini, și terminînd cu oarecari tablouri sugestive, indiferent care, de Respighi, via un poem simfonic de Richard Strauss. D-na Ornella Santoliquido i-a fost o parteneră demnă în execuția **Concertului pentru pian** de Pizzetti.

De celelalte concerte simfonice mă voiu ocupa în viitor.

* * *

Menţionez aci efortul considerbil, dar încununat de succesul binemeritat, al d-lui Niculae Rădulescu. O singură dată s'a manifestat până acum în această stagiune cu a sa „Asociaţie Muzicală Romînă", dar a lăsat în schimb o amprentă serioasă în mişcarea noastră muzicală. **Oratoriul de Crăciun** al lui Johann Sebastian Bach s'a reprezentat în cele mai bune condiţiuni technice şi artistice.

Din tot ansamblul executant — solişti, coruri, orchestră — relev, cu mare mulţumire de-a o vedea continuîndu-şi drumul pe calea progresului, numai pe tînăra contraltistă Nella Dumitriu, solista principală a concertului.

* * *

Trebuie negreşit să pomenesc şi numele a doi tineri pianişti romîni pe cari publicul meloman îi apreciază în deosebi. Este vorba de d-ra Elvira Loebe, distinsă interpretă a muzicii clasice, şi de D. Radu Mihail, ale cărui afinităţi cu muzica modernă, fără însă că genul celălalt, clasic, să fie neglijat, sunt notorii.

* * *

Imi pare rău că nu pot vorbi nimic despre concertele maestrului Enescu, la ale cărui manifestări nu m'am dus decît pentru satisfacţia mea personală. Am regretat că în mod oficial calitatea mea de reprezentant al unei publicaţii serioase a fost subordonată altora de provenienţă mai mult decît dubioasă.

* * *

Rămîne ca în viitor să revăd concertele şi recitalurile oferite de impresariatul „Urania", manifestările „Asociaţiei pentru Muzică Nouă", activitatea asociaţiei „Pro-Arte", şi restul concertelor simfonice.

Sandu Rapp

MISCELLANEA

Curăţiri

In ultimul număr al revistei „Convorbiri literare", directorul ei, D-l Tzigara-Samurcaş se lapădă de nişte colaboratori care voiseră să devină mai mult decît îndrumători şi încercaseră a orienta revista pe căi cu totul străine de programul ei, vechiu de şaptezeci de ani. Este vorba de ceeace d-l Tz. S. numeşte „Doctor Nicolae Roşu et Comp.". Aceşti juni publicişti debutaseră prin a scrie la „Convorbiri", declarînd din ce în ce mai tare că ideile revistei se potrivesc cu ale lor. Noi nu am voit a crede. Ideile maioresciene, deşi nu-s de loc la fel cu ale noastre, sunt o doctrină interesantă, complexă, civilizată, şi mai presus de toate stimabilă. Or, D-l Roşu are reputaţia de gardist de fier, cu idei simpliste, brutale, neinteresante şi mai presus de toate fără nici-o legătură cu sentimentul stimei. Ne-am dat seama dela început că-i vorba de o mistificare. Declaraţia însuşi mistificatului ne confirmă bănuiala.

Dar ceeace-i deosebit de nostim e faptul că D-l Roşu nu-i nici măcar gardist. D-sa voia să treacă drept aşa-ceva, şi se silea să convingă lumea de asta arborînd un ton şi un sistem de argumentare de genul aceluia al gardiştilor. Dar nu tot ce e brutal e sinonim cu gardist, şi nu-i deajuns să fii simplu şi primar pentru a fi legionar.

Aşa dar, un acelaş om, în acelaş timp, voia să pară două lucruri din care nu era nici-unul. Şi dacă D-l Roşu n'ar fi D-l Roşu, am spune chiar că asta are haz.

In tot cazul, felicităm pe septuagenarul nostru confrate „Convorbiri" că s'a cotorosit de asemenea colaboratori şi că a avut încă odată reacţii de fidelitate faţă de programul revistei.

D. I. S.

Centenarul lui Puşkin şi actualitatea sa.

In luna Februarie a acestui an se comemorează în toată lumea o sută de ani dela moartea marelui poet rus. Manifestaţiile grandioase organizate îndeosebi în patria poetului, dragostea milioanelor de cetitori ai tuturor popoarelor Rusiei faţă de opera lui, tradusă în peste şaizeci de

limbi, pun o problemă deosebit de interesantă, date fiind prefacerile sociale din Rusia de azi: cauzele **actualității** lui Pușkin.

Drumul spre **actualizarea** lui Pușkin, n'a fost ușor. El se confundă cu drumul ridicării culturale a Rusiei, din ultimii ani, lichidării analfabetismului și înfloririi culturilor naționale a popoarelor înapoiate, sufocate de veacuri în imensa „temniță a popoarelor", cum era denumită Rusia țaristă.

Totuși, imensa popularitate a lui Pușkin nu se poate explica numai prin politica oficială de editare a literaturii clasice și însușire de către massele poporului a tot ceeace a produs trecutul mai bun și mai important.

Spre deosebire de mulți clasici, citiți și astăzi în Rusia, Pușkin **trăește** în sufletele cititorilor contemporani. Țăranii colhoznici cari învață să conducă tractorul, muncitorii cari clădesc instituții industriale și forme noi de raporturi sociale, îl iubesc pe Pușkin, se emoționează de poemele cu acei eroi morți de un veac și luați dintr'o societate cu totul străină și diferită de cea de azi.

Sociologizarea lui Pușkin, discuțiile asupra originii și esenței „de clasă" a poeziei lui Pușkin, dacă a fost sau nu scriitor „de stinga", nu explică nimic, și sunt poate inutile, atunci cînd cititorul de massă a găsit și a îndrăgit el însuși pe Pușkin în ciuda multor teorii.

Ba, mai mult, se pare că o primă cauză a actualității lui Pușkin, constă tocmai în faptul că cetitorului contemporan rus îi este de multe ori indiferent conținutul concret și de clasă al poeziei lui Pușkin.

Succesul poeziei lui Pușkin astăzi, îl constitue în primul rînd **tonul** ei și nu conținutul istoric străin, pe care cetitorul sovietic îl înlocuește cu **conținutul** său propriu.

Chiar și într'o poezie șovină a lui Pușkin, cetitorul sovietic, vede sub masca personagiilor istorice din epoca lui Pușkin, personagii adecuate realității de astăzi și sentimentelor lui.

Poezia lui Pușkin a devenit, un fel de **formulă** a sentimentelor cetitorului contemporan; ea constitue **algebra** gîndurilor și **muzica** simțurilor acestui cetitor.

In sufletul poetului — lumea se prezintă încă unitară — o viziune admirabilă și sănătoasă, în fața căreia poetul stă plin de forță, curaj și optimism.

Coloritul poeziei lui Pușkin și îndeosebi a celei lirice, o constitue frumusețea lăuntrică a omului, care este mult mai apropiată cetitorului de astăzi, decît celui contemporan poetului.

Nici unul dintre poeții contemporani — scrie Maxim Gorky — n'a reușit să scrie un imn al bucuriei, atît de viguros, cum este cîntecul bahic a lui Pușkin:

— Tu, soare sfînt, luminează!
Așa cum lumina candelei descrește,
Cînd aurora răsare și ziua urmează
Și falsa rațiune, dispare, pălește
Cînd soarele gîndirii nemuritoare, apare,
Dispară întunericul, să fie numai soare!...

„Trăiască soarele"... „Astăzi, poate a fost întuneric, dar mîine va fi soare!"... iată „patosul" poeziei lui Pușkin.

Un optimism de neînvins, credința în rațiune, în viitor, — Pușkin nu rămîne niciodată trist: pînă la urmă, setea de viață, care țîșnește fierbinte ca dintr'o fîntînă naturală, realismul lui Pușkin, care nu obișnuește niciodată să fardeze fața realității, muzicalitatea versului, în care frumusețea antică și simplicitatea sobră alternează cu un joc grațios de rime romantice — iată ceeace face pe acest poet să fie iubit și **actual** în Rusia de azi.

Cititorul contemporan rus a îndrăgit viața — iar Pușkin îl învață să poetizeze natura, să găsească frumosul acolo unde omul simplu de massă, nu a învățat încă să-l găsească singur.

Astfel se și explică dece în primii ani după Octombrie, în anii războiului civil, Pușkin nu era băgat în seamă, iar futuriștii au putut chiar să anunțe „distrugerea" clasicilor. Astăzi însă, cînd construcția unui nou edificiu social, a ajuns pînă acolo, încît după o expresie foarte uzitată în Rusia: „viața a devenit mai ușoară, viața a devenit mai veselă", cînd omul care a luptat și a suferit privațiuni, recoltează succese, „patosul" luminos al poeziei lui Pușkin, calitățile ei pe cari le-am arătat mai sus, găsesc un ecou adînc în sufletul cititorului, corespund cerințelor sufletești ale acestuia și fac pe poetul „nobil" și mort de un veac, mai **actual** și mai iubit decît mulți poeți „revoluționari", cari proclamă că merg „în pas cu timpul".

Se poate spune că cetitorul rus contemporan pricepe și simte mai bine opera lui Pușkin — cu tot conținutul ei istoric străin — decît contemporanii lui Pușkin.

Iată dece d. N. Bezrucov scrie: „o sută de ani dela moartea lui Pușkin și douăzeci de ani, dela existența noului regim, sunt legate organic între ele. Opera lui Pușkin poate fi comparată cu sămînța răsărită în toamnă și îngropată sub troenele de zăpadă ale realității aspre din Rusia țaristă. Iar în timpurile noastre, înflorește moștenirea poetului, pe un sol nou. Pușkin merge cu pași tineri și hotărîți în pas cu tinerețea, și mai arzătoare, și mai viguroasă, a țării noastre"....

Iar acest lucru, geniul poetului l-a intuit, cu toată îngustimea firească a ideologiei sale — atunci cînd spunea:

„Statuia ce mi-o înalț, nu e de mîini cioplită
„Spre ea nu se va închide cărarea poporană —
„Ea se avîntă în sus, rebelă, neclintită
„Mai sus decît columna Alexandriniană"...

Geniul poetului a intuit chiar și acea tendință a operei sale, care avea să fie mai mult apreciată de „poporul viitorului".

In poezia „Statuia mea", Pușkin vede meritul său, în faptul că:

„Și multă vreme încă, voiu fi de popor iubit,
„Căci sentimente înalte, cu lira am deșteptat
„In asprul meu veac. Libertatea am proslăvit
„Și față de cei căzuți, la milă am îndemnat".

Iar în vestita epistolă către decabristul **Ciadaev, Puşkin face profeţia** pe cale de împlinire azi.

„Crede, prietene, va răsări şi ea,
„Aurora fericirii de miine.
„Rusia din somn se va deştepta
„Şi pe ale autocraţiei ruine,
„Numele nostru îl va însemna!...

Ilie Constantinovschi

Romanul poliţist

Nu există. E vorba de romanul poliţist rominesc.

Explicaţia nu trebuie găsită oare, în faptul că... **n'avem crime şi** nu ştim ce-i crima?

Sau, se opune cenzura care are un rol atît de moralizator în **viaţa** culturală a unui stat şi este atît de mult stimată de lumea care scrie, citeşte şi gîndeşte?!

Regretabil că nici unul din motivele de mai sus nu pot fi luate în serios. Căci într'adevăr, se pare că în România există şi crime şi se pare că şi cenzura nu prea poartă sîmbetele romanului criminalistic.

Deci?

Dar există „romanele" de 12 şi 14 lei, editate pe vremuri de Hertz, astăzi de d. Titeanu şi alţii. Nu? Şi d. Titeanu mai ales, ar trebui să se priceapă bine la editarea acestui gen de romane.

Dar, iarăşi nu-i vorba aci de „romanele" traduse din toate limbile străine, traduse rău şi neîngrijit; străine însă, mai ales de specificul local, deci neînţelese şi prea puţin savurate.

Nu credem că un bun roman poliţist romîn n'ar fi căutat de publicul nostru cititor. Ci, dimpotrivă.

Aci însă, zace întreaga explicaţie: editurile noastre, cum n'au interes pentru serioase lucrări de ştiinţă popularizată, tot astfel n'au interes pentru massive romane criminale. Iar autorii „en vogue" n'ar fi nici ei capabili să dea un astfel de roman „la comandă" căci romanul criminalistic cere mai mult decît dantelărie de stil şi indecenţă.

Nu e deplasată următoarea propunere: un comitet de criminologi, penalişti şi literaţi mai serioşi să instituie cu concursul unei case de editură un premiu pentru cel mai bun roman criminalistic romîn. D. Titeanu, are cuvîntul, cu vasta d-sale experienţă dela poliţia şi siguranţa statului.

T. C.

Enciclopedii şi alte excrocherii.

Eforturile cinstite în ţara aceasta se pot număra pe degete.

Se numără însă, la noi în ţară, inteligenţele cu sutele de mii şi la sute de mii se ridică deci şi gama multicoloră a excrocheriilor noastre „naţionale".

Arareori un „băiat deştept" fără ca să recurgă mai degrabă sau mai tîrziu la astfel de... valorificări. Iar acest fel de „băieţi deştepţi" nu trăiesc izolat, ci dintr'un evident instinct de conservare, se grupează în clice, în mafii de băeţi deştepţi, spre a da, fireşte, loviturile în comun, fiecăruia în parte revenindu-i astfel şi o participaţie mai mare la venituri sporite.

Şi mai pretindem că nu se face la noi economie dirijată! Şi că n'avem inteligenţe! Şi că nu dăm dovadă de un spirit de solidaritate şi cobeziune... „socială"!

Enunţăm toate acestea pentru că în timpul din urmă „en vogue" a fost excrocheria cu revistele de tot soiul, îndărătul cărora se grupau aşa zisele inteligenţe tinere, ca sub paravanul vre-unui titlu pompos sau semi-oficios, să şantajeze instituţii publice şi private, pentruca îndărătul acelui titlu semi-oficios să-şi cumpere proprietăţi şi să se încadreze astfel onorabil în sînul burgheziei noastre de similară extracţie.

Probabil însă, că practica aceasta prin reviste s'a cam demodat. Mai probabil, au apărut prea numeroase similare reviste aşa că prea mare era şi concurenţa.

Deaceea clicile acestea, prin inventivitatea lor demnă de toată lauda, au recurs la o nouă excrocherie, la drept vorbind, extrem de ingenioasă: enciclopedistomania.

Să facem deci o enciclopedie! De ce? Pentrucă se poate da lovitura în plin. Vor da subvenţii ministerele, vor fi forţate la subvenţii industriile, se vor plasa exemplarele enciclopediei prin autorităţi şi fiecărui „băiat deştept" în parte va putea să-i revină o sumă rotundă de cel puţin o sută mii lei, dacă nu mai mult.

Fireşte că „enciclopedia" se va face în cerc închis: de către clica „inteligentă" care urmăreşte solidar venitul. Că între ei se găsesc cretini, semidocţi, quasi excroci, nu importă. Intre ei, toţi sunt genii. Intre ei, toţi practică cultul auto-adulării.

Impotriva acestor fel de excrocherii pseudoculturale, guvernul n'a făcut nimic. El a strangulat presa, urmărind cine-i de stînga pe un sfert, pe jumătate, pe trei sferturi. Atît. Dar cine-i excroc intelectual pe deantregul, îi este irelevant. Căci banul care li se dă doar nu-i al guvernanţilor ci al... statului.

Cît despre asta, treaba statului!

N. B. — O ştire îmbucurătoare: se pregăteşte o serioasă enciclopedie. Printre colaboratorii şi autorii principali ai acestei enciclopedii probabil că vor fi d-nii Polyhroniadi, Thael, Ormuz Anadian şi alţi enciclopedişti romîni.

T. C.

Asociaţia de conjunctură

Am fost primii şi singurii cari am semnalat opiniei publice debandada în care se găsea fostul Institut de conjunctură, în clipa în care huliganii şi semidocţii şi-au făcut intrarea acolo spre a dărîma una din cele mai frumoase şi utile realizări în cîmpul studiului economic autohton.

Şi atunci, am prezis următoarele: „Institutul de conjunctură" se va prăbuşi, fiindcă acolo unde intră semidoctul şi huliganul ipso facto îşi face intrarea şi prostia şi spiritul dizolvant.

Evenimentele ulterioare au verificat cele spuse şi prevăzute de noi, căci nu mult după aceea, „Institutul" sucombă. „Inteligenţele" huliganice şi-au căutat de treabă şi urmăresc în clipa de faţă un alt vinat.

Ceeace merită de relevat însă, este următorul fapt: că nucleul de oameni serioşi şi adevăraţi muncitori n'a părăsit cîmpul de luptă, ci refăcîndu-şi cadrele cu elemente noui şi preţioase, s'au constituit în scurt timp în „Asociaţia romînă pentru studiul conjucturei". Această palingenesă eroică n'a avut o semnificaţie platonică şi protestatardă, ci avînd ca scop munca pozitivă, a dovedit publicului cinstit şi serios că munceşte într'adevăr şi munceşte bine: „Buletinul" pentru primele 8 luni ale anului 1936, face dovada peremtorie.

Inutil să relevăm care este importanţa acestui buletin ca unică sursă de documentare obiectivă internă.

Ceeace nu poate fi trecut cu vederea este însă, faptul că datorită acestui buletin ţara noastră figurează din nou în statistica internaţională, lumea întreagă putînd lua cunoştinţă de realizările noastre economice concrete.

Felicitări cordiale „Asociaţiei romîne pentru studiul conjuncturei economice"!

T. C.

Ucrainienii în Basarabia

In revista ucraineană, scrisă în limba polonă, „Biuletyn polsko-ukrainski" (no. 25), d-l J. Myrycz publică un interesant articol despre „Ucrainenii în Basarabia". După ce face o scurtă descriere geografică a Basarabiei, autorul afirmă că în Bucovina Ucrainenii au venit în secolul al X-lea, iar în provincia dintre Prut şi Nistru mult mai tîrziu.

Asupra vremii venirii Ucrainenilor în Bucovina şi Basarabia vom reveni cu studii speciale, pe care le avem deja gata; deocamdată însă trebuie să subliniem că pînă prin sec. al XIV-lea nici nu se poate vorbi de Ruteni — sau Ucraineni cum îşi zic astăzi — ca naţie aparte. Deci şi din acest punct de vedere nu poate fi vorba de o aşezare ucraineană în ţările noastre înainte de secolul al XIV-lea.

Autorul afirmă apoi că în timpul Ruşilor, Basarabia intenţionat a fost neglijată, iar după război fiind alipită la Romînia, soarta ei a fost cu totul schimbată.

Pentru evaluarea numărului Ucrainenilor din Basarabia autorul foloseste statistica rusească din 1897 şi pe cea a ungurului Iakobzi din 1923; dar nu crede în nici una din aceste statistici şi după socoteli proprii ajunge la concluzia că în Basarabia se găsesc azi cam 546.000 Ucraineni şi ocupă vr'o 10.000 km.p. întindere. In procente pe judeţe autorul împarte pe Ucraineni precum urmează: Hotin — 66%, C. Albă — 26%, Izmail — 18%, Bălţi — 12%, în Tighina — 10%. In realitate situaţia se prezintă

astfel: Hotin — 27%, C. Albă — 14%, Izmail — 10%, Soroca — 8,9%, Bălţi — 7,6%, Tighina — 5,6%, etc. Dar pentru a pune la dispoziţia celor cari se interesează de adevărata situaţie dăm mai jos o statistică a Ucrainenilor din Basarabia dela 1816 pînă'n 1930, aşa cum o prezintă diferitele relatări oficiale ruseşti sau romîneşti:

1816 — 2.555 (0,75%); 1861 — 215.625 (21,5%);
1862 — 162.252 (15,8%); 1897 — 389.698 (19,6%);
1902 — 291.488 (13,6%); 1903 — 282.000 (13,1%);
1905 — 250.000 (11,6%); 1907 — 48.420 (22,7%);
1914 — 210.000 (7%); 1918 — 278.000 (10%);
1920 — 254.000 (9,7%); 1923 — 254.000 (9,7%);
1927 — 302.500 (10,8%) şi 1930 — 280.000 (9,8%).

D-l J. Myrycz insistă apoi asupra felului de ocupaţie a Ucrainenilor din Basarabia, cari sunt în marea lor majoritate agricultori.

Din punct de vedere cultural populaţia ucraineană scade mereu „din cauză că este obligată să sprijine cu banii ei cultura şi şcolile străine". Cu toate obligaţiile internaţionale guvernele romîneşti au desfiinţat toate şcolile ucrainene din Basarabia, — observă d-l J. Myrycz.

Numai cu venirea partidului naţional-ţărănesc la putere în 1928 lucrurile se schimbaseră spre bine: Ucrainenii aveau reprezentanţii lor în parlament şi libertate în toate privinţele. Dar naţional-ţărăniştii au guvernat numai doi ani şi jumătate; iar după retragerea lor, din nou s'a intronat starea de lucruri de mai înainte. Astfel îşi termină d-l Myrycz interesantul său studiu.

Th. Holban

RECENZII

Petre Andrei: Sociologie generală

Apariția tratatului de sociologie generală al D-lui P. Andrei constituie, pentru literatura filosofică romînească, un eveniment cultural de nepreţuită valoare. Căci spre deosebire de filosofia speculativă, logica şi psihologia, domenii care au fost străbătute adesea cu competență şi originalitate (a se vedea lucrările D-lor: I. Petrovici, C. Rădulescu-Motru, P. Negulescu), problemele ştiinţii sociale au rămas sistematic pe al doilea plan al atenţiei cercetătorului romîn. Din cînd în cînd au apărut preocupări incidentale de teoretizare a fenomenului social sau de interpretare a condiţiilor vieţii sociale romîneşti. Dar aceste preocupări nu reprezintă decît citeva aspecte izolate şi necomplecte, din multiplele cercetări pe care şi le propune sociologia, pentru a-şi justifica dreptul la existenţă ca ştiinţă.

Tratatul de sociologie al D-lui P. Andrei îndeplineşte rolul de consolidare al acestei ştiinţi, adoptînd o atitudine *obiectivă, teoretică* şi explicativă în analiza ştiinţii şi fenomenelor sociale.

Dacă am vrea să exprimăm într'o fo mulă lapidară aportul ştiinţific al lucrării, am spune că ea reuneşte — alături de o concepţie originală asupra problemelor sociale — o uriaşă sinteză a teoriilor despre societate.

Privită din punct de vedere metodologic, ceiace impresionează în primul moment, în examinarea sumară a capitolelor „sociologiei generale", e erudiţia ce apare în paginile ei; o c ţie sistematică, organică, elocventă ca o schemă grafică şi revelatoar ă la perfecta documentare ştiinţifică. Dar alături de ea, în cuprinsu ecărei probleme, apare — critică şi decizivă — atitudinea personală a autorului, cu ocazia analizei soluţiilor prezentate.

Această dublă procedare este posibi nu numai datorită atitudinii teoretice generale a profesorului P. Andrei, caracterizată printr'o perfectă obiectivitate şi spirit critic, ci totodată, graţie metodei sale de cercetare ştiinţifică. Această metodă îi aparţine. Spre deosebire de: Oppenheimer, Alf. Vierkandt sau V. Pareto, care utilizează materialul documentar al

concepţiilor anterioare numai în sprijinul sistemului propriu de cugetare, sau de sociologii care nu urmăresc decît fixarea momentului istoric al disciplinei sociale, păstrînd nealterată cronologia ideilor — D-l Andrei realizează o sinteză a acestor metode. Astfel, în căutarea soluţiei unei probleme, d-sa nu face abstracţie de interpretările anterioare, ci — prin situarea în atmosfera istorică — îi fixează cadrul necesar discuţiei, din care se desprinde în concluzie, o explicare proprie, personală, inovatoare. Erudiţia sistematică devine pentru cugetarea autorului, o condiţie favorabilă de cercetare.

Discuţia fondului unei lucrări de extensiunea şi conţinutul sociologiei generale a d-lui P. Andrei întîmpină dificultatea inerentă materialului imens, ce se opune încercării de analiză. De aceia e firesc ca această sumară privire să fie departe de a da o ideie clară asupra sociologiei profesorului ieşan.

Vom încercă să desprindem totuşi, cîteva idei.

Lucrarea D-lui Andrei cuprinde două părţi distincte.

În prima parte autorul tratează sistematic problemele esenţiale ale sociologiei: caracterele distincte şi obiectul acestei ştiinţe, poziţia ei în raport cu disciplinele apropiate şi metodologia sociologică.

A doua parte o constituie o cercetare amănunţită asupra naturii şi factorilor constitutivi ai societăţii, încheindu-se cu o luminoasă expunere a genezei şi formelor de transformare a societăţii.

Analiza concepţiilor privitoare la caracterul şi valoarea sociologiei arată, ce variate interpretări a primit această ştiinţă, în raport cu deosebita importanţă acordată factorilor ce o constituiesc. Din multiplitatea soluţiilor ce s'au dat problemei obiectului sociologiei trebuie menţionată: 1) Concepţia **obiectivistă** a şcoalei sociologice franceze, reprezentată de Durkheim, Levy-Bruhl, M. Mauss, Fauconnet, şi interpretată fie în sens materialist de G. Richard, fie quasi-spiritualist de C. Bouglé, — faţă de care D-l P. Andrei păstrează o explicabilă rezervă, neacceptînd în totul caracterul colectivist şi mecanicist al faptului social; 2) **Formalismul** sociologic, reprezentat de G. Simmel — interpretare subtilă a raporturilor dintre individ şi grupul social, păstrînd distincţia metafizică între formă şi conţinut şi accentuînd nota funcţională a „devenirii" în viaţa socială; şi în sfîrşit 3) Concepţia **relaţionistă** („Beziehungslehre") afirmată de L. von Wiese, care introduce în analiza vieţii sociale, categoria „acţiunei şi relaţiei", definind societatea ca o „teorie a relaţiilor şi mplexelor de relaţii dintre oameni". De această ultimă teorie a societă se apropie sensibil concepţia sociologică a lui Max Weber, care pune la baza vieţii sociale acelaş concept de „acţiune" şi afirmă că sociologia este ştiinţa tipurilor ideale de acţiuni sau de raporturi sociale. Faţă de aceste ultime teorii, pe care — după a noastră cunoştinţă — autorul „Sociologiei generale" le discută, primul, cu competenţă şi autoritate, la noi, profesorul Andrei păstrează o atitudine de perfectă independenţă şi spirit critic. În adevăr, d-sa susţine cu dreptate că „instituţiile sociale nu sunt decît forme de obiectivizare şi de concretizare a relaţiilor dintre indivizi", întrucît toate „instituţiile au fost la origine raporturi vii ale unor indivizi", corespunzînd unor necesităţi accen-

tuale (p. 147-8); ideie, pe care o afirmase şi într'o lucrare anterioară („Das Problem der Methode in der Soziologie", Leipzig, 1927), cînd definise fenomenele sociale ca fiind relaţiile dintre oameni, substanţializate, concretizate, obiectivate.

Deşi reţinuţi în cursul lecturii de problema raporturilor dintre sociologie şi celelalte ştiinţi apropiate, capitol în care D-l P. Andrei analizează magistral poziţia sociologiei faţă de istorie, psihologie, epistemologie şi pedagogie, suntem siliţi a trece peste această parte a lucrării pentru a ne opri o clipă asupra metodologiei sociologice.

Sociologia, fiind o ştiinţă bazată pe cercetarea faptelor şi realităţii sociale, nu poate utiliza o metodă teoretică deductivă. Investigaţiile multiple pentru o documentare complectă în domeniul social, presupun necesitatea metodei inductive, aplicată la domeniul faptelor colective. In această constatare îşi au originea cele două direcţii metodologice în studiul vieţii sociale: monografia şi statistica.

Punctul lor de plecare o constituie anchetele în direct contact cu faptul social. In timp ce Ch. Letourneau considera descrierea ca principal mijloc de cunoaştere a societăţii, Le Play, Jean Regnaud, iar la noi profesorul D. Gusti, au procedat la analiza concretă a vieţii sociale, pe baza metodei monografice. Rezultatele cercetărilor monografice reprezintă produsul unei munci remarcabile şi demnă de elogiat, atunci cînd sunt dobîndite cu respectul observaţiei perseverente şi obiective.

Nu tot acelaş lucru se poate spune, însă, despre metodă în sine. Realitatea socială e atît de complexă, încît pentru a obţine rezultate apreciabile, cercetările parţiale întreprinse în diferite puncte ale vieţii sociale, sunt azi cu totul insuficiente. In plus, condiţiile de obiectivitate ale acestor investigaţii reclamă un timp îndelungat, a cărui diminuare — intenţionată sau involuntară — atinge grav valoarea ştiinţifică a rezultatelor obţinute. In sfîrşit, metoda monografică nu face decît să ofere un material documentar sociologului, care, pe baza lui, se va ridica la generalizare şi lege socială, indispensabile caracterului pozitiv al sociologiei contemporane.

De aceia, d. P. Andrei e de părere, că monografia nu poate rămîne o simplă descriere, fără a atinge gradul necesar procesului de creaţie ştiinţifică. Referindu-se la activitatea monografică din ţara noastră, autorul o consideră ca o deformaţie ştiinţifică, întrucît — deviind dela adevăratul concept al ştiinţei obiective — ea tinde să realizeze cercetări parţiale, „naţiunea", „satul" ce nu reprezintă decît aspecte ale realităţii sociale totale, pe care trebuie să o studieze sociologia.

Este un punct de vedere critic şi pozitiv, care merită a fi subliniat pentru obiectivitatea şi rezerva ştiinţifică, pe care le impune.

* * *

Spaţiul destinat sumarei prezentări a unei opere de valoarea şi proporţiile lucrării d-lui P. Andrei, ne împiedică a privi în amănunţime, interesantele sale vederi în tratarea noţiunii de societate, factorilor şi evoluţiei ei.

D-l Andrei este primul sociolog romîn, care a dat o extensiune apreciabilă, expunerei, teoriilor ce explică natura şi esenţa societăţii. Analiza organicismului structural al lui H. Spencer, a organicismului dinamic (A. Schäffle), funcţional şi contractual (R. Worms), concepţia exagerată a lui P. Lilienfeld sau moderată a lui Espinas, constituie o ocazie unică de a fi puşi în faţa unei uimitoare erudiţii ştiinţifice. Iar concluzia, prin afirmarea caracterului de „coordonare" a activităţilor şi de „organizare" al societăţii, dovedeşte un spirit critic de o rară penetraţiune a problemelor ştiinţifice.

Tot atît de interesantă e redarea teoriei economice a societăţii, în care profesorul Andrei ajunge la o nouă interpretare a marxismului, după analiza diferitelor influenţe pe care le-a suportat teoreticianul socialismului modern. Pentru d-sa, Karl Marx, „este un sociologist, care nu încearcă să facă metafizică, ci numai să explice societatea şi mecanismul ei şi apoi prin societate să explice, pe individ cu structura sa spirituală, particulară". (p. 351). Marx e un integralist, care dă preponderenţă factorului economic asupra celorlalte fenomene sociale, ceiace face ca doctrina marxistă să fie insuficientă pentru explicarea naturii fenomenelor sociale. Teoria psihologică a societăţii vine să complecteze lacunele lăsate de explicarea marxistă a vieţii sociale.

In expunerea factorilor şi condiţiilor sociale, autorul „Sociologiei generale" prezintă rînd pe rînd: constituţia şi valoarea conştiinţei sociale, tradiţiei, solidarităţii şi autorităţii, în sfîrşit o pătrunzătoare analiză a problemei rasselor. Combătînd opiniunile lui Alfred Ploetz, Haddon, von Luschan, Giddings, sau ale teoreticianilor mai noui, ca: Wassermann, K. Landsteiner, Montandon, care afirmă diversitatea rasselor în spaţiu, invariabilitatea lor în timp, inegalitatea lor şi eugenica, D-l P. Andrei ajunge la concluzia că aceste idei nu pot rezista obiecţiunilor, pe care le trezeşte simpla constatare a realităţii însăşi. Astăzi — în urma amestecului provocat de multiple transformări politice, sociale, spirituale — nu se mai poate vorbi de puritatea unei rasse, iar inegalitatea rasselor rămîne o prejudecată întîrziată, determinată de varietatea condiţiilor mediului, în care se desvoltă diferite tipuri de societate. Singură eugenica trebuie respectată, dar „nu trebuie compromisă prin aplicaţiunile sale practice". (p. 478). Căci „nu putem face din comunitatea de sînge o condiţie de existenţă a societăţii, şi aceasta nu se poate substitui comunităţii de gîndire şi de aspiraţiuni" (p. 493).

Aceiaşi notă de mare elevaţiune spirituală şi de perfectă onestitate ştiinţifică apare şi în definiţia şi caracterizarea naţiunii, ca şi în studiul procesului de evoluţie şi revoluţie socială.

D-l P. Andrei se întreabă undeva, în admirabila introducere pe care o închină studenţimei — ca factor de cultură şi spiritualitate — dacă acest dar al d-sale, va fi înţeles şi apreciat la justa lui valoare de tinerele generaţii. Seriozitatea gîndirii sociologului romîn aruncă o dureroasă lumină asupra dramei, pe care o desvăluie această sinceră şi profundă îndoială.

In adevăr, studentul de azi apreciază mai ales succesul imediat, sentimentalismul vag şi noţiunile ce nu reclamă o adîncire deosebită a

factorului spiritual. Dar lucrarea profesorului Adrei, prin bogăţia sugestiilor şi actualitatea problemelor, prin onestitatea ştiinţifică şi suflul spiritual de care e animată, nu poate lăsa indiferentă o generaţie, la care sinceritatea sentimentelor şi a atitudinii nu a putut fi profund sdruncinată. Sub acest raport, credem că d. P. Andrei a făcut generaţiei de astăzi, darul nepreţuit al unui instrument de cunoaştere şi valorificare a faptului politic şi social, menit să îndepărteze diversiunile şi deformaţiunile premeditate.

Mircea Mancaş

I. Masof: C. Notara

Nu poate fi nimic mai înduioşător ca memoriile acestui actor, care a jucat peste şaptezeci de roluri (principale, fireşte, toate) şi care a apucat începuturile teatrului rominesc. Afară de asta, Nottara nu era un repetent pripăşit pe la teatru ca un pis-aller; era un om cu citire şi cu o excelentă educaţie; într'un cuvînt ceeace Francezii numesc „un monsieur". Şi avea o dragoste pentru meserie cum puţini artişti au avut vreodată. Un fapt simptomatic o dovedeşte: s'a opus din răsputeri să fie pensionat. Nu putea trăi fără a juca.

Astfel D-l Masof a avut o idee excelentă să adune notiţele scrise în fuga vieţii de Nottara şi să le publice în volum. Cetitorul va regăsi acolo întreaga atmosferă a acelei epoci 1900, cu prolog şi epilog, epocă poate cea mai fericită din cîte a trăit omenirea.

Al. Tzigara-Samurcaş: *Muzeografie românească*

Intr'un volum editat în condiţiuni excelente, cu un bun gust tipografic care e un vechiu talent al autorului, ni se face istoricul şi descripţia tuturor muzeelor romîneşti. Cartea conţine şi un rezumat — un lung rezumat — în limba franceză, precum şi numeroase planşe.

Simpla expunere a conţinutului şi menţionarea numelui autorului fac inutil orice comentariu asupra valorii ştiiţifice a lucrării precum şi asupra utilităţei ei, ca să zicem aşa şcolare.

M. Barcianu: In ţara Iacaninilor

Progresele etnografiei, atît a celei erudite cît şi a celei populare (sub formă de muzee, filme documentare, etc.) ne-au deprins din ce în ce mai mult cu sentimentul că ar mai putea exista şi oameni altfel decît noi, decît noi toţi, albii. Se renunţă progresiv la atitudinea pe care Montesquieu o ironiza în cuvintele celebre: „comment peut-on être Persan?" Astăzi înţelegem bine că cineva s'a putut face Persan.

Dar, asta rămîne valabil numai între adulţi. Etnografia — aţi observat oare acest lucru foarte curios? — nu se ocupă decît de psihologia adultului. Azi încă pare excesiv ca un Fuegian sau Boshiman să mai pretindă şi la o psihologie specială pentru copiii lor. Cu toate că o asemenea psihologie trebue să existe. Ba chiar o putem găsi indirect, prin adulţi, compulsînd basmele lor.

O asemenea operă interesantă a făcut D-na Margareta Barcianu, cu poveştile aborigenilor sud-americani. Din ele aflăm **cum se poate fi copil astfel decît noi.** Istoriile acestea nu-s ca cele ce circulă în ţările albilor. Au un supliment de panteism foarte interesant, şi-s adesea mai subtile decît ale noastre.

In tot cazul nu putem lăuda îndeajuns talentul literar şi simţul artistic al D-nei B. care a ştiut să transpună în romîneşte toate aceste exotice lucruri.

D. I. Suchianu

CĂRŢI

Nicolae Ţaţomir: Lebede negre, versuri. Iaşi 1936, pp. 100.

✱

Emil Vora: Floarea amară, poeme. Bucureşti, 1936, pp. 113.

„In zare nu m'aşteaptă nici-un om
Trecutul meu ştiu bine că n'a fost
Aici, oricine poate să mă'ngroape...".
...şi altele, frumoase ca acestea, dar negre, amare: flori amare.

✱

Ioan Sulacov: Insemnările unui flămînd, roman. Editura Şantier, pp. 127, 1937.

Impărtăşim cele spuse de D. V. Barnoschi, în prefaţă şi alunecăm spre următoarea reflecţie: oare nu reoglindeşte întreagă această literatură în proză şi versuri tragedia unor vremuri mai nedrepte ca oricînd?!

De unde, de altfel, atîta jale, atîta frămîntare, atîta durere, dacă nu din măruntaiele infecte ale societăţii spoite în luciu şi polei?

✱

Pavel Pavel: Moment naţional sau moment social, 1936 Cluj, pp. 62.

Din sumar: Lipsa de program a extremiştilor de dreapta, Mişcarea de dreapta egal cu mişcare antisocială şi antiţărănească, Extrema dreaptă şi criza economică, Este dictatura o soluţie?

Dictatură? Apoi iată ce înseamnă dictatura: afaceri, laşitate, favoritism, ghilotină!

✱

T. Balan: Emigranţii poloni în Bucovina şi Moldova în sec. XIX.

O instructivă monografie istorică.

✱

T. Cristureanu: Britannia, 1937, pp. 192, 15 clişee şi hărţi.

O analiză politică, economică, socială şi geopolitică a Imperiului Britanic. Prima lucrare de acest gen publicată în romîneşte.

✱

D. N. Mincev: Romînia şi renaşterea bulgară, 1936, pp. 62 cu patru gravuri în lemn de Marcel Olinescu, Constanţa.

O izolată lucrare şi cu atît mai mult de relevat, pentrucă scriu oamenii noştri de toate, numai despre ceeace ne vizează direct, nu: vecinii noştri.

De fapt, nu aceasta este prima lucrare a autorului nostru, ci între 1923 şi 1934, el a desvoltat o activitate remarcabilă, dedicată aceleiaş cauze: apropierii romîno-bulgare, culturale şi sociale.

„Romînia şi renaşterea bulgară", politic şi cultural dintre aceste tratează îndeosebi contactul social, popoare în vremuri de grea cumpănă, cînd emigrările şi activitatea emigranţilor, lupta pentru desrobire şi lupta de emancipare ştiu că ţeasă atîtea legături comune.

Bibliografia instructivă şi revelatorie, gravurile distinse: un ansamblu inteligent şi util pentru reactualizarea unei lozinci uitate: „Dunărea nu desparte, ci leagă pe Romîni şi Bulgari!"!

✱

Revista revistelor

Analele Dobrogei, Anul 17, 1936.

Straniu este acest fapt că dobrogenii de inimă ştiu să ne dea o excelentă revistă, scrisă, redactată şi tipărită în... Bucovina.

Cam departe Dobrogea de Bucovina... Dar, acestea sunt lucruri ca să zicem aşa, intime şi cari nu ne prea privesc.

Mulţumiţi rămînem — şi aceasta contează mai ales — în orice caz de ţinuta academică şi serioasă a revistei, care apare rar, dar realmente bine.

Relevăm îndeosebi studiile d-lor Gr. Florescu, O. Mărculescu, I. Micu, M. Roman şi D. Tudor.

Probleme inedite, tratate cu multă pricepere şi cu o perfectă obiectivitate.

✱

Gîndul Vremii, Anul 4, No. 10.

O revistă ieşană cu pagini puţine, dar bune.

Ecelent „Curtezana" de Mihai Uţă (e vorba de d-na Simpson, curtezana care-a schimbat o domnie); actuală „Goana după catedre de A. Steopol.

„Interpretările" acestei reviste de ideologie păcat că se complac într'un sarbăd scepticism.

Arhiva, Anul 43 No. 3-4, este organul societăţii istorico-filologice din Iaşi. Cu adevărat, una din cele mai bune reviste de specialitate, cu colaborările d-lor Ilie Bărbulescu, Th. Holban, D. Găzdaru, Aug.-Scriban, C. A. Stoide, D. Crinjală, I. Morărescu, A. H. Golimas, D. Strungaru, C. Turcu şi Alfred Poninski.

In continuare, d. Th. Holban, aduce lucruri inedite asupra răspîndirii coloniilor romîneşti în Polonia, cari spre regretul nostru, fireşte că astăzi sunt pierdute pentru noi, deşi Pocuţia a fost de-a-binelea a noastră.

✱

Din trecutul nostru, Anul 4, No. 36—39.

Titlul complect: Revistă istorică dedicată memoriei mult regretatei Sofia Bezveconnaia. Director: Gh. G. Bezveconnîi.

Pentru aşa ceva însă „Ajutaţi revista Voastră!" oare nu e deplasat? A cui a **voastră?**

✱

„Şcoala Basarabeană", Anul 4, No. 10.

O excelentă revistă şi un număr excepţional de bun.

Colaboratorii și redactorii revistei, Vl. Neagu, I. Zaborovschi, P. Crihan, N. Moroșanu, V. Pușcașu, I. Izbășescu și ceilalți oferă învățătorimii basarabene o operă de adevărat misionarism.

*

Natura, 1905-1936.

Un număr festiv, care încheie trei decenii de viață, activitate și luptă pentru lumină și știință: 9888 de pagini cu o „companie de onoare" de 600 autori!

Tabla de materie arată că revista este într'adevăr o enciclopedie a științei de azi și a științei romînești.

Ne alăturăm urării unanime: Trăiască „Natura"!

*

Avînturi culturale, Anul I, No. 1.

O creație nouă din... Bîrlad.

„Nefiind pe nici o axă ideologică, mișcările noastre vor fi libere" ni se spune în prefața către cititori.

Atunci, de unde... avîntul?

Oricum, să mai așteptăm Bîrladul.

*

Pagini Literare, Anul III, No. 12.

O revistă care apare la Turda și... atît!

*

Revista de Filosofie, Vol. 21, No. 4.

In acest volum: I. Petrovici (Transcendentul și cunoașterea omenească), Mircea Mancaș (Mentalitate primitivă și artă primitivă), N. Balca (Filosofia existențială și protestantismul contemporan), G. Zapan (Evoluția psihică) și Tudor Vianu (Răspuns unei critici).

Ținuta, ca și pînă acum, adecvată specialității căreia este dedicată această revistă.

*

Viața Noastră, Anul *I*, *No.* 1.

O nouă revistă clujană.

Deocamdată, nimic de zis.

*

Fruncea, Anul 4, săptămînală.

Ingrijit tipărită, dar nu și-a găsit pînă astăzi încă făgașul.

Reclame numeroase și clișee interesante.

*

Tinerimea Romînă, *Anul 55, No.* 4.

O singură întrebare: oare mai e făcută pentru tineret?

*

Caiete Săptăminale.

O publicație nouă, discretă, elegantă.

Ceva original în publicistica noastră.

*

Sociologie Romînească, *Anul* I, No. 12.

O aleasă publicație a Institutului Social Romîn aducînd, ca întotdeauna material inedit și serioase studii.

Semnează în acest număr: Traian Herseni, C. Brăiloiu și H. H. Stahl, Const. D. Gib și D. Imbrescu.

De dorit ca revista să ne dea și o revistă a revistelor străine sociologice.

Realizările Oficiului de Turism

Oficiul de turism a obținut prin intervenția la C. F. R. acordarea de 50 la sută reducere din tarif în loc de 25 la sută pe timp de sezon, pentru un grup de 42 de stațiuni accesibile vizitatorilor din toate punctele de vedere (transport și confort), reducerile acordate în sezonul expirat au fost de 25 la sută la 76 stațiuni și 50 la sută la 42 stațiuni.

— A simplificat formalitățile de intrare în țară a vînătorilor străini, măsuri ce vor intra în vigoare în momentul creierii tripticului internațional de vînătoare de către Consiliul internațional de vînătoare de la Paris.

— In vederea creierii unui curent de vizitatori către stațiunile noastre balneare, climatice și turistice, Oficiul Național de Turism, prin intervenția la Ministerul afacerilor străine, a obținut scutirea totală de viză consulară pentru toți străinii ce în timpul sezonului vor vizita stațiunile de mai sus. Pentru a se evita orice fel de neînțelegere în afara faptului că toate Oficiile noastre diplomatice din străinătate au avut instrucțiuni în acest sens, Oficiul Național de Turism a mai tipărit în 4 limbi avize necesare de măsurile luate, avize ce s'au distribuit în mod gratuit tuturor călătorilor străini la frontiere, în momentul intrării lor în Romînia.

— Prin intervenția la Ministerul de finanțe, Oficiul Național de Turism a obținut ușurarea formalităților pentru turiștii străini intrați în țară cu aparate fotografice.

— A dat concursul tuturor societăților și birourilor particulare de turism ce au intervenit la Oficiu, solicitînd: subvenții, reducere pe C. F. R., scutiri de taxa de timbru turistic, intervenții la diferite instituții în legătură cu turismul, material de propagandă, material de construcție pentru cabane, scutiri de reduceri din taxa de cărăușie publică, autorizații de excursiuni în țară și străinătate.

— A participa prin reprezentanții săi legali la toate conferințele și consfătuirile Micei Ințelegeri Turistice și Ințelegerii Balcanice precum și la conferința dela Budapesta cu ocaziunea stabilirii traseului internațional al șoselei Londra—Istambul. Rezultatele obținute în urma acestor consfătuiri din care amintim numai obținerea ca traseul șoselei internaționale Londra—Istambul să treacă prin Romînia.

— Prin înființarea și organizarea Oficiilor locale de turism s'a dat un nou impuls stațiunilor. In acest scop Oficiul național de turism a acordat subvenții pentru amenajarea și înfrumusețarea stațiunilor în valoare de lei 3.545.000.

Cea mai mare subvenție acordată Oficiilor locale a fost de lei 500.000 (Vîlcov), contribuția oficiului în vederea construirii unei uzine electrice, iar cea mai mică de lei 15.000.

Grație acestor fonduri, și a activității Oficiilor locale s'au realizat următoarele:

Sinaia. 1. Amenajarea a două terenuri de ski, unul pentru începători, altul pentru avansați. 2. Construcția pîrtiei de ski. 3. Amenajarea unui teren de patinaj. 4. Amenajarea pîrtiei de bob. 5. Inființarea și amenajarea unui birou de informațiuni. 6. Semnalizarea direcției potecilor prin 36 indicatoare metalice, toate în vederea sezonului de iarnă 1936/37. Deasemenea se proectează cumpărarea unei autosenile în vederea transportului sportivilor din localitate la cota 1400, punctul de plecare al pîrtiilor de ski și de bob.

Predeal. Construcţia trambulinei de ski. Tuşnad. 1. Intocmirea harţii şi călăuzei staţiunii. 2. Amenajarea promenadelor. 3. Trasarea şi amenajarea Bul. Blaga. 4. Cumpărarea unei autostropitoare. 5. Facerea unui trotuar dela gară in oraş. 6. Aducerea apei potabile şi construirea de puţuri. 7. Amenajarea parcului şi grădinilor.

Mamaia. Inceperea construcţiei hotelului turistic in valoare de lei 45.000.000 şi avind o capacitate de cca. 100 camere. Acest hotel e menit a suplini lipsa mare de care suferea localitatea Mamaia, una dintre cele mai bine utilate, in afară de o plaje admirabilă din Europa. Construcţia va fi terminată la data de 15 Iulie 1937, conform caetului de sarcini.

S'a inceput acoperirea ruinelor termelor romane.

Poiana Ţapului. 1. Pietruirea trotuarelor depe şoseaua naţională. 2. Imprejmuirea parcului mărit prin cedarea de către Casa Regală a unui nou teren de 2 ha. 3. Punerea de indicatoare de direcţie şi distanţe in staţiune. 4. Amnajarea bulevardului Urlătoarea. 5. Instalarea luminei electrice in parc. 6. Amenajarea unui teren de volley. 7. Construcţia unui pavilion de muzică.

Lacul Roşu. 1. Instalarea unei staţiuni meteorologice. 2. Captarea apei. 3. Amenajarea unui teren de tennis. 4. Intocmirea planului de sistematizare a staţiunii.

Băile Herculane. Indiguirea malului Cernei, lucrare in curs de executare.

Buşteni. 1. S'a amenajat parcul sportiv. 2. S'a construit şi amenajat drumul din localitate la Dihamul. 3. S'au construit trotuare noi in staţiune. 4. S'au construit bănci pentru parc. 5. S'au pus indicatoare. 6. S'a amenajat un teren de tennis.

Comarnic. S'a inceput amenajarea unui parc de 5 ha.

Din cele 230 Oficii locale legale s'au constituit pînă in prezent 205 iar 90 de Oficii posedă azi birouri de informaţii marcate prin placa Oficiului local respectiv şi unde se pot căpăta informaţiuni necesare.

A acordat subvenţii pentru construcţii şi amenajări de drumuri in valoare de lei 1.000.000.

In ce priveşte propaganda, Oficiul Naţional de Turism a desfăşurat şi in acest domeniu o mare activitate.

Editează periodic o publicaţie revista „Rominia" conţinind fiecare număr 40 de pagini in 2 culori cu un bogat material literar şi fotografic.

A realizat prin serviciile lui cinematografice trei filme de propagandă turistică naţională intitulate: 1. Generaţia de mîine; 2. Colţuri din Rominia; 3. Bucureştii, filme prezentate publicului in reprezentaţie extraordinară la cinematograful „Scala" in ziua de 7 Decembrie 1936. Aceste filme au fost executate atît in versiunea romînă cît şi cea franceză.

A organizat in condiţiuni excelente trei excursiuni de propagandă pentru cunoaşterea ţării la Vilcov, T.-Severin şi una in străinătate la Belgrad avind ca scop prezentarea noului vas fluvial „Regele Carol II". Totalul participanţilor la aceste excursiuni a fost de 260.

A publicat din timp in timp in ziarele şi periodicele romîne şi străine articole şi pagini complecte despre turismul romînesc, insoţite de materialul respectiv fotografic.

In vederea organizării sezonului de iarnă 1936/37 s'au editat un număr de 6 afişe de propagandă şi trei broşuri prospecte.